IO. GOTTLIEB
HEINECCII,
POTENT. PRVSSORVM REGIS quondam a Consil. sanctior. Iur. ac Philosoph. in ill. Frideric. Professoris publ. ord.

OPERVM
AD
VNIVERSAM IVRIS PRVDENTIAM,
PHILOSOPHIAM, ET LITTERAS HVMANIORES
Pertinentium

TOMVS SECVNDVS,
DISSERTATIONES, ORATIONES, AC PROGRAMMATA EXHIBENS.

GENEVAE,
Impensis HERED. CRAMERI & FRATR. PHILIBERT.
cIↄIↄccxxxvi.

LECTORI HONORATISSIMO

S. P. D.

BIBLIOPOLAE.

QVI Tomo ſecundo Operum diui HEINECCII *Antiquitates Romanas* et *Hiſtoriam iuris ciuilis Romani ac Germanici* exhibere, quum conſilium colligendorum operum cum erudito orbe communicaremus, voluimus, iam alia damus ſcripta, quod qua de cauſſa ſit factum, paucis declarabimus. Et, vt ingenue fateamur, non inconſulta nobis videbatur ratio viri clariſſimi, mutationem conſilii noſtri quam maxime ſuadentis. Viderat is, ſaepiſſime ab auctore citari Diſſertationes, orationes, ac programmata, nec commode fieri id poſſe in noſtra collectione, niſi prius darentur ſcripta academica, quae iam exhibemus. Accedebat et alia ratio, lectorum vtilitas, ne fruſtra quaerant opuſcula ab auctore citata, verum eadem ſtatim conferre, vbi opus eſſet, poſſent. Quare locum dedimus monitis grauiſſimis, quae nec aequus lector improbabit, et reliquis diui viri operibus ſcripta academica minora cenſuimus praemittenda. Habes igitur iam, honoratiſſime lector, DISSERTATIO-

NES, ORATIONES et PROGRAMMATA, tum ab auctore, tum a nobis primum collecta. Ille nempe hortantibus amicis et flagitantibus bibliopolis anno saeculi trigesimo quinto omnia in vnum fasciculum cogebat scripta minora, quae ad id tempus a se in quatuor academiis florentissimis, Lipsiensi, Halensi, Franequerana, et Francofurtana fuerant elucubrata, eaque vel auctiora, vel saltim emendatiora. Et collegisset procul dubio diuus auctor reliqua scripta, quae post id tempus in publicum prodire passus est, si Deus O. M. diuturnioris vitae vsum eidem concessisset; quare nos ea iam qualitercumque collecta in Sylloge II. opusculorum variorum exhibemus. Quae vt lectoribus commodiorem praestent vsum, operam dedimus, vt indici omnia insererentur, quae in altera pertractantur sylloge, vt adeo materiae pertractatae vno exhibeantur loco. Quod emendatiora iam prodeant, id, lector honoratissime, debes diligentiae viri clarissimi, qui hoc onus lubens in se suscepit, vt adeo Halensi collectioni nostra multum sit praeferenda. Iam in eo sumus, vt breui Tomum tertium, qui sub prelo ab aliquo tempore sudat, demus, in quo et Antiquitates Romanas ex autographo diui auctoris auctas, et Historiam iuris exhibebimus. Haec monenda duximus. Scrib. *Geneuae a. d.* 1. *Dec.* CIↃIↃCCXXXXV.

IO.

IO. GOTTLIEB
HEINECCII,

POTENT. PRVSSORVM REGIS quondam a Consil. sanctior. Iur. ac Philos. in ill. Frideric. Professoris publ. ord.

OPVSCVLORVM
VARIORVM
SYLLOGE I.

EDITIO ALTERA EMENDATIOR.

GENEVAE,
Impensis HERED. CRAMERI ET FRATR. PHILIBERT.

CIↃIↃCCXXXXVI.

LECTORI BENEVOLO

S. P. D.

IO. GOTTL. HEINECCIVS IC.*

SPEM aliquoties fecerunt bibliopolae, diſſertationum mearum, quas partim iuuenis, partim iam docendi munere functus, in tribus academiis conſcripſi, in vnum faſciculum coniungendarum. Quod conſilium aliorumne hortatu ceperint, an quia quaedam illorum opuſculorum frequentius in tabernis librariis quaererentur, ceu mihi a quibuſdam relatum eſt, non facile dixerim. Id adfirmare poſſum candide, ſi meo res acta eſſet arbitrio, me facile paſſurum fuiſſe, has ſchedas, exercitationi tantum academicae deſtinatas, interire. Sunt in his diſſertationibus quaedam, a me adoleſcente conſcriptae, quando nec ea iudicii maturitas, nec tantus librorum adparatus, nec tam diffuſa lectio erat, vt omnia ad amuſſim ſcribi atque expoliri potuerint. Aliae non meo, ſed re-

* *Praefatio prioris Editionis anni* 1735.

ſpondentium, quos vocant, ſtilo primum conſcriptae & a me tantum reuiſae, & in ordinem, quoad eius fieri potuit, redactae ſunt, vbi ſane re ipſa expertus ſum, verum eſſe, quod ille ait:

Emendare mihi labor eſt, quam ſcribere, maior.

Denique nonnullae, vt fit, vrgentibus candidatis ac reſpondentibus, & vaſa iam conclamantibus, tam feſtinante calamo in chartam coniectae ſunt, vt ſaepe madidae adhuc ſchedae a typographis peterentur, nec a me relegi potuerint aut emendari, niſi vbi iam typis deſcriptae eſſent. Talia vero non ita plerumque ſcripta ſunt, vt aetatem ferant, vel ad auctorum famam atque exiſtimationem conſeruandam pertineant. Accedit, quod mihi iam prorectoratus munere fungenti, multiſque potius, quam magnis, occupationibus dies noctesque diſtracto, non licuerit eſſe tam felici, vt limam iis, quae olim ſcripſeram, adhibere potuerim, aut quaedam refingere, quae, meliora edoctus, aliter ſcripta nunc mallem. Nunquam enim ita quiſquam bene ſubducta ratione ad ſcribendum eſt,

Quin res, aetas, vſus, ſemper aliquid adportet noui,
Aliquid moneat, vt illa, quae te ſcire credas, neſcias,
Et quae tibi putaris prima, in experiundo repudies.

Denique ne ad emendandas quidem ſchedas, praelo exeuntes otium mihi ſupereſſe vidi, adeoque aliis demandandum fuit hoc officium, aeque ac labor moleſtiſſimus conficiendi indicem, quorum de diligentia tametſi optima quaeuis ſperem, negare tamen nolim, nitidiora omnia proditura fuiſſe, ſi tam bene mecum eſſet actum, vt ipſe curam editionis ſuſcipere potuiſſem, quandoquidem ita natura comparatum eſt, vt dominus videat plurimum in rebus ſuis. Enimuero quum exteri quidam editionem minarentur: ; duobus malis, quod minimum erat malum, eligere, & ipſe eam qualicumque modo curare, quam aliorum arbitrio rem omnem committere malui. Et ſic, quod felix fauſtumque eſſe iubeat ſupremum Numen, iam vno faſciculo prodeunt, ſparſim antea editae, diſſertationes meae, iuueniles, viriles, philoſophicae, hiſtoricae,

ſtoricae, iuridicae, breues, longiores, quas olim Lipſiae, Halae, Franequerae, Francofurti iuxta Viadrum, vel in cathedra defendi, vel aliis occaſionibus & ipſe ſcripſi, & ab aliis ſcriptas ſeuerius emendaui. Vt vero de ſingulis nonnulla, quae, ſcire te, tua intereſſe videtur, moneam, primum locum occupat diſſertatio paullo diffuſior de HABITV ET INSIGNIBVS APOSTOLORVM SACERDOTALIBVS, quam vndeuiginti annorum adoleſcens Lipſiae, vbi tum prima ſtudiorum academicorum tirocinia faciebam, ſub praeſidio viri clariſſimi, IO. SCHMIDII, e cathedra philoſophica defendi. Deſtinatus tunc a matre veneranda ſtudio theologico, facile animaduertebam, me vix operae pretium facturum, niſi cum illo & elegantiores litteras, & philologiam ſacram, &, quod tum in iſta academia quam maxime florebat, antiquitatum eccleſiaſticarum ſtudium coniungerem. Quum itaque ea diligentia mihi viri ſumme reuerendi, D. ADAMI RECHENBERGII, cuius in aedibus muſeum mihi conduxeram, amorem ac beneuolentiam conciliaſſem, vir iſte doctiſſimus, qua erat humanitate, mihi bibliothecae ſuae vſum liberaliter obtulit, eaque re factum eſt, vt dum virorum doctiſſimorum, RECHENBERGII & THO. ITTIGII praelectiones adſidue audio, dieſque ac noctes antiquae eccleſiae monimenta voluo, notitiam non mediocrem hiſtoriae eccleſiaſticae mihi compararem, quam deinde non parum locupletaui, quum, relicta academia Lipſienſi, in fratris, τῦ μακαρίτυ contubernio aliquamdiu viuere, eiuſque & conſiliis, & inſtitutione, & bibliotheca frui contingeret. Quum ergo profectuum ſpecimen a me exigerent patroni, a quorum arbitrio tum pendebam, & legens inter alia BARONII annales, animaduertiſſem, cardinalem illum apoſtolis habitum atque inſignia ſacerdotalia, qualibus hodie clerus Romanae eccleſiae inter ſacra ſuperbit, paſſim tribuere non dubitare: miratus ſum eam viri purpurati audaciam, & audire mihi viſus clamantem Melicertam,

Periiſſe
Frontem de rebus.

 Itaque

Itaque iuuenili feruore arripui calamum, illaque BARONII aliorumque pontificiorum argumenta excussi, & dissertationem ea de re conscriptam obtuli venerabili SCHMIDIO, qui illam vnice probauit, suumque mihi obtulit praesidium. Quamuis vero iuuenile sit hoc opusculum, & multa sint, quae ipse iam vel in dictione vel in ipsa elaboratione desiderem: eo tamen me magnopere delectari, fateor, tum quod hae sint studiorum meorum primitiae, tum quod mihi postea viam ad beneuolentiam reuerendissimi VRSINI DE BAEHR summi in aula regia sacrorum antistitis, muniuit, cui perlecta dissertatio ita placuit, vt mihi auctor esset, ne illam auctiorem edere dubitarem. Ita prodiit altera editio in forma minore, quam octauam vocant, eaque ita locupletata, vt iusti molem libelli ferret, qui ita ad palatum fuit viro reuerendissimo, cui dicatus fuerat, vt eius commendatione paullo post publicum docendi munus mihi in hac academia longe clementissime demandaretur. Sunt in hoc libello quaedam non protrita & vulgaria, ac proinde non plane indignus visus est, quem hic recusum darem.

Eiusdem studii ecclesiastici cum elegantiore litteratura coniuncti fructus est dissertatio *secunda*, quae hunc libellum excipit, de GENVINA NATIVITATIS CHRISTI ERA, e numis atque inscriptionibus illustrata. Quum enim eo tempore & studii numismatici amore captus, & alia vetera monimenta curiosius contemplatus, reperisse mihi quaedam viderer, quae eram natiuitatis Christi genuinam, ab ANT. PAGI, HENR. NORISIO aliisque demonstratam, illustrare viderentur: ea conieci in hanc dissertationem, maxime quum adiungendus essem ordini philosophico, & statuta academica huiusmodi specimen pro consequendo loco exigerent. Multa me ex eo tempore obseruasse, quibus illa dissertatio hinc inde illustrari, & ipsa era Christi, quam ibi signaui, accuratius demonstrari posset, facile est ad intelligendum. Sed quum semel decretum esset, dissertationes omnes iam intactas relinquere, & tales edere, quales iam olim prodierant: religioni mihi

mihi duxi, & hanc interpolare, aut refingere, nisi quod menda quaedam sustuli, & sub finem sententiam meam de DIONYSIO PERIEGETA aliquantulum mutaui.

Exercitatio *tertia*, de VERAE FALSAEQVE SAPIENTIAE CHARACTERIBVS, programma fuit inaugurale, scriptum anno Christiano MDCCXIII. quum professoris philosophiae ordinarii munus in academia Fridriciana longe clementissime mihi demandatum, auspicarer. Erant eo tempore variae admodum virorum doctorum in hac academia de philosophiae vsu sententiae, aliis eam maximi facientibus, aliis eamdem non modo inutilem ac superuacuam, verum etiam Christianae pietati admodum inimicam, ac proinde perniciosissimam esse, existimantibus. Quum itaque facile animaduerterem, neutros iustum discrimen statuere inter veram sapientiam & ψευδοσοφίαν, ac proinde non minus peccare, qui omnem philosophiam sine discrimine vtilem atque expetendam esse contendant, quam qui eamdem, nullo obseruato discrimine veluti ad Garamantas proscribendam censeant: nihil me facere posse existimaui vtilius, quam vt sub muneris publici auspicia de verae falsaeque sapientiae characteribus essem sollicitus, vt illi & mihi veluti norma essent, ad quam doctrinas meas exigerem, & studiosi haberent, quod in addiscenda philosophia & obseruarent diligenter, & cum cura ac industria cauerent. Expensis itaque iis, quae de huiusmodi characteribus iam olim disseruerant SOCRATES, PLATO, CLEMENS ALEXANDRINVS, demum operam dedi vt ex ipsa sapientiae definitione characteres quosdam eruerem, qui sapientiam sectantibus instar cynosurae essent, ad quam dirigerent cursum suum, vt nec hinc in Scyllae, nec inde in Charybdis voraginem abriperentur. Hanc itaque dissertationem huic fasciculo intexere eo minus dubitaui, quo vberiorem inde fructum ipse tuli in persequendo studio philosophico.

Sequitur exercitatio *quarta* de INCESSV ANIMI INDICE, quam me praeside defendit IO. FRID. SCHVMANNVS, amicissimi mihi IO. MICH. SCHVMANNI, Pastoris tum ad S. Mauritii aedes

que cum artes elegantiores ac philosophiae disciplinas, tum & historiam philosophicam docentem sedulo audiebat, quumque de recentioribus philosophis, in primis Platonicis, agerem, obseruassemque, esse ex iis, qui GVIL. CAVEO aliisque viris doctis parum a Christiana veritate abfuisse, similesque quodammodo fuisse videantur illi Agrippae, qui, audita PAVLLI apostoli oratione: ἐν ὀλίγῳ, inquit, με πείθεις χριστιανὸν γενέσθαι; Act. XXVI. 28. ea obseruatio tanti momenti videbatur iuueni laudatissimo, vt dignam putaret, quae singulari dissertatione academica expenderetur. Occasio itaque fuit ea diatriba disquirendi, rectene olim a CLEMENTE ALEXANDRINO aliisque patribus creditum sit, philosophiam esse παιδαγωγὴν ad Christum? qui factum, vt quidam iucundissimo Christianae lucis exortu adduci se eo passi non sint, vt ex superstitionis suae tenebris eluctarentur, sed inter ἐπαμφοτερίζοντας esse maluerint, neque calidi, neque frigidi, semipagani, & semichristiani, quos se ore suo eiecturum minatus est Seruator. Apoc. III. 15. 16.? quot fuerint huiusmodi philosophorum ἐν ὀλίγῳ χριστιανῶν genera? cur pagani philosophiam suam doctrinis Christianis tamquam phaleris quibusdam exornarint? quibus viis ad earum notitiam peruenerint? qui recentioris aeui philosophorum in hoc numero fuerint? quae olim fuerint & etiamnum sint huius semichristianismi caussae, & quae ei opponenda sint remedia, nisi quis simile velit adire periculum? Quae omnia ita comparata sunt, vt non potuerint non quaedam ex horum philosophorum operibus, vulgo non aeque notis, depromi scitu dignissima, quae & facile mihi persuaserunt, vt ne hanc quidem dissertationem reliquarum numero exclusam vellem.

Quae *sexta* est in hoc fasciculo, dissertatio de ORIGINE ATQVE INDOLE IVRISDICTIONIS PATRIMONIALIS, ea fuit auspicalis, quum anno MDCCXIV. supremi in iure honores mihi ab illustri iureconsultorum ordine conferrentur. Quandoquidem vero ea tum erat rerum mearum ratio, vt intra quatuordecim dierum spatium & capiendum esset hoc consilium, & exsequendum:

temporis exclusus angustiis, omnia quam fieri poterat, breuissime proposui, easque theses sine alterius praesidio defendi. Potuissem, si otio abundassem, permulta addere, quae ad illustrandas has doctrinas vel maxime pertinere videbantur. Sed communicari illa tecum poterunt occasione longe commodiore, puta in ELEMENTIS * IVRIS GERMANICI, quae iam sub praelo sudant, vbi & de iurisdictione ex iuris Germanici principiis fusius erit differendum.

Septima exercitatio de LEVIS NOTAE MACVLA defensa est a CHRISTOPH. GOTTL. STOCKMANNO, Gerano Varisco, in eaque LEGEM XXVII. COD. DE INOFF. TEST. ex rationibus historicis interpretari conati sumus, ostendimusque, verba legis 3. C. Theod. de inoff. test. ex qua, nec non l. 1. C. Th. eod. lex illa 27. conflata est, ita se habere: *omnia fratribus tradi* oportere, *quae per turpitudinem aut aliquam leuem notam capere non potest institutus.* Ex iis vere quum colligi possit, Constantinum M. hic procul dubio ad aliam quamdam legem, qua personae quaedam infames, aut aliqua leui macula notatae, aliquid capere ex testamento prohibentur, respicere, alia vero eius generis vix extet, quam PAPIA POPPAEA: suspicati sumus, has Constantini M. constitutiones ad hanc ipsam pertinere legem, eaque prohibere voluisse principem, ne personae huiusmodi viles, tum a senatoriae originis virorum, tum ab ingenuorum toris exclusae, solidum ex coniugum testamentis, praeteritis fratribus ac sororibus caperent, adeoque personas infames in ea constitutione dici, quaecumque cum ingenuis; leuis notae macula adspersas, quae cum senatoribus aut eorum posteris viuere per leges in iusto matrimonio non possint, quas deinde ex l. 43. & l. 44. D. de ritu nupt. pluribus descripsimus, docuimusque simul, nullum in illa constitutione praesidium reperire eorum sententiam, qui spurios, carnifices, lictores aliosque sordido vitae genere quaestum facientes, ob turpitudinem aliquid capere posse, negant. Noua erat haec sententia, adeoque non mirabar, eam placuisse aliis, aliis, vti fieri

* *Tom. IV. huiusce Edit.*

ri ſolet, diſplicuiſſe. Et ſane dubia quaedam in diſſertatione eleganti de querela inofficioſi fratrum conſanguineorum aduerſus illam monebat collega coniunctiſſimus, ſed ea humanitate, vt facere non poſſim, quin eadem modeſtia reſpondeam. Nimirum quum ego legem Papiam Poppaeam Conſtantino M. ante oculos tum fuiſſe conieciſſem : viro doctiſſimo id vel ideo minus veroſimile viſum eſt, quod primo hac ratione conſtitutio Conſtantiniana tantum ad eos reſtringenda eſſet, qui interdicta eiusmodi & probroſa iniiſſent matrimonia, quippe qui demum hereditatem capere non potuerint : & id tamen generalitati verborum repugnet : deinde, quod ſic fratres ne quidem indiguiſſent hac querela, quum potius tales perſonas inſtitutas, quippe incapaces, pro non ſcriptis haberi oportuiſſet : tum, quod anno CCCXXXII. quo CONSTANTINVS conſtitutionem illam in l. 3. C. Theod. de inoff. teſtam. ediderit, ne vſus quidem aliquis legis Papiae Poppaeae ſuperfuiſſe videatur, reuocatus quippe demum anno CCCXXXVI. l. I. C. de natural. lib. hinc porro quod verba conſtitutionis, quibus ego coniecturam meam ſuperſtruxerim non ad originem huius conſtitutionis, ſed ad effectum ipſius querelae pertineant, nec aliud ex iis colligi poſſit, quam quod inſtituti hereditatem propter infamiam leuiſque notae maculam capere nequeant : denique quod ſic neceſſe non fuiſſet, libertorum ſpeciatim facere mentionem, quum matrimonium cum iis inire lex Papia Poppaea diſerte prohibuiſſet. Enimuero quando argumenta mea cum his comparo : non videntur haec eius eſſe ponderis, vt ideo vadimonium deſerere vellem. Quod enim ad primum attinet, non ego vmquam exiſtimaui, conſtitutionem Conſtantini ad eos tantum, qui contra legem Papiam Poppaeam nuptias fecerint, pertinere, ſed tantum, eos ibi infames & leuis notae macula adſperſos dici, docui, qui per legem Papiam indigni nuptiis viderentur, & ob eam legem capere non poſſint. His, ſiue in matrimonio cum teſtatore viuerent, ſiue nòn viuerent, praeferebantur fratres ac ſorores germani ac conſanguinei. Vt paucis dicam,

non ſcripſi, ad coniuges duntaxat hanc conſtitutionem eſſe reſtringendam, qui per legem Papiam Poppaeam nihil inter ſe capere poſſint, ſed eas tantum perſonas infames ibi adpellatas, quae in l. 43. ff. de rit. nupt. ab ingenuorum nuptiis prohibeantur, iiſque leuem haerere maculam videri, qui l. 44. eod. tit. indignae eſſe Senatoriis nuptiis dicerentur. Quod non obſtare generalitati verborum, facile vnuſquiſque animaduertet. Et ſic alterum quoque cadit argumentum, ſententiae noſtrae oppoſitum. Nam non indiguiſſent fratres & ſorores querela, ſi coniux coniugem inſtituiſſet, qui per infamiam vel leuis notae maculam aliquid capere non poterat, vti iam vidit VLPIANVS in Fragmentis tit. XVI. §. 11. ſed tamen nulla ratio erat, cur inſtitui non poſſet eiuſmodi turpis perſona, quae aduerſus legem Papiam Poppaeam ſciens dolo malo nuptias non iniiſſet. Hinc opus erat lege, quae eam, ſiue nuptam ſiue caelibem fratribus & ſororibus praeferri prohiberet. Finge aliquem lenam vel a lenone manumiſſam non vxorem duxiſſe, ſed habuiſſe concubinam, eamque pòſtea, fratre praeterito inſtituiſſe heredem: quid obſtitiſſet, quaeſo, quo minus haec hereditatem caperet, niſi CONSTANTINVS aduerſus eam indulſiſſet querelam teſtamenti inofficioſi? Quod porro eo tempore iam ab vſu receſſiſſe legem Papiam Poppaeam exiſtimat vir doctiſſimus, id vereor, vt vlla ratione poſſit demonſtrari. Quamuis enim laxa temporum illorum diſciplina fieret, vt ex viliſſimorum hominum turba haut pauci ſibi viam in ſenatum munirent, & ita fortaſſis ſaepe aduerſus haec legis Papiae Poppaeae capita nuptiae fuiſſent initae, tantum tamen abeſt, vt illa vel abrogata ſint, vel tacite exoleuerint, vel denique a Conſtantino, anno primum CCCXXXVI. in vſum reuocari debuerint, vt potius per l. 1. C. de nat. lib. illud legis caput, quod de ſenatoriis nuptiis agebat, ab iſto ad viros perfectos, duumuiros ſacerdoteſque, phoeniciarchiae vel ſyriarchiae ornamentis condecoratos porrigeretur. Quod porro verba, quae ex l. 3. C. Th. de inoff. teſt. ad effectum pertineant, non negauerim; quia tamen iſte effectus tantum ad eos, qui per turpitudi-

pitudinem, aut leuem aliquam notam capere non possint, restringitur, necessario iam aliunde constitisse oportet, qui per turpitudinem vel leuis notae maculam capere non possint. Quidni ergo ex lege Papia Poppaea? Denique cur libertinorum in specie meminerit CONSTANTINVS, ex ipsa dissertatione disces. Non in vniuersum à libertinorum libertinarumque nuptiis abstinere iusserat lex PAPIA POPPAEA, sed senatorii tantum generis homines libertinas ducere prohibuerat. De reliquis ingenuis DIO CASSIVS Lib. LIV. p. 531.: Ἐπέτρεψε (Αὔγουστος) καὶ ἐξελευθέρας τοῖς ἐθέλουσι, πλὴν τῶν βουλευόντων ἄγεσθαι, ἔννομον τὴν τεκνοποιΐαν αὐτῶν εἶναι κελεύσας. *Liberum fecit* (Augustus) *vt qui vellent*, *modo Senatores non essent*, *libertinas ducere possent*, *eorumque liberos legitimos esse iussit.* Itaque non superuacua fuit libertinorum mentio, quia vel maxime dubitari poterat, an his leuis notae macula adspergenda esset, qui tum aliquando ad summas in ipsa aula dignitates adspirabant. At haec quidem ad coniecturam nostram illustrandam sufficiant. Solent enim huiusmodi diuinationes ita comparatae esse, vt facile, quod iis opponas, reperias: & inhumanum esset, in his non ferre dissentientes. Qui bene coniecit, hunc vatem perhibemus optimum.

Dissertatio *octaua*, DE NAVIBVS OB VECTVRAM VETITARVM MERCIVM COMMISSIS, scripta est in gratiam iuuenis optimi qui tum in contubernio meo erat, KESLERI, Regiomontani Prussi, qui eo labore dignitati, quam postea obtinuit in collegio Regiomontano, quod commerciorum curam gerit, praelusit. Nec de *nona*, quae DE COLLEGIIS ET CORPORIBVS OPIFICVM scripta, & a SCHVMANNO, iam consiliario Saxonico Weisenfelsensi strenue defensa, quidquam est, quod moneam, nisi quod ea postrema fuerit illarum, quas Halae ad annum vsque MDCCXXIII. edidi. Eodem enim tempore conclamare vasa, & Franequeram, quo me perillustres Frisiae Ordines euocauerant, migrare iussit diuina prouidentia. Hac in academia quamuis plus otii mihi Dei benignitate contingeret: dissertationes tamen vix

 vnam

vnam aut alteram edidi, partim quod aliis ſcribendis libellis operam omnem atque induſtriam impenderem, partim quod ibi plerique, qui doctorum dignitatem ambiunt, theſes quasdam ſine vllius praeſidio defendere ſolerent. Non omittendam tamen in hoc faſciculo putaui orationem DE IVRIS PRVDENTIA VETERVM ROM. FORMVLARIA *ritibusque*, *quibus negotia ciuilia explicabant*, *ſollemnibus*, qua Anteceſſoris munus auſpicatus ſum, & quam deinde bis in Germania recuſam locum hic *decimum* occupare volui. Multa in eamdem rem poſtea diſſeruit V. C. EVER. OTTO in Iurisprudentia Symbolica, quae paullo poſt Traiecti ad Rhenum in lucem prodiit. Quaedam etiam non protrita adiici a me potuiſſent de iurisprudentia formularia Francorum, Langobardorum reliquarumque gentium Germanicarum, ſi tantum fuiſſet otii, vt refingere hanc orationem, vel notis ſaltim illuſtrare licuiſſet. Sed & ſine his laciniis non diſplicituram tibi ſpero orationem, qua oſtendere conatus ſum, non ſine iuſta cauſſa Romanos miram illam formularum rituumque religionem inueniſſe, nec Ioue ſatis aequo iudicare illos, quibus ridicula & paene ſtolida haec omnia videntur. Praeterea exſtare volui Spartae illius Franequeranae monimentum, quam nactus, tantis beneficiis cum a CELSISSIMO ARAVSIONENSIVM PRINCIPE, quem aliquamdiu inſtitui, tum ab ILLVSTRISSIMIS reipublicae PROCERIBVS ornatus, tantaque humanitate ab eruditiſſimis collegis exceptus ſum, vt numquam de repetenda patria cogitaſſem, niſi mihi hoc conſilium extorſiſſet valetudo, quacum ibi conflictandum fuit, grauiſſima. Ceterum quamuis redditus Germaniae, & Halam, quod numquam ſperaueram, reuocatus tamen & amore perpetuo complectar Friſios meos, & amicorum, quos ibi permultos habui, memoriam numquam deponam,

Dum memor ipſe mei, dum ſpiritus hos reget artus.

Ibidem prodiit exercitatio *vndecima*, de VITIIS NEGOTIATIONIS COLLYBISTICAE SEV CAMBIALIS, quae tamen non alio iure mea eſt, quam quod eam meo potiſſimum ductu conſcripſit Dn.

Dn. LOCHAV, Hamburgensis, qui tum Doctoris honoribus in academia Frisiorum ornandus, eam dissertationem in templo academico sine vllius praesidio strenue defendit. Quare virum clarissimum ea, qua par est, humanitate rogo, ne pro amicitia nostra aegre ferat, dissertationem suam inter meas comparere. Ne quid enim mihi arrogem, quod alienum est: eam lectorem non mihi, sed LOCHAVIO, debere, publice hic ac candide profiteor.

Franequerana quoque est dissertatio de ORIGINE TESTAMENTIFACTIONIS ET RITV TESTANDI, respondente LINDENQVISTIO publice defensa, sed quae ideo postremum locum * occupat, quia eius exemplar nullum inter res meas reperirem, illud vero, vnde ea recusa est, paullo tardius submitteret bibliopola Franequeranus. Sunt in illa quaedam ex antiquitatibus Romanis depromta, quae vulgo non adeo nota sunt, & totam tamen illam iurisprudentiae partem haud mediocriter videntur illustrare. Et hinc illam loco alieno exhibere, quam plane praetermittere, malui.

Iam exercitatio *decima tertia*, de P. IVVENTIO CELSO, nec non *decima quarta* de IVRECONSVLTIS SEMIDOCTIS, sub auspicium muneris Francofurtensis anno MDCCXXVII. prodierunt, & illa quidem programma est, quo orationem sollemnem indixi; haec ipsa oratio, qua more maiorum muneri meo praelusi. In illa de vita iureconsulti celeberrimi, & inter eos, qui a Proculi partibus steterant, haut postremi, quaedam a RVTILIO, BERTRANDO & GVIL. GROTIO non obseruata scripsi, in hac id egi, vt iuuenes, oblanguescente iam fere solidioris iurisprudentiae studio, veluti a puluere & radio ad maiora audenda excitarem. Id quod commodius fieri non posse existimaui, quam si, posita ob oculos deformi semidoctorum facie, eos ad verae doctrinae amorem tanto magis inflammarem. Notum est, quod Lacedaemoniorum fuerit consilium, quando adolescentibus ostenderunt seruos, vino insanientes, puta, vt eo spectaculo ebrietatis

(*) *In hac editione* XIIe *numeratur.*

tis odium conciperent. Idem & mihi consilii fuit, de iureconsultis semidoctis differenti, vt abhorrere demum ab illa socordia inciperent iuuenes, & ad solidiorem doctrinam pro virili enitetentur. Non displicuisse hanc orationem gaudeo viro amplissimo, CORN. VAN BYNKERSHOEK, qui locum ex eo decerpsit in praefatione nouarum, quas nuper edidit, obseruationum, quarum Libro VII. Cap. VIII. me *iurisprudentiae & amicitiae suae honorem* inuidendo elogio, adpellauit. Quod tametsi virium mearum mihi satis conscius, non agnoscam: fateor tamen, me istud viri incomparabilis iudicium tanti facere, vt vel hanc ob caussam non indignas esse putarim has schedulas, quae in hoc fasciculo locum reperirent.

Francofurti paullo post prodierunt exercitationes sequentes, veluti *decima quinta*, DE MERCATORVM, QVI FORO CESSERVNT, RATIONIBVS ET CODICIBVS; *decima sexta*, DE VSVFRVCTV MATERNO IVRIS GERM. MAXIME HAMBVRGENSIS; *decima septima*, DE LVBRICITATE IVRIS IVRANDI SVPPLETORII; & *decima octava*, DE RELIGIONE IVDICANTIVM CIRCA REORVM CONFESSIONES, quarum prima & postrema fuere inaugurales, in gratiam SCHOEPFERI celeberrimi iurisconsulti Rostochiensis filii, & HENR. DVSINGII, Bremensis, scriptae, secundam & tertiam exercendi ingenii caussa in cathedra defenderunt NIC. RVMPFIVS, Hamburgensis, & IO. THEOD. REINOLDVS, celeberrimi Reinoldi, cui in cathedra iuridica successeram, filius. Quo tempore DVSINGIVS ordini iureconsultorum profectus suos explorandos dabat, consentientibus omnium suffragiis decernebatur, vt disputationibus inauguralibus in posterum programmate quodam, aliarum academiarum exemplo, praeluderetur. Quale quum mihi tum decano primum scribendum esset, disserui quaedam DE VLPIANI ICTI HEBRAISMIS, idque schediasma in hoc fasciculo *vndeuicesimum* est. Quemadmodum enim fuerunt, qui in Liuii oratione nescio quam Patauinitatem, in Phaedri stilo Thracismum subolfacere sibi visi sunt: ita

ita ANT. AVGVSTINVS, ENEM. BONEFIDIVS, GILB. REGIVS, aliique viri doctiſſimi, Vlpiani Latinitatem Hebraiſmum vel Syriaſmum redolere cenſuerunt, idque demonſtrare quibuſdam exemplis conati ſunt. Ego vero, quamuis de VLPIANI oratione, ſaeculi labem vbique redolente, non adeo magnifice ſentiam, eas tamen loquutiones non Hebraeis proprias, ſed VLPIANO cum pleriſque melioris aeui ſcriptoribus communes eſſe, oſtendi. Equidem fatendum eſt, me haec ſcribentem falcem in alienam meſſem immiſiſſe, qui haec criticis & elegantiarum iſtarum peritioribus debuiſſem relinquere, ſi mens non laeua fuiſſet. At contingit aliquando, vt redeant veteres amores, & ex elegantioribus iſtis litteris, in quibus non exiguam adoleſcentiae partem conſumſi, etiam prouectiore aetate voluptatem non mediocrem capiam, quamuis permulta eius generis, quae olim in numerato habebam, mihi inter alia ſtudia periiſſe, quotidie experiar. Solent huiuſmodi chartae raro in doctorum manus incidere, ac proinde minore plerumque cura ac diligentia ſcribi. Et tamen audiui, hoc ſchediaſma meum excuſſiſſe virum doctum Wittebergenſem, Muſis meis alioquin amiciſſimum. Quum vero eam diatriben numquam viderim: vtrum clariſſimus eius auctor ANT. AVGVSTINI, an meam ſententiam amplexus ſit, neſcio, nec dubito tamen, quin reconditae doctrinae plena ſint, quae vir, harum rerum peritiſſimus, ſcripſit.

Exercitationis *viceſimae*, de SVPREMA PRINCIPVM MAGISTRATVVMQVE TVTELA, auctor eſt iuuenis & nobilitate generis, & doctrina, & morum ſuauitate praeſtantiſſimus, CHRIST. EBERHARDVS RVSSEL, qui ex eo tempore, quo Francofurti docere coeperam, a latere meo numquam diſceſſerat, tantumque profecerat in iuriſprudentia, vt doctoris honores, ſi quiſquam alius, non ſine ordinis noſtri plauſu ac congratulatione capeſſeret. Quum vero haec diſſertatio anno MDCCXXX. eodem tempore prodiret in lucem, quo ſaecularia ſacra ob exhibitam Carolo V. Imp. confeſſionem Auguſtanam celebranda eſſent: occaſionem inde arripui, programma inaugurale adornandi de IVRECONSVLTIS REFOR-

MATIONI ECCLESIAE PRAELVDENTIBVS, (quod in hocce fasciculo *vigesimum primum* obtinet locum) in quo tum generatim ostendi, quid iureconsultorum conatus ecclesiae profuerint, tum ICtos quosdam, qui imperio Pontificis δεσποτικῷ bellum ante Lutheri tempora indixerant, recensui, quales fuerunt IOANNES SEMECA, MARSILIVS DE MENANDRINIS, LVPOLDVS DE BEBENBVRG, IO. PETRVS FERRARIENSIS, IOANNES ANDREAE, BERNARDVS, Glossator, HOSTIENSIS, CYNVS, OLDRADVS, LVDOVICVS ZABARELLA, IO. BREITENBACHIVS, PHIL. DECIVS, GVIL. BVDAEVS, de quibus quaedam non vulgaria retuli.

Exercitatio *vigesima secunda*, DE EMINENTIORIBVS DVCATVS ET DVCVM LOTHARINGIAE PRAEROGATIVIS fere extemporaria est. Quum enim fama esset, principem celsissimum, FRANC. STEPHANVM, Ducem Lotharingiae, qui potentissimum Prussiae Regem Berolini salutauerat, Francofurtum venturum, cupiditas incessit iuuenem nobilissimum, ENGELKENIVM, tum commensalem meum, iam in tribunali ecclesiastico Meklenburgico consiliarium, dissertationem de Lotharingia publice defendendi, meumque rogandi praesidium. Itaque calamo tam festinante haec, quae legis, in chartam conieci, vt schedae adhuc madidae ad typographum mittendae essent. Institutum est hoc certamen eodem tempore, quo princeps celsissimus exspectabatur, cui mox aduenienti oblata a respondente dissertatio adeo grata fuit, vt munere praeclaro, clementiam suam testaretur.

Exercitatio *XXIII.* de C. AQVILLIO GALLO, ICto, fuit oratio, qua anno MDCCXXXI. XVII. Kal. Nou. die, S. Gallo Abbati sacro, magistratum academicum in illustri Viadrina auspicatus sum. Breuiter in ea descripsi iureconsulti istius vitam, simulque quaedam de gente Aquillia obseruaui. Memini ibi etiam M' AQVILLII M. F. GALLI, ostendique, eum & Praetorem, profligato bello seruili, ouantem ex Sicilia Romam rediisse, & postea procos. viam strauisse ab Regio ad Capuam, earumque rerum gestarum monimentum praestantissimum superesse in marmore Gruteriano.

teriano. Iam addere licebit, illum repetundarum postea accusatum cicatricum ostentatione euasisse periculum, ac demum Legatum iuisse in Asiam, sed anno V. C. DCLXIV. Mithridati traditum a Mitylencis, dirissima morte periisse. Impositus enim asino, & per vrbem circumuectus, omnique cruciatuum genere dilaniatus, postremo, auro liquefacto in os infuso, exspirauit, vir triumphalis & senex, vti testantur APPIANVS in Mithridatic. p. 184. & PLINIVS Hist. Nat. Lib. XXXIII. Cap. III. Ex quo intelligas, quis sit ille legatus Populi Romani consularis, quem vinculis ac verberibus omnique supplicio excruciatum esse a Mithridate, conqueritur CICERO pro Lege Manil. Cap. V. itemque quis ille Aquillius, quem viris fortissimis patres ecclesiastici tam frequenter adnumerant. ARNOBIVS Lib. I. aduersus gentes p. 23. *Innumerabiles alii, gloria, & virtute, & existimatione pollentes, acerbissimarum mortium experti sunt formas, vt* AQVILLIVS, TREBONIVS, REGVLVS: *numquid idcirco post vitam iudicati sunt turpes, quia non publica lege fatorum, sed mortis asperrimo genere lacerati excruciatique perierant?* Et MINVCIVS FELIX in Octau. Cap. XXXVII. *Viros cum Mucio, vel cum AQVILLIO aut Regulo comparo? Pueri & mulierculae nostrae cruces & tormenta, feras, & omnes suppliciorum terriculas inspirata patientia doloris illudunt.* Vbi male ELMENHORSTIVS intelligit M. Aquillium, IIvirum sacris faciundis, quem ob euulgatas sortes Sibyllinas culleo insutum esse, refert DIONYSIVS HALIC. Ἀρχαιολογίας Lib. IV. p. 260. Sed huiusmodi plura addere iam non lubet, nec ea omnia caperent arctiores praefationis limites.

Eiusdem generis est Exercitatio *XXIIII.* seu programma, quod anno MDCCXXXIII. Halam postliminio redire iussus, publicaui. Nam & id agit de vetere iureconsulto, SALVIO IVLIANO, edicti perpetui conditore, eiusque originem, honores, studia, sectam, operaque, quae reliquit, paullo accuratius, quam vulgo fieri solet, describit.

Supersunt tres dissertationes, *vicesima quinta*, DE MARITO

TVTORE VEL CVRATORE LEGITIMO VXORIS SVAE; *vicesima sexta*, DE PRAESCRIPTIONE ANNALI IVRIS LVBECENSIS; & *vicesima septima*, DE TESTAMENTIFACTIONE IVRE GERMANICO ARCTISSIMIS LIMITIBVS PASSIM CIRCVMSCRIPTA; quas me primum Halae Decano pro consequendis supremis in iure honoribus publice defenderunt tres candidati dignissimi, MARTINVS OTTO, quem nuper iussu potentissimi Regis in Professorum philosophiae extraordinariorum numerum recepi, PETRVS BVRGESOHN, Geualiensis Suecus, & IO. HENRICVS GVNTHERVS Zittauiensis. Sed de his nihil est, quod TE, LECTOR BENEVOLE, moneam quem iam fere taedet prologis scribundis opera abuti. Itaque te valere iubeo, &, vt faueas mihi, tui studiosissimo, vehementer, etiam atque etiam rogo. Halae e museo, ipsis Idib. April. CIↃ IↃCC XXXV.

Nouus Ordo EXERCITATIONVM *huius secundae Editionis, extat ad calcem Voluminis, &* INDEX MATERIARVM *utriusque Tomi ad finem* SYLLOGES II.

IO. GOT.

IO. GOT. HEINECCII, IC.

OPVSCVLORVM VARIORVM

SYLLOGE I.

DE HABITV ET INSIGNIBVS SACERDOTALIBVS APOSTOLORUM.

COMMENTATIO HISTORICA I.

CAPVT I.

DE VESTIBVS PRIMORVM CHRISTIANORVM IN GENERE.

I. Christiani mores publicos innoxios non abrogabant. II. Et hinc vestibus vulgo receptis vtebantur. Quod probatur tum testimoniis, III. tum rationibus. IV. Sunt tamen, qui secus sentiunt. V. Quo-

rum ratio prima reiicitur, VI. itemque secunda, VII. & tertia. VIII. Conclusio capitis.

§. I.

Christiani mores publicos innoxios non abrogabant.

QVAMVIS humani generis SERVATOR regnum suum cum mundanis imperiis nihil habere commercii, vere pronunciauerit (a): tantum tamen abest, vt ad euertenda mundi imperia, eorumque innoxias leges & consuetudines abolendas aduenerit, vt potius in nulla, quam Christiana, religione status ciuilis firmiora praesidia reperiat. Quapropter quum primum homines in Christianae veritatis luce versari coepissent, hoc sibi in primis summo studio prouidendum existimabant, ne mores ciuitatum, ab antiquissimis vsque temporibus propagatos, exuere, aut nouos temere inuehere viderentur. Equidem ab ethnicis rei peragebantur variorum criminum, & in his etiam odii erga rempublicam capitalis, vnde vulgo *omnium scelerum rei, Deorum, Imperatorum, legum, morum, naturae totius inimici* (b), *factiosi* (c), *generis humani hostes* (d), passim audiebant: quin immo DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS Augusti, Christianis omni cruciatuum genere adfectis, imperium amplificasse, nomenque Christianorum, QVI REMP. EVERTERANT, iure delesse sibi videbantur (e). Sed hanc injuriam, religioni sanctissimae illatam, tam copiose ac eleganter depulerunt IVSTINVS MARTYR, TERTVLLIANVS, ARNOBIVS, LACTANTIVS, ceterique disciplinae Christianae vindices, vt caussam penitus perorauerint. Sane vbicunque Deus Christianis fortunarum sedem destinauerat, non leges tantum publicae, sed omnes gentium mores, qui a Christi institutis sanaque ratione non abhorrebant, ab ipsis cum cura retinebantur, nihilque immutabatur, nisi quod turpe, & sua natura intolerabile videretur.

§. II.

Vestibus vulgo receptis vtebantur.

Ex eo facile, vt opinor, colligitur, quo vestium genere antiquissimi Christiani vsi sint? Non alio nimirum, quam publice recepto, & ceteris ciuibus communi. Velandam esse hominis nuditatem,

(a) Ioh. XVIII, 36.
(b) Tertull. *Apol. cap. II.*
(c) Minuc. Fel. *in Octau. cap. VIII. p. 76. edit. Gronou.*
(d) Tertull. *Apol. cap. XXXVII.*
(e) Baron. *ad ann. 340. n. VIII. vbi* Diocletiani & Maximiani Augustorum *Inscriptio, de delecto Christianorum nomine triumphans.*

ditatem, vel naturalis ille pudor eos docebat. Qua vero vestium forma id fieri oporteat, illud in gentium arbitrio esse nouerant, cui refragari hominum stultissimorum fuisset. Hinc Romæ viuentes & ciuibus adscripti, toga; in Græcia pallio; in prouinciis prouinciali habitu vtebantur, prout illud decori regulæ postulabant, quibus Christi doctrina non repugnat. Præclare hoc demonstrat IVSTINVS MARTYR (f), aut si quis antiquior Epistolæ ad Diognetum parens est, quod TILLEMONTIO videtur (g), qui de sui æui Christianis: Χριστιανοὶ, inquit, οὔτε γῇ, οὔτε φωνῇ, οὔτε ἔθεσι διακεκριμένοι τῶν λοιπῶν εἰσὶν ἀνθρώπων, οὔτε γάρ που πόλεις ἰδίας κατοικοῦσιν, οὔτε διαλέκτῳ τινὶ παρηλλαγμένῃ χρῶνται, οὔτε βίον παράσημον ἀσκοῦσιν, οὐ μὴν ἐπινοίᾳ τινὶ καὶ φροντίδι πολυπραγμόνων ἀνθρώπων μάθημα τοῦτ' αὐτοῖς ἐστὶν εὑρημένον. οὔτε δόγματος ἀνθρωπίνου προεστᾶσιν, ὥσπερ ἔνιοι. κατοικοῦντες δὲ πόλεις ἑλληνίδας τε καὶ βαρβάρους, ὡς ἕκαστος ἐκληρώθη, ἐν τοῖς ἐγχωρίοις ἔθεσιν ἀκολουθοῦντες ἔν τε ἐσθῆτι καὶ διαίτῃ καὶ τῷ λοιπῷ βίῳ θαυμαστὴν καὶ ὁμολογουμένως παράδοξον ἐνδείκνυνται τὴν κατάστασιν τῆς ἑαυτῶν πολιτείας. *Christiani neque regione, neque sermone, neque politicis vitæ institutis a ceteris hominibus sunt distincti. Nam neque proprias ciuitates incolunt, neque sermone vtuntur, qui ab aliorum sermone differat, neque vitæ genus habent, quod re aliqua sibi peculiari sit notabile: neque aliquid a curiosis hominibus excogitatum proponunt sibi discendum: neque alicui dogmati humano patrocinantur, sicut nonnulli: sed incolentes partim Græcas, partim barbaras ciuitates, prout cuiusque sors tulit, & indigenarum instituta sequentes, in* VESTITV *victuque, & ceteris, quæ ad vitam pertinent, mirabilem & haud dubio incredibilem suæ politiæ statum oculis nostris proponunt.* Quibus gemina sunt illa TERTVLLIANI (h): *Sed alio quoque iniuriarum titulo postulamur, & infructuosi in negotiis dicimur. Quo pacto? homines vobiscum degentes, eiusdem victus, HABITVS, instructus, eiusdem ad vitam necessitatis.* Addo & testimonium CYPRIANI (i), qui, vbi scrupulosi & adfectati philosophorum habitus meminerat, de Christianis alia omnia refert: *Nos autem*, inquit, *fratres dilectissimi, qui philosophi non verbis sed factis sumus, nec VESTITV sapientiam, sed veritate, præferimus.*

Probatur testimoniis,

§. III.

rationibus.

Quis ex his tam luculentis antiquissimorum patrum testimoniis non intelligat, homines olim ecclesiæ nostræ adscriptos, pristinum

 vesti-

(f) Iustin. Mart. *Epist. ad Diognet. p.* 500. 501. *edit. Paris.*

(g) Tillemont. *tom. I. hist. Imp. part. II. p.* 1035.

(h) Tertull. *Apol. cap. XLII.*

(i) Cyprian. *de bono patient.*

vestimentorum genus non deposuisse? Sed sunt tamen & aliæ rationes, quæ rem extra omnem dubitationis aleam ponunt. Primo enim Christianis inter alia etiam hoc exprobrabant gentiles, quod lucem fugerent, & non nisi occultas inter se societates inirent. Cæcilius sane apud MINVCIVM FELICEM (k) diserte ait: *Occultis se notis & insignibus noscunt Christiani, & amant mutuo, pæne antequam nouerint.* Equidem quæ fuerint istæ occultæ notæ, non facile dixerim. Quamuis ex PROCOPIO (l) ostendat WOWERVS (m), Christianos manibus & brachiis signum crucis imprimere consueuisse: dubitari tamen potest, an ad illa sequioris æui signacula Cæcilius respexerit. Ipse certe MINVCIVS (n), vbi ad hoc Cæcilii conuicium respondet, rem plane negat: *Sic nos denique non notaculo corporis, vt putatis, sed innocentiæ ac modestiæ signo, facile dignoscimus.* Vtut se res habeat, certe nec Cæcilius Christianis occultas notas & insignia exprobrare, nec Octauius rem negare potuisset, si Christiani singulari quodam vestium genere vsi fuissent. Mirabatur Cæcilius, qui fiat, vt Christiani se tam facile dignoscerent, & inde in suspicionem veniebat, eos occultis quibusdam notis & insignibus vti. Quid vero opus erat ista suspicione, si Christiani peculiari habitu se distinxerunt a gentilibus? Hæc sane non occulta, sed manifesta nota Christianorum fuisset. Et qua fronte Octauius Christianos nullo corporis notaculo, sed solo innocentiæ ac modestiæ signo se dignoscere dixisset, quum multo facilius id singulari habitu fieri potuerit? Notum deinde ac prouocatum est, quam misera tunc fuerit ecclesiæ Christianæ conditio, quando

Duris ut ilex tonsa bipennibus
Nigræ feraci frondis in Algido,
Per damna, per cædes, ab ipso
Duxit opes animumque ferro. (o)

In perpetuo profecto vitæ periculo versabantur, & vix in cryptis & cauernis quidquam ipsis præsidii erat. An igitur credibile est, Christianos scrupulosa vestitus ratione se ipsos prodidisse? Videmus, quanto ludibrio Iudæi expositi sint, sicubi ipsis singularis habitus lege publica imperatur. Vix puerorum proteruiam effugiunt, ridentur, percutiuntur, luto ac lapidibus petuntur: id quod fieri non solet aliis locis, vbi communi cum ceteris hominibus vestitu vtuntur. Cur vero Christiani vltro se his ludibriis obiecissent? Cur

(k) Minuc. Felix *Octav. cap. IX. p. 90.*
(l) Procop. *in Esaia XLIV.*
(m) Wower. *Adnotat. ad Minuc. Felic. cap. XXXI.*
(n) Minuc. Felix *Octau. cap. XXXI.*
(o) Horat. *lib. IV. Od. IV.*

Cur id sua sponte fecissent, quod Iudaei coacti & cum summa molestia faciunt? Ex quibus iterum iure meritoque colligimus, Christianos in vestimentis vsitatis nihil, nisi luxum & vanitatem, immutasse.

§. IV.

Sunt qui secus sentiunt.

Quae quum ita sint, non possum non desiderare virorum quorundam doctissimorum iudicium, qui nescio quid discriminis inter gentilium & christianorum vestimenta agnoscunt, hosque cum superstitione pagana togam simul posuisse existimant. Fuerunt in ea sententia SCALIGER (p), CAR. DV FRESNE (q), DANHAWERVS (qq), &, quem primo loco nominari o?ortuit, CAES. BARONIVS (r), qui tamen paullo post (s) se ipse deserit, eaque omnia nouis argumentis destruit, quae antea magno conatu adseruerat. Ex quo statim adparet, quam parum ponderis rationibus insit, quibus viri isti ceteroquin doctissimi hac in quaestione vtuntur.

§. V.

Eorum ratio prima rejicitur.

Ac primo quidem testem laudant HIERONYMUM (t), de Romanorum proteruia his verbis grauiter conquerentem: *Vbicunque viderint Christianum, statim illud de triuio: 'Ω Γραικὶς ἐπιθέτης, vocant impostorem, detrahunt.* Quae verba interpretaturus Baronius: *Sed cur*, inquit, *& Graecus? certe & illa ex causa, quod pallium philosophicum furui coloris, qui haud gratus erat vel vsitatus Romanis, inducrent.* Sed profecto rem haud magni momenti attulit Baronius. Fatemur equidem, hoc dicterio pallium philosophicum notasse Romanos, quibus nihil vilius aut magis ridiculum videbatur, quam Graeculus palliatus (u): fatemur etiam, vocem ipsam ἐπιθέτης palliatum notare (x); sed in Christianos omnes hoc dictum esse, hoc est, quod merito negamus. Refert hoc Hieronymus, cuius tempore monachorum gens subito orbem impleuerat. Hi quum austerum vitae genus sectarentur, posito vulgari habitu, pallium philosophicum sumebant. In hos igitur homines, qui omnem cultus non modo elegantiam, sed & munditiem, alto supercilio damnabant, & sordido pallio inuoluti prodibant in publicum,

 istud

(p) Scaliger *Animadu. ad Euseb. Chron. n. MMCXLII. p.* 213.

(q) Carol. du Fresne *Tom. III. Gloss. med. & infimae Latin. p.* 101.

(qq) D. Danhawer. *Christeid. Act. I. Theatr. I. Phaen. IV. p.* 180.

(r) Baron. *ad ann.* 57. *n. XCIV. sequ.*

(s) Idem *ad ann.* 197. *n. VIII. sequ.*

(t) Hieronym. *Epist. X. ad Furiam; & Epist. XXIII. ad Marcell.*

(u) Plaut. *Curcul. act. II. scen. III. v.* 9. *Conf.* Octau. Ferrar. *de re vestiaria Part. II. Lib. IV. Cap. III. p.* 138.

(x) *Vid.* Suicer. *Thesaur. eccles. Tomi I. p.* 615.

istud prouerbium iactabatur: Ὦ γραϊκὲ ἐπιθέτης. Idque ex CHRYSOSTOMO (y) etiam discimus, qui hoc scomma grauiter perstringens, addit: Νῦν δὲ εἰς τοσοῦτον ἤλθομεν ἀλογίας, ὥστε μὴ μόνον ἐπὶ τῶν πενήτων τοῦτο ποιεῖν τῶν διὰ τῶν στενωπῶν βαδιζόντων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μοναζόντων ἀνδρῶν. ὁ δεῖνα ΕΠΙΘΕΤΗΣ ἐστὶ, φησί. *Nunc autem eo insaniæ deuenimus, vt non solum hoc faciamus in pauperibus, qui ambulant per compita & angiportus, sed etiam in monachis. Hic vel ille, inquiunt, est IMPOSTOR.* Idem quod Chrysostomus hic conqueritur, conqueritur etiam Hieronymus, videlicet quod monachis, tanquam palliatis impostoribus illudatur. Id quod tam clarum est ex Hieronymi textu, vt ipse Baronius suo more statim sibi obloquatur: *Ceterum videtur pallium paullatim a communi vsu fidelium desciuisse, & monasticam vitam profitentibus cessisse, sicque dicta a S. Hieronymo DE MONACHO intelligenda.* Si vero de monacho intelligendum hoc Hieronymi testimonium, quo iure illud ad probandum communem pallii vsum adhibuit?

§. VI.

itemque secunda, Secundo ad TERTVLLIANI libellum *de pallio* prouocant, ex quo constat, Tertullianum, vt erat suæ mentis homo, abiecta toga, pallium sumsisse, cuius consilii sui rationem integro isto libello reddere conatus est. Hoc exemplo adducto, ita disserit BARONIVS (z): *Quum veræ sapientiæ Christiani omnes se esse sectatores profiterentur: decentem professioni habitum induebant, nempe pallium, quod sapientiæ studiosi induere soliti essent.* Et interiectis nonnullis: *Quod Christianorum, inquit, genus religione & moribus distinctum esset, indumento etiam placuit debere esse discretum.* Paria fere sunt, quæ de hoc pallio Tertulliani sentiunt PAMELIVS (a), LVD. DE LA CERDA (b), & ipse, quod mireris, IOS. SCALIGER, (c) qui omnes in eo habitum Christianorum veluti proprium agnoscunt. Sed quis non videt, ex ipso rei gestæ ordine opinionem hanc facili negotio posse dissipari? Notum enim est, plebem Carthaginiensem, viso Tertulliano palliato, statim illusisse vulgato dicterio: *A toga ad pallium.* Quisquamne autem credet, Carthaginienses tantas tragoedias fuisse excitaturos, vt Tertullianus integro libello inuidiam a se amoliri cogeretur, si consuetudini tantum

(y) Chrysost. *Homil. XI. in Epist. ad Hebr.* Tom. XII. Op. Conf. & Dio *Chrysost. Orat. LXXI. p. 617.*

(z) Baron. *ad ann. 57. n. XCIV.*

(a) Pamel. *Adnot. ad Tertull. libr. de Pallio.*

(b) Lud. de la Cerda, *ad Tertull. Tom. I. p. 1.*

(c) Scaliger. *ad Euseb. Chron. ibid.*

tantum ea in re paruisset, habitumque Christianorum Christianus sumsisset? Cur soli Tertulliano illuserint, quum, ipso teste, tota ciuitas Christianis innumeris adflueret? Deinde hæc sententia falsa nititur hypothesi, ac si commentarius iste de pallio inter opera Tertulliani primus fuerit, & Tertullianus adeo pallium sumserit, simul ac inter Christianos nomen fuerit professus. Sed falsum hoc esse, doctissimus CL. SALMASIVS (d) & ALLIXIVS (e) argumentis tam inuictis demonstrarunt, vt nihil dubitationis superesse possit. Meminit sane Tertullianus in isto libello (f) plurium Augustorum, quibus Deus in vnum faveat; meminit barbarorum exclusorum, meminit populorum propaginatorum, ordinumque illustratorum, qui characteres nullis, quam Severi & Getæ temporibus, conveniunt. Tunc enim plures Augusti imperarunt, tunc, muro exstructo, Picti a finibus Romanæ prouinciæ exclusi, tunc Parthi, Arabes, Adiabeni aliique populi perdomiti, tunc legionum numerus auctus, vt passim a DIONE (g) refertur. Vnde recte colligimus, Tertulliani commentarium de pallio anno demum Christi CCVIII scriptum fuisse. Quod tam clarum est & perspicuum, vt ipse BARONIVS veritatem hanc agnoscere coactus sit. Quum enim antea (h) Tertullianum hæc eo tempore de se ipso scripsisse, contendat, quo relicta gentilitate ad Christi fidem se contulerit, abiectaque toga pallium sumserit: ipse paullo post, (i) vbi de Tertulliani scriptis ex instituto agit, alteram amplectitur sententiam, librique de pallio natales ad vltima Seueri tempora refert. Iam vero tunc Tertullianus dudum Christianus fuerat, quum tamen pallium ante hoc tempus non sumsisset. Ex quo consequitur, pallium ad habitum Christianorum non pertinuisse, quum alias ratio reddi nequeat, cur Tertullianus, satis diu Christianus, hoc vestimenti genus tam tarde induerit. Quæ quum ita sint, aliam viam SALMASIVS (k) & GVIL. CAVE (l) ingrediuntur. Ponunt enim, pallium sumsisse Tertullianum, quum in presbyterorum ordinem esset cooptatus, atque adeo hoc vestimentum non Christianorum quidem, sed tamen presbyterorum proprium fuisse. Quæ coniectura eo probabilior videri poterat, quod

(d) Salmas. ad Tertull. *de pall. Cap. II.*
(e) Allix. *Differt. de Tertulliani vita & scriptis p. 50.*
(f) Tertull. *de Pallio Cap. II.*
(g) Dio Cass. *Lib. LV. hist. Rom.*
(h) Baron. *ad ann. Christi 57. n. XCV.*
(i) Idem *ad ann. 197. n. VI. VII.*
(k) Salmas. *præfat. ad Tertull. de pallio.*
(l) Guil. Caue *Christianism. primit. Libr. II. cap. III. p. 416. Antiquit. Patrum p. 402. Tom. I.*

quod ipſe Tertullianus (m) pallium vocat *ſacrum habitum*, aut potius, ſtilo ſuo, *ſacerdotem habitum*, vti in melioris notæ MStis & B. Rhenani emendatiſſima editione legitur. Et fateor, me ipſum aliquando (n) in ea ſententia hæſiſſe. Sed iam non ferunt meæ rationes, vt viris doctiſſimis adſentiar. Ad presbyterii enim gradum Tertullianus iam circa annum Chriſti CXCII adſcendiſſe viris doctiſſimis videtur. Quum autem pallium ante annum CCVIII non ſumſerit, ſicut paullo ante docuimus, alterutrum ſtatuas oportet, Tertullianum aut pallium non vt ſacerdotalem habitum adſumſiſſe, aut presbyteratu ſatis diu ſine pallio eſſe defunctum. Quidquid eligas, nobis perinde eſt. Si prius; habebimus, quod volumus. Sin poſterius; nihilominus ſequetur, pallium non fuiſſe ſacerdotalem habitum. Hoc enim ſi eſſet, ſtatim debebat a Tertulliano adſumi, ſimul ac inter presbyteros allegebatur. Sed cur, inquis, pallium ab ipſo Tertulliano *habitus ſacerdos* dicitur? Facile ſuppetit ratio. Non quod veſtis eſſet ſacerdotum propria, ſed quod, dum eam induit Tertullianus, iam presbyter, ſacerdotalis habitus fieret. Obſeruandum videlicet, plures Chriſtianorum primæ ætatis, ſiue clericos, ſiue laicos, vitæ auſterioris ſtudio philoſophorum ἀσκήσεις eſſe imitatos. Ad quas quum etiam pallium, tanquam viliſſimum ac ſimpliciſſimum veſtimenti genus, pertineret, illud haud pauci aut retinebant, ſi ante profeſſionem religionis philoſophi fuiſſent, aut adſumebant, quamprimum ad rigidiorem diſciplinam viuere decreuerant. De Ariſtide, Athenienſi philoſopho, auctor eſt HIERONYMVS (o), *eum ſub priſtino habitu diſcipulum Chriſti fuiſſe.* Habitus vero ille priſtinus pallium philoſophicum erat, quo, antequam Chriſto nomen daret, ex ſectæ formula vtebatur. Sed & de Iuſtino Martyre memoriæ proditum (p) eſt, ὅτι ἐν φιλοσόφου σχήματι ἐπρέσβευσε τὸν θεῖον λόγον, quod *habitu philoſophorum incedens, diuinam religionem a calumniis vindicarit.* Denique de Porphyrio, Martyre, idem refert EVSEBIVS (q), de Heracla ORIGENES (r) cuius teſtimonium ſuo loco expendemus. Quid quod ſequiore aeuo, quum monachorum inſtitutum paullatim in Eccleſia inualuiſſet, eo demum res adducta eſt, vt quicunque ἀκριβῶς χριστιανίζειν velle videbantur, teſte SOCRATE (s) pallium

(m) Tertull. *de pallio cap. IV.*

(n) *V. de priorem editionem huius differt.* §. 1. *p.* 5.

(o) Hieronym. *de ſcriptor. Eccleſ. cap. XX.*

(p) Euſeb. *Hiſt. Eccl. Lib. VI. cap. XI.* Hieronym. *l. c. cap. XXII.*

(q) Euſeb. *Lib. VIII. H. E. cap. XXV.*

(r) Origen. *apud* Euſebium *Hiſt. Eccl. Lib. VI. cap. XIX.*

(s) Socrat. *Lib. VII. cap. XXVII.*

lium fumerent. Idem igitur quod Iuftinus, Ariftides, Porphyrius, Heraclas, fecerant, fecit etiam Tertullianus, aufterioris vitae, fi quisquam alius, ftudiofiffimus. Quemadmodum vero eorum confilium tanquam fingulare & infuetum ab antiquis ecclefiae doctoribus laudatur: ita paucorum habitum omnibus Chriftianis tribuere, temerarium effet.

§. VII.

& tertia.

Non contentus his teftimoniis ad alia pergit BARONIVS (t), & in hoc quoque fingularem Chriftianorum habitum inueniffe, fibi videtur, quod plerique vel nudis pedibus vel foleis inambulauerint. Quam in rem duos producit teftes, CLEMENTEM ALEXANDRINVM (u), & LVCIANVM, Sophiftam. (x) Sed vereor, vt vtrumque fatis intellexerit. Ille enim calceorum non omnium, fed ad oftentationem factorum, feu, vt ipfe vocat, περίεργον vfum diffuadet, & foleas Atticas (κονίποδας vocant) Chriftianis commendat, non vt fingulari habitu fe a gentilibus diftinguerent, fed vt decori obferuarent regulam, & ab adfectata exterorum imitatione abftinerent. Plerique enim prouinciales in Oriente non calceis, fed foleis, vtebantur, faepe etiam nudis pedibus incedebant, vt ex hiftoria facra notum eft, ad quam ipfe Clemens prouocat. De LVCIANO vero vel id monuiffe fufficiet, quod fatyram fcripferit. Quid mirum igitur, fi homo σπουδαῖος ἐς τὸ γελασθῆναι Chriftianos, quos deridendos aliis propinare voluit, fchemate quam deterrimo indutos produxit in fcenam, iisque *pallium putre, caput detonfum, & nudos pedes* tribuit? Illudere enim decreuerat Chriftianorum fortunae, quae tam tenuis plerumque erat, vt ob eam Iudaeis (y) aeque ac gentilibus (z) ludibrio effent.

§. VIII.

Conclufio capitis.

Hæc funt, quae pro fingulari Chriftianorum habitu a Baronio aliisque adducuntur. Quae cum falfa plerumque hypothefi nitantur, merito videmur ftatuere, Chriftianos populari ceterorum ciuium habitu contentos, nihil praeterea adfectaffe. Si quis etiam patrum praecepta de decoro in veftibus obferuando, qualia multa a CLEMENTE ALEXANDRINO (a), TERTVLLIANO (b), CYRILLO, (c), BA-

(t) Baron. *ad ann.* 57. *n. XCVII.*
(u) Clem. Alexandr. *Lib. II. Paedagog. cap. XI. p.* 205. *fequ.*
(x) Lucian. *in Philopatride Tom. II. Opp. p.* 775. *edit. Amftel.*
(y) *Iudaeos Chriftianis nomine* Ἐβιωναίων אביונים *id eft PAVPERVM illufiffe, teftatur* Origen. *Lib. II. adv. Celf. p.* 56. *edit. Cantabr.*
(z) Minuc. Felix *Octav. cap. XII. p.* 118. *Conf.* Cave *Chriftianifm. primit. part. I. cap. III. p.* 43.
(a) Clem. Alex. *Lib. II. cap. XI. p.* 245.
(b) Tertull. *de cultu faem.*

(c), BASILIO (d), aliisque, traduntur, paullo accuratius expenderit, facile animaduertet, non id egisse homines sapientissimos, vt Christianos a vulgari habitu absterrerent, sed vt a luxu immodico & vanitate gentilium ad modestiam Christianis dignam reuocarent.

CAP. II.

DE HABITVS CLERICALIS ANTIQVITATE ET ORIGINE.

I. Habitus clericalis an in prima ecclesia visus? II. Adfirmant pontificii. III. Origo huius erroris. IV. Negant tamen cordatiores. V. Eorum sententiae suffragatur, (1) silentium Patrum. VI. (2) Status eorum temporum. VII. (3) Testimonia antiquorum Scriptorum, VIII. (4) Heraclae exemplum. IX. X. XI. Vestium sacrarum origo. XII. Nec non habitus clericalis. XIII. Argumenta aduersariorum expenduntur. XIV. Epistolae primorum pontificum decretales sunt suppositìtiae. & hinc nihil probant. XV. Origenis testimonium non pertinet ad habitum sacrum noui testamenti: Methodii reuelationes sunt suppositìtiae. XVI. Cyprianus an habitu Cardinalis ad mortem processerit? Dalmaticarum origo. XVII. Tonsurae antiquitas ex Eusebio, Greg. Nazianzeno & Ammiano Marcellino nec quicquam probatur. Locus Ammiani explicatur.

§. I.

Habitus clericalis an in prima ecclesia visus?

CHristianos, suscepta religione, habitum singularem non adsumsisse, affatim hactenus demonstratum est. Iam etiam de iis dispiciendum, qui sacro munere in ecclesia fungebantur. Negari sane nequit, gentes fere omnes veluti ex compacto sacerdotibus suis peculiarem, eumque splendidiorem habitum adsignasse. Ebraeorum pontificibus ac mystis Deus ipse vestimenta singularia latis legibus imperauerat. Idem fecerant Aegypti, Graeci, Romani, quin & populi septentrionales, siue Ebraeorum aemulatione, siue sacrorum suorum veneratione, siue rationibus aliis impulsi. Nec profecto decori prudentiaeque regulis repugnat singularis clericorum habitus, dummodo modestus, & eorum conditione dignus. An igitur & prisci Christiani antistites ac presbyteros suos singulari vesti-

(c) Cyrill. Hierosolym. *Catech. illuminat. IV. pag. 49.*

(d) Basil. *Regul. fusius disput. interrog. XX. p. 366. Tom. II. Opp. edit. Paris.*

veſtimentorum genere exornatos prodire voluerint, id nunc ob inſtituti rationem paullo accuratius videtur conſiderandum.

§. II.

Adfirmant pontificii.

Sunt, qui hoc maiore impudentia, quam acumine, adfirmant: inprimis Romanenſes, qui ſplendido ſacerdotum ſuorum veſtitu mirifice delectantur, omnemque lapidem mouent, vt illi quaedam antiquitatis ſpecies concilietur. Ipſum CONCILIVM TRIDENTINUM (e) more ſatis dictatorio, nullaque addita ratione, ita ſtatuit: *Quum natura hominum ea ſit, vt non facile queat ſine ipſis adminiculis exterioribus ad rerum diuinarum meditationem ſuſtolli, propterea pia mater eccleſia ritus quosdam, vt ſcilicet quaedam ſubmiſſa voce, alia vero elatiore in Miſſa pronunciarentur, inſtituit; caerimonias item adhibuit, vt Myſticas benedictiones, lumina, thymiamata,* VESTES, *aliaque id genus multa ex* APOSTOLICA DISCIPLINA ET TRADITIONE, *quo & maieſtas tanti ſacrificii commendaretur, & mentes fidelium per haec viſibilia religionis & pietatis ſigna ad rerum altiſſimarum, quae in hoc ſacrificio latent, contemplationem excitarentur.* Atque adeo huius concilii auctoritate pontificii adſtringuntur, vt habitum ſacrum & clericalem, quo Romana eccleſia vtitur, antiquiſſimum, & iam inde ab ipſis apoſtolis ad noſtra tempora propagatum exiſtiment. Quod etiam libentiſſime faciunt BARONIVS, CASALIVS ceterique eorum ſodales, qui

> *Id ſibi negotii crediderunt ſolum dari*
> *Papae vt placerent, quas feciſſent fabulas.*

§. III.

Origo huius erroris.

Et ſane non video, quomodo aliter ſentire poſſint ſcriptores Papae addicti. Principia enim huius eccleſiae de habitu clericorum ita comparata ſunt, vt neceſſario inde ſequatur, veſtimenta ſacra eiusdem cum eccleſia aetatis eſſe. Canoniſtae enim & Scholaſtici, quorum doctrinae his in rebus omnes adſurgunt, habitum illum ſacerdotalem non pro caerimonia libera venditant, nec ob ſolam εὐταξίαν inuentum volunt, ſed ſacrum & myſteriorum pleniſſimum eſſe, ad ipſamque ſacramentorum eſſentiam pertinere, & ſic ab illis inſeparabilem eſſe, contendunt. Id quod facile patet ex reliquis eorum doctrinis, quibus hoc πρῶτον ψεῦδος vbique produnt. Sic IOANNES CHIFFLETIVS (f) neceſſitatem hanc tam abſolutam eſſe credit, vt ſcribere non vereatur: *Eccleſia ob ſacramenti reuerentiam permittit potius hominem mori abſque viatico, quam ſacerdotem ſine ſacris veſtibus*

(e) Concil. Trident. *ſeſſ. XXII. cap. V.*

(f) Ioh. Chifflet. *de Euchariſtia reis non neganda, apud* Ziegler. *not. ad* Lancellot. *Inſtit. Iuris Can. p.* 509.

ſtibus celebrare ad conſecrandam hoſtiam, quae illi moribundo miniſtretur. Huc etiam pertinent variae cautiones, ne veſtimenta haec a laicis attingantur, ne vetuſtate detrita aliis vſibus adhibeantur, aliaeque plures, quas hic prolixius adducere parum refert. Omnia haec fundamento illi falſiſſimo ſuperſtruuntur, quod habitus ſacerdotalis non ſit mere indifferens, ſed ad honorem & reuerentiam ſacramentorum neceſſarius. Quae quum ita ſint, non poſſunt non illum fingere antiquiſſimum, ad ipſamque Apoſtolorum traditionem recurrere, quum alias concedere cogerentur, ſacramenta in eccleſia etiam abſque hoc habitu celebrari poſſe, id quod ab eorum hypotheſi eſſet alieniſſimum.

§. IV.

Negant tamen cordatiores.

Interim fuerunt tempora, quando opinionem hanc nondum imbiberant homines, etiam Romanae eccleſiae addicti; nec hodie deſunt Pontificii paulo cordatiores, qui nouitatem ſacri habitus agnoſcunt, & trium priorum ſaeculorum ſacerdotes a laicis non alio ſigno, quam morum ſanctitate, internoſci potuiſſe, nobiſcum non repugnantes fatentur. Praeclarum ac luculentum hanc in rem eſt teſtimonium VVALEFRIDI STRABONIS (g), cuius verba hic integra adſcribemus: VESTES *etiam ſacerdotales per incrementa ad eum, qui nunc habetur, auctae ſunt ornatum. Nam primis temporibus* COMMVNI INDVMENTO *veſtiti agebant miſſas, ſicut & hactenus quidam orientalium facere perhibentur. Stephanus autem III. conſtituit, ſacerdotes & laicos veſtibus ſacratis in vſu quotidiano non vti, ſed in eccleſia tantum. Statutum eſt autem in Concilio Braccarenſi, ne ſacerdos ſine Orario celebret miſſam. Addiderunt in veſtibus ſacris alii alia, vel ad imitationem eorum, quibus veteres vtebantur ſacerdotes, vel ad myſticae ſignificationis expreſſionem.* Paria his habent HVGO DE S. VICTORE (h), NICOL. ALEMANNVS (i), & e recentioribus B. RHENANVS (k), FERRARIVS (l), H. VALESIVS (m), ARINGHIVS (n), STEPH. BALVZIVS (o), DVPINVS (p), aliique plures, quorum teſtimonium tanto plus ponderis habebit, quanto magis antiquitatum eccle-

(g) Walefrid. Strabo *de Reb. Eccleſ. cap. XXIV.*

(h) Hugo de S. Victore *Libr. II. de offic. eccleſiae cap. XI.*

(i) Nicol. Alemann. *de parietin. Lateran. cap. I X.*

(k) B. Rhenan. *Argum. ad* Tertull. *de pallio.*

(l) Ferr. *libr. IV. de re veſtiar. cap. XIIX.*

(m) H. Valeſ. *ad Euſeb. p.* 122.

(n) Aringh. *Rom. ſubterr. lib. VI. cap. XVIII.*

(o) Steph. Baluz. *not. ad Gall. Narbon. Concilia p.* 26.

(p) Lud. El. du Pin. *Tom. I. Biblioth. nou. p.* 352. *edit. Lat.*

ecclesiasticarum cognitione omnes Concilii Tridentini patres superarunt.

§. V.

Eorum sententiae suffragatur 1. silentium Patrum,

Quum igitur viris hisce eruditissimis etiam nos adsentiamur, operae pretium fuerit, eas, quae nos huc pertrahunt, rationes, ipsamque adeo vestium sacrarum historiam paullo diligentius recensere. Primo igitur nullus per tria priora saecula scriptor fuit, qui vsquam habitus cuiusdam sacri aut vestium sacerdotalium mentionem fecerit: non Tertullianus, cui de pallio agenti commodissima huius rei occasio ac paene necessitas fuisset; non Apologetae, qui ritus Christianorum satis accurate descripserunt; non ceteri denique patres, tam Latini, quam Graeci, qui ex his saeculis ad nos peruenerunt. Et quamuis aliter sentiant haud pauci Romanensis doctrinae vindices, quorum argumenta infra erunt expendenda, alii tamen ex ipsis eorum castris hoc silentium tam facile agnoscunt, vt aliquot scriptores huius aeui vel ideo ex γνησίων numero excludant, quod vestium sacrarum mentionem faciant, quas genuini scriptores ad vnum omnes ignorent. (q)

§. VI.

2. status eorum temporum,

Deinde ea tunc fuit rei Christianae conditio, vt vix concipi possit ratio, cur antistites ceterique ecclesiae ministri habitu singulari se prodere voluerint. Certe si extra ecclesiam vestibus peculiaribus indutos in publicum prodiisse existimes, quam imprudenter egisse dices homines alias prudentissimos? Saeuiebat in Christianos persecutorum gladius, at in nullos crudelius, quam in ecclesiae antistites, qui summa cura ad supplicia conquirebantur. Notum est, quas insidias Polycarpo, quas Ignatio, quas Cypriano aliisque episcopis struxerint, quam diligenter turba superstitiosa in eos leones postulauerit. Polycarpum emissis vndique exploratoribus indagabant, & seruulos etiam quaestionibus dirissimis ad prodendum dominum adigebant. (r) Hunc enim Asiae magistrum, hunc patrem Christianorum, hunc Deorum euersorem credebant (s), eoque sublato magnum rei Christianae praesidium se sperabant subtracturos. Similes insidiae etiam Cypriano aliisque episcopis parabantur, a Decio potissimum, cuius furor maxime in clerum Christianorum saeuiit. Quid opus vero erat tam curiosa indagine, si clerici singulari habitu induti inambularunt, vt quilibet gentilium eos dignoscere, ac prodere posset? Sin vero aliquis clerum in sacra-

(q) Dupin. *Tom. I. Bibl. Nou. p.* 195. *Tom. II.*

(r) Smirnens. Eccles. *Epistola Encyclic. cap. VI. in* Clerici *biblioth. PP. Apost.*

(s) Ibidem *cap. XXII. p.* 198.

ſacramenti tantum celebratione veſtes ſacras ſumſiſſe credat, ne in hoc quidem adſenſum inueniet. Sic enim & nomina harum veſtium procul dubio antiqua aut certe linguae Romanae analoga eſſent. Sed quis credo *orarium*, *caſulam*, *cappam* aliaque huius generis, non dicam antiqua, ſed Latina, eſſe dicet? Manipulus Latinis eſt herbarum congeries, quanta manibus capitur. Pontificiis manipulum vocatur veſtis manibus aptanda. Orarium vocem recentiorem eſſe omnes agnoſcunt. Caſula Latinis eſt parua caſa; Pontificiis veſtis. Cappa denique Hetruſco ſermoni manifeſto debet originem. Quis igitur credet, rem ipſam tantae vetuſtatis eſſe, cum nomina ſint recentiſſima?

§. VII.

3. Teſtimonia antiquorum ſcriptorum,

Praeterea & hoc obſeruandum, quod antiqui ſcriptores non modo taceant, ſed & diſerte negent, ſacerdotalem habitum apud ſe a populari diſcrepare. Exſtat in Conciliorum Tomis COELESTINI PP. I. ad Epiſcopos Gallicanos Viennenſis & Narbonenſis prouinciarum Epiſtola (t), ſaeculi quinti anno circiter trigeſimo ſcripta, in qua multa in hanc rem egregie diſſeruntur, quae hic minime praetermittenda ſunt. Audiuerat Pontifex, quosdam huius prouinciae ſacerdotes, intempeſtiuo peregrinorum rituum amore ductos, habitu ſingulari vti, eique inſtituto ſuo colores quaerere ex ſcriptura, quae lumbos fidelium cinctos eſſe iubeat. (u) Refellit eos hac epiſtola Coeleſtinus, & mentem ſuam his verbis aperit: *Didicimus, quosdam Domini ſacerdotes ſuperſtitioſo potius cultui inſeruire, quam mentis vel fidei puritati. Sed non mirum, ſi contra eccleſiaſticum morem faciunt, qui in eccleſia non creuerunt, ſed venientes itinere ſecum haec in eccleſiam, quae in alia conuerſatione habuerunt, intulerunt. Amicti pallio & lumbis praecincti credunt, ſe ſcripturae fidem non per ſpiritum, ſed per litteram, completuros.* Tum paucis interiectis: *Diſcernendi a plebe vel ceteris ſumus doctrina*, NON VESTE; *conuerſatione*, NON HABITV; *mentis puritate*, NON CVLTV. Ex hoc illuſtri loco plura diſcimus. Primo videlicet, quod ſacerdotalis habitus tunc in peregrinis, forte orientalibus, eccleſiis inualeſcere coeperit. Deinde, quod iam tum curioſus hic & ſcenicus veſtium delectus cum ſuperſtitione & temerario ſcripturae abuſu fuerit coniunctus, ac denique, quod Pontifex Romanus ipſe ſingularem illum habitum reiecerit, & in hoc ſacerdotes a plebe non ſeiungendos eſſe pronunciauerit. Eant igitur Pontificii, perfricent frontem, & antiquitatem habitus ſacrificulorum ſuorum vltimam iactent.

(t) Concil. *Tom. II. p.* 1612. (u) Luc. XII. 35.

ctent. Omnes profecto naris non plane obesae ex hoc testimonio facile animaduertent, illum ne saeculo quidem quinto in ecclesiis occidentalibus vbique vsu receptum, sed potius, tanquam vanum & superstitiosum, reiectum & explosum fuisse.

§. VIII.

4. Heraclae exemplum.

Nec omittendum hic Heraclae exemplum, quod validissime demonstrat, habitum sacerdotalem primis saeculis nullum fuisse. Vixit hic Heraclas saeculo tertio ineunte, & tempore Origenis inter presbyteros ecclesiae Alexandrinae sedit. De eo vero ipse ORIGENES apud EVSEBIVM (x) haec refert: *διὸ καὶ πρότερον κοινῇ ἐσθῆτι χρώμενος, ἀποδυσάμενος, καὶ φιλόσοφον ἀναλαβὼν σχῆμα μέχρι τοῦ δεῦρο τηρεῖ. Atque idcirco, cum vulgari veste antea vsus fuisset, ea deposita, philosophicum induit habitum, quem etiamnum retinet.* Eadem memoriae prodidit HIERONYMVS (y), quando de Origene agens, *constat*, inquit, *eum statim Roma Alexandriam reuersum, Heraclam presbyterum*, QVI SVB HABITV PHILOSOPHI PERSEVERABAT, *adiutorem sibi fecisse κατηχήσεων, qui quidem & post Demetrium Alexandrinam tenuit ecclesiam.* Iam quis ex hoc non videt, Presbyteros nullo tum peculiari vestitu a plebe discrepasse? Si enim presbyter suo lubitu habitum philosophicum assumsit, in eoque perseuerauit: necessario nullam adhuc fuisse oportet legem vestiariam, quae sacerdotibus indumenta singularia imperauit. Nam habitus philosophicus non profecto erat sacerdotalis, sed omnibus philosophis, etiam gentilibus, communis, nec inter Christianos a solis sacerdotibus sumebatur, sed ab omnibus, qui austeriorem vitam sectabantur, vt supra (z) demonstratum est. Sane hoc argumentum tam euidens est, ac veluti in oculos incurrit, vt ipse H. VALESIVS veritate coactus ad EVSEBII (a) locum ita commentetur: *Ex his apparet, nullum etiam tum peculiarem fuisse vestitum clericorum, quandoquidem Heraclas, Alexandrinae ecclesiae presbyter, & qui postea eiusdem loci Episcopus fuit, philosophicum pallium semper retinuit.*

§. IX.

Vestium sacrarum origo.

Quum igitur hactenus satis ostensum sit, nec in sacris, nec extra ea, clericos habitu peculiari vsos esse, non alienum fuerit, ipsam huius ritus historiam paullo accuratius hic indagare, vt quo pacto sensim in ecclesiam receptus sit, dilucidius pateat. Vt vero rem ab ouo

(x) Euseb. *Hist. Eccles. lib. VI. cap. XIX. p.* 180.

(y) Hieronym. *de Script. eccles. cap. LIV.*

(z) *supra cap. I. §. VI.*

(a) Vales. *ad Euseb. l. c. p.* 109.

ouo ordiamur, illud inter omnes conſtat, quod Chriſtus nec in communi vita, nec in euchariſtiae inſtitutione peculiarem habitum adhibuerit. Alterum forte nemo negauerit, ſiquidem diſerte ſcriptura docet (b), Chriſtum non, vt Iohannem Baptiſtam, ſingulare viuendi genus ſectatum eſſe, ſed eo victu & amictu vſum, quo ceteri Iudaei vtebantur. Nec tacuiſſent profecto Euangeliſtae, ſi quid nouum aut ſingulare in veſtibus Chriſti notaſſent, quemadmodum nec Baptiſtae horridiorem habitum diſſimularunt. Alterum quoque, quod nec in euchariſtiae inſtitutione habitu ſingulari vſus ſit, ex ipſa hiſtoria huius inſtitutionis manifeſtum eſt. Accumbens enim in triclinio Chriſtus, nihil mutauit, ſed tum demum τὰ ἱμάτια, puta pallium, depoſuit, quum finita coena pedes diſcipulorum lauaret (c). Peracto pedilauio, pallium reſumſit, & menſae denuo accubuit, vbi de caritate aliisque rebus ad diſcipulos loquutus eſt (d). Inde multa iam nocte ad montem olíueti pergit, vnde captus ad iudicium trahitur, iisdem veſtibus, quas deinde, quum cruci eſſet adfixus, milites inter ſe vel diuidebant vel ſorte diſtribuebant. Has vero veſtes ſingulares, nedum ſacerdotalibus hodiernis ſimiles fuiſſe, nemo fortaſſe dixerit, praeter BARONIVM (e), qui vt & hic veſtium ſacrarum ſplendorem tacite defenderet, Chriſtum in coena vltima veſtem pretioſam coenatoriae ſuperinduxiſſe, mira audacia ſomniat. Sed abunde Cardinali ſatisfactum eſt a CASAVBONO (f), nec opus eſt copia argumentorum contra coniecturam, quae ne ſpecioſo quidem fundamento nititur.

§. X.

Hanc ſimplicitatem magiſtri procul dubio etiam Apoſtoli eorumque diſcipuli ſectati ſunt. Nam nec in communi vita veſtibus ſingularibus vti potuerunt ob rationes ſupra adlatas, nec in adminiſtratione ſacramentorum, quia per vniverſum orbem diſperſi, baptiſmum ſaepius in fluminibus, ſacram coenam intra priuatas aedes hinc inde adminiſtrabant. Quis vero credat, Apoſtolos in itinere vbique veſtium adparatu fuiſſe onuſtos? Nec poſt apoſtolos toto trium ſaeculorum interuallo quidquam in habitu clericorum mutatum. In tot enim patrum ſcriptis, quae ex iſta aetate ad nos peruenerunt, habitus ſacri nec vola nec veſtigium occurrit. Et quamuis huc trahi poſſint imagines nonnullae hieromartyrum, veſtibus ſacris ornatorum, quales a BOSIO ARINGHO & CIAMPINO memorantur, eas tamen

(b) Matth. XI. 18. 19.
(c) Ioh. XIII. 4.
(d) Id. XIII. 12. ſeq.
(e) Baron. *Ad Ann.* 34. *n. XXIX.*
(f) Caſaubon. *Exercit. Baron. XVI. n.* 25. *p.* 354.

tamen recentiores eſſe, nemo non videt. Vt adeo ex illis veſtium clericalium antiquitas non magis probari debeat, quam mitrae Turcicae ex habitu Pilati, quo vulgo a pictoribus repraeſentatur. Interim complures Chriſtiani philoſophiæ ethnicæ, in primis Platonicae, operam dare conſueuerant. Nonnulli etiam ex ſcholis philoſophorum ad Chriſtianam ſapientiam ſubinde tranſibant, qui plerumque ob inſignem eruditionem & prudentiam a Chriſtianis ad epiſcopatus, aliaque ſacra munera, euehebantur. Quum igitur philoſophi ſingulari habitu vterentur, pallio nimirum vili & barba prolixa: factum inde eſt, vt cum alii Chriſtiani, tum imprimis clerici, qui vitam aſceticam amabant, pallio philoſophorum induerentur. Id quod ſupra variis exemplis demonſtrauimus, quibus nunc addi debet egregium monimentum HIPPOLYTI, Epiſcopi Portuenſis, Romae anno MDLI effoſſum, & bibliothecae Vaticanae illatum, in quo Hippolytus conſpicitur, cathedrae inſidens, & pallio philoſophico indutus. Eius delineationem, quam eruditiſſimo TENZELIO (g) debemus, hic indicandam duximus, vt quilibet ex hoc illuſtri monimento antiquiſſimorum Epiſcoporum habitum oculis luſtrare poſſit. Quamuis itaque hic habitus philoſophicus pro clericali haberi non poſſit, quandoquidem & laici illum ſuo lubitu ſumebant: ſaeculo tamen tertio nullus fere Epiſcopus, nullus presbyter, nullus diaconus erat, quin hoc habitu tanquam ſimpliciſſimo & ſapientiae ſpeciem obiiciente, quam libentiſſime vteretur.

§. XI.

Illuxit demum ſaeculum quartum, quo chriſtiana religio, tot adhuc perſequutionibus oppreſſa, erigere ſe ac veluti de carcere prodire coepit. Imperio praeerat Conſtantinus, ipſe Chriſtianus, & pompae in rebus omnibus ſtudioſiſſimus, qui, quum Chriſtianorum numerum augeri ſerio cuperet, operam dedit, vt ſplendido atque auguſtiore apparatu ſacra peragerentur. Hinc templa & baſilicae magnificentiſſimo ſumtu exſtructae, hinc lumina, vaſa pretioſa, thuribula inuenta, aliaeque caerimoniae excogitatae ſunt, quae oculos ferirent. Atque tunc etiam de ſacris veſtibus cogitatum eſt, quibus ornati ſacerdotes in templis plebem veneratione quadam implerent. Ipſe Conſtantinus, THEODORITO teſte (h), Macario Epiſcopo Hieroſolymitano τὴν ἱερὰν στολὴν, *ſacram veſtem donauerat, vt ea indutus diuini baptiſmi miniſterium perageret, eaque veſtis aureis filiis contexta erat.* Quod quin in aliis quoque ec-

Heineccii Opuſc. Sylloge I. C cleſiis

(g) Tenzel. *Dial. menſtr.* 1693. *pag.* 357. *ſequ.*

(h) Theodorit. *lib. II. H. E. cap. XXVII. p.* 111.

clesiis tum ipse, tum successores, fecerint, nullum est dubium. Et ex eo demum tempore frequens est apud scriptores vestium sacrarum mentio, dignaque visa est haec res, quae in ipsis conciliis expenderetur. Iam anno CCCLXIII in concilio LAODICENO (i) existimatum, *non oportere ministrum orarium ferre, itemque non oportere lectores & cantores orarium ferre, & sic legere vel canere.* Postea in concilio Carthaginiensi IV (k) decretum, *vt Diaconus de sacro codice lecturus alba veste vteretur.* Eodem tempore GREGORIVS NAZIANZENVS (l), HIERONYMVS (m) & CHRYSOSTOMVS (n) passim meminerunt vestium sacrarum, in eoque fere conueniunt, quod splendidae ac candidissimae fuerint. Sed tantum abest, vt in eo mysterium quaesiuerint antiqui, vt nec eiusdem vbique formae fuerint, & singulae fere ecclesiae suo lubitu eas confici curarint. Vnde factum, vt hodienum inter orientalem atque occidentalem ecclesiam maximum in hoc discrimen sit, nec in ipsa occidentali ecclesia idem vbique mos obseruetur. Notandum etiam, in Occidente has vestes multo tardius certis legibus definitas fuisse, quam in oriente. Quod non solum ex Coelestini loco supra laudato patet, sed ex conciliis etiam recentioribus, in quibus saepiuscule de hoc ornatu sacro litigatum. At saeculo sexto vltimam demum manum huic vestitui imposuisse videtur GREGORIVS MAGNVS, qui, sicuti eiusmodi rituum erat curiosissimus, ita, IOANNE DIACONO (o) teste, nihil reliqui fecit, vt & vestium sacrarum leges vbique obseruarentur. Quae postea WALEFRIDVS STRABO, ALCVINVS, ceterique huius farinae scriptores de mysteriis harum vestium commentati sunt, huc non pertinent, iam ab aliis copiose quippe explicata.

§. XII.

Habitus clericalis origo.

Haec de vestibus sacris intra ecclesiam adhibendis. Extra eam clerici initio habitu vili & ad modestiam composito vtebantur, qualis, vt dixi, erat philosophicus. Sed saeculo quarto paullo elegantius vestitos fuisse oportet. Quum enim Eustathius, Sebastenorum Episcopus, pallium philosophicum more antiquorum sumeret, discipulisque suis, vt idem facerent, auctor esset: tantam sibi conflauit inuidiam, vt ipse eius parens Eulalius, Caesareensis Episcopus, eum sacerdotio priuaret, ideo, quod habitu parum decoro

(i) Concil. Laod. *Can. XXII. XXIII.*
(k) Concil. Carthag. IV. *Can. XLI.*
(l) Greg. Naz. *in somnio de Anast. Tom. II.*
(m) Hieron. *lib. I. contra Pelag.*
(n) Chrysost. *hom. LX. ad pop. Antioch.*
(o) Ioannes Diac. *de Vita Gregorii M. Lib. II. cap. LVII.*

ro vteretur (p). Quae cenſura vt ad poſteros teſtatior eſſet, in ipſa ſynodo Gangrenſi (q) canon conditus eſt; εἴ τις ἀνδρῶν διὰ νομιζομένην ἄσκησιν περιβολαίῳ χρῆται, καὶ ὡς ἂν ἐκ τούτου τὴν δικαιοσύνην ἔχων καταψηφίσοιτο τῶν μετ' εὐλαβείας τοὺς βήρους φορούντων, καὶ τῇ ἄλλῃ κοινῇ καὶ ἐν συνηθείᾳ οὔσῃ ἐσθῆτι κεχρημένων, ἀνάθεμα ἔστω. *Si quis vir ob eam, quae exiſtimatur, pietatis exercitationem, vtatur peribolaeo, hoc eſt, amictu pallii, & velut in hoc iuſtitiam conſtituens, condemnet eos, qui cum pietate beris & alia communi ſolitaque veſte vtuntur, anathema ſit.* Ex hoc canone, quo cum IVSTELLI (r) annotationes conferendae ſunt, diſcimus primo, clerum huius concilii tempore, id eſt, circa medium ſaeculum quartum, abhorruiſſe a veteri habitu philoſophico, & eum indecorum habuiſſe: deinde veſtitum eos adſumſiſſe multo elegantiorem. Βῆρος enim vel βίρρος veſtem hic notat ſericam, qualis erat virorum honeſtiorum, vt ZONARAS (s) & BALSAMON (t) explicant; non viliorem, vt alii malunt (u). Alias enim Euſtathio nulla fuiſſet ratio, habitum communem reiiciendi, & pallium philoſophicum in vſum reuocandi. Paullo poſt monachorum diſciplina inualuerat, qui ſchemate ſingulari, veluti tonſura, pallio, cilicio vſi, tantam ſibi ſanctitatis famam conciliarunt, vt ipſe IVSTINIANVS IMP. ſingulari lege (x) cauerit, ne quis laicus, aut hiſtrio, hoc habitu vteretur. Quum igitur in Oriente plerique epiſcopi ac clerici ex monachorum ordine adſumerentur: factum inde eſt, vt etiam ad hanc dignitatem euecti habitum monachalem retinerent, quod in noſtram vſque aetatem faciunt epiſcopi Graecorum. Ex hoc ſimul adparet, vnde tonſura clericorum originem habeat, quam & occidentales ab orientalibus cum ipſo monachiſmo acceperunt. Ea enim quum initio eſſet monachorum propria, poſtea a ceteris quoque clericis adſumta eſt, donec ſaeculo ſexto omnibus clericis neceſſaria videretur (y). Quamuis autem occidentales clerici Graecos in tondendis capillis imitarentur: in reliquo tamen habitu modeſtiae tam parum ſtudioſi erant, vt nullis legibus magis opus videretur, quam veſtiariis. Plerique enim diuitiis & faſtu elati nihil concedere volebant laicis,

 quibus

(p) Socrat. *H. E. lib. II. cap. XLIII.*
(q) Concil. *Gangr. Can. XII.*
(r) Iuſtell. *ad Cod. Canon. eccl. vniuerſ. p. 194. edit. Helmſt.*
(s) Zonar. *ad Can. 12. Conc. Gangrenſ. p. 316.*
(t) Balſamon. *in Canonem eundem p. 804.*
(u) Salmaſ. *ad Tertull. libr. de pallio p. 32. & in not. ad Hiſtor. Aug. ſcriptores p. 121.* Suicer. *Theſaur. Eccl. p. 684. Tom. I.*
(x) Nouell. *LXXXIII. cap. XLIV.*
(y) Concil. *Agathenſe Can. XX. Confer.* Frider. Spanhemii *Hiſt. Chriſt. ſaec. XI. cap. V. num. V. p. 1081. & ſaec. VII. cap. III. num. III. p. 1180. Tom. I. Op.*

quibus iam dominari coeperant. Sic anno DLXXXIX in CONCILIO NARBONENSI (z) clericis interdici oportuit *fagum, calceamenta, aut vestimenta faecularia, vestimenta purpurea, quae ad iactantiam mundialem pertinerent.* Sed & faeculo decimo tertio in CONCILIO MONPELIENSI hanc legem conditam esse scimus: *quoniam propter incompositum habitum quorundam clericorum regularium & faecularium adeo laici scandalisantur, quorum frequenter nobis sunt oblatae querelae, quod non solum viros ecclesiasticos hinc contemnunt, verum & ecclesias aggrauant & molestant: non credentes, huiusmodi clericis magis deferendum, quam laicis, qui non solum a laicis in habitu & alia conuersatione non discrepant, verum & in his & in aliis magis se exhibent dissolutos, nos volentes praedictorum vtilitatibus tam spiritualiter, quam corporaliter prouidere, in synodo praesente statuimus, vt quilibet Archiepiscopus vel Episcopus talaribus vestimentis & camisia linea super alios pannos extra domum suam, si pedes vadat, semper vtatur, & idem obseruet in domo, cum curiam publice cum extraneis tenet. Chlamydem quoque talarem habeat super scapulas consutam more Romano.* Fortassis charta nos citius deficeret, quam eiusmodi legum copia. Sed quid opus est plura adferre, cum vel ex his satis constet, nec antiquiorem faeculo quarto esse habitum sacerdotalem, nec simul uno tempore in eam formam fuisse redactum, qualis hodie vel in Graeca, vel in Romana ecclesia, conspicitur?

§. XIII.

Argumenta aduersariorum expenduntur.

Praemissa hac breui historia, & altera pars audienda erit. Diximus enim supra, Pontificios nonnullos in alia omnia ire, & originem habitus clericalis ab ipsis apostolorum temporibus deriuare. Quibus itaque rationibus adducti hoc faciant, nunc erit dispiciendum. Tria vero potissimum argumentorum genera sunt, quibus in hac controuersia vtuntur. Vel enim ipsos apostolos habitu hodierno induunt, quod summa impudentia ausus est BARONIVS, vel ad patres trium priorum faeculorum confugiunt, quod una cum BARONIO (a) fecit CASALIVS (b), vel patres quarti & sequentium faeculorum testes laudant, quod tutissimum visum est BELLARMINO. Cum hoc nulla nobis erit controuersia, siquidem ipsi fatemur, habitum clericorum isto faeculo fuisse inuentum. Nec cum isto hic litigabimus, quia sequente capite de apostolis accuratius agendum erit.

(z) Concil. *Narbon. Can. I.*
(a) Baron. *ad ann. 261. n. 44.*
(b) Casal. *de profanis Aegypt. & Rom. & sacris Christianorum ritibus lib. III. cap. XXXV. p. 189. sequ.*

erit. Ergo ſecundum tantum argumentorum genus reſtat, hic ſub limam reuocandum.

§. XIV.

Epiſtolae primorum pontificum Decretales ſunt ſuppoſititiae, & hinc nihil probant.

In principiis igitur locant CLEMENTEM ROMANVM, ANACLETVM, SOTEREM & S. STEPHANVM, Pontifices Romanos, magna, ut aiunt, nomina & omni exceptione maiora, quippe ad ſaeculum primum, ſecundum, tertium referenda. Ex Clementis ſcriptis laudant Epiſtolam II. ad Iacobum, fratrem Domini, in qua tam multa de lauandis, ſeruandis, comburendisque ſacris veſtibus praecipiuntur, vt ab inſulſiſſimo monacho nihil potuiſſet ſcribi frigidius. ANACLETI (c) quoque epiſtolam aliquam laudant, in qua praecipitur, *vt Epiſcopus ſecum habeat miniſtros, ſacris indutos veſtimentis, in fronte & a tergo*. Porro & SOTEREM Papam (d) leges quaſdam de veſtimentis ſacris, a monialibus non tangendis, condidiſſe ferunt. Denique & S. STEPHANI Epiſtolam I. de veſtimentis eccleſiaſticis multa praecipere contendunt. Sed deſperatam profecto cauſſam eſſe oportet, quae ad hos triarios rediit. Omnes enim hae epiſtolae decretales tam manifeſto ex Iſidori Mercatoris, impoſtoris ac nebulonis inſulſiſſimi, officina emiſſae ſunt, totque falſitatis indiciis ſe produnt, vt ipſis pontificiis (e), quibus laeua ſalit, nugarum anilium pudeat, ex quo a BLONDELLO (f) inuictis argumentis exploſae ſunt. Relinquendae igitur iſtae cupediae TVRRIANO (g), MALVASIAE (h), CARDINALI DE AGVIRRE (i), aliiſque eiuſmodi ingeniis, quorum intereſt, epiſtolas has in tuto collocare, id eſt, magno conatu maximas nugas agere. Satis enim poenarum hos dediſſe credimus, dum ab ipſis contribulibus ſuis deridentur, tam deformes eſſe cenſentibus has Epiſtolas, vt nulla arte, nulla ceruſſa aut purpuriſſo fucari poſſint (k).

§. XV.

Origenis teſtimonium non

Paullo maioris momenti eſſe videntur, quae ex Patribus ad ſtabilien-

(c) Anaclet. *Epiſt.* I. *de oppreſſ. Epiſc.*

(d) Soter. *Epiſt. ad Epiſcop. Italiae.*

(e) Natal. Alex. *ſaecul.* I. *part.* II. *p.* 219. Petr. de Marca *libr. III. de concord. Sacerd. & Imperii cap.V.* Gerbaſ. *append. de cauſſa mai. p.* 68. Chriſt. Lup. *Schol. ad can. concil. part. IV. p.* 362. *Adde* *& taceamus* Dupinium, Nic. Antonium, Launoium, Ant. Pagi, Baluzium, Cardin. Bonam, *alioſque, quos allegant* D. Gerhard. *Tom. I. Confeſſ. Cathol. p.* 433. *ſequ.* Ittig. *diſſ. de Patribus Apoſt. n. XXXVII. p.* 118. *ſequ.*

(f) Blondell. *in Pſeudo-Iſidoro & Turriano vapulante.*

(g) Turrian. *ſingulari opere de Epiſtolis decretal. aduerſus Magdeburg.*

(h) Bonau. Malvaſia *Apologet. pro Epiſt. decretal.*

(i) Card. Aguirre *in Appar. ad Concil. Hiſp. Tom. I. diſſ. IV. p.* 69. *ſequ.*

(k) Labbeus *Tom. I. Concil. p.* 78.

pertinet ad habitum sacrum noui testamenti. Methodii reuelationes sunt suppositiciae.

liendam caussam suam colligunt. Nam primo laudant ORIGENEM (l), qui vestimentorum sacrorum iam saeculo tertio rationes mysticas tradiderit, deinde & METHODIVM (m), qui eadem aetate indumenta etiam sacrata laudauerit. Sed quam parum candide hoc fiat, vel tirones animaduertent, si ipsa patrum loca euoluerint. ORIGENES enim loquitur de habitu sacerdotali veteris testamenti, cuius vsum aeque ac mysteria omnes agnoscimus. METHODII vero *Reuelationes* περὶ τῶν ἀπὸ συστάσεως κόσμου συμβάντων, quae inter ORTHODOXOGRAPHA BASILEENSIA (n) habentur, tantum abest, vt saeculi tertii scriptori tribui possint, vt potius multa de Turcis eorumque rebus gestis garriant, & sic, fatentibus omnibus (o), potius METHODIO Homologetae, Patriarchae Constantinopolitano, saeculi decimi tertii scriptori, adscribendae sint. Huius vero Methodii aeuo indumenta sacerdotum sacrata iam vbique recepta fuisse, & nemo negat, & iam supra a nobis datum est.

§. XVI.

Cyprianus an habitu Cardinalis ad mortem processeris? Dalmaticarum origo.

Sed restat vltimum argumentum, ad quod, tanquam ad sacram anchoram, confugiunt, quotiescunque palmam dubiam esse vident. Exstat nimirum vita & passio Cypriani, non illa a PONTIO, diacono Carthaginiense, sed ab alio quodam multo recentiore, saeculo octauo (p), stilo satis inelaborato conscripta, in qua Cypriani habitus, quem ad supplicium ductus deposuerit, hunc in modum describitur: *Et ita idem Cyprianus in agrum Sexti perductus est, & ibi se lacerno birro exspoliauit, & genua in terram flexit, & in orationem se Domino prostrauit. Et quum se Dalmatica atque tunica exspoliauisset, & diaconis tradidisset, in linea stetit, & coepit spiculatorem sustinere.* Haec exscribens BARONIVS (q) dici non potest, quantopere ineptiat, quantum triumphet, quam reperisse se putet, non quod pueri in faba. Addit enim: *Haec diligentiore consideratione pensanda sunt. Etenim ex iis adeo certis antiquitatis ecclesiasticae monimentis, qualis esse soleret Episcoporum habitus, probe possumus intelligere.* Hactenus bene. Quamuis enim nihil caussae sit, cur acta haec *certum antiquitatis ecclesiasticae monimentum* putemus, quum sagacioribus misere interpolata videantur: fatebimur tamen Baronio, nos ipsos hic episcoporum habitum genuinum agnoscere, sed vulgarem, & ab

(l) Origen. *hom. II. in Leuit.*
(m) Method. *in libro revelat.*
(n) Orthodoxogr. *Tom. I.*
(o) Aubert. Miraei *Schol. ad Hieronymi Catal. scriptorum Eccles. cap.* LXXXIII. *Guil. Caue Histor. litter. Part. I. p. 75. sequ.*
(p) a Paullo *nimirum* Diacono, *vt censet* Voss. *de Vitiis sermon. lib. VI. p.* 321.
(q) Baron. *ad ann.* 361. *n.* LX.

ab hodierno plane diuersum. Pergit vero Baronius, & criticum inuita Minerua agit. Postquam enim, quid linea, quid birrus, quid lacerna & dalmatica sit, prolixe inquisiuit, rationesque omnes subduxit, hanc summam facit cogitationum suarum: (r) *Ex his itaque iam exploratum haberi videtur, Episcoporum hunc fuisse antiquum habitum, vt post vestem superinducerent lineam, & desuper eam solutam tunicam, ac denique humeros tantum tegens & brachia lacernum birrum. Quo genere indumenti hodie videmus vti S. Romanae Ecclesiae Cardinales, atque Episcopos illos, qui ex Regularibus ad eam dignitatem prouecti sunt.* Vt rectius hoc intelligatur, *lineam* explicat de hodierno Ephod, quod Italis *Rochetto* vocatur, dalmatica ipsi est tunica talaris, & birrus denique lacernus palliolum, quod humeros tegit.

Spectatum admissi risum teneatis, amici!

En Cyprianum habitu Cardinalis! Exploratum enim est Baronio, Cyprianum tali indumenti genere hic repraesentari, quali hodie vtuntur Romanae ecclesiae Cardinales. Mireris, quod purpureum galerum omiserit, vt Cardinalem omnibus numeris absolutum habeamus. Sed ne iocari videamur, res ipsa paullo diligentius consideranda est. Referunt acta, qualiacunque sint, Cyprianum positis vestimentis *in linea stetisse*; atque adeo primum quaerendum est, quidnam sit *linea* illa vestis, in qua beatissimus martyr spiculatorem exspectauit? Respondet Baronius: *Nihil aliud est, quod dici possit, nisi* lineam *illam Cypriani commune illud omnibus Episcopis lineum indumentum fuisse, quod* Ephod *alii dicunt, Italice vero* Rochetto. Cur vero nihil aliud dici posset? Linea illa fuit interula, quae super nudum indui consueuit. Quotidie enim videmus homines capitis damnatos ad interulam vsque exui, & sic *in linea* carnificis ictum exspectare. Idem igitur si Cyprianum fecisse dixerimus, nihil praeter rem dixisse videbimur. Praevidit quidem hoc telum Baronius, sed illud suo more contemnit. Neminem enim tam obtusum ingenio futurum existimat, vt acta de linea interula intelligenda putet, siquidem non decuisset sacerdotalem grauitatem, Cyprianum ad interulam vsque denudari, quum praesertim ad hoc non cogeret magistratus, nec carnificis functio id postularet. Egregia vero ratio. Non decuit sacerdotem ad interulam vsque denudari, ergo capitis damnatus, & quidem ab ethnico magistratu, Cyprianus denudatus non est. Cur non eodem ratiocinandi artificio concludamus, Christum vestibus ornatum cruci esse affixum; non enim decuisse saluatoris sanctitatem, nudum ab vllo mortalium conspici. Multum videlicet

(r) Idem *ibid. num. XLV.*

delicet intereſt inter hominem ſuo arbitrio viuentem, & iudicio capitali damnatum. Illorum nemo temere tam ſine fronte erit, vt nudum ſe oculis hominum exponat; at in ſuppliciis res non hominis arbitrio agitur, nec quaeritur, quid decorum ſit, ſed quid carnifex fieri velit? Et vnde porro probabit Baronius, carnificis functionem hoc non poſtulare? Reſpondet quidem: *Quid enim opus erát ad capitis obtruncationem, ad ſubuculam vſque exui, quum praeſertim nullum ea de re exſtet exemplum?* Sed videtur Cardinalis nunquam eiuſmodi ſupplicium ſpectaſſe: alioquin tam pueriliter non ineptiret. Multum enim opus eſſe ad obtruncandum caput, vt homo non ſolum ad interulam, ſed omnino ad cutem, denudetur, carnifices rectius docebunt, quam Baronius, quibus & hic, tanquam artificibus, in ſua arte credendum eſt. Iam etiam de *dalmatica*, quam poſuit Cyprianus, diſpiciendum. Baronius hic iterum veſtem ſacerdotalem reperit, & nos ad MARTYROLOGIVM (s) ſuum relegat. Sed in eo, quod ad rem faciat, nihil omnino occurrit. Diuerſa enim dalmaticarum genera ibi recenſet, veluti manicatarum, chirothecatarum, aliarumque ſine manicis, & deinde plura ex recentioribus ſcriptis corradit. Certiora igitur quaerenda ſunt. Dalmatica vox eſt recentior, & Caeſarum demum aetate inuenta, & quidem ita vocabatur *tunica*, *clavis purpureis inſignis* (t), qualem non niſi molliores geſtabant. Hinc vitio verſum legimus Commodo Caeſari, quod *dalmaticatus* in publicum prodiiſſet (u). Nec minus in vitio poſitum, quod Elagabalus poſt coenam ſaepe viſus ſit *dalmaticatus* (x). Vnde colligimus, veſtem hanc, vt ſolent omnes exoticae, adeo ſorduiſſe viris grauioribus, vt eam mulieribus, quam viris, digniorem habuerint. Quis igitur credat, Cyprianum, virum ſanctiſſimum, & quod caput rei eſt, epiſcopum, tam ſui eſſe oblitum, vt veſtem hanc molliorem, & quam tunc vix Romanorum luxus inuenerat, ſibi ſumſerit? An, quod in Commodo & Elagabalo Romanis intolerabile viſum eſt, Cyprianum Epiſcopum decuit? Hinc tantum abeſt, vt Baronius in Cypriano dalmaticam ſacerdotalem inuenerit, vt potius probari haut difficulter poſſit, dalmaticas ante quartum ſaeculum a ſacerdotibus non fuiſſe admiſſas. Operae pretium erit, hoc accuratius conſiderare. Cum Commodi & Elagabali tempore dalmaticae Romanis mollitiem quandam prae ſe ferre viderentur; nemo erat, qui hoc habitu vti vellet, eaque opinio

(s) Baron. *notat. ad Martyrol. Rom. die* 31. *Maii.*

(t) Voſſ. *lib. VI. de vitiis ſerm. p.* 320. *Tom. II. Opp.*

(u) Lamprid. *in Commodo cap. VIII.*

(x) Lamprid. *in Elagabalo cap. XXVI.*

opinio ſatis diu vigebat, donec, vt fieri ſolet, tempus eam minueret. Interea deſaeuierat tyrannorum furor, & Chriſtiani Conſtantini favore tuti melius haberi coeperant. Clerici igitur quum paullo elegantius veſtiri cuperent, initio Sylveſtri Papae conſilio adſumſerunt *colobium*, ſed, quum & iſtud parum ſplendidum videretur, paullo poſt, vel ipſius Sylveſtri vel ſucceſſorum iuſſu colobium cum dalmatica commutarunt. Haec vera eſt dalmaticae tunicae origo, quam ſcriptores magno conſenſu docent. CAROLVS M. Imp. (y) qui in antiquos eccleſiae ritus mira curioſitate inquiſiuit, vbi de ſacris veſtibus agit: *Quum*, inquit, *nuditas brachiorum culparetur, a Syluestro dalmaticarum repertus eſt vſus.* Sic & ABBO FLORIACENSIS (z), qui ex inſtituto Pontificum vitas & res geſtas dei ſcripſit, *Syluestrum* ait *inſtituiſſe, vt diaconi dalmaticis in eccleſia uterentur.* Sed omnium accuratiſſime huius indumenti originem oſtendiſſe videtur ANSELMVS (a), antiquus decretorum collector, qui EVSEBIVM neſcio quem auctorem ſequutus ita ſcribit: *A S. Syluestro & presbyteris eius colobiorum vſus ſumſit initium; & Marcus & Iulius & Liberius eo ordine ſunt vſi. Poſt hos autem colobia in* DALMATICAM *ſunt commutata. Viſum enim eſt, melius huic propoſito conuenire, quod accuratius placere valeat.* Ex his antiquis ſatis ſcriptoribus manifeſtum eſt, dalmaticas vel a Syluestro, qui ab anno CCCXIII ad annum vſque CCCXXXV Romanae eccleſiae praefuit, vel a Damaſo, qui ab anno CCCLXVII annos ſeptendecim imperauit, fuiſſe in eccleſiam introductas. Et poſterior quidem ſententia eo magis probabilis eſt, quo notior eſt Damaſi Papae luxus, ab ipſis gentilibus notatus. AMMIANVS enim MARCELLINVS (b), qui ea ipſa aetate ſcripſit, non ſine ſale refert, *hunc Epiſcopum, dilatum oblationibus matronarum, proceſſiſſe vehiculis inſidentem, &* CIRCVMSPECTE VESTITVM, eumque comparat prouincialibus quibuſdam Antiſtitibus, in quibus *vilitatem indumentorum* laudat. En Damaſi genium, ad ſplendorem & elegantiam factum, quem etiam miratus Praetextatus Conſul apud HIERONYMVM (c) ſaepius dicere ſolebat: *Facite me vrbis Epiſcopum, & protinus ero Chriſtianus.* Quam veriſimile igitur eſt, Damaſum huius ingenii virum, vt ANSELMVS ſuſpicatur, veſtem dalmaticam primum omnium in locum colobii adſumſiſſe? Hoc

(y) Carol. M. *de ſacrificio Miſſae & ratione rituum eccleſiae ad Alcuinum edit. Antv.* 1560. 8°.

(z) Abbo Floriac. *Epit. de vitiis Pontific. in Syluestro PP. cap. LXXXIV.*

(a) Anſelmus *citatus a* Petro Ciacconio *in annotat. ad Caſſian. p. 674. edit. Rom. Confer.* Voſſ. *de vitiis ſerm. libr. III. cap. VI. p. 131. Tom. II. Opp.*

(b) Ammian. Marcell. *libr. XXVII. cap. VI.*

(c) Hieronym. *Epiſt. LXI.*

vero si admittas (nec caussa vlla est, cur admittere nolis,) quomodo iam Cyprianus, & quidem ad supplicium ducendus, dalmatica vti potuit? Sed obiicit Baronius, ita tamen rem in actis, *certissimo antiquitatis ecclesiasticae monimento*, referri. Referatur licet; quid tum? Annon vel hoc argumento constat, acta illa non coaeua, sed sequioris saeculi esse? Sed probe notandum videtur, non in omnibus actis dalmaticam inueniri, sed, ipso obseruante Baronio, in nonnullis eius loco *tunicam* legi. Ex quo adparet, Cyprianum tunicam super interulam induisse, hoc est, vestem vulgarem, & omnibus prouincialibus communem, quam deinde auctor vitae Cypriani recentior, stilum imprudenter suo saeculo attemperans, in dalmaticam commutauit. Quod denique ad *birrum lacernum* attinet, nescio quid sibi velit Baronius, dum hic etiam episcopale indumentum quaerit. Lacernum enim, vt ipse docet, fuit breue vestimentum, quod ad arcendam pluuiam iniiciebatur; idque non sacerdotibus aut episcopis proprium, sed omnibus Romanis ac prouincialibus vsitatum (d). *Birrum* vero ipse refert ad colorem rufum, & sic birrum lacernum ex ipsius Baronii sententia quam rectissime explicabimus pallium rufum pluuiae arcendae aptum. Videmus ergo Cyprianum, non Cardinalis habitu, vt Baronius suauiter somniat, sed vulgari amictu indutum, interula nimirum, tunica & pallio seu lacerna, qualem tunc Carthaginienses omnes gestabant. Plura non addo, praeter hoc vnicum, quod PONTIVS diaconus, qui de vita & passione Cypriani volumen *egregium*, vt HIERONYMVS (e) vocat, reliquit, nec lineae, nec dalmaticae, nec birri lacerni, vel verbo mentionem faciat, quum tamen beatum martyrem capite plecti viderit. Vnde igitur hoc sciuit Auctor actorum Cypriani, a Baronio hic exscriptus, quum saeculo octauo non sit antiquior?

§. XVII.

Tonsura antiquitas ex Eusebio, Greg. Nazianz. & Am. Marcell. nequicquam probatur.

Antequam vltimam manum huic capiti imponamus, de tonsura etiam nonnihil dicendum erit, vt fabula haec laeta catastrophe finiatur. Paullo ante, quum vestium sacrarum historiam traderemus, meminimus etiam tonsurae, eamque a monachis primum inuentam, deinde vero saeculo quinto a clericis etiam sine omni superstitione admissam diximus. Sed & hic reclamat Roma pontificia, & hoc insigne sacerdotum suorum antiquitatis laude priuari, non sine dolore conqueritur. Vt igitur rasae genti sua constet antiquitas, diuersas vias

(d) *Vide* Ciceron. *Orat. Philipp. II.* Plin. *lib. XVIII. Hist. Natur. cap. XXV.* Fest. *Gramm.* in voce *Lacerna.*

(e) Hieronym. *de Script. Eccles. cap. LXVIII.*

vias ingrediuntur huius partis ſcriptores. Quidam enim cum ISIDORO (f), BARONIO (g), CASALIO (h) aliiſque, ipſos apoſtolos tonſos in ſcenam producunt. Quidam ad patrum antiquiſſimorum, aliorumque ſcriptorum teſtimonia prouocant, quod praeter CASALIVM ex inſtituto facit GASTO CHAMILLAR (i), Doctor Sorbonicus, qui de tonſura ſcripturus, diligentiſſime nugas omnes collegit. Alii denique quinti ac ſequioris ſaeculi patrum auctoritate vtuntur. Illis hic reſpondebimus: iſtis capite ſequenti ſatisfiet: cum his nihil nobis negotii eſt. Sed vt paucis hoc labore defungamur, primo mittimus ANICETI PAPAE (k) aliaque huius farinae teſtimonia. Adulterinum enim hunc eſſe Iſidori Mercatoris foetum, iam ſupra oſtendimus. Nec moramur ea loca, vbi nonnunquam de clericorum coma non nutrienda agitur. Aliud enim eſt, comam non promittere, aliud in coronae formam tonderi. Sed praecipua tantum loca examinabimus, in quibus cauſſae ſuae proram puppimque conſtituunt. Vrgent igitur, EVSEBIVM (l), epiſcopos Tyri congregatos magnifica oratione adloquutum, ipſis inter alia tribuere *τὸν οὐράνιον τῆς δόξης στέφανον*, *caeleſtem gloriae coronam*, per quam nihil aliud indicet, quam tonſuram, quae hodienum corona vocetur. Vrgent deinde, quod GREG. NAZIANZENVS (m) ab Epiſcopis etiam in capillis decorum obſeruari velit, & ideo commendet Maximum, qui ad Epiſcopatum euectus capillos poſuerit. Denique ex AMMIANO MARCELLINO (n) addunt, Theodorum quendam a paganis ideo diris ſuppliciis fuiſſe enectum, quod puerum tonſuraſſet, quem eccleſiae deſtinauerat. Sed nihil procliuius eſt, quam tela haec plumbo obtuſiora declinare. Quod enim ad EVSEBIVM attinet, vel primus ipſius loci conſpectus docet, eum de nulla re minus, quam de tonſura, loqui. Nec propoſitum ipſi eſt, habitum Epiſcoporum deſcribere, ſed ſacrum eorum munus, adhibitis multis ſchematibus, collaudare. Hinc ipſis tribuit *ſacram tunicam talarem*, *coeleſtem gloriae coronam*, *& ſacerdotalem ſancti ſpiritus veſtem*, non quod eo habitu decoratos videret, ſed quoniam panegyriſtae eſt, omnia, quantum fieri poteſt, magnificentiſſime eloqui. Hinc quum eos ſacerdotes nominare vellet, per ſynecdochen notiſſimam ſigna ſacerdotii veteris teſtamenti commemorauit, quem-

(f) Iſidor. *lib. II. de diuin. offic. cap. IV.*
(g) Baron. *ad ann.* 58. *n. CXXXII.*
(h) Caſal. *de ſacr. Chriſt. rit. L. III. c. XLIX. p.* 268. *ſeqq.*
(i) Gaſto Chamillar. *de tonſura p.* 401.
(k) Anicet. PP. *Epiſt. ad Gall. Ep. in Diſt. XXIII. Can.* prohibere fratres.
(l) Euſeb. *libr. X. Hiſt. Eccl. cap. IV.*
(m) Greg. Nazianz. *Orat. XIII.*
(n) Amm. Marcell. *libr. XXII. Hiſt. cap. XXIIX.*

admodum nostro etiam tempore orator Consuli cuidam fasces & secures gratulari posset, quum tamen hodie nulli consulum haec insignia magistratus praeferantur. Nec magis ad rem facit, quod ex GREGORIO NAZIANZENO adferunt. Commendat enim pater iste decorum, etiam in capillis detondendis ab Episcopo obseruandum: sed idem commendat PAVLLVS APOSTOLVS (o), & quidem non Episcopis solum, sed omnibus viris, quos non sine turpitudine quadam comam alere docet. Quid vero haec ad tonsuram clericalem? Quaestio sane non est, an clericis comae tondendae sint? Id enim quis negaret, cum etiam laicos hoc facere deceat? Sed de eo quaeritur, an clericos in formam coronae tonderi oporteat? Id est, quod & a nobis negatur, nec a GREGORIO NAZIANZENO dicitur. At commendat tamen Maximum, quod Episcopus factus comam detonderit? Etiam hoc iure facit Gregorius, sed cur quaeso commendat? non profecto, quod in formam coronae tonsus sit, sed quod cynici squaloris pertaesus, comam resecandam curarit. Atque adeo hoc exemplum aeque est ἀπροσδιόνυσον, ac illud, quod Baronius ex Ammiano Marcellino, Casalius ex Baronio refert. Integer locus ita se habet: *Diodorus quidam veluti comes* in tumultu Alexandrino cum aliis obtruncatus est, *quod, dum aedificandae praeesset ecclesiae, cirros puerorum licentius detondebat, id quoque ad Deorum cultum existimans pertinere.* Iam considera Lector, quam mala fide agant Casalius (p) & Baronius (q). Ammianus Diodorum cirros puerorum detondisse ait; Casalius puerum ab eo tonsuratum refert. Ammianus addit, Diodorum putasse, id quoque ad Deorum cultum pertinere; Casalius & Baronius hos pueros ecclesiae destinatos fuisse fingunt. Quid absurdius aut frigidius poterat excogitari? Sed age rem omnem expendemus, & vt dolus eo clarius perspiciatur, quid fecerit, & qua re tantum supplicum meruerit Diodorus, paullo diligentius explicabimus, praecipue quum ad intelligendum Ammianum Delio natatore opus sit. Obseruandum igitur, *cirros* appellari puerorum capillos post primam tonsuram succrescentes. Nimirum ad annum septimum vsque non tondebantur, intra quod tempus capilli vocabantur *comae.* Tunc tonsus semel capillus nutriebatur ad ephebiam vsque, & hic *cirrorum* nomine veniebat. Puberes facti iterum tondebantur, & tum subnascens capillus, si promitteretur, prolixiusque super humeros deflueret, *caesaries* appellabatur. Vterque vero puerilis crinis;

(o) 1. Cor. XI. 14. (p) Casal. *l. c.* (q) Baron. *ad ann.* 358. *n.* CXXIIX.

nis, & coma prima & cirri, cum ponerentur, ſacrari alicui Deo ſolebant. Vnde VARRO apud NONIVM (r) Grammaticum: *Ambraciae*, inquit, *primum capillum puerilem demtum*, *item* CIRROS *ad Apollinem ponere ſolent.* Conſuli etiam hic poſſunt TVRNEBVS (s) & SALMASIVS (t), apud quos talia plena manu feruntur. Nouit hoc Diodorus, & hinc, praepoſtero odio in gentiles ſtimulatus, *puerorum* Alexandrinorum *cirros licentius detondit*, ideo quod *eos quoque ad vanorum Deorum cultum pertinere ſciebat.* Ignominia igitur affecit hos pueros, dum eos odio religionis cirris ſpoliauit, tantum abeſt, vt ecclesiae deſtinauerit. Quare etiam gentiles iſto facto tantopere irritauit, vt religionis zelo pueros ſuos, ſacro hoc, vt putabant, munere ſpoliatos, crudeli Diodori exitio vlciſcerentur. Ex quo adparet, fruſtra & hunc locum a Baronio & Caſalio allegatum, quippe qui, ne fidiculis quidem omnibus admotis, ad tonſuram clericalem trahi poſſit.

CAP. III.

DE VERIS VESTIBVS APOSTOLORVM.

I. Apoſtolis a Pontificiis tribuuntur veſtes ſacerdotales. II. Videntur potius vſi communi veſtitu Iudaeorum. III. In Iudaeorum veſtitum inquiritur. Petri veſtimenta ex Act. XII, 8. IV. Abdiae Babylonii teſtimonium de veſtitu Apoſtolorum.

§. I.

Apoſtolis a Pontificiis tribuuntur veſtes ſacerdotales.

EX quo ſemel Concilii Tridentini patribus error craſſiſſimus excidit, quod veſtium ſacerdotalium origo ex Apoſtolorum diſciplina & traditione deriuanda ſit, omnia potius facienda putauit Roma pontificia, quam vt errorem hunc agnoſceret. Inde tot molimina BARONII aliorumque harum partium ſcriptorum, qui omnes ingenii vires eo contulerunt, vt ipſi apoſtoli eorum opera ac ſtudio ſacerdotali habitu ornati in publicum prodirent. Scilicet quos PAVLLVS (u) nobis ſiſtit famelicos, NVDOS, & rerum omnium indigentes; quos ipſe CHRISTVS (x) ſine auro & argento, ſine marſupio & veſtium adparatu per orbem peregrinari, & de prouidentia ſua ſecuros eſſe iuſſit: eos nobis depingunt, dalmati-

D 3 ca

(r) Nonius *in voce* Cirri.
(s) Turnebus *libr. XXVIII. Aduerſ. cap. XXVI.*
(t) Salmaſ. *de Caeſarie & Coma p. 339. ſq.*
(u) 1. Cor. IV, 11. 2. Cor. XI, 27.
(x) Matth. X, 10.

ca aliisque indumentis sacris pulcherrime vestitos, quin auro gemmisque fulgentes. Sic antiquitatem Apostolicam mentitur Roma; Gibeonitarum instar, qui procul se venisse simulantes, adfectata vestium vetustate ipsi Iosuae illudere non dubitabant. Vt igitur haec larua detrahatur, lepidae eorum rationes in medium proferendae, diligentiusque examinandae sunt.

§. II.

Videntur potius usi communi vestitu Iudaeorum.

Antequam vero in arenam descendamus, operae pretium videtur, quo habitu vere incesserint Apostoli, paullo accuratius inquirere. Nouimus, illos Iudaeos fuisse, & quidem infimae conditionis homines, quorum plerique arte illiberali victum quaerebant. Quamobrem probabile est, omnes habitu eodem esse vsos, qualis nempe tunc apud Iudaeos & plerosque orientales receptus fuit. Si enim singulari aliquo indumento se distinxissent ab aliis, cur Petrus non statim agnitus esset in palatio Caiphae? Quid opus erat coniecturis a dialecto Galilaea petitis? quid Malchi testimonio? si ipsa vestimenta eum Christi discipulum prodidissent. Sic & Ioannem legimus non solum in palatio Caiphae, verum etiam sub cruce stetisse, a nemine agnitum aut vexatum, quod fieri vix potuisset, si habitu quodam singulari esset vsus. Denique ex actis Apostolorum saepissime eos inter Iudaeos in ipsis synagogis versatos esse, intelligimus. Quomodo vero admissi essent homines, qui a veteri Iudaeorum habitu desciverant? praecipue quum vestes Iudaicae maximam partem ad religionem pertinere viderentur?

§. III.

In Iudaeorum vestitum inquiritur. Petri vestimenta ex Act. XII. 8.

Vt igitur de harum vestium forma agamus: ex scriptura aeque ac libris Iudaeorum discimus, tria praecipue fuisse vestimenta, quae a Iudaeis, quin orientalibus propemodum omnibus, gestata sunt. Primo enim lumbis adstrinxerunt linea feminalia, quae ad genua vsque & poplites defluentia, partes genitales velabant, & Hebraeis מכנסי, Graecis περισκελῆ vocabantur. Hinc induebant כתנת, Graece χιτῶνα, id est, tunicam laneam prolixiorem & manicatam, quae corpus a collo ad talos vsque tegebat, & vmbilico tenus cingulo adstringebatur. Huic denique iniici solebat, pallium seu vestis exterior, Hebraeis מעיל Graecis *ἱμάτιον* aut pluraliter τὰ *ἱμάτια* dictum. Hoc pallium erat vestis ampla, nec multum dissimilis pallio Graecorum, quod e quatuor pannis certo modo inter se iunctis consuebatur, atque hinc saepius *τετράγωνον ἱμάτιον quadrangula vestis*, siue quadrata, appellabatur. Hae sunt vestes omnibus Iudaeis communes. Addebant quidem lautiores *subuculam* (y), seu

(y) *Vide hic omnino* Casaub. *Exerc. XXI. adu. Baron. n. LXXXIV. p. 452. sequ.*

ſeu tunicam lineam interiorem, cuti proximam; nec non *ſandalia* (z) ſeu ὑποδήματα, calcibus alliganda: ſed iſtae quidem veſtes non ſumebantur a ceteris, qui aut frugalitatis priſcae tenaces erant, aut inopia premebantur. Ex his adparet, duas praecipue veſtes apud orientales in oculos incurriſſe, tunicam & pallium, earumque hic maxime habendam eſſe rationem Crebra ſane earum ab auctoribus mentio iniicitur. De Aſſyriis auctor eſt STRABO (a), eos vti tunica linea talari, quae noſtrae ſubuculae reſpondet, tunica altera exteriore lanea, & pallio albo. De Iudaeis idem facile probatur. MICHEAS propheta (b) Iſraelitas increpaturus, quod latrociniis operam dare coeperint, ſpoliari ab ipſis dicit ſecuros שלמה אדר *tunica & pallio* vbi שלמה eſt tunica exterior, alias כתנת χιτών, אדר vero eſt pallium, alias מעיל ἱμάτιον. Sic & SERVATOR, iniuriarum patientiam ſuis commendans (c), τῷ θέλοντί σοι, inquit, κριθῆναι, καὶ ΤΟΝ ΧΙΤΩΝΑ σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ΙΜΑΤΙΟΝ. En hic Iudaeorum veſtes. χιτών eſt כתנת tunica exterior; τὸ ἱμάτιον מעיל ſiue pallium. Solent quidem Talmudici aliis quoque vocabulis vti, & pallium vocare תלוק tunicam vero טלות (d), ſed res eodem redit, nec dubium eſt, quin plura harum veſtium nomina vſitata fuerint. Exempla & alia quam plurima exſtant. Sed quaedam tantum, eccleſiae Chriſtianae incunabulis coaeua, adferenda ſunt. Quum Chriſtus cruci eſſet adfixus, milites *acceperunt* τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, (en pallium) *& fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem vnam*, (en quadratam pallii figuram, quae faciliime quadrifariam diuiditur,) *&* τὸν χιτῶνα (en tunicam, quae deinde latius deſcribitur (e). Videmus itaque Chriſtum non aliis veſtimentis indutum, quam quibus Iudaei vtebantur (f). Sic & in ACTIS (g) de Petro Apoſtolo per angelum e carcere educto legimus: *Dixit vero ad eum Angelus: Accinge, & alliga ſandalia, & fecit ita. Et dixit ipſi:* περιβαλοῦ τὸ ἱμάτιόν σου, *ſuperiniice pallium tuum, & ſequere me.* Conſtat hinc, quibus indumentis Petrus inceſſerit. Dormiuerat in tunica, & quidem cingulo haut adſtricta, ſoluerat etiam ſandalia, vt eo commodius ſomnum caperet. Expergefactus igitur ab angelo, iubetur ſe accingere ſuper tunicam, quam nondum exuerat, iubetur praeterea ſandalia induere, & pallium iniicere, atque ſic e carcere prodire, veſtibus non aliis, quam Iudaicis, ornatus.

Qui-

(z) Grot. *ad Marc. VI. 9.*
(a) Strabo *libr. XVI. Geogr.*
(b) Mich. II. 8.
(c) Matth. V. 40. Luc. VI. 29.
(d) Vid. Lightf. *Hor. Hebr. & Talm. ad Matth. V. 40. p. 294. Tom. II. Opp.*
(e) Ioh. XIX. 23.
(f) *Vide* Caſaub. *l. c. p.* 450.
(g) Actor. XII, 8. *vbi conf. r. Grotii Adnotat.*

Quibus & reliquos apoſtolos contentos fuiſſe, tam extra omnem dubitationis aleam poſitum eſſe arbitror, vt plura addere ſuperuacuum videatur (h).

§. IV.

Abdiae Babylonii teſtimonium de veſtitu Apoſtolorum.

Et hunc habitum apoſtolorum agnouit etiam perſonatus hiſtoriae apoſtolicae auctor, qui ſub ABDIAE nomine latere voluit. Quamuis enim tantum nugarum & huius libris contineatur, vt, ſi quid vſquam verum dicit, illud multis ineptiis ſomniiſque corrumpat: non auſus tamen eſt, veſtes Apoſtolis alias tribuere, quam has ipſas, quas paullo ante deſcripſimus. De S. Ioanne Apoſtolo memoriae prodidit (i), *eum* TVNICAM *ſuam Ariſtodemo dediſſe, &* PALLIO *amictum coepiſſe ſtare.* De Simone & Iuda (k): *impleſſe eos* PALLIA *ſua de ſerpentibus, & miſiſſe in magos.* De S. Bartholomaeo denique (l), *veſtitum eum fuiſſe* COLOBIO *albo, clauato purpura, indutumque* PALLIO *albo, habente per ſingulos angulos ſingulas gemmas purpureas.* Addit & ſandalia, quae per XXV annos incorrupta duraſſe perhibet. Videmus hic rurſus habitum Iudaicum, pallium ſcilicet, tunicam ſeu colobium, & ſandalia. Et quamuis illa de gemmis ſingulis ad ſingulos pallii angulos, & de purpura colobio attexta, ex fabula conſuta ſint, & ſcriptorem commentitium arguant: rem ipſam tamen acu attigit, eoque habitu nobis repraeſentauit apoſtolos, quo reuera vſi ſunt: ſecus ac hodierni pontificii, qui veluti pertaeſi apoſtolicae ſimplicitatis, neſcio quae ornamenta ſacra conquirunt, ſacrificulis ſuis, quam apoſtolis, digniora.

§. V.

Vt ergo iſtorum hominum vanitas eo facilius in oculos incurrat, argumenta eorum, quibus impulſi nobis apoſtolorum habitum ſacerdotalem obtrudere non erubeſcunt, iuſto ordine recenſenda, ac diligentius examinanda videntur.

(h) *Conf. hic* Salmaſ. *not. ad Tertull. de Pallio p.* 15. 72. 445.

(i) Abdias Babyl. *lib. V. de S. Ioann. cap. XXI. p.* 579. *edit. a Fabricio in Cod. Apocryph. N. T. Tom. II.*

(k) Id. *lib. VI. cap. XVI. p.* 623.

(l) Id. *lib. VIII. cap. II. p.* 671. *ſeq.*

CAP.

CAP. II.

DE HABITV ET INSIGNIBVS SACERDOTALIBVS PETRI.

I. Petri nulla memorantur insignia pontificia. II. Tribuitur tamen ipsi tonsura. III. Origo huius traditionis. Historia controuersiae Anglicanae de tonsura Petri & Paulli. IV. Auctorum, qui eam defendunt, futilitas. V. Rationes, quae contra illam militant. VI. Baculus pastoralis Petri. VII. Historicorum de eo testimonia. Historia Eucharii, Valerii & Materni, Apostolorum Treuirensium. VIII. Canonistarum doctrina de baculo Petri. IX. Rationes, quibus haec traditio in dubium vocatur. X. An Eucharius a Petro in Treuiros missus sit? XI. An Maternus post 40. dies e mortuis sit resuscitatus? XII. An Petrus baculum pastoralem gestauerit? XIII. An baculus ille Treuiris custoditus sit? XIV. An Papa ob hanc historiam a baculo abstineat? XV. Coniectura de fabulae origine. XVI. Argumenta Brovveri expenduntur. XVII. An Petrus & alii Apostoli gladio cincti iter fecerint?

§. I.

Petri nulla memorantur insignia Pontificia.

ORdimur a PETRO, quem a Christo ecclesiae vniversae summa cum dignitate praefectum esse, contendunt. Huius quae indumenta fuerint, iam superiore capite ex Act. XIII. demonstrauimus. At multo aliter vestitum nobis sistunt pontificii. Exspectares fortassis coronam pontificiam, eaque insignia, quibus nunc eius successores vtuntur. Nam si his vsum esse apostolum probarent, quanta auctoritas Pontificis Romani insignibus accederet? quam facile protestantes, coronae huic illudentes, reprimerent? Sed bonum factum. In tota antiquitate hic nihil inueniunt, quod ipsis vel in speciem faueat, & hinc ab ipsis pontificiis ridetur IO. PALATIVS (m), adeo verecundiae limites egressus, vt Petri etiam imagini coronam illam triplicem adpingere non dubitarit.

§. II.

Tribuitur tamen ipsi tonsura.

Interim ne Petrus solus sacerdotii insignibus caruisse videatur, ad tonsuram confugiunt, rasoque & nudo vertice apostoli caput deturpant, quin ab eo tonsurae ritum ecclesiae traditum esse iactant. Quo vero fundamento nituntur? An auctoritate scripturae? An antiquissimorum patrum consensu? Tali enim opus erat testimonio ad rem tam antiquam probandam. Sed frustra id ex-

(m) Palat. *de gest. Pontif. Rom. Tom. I. p. 1.*

ſpectamus ab illis ſcriptoribus. Satis enim intelligunt, nec in ſcriptura nec in Patribus quidquam ſibi praeſidii eſſe. Ne tamen nihil agant, phalangem teſtium adducunt, ſed proletariorum & capite cenſorum, quorum vel pudere eos debebat. In principiis collocant ISIDORVM HISPALENSEM (n), ſaeculi ſexti ſcriptorem ſatis notum, ex cuius opere de diuinis officiis probare ſatagunt, tonſuram ab ipſis Apoſtolis quibusdam ſuſceptam fuiſſe. Huic ſuccenturiatur BEDA (o), ſcriptor Anglus ſaeculi octaui, cuius locum hic ſemel integrum exſcribi oportet, vt, quid de tonſura Petri ſenſerit, lectori eo ſit exploratius. Ita enim ille: *Inter omnes, quas in Eccleſia, vel in vniverſo hominum genere reperimus, tonſuras, nullam magis ſequendam amplectendamque iure dixerim ea, quam in capite ſuo geſtabat ille, cui ſe confitenti Dominus ait: Tu es Petrus. Neque ob id tantum in coronam attondemur, quia attonſus ita eſt Petrus, ſed quia Petrus in memoriam dominicae paſſionis ita attonſus eſt, idcirco & nos, qui per eamdem paſſionem ſaluari deſideramus, ipſius paſſionis ſignum cum illo in vertice, ſumma videlicet corporis noſtri parte, geſtamus.* Deinde argumento a crucis ſigno petito, quo Chriſtiani iam olim in memoriam dominicae crucis frontem munire conſueuerint, hunc in modum pergit: *Ita etiam oportet eos, qui vel monachi votum, vel gradum clericatus habentes, arctioribus neceſſe habent pro Domino ſe continentiae funibus adſtringere, formam quoque coronae, quam ipſe Chriſtus in paſſione ſua in capite geſſit, vt ſpinas ac tribulos peccatorum noſtrorum portaret, id eſt, exportaret & auferret, a nobis ſuo quemque in capite per tonſuram perferre, vt ſe irriſiones & opprobria pro illo libenter & promto animo ſufferre, ipſo etiam frontiſpicio doceant: vt coronam vitae, quam promiſit Deus diligentibus, ſe ſemper exſpectare, proque huius perceptione & aduerſa mundi & proſpera contemnere deſignarent.* Talia etiam proferunt ex ALCVINO FLACCO (p), RABANO MAVRO (q), AMALARIO TREVIRENSI (r), aliisque huius farinae ſcriptoribus, qui ſaeculo octauo & nono de rebus eccleſiaſticis commentati ſunt. Ne vero ſola occidentalis eccleſia ita credidiſſe videatur, ad Graecos etiam prouocant, PETRVM nimirum Antiochenum (s) & GERMANVM Conſtantinopolitanum (t), hunc ſaeculi decimi

(n) Iſidor. *lib. II. de diuin. officiis cap. IV.*

(o) Beda *de geſt. Angl. lib. V. cap. XXII.*

(p) Alcuin. Flacc. *de diuin. offic.*

(q) Rab. Maur. *de inſtit. Cleric.*

(r) Amalar. Treu. *de Eccleſ. offic. cap. V.*

(s) Petr. Antiochen. *Epiſt. ad Michaelem* Cerular. *apud* L. Allat. *de conſenſu eccl. orient. & occident. libr. III. cap. XII. n. IV. p.* 1113. *& apud* Coteler. *Tom. II. Monim. Eccl. Graec. p.* 541.

(t) German. Patr. *in Theoria rerum eccleſ.*

cimi tertii, illum vndecimi auctorem, vtrumque parum grauem & fide dignum. Ille quidem pro Latinis disputans, qui barbam radunt: καὶ ἡμεῖς, inquit, γάῤῥαμον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ποιοῦμεν εἰς τιμὴν πάντων τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, Πέτρου, ἐφ᾽ ᾧ ἡ τοῦ Θεοῦ μεγάλη ἐκκλησία ἐποικοδόμηται. ὃ γὰρ εἰς ὕβριν οἱ δυσσεβεῖς τοῦ ἁγίου ἐφεῦρον, τοῦτο ἡμεῖς εὐσεβοῦντες εἰς δόξαν αὐτοῦ καὶ τιμὴν ποιούμεθα. *Nos quoque coronam in capite gestamus, in honorem principis apostolorum Petri, super quem DEI magna ecclesia superaedificata est. Quod enim impii illi ad contumeliam illius sancti excogitarunt, hoc nos pie ad gloriam & honorem ipsius facimus.* Videri posset hoc testimonium parum ad rem facere, cum in illo explicate non dicatur, Petrum tonsuram primum suscepisse; sed reuera hoc dicit Petrus Antiochenus. Vltima enim verba se ad historiam referunt, quam hoc modo paullo vberius enarrat GERMANVS: *Duplex corona circumposita capiti sacerdotis, capillorum significatione imaginem refert capitis Apostoli Petri, qui, cum missus esset ad praedicationem domini & magistri, attonsus est ab his, qui eius sermoni non credebant, vt illuderetur ab ipsis, eique Christus magister benedixit, & infamiam in honorem, illusionem in gloriam conuertit, & posuit super caput eius coronam, non ex lapidibus pretiosis, sed lapide & petra fidei eius fulgescentem super aurum & topazium & lapides pretiosos.* Talia sunt testimonia, quibus tonsuram Petri stabiliunt BARONIVS (u), GASTO CHAMILLAR (x), PROSPER STELLARTIVS (y), aliique plures (z). Sed quam parum ponderis insit istis omnibus, paucis nunc considerandum est.

§. III.

Origo huius traditionis. Historia controuersiae Anglicanae de tonsura Petri & Paulli.

Multum nostra interest, originem huius traditionis intelligere. Ista enim perspecta, statim etiam cognosci poterit,, quid de traditione ipsa sentiendum sit. Qua occasione tonsura in ecclesiam inuecta videatur, supra dictum est. Nulla vero initio apostolicae originis, nulla Petri detonsi, nulla mysticae cuiusdam significationis mentio fit, sed tam perfunctorie antiqui de tonsura loquuntur, satis vt intelligi possit, eam ab illis non nisi pro ritu quodam adiaphoro fuisse habitam. At saeculo iam sexto de tonsura Petri aliorumque Apostolorum mussitare coeperunt ISIDORVS (a), & GREGORIVS TVRONENSIS (b), quibus nihil solennius est, quam in rebus antiquioribus

(u) Baron. *ann.* 58. *n.* *CXXII.*
(x) Chamillar. *de tonsura.*
(y) Prosp. Stellartius *lib. III. de coronis & tonsuris Pagan. Iud. & Christian.* Duac. 1625. 8°.
(z) Ant. Saussaeus *in Panopolia sacerd.* Iac. Goar. *Not. ad Euchelog. Graec.* p. 493. Car. du Fresne *in Glossar. Lat.* voce Corona *Conf.* Acta Benedictin. *Praefat. ad Tom. IV.*
(a) Isidor. *l. c.*
(b) Greg. Turon. *lib. I. de mirac. B.*

ribus mentiri, ac nugas agere plus quam pueriles. Veruntamen inter priuatos adhuc steterat hoc commentum, donec saeculo septimo grauis scilicet controuersia de tonsura, prope dixerim de lana caprina, nasceretur. Ea quippe tempestate in Angliam venerat Theodorus, antea monachus Graecus, futurus paullo post archiepiscopus Cantuariensis. Hic quum toto capite rasus esset, alii vero clerici Anglicani in coronam tonderentur, statim orta lis est, quaenam tonsura potissimum retinenda sit? Hinc quum & Theodorus & aduersarii ad Apostolicam traditionem prouocarent, eo demum deuentum est, vt triplex tonsura statueretur. Prima deriuanda videbatur a Paullo Apostolo, qualem ex oriente attulerat Theodorus, qua toto capite radebantur, nulla corona relicta. Secunda adscripta Petro, qua capilli in coronam attondebantur. Alia denique Simoni Mago tribuebatur, quae a fronte coronae speciem praeferret, sed non integrae, per semicirculum quippe ab aure ad aurem deductae. Et quamuis credibile sit, huius coniecturae, mira procacitate ingeniorum excogitatae, nullum eos auctorem habuisse, praeter Isidorum aut Gregorium Turonensem: tam acriter tamen pro ea pugnarunt, ac si in ea ipsa religio periclitaretur. Imperabant tunc Naitonus Pictorum, & Ganentius Westsaxonum Reges, quos summo studio prensabant, quicunque Romano Pontifici erant addictiores. Exstat Epistola CEOLFRIDI ABBATIS (c) ad Naitonum, aliaque ALDHELMI ad Ganentium perscripta (d), in quibus miris elogiis tonsura Petri commendatur, ac si esset in memoriam coronae Christi adsumta. Additur, clerum hac corona profiteri, se nihil pudere opprobrii crucis & irrisionum mundi, neque quidquam exspectare, quam coronam vitae sempiternam, & quae sunt alia huius generis plura. Quibus demum argumentis persuasum est Naitono, Pictorum regi, vt in toto eius regno clerici ac monachi omnes in coronam attonderentur. Quin ipse Theodorus, more orientalium tonsura S. Paulli tonsus, Romam ire iussus est, vbi menses quatuor delituit, donec illi coma succresceret. Demum in coronam tonsus, & a Vitaliano Papa archiepiscopus Cantuariensis ordinatus, in Britanniam remeauit, anno DCLXVIII. Hic finis controuersiae ridiculae, cuius historiam VENERABILI BEDAE (e) debemus. Eodem saeculo in Gallia quoque de tonsura disputatum legimus, controuersiam mouente Agrestino, Notario Regis, qui inter alia

Martini cap. XXIIX.

(c) Ceolfrid. Abb. *Epist. apud* Bedam *lib. V. cap. XXII.*

(d) Aldhelmus *apud* Vsser. *Antiqu. Britan. p.* 923.

(e) Venerab. Beda *lib. IV. cap. I. libr. V. cap. XII. libr. III. p.* 255. *Conf.* Vsser. *l. c.* Speelm. Concil. *Britann. p.* 227.

alia etiam *capitis comam inepte praecidi, & in eo ab omnium hominum more desciſci*, docuerat. Sed quam firmiter ſibi iam tum homines originem huius tonſurae apoſtolicam perſuaſerint, vel ex eo adparet, quod Agreſtinus in CONCILIO MATISCONENSI tertio (f) graui cenſura notatus, & corona clericalis acriter defenſa ſit. Haec eſt vera origo huius traditionis, mihique tam certa, vt quouis pignore certare auſim, ante haec ſaecula neminem fuiſſe tam ingenio obtuſo, vt Petrum Apoſtolum corona clericali ſuperbiiſſe dixerit.

§. IV.

Auctorum qui eam defendunt futilitas.

Quamuis itaque ex his ſatis adpareat, quam lubrico fundamento tota traditio de Petri tonſura innitatur: iam tamen ad ipſa teſtimonia a Pontificiis adducta ſolide reſpondendum eſt. Et quidem de ſingulis nonnulla moneri poſſent; ſed praecipua tantum confectari iubet promiſſae breuitatis fides: ceteris enim vno argumento generali ſatisfiet. Quod igitur ad ISIDORVM attinet, monſtro ſimile eſt, BARONIVM eius fidem hic implorare, quum alio loco *librum de diuinis officiis* Iſidoro falſo tribui contendat. Scilicet vbi contra ſuperſtitionem martyrolatriae pugnat, ſuppoſititius clamatur, uirgaeque expediuntur in librum, ab omnibus pro genuino foetu receptum. Vbi in traditione de tonſura & aliis eiusmodi ritibus, pontificiis adſentitur, teſtis videtur omni exceptione maior. Deinde & hoc mirum eſt, quod Petri tonſura ex ISIDORO probetur, qui Petri ne obiter quidem hic meminit, ſed in genere ita de tonſura differit, ut nugas potius agere, quam vera proferre, videatur. Primo tonſuram putat ab Apoſtolis ad Naſiraeorum exemplum inuentam; ſed dubius admodum haec profert. Nam addit verba: *Ni fallor*, ne quis hunc fidei articulum putet. Coniecturam ergo ſuam prodit Iſidorus, ſed ineptiſſimam. Naſiraei enim comam alebant, quamdiu voto adſtringebantur; poſito vero capillo, raſoque capite voto exſoluebantur, & Naſiraei eſſe deſinebant (g). Quid hoc ad coronam clericalem, quae ſumitur ab illis, qui miniſterio eccleſiae primum ſe addicunt, non ab iis, qui iam voto ſe exſoluunt? Naſiraei porro caput radebant totum, clerici coronam exſcindunt. Quae igitur hic conuenientia? quae ſimilitudo? Vidit equidem Iſidorus, Naſiraeorum inſtitutum tonſurae clericali non conuenire; ſed paullo poſt & hunc nodum ſoluere conatur. Propoſita enim quaeſtione, cur clerici non ſicut Na-

E 3 ſiraei

(f) Concil. *Tom. V. p.* 1687.

(g) Num. VI. 5. Iud. XIII. 5. Act. XXI. 24. *Conf.* Friſchmuth *Diſſ. de Naſiraeis Tom. I. Theſ. Theologic. Philolog.*

firaei antea comam nutriant, & fic deinde tondeantur, refpondet ex Paullo (h): *Quum tranfieris ad Chriftum, auferetur velamen.* Velamen igitur ipfi notat capillos. Nafiraeos comam alere debuiffe putat, quia velamen Mofis adhuc eorum oculis obiectum fuerit: clericos Chriftianorum refecare eos debere, quia ablatum fit velamen. Ohe iam fatis eft! *Pergula pictorum, veri nil, omnia falfa.* Pergit Ifidorus, & ad tonfuram trahit dictum Domini ad EZECHIELEM prophetam (i): *Tu fili hominis, fume tibi gladium acutum, & duces fuper caput tuum & barbam.* Praefcriptum enim hoc effe putat Ezechieli, quia ipfe e facerdotali genere Deo in minifterio fanctificationis feruierit. Sed egregie fallitur Ifidorus. Si enim ipfum euoluiffet Ezechielem, didiciffet, tonfuram hanc propheticam fymbolum fuiffe calamitatum, quas Deus Ifraelitis praenunciauit (k). Haec funt ergo egregia illa argumenta, quibus adductus ISIDORVS, Aquilam, Prifcillam, Paullum, & quofdam alios difcipulos Chrifti tonfuram fufcepiffe, credidit. Videmus igitur, Ifidorum de Petri tonfura nihil fcripfiffe: videmus, eum non ecclefiae traditionem, fed coniecturam fuam expofuiffe: videmus denique, coniecturam iftam inanem effe, & fomnüs potius, quam rationibus fuperftructam. Quid reliquum eft, nifi vt inde colligamus, fruftra hoc Ifidori teftimonium adduci, & idoneum illud haut effe ad Petri tonfuram ftabiliendam? Nec teftimonium BEDAE & GERMANI plus apud prudentiores valebit. Ille enim Anglus fuit, vt eft notiffimum, & eo faeculo vixit, quo controuerfia de tonfura Petri in Anglia iam decifa fuerat. Oportuit igitur hominem alias non obtufi ingenii ecclefiae Anglicanae decretis ftare, licet nullo fundamento niterentur. Huius vero *Theoria rerum ecclefiafticarum*, tefte RICH. SIMONIO (l), ita mifere interpolata & luxata eft, vt nihil in ea prifcae integritatis appareat, & vix internofci poffit, quid Germani, quidue interpolatorum fit. Qua fronte igitur ex tam aegroto libello fabulae nobis obtruduntur?

§. V.

Rationes quae contra illam militant.

Sed fingamus, & ISIDORVM, & BEDAM, & GERMANVM, & PETRVM Antiochenum, & ALCVINVM, & AMALARIVM reuera Petrum tonfum nobis fiftere: fingamus, teftimonia eorum genuina, nec ab aliena manu effe: funt tamen duo argumenta, quibus ea fimul vniuerfa corruunt. Primo enim manifefto inter fe pugnant hi auctores. Beda & ceteri occidentales fere omnes Petrum in

(h) 2. Cor. III. 16.
(i) Ezech. V. 1. feq.
(k) Ezech. 5. feq.

(l) Rich. Simon. *Not. ad* Gabr. Seuer. *pag.* 287. *Confer.* Dupin. *Biblioth. nou. Tom. VI.*

in honorem coronae Christi spineae tonsuram sumsisse ferunt. Orientales eundem ignominiae caussa detonsum ab infidelibus referunt, adduntque, Christum ipsi benedixisse, & contumeliam in honorem conuertisse, vt ex eo tempore corona vteretur. En insignem contradictionem. Si Petrus in coronae spineae honorem tonsus est: factum hoc oportuit, postquam Christus iam passus fuerat. Sin a Christo ipso ignominia in gloriam versa, & Petro corona clericalis imposita est: factum id necessario fuerit, Christo adhuc in terris viuente. Alterutram itaque narratiunculam falsam esse oportet, quum tamen vtraque a Baronio pro stabilienda tonsura Petri adferatur. Sed satis est, inquis, orientem aeque ac occidentem Petro tonsuram tribuere, licet in caussa & occasione inter se dissentiant. Verum respondeo, si vel maxime consentirent, quum tamen dissentiant, nec sic tamen caussam euictam esse. Omnes enim hi, qui laudantur scriptores, saeculo septimo non sunt antiquiores, quo tempore iam delirare orbis coeperat. Quis igitur crederet scriptoribus tam nouis, res antiquissimas nobis non minore fiducia narrantibus, ac si ipsi Apostolorum caetui interfuissent? Vnde norunt hi, quod antiquissimi ignorant? Si ex antiquis monimentis, cur ea non nominant? si ex traditione, cur non consentiunt? sin denique ex coniectura, cur coniecturae eorum pluris nobis sint, quam rationes, quibus nituntur? Enimuero satis constat, nec orientales, nec occidentales auctores antiquos, immo nec modicae aetatis, pro se habere. Ex Graecis enim de capillis Petri egit NICEPHORVS (m), e Latinis HIERONYMVS (n), quorum ille Petro comam crispam, densam & paullo breuiorem; hic vero caput caluum, & crinibus fere orbatum tribuit; de corona vel tonsura vterque tacet. Vnde clarissime patet, auctores hos, quos de tonsura Petri adducunt pontificii, ipso fatente TILLEMONTIO (o), omnes proletarios, & ad testimonium de re tam antiqua ferendum non magis idoneos, quam testes, qui in iudicio rem, nec visam sibi, nec auditam, profitentur, scire tamen se omnia, quae gesta sunt, impudentissime contendunt.

§. VI.

Baculus pastoralis Petri.

Quemadmodum vero tonsurae, ita & baculi pastoralis, originem frustra ad Petrum referunt Pontificii, inprimis DOM. MACER (p), IO. CIAMPINVS (q) & Canonistae fere omnes, scriptoresque Treuirenses haut

[m] Niceph. *Hist. Eccl. lib. II. cap. XXXVII.*

[n] Hieron. *ad Gal. II. p.* 149. *Tom. IX. qui tamen nititur testimonio* Pseudo-Clementis, *cuius Periodos Petri ipse citat.*

[o] Tillemont *Mémoires pour servir à l'histoire eccles. Tom. I. Part. II.*

[p] Dominic. Macer. *in Hierolex. p.* 64.

[q] Ciampin, *de Musiu. Part. I. cap. XV. p.* 123.

haut pauci, quorum intereſt, hanc fabulam non ignorari. In eo enim omnes conſentiunt, quod Petrus diſcipulo cuidam, quem cum aliis viris apoſtolicis Treuirim miſerit, dederit baculum, isque in eccleſia Treuirenſi diu ſervatus ſit. Non videbimur itaque oleum & operam perdituri, ſi, quid de hac traditione ſentiendum ſit, procul habito omni partium ſtudio, diſpiciamus.

§. VII.

Hiſtoricorum de eo teſtimonia. Hiſtoria Eucharii, Valerii & Materni, Apoſtolorum Treuirenſium.

Primus, quantum intelligo, huius rei meminit HERIGERVS LOBIENSIS, saeculi decimi ſcriptor (r), quem deinde & MARIANVS SCOTVS (s), & OTTO FRISINGENSIS (t), ſaeculi duodecimi ſcriptor, & alii, ſequuti ſunt. Ita enim hic totam hiſtoriam memoriae prodidit: *Petrus exhinc, cathedram Romae ſuſcipiens, ad florentiſſimam Galliae urbem, Treuirim, tres ſimul proceres, Valerium, Eucharium & Maternum, deſtinauit. Qui dum Alpes tranſiſſent, Maternus in via moritur. Quo facto perculſi ſocii, Romam reuertuntur. Beatus itaque Petrus Apoſtolus paſtoralem virgam, vt traditur, per eos ad ſuſcitandum eum miſit, qui venientes ad locum ſepulcri, triginta tres dies eum inuenerunt in monimento iacentem, attamen viri Dei fide & operibus bonis pleni, ſub obedientia magiſtri admota virga, ſocium a morte ſuſcitauerunt.* Et paucis interiectis: *Oſtenditur autem adhuc eadem virga in argumentum rei, quam diximus, Treuiri & Agrippinae, ita quod ſuperiorem eius partem Treuirenſes, inferiorem Colonienſes habeant.* Eadem referunt GODOFREDVS VITERBIENSIS (u), PETRVS CLVNIACENSIS (x), INNOCENTIVS III. PP. (y), ALBERTVS STADENSIS (z), COMPILATOR CHRONOLOGICVS (a), &, quos ab aliis praetermitti video, auctor libelli DE GESTIS TREVIRORVM a LEIBNITIO editus (b), nec non ALBERICVS Trium fontium monachus (c), cuius vtriusque verba hic legi oportet. Et ille quidem, poſtquam Petri res, Treuiris geſtas, narrauerat, ita pergit: *Veruntamen his omnibus, quod non ſine remurmurante inuidia dictum nouerimus, beatum praefecit Eucharium, tam copioſiore miniſterio, quam dignitatis priuilegio. Abierunt autem omnes hi ſancti patres ad Galliarū populos, verbo ſalutis Deo lucrifaciendos, per gentes, per viam, ſanam doctrinam cunctis euangelizando. Tunc itaque diuertit Clemens cum Felice Mediomatricum, Manſuetus Tullum;*

[r] Heriger. *Geſt. Epiſcop. Leodienſ. cap. V. ſeq. apud* Io. Chapeauille *in Hiſt. Leod.*

[s] Marian. Scot. *Chron. ad ann. 72. apud Piſtor. Tom. I. Rer. Germ. p. 376.*

[t] Otto Friſ. *lib. III. Chron. cap. XV. p. 62. cap.* Vrſtiſ.

[u] Godofr. Viterb. *in Pantheo Part. II. p. 401.*

[x] Petr. Clun. *lib. I. Epiſt. II.*

[y] Innoc. III. PP. *in Speculo Eccleſiae apud* Durand. *libr. XVI. Ration. cap. XV.*

[z] Albert. Stadenſ. *Chron. ad ann. 48.*

(a) Compil. Chron. *apud* Piſt. *Tom. I. Rer. Germ. p. 710.*

(b) Geſta Treu. *cap. XX. p. 26. ſeq. inter Acceſſiones Hiſtoricas* Leibnitii.

(c) Alberic. *Monach. Chron. ad ann. LII. p. 14.*

lum, Sinitius Rhemis, Meminius Catalaunum, ceterique in loca sibi a Deo praeordinata, & prosperatum est verbum Dei in manibus eorum. B. vero Eucharius, cum diacono suo, Valerio videlicet, Elegiae, qui est vicus grandis prouinciae Galliae, Materni commilitonis sui per maximam valetudinem desolatus subsistit, qui crescente eadem infirmitatis molestia animam reddidit, quod multorum salutis caussa accidisse, sequens lectio demonstrat. Nam quum eum terrae commendassent viri, pie pro depositione eius lugentes, concito gressu Romam reuertuntur, magistro suo, supra dicto beato Petro, quae in via gesta sunt, nunciantes, hoc adiicientes, quod in populum durae ceruicis peruenissent, in quo conuertendo nisi virtus Domini nostri Iesu Christi Materni resuscitatione manifestaretur, parum se profecturos. Quos beatus Petrus consolatus, ait: Nolite timere, carissimi mei, quia mortem fratris vestri Dominus Deus noster ad vitam multis prouidit. Confidite in Domino, & nolite desperare, aderit enim diuina clementia, quae vos super tristitia vestra consoletur. Dans Euchario baculum, quo senilia sua membra sustentabat, ita dixit: Via, qua venistis, indubitanter recurrentes, hunc baculum meum deferte vobiscum, accedentesque ad locum sepulcri, effosso corpori baculum superponite, dicendo: Materne, in nomine Iesu Christi surge. Additur his, quod Elegiam redierint, & Maternum iam ante XL dies sepultum, baculo isto in vitam reuocarint; quae hic referre nihil opus est. Audiendus potius ALBERICUS, qui ad annum Christi LII. *Beatus*, inquit, *Petrus, ex quo Romam venerat, Treuirim transmisit B. Eucharium cum sociis suis, Valerio & Materno, qui quum viginti dies perfecissent de itinere, apud Elegiam vicum grandem Galliae, Argentoratensis dioecesis, beatus Maternus obiit, quo terrae mandato, socii ejus Romam reuertuntur, & a B. Petro baculum, quo sustentabatur, accipientes, reuersi Christum inuocarunt, ad quorum inuocationem resurrexit mortuus, XL dies habens in monimento.* Atque haec sunt, quae scriptores historici de baculo Petri, Euchario dato, referunt.

§. VIII.

Canonistarum doctrina de baculo Petri.

Quum vero & Iuris Canonici interpretes huius historiae passim meminerint: de illis etiam quaedam dicenda sunt. Exstat inter decretales (d) Epistola Innocentii PP. III. ad Episcopum quendam, qua cum de vnctione multa perscribuntur, tum & insignia episcopalia ei mittuntur. Inter ea eminet baculus, pastoralis curae symbolum, de quo Pontifex ita rhetoricatur: *Licet Romanus pontifex*

(d) Decretal. *libr.* I. *Tit. XV. de sacr. Vnct. Cap. vnico.* §. *licet.*

pontifex non vtatur baculo, tum propter historiam, tum propter mysticam rationem: tu tamen ad similitudinem aliorum Pontificum eo poteris vti. Haec verba legentibus, obscurum videbitur, quaenam sit ista historia, cuius caussa Pontifices Romani baculo pastorali non vtantur. Explanaturus igitur aenigma Glossator: *Martialis*, inquit, *vnus de discipulis Petri, quem posuit Dominus inter discipulos, quum dixit: Nisi efficiamini, sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum caelorum, quem postea Petrus cum alio scilicet Matthaeo ad praedicandum misit in Germaniam, qui quum iret, mortuus est, & rediit collega ad Petrum, & Petrus ait: Accipe baculum, & tangens eum, dic, vt in nomine Domini surgat, & praedicet. At ille in quadragesimo die a tempore mortis tetigit eum, & resurrexit, & praedicauit, & ita Petrus remouit a se baculum, & dedit subditis.* Gemina sunt, quae COMPILATOR CHRONOLOGIAE supra laudatus scribit: *Petrus iussit Maternum & Valerium & Eucharium praedicare verbum Dei citra montes nationibus, quorum primus suscitatus est, quum quadraginta dies mortuus fuisset, per baculum missum a Petro, vnde Papa non vtitur baculo.* Aliam obseruationem ex suo ingenio addit THOMAS AQVINAS (e), quam iure inter meras fabulas retuleris. En enim verba hominis: *Dicendum, quod Romanus Pontifex non vtatur baculo, quia Petrus ipsum dedit ad resuscitandum quendam discipulum suum, qui postea factus est Episcopus Treuirensis, & ideo in dioecesi Treuirensi Papa baculum portat, & non in aliis locis, vel etiam in signum, quod non habeat coarctatam potestatem, quod curuatio baculi significat.*

§. IX.

Nationes quibus haec traditio in dubium vocatur.

Plura attulimus in medium, tum, vt ex iis, quid de ipsa historia sentiendum sit, intelligi possit, tum vt nobilis de origine ecclesiae Germanicae controuersia eo rectius diiudicetur. Et sane licet Treuirensis ecclesia de antiquitate sua iam dudum gloriata sit, tamque confidenter se ab ipso Petro fundatam dixerit, vt ex hoc fundamento aliquando ius coronandi Regem Germaniae sibi adsereret (f): fatendum tamen est, historiam hanc, qua sola ista praerogatiua nititur, atque adeo ipsam quoque de baculo Petri traditionem nullam fidem mereri. Primo enim manifestum est, auctores omnes, qui hoc tradiderunt, nouos esse, & fabularum amantissimos. Antiquiores enim veluti ex compacto tacent, quod satis est ad detegendam fabulam. Deinde si quis eorum verba contulerit,

(e) Thom. Aquin. *Supplem. part. III. qu. XL. art. 7.*

(f) Witichind. Saxo *libr. II. pag.* 642. *ap.* Meibom. *Tom. I. Rer. German.*

rit, nil nisi meras contradictiones inueniet. Praeterquam enim, quod MARIANVS SCOTVS resuscitati Materni ne verbo quidem meminerit, ne in ipsis quidem circumstantiis auctores conueniunt. Quod alii narrant de Euchario, Valerio & Materno, illud alii tribuunt Martiali, & nescio cui Matthaeo. Quod Ottoni Frisingensi statim contigisse videtur superatis Alpibus, id alii Elegiae in Argentoratensi dioecesi accidisse malunt. Secundum alios Maternus XXXIII dies in sepulcro delituit, secundum alios dies XL. Alii Petri baculum Treuiris quaerere iubent, alii partem tantum Treuirensibus, partem Coloniensibus largiuntur. Alii baculum communem, alii pastoralem, nominant. Iam igitur aut Oedipo opus erit ad aenigmata explicanda, aut Alexandro ad nodum Gordium siue soluendum, siue secandum.

§. X.

An Eucharius a Petro in Treuiros missus sit.

In primis vero obseruandum, in tota hac narratione falsa quamplurima cumulari. Falsum est initio, Eucharium vna cum Valerio & Materno a Petro in Galliam, & quidem in Treuiros missum. Si enim annos computaueris, quibus id factum esse aiunt, meras hic tenebras inuenies. Expendemus modo testimonium auctoris, qui Gesta Treuirorum consignauit. Hic Eucharium in Treuiros missum ait anno LIV, Claudii IX, ex quo tempore ecclesiae praefuerit annos XXIII, seu, vt alia lectio suggerit, XXXIV. Hunc ex eiusdem auctoris sententia excepit Valerius, qui episcopatum tenuit annos XV. Huic denique successit Maternus, cuius ministerio idem adsignat annos XL. Ex quo sequitur, vt Maternum obiisse dicamus non anno CXXIIX, vt ipse rationes init, sed anno CXXXII. Fingamus igitur, hunc Episcopum, cum anno LIV ad Treuiros iret, annum aetatis egisse trigesimum, (vix enim credibile est, Petrum ei iuniori Apostolatum Germaniae demandasse,) habebimus Maternum defunctum anno aetatis CVIII, aut si alteram lectionem sequamur, CXIX. Quis hanc longaeuitatem sibi persuaderi patietur? Sed & ipsi Archiepiscoporum Treuirensium Catalogi Eucharii historiam satis refellunt. Quod enim de Episcoporum diptychis obseruat BVCHERIVS (g), *ea omnia, quae ab apostolis deducuntur, quum primum suum aut secundum censuere sacerdotem, spatium repente ducentorum circiter annorum episcopis vacuum exhibere, & proximos deinde eorum successores in Constantini tempora, subinde etiam serius reiicere:* illud etiam de Treuirensium Catalogis verum est. Post Maternum enim recensentur multa nomi-

F 2 na,

(g) Bucher. *in Belg. Rom. lib. VI, cap. III.*

na, sed quae sibi Tungrenses etiam vindicant. Vnde ingenue fatentur fratres SAMMARTHANI (h), *obscuram admodum primis saeculis, vsque ad Agricium* (qui anno CCCXIV vixit,) *vel paruam omnino in ecclesiasticis diptychis esse mentionem episcoporum Treuirensium, per quae successio legitima comprobetur.* Sed facile hunc nodum soluere mihi videor, si CLEMENTIS ROM. (i) locum, quo celeberrima illa ad Corinthios epistola obsignatur, recte intelligo. Rogat enim Corinthios, vt missos a se *Claudium, Ephebum, Valerium, Bitonem, cum Fortunato breui in pace remittant, vt citius votis expetitae & desiderandae pacis ac concordiae nuncium adferant.* Videmus hic Valerium quendam anno circiter LXIII Corinthum esse missum a Clemente Romano, atque sic illum eo tempore Romae vixisse. Hunc vero non alium fuisse, quam eum ipsum, qui Euchario vulgo comes datur, vel ex eo cum COTELERIO (k) coniicimus, quod nec in Martyrologiis, nec in aliis monimentis antiquis, praeter hunc Valerium Treuirensem, alius vir apostolicus eo nomine occurrat. Quod si igitur adhuc Romae fuit anno LXIII, sane non in Germaniam abiit anno LIV. Si fingas, eum tum temporis Treuiris Romam esse profectum: nec id quidem verisimile est. Quis enim credat, apostolum Germaniae a messe sua abstractum, & procul hinc in Graeciam esse missum? an ecclesia Romana caruerit viris aliis, qui Corinthum mitterentur, vt necesse esset, Valerium ex ipsa Germania illuc ablegari? Persuasissimus igitur sum, Eucharium & socios, si vnquam Germaniam ingressi sunt, minime missos esse a Petro, sed longe post eius obitum huc venisse: quo ipso simul caderet fabula de Petri baculo, de Materno a mortuis resuscitato, & reliquis, quae scriptores illi contigisse, contendunt.

§. XI.

An Maternus post 40 dies e mortuis sit resuscitatus.

Falsum etiam est, Maternum sepultum, exactis quadraginta, aut, vt OTTO numerat, triginta tribus diebus, in vitam rediisse. Locum, vbi isthoc miraculum contigit, vocant *Elegiam*, eumque situm aiunt in dioecesi Argentoratensi. Ponamus BROVVERVM (l) recte Elegiam interpretari de Ellouico prope Selestadium: fatendum tunc erit, Romam, si via rectissima procedas, ad minimum inde abesse milliaria Germanica centum & octoginta. Dicendum igitur,

(h) Sammarth. *Gall. Christ. Tom. I.* p. 715.

(i) Clem. Rom. *Epist. I. ad Corinth.* cap. LIX. in Clerici *Bibl. Patr. Apost.* Tom. I. p. 180.

(k) Cotel. *not. ad h. l.*

(l) Brower. *Annal. Treu. Tom. I. libr. II.* p. 143.

igitur, Eucharium & Valerium intra viginti dies Romam profectum, & inde, exactis totidem diebus, Elegiam rediisse, & sic quotidie absoluisse milliaria Germanica nouem, & nec vnicum diem curando corpori dedisse, quod quam parum credibile sit, in via tam difficili, nemo non videt. Quin si OTTONEM FRISINGENSEM sequimur, quotidie confecisse eos oportet milliaria prope duodecim. Si miraculum fingere nolumus, statuendum erit, Eucharium & Valerium quotidie profectum milliaria sex, (quamuis & hoc nimium sit, si pedibus iter fecerunt,) atque sic Romam venisse die trigesimo, intra totidem vero dies deinde rediisse Elegiam, & sic iter totum absoluisse diebus sexaginta. Quomodo igitur Maternus post quadraginta aut triginta tres dies resuscitari potuit?

§. XII.

An Petrus baculum pastoralem gestauerit.

Falsum porro est, Petrum vnquam baculum pastoralem gestasse, siquidem nemo dubitat, quin pedorum sacerdotalium vsus saeculo quarto non sit antiquior. Nec vllus profecto ante haec tempora baculum inter insignia sacerdotum numerat. Quin postquam iam inualuerant hi baculi: ita eorundem mentionem faciunt scriptores, vt adpareat, illos non tanquam insignia sacra, sed tanquam fulcra membrorum necessaria, gestatos esse. Scilicet CANONE quodam NICAENO (m) cautum fuerat, ne quis interea, dum sacra fierent, adsideret. Hinc quidam, quibus vel senectutis, vel infirmitatis caussa, tam diu stare non licebat, baculos secum ferebant, vt iis inniterentur; quos tamen, quum legendum euangelium esset, deponebant. Postremo, vbi antiquus rigor sensim refriguit, & tam clericis, quam laicis concessum fuit, vt sederent, hi quidem baculos nihil profuturos abiecerunt, clerici vero, vt & in hoc a plebe distinguerentur, eosdem retinuerunt, & demum quum soli episcopi, baculis vti coepissent, eos in symbolum episcopatus commutarunt. Pluribus id demonstratum est ab aliis (n), quorum scrinia expilare religioni mihi duco. Illud modo addiderim, quod quidam, qui historiam de Euchario referunt, absurditatem eius opinionis ipsi animaduerterint. Auctor enim GESTORVM TREVIRENSIVM non meminit pedi pastoralis, sed *baculi, quo Petrus senilia sua membra sustentarit.* Et ALBERICVS quoque *baculum, quo Petrus se sustentabat, Euchario* datum perhibet. Aut igitur vulgaris ille baculus fuit, qui Treuiris aliquandiu seruatus est, aut, si pastoralis pedi formam refert, non plus fidei meretur, quam baculus

(m) Can. Nicaen. XX. (n) *Vide* D. Schmidii *Diss. de Baculo pastorali* §. 18.

lus ille Iesu, *auro tectus, & pretiosis gemmis adornatus*, quem ; BERNARDO teste (o), sancte custodiebant Hiberni, & ab ipso Domino gestatum formatumque falso credebant.

§. XIII.

An baculus ille Treuiris custoditus sit.

Falsum praeterea est, Petri baculum aut Treuiris, aut Coloniae, ab isto tempore coepisse custodiri. Auctores enim habeo luculentissimos, Brunonem Archiep. Colonien. Ottonis I. Imp. fratrem, sacrum hoc λείψανον & quidem non Treuiris, sed Metis, aut, vt Sigebertus mauult, Roma Coloniam attulisse. Testatur hoc RVOTGERVS (p), qui Brunonis vitam accuratissime conscripsit, in eaque & huius rei ita meminit : *Baculum & catenam S. Petri qua diligentia, quo feruore, quo gaudio Coloniam, alterum Metis, alteram Roma adduxerit Bruno, omnes nouerunt.* Ex eo profecisse se fatetur SIGEB. GEMBLACENSIS (q), cuius verba etiam adscribimus : *Brunonis studio translata sunt a Roma Coloniam corpora SS. Elisii, Priuati, Gregorii, cum baculo S. Petri.* Nolumus quidem ex Sigeberto vrgere, quod Bruno baculum Petri Roma acceperit. Quamuis enim hoc verba indicare videantur, plus tamen ponderis habebit Ruotgeri narratio, quam Sigebertus ipse laudauit. Interim ex eo constat, famosum illum baculum, qui in miraculi argumentum Treuiris ostendebatur, ante haec tempora ibi non fuisse custoditum, dubium etiam esse, an postea Treuirenses partem a Coloniensibus acceperint (r), & sic quod ad hanc etiam circumstantiam attinet, historiam Eucharii nihil sani habere.

§. XIV.

An Papa ob hanc

Falsum denique est, id quod tamen praecipuum rei argumentum

(o) Bernard. *Vit. S. Malach.* p. 1844. *Tom. I. Opp. edit. Basil.*

(p) Ruotg. *in Vita S. Brunonis cap. XXV.* apud Leibnit. *in Script. Rer. Brunsu. Tom. I.* p. 283.

(q) Sigeb. Gemblac. *ad ann.* 953. *apud* Pistor. *Tom. I. Rer. Germ.* p. 582.

(r) *Ita sine fundamento tradit* Alberic. *ad ann.* 953. p. 288. *Et quamvis* Browerus *lib. X. Annal. Treu.* p. 248. *longam de huius baculi translatione historiam texat, eumque Treuiris aliquando Mediomatricum, deinde hinc Coloniam peruenisse, velit, donec anno* 950. *Egbertus Treuirensium Archiepiscopus partem huius baculi superiorem a Werino, Coloniensium Praesule, impetrarit : merito tamen dubites, an ante haec tempora vnquam Treuiris hic baculus fuerit. Ipse enim* Browerus *ex* MSTO *adducit verba synodi cuiusdam* Metensis, *ex quibus patet, Metenses longe aliam traditionem de hoc baculo habuisse, nimirum, quod Petrus eum per manum B. Clementis, Metensis ecclesiae primi Episcopi, in Galliam direxerit. Perspicuum igitur est, Metenses hoc antiquitatis* λείψανον *non acceptum retulisse Treuirensibus, sed S. Clementi, qui eiusdem cum Euchario aetatis fuisse fingitur. Quamcunque igitur traditionem accipias, meras contradictiones inuenies ; quae malae caussae indicium sunt luculentissimum.*

tum esse videtur BROWERO (s), Papas ob hanc historiam a baculi pastoralis vsu abstinere. Ex ipsis enim Pontificiis alia omnia demonstrarunt DOMINICVS MACER & (t) IO. CIAMPINVS (u), qui Papas olim baculo non minus, quam ceteros episcopos, vti solitos esse, argumentis perspicuis probarunt. Quare simul corruit THOMAE AQVINATIS commentum, quod Papa non nisi Treuiris baculum pastoralem gestare soleat. Vnde enim hoc nouit Thomas? ecquando Papa Treuiris fuit? ecquando ibi baculum gestauit? Tacent hic historiae, tacent diplomata, tacent canones. Quis igitur Thomae hoc in aurem dixit? Absurda hic omnia, incerta, friuola. Quae quum ita sint, nemo profecto tam credulus fuerit, vt historiam hanc, ex tot fabulis conflatam, persuaderi sibi patiatur.

historiam a baculo abstineat.

§. XV.

Equidem de primo huius fabulae auctore saepenumero cogitanti in mentem venit GLOSSATORIS DECRETALIVM, cuius verba supra recensuimus. Ille enim veluti manu nos ducit ad fontem, ex quo omnes hae ineptiae promanarunt. Scilicet quod alii referunt de Euchario & Materno, illud ipse narrat de Martiale & Matthaeo. Vnde non dubito, quin totius legendae origo in horum actis inueniatur. Doleo, iam mihi ad manus non esse AVRELIANI vitam S. Martialis a THOMA BEAVXAMIS & LAVR. SVRIO (x) editam, nec non ACTA S. MATTHIAE ex Hebraeo versa, & a BOLLANDO Actis Sanctorum (y) inserta; ex iis enim totius fabulae scenam detegi posse crediderim. Interim coniecturam meam eiusque rationes aperiam. Existimo nimirum, ea, quae de Matthia & Martiale in eorum actis narrantur, a Treuirensibus ad Eucharium & Maternum esse detorta, & sic totam tot historicorum recentium narrationem niti auctoritate actorum futilissimorum, qualia de singulis fere apostolis & viris apostolicis olim circumferebantur. Coniecturam hanc subnatam mihi fateor ex lectione codicis apocryphi Noui Testamenti, a FABRICIO editi (z), in quo ex Actis istis Matthiae haec recenset Vir doctissimus: *Narrat Auctor, se flagrantem studio gesta Matthiae inuestigandi, incidisse in presbyterum Theodoricum, qui professus fuerit, se a Iudaeo quodam, familiari suo, ipsi impe-*

Coniectura de fabulae origine.

(s) Brower. *Tom. I. Annal. Treu. libr. II. p.* 143.

(t) Io. Ciampin. *l. c. & singulari diss. de baculo pastorali Pontif.*

(x) Laur. Surii *Acta Sanctor. d.* 14. *Iun.*

(y) Bolland. *Acta Sanctor. d.* 24. *Febr.*

(z) Fabric. Cod. *Apocryph. N. T. Part. II. p.* 782. *sequ.*

impetraturum librum, quem Iudaei Damnatorum *inscribant, vtpote damnationem violatorum legis complexum, Matthiae scilicet, Iacobi vtriusque & Stephani. Accepisse itaque a Iudaeo, sed fraudem primum machinante, Canticum Canticorum Hebraice descriptum; cum vero dolum statim agnouisset, vtpote ipse interim ab alio Iudaeo Hebraica doctus, minasque addidisset, Iudaeum attulisse librum desideratum* Hai Matthai *siue* Vitam Matthiae, *& argumentum eius integrum illi, tanquam intelligenti, libenter exposuisse. Deinde Archiepiscopum, quem autor Diaconus suum vocat, ab alio Iudaeo eadem comperisse. Denique inclusae cuidam, hoc est moniali, triduanum agenti ieiunium, eadem esse reuelata a Domino.* Haec est libri inuenti historia a Cl. Fabricio suppeditata, cui deinde idem vir doctissimus subiungit quaedam ex his actis excerpta, quae huc apprime faciunt. *Legatur*, inquit Auctor, *absque omni scrupulo haesitationis, quod tam certis argumentis verum esse probatum est, quia omne dubium Spiritus sanctus aboleuit. Quomodo autem* Matthias *de Iudaea Treuirim venerit, sicut in historia Treuiria & in monumentis Syluestri Papae legi, miracula quoque eius subsequenter edisseram.* Ipse denique libellus dedicatus est Abbati S. Eucharii Treuirensis, qui ab auctore ossibus Matthiae, in ecclesia sua seruatis, praesidere dicitur. Haec sunt, quae laudatus Fabricius nobis suppeditauit, ex quibus constat, in actis bis narrari Matthiae Apostoli res Treuiris gestas, eiusque miracula. Cum igitur & Glossator inter Treuirenses Apostolos numerauerit Matthiam quemdam, eique resuscitati a mortuis Martialis laudem tribuat, non possum non suspicari, hanc legendam ex his actis, tanquam ex fonte, promanasse. Quum vero Treuirenses eam traditioni suae minus convenire animaduerterent, siquidem non Matthiam & Martialem, sed Eucharium, Valerium & Maternum ecclesiae suae auctores agnoscunt: ipsam quidem historiam retinuerunt, sed personas mutarunt, in Matthiae locum Eucharium, in Martialis Maternum substituentes; haec sunt, quae de huius fabulae origine meditatus sum, certiora forsan futura, si ipsos libellos euoluere licuisset.

§. XVI.

Argumenta Brouueri expenduntur.

Diligentissimum quidem vindicem Eucharius nactus est CHR. BROVVERVM (a), qui, multis conquisitis argumentis, traditionem hanc stabilire in luculento annalium Treuirensium opere conatus est, sed parum feliciter, vt solet in mala caussa etiam optimorum patronorum ingenium deficere. Testes equidem adducit omnes, quos

(a) Brower. *Annal. Trev. Tom. I. libr. II. p. 143.*

quos supra nominauimus, praeter hosque etiam THIODFRIDUM EPTERNACENSEM (b), & varios ecclesiarum Treuirensis & vicinarum codices manuscriptos: sed palam est, scriptores hos omnes esse recentiores, & ex eodem fonte sua hausisse. Quae enim Treuirenses ex actis illis suppositititiis, superiore paragrapho recensitis, didicerant, ea deinde propalauit HERIGERVS, quem porro exscripserunt ceteri, vt fere factum est ab ineptis monachis, qui mera miracula, prope dixerim somnia, orbi obtrudere voluerunt. Addit deinde templum Resurrectionis Materni, cuius vestigia etiamnum apud Ellum vicum supersint. Sed quid inde colligas, nisi hoc solum, aliquando Alsatos, Romanae ecclesiae addictos, miraculum ibi factum esse sibi persuasisse? Inde vero non sequitur, vt illud vere factum esse dicamus. Templum enim longe post Materni aetatem conditum esse, nemo fortasse negauerit. Nec plus probant ecclesiae D. Petro in Alsatia passim consecratae, quas Brovverus vrget. Tales enim & aliis locis quamplurimis exstant, vbi frustra tale miraculum confingeretur. Denique ex B. RHENANO (c) probat, apud Ellum pagum adhuc ostendi conditorium, in quo Maternus quadraginta dies delituerit. Sed quis praestiterit, in isthoc tumulo Maternum vnquam quieuisse? Experiundo sane didicimus, loca eiusmodi quamplurima vbique fere ostendi, vbi nihil portenti factum esse, palam est. Liceat ergo nobis baculum hunc Petri totamque historiam Eucharii tamdiu pro commento habere, donec illa certioribus argumentis ac testimoniis confirmetur, nostraque argumenta solide refellantur.

§. XVII.

An Petrus & alii Apostoli gladio cincti iter fecerint?

Vidimus Petrum tonsura & baculo pastorali ornatum: quid si & gladio munitum in scenam produxerimus? Quam id clero Romano placebit, si & gladium, cuius iura tanto sanguine ipsi steterunt, inter insignia Apostolica relatum, ipsumque Petrum gladio cinctum legerint? Notum est, ex LVCAE Euangelistae (d) historia, Apostolos in vltima coena de gladiorum necessitate admonitos, duos in promtu sibi esse, respondisse. Notum etiam; (e) Petrum alterutrum horum gladiorum secum asportasse in hortum, cupidumque Christi salutis, generoso conatu, nec sine victoria, Malchum inuasisse. Inde igitur multa pro iure gladii; quod

(b) Thiodfrid. Eptern. *Flor. Epitaph. sanct. libr. II. cap. II.*

(c) B. Rhen. *de reb. Germ. libr. II.*

(d) Luc. XXII. 36.

(e) Luc. XXII. 49. 50. Ioann. XVIII. 10. 11.

quod clero vindicant, consectaria eliciunt canonistae, & parum abest, quin gladium inter sacerdotalia apostolorum insignia referant, obliti scilicet verborum Christi, quibus Petrum ferocientem cohibuit, gladiumque vaginae reddi iussit. Sed istos, non nisi allegorias captantes, iam non moramur. Id potius accuratiore examine dignum putamus, quod GROTIVS alicubi (f) de Apostolorum gladiis non sine specie veritatis inculcat. Demonstraturus enim, non omne bellum priuatum, post iudicia constituta, illicitum esse iure naturali, apostolorum etiam exemplo vtitur, aitque, *videri aliquos eorum ad vltimum vsque tempus, Christo vidente & sciente, iter fecisse, armatos gladio.* En Petrum gladio accinctum. Sed quamuis Grotius alia, quam pontificii solent, mente Apostolorum gladios defendat: argumenta tamen, quibus utitur, rem non conficere, certissimum est. Prouocat ad Lucae testimonium, ex quo constat, gladios apostolis in promtu fuisse; sed ex ipsis Lucae verbis adparet, vsum eorum apostolis non fuisse tam familiarem, vt Grotius existimat. Non enim dixisset Christus, vel veste redimendos esse gladios, si eos iam tum ab apostolis gestari sciuisset. Manifestum potius est, ipso fatente Grotio, Christum prouerbiali loquutione apostolis tempora tam dira & omni malorum genere foecunda praedixisse, vt gladii parandi caussa ipsas vestes abiecturi sint. Addit quidem ex IOSEPHO (g), Galilaeam adeo fuisse a latronibus obsessam, vt peregrinantibus etiam Essenis, hominibus innocentissimis, armis ad tuendam vitam opus fuerit, atque inde colligit, Apostolos idem fecisse. Sed male eum colligere, Christi ipsius verba ostendunt. Apostolos enim, ait, ante hoc fatale tempus missos a se esse sine marsupio ceteroque peregrinantium adparatu; iam vero ea tempora incidisse, vt & gladio opus futurum sit, si ratio in consilium adhibeatur. Manifesta haec profecto oppositio est, ex qua constat, ante haec tempora gladio non fuisse vsos apostolos, sed magistri sui praesentia securos, euangelii tuta praemia exspectasse.

(f) Grot. *de iure belli & pacis lib. I. cap. III.* §. 111. *n.* 4. *p.* 53.

(g) Ioseph. *lib. II. de Bello Iudaico cap. VII. p.* 785.

CAP.

CAP. V.

DE HABITV ET INSIGNIBVS SACERDOTALIBVS IACOBI MINORIS, IOANNIS ET PHILIPPI.

I. Indumenta Iacobi ſacra. II. Auctorum de illis teſtimonia. III. Recentiorum quorundam conſenſus. IV. Origo hujus ſententiae. V. Epiphanius haec omnia ex ſuo ingenio retulit. VI. Falſum eſt, ſacerdotem fuiſſe Iacobum. VII. Digreſſio de Iacobo, an idem & Apoſtolus & Epiſcopus Hieroſ. fuerit? & ex qua familia ſit? VIII. Probatur inde, fabulam ſapere Iacobi ſacerdotium. IX. An Iacobus in ſanctum ſanctorum ingreſſus ſit? X. An fuerit iuuenis relicta ſindone aufugiens? XI. Hegeſippi & Euſebii teſtimonium illo Epiphanii magis ſobrium, non tamen magis verum eſt. XII. Iacobi pallium. XIII. Ioannis Apoſt. bractea in fronte geſtata. XIV. Oſtenditur falſum hoc eſſe. XV. Polycratis locus explicatur. XVI. Epiſcopalium mitrarum antiquitas. XVII. Numus Theodoſii explicatur.

§. I.

Indumenta Iacobi ſacra.

AD ceteros Apoſtolos nunc deueniendum eſt, quos quidem non minus, quam Petrum, ſacerdotali habitu induunt, ſed alio ſubinde atque alio, vt tot fere veſtium ſacrarum genera comminiſcantur, quot apoſtolos & viros apoſtolicos numeramus. Vt a IACOBO, fratre domini, ordiamur, quem Hieroſolymitanae eccleſiae Epiſcopatum primum omnium ſuſcepiſſe ferunt; dici non poteſt, quam varie eum exornent cum veteres nonnulli, tum recentiores haut pauci. Iam enim lineas veſtes, iam auream bracteam, iam pallium ipſi tribuunt, eaque omnia ſacerdotalia inſignia fuiſſe, contendunt. Haec igitur traditio quum non heri demum aut nudius tertius nata, ſed iam inde ab antiquiſſimis vſque temporibus ad nos propagata ſit, paullo accuratius hic expendenda videtur, vt quonam illa fundamento nitatur, quoue iure pontificii hic triumphent, manifeſtum ſit.

§. II.

Auctorum de illis teſtimonia.

Seruabimus vero hunc ordinem, vt primo antiquiorum deinde & recentiorum teſtimonia adferamus, eorumque poſtea fontem oſtendamus ac originem, & denique, falſa ea omnia eſſe ac friuola, argumentis ſolidiſſimis probemus. Primus igitur omnium, quorum ſcripta ad nos peruenerunt, ſingularem aliquem Iacobi

habitum commemorat EVSEBIVS (h), qui laudata ejus ſanctitate, & vita ad Naſiraeorum diſciplinam inſtituta: Τούτῳ μόνῳ, inquit, ἐξῆν εἰς τὰ ἅγια εἰσιέναι. οὐδὲ γὰρ ἐρεοῦν ἐφόρει, ἀλλὰ σινδόνας. *Vnus ex omnibus in intimum templi ſanctuarium ingrediendi ius facultatemque habebat. Neque enim lanicio ſed linea tantum veſte vtebatur.* Hactenus Euſebius, cuius verba ipſa ſuo more HIERONYMUS (i) ſequitur, niſi quod τὰ ἅγια interpretatur *ſanctum ſanctorum*, quod & RUFFINUS, Euſebii interpres, nec non SIMEON METAPHRASTES (k), NICEPHORUS (l), & perſonatus ille ABDIAS BABYLONICVS (m) fecerunt. At multo pluribus laciniis hanc fabulam exornauit ac veluti perpoliuit EPIPHANIUS (n), cuius verba hic omnino legenda ſunt. Ita enim ille de Iacobo: Ἔτι δὲ καὶ ἱερατεύσαντα αὐτὸν κατὰ τὴν παλαιὰν ἱερωσύνην εὕρομεν. διὸ καὶ ἠφίετο αὐτῷ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσιέναι, ὡς τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐκέλευσεν ὁ νόμος, κατὰ τὸ γεγραμμένον. οὕτω γὰρ ἱστόρησαν πολλοὶ πρὸ ἡμῶν περὶ αὐτοῦ, Εὐσέβιος τε καὶ Κλήμης, καὶ ἄλλοι. ἀλλὰ καὶ τὸ πέταλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐξῆν αὐτῷ φέρειν, καθὼς οἱ προειρημένοι ἀξιόπιστοι ἄνδρες ἐν τοῖς ὑπ' αὐτῶν ὑπομνηματισμοῖς ἐμαρτύρησαν. *Immo & ſacerdos veteris illius ritus ſacerdotii fuiſſe perhibetur. Quamobrem ſemel ei quotannis in ſancta ſanctorum conceſſum eſt ingredi, quemadmodum ſummis ſacerdotibus lege eſſe praeſcriptum, ex ſacris litteris didicimus. Quod quidem de Iacobo plerique ante nos memoriae prodiderunt, vt Euſebius, Clemens & alii. Sed & bracteam eidem in capite geſtare licuiſſe, quos proxime nominaui, idonei ſcriptores commentariis ſuis teſtatum reliquerunt.* Idem EPIPHANIVS (o) alio loco nouas purpurae huic lacinias attexit, ſiquidem ſcribere non dubitat, Iacobum neque caput vnquam attondiſſe, neque in balneis lauiſſe, neque animatum quidquam in cibum adhibuiſſe, neque tunicam alteram induiſſe, ſed lineo palliolo duntaxat eſſe vſum. Idque probat ineptiſſime ex Marc. XIV, 51. vbi iuuenis relicta ſindone aufugiſſe dicitur. Addit deinde, Ioannem & Iacobum, filios Zebedaei, vna cum hoc Iacobo, fratre Domini, idem illud vitae inſtitutum eſſe amplexos, huicque ſoli id honoris eſſe attributum, vt ſemel quotannis in ſancta ſanctorum ingrederetur, quod & Naſiraeus eſſet, & cum ſacerdotali

(h) Euſeb. *Hiſt. Eccl. lib. II. cap. XXIII.*

(i) Hieron. *de ſcript. Eccleſ. libr. II. cap. II.*

(k) Simeon. Metaphr. *p.* 524.

(l) Niceph. H. E. *libr. II. cap. XXXVIII.*

(m) Abd. Babyl. *lib. VI. cap. V. in Fabricii Codice Apocrypho N. T. p.* 598. *ſeq.*

(n) Epiphan. *adu. Haer. XXIX. cap. IV. p.* 119.

(o) Epiph. *Haereſi* LXXVIII. *cap. XIII. p.* 1045.

tali stirpe coniunctus. Denique iterum monet, Iacobum bracteam in capite gestasse, laneaque vestimenta nunquam induisse, nec sandaliis esse vsum, & quae sunt alia huius generis, quae ipsi ad Nasiraeae vitae disciplinam facere videntur. En igitur Iacobum ab Eusebio linea veste, ab Epiphanio praeterea palliolo lineo ac sacerdotali mitra seu bractea ornatum. Plures hic testes producere, quum vel Eusebium vel Epiphanium exscribant, nihil attinet. Id tamen minus videtur praetereundum, MICHAELEM SYNCELLVM (p) & NICETAM PAPHLAGONEM (q) inter D. Iacobi indumenta sacerdotalia etiam omophorium referre, quale hodie episcopi Graecorum inter missarum sollemnia humeris circumuoluunt (r), vt episcopum conspiciamus, omni adparatu sacro egregie instructum.

§. III.

Recentiorum quorundam consensus.

Haec igitur legentes Pontificii quidam scriptores dici non potest, quam sibi placeant, quantum sibi gratulentur, quantum triumphent. BARONIVS (s), qui talia lubentissime venatur, hic omnes oratoriae suae locos expromit, vt mitrae episcopali antiquitatem adferat. *Ad Episcopalis*, inquit, *dignitatis ornamentum Iacobum gestare consueuisse laminam, seu bracteam auream, Epiphanius, Hieronymus, & ceteri paene omnes ecclesiastici scriptores testantur.* Et paucis interiectis: *In signum regalis sacerdotii, eiusmodi capitis ornamentum gestare consueuisse Christianae legis pontifices, satis ex his, quae Epiphanius scribit, declaratum videtur.* Quin *non Iacobum tantum eiusmodi regiae dignitatis insignibus vti consueuisse, sed & ceteros Apostolos, par esse credere, contendit, etsi haec de singulis non scribantur.* Denique vt animi sententiam prodat, cur Iacobo ceterisque Apostolis eiusmodi laminam vindicarit, non veretur scribere, *ex institutione, immo & vsu Apostolorum, certissime manasse, vt Episcopi Christianae ecclesiae, quod regali fungerentur sacerdotio, tanquam Reges & sacerdotes mitra in sacris vterentur pretiosa.* Nec minus se effert BARONIVS (t), vbi de lineis Iacobi indumentis eiusque libero ad sanctuarium accessu agit, quae adeo ipsi omni dubio carere videntur, vt parum absit, quin Iacobum nobis summum Iudaeorum sacerdotem fingat. Paullo prudentius quidem famae suae consuluerunt DIONYSIVS PETAVIVS (u), H. VALESIVS (x), TILLEMONTIVS

(p) Mich. Syncell. *Encom. S. Dionysii Areop.*

(q) Nicet. Paphlago *Vit. Ignatii Patriarchae.*

(r) V. de Fratris *Abbildung der Griechischen Kirche Part. III. cap. I. §. 24.*

(s) Baron. *Annal. ad ann. 34. num. CCXCIII. seq.*

(t) Baron. *ad an. 63. n. VIII.*

(u) Petau. *adnot. ad Epiphan. p. 332. Tom. II. Opp.*

(x) H. Vales. *Adnot. ad Euseb. p. 93.*

TIVS (y), POMP. SARNELLIVS (z) & RVINARTVS (a) qui multa in Epiphanii narratione apertissimi erroris coarguunt, sed & ipsi tamen omnia potius agenda sibi existimant, quam vt totam rem in dubium vocari patiantur. Enimuero nemo pro hac fabula maiori animo ac diligentia pugnauit, quam PETR. HALLOIX (b), qui omnem mouit lapidem, vt & Epiphanio sua constaret auctoritas, & SCALIGERI (c), qui nugas istas iamdudum explosit, argumentis non dicam satisficeret, sed aliquid tamen reponi videretur. Alios minoris dignationis scriptores hic nihil moror, quum sollemne sit Romanensibus, Baronii & paucorum aliorum armis pugnare. Nec CHRISTIANI LVPI (d) meminisse opus esset, nisi hic nouo & inusitato ceteris conatu ex Nicetae & Michaelis Syncelli narratiuncula supra memorata colligeret, Graecos Episcopos pallium olim a Pontifice Romano impetrasse. Id vero magis notatu dignum videtur, & ex eorum ordine, qui Romano Pontifici nuncium miserunt, haut omnino nullos Eusebii atque Epiphanii auctoritate permoueri, vt Iacobo sacerdotalem, quem supra descripsimus, habitum concedant. Vt enim praetermittamus PEARSONIVM & DODVVELLVM, quorum suffragiis etiam TILLEMONTIVS gloriatur, non immerito huc referimus GVIL. CAVE (e), virum doctissimum, qui Epiphanii fabulam non sequitur tantum, sed & rationibus quibusdam eam in tuto collocare nititur. Sed concedendum id Anglis, vt ecclesiae suae disciplinae praesidium in antiquitate quaerant, dummodo & nobis concedatur, vt iisdem, in quo nonnunquam labi ac decipi videantur, candide ostendamus.

§. IV.

Origo huius sententiae.

Si quaeras, ex quo fonte omnes, quorum iam testimonia attulimus, rem tam antiquam hauserint: distincte respondendum videtur. Si enim de pallio Iacobi, a Niceta Paphlagone excogitato, quaestio est, nullam hic aliam originem fabulae videmus, quam putidum istius homuncionis cerebrum. Sin vero de reliquis Iacobi indumentis quaeritur: primus huius historiae auctor nobis occurrit HEGESIPPVS, quem & EVSEBIVS, & EPIPHANIVS, & HIERONYMVS,

(y) Tillemont *Mémoires pour servir à l'histoire ecclésiastique Tom. I. Part.* II.

(z) Pomp. Sarnell. *Lettere ecclesiastiche Epist.* 3.

(a) Ruinart. *Not. ad Acta Martyrum sincera p.* 5.

(b) P. Halloix *Vit. Hegesippi cap.* III. *p.* 721.

(c) Scaliger. *Animadu. ad Euseb. Chron. MMLXXVII.*

(d) Christ. Lup. *Schol. ad Concil. general. & prouincialia p.* 13.

(e) Gu. Caue *Antiquitat. Apost. Vit. Iacobi Min.* §. 6. *p.* 589. *seq.*

MVS, & ceteri denique omnes, ſequi ſe profitentur. Hegeſippum vero dum audis, nolim intelligas illum Excidii Hieroſolymitani ſcriptorem, de quo variae ſunt eruditorum ſententiae, ſed antiquum illum Apoſtolorumque temporibus vicinum, cuius ὑπομνήματα ἀποστολικῶν πράξεων praeter pauca, quae ad nos delata ſunt, fragmenta (f) dudum euanuerunt. Sed qualia pleraque huius hominis commenta fuerint, vel ex eo patet, quod Romam inſtituto itinere, quum in variis, quas tranſiit, prouinciis cum viris piis ſermones habuiſſet, & ex iis eccleſiarum origines fideique incrementa curioſe perueſtigaſſet, horum narrationes deinde, veluti in faſciculum collectas, ſub ſpecioſa hedera ἀποστολικῶν πράξεων expoſuerit (g). Vnde non mirum, pauca, quae ſuperſunt, ἀποσπασμάτια meras fabulas redolere. Talem vero etiam hanc de Iacobo narratiunculam eſſe, paucis nunc demonſtrandum eſt, licet hic in multis capitibus otia nobis fecerit IOS. SCALIGER (h), cuius argumentis, ipſo fatente DVPINO (i), nec Halloixius, nec Petauius, ſatisfecit.

§. V.

Epiphanius haec omnia ex ſuo ingenio retulit.

Vt vero ordine iuſto omnia exſequamur, quatuor hic notanda ſunt. *Primo*, quod Epiphanius licet Hegeſippum laudet, pleraque tamen ex ſuo ingenio ſcripſerit. *Deinde* quod omnia, quae hic attulit, falſa ſint & pene ridicula. *Tertio* quod nec ipſe Hegeſippus meliora tradiderit. Ac *denique* quod Nicetae narratiuncula de pallio Iacobi omni fundamento deſtituatur. Quae ſi ſolide adſtructa ac probata fuerint, nemo, vt opinor, Iacobum, ſacro habitu indutum, diutius ſibi pingi ob oculos patietur. Ac *primo* quidem, EPIPHANIVM hic fide non ſatis bona egiſſe, ipſa eius verba teſtantur. Promittit enim, ea ſe traditurum de Iacobo, quae Hegeſippus, Euſebius, Clemens pluresque alii tradiderint. Qualia ſunt iſta? Scilicet Iacobum ſacerdotem ex veteri ritu fuiſſe, eumdem ſemel quotannis in ſancta ſanctorum ingreſſum, bracteam quoque in capite geſtaſſe, lineo palliolo ſe induiſſe, & nec ſandaliis, nec laneis veſtimentis, vnquam eſſe vſum. Vbi vero hoc tradidit HEGESIPPVS? vbi EVSEBIVS? vbi CLEMENS? Ipſa verba Hegeſippi recitat Euſebius, ex quibus non plura diſcere potuit Epiphanius, quam Iacobum fuiſſe virum ſanctiſſimum, indeque nomen iuſti &

Obliam

(f) *Apud* Euſeb. *lib. II. cap. XXIII. lib. III. cap. XX. & XXXII. lib. IV. cap. VIII. & XXII.* Phot. *Biblioth. Cod.* CCXXXII.

(g) Euſeb. *lib. IV. H. E. cap. XXII.* Hieron. *de ſcript. eccl. cap. XXII.*

(h) Scaliger. *l. c.*

(i) Dupin. *Bibl. nou. Tom. I. p. 86.*

Obliam indeptum, diſciplinae etiam Naſiraeae deditum, eumdemque tam ſaepe orationibus vacaſſe, vt & genua callum inde duxerint. De indumentis Iacobi nihil tradidit praeter id, quod ſupra exſcripſimus, nec ait, eum ingreſſum eſſe ſanctum ſanctorum, ſed εἰς τὰ ἅγια, quae Epiphanius familiari ſibi ingenii procacitate in ſanctum ſanctorum commutauit. Nihil porro de bractea frontali, quam ex alio Euſebii loco (k), ſatis craſſo memoriae lapſu, confinxit, quum ibi non de Iacobo, ſed de Ioanne Apoſtolo, ſermo ſit. Quae ſane argumento ſunt, nec Hegeſippum, nec Euſebium, ab Epiphanio, quando haec ſcripſit, euolutos, atque adeo vtrumque falſo ab eo laudatum eſſe. Si reliqua forte ex CLEMENTE eum hauſiſſe dixeris, nec id quidem veriſimile eſt. Siue enim Clementem Romanum ſiue Alexandrinum euoluas, ſiue genuina, ſiue ſuppoſititia eorum opera conſulas, fruſtra vbique haec Epiphanii commenta quaeres. Vnicum refugium ſupereſt ad opera Clementis Alexandrini deperdita. Sed tantum abeſt, vt in iis fabulas tam lepidas de ſacerdotio Iacobi Iudaico exſtitiſſe ſuſpicari poſſimus, vt eae ſaeculi ſecundi doctrinae & praxi quam maxime repugnent. Sed fingamus, haec in deperdito aliquo Clementis libello ita lecta fuiſſe; non aliunde tamen Clemens haec haurire potuit, quam ex Hegeſippo (l). Si igitur ille male Hegeſippum exſcripſit, cur quaeſo Epiphanius potius Clementem ſequutus eſt, quam ipſum Hegeſippum, quem tamen laudat? Nihil certius igitur eſt, quam Epiphanium hic ſe praeſtitiſſe ſui ſimilem, hoc eſt, in narratiunculis, nullo habito examine admittendis, nimis credulum, in temporibus perſoniſque diſtinguendis parum accuratum, & in concertationibus aduerſus haereticos ſuſceptis neruis plerumque & iudicio omni deſtitutum.

§. VI.

Falſum eſt ſacerdotem fuiſſe Iacobum.

Vndecunque vero manarit haec Epiphanii fabula; exploratiſſimum certe eſt, illi οὐδὲν ὑγιὲς ineſſe. Initio enim falſiſſimum eſt, quod Iacobus veteri ritu ſacerdos fuiſſe fingitur. Notum enim eſt, ſacerdotium veteri ritu gentile fuiſſe Leuitis, eoque neminem, niſi ex hac tribu oriundum, potuiſſe defungi. Iacobum vero minorem genere Leuitam fuiſſe, tam falſum eſt, vt nihil fingi poſſit abſurdius.

§. VII.

Digreſſio de Iacobo,

Operae pretium fuerit, Iacobi natales hic paullo diligentius rimari.

(k) Euſeb. *lib. V. H. E. c. XXIV.* *Part. I. ſec. IV. p. 131.*
(l) *Vide* Gu. Caue *hiſt. Litterar.*

mari. Meminerunt Euangelistae (m) inter τὰς δώδεκα etiam Iacobi, τοῦ Ἀλφαίου, id est Alphaei filii. Meminit etiam Paulus (n) Iacobi, a se Hierosolymis compellati, quem ipse fratrem Domini vocat: sicuti & Matthaeus (o), ubi Iudaeorum de genere Christi sententiam recenset, inter fratres Domini Iacobum quendam refert. Quum igitur scriptores antiquissimi Iacobum modo tamquam Apostolum Iesu Christi, modo tanquam Episcopum Hierosolymitanum describant: quaestio non leuis orta est inter eruditos, vtrum Iacobus frater Domini ab illo Iacobo Alphaei distinguendus sit, an eadem persona diuersis nominibus signetur? Diuersa sane nomina, diuersa munera narrantur. Si Iacobus fuit frater Domini, cur vocatus filius Alphaei? Si filius Alphaei, quomodo frater Domini? Si porro Apostolus fuit, profecto non potuit esse Episcopus. Sin Episcopus, certe non Apostolus, quum inter se pugnare videantur Apostolus, ex officio praeco orbis, & Episcopus, certo alicui loco adfixus. His rationibus adducti sunt viri in hoc studiorum genere praestantissimi, ut tres Iacobos statuerent, vnum Zebedaei, alterum Alphaei, tertium Iosephi filium & fratrem Domini, quorum hunc Hierosolymitanorum Episcopum, illos Apostolos ex duodecim virorum ordine fuisse tradunt. Fauent huic sententiae ex antiquis PSEUDO-CLEMENS (p), GREG. NYSSENVS (q), EPIPHANIVS (qq), CHRYSOSTOMVS (r), e recentioribus BLONDELLVS (s), M. ANTON. DE DOMINIS (t), VALESIVS (u), HAMMONDVS (x), &, qui hanc controuersiam maximo adparatu tractarunt, COMBEFISIVS (y) & HENSCHENIVS (z), quorum tamen argumenta potissima Patrum proxime laudatorum testimoniis, nec non consensu Graecorum, Syrorum & Aethiopum nituntur. Sed si rem aequa lance ponderes, ista quidem sententia parum solida videbitur. Nam primo quem Paullus Gal. I, 19. fratrem Domini, eumdem etiam diserte vocat apostolum, & Cap. II, 9. cum Petro & Ioanne tanquam columnis ecclesiae coniungit. Vnde constat, cum nullo alio tunc Paullum esse colloquutum, quam cum Iacobo, Alphaei filio, quem

an idem & Apostolus & Episcopus Hierosol. fuerit? & ex qua familia sit?

(m) Matth. X. 3. Marc. III. 18. Luc. VI. 15.

(n) Gal. I. 19.

(o) Matth. XIII. 55. 56.

(p) Clem. *Recognit. l. 1. cap. LIX. p.* 501. Idem *lib.* II. *Constitut. Apost. cap.* 55. *ap.* Cleric. *Tom.* I. *bibl. PP. Apostol.*

(q) Greg. Nyssen. *Orat. 2. de pasch.*

(qq) Epiph. *haeres. 79. c. 3. p.* 1060.

(r) Chrysost. *hom.* XXXIII. *in Matth. X.*

(s) Blondellus *in Pseudo Isidoro p.* 30.

(t) M. Ant. de Dominis *lib.* II. *de Rep. Eccl. cap.* II. *thes. XXI. sequ.*

(u) Vales. *Adnot. ad Euseb. p.* 18.

(x) Hammond. *diss. de juribus Episc.*

(y) Combefis. *Not. ad Hippolyt. de duodecim Apost.* Tom. II. *Auctarii noui biblioth. Patr. p.* 840. *sequ.*

(z) Henschen. *Act. Sanct. d.* 1. *Maii.*

quem hinc, eumdem eſſe cum Fratre Domini, clariſſime patet. Deinde Patrum teſtimonia, quae adferunt viri, paullo ante laudati, nihil omnino conficiunt, quum ea ex Pſeudo-Clementis lacunis deriuata eſſe, in propatulo ſit. Quanto meliore autem iure Pſeudo-Clementi opponimus CLEMENTEM verum (a) Alexandrinum puta, qui Iacobos nonniſi duos agnouit, illumque Hieroſolymitanorum Epiſcopum eumdem eſſe dicit cum Apoſtolo & fratre Domini, quem Paullus Hieroſolymis ſalutauit? Quanto rectius ceteris patrum teſtimoniis EVSEBII (b), HIPPOLYTI (c), & HIERONYMI (d) auctoritatem opponimus, qui omnes non niſi duos Iacobos, vtrumque apoſtolum, alterum vero etiam Hieroſolymitanae eccleſiae Epiſcopum ſtatuunt? Nec impedit tertio epiſcopalis dignitas, quo minus horum ſententiae accedamus. Quamuis enim ἀσύστατα videantur apoſtolicum & epiſcopale munera, quum Apoſtolis eccleſia vniuerſa, Epiſcopis certa quaedam dioeceſis demandata; illis per vniuerſum terrarum orbem volitandum, his cum grege perpetuo manendum fuerit: difficultas tamen iſta ſtatim euaneſcet, ſi obſeruemus, eodem ſenſu Iacobum a patribus vocari epiſcopum Hieroſolymitanum, quo Petrus modo Romanus, modo Antiochenus, dicebatur, non profecto in ſenſu proprio, quod Pontificiis videtur, ſed aequiuoco (e), quoniam diutiſſime Hieroſolymis apoſtolico munere functus eſt, quemadmodum & reliqui Apoſtoli virique apoſtolici hanc vel illam regionem diutius doctrina ſua illuſtrarunt, & ſic veluti ἐπισκοπίαν illius ſuſcepiſſe viſi ſunt. Quae quum ita ſint, eorum ſententiam, qui Iacobum Fratrem Domini & Iacobum Alphaei filium vnum eumdemque eſſe ſtatuunt (ee), certiſſimam eſſe putauerim. Vt igitur ad genus Iacobi noſtri redeamus, audiuimus, illum fratrem domini fuiſſe, non quidem germanum, id enim non fert ſtupenda Chriſti natiuitas, nec vterinum, quum, Mariam perpetuo virginem manſiſſe, pie credatur, nec conſanguineum, quum Chriſtus ſine virili ſemine a Spiritu S. conceptus ſit, ſed tamen vel quaſi conſan-

(a) Clem. Alex. *lib.* VII. *Hypotyp. apud Euſeb. libr.* II. *H. E. cap.* I.

(b) Euſeb. *l. c.*

(c) Hippolyt. *de duodecim Apoſt. apud* Combefiſ.

(d) Hieron. *ad Heluid. Tom.* II. *p.* 10.

(e) *Vid.* Ittig. *Hiſt. Eccl. ſec.* I. *cap.* VII. *ſect. V. n.* XVIII. *p.* 400.

(ee) Baron. *ad ann.* 44. Petau. *lib. de hierarch. cap.* VII. *ſeq.* Baron. *ad acta Apoſt. p.* 57. *ſq.* Guil. Caue *Antiquit. Apoſt. p.* 579. *ſeq.* Baſnag. *Exercit. ad Baron. p.* 506. Ittig. *Hiſt. Eccleſ. Sec.* I. *l. c. p.* 450. *ſequ.* Dall. *de pſeudopigr. Apoſt. lib.* I. *cap.* XVII. Coteler. *ad Conſtit. Apoſt. libr.* II. *cap.* 55. Fabric. *Cod. Apocr. N. T. p.* 598.

ſanguineum, quia ipſe Saluator vulgo Ioſephi filius credebatur (f), vel alias Mariae neceſſitudine coniunctum. Vt paucis me expediam, conſtans eſt veterum traditio (g), Ioſephum Chriſti nutritorem ex prima coniuge parentem factum Iacobi, Ioſis, Simonis & Iudae, quos Euangeliſtae fratres Domini vocant, nec non quarumdam filiarum, quae ibidem, ſuppreſſis tamen nominibus, commemorantur. Et profecto nihil videri poterat hac ſententia ſimplicius, nihil probabilius. Ipſi enim Nazarethani, qui procul dubio totam Chriſti familiam in numerato habebant, apud MATTHAEUM (h) hanc ejus cognationem recenſent, *Nonne hic fabri filius? Annon mater ejus Maria? & fratres ejus Iacobus, Ioſes & Simon & Judas? vt & ejus ſorores nonne omnes nobiſcum ſunt?* En hic patrem Chriſti putatitium, en matrem, en fratres, en ſorores. Et certe non videri debebat veriſimile, a Nazarethanis cognatos Chriſti hic fratres vocari. Quo ſenſu enim Ioſephum Chriſti parentem, eodem Iacobum, Ioſen, Simonem & Iudam eius fratres adpellare, & ſic haud obſcure inſinuare videntur, Chriſtum non minus Ioſephi fabri filium, quam horum vnumquemque eſſe. Sed huic ſententiae, vtut antiquae & ſatis veriſimili, multa iure quodam noſtro opponimus, quae non ferunt, vt eidem aſſentiamur. Sane enim Euangeliſtae nunquam Iacobum & reliquos Chriſti fratres Ioſephi, ſed ſemper Alphaei filios, nominant. Et quamuis Ioſephum binominem fingere velis, vereor tamen, vt ratio reddi poſſit, cur Alphaei inprimis nomen Ioſepho tribuatur, quoties eius filii recenſentur, quum tamen ille alioquin ſemper Ioſephus adpelletur. Conſequens igitur eſt, ut inquiramus, quis Alphaeus iſte fuerit, quo inuento clariſſime patebit, eum a Ioſepho, Chriſti nutritio, diuerſiſſimum fuiſſe. Alphaeum Syrus interpres vocat חלפי quod nomen Iudaeis familiare fuiſſe, & in Talmudiſtis haud raro occurrere, obſeruat LIGHTFOOTVS (i). Iſtud igitur pro diuerſa pronunciandi ratione & Alphaeus legi poteſt, & Cleophas, & ſic vtrumque vnum idemque eſt. Ex quo ſequitur, Iacobi parentem non Alphaeum tantum, ſed & Cleopham dictum. Hunc non fuiſſe Ioſephum, certiſſime demonſtrari poteſt ex Io. XIX. 25. vbi ſub cruce Chriſti ſtetiſſe dicuntur *Maria, mater domini, eiuſque ſoror Maria, vxor Cleo-*

(f) Luc. III. 23.
(g) Euſeb. *lib.* II. *H. E. cap.* I. *p.* 33. *Epiph. haereſ.* 28. Greg. Nyſſ. *Orat.* II. *de Reſurrect. Chriſti* Tom. II. *p.* 844.
(h) Matth. XIII, 55. 56.

(i) Lightfoot *Hor. Hebr. Matth.* X. *p.* 313. *nec non ad Luc.* XXIV. *p.* 566. *Chronic. temporum & ord. textuum* N. T. *p.* 59. *Comment. ad Acta Apoſt. p.* 756. *Tom.* I. *Operum.*

Cleophae, & *Maria Magdalena*. Quis ex hoc non deprehendit; Cleopham hunc maritum fuiſſe Mariae, ſororis Deiparae? An vero Ioſephus vnquam ſponſae ſuae ſororem vxorem duxerit? Sed certum, inquis, forſan eſt, Cleopham maritum fuiſſe Mariae, ſororis Deiparae: ipſum vero hunc Cleopham eſſe Alphaeum, Apoſtolorum patrem, id ſane nondum eſt demonſtratum. Sed vide, quam & hoc clariſſimum ſit. Haec ipſa enim Maria, quam vxorem Cleophae fuiſſe, & cruci Chriſti adſtitiſſe Ioannes docuit; aliorum Euangeliſtarum teſtimonio (k) mater fuit Iacobi & Ioſis, qui tamen alias filii Alphaei dicuntur. Quae Euangeliſtarum teſtimonia tam clara ſunt, vt, qui Ioſephum parentem Iacobi fingunt (l), Mariam deiparam hic intelligere contra omnes iuſtae interpretationis regulas cogantur, quum tamen in loco parallelo Ioannis Maria deipara ab altera Maria, eius ſorore & vxore Cleophae, clariſſime diſtinguatur. Vt igitur ſummam tandem faciamus cogitationum noſtrarum, liquido probatum eſſe exiſtimamus, Alphaeum eumdem haberi debere cum Cleopha, cuius Luc. XXIV. 18. mentio iniicitur, eumque in matrimonio habuiſſe Mariam, ſororem Deiparae, atque adeo Iacobum fratrem Domini dictum eo ſenſu, quo & conſobrini, & alii agnati, Hebraeis אחים dicebantur. Quam ſententiam etiam ex antiquis HIERONYMVS (m) & prae ceteris THEODORITVS (n), luculentiſſimo teſtimonio comprobant.

§. VIII.

Probatur inde, fabulam ſapere Iacobi ſacerdotium.

Iam ut ad EPIPHANIUM noſtrum, tanquam e diuerticulo, redeamus, falſum vtique eſſe adparet, quicquid ille de ſacerdotio Iacobi retulit. Ex quacunque enim tribu fuerit Alphaeus, ſiue Cleophas, ſatis profecto certum eſt, cum nec gente Leuitam, nec dignitate ſacerdotem fuiſſe, quum non modo Luc. XXIV. 18.20.21. manifeſto ſe a ſacerdotibus diſtinguat, ſed &, teſte Matthaeo (o), Nazarethae in Galilaea habitarit, vbi non fuiſſe ſacerdotes, diſerte docent Talmudiſtae (p). Nec opus eſt, contra Epiphanium verboſius hoc demonſtrare, quum ex ipſius hypotheſi (q) Iacobus fuerit filius Ioſephi, ex Dauidis regia ſtirpe oriundi. Ex ea vero nemi-

(k) Matth. XVII. 56. Marc. XV. 40.

(l) Greg. Nyſſen. *de reſurrect. Chriſti Orat. II. p.* 844. *Tom.* II. Voſſ. *diſſert. de Genealogia Ieſu Chriſti cap.* VI. *p.* 64. *Tom.* VI. *Opp.* Gu. Caue *Antiqu. Apoſt. p.* 582.

(m) Hieron. *Comment. ad Math.* XII.

(n) Theodorit. *Comment. ad Galat.* I.

(o) Matth. XIII. 55. 56.

(p) Lightfoot *Centur. Chorograph. Matthaeo praemiſſ. cap.* LXXXVI. *p.* 232. *Tom.* II. *Opp.*

(q) Epiph. *haereſi* XXIX. *p.* 119.

neminem vnquam altari ministrasse, ipse Apostolus (r) obseruat. Praeuidens hoc telum EPIPHANIVS (s), multa differit de quadam inter tribus Iuda & Leui cognatione, easque solas inuicem nuptiarum commercio iungi solitas, ex necessitudine Mariae Virginis & Elisabethae demonstrare nititur, adiiciens etiam exemplum Naassonis, quem, quum e tribu Iuda fuerit, Elisabetham, Aaronis filiam, duxisse, falso perhibet, quum Exod. VI. 23. Elisaba non Aaronis sed Aminadabi filia fuisse, eaque non Nahassoni sed Aaroni nupsisse dicatur. Sed fingamus, vera esse, quae hic tradit Epiphanius; fingamus, inter solas tribus Iuda & Leui nuptiarum commercium fuisse, quin & addamus, Iacobum materno sanguine e sacerdotum familia descendisse: quis quaeso in Iudaeorum rebus adeo hospes est, vt materni generis in sacerdotii iure nullam plane rationem esse habitam, ignoret? Subtilius porro Epiphanium explicat GV. CAVE (t), dum παλαιὰν ἱερωσύνην, ad quam Iacobus adspirasse dicitur, non accipiendam putat de sacerdotio Leuitico, sed de antiquissimo iure patriarchali, quo sacerdotium primogenitis debebatur (u). Sed praeterquam, quod haec interpretatio cum Epiphanii textu maxime pugnat, ne speciem quidem veritatis eam habere, nemo non animaduertit. Quis enim hoc primogenitorum sacerdotium, quod IONATHAN Targumista (x) *ante tabernaculum & sacerdotium Aaronis* tantum obtinuisse, fatetur, Christi etiam aetate in ecclesia Iudaica locum inuenisse dixerit? Quis ignorat, abolitum illud esse, simul ac DEVS Leuitas in primogenitorum locum adoptauerat? Nullum ergo superest argumentum, quo sacerdotium Iacobi stabiliri, aut Epiphanius ab errore absolui possit, quantumcunque de eo laborent viri doctissimi.

§. IX.

An Iacobus in sancta sanctorum ingressus sit.

Aeque falsum ac futile est alterum, quod ab Epiphanio adfirmatur, scilicet Iacobum sancta sanctorum iure sacerdotii quotannis ingressum esse. Solum enim Pontificem summum semel quotannis in sanctuarium penetrasse, notum est & peruulgatum. Et profecto non sine admiratione legas rationes friuolas, quibus ipsi aditus hic ad interiorem partem sanctuarii adseritur. Modo enim

 ob

(r) Hebr. VII. 13.

(s) Epiph. *haer.* LXXVIII. *p.*1045. *Tom.* I. *Opp.*

(t) Gu. Caue *Antiqu. Apost. p.* 598.

(u) *Legendi de hoc sacerdotio* Gu. Caue *in Adparatu ad Antiqu. Apost. sect.* I. §. X. *p.* 26. *sequ.* Selden. *de success... ad Leg. Hebr. cap.* V. *p.* 45. *& libr.* I. *de success. in Pontificatu cap.* I. Grot. *Adnotat. ad Luc.* II. 32. Bochart. *Hieroz. Part.* I. *p.* 575. Spencer. *de LL. Hebr. L.* I. *cap.* VI. *Sect.* II. *p.* 203.

(x) Targum Ionath. *in Exod. XXIV.* 5.

ob lineas vestes, modo ob Nasiraeae disciplinae sanctitatem, modo ob sacerdotium templi adyta ipsi patuisse volunt. De sacerdotio iam supra vidimus. Quis vero vnquam audiuit, omnes, qui lineis vestibus vtebantur, in sanctum sanctorum ingressos? Sane a IOSEPHO (y) memoriae proditum est, etiam cantores isto tempore ius lineae stolae, beneficio Agrippae, Regis obtinuisse. An ergo, quod linea stola vtebantur, etiam cantores in sanctum sanctorum penetrasse dicemus? De Nasiraeis porro non magis sibi quisquam persuaserit, aditum iis in sancta sanctorum patuisse. Notum enim est ex antiquitatibus Iudaicis, Nasiraeis in templo destinatum fuisse singulare atrium, היר לשכת ששם הנזרים מבשלין את שרמיהם ומגלחין את שעריהם מושלחין תחת *conclaue, seu atrium*, (non enim desuper erant laquearia,) *vbi Nasiraei elixabant suas pacificas, tondebant capillos suos, eosque sub lebetem coniiciebant.* Hoc vero atrium non erat in sancto sanctorum, ac ne in atrio quidem sacerdotum aut Israelitarum, sed in atrio mulierum דרמית מזרחית *in angulo euro-notum respiciente* (z). Hoc ergo ingrediebantur Nasiraei, quoties se voto rite exsoluere volebant. Quoties vero cultui diuino intererant, procul dubio locum inter ceteros contribules in atrio Israelitarum occupabant. Ex quibus patet, nec hanc Epiphanii coniecturam vllo loco esse habendam.

§. X.

An fuerit iuuenis relicta sindone aufugiens.

Exstant & alia in EPIPHANII narratione, non magis vera, quam quae hactenus discussimus. Talia sunt, quae de Iacobi lamina aurea & lineis vestibus differit. Quum vero illa Iacobo male tribuatur, ac potius Ioannis hoc ornamentum fuisse dicere debuisset, hae vero non tam ab Epiphanio, quam Hegesippo inuentae sint: de vtrisque infra suo loco erit agendum. Illud vnum moneo, linteum pallium, quod Iacobo tribuit Epiphanius, parum ingeniose excogitatum, & tam leuis texturae esse, vt fabula vbique pelluceat. Tota enim res nititur falsa hypothesi, quod iuuenis, quem, relicta sindone, aufugisse MARCVS Euangelista (a) scribit, Iacobus frater Domini fuerit. Vnde vero hoc probat? An Apostolus nudus Christum comitaretur? Cur vestimenta posuerit? Iam tum sane Apostoli fuga sibi consuluerant, antequam iuuenis hic a turba prehenderetur. Certissima igitur eorum (b) est sententia, qui neque

(y) Ioseph. *libr. XX. Antiq. Iud. cap. VIII.*

(z) *Vide* Lightfoot *Descript. Templi Hierosolym. cap.* XVIII. *p.* 594. *Tom. I. Opp. & Centur. Chorogr. Matthaeo praemiss. cap. XXIX. p.* 193. *Tom. I.*

(a) Marc. XIV. 51.

(b) Theophylact. *ad h. l.* Casaub. *Exercit. XVI. n. LXV. p.* 425. *sequ.* Grot. *ad Marc. l. 6.*

neque Iacobum, neque Ioannem, neque vllum alium Apostolum hic agnoscunt, sed iuuenem quendam, qui quum cubitum se recepisset, de periculo Christi aliquid inaudiuerit, & statim sese lecto proripuerit, speculaturus, quid rerum ageretur. Sed fuerit iste Iacobus, quod tamen falsissimum est: quis ex hac sindone pallium lineum consuerit? Ostendit quidem e Talmudicis LIGHTFOOTUS (c), Iudaeorum טלית seu pallium sacrum, cui peniculamenta seu fimbriae ציצית assui solebant, quoque inter precandum capita obnubere consueuerant, nonnunquam vocatum esse סדין vel סדינא, *sindonem*: sed tale pallium corpori ita aptari non poterat, vt non nuditas vbique pelluceret, atque adeo nec hic iuuenis lineo eiusmodi pallio se inuoluerat, sed interulae, quali in lectulo fuerat vsus, quod tam accurate demonstrauit CASAVBONVS (d), vt si vel verbum adderem, Iliada post Homerum scribere viderer.

§. XI.

Hegesippi & Eusebii testimonium illo Epiphanii magis sobrium, non tamen magis verum est.

Veniendum iam est ad Eusebium & Hegesippum, qui vtut paullo parcius de sacro Iacobi vestitu loquantur, quam Epiphanius, nihil tamen, quod magis verum sit, referunt. Tametsi enim a veritate non alienum videri possit, quod Iacobum non sancta sanctorum, sed τὰ ἅγια solum intrasse perhibent, in eoque magnum huic fabulae praesidium quaerant PETAVIVS & GVIL. CAVE: falsum tamen & hoc esse, tam certo constat, vt mirer, viros ceteroquin doctissimos Hegesippo hic patrocinari. Τὰ ἅγια enim, in quae Iacobus ingressus est, aut exteriorem templi partem notant, quae Hebraeis est היכל aut interiora adyta, quae דביר vocantur. Quocumque sensu vocem acceperis, nugas audies. Si enim sanctum sanctorum intelligas, Pontifex Iudaeorum maximus; sin exteriorem templi partem, sacerdos fuerit oportet. Neutrum verum esse, supra demonstratum est. Quod etiam animaduertens PETAVIVS (e): *Iacobo*, inquit, *ob excellentem vitae sanctimoniam concessum est, ut ad sancta perveniret, quum alioqui vulgo linea stola vestiretur.* Sed vereor, ne & hic malam caussam agat. Unde enim probauerit Petauius, cuiquam mortalium, nedum Iacobo Apostolo, ob excellentem vitae sanctimoniam aditum ad sancta concessum fuisse? Certius nobis est atque exploratius, eo solis sacerdotibus λειτουργεῖν accessum patuisse. Quemadmodum enim sanctum sanctorum sacerdotes non recepit, sed pontificem duntaxat; ita sanctum, in quo altare thymiamatis erat constitutum, Israelitas omnes, quantumlibet

(c) Lightfoot. *Hor. Hebr. & Talm. ad Marc. p.* 460. *Tom.* II. *Opp.*

(d) Casaubon. *l. c.*

(e) Petau. *ad Epiphan. p.* 323. *Tom. II.*

bet sanctos, arcuit, solosque admisit sacerdotes, ministeria sacra obeuntes. Hinc apud Lucam (f) Zacharias sacerdos, quum ad aram suffituum thura adoleret, neminem in sanctuario comitem habuit, siquidem tota multitudo populi ἔξω, *foris* precabatur, id est, in atrio Israelitarum, cujus limites transire nemini concedebatur (g). Quod ad lineas Iacobi vestes attinet, absurde & hae ab Hegesippo confictae sunt, nisi forte vulgarem vestem intelligas, ex lino confectam, qualem non Iacobus modo, sed & alii Iudaei gestarunt. Sed talem non intelligere Hegesippum, ex eo colligimus, quod ob illius reuerentiam accessum Iacobo εἰς τὰ ἅγια patuisse, existimat. Inde enim sequitur, vt de linea tunica sacerdotali loquatur, seu de כתנתתשבץ, quam sacerdotibus Deus praescripserat (h). Iam id ipsum quam ab omni ratione alienum sit, nemo, nisi qui antiquitates Iudaicas nunquam a limine salutavit, ignorare potest. Vestis enim haec, quam & aliarum gentium sacerdotes aemulatione solita sibi sumserant, διὰ τὴν χρόαν, ἣν τὸ λίνον ἀνθοῦν ἀνίησι τῇ περιεχούσῃ τὸν κόσμον αἰθερίῳ χαροπότητι προσεοικυῖαν, hoc est, *ob colorem, quem flos lini habet similem nitori aetheris mundum ambienti*, vt est apud PLVTARCHVM (i), adeo sacerdotum apud Iudaeos propria erat, vt non minori veneratione eam prosequerentur, ac hodie Pontificii suam casulam. Concedebantur sacerdotibus tunicae lineae a magno synedrio, nec induebantur iis vnquam, nisi quum sacra facienda essent. Immo dum sacerdotes erant in templo, & ministerio suo fungebantur, si quando noctu somnus obreperet, non dormiebant in sacris vestibus, sed in vulgaribus, quibus extra templum vtebantur, ac matutino tempore, quum ad munus redeundum esset, depositis ordinariis vestibus, & corpore aqua abluto, sacras resumebant. Tanta denique esse videbatur harum vestium sanctitas, vt etiam detritae in vsus profanos adhiberi non possent, sed retexerentur ad conficienda ellychnia lucernarum & lampadum, quae in festorum peruigiliis per templum relucebant (k). Quis credet igitur, Iacobo sacerdotalem tunicam fuisse concessam? Quis credet, Iudaeos tam aequos fuisse, vt hominem, religionem suam perosum, linea tunica ornatum

(f) Luc. I. 10.

(g) Quensted. *Antiquit. Bibl. cap. VIII.* p. 742.

(h) Exod. XXVIII.

(i) Plutarch. *de Isid. & Osiride* p. 325. *Tom. II. Opp. Confer. de aliis gentilibus.* Herodot. *libr. II. cap.* 37. Chiflet. *de linteis Christi sepulchralibus cap. XXIX. p.* 101. Spencer. *lib. III. cap. V. de Legibus Hebr. p.* 835.

(k) Lightfoot *Descript. Templi Hierosolym. cap. XXXVII. sect. V. Tom. I. Opp. p.* 650.

natum in publicum prodire paterentur, cum ne facerdotibus quidem fuis extra templum eius vfum permiferint? Quas tragoedias excitaturi Pontificii effent, fi quem non dicam religioni fuae aduerfum, fed pontifici deditiffimum, cafula aut mitra epifcopali fulgentem, per vrbes fuas volitare animaduerterent? Num igitur mitiores nobis concipiemus Iudaeos, rituum fuorum feruantiffimos, & facerdotalis dignitatis violationem vel minimam capitali fupplicio vindicantes?

§. XII.

Iacobi pallium.

Reliquum eft NICETAE PAPHLAGONIS & MICHAELIS SYNCELLI commentum de omophorio Iacobi. Sed de eo, quod dicamus, nihil eft, quam ex Graeculorum iam fatis fuperftitioforum ingenio natum effe, quidquid de eo circumfertur. Vterque auctor nouus eft & fabularum amantiffimus: vterque neminem antiquiorem, ex quo profecerit, laudat, nobifque cauffam fufpicandi relinquit aequiffimam, eos ex pallio lineo Iacobi, quod Epiphanius primus confixerat, omophorium texere aufos, vt huic indumento facro, ante faeculum quartum non excogitato, fua conftaret antiquitas, de quo paullo poft nonnulla monenda erunt.

§. XIII.

Ioannis Apoft. bractea in fronte geftata.

Iacobo fratri Domini comitem damus IOANNEM, illud Chrifti delicium, cuius facra indumenta illis Iacobi proxime conueniunt. Exftat apud Eufebium (l) e POLYCRATIS Ephefini Antiftitis Epiftola ad Victorem, Epifcopum Romanum, fragmentum luculentiffimum, in quo hic faeculi fecundi fcriptor, cum fententiam fuam de die Pafchatos exemplo maiorum fortiter tuetur, tum etiam de apoftolis quaedam haud vulgaria tradit. Cuius generis etiam funt, quae de Ioanne his verbis narrat: ἔτι δὲ καὶ Ἰωάννης, ὁ ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ κυρίου ἀναπεσών; ὃς ἐγενήθη ἱερεὺς τὸ πέταλον πεφορηκώς, καὶ μάρτυς, καὶ διδάσκαλος, οὗτος ἐν Ἐφέσῳ κεκοίμηται. *Praeterea Ioannes, qui in finu Domini recubuit; qui etiam facerdos fuit, & laminam geftauit; martyr denique & doctor exftitit; hic inquam Ioannes extremum diem apud Ephefum obiit.* Hic locus, quem etiam HIERONYMVS (m), & NICEPHORVS (n), exfcripferunt, quemque in animo habuiffe videtur EPIPHANIVS (o), dum Ioannem & Iacobum, filios Zebedaei, idem cum Iacobo minore vitae inftitutum ample-

(l) Eufeb. *lib. V. cap. XXIV.*

(m) Hieronym. *de fcriptor. ecclef. cap. XLV.*

(n) Nicephor. *lib. IV. Hift. Eccl. cap. XXXVII.*

(o) Epiphan. *haerefi LXXVIII. cap. XIII. p. 1045.*

amplexos affirmat, miram Pontificiis gloriandi occaſionem ſuppeditat. Hoc enim nobiliſſimo antiquitatis monimento liquido conſtare exiſtimant, iam apoſtolis ſacrum habitum, & inprimis mitram Epiſcopalem, in deliciis fuiſſe. BARONII (p) phaleras iam ſupra vidimus; ei vero paria faciunt BELLARMINVS, VALESIVS (q), & tantum non omnes, quorum intereſt, palpum Pontifici obtrudere. Sed tria hic mihi facienda opinor. Si enim oſtendero, nec bracteam in capite geſtaſſe Ioannem, nec hanc eſſe Polycratis ſententiam, & mitras denique Epiſcopales, quas ex hac bractea arceſſit Baronius, longe recentioris aeui eſſe, toto hoc negotio rite mihi perfunctus videor.

§. XIV.

Oſtenditur falſum hoc eſſe.

Meminit Polycrates τῦ πετάλυ, ſeu bracteae cuiuſdam, ſed ita, vt nec materiam nec formam deſcribat, nec, quo loco geſtari hoc ornamentum conſueuerit, exprimat. HIERONYMVS vero (qq), quaedam de ſuo adiiciens, & auream hanc laminam, & in fronte collocatam, dicit. Quem quidem STEPH. LE MOYNE (r) cum Polycrate in gratiam reduci poſſe exiſtimat, ſi πέταλον bracteam auream explicemus. Sed vereor, vt hanc ſignificationem Graecis auribus perſuadeamus. Sane enim lituris dignus eſſet AELIANI (s) auctoris μεληγλαύτυ locus, vbi πετάλυ χρυσῦ meminit, nec ferendus eſſet poeta (t), qui πιληθέντα δὲ ἐυξάντυ τριχὸς ἀμνῦ πέταλον, *pileum ex lana agni coacta & bene carminata factum* laudat, ſi πέταλον laminam auream ſignificaret. Alter enim locus tautologiam, alter contradictionem, quam vocant in adiecto, inuolueret, quale ſermonis vitium in Graecos ſcriptores tam emendatos vix cadit. Quare Hieronymum potius & hic ſibi indulſiſſe arbitror, quod in Euſebii chronico interpretando feciſſe ſe non negat (u), *ut & interpretis, & ſcriptoris ex parte officio ſit vſus, & nonnulla, quae intermiſſa videbantur, adiecerit*. Vt ergo genuinam vocis ſignificationem eruamus, obſeruandum eſt, πέταλον a SVIDA (x) & gloſſatoribus explicari per φύλλον, id eſt, *folium*, & eſſe laminam, folio hederae ſimilem, eamque ſiue auream, ſiue ex alia materia confectam. A ſeptuaginta interpretibus ita vocatur

(p) Baron. *ad ann.* 34. *n.* CCXCIII.

(q) Valeſ. *Adnotat. ad Euſeb. p.* 93.

(qq) Hieronym. *l. c.*

(r) Steph. le Moyne *Not. ad Var. ſacra p.* 29.

(s) Aelian. *lib. V. Hiſt. var. cap. XVI.*

(t) *Apud* Suid. *voce* πετάλοις *p.* 102. *Tom. III. edit. Kuſt.*

(u) Hieronym. *praefat. ad Chron. Euſeb.*

(x) Suid. *l. c.*

tur lamina illa ציץ, quae ſacerdotis ſummi frontem ornabat (y). Ea vero non erat corona triplex, qualem ex IOSEPHO (z) male intellecto nobis deſcribit BARONIVS (a), ſed nuda bractea aurea ſincipiti alligata, quam in utroque latere ornabant caliculi aurei, tribus ordinibus diſpoſiti, quales in herba hyoſcyamo conſpiciuntur, in medio vero litterae קדש ליהוה *ſanctum Domino.* Quod ſi ergo Polycratem iuxta litteram intelligimus, Ioannes vſus eſt corona vel lamina ſacra, qua pontifices maximi, quando in ſanctum ſanctorum ingrediebantur, fulgebant. Quis vero hoc ſibi perſuadeat de Apoſtolo, qui omnes modeſtia animoque demiſſo anteiuit? Certe nec voluit ita ornatus in publicum prodire, nec potuit. Non voluit, niſi dicas, eum veteris teſtamenti adparatum & caerimonias, vmbrae inſtar euaniturae ignoraſſe. Nec potuit, niſi Iudaeos atque gentiles omnes eum, tamquam virum ſanctiſſimum reueritos eſſe, fingas. Vtrumque quam a veritate alienum ſit, nemo non videt. An enim pontificis Iudaici habitum ſplendidiſſimum ſibi ſumſerit, quum Chriſto exhibito vmbra nihil opus eſſet? An aurum fronte geſſerit is, qui cum Petro auri argentique copiam eierabat? Qua fronte ſe auro carere dixiſſet, qui aurum fronte praeferebat (b)? An Iudaeos Aſiaticos quieturos fuiſſe credibile eſt, ſi Pontificis ſui inſignia a piſcatore, religione aliena deuincto, occupata animaduertiſſent? Et quid acturos fuiſſe credimus Epheſios, inter quos Ioannes diutiſſime vixit (c), ſi peregrinum hominem laminam auream circumferre apud ſe vidiſſent, quum magnae Dianae ἀρχιερεὺς, tantae auctoritatis homo non niſi laurea vteretur (d)? Nonne omnibus paganis, quibus ſorduit ſcrupuloſior veſtitus ratio, ludibrium debuiſſet? Tantum profecto abeſt, vt ſplendida haec corona cum ſimplicitate eccleſiae conueniat, vt vel ſcandalum neophytis praebere potuiſſe videatur, qui a Iudaeorum ritibus maximopere ſibi abſtinendum eſſe exiſtimabant.

§. XV.

Polycratis locus explicatur.

Sed quid opus eſt verbis, quum manifeſtum ſit, eam Polycratis mentem minime fuiſſe? Duo enim coniungit Polycrates, Ioannem nimirum ſacerdotem fuiſſe, & τὸ πέταλον geſtaſſe, ex iiſque

con-

(y) Verſio LXX. Exod. XXVIII, 36. XXIX, XXXIX, 10. 30. *Videantur de ea poſt* Goodwinum, Lightfoorum, Lundium, Brauntius *de Veſtitu Sacro Ebraeorum.*

(z) Ioſeph. *lib. III. Antiqu. cap. IX. p.* 86.

(a) Baron. *l. c.*

(b) Act. III, 3. 6.

(c) Euſeb. *lib. III. Hiſt. Eccl. cap. I.*

(d) Achillos Tatius Ἐρωτ. 448.

concludit, pascha quartadecimanorum non esse damnandum; quia tantus vir illud eodem die celebrauerit. Quaenam haec conclusio, si verba in sensu proprio exponimus? Quis vero vnquam probauerit, Apostolos sacerdotes proprie sic dictos fuisse? Repugnat sane hoc totius Christianismi principiis, & a Theologis nostris tam solide discussum est, vt hic actum ageremus, si vel verbum adderetur. Quid porro ad rem facit, si Ioannes πετάλῳ vsus est? An ideo pascha cum quartadecimanis celebrandum? Quemadmodum igitur sacerdotem Ioannem improprie vocat Polycrates, ita & πέταλον pontificale ipsi tribuit συνεκδοχικῶς, ea ratione, qua fasces & secures nominamus, si consulem; aut purpuram & diadema, si Regem describimus. Quae si ponimus, planissimus sensus erit Polycratis, pascha scilicet Quartadecimanorum vel ideo minime damnandum esse, quod eodem die Christi resurgentis memoriam recoluerit Ioannes, qui inter Christianos Asiaticos veluti pontifex quidam maximus auctoritate summa enituerit, & sanctis moribus non minus quam doctrina orientem illustrauerit diutissime. Sic inquam omnia plana sunt ac perspicua, quum, si proprie accipias verba Polycratis, nihili sint, praecipue si cum BARONIO & VALESIO non hunc modo, sed & reliquos Apostolos, quin & episcopos omnes, eiusmodi regiae dignitatis insignibus vti consueuisse dicas. Quod si igitur aequissimum est, ita cuiusque verba exponi, ne sensu careant: omnino sequitur, vt & Polycratis locum multo rectius figurate quam proprie interpretemur (e).

§. XVI.

Episcopalium mitrarum antiqui-

Clarius hoc futurum est, si ostenderimus, Episcopales mitras nec ex institutione ac vsu apostolorum manasse, nec ex antiqua lege ad perfectioris amplior isque sacerdotii signum translatas, nec inter Christianos tam antiquas esse, vt Ioannes eiusmodi insigni vti potuerit. Tria haec sunt capita, quae proponere non erubescit BARONIVS (f), vt Ioannis, ceterorumque Apostolorum, bracteas aureas in tuto collocet. Sed quum nullum eorum, vt virum doctum decebat, probauerit: ostendendum nobis est, omnia aeque falsa esse. Ex Apostolorum institutione manasse mitras episcopales, nemo fortassis dixerit, nisi qui omnem pudoris sensum amisit. Vbi enim habetur illa institutio apostolica? litterisne ea, an per manus nobis tradita est? Si litteris consignata, sane & nobis

(e) Steph. le Moyne *c. p.* 261. Cyprian. *not. & Schol. ad Hieronymi Catalog. cap. XLV.* Heidegger. *Tumul. Concil. Trident. sess. XXII. Quaest.* 5. *p.* 237. *T. II.*

(f) Baron. *ad an. XXXIV. n. CCXIV. sequ.*

bis non esset incognita. Sin per traditionem propagata, ea certe ostendenda est in antiquitate ecclesiastica. Non minus temerarie contendit, non Iacobum modo, & Ioannem, sed & ceteros Apostolos, eiusmodi regiae dignitatis insignibus vti consueuisse. Vnde enim haec probat? Si ex Polycrate, & principium petit, & a particulari quod aiunt ad vniuersale concludit. Sin ex Epiphanio; hunc memoria falsum esse, supra vidimus. Sed fingamus, Apostolos omnes bracteas aureas in fronte circumtulisse, an ideo mitrae Episcopales ex apostolico vsu manarunt? Quidni ergo Episcopi hodienum πέταλα gestant? aut quid simile habent πέταλον & Episcopalis mitra? Ex quo patet, alterum quoque caput falsum esse, nimirum Episcopales mitras ex veteris testamenti ecclesia ad perfectius Christianae legis sacerdotium translatas esse. Fefellit scilicet Baronium pictorum oscitatio, & nimis curta notitia antiquitatum Iudaicarum, quibus impeditus est, quominus verum sacerdotum Iudaicorum habitum animo conciperet. Si enim Hebraicas antiquitates potius, quam vulgares imagines, consulere voluisset, deprehendisset, nec sacerdotum, nec Pontificis maximi cidares hodiernis Episcoporum suorum mitris vlla ex parte posse comparari, & Turcarum pileis, quam illis, fuisse similiores. Si ergo veteris testamenti ritibus Episcopalis mitra debet originem, cur nec materiam nec formam antiquam retinet? Cur soli episcopi vtuntur mitris, quae in veteri testamento sacerdotibus omnibus erant communes? Sed salua res est. Clarissime enim constat, Pontificium hoc capitis ornamentum a gentilibus potius, quam ab Hebraeis, in ecclesiam esse inuectum, nec ouum ouo esse similius, quam mitras episcopales cornuto illi Nabidis sacerdotis pileo, quem SILIVS ITALICVS (g) hunc in modum describit:

Casside cornigera dependens infula sacros
Prae se terrores, diuumque ferebat honorem.

Tertium, quod statuit Baronius, mitras episcopales tam antiquas esse, vt ab ipsis apostolorum temporibus repetendae sint, prolixo examine vix indiget, quum ipse, magno licet conatu nugas acturus, neminem saeculo quarto antiquiorem testem producere potuerit. Et tamen ex his quoque pauca profert, quae vel speciem veritatis prae se ferant. Primo enim EVSEBIVS (h) & GREG. NAZIANZENVS (i) de nulla re minus loquuntur, quam de mitra sacerdotali, quum vterque indumenta sacra veteris testamenti sacerdo-

(g) Sil. Italic. *lib. XV.*
(h) Euseb. *lib. X. H. E. cap. IV.*
(i) Greg. Nazianz. *apol. III.*

cerdotibus Christianis συνεκδοχικῶς tribuat, iisque adscribat *sacrosanctum poderem, caelestis gloriae coronam, spiritus sancti stolam, cidarim & diuinam vnctionem*, quae certe omnia figurate dici, vel ex eo palam est, quod patres hi de episcopis Graecis loquuntur, quos nunquam vsos esse mitra, nec hodienum vti, notum satis est & prouocatum. Addit & AMMIANVM MARCELLINVM (k), qui coronam sacerdotalem & militaria signa cum ceteris, quae intercepta fuerant, Theodosio a Mascizele tyranno restituta perhibet. Ex hoc satis clarum esse putat Baronius, episcopos tunc non tantum mitras gestasse, sed & easdem maximi pretii fuisse. Sed vnde hoc liquet Baronio? Sane Marcellinus non loquitur de Theodosio Imp. Christiano, sed de eiusdem parente, qui post victoriam demum hanc a Mauris reportatam Christo nomen dedit (l). Nec coronam hanc sacerdotalem Christianis interceptam fuisse dicit. An non probabilius est, eam potius e fano quodam gentilium raptam fuisse, quam e Christianorum ecclesia? Denique agmen claudit ENNODIVS (m), qui de Ambrosio ita canit:

Serta redimitus gestabat lucida fronte,
Distinctum gemmis, ore parabat opus.

Sed satis responsum videbitur, si dixerimus, Ennodium saeculi sexti, (non vero, vt LABBEVS (n) satis spisse errauit, quarti) scriptorem, poetica licentia vsum, Ambrosium ex sui saeculi moribus descripsisse. Haec sunt, quae pro mitrarum Episcopalium antiquitate profert Baronius, quae satis declarant, malam ab eo caussam agi, hocque ornamentum Pontificium recentius esse, quam vt ex Apostolorum institutione deriuari possit.

§. XVII.

Numus Theodosii explicatur.

Nondum hic nugarum satis est. Quum enim semel rebus nouis antiquitatem induere animum induxerit Baronius: suo sibi more agendum, omniaque, quae vsquam legerat aut viderat, ad propositum suum trahenda putauit, pertinere ad suum officium ratus, vt in annales falsa interdum non minus, quam vera, comportaret, eo tantum fine, ne quid a quoquam dictum fictumque praetermitteret. Hinc & numorum auctoritate vtitur, non ignorans, quantum pretii hisce antiquitatis monimentis statuant omnes, quibus litterae elegantiores curae cordique sunt. Quum erga annales

(k) Ammian. Marcell. *lib. XXIX. cap. XXV.*

(l) Paul. Diac. *Hist. Miscell. lib. XII. cap. XI.*

(m) Ennod. *Epigramm. de S. Ambros.*

(n) Labb. *Diss. de Script. Eccles. Tom. I. sub voce Ennodius.*

annales suos ad Theodosii vsque tempora perduxisset, eiusque victoriam ab Eugenio reportatam litteris mandare coepisset: reddendum putauit nobile, vt vocat, antiquitatis monimentum, quod a Fuluio Vrsino acceperat. Numus hic est Theodosii (o), altera facie Imperatorem ostentans, sinistra crucem, dextra volumen, quod Baronio euangelium videtur, praeferentem, cum perigraphe: DN. THEODOSIVS P. F. AVG. altera vero duos viros, habitu talari indutos, nimboque caput circumdatos, dextra itidem volumina, sinistra cruces tenentes, cum inscriptione: VOT. XXX MVLT. XXXX. Infra: CONOB. Hoc numo, dici non potest, quam mirifice sibi placeat Cardinalis. *Habes*, inquit, *etiam ex his, lector, inter alia, unde antiquum sacerdotalem habitum discas, simulque tonsuram intelligas, & pallia, humeros atque pectus decore ambientia.* Vt vero neruus argumenti eo firmior robustiorque sit, viros illos, quos numus praefert, non alios esse existimat, quam IOANNEM & PHILIPPVM, Apostolos, quos ante proelium illud adparere sibi, & victoriam polliceri per quietem viderit Theodosius (p). En igitur Ioannem & Philippum, detonsos, palliolisque & reliquo sacerdotali habitu indutos, quos & numi spectandos praeferunt. Sed tria sunt, quae hic miror. Primum, quod Baronius tam lynceis oculis sit, vt tonsuram videat, quum, qui in vertice eminent, globuli pileata potius, quam detonsa, capita indicare videantur. Alterum, quod e Theodosii numo apostolorum habitum deriuarit. Tertium denique, quod viros in numo conspicuos Apostolos, Ioannem & Philippum, referre putet, quum tamen coniectura haec nullo fundamento nitatur. Tales sane THEODOSII numos & alii proferunt: sed, qui Apostolos hic vidisse se opinetur, legi adhuc neminem. Nec fieri potest, vt quisquam hoc sibi persuaderi patiatur, postquam HENR. NORISIVS (q), ANT. PAGI, aliique antiquitatis promicondi (r) aduerterunt, non hic ostendi sacrum habitum, sed consularem, nec Apostolos, sed Theodosium ac Valentinianum Imperatores. Imposuit nimirum Baronio nimbus, quem Apostolorum potius, quam Imperatorum, capitibus conuenire, ex ecclesiae suae moribus existimauit, quum nimbos etiam Imperatorum capitibus adpictos, discere

(o) *Vide iconem Numi apud* Baron. *ad ann. CCCXCIV. n. X.*

(p) Theodorit. *lib. V. Hist. Eccl. cap. XXIV.*

(q) Noris. *Differt. de Numism. Licin. Aug. cap. III.*

(r) *Vid.* Meibom. *Differt. de Numor. veterum in illustranda Imperatorum Rom. historia vsu p. 4. seq.* Io. Andr. Schmid. *diss. de Numis cathedraticis.*

cere potuisset ex LAVR. PIGNORIO (s), quippe qui Mensam suam Isiacam Baronio dedicauerat. Nihil ergo hactenus egit vir doctissimus, neque habitum apostolorum sacerdotalem vllo vel specioso argumento probauit.

CAP. VI.

DE RELIQVORVM APOSTOLORVM SACRO HABITV.

I. Paullo tribuitur pallium sacerdotale. II. φενόλης *&* φελόνης *2. Tim. IV. 13. quid significent? Quaenam sententia interpretum sit maxime probabilis? III. Tonsura Paulli. IV. Bartholomaei colobium purpura clauatum, & pallium gemmis purpureis ornatum. V. Marci Evangelistae pallium, & bractea, quam fronte praetulisse dicitur. VI. Vestes apostolorum litteratae. VII. Conclusio.*

§. I.

Paullo tribuitur, pallium sacerdotale.

Reliquum est, ut de ceteris etiam Apostolis & Apostolicis viris nonnulla dicamus, sed breviter, quum pleraque iam ante discussa sint. Et primo quidem loco sistimus PAVLLVM, quem & pallio sacerdotali, & tonsura, a plebe distinctum fuisse, nonnulli docent. Occasionem ita sentiendi arripiunt ex verbis ipsius PAVLLI (t), ad Timotheum ita scribentis: Τὸν φελόνην, ὃν ἀπέλιπον ἐν Τρωάδι παρὰ Κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε. Inde enim vestem quandam sacram Graecis hodienum φαιλόνιον, Latinis planetam dictam, eliciunt CORNELIVS a LAPIDE (u), qui & TERTVLLIANVM (x) testem adlegat, & SEDVLIVS SCOTVS (y). BARONIVS (z) quidem nihil faceret libentius, quam vt eamdem sententiam amplecteretur, vnde etiam e Nicephoro, Philotheo, Metaphrasta, aliisque huius farinae scriptoribus multa de Graecorum hodiernorum φαιλονίῳ, seu pallio sacro, differit; sed quum ab omni argumentorum copia destitutum se videat, lectorem sub cultro relinquere, quam pallio Paulli sacro pertinacius defenso, famae nocere mauult. Hinc demum hanc facit cogitationum suarum summam: *Ex his recitatis sententiis, vel de volumine, vel de sacra veste, alterutram, quam velit, sequatur lector, sed magis placet, ut volumen sacrae legis intelligi debeat.*

§. II.

(s) Laur. Pignor. *Mens. Isiac. p. 64.*
(t) 2. Tim. IV, 13.
(u) Corn. a Lapide *Comment. ad h. l.*
(x) Tertull. *lib. de Orat. cap. XII.*
(y) Sedul. Scot. *Comment. in 2. Tim. IV. Tom. I. Biblioth. Patr.*
(z) Baron. *ad ann. 58. n. LXXVIII.*

§. II.

Non eſt; quod diſcutiendis argumentis aduerſariorum, quae nulla habent, diutius immoremur. Cornelius enim a Lapide ſolius TERTVLLIANI auctoritate nititur, qui tamen ne verbo quidem, quod ad ſacram Paulli veſtem trahi poſſit, vſus eſt, ſed reprehendit potius quoſdam, qui orationem poſitis penulis faciendam, exſtimabant, quaſi *Paullus penulam ſuam in oratione penes Carpum reliquerit, aut Deus non audiat penulatos.* Satius igitur futurum eſt, ſi ipſa verba Paulli attentius conſiderauerimus. Quaeritur nimirum, quid Paullus ſibi Troade adferri voluerit? Reſponſio manifeſta eſt, φιλόνην. Vel ut alii codices habent, φαιλόνην, φελώνην, φενόλην, φαινόλην, ſicuti in MILLII luculentiſſima editione Noui Teſtamenti videre eſt. Hoc vero verbum quid ſignificet, non aeque inter omnes conſtar. Sunt qui φιλόνην & φαινόλην unam eandemque vocem eſſe credunt (a): ſunt qui duas & origine & ſignificatione diuerſas putant (b), quorum ſententia tam accurata & plana eſt, vt mirer, hoc ab aliis nondum eſſe obſeruatum. ETYMOLOGICVM MAGNVM φελόνην dicit eſſe *εἰλητὸν τομάριον μεμβράινον, ἢ γλωσσόκομον, volumen paruum membranaceum, ſeu gloſſocomum*; φαινόλην vero χιτῶνα tunicam. Sic & SVIDAS & HESYCHIVS, qui paene verba etymologici retinet. Pro diuerſa igitur lectione diuerſae etiam ſunt interpretum ſententiae. Alii veſtem hic intelligunt, alii thecam librorum, alii volumen aliquod & κατ' ἐξοχὴν quidem librorum veteris Teſtamenti. Qui veſtem hic deſignari exiſtimant, quod faciunt paene omnes, qui verſionem vulgatam noſtramque Lutheri ſequuntur, iterum in varias ſententias eunt. Quidam enim vulgarem hic inueniunt penulam, arcendae pluuiae aptatam (c). Quidam veſtem neſcio quam conſularem, qua pater Paulli donatus dicitur (d). Sed ut verum fatear, nulla quidem ſententia probabilior videtur ea, quae volumen aliquod, thecae incluſum, intelligere nos jubet. Primo enim eorum opinio, qui veſtem quamdam conſularem hic confingunt, vel ipſis Graecis auribus intolerabilis eſt, omnique fundamento deſtituitur. Deinde & altera ſententia de penula non parum incommoda videtur, ſi cogitemus, nec probabile eſſe, Paullum Troade profectum, pallium, peregrinantibus tam neceſſarium, apud Carpum

φενόλης & φιλόνης 2. Tim. IV. 13. quid ſignificent?

Quaenam ſententia interpretum ſit maxime probabilis?

(a) Barthol. *Tract. de penula p. 3.*

(b) Hect. Gotofr. Maſius *Diſſ. de pallio Paulli ſect. II. §. 18. p. 715. Tom. II. Theſauri philolog.*

(c) *Interpretes paene omnes; Vid.* Beza *ad h. l.*

(d) Pſeudo-Ambroſ. *Explanat. Epiſt. ad Timoth. Tom. II. Opp. edit. Baſil.* Haymon. Halberſt. *Comment. in h. l.* Anſelm. Cantuar. *in h. l.* Bruno Herbipol. *in h. l.*

pum reliquisse, nec operae pretium fuisse, ut eam Troade Romam adferri per Timotheum iuberet, quum hae ciuitates dissitae essent milliaribus centum & octoginta tribus. Tertio pro sententia nostra militant tum vocum significatio paullo ante euoluta, tum translationis Syriacae auctoritas, qui φελόνην hic vertit ביתכתבא id est thecam librorum. Quarto probabilius est, Paullum Troade reliquisse libros, ne in itinere oneri essent, quam pallium, quod nusquam magis, quam in itinere tam diuturno, commodum praestat. Quinto etiam reddi sic potest ratio, cur Paullus tanto desiderio Timotheum simulque reculas suas exspectarit. Libris enim opus erat, eosque non ubique inveniebat Apostolus, quum penulae iactura exiguo pretio etiam Romae resarciri posset. Plura in hanc rem suppeditabit elegantissima MASII Dissertatio, quae pro hac sententia plura, eaque selectissima, continet. Verum si vel maxime pallium hic intelligendum esset, non magis tamen illud ad sacerdotalem habitum poterat referri, quam reliqua illius vestimenta, tunica, zona, sandalia, quibus eum more Iudaeorum vsum, supra capite III. diximus.

§. III.

Tonsura Paulli.

Tonsuram Paulli ex Actor. XXI. 24. & XVIII. 18. probare contendunt ISIDORVS (e), BARONIVS (f) aliique plures. Sed horum etiam somniorum coniectorem denuo hic agere nolo, quum, quae supra de Petri tonsura prolixius disputauimus, hic etiam vel maxime locum inueniant. Ex antiquitate nimirum Iudaica haec tonsura explicanda est, non ex recentioribus de tonsura clericorum institutis, quod quum luculenta dissertatione de Paulli Nasiraeatu fecerit GEORG. FRID. MEINHARDVS (g), actum profecto agerem, si, pluribus conquisitis argumentis, Nasiraeorum institutum nihil cum clericorum tonsura commune habere, denuo ostenderem.

§. IV.

Bartholomaei colobium purpura clauatum, & pallium gemmis purpureis ornatum.

BARTHOLOMAEI indumenta sacra ita describit ABDIAS Babylonicus (h), vel, quicunque sub hac larua latet, impostor insulsissimus: *Vestitus colobio albo, clauato purpura. Induitur pallio albo, habente per singulos angulos singulas gemmas purpureas. Viginti sex anni sunt, ex quo nusquam sordidantur vestimenta eius. Similiter & sandalia eius per XXV annos nunquam veterascunt.* Nec meliora sunt, quae ex Cratone, Apostolorum Simonis & Iudae, vt fertur,

(e) Isidor. *lib.* II. *de Diuin. off. cap.* 4.

(f) Baron. *ad ann.* 58. *n. CXXII.*

(g) *Habetur in* Thesauro Philologico Tomo II. *p.* 437. *sequ.*

(h) Abd. Babyl. *lib. VIII. Hist. Apost. cap. II.*

tur, discipulo tradunt fragmenta Apostolorum, a STEPHANO PRAETORIO edita, vbi de Bartholomaeo ita referunt: *Pallio albo incessit, ornatus annulis & gemmis, semper hilaris, eodem vultu.* Vera esse, quae hic de colobio & pallio dicuntur, eumque plane fuisse Apostolorum habitum, capite tertio demonstrauimus. Quae vero de purpura, gemmis & annulis adduntur, tam futilia sunt, tamque fabulosa, vt vix inter legendas ligneas locum mereantur. Sed quis Abdiam moratur, cuius subuentaneum foetum nemo hodie deterioribus saeculis, nedum apostolico aeuo, dignum iudicat?

§. V.

Marci Euangelistae pallium, & bractea, quam fronte praetulisse dicitur.

Idem sentiendum de MARCI pallio, quod in Alexandrina ecclesia diutissime seruatum esse, scribit LIBERATVS, Archidiaconus Carthaginiensis (i), qui etiam, neminem hanc sedem legitime tenere potuisse, existimat, *nisi antecessore sepulto, suis manibus acceperit collo suo B. Marci pallium.* Certe enim vel vulgare hoc indumentum fuit, quod nimis religiosa posteritas curiosius seruauit, vel si sacerdotale fuisse fingitur, non magis sacerdotalem habitum virorum apostolicorum probat, quam ea, quae superioribus capitibus explosimus. Non satis enim fidei Liberato est, saeculi sexti scriptori, ad rem tam antiquam & nemini ante se obseruatam pro vero adfirmandam. Vnde miramur, CHRISTIANVM LVPVM (k), virum tam doctum, & in antiquitatibus ecclesiasticis versatissimum, narratiunculam hanc tanti fecisse, vt ex ea probare voluerit, episcopos Orientis pallia sua a Pontifice Romano iam olim redemisse. De eodem MARCO nonnulli fabulantur, ipsum non minus, quam Iacobum & Ioannem, bracteam in fronte gestasse. VALESIVS (l) enim ex passione eius MSC hunc locum decerpsit: *Quem quidem B. Marcum iuxta ritum carnalis sacrificii pontificalis apicis petalum in populo gestasse Iudaeorum, illustrium virorum syngraphae declarant: ex quo manifeste datur intelligi, de stirpe eum Leuitica, immo Pontificis Aaron, sacrae successionis originem habuisse.* Sed fabulas potius, quam illustrium virorum syngraphas, exscripsisse auctorem hunc, a Valesio laudatum, ex eo adparet, quod bracteae huius ferendae ius e Leuitica, & quidem Aaronis, stirpe, deriuet, quasi omnibus Aaronis posteris bracteam fronte praeferre licuerit, aut quasi hoc insigne non solis sacerdotibus summis fuerit proprium.

§. VI.

Vestes Apostolorum litteratae.

Posterioribus saeculis litteratas quoque vestes Christianorum clero

(i) Liberat. Carthag. *in Breuiario.*
(k) Christ. Lup. *Schol. ad Concil. General. & prouincialia p.* 13.
(l) Vales. Euseb. *p.* 93.

clero vſitatas fuiſſe, negari non poteſt, idque clariſſime teſtatur AMMIANVS MARCELLINVS (m), qui dalmaticas, litteris ornatas, diaconis tribuit. Sed quod & Apoſtolis litteratae veſtes tribuendae ſint, nemo fortaſſis ante CIAMPINVM (n) adfirmauit. In partes hic vocat caſcas illas & vetuſtas imagines, quas in baſilicis Romanis inuenit, vbi non in Chriſti modo, verum etiam Apoſtolorum, veſtimentis litterae haud paucae conſpiciuntur, veluti Ι. Η. Γ. Ϝ. Τ. Χ. Π. aliique characteres & monogrammata, quibus depingendis nec meam, nec typographi manum, fatigare auſim. Verum inter ipſos pontificios nondum conſtat, quid ſibi hae litterae velint. Sunt, qui ſibi neſcio quae myſteria hic videntur ſubodoraſſe (o), alii caſu ab artificibus adiectas volunt, quod hi ad vetuſtum morem, varios titulos & inſcriptiones in veſtibus ſignandi reſpexerint (p). Complures etiam nomina Seruatoris & cruces eſſe putant, quae litterae aliis videntur. Quid Rubenii, Mellini aliorumque coniecturas adducam? quum nemo profecto his imaginibus eo adduci ſe paſſurus ſit, vt eas ad viuum, quod aiunt, depictas exiſtimet. Nihil verius enim eſt, quam quod ipſe CIAMPINVS coniecit, hos characteres olim a textoribus ideo adiectos fuiſſe, vt conſtaret, ex cuius officina prodiiſſent, eoſque deinde imitatos eſſe pictores, quibus quiduis fingendi ſemper fuit aequa poteſtas.

§. VII.

Concluſio. Atque haec ſunt, quae iam de habitu Apoſtolorum ſacerdotali chartae feſtinante manu illeuimus. Plura dicenda ſupereſſent, ſi habitum Apoſtolorum monaſticum ſpectandum hic lectori offerre voluiſſemus. Roma enim mendax, vt SPANHEMII (q) verbis rem eloquar, *nihil non agit, vt horrida etiam clauſtrariorum ſpecie, cilicio, cucullo, caputio, ſcapulari, tribonio, raſo nudoque vertice, diſcalceatis pedibus, lumbis recte ſuccinctis, Apoſtolos deturpet; ne monachos exempla ſcilicet primi aeui deſtituant.* Sed relinquamus illis hanc gloriam, relinquamus verſatile ingenium, quo Apoſtolos ſchemate non vno in proſcenium ducunt, relinquamus etiam habitum, auro gemmiſque fulgentem, noſtraeque eccleſiae miniſtris precemur, vt Deus ſacerdotes ſuos induat ſalutari (r), radiaturos olim, quaſi ſplendor firmamenti, & quaſi ſtellae in perpetuas aeternitates (s).

DE

(m) Ammian. Marcell. *lib. XIV. cap. V. vbi confer.* Pamel. *Not. ad* Tertull. *de Idololatr. cap. XVI.*

(n) Ciampin. *Monim. Operum Muſiuorum Part. I. cap. XIII. p.* 102.

(o) Seueran. *citatus* Ciampin. *l. c.*

(p) Suareſ. *de veſtibus litteratis ibid.*

(q) Spanhem. *praefat. ad Introd. in Hiſt. Eccl. p. 6.*

(r) Pſ. CXXXII, 16.

(s) Dan. XII, 48.

DE GENVINA NATIVITATIS CHRISTI ERA, *EXERCITATIO II.*

Ex numis & inſcriptionibus antiquis illuſtrata.

§. *I. Numorum & Inſcriptionum auctoritas & praeſtantia.* §. *II. Ea etiam in hiſtoria eccleſiaſtica ſeſe exſerit. Pontificii tamen hic ſaepe ineptiunt.* §. *III. Scopus Diſſertationis.* §. *IV. Cur era genuina Natiuitatis Chriſti hodienum tam obſcura ſit? Chriſtiani quas eras vſurpauerint? Quando Dionyſiaca publice recepta?* §. *V. Monimenta antiqua, era Chriſti ſignata, ſuppoſititia ſunt. Veluti gladius Conſtantini M. Litterarum Gothicarum origo.* §. *VI. Numus Conſtantini M. ſuppoſititius, nec non eiusdem notae Inſcriptio Spoletana.* §. *VII. Num era Chriſti in numis medii aeui occurrat? Numus bracteatus Bernardi Ducis. Ciſrae Arabicae numeris Romanis intermixtae.* §. *VIII. Quot viis monimenta ad genuinam Chriſti eram adducant?* §. *IX.* Prima via. *Chronotaxis Herodiadum. Numus Herodis Antipae deſcribitur.* §. *X. Eius γνησιότης oſtenditur.* §. *XI. Herodes Antipas regnare coepit anno Jul. XLIII, quod demonſtratur e numo, cum Ioſephi chronologia collato.* §. *XII. Nec non ex chronotaxi imperii Archelai.* §. *XIII. Quin & ex chronotaxi imperii Philippi Tetrarchae.* §. *XIV. Harduini diuerſa ſententia reiicitur.* §. *XV. Quantum temporis inter obitum Herodis M. & imperium Antipae interceſſerit? Annus emortualis Herodis M. fuit Iul. XLII.* §. *XVI. Id quod demonſtratur teſtimoniis Ioſephi, & ex eclipſi lunari tum facta.* §. *XVII. Quantum temporis inter natalem Chriſti & mortem Herodis effluxerit? Dies natalis Chriſti obſcurior. Obſeruatio de die XXV. Decembr. in eccleſia occidentali recepta. Annus tamen verus adparet ex epo-*

cha templi Herodiani. §. *XVIII.* Via ſecunda. *Cenſus tempore natiuitatis Chriſti actus fuit vniuerſalis. Bynaei ſententia examinatur.* §. *XIX. Cenſus hic illuſtratur ex monimento Ancyrano, cuius hiſtoria traditur.* §. *XX. Fragmentum huius monimenti adfertur.* §. *XXI. Idem explicatur. Chronotaxis cenſuum Auguſti.* §. *XXII. Cenſum ſecundum huc pertinere, oſtenditur. Cenſus non vno anno abſoluti.* §. *XXIII. Lapſus quidam Chronologici notantur.* §. *XXIV. Chronotaxis Praeſidum Syriae e numis reſtituta.* §. *XXV. Chriſtus Varo Praeſide natus. Lucas explicatus. Quirinius tempore Chriſti nati non fuit Praeſes Syriae, ſed cenſum extra ordinem egit.* §. *XXVI. Locus Tertulliani explicatur. Tabulae cenſuales diu ſuperſtites.* §. *XXVII.* Via tertia. *Varia interpretatio verborum Lucae. Anni Tiberii modo non vno numerantur.* §. *XXVIII. Era Tiberii Proconſularis e monimentis antiquis illuſtratur, & ad Chriſti natiuitatem adplicatur.* §. *XXIX. Epilogus diſſertatiunculae.*

§. I.

Numorum & Inſcriptionum auctoritas & praeſtantia.

NVMORVM, inſcriptionum, aliorumque, quae tanquam fractae e naufragio tabulae in aetatem noſtram delata ſunt, monimentorum, tanta ſemper viſa eſt auctoritas, vt omnes fere eruditi, qui annales veteres in tuto collocare voluerunt, eorum teſtimonio in primis vtendum ſibi exiſtimauerint. Cuius inſtituti ſui multas profecto habuere rationes. *Quis enim non videt*, inquit IO. DANIEL MAIOR (a), *quam multo potior cenſenda documenti hiſtorici illius auctoritas merito ſit, quod ex veteri numo, marmore, tabula, aut inſcriptione antiqua quauis alia, publico magiſtratus decreto ſollemniter erecta, quam quod ex vno forſan & altero, tot ac tam grandibus ſuſpicionibus obiecto priuati hominis ſcripto hiſtorico petatur?* Certe enim, quum ſcripta hiſtoricorum haud pauca, tum ob librariorum oſcitationem, tum propter ſcribentium adfectus, qui plerumque in calamum migrant, aut ignorantiam, priuatis, ad altiora principum conſilia caligantibus, vix omni ex parte euitandam, ſuſpicione non minima laborent, pleraque etiam mirum in modum inter ſe ſe diſcordent; diuerſa longe eſt monimentorum antiquorum ratio, quippe quae & incorruptiora ad nos peruenerunt, & publica fere auctoritate erecta ſunt, & amantius multo inter ſe conſpirant. Atque haec quidem laus iſtis tam conſentiente omnium eruditorum ſuffra-

(a) Maior *Diſſ. de Numis Rhedigerian. p. 66.*

suffragio conceditur, vt nemo fuerit post felicem litterarum παλιγγενεσίαν inuentus, qui eam in dubium vocare ausus sit. Antiquos scriptores ad summas angustias redegit IO. HARDVINVS (b), nihilque praeter Plinii historiam naturalem, Ciceronis aliquot libros, Virgilii georgica, & Horatii epistolas, ex antiquitate ad nos peruenisse, miro ingenio contendit. Diplomatum quoque antiquorum fidem aduersus Mabillonii sententiam, impugnauit P. BARTHOLOMAEVS GERMON (c), Iesuita Gallus, tanta audacia, vt, nihil fere in tabulariis publicis genuini exstare, credat. At antiquis monimentis neuter dicam scripsit, quippe quae ipsa elegantia & superfusa aerugine (d), tanquam veneranda canitie, antiquitatem tuentur. Contra ea innumera proferre liceret testimonia de numorum vsu & praestantia, si id opus esse videretur. Vt enim iam non expilemus aeternum viri incomparabilis, EZ. SPANHEMII, opus *de vsu & praestantia numismatum*, quo incredibilem veterum numorum vtilitatem in omni doctrinae genere ex instituto demonstrauit: magnus PEIRESCIVS (e) dictitare idemtidem solebat, *numismata, aliaque id genus, testes esse antiquitatis incorruptos, ex quibus addiscerentur, quae frustra requireret quis ex historiographis omnibus.* IO. DANIEL MAIOR, paullo ante laudatus (f), numos vocat *ipsasmet pictas vel sculptas historias, quae, adscriptis sibi ad latus verbis, aut abbreuiaturis eorum peculiaribus, expressae deinde ex lectore auditorem & spectatorem, tanquam res hodie gererentur, faciant.* IO. HEMELARIVS (g) *inclusum esse ait numis nobile historiarum opus, & quod solum, etiamsi reliqua praeclarissimorum ingeniorum monimenta intercidissent, stare aduersus annorum edacitatem temporumque injurias potuisset.* Denique cel. WEDELIVS (h) eosdem *viuam historiam antiquae gentis & sapientiae* salutare non

(b) Vid. *Vindic. nominis German. aduersus obtrectatores Gallos.* Itigii *Obseru. ad Biblioth. PP. Apost. p.* 208.

(c) B. Germon. *Disquis. de vet. Reg. Franc. Diplom. & arte secernendi antiqua diplomata vera a falsis.* Paris. 1703. 12. cui Mabillonius *Supplementum librorum de re diplomatica* Paris. 1704. fol. Iustus Fontaninus Foroiul. *vindicias antiquorum diplomatum* Romae 1705. 4to. Theodoric. Ruinartus *Ecclesiam Parisiensem vindicatam* Paris. 1705. 12. & Petrus Constant. *vindicias MSctorum* ibid. 1706. 8vo. opposuerunt. Prodierunt postea Germonii *Disceptatio secunda* Paris. 1706. 12mo. *& tertia* 1707. 12. nec, mortuo licet Mabillonio, intermortua est haec controuersia.

(d) *Virides obducta aerugine numos* laudat Prudentius *in Psychom. v.* 602.

(e) Chifflet. *Anastas. Childeric. cap. VII. p.* 113.

(f) *De num. Rhedigerian. p.* 58.

(g) *Praefat. ad aurea numism. Caroli Duc. Arschot.*

(h) *Dissert. de numis pileatis Decad. VIII. Exercit. Medico-Philolog. p.* 69.

non dubitat. Par pretium etiam inſcriptionibus ſtatuitur, quibus tantum tribuebat BOSIVS (i), *vt in intimam antiquitatis notitiam neminem poſſe peruenire exiſtimaret, niſi qui ingenium inſcriptionum veterum ad vnguem calleret.* Omitto aliorum illuſtrium virorum, veluti DV CHOVL, REINESII, CHIFFLETII, MEIBOMII teſtimonia, quae praefationis limites non capiunt.

§. II.

Etiam in Hiſtoria Eccleſiaſtica.

Inter monimenta vero haec antiqua, illa mihi inſtar theſauri habenda videntur, quorum teſtimonio hiſtoriae ſacrae atque eccleſiaſticae veritas quodammodo ſtabilitur. Ingentem eorum numerum ipſe collegi, plurimiſque obſervationibus hiſtoricis animi cauſſa illuſtrare coepi, non dubitans, quin integra meſſis oblatura ſe eſſet ei, qui maiore adparatu inſtructus ſerio hoc ageret. Fateor equidem, ſcriptores pontificios rem eamdem ſaepe tentaſſe, ſed quum praeiudiciis in tranſuerſum acti, ritibus tantum ſuis atque erroribus inde praeſidium quaererent, non potuit fieri, quin ſaepius pueriliter errarent. Sic BARONIVS (k) in numo quodam Theodoſii Ioannem & Philippum Apoſtolos, ſacerdotali pontificiorum habitu & tonſura clericali decoros, invenire ſibi viſus eſt, quum Theodoſii ac Valentiniani Imperatorum imagines omnes oculatiores agnoſcant (l). Numos Conſtantini M. in quibus globus arae inſiſtens adparet, cum titulo BEATA TRANQVILLITAS, ad ſacrificium miſſae trahere auſus eſt PEIRESCIVS, merito hinc a SPONIO (m) caſtigatus, qui non hoſtiam euchariſticam, ſed orbem mundanum, imperii ſymbolum, in numo expreſſum monet. Hiſpani inprimis hac in re ineptire videntur, quippe qui non ſolum multas inſcriptiones, in pietatis Hiſpanicae laudem, confingunt (n), verum etiam genuinas ita detorquent, vt riſum ſaepe propinare aliis gentibus videantur. Ex hac fingendi libidine factum eſt, vt ex fragmento antiqui marmoris, in quo litterae S VIAR adhuc extabant, ſtatim nouum quendam Sanctum, qui hoc nomen geſſerit, exſculperent, eiuſque ſollemnem conſecrationem ab Urbano VIII. Pontifice R. depoſcerent, quum tamen poſtea a peritis talium antiquitatum oſtenderetur (o), litteras S VIAR reliquas eſſe e tota inſcri-

(i) Boſius *Epiſt. XLV. ad Reineſ. p.* 187.

(k) Baron. *ad ann. CCCXCIV. n.* 10.

(l) Henr. Noriſ. *diſſ. de Numis Liciniani Aug. cap. III.* Anton. Pagi *Differt. hypat. cap. XIV.* Meibom. *de uſu numiſm. in hiſtor. auguſta.* I. A. Schmidt *differt. de numis cathedrat.*

(m) Spon. *Epiſt. ad P. de la Chaiſe.*

(n) Velſerus *Epiſt. LI. p.* 551. *Opp.* Scis, quam vani Hiſpani praeter omnes gentes in confingendis inſcriptionibus, quas antiquas credi volunt.

(o) Mabillon. *Tom. I. Muſ. Ital. p.* 145.

inſcriptione, procul dubio ita ſupplendas, ut *praefectus* VIA*rum*, vel *curatores* VIA*Rum*, vel *manceps* VIA*rum*, vel aliud ejuſmodi (p) legatur. Eadem temeritate etiam Galli ex inſcriptione, in agro Veſontinenſi reperta, Euſebii cujusdam martyris notitiam ſibi factam crediderunt, figuris adpictis perſuaſi, quas, quum martyrii inſtrumenta crederent, aſcias eſſe docuit MABILLONIVS (q). Sic porro quum Romae a monachis inuentus eſſet lapis, veſtigio hominis notatus, dici non poteſt, quanta veneratione eum coluerint ſuperſtitioſi homines, veſtigium angeli, in mole Hadriani tempore Gregorii M. Papae olim viſi, adorare ſe exiſtimantes. At PETRUS BELLORIVS, antiquitatum ſtudioſiſſimus, vbi in templum venit, & tam numeroſam plebem circa monimentum vidit, acceſſit, accuratiuſque inſpecto lapide, ex inſcriptione Graeca, fragmentum ſtatuae Iſidis deprehendit (r). Eadem fabula acta eſt Rauennae, vbi S. Argyris religioſe culta diutiſſime fuit, quam tamen ethnicam fuiſſe, ex inſcriptione marmoris ſepulcralis, ibidem obuia, deprehendit P. PAPEBROCHIVS (s). Denique, vt & controuerſiae, num Petrus Romae fuerit? finis aliquando imponeretur, fuere, vt ait ANTONIVS AVGVSTINVS (t), qui Neronis numum fingerent cum litteris: PETRVS GALILAEVS, quem ingenti pretio Paullo IV. Pontifici impoſtores obtruſerunt. *Cuderant ipſi hinc quidem Neronis caput, cum ſolitis titulis; in auerſa autem parte S. Petri faciem, qualis in plumbis bullarum ac diplomatum pontificiorum ſpectatur, adſcriptumque erat:* PETRVS GALILAEVS. *Addebant, repertum numum iuxta S. Petri Sacellum, hoc amplius, pontificem S. Petro perſimilem eſſe, adſerebant.* Sed plura exempla adiicere, chartae anguſtia prohibet. Non opus eſſe pluribus credimus, quum vel ex his ſatis conſtet, quam parum feliciter pontificii antiqua monimenta ad hiſtoriam ſacram accommodarint.

§. III.

Scopus Differtationis.

Multo maiore ingenii dexteritate illi adhuc in numiſmato-critica & ſcientia lapidaria verſati ſunt, qui eiuſmodi monimenta ad chronologiam ſacram tranſtulerunt, eamque variis locis illorum ope emendarunt. Quod neſcio an quiſquam maiore animi dexte-

 ritate

(p) De magiſtratibus viarum vid. Lipſ. *ad Tacit. l. 3. Annal. p. 158.* & V. C. Eu. Otto *de Tutela viar. Parte II. p.* 314.

(q) Mabill. *Epiſt. de cultu Sanctor. ignotor.* Pariſ. 1698. 4to.

(r) Burnet. *Epiſt. XII. de itiner. Ital. p. 182. ſqq.*

(s) *Acta Sanct. Maii Tom. V. p. 223. ſqq.*

(t) Anton. Auguſtin. *dial. II. de num. antiqu.* Dan. Larroquan. *diatrib. de legion. fulminatr. p. 613.*

ritate praestiterit, quam duumuiri eximii, HENR. NORISIVS, cum in aliis operibus, tum in quantiuis pretii libro *de Epochis Syro-Macedonum*, & ANT. PAGI *in Critica Baroniana*, & *Dissertatione Hypatica*. Eius rei & ipse specimen nunc dabo, dissertationem hanc de GENVINA ERA NATIVITATIS CHRISTI, NVMIS ALIISQVE MONIMENTIS ILLVSTRATAM, quam vbi patronis probari deprehendero, ceterae suo tempore sequentur, memorias sanctorum, historiam persequutionum, rituum, sacramentorum, haereticorum, conciliorum, lectionum & hymnorum, aliaque historiae sacrae capita, ex monimentis variis illustraturae.

§. IV.

Cur era genuina Natiuitatis Christi obscura sit?

Cur genuina Christi era nobis, qui Christi nomen profitemur, in tanta litterarum luce hodienum tam obscura sit, caussae satis multae in promtu sunt. Praecipua tamen haec videtur, quod nascentis ecclesiae patres, maximo pietatis mysterio unice intenti, operosas temporum computationes insuper habuerunt. Si enim ab initio statim annos a Christi natali numerare, eamque eram aut in scriptis suis, aut in monimentis publicis usurpare voluissent: nihil fortassis hodie laboraremus. Iam vero primitiua ecclesia non nisi eris tum vulgo receptis Romanorum, Hispanorum & Syro-Graecorum vti solebat (u). Arabes tamen iam ineunte saeculo III. annos ab adscensione Christi numerasse, ex Codice MSC. Arabico didicisse se ait FRANC. FICORONIVS (uu). Postea eram martyrum, quae ex Diocletiani anno primo consurgit, excogitarunt Aegyptii (x), aemulas hac in re habituri & orientales, & occidentales eccle-

[u] Christiani pro diuersis mundi partibus, in quibus vixere, diuersis quoque eris vsi sunt. Plerisque Consulum aut Imperatorum annis res gestas signare placuit. *Era Hispanica* locum inuenit in monimentis & conciliis Hispaniae, vt testatur Scaliger *lib. V. de Emendat. Temp. p.* 235. & Mabillon. *lib.* II. *de Re dipl. c.* 23. *p.* 176. *Era Syro-Macedonum* vsos videmus Orientales, ceu adparet ex *Euangelio infantiae Christi Arabico*, quod ex Henr. Sickii interpretatione denuo edidit Fabric. *in Cod. Apocryph. N. Test. p.* 169. *Tom. I.* Immo sunt qui suas sibi eras habent, ab aliis non admissas, quales sunt illa Gregorii Turonensis, a transitu B. Martini repetita, aliaque *era trabeationis*, quae in Capitularibus Franciae occurrit apud Baluz. *Tom.* II. *p.* 630. quamque de annis dominicae passionis explicat Carol. du Fresne *Tom.* III. *Gloss. Lat. p.* 1155. de incarnationis vero era accipit Io. Frid. Mayer *Diss. de praeceptoribus Christi p.* 17.

(uu) Franc. Ficoronius *Obseru. de Antiqu. Rom. p.* 6. Vid. *Act. Erud. Lips.* an. MDCCX. *p.* 115.

(x) De hac era, quam Aegyptii Taarich Alschda, i. e. *eram martyrum* vocant, vid. Hotting. *saecul. IV. Hist. Eccl. p.* 182. Carol. du Fresne *Tom. I. Gloss. Med. & inf. Latinit. p.* 200. Scalig. *lib. V. de Emend. temp. p.* 246. Eamdem quidem

ecclesias, licet illas his constantiores. Eram vero a Christi natali deductam primus inuenit DIONYSIVS EXIGVVS, Abbas Romanus, qui saeculi sexti initio floruit. Sed tantum abest, ut eius epocha statim publice recepta sit, ut demum Carolingorum temporibus sensim coeperit monimentis adscribi (y), vnde non est mirandum, nobis hanc eram crucem figere, cuius tam parum curiosi fuerunt antiqui.

§. V.

Monimenta antiqua, era Christi signata, supposititia sunt.

Inde facile patet, quid de monimentis antiquioribus iudicandum sit, quae eram Dionysiacam adscriptam habent. Nemo enim non videt, illa falsa ac supposititia esse. Huius commatis est gladius, inter rudera templi cuiusdam in Gallia repertus (z), cui ab altero latere characteribus Gothicis inscriptum:

VTRIQVE NOMEN PEPERI ET MAGNO
ALEXANDRO ET MAXIMO CAESARI.

ab altero: NEC VIS HERCVLEA ME TERRVIT
VNQVAM DVM CONSTANTINI MAGNI
FIRMAREM IMPERIVM THEOGONIAS
III CXX.

Verum se ipsum iugulat hic gladius. Quid enim Gothicus character Constantini tempore, qui serius, imperante Valente, ab Vlphila Episcopo est inuentus (a)? Quid vox θεογονίας, Constan-

quidem eram ab Aethiopibus intelligi per eram misericordiae putauerat *l. c.* Sed eram Orbis conditi intelligendam, monet Ludolfus *Comment. ad histor. Aethiop. p.* 385.

(y) Pipini aetate receptam hanc eram fuisse, auctor est Bucherius *Sect. I. Chron. rer. Franc.* Alii, quum ne tunc quidem in monimentis haec era reperiatur, a Carolo Crasso introductam credunt. Vid. Aventin. *lib. IV. annal. Boi. p.* 461. Nicol. Vignier *Chronic. Burg. ad ann.* 885. Stumpf. *lib. VII. Helvet. cap. 6. fol.* 197. Denique recentissimum huius erae vsum facit Salomon van Til, qui in *Dissert. de annis Christi*, *Phosphoro prophetico adnexa Part. I. c. I.* huius erae vsum demum anno MCCCCXXXI. seu Eugenii IV. pontificatu inualuisse, contra diplomatum aliorumque monimentorum fidem contendit. Sed maxime placet sententia Mabillonii, qui quidem *lib. II. cap.* 28. §. 1. *de Re Dipl.* annos incarnationis iam inde a saeculo octauo in diplomata nonnunquam admissos esse, ex Traditionibus Fuldensibus Pistorianis monstrat, nec tamen *cap.* 26. §. 4. negat, Carolingorum adhuc tabulas plerasque hac epocha carere. Vnde ab horum demum temporibus eram Dionysiacam inualuisse, credere par est.

(z) Vid. *Auctor Historiae Henrici II. vltimi Ducis de Montmorency.*

(a) Vlphilam inuentorem litterarum Gothicarum magno consensu tradunt Philostorg. *lib.* II. *Hist. Eccl. p.* 471. Socrat. *lib. IV. Hist. Eccl. c.* 33. Sozomenus *lib. VIII. c.* 37. & Theodoricus *lib. IV. cap.* 37. In eo tamen inter se discordant, quod Philostorgius Vlphilae aetatem in Constantini M.; ceteri in Valentis tempora reiiciunt. Sed Philostorgii

tini aeuo inaudita, licet concretum θεόγονος apud personatum DIONYSIVM AREOPAGITAM (b) legamus? Quis deinde probauerit scriptionem IIICXX pro CCCXX, omni auctoritate exemploque destitutam? Merito igitur mireris, auctori, qui vitam vltimi Ducis Montmorencii descripsit, ne dubitandum quidem videri, quin fatalis hic gladius reuera & Alexandrum M., & Iulium Caesarem, & Constantinum M. & post hos Carolum M. & Raynaldum Ducem de Montalbano, possessores habuerit.

§. VI.

Numus Constantini M. suppositius.

Nec melioris notae est numus Constantini, quem anno erae vulgaris MDCXI Matthiae Imp. Pragae obtulit IOACHIMVS SCHLEGELIVS. Praefert ille in antica effigiem Christi, dextrae digitos, benedicentis more, erigentis, sinistra vero globum tenentis, cum perigraphe: A. CH. CCCXXIV. In postica diabolus & mors catenis implicati conspiciuntur, cum lemmate Hetruscis, vt HECKELIVS putat, seu, ut SCHLEGELIO visum est, Vastualdi notis scripto: SALVATORI MVNDI SACRVM. Licet autem non modo SCHLEGELIVS, sed & BAYFIVS, SYLBVRGIVS, PANNONIVS & HECKELIVS genuinum hunc numum iudicent, & tum cusum existiment, quum Constantinus Nicomediae salutari baptismatis fonte initiatus, Christianorum diptychis, & paullo post caelitum numero adscriberetur: illius tamen νοθείαν tam claris argumentis probauit TENZELIVS (c), vt neminem hodie putem eius caussam acturum. Sed omnium impudentissime aetatem mentitur inscriptio haec Spoletana, a CHRIST. AD. RVPERTO (d) descripta, quae ipsa quoque eram vulgarem adscriptam habet.

D. O. M.

storgii interfuit, Vlphilam antiquiorem facere, vt Arianismi inter Gothos propagati vetustatem eo speciosius ostentaret, ceu obseruat Guil. Caue *Part. I. Hist. litt. saecul. IV. pag.* 129. Equidem Basnagius *Tom.* III. *Annal. Eccles. polit.* creditu difficillimum esse putat, Gothos ante Vlphilae aetatem scriptura propria plane caruisse, quandoquidem jam anno CCCXX. episcopum suum ad concilium Nicenum ablegarint. Sed hoc argumentum quid contra tot testes inferre possit, nondum video. Conf. de litteris Gothicis, quae & Toletanae audiunt, Mabillon. *lib. I. de Re diplom. cap.* 11. *p.* 48. *&* *lib. V. p.* 346. 347. Roderic. Toletan. *lib. VI. Rer. Hisp. c.* 30. Iusti Fontanini *Vindic. Antiqu. Dipl. contra Germon. lib.* I. *c.* 8. Struuii *Act. Litterar. ex MSCt. fascic. I. p.* 22.

(b) Dionys. Areop. *lib. de Divin. nominib. cap.* II. *Sect. I. p.* 415. *& Sect. VII. p.* 423.

(c) Tenzel. *dialog. menstr. anno* 1689. *p.* 885.

(d) Rupert. *Epist. LXII. ad Reines. p.* 568.

D. O. M.
S. MICHAELI ARCHA
NGELO POST CONS
VLATVM FELICIS ET
TAVRI ANNO VERO SA
LV HVM. CCCCXXVIII HO
C TEMPLVM DICATVM SA
CROQ. BAPTISMATIS FONT
E AD CATHED ECCLESIAM
POSTEA TRANLATO MAXIMISQ
INDVLGENTIIS PER TOTVM MENSEM
MAII INSIGNITVM SACRATV
M Q. FVIT.

Consulatus Tauri & Felicis eraeque vulgaris CCCCXXVIII concurrunt cum anno Theodosii XXI & XXII, quo nondum Archangelis templa dedicata, nondum cathedralis ecclesiae nomen auditum, nondum superstitiosus ille indulgentiarum mercatus institutus. Vnde omnes credo adsensu suo confirmaturos esse iudicium Reinesii (e), qui, hanc Inscriptionem a recentiore manu ex annalibus Ecclesiae Spoletanae compilatam esse, credit.

§. VII.

Num era Christi in numis medii aeui occurrat?

Quo certius igitur est, eram Dionysiacam ante Carolingorum tempora in monimentis publicis nondum vsurpatam fuisse, eo magis subit mirari, cur in medii aeui numis, ne ea quidem aetate, qua in diplomatibus adscribi coepit, adpareat? Quam plurima sane medii aeui numismata tum solida, tum bracteata, passim in eruditorum scriniis seruantur, nec pauca a Domino LE BLANC, FONTANO, CORNELIO DE ALKEMA, ELIA BRENNERO, THOMA BIRCHERODIO, SPERLINGIO, TENZELIO, MELLENIO, SCHLEGELIO & Reu. IO. ANDR. SCHMIDIO delineata sunt: sed in nullo omnino erae Christianae vola aliqua aut vestigium exstat. Repertus quidem est numus bracteatus BERNARDI, Ducis Saxoniae (f), ita inscriptus: BERNARDVS DVX SAXONIE MOSI, ex qua voce vltima nonnulli elicere volunt annum MC81 id est 1181, quae scribendi ratio, ex numeris Romanis & barbaris mixta, in MStis codicibus non nunquam obseruatur (g). Sed quoniam characteres

 tam

(e) Reines. *Epist. ad Rupert. ibid.*

(f) Possidet hunc quantiuis pretii bracteatum Dn. Zollmannus *Consiliar. Saxonicus.* Eius vero iconem dedit Tenzel. *in Dial. Menstr. an. 1691. p. 619.*

(g) Sic Tenzel *in dial. menstr. ann. 1693. p. 456.* ex MSCto adducit exemplum numeri occc81. id est 1281. Mabil-

tam obscuri sunt, ut aeque facile MOSI ac MC81 legas; malim ego quidem accedere TENZELII (h) & clar. OLEARII (i) sententiae, qui vel MOnetam SIgnavit, vel aliud quid, huic simile, legendum putant, quam aliorum, qui eram Christi hic sibi videntur inuenisse. Paucis vt me expediam, tam constanter ex monimentis antiquis era Christiana exsulat, vt sperandum vix videatur, vllo nos in inueniendo genuino Christi natali adiutum iri.

§. VIII.

Quot viis monimenta ad genuinam Christi eram adducant?

Attamen non desunt monimenta, quibus veluti aliud agendo ad verum Christi natalem adducimur. Quum enim tres praecipue characteres ab Euangelistis proponantur, ad quos, tanquam ad Lydium quemdam lapidem, Chronologorum sententiae exigendae sunt: totidem quoque modis monimenta antiqua nobis erunt adiumento. *Primus* character est ille MATTHAEI (k), qui Christum natum adfirmat ἐν ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως, *in diebus Herodis regis*, atque eius quidem Herodis, cuius imperium paullo post ad Archelaum filium deuolutum est. Huc igitur facient monimenta, quae chronotaxin Herodiadum ordinant. *Secundus* est LVCAE (l), qui Christum virgineo partu in lucem editum ait, quum Caesaris Augusti auspiciis census per P. Quirinium ageretur. Hic igitur vsui nobis erunt monimenta, quae census ab Augusto actos, & Praesidum Syriae chronologiam illustrant. *Tertium* characterem eidem Euangelistae (m) acceptum ferimus, isque omnium distinctissime, Christum decimo quinto Tiberii anno ὡσεὶ τριάκοντα ἐτῶν ἀρχόμενον, *quasi triginta annos habere coepisse*, docet. Et huc referri oportebit monimenta, quae annis Tiberii in ordinem redigendis sunt idonea. Quod qua ratione expediri possit, breui specimine nunc experiemur.

§. IX.

Prima via. Chronotaxis Herodiadum.

Ad ordinanda Herodiadum tempora praecipue facit numus Herodis Antipae, quem e RIGORDI Museo multi eruditorum adhuc exhibuerunt, suisque illustrarunt obseruationibus. Postquam enim eius ectypum a RIGORDO acceperat ANTON. MAGLIABECCHIVS, hic statim illum cum HENRICO NORISIO communicauit, qui deinde

Mabillonius vero *lib. V. de Re Dipl. Tab. 15. p. 373.* specimen profert ex Codice Cauensi, in quo Kempisii libellus de Imitatione Christi habetur. In eo vero hae occurrunt notae numerales X2 pro XII. X3 pro XIII. X4 pro XIV. &c.

(h) Tenzel. *l.c. & anno 1693. p. 455.*

(i) Olear. *Isagog. in numophylac. bracteat. cap.* III. *Sect. IV. p. 20. seq.*

(k) Matth. II. 1.

(l) Luc. II. 1,

(m) Luc. III. 1. coll. 23.

de erudita epiſtola, ad ANTONIVM PAGI exarata (n), ſententiam ſuam de praeclaro monimento expoſuit. Paullo poſt ipſe RIGORDVS Diſſertationem de hoc numo hiſtoricam edidit (o). Sed & IO. HARDVINVS (p) & EMMANVEL SCHELSTRATENVS (q) eius expoſitione exercuerunt ingenia, licet ille, more ſuo, noua potius & paradoxa, quam vera, ſectari voluiſſe videatur. Ceterum ipſe numus eſt aeneus, minoris moduli (r), & in antica quidem palmam, ſollemne illud Iudaicae monetae χάραγμα praefert, cum lemmate: ΗΡΩΔΗC ΤΕΤΡΑΡΧΗC L: ΜΓ. in poſtica Caeſaris Caligulae nomen, corollae inſcriptum: ΓΑΙΩ ΚΑΙCΑρι ΓΕΡμανΙΚΩ. Sic numi inſcriptionem & NORISIVS & RIGORDVS & HARDVINVS & SCHELSTRATENVS initio exhibuerunt. Quum vero paullo poſt Lutetiam eſſet miſſus, TOINARDVS aliique aeris antiqui cenſores obſeruarunt, hos omnes deceptos, legere potius debuiſſe ΓΑΙΩ ΚΑΙCΑρι ΓΕΡΜανικω ΣΕΒαϛω. Vnde SCHELSTRATENVS adpendicis loco denuo hunc numum aeri incidendum, lectoremque de errore monendum, putauit.

Numi Herodis Antipae deſcriptio.

§. X.

De fide huius numi ſubdubitare initio aliquantulum viſus eſt NORISIVS. Sed quum alii, in numiſmatocritica verſatiſſimi, qui ipſum numum viderant, conſentiente iudicio eum νοθείας abſoluerent: ipſe quoque laudatus NORISIVS in epiſtola, a SCHELSTRATENO edita (s), ſententiam mutauit. Omnia ſane in hoc numo antiquitatem redolent, nec vllum in eo eſt fraudis veſtigium. Littera L. pro Λ poſita tantum abeſt, vt ſuſpicionem nobis iniicere vllam poſſit, vt de antiquitate numi non obſcure teſtetur. Graecas enim litteras olim cum Latinis eiuſdem plane figurae fuiſſe, ex Tabula Delphica docet PLINIVS (t). Quod quum varia monimenta confirmant, tum vetus inprimis inſcriptio apud SPONIVM (u), in qua haec nomina Graeca per L ſcripta occurrunt: LΥΚΙΝΟΣ, LΥΣΙΜΑΧΙΔΕΣ, LΥΣΙΣ, ΚΑLLΙΠΠΟΣ. Vt taceam, in numis epochas vix aliter quam per L. quod λυκάβαντα, id eſt, annum

Eius γνησιότης oſtenditur.

(n) Edita eſt haec Noriſii epiſtola cum Tractatu *de Anno & Epochis Syro-Macedonum Florent.* 1689. 4.

(o) Rigordi *Diſſertatiuncula Gallice ſcripta* prodiit *Pariſ.* 1689. 4.

(p) Harduin. *in Proluſione Chronol. e numis reſtitutae de numis Herodiad. p.* 48.

(q) Schelſtraten. *Antiqu. Eccleſ. illuſtrat. Tom. I. p.* 653.

(r) Numi figuram habes etiam in *Act. Erud. Lipſ. Anno* 1690. *p.* 431. & *Supplem. Tom. II. p.* 364.

(s) Schelſtraten. *Tom. I. Antiqu. Eccl. p.* 653.

(t) Plin. *lib. VII. hiſt. nat. cap.* 58.

(u) Spon. *Miſcell. Antiqu. Sect. X. n.* 1. *p.* 315.

num notat, exprimi. Quum porro magnum hoc sit γνησιότητος argumentum, si numus cum aliis eiusdem principis conueniat: nostro non potest non magnum inde pondus accedere, cui geminum seruat numophylacium Regis Franciae (w), in hoc tantum a nostro diuersum, quod non λυκάβαντι μ'γ sed L. ΛΔ praefert, & in corolla exhibet locum, vbi cusus est, nempe Tiberiadem. Vt adeo nihil sit, meo quidem iudicio, quod numum hunc RIGORDI suspectum reddere possit.

§. XI.

Herodes Antipas regnare coepit an. Iul. 43.

Ceterum hic numus, si cum aliis monimentis conferatur, ea de caussa inprimis ad institutum nostrum facit, quoniam nobis initium tetrarchiae Herodis Antipae prodit, quo inuento, etiam mors Herodis M. fiet manifestior, atque sic totum confectum erit negotium. Constat igitur e IOSEPHO (x), Herodem M. prioribus, quas confecerat, tabulis, Antipam filium successorem destinasse, postea vero, pertaesum prioris testamenti, Archelao regnum, Antipae Galilaeam cum Peraea, Philippo denique Batanaeam & Paneada tetrarchiae nomine adsignasse (y). Mortuo inde parente, Antipas a Salome ad regni spem erectus, Romam nauigauit, ita ibi instructurus scenam, ut priores tabulae posterioribus praeferrentur, ipseque, exclusis fratribus, ad regnum adspiraret. Lite itaque aliquantulum protracta, Augustus Caesar in sollemni amicorum consessu ita diuisit prouincias, ut Philippum Batanaeae, Trachonitidi & Auranitidi; Antipam Galilaeae & Peraeae tetrarchas daret, maiorem natu, Archelaum, Iudaeae & Samariae ethnarcham praeficeret (z). Factum hoc esse ante erae vulgaris initium, ex eo adparet, quod idem IOSEPHVS narrat (a), Caesarem in consilium aduocasse amicos, & in his Caium, nepotem, iam a se adoptatum, cui honoratissimum in consistorio locum dederit. Inde enim facile liquet, Caium tum adhuc Romae fuisse, Lucium vero, eius fratrem, nondum in forum prodiisse, alias pari cum Caio honore fruiturum. Quum igitur Caius anno Augusti XLV in Orientem missus, numquam redierit Romam, morte quippe praepropera in itinere exstinctus, Lucius vero eodem anno demum in forum deductus sit (b): sane

(w) Schelstraten *l. c.* Ez. Spanh. *de Vsu & praest. numism. Diss. VIII. p.* 527. *Tom. I.*

(x) Ioseph. *lib. XVII. Antiquit. Iud. cap.* 10.

(y) Ioseph. *lib. XVII. cap.* 11.

(z) Ioseph. *lib. XVII. cap.* 13.

(a) Ioseph. *lib. XVII. cap.* 11.

(b) Sueton. *cap. XXVI. Aug.* Ant. Pagi *Adpar. ad Crit. Baron. n.* 153. & 155. *sqq. p.* 40. Norisius *Cenotaph. Pisan. dissert. II. p.* 119.

ſane inde conſequitur, vt diuiſio iſta iam ante annum Auguſti XLV, atque adeo etiam ante erae vulgaris initium facta ſit. Iam ex numo noſtro diſcimus, Herodem Antipam ex eo tempore adhuc L. ΜΓ hoc eſt annos XLIII tetrarchiae praefuiſſe. Ponamus interea, annum hunc quadrageſimum tertium cum tertio Caii Caligulae, hoc eſt Iuliano LXXXV concurrere, eodemque anno numum cuſum eſſe, quo Herodes, denuo regnum anhelans ad Caium Baias profectus eſt, (ſane enim poſt ea tempora Antipas in exſilium miſſus numos cudere non potuit,) conſequens erit, vt primum Herodis Antipae annum incidere in conſulatum Cn. Cornelii Lentuli & M. Valerii Meſſalae, hoc eſt, annum Iulian. XLIII & Caeſaris Auguſti XLII fateamur.

§. XII.

Supputationi huic non parum ponderis accedit ex Archelai imperio, cuius eadem cum fraterno fuere primordia. Auctor eſt DIO CASSIVS (c), Hiſtoricorum per haec tempora facile princeps, Archelaum, quem gentili nomine Herodem adpellat, anno ab V. C. DCCLIX. Iulian. LI. M. Lepido & L. Aruntio Coſſ. prouinciis regnoque ab Auguſto eſſe mulctatum, & exſulem in Galliam deportatum. Ita enim ille ad annum ſupra ſignatum: ὁ Ἡρώδης ὁ Παλαιστινὸς αἰτίαν τινὰ ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν λαβών, ὑπὸ τὰς Ἄλπεις ὑπερωρίσθη, καὶ τὸ μέρος τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἐδημοσιώθη. *Herodes Palaeſtinus, a fratribus accuſatus, trans Alpes eſt relegatus, ac pars eius ditionis in publicum redacta.* Quod ne cuiquam dubium videatur, conſentientem DIONI producam IOSEPHVM (d), qui, vbi cenſum, relegato Archelao, a Quirinio actum enarrat, *eum incidere ait in annum trigeſimum ſeptimum poſt victum a Caeſare in Actiaca pugna Antonium*, qui eſt ille proximus annus ab eo, quem Dio ſignauit. Apud Actium enim pugnatum eſt IIII. Non. Septembris A. V. C. DCCXXII. Iulian. XV. Inde annus XXXVII. eſt Iulian. LII, quem proxime anteceſſit Archelai proſcriptio. Porro eidem IOSEPHO (e) obſeruatum eſt, Archelaum prouinciis excidiſſe δεκάτῳ ἔτει τῆς ἀρχῆς *decimo principatus anno*, hoc eſt nono exacto. Quod ſi igitur ab anno V. C. DCCLIX retro numeres nouem annos, incides in annum ab V. C. DCCLI Iulian. XLIII, hoc eſt in illum ipſum, quem Herodiani numiſmatis beneficio ſuperiore paragrapho imperii illorum auſpicalem eſſe adſeruimus.

(c) Dio Caſſ. *lib. LV. p.* 567. *Iud. cap.* 3.
(d) Ioſeph. *lib. XVIII. Antiquit.* (e) Idem *lib. XVII. c.* 15.

§. XIII.

Praeterea haec supputatio confirmatur chronotaxi annorum Philippi, tertii fratris, quem Trachonitidem cum Batanaea tenuisse diximus. De hoc ita IOSEPHVS (f): *Tunc etiam Philippus, Herodis (Antipae) frater, diem suum obiit, anno Tiberii principatus vigesimo quum ipse praefuisset triginta septem annis Trachonitidi & Gaulanitidi ac Batanaeae.* Quum ergo Tiberii annus XX & Philippi XXXVII concurrat cum anno V. C. DCCLXXXVII Iulian. LXXIX, necessario sequitur, auspicia Herodis incidere in annum ab V. C. DCCLI Iulian. XLIII, iam antea numi auctoritate a nobis stabilitum.

§. XIV.

Harduini diuersa sententia reiicitur.

Ordinatis igitur Herodis Antipae temporibus, & cum fratrum chronotaxi conciliatis, non difficulter licebit colligere, quid sentiendum videatur de HARDVINO (g), annum Herodis XLIII, qui in numo adparet, cum Caii Imperatoris anno primo coniungente. Quam rem demonstraturus hanc praestruit hypothesin: *Vbi in numis Herodum Imperatorum annus omittitur, primus est semper intelligendus. Hanc enim ab illis veluti fidei suae tesseram dari Caesaribus oportuit in auspiciis imperii, suamque vel sic probare clientelam aut coniunctionem.* Sed haec regula, ex HARDVINI ingenio nata, nullum in re numaria inuenit praesidium, pluresque exceptiones patitur. Exstant enim numi Agrippae Regis quam plurimi (h), in quibus Vespasiani, Titi vel Domitiani capita conspiciuntur, annis imperii non adscriptis, & tamen auersae numorum facies modo ἔΤΟυ ΙΘ ΒΑσιλέως ΑΓΡΙΠΠΑΣ, modo ἔΤΟυ ΚΔ. ΒΑ. ΑΓΡΙΠΠΑ, modo ΕΤΟυ ΚϚ ΒΑ. ΑΓΡΙΠΠΑ, modo ΕΤΟΥ ΚΘ. ΒΑ ΑΓΡ. ΙΠΠΑ, id est, modo annum Agrippae Regis XIX, modo eiusdem XXIV, modo XXVI, modo XXIX praeferunt, quos omnes nec Harduinus nec alius quisquam, salua chronologia, cum primis istorum Imperatorum annis coniunget.

§. XV.

Tempus inter obitum Herodis M. & Imperium Antipae.

Iam igitur quaerendum videtur, quantum temporis inter Herodis mortem & Antipae initium effluxerit? Hoc vero negotium non rectius expediemus, quam vbi anni tempus, tum quo Herodes M. impuram animam efflauit, tum quo Antipas cum fratribus principatum Romae obtinuit, indagauerimus. Hic iterum nos iuuat IOSEPHVS (i), qui vbi Archelaum aeque, ac Antipam, instante

(f) Ioseph. *l. XVIII. Antiq. Iud. c. 6.*

(g) Harduin. *prolus. Chronol. de numis Herodiad. p. 48.*

(h) Spanhem. *de Vsu & praestant. numism. Dissert. IX. p. 533. Tom. I.*

(i) Ioseph. *lib. XVII. c. 11.*

ſtante feſto paſchatis, Romam nauigaſſe expoſuit, ſtatim pergit ad ſeditionem Iudaeorum, ingruente feſto pentecoſtes contra Sabinum excitatam (k), atque interea, dum haec geſta ſint, fraternam de regno contentionem a Caeſ. Auguſto ſopitam tradit. Vnde certo conſtat, adulta iam aeſtate cauſſam hanc Romae ad liquidum fuiſſe perductam. Herodis autem mors quo anni tempore contigerit, non aeque facilis coniectura eſt. Valeat tamen hic tantiſper Iudaeorum auctoritas, qui in libris ieiuniorum ad diem VII menſis Casleu Synagogae ſupplicationem indicunt, quod is ſit יום שמת הורודום *dies quo exceſſit Herodes* (l). Ex quo colligitur, circa Nouembrem eum obiiſſe, & quidem anno, qui filiorum principatum proxime anteceſſit, nempe Iuliano XLII Auguſti XLI, C. Caluiſio Sabino & L. Paſſieno Rufo Coſſ.

§. XVI.

Teſtimonii Ioſephi demonſtratur.

Sed ne quis exiſtimet, emortualem hunc Herodis annum, in quem EM. SCHELSTRATENVS (m), ANTONIVS PAGI (n), NORISIVS (o), RIGORDVS (p), IO. CLERICVS (q), Auctor anonymus apud SARNELLIVM (r), TILLEMONTIVS (s), GVIL. WHISTON (t), BASNAGIVS (u), aliique eruditorum anteſignani miro conſenſu feruntur, ſolo Iudaeorum teſtimonio niti, etiam hoc addimus, quod IOSEPHI chronologia cum hac hypotheſi amantiſſime conſpiret. Hic enim de Herodis morte ita tradit (x): Τελευτᾷ βασιλεύσας μεθ' ὃ μὲν ἀνεῖλεν Ἀντίγονον, ἔτη τέσσαρα καὶ τριάκοντα, μεθ' ὃ δὲ ὑπὸ Ῥωμαίων ἀποδέδεικτο, ἑπτὰ καὶ τριάκοντα. *Moritur, quum regnaſſet poſt ſublatum quidem Antigonum triginta quatuor annos, poſteaquam vero renunciatus fuerat a Romanis, triginta ſeptem.* Hinc nemo non videt, emortualem Herodis annum ſtatim in aprico futurum, ſi, quo anno imperare coeperit, certum fuerit atque exploratum. Sed & hac in re Ioſephi laudanda induſtria, ſiquidem accurate annum deſignavit, quo Herodes Romanorum

(k) Idem *lib. XVII. c. 12.*

(l) Vid. Iacobi Vſſerii *Annal. V. T.*

(m) Schelſtraten. *Antiqu. eccleſ. illuſtr. l. c.*

(n) Anton. Pagi *in Adparat. ad Crit. Baron. n. 142. p. 35. Tom. I.*

(o) *In Cenotaph. Piſan. & epiſt. citat.*

(p) Rigord *Diſcours ſur une medaille de Herode Antipas.*

(q) Io. Cleric. *Diſſ. I. de annis vitae Chriſti ad Harmon. Evang. p. 2. ſqq.*

(r) Vid. Sarnell. *lettere Eccleſiaſtiche* 35.

(s) Tillemont *dans les Mémoires pour ſervir à l'hiſtoire eccléſiaſtique To. I. part. I.*

(t) Gu. Whiſton. *Conſpect. Chronol. N. T. prop. 12.* vbi annum emortualem Herodis adſignat periodi Iulian. 4710. qui idem eſt cum Iuliano 41.

(u) Sam. Baſnag. *Annal. p. 117. ſqq.*

(x) Ioſeph. *lib. XVII. cap. 10. & lib. I. de bello Iud. cap. 21.*

manorum auſpiciis regni decus in familiam ſuam intulit. Factum enim hoc teſtatur ἐπὶ τῆς ʹς καὶ π′ καὶ γ′ ὀλυμπιάδος, ὑπατεύοντος Γαΐου Δομετίου Καλβίνου τὸ δεύτερον καὶ Γαΐου Ἀσινίου Πωλίωνος, *Olympiade CLXXXIV. C. Domitio Caluino iterum & C. Aſinio Pollione Coſſ* (y). qui fuit annus ab V. C. DCCXIV. Iulian. VI. Auguſti vero V. Quod ſi igitur ab hoc anno numeraueris annos XXXVII, quos imperauit, habebis annum ab V. C. DCCL Iul. XLII. Auguſti XLI, quo mortuum illum demonſtrauimus. Alio loco narrat (z), illum Hieroſolyma expugnaſſe tertio anno, ex quo Romae Rex fuerat renunciatus, Conſulatumque tunc Romae geſſiſſe M. Agrippam & Canidium Gallum (a). Qui annus Faſtorum omnium fide eſt ab V. C. CXVII. Iulian. IX. Auguſti IIX, a quo ſi numeraueris annos XXXIV, quos ex eo tempore regnauit, denuo incides in annum ab V. C. DCCL. Iulian. XLII. Auguſti XLI, ſupra a nobis conſignatum.

§. XVII.

Tempus inter natalem Christi & mortem Herodis. Dies natalis Christi obſcurior.

Sed vltima ſupereſt quaeſtio omnium difficillima, quandoquidem in ea & IOSEPHI, & patrum teſtimoniis deſtituimur. Nondum enim ad liquidum perductum eſt, quantum temporis inter Chriſti natalem & Herodis exceſſum interceſſerit. De menſe & die non adeo laborabimus, quum omnes & traditiones & coniecturae ſine fundamento ſint. Occidentalis quidem eccleſia, quam conſtanter diem VIII Kalend. Ianuarii Chriſti natalem fuiſſe crediderit, ſingulari Diſſertatione docuit doctiſſimus ITTIGIVS (b). Sed praeterquam quod cum iſthac anni tempeſtate vix conciliari queat paſtorum ſub dio manſio, Luc. II. 8. dudum etiam ſuſpicati ſunt eruditi (c), Latinam eccleſiam aemulatione gentilium hunc diem conſecraſſe, vt ſcilicet, quo die pagani Natalem Solis celebrabant, Chriſtiani ſolis iuſtitiae illuceſcentis recolerent memoriam. Nec eccleſiaſticae traditionis nos hic adſtringit auctoritas, ſiquidem ne ipſi quidem veteres diffitentur, eccleſiam in diebus feſtis conſtituendis, nullam ſaepe temporis habuiſſe rationem

(y) Idem *lib. XIV. Antiqu. cap.* 14.
(z) Idem *lib. XIV. cap.* 26.
(a) Idem *lib. XIV. cap.* 16.
(b) Thom. Ittig. *Diſſ.* III. *Adpendici de Haereſiarch. Apoſtol. aetat. annexa.*
(c) Sententiam hanc ex Faſtis Romanis confirmant Graeuius, *not. ad Lactant. de mortib. perſequutor.* Harduinus *in Antirrhetico de numis antiqu. colon. & municip.* & Salom. van Till *in Diſſert. de anno, die & menſe nati Chriſti cum Phoſphoro prophetico edita part. I. cap.* 2. Sed hos refutare inſtituit Philippus a Turre *in Monimentis veteris Antii Part. II. cap.* 6. diabolo auctore factum putans, vt Mithrae turpiſſima ſacra in diem hunc Chriſtianis ſacroſanctum transferrentur.

nem (d), ſed iis perinde fuiſſe, quo die in eccleſia agerentur. Denique ne SCALIGERI quidem computatio, ephemeriarum Leuiticarum ordine innixa, omni exceptione maior eſt, vt adeo non temere ANTON. BYNAEVS (dd) hic, collatis inter ſe omnium coniecturis, illud Terentianum vſurpet: *Feciſtis probe, incertior ſum multo, quam dudum.* Sed haec diei menſiſque obſcuritas nihil impedit, quo minus ad annum natalem quam proxime perueniamus. Quod fieri poterit, ſi epocham templi ab Herode M. reſtaurati in conſilium adhibeamus. Conſtat enim ex IOANNIS Euangelio (e), Iudaeos Chriſto, de morte & reſurrectione ſua ſub templi ſchemate loquenti, hunc in modum reſpondiſſe: Τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσιν ᾠκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν; *Quadraginta & ſex annis templum iſthoc exaedificatum eſt, & tu intra tres dies id excitaueris?* Certum puto, Herodianam ſtructuram hic intelligi, quum templum a Zorobabele intra decennium exaedificatum ſit, nec anni XLVI prodeant, ſi vel maxime tempus, quo ab opere ceſſatum eſt, adiicias (f). Loquuti vero hoc ſunt Iudaei primo, quod Chriſtus durante miniſterio ſuo celebrauit, paſchate, quando trigeſimum circiter aetatis annum compleuerat. Herodes autem nouum templum moliri coepit, anno regni ſui decimo octauo, poſt debellatum Antigonum decimo quinto (g), id eſt Iuliano XXVI. Vnde ſua ſponte conſequitur, vt annus a templo aedificato XLVI, quo Iudaei haec loquuti ſunt, incidat in Iulian. LXXI, a quo numero ſi demas annos XXX, quos Chriſtus tum natus erat, habebis annum Iulian. XLI, ab V. C. DCCXLIX Auguſti XL, quo Auguſtus Caeſar & L. Sulla faſces conſulares Romae tenebant. Quem annum genuinum Chriſti natalem fuiſſe, paullo poſt aliis quoque argumentis conſtabit.

M 3 §. XVIII.

(d) Florentinus *in Admonit. praeuiis ad Martyrolog. adm.* 11. Petrus Damian. in Opuſculo cui titulus: *Dominus vobiſcum cap.* 15. *Conf.* Anton. Pagi *Critic. Baron. ann.* 67. *n.* 23. *p.* 58.

(dd) Bynaeus *de Natali Chriſti lib. I. cap. IV.* §. 14. *p.* 414.

(e) Io. II. 20.

(f) Vid. Lightfoot *Hor. Hebr. & Talmud. ad Ioan. II.* 20. *p.* 977. *ſqq.*

(g) Teſtatur hoc Ioſeph. *lib. XV. Antiquit. Iud. cap.* 14. *& lib. I. de bell. Iud. cap.* 16. Et quamuis Herodes anno octauo hanc templi ſtructuram eidem Ioſepho dicatur abſoluiſſe, illud tamen de ſanctuario ſolum & ſancto ſanctorum videtur accipiendum. In ceteris aedificiis, quae ciuitatis ſpeciem prae ſe ferebant, ſemper aliquid fuiſſe adiectum, ex eo liquet, quod Ioſephus *lib. XX. Antiqu. cap.* 8. ad Agrippae Regis tempora refert, ἤδη δὲ τότε καὶ τὸ ἱερὸν τετέλεστο. *Tunc etiam templum demum abſolutum eſt.* Confer. praeter Lightfoot modo allegatum Lud. Capelli *Adnot. ad Ioann. p.* 1579. 1580. *Tom. IV. Crit. Sacr.*

§. XVIII.

Via secunda. Census tempore nativitatis Christi fuit universalis.

Sed quo minus de primo charactere prolixiores ſimus, prohibet promiſſae breuitatis fides, ſubinde nos admonens, quanto omnia tranſcurſu dicenda ſint. Pergendum igitur iam erit ad ſecundum, quem aegre adhuc cum hiſtoria Romana Syriacaque conciliarunt, videndumque, annon ex monimentis genuinis cenſuum ab Auguſto actorum, Praeſidumque Syriae hiſtoria poſſit quodammodo illuſtrari. De cenſu itaque LVCAS: Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην (h). *Factum vero eſt, in diebus iſtis exiit edictum a Caeſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis.* Quamuis vero haec ita clara videantur, vt vix vocabulum aliquod in quaeſtionem venire crederes: in eo tamen adhuc in diuerſa abierunt eruditi, quod per πᾶσαν τὴν οἰκουμένην alii ſolam Iudaeam, alii vniuerſum orbem Romanum intelligendum exiſtimant. Ex quo noua ſubnaſcitur quaeſtio, vtrum Euangeliſta de vniuerſali, an de particulari aliquo cenſu loquatur? Poſteriorem ſententiam tuetur ANTONIVS BYNAEVS (i) prouocatque ad Eſ. XIII. 5. XIV. 26. vbi Ebraicum כל ארץ & Graecum πᾶσα ἡ οἰκουμένη de ſola Iudaea accipiantur. Sed neſcio, an haec coniectura vel ſpeciem vllam habeat. Sane enim ἡ οἰκουμένη apud omnes bonos ſcriptores non niſi de orbe terrarum habitabili dicitur. Nec aliam ſignificationem vel apud LVCAM, vel in toto nouo foedere, vox admittit, ceu ex inductione locorum omnium (k) conſtat. Nec ſeptuaginta quoque interpretes aliam ſignificationem ſubſtituiſſe videntur, quandoquidem loca ESAIAE de vniuerſo orbe acceperunt, & Hebraei textus ſequuti ſunt veſtigia. Deinde vix puto exemplum in omni hiſtoria exſtare, ex quo colligas, cenſus particulares in regnis ſociorum atque amicorum P. R. aliquando actos eſſe. Certe tum demum illud fieri ſolebat, quando in prouinciae formam eſſent redigenda, quod etiam Iudaeae poſt Archelai proſcriptionem contigit. At vero cenſus vniuerſales etiam Reges, ſub clientela Romanorum Caeſarum imperantes, recuſare non poterant. Qua de re alibi fortaſſis fuſius commentabimur. Non ferunt igitur noſtrae rationes, vt cum BYNAEO cenſum hic particularem fingamus, quem

(h) Luc. II. 1.

(i) Anton. Bynaeus *lib.* I. *de Natali Chriſti cap.* I. *p.* 304.

(k) Vbiuis in N. T. ἡ οἰκουμένη notat orbem terrarum, nempe Matth. XXIV. 14. Luc. II. 1. IV. 5. XXI. 26. Actor. XI. 28. XVII. 6. 31. XIX. 27. XXIV. 5. Rom. X. 18. Ebr. I. 6. II. 5. Apoc. III. 10. XII. 9. XVI. 14.

quem IOSEPHVS, his in rebus, quidquid alii criminentur, diligentiſſimus non ſane tacuiſſet.

§. XIX.

Cenſus hic illuſtratur, ex monimento Ancyrano.

Ceterum cenſuum ab Auguſto per Romanum orbem actorum chronotaxin praeclare omnino illuſtrat MONIMENTVM ANCYRANVM, quod ab AVGERIO BVSBEQVIO in Oriente deſcriptum, multos deinde editores inuenit. (l) Equidem ISAACVS CASAVBONVS (m) huic inſcriptioni non multum defert, ideo, quod aliqua perperam, & contra omnem Latinitatem expreſſa, contineat. Sed multa ſunt, quae CASAVBONO reſpondeamus. Primo enim ferendum eſt hoc in prouincialibus, vt eorum inſcriptiones Latinae dictionis nitorem atque vrbanitatem non omni ex parte adſequantur. Deinde BVSBEQVIVS in deſcribendo marmore amanuenſium opera vſus eſt, qui quin ſaepius hallucinati ſint, non dubitamus. Praeterea ipſum marmor non modo hinc inde mutilum eſt, ſed & a barbaris ita clauarum ſecuriumque ictibus laceratum, vt plura legi non poſſint. Quis ergo miretur, multa perperam deſcripta eſſe? Audiamus ipſum BVSBEQVIVM, (n) erudite ſimul de monimenti praeſtantia iudicantem: *Ancyrae pulcerrimam vidimus inſcriptionem, & tabularum illarum, quibus indicem rerum, a ſe geſtarum, complexus eſt Auguſtus, exemplum id, quatenus legi potuit, per noſtros homines tranſcribendum curauimus. Exſtat inciſum aedificii, quod olim fortaſſe praetorium fuerat, diruti & tecto carentis marmoreis parietibus, ita vt dimidia pars intrantibus ad dextram, dimidia ad ſiniſtram occurrat. Suprema capita fere integra ſunt, media lacunis laborare incipiunt, infima vero clauarum & ſecurium ictibus ita lacerata, vt legi non poſſint. Quod ſane rei litterariae non mediocre damnum eſt, a doctis merito deplorandum; idque eo magis, quod vrbem illam ab Aſiae communitate Auguſto dicatam fuiſſe, conſtet.* Denique & alii, quibus eas regiones adire contigit, multa, quae BVSBEQVII amanuenſes perperam legerant, emendarunt, quod fecit praecipue ANTONIVS VERANTIVS, & nouiſſime DANIEL COSSONVS, ex cuius ſchedis idem monimentum haut paullo locupletius atque emendatius vulgauit IACOB. GRONOVIVS, & notis ſuis illuſtratum *Memoriae Coſſonianae* ſubiecit, editae Lugd. Batau. 1695. 4°.

§. XX.

(l) Primus edidit Andr. Schottus *Anno* MDLXXIX. *cum Aurelio Victore;* poſtea Leunclauius *in Pandect. Turcicis;* Gruterus *in Inſcriptionibus p.* CCXXX. Ian. Rutgerſ. *Var. Lect. p.* 163. *ſeq.* & editores Suetonii recentiores plerique. Denique omnium emendatiſſime deſcriptum a Daniele Coſſonio, ex eius ſchedis in lucem extulit Iac. Gronou. *in Memor. Coſſonian. p.* 57. *ſequ.*

(m) Caſaubon. *Not. ad Sueton. cap.* CI. *Aug.*

(n) Busbequ. *Epiſt.* 1. *de Reb. Turcic. p. m.* 93.

§. XX.

Ex laudato igitur monimento Ancyrano ſequentia huc pertinent, quae qualia ex ſchedis Coſſonianis edidit GRONOVIVS (o), hic ſubiiciemus, iis, quae integriora ſunt in apographo Busbequiano vncinulis incluſis:

PATRICIORVM NVMERVM AVXI CONSVL QVINTVM IVSSV POPVLI ET SENATVS SENATVM TER LEGI ET IN CONSVLATV SEXTO CENSVM POPVLI COLLEGA M. AGRIPPA EGI. LVSTRVM POST ANNVM ALTERVM (ET QVADRAGESIMVM FECI (legi) QVO LVSTRO CIVIVM ROMANORVM CENSITA SVNT CAPITA) QVADRAGENS CENTVM MILLIA ET SEXAGINTA TRIA MILLIA. CVM IMPERIO LVSTRVM (SOLVS) FECI (legi) CENSO (RINO ET A) SINIO COS. QVO LVSTRO CENSA SVNT CIVIVM ROMANORVM CAPITA QVADRAGENS CENTVM MILLIA ET DVCENTA TRIGINTA TRIA M. CONSVLARI CVM IMPERIO LVSTRVM COLLEGA TIBERIO CA. SEXT. POMPEIO ET SEX. APPVLEIO COS. QVO LVSTRO ETIAM CENSA SVNT ROMANORVM CAPITVM QVADRAGENS CENTVM MILLIA —IGINTA ET SEPTEM MILLIA.

§. XXI.

Chronotaxis censuum Augusti.

Quae hic paullo plenius referuntur, ea paucioribus verbis ſuo more hunc in modum eloquitur SVETONIVS (p): *Recepit & morum legumque regimen aeque perpetuum, quo iure, quanquam ſine cenſurae honore, cenſum tamen populi ter egit, primum ac tertium cum conlega, medium ſolus.* Quemadmodum igitur SVETONIVS monimentum Ancyranum confirmat; ita hoc illius narrationem egregie illuſtrat, dum, quo conſule quiſque cenſus actus ſit, accurate indicat. Vnde ſequens naſcitur cenſuum Auguſti chronotaxis:

Anno Iuliano XVIII. Ab V. C. DCCXXVI. Caeſ. Auguſto & M. Vipſanio Agrippa II. Coſſ.	cenſus primus Auguſti cum Collega
Anno Iul. XXXVIII. Ab V. C. DCCXLVI. C. Martio Cenſorino & C. Aſinio Gallo Coſſ.	cenſus ſecundus ſolius Auguſti.
Anno Iul. LIX Ab V. C. DCCLXVII. Sexto Pompeio & Sexto Appuleio Coſſ.	cenſus tertius, proxime ante mortem Auguſti, cum conſorte Imperii, Tiberio.

Iuſtam

(o) Gronou. *Memor. Coſſon. p. 59.* (p) Sueton. *c. XXVII. Aug.*

Iustam hanc esse temporum consignationem, nemo temere negauerit. De primo enim censu auctorem etiam habemus DIONEM (q), qui res in consulatu sexto ab Augusto gestas recensens, etiam haec addit: Ἐν δ' οὖν τῷ τότε παρόντι τά τε ἄλλα, ὥσπερ εἴθιστο, ἔπραξε, καὶ τὰς ἀπογραφὰς ἐξετέλεσε. *Eo quidem anno cum alia, quae mos erat facere, tum etiam censum peregit.* Idem DIO (r) etiam de vltimo censu breui ante mortem Augusti acto ita scribit: ἔπεμψεν ἄλλους ἄλλῃ, τά τε τῶν ἰδιωτῶν καὶ τὰ τῶν πόλεων κτήματα ἀπογραψαμένους. *Alios alio dimisit, qui priuatorum ac ciuitatum facultates describerent.* Nec putandum est, DIONEM a monimento nostro dissentire, dum illud anno antecedente ab V. C. DCCLXVI factum commemorat. Licet enim exspirante hoc anno, censores isti extraordinarii dimissi sint, ipse tamen census ante sequentem annum, qui in monimento Ancyrano signatur, peragi non potuit. De medio quamuis taceat, vel haec tamen testimonia, ad chronotaxeos nostrae veritatem monimentique Ancyrani sinceritatem probandam, sufficient.

§. XXII.

Censum secundum huc pertinere.

Quod si igitur census hos cum temporum ordine supra a nobis constituto conferamus: statim apparebit, nec primum, nec vltimum huc pertinere. Quapropter medius ille sit oportet, qui a LVÇA cum Christi natalibus coniungitur. Sed sic triennii fere est interuallum hunc censum inter & annum Iulianum XLI, quem superius Christo natalem adseruimus. Quod tamen nemini videbitur mirum, qui censuum antiquorum rationem perspectam habet. Exemplo enim non vno constat, census, ab Imperatoribus indictos, per aliquot annos protrahi consueuisse, antequam ad finem perducerentur. Sic censui Augusti vltimo, eo ipso anno, quo hic Imperator viuis interesse desiit, per Galliam praefuit Germanicus (s), quod contigit anno Iul. LIX, duobus Sextis Coss. & tamen postea ad absoluendum hoc negotium P. Vitellius & Cantius dimissi sunt (t). Quod, quum factum sit L. Scribonio Libone & T. Statilio Sisenna Coss. i. e. anno Iul. LXI. censum hunc per Galliam solam tres omnino annos continuatum fuisse oportet. Sed & PLINIVS (u) census meminit, sua aetate ab Imperatoribus Vespasianis, patre filioque acti, quem intra quadriennium demum absolutum scribit. Admodum igitur fit verosimile, censum etiam, Christo nascente actum, iam anno ab V. C. DCCXLVI. indictum quidem, sed per annos tamen aliquot continuatum fuisse; in primis quum cre-

 dibile

(q) Dio *lib. LIII. p. 496.*
(r) Idem *l. LVI. p. 588.*
(s) Tacit. *lib. Annal. I. cap. 33.*
(t) Idem *lib. II. Annal. cap. 6.*
(u) Plinius *lib. VII. Hist. nat. cap. 49.*

dibile sit, eum, vt omnia noua solent, multas per Iudaeam turbas dedisse. Certe non facile crediderim, totam Syriam ac Iudaeam breuiore temporis interuallo absolui potuisse (x).

§. XXIII.

Lapsus quidam Chronologici notantur.

Video, etiam a doctissimo auctore Harmoniae euangeliorum, in bibliotheca Vsseriana repertae, & hic loci bis excusae, ad MONIMENTVM nostrum prouocari (y); Sed quum ab eo aliquoties erratum sit, operae pretium erit, eius hypothesin expendere paullo accuratius. Primo igitur medium censum in marmore Ancyrano descriptum actum credit P. Vinitio & L. Alfinio Varo Coss. quum in marmore diserte consulatus C. Martii Censorini & C. Asinii Galli memoretur, vnde censum octo annis recentiorem facit, quam marmor, quod tamen pro sententia sua adducit. Deinde consulatum P. Vinitii & L. Alfinii concurrere putat cum anno ab V. C. DCCXLIX. quemadmodum in margine legitur, quum potius in annum ab V. C. DCCLV. incidat. Porro hunc censum per tres annos durasse, & denique Sexto Aelio Cato & C. Sentio Saturnino Coss. peractum fuisse, existimat, idque ex DIONIS lib. LV. colligi posse credit. Verum & tempora hic perturbat auctor, & DIONEM ipsum a se tum non fuisse euolutum, prodit. Alias enim animaduertisset, DIONEM non de censu vniuersali isto, sed de particulari aliquo per solam Italiam instituto loqui. Ita enim ille *(z)*: Τοῦτο μὲν δὴ δι' ἑτέρων ἔπραξεν, αὐτὸς δὲ ἀπογραφὰς τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ κατοικούντων, καὶ μὴ ἐλάττω πέντε μυριάδων οὐσίαν κεκτημένων ἐποιήσατο. τοὺς γὰρ ἀσθενεστέρους, τούς τε ἔξω τῆς Ἰταλίας οἰκοῦντας, οὐκ ἠνάγκασεν ἀπογράψασθαι, δείσας μὴ νεωτερίσωσί τι ταραχθέντες. *Haec quidem Augustus per alios transegit: ipse vero recensionem eorum, qui in Italia habitarent, ac ad ducenta sestertia possiderent, iniuit. Pauperes enim & eos, qui extra Italiam habitarent, ad censum non coëgit, veritus quippe, ne quid turbarum darent.* Quod si igitur census ad solos Italos, & eos quidem, qui ducenta sestertia possiderent, pertinuit: quomodo ad illum Lucae referri poterit, qui per totum Romanum orbem actus est, & Iosephum quoque & Mariam, tenuioris conditionis homines, Bethlehemum ire compulit? Ipsa auctoris sententia, qua Christum tertio erae Dionysiacae anno natum statuit, quam incommoda sit, quibusque difficultatibus exposita, iam ex iis, quae paullo ante dicta a nobis sunt, colligi haut difficulter potest.

§. XXIV.

(x) Huetius *Demonstrat. Euang. prop. IX. pag.* 703. 704.

(y) Anonymi *Adparat. ad harmon. Euangel. pag.* 5.

(z) Dio *lib. LV. pag.* 75.

§. XXIV.

Explicandum iam erit, quis eo tempore, quo Chriſtus natus eſt, Syriae Praeſes fuerit, quum ea quaeſtio haut parum ad rem pertinere videatur. Quandoquidem vero catalogum eorum nullum adhuc habemus, omnibus numeris abſolutum (a): dabimus operam, vt quae eruditi ex monimentis antiquis ea de re obſeruarunt, hic veluti in breui quadam tabula exhibeamus. Numorum ergo ſcriptorumque veterum auctoritate ſecuri, hos Syriae Praeſides circa Chriſti tempora notamus:

Chronotaxis Praeſidum Syriae e numis reſtituta.

Anno Iulian. XXXVII. Ab V. C. DCCXLV. vel DCCXLVI.	C. Sentius Saturninus abeunti e Syria Titio ſucceſſor miſſus eſt, teſte IOSEPHO (b).
Anno Iulian. XL. Ab V. C. DCCXLVIII. ante menſem Novembr.	Quinctilius Varus iam Saturnino ſucceſſerat. Docet hoc numus Antiochenus e Florentino gazophylacio ab HENRICO NORISIO (c) & e cimeliis Regis Chriſtianiſſimi ab ANTONIO PAGI (d) & IO. HARDVINO (e), publicatus, cuius in antica habetur caput Iouis laureatum, in poſtica genius Antiochenorum tutelaris turritus monti, cui inferius ſymbolum Orontis fluminis adſidet, innixus, dextraque palmam tenens, cum perigraphe: ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ ΕΠΙ ΟΥΑΡΟΥ ΕΚ. i. e. Numus *Antiochenorum ſub Varo anno XXV.* cuſus. Quum vero annus XXV. erae Antiochenae, quae a victoria Auguſti Actiaca conſurgit (f), incidat in Iulianum XL. ab V. C. DCCXLVIII. neceſſario

(a) Praeſidum Syriae catalogum varii dedere Chronologi. In his Laurentius Suslyga in tractatu *de anno ortus ac mortis Domini, deque vniuerſa I. C. in carne oeconomia Gracii* 1605. 4. edito, qui liber iam Caſauboni aetate tam rarus fuit, vt vix obiter ſibi inſpectum, nunquam vero lectum eſſe, fateatur *Exercit. I. Antibaron. n. 30. p.* 118. Tentauit & Baronius *in Adparat. n.* 85. eorum chronotaxin conſtituere, ſed ita, vt nemo illo hac in re offenderit grauius. Poſtea Caſaubonus *l. c.* eum in multis emendauit, ſed vt nec ipſe omnia viderit. Vaillantii *de Praeſidibus Syriae opus, quod in Numiſmatibus aereis Imperatorum Tom. II. p.* 63. promiſit, nunquam, quod ſciam, in lucem prodiit. Omnibus interim in hoc genere diligentiam ſuam probarunt Paulus Pezron *dans l'hiſtoire évangelique pag.* 64. *ſeqq.* Emanuel Schelſtraten *Antiqu. illuſtrat. Tom. I. Diſſ. I. de Chronotaxi vitae Chriſti.* Montacut. *Adparat. IV. ad Orig. Eccleſiaſt.* & purpuratorum doctiſſimus Henr. Noriſius *in Cenotaph. Piſan. Diſſ. II. cap. XVI. p.* 269. *ſequ.* Conferendus etiam Salom. van Till *Phoſphorus propheticus in appendice*, vbi numi praeſidum Syriae varii exhibentur atque illuſtrantur.

(b) Ioſeph. *lib. XVI. Antiqu. Iud. cap.* 13.

(c) Henr. Noriſ. *Diſſ. III. de Epoch. Syro-Maced. cap. VII. p.* 247.

(d) Anton. Pagi *Adparat. ad Critic. Baron. n.* 136. *p.* 33.

(e) Harduin. *Antirrhet. p.* 58.

(f) Noriſ. *l. c.*

ſario ſequitur, vt Quinctilium Varum iam ante Nouembrem huius anni Syriae Praeſidem fuiſſe, fateamur (g).

Anno Iuliano XLI. Ab V. C. DCCXLIX. } Adhuc Syriae praefuit VARVS, ceu liquet e numo VAILLANTII (h), eiusdem commatis, cum perigraphe: ANTIOXEΩN EΠI OYAPOY αK (ςK) id eſt: *Numus Antiochenorum ſub Varo anno XXVI. cuſus.*

Anno Iulian. XLII. Ab V. C. DCCL. } Adhuc praefuit VARVS, quod teſtatur numus NORISII eiusdem generis cum perigraphe: ANTIOXEΩN EΠI OYAPOY ZK. id eſt: *Numus Antiochenorum ſub Varo cuſus anno XXVII.*

Anno Iulian. L. ab V. C. DCCLVIII. } Syriam demandatam fuiſſe cuidam Sentio Saturnino, ab illo ſuperiore diverſo, primus coniecit ANTONIVS PAGI (i), idque beneficio numiſmatis, in quo huic praeſidi adſcriptus eſt annus Antiochenus EA. Sed vereor, vt hic ſatis fuerit oculatus. Sane ſecundi hoc nomine Praeſidis nuſquam alias vllum veſtigium adparet. Suſpicor igitur, legi debuiſſe EK, quum facile fieri potuerit, vt K, ſuperiore linea aliquantulum detrita, ſpeciem τῦ Λ praeberet. Annum vero EK id eſt XXV. Saturnino vltimum, Varo primum fuiſſe iam antea vidimus.

§. XXV.

Chriſtus Varo Praeſide natus.

Iam igitur facile iniri poterit ratio, in cuiusnam Praeſidis magiſtratum inciderit tot anxiis patrum votis expetita Seruatoris natiuitas. Sane de P. Quirinio cogitandum non erit, quippe quem diu poſt Chriſti natiuitatem, Archelao nimirum iam ditionibus mulctato, in Syriam cum Praeſidis dignitate miſſum, conſtat. Quum tamen LVCAS Euangeliſta diſerte adfirmet, deſcriptionem iſtam fuiſſe *πρώτην ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου:* variis rationibus nodum hunc ſoluere, LVCAMque cum ſcriptoribus profanis conciliare eruditi tentarunt. BARONIVS inaudita temeritate omnibus antiquis monimentis contradicere auſus, Quirinium ter omnino Syriae praefuiſſe fingit: id quod tamen ſecare nodum eſt, non diſſoluere. Alii,

(g) Conuenit haec Vari epocha cum calculo Ioſephi, *qui lib. XVII. Antiqu. Iud. cap. 7.* diſerte teſtatur, Varum extremis Herodis temporibus Sentio Saturnino ſucceſſiſſe. Vnde miror, Caſaubonum *Exercit. I. Baron. n. 30. p. 124.* & Noriſium ipſum *in Cenotaph. Piſan. Diſſ. II. §. XVI. §. XI. p. 311.* eius initium in annum ab V.C. DCCL. reiicere.

(h) citati ab Harduin. *in Antirrhet.* & Noriſ. *Epoch. Syro-Maced. Diſſ. III. cap. VII. p. 147.*

(i) Anton. Pagi *loco citato, ad ann. Chr. XIX. n. 3. p. 16.*

Alii, inter quos & ANT. BYNAEVS (k) nomen ſuum profitetur, vocem πρώτη comparative exponunt pro προτέρα, commodiſſimumque hunc ſenſum eſſe exiſtimant: *Haec deſcriptio* πρώτη *prior* vel *ante* facta eſt, *quam praeſideret Syriae Quirinius.* Sed non opus videtur, vt tam violenta interpretatione, & iamdudum ab ISAACO CASAVBONO (l) exploſa, LVCAE ſuccurramus, quum eius verba cum hiſtoria plane non pugnent, ſed omnium optime conueniant, vt paullo poſt erit perſpicuum. Nullum igitur eſt dubium, quin eo, quem ſupra Chriſti natalem fuiſſe diximus anno, Quinctil. Varus Syriae Praeſes fuerit, id enim numi tam clare docent, ut fruſtra manifeſtae veritati contradiceres: LVCAS vero tantum abeſt, vt Syriae Praeſidem nominare voluerit, vt potius haec ſententia ipſa verborum, quibus vtitur, notione refellatur. Praeſidem enim Graeci ὑπάτην vel ἐπιστάτην, aliquando etiam δικαιοδότην vocare ſolent. Vox vero ἡγεμονεύων vel ἡγεμὼν non ſolis praeſidibus Romanis dari, ſed de omnibus vſurpari ſolet, qui rem aliquam alieno nomine agendam ſuſcipiunt, vnde & illi, qui die baptiſmi infantum loco ſponſionem faciunt ἡγεμονεύοντες ſunt DIONYSIO AREOPAGITAE (m). Quum igitur cenſus non ab ordinariis praeſidibus agerentur, ſed a viris probatis aliis, cum extraordinario imperio in prouincias miſſis (n): perſpicuum eſt, Quirinium tum non praeſidem, ſed ἡγεμονεύοντα i. e. extra ordinem eo miſſum fuiſſe. Hac de cauſſa IVSTINO MARTYRI (o) vocatur πρῶτος ἐν Ἰουδαίᾳ γενόμενος ἐπίτροπος, *primus per Iudaeam procurator.* Quod ſane de Praeſide accipi non poteſt, quia tunc non Iudaeae, ſed Syriae praeſes dicendus fuiſſet, neque etiam ita primus potuiſſet adpellari: Si vero non de praeſide: ergo de magiſtratu extraordinario ad cenſum agendum miſſo. Ἐπιτροπεύσαντι enim, vt praeclare ſcribit Thom. Reineſius (p) demandatur *procuratio prouinciae, officium ſplendidiſſimum, & quod aditus erat ad honores ampliſſimos, & non niſi familiaribus & receptae auctoritatis viris concedebatur ab Imperatoribus. Hi in partem adminiſtrationis prouin-*

(k) Anton. Bynaeus *de Natali Chriſti lib. I. pag. 332. ſeqq.*

(l) Iſ. Caſaubon. *Exercit. Baron. I. n. 32. p. 129.*

(m) *V.d.* Suiceri *Theſaur. Eccleſiaſt. in voce* ἡγεμὼν.

(n) Adparet hoc ex Dione *lib. LVI. p.* 588. qui Auguſtum perhibet alios alio miſiſſe, vt & priuatorum fortunas deſcriberent & publicas. Et Suidas in voce Ἀπογραφὴ ex veteri ſcriptore refert, Auguſtum ad has ἀπογραφὰς elegiſſe εἴκοσιν ἄνδρας τοὺς ἀρίστους τὸν βίον καὶ τρόπον, *viginti viros vita moribuſque conſpicuos.* Sic ad cenſus in Gallia miſſi a Tiberio P. Vitellius & Cantius, Tacit. *lib. VII. Annal. cap. 6.* A Nerone Q. Voluſius Sex. Africanus & Trebellius Maximus Tacit. *lib. XIV. Annal. cap. 46.*

(o) Iuſtin. *Apol. II. p. 75.*

(p) Reineſ. *l. 3. Var. Lect. cap. XVI. p. 599.*

uinciarum vna cum Praesidibus veniebant, & de bonis prouincialium integram habebant cognitionem. Quae verba REINESII etiam vocem ἡγεμονεύοντος, quae huic apud Lucam synonyma est, egregie poterunt illustrare.

§. XXVI.

Tabulae censuales diu superstites.

Sed obiici nobis posset locus TERTULLIANI luculentissimus, de quo dispiciendum iam erit. Hunc in modum vero patrum Latinorum antiquissimus de censu nostro disserit: (q) *Sed & census constat actos sub Augusto tunc in Iudaea per Sentium Saturninum, apud quos genus eius inquirere potuissent.* Quanti hoc testimonium faciendum sit, ex eo perspicuum est, quod ad tabulas publicas censuales, tum procul dubio adhuc superstites (r), prouocat, quae sane rem optime decidere poterant. Quum igitur TERTVLLIANVS ex illis censum a LVCA descriptum ad Sentii Saturnini tempora esse referendum didicerit: merito suspecta erit nostra hypothesis, quae censum sub Varo actum ponit. Verum tam facilis hic suppetit responsio, vt non opus sit numorum auctoritatem deserere, multo minus textum LVCAE sollicitare, & cum H. VALESIO pro Quirinio Sentium Saturninum (s), aut cum HVETIO (t) pro Κυρηνίου Κυϊντιλίου legere. Quem-

(q) Tertullian. *lib. IV. adu. Marcion. cap.* 19.

(r) Non sine insigni impudentia Christiani primitiui prouocare potuissent ad tabulas censuales, nisi ea de re certi fuissent. Facit vero *hoc* Iustin. *Apol. II. p.* 75. cum ipsis Imperatoribus agens, quos haut impune profecto decepisset. Ita enim hic pater satis cordate scribit: *Μαθεῖν δύνασθε ἐκ τῶν ἀπογραφῶν, γενομένων ἐπὶ Κυρηνίου. Discere ipsi poteritis (historiam nati Christi) ex tabulis censualibus, sub Quirinio descriptis.* Post hunc etiam Tertullianus *lib. IV. adu. Marcion. cap.* 7. *Censum,* inquit, *Augusti testem fidelissimum dominicae natiuitatis Romana archiua custodiunt,* & *cap.* 36. *Tam distinctissima fuit a primordio Iudaea gens per tribus, & populos, & familias, & domos, vt nemo facile ignorari de genere potuisset, vel de recentibus Augustanis censibus, adhuc tunc fortasse pendentibus.* Denique easdem tabulas sua adhuc aetate superfuisse, his verbis testatur Chrysostomus: Ὅθεν δῆλον, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην ἀπογραφὴν ἐτέχθη, καὶ τοῖς ἀρχαίοις τοῖς δημοσίᾳ κειμένοις κώδιξιν ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἔξεστιν ἐντυχόντα καὶ καιρὸν τῆς γραφῆς μαθόντα ἀκριβῶς εἰδέναι τὸν βουλόμενον. *Vnde manifestum est, quod circa primam descriptionem natus sit, veteres etiam, qui Romae seruantur, codices euoluenti & tempus descriptionis indaganti licebit id, si voluerit, accuratius cognoscere.* Certe tabulas censuales cum cura confici & seruari solitas, patet ex Dione *lib. LIX. p.* 657. vbi narratur, Caligulam Caesarem, perdita inter aleam pecunia, τὰς γαλατῶν ἀπογραφὰς postulasse, necatisque locupletissimis, ad sexies millies sestertium coëgisse.

(s) Henr. Vales. *Not. ad Euseb. Hist. Eccl. p.* 11.

(t) Huet. *Demonstr. euangel. quaest. IX. cap.* 10. *p.* 703.

Quemadmodum enim supra e Monimento Ancyrano a nobis est demonstratum, census huius primordia incidunt in annum Iul. XXXVIII. quo omnino adhuc Syriae praeerat Sentius Saturninus, anno demum XXXIX. vel XL, locum facturus Quinctilio Varo, successori. Census igitur iste, qui a LVCA P. Quirinio tribuitur, sub Sentio Saturnino coepit, sub Quintilio Varo est absolutus, atque adeo a Tertulliano recte vocatur census Saturnini, quum tabulae publicae titulum plerumque a primo negotii auctore ferant.

§. XXVII.

Via tertia.

Varia interpretatio verborum Lucae.

Sed ad vltimum demum characterem pergendum est, qui accurata annorum Tiberii chronotaxi nititur. Hunc denuo LVCAS (u) his verbis suppeditat: Ἐν ἔτει δὲ πεντεκαιδεκάτῳ τῆς ἡγεμονίας Τιβερίου Καίσαρος, ἡγεμονεύοντος Ποντίου Πιλάτου τῆς Ἰουδαίας, καὶ τετραρχοῦντος τῆς Γαλιλαίας Ἡρώδου, Φιλίππου δὲ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τετραρχοῦντος τῆς Ἰτουραίας καὶ Τραχωνίτιδος χώρας, καὶ Λυσανίου τῆς Ἀβιληνῆς τετραρχοῦντος -- καὶ αὐτὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος. *Anno autem decimo quinto Imperii Tiberii Caesaris, Pontio Pilato procurante Iudaeam, & Tetrarcha Galilaeae Herode, Philippo autem, ipsius fratre, Tetrarcha Ituraeae & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilenes tetrarcha, — ipse autem Iesus incipiebat esse quasi annorum triginta &c.* Haec verba quemadmodum satis aperte docent, Christum anni Tiberii XV. trigesimum suum agere coepisse: ita multi inde arripuerunt errandi occasionem. Nihil enim amplius deliberandum rati, a decimo quinto Tiberii anno retro numerarunt triginta, & sic inciderunt in annum Iul. XLIII, quem sine vlteriori discussione pro Christi natali venditarunt, quum tamen ille neque cum Herodum temporibus, neque cum era templi Herodiani conspiret. Alii in interpretando Lucae textu desudarunt, & particulam ὡσεὶ cum latitudine sumendam, aut annum Christi trigesimum a decimo quinto Tiberii plane separandum existimarunt. Quibus tamen inuentis adeo non soluerunt nodum, vt potius magis magisque adstrinxerint. Hic vero interpretationibus cunctis minus opus erit, si, annos Tiberii non vna eademque ratione semper numerari, obseruemus. Primi hoc notarunt atque ad liquidum rationibus perduxerunt IO. GEORG. HERWARTVS (x), & eundem postea sequutus ANTONIVS PAGI (y), in eam suspicionem

(u) Luc. III, 1. 23.

(x) Io. Georg. Herwart. in *Chronolog. cap.* 248.

(y) Ant. Pagi *Critic.* ad *Baronium Tom. I. ad ann. XI. p. 6.* primus hanc obseruationem multis rationibus stabiliuit, licet plagii eum arguat Sam. Basnagius. Tillemontius quoque *dans l'histoire*

nem adducti a CLEMENTE ALEXANDRINO (z), qui de Tiberii principatu hunc in modum differit: Ἀυγουστος ἔτη τεσσεράκοντα τρία. Τιβέριος ἔτη κβ. Γάϊος ἔτη δ. &c. *Augustus annis quadraginta tribus, Tiberius annis XXII. Caius annis IV. &c. imperarunt.* Quo vulgari historicorum plerorumque calculo proposito, ita pergit: Τινὲς μὲν τοι τοὺς χρόνους τῶν Ῥωμαικῶν βασιλέων ὅυτως ἀναγράφουσι. Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ ἔτη γ', μῆνας δ' ἡμέρας ε'. μεθ' ὃν Ἀύγουστος ἐβασίλευσεν ἔτη μ'ς μῆνας δ' ἡμέραν μίαν. ἔπειτα Τιβέριος ἔτη κ'ς μῆνας ς', ἡμέρας ιθ. *Quidam Imperatorum Romanorum tempora sic describunt. C. Iulius Caesar annis tribus, quatuor mensibus, quinque diebus. Post quem regnauit Augustus annis quadraginta sex, mensibus quatuor, die vno, deinde Tiberius annis viginti sex, diebus nouendecim.* Ex his igitur locis, neque a SYLBVRGIO neque a SCRIVERIO castigatis, facile patet, Tiberiano principatui duplex initium, alterumque a morte Augusti, alterum vero a Proconsulari eius potestate consortioque imperii esse arcessendum. Auctores enim sunt illorum temporum scriptores, Tiberium ab Augusto in imperii societatem receptum, parem cum patre potestatem extra vrbem, in prouinciis & apud exercitus, obtinuisse. Hanc rem ita memoriae prodidit TACITVS (a): *Nero solus e priuignis erat; illuc cuncta vergere, filius*, COLLEGA IMPERII, CONSORS TRIBVNICIAE POTESTATIS *adsumitur, omnesque per exercitus ostentatur.* Paullo distinctius tempus signat VELLEIVS PATERCVLVS (b): *Concussis*, inquit, *hostium viribus, classicis peditumque expeditionibus, quum res Galliarum maximae molis accensasque plebis Viennensium dissensiones coërcitione magis, quam poena, mollisset, & Senatus populusque Romanus, postulante patre eius*, VT AEQVVM EI IVS IN OMNIBVS PROVINCIIS EXERCITIBVS*que esset: (etenim absurdum erat, non esse sub illo, quae ab illo vindicabantur, & qui ad opem ferendam primus erat, ad vindicandum honorem non iudicari parem;) in vrbem reuersus, iam pridem debitum, sed continuatione bellorum dilatum, ex Pannoniis Dalmatisque egit triumphum.* Ex hoc VELLEII loco simul annum, quo Augustus Tiberium consortem Imperii adsumsit, licebit discere. Quum enim hoc eo tempore, quo in Gallia cum imperio fuit, & quidem ante triumphum Pannonicum, factum testetur: consequens est, vt id anno ab V. C. DCCLXIV. Iulian. LVI. con-

l'histoire des Empereurs Tom. I. not. 4. ad vitam Augusti multis hanc Pagii conjecturam impugnat, verbis tamen potius, quam rationibus.

(z) Clemens Alexandr. *lib. I. Stromat. p.* 339.

(a) Tacit. *lib. I. Annal. cap.* 3.

(b) Vellei. Pat. *lib.* II. *c.* 121.

contigerit; quum hoc ipso anno, DIONE (c) teste, in Galliam abierit, sequente Romae triumpharit. Id quod egregie cum Clementis computatione conuenit. Quod si enim ab huius anni V. Kal. Sept. quo Tiberium in societatem imperii admissum ANTONIVS PAGI vlterius probat, numeres viginti sex; incides in V. Kal. Sept. anni Iul. LXXII, porro adiice menses VI. peruenies ad V. Kal. Martii eiusdem anni, denique adde dies nouendecim, habebis diem XVII. Kal. Aprilis, anni Iul. LXXXII. quo morari inter homines desiit, vt adeo omnino hac ratione annos XXVI, dies nouendecim imperauerit.

§. XXVIII.

Era Tiberii Proconsularis illustratur!

Hanc eram Tiberii proconsularem haut parum confirmant monimenta antiqua, e quibus genuinum eius initium hauriri quam commodissime poterit. Quum enim VELLEIVS PATERCVLVS aperte dicat, Tiberium, antequam in vrbem reuerteretur, & de Pannoniis Dalmatisque triumpharet, collegam imperii creatum esse, monimenta antiqua multum nobis in eo praestant vtilitatis; quod verum hujus triumphi annum, paullo ante a nobis descriptum, indicant. Sic numus exstat (d), cuius in antica Caesaris Augusti vultus exhibetur cum titulo IMPERATOR CAES. AVGVSTVS, in postica Tiberius, currui triumphali insistens cum perigraphe: TI CAESAR AVG. F. TR. POT XIII. Qui annus in illum, quem superiore paragrapho signauimus, plane incidit. Multo tamen distinctius de hoc triumpho loquuntur Fasti consulares & triumphales, ex marmoribus Capitolinis ab HVBERTO GOLZIO editi (e), siquidem ad annum Iul. LVII. ab vrbe condita DCCLXV. haec occurrunt:

GERMANIC. IVL. TIB. F. AVG. N. CAESAR.
C. FONTEIVS. C. F. C. N.
CAPITO
TI IVLIVS. AVG. F. DIVI. N. CAESAR.
III. COS. II. PROCOS.
DE ILLVRIEIS PANNONIEIS DALMATEIS
ET GERMANEIS. VI. IDVS. MAI.

Ex his FASTIS supputatio nostra quam maxime confirmatur. Fieri

(c) Dion. *lib. LVI. p.* 586.
(d) Hubert. Golz. *in Fastis magistrat. & triumphor. Roman. p.* 231.
(e) Idem *in Historia Augusti ex antiqu. numism. restituta p.* 112.

ri enim non poteſt, quin alio anno, quam Iuliano LVI. in conſortium Imperii admiſſus ſit, ſi anno Iul. LVII. triumphauit. Ex eo vero tempore Tiberium, praeter Auguſti cognomen, omnia cum patre communia habuiſſe, monimenta denuo docent. Sane enim exſtant numi, quorum in antica Auguſtus exhibetur cum titulo: CAESAR AVGVSTVS PATER PATRIAE: in poſtica Tiberius cum perigraphe: TI CAESAR AVGVSTI. F. TR. POT. XV. Nec minus de communi vtriuſque imperio teſtantur ſequentia ex FASTIS CONSVLARIBVS iiſdem depromta.

C. SILIVS. P. F. P. NEPOS. L. MVNATIVS.

L. F. L. N. PLANCVS

IMP. CAESAR. DIVI F. C. N. AVGVSTVS.

ET. TI. IVLIVS. AVG. F. DIVI. N. CAESAR

REIPVBLICAE CONSTITVENDAE POTESTATEM

IN DECENNIVM ACCEPERVNT.

Haec igitur omnia, quemadmodum de Tiberii Proconſulari imperio ſatis teſtantur, eiuſque initium oſtendunt accurate: ita & chronotaxin Chriſti egregie illuſtrant. Superiores enim characteres natalis Chriſti non aliam admittunt computandi rationem, quam hanc ipſam, a proconſulari eius imperio arceſſendam. Quod ſi igitur ab anno Iuliano LXX, qui decimus quintus Tiberii fuit a proconſulari imperio, retro numeraueris annos XXX. denuo ſeſe offeret annus Iul. XXXXI, ab V. C. DCCXLIX quem Chriſti natalem diximus. Nec putandum eſt, ita ignotam fuiſſe hanc Tiberii epocham, vt eam LVCAS quoque ignorauerit; quum non modo CLEMENS ALEXANDRINVS diſerte adfirmet, quoſdam ſuo adhuc tempore ita numerare ſolitos, ſed etiam certo conſtet, prouinciales, Caeſarum ſuorum ſtudioſiſſimos, & Romanarum conſuetudinum non adeo gnaros, plerumque conſortes imperii cum veris Auguſtis pari dignatos eſſe honore, eoſque & Reges & Auguſtos vocaſſe. Ipſum Tiberium, de quo nunc agimus, viuenti Auguſto parem feciſſe DIONYSIVM ALEXANDRINVM, alias Periegeten dictum, viri quidam docti ſuſpicati ſunt. Vbi enim v. 1051. Poëmatis ſui geographici ita cecinerat:

Ἀλλ' ἔμπης κατὰ δῆριν ἀμαιμακέτοι περ ἐόντες

Αὐσονίου βασιλῆος ἐπεπρήυνεν ἀκωκή.

Verumtamen praelio indomiti quamuis eſſent, (Parthi)

Auſonii tamen regis manſuefecit haſta.

alio

alio loco ita pergit:

> *Ῥώμην τιμήεσσαν, ἐμῶν μέγαν οἶκον ἀνάκτων*
> *Μητέρα πασάων πολίων, ἀφνειὸν ἔδεθλον.*
> *Romam honorabilem*, MEORVM *magnam domum* REGVM,
> *Matrem omnium ciuitatum, diues solum.*

Denique ipsos Principes sic salutat:

> *Ἐκ Διὸς Αὐσονίδες ἀεὶ μέγα κοιρανέοντες.*
> *E Ioue Ausonii semper strenue dominantes.*

His igitur versibus Augustum Tiberiumque simul imperantes intelligi, eo minus dubitandum putant, quo certius constet, DIONYSIVM hunc PERIEGETEN Augusto imperante scripsisse. Quomodo vero Augusti temporibus de pluribus ἀνάσσειν aut κοιρανεῖν Romanis loqui potuisset, nisi Tiberium Augusto parem putasset, quippe qui ab hoc consors imperii adsumtus, aequum in prouincias & legiones obtinuerit imperium? Sed vt vera fateamur, ea doctorum obseruatio non adeo extra omnem dubitationis aleam posita videtur, nec plane exploratum est, idemne sit DIONYSIVS, περιηγήσεως auctor, cum eo, quem ab Augusto in orientem missum nouimus (f). Vt vt se res habeat, semoto etiam hoc DIONYSII testimonio, res ipsa salua erit, & qui haec omnia, quae haste-

(f) Dionysii Periegetae, alias Alexandrini, aetas obscura admodum est. Eum *aureolum suum libellum principantibus Antoninis scripsisse*, existimant Barthius *lib. VIII. Aduers. cap. 5. &* Salmas. *ad Spartan. p. 614. Tom. I. Script. Hist. Aug.* Sub M. Aurelio & L. Vero vixisse eum mauult Voss. *lib. II. de Hist. Graec. cap. 5.* Sub Seuero, Caracalla & Geta floruisse contendunt Scaliger *in Notis ad Euseb. Chron. n. MMCCXV. p.* 228. quem etiam paullo post se ipsum deserens sequutus est Salmasius *Exercitat. ad Solin. p.* 411. 628. Immo Luitprandus Ticinensis confundit hunc Dionysium Alexandrinum cum Dionysio, Pontifice Romano, qui praeesse coepit anno Chr. CCLIX. quem tamen, velut caecus caecum, hac in re sequitur Lud. Iacobus a S. Carolo *in Biblioth. Pontificial. II. p. 63.* Diserte quidem Plinius *lib. VI. Hist. N. cap. 27. Hoc in loco*, inquit, *genitum esse Dionysium, terrarum orbis recentissimum auctorem, constat, quem ad commentanda omnia in orientem praemisit Diuus Augustus, ituro in Armeniam ad Parthicas Arabicasque res maiore filio.* Quod quum etiam Eustathius Scholiastes testetur: certo inde colligunt, aetatem Dionysii in Augusti tempora incidisse. Conf. Io. Alb. Fabricii *Biblioth. Graec. lib. IV. cap. I. p.* 22. Anton. Pagi *Tom. I. Criticae Baron. p.* 8. B. Christ. Cellarii *Diss. de Poëtis Scholae publicae vtilioribus Halae 1706. 4to* edita §. 18. *sequ.* At si dicendum, quod res est, id non adeo liquidum videtur, & diuersum hunc περιηγήσεως auctorem esse a Dionysio, in orientem misso, luculenter ostendit Henr. Dodwellus *in Dissert. de aetate & patria Dionysii Perieg. in Geogr. minor. Hudson Vol. IV.* cuius argumentis nondum video ab vllo satisfactum.

nus diximus, paullo accuratius, adhibita in consilium ratione, expenderit, hypothesin hanc tam claram atque euidentem esse deprehendet, vt nulla alia cum istorum temporum historia monimentisque concilietur facilius.

§. XXIX.

Epilogus Dissertatiunculae. Constitutum nobis initio erat, hypothesin hanc chronologicam ex mente VAILLANTII, auctoris anonymi apud SARNELLVM, RIGORDI, PAGII, PEZRONII, NORISII, TILLEMONTII, BASNAGII, CLERICI, aliorumque eruditissimorum huius saeculi virorum propositam, patrum quoque suffragiis stabilire, atque cum reliqua vitae Christi chronotaxi conferre. Sed quum haec omnia succincta dissertatio minime capiat, ea alii occasioni fuere destinanda. Hinc nihil videtur reliquum, nisi vt respiciamus portum, actisque summo Numini gratiis, vela demum aliquando contrahamus.

DE VERAE FALSAEQVE SAPIENTIAE CHARACTERIBVS.

EXERCITATIO III.

CEBES Thebanus, quo nemo felicius puriorem Socratis doctrinam sectatus est, in elegantissima, quam posteritati reliquit, Tabula vniuersam vitae humanae rationem, studiaque mortalium tam ingeniose adumbrauit, vt hac quidem in re nemo illi comparandus esse videatur. At nescio, an in luculentissimo eius libello quidquam occurrat, accurata attentione dignius, quam id, quod de vera falsaque eruditione prudenter monuit (a). Postquam enim ostenderat fusius, quanta pericula homini in hoc vitae theatrum prodeunti ab impostura, opinionibus, voluptatibus, ipsaque rerum domina, fortuna, immineant, & quam multi deinde ab incontinentia, luxuria, auaritia & adsentatione delusi, triste faciant nau-fra-

(a) Cebet. *Tabula p.* 34. *sequ. edit.* Hieronymi Wolfii.

fragium: porro addit vir ſapientiſſimus, eos tantum hanc peſtem effugere, qui a Μετανοίας, id eſt, Poenitentia ſeruati, in verae ſapientiae viam reducantur. Verumtamen nec horum quidem rem omnem in vado eſſe. Ingreſſis enim hoc iter noua ſeſe pandere diuerticula, a quibus niſi diligentius ſibi caueant, nihil eſſe facilius, quam vt ad ψευδοπαιδείαν, hoc eſt, falſi nominis eruditionem euagentur, & vana doctrinae ſpecie decepti, vel ſic quoque pereant. Ex quibus demum colligit CEBES, hominum, qui eruditi vocantur, nonniſi pauciſſimos exitium euitare, & actum eſſe de pleriſque omnibus, niſi falſae eruditioni nuncium mittant, arduamque illam, quae ad veram ſapientiam perducit, viam quam primum ingrediantur. Id enim qui faciant, eos demum, continentia ac tolerantia ducibus, ad beatorum domicilium peruenire, vbi ſplendidiſſima corona redimiti, ſempiterna felicitate perfruantur. Haec CEBES Thebanus, cui pro temporum, in quae inciderat, ſorte rationem dictorum ſuorum conſtitiſſe, nemo forſan dubitauerit. Aſt quod eadem fabula hodienum in vita mortalium agatur, pluresque etiam noſtris temporibus, dum ſapientiae inhiant, falſa eruditionis ſpecie deludantur, id vero eſt, quod pauciſſimi ſibi perſuadent. Omnes quippe laudamus temporum noſtrorum felicitatem, ac non ſine ambitione nobis gratulamur, quod in eam ſeruati ſimus aetatem, qua rerum diuinarum atque humanarum ſcientia numeros omnes impleuerit. Et tamen plerique, quos vulgus tanquam oracula & portenta quaedam ſuſpicit, in maximo, quem dare ſolent, eruditionis ſtrepitu nihilo ſunt ſtultis meliores, ſed ita vitiis omnibus laborant, vt nullis magis opus eſſe videatur magiſtris viuendi, quam qui vitae vniuerſae, honeſte ac prudenter inſtituendae, rationem magno ſupercilio profitentur. Huc accedit, quod multae, quae paſſim inculcantur, doctrinae ad euertendam potius, quam amplificandam veram eruditionem comparatae ſunt. Delere enim ex hominum animis pietatem, res diuinas ſcurrili dicacitate ſubſannare, veritates euidentiſſimas argute explodere, peſtilentiſſimos contra errores ſtabilire, hic vero eruditorum complurium labor eſt: hoc illi agunt, hoc moliuntur, in hoc ſomnum, in hoc vigilias reponunt. Rediiſſe nos dixeris in illa tempora, de quibus VARRO dicere ſolitus eſt, neminem aegrotum quidquam ſomniare tam nefandum, quod non aliquis dicat philoſophus. Adeo non modo ſapientiam, ſed ipſum etiam illius amorem, eheu amiſimus. Quae quum ita ſint, facile quilibet intelligit, etiamnum inter mortales agi Cebetis fabulam, & magis nunc, quam vnquam, verendum

dum esse hominibus, ne falsae eruditionis praestigiis decepti nubem pro Iunone amplectantur, &, dum sapientiae inhiant, in summam stultitiam incauti delabantur.

Considerans hanc insignem humanarum rerum caliginem ille apud CICERONEM (b) Cotta, eo vesaniae prolabitur, vt Deo tantum non dicam scribat, quod hominem ratiocinandi facultate donauerit. *Haut scio*, inquit, *an melius fuerit humano generi, motum istum celerem cogitationis, acumen, solertiam, quam rationem vocamus, quoniam pestifera sit multis, paucis admodum salutaris, non dari omnino, quam tam munifice & tam large dari.* Existimat ergo vir liberioris ingenii, Deum melius consulturum fuisse hominibus, si rationis acumen eis omne ademisset, quandoquidem eius vsus admodum difficilis sit, abusus longe facillimus. Plurimos enim homines, qui rationis ductum sequi se arbitrentur, in errores pestilentissimos incidere, multoque esse infeliciores bestiis, quibus illam intelligendi facultatem natura denegasset. Ex quo consequi credit Cotta id, quod antea diximus, non plus nos debere Numini, a quo rationem acceperimus, quam furiosus illi debeat, qui gladio illum accinxerit. At impia profecto haec vox est, & stulto, quam viro sapiente, dignior. Facit enim Cotta, quod solet nequissimus quisque: siquidem crimen in alium transfert, quod in homine est, ipsumque Deum, quam se, accusare mauult. Satie enim non ratio nos in praecipitia ista ducit, sed rationis abusus; is vero non a Deo est, sed ab hominum insania, tantumque abest, vt vlla errorum culpa in supremo Numine haereat, vt illud homini viam sapientiae ostenderit expeditissimam. Neque existimandum est, viam hanc esse ita occultam, vt a diuerticulis discerni nulla ratione possit: (misera enim sic esset hominum conditio, si in tot viarum erroribus nullis plane signis vterentur, quibus veram a falsis distinguere possint:) sed quemadmodum aurum adulterinum, quamuis ad genuinum & colore & splendore proxime accedat, ab earum rerum peritis facili negotio dignoscitur: ita & verae falsaeque sapientiae certa sunt signa, certi characteres, ad quos quicunque sollicite attenderit, eum haut facile falli ac decipi posse, arbitramur. Et de his quidem verae falsaeque sapientiae characteribus commentari nonnihil in praesenti, haut intempestiuum visum est. Quum enim a SERENISSIMO AC POTENTISSIMO PRINCIPE AC DOMINO, DOMINO FRIDERICO WILHELMO,

(b) Cicero *libr. III. de Natur. Deor. cap. XXVII. p.* 174.

LHELMO, REGE PRVSSIAE, DOMINO MEO LONGE CLEMENTISSIMO, diuinarum humanarumque rerum scientiam, quam Philosophiam vocamus, in celeberrima hac bonarum artium sede publice profiteri iussus sim: merito me anxium sollicitumque tenuit haec cura, qua demum ratione demandata mihi prouincia rite defungi, & tam honesti, quod subeundum est, muneris partes ita implere possem, vt supremo Numini rationem aliquando intrepide redderem. Sane enim maxima ista, quae mei ordinis hominibus a ψευδοπαιδεία falsaque sapientia imminent pericula, nunquam magis obuersata sunt animo, quam hoc tempore, quo aliis ad veram sapientiam praeire iubeor. Identidem profecto mihi in mentem venit, quam sit arduum docendi munus, quantisque cum periculis coniunctum. Excolere atque emendare ingenia, euellere ex animis praeiudicatas opiniones, indagare veritatem, explicare rerum naturalium caussas & adfectiones, aliis ad beatam illam sui notitiam, ad virtutem veramque felicitatem praeire, nihil denique dicere, nihil agere, quod non iuuentuti exemplo ac incitamento ad veram honestatem esse possit, id demum esse mearum partium intellexi. At quam magnum hoc, quaeso, ac difficile? Quanta cautione prouisioneque opus est etiam exercitatissimis, vt istos, quos supra notauimus, scopulos feliciter defugiant? Quapropter primum hoc mihi duxi ac antiquissimum, vt nihil hic viribus meis, diuinaeque gratiae omnia tribuenda esse, mecum statuerem: proximum autem, vt de verae falsaeque sapientiae characteribus cum cura cogitarem, vt eo veluti Ariadneo instructus filo, e tot viarum anfractibus feliciter eluctarer. Et hanc meditationem, quod felix faustumque sit, tanquam muneris mei primitias in hoc bonae mentis delubro nunc primum dedico, ex re & vero arbitratus, non posse professorem vtilius quidquam, quam hanc praestantissimam doctrinam, cum discentibus communicare.

Vt autem initio, quid antiquis hac de re in mentem venerit, paullo diligentius inquiramus: primus philosophorum de verae falsaeque sapientiae characteribus cogitasse videtur SOCRATES. Quum enim illius aetate vbique in scholis regnarent sophistae, genus hominum gloriosum & magniloquum, quod vanis promissis ditiores iuuenes aere emungere, ac fumum pro sapientia vendere consueuerat: id sibi negotii datum credebat SOCRATES (c), vt larvam detraheret impostoribus, & nudam doctrinae eorum vanitatem

(c) Plutarch. *in Quaest. Platon.* p. 999. *Vide* Charpent. *vit. Socrat. cap.* XV.

tatem oculis omnium exponeret. Id quod ſane fieri non potuit; quin ſimul in verae falſaeque ſapientiae characteres ſollicite inquireret. Verum vt nihil ſcripſit Socrates; ita quidquid cum Sophiſtis egit, praeter pauca, quae Xenophon & Plato ſeruarunt, dudum interiit, vt adeo vix conſtet, quibus characteribus in diiudicanda vera falſaque ſapientia vſus ſit, praeterquam quod iactantiae, neglectae verae emendationis, ac turpis lucri cupiditatis eos inſimulaſſe, hoſque falſae ſapientiae characteres non ſine ſale in iis notaſſe dicitur. Iactantiam ſophiſtarum eum eſſe inſectatum, & ex iſta falſam eorum ſapientiam collegiſſe, extra omnem dubitationis aleam poſitum videtur. Proditum enim memoriae eſt, Socratem, quum ſophiſtas omnium rerum ſcientiam profiteri animaduertiſſet, nullam praetermiſiſſe occaſionem, eos in anguſtias cogendi, eoque redigendi, vt ipſi, ſe nihil ſcire, cum rubore faterentur. Iam enim redeuntes ex eorum ſchola diſcipulos adgreſſus, acutis quaeſtionibus, ne ignorantiam ſuam diſſimulare poſſent, faciebat. Iam ipſis ſophiſtis, ſimulata ignorantia deluſis, eandem extorquebat confeſſionem. Ex qua deinde colligebat minime in illis inueniri eam, quam tanto ſupercilio iactarent, ſapientiam, neque eſſe ſapientis, earum rerum ſcientiam magnifice iactare, quarum ipſe ſit ignariſſimus. Atque inde factum eſt, vt ipſe ſibi ab hac oſtentatione prudenter caueret, nihilque ſe ſcire diceret, praeter hoc vnicum, quod ſciret nihil (d): quin adderet, ſe nondum iudicare poſſe, cur ab Apolline Delphico ſapientiſſimus mortalium iudicatus ſit, niſi ideo hoc factum eſſet, quod ipſe ſciret, ſe neſcire, quae alii neſcire ſe, ſcire nollent. En ipſius verba: *Videtur autem, o viri Athenienſes, ſolus Deus ſapiens eſſe, atque hoc oraculo id ſibi velle, humanam videlicet ſapientiam parui, imo nihili, pendendam eſſe. Quod vero Socratem nominat ſapientem, ob id facere, quod nomine meo, tanquam exemplo quodam vtens, quaſi ſic dicat: Is, o viri, ſapientiſſimus eſt, qui, quemadmodum Socrates, nouit reuera, ſapientiam ſuam eſſe nihili pendendam.* Haec Socrates, ex quibus ſatis conſtat, eum iactantiam & vanam ſcientiae oſtentationem pro falſae, modeſtam ignorantiae ſuae agnitionem pro verae ſapientiae charactere primo habuiſſe. Huic vero addebat alterum, verae emendationis neglectum, cuius ſophiſtas non minus grauiter accuſauit. Quum enim hi homines neſcio quam iuuenes ad remp. praeparandi de rebusque

(d) Plato *in Apol. Socrat. p.* 190. Cic. *lib. I. Acad. Quaeſt. cap. IV. p.* 5. Diog. Laert. II, 38. Plato *in Apol. c. I. p.* 191.

que omnibus differendi folertiam profiterentur: facile in fe non minus, quam in difcipulis, ferebant improbitatem, & mentem incompofitam, dummodo doctiores, aut certe loquaciores, ex eorum fcholis prodire viderentur. Hinc lepide apud PLATONEM (e) iocatur Socrates, fophiftas quibufuis aliis artificibus effe feliciores, & velut dormientes rete trahere. Nam futoribus, qui calceos veteres deteriores, quam acceperint, redderent, intra triginta dies fame fore pereundum: at Protagoram, famofum fophiftam, vniuerfam Graeciam annis plus quam quadraginta decepiffe, & dum deteriores reddiderit difcipulos, quam accepiffet, plures ob hanc rem cumulaffe pecunias, quam aut Phidias, aut decem alii fculptores, lucrati fuerint. Ex quibus denuo confequi exiftimat, fophiftas non modo non fapientes, fed & infanos effe iudicandos. Pertinet huc etiam elegantiffima eius differtatio, a XENOPHONTE (f) recenfita, in qua ex inftituto docet, *omnes virtutes ad fapientiam pertinere, nec fapientis nomen tueri eum, qui animum non a vitiis purgarit.* Interrogatus enim, *num eos, qui fcirent, quid agere oporteat, & his contraria facerent, fapientes ac temperantes effe putaret?* potius infipientes ac ftupidos effe refpondit: πάντας γὰρ οἶμαι προαιρουμένους ἐκ τῶν ἐνδεχομένων, ἃ οἴοντε συμφορώτατα αὐτοῖς, εἶναι, ταῦτα πράττειν. νομίζω οὖν μὴ ὀρθῶς πράττοντας, οὔτε σοφοὺς, οὔτε σώφρονας εἶναι. *Etenim*, ait, *omnes arbitror deligentes de illis, quae fieri poffunt, quam maxime ipfis vtilia facere. Quamobrem, qui non recte faciunt, eos neque fapientes, neque fanos effe ftatuo.* Ex quibus verbis palam eft, emendationem voluntatis eum in fapiente quam maxime requifiuiffe. Quamuis enim in hoc fallatur, quod hanc voluntatis emendationem ex emendatione intellectus deriuat, quem naeuum in Socrate iam notauit illuftris nofter CHRISTIANVS THOMASIVS (g): illud tamen palam vrget Socrates, fapientem, nifi qui voluntatem emendauerit, effe neminem. Quin nec illud praetermittendum, quod Socrates hunc characterem adplicauerit fibi ipfi, ex eoque de profectibus fuis in fapientia iudicarit. Qua de re notari merentur verba EPICTETI apud ARRIANVM (h): ἀλλ' ὁ Σωκράτης τί λέγει; ὥσπερ ἄλλος τις, φησὶ χαίρει τὸν ἀγρὸν τὸν αὐτοῦ ποιῶν κρείσσονα, ἄλλος τὸν ἵππον· οὕτως ἐγὼ καθημέραν χαίρω παρακολουθῶν ἐμαυτῷ βελτίονι γινομένῳ.

(e) Plato *in Menone* p. 10.

(f) Xenoph. *Mem. Socr. lib.* 3. *cap.* XII. p. 644.

(g) Chrift. Thomaf. *Cautel. circa praecogn. juris cap. XIV.* p. 218.

(h) Arrian. *Differt. Epictet. lib. III. cap. V.* p. 274.

Socrates autem quid dicit? Quemadmodum alius, inquit, delectatur, quum agrum suum meliorem facit, alius, quum equum: sic ego quotidie delector, quum me fieri meliorem deprehendo. Quae fusius deinde explicat Epictetus, & docet, qua in re meliorem se fieri, gauisus fit Socrates, non scilicet in oratiunculis aut praeceptiunculis, sed in vera virtute, vt incusaret neminem, reprehenderet neminem, eodem semper vultu & egrederetur, & rediret domum. Haec demum fuisse, ex quibus Socrates, an profecerit in sapientia, cognouerit. Plura non addo. Vel ex his enim satis constat, alterum hunc fuisse Lydium lapidem, ad quem Socrates veram falsamque sapientiam exegit. Restat ergo tertius, *lucri cupiditas*. Solebant Sophistae neminem admittere in disciplinam, nisi qui aurum liberaliter offerret. Qua sordida lucri captura immensas sibi diuitias parabant. De Protagora paullo ante diximus. Nunc addimus Gorgiam Leontinum (i), qui arte sophistica tantum quaestum fecerat, vt sibi ipse statuam auream & solidam suo aere posuerit. Quin gloriabantur de eo, seque Socrati longe anteponebant, quod, quum hic doctrina sua nihil lucraretur, ipsi rebus omnibus abundarent. A XENOPHONTE (k) enim relatum est, Antiphontem Sophistam, quum aliquando familiares Socratis ab ipso voluisset abducere, praesentibus amicis hac vsum esse oratione: Arbitrabar ego, o Socrates, eos, qui philosopharentur, feliciores fieri oportere: at tu mihi videris contraria ratione philosophia tua frui. Viuis enim ita, quo pacto si vel quiuis seruus sub domino victitaret, non maneret: vteris cibo potuque vilissimo, neque tantum veste vili, sed eadem quoque per aestatem & hiemem indueris, semperque calceis tunicaque cares. Praeterea pecuniam non accipis, quae & comparantibus est voluptati, & iis, qui iam compararunt, liberalius iucundiusque viuendi caussa est. Quamobrem si, quemadmodum reliquarum actionum magistri discipulos suos imitatores sui efficiunt, tales tu quoque familiares tuos reddes: putare debes, infelicitatis te magistrum esse. Adeo Sophistae omnia ad quaestum referebant, aliosque existimabant minus esse sapientes, qui minus doctrina sua lucrarentur. At alia longe mens erat Socrati (l). Tantum enim abest, vt philosophiam ad opes colligendas comparatam esse, crederet, aut a discipulis vllam acciperet mercedem, vt potius falsae sapientiae hunc

(i) Athenaeus *lib. XI.* Plin. *lib. XXXIII. H. N.* 8. 4.

(k) Xenoph. *l. c. lib. I. cap. XX. pag.* 64.

pag. 576.

(l) Vid. Charpent. *l. c. cap. XVII.*

hunc characterem crederet certiſſimum. Quam vere ac recte ita ſtatuerit, iam non diſputamus. Id ſaltim certum eſt, illum ita ſtatuiſſe. Antiphonti enim, cuius verba paullo ante adduximus, id reſponſi dedit (m): Apud nos, mi Antipho, exiſtimatur, eodem modo poſſe aliquem & forma, & ſapientia, vel honeſte vel turpiter vti. Nam quum aliqua formam pecunia cuiuis proſtituit; ſcortum appellant: eam vero, quae, quemcumque intellexerit rerum honeſtarum & praeclararum amatorem eſſe, amicum ſibi adiungit, modeſtam ducimus: itidem, qui ſapientiam pro pecunia cuiuis proſtituunt, ſophiſtas, quaſi quaedam ſcorta, vocant: quicumque vero illum, quem egregia praeditum eſſe indole animaduertat, quicquid boni ſcit, docet, vt amicum eum faciat, hunc facere putamus, quod virum honeſtum ac probum decet. Exſtant & alia a Socrate hanc in rem dicta, ex quibus ſatis patet, eum hanc lucri cupiditatem tanquam falſae ſapientiae characterem notaſſe: ſed ea breuitatis ſtudio omittimus, id modo obſeruantes, quod & Plato eo argumento Socratem (n) virum ſapientiſſimum & diuinitus datum eſſe Athenienſibus demonſtrauerit, quia fuerit ab omni quaeſtus ſtudio alieniſſimus, & gratis ſemper docuerit familiares, etiamſi diteſcendi occaſio ei fuiſſet commodiſſima.

Sed a Socrate deueniendum ad eius diſcipulum PLATONEM (o), qui eandem de characteribus falſae ſapientiae doctrinam ſingulari dialogo, quem Sophiſtam inſcripſit, prolixe admodum explicauit. Quum enim ſubtili hac ac praeſtantiſſima ſcriptione id agat Plato, vt ſophiſtarum doctrinam non minus a vera ſapientia, quam res falſas a vero ente, differre doceat: peropportune hac occaſione ſimul κριτήρια ſophiſticae omniſque falſae ſapientiae recenſet. Ea κριτήρια eleganti oratione explicat THEMISTIVS (p), vbi contra obtrectatores demonſtrat, ſophiſtae characteres Platonicos ſibi minime conuenire. Quod ſi ergo rem diligentius expendamus, primus character, quem Plato in ψευδοπαιδείᾳ falſaque ſapientia obſeruat, eſt ambitus, quo iuuenes nobiles inprimis & diuites allicere ſoleant ſophiſtae. Inde enim eſt, quod ſophiſticam iocoſe dicit eſſe *artem quae in conciliando comparandoque verſatur, animaliumque greſſibilium & terrenorum domeſticorumque venationem, hominum videlicet priuatam capturam, ob numorum mercedem, & iuuenum diuitum & nobilium opinione virtutis diſciplinaeque irretitionem.* Secundus eius character eſt περιττολογία, & vanorum

(m) Xenoph. *l. c. p.* 578.

(n) Charpent. *l. c.*

(o) Plat. *in Sophiſta p.* 70. *ſequ.*

(p) Themiſt. *Orat. IV.*

norum verborum aucupium. Obſeruat enim PLATO, ſophiſtas, licet res praeclaras ac iuuentuti vtiliſſimas promittant, in ſermone tamen maxime haerere, idque dare operam, vt diſcipulos non quidem probos, ſed ranis reddant loquaciores. Vnde altera ſophiſtae definitio non minus lepida: *Sophiſta eſt commutator, emtor & venditor, mercator videlicet, qui animi diſciplinas venumdat, ad ſermones inſtitutaque virtutum praecipue pertinentes.* Tertius ſophiſtarum character ex mente PLATONIS eſt *cauponatio.* Quemadmodum enim caupones vina, ſuſpenſa hedera, venum offerunt, omnique fallaciarum genere alliciunt emtores, gauiſi, ſi vappas iactatione ſua deluſis pro Falerno obtrudere poſſint: ita eadem ratione fictitiam ſapientiam venditant ſophiſtae. Quum enim vere ſapientes modeſte de ſe ſemper ſentiant: hi mera myſteria, & neſcio quae horrenda ſecreta iactant, inuenta etiam noua, quae nemini mortalium vnquam in mentem venerint, magnifice crepant, vt audire te crederes illum apud HOMERVM:

Nos ſoli ſapimus, reliqui volitant velut vmbrae.

Atque inde tertia PLATONI nata eſt ſophiſtae definitio: *Sophiſta eſt, qui in adquirendo verſatur, commutat ſcilicet, emit, venditque cauponando: ſiue ſua inuenta, ſiue aliena, circa virtutis ſtudium vendat.* Addit his PLATO characterem quartum, contendendi diſputandique pruritum. Quum enim iam ex ſuperioribus characteribus liquido conſtet, ſophiſtas non tam ſuam aliorumue emendationem, quam gloriam atque opes, mercenario ſtudiorum labore quaerere: non mirum profecto eſt, ſi diſputent, contendant, pugnent, & de lana, quod aiunt, caprina miro animi feruore digladientur. Pertinere enim hoc arbitrantur ad gloriam ſuam, ſi omnes diſputandi altercandique arte ſuperauerint. Vnde quarta eiuſmodi ſophiſtae, vel athletae potius, definitio Platonica: *Sophiſta eſt artifex quaeſtus gratia contentioſus, contradictionibus ambigens, in pugnando certans, lucri prae caeteris ſtudioſus.* Sequitur character falſae ſapientiae quintus, curioſa opinionum vulgarium irriſio. Quamuis enim vere hoc ſit philoſophi munus, vt populares hominum errores, tanquam detracta larua, denudet, nullamque in ea re vel auctoritatis alienae, vel fortunae ſuae, habeat rationem: contingit tamen ſophiſtis, quod ſolet ſtultis, qui

Dum fugiunt vitia, in contraria currunt.

Vt habeant enim, in quo exerceant ingenium, etiam euidentiſſimas veritates errorum popularium nomine traducunt, exſibilant, explodunt, & hoc conſequuti, id ſibi in primis laudi ducunt, quod diſcipulos ſuos praeiudiciis atque erroribus liberarint. Hinc quinta

quinta definitio Platonica: ἱερατικῶς intelligenda: *Sophista est purgator animae, opiniones exstirpans omnes, quae doctrinis impedimento sunt.* Excipit quintum hunc characterem sextus, quem adiectatam πολυμαθείας laudem vocare liceat. Sollemne est sapientibus, modeste de doctrina sua sentire, & suo se pede metiri ac modulo. Hinc quanto proficiunt magis, tanto plus superesse fatentur, quod ignorent. Quin intellectus sui angustos limites adeo perspectos habent, vt plura ne sciri quidem posse, non inuiti fateantur. At quid sophistae? Sciunt omnia, &, quod lepidum dixeris, etiam, quae nesciunt, sciunt. Lusisse in hos homines crederes PLAVTVM (q), quum ait:

> *Omnia se simulant scire, nec quidquam sciunt:*
> *Quod quique in animo habeant, aut habituri sint,*
> *Sciunt: id quod Rex reginae dixerit, sciunt: quid*
> *Iuno fabulata sit cum Ioue, quae neque futura, neque facta sunt,*
> *Tamen illi sciunt.*

Vnde sexta Platonis definitio: *Sophistae sunt, qui in omnibus sapientes discipulis videri volunt, nec tamen sunt.* Denique agmen claudit character septimus, quem ipse PLATO suo loquendi more praestigias vocat. Quemadmodum enim praestigiatores acetabulis suis ac calculis hominum oculis illudunt, & celeri manuum motu certas actiones ita effingunt, vt vere ita fieri videantur: ita sophistae, quum vana & stulta venditent, ea tamen celeritate ingenii & sermonis tam eleganter exornant, vt seuerissimae sapientiae speciem prae se ferre videantur. *Sic ista*, vt cum SENECA (r) loquar, *sine noxa decipiunt, quomodo praestigiatorum acetabula & calculi, in quibus fallacia ipsa delectat.* Atque hinc tandem septima Platoni subnata est definitio: *Sophista est quasi praestigiator quidam, & verarum rerum imitator.* Haec sunt, quae de verae falsaeque sapientiae characteribus commentatus est Plato. Post eum vix quisquam ex instituto de illis cogitauit, praeter CLEMENTEM ALEXANDRINVM (s), qui in Stromatum libris multa hanc in rem dixit, sed suo more, hoc est, paullo confusius. Duo tamen exstare videntur loca, quibus sententiam suam clarius exposuit. In libro enim sexto Stromatum discrimen inter veram falsamque sapientiam traditurus: Καὶ ἡ μὲν, ait, *αἰώνιός ἐστιν, ἡ δὲ χρόνῳ λυσιτελής. καὶ ἡ μὲν μία καὶ ἡ αὐτὴ, αἱ δὲ πολλαὶ καὶ ἀδιάφοροι. καὶ ἡ μὲν ἄνευ παθηματικῆς τινὸς*

(q) Plaut. *in Trinum Act. I. Scen. 2. v. 166.*

(r) Seneca *Epist. XLV.*

(s) Clem. Alex. *lib. VI. Strom. p. 643.*

κινήσεως, ἡ δὲ μετὰ παθητικῆς ὀρέξεως. καὶ ἡ μὲν τέλειος, ἡ δὲ ἐνδεής. Quae verba ita perperam ſolent reddere interpretes: *Et haec quidem ſapientia partim aeterna, partim autem tempori vtilis, & partim quidem vna eſt & eadem, partim autem multae & indifferentes, & partim quidem eſt abſque vllo motu patibili, partim autem cum patibili adpetitione, & partim quidem perfecta, partim vero indigens.* Sed malam hanc eſſe interpretationem, & contortam, quin nullius ſenſus, nemo non videt. Quare ita potius vertenda arbitramur verba CLEMENTIS: *Et haec quidem* (vera ſapientia) *aeterna eſt*, *illa vero* (falſa) *tempori vtilis: haec una ſemper & eadem illae multae & differentes: haec ſine motu quodam patibili, illa cum patibili adpetitione: illa perfecta, haec indiga.* Sane ſi ita intelligantur verba, expeditiſſimus eſt CLEMENTIS ſenſus. Quatuor videlicet tradit verae falſaeque ſapientiae characteres. Primo enim dicit veram eſſe aeternam, falſam tempori vtilem. Recte. Quum enim fictitii ſapientes omnia ad caducae hujus vitae commoditates referant, ii contra, qui vere hoc nomen tuentur, aeterna potiſſimum cogitant, & ſapientiae fructus non minus, ac ipſam ſapientiam, aeternos eſſe cogitant. Deinde veram ſapientiam vnam, falſam multiplicem & ſibi ipſi parum conſtantem eſſe ait. Id quoque ſapienter. Nec enim poteſt doctrina, quae a ſe ipſa diſſentit, ſapientiae nomen mereri. Tertio veram ſapientiam ſine patibili motu, falſam cum patibili adpetitione eſſe coniunctam adfirmat. Nec id quidem male. Falſa enim ſapientia prauos hominum adfectus ac inclinationes irritat, mentemque vel ad avaritiam, vel ad vanam ambitionem, vel ad turpes voluptates ac libidines ſollicitat: quum vera perturbatam reuocet ad tranquillitatem, efficiatque, ut in ſummi boni poſſeſſione ſuauiter adquieſcat. Denique vera ſapientia eſt perfecta, falſa indiga, idque quartum eſt ex mente CLEMENTIS ſapientiae criterium. Et profecto, ſi quidquam, hoc recte ac prudenter dictum. Sophiſtae enim & male ſapientes aureos montes promittunt: at ſi ad rem veniendum, vix minima praeſtant, quin ſaepius, quae eſt eorum inſignis impudentia, vbi vanis promiſſis animos pauerint, deinde media ſibi deeſſe fatentur, & impoſturam ſuam ridicula illa diſtinctione inter finem *externum* & *internum* ſatis inepte excuſant. Quid ergo famelica hac & paupere ſapientia inſipientius? At vera ſapientia perfecta eſt, ſibique ſufficiens. Veritatem quis deſiderat? dabit; ſummam felicitatem? hanc quoque dabit; prudentiam? nec hanc negabit. Id quod a PHILONE, vel quiſquis eſt ſapientiae Salomoneae

neae auctor (t), tam praeclare demonstratum est, vt a nemine id fieri potuisset elegantius. Alter CLEMENTIS locus, qui huc pertinere videtur, & a IO. FR. BVDDEO (u), viro sapientiae amantissimo, alicubi praeclare expositus est, in septimo Stromatum libro exstat. In eo quatuor illis, quos hactenus recensuimus, characteribus tres noui adduntur. Sapientis enim esse ait, primo *res nosse*, *deinde efficere, quod ratio dictauerit, & denique quae occulta fuerant apud veritatem, prout Dei maiestati conuenit, tradere posse*. Res nosse, id quidem est veritatem perspectam exploratamque habere, vt de numine rebusque diuinis pariter ac humanis rectas habeamus sententias. Ista vero cognitio scientiaque deinde ad virtutem pietatemque referenda, quae profecto aliter sibi non constat, quam si numinis voluntati nobis quacunque ratione patefactae obtemperemus, moremque geramus lubentissime. Cuius obsequii ac pietatis non alius denique fructus esse potest, quam ut alios quoque ad tantae felicitatis perducamus societatem, eosque itidem ad veram istam sapientiam erudiamus. Ex quo postremo colligit CLEMENS, omnes, qui vel a veritatis tramite aberrent, vel ea, quae vtcumque cognouerint, non ad morum vitaeque emendationem, sed ad ostentationem aut foedas voluptates referant, vel denique alios deteriores potius, quam meliores, docendo reddant, falsae sapientiae praestigiis decipi, & pro Iunone nubem, pro corpore vmbram imprudenter amplecti.

Haec sunt, quae veteres de verae falsaeque sapientiae characteribus commentati sunt. Possemus nunc, quid de eorum doctrinis sentiendum sit, quidque eruditi aetati nostrae propiores hac de re meditati sint, fusius explicare. Sed alterum in tanta breuitate minus necessarium, alterum plane superuacuum esse arbitramur. In quantum enim rem acu tetigerint veteres, ex iis, quae paullo post dicturi sumus, facile quisque iudicabit. Quid vero recentioribus hac de re visum fuerit, dicere, hic nostra parum interest, quum aliorum expilare scrinia nolimus. Hinc reliquum est, vt quid nobis de sapientiae characteribus in mentem venerit, paucis exponamus. Plerique, qui de sapientia adhuc scripserunt, in eo videntur parum accurati, quod, quid sit sapientia, docere supersederint. Quum tamen rei, cuius obscura notio est, characteres animaduerti nulla ratione possint. Sane enim complures sapientiam cum eruditione confundunt, aliis vera sapientia est doctri-

(t) Sap. VII. & VIII.
(u) Ioh. Fr. Budd. *Progr. περὶ τῆς γνώσεως ψευδωνύμου* p. 10. Clem. Alex. *lib. VII. p. 701.*

doctrina Christiana, falsa gentilium philosophia, quae posterior acceptio etiam in scriptura & patribus occurrit (x). Quamuis autem definitiones nominales sint in arbitrio hominum positae, & cuiuis liceat sapientiae vocabulo intelligere, quicquid voluerit: constat tamen inter omnes, priorem acceptionem falsam, posteriorem minus propriam esse. Primo enim sapientem esse posse, qui non sit eruditus, & rursus eruditum, qui non sit sapiens, satis demonstrat experientia. Deinde quamuis largiamur, veram sapientiam in Christiana doctrina perfectissime doceri, nec vmquam eum sapientem posse adpellari, qui non sit Christianus: non omnes tamen, qui sibi augustum hoc nomen vindicant, ideo esse sapientes, res ipsa docet. Quare vt omnem aequiuocationem euitemus, eruditum vocamus, quicunque sibi veram & solidam rerum vtilium & necessariarum notitiam comparauit. At, si quis cum ista notitia coniunxerit facultatem illius directricem, ita vt, quicquid didicerit, ad verum rectumque finem referre & velit & possit, eum iure dicimus sapientem. Et hinc vera sapientia est *viua veri bonique cognitio, cum emendata & ad omnem composita virtutem voluntate coniuncta, quae mentis facultates earumque operationes dirigit, vt obiectum legitimum eligant, inanibusque dimissis vtilia & ad felicitatem summam profutura consectentur.* Haec est vera sapientia, haec vnica illa eruditionis directrix, haec summum illud ac incomparabile bonum, quod plures proh dolor quaerunt, quam inueniunt. Et hinc omnibus in medio posita est ratio falsae aeque ac verae sapientiae characteres inueniendi, vt non temere quisquam, si ratione recte vti velit, possit offendere. Diximus primo: Sapientiam esse cognitionem viuam, i. e. talem, quae cum interno amore, desiderio, experientia ac veluti gustu coniuncta sit. Stultus enim est, non sapiens, qui multa nouit, deque rebus diuinis ac humanis subtiliter disserit, nec tamen ipse tantorum, quae iactat, bonorum suauitatem vmquam percepit. Quum vero ad viuam huiusmodi cognitionem nemo mortalium peruenire queat, nisi qui se ipsum prius accurate nouerit: consequens est *vt ea rerum notitia, quae cum notitia sui non coniuncta, aut illi impedimento est, sapientiae nomen non mereatur.* Primum hunc statuo falsae sapientiae characterem. Ex quo facile patet, quid de plerisque philosophis paganis sentiendum sit, qui hominis nobilitatem & praestantiam ita collaudant, vt nec minimam miseriae eius habuisse

Character 1.

(x) *Vid.* Budd. *Theol. Mor. P. I. cap. I. sect. 2. n. 66. p. 98.*

buisse rationem videantur. Extollunt mentis humanae vires ac libertatem, & vix vllam eius agnoscunt corruptionem, nisi quae per corporis contagionem in animam deriuetur. Num vero homines eiusmodi dixerimus sapientes? num iis viuam concedamus veri bonique cognitionem, quum sui ipsorum ignari sint? Obseruamus hunc characterem in plerisque philosophiae sectis. Platonici animam sibi concipiebant integerrimam, & sua natura ad virtutem aptam, nisi a corpore impediretur. Idem visum esse Stoicis (y), non sinunt nos eorum scripta dubitare. Quin nec Iudaeos ab hoc errore immunes esse, praeclare docet vir doctissimus CAMPEGIVS VITRINGA (z). Sed vnico tantum exemplo rem illustrare iuuat. Quis non laudibus ornare solet purpuratum istum philosophum MARCVM ANTONINVM (a), Imperatorem? quis non eius sapientiam tanquam inusitatam ac prope diuinam in caelum euehit? At quamuis in eius libris εἰς ἑαυτὸν multa legantur, quae pulcre & pie dicta videntur: nolim tamen ego vel minimam verae sapientiae laudem illi tribuere, qui non modo miseriam suam prorsus non agnoscit, sed & de perfectione hominis naturali tam magnifice gloriatur. En eius verba: *Continenter te ipsum admone: nunc in mea est potestate, vt in animo hoc nihil sit malitiae, nihil cupiditatis, nihil tumultus.* Talia plura exstant apud Antoninum reliquosque Stoicos, indicioque sunt clarissimo, viros hos, quos veluti ex compacto sapientes praedicamus, a sapientia vera longe abfuisse. Sed non solum gentiles hunc falsae sapientiae characterem prae se ferunt, sed &, quod magis mirandum, christiani quidam philosophi. Nam vt vel vnico exemplo rem declarem, notum est, quanti multis fiat IACOBI ABBADIE de notitia sui ipsius libellus, quem ipse sane, tanquam inaestimabilem sapientiae thesaurum, a non nemine commendari memini: & nihilominus tamen auctor mea quidem sententia fuit a vera sapientia alienissimus. Eo enim redit, quidquid in hoc libello inculcat (b), vt hominem ostendat esse creaturam nobilissimam, & quae vel sola nobilitatis & perfectionis suae sedula consideratione eo adduci debeat, vt virtutem rebus omnibus putet esse anteponendam. Quo ipso satis clare videtur ostendisse, miseriam humanae mentis se nunquam cum

(y) Vid. Marsil. Ficini *Comment. super Plat. conuiu. orat. IV. cap. IV.* Iust. Lips. *Physiolog. Stoicor. lib. I. Dissert. XIV. XV.* Io. Franc. Budd. *Diss. III. de Praecipuis Stoicorum erroribus* §. *IV.*

(z) Camp. Vitringa *Obs. S. lib. III. cap. IIX. IX.*

(a) M. Anton. *lib. VIII. n.* 25. Idem *lib. VII. n.* 30. *lib. V. n.* 14. *lib. VI. n.* 15. Budd. *l. c. Diss. II.* §. 9.

(b) *L'art de se connoître soi-même, ou la recherche des sources de la morale.*

cura expendisse. Sed ne nimis diu primo huic characteri inhaereamus, in ipsa definitione pergimus, in qua porro dicimus, sapientiam esse viuam cognitionem veri bonique. Ex quo denuo haut pauci characteres falsae sapientiae fluere videntur. Quum enim obiectum verae sapientiae sit verum & bonum, verba vero in se neque ad veritatum neque ad bonorum classem pertineant, consequens est, vt *eam notitiam, quae in solis verbis haeret, aut obscuris vocabulis nugas ac ineptias occultat, nihil minus esse dicamus, quam sapientiam.* *Charact. 1.* Hinc facile patet, criticam aliasque huius generis artes ad sapientiam non pertinere, si quis per omnem vitam in huiusmodi tricis versetur, & nunquam iis ad veram eruditionem ac sapientiam consequendam vtatur. Sed & hoc adparet, philosophiae Aristotelicae & scholasticae haut exiguam partem nihil facere ad sapientiam. Obscuris enim vocabulis Aristoteles eiusque sectatores quam maxime delectantur, & a communi vsu remotis vocibus nescio quem insignis sapientiae strepitum edunt, quum, detracto hoc inuolucro, brutis istis sine mente sonis nihil plerumque insit, quod vel cassa nuce emeris. Euolue totam Aristotelis dialecticam, eam loquendi potius artem esse deprehendes, quam inueniendi veritatem (c). Eamdem circa nuda verba obscuram diligentiam in metaphysicis & physicis Aristotelicorum scriptis facile animaduertes, nisi tibi Aristotelis amor aciem mentis omnem obtuderit. Et quidni animaduertas, quum ipse P. I. NVNNESIVS (d), at quantus Aristotelis admirator, diffiteri hoc non possit? Si caussam quaeris, omnium solidissime respondebit ARN. WESENFELDIVS, *Aristotelem inani hoc verborum strepitu vti voluisse, quo plura & difficiliora scire videretur. Obtinere enim hoc apud plerosque homines, vt res eo magis admirentur, quo minus eas penetrent, & ex ipsa ignorantia sua de aliorum scientia iudicent.* Quum ergo praestigiae eiusmodi cum sapientia conciliari non possint, nemo certe erit, quin Aristotelicam & scholasticam philosophandi rationem vel hoc charactere vanitatem suam prodere intelligat. Et nescio sane, an non iure etiam huc referenda sit maxima pars cabbalae, de qua alii tam magnifice sentiunt. Quamuis enim in ea lateant nonnulla non contemnenda: pleraque tamen obscuris vocabulis data opera ita inuoluta sunt, vt nescio quae inaudita mysteria continere videantur, quum, detracto cortice nihil

(c) *Vid.* Io. Cleric. *Log. Part. I. c. V. VIII. XI. & alibi passim.*

(d) P. Io. Nunnes. *de Causs. obscur. Arist.* Arn. Wesens. *de Philos. sect. & elect. Diss. II. cap. I. n. 6. p. 12.*

hil intus nuclei adpareat. Sane si expenderis accuratius, quae de quatuor mundis cabbalisticis, de Adam Kadmon, de spiritu Sandalphon aliisque huius notae doctrinis, subtiliter disputant CHRISTIANVS KNORRIVS, HENR. MORVS & alii huius arcanioris Ebr. philosophiae admiratores, nihil temere reperies, quam aut vulgares aut frigidas doctrinas, vocabulis sphingis aenigmate obscurioribus inuolutas (e). Vt adeo aureo piscari hamo videantur, qui tot bonas horas eruendae e tot nugis vni atque alteri veritati impendunt (f). Quare tantum abest, vt in cabbala antiquae Ebraeorum sapientiae thesauros reconditos putem, vt ea characterem non vnum falsae sapientiae prae se ferre videatur. Quum porro sapientiam viuam veri bonique cognitionem esse diximus: etiam hoc inde sequi arbitramur, *vt eam notitiam, quae vel, neglecto bono, sola cognitione veri absoluitur, vel, veritate insuper habita, sine illa bonum consistere posse statuit, sapientiae nomine plane indignam esse iudicemus.* Quamuis enim distincti sint conceptus veri & boni, re ipsa tamen tam arcto vinculo cohaerent, vt, alterutro secluso, vix vmbra supersit verae sapientiae. Bonum est vel verum vel adparens. Tolle ergo veritatis studium, quid facilius erit, quam vt pro vero bono eius vmbram consecteris? Sic & veritates quaedam sint vtiles: sunt vero & aliae inutiles & noxiae. Tolle ergo boni cognitionem, quid facilius erit, quam vt veritatum inutilium & noxiarum studio te vnice oblectans, a vero sapientiae tramite turpiter aberres? Quae quum ita sint, vix dignos eos existimamus glorioso sapientum nomine, qui obiecta sapientiae separant, quae non minus arcte, quam ipse intellectus & voluntas, inter se connexa sunt. Secundum hunc characterem denuo poterit de pluribus eruditis iudicari. Priorem enim errorem (g), quo vera eruditio & sapientia in sola cognitione veri consistere creditur, errarunt permulti, etiam ii, qui se viam sapientiae expediuisse, arbitrati sunt, nec hodienum ab isto immunes sunt viri ceteroquin maximi. Posteriori non minus multi fauent, quicunque videlicet hodie, reuocata Gnostomachorum stultitia, veritatis nullam, virtutis vero & emendatae voluntatis vnice habendam esse rationem existimant, & perinde habent, quid quisque credat & opinetur, dummodo mentem ad veram

Charact. 3.

Q 2 virtu-

(e) *Vid.* Budd. *Hist. philos. Ebr. p. 306. sequ.*

(f) Conf. Thomasii *Caut. circ. praecogn. iuris cap. VI. n. 21. p. 76.*

(g) E. g. Auctor. Medicinae *Ment. p. 9. Vid.* Thomas. *Cautel. cap. I. n. 3. p. 1. & in Cogitat. menstr. P. I. pag. 421. sequ.*

virtutem componat. Horum nos omnium eam esse conditionem arbitramur, vt a vera sapientia quam longissime absint, licet ab aliis tanquam oracula quaedam suspiciantur. Porro in definitione sapientiae obseruauimus, viuam illam veri bonique cognitionem cum *emendata & composita ad omnem virtutem voluntate esse coniunctam. Hoc ergo si desit, nihil, quod vel sapientiae vmbram referat, adesse existimamus.* Sane enim quum vel ipsa ratio doceat, mentem, vitiis omnibus contaminatam, ad viuam veri bonique cognitionem frustra adspirare, & tametsi sibi aliquam veritatum farraginem comparauerit, illa tamen non ea, qua par est, ratione vti: quo iure, quaeso, eiusmodi homo sapientiae sibi laudem deposceret? Hinc ipsa sacra scriptura vbique hunc sapientiae stultitiaeque characterem inculcat. Luculenter IACOBVS (h), Apostolus: *Qui in vobis*, inquit, *est sapiens, ostendat bonis moribus sua opera, cum sapientiae mansuetudine.* Et paullo post (i): *At superne oriens sapientia primum casta est, deinde pacifica, aequa, obsequiosa, pietate bonisque referta fructibus, serena & minime simulatrix.* Pari ratione & stulti infami nomine nemo in scriptura sacra notatur, nisi qui ad omne scelus simul sit profligatissimus. Quid? quod non tantum sacri, sed & profani scriptores hunc characterem agnoscunt. Iam supra diximus, quid SOCRATES (k) responderit interroganti, num eos, qui scirent, quid agi oporteat, & his contraria faciant, sapientes esse putaret? Aiebat enim philosophus, *sibi eiusmodi homines potius insipientes & stultos videri, quam sapientes.* Idem docet SENECA (l) qui, tametsi ipse a vera sapientia alienissimus, eam tamen solam veram illam & antiquam sapientiam existimat, quae facienda vitandaque doceret, hominesque redderet meliores. Omitto alia huius generis quamplurima, quum vel ex his virtutis cum sapientia nexus satis superque pateat. Iam si proinde tantum quis abest a vera sapientia, quantum a virtute abest: quam multi, quaeso, qui sibi hodie mirifice placent, sapientiae laudem amittent? Quam multi enim sunt, qui, virtute insuper habita, vitia vel defendunt, vel in se ac aliis ferunt? Quam multi, qui id sibi negotii credunt dari, vt aliorum potius errores, quam eorum suaque vitia, emendent? Quam multi, qui aliorum vitia non emendant, sed, quod turpius

Charact. 4.

(h) *Iac.* III. 13.
(i) *Iac.* III. 17.
(k) Xenoph. *Mem. Socr. lib.* III. *c. XII. p.* 614.
(l) Seneca *Epist. XLVI.*

pius eſt, rident, identidem iactantes illud LVCRETII (m):

Nil dulcius eſt, bene quam munita tenere
Edita doctrinae ſapientum templa ſerena:
Deſpicere unde queas alios, paſſimque videre
Errare, atque viam palantes quaerere vitae,
Certare ingenio, contendere nobilitate,
Noctes atque dies niti praeſtante labore,
Ad ſummas emergere opes, rerumque potiri.

Haec ſane hodiernae eruditionis eruditorumque noſtrae aetatis plurimorum facies eſt, quam ſi quis cum ſapientia coniunctam dixerit, nae is vehementer, ex mea quidem ſententia, fallitur: Sed & hoc ex eo, quod in definitione diximus, ſequitur, *vt nemo ſapientiae laudem mereatur, qui ſua quam profitetur, doctrina vitia primaria, voluptatem, ambitionem & auaritiam irritat.* Quod ſi enim ſapientia cum emendatione voluntatis & virtute neceſſario coniuncta eſt, nihilque magis eſt emendationi morum & verae virtuti inimicum, quam triceps iſtud monſtrum: dubitari profecto non poteſt, quin mentem per ſapientiam veram oporteat ab omni ambitione, voluptate & auaritia reuocari. Hinc recte concludunt (n) eruditi, veram ſapientiam in Caini poſteris defeciſſe, quandoquidem omne ſtudium induſtriamque ad eas artes retulerint, quibus tria vitia primaria maxime irritentur. Nec minus verum eſt, hodienum artes omnes, quae vel hominibus aere emungendis, vel vanae ambitioni, vel merae curioſitati velificantur, ad veram ſapientiam non eſſe referendas. De prioribus non opus eſt, vt plura dicamus. Quis enim eſt, qui artem rabuliſticam, aut diſputatoriam ſcholaſticam ſapientiae partem crediturus ſit? At vero, qui ſtudiis curioſis delectantur, ii excuſatius peccare pleriſque videntur. Et tamen, ſi rem aequa lance ponderaueris, generoſa ſtultitia, vt mitiſſime dicamus, inſaniunt, qui, vt curioſitati ſuae ſatisfaciant, verbi cauſſa, omnem aetatem in colligendis numis antiquis, aliiſque eiuſmodi reculis, conſumunt. Quamuis enim ea ſtudia, ſi ad rectum referantur finem, in ſe non contemnenda ſint: tamen quum curioſitati ſuae eorum cultores plerumque plus aequo indulgeant, curioſitas vero non parum vitii a volup-

Charact. 5.

(m) Lucret. *lib. I. v. 7. ſeqq.*
(n) *Vide* Thomaſ. *Cautel. cap. VI. n.* 13. *p.* 75. Budd. *Introd. ad Hiſt. philoſ. Ebr.* §. II. *p.* 4.

voluptate trahat: sit inde, vt homines nihilo fiant hac industria sua sapientiores, & tempus insuper sibi praeripiant ad meliora tractanda, parum memores sententiae SENECAE (o): *Dementia est, superuacua discere in tanta temporis egestate.* Sed vt pergamus in definitionis nostrae ἀναλύσει, diximus porro, veram sapientiam mentis facultates earumque operationes dirigere, & quidem in duobus capitibus, primo vt obiectum legitimum eligant, secundo vt, missis inanibus, vtilia & ad felicitatem summam profutura consectentur. Ex iis axiomatibus denuo plures sequuntur conclusiones, quae characterum sapientiae vicem iure praestabunt. Si enim sapientiae munus est, mentem eiusque facultates & operationes dirigere: statim inde adparet, eam *non esse sapientiam, quae mentis operationes turbat ac peruertit.* Fieri hoc potest modo non vno. Sunt, qui, quum sapientiam polliceantur, homines reddunt insanos, quod omnes facere videntur, qui vel olim vel hodie enthusiasmos & adflatus vrgent diuinos, & tum suae, tum aliorum, imaginationi persuasionibus istis turpissime illudunt. Grauissimus enim ac paene desperatus morbus est enthusiasmus, quo operationes mentis maximopere turbantur, vt accuratius exempla huiusmodi hominum passim in scriptoribus Historiae philosophicae & ecclesiasticae obuia docent, & post MERICVM CASAVBONVM (p) & IO. LOCKIVM (q) demonstrauit celeberrimus BVDDEVS. Pertinere etiam huc videtur omnis scepticismus, cuius varias species recenseri solent a philosophis. Proxima enim haec via est ad insaniam (r), si quis omnia veritatis criteria impudenti conatu tollat, & data opera tenebras quaerat. Nec refert, vtrum practico an theoretico scepticismo (s) quis dementetur, quum vterque mentis operationes turbet, & in summam sensim abducat stultitiam. Denique & doctrina, quae decorum omne proscribit, eodem charactere falsitatem suam prodit. Certum enim est, decorum niti pudore naturali, quae virtus est veluti homini propria. Sublato igitur decoro, pudor simul tollitur, & stabilitur impudentia, qua nihil ab hominis natura magis abhorret (t). Vnde statim patet, quid de Cynicorum aliorumque stulta sapientia iudicandum sit, qui, quantum in illis fuit, omnem verecundiam

Charact. 6.

(o) Seneca *Epist. XLIX.*

(p) Meric. Casaub. *Diss. de Enthus.*

(q) Io. Lock *de Intell. hum. lib. IV. cap. XIX.*

(r) Budd. *P. I. cap. I. sect. 5. n.17. sequ. p. 243.*

(s) Vide *de scepticismo practico vel morali Dissert.* Budd. *quae in analectis eius hist. philos. habetur.*

(t) Barbeyrac. *Praefat. adversf. Pufend. §. 21.* La Mothe le Vayer *T. V. p. 717.*

diam omnemque decentiam morum ex humano genere ſublatam voluerunt. Praeterea & hoc in definitione obſeruatum eſt, veram ſapientiam ita dirigere mentis facultates & operationes, vt obiectum legitimum eligant: ex quo axiomate denuo aliquot characteres falſae ſapientiae peti poſſent, ſed ſufficiat vnicus. Sua enim ſponte inde conſequitur, *vt inſipientes illi iudicandi ſint, quicunque menti ſuae omnia indulgent, eamque extra limites euagari patiuntur.* Sunt enim, qui intellectus finibus regundis parum intenti, omnia rimantur, etiam quae extra hominis poſita ſunt intelligentiam (u). Quorum inſignem inſaniam & ſtolidam curioſitatem facete notatam a non nemine animaduertimus elegantiſſimis his verſibus:

Character 7.

Qui curioſus poſtulat totum ſuae
Patere menti, ferre qui non ſufficit
Mediocritatis conſcientiam ſuae,
Iudex iniquus, aeſtimator eſt malus
Suique naturaeque: nam rerum parens,
Libanda tantum quae venit mortalibus,
Nos ſcire pauca, multa mirari iubet.
Hic primus error auctor eſt peioribus:
Nam qui fateri nil poteſt incognitum,
Falſo neceſſe eſt placet ignorantiam,
Vmbraſque inanes captet, inter nubila
Imaginoſae adulter Ixion Deae.
Magis quieſcet animus, errabit minus,
Contentus eruditione parabili,
Nec quaeret illam, ſi qua quaerentem fugit.
Neſcire quaedam magna pars ſapientiae eſt.

Hinc ne particulam quidem ſapientiae ſcholaſticis ſuperfuiſſe dixeris, qui quaeſtionibus humanae rationi imperueſtigabilibus enodandis dicam an implicandis ad inſaniam vſque vacarunt. Salſe illos ridet ERASMVS (x), dum ait: *Arcana myſteria ſuo explicant arbitratu, qua ratione conditus ac digeſtus ſit mundus, per quos canales labes*

(u) Io. Cleric. *Dedic. Phyſ. Tom. III. Opp. philoſ.* (x) Eraſm. *in Moriae Encom. p.* 177.

labes illa peccati in posteritatem derivata sit, quibus modis, qua mensura, quantulo tempore in virginis vtero sit absolutus Christus, quemadmodum in synaxi accidentia subsistant sine domicilio? Sed virilia haec dixeris prae anilibus aliis, quae plena manu in scholasticorum libris feruntur. An enim sani hominis dixeris, quaerere (y): quaenam sit loquela angelorum? num possibilis sit propositio: Deus odit filium? num post resurrectionem iusta statura futuri simus? num sexus futura sit differentia? & sexcenta huius generis alia. Vtiliusne fuisset turbati cerebri hominibus, quaerere, num quaerentes de talibus rebus sint satis sani? Equidem vulgo haec hodie deridentur, sed vereor, ut meliora sint, quae hodienum passim iactantur. Fictiones sane illae Cartesianae & Burnetianae de rerum omnium origine, de terrae ante creationem conditione, aliaeque huius furfuris ita comparatae videntur, ut vix huius male sanae curiositatis notam effugiant. Et tamen sunt, qui in his procacium ingeniorum inuentis invenisse se putant, non quod pueri in faba. Quemadmodum vero intellectus suis gaudet limitibus, ita & voluntas. Optare quidem multa possumus, quae sperare per naturae nostrae conditionem haut licet, at vltra votum progredi, & velle, quae adsequi non possis, stultorum esse videtur. Ex quo adparet, quam parum sapientes videantur, qui & hic naturae limites transsiliunt, & ridiculo conatu rebus, quae fieri non possunt, inhiant. Referrem in hunc desipientium ordinem Anglum nescio quem, qui de euitanda corporis morte consilium iniit, si putarem hominem, nisi febriculosus fuerit, serio potuisse haec somniare. Sed exstant exempla alia. Quam enim tot Alchemistae quaerunt artem conficiendi aurum & nescio quam vniuersalem medicinam, vereor ne prudentiores ob eandem caussam suspectam sint iudicaturi. Si enim vel maxime largiamur, quibusdam hanc adire Corinthum datum fuisse: merito tamen arbitrari nobis videmur, saltim plerosque, qui in hac arte sapientiae acropolin constituunt, viribus suis maiora imprudenter moliri. Nimis enim multis, ceu H. CORN. AGRIPPA (z) lepide ait, contingit, *vt praediis, mercibus, patrimoniis omnibus in cinerem ac fumum conuersis, dum longi laboris praemia & nascituros foetus aureos, perpetuamque cum reiuunescentia sanitatem sibi molliter pollicentur, deuoratis multo tempore sumtibus, tum primum vetuli, annosi, pannosi, esurientes, semper sulphur olentes, & inter carbones atra fuligine sordidi, adsiduaque argenti*

(y) Ad. Tribbech. *de Doct. scholast. cap. IV. pag. 65. sequ.*

(z) H. Corn. Agrippa *de Vanitate scient. cap. XC.*

genti viui contrectatione paralytici, solius nasi adfluentia diuites, ceterum adeo miseri, vt pro tribus caseis etiam animam venalem habeant, quam metallis inserre conabantur, metamorphosin, in se ipsis experiantur, effecti iam ex alchemistis cachemici, ex medicis mendici. Quocumque modo se res habeat, illud certum est, stultum esse, insectari id, quod te fugiat, & illud sequi, quod adsequi non possis. Denique vt portum aliquando respiciamus, etiam hoc in definitione monuimus, veram sapientiam vtilia tantum & ad felicitatem summam profutura consectari. Ex quo merito colligimus, *eam quidquid potius esse, quam sapientiam, quae de quadam veritatum inutilium farragine sollicita, parum curat, an, quae tanto sibi molimine comparat, ad veram sapientiam aliquid conferant.* Tam arduum est verae felicitatis negotium, vt, si per omnem vitam in eo elaboremus, semper tamen, quod agamus, superfuturum sit. Quam parum prudenter itaque tempus in rebus vanis ac inutilibus collocatur? Non inibimus hic rerum eiusmodi inutilium recensum. Id modo addere iuuat, si quis hodiernae eruditionis faciem paullo attentius consideret, ei non posse non magnam earum copiam passim occurrere. Nam si plerique, qui in academiis studiis operam dederunt, vitae anteactae rationes subduxerint, paucissimarum forsan horarum recordabuntur, quas verae felicitatis curae impenderint, at plurimarum, quas rebus inutilibus transmiserint. Vt adeo & ipsi verum esse dicturi sint, quod ait SENECA (a): *Si volueris attendere, magna vitae pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus.* Haec de verae falsaeque sapientiae characteribus commentari decreui, plura dicturus, nisi chartae esset habenda ratio. Vos itaque nunc alloquor, NOBILISSIMI SVAVISSIMIQVE COMMILITONES, quibus non luxus aut turpe otium, sed vera sapientia, curae cordique est. Vobis hanc meditationem dedico, vobis eam propriam sacramque esse iubeo. Nolite existimare, aliis me haec scripsisse: mihi enim primo scripsi, deinde & vobis. Quum enim, vt initio dixi, diuinis auspiciis potentissimique REGIS nostri clementissimo iussu illam sapientiae partem, quae philosophia iam ab antiquissimis temporibus salutatur, in posterum mihi esse docendam intelligam: cauendum profecto mihi sedulo fuit, ne ex me quidquam audiatis, quod non audiuisse fuerat rectius. Cogitandum ergo putaui de verae falsaeque sapientiae characteribus, vt & mi-

Charact. 8.

(a) Seneca *Epist. I.*

hi docendi, & vobis iudicandi norma certiſſima in promtu eſſet. Iam ergo, quod felix, fauſtum, fortunatum ſit vobis & vniuerſae huic academiae, ad hanc veram ſapientiam conſequendam ego vobis, quantum vires meae ferent, ducem ac comitem me profiteor. Videbitis me, veſtri cauſſa quotidie efficientem, quaecunque potero; & ea, quae in lectionum indice pollicebor, ſedulo praeſtantem; veſtrum eſt, vt ſtudium meum alatis attentione veſtra, certiſſimeque vobis perſuadeatis, me omnibus vigiliis ac laboribus ſalutem veſtram antepoſiturum, daturumque operam, ne vmquam veſtra vos de me opinio feſelliſſe videatur. P.P. Halae Magdeb. XV. Kal. Oct. MDCCXIII.

DE INCESSV ANIMI INDICE,

DISSERTATIO MORALIS.

EXERCITATIO IV.

Cap. I.

DE INCESSV GENERATIM, EIVSQVE CVM MORIBVS AC PROPENSIONIBVS HOMINVM CONNEXIONE.

Σύνοψις.

I. Multa ſunt latentium propenſionum humanarum ſigna. II. In quibus haut poſtremum eſt inceſſus. III. IV. De quo a paucis, nec ſatis cum cura, actum. V. Quid per inceſſum hoc loco intelligatur? VI. Quale propenſionum ſignum inde peti poſſit? VII. VIII. Eſſe inceſſum morum ſignum, probatur ex fundamentis phyſicis, IX. & ex analogia adfectuum & propenſionum, X. nec non exemplis,

tum

tum integrarum gentium, quae mores incessu produnt, XI. tum eorum, qui ex incessu de moribus hominum feliciter iudicarunt, quales fuere Pythagoras, XII. Augustus Imperator, Chrysis apud Petronium, Gregorius Nazianzenus, Ambrosius Mediol. Episcopus. XIII. Impugnant quidem talia propensionum signa Maximus Tyrius & Io. Franc. Picus Mirandulanus. XIV. Sed eorum hypothesi paucis satisfieri potest. XV. Conclusio Capitis.

§. I.

Multa sunt latentium propensionum humanarum signa.

CVM multa sunt & egregia admodum Dei immortalis, quae in humanum genus contulit, beneficia: tum haut postremum illud videtur, quod latentes mortalium propensiones signis luculentissimis notauit, & homines frugi a malis & sceleratis accurato discrimine seiunxit. Quae impressa diuinitus signa quum paene ex omnibus humani corporis partibus, ex sermone, motu, minimisque actionibus eluceant: mirandum profecto est, homines bene multos non solum ad haec propensionum humanarum indicia caligare, sed & in eo errore versari, vt artem internoscendi ingenia aut vanam & futilem, aut omnino nullam esse iudicent. Ita sane sensisse cum aliis videtur Medea apud EVRIPIDEM (a), quae a Iasone, marito, turpiter delusa, in ipsos Deos furorem conuertit, per quos stetisse ait, quo minus boni a malis simulata amicitia circumuenirentur, dummodo hos signis quibusdam, ac veluti stigmatibus, notare, & a bonis distinguere voluissent. Hinc ejus verba:

> Ὦ ζεῦ, τί δὴ χρυσοῦ μὲν, ὃς κίβδηλος ᾖ,
> Τεκμήρι' ἀνθρώποισιν ὤπασας σαφῆ,
> Ἀνδρῶν δ' ὅτῳ χρὴ τὸν κακὸν διειδέναι,
> Οὐδεὶς χαρακτὴρ ἐμπέφυκε σώματι;
> *O Iuppiter, quare auri quidem, quod sit adulterinum,*
> *Clara signa hominibus dedisti:*
> *Sed quo oporteat discerni malum virum,*
> *Nullum signum inditum est corpori?*

Parum religiose profecto insana mulier in Deum coniicit culpam, a qua abest ille longissime. Quamuis enim nemo omnino negare possit, miros esse mentis humanae recessus, adeo, vt quo magis penetrare in illos annitimur, eo magis illa veluti refugiat, & ausibus nostris se subtrahat: tantum tamen abest, vt latentes

R 2 in

(a) Euripides *in Medea v. 516. p. 191. edit. Comelin.*

in animo propenſiones nulla ſagacitate indagari poſſint, vt potius ſigna adſint clariſſima, quae non temere ſolertiam noſtram deſtituunt, ſi εὐστοχία quaedam acceſſerit. Ne enim longius abeam, quis quaeſo ignorat, quam ſapienter Deus hominum facies magnitudine partium, forma item ac lineamentis diſtinxerit? Sane quum omnibus eaſdem partes conceſſerit, eodemque ſitu atque ordine diſpoſitas: tamen eas tanta arte formauit, vt tot hominum myriades etiam vultu poſſint internoſci, & monſtri videatur ſimile, ſi bini homines eiuſdem per omnia formae reperiantur (b). Non ita ratio comparata eſt reliquorum animantium. In vna vulpe omnes vides: in vno leone omnium formam perſpicis: at ſolum genus humanum tot formas oſtentat, quot homines, vt *inter cetera, propter quae mirabile diuini artificis ingenium eſt, hoc quoque,* SENECA iudice (c), *referendum ſit, quod in tanta copia rerum,* (adde & hominum) *nunquam in idem incidit, quum etiam, quae ſimilia videntur, quum contuleris, diuerſa ſint.* An vero Deum fruſtra exiſtimemus ora hominum tam prouide diſtinxiſſe? Nonne praeter alia etiam hoc eum intendiſſe credamus, vt tam diuerſa lineamenta vultuum certa eſſent occultarum inclinationum indicia? Ita ſane viſum eſt ſapientiſſimo mortalium, SALOMONI (d), ita SIRACIDI (e), omnibuſque poſt eum philoſophis, ipſique, qui Medeam ſecus ſentientem introduxerat, EVRIPIDI (f), qui plane φιλοσοφικῶς, id eſt, ſuo more:

> Γνοίη δ' ἂν ὡς τὰ πολλά γ' ἀνθρώπῳ τίς ἄν,
> Τὸ σχῆμ' ἰδών τις, εἰ πέφυκεν εὐγενής.
> *De homine plerumque quis iudicauerit,*
> *Figuram eius conſpicatus, an ſit generoſae indolis.*

Nec tantum de facie, ſed & reliquarum corporis partium figura, magnitudine ac diſpoſitione, ipſiſque hominum moribus, oratione, geſtibus, & actionibus idem ſentiendum eſt. Ex iis enim tam euidenter hominum indoles elucet, & veluti foras prominet, vt PLVTARCHVS (g), auctor grauiſſimus, ſcribere non dubitet: οὔτε ταῖς ἐπιφανεστάταις πράξεσι πάντως ἔνεστι δήλωσις ἀρετῆς καὶ κακίας· ἀλλὰ πρᾶγμα βραχὺ πολλάκις καὶ ῥῆμα καὶ παιδιά τις ἔμφασιν ἤθους ἐποίησε μᾶλλον, ἢ μάχαι μυριόνεκροι, καὶ παρατάξεις αἱ μέγισται, καὶ πολια.

(b) *Exempla hujuſmodi collegit* Valer. Maxim. *lib. IX. cap. XIV. p.* 322. *edit. Elzevir.*

(c) Seneca *Epiſt.* CXIII.

(d) Prou. VI. 12. 13. XVII. 24. Eccleſiaſt. VIII. 1.

(e) Sirac. XIII. 31. 32. XIX. 26.

(f) Euripides *in Icone v.* 239. 240.

(g) Plutarch. *in Vita Alexandri M. p.* 664. *Tomo I. operum edit. Xylandri.*

πολιορκία πόλεων. *Neque semper clarissimae quaequae res virtutes & vitia repraesentant, sed exiguum subinde factum dictumque, & iocus aliquis, citius speciem edat morum, quam funestissima praelia, maximae acies, vrbiumque expugnationes.* Ast vereor, ne actum agere videar, si rei, consentiente eruditorum suffragio ipsaque experientia satis stabilitae, diutius immorandum existimarem. Esse enim certa morum signa atque indicia, nemo fortassis hodie, nisi hospes in philosophia morali, negauerit.

§. II.

In quibus haut postremum est incessus.

Quum vero plures sint eiusmodi characteres propensionum, quos ethicae characteristicae magistri (h) in *caussales* & *non caussales* distinguere solent, his iterum in *morales* & *naturales* diuisis: facile adparet, vberiorem esse hanc doctrinam, quam quae breui dissertatione pro dignitate explicari queat. Quare, praetermissis tantisper characteribus reliquis, iam quidem ex signis naturalibus, quae Physiognomones disciplina sua complecti solent, incessum solum considerabimus. Vetus opinio est, iam inde ab antiquissimis ducta temporibus, omniumque paene gentium firmata consensu, inesse incessui nescio quid, quod latentes mores ac inclinationes hominum indicio non admodum fallace prodat. Ipse sapientissimus SALOMON (i) in hac fuit sententia, dum hominem nequam etiam ex incessu cognosci, his verbis docet: *Homo nequam, vir iniquus, graditur ore peruerso, nictat oculis, terit pede, digitis indicat, prauo corde machinatur malum, & omni tempore iurgiis disceptat.* Idem visum fuit SYRACIDI (k), qui inter signa morum refert etiam τὰ βήματα, i. e. gressus vel incessum, & CICERONI (l), qui tantum huic signo tribuit, vt scribere non dubitet: *Cauendum est ne aut tarditatibus vtamur in gressu mollioribus; ne pomparum ferculis similes esse videamur, aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates, quae quum fiunt, anhelitus mouentur, vultus mutantur, ora torquentur, ex quibus magna significatio fit, non esse constantiam.* Denique & ex patribus huic sententiae accedunt AMBROSIVS (m), cuius verba infra paragrapho XII. proferemus, & BERNARDVS (n), qui vtilissimas quasdam de componendo incessu regulas praescribens: *Sit*, inquit, *in ingressu tuo simplicitas, in incessu honestas, nihil dedecoris, nihil lasciuiae,*

R 3

(h) Scipio Claramont. *de coniect and. moribus lib. I. cap. II. & III. p. 20. 29.*

(i) Prouerb. VI. 12. 13. 14.

(k) Syracid. XIX. 27.

(l) Cic. *lib. I. de Offic. cap. XXXVI.*

(m) Ambros. *lib. I. de Officiis, cap. XVIII.*

(n) Bernard. *de modo bene viuendi cap. IX.*

ciuiae, nihil petulantiae, nihil insolentiae, nihil leuitatis in incessu tuo adpareat. Animus enim in gestu corporis adparet, gestus signum est mentis. Quum itaque tot clarissimi ac eruditissimi viri de hac arte ex incessu de moribus diuinandi tam praeclare sentiant, & nos haut praeter rem vereamur, ne temere vel falsae rei, vel non satis cognitae, adsentiri videamur: faciendum videtur, vt diligenter etiam argumenta cum argumentis comparemus, &, quid veri insit eorum sententiae, paullo accuratius dispiciamus. Nam cum in rebus omnibus temeritas in adsentiendo errorque turpis est, tum in eo loco maxime, in quo de hominum inclinationibus iudicandum. Est enim periculum, ne aut neglectis earum characteribus imprudentia, aut iis obseruatis, anili credulitate obligemur.

§. III.

De quo a paucis, nec satis cum cura, actum.

Quae quum ita sint, videmur profecto nobis operae pretium facturi, si in hac potissimum tractatione nostrum exerceamus ingenium. Praeterquam enim, quod non poterit nobis deesse disserendi de rebus iucundissimis atque vtilissimis occasio: certum est etiam, neminem de incessu ex philosophiae moralis principiis cum cura egisse, eosque, qui physiognomiam scriptis illustrarunt, amplissimum nobis post messem reliquisse spicilegium. Equidem, qui primus hanc disciplinam iusto commentario illustrauit, ARISTOTELES (o), de incessu etiam eiusque significationibus nonnulla obseruauit, tum in ipso libro Φυσιογνωμονικῶν, tum in illis, quos de animalium motu conscripsit, & fatendum sane est, curiosa multa & vera eius meditationibus inesse: sed mox homo redit ad ingenium, omniaque obscuris ratiocinationibus tamquam gyris concludit. Certe primum eius principium, ex quo omnes paene conclusiones colligit, eo redit potissimum, quod corpora hominum cum animantium corporibus contendit. Sicubi enim similitudinem quandam inter ea deprehendere se existimat, statim concludit, mores quoque huiusmodi hominum tales esse, qualium simulacra in animantibus deprehenduntur (p). Id vero quam sit lubricum fundamen-

(o) Francisc. Patrit. *in Discuss. peripat. Tom. I. lib. III. p. 25. & lib. IV. p. 45. supposititia esse putat Aristotelis Φυσιογνωμονικά, sed non alio fere argumento adductus, quam quod in auctore quodam vetere nonnulla ex Aristotele citentur, quae in opere, quod nos legimus, non exstant. Sed quis iste vetus auctor? Vnde constat, eum ex Aristotelis physiognomonicis, & non alio potius deperdito Aristotelis libro sua hausisse? Videtur ergo hic Patritius in obelo notandis Aristotelis operibus antiquum obtinere.*

(p) *Vid.* Φυσιογνωμονικά *& Analyt. priorum libr. II. cap. vltimum, vbi hoc principium physiognomonicum in compendio proponit.*

damentum, nemo non videt. Vt enim largiamur, obſeruationem hanc procedere in moribus ex faciei forma diiudicandis, quam cum animantium capitibus, eorumque lineamentis curioſa induſtria comparauit IOANNES BAPTISTA PORTA (q): inceſſus tamen hominum brutorum motui vix quidquam habet ſimile, quum haec vel quatuor pedibus vel certe prona incedant, illi ſublimes, & duobus ſubnixi pedibus progrediantur. Adde, quod nec animalium eiuſdem ſpeciei idem ſemper ac ſimilis inceſſus adparet. Equorum alii ſegnius & moleſtius, alii faſtuoſius & facilius mouentur. Idem in canibus, aliiſque pluribus beſtiis obſeruatur, quarum vix binas deprehendes, qui eodem per omnia inceſſu procedant. Ex quo conſequitur, vt ex comparatione iſta hominum atque brutorum animantium vix quidquam certi poſſit colligi. Signum enim ſemper obſcurius erit re ſignata, explorandaque prius erit cuiuſque animantis indoles, quam ex eius inceſſu de homine iudicemus. Quae quum ita ſint, recte obſeruauit FRANC. BACO DE VERVLAMIO (r), *Ariſtotelem in phyſiognomonicis ingenioſe & ſolerter corporis fabricam, dum quieſcit, tractaſſe: eamdem vero in motu omiſiſſe, qui tamen non minus artium regulis ſubiiciatur, & maioris ſit vſus.* Ex quibus ſatis adparet, Ariſtotelis regulis atque obſeruationibus phyſiognomonicis hac quidem in tractatione nos parum iuuari.

§. IV.

Multo minus calamo noſtro ferias indicunt ADAMANTIVS & POLEMON (s), quorum opuſcula phyſiognomonica nitidae Ariſtotelis editioni, e Wecheliana officina exeunti, inſeruit FRIDRICVS SYLBVRGIVS. POLEMON enim nihil admodum, ADAMANTIVS parum de inceſſu obſeruauit, vterque Ariſtotelem in pleriſque κατὰ πόδα ſequutus. Succeſſit his duumuiris interiecto tempore ignobilis ſcholaſticorum turba, qui quidem certatim & operoſe in ARISTOTELIS Φυσιογνωμονικὰ commentati ſunt, ſed ita, vt aut errores Ariſtotelis ſuis augerent, aut eius recte dicta turpiter deprauarent, & praeterea multa interſererent ex aſtrologia apoteleſmatica, quibus phyſiognomia tota in cordatorum hominum odium adducta eſt. Pertinent huc ſatis famoſae AVERROIS (t) & ALBERTI MAGNI

(q) Io. Baptiſta Porta *in Phyſiogn. humana libr. II. cap. I. ſeqq. p. 47.*

(r) Fr. Baco Verulam. *lib. IV. de Augm. Scient. cap. I. p. 288.*

(s) *Conf. de his auctoribus* Io. Alb. Fabricius *lib.* III. *Biblioth. Graec. cap. VI. p.* 170.

(t) Auerroes *Tom. VII. Operum.*

GNI (u) physiognomiae, quibus & aliarum cumulum adiicere possemus, si tot scholasticorum volumina in re non maximi momenti euoluere vacaret. Sed & in his omnibus parum nobis erit praesidii, quum iurantibus in verba Aristotelis religioni fuerit, eius principia vllatenus deserere. Denique idem sentiendum de recentioribus videtur, veluti FRANCISCO SANCHEZ (x), CAMILLO BALDO (y), GVILIELMO GRATAROLO (z), &, qui reliquis iure anteferendi sunt, IO. BAPTISTA PORTA (a) & SCIPIONE CLARAMONTIO (b), qui in libellis suis physiognomonicis & semeioticis etiam de incessu nonnulla obseruarunt, sed ieiuna maximam partem, & ex ARISTOTELE & ADAMANTIO depromta, adeo vt ethica characteristica & semeiotica paullo accuratior adhuc sit inter res desideratas referenda. Quapropter adeo non veremur, ne nobis de incessu commentaturis quisquam nouum opus nunciaturus sit, vt potius gratiam inituri videamur ab aequis lectoribus, quod fundum, a nemine occupatum, excoluerimus diligentius, & rem omnem ad certiora & probabiliora principia retulerimus.

§. V.

Quid per incessum hoc loco intelligatur?

Ne vero ad rem illotis, quod aiunt, manibus adgrediamur: in ipso limine expediendum est, quid nobis sit *incessus*, & quale *signum* qualemque *characterem* latentium propensionum ille nobis suppeditet? INCESSVS itaque, de quo primo loco agendum, vulgo notat motum pedum, quo corpus a loco ad locum vna transfertur. Vnde & infantes, simulac pedes iusto ordine mouere, & certos firmare gressus coeperunt, INCEDERE dicuntur. At nobis paullo latius accepta voce incessus notat statum, motum, habitumque totius corporis, qui cum ista pedum motione solet esse coniunctus, quique maxime in diiudicatione morum ac propensionum humanarum attendendus est. Non ignota sane est haec vocis significatio optimis auctoribus, tum Graecis tum Latinis. His enim familiares admodum sunt loquutiones: *incedere ceruice obstipa, flexa, rigida, opima, corpore erecto, prono, alto,* pluresque

(u) Albert. M. *lib. I. de Animal. de quibus conf.* P. Bailii *Dictionnaire historique & critique T. I. p.* 414.

(x) Franc. Sanchez *Comment. ad Arist. physiogn. qui cum operibus eius prodiit Tolos. 1636. 4to.*

(y) Camill. Bald. *in Opere eiusdem tituli Bonon. 161. fol.*

(z) Guil. Gratarol. *de praedictione morum naturarumque hominum cap. XXI. p. 265. edit. Vrsell. 1603. 8vo.*

(a) Io. Bapt. Porta *de physiogn. hum. libr. II. cap. LV. p. 264. Francof. 1618. 8vo.*

(b) Scipio Claramont. *de coniectandis cuiusque morib. lib. VIII. c. V. p. 492.*

resque huius generis aliae, in quibus & humeros, & ceruicem, & totum corporis habitum ad inceſſum referunt. Illi vero in deſcribendo incedentium habitu & motu feliciſſimi, pro vbertate linguae ſuae, propria in promtu habent vocabula, quibus ſingulos incedentium ſtatus depingant. *Faſtuoſius* enim *incedentes* ἐκπομπεύοντας, *capite retrorſum adducto progredientes* σιμοτραχήλους, *ceruice contracta & elatis humeris ambulantes* βυσαύχενας, *ceruicem elatius attollentes* ὑψαύχενας, *ceruicem incuruantes* κυρταύχενας, *manibus inter eundum geſticulantes* χειρονόμους appellitant, & quae ſunt alia huius generis compoſita in auctoribus Graecis ac lexicis paſſim obuia, ex quibus ſane liquido conſtat, veteres, inceſſum hominum conſiderantes, non ſolum ad pedum motum & poſitum, verum etiam ad corporis habitum, attendiſſe, id quod adeo & nobis videtur faciendum. Deinde & hoc de *inceſſu* monendum eſt, quod hic nonniſi naturalis in cenſum veniat. Ex greſſibus enim, arte compoſitis, aut morbo vel ſenectute corruptis, ſi quis de moribus hominum iudicare vellet, nae iſte mea quidem ſententia, Ioue parum aequo iudicaret, ſeque ipſum traduceret turpiter. Multo minus inceſſus adfectatus, vel ad aliorum imitationem compoſitus, inter propenſionum characteres referendus videtur. Quum enim omnes, qui philoſophiam methodo χαρακτηριστικῇ tradiderunt, ſuadere ſoleant, tum demum ſigna morum eſſe obſeruanda, quum homines, quaſi poſita perſona comica, reiectoque aſcititio vultu & habitu, palam ingenio ſuo obſequantur (c): maxime profecto hoc conſilium valet de inceſſu, quem homines, ad imitationem natura procliues, facile ad aliorum exemplum componunt. Notauit antiquitas eos, qui SOCRATIS gibbum & PLATONIS incedentis incuruos humeros imitati ſunt (d), & de MACRINO Imperatore memoriae proditum eſt (e), quod Antiochiae commoratus, barbam nutriuerit, cuius rei cauſam oſtenſurus Herodianus: ἔζηλον δὲ ταῦτα, inquit, ὡς δὴ Μάρκου ἐπιτηδεύματα, τὸν δὲ λοιπὸν βίον οὐκ ἐμιμέοντο. *Haec enim demum ſibi de Marci moribus imitanda propoſuerat, quum ad illius reliquam vitam nullo pacto adſpiraret.* Et quis eſt tandem, qui ignoret, quanta cura greſſus ad Gallorum exemplum componant Germani, aliaeque exterae gentes? Iam ſua aetate hoc notauit, ac ſalſe admodum deriſit IO.

(c) Scipio Claram. *toto libro IX. p. 536. ſeqq.* Petr. Petit. *lib. I. Miſcell. philol. cap. XV.*

(d) Plutarch. *de amici & adulatoris diſcrimine Tom. II. Opp. p. 53.*

(e) Herodian. *lib. V. Hiſt. cap. II. p. 163. edit. Londin.*

BARCLAIVS (f): quid nos dicamus, qui in saeculum, ad imitationem vnice factum, incidimus? Quamuis autem omnis affectatio habeat nescio quid, quod se prodit turpissime, atque ita sit natura comparatum, ut sagacioribus facile suboleat, si incessus a naturali forma quocunque modo abhorreat: fieri tamen non potest, vt de adfectatione regulae praescribantur, quippe diligenti potius obseruatione detegenda. Ex quo facile liquet, eum demum corporis motum hic esse potissimum considerandum, qui cuique proprius est & naturalis.

§. VI.

Quale propensionum signum inde peti possit?

Sed haec de incessu; iam explicandum etiam, qualia propensionum humanarum signa inde petenda videantur? Duorum ea generum esse, iam obseruauit ex Aristotele SCIPIO CLARAMONTIVS (g). Alia enim sunt ἀποδεικτικὰ, id est certa & euidentia, quae indubitatam producunt *coniecturam*: alia probabilia, quae verisimili tantum *praesumtioni* locum faciunt. Ἀποδεικτικὰ sunt ex mente SCIPIONIS CLARAMONTII, quae in syllogismum primae figurae possunt resolui: at quae secundae tantum aut tertiae figurae ratiocinationem gignunt, probabilia illi dicuntur. Sed non opus est istis ambagibus, si dicamus, tum demum certam nasci ex signis coniecturam, si illa sint propria, ita vt vel vnica morum caussa sint, vel certe effectus illius generis, qui non aliam, quam hos mores, caussam agnoscat: Sin hae conditiones defecerint, tum signa tantum esse communia, probabilia, & ad solam praesumtionem producendam comparata. Sic si quis pro amico capitis periculum adire non dubitet, eum profecto signum ἀποδεικτικὸν verae amicitiae edidisse dicam. Fieri enim non potest, vt hic effectus ex alia caussa, quam Pyladea amicitia, proficiscatur. At quum verbi gratia pallor timiditatis signum creditur, quis est tandem, quin videat, signum hoc esse tantummodo probabile? Quamuis enim timidi fere omnes palleant: non omnes tamen, qui pallent, timent, nec adeo signum hoc est timiditati proprium. His ergo positis, facile expedietur quaestio, sitne incessus ex eorum numero signorum, quae certae coniecturae fundamentum praebeant, an praesumtio tantum probabilis ex eo nascatur? Fatemur enim non inuiti, signum hoc plerumque esse tantum probabile. Quamuis enim exempli caussa incessus elatior fastum hominis certissimo

(f) Io. Barclai. *Icon. Anim. cap.* III. *pag.* 44.

(g) Aristot. *Analyt. I. libr. II. cap. penultimo.* Scipio Claramont. *Libro citato pag.* 22.

mo indicio prodere videatur: contingere tamen poteſt, vt eiusmodi greſſus ab alia quacunque cauſſa, quam ex hoc naturali vitio, veluti a conſuetudine, imitatione, incuria parentum, proficiſcatur. Quin contingit nonnunquam, vt homines, ad faſtum natura procliues, animum cum cura emendauerint, nec tamen inceſſum elatiorem, diuturna conſuetudine firmatum, mutare poſſint. Vnde perſpicuum eſt, inceſſum faſtuoſum non eſſe ſignum faſtus proprium & ἰδιωτικόν. Et ſic etiam ſe res habet in aliis. Attamen quum rariores ſint hi caſus, quam vt ſemper attendendi videantur, hoc ſignum, cum aliis coniunctum, ad magnum ac ſummum fere probabilitatis gradum accedet, clariſſimumque morum faciet indicium.

§. VII.

Eſſe inceſſum morum ſignum; probatur ex fundamentis phyſicis.

His praemiſſis, ad rem ipſam accingemur, demonſtraturi argumentis euidentiſſimis, eſſe inter inceſſum & hominum propenſiones ſocietatem, & connexionem arctiſſimam, ita vt de his ex illo omnino poſſit iudicari. Quod ut rite exſequamur, auſpicabimur ab ipſa inceſſus natura, eamque ita comparatam eſſe, docebimus, vt non poſſit non morum facere indicium. Primo itaque apud omnes in confeſſo eſt, inceſſum eiuſque varietatem a ſpirituum animalium, neruorum, muſculorum, ipſiuſque ſanguinis & oſſium natura & qualitate unice pendere. Praeclare ac ingenioſe eo opere, quod de motu animalium inſcripſit, hoc demonſtrauit IOANNES ALPHONSVS BORELLVS (h), cuius hypotheſes perſpicue expoſuit, nouiſque experimentis doctiſſimi CRONII (i) illuſtrauit IOANNES CLERICVS (k). Omnis ſcilicet motus corporis fit per muſculos, oſſibus adhaerentes. Hi enim prout inflantur, ſubeuntibus per neruos ſpiritibus animalibus, oſſa ad ſe trahunt, aut prout in alterum muſculum, quem a contraria functione antagoniſtam vocant, tranſeunt ſpiritus, remittuntur, & tracta prius oſſa in priſtinum ſitum reſtituunt. Porro muſculi tum demum inflantur, quum fibrae eius, ſubeunte materia, tenduntur. Obſeruatum enim eſt a viris doctiſſimis, ſingulas muſculorum fibras conſtare veluti catena quadam veſicularum vel vtriculorum, e quorum aliis in alios ſubtiliſſimi meatus pateant. Iam ſi ergo contingit, ut ſpiritus animales in veſiculas iſtas influant, non poſſunt non omnes vehementer inflari, ea-

(h) *Prodiit hoc opus cedro dignum Romae 1680. 1681.*

(i) *Exſtant eius obſeruationes in Actis philoſ. Angl. anno 1681. n. 2. ex quibus ea repetuntur in Actis Erud. Lipſ. 1682. p. 194. Conferatur etiam* Dan. Tauvry *Nouvelle Anatomie raiſonnée, ibidem 1691. pag. 472.*

(k) Io. Cleric. *Opp. Philoſ. Tom. III. libr. IV. Phyſ. cap. X. p. 158. 159.*

eademque opera intendere musculum, vt veluti induretur, & non modo grauissima pondera sustineat, sed & os, cui tendine adnexus est, eam in partem adducat, in qua ipse inflatus est. Quae quum ita sint, totum incessus negotium hoc ordine absolui videtur. Mens, simul ac corpus moueri vult ab hoc loco in alium, ex cerebro per neruos dimittit spiritus animales. Hi per ramos, quaquauersum sparsos, influunt in musculos, huic motui destinatos, & mixti succis, iam in musculis restagnantibus, fibrarum vesiculas subeunt, quae inflatae & extensae, vt paullo ante dictum, ipsos musculos simul intendunt, & per tendines os promouent, quod, simul ac motum suum absoluit, in contrariam partem per musculos antagonistas, eodem modo inflatos, mouetur. Haec omnia clara videntur ac perspicua, & quamuis non desint aliae de motu musculorum hypotheses (l): in eo tamen omnibus conuenit, quod ad istum motum spiritus animales, (aut quocumque eos nomine appellites,) per neruos dimissi, concurrant, nec musculi sine eorum ope munere suo fungantur. Ex quibus omnibus consequitur, vt tantam incessus varietatem non aliunde, quam ex musculorum & neruorum diuersa capacitate, succorumque & spirituum animalium virtute & vel copia vel penuria, deriuandam esse dicamus.

§. VIII.

Deinde & hoc certum esse arbitror, quod spirituum animalium, atque adeo ipsorum neruorum pariter ac musculorum, virtus a sanguine pendeat. Vt enim iam non vrgeamus, paene omnes humani corporis partes nutrimenta a sanguine desumere: spirituum certe animalium generatio vix potest alio modo commode explicari, quam si ex sanguine eos secerni statuas. Nam sanguis, ex praestantissimorum philosophorum sententia, vbi in suo versus cerebrum adscensu paullatim vias arctiores, & potissimum glandulas illas, quibus substantia cerebri corticalis constare videtur, offendit, non potest non subtilissimas sui partes secernere, quae ad cerebrum eleuatae, neruosas deinde fibras subeunt, & siue spirituum animalium, siue succi neruosi, siue aliud quodcunque nomen sortiuntur (m). Quae si ponamus, consequens omnino

(l) *Videantur* Io. Bernoullii *Meditat. mathem. de motu musculorum in Act. Erud. Lips.* 1694. p. 200. Io. Godofr. Bergeri *Physiol. med. lib. I. cap. XXI.* Franc. Bayle *Instit. physic. Tom. I. diss. VII. prop.* 9. Guil. Kokburn *Oeconom. corporis* p. 99. *seqq.* Ge. Baglivii *de Fibra motrice libro I. cap. IV. p.* 15.

(m) *Vide hic omnino, quae ex* Malpighio *repetis* Io. Clericus *libro citato IV. cap. VII. pag.* 100. *sqq.*

nino erit, vt ſpirituum animalium vel minor vel vberior ſuppetat copia, prout ſanguis vel ſubtilior & fluidior, vel particulis terreſtribus & craſſioribus foecundior eſt. Iam quum denique apud omnes in confeſſo ſit, ſanguinis naturam differre pro ratione temperamentorum, haec autem, conſentiente omnium iudicio, maximum in producendis moribus momentum habeant: ſatis profecto adparet, cur inceſſum pro morum diuerſitate oporteat eſſe diuerſiſſimum. Vt enim eorum, quae paullo prolixius hactenus diſſeruimus, faciamus compendium, inceſſus diuerſitas pendet a diuerſa virtute muſculorum, muſculorum virtus a neruis & ſpiritibus animalibus deriuanda eſt. Hi varia pollent virtute & efficacia, prout ſanguis vel ſubtilior eſt, vel craſſior. Sanguinis porro qualitates variae ſunt pro varietate temperamentorum; quae denique cum moribus & propenſionibus humanis maximam habent connexionem.

§. IX.

Et ex analogia adfectuum & propenſionum.

Sed & alterum argumentum, quo theſin noſtram ſtabiliamus, ipſa nobis ſufficit experientia. Quis enim ignorat, vnius eiuſdemque hominis inceſſum ſtatim mutari, ſimul ac mens vehementiore quodam adfectu perturbatur? Finge, hominem placidi admodum inceſſus irae ſtimulis agitari: obſeruabis profecto ſimul, greſſus illius vno momento concitatiores ac confuſiores adparere. Vnde SENECA (n), iratorum faciem & geſtus deſcribens: *Vt furentium*, inquit, *certa indicia ſunt, audax & minax vultus, triſtis frons, torua facies, citatus gradus, inquietae manus, color verſus, crebra & vehementius acta ſuſpiria: ita iraſcentium eadem ſigna ſunt, flagrant & micant oculi, multus ore toto rubor, exaeſtuante ab imis praecordiis ſanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac ſubriguntur capilli, ſpiritus coactus ac ſtridens, articulorum ſe ipſos torquentium ſonus, gemitus mugituſque, & parum explanatis vocibus ſermo praeruptus, & comploſae ſaepius manus, & pulſata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnaſque minas agens.* Nec aliter comparatum eſt, ſi alii adfectus animum in tranſuerſum agant. Tardius & moleſtius procedunt, quos vehementior angit triſtitia: at tanto celerius, qui ſubito pauore concutiuntur; Vnde VIRGILIVS (o), rationem celerioris fugae redditurus, ait:

Pedibus timor addidit alas.

Idem in effuſiore laetitia contingere animaduertimus, quae in homini-

(n) Seneca *lib. I. de Ira cap. I. p. 1.* (o) Virgilius *lib. IX. Aeneid. v. 244.*

minibus etiam grauiſſimis nonnunquam efficit, vt exſultantes, & decori in inceſſu parum obſeruantes, videantur. Nec dubium eſt, quin & ambitio, deſperatio, audacia, pudor, aliique adfectus paullo vehementiores inceſſu ſe prodant, quum & vulgus ex inceſſu de adfectibus iudicet, & hiſtriones nihil ſoleant agere diligentius, quam vt ſingulos adfectus etiam inceſſu & motu corporis exprimant. At vero quum inter adfectus & propenſiones id tantum interſit diſcriminis, quod illi ſint commotiones tranſeuntes, hae autem ſiue natura, ſiue educationis & conſuetudinis vitio, menti perpetuo inſint: non male nobis videmur colligere, mores quoque poſſe ex inceſſu deprehendi. Quin tanto facilius hoc ſignum in propenſionibus, quam in adfectibus dignoſcendis, procedit, quanto probabilius eſt, id, quod perpetuo ineſt homini, magis inceſſum in certam formam componere, quam quod non multo poſt tranſit.

§. X.

Nec non exemplis, tum integrarum gentium, quae mores inceſſu produnt,

Addimus & tertium argumentum, quod nobis ex integrarum contemplatione gentium ſubnaſcitur. Harum enim haut paucas non moribus magis, quam inceſſu, differre, notum eſt ac prouocatum. Celebrantur apud antiquos SYBARITAE, gens in excogitandis voluptatibus ingenioſiſſima, ſimulque mira ſuperbia ac faſtu turgida. Horum inceſſus tam claro indicio ſuperbiam prodiſſe fertur, vt inde natum ſit adagium: Συβαρῖται διὰ πλατειῶν (p), *Sybaritae per plateas*, quod in illos, qui faſtuoſius per viam ingrediebantur, iactatum eſt. Sed nec hodie quidem curioſis deerit occaſio de integrarum gentium moribus ex inceſſu iudicandi. Neque enim quiſquam erit tam hebes, quin viſo Hiſpanorum ac Gallorum inceſſu, ſtatim, mores eorum eſſe diuerſiſſimos, coniiciat. Hiſpanorum inceſſu nihil eſt tumidius, nihil elatius, adeo vt Hiſpano viſo, aut praefecturam, aut fercula pomparum incedere, credas. Quare iam olim in HADRIANO Imperatore, Hiſpanicae originis principe, IVLIANVS (q) notauit σοβαρόν τι, quem characterem, a CAROLO CONTOCLARO in verſione Iuliani omiſſum, PETRVS CVNAEVS (r) & EZECHIEL SPANHEMIVS (s) recte ad inceſſum inſolentem & faſtuoſum retulerunt. Egregium certe teſtimonium, non degeneraſſe a maiorum moribus Hiſpanos, ſed eumdem retinere, qui iam olim in ipſis notabatur, inceſſum. Ex eo

(p) Eraſm. *Adag. Chiliad. II. Centur. II. n. 67. p. 411.*

(q) Iulian. *in Caeſaribus p. 311. Opp.*

(r) Petr. Cun. *in Opp. p. 488.*

(s) Ezech. Spanhem. *in Verſione Gall. huius ſatyrae p. 24.*

eo vero quid aliud colligas, quam elatiorem animum, & vt eleganter BARCLAIVS (t) loquitur, *in cothurnos adsurgentem*, qualem iam olim veteres in ista gente mirati sunt? Contra in Gallorum motu nihil est adfectatum, nihil molestum, aut ad ostentationem compositum, sed venusta omnia, & cum quadam naturali elegantia coniuncta. Quae itidem cum eorum moribus egregie conspirare, nemo non animaduertit. Accedant his Hungari, quorum nobilibus BARCLAIVS (u) tribuit *incessum, ad venustam maiestatem compositum.* At quis ignorat, eosdem reuera esse mentis erectioris & tam generosae, vt ad magnificentiam facti videantur? Largiuntur hanc laudem Hungaris, quicunque cum illis versati sunt, nec ipse quidem BARCLAIVS hoc diffitetur, quem ego in describendis gentium moribus principem esse arbitror. Quum ergo integras gentes indolem suam ac mores incessu prodere videamus: quid prohibet, quaeso, quo minus idem de singulis hominibus statuamus, quorum inclinationes, ceu ex philosophiae moralis principiis constat, multo facilius, quam integrarum gentium, huiusmodi indiciis deteguntur?

§. XI.

Tum eorum, qui ex incessu de moribus hominum feliciter iudicarunt, quales fuere Pythagoras,

Denique non parum ponderis habere existimo exempla eorum, qui hanc artem exercuerunt feliciter, & ex incessu non minus, quam ex aliis signis, latentes hominum inclinationes mira sagacitate indagarunt. PYTHAGORAS, in cuius philosophia nescio quid sublime atque admirandum deprehendere mihi videor, non solebat quemquam ad disciplinam & conuictum suum admittere, nisi prius ex vultu totiusque corporis habitu & motu probam eius indolem perspexisset. Testes huius rei habemus A. GELLIVM (x) &, qui prolixius Pythagorae res gestas persequutus est, IAMBLICHVM (y), qui, quibus signis in hoc ingeniorum scrutinio Pythagoras plurimum tribuerit, multis verbis enarrat. Obseruat enim, eum primum inquisiuisse, quo animo, quoque adfectu parentes & familiares prosequuti sint: deinde notasse eorum risus intempestiuos, silentium, & sermonis abusum: tum quibus potissimum cupiditatibus indulgerent, quorum hominum consuetudine vterentur, quibus maxime rebus interdiu vacarent, quibus item gauderent dolerentque. Quibus praemissis, ita pergit IAMBLICHVS: Προσεθεώρει δὲ καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὴν πορείαν, καὶ τὴν ὅλην τοῦ σώματος κίνησιν,

(t) Io. Barclai. *in Icone anim. cap. VII. pag.* 127.
(u) Idem *cap. VIII. p.* 119.
(x) A. Gell. *lib. I. Noct. Attic. c. IX.*
(y) Iamblich. *in vita Pythagorae cap. XVII. p.* 58. *edit. Kusteri.*

κίνησιν, τοῖς δὲ τῆς φύσεως γνωρίσμασι φυσιογνωμῶν αὐτοὺς, σημεῖα τὰ φανερὰ ἐποιεῖτο τῶν ἀφανῶν ἠθῶν ἐν τῇ ψυχῇ. *Inspiciebat & vultum, & incessum, & totius corporis motum, atque ex natiuis faciei lineamentis ipsos ita noscitabat, vt manifesta indicia occultis animorum inclinationibus indagandis adhiberet.* Repetit rem statim insequente pagina, ac denuo Pythagoram signa petiisse ait ἐκ τῆς μορφῆς τε καὶ βαδίσματος, καὶ τῆς ἄλλης κινήσεως τε καὶ καταστάσεως, *ex forma, ingressu, & totius corporis motu & habitu.* Quin PORPHYRIVS (z), qui pari cura Pythagorae vitam composuit, non solum de eodem eius instituto verbis luculentissimis testatur, sed & exemplis quibusdam, praesagia ista haut vana fuisse, docet. Narrat enim, Pythagoram, quum Astraeum seruulum a Mnesarcho dono accepisset, statim eius indolem ex corporis habitu explorasse, &, quandoquidem ex motu & quiete, frugi esse illum, comperisset, protinus doctrinae suae fecisse participem. At Cylonem Crotoniatam, qui clarissimae huic interesse disciplinae peroptabat, eodem (a) teste PORPHYRIO, constanter reiecit, ὁποῖος ἦν, συνιδὼν ἐκ τῶν σημείων, ἃ διὰ τοῦ σώματος ἐθήρευε, τῶν φροντιστῶν, *eo, quod ex indiciis, quae ex accidentibus corporis captabat, quali esset ingenio, satis perspexerit.* Neque fefellit profecto Pythagoram augurium. Astraeus enim talis erat reuera, qualem futurum, herus iudicauerat (b). Cylon vero asperitatem morum, quam e corporis motu collegerat Pythagoras, satis prodidit turpissimo facinore, dum paullo post, repulsae contumeliam vlturus, Pythagoraeos circiter XL in Milonis aedibus congregatos, partim combussit, partim fugientes lapidibus obruit, solo Archippo & Lyside felici fato elapsis (c).

§. XII.

Augustus Imperator, Chrysis apud Petronium, Gregorius Naz. Ambrosius Mediol.

Ne quis autem existimet, intra solos Pythagoricae scholae parietes artem hanc ingenia ex incessu explorandi delituisse: addi possunt exempla complura alia, non minus profecto admiranda. AVGVSTVS certe Imperator cum omnibus regnatricis prudentiae artibus, tum maxime ingenia internoscendi sagacitate excelluit. At quo potissimum signo vsus est? Hoc ipso, in quo iam versamur. Incessum scilicet curiose spectabat, ex eoque de hominum propensionibus callidissime iudicabat. Cuius rei grande experimentum

(z) Porphyrius *de Vita Pythagorae sect. XIII. p. 16. edit. Kust.*

(a) Idem *l. c. sect. LIV. p. 49.*

(b) *Vid.* Thom. Stanleii *Hist. Philos. Part. VIII. cap. XXI. p. 697.*

(c) Porphyr. *l. c.* Iamblich. *c. XXXV.* Diog. Laert. *lib. VIII. segm. 39. p. 520. edit. Menag.* Stanlei, *l. c. cap. XIX. p. 688.*

tum dedit in ipſo, quem adoptauerat, Tiberio. De huius enim moribus, SVETONIO teſte (d), male ominabatur ideo, quod, eum *ceruice rigida & obſtipa, adductoque fere vultu incedere*, animaduerteret. Quam verus autem vates fuerit, euentus docuit, quo comprobatum eſt, reuera Tiberio arrogantiam illam & vecordiam infuiſſe, quam in inceſſu eius Auguſtus pater deprehenderat. Neſcio, an huc etiam referenda videatur Chryſis apud PETRONIVM (e), quae de ἐυςοχίᾳ ſua in dignoſcendis moribus magnifice gloriatur, dum viſo iuuene libidinoſo: *Vides me?* inquit, *nec auguria noui, nec mathematicorum caelum curare ſoleo, ex vultibus tamen hominum mores colligo, &, quum ſpatiantem vidi, quid cogites, ſcio. Quo enim inceſſus arte compoſitus, & ne veſtigia quidem pedum extra menſuram aberrantia, niſi quod formam proſtituis, vt vendas?* Si vera narrauit PETRONIVS, elegantiarum pariter ac nequitiarum arbiter, ac non potius ingenio indulſit, exemplum nobis dedit ancillae, in hac arte excellentiſſimae. Sed ſi maxime per fictionem haec excogitata dixeris: oportet tamen PETRONII aetate hanc phyſiognomiae partem etiam vulgo fuiſſe cognitam, alias τὸ πρέπον, ad quod in fictionibus vel maxime reſpiciendum eſt, omnium minime obſeruaſſet. Sed ad maioris momenti exempla pergo, in quibus facile eminet illud GREGORII NAZIANZENI, viri in eccleſia celeberrimi, & non ſacrarum ſolum, ſed & humanarum litterarum, callentiſſimi. Hic quantum in hac arte valuerit, vel ex eo adparet, quod adhuc iuuenis de Iuliano Caeſare, aequali & condiſcipulo ſuo, qualis eſſet futurus, cecinit vt vates. Ipſe enim refert (f), ſe de eo male ominatum, quum vna Athenis vixiſſent, eiuſque ſcelera iam tum ſe multis amicis praedixiſſe, qui huius rei procul dubio nondum dememinerint. Si quaeras, quibus ille ſignis coniecturam ſuperſtruxerit; ipſe reſpondet: ὀυδενὸς γὰρ ἐδόκει μοι σημεῖον εἶναι χρηςὸν αὐχὴν ἀπαγὴς, ὦμοι παλλόμενοι καὶ ἀνασηκούμενοι, ὀφθαλμὸς σοβούμενος καὶ περιφερόμενος, καὶ μανικὸν βλέπων, πόδες ἀςατοῦντες καὶ μετοκλάζοντες. κ. τ. λ. *Neque enim mihi boni quidquam ſignificare videbantur ceruix minime firma, humeri, quos ſubinde agitabat, & attollebat, oculus vagus & oberrans, ac furioſum quiddam intuens, pedes inſtabiles & titubantes*, &c. Idem refert, qui vitam GREGORII NAZIANZENI

 con-

(d) Sueton. *in Tiber. cap. LXVII.*

(e) Petron. *in Satyr. p. 53. edit. P. Burmanni.*

(f) Gregor. Nazianz. *Orat. IV. in Iulianum Tom. I. operum p.* 122.

conscripsit, alter GREGORIVS Presbyter (g), cuius verba, quum elegantiora sint, quam vt hic praetermittenda videantur, semel, id est Latine tantum, adscribam: *Gregorius*, inquit, *Athenis adhuc agens, cum Iuliano admodum adolescente, nec dum ad imperium euecto, sed ludimagistris operam dante, congressus, qualis futurus esset, amicis tanto ante significauit, subdolum videlicet & impium, & ad omne scelus procliuem eum fore, praedicens, coniecturam huius rei faciens ex perturbatis oris lineamentis & risu petulanti & ferino adspectu & toto corpore vago temereque subsultante, & progressibus vecordiae plenis* &c. Haec ille perspiciens, omnibus praedicebat, fore, vt in grauissimum scelus tandem erumperet latitans adhuc Iuliani ingenium, atque in apertum aliquando prodiret. Non equidem ignoro, quam parum fidei nostris temporibus patribus, iis quidem in rebus, quae ad Iulianum attinent, haberi soleat. Existimantur enim obliti legis, pressiorisque iudicii, Iulianum, laudatissimum principem, tam indignis modis traduxisse, vt eorum narrationes non possint non prudentioribus suspectae videri. Sed esto, patres nonnunquam peccasse & in Iulianum fuisse paullo acerbiores: hanc tamen GREGORII NAZIANZENI narrationem quo minus reiiciamus, prohibet tot testium, ad quam ipse prouocauit, conscientia, a quibus facile potuisset turpis mendacii argui, nisi vera ipsisque notissima scripsisset. Quid? quod & AMMIANI MARCELLINI (h) exstet locus, ex quo, Iuliano non factam fuisse iniuriam, satis adparet. Grauissimus enim iste historicus, Iuliani formam & habitum corporis descripturus: *Figura*, inquit, *talis vtique erat membrorum, mediocris erat staturae, capillis, tanquam pexisset, mollibus, hirsuta barba in acutum desinente vestitus, venustate oculorum micantium flagrans, qui mentis eius angustias indicabant, superciliis decoris, & naso rectissimo, ore paullo maiore, labro inferiore diuiso, opima & incurua ceruice, humeris vastis & latis, ab ipso capite vsque ad vnguium summitates lineamentorum recta compage.* En hic αὐχένα ἀσταγῆ, ὤμους παλλομένους, ὀφθαλμὸν σοβούμενον, id est, eosdem, quos GREGORIVS NAZIANZENVS in Iuliano notauerat, characteres, dum, ne quid dubites de GREGORII praesagio, ipse AMMIANVS fatetur, ex oculis micantibus *mentis angustias*, id est, vt ipse interpretatur, leuius ingenium eluxisse. Vnde patet, non esse nobis rationes, quibus adducti

(g) Gregor. Presbyter *in Vita Gregor. Nazianz. ante huius opera p.* 12. *Conf.* Socrat. *libr.* III. *H. E. cap. XXIII. p.* 198.

(h) Ammian. Marcellin. *libr. XXV. cap. XVI. p.* 602. *edit. Ian. Grut.*

adducti GREGORII fidem hac quidem in re in dubium vocemus. Quodsi itaque vere a Graecis dictum est (i):

Bene qui coniiciet, vatem hunc perhibeto optimum;

profecto & diuinum oportet fuisse GREGORIVM, qui tam mature; quid Iulianus minetur, praedixit, & artem minus fallacem sequutus tam feliciter diuinauit. Sed addam GREGORIO alterum eiusdem dignitatis ac instituti virum, AMBROSIVM, Mediolanensem Episcopum, qui simile quid de se ipso in eleganti, quod de officiis inscripsit, opusculo refert (k). Ait enim, sibi fuisse amicum, qui omni officiorum genere se prosequutus esset: at, quum peroptasset sacro ordini adscribi, nunquam eum hoc impetrare a se potuisse; nec alia de caussa tulisse repulsam, quam quod incessu parum graui ac composito vteretur. Alterum autem, quem iam ante ei ordini adscriptum inuenerit, non quidem a se potuisse exauctorari, at non passum tamen se vnquam esse, vt sibi in sollemnioribus sacris praeiret. Eluxisse enim ex vtriusque incessu, *nescio quam imaginem leuitatis, & speciem scurrarum praecursantium*, ex qua non potuerit non male de iis ominari. Ne vero, falsum esse hac suspicione sua AMBROSIVM, existimemus: statim addit, tristem euentum huic praesagio plus, quam voluerit, respondisse, quum vterque ad haereticos turpiter delapsus, desultoria leuitate ab ecclesia recesserit. Et hoc quidem experimento edoctus AMBROSIVS tantum tribuit incessui, vt scribere non dubitet (l): *Habitus mentis in corporis statu cernitur: hinc homo cordis nostri absconditus aut leuior, aut iactantior, aut turbidior, aut contra grauior & constantior, aut purior & maturior aestimatur. Itaque vox quaedam est animi corporis motus.* Graue profecto & dignum AMBROSIO iudicium, cui & nos, tot convicti argumentis, merito suffragamur.

§. XIII.

Impugnant quidem talia propensionum signa Maximus Tyrius & Io. Franc. Picus Mirandulanus.

Hactenus argumento non vno, indolem hominis ex incessu elucere, demonstrauimus: proximum est, vt sententiam eorum, qui in alia omnia eunt, expendamus. Non defuerunt enim, qui totam physiognomiam, atque adeo hoc etiam signum, artibus vanis ac futilibus esse adnumerandum contenderent. Iam ex antiquis huic sententiae fauit MAXIMVS TYRIVS (m), qui, vbi obiter meminit Zopyri, physiognomonis, de SOCRATIS indole ex signis naturalibus iudicantis, non obscure, totam physiognomiam sibi rem va-

 nam

(i) Cicero *lib.* II. *de Diuinat. cap.* IV. *p.* 196. *Tom.* IV. *opp. edit. Guilielm.*

(k) Ambros. *lib.* I. *de Officiis c.*XVIII.

(l) Ambros. *l. c.*

(m) Maxim. Tyr. *Dissert. XV. p.* 148. *edit. Dan. Heinsii.*

nam atque anilem videri, docuit. In quo ſane ab ipſo SOCRATE longiſſime diſcedit, quippe qui, audito Zopyri de ſe iudicio, adeo non artem eius omnem adſpernatus eſt, vt potius vera eſſe, quae Zopyrus de ſe conieciſſet, ingenue faſſus ſit (n). Nihilominus elegantem iſtum philoſophum ſequutus eſt IOANNES FRANC. PICVS MIRANDVLANVS (o), qui cum omnes artes diuinatrices non ſine ſale exagitat, tum phyſiognomiam quoque non minus, quam aſtrologiam apoteleſmaticam, chiromantiam, aut quamcunque huius generis aliam, vanam ac fallacem eſſe arbitratur. Quod ſi verum eſt atque aequum iudicium: male profecto nobis perierunt horae, quas in conſcribenda hac diſſertatione collocauimus, quum inceſſum ad ſigna φυσιογνωμονικὰ pertinere, vltro fateamur. Quamobrem e re erit, eorum dicta expendere paullo accuratius, &, quid illis ponderis inſit, paucis conſiderare.

§. XIV.

Sed eorum hypotheſi paucis ſatisfieri poteſt.

Equidem ſi recte calculum poſueris, vnicum inuenies vtriuſque argumentum, vnicum telum, quod phyſiognomonibus minantur. Ponunt enim, nihil inter mentem & corpus intercedere commercii. Ex quo deinde vlterius colligunt, male ratiocinari phyſiognomones, qui ex corporis forma & motu de animi propenſionibus iudicent. Satis clare hoc πρῶτον ψεῦδος prodidit MAXIMVS TYRIVS, in laudata paullo ante diſſertatione. Expoſita enim nota illa de Zopyro hiſtoria, ſtatim haec ſubnectit: Μαντεία ἀσαφής. Τίς γὰρ ἐπιμιξία πρὸς ὁμοιότητα τῆς ψυχῆς καὶ σώματος; *Incerta profecto diuinatio. Quid enim cum anima commune habet corpus?* Eadem eſt Comitis Mirandulani hypotheſis, qui proinde phyſiognomones accuſat, quod, poſthabitis rectae ratiocinationis legibus, a ſpecie ad genus, & a genere ad certam quamdam ſpeciem, adfirmatiuum ducant argumentum. En eius verba: *Non ſecus*, inquit, *aberrat, qui de corporis complexione ad mores ratiocinetur, quam qui a corpore ad animal, ab animali ad hominem recte ſe argumentari putaret. Piaculum hoc in arte dialectica ponitur maximum, ſi in adfirmationibus a ſuperiori, vt aiunt, ad inferius adfirmando adſcendunt, verbi cauſſa, hoc eſt corpus, ergo hoc eſt animal, igitur homo.* Quid his verbis ſibi velit Mirandulanus, non obſcurum eſt. A corporis ſcilicet habitu ad hominis propenſionem nullam eſſe conſequentiam arbitratur, ideo, quod mentis cum corpore nullum

(n) Cicer. *de fato cap. V. pag.* 213. Euſeb. *lib. VI. praep. Euang. cap. IX.*

(o) Io. Franc. Pic. Mirand. *lib. VI. de rerum praenot. p.* 602. *Tom. II. Operum.*

lum ſit commercium. Sed non ferunt noſtrae rationes, vt viro doctiſſimo hac quidem in re adſentiamur. Experientia enim docet, arctiſſimum eſſe foedus inter corpus & mentem, & ſocietatem tam amicam, vt certos motus corporis certi motus mentis & vice verſa hos illi ſemper conſequantur. Corpore bene adfecto, mens incredibilem voluptatis ſenſum capit. Eodem morbis languente, vel ebrietate obruto, mens quoque languet & obruitur, nec vlla officii ſui parte rite defungitur. Viciſſim mente laetabunda, corpus vna adficitur, explicatur frons, omneſque corporis partes veluti reuiuiſcere & geſtire videntur. At ſi eadem, metu, triſtitia, deſperatione alioque moleſtiore adfectu turbetur, corpus quoque in doloris iſtius ſocietatem rapitur, adeo vt illum animi moerorem nonnunquam tabes in corpore, canities capillorum, aut ipſa mors conſequatur. Notum eſt curioſum SANCTORII, Medici Patauini, experimentum, quo vnum eumdemque hominem pro varia mentis diſpoſitione modo grauiorem, modo leuiorem, deprehendit, grauiorem puta & ponderoſiorem, quoties vehementiore triſtitia angeretur, at leuiorem viciſſim, ſi quando frons exporrecta laetitiam quandam ac hilaritatem prae ſe ferret. Cuius rei profecto non alia ſuppetit ratio, quam mutuum corporis & animi commercium, quo fit, vt mente triſtitia vacua, corpus felicius perſpiret, eadem autem moerore turbata, transpiratio ſit impeditior. Omitto huius generis alia, quum integer GALENI (p) libellus, hoc de foedere conſcriptus, & tota de temperamentis doctrina rem extra omnem dubitationis aleam collocare videantur. Quare nemo non videt, iniuriam fieri phyſiognomonibus a MIRANDVLANO, tam ridicula argumentandi ratione illis tributa. Tantum enim abeſt, vt a ſpecie ad genus, aut ab hoc ad certam ſpeciem inepte ratiocinentur, vt potius argumentatio eorum procedat ab effectu ad cauſſam, ceu initio huius capitis demonſtratum eſt.

§. XV.

Conclusio Capitis.

Haec vero de inceſſu generatim dixiſſe ſufficiant. Quum enim, conſiderata eius natura, illum omnino eſſe animi indicem, argumentis ac exemplis luculentiſſimis demonſtratum, praetereaque MAXIMI TYRII & IO. FRANC. PICI Mirandulani obiectionibus pro virili ſatisfactum ſit: reliquum eſt, vt ad ipſas artis regulas proferendas, atque exemplis illuſtrandas, progrediamur.

(p) *Videatur* Galeni *Opuſculum, quod mores animi temperamentum corporis ſequantur, Tom. V. Opp. p. 444. edit. Pariſienſ.*

CAP. II.

DE VARIIS INCEDENDI FORMIS, ET SIGNIS PROPENSIONVM HVMANARVM INDE CAPIENDIS.

Σύνοψις.

I. Hominum, si ad mores respicias, quatuor potissimum genera sunt. II. Quadripartita ista hominum distributio a quatuor temperamentis pendet. III. Temperamenta vnde nascantur; & quam connexionem habeant cum moribus? IV. Eorum mixtura & propensiones inde emergentes. V. VI. Canones generales de incessu singulis temperamentis conuenientes. VII. Quid praeter has regulas fundamentales in diiudicatione morum obseruandum sit? VIII. Incessu maxime se prodit ambitio, quae quotuplex sit? IX. Canon 1. *de Incessu* STOLIDE AMBITIOSORVM & PEDANTARVM. *X. Canon* 2. *de incessu* THRASONVM. *XI. Canon* 3. *de incessu* PRVDENTIAE & FORTITVDINIS *gloriam adfectantium. XII. Canon* 4. *de incessu hominum ambitione* PHARISAICA *turgidorum. XIII. Canon* 5. *de incessu* LASCIVORVM. *XIV. Canon* 6. *de incessu* VOLVPTATI AMICAE *deditorum. XV. Canon* 7. *de incessu* AVARORVM & SORDIDORVM. *XVI. Canon* 8. *de incessu hominum* VECORDIVM. *Canon* 9. *de incessu* SIMVLATORVM & CRVDELIVM. *Canon* 10. *de incessu* PERFIDORVM & INQVIETORVM. *XVII. Qualis incessus hominum* VIRTVTE *vera praeditorum. XVIII. Conclusio capitis.*

§. I.

Hominum quoad mores quatuor genera sunt.

DEfuncti iam tandem tractatione generali, ad specialem nos accingimus, in qua ita versabimur, vt, iactis solidioribus fundamentis, eas, quae certiores nobis videntur, regulas subiiciamus, easdemque, petitis ex historia & antiquitate exemplis ac testimoniis, hinc inde illustremus. Ac primo quidem, vt hinc potissimum ordiamur, omnes, qui in hac rerum vniuersitate viuunt, mortales, si mores ac inclinationes eorum spectes, quatuor potissimum generum esse, ipsa demonstrat experientia. In vulgus notum est, alios esse alacriores, ipsoque gestu & adspectu hilares, futuri securos, & commoditatum huius vitae amantissimos: alios paullo ferociores, sui item plenos, morae quidem & otii impa-

impatientes, ſed tamen grauitatis ſtudioſiſſimos, ad audaciam denique & iracundiam natura procliues: alios porro meticuloſos, ſuſpicaces, triſtiores, & cum ſollicitudine quadam rerum ſuarum ſatagentes. Poſtremo alios ignauos, tardos, ſomnolentos, abiectos, & non modo laborum, ſed & voluptatum, ob naturale quoddam taedium, vix patientes, tales denique, qualem ſe eſſe profitetur ille apud TERENTIVM Menedemus (q):

In me quiduis harum rerum conuenit,

Quae ſunt dicta in ſtultum: caudex, ſtipes, aſinus, plumbeus.

Hanc inquam quadripartitam hominum diſtributionem vnuſquiſque, ad res humanas paullo attentior, facili negotio deprehendet. Quamuis enim vna harum propenſionum non apud omnes in excellentiore aliquo gradu reperiatur: id tamen certum eſt, ſingulos homines ad aliquam iſtarum ſpeciem magis, quam ad reliquas, eſſe procliues. Quo factum eſt, vt iam inde ab antiquiſſimis temporibus philoſophi quadruplex hoc hominum diſcrimen obſeruauerint, nullaque paene fuerit ſecta philoſophorum, in qua non quaedam ſaltim occurrant doctrinae iſtius veſtigia (r).

§. II.

Quadripartita iſta hominum diſtributio a quatuor temperamentis pendet.

Iam ſi porro diſquiramus, quaenam cauſſa ſit iſtius propenſionum differentiae: non temere ſemper aſſenſi ſumus iis, qui totidem agnoſcunt humani corporis temperamenta, iiſque propenſiones ad certas quaſdam ſpecies determinari docent. Quamuis enim adeo abhorreamus ab eorum ſententia, qui per ſolam corporis conſtitutionem vitiorum labem in animum deriuari exiſtimant (s), vt potius procliuitatem quamdam ad peccatum ſummamque corruptionem humanae menti natura ineſſe, certiſſime nobis perſuadeamus: ad innatum tamen iſtud mortalibus malum partim corroborandum, partim modificandum, determinandumque, quadruplicem iſtam corporis conſtitutionem plurimum conferre, merito arbitramur. Id quod vel ex eo liquido conſtat, quod plerumque corpus, paullo lautius enutritum, mentem magis ad voluptatem percellit, quam quod coena Cynica contentum eſſe cogitur. Inde vero ita colligimus: Quod ſi

(q) Terent. Heautont. *Act. V. Scen.* I. *v.* 3. *ſeq.*

(r) *Vide* Io. Franc. Buddei *Diſſert. de temperamentis, vbi hiſtoria huius doctrinae ſecundum omnes philoſophorum ſectas deſcribitur.*

(s) *Fuit haec plurimorum philoſophorum ſententia. Ipſos Iudaeos ab hoc errore non eſſe immunes, docet* Campeg. Vitringa *in Obſ. Sacris libr.* III. *cap.*VIII. IX. *de Platonicis videatur* Marſilii Ficini *Commentarius ſuper Platonis conuiu. orat. IV. cap. IV. De Stoicis* I. Lipſ. *Phyſiolog. Stoic. lib. I. Diſſert. XIV. XV.* Io. Franc. Budd. *Diſſert.* III. *de praecipuis Stoicorum erroribus.* §. *IV.*

si corporis, aliquamdiu vberius pasti, ea vis est, vt ad certam quamdam propensionem animum impellat: quanto magis oportet mentem ad eamdem propensionem incitari, si cui corpus saginatum & succi plenum natura contigerit? Et quum porro parium eadem sit ratio, quis tandem dubitet, quin mens reliquis etiam humani corporis temperaturis ad certas propensiones determinetur? Atque eatenus verum existimamus, quod inculcat PLVTARCHVS (t), *corporis temperamenta adpetitus certos & accendere & alere.*

§. III.

Temperamenta vnde nascantur, & quam connexionem habeant cum moribus?

Sed vt consideremus tandem, quibus fundamentis tota haec de temperamentis doctrina innitatur: missa merito facimus, quae ab ARISTOTELE, GALENO, eorumque sectatoribus hac de re fusius disputantur (u), & rem ipsam potius sine ambagibus adgredimur. Obseruatum nimirum est a viris eruditione claris, temperamentorum differentiam tum a sanguinis & succorum in eo natura & motu, tum a vasorum totiusque corporis constitutione, esse deriuandam. Nam ad sanguinem quod attinet, constat, illum e variis particulis esse compositum. Est in eo serum, sunt deinde particulae crassiores & terrestres, sunt oleaginosae & inflammabiles, & aliae denique salinae (x), eaeque omnes tam diuersa ratione ac proportione inter se mixtae, vt alii homines his, alii aliis particulis copiosioribus praediti sint. Vasa deinde si consideres, ista vel ampliora, vel contractiora deprehendes, quibus & medioeria, si visum fuerit, addi possunt. Tandem, si etiam corpus contemplemur, aliis porosum & transspirationi magis aptum, aliis strictius textum, natura contigisse, ipsa quemuis docet experientia. His ergo obseruatis, non difficile erit, de singulis temperamentis paullo accuratius, quam vulgo fieri solet, iudicare. Sanguineis proinde sanguis est salinis abundans particulis, & ob earum puritatem natiuumque calorem perquam fluidus, aut potius, quum nullis impedimentis intercipiatur, rapidissimus: vasa praeterea exiliora quidem, sed patentia tamen, & facile peruia: totum denique corpus porosum, & admittendis humorum meatibus aptissimum. Ex quibus consequitur, vt illis motus sanguinis sit liber & expeditus, impulsus medioeris & sufficiens, & mens ipsa tam praeclaro instructa domicilio, ruinamque eius non facile metuens, secura semper

(t) Plutarch. *Quaest. Natur. Tom. II. Opp. p. 918.*

(u) *Vid. laudati* Io. Franc. Buddei *dissert. de Temperamentis n. XXIX. seqq. p. 30. sequ.* Scipion. Claramont. *lib. I. cap. VI.*

(x) *Vid.* Rob. Boyle *in Adparatu ad historiam sanguinis.*

per hilaritati indulgeat. Atque inde patet ratio, qui fiat, vt huius temperaturae homines ad voluptates ſint natura procliues, vt in rebus ſecundis ſpem facile concipiant, in aduerſis & difficilibus angantur & trepident, vt curioſa magis, quam vtilia, conſectentur, vt denique commoditatum & otii amantes genio indulgeant, & taedioſi non minus otii, quam laboris moleſtioris ſint impatientiſſimi. Omnes enim hi mores proficiſcuntur ex mente ſecura & hilari, quae facilem & aequalem in corpore motum animaduertens, omnia ſibi ſecura, prona ac facilia fingit, & nunquam fere male ominatur. In bilioſis contra aliter res comparata eſt. Sanguine enim hi gaudent, particulis oleaginoſis & inflammabilibus referto, atque hinc tenui, & volatili magis, quam fluido. Denique vaſa iis ſunt capaciora, quam ſanguineis, licet corporis textura his, quàm illis, ſit ſtrictior. Quum itaque humorum motus ſatis recte procedat, & meatuum qualemcunque anguſtiam ſanguinis tenuitas, & vegetior, qui in cholericis obſeruatur, impulſus facile ſuperet: conſequens eſt, vt mens, eiusmodi inhabitans domicilium, ſibi placeat, ſeipſam veluti admiretur, & nulla re minus, quam metu, angatur. Quapropter minime mirandum, quod bilioſi ſint ſeueri & honoris cupidi; quod ſuperatis omnibus difficultatibus & periculis contra fortunam ſpei inſiſtant: quod quietis impatientes pro viuida indole ſemper aliquid moliantur, & in ipſo labore quaerant requiem; quod denique omnem ſui contemtum vindicent, rebuſque aduerſis ad iracundiam magis, quam deſperationem, percellantur. Non alii enim mores poſſunt ab animo, qualem cholericis eſſe videmus, id eſt, audace & ſui admiratione pleno, exſpectari. Alia porro illorum eſt ratio, in quibus atra bilis abundat, & quos ideo melancholicorum nomine venire ſcimus. Totus horum ſanguis particulis terreſtribus refertus, atque hinc, quod conſequi neceſſe eſt, craſſior & ſpiſſior eſt, id quod tanto illis accidit moleſtius, quanto anguſtiores in ſtrictiore corporis textura ſunt meatus, quos ſanguinem, ſpiſſitudine ſua iam ſic ſatis impeditum, ſubire oportet. Hinc nihil profecto eſſet eiuſmodi hominibus miſerius, niſi natura conſultrix vtilitatumque prouida, tam impeditum ſanguinis motum, non quidem praecipiti, (ex quo obſtipatio metuenda eſſet,) ſed forti tamen validoque impulſu, adiuuiſſet. Ita enim fit, vt ſpiſſus humor, in arctiores vias mediocri quodam impetu impulſus iter facilius abſoluat, quam eius craſſities concedere videbatur. Verumtamen quum haec conſtitutio corporis ita ſit comparata, vt ſanguis etiam ſic ſatis difficulter procedat: mentem tam

quaſſo corpori inhabitantem ſemper oportet eſſe triſtiorem, ſuſpicacem, meticuloſam, ſuiſque rebus maxime diffidentem. Atque hinc omnes melancholicorum characteres facili negotio explicantur, in promtuque cauſſa eſt, cur raro explicent frontem, cur nec praeſentibus fidant, nec futuri ſecuri ſint, cur habendi cupiditate angantur perpetuo, &, quanto plura poſſident, tanto plura ſemper concupiſcant, cur porro, quoties alios ſucceſſibus felicibus frui intelligunt, inuidia aeſtuent: cur denique magna ſedulitate & cura rerum ſuarum ſatagant, &, a fortuna in calamitates coniecti, deſpondeant animum, & a ſpe omni deturbentur? Vix enim aliter adiecta eſſe poteſt mens, ob ruinoſi corporis commercium perpetuae formidini atque anxietati adſueta. Reliquum eſt, vt de quarto etiam temperamento nonnulla addamus, quod phlegmaticum vocari ſolet. Abundat in eiuſmodi hominibus ſanguis particulis ſeroſis, quae totam illius maſſam dilutiorem reddunt, & ſatis fluidam. Sed & vaſorum capacitas totiuſque corporis textura laxior eſt, & non parum poroſa: at impulſus tanto debilior & vitioſior. Quo fit, vt quum motus ſanguinis facilis quidem ſit, ſed ob debilem impulſum non admodum celer, mens, tali corpore circumdata, nec metuat vehementer, nec anxie ſperet, ſed mira ἀδιαφορίᾳ in rebus omnibus verſetur, nulloque vel voluptatis, vel doloris, ſenſu tangatur. Et hinc facile patet, phlegmaticorum indolem neque virtutis, neque magnorum ſcelerum eſſe capacem, quamuis ob patientiam atque abſtinentiam virtutis quamdam ſpeciem prae ſe ferre videantur. Quin conſtat ſimul, temperamentum phlegmaticum non tam ad mores certos mentem impellere, quam ignauia ac torpore reliquas inclinationes omnes impedire.

§. IV.

Eorum mixtura & propenſiones inde emergentes.

Haec ſunt, quae de temperamentis praemittenda duximus. Iam & hoc adiicimus, quod dudum ab aliis obſeruatum eſt, neminem mortalium vnico eoque ſolo temperamento gaudere, ſed in ſingulis omnia hactenus enumerata, licet mira mixturae & graduum diuerſitate, reperiri. Quum enim fieri non poſſit, vt vllius hominis ſanguis ſolis particulis terreſtribus, aut ſalinis, aut mero phlegmate conſtet, ſed omnes ſanguinem habeant, ex quadruplici iſta materia, diuerſa ratione ac proportione compoſitum: conſequens eſt, vt ipſorum etiam temperamentorum multiplex in hominibus ſit mixtura, ita vt vnum quidem plerumque dominetur, ſed reliqua tamen etiam vel maiore vel minore gradu adſint, & primarium illud vel moderentur, vel data occaſione, quo minus.

nus se possit exserere, impediant. Quandoquidem vero mixtura ista tam est varia, vt paene infinitae hominum species inde nascantur, idemque hic paene contingit, quod solet in coloribus, diuersa ratione mixtis (y): danda omnino videtur opera, vt multiplices istae hominum temperaturae ad summa quaedam genera reuocentur. Consideratis itaque rebus omnibus, quae huc facere videntur, rationibusque subductis, hanc feci summam cogitationum mearum, sex potissimum esse temperamentorum mixturas primarias, ad quas reliquae omnes commode referantur. Primo enim si temperamento cholerico primum, sanguineo proximum, ac postremum denique locum melancholico concedas, habebis homines amabiles & gratiosos, miraque virtutis specie fallentes, siquidem omnium paene temperamentorum vitia ad quandam moderationem adducuntur, adeo, vt nullum paene excedere, aut incurrere in hominum oculos videatur. Taciturni erunt eiusmodi homines, sed non inepte: dissimulatores, sed cum quadam calliditate: humani, sed non omnibus promiscue obuii: laborum patientes, existimationis & decori sine adfectatione obseruantes, graues, & in tempore magnifici, nec tamen profusi. Sin deinde eidem cholerico primum, melancholico secundum, ac sanguineo tertium locum concedas: homines reperies, qui non tam amore, quam reuerentia quadam, digni videntur. Erunt enim circumspecti & alacres, sed simul suspicaces, simulatores ad admirationem vsque maximi: adfabiles, sed cum maxima cautione: magnifici, si existimatio in eo vertitur, ceteroquin pecuniarum tanto parciores: in secunda fortuna ambitiosi, in aduersa cum quadam magnanimitate comes & demissiores: nec iniuriarum patientes, nec vindictae cupiditate cum furore flagrantes, & sic ad rancorem potius, quam ad excandescentiam, procliues: porro continentes & frugales, nec tamen μισογύναι aut sordidi, laborum sine anxia cura ac sollicitudine patientes, denique sui spe commodi erga alios officiosi. Tertio si temperamenta eo ordine disposita sint, vt principem locum sanguineum, proximum cholericum, ac melancholicum denique postremum teneat: nouum inde nascitur genus hominum apertorum & minus simulantium, nec tamen omnia sine iudicio effutientium, pronorum item ad largitionem, nec tamen prodigorum: porro humanorum, & sine existimationis suae periculo submissorum: nec audacium admodum,

 nec

[y] Christ. Thomas. viri celeberrimi *Praxis Ethic. cap. XII. n. 1. 2. p. 308. sequ.*

nec meticulosorum, sed spes suas ambitione donantium: contemtorum iniuriarum, ac omnium voluptatum cum quadam cura τῦ ὀψίου cupidissimorum: humanorum denique, hilarium, & vt paucis dicam, in omni vitae genere elegantissimorum. Quarto si sanguineum temperamentum regnet, melancholico proximum, ac cholerico postremum tenente locum, homines inde nascentur prope ridiculi. Habebis loquaculos & incautos nugatores: profusos in omnes, easque turpissimas vilissimasque libidines, & tamen simul ad rem attentissimos; in sereniore fortuna ostentatores grandiloquos & paene intolerabiles, in aduersa timidos ac pusillanimes: elegantiae sine iudicio amantes, & hinc simul in omni vitae genere spurcos & sordidos: laborum vtilium incapaces, ardeliones denique, obscoenos, ad excandescentiam potius, quam vltionem, procliues, & hoc quidem tanto minus, quanto profundius temperamentum cholericum subsidit. Quinto si ponas homines, in quibus a temperamento melancholico cholericum, & ab hoc sanguineum superatur: esse illos intelliges simulatores, sed simul comes, parcos, si sibi viuunt, sin veluti foras prominent, lautos & pecuniarum contemtores, porro assentatores, iracundos, insidiosos, voluptatum parum studiosos, at tanto laborum amantiores, denique parum officiosos, nisi quum commodum maximum leuiore iactura redimunt. Postremo, si temperamentum melancholicum primum, sanguineum secundum, cholericum tertium locum obtineat, homines videbis eiusdem fere generis, quales paullo ante quarto loco descripsimus, si id modo obserues, quod minus loquaces, at tanto mendaciores, minus iactantes, at tanto timidiores, minus lasciui, at tanto parciores, minus elegantiae amantes, at tanto munditiei studiosiores, minus obscoeni, at tanto ineptiores, minus denique otio dediti, at tanto tardiores sint, quam illi, de quibus supra diximus. Hae sunt praecipuae temperamentorum & efflorescentium inde propensionum mixturae. Phlegmatici enim vel ideo nullam rationem habuimus, quod non tam singularem propensionem, quam torporem quemdam, inducit, & reliquas propensiones veluti exstinguit. Soli sanguineo si misceatur phlegma paullo copiosius, id veluti singulare habere videtur, quod procliuitatem in voluptates non tam exstinguat, quam augeat, adeo vt eiusmodi homines impurissimis flagrent libidinibus, & veluti omnem exuisse pudorem videantur, ceu Caligulae, Elagabali, Wenceslai, Imperatorum aliorumque exemplis constat, quorum indoli hanc temperamentorum mixturam esse conuenientissimam, arbitramur.

§. V.

§. V.

Canones generales de incessu singulis temperamentis conuenientes.

His ergo de temperamentis, eorumque mixtura praemissis, ad incessum redeundum, & quaenam eius ex temperamentis sequantur differentiae, exponendum erit paullo accuratius. Quum enim hactenus, sanguinis motum in aliis temperamentis tardiorem & difficiliorem, in aliis esse expeditiorem, obseruatum sit: non potest non ob rationes superiore capite explicatas, ipse etiam incessus pro temperamentorum ratione vel concitatior esse, vel tardior & molestior. Quoniam itaque cholerici motu sanguinis vegeto potius, quam praecipiti, gaudent, *incessum quoque eorum oportet esse tardiorem, & ad grauitatem compositum.* Sanguineorum motus quum facilis sit, & nullatenus molestus, *incessum quoque eorum mollem, agilem, liberum, & minus, quam cholericorum, granem esse debere*, constat. Melancholicorum contra motum molestum esse & difficilem, obseruauimus: quid mirum, si & *incessus eorum sit molestior, difficilior, omnisque elegantiae expers, ob vehementem tamen impulsum non adeo lentus?* Phlegmaticos denique *repere potius, quam progredi, & summa cum difficultate incedere oportere*, ex rationibus ante dictis, totaque eorum temperatura euidenter elucet. Quae omnia clara sunt, vt arbitror, & perspicua, & non modo ipsa experientia egregie confirmantur, sed & facillime cum aliorum, qui de incessu commentati sunt, hypothesibus possunt conciliari. Vt enim rem vno atque altero exemplo ostendam: notissima est physiognomonum regula (z): *Qui breuis & tardi gressus sunt, non perfectiui & segnitie molesti sunt.* Recte. Indicium enim hoc est temperamenti phlegmatici, ad segnitiem & torporem inducendum natura comparati. Iidem iactant canonem: *Cuius passus sunt lati & tardi, prosperabuntur in omnibus factis suis.* Nec id quidem male. Est enim hoc signum temperamenti cholerici, res maximas molientibus aptissimi. Porro & hoc eorumdem est scitum: *Qui breuis & celeris est ingressus, molestus est, & non perfectiuus.* Recte & hoc. Habes enim characterem melancholicorum, qui, quum semper moueant, promovent nihil, laboriosi magis, quam in elaborando felices. Et hinc ADAMANTIVS (a) ad auaritiam hoc signum retulit, dum ait: ὁ δὲ ταχὺ μὲν, μικρὰ δὲ βαίνων, φιλοκερδὴς, κακοῦργος, δειλίας δὲ εἰς ἄκρον ἥκων. *Qui velociter & breuiter incedit, lucri cupidus, improbus, & ad summam timidus est.* Eodem modo & alia se habent,

V 3 quae

(z) Io. Bapt. Porta *in Physiogn. p.* 266. Scipio Claramontius *lib. VIII. cap. IV. pag.* 489.

(a) Adamantius *in Physiogn. cap. XXVI. p.* 217.

quae a physiognomonibus vulgo circumferuntur. Quamujs enim illi alia sequantur principia: regulae tamen ipsae facile cum nostris possent conciliari, si id nunc ageremus.

§. VI.

Idem Argumentum.

Enimuero non modo ex principiis physicis quadruplex haec incessus differentia sequi videtur, verum etiam ex ipsis propensionibus primariis, quas cum temperamentis esse coniunctas, philosophia moralis docet. Primaria cholericorum inclinatio est ambitio. Qui vero hac gloriae atque honorum siti aduruntur, ii nihil faciunt reliqui, vt auctoritatis & prudentiae laudem sibi concilient. Hinc sicuti ab omni leuitate, ita & ab incessu celeri & concitato abhorrent, & gressus omnes ad grauitatem quamdam componunt (b). Sanguinei ad voluptates animum adiiciunt. At vero voluptuosi, quum nullius rei minus, quam morae, patientes sint, praetereaque inconstantes & hilares: incessum quoque hisce eorum moribus oportet esse conuenientem, id est, mollem, celerem, inconstantem, talem denique, qualem supra descripsimus. Melancholiae indiuiduus comes auaritia est. Hac vero inexplebili opum accumulandarum auiditate quicunque laborant, decorum omnium minime curant, & quum in rebus omnibus mira eorum eluceat lucri cupiditas, & tamen iudicio & ingenio destitutis male ipsis pleraque procedant, festinantes fere nihil agunt. Hinc denuo in medio posita est ratio, quamobrem in ipsis incessum difficilem, molestum, incompositum & praecipitem notauerimus. Phlegma torporem & somnolentiam inducit propemodum inexpugnabilem, & sic reliquis temperamentis obicem potius ponit, quam vt inclinationem singularem producat. Hinc magnus horum hominum torpor, magna socordia & somnolentia. Nec mirum profecto, & incessum eorum lentum dici, qualem in aduocatis suis miratur apud PLAVTVM (c) Agorastocles adolescens, quos vocat

homines spissigradissimos,

Tardiores multo, quam corbitae sint in tranquillo mari.

& pergens in in eorum criminatione:

Nec quidquam mihi hos patronos elegi, loripedes tardissimos;
Qui si ituri hodie estis, ite, aut ite hinc in malam crucem.
Nam iste quidem gradus secretus est cribro pollinario.

Videtur quidem PLAVTVS notare homines triuiali fastu turgentes: sed nescio an facetius quisquam describere posset incessum phlegmatico-

(b) *Vid.* Budd. *Elem. philos. moral. cap. V.* §. *XXIII. p.* 165.

(c) *Vide* Plautum *in Poenulo Act.* III. *Scen.* I. *v.* 1. *sequ.*

maticorum, quos repere potius, quam progredi, supra diximus.

§. VII.

Quid praeter has regulas fundamentales in diiudicatione morum obseruandum sit?

Iactis his tractationis nostrae fundamentis, regulae speciales, vulgaribus multo certiores, facile possunt superstrui. Huius vero antequam faciamus periculum, hoc obseruari velim, coniungendas esse cum his hypothesibus obseruationes, in vita communi obuias. Ars enim semeiotica, seu aliorum mores ex certis signis, quo etiam incessus pertinet, cognoscendi, non solum ex ratiocinatione, sed & ex diuturna obseruatione maxime efflorescit. Quamuis enim vel sola ratiocinatione intelligere possimus, tardusne, an celer, grauis, an incompositus incessus huic vel illi temperamento conueniat: tamen si de gestibus corporisque habitu, qui ad incessum grauem, incompositum, moderatum, lentum, breuem, longum & sic porro, requiritur, quaestio sit: tantum abest, vt sola sufficiat ratiocinatio, vt opus sit attenta plurium sensionum obseruatione, quae regulas ratiocinatione constitutas suppleat, confirmet & clariores reddat. Et haec attenta plurium sensionum obseruatio maximum quoque in diiudicando incessu, cum temperamentis mixtis coniuncto, momentum habet. Tametsi enim ex comparatione quatuor fundamentorum, quae (§. V.) iecimus, quodammodo constare possit, qualis emergere debeat ex ista temperamentorum mixtura incedendi ratio: obscurae tamen manebunt regulae, nisi diligens obseruatio gestuum, omniumque in vniuerso corpore motuum, accesserit. Vnde hic maxime valet, quod de signis morum e facie humana petendis praecipit vir illustris, CHRIST. THOMASIVS (d), *Aeque ratiocinatione, aut certe attenta obseruatione plurium sensionum opus est in cognoscendis facierum* (adde & incessus) *signis plerorumque hominum, in quibus non vna aliqua passio prae reliquis dominatur, quia intellectus noster habet congenitas quidem notitias passionum singularium dominantium, non vero mixtarum.* Maneat ergo hoc fixum ac certum, in cognoscendis distincte incedendi formis, ratiocinationem non tantum, sed & attentam plurium sensionum obseruationem vtramque facere paginam, atque ex hac illam hinc inde supplendam illustrandamque esse.

§. VIII.

Incessu maxime se prodit ambitio, quae quotuplex

Iam demum ad ipsos, quos reliquis certiores arbitramur, canones progredimur, &, vt ordinis nobis constet ratio, a temperamento cholerico, id est, signis ambitionis capimus primordia. Hoc vitium

(d) Christ. Thomasius *in Fundamentis Iur. Nat. & Gent. lib. I. cap. I. n. §.* 114. *p.* 37.

vitium prout aliis temperatum eſt propenſionibus, varias induere formas, omnes, qui mores hominum paullo attentius contemplantur, non inuiti fatebuntur. Attamen ſi recte poſueris calculum, ad tria ſumma genera omnes referri poſſe intelliges. Eſt enim ambitio alia *ſtulta* & *ridicula*, alia *bruta* & *thraſonica*, alia *ſpecioſa*. *Stultam* & *ridiculam* vocamus, quae praerogatiuam adfectat in rebus nihili & futilibus: *Thraſonicam*, qua quis praeferendum ſe aliis exiſtimat ob actiones in ſe vitioſas & turpes: *ſpecioſam* denique, qua quis ob ſingulares animi aut corporis dotes palmam ſibi, contemtis aliis, depoſcit. Luculentiſſimum ſtultae ambitionis exemplum ab elegantiſſimo IANO NICIO ERYTHRAEO (e) memoriae proditum legimus in BELMONTIS CAGNOLI vita, inter cuius ſtulta ac ridicule geſta, qualia de eo multa narrat, non poſtrema ſunt, quae ERYTHRAEVS his verbis refert: *Primum in heroico carmine multis partibus ſe Torquato Taſſo*, (quis vero tanto inter Poetas nomini non adſurgit!) *ſuperiorem fingebat, ac propterea multos, ex ſua Aquileia capta ſoloque aequata, rhythmos, octonis incluſos verſibus, ſelegerat, ac ſeorſum a ceteris vna cum totidem* Torquati Taſſi *eiusdem fere argumenti verſibus edendos curauerat, vt fieri indicium poſſet, quantum ipſe illis praeſtaret. Deinde homo, gloriarum pleniſſimus, ſibi perſuadebat, in toto orbe terrarum celebratum ſuum nomen eſſe, ac ſi litteratus quiſpiam ipſi aduenienti continuo non adſurrexiſſet, elatus iracundia, hiſce hominem verbis accipiebat: Itane? Abbas Cagnolus, euerſae Aquileiae, & tantorum carminum auctor, tuam potuit notitiam effugere? non ſit veriſimile. Et quo tempore Cardinalis a Balneo aulae ludus erat, cum die quodam in Humoriſtarum coetum ſe intuliſſet, & amatoria quaedam carmina ab alio, vt ipſe dicebat, confecta, qui in eius diſciplina educatus eſſet, ſenex candidiſſimus recitaſſet, omnium in ſe riſus excitauit. Quamobrem ille, inflammatus ira: Quid ridetis, inquit, inſani? Ego ſum ille Abbas Cagnolus, omnium, qui ſunt ex hoc numero, multo antiquiſſimus, quique ex dirutae Aquileiae poemate tantam mihi gloriam famamque collegi, vt nullus in terra viuat, cuius nomen ſit apud omnes illuſtrius & clarius.* Haec ERYTHRAEVS, qui & hoc addit, hominem ridiculo ſui amore inſanientem, ampliſſimorum honorum ſpe animo concepta, ex pediſſequis aliisque imi ſubſellii viris & Gnathonibus, numeroſam ſibi familiam elegiſſe, & illum domus ſuae praefectum, illum ſibi cubicularium, illum pincernam, illum conuiuii magiſtrum, conſtituiſſe. Ridiculum profecto caput, & quod vix denis Anticyris

(e) *Vid.* Pinacoth. I. *n.* 8. p. 22.

cyris detersisses. Sed nescio an non illud insania superauerit alterum, IACOBVS puta CLAVERIVS (f), quem idem auctor perhibet, a pueris ex schola redeuntibus, blanditiis, laudibus & iuglande, melle condita, versiculos quosdam de laudibus suis scriptos extorsisse, coniunctim deinde ab ipso editos duobus voluminibus. Qui rebus eiusmodi futilibus se efferunt, quis tandem eos non ineptissime ambitiosos dixerit? Et in hoc numero esse merito dixeris totum illud genus mortalium, *qui*, vt ait TERENTIVS, *esse primos se omnium rerum volunt, nec sunt*, qui si vltra triuium sapiunt, iucundissimo hoc imaginationis errore delusi statuas aureas & tantum non supplicationes ad omnia Deorum puluinaria sibi deposcunt, qui denique laudes ipsi suas pleno ore ebuccinant, si nomen suum e praelo aliquando exiisse meminerint. Quin & illud ipsum vitium, quod nouo pedantissimi nomine (g) percrebuit, reuera esse ridiculae huius ac desipientis ambitionis speciem, res ipsa docet, & tradita a tot viris doctissimis definitio. Quamuis enim hoc hominum genus ab omnibus ob vitae sordes, quibus plerumque indulget, exsibiletur, & in tritarum vocum, obscurarumque distinctionum & abstractionum inuestigatione somnum plerumque vigiliasque reponat: tamen ineptas hasce tricas, ad sterquilinium iure damnandas, pretiosarum gemmarum instar venum exponit, & non nisi magnifice de istis loquitur, quin bidental motum esse vociferatur, si quis parum honorifice de eorum stultitia sentiat. Quis risum vero teneat, si viderit homines, tam nullius momenti rebus gloriantes? Sanos ne putemus, qui hoc morbo laborant? Minime. Haec enim

Non sani esse hominis, non sanus iuret Orestes.

Quare aequo animo ferant omnes magniloqui pedantae, si eos ridiculae ambitionis insimulauerimus. Ad Thrasonicam & brutam ambitionem quod attinet, diximus eam ob actiones natura sua vitiosas & turpes praerogatiuam adfectare. Et talium quidem hominum exempla quotidie in omni vitae genere occurrunt. Sunt, qui non nisi palmas & adoreas narrant, & pugnas, cum aliis ob leuiusculam iniuriam pugnatas, qui occisorum a se aut vulneratorum tantum numerum ineunt, ut a bello Troiano eos redire crederes. Recte illis acclamaret Artotrogus apud PLAVTVM (gg):

Memini: Centum in Cilicia,
Et quinquaginta centum Sicolatronidae;

(f) Eiusd. *Pinacoth.* I. *n.* 3.
(g) *Vid.* Huberi *Orat. de Poedantism.* v. 42.
(gg) Plaut. *Mil. gloriof. Act.* I. *Scen.* I.

Triginta Sardis, sexaginta Macedones,
Sunt homines, quos tu occidisti vno die.

Alii, abdomini nati, non nisi Scythica scyphorum certamina, validasque in exhauriendis poculis vires loquuntur, & alios se propinando tantum non enecasse, iactant. Alii scorta & impuros amores recensent & Herculeas noctes, & cum PLAVTINO illo milite idemtidem repetunt querelam:

Nimia est miseria, pulchrum esse hominem nimis.

Quid dicam de illis, qui fraudibus, calumniandi arte, obscoenitateque sibi mirifice placent, & nescio quas prudentiae ingeniique laudes sibi ob haec scelera pollicentur? At mittamus tandem homines impurissimos, & id adhuc obseruemus, ambitionem Thrasonicam in stultam & ridiculam saepius degenerare, adeo vt Thrasones persaepe non minus stulta & ridicula faciant, quam aut Cagnolus ille, aut Clauerius, de quibus iam proxime diximus. Quare TERENTIVS, mirus in describendis hominum ingeniis artifex, Thrasoni suo non solum brutae, sed & stultae ambitionis characteres tribuit (h). Reliqua est ambitio speciosa, quam ob singulares corporis animique dotes praerogatiuam adfectare diximus. Et haec quidem, pro diuersitate obiectorum, est vel *aulica*, qua quis ob prudentiam, vel *erudita*, qua ob scientiam, vel *militaris*, qua ob fortitudinem, vel *pharisaica* denique, qua ob sanctitatem imaginariam se omnibus esse anteferendum, reliquos velut vmbras volitare, existimat. Vbi tamen nolim existimes, hac distinctione ad statum hominum respici. Animus enim hic spectatur potissimum, qui in hominibus etiam vilissimis ita potest esse adfectus, vt ab ambitione vel aulica vel militari vel erudita vexetur.

§. IX.

Canon I. *De incessu* STOLIDE AMBITIOSORVM & PEDANTARVM.

Quum itaque tam varia sit ambitio, nec dubitandum videatur, quin singulae paene species incessu etiam se prodant: proximum est, vt demum canones huc pertinentes subiiciamus. Statuimus ergo primo: *Incessum cum adfectatione quadam & molestia tardum gressus Hispanicos, habitum corporis ad pompam compositum, ceruicem obstipam & vultum adseueratum, esse signa ambitionis ridiculae.* Quum enim supra demonstratum sit, ambitiosos tardo lentoque incessu moueri, ab ambitione vero stulta iudicium omne absit quam maxime, tales denique homines pulcherrimum sibi ducant (i),

Monstrari

(h) *Vide* Terentii *Eunuchum, vbi act. IV. Scen. VII. inuenies characteres ambitionis Thrasonicae; Act. III. Scen. I. ridiculae & stultae eidem personae tributos.*

(i) Pers. *Satyra I. v.* 28.

Monſtrari digito, & dicier : hic eſt ;

non poteſt non eorum inceſſus taedioſam tarditatem, & cum adfectatione & moleſtia coniunctam, prae ſe ferre. In quo autem conſiſtat iſta adfectatio, obſeruatione plurium ſenſionum conſtat, nimirum in greſſibus Hiſpanicis, in corpore ad pompam ridicule compoſito, in ceruice alta & obſtipa, vultu denique inter incedendum adſeuerato, & quaſi ſublime quid meditante. Vnde ſane tam ridiculus iſtorum hominum incedendi mos eſt, vt vel ſeuerum os Catonis eorum adſpectu in riſum ſolueretur. Quare & multi auctores grauiſſimi venuſte admodum & facete eorum greſſus deſcribunt, & tam viuide adumbrant, vt eiuſmodi oſtentatores te coram intueri credas. EPICTETVS, ſalſe perſtringens eos, qui admirationi eſſe cupiunt, id eſt, homines, ſcholaſtico ſupercilio ſeu pedantiſmo auctoritatem aucupantes, ita inſit (k): Τί οὖν ἡμῖν ὀβελίσκον καταπιὼν περιπατεῖς; ἤθελον, ἵνα με καὶ οἱ ἀπαντῶντες θαυμάζωσι, καὶ ἐπακολουθοῦντες ἐπικραυγάζωσιν· ὦ μεγάλου φιλοσόφου. *Quid ergo nobis tanquam obeliſco deuorato obambulas? Vellem, me obuiis etiam admirationi eſſe, & ſectantes mihi adclamare: O magnum philoſophum!* En hic corpus, ad faſtuoſam pompam compoſitum, quod in ipſo canone notauimus. Nec minus diuite vena eiuſdem notae homines his verbis, tamquam coloribus quibuſdam depinxit PERSIVS (l):

> *Obſtipo capite, & figentes lumine terram,*
> *Murmura quum ſecum & rabioſa ſilentia rodunt,*
> *Atque exporrecto trutinantur verba labello.*

En hic obſtipam ceruicem & vultum adſeueratum, quem in eiuſmodi hominum inceſſu notauimus. Recte enim obſeruat poeta, hos homines faciem inter ambulandum tam curioſe ad quamdam ſeueritatem componere, vt neſcio quid magnum & vniuerſae reipublicae ſalutare meditari videantur. Sed principem hic locum merentur elegantiſſima HIERONYMI verba (m), ex illis Perſianis, vt videtur, expreſſa, quibus, tamquam penicillo quodam, ridicule ambitioſos delineat: *Alii, ſublatis in altum humeris, & intra ſe neſcio quid cornicantes, ſtupentibuſque in terram oculis, tumentia verba trutinant, vt, ſi praeconem addideris, putes incedere praefecturam.* Nihil profecto in hos homines dici poterat ἐμφατικώτερον. Vere enim tantam ſuperciliis nubem inducunt, tamque meditabun-

(k) *Vid.* Arrian. *Diſſert. Epict. lib. I. cap. XXI. pag.* 139.

(l) *Vid.* Perſ. *Sat.* III. *v.* 80.

(m) *Vid.* Hieronym. *Epiſt. IV. ad Ruſtic. Monachum T. I. Opp. p.* 30. *edit. Francof.*

di incedunt, vt, qui insaniam eorum ignorat, illos incedentes de capessendo orbis terrarum imperio consultare crediturus sit.

§. X.

Canon 2. *De incessu* THRASONVM.

Sed ad Thrasonicam ambitionem pergimus; quae, quum tot paene obiecta habeat, quot sunt vitia, sufficiet in praesenti, de iis nonnulla dixisse, quibus in armorum conflictu, rixis, nocturnis vociferationibus, fenestrarum oppugnationibus, & similibus facinoribus omnis posita est gloria. Horum incessum secundo canone ita depingimus: *Incessus tardus & interruptus, cum motu corporis erecto, gesticulatione brachiorum gladiatoria, cervice exserta, vultuque truce, & ad terrorem incutiendum composito coniunctus, signum est ambitionis Thrasonicae.* Tarditas incessus secundum ea, quae §. V. notauimus, ex ambitione proficiscitur. Quum vero hi homines nihil reliqui faciant, vt terrorem aliis iniiciant: mirum profecto esset, nisi omnes gestus huc referrent. Hinc incessum eorum diximus esse interruptum. Saepius enim in via resistunt, & quasi speculantur, an pugnandi sit occasio futura. Hinc deinde corpus eos erigere notauimus, quasi maiores adparere vellent, id quod Latini vocant *alte incedere* (n). Hinc porro est, quod brachia ita mouent, quasi aut excipiendi essent ictus, aut inferendi, quodque ceruicem exserunt, tamquam alios insultando prouocaturi. Denique incedentes vultum minarum ferocia muniunt, vt Furiarum crederes domicilium, non alia quidem de caussa, quam vt obuii, visa tam horrenda facie, tanquam obiecto Medusae capite, obrigescant. Omnia haec ex attenta obseruatione constant, nec vlla indigent probatione, nisi apud eos, qui Thrasones nunquam viderunt. Sane & veteres hoc obseruarunt, e quorum numero ADAMANTIVS (o) hoc signum ad ambitionem thrasonicam retulit, his vsus verbis: εἰ δὲ ἰκὰν βραδύνοι καὶ ἐφιστάμενος γε ἐν ταῖς ὁδοῖς περιβλέποι, ὑψαυχενῶν ἐστι καὶ ὑβριστὴν ὄντα καὶ ὑπερήφανον. *Quod si quis tardo gradu incedit, & sponte moratur in viis, hunc tu scito esse gloriosum, iniuriosum & superbum.* Quin ipse etiam CICERO, (at quantus in describendis hominum ingeniis artifex,) iisdem paene characteribus vtitur, quoties Thrasonum mores describit. In oratione pro P. Sextio (p) id agit ex instituto, vt Gabinium & Pisonem Coss. parum frugi esse, ex incessu demonstret. Hinc ait: *Quorum per Deos immortales si nondum scelera vulneraque inusta reipubli-*

(n) *Vide de incessu alto* §. *sequentem*, p. 216. *vbi de* ambitione speciosa.

(o) Adamant. *in Physiogn. cap. XXVI.*

(p) Cicero *Orat. pro P. Sextio cap. VII. VIII. pag.* 245.

publicae vultis recordari, *vultum atque incessum animo intueamini*, *facilius facta eorum occurrent mentibus vestris*, *si ora ipsa oculis proposueritis*. Quibus praemissis, alterum describit tanquam hominem lasciuia & luxu diffluentem, alterum tamquam Thrasonem, & mollitiem suam supercilio, & nescio quo terribili adspectu, obtegentem. De hoc posteriore: *Alter*, inquit, *o Dii boni*, *quam teter incedebat*, *quam truculentus? quam terribilis adspectu? Vnum te aliquem ex barbatis illis*, *exemplum imperii veteris*, *imaginem antiquitatis*, *columen reipublicae*, *diceres intueri*. - - *Nam quid ego de supercilio dicam? quod tum hominibus non supercilium*, *sed pignus reipublicae*, *videbatur*. *Tanta erat grauitas in oculis*, *tanta contractio frontis*, *vt illo supercilio respublica*, *tanquam Atlante caelum*, *niti videretur*. *Erat denique hic omnium sermo: Est tamen reipublicae magnum firmumque praesidium*. Quis tandem in his CICERONIS verbis non agnoscat Thrasonem quemdam aut gloriosum militem? Quis, vel hac sibi ob oculos posita incessus ratione, non colligat, consulem istum hoc, quem hactenus descripsimus, ambitionis ridiculae morbo grauissime laborasse?

§. XI.

Canon 3. *De incessu* PRVDENTIAE & FORTITVDINIS *gloriam adfectantium.*

Reliqua est ambitio speciosa, cuius quum quatuor constituerimus species, obseruari velim, nonnisi aulicam, militarem & pharisaicam singulari sese incessu prodere, eruditam vero non aeque, nisi in absurdissimum pedantismum degenerauerit, cuius characterem iam ante communicauimus. Deinde nec hoc praetermittendum est, aulicam & militarem vix incessu posse internosci, nisi quod vultus illius generis hominibus inter ambulandum placidior sit & grauior, his multo efferatior & proteruior. Quibus praemissis obseruationibus, hunc de ambitione aulica condimus canonem: *incessus tardus*, *altus*, *constans & grauis*, *cum motu corporis reciproco & motu manuum decoro coniunctus*, est signum ambitionis tum aulicae, tum militaris, quanquam in illa vultus fere est placidior, in hac ob ceruicem inflexam & elatum supercilium multo efferatior. Tribuimus itaque huius generis ambitiosis incessum tardum, quem cum omnibus, quos vana vexat ambitio, communem habent. Addimus deinde incessum altum, quo quid intellectum voluerint Latini, iam superiore paragrapho ostendimus. Hic enim character & in ambitione ridicula, & in speciosa, conspicitur, illud modo si obseruaueris discrimen, quod in illa altus incessus cum turpi & incurrente in oculos adfectatione coniunctus, in hac multo grauior sit & adspectu iucundior. Vnde etiam poetae tum Diis, tum heroibus virisque excellentibus incessum altum attri-

buunt. Sic maieſtatis plenum Stiliconis ſui inceſſum CLAVDIANVS his verbis praedicat (q):

Spondebatque ducem celſi nitor igneus oris
Membrorumque motus, qualem nec carmina fingunt
Semideis: Quacunque alte gradereris in vrbe,
Cedentes ſpatiis adſurgentesque videres.

Et alio loco Honorii inceſſum hoc modo deſcribit (r):

Sic te teſtatur & offert
Celſa poteſtatis ſpecies, non voce feroci,
Non alto ſimulata gradu, non improba geſtu.
Adfectant alii quicquid fingique laborant,
Hoc donat fortuna tibi.

Nec ſane mirum eſt, ſi homines admirationi aliis futuri, maiores quaſi atque erectiores, quam ſunt, videri velint, & ſic alto greſſu, tanquam cothurno, innixi, incedant. Adiecimus porro motum grauem & conſtantem, quippe qui ambitioſorum genio videtur digniſſimus. Nam quemadmodum omnem leuitatem cane peius & angue fugiunt, ita & paſſus veluti omnes ad menſuram componunt, vt neque tardi nimis, neque celeres adpareant. Id quod & CICERO (s) in homine, qualem fingit, virtute praedito, id eſt, vt ego interpretor, honoris, & exiſtimationis ſuae ſtudioſo, requirit (t). Videri quidem hic poteramus parum accurati, dum talem ambitioni ſpecioſae inceſſum tribuimus, qualis paene in hominibus virtute ornatis conſpicitur. Sed in vado rem omnem eſſe arbitramur. Quis enim ignorat, ambitionem aulicam & militarem, quum plerumque haut parum voluptatis ſibi admixtum habeat, miram virtutis ſpeciem prae ſe ferre? Vnde nec mirandum, inceſſum eorum

(q) Claudianus *lib. I. de laud. Stilic. v.* 25.

(r) Id. *de nupt. Honorii v.* 236. *ſequ. Conſer.* Caſp. Barthii *Annot. ad Stat. Papinian. T. II. p.* 394. *& T. I. p.* 19. *vbi inceſſum amplum & altum inſignem arguere virum ait, quod tamen limitandum videtur, niſi turpis adſit adfectatio, quae potius ambitionem ridiculam ſignificat.*

(s) Cicero *lib. I. de officiis cap. XXXVI.*

(t) *Dudum obſeruatum eſt eruditis, Ciceronem alioſque huius generis ſcriptores, ſicubi homines virtute praeditos deſcribunt, plerumque hanc laudem tribuere ambitioſis. Reuera enim ambitio plerisque gentilium philoſophis virtutis eſſe incitamentum videbatur. Qua de re legi merentur* Ciceronis *Orat. pro Archia poeta cap. XI. p.* 292. *& inſignis locus* Marini *in vita Procli cap. XVI. p.* 38. *vbi Marinus, quum Procli ambitionem negare non poſſet, eam ita excuſat:* Verum non erat ambitio in eo, vt in pleriſque, vitium, propterea quod ad bonum tantum reſpiciebat & ad virtutem. Ac fortaſſe non fieret quidem in hominibus quidquam praeclarum, abſque hac animi concitatione.

rum ad hominum virtute praeditorum motum proxime accedere videri. At poterunt tamen facile internosci, si obseruetur, emendatae mentis homines, minus tarde, minusque alte incedere, quam ambitiosos, & sic in hoc quoque retinere mediocritatem. Diximus quoque, ambitiosis motum corporis conuenire reciprocum. Quamuis enim ceteroquin statum corporis erectum teneant: fit tamen ob motum tardiorem, & gressus paullo ampliores, vt anteriorem corporis partem modo dextrae, modo laeuae, paullulum obuertant. Denique obseruamus, omnem gesticulationem ineptam a motu ambitiosi longissime abesse, quum eam leuitatis, & nescio cuius adfectationis notam esse, vel pueris notum sit. Equidem non dicimus, ab omni brachiorum motu abstinere ambitiosum, quippe quod experientiae quotidianae repugnaret: attamen ille ita comparatus est, vt decorus potius, adspectuque iucundus, quam adfectatus & celerior, adpareat, id quod & SCIPIONI CLARAMONTIO (u) obseruatum est. Adnotauimus quoque nonnulla de vultus forma, quae in vtraque ambitionis specie est notabilis, & eam prodere videtur certissime. Quemadmodum enim, qui aulica ambitione turgidi sunt, vultum praeferunt placidiorem, & quasi serenum, ita militaris gloriae cupidorum vultum ob supercilium & inflexam ceruicem multo esse efferatiorem, diximus. Non heri demum aut nudius tertius nata est haec de inflexa in sinistram ceruice obseruatio: sed iam tum perspectam eam habuerunt antiqui, qui istam ceruicis formam indicium fortitudinis certissimum iudicarunt, ideo, quod hic gestus educendo gladio videretur conuenientissimus. Obseruarunt hunc gestum in AVRELIANO AVG. milites (x), quem inde cognomen: *Manu ad ferrum* mansit. Sed & in ALEXANDRO M. tale quid obseruat PLVTARCHVS (y), quippe cui tribuit *ἀνάτασιν τοῦ αὐχένος εἰς εὐώνυμον ἡσυχῇ κεκλιμένην*, *proiectam ceruicem, & in sinistrum humerum leniter inflexam*, additque, cum Alexandri gestum complures postea eius successores & amicos fuisse aemulatos. Vnde & in numis Seleucidarum & Ptolemaeorum, a VAILLANTIO editis, hoc ceruicis sinistrorsum inflexae schema subinde adparet. Heroicam vero fortitudinem hoc gestu non obscure innui, communis eorum est sententia, qui ethicam semeioticam scriptis illustrarunt, licet ADAMANTIVS (z) istum ad superbiam Thrasonicam referre malit, forte quod Thrasones plerumque ad ambitionis mili-

taris

(u) Scipio Claramontius *l. c. p. 496.*

(x) Vopisc. *in Aureliano cap. VI.* p. 417.

(y) Plutarchus T. I. *Opp. p. 66.*

(z) Adamantius *l. c.*

taris formam incessum suum quam maxime componunt.

§. XII.

Canon 4. *De incessu hominum ambitione PHARISAICA turgidorum.*

Ad ambitionem PHARISAICAM nostra se nunc conuertit oratio, quae se omnium maxime incessu & motu corporis solet prodere. Quum enim eius generis hominibus omnis pietatis laus in externo quodam schemate posita sit, quo sublato, nihil sanctitatis ipsis futurum esset reliquum: consequens omnino est, vt incessu etiam aliis admirationi esse velint. Esto ergo canon: *Gressus lenti, corporis habitus veluti in se contractus, caput demissum, oculi deiecti, & subinde ad caelum sublati, totus vultus toruus, suspiria altius & frequentius ducta, ceteris paribus, signum sunt ambitionis pharisaicae.* Tarditatem cum reliquis ambitiosis *pharisaei* habent communem, id vero proprium, quod corpus contrahunt adeo, vt vix vllam in humeris & brachiis motionem reperias, quin brachia adglutinata, aut potius omni sanguine neruisque destituta, crederes. Quia enim corporis, humerorum & brachiorum motus facile vel superbiae, vel leuitatis, suspicionem iniicit, hi, vtraque cărituri, ab omni prorsus motu abstinent, vt obeliscum quemdam aut Diogenis statuam incedere credas. Sic

Stulti, dum fugiunt vitia, in contraria currunt.

Et hinc reddi poterit ratio, cur caput demittant, cur oculos deiectos humi veluti defigant, cur denique eos subinde ad caelum retorqueant, crebraque ab imo pectore ducant suspiria. Audiunt enim, hos gestus ab aliis laudari, tanquam quos verae pietatis sensus hominibus probis nonnunquam extorqueat: quamobrem pertinere hoc ad laudem suam arbitrantur, vt eos a non fucatae probitatis cultoribus mutuentur, ex re & vero iudicantes, nemini se esse persuasuros, quod pietatem colant, nisi his gestibus tanquam persona quadam tragica, turpissimam fraudem tegerent. Obseruata haec iam olim sunt in philosophis, virtutis laudem adfectantibus; obseruata deinde in monachis, & aliis pietatis fuco fallentibus (a). Quin notus est SIXTI V. Pontificis Romani, iocus, qui interrogatus, cur, antequam istam dignitatem consequeretur, capite oculisque submissis incesserit? *Petri claues se quaesiuisse*, respondit. Ceterum intellectum hunc canonem volumus *ceteris paribus*. Nam verae equidem virtutis & pietatis cultor tantum abest ab omni adfectatione in cultu atque motu corporis, vt potius accurate obseruet, quod grauiter monuit SENECA (b): *Illud autem te moneo, ne eorum more, qui non proficere sed conspici cupiunt, facias aliqua, quae in*

(a) *V. d.* Eunappii *M. Aedesius p.* 79. (b) Seneca *Epist. V.*

in habitu tuo aut genere vitae notabilia sint. Attamen contingere potest, vt vel ob defectum iudicii, vel ob consuetudinem, vel ob alias caussas, etiam vere pii tam adfectato incessu vtantur. Hinc prudentissime agent, qui hunc quidem canonem non temere adplicant cuivis, nec quemquam ob talem incessum pharisaicae ambitionis insimulant, nisi alia fictitiae pietatis signa simul hoc suadere videantur.

§. XIII.

Canon 5. *De incessu* LASCIVORUM.

Proximum iam est temperamentum sanguineum, cuius in natura & characteribus indagandis opera nostra nunc versabitur. Praecipua, quam haec sanguinis temperatura inducit, propensio est voluptas, quam aeque, ac ambitionem, non vnius esse generis intelligimus. In eorum tamen maxime imus sententiam, qui, eam in VENEREAM, BACCHICAM & AMICAM commodissime dispesci posse, statuunt. Priores ob manifestam semper turpitudinem in se notae sunt. Postremam, quam amicam vocamus, eam dicimus esse voluptatis speciem, quae arctam coniunctionem animorum, & capiendam ex illa delectationem, anhelat. Primum voluptatis genus indiciis haut obscuris cognoscitur. Vnde de incessu lasciuorum hunc formamus canonem: *Incessus agilis, mollis, & ad scenicam leuitatem formatus, nec non oculi, inter ambulandum procaciter circumacti, voluptatis venereae signum sunt.* Agilitatis & mollitiei iam supra (§. V.) rationem reddidimus: scenica vero leuitas ex ipsa impura libidine proficiscitur. Solent enim isti molliculi omnes gestus ita efformare, vt & mares foeminarum personam induisse videantur, non alia de caussa, quam vt aliorum amores eo felicius aucupentur. Hinc gressus veluti artificiose metiuntur ac suspendunt, hinc modo hanc, modo illam vestium partem, mira manuum gesticulatione in ordinem redigunt. Denique quum oculis potissimum hoc instituatur aucupium, recteque a non nemine dictum sit (c): *ὀφθαλμὸς ὁδὸς ἐρωτικῷ τραύματι, oculum esse viam, qua menti venerea vulnera infligantur:* fit inde, vt lubricos indomitosque oculos inter ambulandum huc illuc circumagant, & fascinum veluti minari videantur. Atque eam ob caussam veteres olim veluti ex compacto haec signa ad lasciuum amorem retulerunt. Sane quod ad incessum agilem, & mollem scenicamque, de qua diximus, leuitatem attinet: ex iis miro consensu collegerunt voluptatem veneream. Hinc Chrysis apud PETRONIVM (d), viso lasciuo quodam iuuene: *Quo incessus*, inquit, *arte compositus, & ne vestigia*

(c) Achilles Tat. *lib.* I. *conf.* Barth. *ad Claudianum* p. 800. (d) Petron. p. 53.

quidem pedum extra mensuram aberrantia, nisi quod formam prostituis, vt vendas? Sed paullo ante idem PETRONIVS (e) impuris prostibulis tribuit

Fractos enerui corpore gressus.

adeoque cum CATVLLO (f) facit, qui similem scorti impurissimi characterem his verbis describit:

Quae sit quaeritis? illa, quam videtis
Turpem incedere, mimice, ac moleste.

sed ne in sola poetarum verba iurasse videamur, addemus & philosophos, ex quorum numero IVL. FIRM. MATERNVS satis eleganter: *Molliter*, ait, *ambulantes & suspendentes vestigia, eo dolere ostendunt, quod viri nati sunt.* Nec multum discrepare ab hac sententia SENECAE (g) iudicium, sequentia eius verba comprobant: *Omnia rerum omnium, si obseruentur, indicia sunt: & argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum & incessus ostendit, & manus mota, & vnum interdum responsum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum.* Qui locus tanto nobis est gratior, quo & clariorem oculorum flexus facit mentionem. Is enim tam luculentus est amoris impudici index, vt eum & sacri scriptores obseruatione dignum iudicauerint. Notum est, quo loco APOSTOLVS habeat ὀφθαλμοὺς μεσοὺς μοιχαλίδος, *oculos adulterinos*, & quam diserte sapientissimus SYRACIDES (h) puellam impuram & lasciuientem cognosci ostendat ἐν μετεωρισμοῖς ὀφθαλμῶν, καὶ ἐν τοῖς βλεφάροις αὐτῆς, *ex vagis & emissitiis oculis, eorumque palpebris.* Quin & profani auctores idem de emissitiis lasciuorum oculis sentiunt, quorum e numero OVIDIVS (i), talium obseruator curiosissimus, Helenam introducit ita de Paride conquerentem:

Dummodo me spectas oculis, lasciue, proteruis;
Quos vix instantes lumina nostra ferunt.

Ex quo simul intelligitur, cur Gallieno Imperatori IVLIANVS (k) in laudata satyra tribuat κίνησιν μαλακωτέραν, ὥσπερ τῶν γυναικῶν, *incessum molliorem, mulierum ritu*, addatque Silenum in illum ingredientem lusisse illud poetae:

Qui tenerae auratus lasciuit virginis instar.

Hic enim character optime cum eius moribus conuenit, quem *abdomini*

(e) Idem *p.* 14.

(f) Catullus *p.* 22. *edit. Scalig. qui veram lectionem* Mimice *restituit, quum antea legeretur* Myrmice, *id est, formicarum more, qui character plane nihil ad rem facit.*

(g) Seneca *Epist. LII. p.* 264. *Tom.* I.

(h) Syracid. *cap. XXVI. v.* 11.

(i) Ouid. *Epist. Helenae ad Paridem.*

(k) Iulian. *Opp. p.* 313.

domini & voluptatibus natum, dies ac noctes vino & ſtupris perdidiſſe, refert TREBELLIVS POLLIO (l).

§. XIV.

Altera voluptatis ſpecies eſt BACCHICA: ſed eam ſingulari inceſſu ſeſe prodere vix arbitramur, niſi forte guloſis eiuſmodi hominibus motum leuem, remiſſum, diſſolutum, ab omni decentia abhorrentem, ſordidum, pedes infirmos ac inſtabiles, & genua ſuccidua, adſcribere velis. At tanto magis ex inceſſu voluptas AMICA elucet. Solent enim hi homines paullo propius accedere ad decorum, quem hominibus virtute ornatis tribuimus, inceſſum, eo, quod inceſſu, inter voluptatem venercam & ambitionem ſpecioſam veluti medio, vtantur. Vnde canon: *Inceſſus agilis & tamen compoſitus, cum motu corporis decoro coniunctus, nec tamen mimicus, vultus denique ſerenus & hilaris indicant voluptatem amicam.* In promtu erit huius inceſſus cauſſa, ſi obſerues, multum hos homines trahere ab ambitione, quae deinde eorum inceſſum ita moderatur, vt nec graues ambitioſorum, nec molles voluptuoſorum greſſus referat, ſed ex vtriſque retineat aliquid, quod miram illi conciliat venuſtatem. Exempli loco procul dubio adduci poſſet TITVS VESPASIANVS, princeps, amicae voluptati deditiſſimus, dummodo auctores in deſcribendo eius inceſſu maiorem adhibuiſſent diligentiam. Sufficit tamen, quod in tota eius forma corporiſque habitu plerique obſeruant *decorem* quemdam, & *ſingularem gratiam* (m) vnde etiam in eius inceſſu virtutes has eluxiſſe, merito colligimus.

Canon 6. *De inceſſu* VOLUPTATI AMICAE *deditorum.*

§. XV.

Reliqua eſt tertia propenſio primaria, inexplebilis illa OPVM CVPIDITAS, quae gradu magis quam ſpecie varia videtur. Quamuis enim multa eius ſint obiecta: ea tamen auaro non aliam ob cauſſam ſunt in deliciis, quam quia aeſtimationem admittunt. Hoc ergo vnum eſt, quod ſitit auarus, quodque vnice concupiſcit. Quare nec opus erit multis de auarorum inceſſu regulis. Vnicus enim, qui ſe vltro offert, ſufficiet canon: *Inceſſus difficilis, & cum moleſtia quadam velox, incompoſitus, interruptus, & cum anhelatione, ſtatuque & motu corporis indecoro coniunctus animum ſeruilem denotat, & opum ac diuitiarum cupidiſſimum.* Inceſſum difficilem, & cum moleſtia feſtinatum, cur auaris adſignemus, ſatis iam ſupra explicatum eſt. Melancholicorum enim motus ob ſpiſ-

Canon 7. *De inceſſu* AVARORUM & SORDIDORUM.

Y 2 ſiores

(l) Trebell. Pollio *Vit. Gallieni cap. XVI. p.* 319. *edit. Gruteri.*

(m) Suet. *in Vita Titi cap. III. p.* 758. *& ibi viri docti.*

fiores in fanguine particulas, natura tardus, & fere teſtudineus eſt. Quum vero curarum ſtimulis agantur, anxieque ſemper metuant, ne immineant feriae eſuriales, aut vlla ipſis pereat lucrandi occaſio: euenit inde, vt iſtis veluti calcaribus ad alacritatem quamdam incitentur. Quapropter non ſecus, ac ſi ad congiarium eundum eſſet, praecipiti curſu feruntur per viam. Primo enim non facile domo pedem efferunt, niſi quaeſtum facturi, & hinc tanto magis feſtinant, vt theſauro potiantur. Deinde ſua haut parum referre arbitrantur, vt ſtatim reuertantur domum, ne quis e familia interim a laboribus ceſſet. Quin & hoc accedit, quod nullum illi hominum genus magis metuant, quam fures, & hinc nec parietibus fidant, nec peſſulis & repagulis. Properant ergo homines, rebus ſuis anxie metuentes, vt ipſi domi poſſint agere excubias, identidem ſecum cogitantes, quod ille apud PLAVTVM (n) Euclio:

> *Nimis ego homines metuo male;*
> *Ne mihi ex inſidiis verba imprudenti duint,*
> *Neu perſentiſcant, aurum vbi eſt abſconditum,*
> *Qui in occipitio quoque oculos habent, peſſimi.*
> *Nunc ibo, vt viſam, eſtne ita aurum, vt condidi:*
> *Quod me ſollicitat plurimis miſerum modis.*

Adeo plures ſunt auaris feſtinandi cauſſae, nec poteſt eorum inceſſus ideo non eſſe concitatiſſimus: ſed talis tamen, vt ſtatim adpareat, adfectatam hanc eſſe celeritatem, & eorum naturae minus conuenientem. Hinc porro in canone obſeruauimus, greſſus auarorum eſſe incompoſitos & interruptos. Quoniam enim natura ab omni decoro abhorrent: non poſſunt profecto a ſe impetrare, vt greſſus ad aliorum componant ſententiam, aut ſibi ipſi modum incedendi, quem perpetuo ſequantur, fingant. Hinc modo per plateas volant velociſſime, vt paene ſpiritum ſibi intercludere velle videantur; modo reſiſtunt, & in minoris momenti rerum contemplatione haerent Rem omnem verbo eloquemur, ſi ἀγροικίαν, i. e. *ruſticitatem* auaritiae propriam eſſe dixerimus. Inter eius enim κεςτήεια THEOPHRASTVS (o) recte etiam inceſſum interruptum refert, dum ait: Καὶ ἐπ' ἄλλῳ μὲν μήτε θαυμάζειν μήτε ἐκπλήττεσθαι ἐν ταῖς ὁδοῖς· ὅταν δὲ ἴδῃ βοῦν, ἢ τράγον, ἑστηκὼς θεωρεῖν. *In via aliorum quidem nihil admiratur, neque vlla re percel-*

(n) Plaut. *Aulular. Act. I. Scen. I.*

(o) Theophraſtus *in Characteribus morum p. 7. edit. Th. Gale.*

percellitur. At ſi bouem viderit, aut aſinum, aut hircum, ibi homo gradum ſiſtere, & contemplari. Si rationem exquiris, ea in promtu eſt. Sunt enim hae res ita comparatae, vt pretio emi vendique poſſint. Quod quum vnicum ſit auaritiae obiectum: nec mirum certe eſt, ſi in illius contemplatione defixi ſint auarorum oculi. Nam quod quiſque maxime amat, illud ſpectat conſideratque libentiſſime. Denique quum iam obſeruatum ſit, auaros ob atrae bilis abundantiam moleſtius moueri: oportet certe non modo anhelationem ſequi, ſed etiam ſtatum corporis indecorum, qui rectius oculis obſeruari, quam verbis deſcribi poteſt. Turpis ergo eſt auarorum inceſſus, ſeruilis, & negligentior, baiulis denique aut iumentis, quam liberis hominibus, dignior. Quare etiam veteres ab indecoro & illiberali eiuſmodi inceſſu grauiter dehortantur ALEXIS COMICVS (p):

> οὐ γὰρ νομίζω, τοῦτο τῶν ἀνελευθέρων
> εἶναι, τὸ βαδίζειν ἀῤῥύθμως ἐν ταῖς ὁδοῖς.
>
> *Non ego puto liberi hominis*
> *Eſſe, inceſſu incompoſito ferri per viam.*

Et PLAVTVS in Poenulo: (q)

> *Liberos homines per vrbem modico par eſt gradu*
> *Ire: ſeruile eſſe duco, feſtinantem currere.*

At non opus eſt pluribus. Nulla enim incedendi forma magis incurrit in oculos, quam auarorum, quorum in motu nihil liberale, nihil decorum aut venuſtum elucet.

§. XVI.

Canon 8. *De inceſſu hominum* VECORDIUM.

Hactenus de propenſionibus hominum primariis, earumque ſignis dictum: iam, quod reliquum eſt chartae, ſecundariis quibuſdam deſtinauimus. Quarum tametſi plures ex temperamentorum mixtura naſcantur, fieri tamen non poteſt, vt omnium exacte hic ineamus numerum, aut, quomodo inceſſu differant, expediamus. Hinc ſaltim vnum atque item alterum canonem, per lancem veluti ſaturam, adiiciemus. Eſto ergo primus: *Inceſſus varius, & modo tardus, modo concitatus, cum vultu feroci & oculis vagis coniunctus,*

(p) *Vid.* Alexidis Comici *Fragmenta.*

(q) Plautus *in Poenulo Act. III. Scen. I. v. 19.*

iunctus, signum est summae leuitatis & vecordiae. Quodsi enim expendamus regulas, supra (§. V.) adductas, rationesque subducamus, tam versatilis & inconstans incedendi ratio mentem arguit modo auaritia, modo voluptate, modo ambitione in transuersum actam, id est, ad omnem vecordiam & omne scelus profligatam. Obseruarunt hoc pridem IO. BAPT. PORTA (r), SCIPIO CLARAMONTIVS (s), & ex antiquis ARISTOTELES (t), POLEMON & ADAMANTIVS (u), qui simulationem prauam & summam improbitatem in hominibus ita incedentibus agnoscunt. Nec falli profecto eos opinione sua, satis docet exemplum L. CATILINAE, de quo SALLVSTIUS (x), grauis inprimis ac prudentissimus historicus: *Color eius,* inquit, *exsanguis, foedi oculi, citus modo, modo tardus incessus; prorsus in facie & vultu vecordia inerat.* Ecquis nescit autem, qualis fuerit Catilina, quam dirum monstrum, & ex omnibus sceleribus conflatum? Sed addimus & alterum canonem: *Taciti & cum ceruice rigida & obstipa incedentes, & quasi consilia intra se agitantes, simulatores, arrogantes & crudeles sunt.* Est hoc illud ipsum signum, ex quo Augustum Tiberii indolem deprehendisse, superiore capite diximus. Qua de re SVETONIVS: (y) *Incedebat,* inquit, *ceruice rigida & obstipa, adducto fere vultu, plerumque tacitus; nullo etiam, aut rarissimo cum proximis sermone, eoque tardissimo, nec sine molli quadam digitorum gesticulatione. Quae omnia ingrata atque arrogantiae plena & animaduertit Augustus in eo, & excusare tentauit saepe apud senatum ac populum, professus, naturae vitia esse, non animi.* Denique vt portum aliquando respiciamus, tertius additamenti loco accedat canon; *Incessus cum violento humerorum motu, oculis stupentibus, & ore distorto coniunctus, ingenium arguit dolosum, inuidum, & nulli mortalium fidum.* Obseruauit hos fere characteres in Iuliano GREGORIVS NAZIANZENVS, cuius locum iam priore capite adscripsimus. Os vero inter ambulandum distortum, omnibus etiam antiquis animi perfidi signum visum est, adeo vt & Comici seruis scelestis, & fallaciarum architectis, hunc gestum adfingant. Sic apud TERENTIVM (z) Phaedria: *oh,* inquit,

Illud vide, os vt sibi distorsit carnifex.

Longam ipse enarrare possem illorum seriem, qui tali incessu vsi sunt,

Canon 9. *De incessu* SIMULATORUM & CRUDELIUM.

Can. 10. *De incessu* PERFIDORUM & INQUIETORUM.

(r) Io. Bapt. Porta *lib. II. cap. LV.* p. 266.
(s) Scipio Claramont. p. 491.
(t) Aristoteles *libr. IX. moral. cap. IV.*
(u) Adamantius *l. c.*
(x) Sallust. *in Bell. Catilin. cap. XV.*
(y) Sueton. *Tiber. cap. LXVIII. p.* 374.
(z) *Vid.* Terent. *Eunuch. Act. IV. Scen. IV. v.* 2. 3.

ſunt, quorumque malam mentem, malum animum, ipſe expertus ſum. Sed hic verbis non opus eſt. Prouida enim natura iſtiuſmodi hominibus tam notabiles notas ac veluti ſtigmata inuſſit, vt, ſimul ac conſpiciantur, ſtatim adpareat, illos, tanquam ſocietatis humanae peſtes, cane peius & angue eſſe fugiendos.

§. XVII.

Inceſſus hominum VIRTUTE *praeditorum.*

Hactenus vitioſorum hominum inceſſum fuſius diſtinctiuſque conſiderauimus: vnde iam nihil eſſet reliquum, niſi vt eadem diligentia de motu virtute ornatorum ageremus. Sed veremur, vt virtus aeque facile ex greſſibus eluceat, ac vitia morbique voluntatis. Nam haec nobiſcum naſci, ac ſenſim conſuetudine firmari, nemo ignorat. Quare nec mirum eſt, ſi inceſſum in hanc vel illam formam componant. At virtus nemini mortalium natura contingit, ſed diuinitus datur, maximoque ſtudio, & quidem ſatis plerumque ſero, adquiritur. Et hinc tantum abeſt, vt homines emendata voluntate inceſſum ſimul emendare ſoleant, vt potius plerumque hic valeat illud poetae:

> *Quo ſemel eſt imbuta recens, ſeruabit odorem;*
> *Teſta diu.*

Contingit ergo haut raro, vt qui natura antea ad voluptatem procliues fuerunt, voluptatem quamdam inceſſu adhuc prodere videantur, etiamſi mentem reuera emendauerint. Et ſic in reliquis etiam ſe res habere poteſt, praeſertim ſi nemo ipſis vellicet aurem, ac de naeuis iſtis, quos plerumque ignorant, illos admoneat. Quae quum ita ſint, temere agere merito videremur, ſi etiam de hominum virtute praeditorum inceſſu certos condere canones non dubitaremus. Et hinc mutato conſilio, non, quid fiat ab eiuſmodi hominibus, ſed quid fieri deceat, docebimus, paucisque oſtendemus, qualem potiſſimum inceſſum viro honeſto eſſe arbitremur digniſſimum. Omnes, qui vitio quodam laborant, a regia mediocritatis via euagari videmus. Aut enim iuſto celerius mouentur, aut ab vno extremo, vt loquuntur philoſophi, ad alterum ruunt, & inceſſu inconſtante animi produnt leuitatem. Huc accedit, quod omnia vitia cum quadam ridicula adfectatione coniuncta ſint, & vel in pedum poſitura, vel in geſtibus, quidquam habere videantur, quod a natiua elegantia abhorreat. Ex quibus omnibus conſequitur, vt eum inceſſum eſſe viro bono digniſſimum iudicemus, *qui nec tardus nimis ſit, nec iuſto celerior, ſed mediocris, praetereaque aequalis, ſimplex, & ab omni levitate atque adfectatione ſeiunctus.* Atque haec eſt decora iſta incedendi ratio, quae

quae naturali quadam pulcritudine ſe commendat, & ab omnibus, qui de decoro praecipiunt, cum cura inculcatur. Quid CICERO (a) de illa ſcripſerit ad filium, initio diſſertationis diximus. Cauendum enim eſſe monet, *ne aut tarditatibus vtamur in greſſu mollioribus, vt pomparum ferculis ſimiles eſſe videamur, aut in feſtinationibus ſuſcipiamus nimias celeritates, quibus anhelitus moueantur, vultus mutetur, aut os torqueatur. Ea enim omnia animi parum compoſiti eſſe ſignificationes.* Idem docet, qui poſt CICERONEM de officiis commentatus eſt, AMBROSIVS (b). Eo enim, quem ſupra laudauimus, loco *tenendam eſſe* monet *in ipſo motu, geſtu ac inceſſu verecundiam.* Et, paucis interiectis, paullo diſtinctius adumbrans viri honeſti ac pii inceſſum, ita pergit: *Eſto etiam greſſus probabilis, in quo ſit ſpecies auctoritatis, grauitatiſque pondus, tranquillitatis veſtigium, ita tamen, ſi ſtudium deſit, atque adfectatio, ſed motus ſit purus ac ſimplex. Nihil enim fucatum placet: motum natura informet. Si quid ſane in natura vitii eſt, induſtria emendetur. Vt ars deſit, non deſit correctio.* Nihil profecto poterat dici elegantius, aut ad mentem noſtram accommodatius. Habes enim hic, quicquid antea de inceſſu viri honeſti diximus. Sed digna tamen ſunt & BERNARDI (c) verba, quae hic legantur. Quemadmodum enim hic vir in multis rebus vltra faeculum ſapit: ita & praeclara, & plane philoſophica ſunt, quae de inceſſu praecipit: *Sit*, inquit, *in ingreſſu tuo ſimplicitas, in inceſſu honeſtas, nihil dedecoris, nihil laſciuiae, nihil petulantiae, nihil inſolentiae, nihil leuitatis in inceſſu tuo adpareat. Animus enim in geſtu corporis adparet, geſtus ſignum eſt mentis.* Et hoc quidem praeſtantiſſimo praecepto, tanquam epiphonemate quodam, hanc diſſertationem obſignamus.

§. XVIII.

Concluſio Capitis. Ne enim nimis diu lectoris defatigemus oculos, demum hic vela contrahenda, portuſque tandem aliquando reſpiciendus videtur. Plura, eaque magis exquiſita, dari poterant, niſi temporis pariter ac chartae fuiſſet habenda ratio: at vero, quum tot nobis fuerint feſtinandi cauſſae, ipſumque ſpeciminis academici nomen nos ſubinde monuerit, quanto omnia tranſcurſu dicenda eſſent: breuitatis ſtudio filum hic abrumpimus, nihil quidem, quod addamus, reliquum eſſe rati, praeterquam, vt immortali DEO gratias, quas mens poteſt concipere, maximas agamus, eumque precemur, vt nos, inter tot viarum anfractus incedentes, ita Spiritu ſuo ducat ac dirigat, vt euitatis praecipitiis ac ψευδοπαιδείας diuerticulis, ad veram ſapientiam perueniamus, in eaque vnice adquieſcamus.

DE

(a) Cic. *lib. I. de Offic. c. XXXVI.*

(b) Ambroſ. *lib. I. de offic. c. XVIII.*

(c) Bernard. *de modo bene viuendi cap. IX.*

DE PHILOSOPHIS SEMICHRISTIANIS,

EXERCITATIO V.

HISTORICA ET PHILOSOPHICA.

Σύνοψις.

I. Philosophia viam munit ad religionem Christianam. II. Sed viam hanc philosophi nonnulli adspernantur, nonnulli eam ex parte tantum probant. Et hinc PHILOSOPHI SEMICHRISTIANI, *de quibus hac dissertatione agitur. III. Describuntur hi philosophi, & in suas classes dispescuntur. IV. Cur gentiles philosophiam doctrinis christianis interpolarint? V. Quomodo id fecerint? VI. Probatur haec interpolatio testimoniis Patrum. VII. Nec non recentiorum, veluti* IO. OWENI, *VIII.* LVCAE HOLSTENII, *IX.* HVETII, CAVEI, H. WITSII, G. OLEARII. *X Ipsorum denique gentilium. XI. Viae, quibus philosophi gentiles ad Christianae religionis notitiam peruenere: quales sunt lectio sacrarum litterarum. XII. Frequens cum Christianis consuetudo. XIII. Frequentatio scholarum christianarum. XIV. In primis scholae Ammonii Saccae, de cuius religione disquiritur. XV. Recensentur philosophi huc pertinentes, iique vel cautius & occultius Christianorum doctrinas sectati, vt:* EPICTETVS, *XVI.* PLOTINVS, *XVII.* PORPHYRIVS, *XVIII.* HIEROCLES, *XIX.* IAMBLICHVS, *XX. vel apertius χεισιανίζοντες, veluti* SIMPLICIVS, *XXI.* CHALCIDIVS, *XXII.* IO. LYDVS, *XXIII.* PROCOPIVS, *XXIV.* SYNESIVS, *XXV. An etiam* SENECA, *XXVI.* PLVTARCHVS, *XXVII. &* SEV. BOETHIVS *huc referendi? XXVIII. Philosophi Christiani quidam ad gentilismum procliuiores. XXIX. Caussae semichristianismi philosophici ex parte gentilium. XXX. Ex parte christianorum. XXXI. Remedia semichristianismo philosophico opponenda. Conclusio dissertationis.*

§ I.

Philosophia viam munit ad Religionem Christianam.

Vetus opinio est, iam inde ab antiquissimis ducta temporibus, ipsorumque veterum theologorum, quos patres vocant, firmata consensu, philosophiam, si quis ea recte vtatur, viam quodammodo munire ad religionem Christianam, eiusque veritatem argumentis validissimis stabilire. CLEMENTI (c) certe Alexandrino hoc tam certum exploratumque visum est, vt non dubitarit ita hanc in rem disserere: ἐπαιδαγώγει καὶ φιλοσοφία τὸ ἑλληνικὸν, ὡς ὁ νόμος τοὺς Ἑβραίους, εἰς Χριστὸν προπαρασκευάζει τοίνυν ἡ φιλοσοφία, προοδοποιοῦσα τὸν ὑπὸ Χριστοῦ τελειούμενον. *Ipsa etiam philosophia Graecos, sicut lex Ebraeos, deducebat ad Christum. Praeparat ergo philosophia, ei viam muniens, qui a Christo perficitur.* Cum qua Clementis sententia, non vno solum loco declarata, sed saepiuscule repetita (d), iudicium auctoritatemque suam coniungunt & alii, eiusdem ordinis viri, & in iis etiam GREGORIVS NYSSENVS (e), qui luculento alterius Gregorii Neocaesariensis exemplo demonstrat, philosophiam quasi indicem esse christianae veritatis. Quum enim retulisset, Gregorium illum, adhuc tum adolescentem, operamque philosophiae nauantem, veluti stimulum quemdam sensisse ad probandam suscipiendamque religionem Christianam: ita pergit vir eloquentissimus: Τῇ ἔξω φιλοσοφίᾳ δι' ἐπιμελείας καθομιλέσας, δι' ὧν ἑλληνισμὸς τοῖς πολλοῖς βεβαιοῦται, διὰ τούτων ὡδηγήθη πρὸς τὴν τοῦ χριστιανισμοῦ κατάληψιν. *Quum in externae philosophiae studio diligenter versatus esset, per quas res a plerisque errores Graecorum stabiliuntur, iis deductus fuit ad christianae religionis cognitionem.* Haec aliaque, quae passim apud veteres occurrunt, quamuis magnificentius, quam verius, dici existimentur, ipsique CLEMENTI (f) saepius hoc acciderit, vt nimia philosophiae admiratione abreptus, paullo incautius in eius laudes se diffundat: hactenus tamen nihil eum docuisse, quod sit a recta ratione alienum, arbitramur. Reipsa enim philosophiam veram ac rite adhibitam reuelationi, christianaeque religioni viam sternere, tam certum exploratumque est, vt a nemine possit in dubium vocari. Simulac quis verae se philosophiae perpoliendum tradit; non potest non animaduertere, mentem humanam morbis grauissimis, ac incredibili ad quaeuis mala propensione

(c) Clemens Alex. *Stromat.* I. *p.* 282.
(d) Idem *Strom. VII. p.* 710.
(e) Gregor. Nyssen. *vita Gregorii Thaumat. Tom.* III. *Oper. p.* 539.
(f) Ittigius *Praef. ad Supplem. Operum Clem. Alex. n. VII.*

fione laborare, neque vera felicitate fe unquam effe potiturum, nifi mentem tot morbis vitiifque obnoxiam emendarit, & ad beatam cum Deo coniunctionem, quocumque demum medio adiutus, peruenerit. Id vero dum anxie anhelat animus, ftatim deprehendet, tum de mali iftius origine, tum de Dei natura, coniunctionifque iftius, quam adfpirat, modo ac indole vix quidquam fibi e ratione conftare, deplorandamque hanc effe mentis coecitatem ac caliginem. Porro difpicienti de mediis, occurrent quidem illi praecepta philofophorum quamplurima, nec ea quidem in fe mala: fed quantumlibet ifta accurate obferuantem, ipfa mox illum edocebit experientia, mediis his omnibus parum fe ad rei fummam proficere. Quo magis enim philofophiae parebit: eo longius fe a vera illa fummaque felicitate abeffe fentiet, mirabiturque non fine dolore, actionibus ad philofophiae praecepta accurate compofitis, animum tamen fe circumferre nihilo, quam antea, emendatiorem. Quin immo, fi vel maxime in tantis anguftiis ad Deum confugere, eiufque efflagitare auxilium ftatuerit: animaduertet tamen, illum fumme quidem bonum, at eumdem quoque effe iuftiffimum. Ex quo colliget, Deum hominibus tam malis ac proterue eius legem migrantibus, nifi fatisfactio quaedam interceſſerit, veniam dare falua iuftitia haud poffe. Talem vero peccata expiandi modum, quum nullum, ratione duce, inueniat: profecto ita fecum neceffario cogitabit, aut nullam effe ex miferia hac eluctandi rationem, quod cum fumma Dei bonitate conciliari vix poteft, aut tutiorem certioremque viam diuinitus effe hominibus patefactam, atque hinc dari reuelationem, qua duce ad veram cum Deo coniunctionem poffit perueniri. Enimuero dum reuelationis in mentem veniet idea, eadem opera agnofcet, ita eam debere effe comparatam, vt omnes, quos in ratione deprehenderat, defectus abunde fuppleat. Hoc enim nifi praeftiterit reuelatio, non intelliget, cur data fit, aut quid vtilitatis miferis hominibus adferre queat. Oportebit ergo reuelationem, fi auguftum hoc nomen tueri velit, docere, quaenam fit innatae illius labis origo, quae Dei natura ac voluntas, quo pacto peccata expiare liceat, quae fint animum vere emendandi media, & quae funt huius generis alia. Denique fi omnia inueftigauerit monimenta, quae diuinae reuelationis titulum prae fe ferunt: nullum omnino reperiet, cui characteres ifti omnes conueniant, praeter diuinas litteras, quibus Chriftianorum coetus regitur. Eas itaque folas a Deo profectas ftatuet, eas exofculabitur vnice, iis ducibus tuta certiffimaque via ad CHRISTVM, & per eum ad fummam fempi-

piternamque felicitatem perueniet. Quae quum ita ſint, (eſt enim hic locus a VINCENTIO PLACCIO (g) & IO. FRANCISCO BVDDEO (h) tam luculenter explicatus, vt pluribus iſti immorari haud opus ſit,) conſequens omnino eſt, vt philoſophiam ducem ad chriſtianam religionem non infidam eſſe cum CLEMENTE fateamur.

§. II.

Philoſophi nonnulli viam hanc aſpernantur. Hinc PHILOSOPHI SEMICHRISTIANI.

Enimuero, quemadmodum eorum, qui ipſa reuelatione diuina vtuntur, non omnes ad Chriſtum perueniunt: ita non mirandum eſt, nec philoſophis omnibus maximam praeſtantiſſimamque iſtam felicitatem contigiſſe. Sane enim quum pauciſſimi philoſophia duce ad Chriſtianam veritatem perducti ſint: longe plures in varia diuerticula delapſi miſere perierunt. Alii quippe philoſophia perperam vſi, in atheiſmum ac Spinoziſmum (i) inciderunt. Alii profanae ſuperſtitioni, tamquam ſcopulis, obſirmato animo adhaeſerunt. Alii denique, agnita quodammodo Chriſtianae religionis praeſtantia, impetrare tamen a ſe haut potuerunt, vt auitae ſuperſtitioni nuncium mitterent, & diuinam, quam admirabantur, religionem amplecterentur. Hi ergo ancipiti animo huc illuc fluctuantes, plura quidem, quae Chriſtus praecipit, mirifice probarunt, nec pauciora tamen faſtidioſe reiecerunt, ſimiles illi AGRIPPAE (k), Iudaeorum Regi, qui, audita Apoſtoli oratione: ἐν ὀλίγῳ, inquit, με πείθεις χριστιανὸν γενέσθαι, *Parum abeſt, quin perſuadeas, vt Chriſtianus fiam.* Et de his quidem philoſophis ἐν ὀλίγῳ chriſtianis commentari nonnulla in praeſenti placuit. Quum enim nihil ſit iſto ſemichriſtianiſmo pernicioſius, ipſeque generis humani Seruator (l) eiuſmodi homines ἐπαμφοτερίζοντας, ac neque calidos, neque frigidos, ex ore ſuo ſe eiecturum, minetur: exiſtimauimus nos operae pretium facturos, ſi Dei optimi maximi freti auxilio de hoc potiſſimum philoſophantium periculo diſſereremus paullo diligentius, ſyrteſque illas oſtenderemus, ad quas tot eruditiſſimi viri triſte feciſſeut naufragium. Iam dudum eſt a LIVIO (m) obſeruatum, *eſſe hoc in rerum cognitione praecipue ſalubre ac frugiferum, omnis te exempli documenta, tamquam in illuſtri poſita monimento, intueri, vt inde tibi, quod imitere, capias; inde foedum inceptu, foedum exitu, quod vites.* Quae ſi vera ſunt; vt

(g) Vincent. Placcius *de praecipuo philoſ. mor. fructu.*

(h) Io. Fr. Budd. *Elem. philoſ. mor.* VI. 54. *ſequ. p.* 191.

(i) Idem *in Diſſ. de Spinoziſmo ante Spinozam.*

(k) Act. XXVI. 28.

(l) Apoc. III. 15. 16.

(m) Liuius *Praefat. Hiſt. p.* 3.

vt funt certe veriſſima, nec hanc vtilitate carituram exiſtimamus tractationem hiſtoricam, quae alienis exemplis cautiores reddere poterit philoſophos, vt melius ipſi ſuis conſulant rationibus, eaque ſumma cautione defugiant, quae aliis detrimento exitioque fuiſſe deprehenderint.

§. III.

Deſcribuntur hi Philoſophi, & in ſuas claſſes diſpeſcuntur.

Vt ergo ab ouo, quod aiunt ordiamur, vel ex iis, quae paullo ante monuimus, poterit colligi, quid philoſophorum ſemichriſtianorum nomine intellectum velimus. Vocantur ita nobis philoſophi, qui in ipſam religionem tantum ſibi iuris ſtatuerunt, vt ex Chriſtianis doctrinis, non plus quam commodum videretur, decerperent, illudque philoſophiae ſuae miſcerent, atque adeo nouum ſibi ipſi fingerent religionis genus, ex Chriſtianis philoſophiciſque doctrinis conflatum. Horum autem philoſophorum ἐν ὀλίγῳ χριστιανῶν quamuis duo potiſſimum ſint genera, alterum veterum, qui ad paganam fere ſuperſtitionem erant procliuiores, eamque tantum petitis ex ipſo Chriſtianiſmo dogmatibus callide interpolabant; alterum eorum, qui, licet in multis cum paganis facerent, ipſi tamen Chriſtianae religioni plus pretii ſtatuere viderentur: tamen in eo vtriſque conuenit, quod nec in ſolidum eſſent chriſtiani, nec omni ex parte cum philoſophis paganis facerent, ſed ex vtraque diſciplina conflarent tertium neſcio quid, quod ſublimioris philoſophiae ſpecie falleret, & imprudentiores raperet in admirationem.

§. IV.

Cur gentiles philoſophiam doctrinis Chriſtianis interpolarint?

De vtriſque ergo quum nonnulla agere animus ſit, ab antiquioribus merito ordiendum, diſpiciendumque eſt, cur gentiles philoſophiam ſuam doctrinis chriſtianis, tanquam phaleris quibusdam, exornandam putauerint? Circumſpectis vero rebus omnibus, quae huc facere videntur, rationibuſque ſubductis, hanc potiſſimum rei iſtius cauſſam deprehendere nobis videmur. Auctis paullatim chriſtianorum rebus, adeo in omnium oculos incurrere coeperat paganae ſuperſtitionis turpitudo, vt publico riſu exciperentur ſacra, mirifica quondam veneratione celebrata. Sane enim Chriſtiana religio maxima ſubinde capiebat incrementa, per vniuerſum terrarum orbem tam ſubito diffuſa, *vt vrbes, caſtella, municipia, conciliabula, caſtra, tribus, decurias, palatium, ſenatum, fora denique omnia*, TERTVLLIANO (n) teſte, *impleret*, eccleſiaeque termini breui tempore paene iisdem, quibus orbis terrarum,

Z 3 limi-

(n) Tertull. Apol. *cap. XXXVII. p. 181.*

limitibus finirentur. Accedebat insignis christianorum pietas castissimique mores, & cruenta, quae laetissimo animo subibant, supplicia, ex quibus non obscure intelligi poterat, diuinam vtique ac immotam esse religionem, quae nec inter tot acerbissimos dolores, dirissimaque tormenta homines destitueret. Obstupescebant ad haec gentiles, & quemadmodum christianorum pietatem sapientiamque vel inuiti admirabantur: ita ex raro victimarum mercatu patriae superstitionis ruinas tristi augurio praeuidebant. Quid ergo agerent inter haec homines, rebus suis male metuentes? Quid caperent consilii? Non aliud profecto succurrebat miseris, quam vt velo honestiore palliarent prostitutam in ludibrium religionem, & subreptas e christianorum purpura lacinias ingeniose illi adsuerent, quo isto induta habitu, confestim alio, multoque honestiore schemate prodiret, hominumque iudicia sustineret facilius.

§. V.

Quomodo adfecerint? Quum vero tria gentilibus essent theologiae genera, NATVRALE, CIVILE & FABVLOSVM (o), quorum hoc in turpissimis Deorum facinoribus, monstrosisque natalibus enarrandis; illud in constituendis sacris publicis; istud in exponenda rerum diuinarum humanarumque natura ac indole versabatur; harum quidem disciplinarum nulla fuit, quae non christianorum caussa ornamenta quaedam aliena sibi adsumserit. Poetarum fabulae, in quibus de Diis ea, quorum vel homines puduisset, referuntur, tam callide ea tempestate explicari consueuerant, vt dextras iungere sapientia stultitiaque viderentur. Quod, licet iam olim quidam tentassent, maxime Platonici (p), qui omnia ἀλληγορικῶς interpretari ex sectae formula adsueuerant: nunquam tamen, quam florentibus christianis, hoc studium inter ethnicos viguit vehementius. Sic LIBANIVS, sophista, teste GREGORIO NAZIANZENO (q), nulla re magis callidissimum exercuit ingenium, quam inueniendis allegoriis, quibus christianorum tela eluderet, poetasque impietatis stultitiaeque crimine absolueret. Idemque post haec etiam alii permulti factitarunt, quemadmodum a laudatissimo THOMAE STANLEII (r) interprete, in erudita de philosophia eclectica appendice, praeclare

(o) Augustinus *de ciuit. Dei VI.* 5. Lactant. *I.* 12. & 17. Coel. Rhodig. *Antiq. Lect. II.* 12.

(p) *Tales sunt* Metrodorus *Lampsacenus* & Heraclides *Ponticus, quorum meminit* Tatianus *aduersus Graecos p.* 160. Chaeremon. & Cornutus *apud* Eusebium *Hist. eccles. V.* 19.

(q) Gregor. Nazianz. *Orat. III.* contra Iulianum.

(r) Appendix *ad* Stanleii *Histor. philos. cap. VI. p.* 1221.

re eſt obſeruatum. Nec remiſſiore ſtudio ſacrificuli turpiſſima ſacra ſua tum emendabant. Ea enim tam ingenioſe ad Chriſtianorum rituum ſimilitudinem componebantur, vt ſpeciem myſteriorum admodum inſignium prae ſe ferrent. De qua gentilium aemulatione ſatis luculenter teſtatur antiquum marmor, in quo abominanda Taurobolii & Criobolii myſteria ita deſcribuntur (s):

DIS. MAGNIS.
MATRI. DEVM. ET. ATTIDI. SEXTILIVS.
AGESILAVS.
AEDISIVS. V. C. CAVSARVM. NON. IGNOBILIS.
AFRICANI. TRIBVNALIS. ORATOR.
TAVROBOLIO.
CRIOBOLIOQVE. IN. AETERNVM. RENATVS.
ARAM. SACRAVIT. D. D. NN. VALENTE. V.
ET. VALENTINIANO. IVNIOR. AVGG. COSS.

Quis vero non animaduertit, profanos iſtos ritus ita hic exornari, vt baptiſmo aliquatenus comparari poſſent? Tam ſublime enim profecto eſt regenerationis myſterium, tamque humanae rationi abſtruſum, vt ipſe NICODEMVS (t), in ſacris litteris verſatiſſimus, coecutiat ad illud, & audito tantum nomine, rem ἐν τοῖς ἀδυνάτοις habeat. Quomodo ergo profana ſacrificulorum diſciplina tantum myſterium inculcare potuiſſet, niſi Chriſtianis vocabulum, eorum religioni proprium, eſſent ſuffurati? Ab his videlicet quum frequentius regenerationem quamdam nominari obſeruaſſent, ipſi eamdem regenerandi virtutem, quam hi baptiſmo tribuebant, Taurobolio ſuo conabantur vindicare, ne, myſteria ſua Chriſtianorum ſacris vlla in re deteriora eſſe, fateri cogerentur. Incredibile hoc poterat videri, niſi & aliis teſtimoniis res extra omnem dubitationis aleam poneretur. Exſtat enim IVLIANI Imperatoris inſignis epiſtola (u), in qua, poſtquam ſacrificulis multas leges praeſcripſit, non diſſimulat, iſta omnia ſe, Chriſti morum aemulatione incenſum, imperare. *Si enim*, inquit, *ſacerdotes noſtri in elargiendis beneficiis ſegniores fuerint: praebebunt Galilaeis materiam, liberalitate ſua & beneficentia factionem ſuam ſtabiliendi, & honeſtos Deorum cultores calumniandi.* Eamdem rem agit in alia ad Arſacium,

(s) Salmaſius *ad* Lamprid. *Elagab. cap. VII. p.* 180. Rigaltius *ad* Cyprian. *p.* 233.

(t) Io. III. 4. 9.

(u) Iulian. *Fragm. Epiſt. p.* 305. *Operum.*

ſacium, Galatiae Pontificem, epiſtola, in qua grauiter hortatur hunc flaminem, vt ſacrificulos, ad cleri Chriſtiani inſtituta, mores, hoſpitalitatem ac diſciplinam inſtituat. At quo conſilio (x)? *Cur enim*, inquit, *hanc ſacrorum mutationem ſufficere poſſe credimus, neque ad ea reſpicimus, quibus impia Galilaeorum religio creuerit: id eſt, ad benignitatem in peregrinos, ad curam ab illis in mortuorum ſepultura poſitam, & ad ſanctimoniam vitae, quam ſimulant? Quorum ſingula a nobis vere exſequenda eſſe cenſeo.* Referendum etiam huc eſt ALEXANDRI SEVERI (y), principis ſemichriſtiani, inſtitutum, qui non modo Chriſtum in larario ſuo vna cum heroibus paganorum coluit, ſed & tanti aeſtimauit ſacros chriſtianorum ritus, vt eos ad ipſam rempublicam transferret, & magiſtratus ſurrogandos illorum exemplo publice proponeret, & hortaretur populum, ſi quis quid haberet criminis, vt manifeſtis rebus probaret. Quin dudum obſeruatum eſt eruditis, nunquam philoſophos de precibus, de hymnis Deo canendis, aliiſque eiuſmodi cultus diuini partibus ſtudioſius egiſſe, quam ex quo chriſtiani iis exemplo ſuo praeiuerint. Ex quibus ſatis adparet, gentiles etiam ſacrorum ſuorum rationem, quoad eius fieri poterat, ad Chriſtianorum exemplum compoſuiſſe. Ad naturalem denique theologiam quod attinet, expoliendam ſibi illam ſumſerunt philoſophi, maxime illi, qui in nullius verba magiſtri iurantes, eclecticum quoddam philoſophandi genus ſequebantur. Quemadmodum enim hi non dubitabant ex ipſis Chaldaeorum, Aegyptiorum, Phoenicum monimentis nonnulla in rem ſuam vertere: ita & eccleſiae theſauris inhiarunt, plura, quae praeclare a Chriſtianis de rebus diuinis & moralibus tradebantur, impudentiſſimo conatu ſurripientes, lucemque ita miſcentes tenebris, vt difficillimum ſubinde ſit, ea, quae rationis ductu cognouerant, a Chriſtianorum ſpoliis diſcernere. Et haec quidem eſt philoſophorum ἐν ὀλίγῳ Chriſtianorum origo, haec occaſio, qua in lucem prodire coeperunt. Ex eo enim tempore vix vllus eſt doctorum gentilium κατ' ἐκλογὴν philoſophantium, cuius in operibus non aliqua ſaltim occurrant iſtius ſemichriſtianiſmi veſtigia.

§. VI.

Probatur haec interpolatio teſtimoniis Patrum.

Animaduerterunt hanc philoſophorum rapinam iam olim viri eruditiſſimi, qui veluti condictionem rei furtiuae contra illos paſſim

(x) Idem *Epiſt. XLIX. p. 429. ſequ.* & ex ea Sozom. *Hiſt. eccleſ. V. 16.*

(y) Lamprid. *in vita Alexandr. cap. XLIII. & XLIX.*

ſim inſtituerunt. EVSEBIVS (z), in veterum philoſophorum lectione verſatiſſimus, de AMELIO refert, eum diui Ioannis expilaſſe euangelium, eumque non ſine laude citaſſe. De PLVTARCHO & PLOTINO idem teſtatur THEODORITVS (a). Et quamuis, quod ad Plutarchum attinet, ratio eum fugiat: de Plotino tamen res magis videtur dubio carere. Praeterea etiam PROCLO eamdem dicam ſcribit COSMAS INDICOPLEVSTES (b), ſexti ſaeculi ſcriptor chriſtianus, qui de eo diſerte: οὗτος, inquit, τὰ ὅμοια ἡμῖν λέγει, μεταπλάσας τὸν λόγον. *Ipſe quoque noſtris ſimilia profert, mutato ſolum in aliam formam ſermone.* Denique & de aliis ſuae aetatis philoſophis BASILIVS (c) idem adfirmare non dubitat, dum ſcribit: *Haec*, (quae paullo ante ex Ioannis euangelio adduxerat,) *ego noui multos, etiam extra veritatis rationem mundana ſapientia praeditos, iactantes & admirantes ſuis decretis & ſcriptis miſcere auſos eſſe.* Κλέπτης γὰρ ὁ διάβολος, καὶ τὰ ἡμέτερα ἐκφερομυθῶν πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ ὑποφήτας. *Fur enim eſt diabolus, qui, noſtra quae ſunt, extra ad ſuos fert interpretes.* Nihil eo loco planius, nihil euidentius. Non enim loquitur de λόγῳ Platonicorum, quaſi ex ea doctrina falſo collegerit BASILIVS, philoſophos Ioannem expilaſſe: ſed de ipſis Ioannis verbis, in opere eorum non vno adductis, ex iisque recte infert id, quod nos demonſtrandum hic ſuſcepimus, philoſophos etiam gentiles chriſtianae religionis praeſtantiam tam compertam habuiſſe, vt ſubreptas illi purpuras pannis ſuis adſuere non dubitarint.

§. VII.

Nec non recentiorum, veluti Io. Oweni,

Neque noſtra aetate defuerunt viri accurate docti, qui collatis inter ſe veterum iuniorumque ſcriptis, horum plagia ſagaci ingenio deprehenderunt. IOANNES enim OWENVS (d), qui primus mihi nunc in manum incidit, in eruditiſſimo opere, quod Θεολογούμενα inſcripſit, vltimum iſtum ruentis gentiliſmi conatum diligentiſſime deſcribit, obſeruatque, diabolum, praeuiſa antiquae ſuperſtitionis ruina, ne in extremo actu ſibi deeſſet, religionem, in qua ipſe vnus omnia fuerat, varie inſtauraſſe, & nouas ei vires, nouum ſplendorem addere pro virili tentaſſe. Quum vero duae potiſſimum fuerint gentiliſmi partes, vna, quae in variis de Deo rebuſque diuinis opinionibus, altera, quae in profano deorum cul-

(z) Euſebius *Praep. Evang. XI.* 10.

(a) Theodoritus *Therapeut. II. p.* 33.

(b) Coſmas Indicopleuſt. *Chriſtian. Opin. de mundo XII. p.* 341. *in* Bernardi Montfaucon *Collect. noua PP. Tom. II.*

(c) Baſilius *Homil. XVI. in princ.* Ioan.

(d) Io. Oweni *Theologumena l.* 9. *p.* 126. *&* III. 6. *p.* 211.

tu versaretur, in eo elaborasse veteratorem, vt viros doctissimos excitaret, qui, salua αὐτοκρατείᾳ sua, & opiniones de Deo sobrias magis, ac sublimiores excogitarent, & cultus superstitiosi rationes minus, quam antea, ridiculas ac ineptas praescriberent; & eas veluti fuco delinerent. In prima operis parte AMELIVM, EVMENIVM, PLOTINVM, PROCLVM, HIEROCLEM, CELSVM: in posteriore APOLLONIVM TYANEVM, PORPHYRIVM, IAMBLICHVM, & IVLIANVM sedulo elaborasse. Quae vbi fusius doctissimus autor exposuit, ita pergit: *Hoc autem conatu illos eius veritatis, quam odio habuerant, beneficio, quae iam sui radios in hominum mentes immiserat, vsos esse, certissimum est.* Quin generatim denique pronunciat, *primis ecclesiae temporibus totam philosophandi rationem ex christianismo esse innouatam.*

§. VIII.

LVCAE HOLSTENII,

Eumdem locum cum cura tractauit LVCAS HOLSTENIVS (e); quo nemo in scriptis iuniorum PLATONICORVM fuit versatior. Postquam enim de PLOTINI ac PORPHYRII doctrina atque vniuersa philosophandi ratione prolixius disseruit: subductis rationibus omnibus, quae huc facere videbantur, hanc facit cogitationum suarum summam (f): *Non possum, quin praestantissimorum ingeniorum sortem miserear, quae in ea tempora inciderunt, quum religio Christiana nouam ac insuetam mortalium animis lucem extolleret,* NVMENII, *inquam*, PLOTINI, PORPHYRII, AMELII, HIEROCLIS, *qui quum diuinae veritatis gustum ex sacris litteris & nascentis ecclesiae doctoribus, aut christianorum doctorum ore percepissent, purissimos veritatis riuulos in Pythagorae & Platonis deriuarunt lacunas, & igniculos diuinae lucis mendaciorum fumo & tenebris obscurarunt.* Idem vir clarissimus (g) paullo post obseruat, *in posteriorum Platonicorum scriptis, praesertim* PLOTINI, IAMBLICHI, & PROCLI, *multa passim reperiri, quae non ex obuiis & communibus religionis nostrae dogmatibus, sed ex intimis & reconditissimis mysticae theologiae penetralibus videantur depromta, neque obiter tantum strictimque verbis adumbrata, sed proprio ac efficacissimo orationis genere adeo luculenter ab iis expressa, vt magnis ingeniis materiam dubitandi non leuem reliquerint, alios in eum impulerint errorem, vt quae apud vetustissimos ecclesiae scriptores diuina prorsus in hoc genere, exstant, ea inuerso*

(e) Lucas Holstenius *de vita & scriptis Porphyrii cap. VI. p.* 24.

(f) Idem *l. c. p.* 28.

(g) *Vid.* Petauii *Dogm. theolog. IV.* 10. *de Deo.* Thomae Gale *adnot. ad* Iambl. de myster. Aegyptiorum *p.* 288. Io. Albert. Fabric. *Proleg.* ad Marini *vitam Procli.*

inuerso ordine a Platonicis illis mutuata, & velut Aegyptiorum spolia in pios vsus conuersa, adfirmarint, atque isto etiam argumento praestantissimorum operum fidem auctoritatemque conuellere voluerint. Haec HOLSTENIVS, qui his verbis non obscure eos notare videtur, qui DIONYSIVM AREOPAGITAM Platonica quaedam in theologiam mysticam transtulisse arbitrantur. Ipse enim contra ea existimat, Platonicos potius mysticorum scrinia expilasse. Quod etiam de Proclo testatur SVIDAS (h), dum ait: ἰστέον, ὡς τινες τῶν ἔξω σοφῶν, καὶ μάλιστα Πρόκλος, θεωρήμασι πολλάκις τοῦ μακαρίου Διονυσίου κέχρηνται, καὶ αὐταῖς ταῖς ξηραῖς λέξεσι. *Sciendum autem est, quosdam ex profanis sapientibus, praecipue vero Proclum, saepe theorematis beati Dionysii, & interdum nudis eius verbis, vsos esse.* Sed quocumque modo se res habeat, (nolumus enim iam hac de re cum quoquam litigare) id saltim certum est, philosophos istos, de quibus HOLSTENIVS agit, multa, si non e Dionysio aliisque mysticis, at certe ex aliis doctorum christianorum operibus, in rem suam vertisse.

§. IX.

Non magis haec philosophorum aemulatio fugit sagacitatem illustrissimi episcopi Suessionensis. P. D. HVETII (i), qui vbi Iamblichi de mysteriis Aegyptiorum sacerrimum opus citat, in eo passim dicit micare lucidissimae veritatis scintillas, & stricturas quasdam christianismi. Cuius rei redditurus rationem; *Ex quo enim*, inquit, *fulgere coeperat Christi philosophia, iam inde etiam ethnicam philosophiam lucis suae radiis late perfudit, idque cum in Procli, Porphyrii, aliorumque scriptionibus perspicitur, tum maxime in eo, quem commemorauimus, Iamblichi libro.* Cui Huetii testimonio facile addere liceret alia, veluti GVILIELMI CAVEI (k), & HERMANNI WITSII (l), nisi nos iam dudum ad se vocaret laudatissimus THOMAE STANLEII interpres (m), qui in saepius laudata historiae philosophicae appendice, rem omnem, vt solet, accurate expediuit. Etenim in politissima ista diatribe singulari capite expendit, *quam multa eclectici pagani ex Christianis sacris in sua scripta deriuarint; & qua de caussa?* Respondet vir doctissimus, iam inde ab Ammonii Saccae temporibus, qui Christianis sacris initiatus fuerit, multa

HVETII, CAVEI, WITSII, OLEARII.

(h) Suidas *voce* Διονύσιος *Tom. I. edit. Lud. Kusteri.*

(i) Huetii *Demonstr. Euang. Prop. IV. p.* 23.

(k) Guilielm. Caue *Christianism. Primitiu. l.* 3. *p.* 64.

(l) Herman. Wits. *Exercit. Dodec. IV.* 13. *p.* 176.

(m) *Append. ad* Th. Stanl. *Hist. philos. cap. VII. p.* 1221.

multa ex disciplina christianorum eclecticos philosophos reliquis sapientiae suae placitis attexuisse, atque hinc nugari eos, qui, quas in horum philosophorum scriptis inueniant, praeclaras doctrinas de morte philosophica, corporisque & sensuum fuga, de cura animi item & de mentis cultu ex eorum ingenio profecta, a christianis vero in vsus suos versa esse existiment. Certum enim hoc esse, ipsius scripturae φράσιν adeo exacte referre pleraque illa, quae de talibus philosophi illi habeant, vt ex illis fontibus deriuata ea esse, dubitari vix possit. Obseruat porro, id omne ab iis aemulatione religionis christianae factum, ne quidquam scilicet deesse philosophiae videretur eorum, quibus illa sese maxime hominum animis commendare deprehenderetur. Nam ab indoctissimis quoque hominibus eam in christiana religione doctrinae morumque probitatem deprehensam esse, atque innocentiam, vt non potuerit non animos eorum ducere, atque conuincere conscientias. Addit praeterea, non alios facile in ornanda spoliis huiusmodi philosophia diligentiores se praestitisse, quam qui infensissimo fuerint aduersus Christianos animo. IVLIANVM enim, PORPHYRIVM & PROCLVM, quos peculiaribus scriptis christianismum impugnasse constat, diligentissimos fuisse in imitanda doctrina morum, institutisque christianorum. Quae & aliis quibusdam speciminibus demonstrat, ob praemissae breuitatis fidem hic omnino praetermittendis.

§. X.

Ipsorum denique gentilium. Minimum fortasse momentum domestica haec testimonia ad rem adferre videbuntur. Quum enim nihil contingat frequentius, quam vt adfectus migrent in calamum, & ad id credendum sit quisque procliuior, quod suae, quam profitetur, religioni honorificum esse existimauerit: vereri quis posset, ne & hi, quos recensuimus, humani quid passi sint, istaque omnia non tam veritate, quam religionis studio adducti, scripserint. Enimuero, quo minus haec in eos cadat suspicio, ipsi prohibent gentiles philosophi, qui, vt sollemne est furibus, suas sociorumque rapinas turpiter prodiderunt. PROCLVS (n) enim, qui reliquis plagiariis vult videri ingeniosior, laudatis quibusdam, quae de archangelis disseruerat PORPHYRIVS, caute admodum monet, nouum hoc philosophandi genus a IAMBLICHO esse reprehensum, ideo, quod PLATO archangelorum nusquam meminerit, quibus addit PROCLVS:

ὁδὶ

(n) Proclus in Timaeum I. p. 41.

οὐδὲ φιλόσοφος ὁ τρόπος οὗτος τῆς θεωρίας ἀλλὰ βαρβαρικῆς ἀλαζονείας μεστός. *Neque philoſophicus hic ſpeculandi modus, ſed barbaricae oſtentationis plenus.* Quibus verbis quid innuat, non adeo obſcurum eſt illis, qui IOANNEM Euangeliſtam ab AMELIO βάρβαρον (o), ipſumque diſciplinae Chriſtianae inſtitutum a PORPHYRIO (p) βάρβαρον τόλμημα, a IVLIANO (q) denique βαρβαρικὴν ἀλαζονείαν frequenter adpellatum, meminerint. Sed quid opus eſt, inquit, ad chriſtianos confugere: quum archangelorum iam multo ante PORPHYRIVM ZOROASTRIS oracula & ORPHEVS meminerint? An non ab his potius, quam a Chriſtianis, mutuam hanc doctrinam acceperit PORPHYRIVS? Annon probabilius eſt, PROCLVM Chaldaeorum potius & Orphei dogmata τῆς βαρβαρικῆς ἀλαζονείας nomine notaſſe, quam Chriſtianorum? Sed ſunt fortaſſis, quae his reponamus. Fateor equidem, multos in ZOROASTRIS oraculis angelos quaerere & archangelos. Quemadmodum & THOMAS GALE (r), diſquirens in eruditis ad IAMBLICHVM adnotationibus, vnde archangelorum doctrinam Porphyrius acceperit? reſpondet, plures eſſe vias, quibus ad eius notitiam potuerit peruenire. Praeter libros enim Iudaeorum, Chriſtianorum & Gnoſticorum apocryphos, etiam ZOROASTRIS exſtitiſſe oracula, e quibus de archangelis quaedam haurire potuerit. Sed in iis, quae exſtant, oraculis neque archangelorum neque angelorum vlla ſit mentio. Adſcribunt equidem Chaldaeis hanc doctrinam PSELLVS, DAMASCIVS, & alii (s): ſed qua fide, ipſi viderint. Mihi ſane omnia, quae de ZOROASTRIS & Chaldaeorum doctrinis vulgo referuntur, talia videntur, vt iis vix tuto innitaris. Quamuis enim non negem, ineſſe iis nonnulla vere Chaldaica, res ipſa tamen docet, adeo illa alienis Platonicorum & Iudaeorum doctrinis eſſe interpolata, vt genuina a ſpuriis aegre diſcernere liceat. Idemque ſentiendum videtur de ORPHEO (t), cuius hi verſus circumferuntur:

> Σῷ δὲ θρόνῳ πυρόεντι παρεστᾶσιν πολύμοχθοι
> Ἄγγελοι, οἷσι μέμηλε, βροτοῖς ὡς πάντα τελεῖται.
>
> *Candentique tuae ſedi permulta laborans*
> *Adſtant angelicus populus, queis maxima cura*
> *Mandata eſt hominum.*

 Quis

(o) Euſebius *Praep. Ecc. XI.* 19. p. 540.
(p) Idem *Hiſt. eccleſ. VI.* 19.
(q) Iulianus *Epiſt. LXIII. p.* 454.
(r) Thom. Gale *ad Iamblich. p.* 206.
(s) Thom. Gale *l. c.* Thom. Stanleii *Hiſt. Philoſ. Chald. l.* 2. 9.
(t) Orpheus *ap.* Clem. Alex. *Strom. V. p.* 608.

Quis enim eos genuinos praestiterit in tanta carminum Orpheo suppositorum turba? Quare id verosimillimum videtur, quod LVCAE HOLSTENIO (u) visum est, hanc de angelis doctrinam Porphyrium accepisse a christianis, hosque ipsos esse, quos barbarorum nomine PROCLVS traducat. Adiungimus vero PROCLO IVLIANVM, τὸν παραβάτην, qui, quum ad paganorum defecisset superstitionem, nihil reliqui fecit, vt, quantum in se esset, absurdissimae religionis maculas elueret. Hinc non ipse tantum cautius sublimiusque philosophari coepit, verum etiam reliquos paganos, in primis sacerdotes, ad emendatiorem illam & semichristianam philosophandi methodum est cohortatus. Ad sacrorum enim antistites inter alia & haec scribit (x): Προσεκτέον μὲν οὔτε πᾶσιν, οὔτε τοῖς πάντων δόγμασιν· ἀλλὰ ἐκείνοις μόνον καὶ ἐκείνων, ὅσα εὐσεβείας ἐστὶ ποιητικά· καὶ διδάσκει περὶ θεῶν, πρῶτον μὲν, ὡς εἰσίν, εἶτα ὡς προνοοῦσι τῶν τῇδε, καὶ ὡς ἐργάζονται μὲν οὐδὲ ἓν κακὸν, οὐδὲ ἀλλήλους φθονοῦντες καὶ βασκαίνοντες, καὶ πολεμοῦντες. *Non omnibus aut omnium dogmatibus, auscultandum, sed illis, & eorum decretis duntaxat, quae pietatem animis iniicere possunt, deque Diis ita docent: primum aliquos esse, deinde infimarum rerum penes illos esse curam, ad haec nihil ipsos mali, neque hominibus, neque ceteris inferre, liuore, inuidia aut mutuis inter se proeliis exercitos.* Quorsum autem haec spectent, facile coniiciet, quicunque ea, quae statim sequuntur, verba expenderit: ὁποῖα γράφοντες μὲν οἱ παρ' ἡμῖν ποιηταὶ κατεφρονήθησαν· οἱ δὲ Ἰουδαίων προφῆται, διαπεπτυγμένως συγκατασκευάζοντες ὑπὸ τῶν ἀθλίων, τῶν προσνειμάντων ἑαυτοὺς τοῖς Γαλιλαίοις θαυμάζονται. *Huiusmodi* (de deorum inuidia & contentionibus) *quum Poetae nostri scriptis prodidissent, contemtui habiti sunt, at vero Iudaeorum prophetae, quum illa pro certis & constitutis adseuerent, apud infelices illos, qui se ad Galilaeorum coetum adplicarunt, in admiratione versantur.* Quid aliud ergo intendit IVLIANVS, quam vt gentiles christianorum aemulatione accendat, horteturque ad philosophiam illam semichristianam, maiore, quam adhuc fecissent, cura excolendam? Id vnum scilicet reliquum videbatur IVLIANO, turpi ad gentilismum defectione omnium reprehensionem incurrenti, vt strumam, quod est in prouerbio, dibapho tegeret, quo emendata quodammodo ad Christanorum exemplum philosophia, paullo minus insanire videretur.

§. XI.

(u) Holstenius *de vita & scriptis Porphyrii cap. VI. pag. 27. sequ.*

(x) Iulian. *Fragm. Epist. p. 300. seqq.*

§. XI.

Enimuero diſpiciendum porro eſt, quibus demum viis philoſophi iſti ad chriſtianae veritatis theſauros penetrarint. Notum enim eſt, iam inde a ſaeculo tertio Chriſtianos myſteria ſua habuiſſe ſecretiſſima, & ne catechumenis quidem, nedum paganis, illa facile enunciaſſe (y). Quomodo factum eſt igitur, vt ad ipſos paganos eorum notitia peruenerit? Sed cogitanti mihi ea de re, & recentior videtur illa, quam iactant, diſciplina arcani, & tres occurrunt viae, gentilibus philoſophis expeditiſſimae. Alii enim ex ſacrarum litterarum eccleſiaeque doctorum lectione, alii ex quotidiana Chriſtianorum conſuetudine, alii in eorundem ſcholis profecere. Librorum ſacrorum lectioni operam dediſſe iuniores philoſophos, ex iiſque, quantum eorum rationes tulerunt, in rem ſuam vertiſſe, extra omnem dubitationis aleam poſitum eſt. Quamuis enim haec oracula criminoſiſſime inſectarentur, eorumque θεοσεβείαν data opera impugnarent; non puduit tamen homines impios, ea, quae ſublimiora ipſis videbantur, operibus ſuis intexere, hiſque alienis plumis ſe efferre. Inter hos merito referimus NVMENIVM, quem ORIGENES (z) ait multa ſuis inſeruiſſe commentariis *depromta e Moſis & Prophetarum libris, & tractata per veriſimilem tropologiam.* Quae ne quis paullo iactantius ab Origene dicta exiſtimet: ſpeciem huius rei nobis ſuppeditant PORPHYRIVS (a) & EVSEBIVS (b), qui verba Moſis: ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος θεοῦ πνεῦμα (c) a Numenio adducta explicataque teſtantur. Quin immo non ſolum veteris teſtamenti ſcrinia expilauit, quemadmodum ab Origene obſeruatum eſt, ſed & in libro tertio περὶ τ' ἀγαθοῦ narrauit quamdam hiſtoriam de IESV, non addito nomine, ſed narratione in tropologiam conuerſa (d). Porro NVMENIVM in iſthoc inſtituto ſequuti ſunt alii, maxime AMELIVS, qui, EVSEBIO (e) teſte, laudato principio euangelii IOANNIS, per Iouem iurauit, quod barbarus iſte, (ſic vocat Ioannem,) recte ſapienterque de λόγῳ diſſeruerit. Quo loco non poſſum non monere, Platonicos iuniores, quum in magiſtri ſui ſcriptis de λόγῳ quodam multa dici deprehendiſſent, maximopere ſuſpexiſſe diuinum illud euangelii Ioannis principium, exiſtimantes videlicet, illam

Viae quibus philoſophi gentiles ad Chriſtianae religionis notitiam peruenere.

(y) Gebh. Theod. Meyer *de recondita veter. Eccleſ. Theologia* §. *XVI. p.* 18. Guil. Erneſt. Tenzel *de diſcipl. arcani.*

(z) Origen. *adu. Celſ. IV. p.* 198. *& I. p.* 13.

(a) Porphyr. *de antro p.* 256.

(b) Euſeb. *Praep. Euang. X.* 17. *XI.* 9. 18.

(c) Gen. I. 2.

(d) Origen. *adu. Celſ. IV. p.* 198.

(e) Euſeb. *ibid. XI.* 19. *p.* 540.

illam PLATONIS περὶ τοῦ λόγου doctrinam, tanti tamque inter christianos honorati viri testimonio non leuiter stabiliri. In quo quamuis valde eos fugiat ratio, quum IOANNIS euangelistae Platonisque dissensus a viris eruditissimis contra IO. CLERICVM (f) luculenter admodum demonstratus sit (g): Platonicis tamen id adeo non potuit persuaderi, vt prima illa IOANNIS commata, quum cetera christianorum omnia contemtui haberent, amplissimis semper laudibus efferrent. Hinc e SIMPLICIO, Mediolanensium episcopo, saepiuscule se audiuisse ait AVGVSTINVS (h), quemdam ex Platonicis dixisse, *aureis litteris describendum esse euangelii Ioannis initium, & in conspicuis ecclesiarum omnium locis proponendum.* Omittimus iam, quae de PLVTARCHO & PLOTINO obseruare sibi visus est THEODORITVS (i). Omittimus, quae de CELSO, PORPHYRIO, IVLIANO, & CHALCIDIO dici poterant, quorum vel opera & fragmenta, quam adsidui fuerint in euoluenda sacra scriptura, legendisque christianorum libris, perspicue docent. Quis vero viros tam prudentes atque eruditos a diuini verbi lectione plane inanes rediisse credat? quis dubitet, quin etiam aliud agentibus plura in eo occurrerint, quae animos, quantumlibet a CHRISTO alienos, in admirationem raperent? Vnde adeo non mirum est, philosophos hos ex scripturis sublimius philosophari didicisse, vt mirandum potius esset, nisi vani hi sapientiae diuinioris ostentatores spoliis quibusdam, ex diuino codice surreptis, φλυαρείας suas exornassent.

§. XII.

Frequens cum Christianis consuetudo.

Alteram viam, qua philosophi pagani ad sublimiorem quamdam sapientiam notitiamque christianae religionis peruenerunt, muniuit illis perpetua christianorum consuetudo, quae iis vel nihil tale cogitantibus profuit, dum tot laudandis christianorum exemplis quotidie excitabantur. Magna nimirum exemplorum etiam apud malos vis est, & quemadmodum, qui in sole ambulant, etiamsi id non agant vt colorentur, colorantur tamen: ita fieri vix potest, quin is, qui cum sapientibus vitaeque emendatae viris quotidie versatur, aliquam, si non sapientiam ac probitatem, at certe illarum speciem induat. Iam consideret mihi quisquam illorum temporum conditionem, secumque cogitet, annon oportuerit

(f) Io. Clerici *Animadu. ad XVIII. prima commata cap. I. Ioannis & Ep. Critic. IV. p.* 247.

(g) Hermann. Witsii *diss. de λόγῳ in dodec. Exercit. Hist. theolog.*

(h) August. *de Ciuit. Dei. X.* 28.

(i) Theodorit. *Therapeut. II. p.* 32.

tuerit philoſophos ad aemulationem accendi. Omnes ciuitates tum impleuerant chriſtiani, veram illam animique formatricem ſapientiam profeſſi. Eorum non modo doctores & antiſtites, ſed & mulierculae & ſeruuli, a lacu & furno redeuntes, & ſublimius reuerentiuſque de rebus diuinis diſſerebant, & plus verae ſapientiae exprimebant viuendo, quam philoſophi vniuerſi integris voluminibus tradiderant (k). At qui eodem tempore florebant philoſophi, dici non poteſt, quam anilem ac inſipidam ſectati ſint philoſophandi rationem, priuſquam ſublimioris cuiusdam ſapientiae gemmas furtim chriſtianis ſurriperent. Alii, vt LVCIANVS (l) ait, ἀρετήν τινα καὶ ἀσώματα καὶ λήρους magno ſtrepitu iactare: alii vulgaria quaedam viuendi praecepta miro ſupercilio inculcare, ipſi caeteroquin ab emendata vita remotiſſimi: quidam diſputando cum vitiis bellum gerere, & glorioſum ſibi ducere, ſi paullo loquaciores & in vibrandis excipiendiſque quaeſtiunculis eſſent exercitatiores. Denique omnes, qui tum ſapientiam nomine pallioque praeferebant, philoſophiam in populare conuerterant artificium, verborum inanium fumum aere vendentes, quales ἐπὶ μισθῷ φιλοσοφοῦντας καὶ τὴν ἀρετὴν ὤνιον ὥσπερ ἐξ ἀγορᾶς προτιθέντας, *pro mercede philoſophantes, & virtutem veluti venum in foro exponentes*, non ſine ſale exagitat LVCIANVS (ll). Quid agerent igitur excitatiora ingenia, quae in tanto ſtultorum prouentu ſubinde naſcebantur? A Chriſto & vera, quam euangelium exigit, fide penitus abhorrebant. Ex chriſtianis in quotidianis congreſſibus multa audiebant de DEO, eiuſque natura & operibus, multa de ſpiritibus bonis & malis, de rerum origine, de hominis naturali corruptione, de purgatione animi & vera virtute, de caſto Dei cultu, aliiſque huius generis doctrinis, quae vel inuiti cogebantur admirari. Nec ferre profecto poterant aequo animo, ſapientiſſimos quoſque gentilium, a chriſtianorum mulierculis & ancillis ſapientia & pietate ſuperari. Quid conſilii itaque erat reliquum, quam vt chriſtianorum dogmata, quantum ſalua religione fieri poterat, ſua facerent, iiſque ſpoliis exornarent philoſophiam, publico riſui adhuc expoſitam, ipſiſque gentilibus, ſine his tegumentis, dedecori futuram?

§. XIII.

Frequentatio ſcholarum chriſtianorum.

Enimuero ex ipſis denique chriſtianorum ſcholis lumen haut minimum philoſophiae gentilium effulſit. Eas enim & ab ipſis pagano-

(k) Athenagoras *Apolog. p. 39. & ibi Rechenbergii Adnotat.*

(l) Lucianus *in Timone p. 97. Tom. I.*

(ll) Lucian. *in Nigrino p. 49. T. I.*

ganorum philoſophis eſſe frequentatas, exemplis conſtat quam plurimis. Mirum quidem hoc videri poterat, vel eo nomine, quod pagani odio plus quam Vatiniano Chriſtianos proſequebantur. Vnde facile quis poſſet colligere, quoſuis potius, quam chriſtianos doctores, ab iis eſſe auditos. Sed nota eſt curioſitatis indoles, quae reliquos adfectus haut raro ſupprimit, ipſumque odium aut exſtinguit aut ſuſpendit. Sane ipſorum Imperatorum & Auguſtarum nonnullos a chriſtianorum inſtitutione non prorſus abhorruiſſe, legimus. De Seuero enim Imp. a TERTVLLIANO (m) memoriae proditum eſt, quod in palatio habuerit PROCVLVM quemdam chriſtianum, qui Torpacion ſit cognominatus, quique Imperatorem aliquando oleo curauerit, ipſumque eius filium Antonium Caracallam lacte chriſtiano educauerit. Idem de Iulia Mammaea, Alexandri Seueri matre, eſt certiſſimum (n), quippe quae Antiochiam acciuit ORIGENEM, ut ex eius praeceptis ſermonibuſque proficeret, & chriſtianam perdiſceret doctrinam. Haec ſi ipſi Imperatores & Auguſtae fecerunt, qui, quantum nobis conſtat, antiquae ſuperſtitioni, tamquam ſcopulis adhaeſerunt: cur dubitaſſent, quaeſo, tenuioris conditionis homines, chriſtianorum ſcholis intereſſe? Sed quid opus eſt verbis, vbi res ipſa loquitur? Nota eſt ſchola chriſtianorum Alexandrina, ex qua tamquam ex equo Troiano lectiſſima ſemper ingenia prodierunt. Iam inde enim a prima chriſtianorum aetate eam illuminarunt doctores celeberrimi, CLEMENS, PANTAENVS, AMMONIVS, ORIGENES, HERACLAS, PIERIVS, SERAPION (o), DIDYMVS, RHODON, & alii quam plurimi: quorum inſtitutum licet ad τὴν τῶν ἱερῶν λόγων διδασκαλίαν potiſſimum ſpectarit, eoque factum ſit, vt κατηχήσεων magiſtri vocarentur: philoſophiam tamen eadem opera profeſſi ſunt, omniaque, quae in gentilium operibus reperiebantur, in ſuos ſelegerunt vſus, non quod chriſtianae religioni his phaleris opus eſſe exiſtimarent, ſed quia haec non incommoda videbatur gentiles ad ſe alliciendi occaſio. Et ſane non infeliciter ipſis ceſſit hoc conſilium. Quamuis enim fatendum ſit, patres Alexandrinos inquinatioris philoſophiae decreta nonnunquam eſſe amplexos, & dum neſcio quem eruditionis fumum captarint, multos vna errores in eccleſiam inuexiſſe (p): effecerunt tamen hac docendi ratione,

(m) Tertull. *ad Scapulam cap. IV.*

(n) Euſeb. *Hiſt. Eccleſ. VI.* 21. p. 223.

(o) Philippi Sidetae *Catal. catechetarum Alex.* apud Dodwellum *ad finem diſſert. Irenaic.* Io. Andr. Schmidii *diſſ. de Schola Alexandr. catechet.*

(p) Thom. Ittigii *Praefat. ad operum Clement. Alex. Supplementum n. VII.*

tione, vt & gentiles, his ἀκροάσεσιν inuitati, eorum ſcholis intereſſent, in iiſque veluti aliud agentes ad chriſtianam religionem praepararentur. Cuius rei luculentum teſtem habeo EVSEBIVM (q), qui vbi de ORIGENE, eiuſque docendi dexteritate & fama agit: Τοιαῦτα δὴ, inquit, φιλοσόφου βίου τοῖς θεωμένοις παρέχων ὑποδείγματα εἰκότως ἐπὶ τὸν ὅμοιον αὐτῷ ζῆλον, πλείους παρώρμα τῶν φοιτητῶν, ὥστε ἤδη τῶν ἀπίστων ἐθνῶν τῶν δὲ ἀπὸ παιδείας καὶ φιλοσοφίας οὐ τοὺς τυχόντας ὑπάγεσθαι τῇ δι' αὐτοῦ διδασκαλίᾳ. *Huiuſmodi igitur philoſophicae vitae exempla omnibus ſpectanda praebens, plures ex diſcipulis ad imitationem ſui merito prouocauit, ita vt multi ex gentilibus, tum in omni doctrinae genere, tum in philoſophia praeſtantiſſimi, eius ſe magiſterio ſubmitterent.* Cui ſuffragatus HIERONYMVS (r): *Illud*, inquit, *de immortali Origenis ingenio non taceo, quod dialecticam quoque & geometriam, & arithmeticam, muſicam, grammaticam, & rhetoricam, omniumque philoſophorum ſectas ita didicit, vt ſtudioſos quoque ſaecularium litterarum ſectatores haberet, & interpretaretur iis quotidie, concurſuſque ad eum miri fierent, quos ille propterea recipiebat, vt ſub occaſione ſaecularis litteraturae in fide Chriſti eos inſtitueret.* Poſſem hanc in rem exemplum adducere non vnum, iiſque rem omnem perducere ad liquidum. Ipſe enim EVSEBIVS (s) recenſet Plutarchum, Serenum, Heraclidem, Heronem, alterum Serenum, Heraclam, qui omnes, gentiles quum eſſent, Origenis ſcholas frequentarant, in iiſque tantum profecerant, vt non modo verbis factiſque, ſed & ſanguine, CHRISTVM confiterentur. Sed ſufficient fratres germani GREGORIVS THAVMATVRGVS & ATHENODORVS, quorum vterque philoſophicis ſtudiis in Origenis ſcholis initiatus, abiecta veteri ſuperſtitione, inter chriſtianos nomen profeſſus eſt, ceu in ipſo diſſertationis limine ex GREGORIO NYSSENO docuimus.

§. XIV.

In primis ſcholae Ammonii Saccae, de cuius religione diſquiritur.

Inter omnes vero, quae tum floruere, ſcholas, facile reliquis omnibus, palmam praeripuit illa Ammonii Saccae, cuius tanta tum erat fama, tantaque celebritas, vt etiam PLOTINVS, HERENNIVS & ORIGENES, ab Adamantio illo diuerſus, aliique gentiles philoſophi, illi intereſſe non dubitarent, multaque inde procul dubio referrent, ex reconditiſſimis chriſtianae religionis dogmatibus depromta. Sed multa hic eruditis ſubnata ſunt dubia, quorum

(q) Euſeb. *Hiſt. eccleſ. VI. 3. p. 167.*

(r) Hieronymus Catalog. *Viror. illuſtr. c. LIV.*

(s) Euſeb. *Hiſt. eccleſ. VI. 3. p. 166. & 4. p. 167. ſequ.*

rum quaedam, quae huc faciunt, paucis discutiemus. PORPHYRIVS (t), qui vitam PLOTINI accurate admodum perscripsit, vt & HIEROCLES (u), de AMMONIO prodiderunt memoriae, eum veterum philosophorum opinionibus perpurgatis, reiectisque, quae instar lolii succreuerant, nugis, puram ac genuinam philosophiam restituisse, & multos sibi vndiquaque acciuisse auditores, & in his maxime Plotinum, Herennium & Origenem, qui fidem sibi mutuo obstrinxerint de dogmatibus AMMONII non euulgandis. At quum PLOTINVS promissis bona fide stetisset: HERENNIVS, teste PORPHYRIO, eam primus violauit, eumdemque postea sequutus est Origenes. Haec partim HIEROCLES, partim PORPHYRIVS referunt. Quum itaque adhuc inter omnes constiterit, AMMONIVM istum Saccam Christianorum sacris fuisse addictum, collegerunt ex Porphyrii verbis LVCAS HOLSTENIVS (x) & PHILIPPVS LABBEVS (y), dogmata illa Ammonii, de quibus non euulgandis fidem sibi inuicem obstrinxerit illa condiscipulorum triga, nihil fuisse aliud, quam doctrinas sublimiores, ex ipsa religione christiana depromtas, quae a PORPHYRIO inuidiae amoliendae caussa *δόγματα ἀνακεκαθαρμένα*, *dogmata inprimis perpurgata* adpellentur. Sed alia omnia hic videntur doctis quibusdam viris, qui HOLSTENIVM & LABBEVM falli existimant. Celeberrimus, mihique nunquam sine laude dimittendus STANLEII interpres (z), in eo ait vtrumque errasse, quod crediderint, PORPHYRIVM in animo habuisse philosophiam, doctrinis christianis interpolatam, quum potius eius verba ad philosophiam eclecticam, ab AMMONIO excultam, pertineant. At vlterius progrediuntur PETRVS BAELIVS (a) & IO. ALB. FABRICIVS (b), qui non hunc modo errorem in Holstenio & Labbeo notant, sed & penitus AMMONIVM tum christianum fuisse negant, quum PLOTINVS ei daret operam. Quae si vera sunt: ne suspicandum quidem erit, AMMONIVM discipulis dogmata Christiana instillasse. Sed vt largiamur, PORPHYRIVM non de dogmatibus christianis, sed eclecticis, esse loquutum, (quamuis tunc vix possit reddi ratio, cur haec discipulorum triga, ea dogmata eclectica euulganda non putauerit,) ea tamen, quae de paganismo AMMONII

(t) Porphyr. *Vita Plotini*, *cap. III.*

(u) Hierocles *apud* Photium *in Biblioth. Codice CCXIV. p.* 549.

(x) Luc. Holstenius *de vita & scriptis Porphyr. p.* 281.

(y) Phil. Labb. *diss. de script. Eccles. Tom. I. p.* 58.

(z) *Append. ad* Stanl. *de philos. eclectica cap. III. p.* 1210.

(a) Bael. *Diction. Historique & Critiq. Tom. I. p.* 200.

(b) Fabric. *Bibl. Gr. IV.* 26. *p.* 151 *&* 159.

NII suspicati sunt viri doctissimi, non videntur tam firmis niti argumentis, vt eorum caussa, virum tam illustrem, e christianorum diptychis expungendum arbitremur. Primo enim θεοδίδακτε cognomen vrget BAELIVS, quod AMMONIO ab HIEROCLE (c) tribuitur, additque non esse probabile, gentilem philosophum Ammonium elogio hoc ornare voluisse, ob accuratiorem theologiae christianae notitiam, sed procul dubio, illud ei datum fuisse ob ἐνθουσιασμὸν, & accuratiorem philosophandi rationem, in qua tamen non Christus & euangelium, sed PLATO & ARISTOTELES, regnarint. Deinde addit, AMMONIVM discipulos habuisse, non solum christianos, sed & Deorum cultores, quos AMMONII scholas mox fuisse deserturos, credibile sit, si is vel dogmata christiana discipulis inculcasset, vel ipse fuisset christianus. Praeterea etiam prouocant ad auctoritatem PORPHYRII (d), a quo obseruatum sit, AMMONIVM Plotini magistrum, christianis sacris initiatum ad gentiles, simulac adoleuerit, defecisse, constanterque apud eos mansisse. Denique e LONGINO (e) obseruant, AMMONIVM, Plotini praeceptorem, nihil scripsisse, quum Christiani Ammonii opuscula quaedam ab EVSEBIO & HIERONYMO laudentur. E quibus omnibus demum colligunt, AMMONIVM hunc Saccam eo tempore, quo Plotinum aliosque paganos auditores habuerit, non amplius fuisse Christianum, sed dudum ad gentilium castra transiisse, atque hinc non leuiter errasse EVSEBIVM, qui Ammonium hunc Saccam, alterumque christianum ab eo diuersum, primus confuderit. Sed fortassis rationibus hisce nondum satis euictum est, aut EVSEBIVM tam grauiter errasse, aut ipsum AMMONIVM fuisse gentilem. Quod enim ad primam attinet, nostra non multum interest, vnde θεοδίδακτε cognomen retulerit Ammonius. Si vel maxime enim hoc demus BAELIO, quod illud ἐνθουσιασμῷ cuidam philosophico originem debeat: nondum tamen inde sequitur, vt Ammonium christianum fuisse negemus. Non mirum enim est, gentiles, rei ignaros, ei ἐνθουσιασμὸν tribuisse, qui quum iuuenis saccis ferendis vitam aegre tolerasset, subito non modo philosophus, sed & nouae emendatissimaeque philosophiae auctor exstiterat (f). Nec magis nos vrget alterum BAELII argumentum, a discipulis Ammonii gentilibus desumtum. Quum enim ipse fateri non dubitet, Ammonio', quem

 genti-

(c) Hierocles *apud* Photium *Cod.* CCXIV. *p.* 549.

(d) Porphyrius *apud* Euseb. *Hist. eccles.* VI. 19.

(e) Longinus *ap. Porphyr. in vita Plotini cap. XX.*

(f) Ammianus Marcell. *XXII. ad finem.*

gentilem putat, christianos discipulos dedisse operam: cur adeo absurdum sit credere, gentiles etiam christianorum scholis interfuisse, maxime quum id superiore paragrapho exemplo non vno luculenter demonstratum sit? At procul dubio, inquit, gentiles Ammonii scholam statim deseruissent, si in illa doctrinae christianae fuissent propositae. Deseruissent vtique, fateor, si audiuissent mysteria & fundamenta ipsa christianae religionis, si Ammonius illis inculcasset CHRISTVM, cruci adfixum, *Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον· Ἕλλησι δὲ μωρίαν* (g): sed huius generis doctrinarum non adeo multam in his scholis factam esse mentionem, facile adducor, vt credam. Sunt vero & alia christianorum praecepta, ad mores componendos comparata, a quibus adeo non abhorruere gentiles, sublimioris philosophiae studiosi, vt ea admirati sint maxime. Haec vero sunt, quae inculcarunt magistri Christiani: haec sunt, quae sectati sunt pagani philosophi: his purpuris pallia sua exornari posse, non praeter rem existimarunt. PORPHYRII porro testimonium de deserta ab Ammonio Christiana religione ita comparatum est, vt mirari subeat, viros doctissimos huic viro tam multum tribuisse, quo nemo fuit mentiendi in rebus christianorum studiosior. Laborauit enim homo infelicissimus eo insaniae genere, vt omnes paene viros doctos gentilibus vindicaret. Sic ORIGENEM Adamantium gentilibus sacris innutritum sero demum ad christianos delapsum, scribit eodem loco, quo Ammonium ad paganos desciuisse tradidit (h). Qui itaque de homine celeberrimo, sibique prope aequali, tam turpiter mentitur, quomodo magis vera dicere crederetur de Ammonio? Sane EVSEBIVS (i), qui non multum ab his temporibus abfuit, virosque ecclesiasticos, si quis alius, habuit exploratissimos, hanc PORPHYRII calumniam dudum explosit, dum ait: *τῷ δὲ Ἀμμωνίῳ τὰ τῆς ἐνθέου φιλοσοφίας ἀκέραια καὶ ἀδιάπτωτα καὶ μέχρις ἐσχάτης τοῦ βίου διέμενε τελευτῆς. Ammonius diuinae philosophiae praecepta ad extremum vsque terminum vitae integra atque immota retinuit.* Quis vero credat, viri tam illustris *ἀποστασίαν* tam ignotam fuisse Christianis, vt ea EVSEBIVM fugere potuerit? Vnde & vltimum, quod e LONGINO desumitur, argumentum cadere videtur. Quamuis enim negare videatur LONGINVS, Ammonium libris scribendis operam dedisse: ex ipsis tamen illius verbis satis adparet, eum loqui de libris tantum philosophicis, & eos recensere, qui libros scribendi operam non primam & anti-

(g) 1. Cor. I. 23.
(h) Euseb. *Hist. eccles. VI.* 19.
(i) Euseb. *l. c.*

antiquiſſimam, ſed quaſi πάρεργόν τι habuerint. Hinc ſtatim addit: καὶ γὰρ εἴ τι τούτων γέγραπταί τισιν, οὐχὶ ἐχέγγυα (k) πρὸς τὸ μετὰ τῶν ἐξειργασμένων τῶν λόγων αὐτοὺς ἀριθμεῖν ἂν γένοιτο, πάρεργον τῇ τοιαύτῃ χρησαμένους σπουδῇ, καὶ μὴ προηγουμένην περὶ τοῦ γράφειν ὁρμὴν λαβόντας. *Iam vero ſi quid ab aliquo eorum ſcriptum eſt, ---- non illud tanti eſt, vt ea propter inter illos referri mereantur, qui dedita opera litteris philoſophiae dogmata explicuerunt, quum haec ipſis opuſcula veluti πάρεργα ſeu fortuita fuerint, neque ſcribendi munus, tanquam primum ac praecipuum, in ſe ſuſceperint.* Ex quibus ſane perſpicuum eſt, LONGINVM adeo non negare, Ammonium quaedam theologici argumenti ſcripſiſſe, vt ne philoſophica quidem opuſcula ei plane abiudicet, qualia ab AMMONIO ſcripta eſſe, vel e GREGORIO NYSSENO (l), aut, ſi mauis, NEMESIO non obſcure colligitur. Quum igitur nulla doctiſſimorum virorum ratio nobis perſuadeat, vt Ammonium ad gentilium ſuperſtitionem defeciſſe credamus: nobis contra non deſunt rationes, quae alia omnia ſuadeant. Primo enim omnes, qui praeter PORPHYRIVM Ammonii meminerunt, Chriſtianum eum vocant. Deinde luculentus exſtat AVGVSTINI (m) locus, quo chriſtianiſmus Ammonii non obſcure confirmatur. Mentionem enim faciens PLOTINI, ita diſſerit: *Tunc* PLOTINI *ſchola Romae floruit, habuitque condiſcipulos multos acutiſſimos, & ſolertiſſimos viros. Sed aliqui eorum magicarum artium curioſitate deprauati ſunt, alii Dominum* IESVM CHRISTVM *ipſius veritatis atque ſapientiae incommutabilis, quam conabantur attingere, cognoſcentes geſtare perſonam, in eius militiam tranſierunt.* Ex quo loco AVGVSTINI nihil aliud colligi poteſt, quam PLOTINVM in ea ſchola adoleuiſſe, in qua aliqui eius condiſcipuli ad veram Chriſti cognitionem potuerint peruenire, qualis profecto non fuiſſet ſchola Ammonii, ſi BAELII & FABRICII (n) indicio ſtandum eſſet. Excipit quidem laudatiſſimus Fabricius, Auguſtini haec ſcribentis animo obuerſatum fortaſſis eſſe ORIGENEM Adamantium, quem per errorem cum altero ORIGENE, Plotini συμφοιτητῇ, confuderit. Verum res ipſa docet, nec Origenem Adamantium, nec alterum gentilem, cum in animo habuiſſe, quum alter nunquam gentilis, alter nunquam chriſtianus fuerit. Plures itaque

(k) *Sequimur hic & in ſequentibus emendationes* Cornelii Tollii, *quas ipſe probas & laudas* Fabricius *Bibl. Gr. IV. 26. p. 128. not. t.*

(l) Gregor. Nyſſ. *aut potius* Nemeſ. *de anima Tom. II. opp. p. 91. & 109.*

(m) Auguſt. *Epiſt. LVI. ad Dioſcorum Tom. II. opp. p. 269.*

(n) Fabric. *Bibl. Gr. IV. 26. p. 151.*

itaque alios fuiſſe Ammonii diſcipulos oportet, qui in eius ſchola ad Chriſtum adducti ſunt, niſi Auguſtinum plane mentitum dicere velimus. Quae quum ita ſint, adfirmare non dubito id, quod conſentiente adhuc eruditorum omnium ſuffragio adſeueratum eſt, AMMONIVM chriſtianam fidem nunquam deſeruiſſe. Et hinc in medio poſita eſt ratio intelligendi, ex quo fonte ſua tot philoſophi arua irrigarint. Ammonium enim audiuerunt HERENNIVS, PLOTINVS & ORIGENES gentilis, Plotinum & Origenem PORPHYRIVS & AMELIVS, Porphyrium IAMBLICHVS, quem deinde PLVTARCHVS Athenienſis, SYRIANVS, PROCLVS, MARINVS, ISIDORVS, DAMASCIVS continua ſerie exceperunt (o): vt adeo non praeter rem dicere liceat, philoſophorum maximorum turbam, Scholae Ammonianae veluti coloniam quandam fuiſſe.

§. XV.

Recenſentur Philoſophi huc pertinentes, iique vel cautius & occultius Chriſtianorum doctrinas ſectati, vt EPICTETVS,

His veluti fundamenti loco ſubſtratis, proximum eſt, vt, quinam ſint illi philoſophi gentiles, ἐν ὀλίγῳ chriſtiani, paullo accuratius diſpiciamus. Ii vero denuo duorum eſſe generum videntur. Alii enim paullo cautius atque occultius χριστιανίζειν, & ſpolia illa aliena clam habere ſolent. Alii paullo perfrictioris frontis doctrinas chriſtianis ſurreptas tam manifeſte prae ſe ferunt, vt eruditis quibuſdam dubitandi fecerint materiam, paganine fuerint an chriſtiani? In priorem cenſum merito referimus EPICTETVM, gente Phrygem, domo Hierapolitanum, qui quum eſſet conditione ſeruus, iſtum fortunae errorem incredibili eruditione ac virtute emendauit, & philoſophiae ita percepta habuit praecepta, vt iis ad componendos mores, non ad oſtentationem vteretur. Profecto, ſi quis vnquam philoſophorum fuit, cuius cum verbis & doctrina accurate vita moreſque conſpirarunt, Epictetus, BVDDEO (p) celeberrimo iudice, hanc laudem promeretur, prope certe ab iſta gloria, quae ſumma vtique eſt atque excellens, abſuit. Exſtant huius philoſophi enchiridion & diſputationes ab ARRIANO collectae, quarum hae magnam partem tam ſunt praeclarae ac ſublimes, vt non modo GVIL. CAVEVS (q) eum e chriſtianorum potius conſuetudine, quam in Zenonis porticu profeciſſe exiſtimet, ſed & idem ſe iuſto commentario demonſtraturum receperit GASPAR BARTHIVS (r), quibus & nos adſentiri non dubitamus. Quamuis enim haut

(o) *Vide Append. ad* Thom. Stanleii *Hiſt. cap. III. p.* 1213. *ſequ.*

(p) Budd. *philoſ. dialog. de moribus philoſ. p.* 103.

(q) Guil. Caue *Chriſt. Primit. I. p.* 64.

(r) Caſp. Barthius *Aduerſ. III.* 10.

haut probemus audaciorem coniecturam ABR. BERKELII (s) & GVILIEL. SALDENI (t), qui Epaphroditum, Epicteti herum, eumdem cum eo, qui a Paullo (u) aliquoties commendatur, esse existimant, atque inde colligunt, EPICTETI animum ab hero tam pio, matutino Christianae religionis rore quodammodo fuisse adspersum: certum tamen est, EPICTETVM, qui ipsis nascentis ecclesiae temporibus floruit, incredibili christianorum aemulatione incensum, decreta atque instituta eorum curiosius inuestigasse. Hinc subinde meminit christianorum, discipulosque eorum exemplo ad virtutem alacriores reddere conatur. Exstat in disputationibus eius locus (x), in quo egregia philosophiae praecepta viuendo etiam esse exprimenda, hoc suadet argumento: Τί ἐξαπατᾷς τοὺς πολλούς; τί ὑποκρίνη, ἰουδαῖος ἂν ἕλληνα, οὐχ ὁρᾷς; πῶς ἕκαστος λέγεται ἰουδαῖος; πῶς Σύρος; πῶς αἰγύπτιος: καὶ ὅταν τινα ἐπαμφοτερίζοντα εἴδωμεν εἰώθαμεν λέγειν, οὐκ ἔστιν ἰουδαῖος, ἀλλ᾽ ὑποκρίνεται. ὅταν δ᾽ ἀναλάβῃ τὸ πάθος τὸ τοῦ βεβαμμένου καὶ ᾑρημένου, τότε καὶ ἐστὶ τῷ ὄντι καὶ καλεῖται ἰουδαῖος· οὕτω καὶ ἡμεῖς παραβαπτισταί, λόγῳ μὲν ἰουδαῖοι, ἔργῳ δ᾽ ἄλλό τι. *Quid populo fucum facis? Quid te, quum Iudaeus sis Graecum esse simulas? Nonne vides, vt quisque dicitur Iudaeus, aut Syrus, aut Aegyptius? Quod si quem alternantem viderimus, dicere solemus, non esse Iudaeum sed simulatorem. Quum autem adfectum illa disciplina imbuti, (baptizati) sectamque professi, adhibuerit, tum vere Iudaeus & est & nominatur. Sic & nos adulterini, (baptismi desertores,) sumus, nomine quidem Iudaei, re vero ipsa quiddam aliud.* Christianos hoc loco Iudaeorum nomine censeri, ex baptismi mentione patet, recteque est ab HIER. WOLFIO (y) obseruatum. Sane si de Iudaeis vere ita dictis loqui voluisset, non video, cur baptismum proselytorum, paucissimis gentilium procul dubio notum, commemorare maluerit, quam circumcisionem, paganis omnibus notissimam. Accedit, quod vulgo tum erat receptum, vt christiani, quorum religio ex Iudaea prodierat, & quaedam cum Iudaeis communia habere videbatur, Iudaei per errorem nuncuparentur, quemadmodum multis exemplis demonstrarunt IVSTVS LIPSIVS (z), PETRVS PITHOEVS (a), CASP. BARTHIVS (b), aliique viri doctissimi. Nec minus notabilis est alter ex eo-

(s) Berkel. *Praefat. ad Epictet.*
(t) Salden. *Otior. theolog. p.* 43.
(u) Philipp. II. 25. Coloss. I. 7.
(x) Arrianus *Disp. Epict. II.* 9. *p.* 192.
(y) Hieron. Wolfii *Adnot. ad hunc locum p.* 470. *sequ.*
(z) Lips. *ad* Taciti *Annal. XV.*
(a) Pithoei *Aduers. II.* 2.
(b) Barth. *ad* Rutil. Numantin. *I. p.* 159.

dem ARRIANO (c) locus, in quo clarius christianorum meminit, sed ita, vt, dum reprehendit, laudet, dum odium turpissime prodit, mores eorum suis proponat imitandos. En enim eius verba: **ποῖος ἔτι τούτῳ τύραννος φοβερός; ἢ ποῖοι δορυφόροι; ἢ ποῖαι μάχαιραι αὐτῶν; εἶτα ὑπὸ μανίας μὲν δύναταί τις οὕτω διατεθῆναι πρὸς ταῦτα καὶ ὑπὸ ἔθους, οἱ Γαλιλαῖοι, ὑπὸ λόγου δὲ καὶ ἀποδείξεως οὐδεὶς δύναται μαθεῖν, ὅτι ὁ θεὸς πάντα πεποίηκε, τὰ ἐν τῷ κόσμῳ.** *Quis adhuc tyrannus isti erit formidabilis? aut qui satellites? quiue eorum gladii? Ergo furore quidem sic aliquis affici potest aduersus illa, & consuetudine, vt Galilaei; ratione vero & demonstratione cognoscere nemo potest, Deum ea, quae in mundo sunt, vniuersa fecisse:* Quibus verbis haud obscure prodit EPICTETVS, multa se in christianis, quos familiari conuitio Galilaeos vocat, laudanda obseruasse, atque inde eum cepisse fructum, vt, quae hos furore quodam aut consuetudine facere falso existimabat, ipse, ratione duce, adsequi niteretur. Quum itaque philosophus tam accurate cognitos habuerit christianos, multaque eorum instituta vel inuitus miratus sit: ecquis dubitet quaeso, quin multas eorum doctrinas, quas, saluis stoicorum decretis, potuit adoptare, philosophiae suae miscuerit? Dubitat equidem doctissimus FABRICIVS (d), cui *vanissima* videtur *de propensione eius ad christianismum suspicio, eo, quod nihil eius feratur, quod non a stoico philosopho proficisci potuerit, multa autem, quae haut potuerint proficisci a christiano.* Sed quemadmodum facile in hoc ei adsentior, quod neque christianus fuerit EPICTETVS, neque christianis magnopere fauerit, multaque praeterea scripserit, quae a christiano non possent proficisci: ita paullo fidentius dictum videtur, quod nihil, nisi **τὰ ἐκ τῆς στοᾶς** docuerit. Quamuis enim omnia, quae tradit EPICTETVS, ipse ratione duce discere potuisset: satis tamen constat, multa, quae etiam ex ratione colligi potuissent, fugisse philosophos, donec christianorum exemplis moniti, ea diligentius excoluere. Exemplo sit doctrina de celebratione Numinis. Non ea sane abhorret a ratione: sed quis, quaeso, ante Epictetum philosophus, quis Stoicus ante christianae religionis exortum tam praeclare de ea loquutus est, vt EPICTETO paria faciat? An Christianus potuisset efficacius de ea differere, quam Epictetus apud ARRIANVM (e) disseruit? Loquutus enim de operibus Dei sapientissime creatis: *Num*, inquit, *oratione haec satis*

(c) Arrianus *Disp. Epictet. IV. 7. p.* 400.

(d) Fabr. *Bibl. Graec. IV. 7. p.* 257.

(e) Arrianus *Disput. Epict. I. 16. p.* 117.

tis aut laudari, aut illustrari possunt? Nam si sani essemus, quid nobis aliud agendum erat, & publice & priuatim, quam Numen celebrandum? Nonne & inter fodiendum, & arandum, & edendum, hymnus hic cantandus erat Deo: Μέγας ὁ Θεὸς, ὅτι χεῖρας δέδωκεν, ὅτι καταπίνειν, ὅτι κοιλίαν, ὅτι αὔξεσθαι λεληθότως, ὅτι καθεύδοντας ἀναπνεῖν. *Magnus est Deus, qui nobis instrumenta praebuerit haec, quibus terram colamus: magnus est Deus, qui manus dederit, qui deglutiendi vim, qui ventrem qui effecerit, vt latenter crescamus, vt dormientes respiremus! Haec singulis in rebus cantanda erant, & hymnus maximus ac diuinissimus resonandus, quod facultatem dederit harum rerum intelligentem, & vtendi ratione instructam. Quid ergo? quum vulgo excoecati sitis, nonne oportebat esse aliquem, qui hoc munere fungeretur & loco omnium hymnum de Deo publicaret? Quid enim aliud possum senex claudus, nisi celebrare Deum? Quodsi luscinia essem, lusciniae officio fungerer: si olor, oloris. Nunc rationis quum particeps sim, Deus mihi celebrandus est, hoc munus meum est, hoc exsequar, neque stationem hanc deseram, quoad licuerit, & vos ad eamdem hanc cantilenam exhortor.* Si Platonicus aut Pythagoraeus ita scripsisset, esset fortassis, quod paullo minus miraremur. Sed quis a stoico haec exspectaret, cuius de Deo sententia pro sectae ratione non longe a Spinozae principiis aberat? Quis ergo non videt, philosophum imitari christianos, quorum ea tunc peruulgata laus erat, *quod perpetuum Christo Deo carmen inuicem dicerent* (f)? Adde quod hymnus ille Epicteticus ad psalmorum stilum quodammodo accedere, & ex ipsis christianorum hymnis expressus esse videatur. Quod sane nemini mirum videbitur, qui sequentia eiusdem Epicteti verba (g) expenderit: Νῦν τρέμοντες τὸ ὀρνιθάειον κρατοῦμεν, καὶ τὸν Θεὸν ἐπικαλούμενοι, δεόμεθα αὐτοῦ ΚΥΡΙΕ ΕΛΕΗΣΟΝ, ἐπίτρεψόν μοι ἐξελθεῖν. *Nunc trementes augurium captamus, Deumque inuocantes, precamur eum:* DOMINE MISERERE, *fac mihi exeundi potestatem.* Quae vel sola, nisi fallor, persuadent, vt Epictetum, quamuis a sacris mysteriisque christianorum alienum, moralibus tamen eorum doctrinis philosophiam suam passim interpolasse credamus, licet id occultius tectiusque fecisse non negemus.

§. XVI.

Idem censendum videtur de PLOTINO, quem supra Ammonio operam dedisse adfirmauimus. Hic quum esset gente Aegyptius, pluresque

PLOTINVS.

(f) Plinius *Epist.* X. 37. (g) Arrianus *Disp. Epictet.* II. 7. p. 186.

pluresque philosophos iuuenis audiuisset, ex omnium scholis paullo tristior exierat, donec audito Ammonio, eiusque doctrina vnice probata, exclamaret: τῦτον ἐζήτυν, *hunc ipsum quaerebam* (h). Equidem quid potissimum in Ammonio miratus sit PLOTINVS, non adeo obscurum est. Quum enim ideo abhorreret ab aliorum acroasibus, quod sectarum studio, quidquid vel Plato, vel Aristoteles, vel Zeno somniasset, miro supercilio discipulis obtruderent: non poterat non probare institutum Ammonii, qui in nullius magistri verba iurauerat, eclecticamque & sublimiorem quamdam philosophiam, raro tum exemplo, colebat. Hanc ergo retinuit etiam PLOTINVS, qui quamuis vulgo Platonicis accenseatur, aequiore tamen iure inter eclecticos refertur a doctissimo STANLEII interprete (i). Nam praeterquam quod in eius schola etiam Pythagoraeorum, peripateticorum, & stoicorum commentarii legerentur: relatum legimus a PORPHYRIO (k), Plotinum adeo prudentiorem dogmatum ἐκλογὴν probasse, vt & Persarum atque Indorum philosophiae periculum facere constituerit, & iter ideo susceperit in Mesopotamiam. Quum ergo nullius gentis dogmata adspernatus sit Plotinus: quis quaeso negaret, eum etiam rationem habuisse Christianorum, in quorum scholis adoleuerat? Certe ita visum est multis, iisque eruditissimis viris, THEODORITO, HOLSTENIO, OWENO, aliisque plurimis. Et quamuis ab eorum sententia alieniorem se profiteatur ὁ πάνυ FABRICIVS (l): crediderim tamen, eum de mysteriis tantum christianis loqui, quae in PLOTINO non reperiri, facile concedo. Ipse enim nunquam satis laudatus FABRICIVS (m) in eruditis ad MARINVM prolegomenis diserte ait: *Quod vero Plotinus & reliqui ex christianis dogmatis quaedam in suam philosophiam vel receperint, vel cum illa conciliare, aut denique expolire conati fuerint, non videtur temere esse vel negandum vel explodendum.* Rem vnico exemplo illustrabimus. Constat inter omnes, creationem rerum omnium ἐκ μηδενὸς προϋποκειμένυ, id est ex nihilo, doctrinam esse adeo christianis propriam ac peculiarem, vt nulla philosophorum secta eam vnquam adsequuta sit. Omnes enim veluti ex compacto somniant materiam quamdam Deo coaeternam, ex qua deinde hoc vniuersum vel fortuito exstiterit, vel a Deo factum sit. Hinc omnes philosophi

(h) Porphyr. *vita Plotini cap. III.*

(i) *Appendix ad* Stanleii *de philosoph. Eclect. cap. III. p.* 1210. *sequ.*

(k) Porphyr. *vita Plotin. cap. XIV. &* III.

(l) Fabricius *Bibl. Graec. IV.* 26. *p.* 157.

(m) Fabric. *in Proleg. ad* Marini *vitam* Procli *Sect.* II. *pag.* 12.

ſophi de rerum origine perperam ſenſerunt, ne ipſo quidem excepto PLATONE, ceu ex ALCINOO (n) conſtat, quem & CHALCIDIVS fatetur (o), docuiſſe, *non Deum ex his, quae non erant, feciſſe mundum, ſed ea, quae erant, ſine ordine ac modo, ordinaſſe.* Eoque factum eſt, vt PROCLVS (p), Platonis doctrinam vindicaturus, huic dogmati Chriſtianorum duodeuiginti argumenta oppoſuerit, a IO. PHILOPONO totidem libris refutata. Et tamen PLOTINVS primus omnium, fatente ipſo RADVLPHO CVDWORTHO, creationem vniuerſi ex nihilo docuit, quem deinde longo agmine ſequuti ſunt Platonici recentiores tantum non omnes, Porphyrius, Iamblichus, Syrianus, Hermias, Damaſcius, Priſcianus Lydus, HIEROCLES aliique, quos praeter laudatum CVDWORTHVM (q) operoſe enumerarunt LIVIVS GALANTES (r) & IO. ALB. FABRICIVS (s). Vnde vero hanc ſublimiorem doctrinam hauſiſſe dicamus Plotinum? Non ſane ex Platonis & Ariſtotelis operibus, neque ex Chaldaeorum Perſarumque oraculis, in quibus alia omnia occurrunt, ſed a chriſtianis haec omnino didicit, maxime ab AMMONIO, cuius in ſchola, vt diximus, fuerat perpolitus.

§. XVII.

PORPHYRIVS.

Praeceptori iungimus diſcipulum PORPHYRIVM, Bataneotem Tyrium, patrio nomine MALCHVM, quem omnes neruos ad euertendam chriſtianam religionem intendiſſe conſtat. Hunc philoſophum nihil feciſſe reliqui, vt philoſophiam ad chriſtianae religionis exemplum componeret, & paſſim daret emendatiorem, adeo non mirum eſt, vt, ſi id non feciſſet, omnino miraremur. Ipſe enim Chriſtianis editus parentibus, eorum doctrinas accurate imbiberat, iiſque deſertis, ad paganam deſciuerat ſuperſtitionem. Quod licet dubium videatur GVILIELMO CAVEO (t), ideo, quod praeter NICEPHORVM (u), futilem & nugacem auctorem, nemo veterum iſtius ἀποστασίας diſerte meminerit: rem tamen putamus certiſſimam, & miramur, viro doctiſſimo non ſuccurriſſe teſtimonium SOCRATIS (x), quod rem vtique extra dubitationis ponit aleam. Hic enim

 grauiſ-

(n) Alcinous *doctr. Platon. cap. VIII. & XII. Conſ. &* Thom. Gale *ad* Iamblich. *de myſter. Aeg. p. 276.*

(o) Chalcid. *ad* Timaeum *Plat. p.* 103.

(p) Fabric. *Append. ad* Marini *vitam Procli p. 95.*

(q) Cudworth. *Syſtema mundi, intelligib. p. 749. 751. 753. 763.*

(r) Liuius Galantes *Compar. Chriſt. & Platonicae Theolog. p. 273.*

(s) Io. Albert. Fabr. *Bibl. Gr.* II. 12. *p.* 464.

(t) Caue *Hiſt. Litt. part. I. Saecul.* III. *p.* 78.

(u) Niceph. *H. E. X.* 36.

(x) Socrat. *H. E.* III. 19.

grauiſſimus auctor ad EVSEBII prouocans auctoritatem : *iam vero*, inquit, *idem, vt videtur, Iuliano accidit, quod* PORPHYRIO. *Nam iſte Caeſareae Palaeſtinae, a quibuſdam chriſtianis reprehenſus, quum pro graui, qua ardebat, iracundia ferre non poſſet, religionem chriſtianam deſeruit.* Eiurato itaque deſultoria leuitate chriſtianiſmo, fecit, quod ſolent omnes fere apoſtatae. Nam non modo diuinam hanc religionem eiuſque fundamentum, violentiſſimis ſcriptis oppugnauit (y), &, vt id eo operoſius exſequeretur, omnes ſcripturae ſacrae libros diligentiſſime euoluit : verum etiam data opera gentiliſmum emollire & ſublimiorem inuenire philoſophiam auſus eſt, vt eſſet, quod chriſtianorum diuiniori ſapientiae opponeret. Id vero tanto facilius praeſtitit homo, ad hanc fallaciam ingenioſiſſimus, quod in eos incidit praeceptores, qui eodem inſtituto vtebantur. Audiuit enim Origenem, non Adamantium quidem chriſtianum, vt HOLSTENIVS credidit, ſed alterum gentilem, Longinum, Plotinum, Ammonii diſcipulos, eorumque in ſcholis ita profecit, vt omnibus magiſtris ſuis videretur ſuperior (z). Sed vt huius quoque ſublimiorem ac ſemichriſtianam philoſophandi rationem vno atque altero exemplo demonſtremus: iam non repetimus doctrinam de creatione ex nihilo, quam in PORPHYRIO quoque deprehendit CVDWORTHVS (a), nec dogma eius de angelis & archangelis, quod ſupra excuſſimus, nec ſublimiora denique illa decreta de morte philoſophica, ſenſuum corporiſque fuga, de cura animi item, mentiſque cultu, & eleuatione in Deum, in quibus non ſolum aliquid chriſtiani ſed & ipſam ſcripturae φράσιν mirantur L. HOLSTENIVS (b) & ſaepe laudatus STANLEII interpres (c). Sed vnicum addo eius teſtimonium, quod rem illuſtrabit maxime. Quid philoſophi paene omnes, ac Platonici maxime, de animae integritate ſenſerint, notum eſt & peruulgatum. Omnes enim animam tanquam in ſe bonam ac diuinam collaudabant, & hinc peccata, ad quae homo natura eſt procliuior, non animae imputabant, ſed corpori, a cuius contagione ipſam mentem labem & vitium contrahere arbitrabantur (d). Peſtilentiſſima haec erat doctrina, & procul dubio a chriſtianis primitiuis ſaepius exploſa. Quanto ſublimius itaque hic philoſophatur PORPHYRIVS? quam

(y) *Vide* Holſten. *de vita & Script. Porphyr. cap.* III. *& VI.*

(z) Eunapius *p.* 21.

(a) Rad. Cudworthus *l. c. vid. ſupra* §. X.

(b) Holſten. *l. c. cap. VI. pag.* 26.

(c) *Append. ad* Stanlei *de philoſ. eclect. cap. VII. p.* 1222.

(d) Marſilii Ficini *Comment. ſuper* Platon. *Conuiu. Orat. IV. cap. IV.* Campei. Vitringa *Obſeruat. Sacr.* III. 8. 9.

quam praeclare ſcribit (e): Ἀλλ' ἡ ψυχῆς φύσις οὐκ ἦν ἀγαθόν, ἀλλ' ἀγαθοῦ μετέχειν δυναμένη, καὶ ἀγαθοειδές· οὐ γὰρ ἂν ἐγένετο ἐν κακῷ, τὸ οὖν ἀγαθὸν αὐτῆς ἐν τῷ συνεῖναι τῷ γεννήσαντι· κακία δὲ τὸ τοῖς ὑστέροις. *At natura animae non eſt bonum, ſed quod particeps boni fieri poteſt, & boniforme, alias non incideret in malum, bonum ergo eius conſiſtit in eo, ſi auctori ſuo coniungatur, malum autem, ſi rebus inferioribus.* Quis non videt, haec ſemichriſtiana potius eſſe, quam aut Platonica aut Pythagorica? Talia plura addi poſſent, niſi chartae habenda eſſet ratio, pluresque, qui nos ad ſe vocant, ſupereſſent philoſophi.

§. XVIII.

Prodeat ergo HIEROCLES, non ille Bithyniae, & poſt Alexandriae ἔπαρχος, libris contra chriſtianos ſcriptis notus, quem plures (f) perperam cum noſtro confundunt, ſed philoſophus eclecticus, qui medio ſaeculo quinto floruit, & praeter libros de fato ſeu prouidentia, a PHOTIO (g) exſcriptos, aureum reliquit in aurea Pythagorae carmina commentarium. In his libris Pythagorae ac Platonis doctrinas tam prope ad veritatem chriſtianam extollit, vt nemo paganorum ſublimius ſcribere potuiſſe videatur. Vnde non mirum, quoſdam eius auditores tam admirandis magiſtri dogmatibus ad Chriſtianiſmum praeparatos eſſe. ÆNEAS certe GAZÆVS, qui Chriſto nomen dedit, Hieroclis philoſophiae ſe innutritum ipſe ſubinnuit in limine dialogi de reſurrectione. Ceterum omnes, qui HIEROCLEM legerunt paullo diligentius, ſublimem eius ac ad chriſtianiſmi exemplum compoſitam philoſophiam ampliſſimis laudibus extollunt. Inter quos IO. AVRISPA, Siculus, qui primus Hieroclem latinitate donauit (h), in luculenta ad Nicolaum V. pontificem praefatione fatetur, *ſe, iam prope octogenarium, nihil aut graece aut latine legiſſe, quod ſibi magis profuiſſe intelligat.* Cui ſuffragatur alter editor, IO. CVRTERIVS, qui in praefatione, FRANCISCO RVPIFVCALDO inſcripta (i): *Hoc quoque*, inquit, *doctorum multorum iudicio, quibus ipſum* HIEROCLEM *videre contigit, affirmare non vereor, nullum profani nominis auctorem luci donatum adhuc, quod ſciam, qui tam multa de moribus, de prouidentia, ſimilibuſque rebus, more noſtro, id eſt chriſtiano, hoſtis alioquin*

HIEROCLES,

(e) Porphyr. *Sentent. cap. XXXIV. p.* 236.

(f) Veluti Ionſius *de Scriptorib. Hiſt. philoſ.* III. 15.

(g) Photius *in Biblioth. Cod. CCXIV. p.* 549.

(h) *In edit. Patau.* 1474. 4to. *& Romana* 1475. *quas indicat* Fabric. *in Bibl. Graec. c. II.* 12. *p.* 462.

(i) *Edit.* Lond. 1654. *in* 12mo.

quin (k) *huius nominis acerrimus, tam bene, tamque aperte disseruerit.* Denique & DACERIVS, qui Hieroclem gallice reddidit, in praefatione diserte ait: *Hieroclem dogmata quam plurima, quae ex libris & dogmatibus Iudaicis Pythagoras hauserat, nulli interpretum antea intellecta, Christianae religionis subsidio egregie exposuisse.* Quae quidem iactantius dicta videri poterant, (siquidem ipse dubito, an a Iudaeis quidquam acceperit Pythagoras,) nisi ex ipsis Hieroclis operibus constaret, eum christianorum spoliis se extulisse. Demonstrauit id exemplis haud paucis HVGO GROTIVS, qui in commentariis ad Matthaei Euangelium diuinam illam Christi concionem in monte habitam, cum Hieroclis principiis moralibus passim comparauit. Sed exempli loco esse possunt vel sola illa, quae de auxilio diuino, precibus obtinendo (l), de vitanda iurandi leuitate (m), de μετανοίᾳ seu poenitentia, quam ipse *principium sapientiae* vocat (n), aliisque eiusmodi capitibus moralibus efficacissimo orationis genere disputat, quae tamen quo minus hic exscribamus, ipsa prolixitate prohibemur.

§. XIX.

IAMBLICHVS.

Denique ex aliquorum sententia huc etiam pertinet IAMBLICHVS, patria Chalcidensis, gente Syrus, Porphyrii discipulus, quartique adeo saeculi scriptor celeberrimus, cuius vitam, multis praestigiis dicam an miraculis distinctam, operose exposuit EVNAPIVS (o). Accensetur & hic vulgo Platonicis, sed perperam profecto, quum ab omni sectarum studio alienissimus, non modo Platonem, sed & Aristotelem, Pythagoram, quin & Chaldaeos ac Aegyptios, sequatur. Vnde eo facilius quibusdam persuasum est, Iamblichum ne christianorum quidem dogmata esse prorsus adspernatum, sed iis hinc inde opera sua tanquam gemmis quibusdam distinxisse. Equidem quodnam sit illustris HVETII de hoc philosopho iudicium, iam supra, ipsis adlatis eius verbis, ostendimus (p). Nunc THOMÆ GALE (q) addimus testimonium, qui adfirmare non dubitat, *hominem hunc minime christianum, immo hostem fidei nostrae, (ne quis studium partium inuidiose criminari possit,) in libris de mysteriis ita de Deo, angelis & anima scribere, vt nonnullis, qui se christianos dici volunt, de rebus diuinis sanius*

(k) *Confundit & his* Curterius Hieroclem, *Bithyniae ὕπαρχον cum* Hierocle *philosopho, quem eodem loco falso fuisse putat stoicum.*

(l) Hierocl. *ad aur. Pythag. carm.* 45. *p.* 233. *ed.* Curterianae.

(m) Idem *p.* 31. *sequ.*

(n) Idem *p.* 167.

(o) Eunap. *vit. philos. statim ab initio.*

(p) *Vid. supra* §. 9.

(q) Thom. Gale *praefat. ad Iamblich. de myster. Aegipt.*

nius & castius sentiendi merito magister esse debeat. Sed denuo intercedit ὁ πάνυ FABRICIVS (r), fateturque, *vt theologiae naturalis insignita quaedam magnoque numero, ita christianismi proprie dicti vestigia se reperire nulla in illo potuisse.* Recte profecto & sapienter. Sed id modo vereor, vt HVETIVM recte perceperit vir doctissimus. *Stricturae* enim *christianismi*, quas in Iamblichi operibus micare, ait HVETIVS, non sunt christianismi proprie dicti capita, qualia in nullo philosophorum hactenus recensitorum opere occurrunt, sed sublimiores quaedam doctrinae, a ratione quidem non abhorrentes, sed antiquioribus tamen philosophis fere ignotae, a iunioribus vero christianis surreptae, vt iis commentarios suos illustrarent. Tales vero doctrinas sublimiores in Iamblichi operibus reperiri, nec ipse forsan negauerit laudatus FABRICIVS. Quamuis fateri non dubitem, plerasque tam esse barbaris Aegyptiorum & Chaldaeorum doctrinis obfuscatas, & corruptas, vt vix sui similes videantur. Idemque etiam sentiendum de SYRIANO, PROCLO, MARINO, ISIDORO, DAMASCIO, hominibus Asiaticis, qui continua serie in Atheniensi schola Platonica docuerunt (s), quique non contenti luxuriantis ingenii argutiis, magnam veterum opinionum farraginem suis commentis admiscuerunt, & dum crescentis longe lateque eo tempore Christianismi aemulatione Platonicam theologiam phaleris nimium ornare studuerunt, philosophiam ab Ammonio perpurgatam πολυλογίᾳ καὶ ἀλλοτρίων δογμάτων ἱστορίᾳ rursus obruerunt. Quare & de iis non est quod multa dicamus.

§. XX.

Vel apertius χριστιανίζοντες, vt sunt SIMPLICIVS,

Progredimur potius ad eos, qui multo apertius christianorum dogmata iactarunt, eaque ita philosophiae gentili miscuerunt, vt difficile interdum sit iudicare, Deosne falsos, an CHRISTVM coluerint magis. Et in hunc quidem numerum primo refero SIMPLICIVM, gente Cilicem, Graecorum Aristotelis interpretum facile principem, &, quod caput rei est, nulli sectae ita addictum, vt non & ex aliis, quae probasset, excerperet. Exstat praeter ea, quae in Aristotelem scripsit, luculentissimus in EPICTETI Enchiridion commentarius, quem post alios cum Epicteti translatione Arabica CLAVDIVS SALMASIVS edidit. In eo tam praeclare de vita instituenda, componendoque animo philosophatur apertus christiani nominis hostis, vt BONA CARDINALIS (t) eum christianis

(r) Fabric. *Bibl. Graec. IV.* 28.

(s) Luc. Holston. *de vita & scriptis Porphyr. cap. VI. p.* 26.

(t) Card. Io. Bona *in indice librorum allegatorum in tractatu de rebus liturgicis.*

accenſere non dubitet. Qua in re tametſi ratio eum fugiat, quum de eius paganiſmo nullus ſit addubitandi locus: negari tamen non poteſt, SIMPLICIVM ita doctrinis ac dictionibus chriſtianis ſtilum totum imbuiſſe, vt & Platonicorum myſteria nonnumquam verbis, φράσιν chriſtianam redolentibus, inuoluere ſoleat. Id quod ſatis demonſtrat precatio illa, qua commentarium iſtum in Epictetum obſignauit, quamque obſeruante GVIL. CAVEO (u) ita concepit, vt, niſi hominem gentilem ita precari ſcires, crediturus ſis, Chriſtianum hac oratione ſacroſanctam Trinitatem, Patrem, Filium & Spiritum ſanctum, adorare. Ita enim precatur philoſophus ἐν ὀλίγῳ Chriſtianus: ἱκετεύω σε δέσποτα, ὁ πατὴρ καὶ ἡγεμὼν τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου, ὑπομνησθῆναι μὲν ἡμᾶς τῆς ἑαυτῶν εὐγενείας, ἧς ἠξιώθημεν παρὰ σοῦ κ. τ. λ. *Tibi Domine*, PATER *& auctor humanae mentis ſupplico, vti nos memores facias eius nobilitatis, qua noſtrum genus dignatus es: vtique faueas nobis pro conditione libertatis noſtrae, dum a corpore nos liberare, & adfectibus brutis repurgare conamur, vt iis ſuperiores euadamus, ipſis imperemus, eorumque miniſterio vtamur, prout fert natura.* Quis non hic Deum Patrem inuocari crederet? ſed age, quid porro? Καὶ πρὸς διόρθωσιν τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου καὶ ἕνωσιν αὐτοῦ πρὸς τὰ ὄντως ὄντα διὰ τοῦ τῆς ἀληθείας φωτός. *Porro vt adſis nobis in emendatione diligenti rationis noſtrae, vt eam cum rebus veris & aeternis coniungamus, per illam veritatis lucem.* Quis SIMPLICIVM, ac non potius quemcumque Chriſtianorum precantem ſe audire putet, & Spiritus ſancti efflagitantem auxilium? Sed nondum ſatis chriſtianum ſimulauit, en ſequentia verba: Καὶ τὸ τρίτον, τὸν σωτῆρα ἱκετεύω, ἀφελεῖν πλέως τὴν ἀχλὺν τῶν ψυχικῶν ἡμῶν ὀμμάτων, ὄφρα γινώσκωμεν εὖ, κατὰ τὸν Ὅμηρον, ἠμὲν Θεὸν ἠδὲ καὶ ἄνδρα. *Denique* SERVATOREM *comprecor, vt penitus abſtergere velit omnem caliginem ab oculis animarum noſtrarum, ita vt clare, ceu Homerus ait, & Deum & hominem cognoſcamus.* Quis non hic denuo agnoſcit φράσιν ipſius ſcripturae? Nihil ergo huic precationi, ſi ad verba reſpicimus, deeſſe dixeris, praeter illud AMEN, quod ſolas vere Chriſtianorum preces obſignat. Ceterum huius generis plura exſtant in SIMPLICII commentariis, quae argumento ſunt, hominem infelicem tam prope abfuiſſe a chriſtianorum doctrinis, quam procul ab ipſo Chriſto, maximo malo ſuo, abfuit.

§. XXI.

(u) Guil. Caue *Chriſtianiſm. primit. l. 3. p. 65.*

§. XXI.

Idem iudicandum eſt de CHALCIDIO, cuius commentarius in Platonis Timaeum eiuſdem commatis eſt. De auctore omnia incerta ſunt, adeo vt ne de ipſa quidem, qua floruit, aetate, quidquam compertum habeamus. Quamuis enim GVIL. CAVEVS (x) eum ad annum erae CHRISTIANAE CCCXXX referendum putauerit: non alio tamen fundamento, ceu ipſe fatetur, nititur, quam quod ipſe CHALCIDIVS, Hoſio ſuadente, ſe ad interpretandum Platonis Timaeum acceſſiſſe, innuat. Sed HOSIVS iſte an fuerit notiſſimus ille Epiſcopus Cordubenſium, qui ſaeculo quarto floruit, nondum adeo expeditum eſt, vt CASP. BARTHIO (y) videtur. Certe non fit credibile, virum tam grauem, & negotiis maximis diſtrictum, qualem fuiſſe Hoſium Cordubenſem conſtat, homini profano & ſemichriſtiano id negotii dediſſe. Aeque incerta eſt hominis religio, quam nec ex ejus commentario diiudicare poſſunt eruditi. Sunt qui Chriſtianum & Carthaginienſem Archidiaconum fuiſſe exiſtimant, ſed FABII PLANCIADIS FVLGENTII, ſcriptoris chriſtiani, & Marciani Capellae iunioris auctoritate freti, qui Chalcidium *Leuitarum ſanctiſſimum* adpellat (z). At alii hominem paganae ſuperſtitioni fuiſſe deditum, credere malunt. Nec deſunt denique, qui Hebraeis eum accenſent, quandoquidem & horum placitis nonnunquam fauere videtur. Et reuera Chalcidius non raro ad ſublimiorem Chriſtianorum ſapientiam adſurgit. Exſcribit ſubinde Moſen, ex eoque doctrinam de creatione illuſtrat: laudat Salomonem: in partes vocat LXX interpretes, vt & verſionem Symmachi & Aquilae: eſt, vbi Origenis teſtimonio vtitur: quin ex ipſius N. Teſtamenti libris nonnulla depromit, maxime illam, de ſtella Magis adparente, hiſtoriam, quam cum cura enarrat. Quae omnia laudatiſſimo FABRICIO tam manifeſta viſa ſunt chriſtianiſmi indicia, vt de eo vix dubitandum cenſeat, quamuis adfirmare nolit, eum fuiſſe diaconum, quia forſan talis magis ſibi religioni duxiſſet, chriſtianiſmum ambiguitate verborum occultare. Sed aut fallor ego magnopere, aut CHALCIDIVS (a) nihil minus fuit, quam chriſtianus. Quamuis enim, hyenae inſtar, chriſtianam vocem ſimulet, eorumque doctrinas, manifeſto plagio, in ſcripta ſua transferat: animum tamen a Chriſto alienum

Dd 2 vbique

(x) Guil. Caue *Hiſt. litter. Part. I. Saec. IV. p.* 106.

(y) Barth. *Aduerſ. p.* 2257.

(z) *Vide* Fabric. *Bibl. Latin.* III. 7. *p.* 554.

(a) Chalcidius *ad Tim. p.* 219. *&* 226.

CHALCIDIVS.

vbique prodit. Sic vbi ſtellae, quae magis illuxerat, meminit; rem refert, tamquam ſibi minus credibilem, & dubitantis more illud DICITVR vſurpat, additque, *Hoſio ſuo haec multo melius eſſe comperta, quam ceteris.* Quo innuere videtur, ad chriſtianum ſe ſcribere, a quo ſe gratiam fortaſſis huius commemoratione hiſtoriae initurum, ſperabat. De MOSE etiam ita diſſerit, vt non obſcure, quanti eum habuerit, prae ſe ferat (b): *Hebraeorum*, inquit, *ſapientiſſimus, Moyſes, non humana facundia, ſed diuina*, vt FERVNT, *inſpiratione vegetatus, in eo libro, qui de genitura mundi cenſetur:* reliqua. An vero de Moſe ita ſcriberet homo chriſtianus? An eius θεοπνευστίαν ad famam referret? Omitto eius dogmata de aeternitate mundi, ipſiuſque humanae mentis, quae ita defendit CHALCIDIVS, vt & ſaniora Platonis dicta in ſenſum hunc deteriorem detorqueat. Quae quum ita ſint, rectiſſime ſtatuere nobis videmur, nec chriſtianum fuiſſe Chalcidium, nec gentilem, ſed ἐπαμφοτερίζοντα, i. e. vt paucis dicam, philoſophum ſemichriſtianum.

§. XXII.

IO. LYDVS,

Erant tum ſcilicet tempora, quibus plures eiuſmodi homines oberrabant, qui miſero errore huc illuc circumacti ac veluti fluctuantes, non inueniebant, vbi conſiſterent. Diſputare hodie ſolent eruditi de eiuſmodi hominum religione, quae, qualis fuerit, ne ipſi quidem miſeri iſti fortaſſis ſciuerunt. Poſſem hic multa adferre exempla: ſed pauciora ſufficient. PHOTIVS (c) qui multorum librorum notitiam ac fragmenta in aurea bibliotheca nobis ſeruauit, inter alios, quos legerat, codices recenſet etiam IOANNIS LAVRENTII, Philadelphienſis Lydi, tractatus tres de prodigiis, de menſibus & de politicis magiſtratibus, de quorum argumento & dictione poſtquam ſuo more grauiter iudicauit, addit, hunc virum initio militaſſe, poſt cauſſas egiſſe, deinde & honoribus functum, imperantibus Anaſtaſio, Iuſtino & Iuſtiniano, ac demum de religione hominis ita loquitur: τὴν δὲ θρησκείαν ὁ ἀνὴρ ἔοικε δεισιδαίμων εἶναι, σέβεται μὲν τὰ ἑλλήνων καὶ θειάζει· θειάζει δὲ τὰ ἡμέτερα, μὴ διδοὺς τοῖς ἀναγινώσκουσιν ἐκ τοῦ ῥᾳδίου συμβαλεῖν, πότερον οὕτω νομίζων θειάζει, ἢ ὡς ἐπὶ σκηνῆς. *Religione ſuperſtitioſior videtur. Gentilium enim ſacra ſimul veneratur, & fidem noſtram, vt lectori difficillim m ſit iudicare, vtrum ſic vere opinetur, an potius veluti in ſcena ludat.* En denuo philoſophum ſemichriſtianum. Quamuis

(b) Chalcid. *ad Tim. pag.* 372. (c) Phot. *Biblioth. CLXXX. pag.* 406.

uis enim nomen Ioannis arguat, eum christianis parentibus esse vsum, tam male tamen ipse fuit christianus, vt inter paganam superstitionem veritatemque diuinam veluti medius fluctuarit & in his mentis erroribus tristi perierit naufragio.

§. XXIII.

Eiusdem aetatis ac religionis merito esse dixeris PROCOPIVM, virum omni eruditione politissimum, diuturnoque rerum gestarum vsu prudentiaque ciuili celeberrimum. Huic quamuis non vacauerit per tot negotia, philosophiae totum se tradere: in libris tamen, quos reliquit, historicis ita philosophatur de Deo rebusque diuinis, ac ipsa demum religione, vt & de eo, gentilisne fuerit an Christianus, non leuis sit inter eruditos disputatio. In libris, quos de aedificiis Iustiniani conscripsit, subinde detestatur gentilium sacrificia (d) &, vt ipse loquitur ἀθέας καὶ πολυθείας, & alibi Ioannem Cappadocem gentilitiae superstitionis damnat (e), & se paullo aequius de Christianis sentire passim profitetur. Nec dubito, quin a Iustiniano Imperatore pro Christiano vere habitus sit, quum vix credibile videatur, eum de sacris a se excitatis aedificiis historiam Procopio gentili fuisse commissurum. Quo factum est, vt & GVIL. CAVEVS (f) eum in scriptorum ecclesiasticorum numerum referre nullus dubitauerit. Sed nec pauciora occurrunt in eius libris, quae a quouis potius gentilium, quam a PROCOPIO exspectasses. In ea enim, quam de Gothorum bello composuit, historia manifesto exagitat Christianos, eorumque de Deo & rebus diuinis controuersias ridet petulantissime, ac demum suam, quam colat, religionem his verbis profitetur (g): Τὰ δὲ ἀντιλεγόμενα ἐγὼ ἐξεπιστάμενος ὡς ἥκιστα ἐπιμνησθήσομαι· ἀπονοίας γὰρ μανιώδους τινὸς ἡγοῦμαι εἶναι διερευνᾶσθαι τὴν τοῦ θεοῦ φύσιν, ὁποία ποτέ ἐστιν. Ἀνθρώπῳ γὰρ οὐδὲ τὰ ἀνθρώπεια ἐς τὸ ἀκριβὲς οἶμαι καταληπτά, μή τί γε δὴ τὰ ἐς θεοῦ φύσιν ἥκοντα. Ἐμοὶ μὲν ταῦτα ἀκινδύνως σεσιωπείσθω, μόνῳ τῷ ἀπιστεῖσθαι τετιμημένα· ἐγὼ γὰρ ἂν οὐδὲν ἄλλο περὶ θεοῦ ὁτιοῦν εἴποιμι ἢ ὅτι ἀγαθός τε παντάπασιν εἴη, καὶ σύμπαντα ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τῇ αὐτοῦ ἔχει· λεγέτω δὲ ὥς πῃ ἕκαστος γινώσκειν ὑπὲρ αὐτῶν οἴεται καὶ ἱερεὺς καὶ ἰδιώτης. *Eam controuersiam etsi probe ipse teneam, minime tamen commemorabo, quod vesanam esse putem insaniam, Dei quae sit natura, disquirere: nam humana haec ipsa, nedum Dei naturam, perfecte adsequi mortales haudquaquam existimo. Quare tutius*

(d) Procop. *de aedific. Iustinian. V. 7.*

(e) Idem *de bello Persico I. 5. 25. II. 12.*

(f) Caue *Histor. lit. Saec. VI. p. 283.*

(g) Procop. *de bell. Goth. I. conf.* Eichel. *praefat. n. XVII. sequ.*

tius haec ego silentio praeteribo, sola tantum credulitate veneratus. Siquidem de Deo nihil ipse praeterea adfirmauerim, quam quod bonus omni ex parte sit, resque vniuersas sua potentia complectatur: de hisce vero controuersiis ita quisque vel sacerdos, vel priuatus homo, loquatur, quemadmodum ipsi sentire libuerit. Est, vbi PROCOPIVS (h) eadem facilitate optionem facit hominibus, prouidentiamne credere velint, an fato, & casu, impetuque temerario, res humanas ferri. Ex quibus facile intelligitur, PROCOPIVM gentilium superstitione & christianorum tum viuentium altercationibus offensum, neutri se parti addixisse, & genus quoddam religionis tertium, ex philosophia & christianismo conflatum, sibi temere finxisse. Vnde male illi quidem sentiunt, qui hominem gentilibus accensent, sed nec melius illi, qui inter Christianos ei locum concedunt. Optime vero eius religionem perspexisse videtur doctissimus NICOLAVS ALEMANNVS (i), qui eius ἀνέκδοτα, seu arcanam historiam, primus in lucem edidit. Is enim de celeberrimo auctore hoc fert iudicium. *Ad eos se composuisse videtur Procopius, quos* POLITICOS *adpellant, sed longe verius omnium haeresium sentinas, prorsusque atheos adpellarent, qui licet in speciem christiani videantur, nullique sectae nominatim addicti sint, priuatis tamen rationibus vel reipublicae commodis christianam religionem pietatemque metiuntur, neque de Deo, quid sentias quidue doceas, si res ita ferat, vehementer laborant.*

§. XXIV.

SYNESIVS,

Denique in eamdem semichristianorum classem non dubito referre SYNESIVM, gente Pentapolitanum, domo Cyrenensem, philosophum Platonicum, qui incredibili doctrinae facundiaeque fama, saeculo quinto ineunte, claruit. Hic, paganus quum esset, sublimiori, quod prae se tulit, philosophiae genere tantam sui admirationem concitauit, vt ipsi christiani eum suae religioni deditum crederent, & vrbis Ptolemaidis constituerent episcopum, non modo nihil tale sperantem, sed & refugientem, & fatentem disertis verbis, se nec animarum προϋπαρξιν negare, nec mundi interitum, defunctorumque in vitam reditum, vnquam credere posse (k). Temerarium hoc videri poterat ignarae plebis facinus, quod impetu magis inconsiderato, quam iudicio & ratione, admiserit. Sed ratam rem habuit Theophilus, Alexandriae antistes, qui Synesium episco-

(h) Procop. *de bell. Vandal. II.*

(i) Nicol. Alemann. *praefat. ad Procop. ἀνέκδοτα. p. XI.*

(k) Synes. *Epist. CV. p. 249. edit. Dion. Petauii.*

episcopum consecrare non dubitauit, sperans fore, vt aliquando rectius sapiat, si diligentius institueretur. Memoriae hoc prodidit EVAGRIVS (l), cuius narrationi NICEPHORVS (m) addit, SYNESIVM, a Theophilo ad saniorem mentem adductum, sacrum baptismi lauacrum suscepisse. Sed, quod pace horum omnium dixerim, Theophilus pessimo ad omnem posteritatem exemplo paganum praefecit ecclesiae, ex Platonico, aut saltim Platonizante, non episcopum christianum, sed philosophum semichristianum futurum. Sane enim SYNESIVS etiam, summa ista inter christianos dignitate auctus, nonnisi religionem quamdam ἐκλεκτικὴν, ex christianismo & Platonica barbaricaque philosophia conflatam, sectatus est. Multa equidem, fateor, egit docuitque episcopus, christiano antistite digna. Legit interpretatusque est sacras litteras (n): conuocauit synodos (o): externae ecclesiarum suarum tranquillitatis fuit studiosissimus (p): perperam docentes non ipse tantum stilo compescuit, sed & presbyteris, idem vt factitarent, auctor fuit (q): exercuit etiam haud negligenter disciplinam ecclesiasticam (r): quin & de Christo pro omnium peccatis cruci adfixo ipsoque Spiritu sancto praeclare nonnunquam disseruit (s): Sed his omnibus nondum adducor, vt Synesium serio Christianum fuisse persuadear. Videtur potius vir doctus, quum ad episcopatum se compulsum intelligeret, ad prudentiae ciuilis regulas se totum composuisse, eaque omnia egisse, quae christianum episcopum decere intelligebat, salua tamen sentiendi libertate, quam tanti habebat vir callidissimus, vt ea demum lege sacerdotium subiret, si ista sibi intacta relinqueretur (t). Sane in operibus suis ita saepenumero disserit, vt gentilem vbique agnoscas. De Fortuna, Fama, Mercurio & stellis, tamquam de veris diis deabusque, loquitur (u): vbi de peccato, de viribus humanis, de gratia, aliisque huius generis capitibus disserit, adeo πλατωνίζει, vt nec miseriam hominis, nec oeconomiam salutis, satis videatur adsequutus. In libro de insomniis, Chaldaeorum teletas & oracula, Aegyptiorum mysteria & secretiores artes, mirifice extollit, nonnullasque amborum

(l) Euagr. *Hist. Eccl.* I. 15.

(m) Nicephor. *Hist. Eccl. XIV.* 45.

(n) *Vid.* Synes. *Homil. in Psalm. LXXIII. quae nouissimae editioni Paris.* 1633. *accessit.*

(o) Idem *Epist. XIII. p.* 174.

(p) Idem *Epist. LXVI. LXVII. p.* 206. 208.

(q) Idem *Epist. V. p.* 169.

(r) Synes. *Epist. LVII. & XII. p.* 191. 173.

(s) Idem *Epist. LVII. l. c. & LXVII. p.* 208. *sq.*

(t) Synes. *Epist. CV. pag.* 249.

(u) Idem *Epist. XLIII. XLIV.* 182. *sequ.*

borum opiniones praecipuas, & a chriſtianiſmo alieniſſimas, amplectitur. Quae omnia quantopere non dicam ab epiſcopi, ſed chriſtiani, perſona abhorreant, nemini profecto obſcurum eſſe poteſt. Sunt equidem, qui hunc librum non minus, ac famoſa ſcholia & epiſtolam ad Dioſcorum (x), magnum Serapidis ſacerdotem, a Syneſio, nondum chriſtiano, ſcriptum contendunt. Sed praeterquam quod hoc ipſum dubium videtur, illud contra certiſſimum, in libris de prouidentia, laude caluitii & cataſtaſi, quae omnia ab eo iam epiſcopo ſcripta eſſe conſtat (y), eaſdem nugas occurrere, paullo obſcurius tamen propoſitas, ne, quam induerat, epiſcopi perſonam incautius agere videretur. Et quid quaeſo verbis opus eſt, vbi res ipſa loquitur? Syneſii iam Epiſcopi opus procul dubio ſunt hymni, in quibus tamen ita philoſophatur, vt dubium ſit lectori, chriſtianumne an Chaldaeum aut Aegyptium quemdam epoptam canentem audiat. Quis chriſtiana putet, quae de λόγῳ ſcribit SYNESIVS (z):

Λόγος ὃν μεγάλῳ	*Verbum, quod magno*
Πατρὶ συνυμνῶ,	*Cum patre cano,*
Νόος ἀῤῥήτω	*Mens ineffabilis*
Τίκτει σε πατρὸς.	*Gignit te Patris.*

Omnia haec ſunt ex Aegyptiorum barbarorumque ſchola. Habemus enim hic patrem ἀῤῥητον, νοῦν & λόγον, ex quibus deinde Valentinus tres primos aeonas maſculos fabricauit. Ex eadem officina ſunt, quae ſequuntur (a):

Πρῶτος πρώτας	*Primus ex prima*
Προθορὼν ῥίζας	*Prognatus radice,*
Ῥίζα δὲ πάντων	*Radix autem omnium;*
Τῶν μετὰ κλεινὰν	*Quae condita ſunt*
Τὰν σὰν γένναν.	*Poſt inclytum*
	Tuum ortum.

Primam ſcilicet Tetrada Valentiniani etiam vocabant ῥίζαν τῶν πάντων, & logum ex illa eductum *patrem & radicem omnium, qui poſt eum exſtiterunt.* Quis chriſtianus porro ita cecinerit (b):

Μάκαρ,

(x) *Vide de his ſcholiis & Epiſtola, quae chemiam inculcant*, Petr. Lambec. *Comment. de Bibl. Vindebonenſ. VI. 2. pag.* 168. *ſequ.* Borrichii *Vindic. Hermet. &* Morhof. *Polyhiſt. litter. I.* 11. *pag.* 113.

(y) *Conferri etiam poteſt Epiſt.* CXLI. *in qua ſimilia deprehendit oculatus in his rebus* Morhoffius.

(z) Syneſ. *Hymn. IV. v.* 130. *ſequ. p.* 337.

(a) Syneſ. *l. 9. v.* 136.

(b) Syneſ. *Hymn. I. v.* 112. *p.* 315.

Μάκαρ, ὅστις μετὰ μόιραν
Ἐπιβὰς νόου κελεύθων
Βυθὸν εἶδεν θεολαμπῆ

Beatus, qui post fata
Ingressus mentis vias.
Bythum vidit, diuina refulgentem luce.

Vbi beatitudinem Synesius collocat in visione Bythi, quod & Chaldaei faciebant, quorum in scholis hic Bythus natus est (c). Ita vbique aliud agit Synesius, etiam, vbi Christum hymnis celebrare videtur, λόγον illum, in Chaldaeorum Platonicorumque scholis natum, celebrat, cui plus fortassis, quam λόγῳ christianorum, tribuit. Quid? quod eo prolapsus sit SYNESIVS, vt putidum istud Aegyptiorum somnium de Deo ἀῤῥενοθήλῳ vigilans somniare non dubitauerit. Audiat mihi quis egregium illum Christianum, SYNESIVM, ita canentem (d):

Μόνας εἶ μονάδων,	*Vnitas es vnitatum,*
Ἀριθμῶν ἀριθμός,	*Numerorum numerus,*
Ἓν δὲ πρὸ πάντων,	*Et vnum ante omnia,*
Θῆλυ καὶ ἄῤῥεν.	*Foemina & mas,*

& alio loco (e)

Σὺ πατὴρ, σὺ δὲ ἔσσι μάτηρ,
Σὺ δ' ἄῤῥεν, σὺ δὲ θῆλυ.
Tu pater es, tu mater,
Tu mas, tu vero foemina.

Nihil hic christianum, nihil, quod non Orphei, Aegyptiorum & haereticorum, ex his scholis prodeuntium, lacunas redoleat. Ex his enim sua arua irrigasse SYNESIVM, satis adparet ex iis, quae de Deo veterum ἀῤῥενοθήλῳ commentati sunt IO. ALB. FABRICIVS (f), IS. CASAVBONVS (g) & alii complures. Ceterum talium plenissimi sunt illi Synesii hymni. Vnde ipse GVIL. CAVEVS (h): *Hymnorum*, inquit, *prora & puppis ex iisdem oraculis*, (Chaldaeorum & Aegyptiorum,) *vocabulis quoque iisdem adhibitis, conficiuntur. Quare* suspicatur vir doctissimus, *voluisse Synesium trans-*

(c) *Vid.* Zoroastris *Orac. v. 39. & ibi* Io. Cleric.

(d) Idem *Hymn.* III. *v. 136. p. 320.*

(e) Idem *Hymno II. v. 93. sequ. p. 317.*

(f) Io. Alb. Fabricius *Cod. N. T. p. 361.*

(g) Isaacus Casaubon. *Exercit. I. ad Baron. n. XVIII.*

(h) Caue *Hist. litt. Part. II. Saec. V. p. 85. conf. &* Io. Pearsonii *Vindicias Ignatii* II. 5. *p. 362. edit. Clerici.*

ferre ad thesauros hominis Christiani, quantum poterat, de gemmis Chaldaeorum & Aegyptiorum, idque ipsum in praefatiuncula ad librum de insomniis aenigmatice insinuare. Ego vero inde colligere malim, Synesium, ex eo tempore, quo ad episcopatum peruenerat, nunquam, quod quidem constet, Christum serio coluisse, sed, recepto his saeculis more, philosophiae cuidam sublimiori, doctrinisque interpolatae christianis, dedisse operam. An vero ante mortem receptui cecinerit, abiectaque illa stulta sapientia, totum se Christo tradiderit, is nouit, ὃς ἔγνω τοὺς ὄντας αὐτοῦ (i).

§. XXV.

An etiam SENECA.

Hi sunt praecipui, quos in philosophorum semichristianorum numerum referendos putamus, gentiles philosophi. Plures forsitan potuissent recenseri, si aliorum sequi voluissemus sententiam: sed vereor, ne de multis perperam ita iudicetur. Sic quidam (k) inter philosophos χριστιανίζοντας locum etiam concedunt L. ANNAEO SENECAE, Cordubensi, qui doctrina non minus philosophica quam publicis negotiis gerendis, rerumque ciuilium vsu, maximam sibi gloriam peperit. Et sane, si eius philosophandi rationem intueamur: ea graue quid omnino & virile prae se ferre, tamque sublimis incedere videtur, vt inter stoicos, si ab EPICTETO discesseris, vix parem agnoscat. Quo factum etiam est, vt non heri demum aut nudius tertius maxima eius inter christianos coeperit esse admiratio, sed iam olim non defuerint, qui eum vel Christianorum sacris initiatum, cum ipsoque PAVLLO familiarius per litteras colloquutum (l), vel conflatam ex Christianismo & stoicismo doctrinis philosophiam excoluisse, vel certe multa, christianorum principiis consentientia, docuisse (m), existimarint. Sed vereor, ne isti omnes magnopere opinione sua fallantur. Christianum enim primo non arguit vita ad omne scelus profligata, quam in SENECA DIO CASSIVS (n) notauit, nec dissimulare potuit TACITVS (o). Quamuis enim hic nihil non agat, vt hominem excuset: videtur tamen lauare aethiopem: siquidem ipse fateri cogitur, etiam, viuente illo, & in palatio fulgente, famam hanc fuisse vulgatissimam, adeo, vt vir summae auctoritatis eum detulerit,

(i) 2. Timoth. II. 19.

(k) Guil. Caue *Christ. Primit.* I. 3. p. 64.

(l) *Vide* Hieronymi *Catalog. Scriptor. eccles. & ibi Interpretes.* Io. Alb. Fabric. *Cod. Apocryph. N. T.*

(m) Tertullianus *de Anima cap. XX. & Apologet. cap. XII.* August. *de Ciuit. Dei VI.* 11.

(n) Dio Cassius *aut potius* Xiphilin. *LXI. p.* 694.

(o) Taciti *Annales XIII.* 42.

lerit; *tanquam domus Germanici adulterum, & cubicula principum foeminarum corrumpentem.* Accedit, quod PLINIVS (p) versuum sotadicorum lasciuiam Senecae exemplo tuetur, qui & ipse se lusibus eiusmodi turpissimis dederit. Quae spurcities quum ab hominis, ne dicam philosophi, persona abesse debeat quam longissime: quis non intelligit, Senecae flagitia, adsumto stoico supercilio, sanctitatis famam adfectasse, ipsumque philosophum a Christo fuisse alienissimum? Deinde ne id quidem dixerim, quod Seneca aut christianis quaedam debuerit, aut adeo multa scripserit, quae ad Christianam doctrinam accedant. Nihil enim in eius operibus ocurrere videas, quod non a quouis stoico, etiam ante nascentem Christi ecclesiam viuente, potuerit proficisci. Splendida quidem sunt, quae nonnunquam iactat verba, de inhabitante in homine Deo, aliisque eiusmodi doctrinis sublimioribus, quae adeo admiratus est IVSTVS LIPSIVS (q), vt epistolis quibusdam adscripserit: *O pulcram! o altam epistolam!* ast statim cessat legentis admiratio, simulac verba ista eo, quem SENECA intendit, sensu, i. e. ψυχικῶς intelligit. Vnde recte a MALEBRANCHIO (r) aliisque obseruatum est, nihil plerumque in tam magnificis Senecae verbis latere, praeter doctrinas quasdam stoicorum futiles ac vulgares, quae sublato isto verborum colore in fumum veluti abeant, auidumque lectorem destituant turpiter.

§. XXVI.

PLVTARCHVS.

Nec magis huc referre ausim illam φιλοσοφίας ἁπάσης ἀφροδίτην καὶ λύραν, PLVTARCHVM Chaeronensem, cuius opera ita comparata sunt, vt iis ex omni antiquitate nihil omnino videatur anteferendum. In hoc viro cum alia multa, tum id praecipue mirandum est, quod nulli sectarum se dedidit, sed veritatem per omnes dispersam, tanquam Hippolyti membra, pro virili collegit. Multa in stoicis, multa in Epicureis ipsisque Platonicis reprehendit, & tamen ab omnibus quaedam petit, quin neque Iudaeorum etiam atque Aegyptiorum mysteriis nullum statuit pretium, si quando ad rem facere videntur. An ergo probabile videatur, hominem tam curiosum & laudanda christianorum exempla quotidie contemplantem, nunquam incessisse cupiditatem, horum etiam sapientiam cognoscendi atque in vsum transferendi, praesertim quum sectae studio nullatenus prohiberetur? Certe ita paene visum est

(p) Plin. *Epist. V.* 3.
(q) Lips. *ad Senecae Epist. XLI.*
(r) Malebranche *de inquir. verit.* II. 4. *conf.* Menagiana *Tom.* II. *sub init.* Sancuremoniana *Tom.* II. *p.* 32.

RVALDO (s), qui tanquam nescio quid singulare obseruat, PLVTARCHVM rerum christianarum nusquam in alterutram partem meminisse, cuius rei hanc rationem reddit TILLEMONTIVS (t), quod eos nec laudare ausus sit, nec traducere, aequum putauerit. Et sane monstro paene simile est, hominem tam curiosum, qui nulli veterum aeque, ac aequalium philosophorum, pepercit, quique suum erga Iudaeos odium dissimulare non potuit, qui denique de omnium gentium sacris mira libertate iudicauit, in tot operibus, christianorum in neutram partem meminisse, etiam quum commodissima esset eos commemorandi occasio. Ea vtique aetate floruit PLVTARCHVS, quum christianum nomen tam esset exosum, vt philosophi maiorem ab Imperatoribus gratiam inire non possent, quam si omne suum virus in christianos effunderent. Cur ergo solus ab hac intemperie abstinuisset Plutarchus, iudicandi libertate nemini secundus? Cur solos christianos sine censura dimisisset, in quos tum Traianus aeque ac Hadrianus saeuiebant? Cur hanc gratiam aucupandi occasionem e manibus sibi elabi passus esset? Accedit, quod THEODORITVS (u), quem supra laudauimus, non semel innuat, Plutarchum a christianis profecisse, & sacra audiuisse euangelia. Denique & ipsa, quam in PLVTARCHI operibus deprehendimus, philosophandi ratio, tam sublimis visa est multis, vt auctorem prope a Christo abfuisse crediderint. Vnde IOANNES (x), Euchetarum metropolita, eo prolapsus est stultitiae, vt canere non dubitarit:

Εἴπερ τινὰς βούλοιο τῶν ἀλλοτρίων
Τῆς σῆς ἀπειλῆς ἐξελέσθαι, Χριστέ μου,
Πλάτωνα καὶ Πλούταρχον ἐξέλοιό μοι,
Ἄμφω γάρ εἰσι καὶ τὸν λόγον καὶ τὸν τρόπον
Τοῖς σοῖς νόμοις ἔγγιστα προσπεφυκότες.
Εἰ δ' ἠγνόησαν, ὡς Θεὸς σὺ τῶν ὅλων,
Ἐνταῦθα τῆς σῆς χρηστότητος δεῖ μόνον,
Δι' ἣν ἅπαντας δωρεὰν σώζειν θέλεις.

Si quos auerni liberare nexibus
Tibi constitutum est, Christe, non credentium:
Precibus Platonem redde, ac Plutarchum, meis,
Vterque quorum moribus & sententia

Accessit

(s) Rualdus *in vita Plutarchi p.* 16.
(t) Tillemont *histoire des Empereurs Tom.* II. *p.* 477.
(u) Theodorit. *in Therapeut.* II. *p.* 33.
(x) *Apud* I. A. Fabric. *Bibl. Gr.* IV. 11. *p.* 331.

Accessit ad leges tuas quam proxime.
Quod si, Deum esse te vniuersi, pridem eos
Latuit, modo hos nunc experiri gratiam
Concede, qui gratis beare omnes cupis.

Sed vt vera fateamur, vix vllam animaduertimus rationem, quae Plutarchum philosophis, de quibus agimus, semichristianis accenseri suadeat. Quod christianorum non meminerit, equidem mirum est, sed, vt vnius rei plures possunt esse caussae, ita nolim inde singularem quamdam ad christianismum procliuitatem colligere. Fortassis non dignos habuit homines, vulgo exosos, & suppliciis quidem extremis destinatos, quorum in coetibus sapientiam quaereret. Ad THEODORITVM quod attinet, adfirmat ille quidem, Plutarchum sacra Christi euangelia inaudiuisse, sed nec probat id ipse; nec ex operibus Plutarchi id constat, in quibus nihil occurrit, quod ex euangeliis, ac non potius ex aliorum philosophorum commentariis, depromtum videatur. Et quo simul patet, quid de Ioannis versiculis sentiendum sit. Non potuisset enim se auctor traducere turpius, quam dum, Platonem aeque ac Plutarchum christianis consentientia docuisse, adfirmauit.

§. XXVII.

Et SEVERINUS BOETHIVS huc referendus?

Ceterum quemadmodum paullo faciliores sunt, qui Plutarchum gentilium numero eximere non dubitant: ita in alteram partem iniquiores videntur, qui SEVERINVM BOETHIVM, scriptorem satis suis nobiliorem, e christianorum diptychis expungunt, & his philosophis semichristianis accensent (y), nullo alio adducti argumento, quam quod carceris taedia philosophando superare, animique aegritudini notissimum libellum de consolatione philosophiae opponere sustinuerit. Sed si hoc argumento velis vti, multos profecto ex ecclesia eiicies viros probos ac vere christianos, qui & ea, quae ratio suppeditat, in iis calamitatibus non adspernati, & carcere pro museo vsi sunt (z). Vnius positionem non esse alterius remotionem, peruulgatus est philosophorum canon, quem negligere illi mihi videntur, qui ex hoc libello colligunt, BOETHIVM e sola philosophia, neglectis sacris oraculis, solatium petiisse. Sed non opus est verbis, quum tot BOETHII opera theologica (a) satis declarent, eum christianae veritatis multo fuisse studiosissi-

Ee 3

(y) Arnold. *in Hist. eccles. & haeret. Saec. VI.* 3. *pag.* 267.

(z) Vignol. Maruille *Tom. I. Miscell. litter. p.* 365.

(a) Guil. Caue *Hist. litt. Saec. VI. p.* 274. I. A. Fabric. *Bibl. Latin. III.* 25. *p.* 644. *sequ.*

diosissimum, & praeter libellum de consolatione exstet etiam alter, ad socerum de trinitate, quem non minus in carcere scripsit. Quo ipso totius argumenti, quod ARNOLDVS Boethii christianismo opposuit, neruus plane elanguescit.

§. XXVIII.

Philosophi Christiani quidam ad gentilismum procliuiores.

Sed dicta haec sufficiant de philosophis semichristianis primi generis, qui ad paganam superstitionem erant paullo procliuiores, eamque petitis ex ipso christianismo dogmatibus callide interpolabant. Dicendum etiam esset de iis, qui, quum Christum profitentur, in multis fecerunt cum paganis. Sed mare tunc profecto ingrederemur, vix vnquam enauigandum. Dicendum esset de patribus quibusdam, qui tam incaute paganorum amplexi sunt sententias, vt vix pauca christianismi veri ac purioris remanerent vestigia. Recensendi essent philosophi, professione christiani, qui vix vllis christianae religionis dogmatibus, praeter moralia quaedam & rationi etiam non ignota, retentis, in ceteris aut ἑλληνίζειν, aut suo indulgere ingenio visi sunt. Repetendum porro ex historia ecclesiastica esset, plerasque illas haereses, quae vel prima, vel sequiore aetate ecclesiam turbarunt, ex christianismi & philosophiae gentilis mixtura prodiisse, atque adeo haereticos fere omnes nihil esse aliud, quam philosophos semichristianos. Sed quum & chartae, & eius, in qua disputamus, cathedrae sit habenda ratio: singula, quae commemorauimus, philosophorum eiusmodi ἐν ὀλίγῳ christianorum genera, vno tantum ac item altero exemplo illustrare iuuat. Ad patres quod attinet, nemo fortassis ignorat, quid ORIGENI acciderit, qui quum christianus esset, & in ecclesia Alexandrina presbyter, tot Platonis dogmata adoptauit (b), iisque interpolauit christianismum, vt, si ex libris iudicandum esset, aestimare vix possis, Christo, an Platoni plus tribuerit. Recepit enim huius dogmata non ea modo, quae aliquatenus videri possent cum religione christiana conspirare, sed & quae huius principia manifesto destruunt (c), qualia sunt de tribus hypostasibus sibi subordinatis, de praexistentia animarum, de earum lapsu in corpora, de futura beatitudine speculatiua, quae omnia ab Origene non modo incaute recepta, sed & manifesto defensa sunt. Fortassis quidem hae stipulae in igne tentationum denique conflagrarunt: sed certum tamen est, quidquid alii sentiant, Origenem tum saltim, quum ista

(b) *Conferenda hic* Huetii *Origeniana & tot pro Origene Apologiae, quas recenset Fabr. Bibl. Gr. V. 1. p. 237.*

(c) *Conf.* Pagan. Gaudent. *de dogmat. Origenis cum dogmatis Platonis comparatis, Florent. 1639. 4to.*

ista scriberet, potiore iure semichristianis, quam aut genuinis Platonicis, aut genuinis christianis potuisse accenseri. E recentioribus, qui ad paganismum, quam christianismum, visi sunt procliuiores, plures huc referri possent, sed vt breuitati studeamus, & amoliamur inuidiam, paucos commemorabimus. Notum est in republica litteraria MARSILII FICINI nomen, qui sub saeculi XV finem philosophiam Platonicam illustrauit, eamque ita excoluit, vt christianae pietatis sensum paene omnem amisisse videretur. Sane non dogmata solum Platonis, etiam pestilentissima, defendit: sed & de immortalitate animae subdubitauit, quod eam a PLATONE in Phaedone dubitanter admodum inculcari deprehenderet, vnde notum est, quam stolide inter se pacti sint MARSILIVS FICINVS & MICH. MERCATVS (d), vt, vter illorum decederet prior, alterum de veritate huius dogmatis commonefaceret. Quin immo & ita vixisse ferunt MARSILIVM, vt religionis & pietatis curam philosophiae studio plane posthabuerit, donec HIER. SAVANOROLAE Florentiam aduenientis eloquentiam admiratus, sacris eius orationibus auditis, pietatis christianae igniculos conceperit, ex eoque tempore ad obitum vsque vixerit religiosius (e). Nec melior Ficino fuit M. ANTONIVS de PROSPERIS, qui superiore saeculo Romae ita philosophatus est, vt Cynicam spurcitiem & Epicureorum ingluuiem christianae religioni longe antehabuerit. Mira sunt ac prope ridicula, quae de eo retulit IANVS NICIVS ERYTHRAEVS (f), veluti, quod Romae in Suburra inter faecem & quisquilias vrbis, hoc est, inter eos, quos Zingaros vocant, habitauerit, quod pro lecto culcitram humi stratam, pro bibliotheca fictile dolium, pro scriniis ligneam grauicembali thecam habuerit, & inter has sordes ita vixerit, vt tota vitae ratione Cynicum potius referret, quam christianum. Sed nescio, an quisquam sibi hic potiore iure locum deposcat, quam IVL. POMPON. LAETVS, qui vergente iam ad finem saeculo XV, Romae floruit, &, vt MORERIVS (g) ait, *vitam egit philosophicam, parum curans religionem pietatemque christianam.* Dici non potest, quam deplorando stultitiae genere laborarit homo miserrimus, posteaquam veteris

(d) Baron. *ad ann. CCCCXI. prope finem.*

(e) Henricus Wharton *Append. ad* Cauei *Hist. litt. Tom. I. p.* 112. Dupin *Biblioth. eccles. p.* 111. *Tom. XII.*

(f) Ian. Nici Erythr. *Pinacothec. I. n. XXXI. pag.* 56.

(g) Morer. *Diction. Tom. II. p.* 891. *Il revint depuis à Rome, où il vivoit en philosophe, sans se soucier de la religion & du christianisme.*

veteris, vt aiebat, ſapientiae amator, hanc ſolam chriſtianae religioni aut antehabere, aut iungere coepit. In domo, quam in Quirinali ſibi comparauerat, natalem vrbis feſtum ſacrumque habebat, in eadem diuinis honoribus colebat Romulum, vrbis parentem, quin non poterat veteris Romae paganae meminiſſe, quin lacrymas, *admonitu*, vt ipſe dicere ſolebat, *meliorum temporum*, liberaliter funderet (h). En denuo philoſophum ſemichriſtianum, in eo tamen reliquis deteriorem, quod nec ex chriſtiana religione adeo multum retinuit, nec philoſophiam quamdam ſublimiorem ſectatus eſt, ſed omnem paene ſapientiam in antiquis ritibus, ſacris Romanorum ſuperſtitioſis, ſtolida curioſitate quaeſiuit, donec vergente aetate, vt a quibuſdam traditum eſt, chriſtiana religio ei paullo magis curae eſſe coepit. Denique, ne id quidem negari poſſe arbitror, omnes paene, quicunque olim eccleſiam turbarunt, haereticos, in hunc philoſophorum ſemichriſtianorum numerum eſſe referendos. Valentiniana enim deliria, vel e Kabbala, vt celeberrimus BVDDEVS (i) exiſtimauit, vel, vt RENATVS MASSVETVS (k) mauult, ex Aegyptiorum lacunis, in purioris chriſtianae religionis fontes deriuatis, exſtiterunt. Sic & Gnoſticos chriſtianiſmum & Platoniſmum, nec non Chaldaica φιλοσοφήματα miſcentes, haereſin peſtilentiſſimam excluſiſſe, vel PLOTINI & PORPHYRII (m) teſtimonio conſtat. Porro & Manichaeos e Perſarum philoſophia & religione chriſtiana veluti vnum corpus male cohaerens conflaſſe, atque adeo ſemichriſtianos fuiſſe philoſophos, tam notum eſt profecto, quam quod notiſſimum (n). Sed plura hic addere nihil attinet, quum quae dicta adhuc ſunt, ad inſtitutum noſtrum abunde ſufficere videantur.

§. XXIX.

Cauſſae ſemichriſtianiſmi philoſophici ex parte gentilium.

Quae fuſius hactenus expoſita ſunt, ad exiſtentiam atque indolem horum philoſophorum explicandam maximam partem pertinent. Diſpiciendum ergo nunc porro eſt, quaenam fuerint huius ſemichriſtianiſmi cauſſae; & primo quidem, qui factum ſit, vt, quum aliqui gentilium philoſophorum tam multa dogmata Chriſtiana

(h) *Vide, quae ex* Angelo Politiano; Sabellico, Eraſmo, & Pignorio *de eo refert* G. I. Voſſius *de Hiſtor. Latin.* III. 8. *p.* 190. *ſequ. Tom. IV. Oper.*

(i) Buddeus *differt. de haereſ. Valent. iuncta hiſtoriae phil. Ebraeor.* Io. Alb. Fabric. *Bibl. Gr. V.* 1. *p.* 201. Steph. le Moyne *Var. S. p.* 163. *Tom. II.*

(k) Ren. Maſſuetus *differt. I. ad* Irenaeum *edit. Pariſ.*

(l) Plotin. *Ennead. II. libr. IX. qui totus aduerſus* Gnoſticos *ſcriptus eſt.*

(m) Porphyr. *de vita Plotini cap. XVI.*

(n) Thom. Hyde *de Religione veterum Perſ. cap. XXI.*

stiana imbiberint, ipsamque legerint sacram scripturam; ab ipso tamen Christo semper manserint alieniores? Et hic quidem in ipsa horum philosophorum mente caussam praecipue quaerendam arbitror. Omnes enim, quos supra recensuimus, gentiles non tam serio veritatis studio, quam aemulatione Christianorum, tenebantur, nec tam meliores esse, quam Christianis doctiores, videri cupiebant. Qualis adfectio, vbi semel animum occupauit, sane nec ipsa salus hominem eiusmodi miserrimum seruauerit: ilicet, actum est. Etenim suae quemque infirmitatis conscientia satis edocet, ipsique aliquatenus id agnouerunt gentiles, neminem ad veram posse sapientiam adspirare, nisi DEO duce vtatur. Recte apud ARRIANVM EPICTETVS (o): οὐκ εἰκῇ ταῦτα γίνεται, οὐδ' ὡς ἔτυχεν ἀλλὰ καὶ ἡλικίαν εἶναι δεῖ, καὶ βίον, καὶ θεὸν ἡγεμόνα. *Non temere ista fiunt*, (loquitur de studio & professione sapientiae,) *neque forte fortuna, sed & aetate opus est, & certa vitae ratione, & DEO duce.* Quibus praemissis statim addit philosophus: ἀπολυόμενος μὲν οὐδεὶς ἀνάγεται, μὴ θύσας τοῖς θεοῖς, καὶ παρακαλέσας αὐτοὺς βοηθούς, οὐδὲ σπείρουσιν ἄλλως οἱ ἄνθρωποι, εἰ μὴ τὴν Δήμητραν ἐπικαλεσάμενοι, τηλικοῦτο δ' ἔργον ἁψάμενός τις ἄνευ θεῶν ἀσφαλῶς ἅψεται; *Nemo e portu soluit, nisi sacra Diis fecerit: neque aliter serunt agricolae, nisi Cerere inuocata. Tantam autem rem*, (studium sapientiae) *qui neglecto Numine adgreditur, num tuto adgreditur?* Quae si vera sunt, vt sunt certe verissima, quomodo fieri potuisset, vt philosophi illi ad veram peruenerint sapientiam? Locum non inuenit Dei auxilium, dum animus non veritatis studio, sed aemulatione, adficitur. Aemulatio enim semper cum tumore ac ambitione, quin & odio meliorum, coniuncta, omnes veluti rimulas obstruit, per quas diuinae lucis radii in animum illabi possent; atque adeo mirum non est, philosophos hos, quanto magis a christianis profecerint, tanto remotius ab ipso CHRISTO abfuisse. Secundo & praeiudicia, quibus laborarunt, haud pauca maximopere eos a suscipienda veritate christiana absterruerunt. Solet enim hoc contingere, vt homines id omne reiiciant, quod cum opinionibus, semel animo conceptis, pugnare videtur (p). Tales vero praeiudicatae opiniones haut paucae philosophorum illorum animis insederant. Semper ipsis obuersabantur ex altera parte paganismi antiquitas, consentiens in Deorum cultu plerarumque gentium opinio, philosophorum antiquorum auctoritas, tot

(o) Arrian. *disp. Epictet.* III. 21. p. 306.

(p) *Vide* Io. Clerici *tract. de l'incrédulité* I. 1. p. 9. *sequ.*

iacta Deorum oracula ac prodigia: ex altera autem, Christi cruci adfixi ταπείνωσις, ipsorum christianorum miseria ac contemtus; mysteriorum rationi abstrusissima profunditas. Sunt haec praecipua philosophorum aduersus christianos argumenta, quae vrgent Celsus & Iulianus apud Origenem & Cyrillum Alexandrinum. Nec alia tum intentione a Porphyrio & Iamblicho Pythagorae; a Philostrato Apollonii Tyanensis; ab Eunapio iuniorum philosophorum vitae scribebantur, quam vt eorum prodigia Christi miraculis opponerent (q). Quae omnia tanti esse videbantur miseris hominibus, vt multo tutius existimarent, antiquae superstitioni inhaerere, quam, admissa veritate, his praeiudiciis semel simulque mittere nuncium. Multos denique fortassis a christiana religione absterruit meticulositas, veritos nimirum, ne principum in se concitarent indignationem, si religionem dudum damnatam atque proscriptam susciperent. Ita ergo factum est, vt multa quidem Christianorum dogmata, potissimum moralia, in suam rem verterent, nec abduci tamen se a gentili superstitione paterentur.

§. XXX.

Ex parte Christianorum.

At alia est ratio christianorum, qui ad paganismum plus aequo procliues, religionem philosophiae posthabuerunt. Horum enim semichristianismus, si quid video, e triplici potissimum fonte promanauit. Primus ac praecipuus procul dubio fuit animus improbus, & verae pietatis religionisque contemtor. Solet enim hoc saepius contingere viris etiam eruditissimis, vt, dum intellectui excolendo vnice vacant, aut nullam aut minimam voluntatis habeant rationem, eamque veluti obbrutescere patiantur. Quo fit, vt religionis, si quos vnquam conceperunt, igniculi sensim veluti elanguescant, & dum omnia sibi indulget animus, doctrinas etiam maxime profanas admittat, ac cum christianismo temere coniungat. Primo huic errorum fonti accedit alter, sectae nimirum studium, quod, vbi semel radices egit in animo philosophi, facile eum in semipaganismum ipsamque idololatriam abripit. *Habet enim hoc*, vt ait ARN. WESENFELD (r), *humanum ingenium, vt a medio, & quasi puncto rectae rationis, nimis facile in agendo desciscat, vnde innumera in rem humanam mala fluxere. Id quod & hic euenit, vbi philosophi, quos primo, tanquam viros magnos, sapientia, doctrina & virtute excellentes, aestimabant, tandem tanquam numina venerari*

(q) *Vide* Fabric. *Bibl. Gr. IV.* 24. p. 45. & Godofr. Olear. *ad* Philostrati *vitam Apollon.*

(r) Wesenfeld. *Diss. I. de philos. sect.* pag. 37.

rari coeperunt. Hac itaque bruta admiratione hominum, & philosophica superstitione regnante, quid facilius est, quam vt eiusmodi homines omnia sectatorum, dogmata, quantumuis profana, recipiant? Legat modo quis vitam PLATONIS a MARS. FICINO consignatam, & immodicas, quas passim in hunc philosophum effundit, laudes consideret: non mirabitur tunc profecto, hominem, tanta Platonis admiratione in transuersum actum, omnia eius dicta veluti oracula excepisse. Denique tertiam semichristianismi caussam, in temeraria limitum rationis confusione quaerendam arbitror. Sane enim quum ea demum sit recta ratio, quae se suo metitur pede ac modulo, nec vltra peram, quod aiunt, philosophatur: consequens est, vt non possint non illi in errores pestilentissimos, ipsumque paganismum, incidere, qui de finibus rationis regundis parum solliciti, ipsa quoque mysteria eius iudicio submittunt. Quid enim aliud inde eueniet, quam, vt explosis primis fidei christianae capitibus, solisque illis, quae rationi probantur, retentis, alia, quantumuis profana, adoptent, ac cum christiana religione coniungant? Quae omnia exemplo non uno possent illustrari, nisi portus demum esset respiciendus.

§. XXXI.

Remedia semichristianismo philosophico opponenda.

Hoc vnum itaque reliquum esse video, vt remedia, semichristianismo philosophico opponenda, paucis commonstremus. Ea enim quemadmodum ex ipso superiore paragrapho fluunt, ita non operose adeo erunt explicanda. Aduersus improbitatem itaque & religionis pietatisque contemtum praemuniendus est animus sedula ac seria voluntatis cultura. Subinde recogitandum illud ECCLESIASTAE (s) monitum, quod maxima quoque multarum rerum scientia non exsatiet animum, sed & ipsa sit ματαιότης ματαιοτήτων. Hoc, si quis profundius meditabitur, facile, Deo duce, secum statuet, pietatem, veramque cum Deo coniunctionem, omnibus eruditionis thesauris longe esse anteponendam. Hanc itaque anhelabit, ad hanc omni studio contendet, hac obtenta & in vera paupertate spiritus conseruata, omnes etiam paganae eruditionis scyllas & charybdes tutus praeternauigabit. Quod ad sectae studium attinet, contra illud tutissimus erit, quicunque non tam ad conclusiones sectariorum, quam ad eorum principia, sedulo attendet. Blandiuntur nonnunquam Stoicorum, Platonicorum, Pythagoraeorum, doctrinae: & Iouem lapidem iuraret harum rerum ignarus, sapientiam in iis latere incomparabilem: at vbi corticem detra-

Conclusio Dissertationis.

(s) Eccles. II. 11. sequ.

detraxeris, ipſaque eorum principia conſideraueris attentius;

Nil intra eſt oleam, nil extra eſt in nuce duri.

Facile itaque ceſſabit plerorumque gentilium philoſophorum bruta admiratio, ſi nemo ad eorum lectionem, niſi accurata hiſtoriae philoſophicae cognitione imbutus, acceſſerit. Tertio denique periculo, quod limitum rationis confuſio minatur, opponimus ſedulam imbecillitatum humanarum meditationem, quam ſi quis ſerio ea methodo, eoque ordine, quem in ipſo huius diſſertationis limite commendauimus, inſtituerit, luculenter animaduertet, eſſe praeter rationis lumen aliud longe ſublimius, quod ſolum nobis viam ad veram ſapientiam, felicitatemque ſempiternam pandat. Hoc ergo reuelationis lumen, diuinius ipſi erit & ſanctius, quam vt de eo ad peruerſae rationis lucernam iudicandum putet. Potius ita ſe diuina veritate conuictum ſentiet, vt quidquid cum ea pugnet, nullo loco habendum iudicaturus ſit. PLATO (t) in Phaedone Socratem introducit, multa de animae immortalitate, deque earum e corpore euolantium ſtatu & conditione, ſermocinantem. At ipſe ſtatim addit, rationem in his quaeſtionibus caecutire, atque in vita praeſenti manifeſtam de his rebus veritatem, aut nullo modo, aut difficulter admodum, intelligi poſſe. Ex eo porro colligit Plato, alterutrum fieri oportere ab homine ſapiente, *aut eum diſcere debere ac inuenire, quemadmodum illa ſe habeant: aut ſi hoc fieri nequeat, optimam ac tutiſſimam humanarum rationum eligere, qua, tamquam rate vectus procellas huius vitae pertranſeat.* Tandem vbi omnia incerta ac dubia animaduertit, non ſine ἐμφάσει monet, viam hanc, quam oſtendiſſet, vtique eſſe ingrediendam, εἰ μή τις δύναιτο ἀσφαλέστερον καὶ ἀκινδυνότερον ἐπὶ βεβαιοτέρου ὀχήματος ἢ λόγου θείου τινός, διαπορευθῆναι. *Niſi liceat forte iſtas vitae procellas, firmiori quodam vehiculo, vel* DIVINO QVODAM VERBO, *tutius ac minore cum periculo tranare.* Ex quibus verbis ſane patet, Platonem ſola infirmitatum mentis humanae conſideratione eo perueniſſe, vt diuinae reuelationis neceſſitatem agnoſceret, felicior futurus, ſi eamdem ſedulo inueſtigaſſet. Nobis itaque, quibus ille θεῖος καὶ βεβαιότερος λόγος (u) diuino beneficio contigit, ita philoſophandum eſt, vt hoc veluti vehiculo vſi, vitae procellas tranſmittamus ſine periculo, & CHRISTO, in quo omnes ſapientiae theſauri reconditi ſunt, non ex parte, ſed TOTI & VNICE, adhaereamus.

DE

(t) Plato *in Phaedon. pag.* 604. *Tom. II. opp.* (u) 2. Petr. I. 19.

DE ORIGINE ATQUE INDOLE
IVRISDICTIONIS
PATRIMONIALIS.
EXERCITATIO VI.

Σύνοψις.

§. I. Ius Romanum priscis olim Germanis inuisum. §. II. Hodie tantum est subsidiarium: & hinc semper mores patrii praeferendi. §. III. Id quod praecipue confirmat doctrina de IVRISDICTIONE, *& maxime* PATRIMONIALI, *de qua agendum. §. IV. Diuisio iurisdictionis in personalem & patrimonialem, deque ea iudicium. §. V. Quae hodie iurisdictio vocetur patrimonialis? §. VI. Est ea Romano iure incognita. §. VII. & hinc origine Germanica. §. VIII. Nec tamen saeculo XIII. demum nata, vt putant Hertius & Conringius. §. IX. Quorum argumenta expenduntur. §. X. Vera eius origo est antiqua potestas dominorum Germanorum in seruos & libertos. §. XI. Quaenam fuerit olim seruorum in Germania conditio? §. XII. Quis status libertorum? §. XIII. Dominorum in vtrosque potestas. §. XIV. Illustratur ea exemplo nobilium in Polonia & Russia. §. XV. Seruilis conditio etiam post Tacitum in Germania nota. §. XVI. Nec non libertorum, quibus similes hodie rustici. §. XVII. An haec antiqua dominorum potestas reuera fuerit iurisdictio? §. XVIII. Qua occasione ea formam iurisdictionis induerit? §. XIX. Cur eius signum a ICtis statuatur praestatio gallinae fumosae,* des Rauch-Huhns? *§. XX. Vnde nata iurisdictio circumsepta,* die Pfahl-oder Zaun-Gerichte? *§. XXI. An possessor huius iurisdictionis teneatur edere possessionis titulum? §. XXII. Vtrum cumulatiue an priuatiue praesumatur concessa? §. XXIII. Conclusio dissertationis.*

§. I.

Ius Romanum priscis olim Germanis inuisum.

GErmanorum veterum mores, ipsaque reipublicae Germanicae indoles, adeo olim a Romanorum institutis ac statu discrepabant, vt maioribus nostris, libertatis amantissimis, intolerabilius videretur, Romanas leges admittere, quam ipsum huius populi dominatum subire. Sane quamdiu Drusus Germanis ita praeerat, vt suis illos legibus viuere pateretur: non adeo aegre ferre videbantur Romanorum imperia. Simul ac vero Quinctilius Varus in Cheruscis ius more Romano dicere coeperat: adeo perosi sunt peregrinae iurisprudentiae ambages, vt protinus coniurarent, caesoque Varo, ac tribus legionibus obtritis, in caussarum praecipue patronos mira crudelitate saeuirent. Rem ita memoriae prodidit L. ANNAEVS FLORVS (a): *Quippe Germani, victi magis, quam domiti erant, moresque nostros magis, quam arma, sub imperatore Druso, suspiciebant. Postquam vero ille defunctus: Vari Quinctilii libidinem ac superbiam haut secus, quam saeuitiam, odisse coeperunt. Ausus ille agere conuentum, & in castris ius dicebat, quasi licentiam barbarorum & lictoris virgis, & praeconis voce, posset inhibere. At illi, qui iam pridem rubigine oblitos enses inertesque moererent equos, vt primum* TOGAS, *& seueriora armis* IVRA *viderunt, duce Arminio arma corripiunt.* Et paucis interiectis: *Itaque improuidum Varum, & nihil tale metuentem, improuiso adorti, quum ille, (o securitas!)* ad TRIBVNAL CITARET, *vndique inuadunt, castra rapiunt, tres legiones opprimuntur. Nihil illa caede per paludes perque siluas cruentius, nihil insultatione barbarorum intolerabilius, praecipue tamen in* CAVSSARVM PATRONOS. *Aliis oculos, aliis manus amputabant: vnius os sutum, recisa prius lingua, quam in manu tenens barbarus: Tandem,* inquit, *vipera, sibilare desiste.* Nec iniuria profecto barbari homines, & simplicitati aequitatique naturali adsueti, a iuris peregrini subtilitatibus abhorrebant. Alia longe penes eos fuerat iuris iudiciorumque facies, simplices populi mores, leges paucissimae, ac parum ambiguae, iudicia seuera atque extemporaria, lites quippe nec vulturum togatorum malitia nec lucri cupiditate protelante. TACITO (b) teste, etiam grauissimae inimicitiae cito inter eos componebantur. Vnde facile colligitur, non nisi raras admodum lites, compositque faciles locum apud eos habuisse (c). Ab hac vero

(a) Florus *Libro IV. cap. XII.*

(b) Tacit. *de morib. Germ. cap. XXI.*

(c) Conring. *de iudiciis vet. reip. Germ.* §. *XVII. XVIII.*

vero Germanica simplicitate quantum discedat ius Romanum, nemo ignorat, nisi qui illud nunquam vel a limine salutauerit. Quanta, quaeso, hic legum copia? quantae iudiciorum ambages? quot formularum actionumque captiones? Ab his ergo si abhorruerunt maiores nostri, minime id profecto est mirandum, quandoquidem omnes ciuilis prudentiae doctores leges, statui reipublicae populique moribus repugnantes, grauissimis reipublicae morbis, qui facile sentiuntur, accensere consueuerunt.

§. II.

Hodie tantum est subsidiarium: & hinc semper mores patrii praeferendi.

Et ab hac quidem maiorum suorum sententia ne hodie quidem plane desciuerunt Germani. Quamuis enim ius Romanum ex academiis sensim in fora penetrauerit (d), nihilque reliqui fecerint iureconsulti, Iustinianeae iurisprudentiae innutriti, vt, profligatis antiquis patriae iuribus, peregrinas istas leges in eorum locum subrogarent (e): vetus tamen ius Germanicum non potuerunt ita vniuersum foro eiicere, vt non illud fere vbique primas teneat, & iuri Romano proprie sic dicto plerisque in materiis praeferatur. Id quod tum a priori (f), tum a posteriori (g), tam luculenter demonstrarunt clarissimi aetatis nostrae ICti, vt caussam hanc peroratam iam esse debere, merito dixeris. Enimuero quamuis facile fateantur cordatiores, ius Romanum in foris nostris tantum esse subsidiarium, eoque, quidquid olim maiorum moribus inductum, non plane aboleri (h), maxime quum id ipsae leges Imperii

(d) *Vid.* Conring. *de Orig. Iur. Germ. cap. XXXII. & XXXIII. p.* 204. *&* 209. Illustr. Thomas. *in Delineat. hist. iur.* §. *CLXIII. & sequ.*

(e) *Frustra contranitentibus Scabinis, de quorum simultatibus cum Doctoribus iuris Romani legendus* Dom. Thomas. *l. c.* §. *CXXXI. seq. & in Animaduers. ad* Conradi Sinceri *Dissertationem Epistolicam p.* 48. *& sequ.*

(f) *Argumentis scilicet ab origine & progressu iuris Germanici, receptioneque Romani petitis, quod faciunt* Herm. Conringius *in Tract. de origine Iuris Germ.* Conradus Sincerus *in Dissert. Epist. de Germanicarum LL. veterum ac Romani iuris in nostra r. p. origine auctoritateque praesenti, quam cum Animaduersionibus suis nuper recudi fecit* Dom. Thomasius. *Conf. huius Delin. histor. iuris: & Dissert. de rite formando statu controuersiae: An legum iuris Iustin. sit frequens, an exiguus vsus practicus in foris Germaniae? Halae* 1715.

(g) *Per inductionem nimirum. Quod praestitum potissimum* a Dom. Thomasio *tum in Vindiciis corollarii de exiguo Pandectarum vsu, post Naeuos iurisprud. Anteiustinianeae p.* 215. *seqq. tum in Adnotationibus ad Instit. & Pandectas quae anno* 1713. *in 4to prodierunt, tum in Dissertationibus quibusdam, quae adhuc de vsu practico Institutionum prodierunt, quarum continuationem respublica litteraria auide exspectat. Eamdem viam ingressus est* B. Beyerus *in Positionibus ad Inst. & Pandectas, quae ideo maxime commendandae.*

(h) B. S. Stryk. *in Diss. praelim. de vsu & auctoritate iuris Rom. in foris Germ.* §. 27. *seqq.*

Imperii publicae passim inculcent (i): non est tamen dissimulandum, veteres Germaniae mores plerosque, ICtorum incuria, partim ex memoria hominum euanuisse, partim peregrini iuris mixtura ita esse obscuratos, vt Germanica instituta hodie nullis fere minus, quam ipsis Germanis, nota ac perspecta esse videantur.

§. III.

Id quod praecipue confirmat doctrina de IVRISDICTIONE, *&* *maxime* PATRIMONIALI, *de qua agendum.*

Haec, si non aliunde constarent, vel e sola doctrina de IVRISDICTIONE quam euidentissime possent demonstrari. Tantum enim inter Romanae Germanicaeque iurisdictionis indolem intercedit discrimen, vt & summi iuris Iustinianei patroni vbique potius, quam in hac materia, viridem legum Romanarum obseruantiam iactent, & hodiernas de iurisdictione controuersias magis ex cuiusque prouinciae institutis & consuetudine, quam e iure Romanorum ciuili, diiudicandas esse fateantur (k). Equidem a communi hac cordatiorum ICtorum sententia discedit GE. OBRECHT (l), qui intempestiuo in leges Romanas amore abreptus, iis omnibus succenset, *qui in materia iurisdictionis a iure Romano discedere non dubitant.* Sed hoc quam sit inconsiderate ab eo dictum, nemini obscurum est. Quantum enim decessurum esset illustrissimarum familiarum iuribus? quanta sequutura rerum omnium confusio, si in frequentissimis de iurisdictione litibus, Vlpianus, Iulianus, Paullus, Caius & reliqui Romanorum ICti iudices obtruderentur? Alius sane est Germaniae status, quam vt Romanae de iurisdictione leges ei possint adplicari. Atque hinc MEVIVS (m) merito grauissimam dicam scribit ICtis, qui de hodierna iurisdictionis forma ex legibus Romanis censent ac disputant, eosque vocat *perniciosissimos.* Quod MEVII iudicium quamuis sit verissimum, fatendum tamen est, nec eos ipsos ICtos, qui hic patriorum morum praerogatiuam agnoscunt, illos mores satis accurate indagasse. Quo factum est, vt tota paene de iurisdictione Germanica doctrina in pelago versetur, & maxime sit obscura. Exemplo esse poterit IVRISDICTIO PATRIMONIALIS, Romanis inaudita, sed & Germa-

(i) *Exemplum est in Const. Crim. art. CXL. & in Recessu Imp.* 1654. §. 105.

(k) *Notum est* Andr. Knichenii *lepidum axioma; modernas de iure controuersias ex solo iure Romano componere velle, absurdum aeque est, quam si lanam ab asino quaerere velis; oleum enim & operam ita perdes. Vid.* eius *epistol. dedicat. libro de Iure territoriali praemissam, & conf.* Strykii *vs. mod. ff. L. II. Tit. I. p.* 172. Carpz. *prax. Crim. Quaest. CIX. n.* 6. Schilter. *Exercit. VI. ad Pand.* §. *I. p.* 191.

(l) Ge. Obrecht. *Disp. I. de Iurisd. thesi LXX. notatus iam a* Strykio *l. c.* Ge. Engelbrecht. *in Diss. de iurisd. alta & bassa cap. I.* §. *I.*

(m) Meuius *Part. IV. decis.* CCXC.

Germanis hodie vix ſatis nota. De cuius origine ac natura nonnulla commentari, vel ideo minus erit ſuperuacuum, quod plerique hac tractatione ſatis obiter defunguntur. Ceterum vt auſpicatus ſit labor, quem tempore excluſi, vno veluti impetu profligauimus, DEVM optimum maximum ardentiſſimis votis precamur.

§. IV.

Diuiſio iuriſdictionis in perſonalem & patrimonialem, deque ea iudicium.

Vt vero, qualis ſit patrimonialis illa iuriſdictio, eo clarius intelligatur: non immerito ab ipſa iuriſdictionis Germanicae partitione auſpicamur. Tralatitium eſt, iuriſdictionem, qualis hodie inter Germanos viget, varie a doctoribus diuidi. Quemadmodum enim aliam dicunt *eccleſiaſticam*, aliam *ſaecularem*, & hanc iterum in *ſuperiorem* ſeu *altam*, & *baſſam* ſeu *inferiorem*, in *togatam* porro, *militarem*, *feudalem* & *foreſtalem*, *&c.* ac denique in *vniuerſalem & particularem* ſeu *circumſeptam* diſtinguunt: ita & moribus Germaniae hoc deberi aiunt, vt alia iuriſdictio *perſonalis* ſit, alia *patrimonialis*, quam & *realem* vocant. Et *perſonalis* quidem illis dicitur, quae iure magiſtratus competit, ipſique perſonae cohaeret. *Patrimonialis* autem, quae inhaeret fundo, & hinc ſimul cum eo ad vniuerſales aeque ac ſingulares ſucceſſores tranſit. Sed haec diſtinctio, quantumuis hodie recepta, multis procul dubio tricis inuoluta eſt. Primo enim multi, ſolidioris iuris publici ignari, etiam Principum Statuumque imperii nec non ciuitatum iuriſdictionem pro patrimoniali venditant (n), quum tamen haec proprie in ſolos ruſticos, non in homines vrbicos aut nobiles, competat. Deinde quum iuriſdictio magiſtratus academici ac vrbici ad neutram harum ſpecierum commode referri queat: recte iam ab illuſtri THOMASIO (o) noſtro animaduerſum eſt, hanc iuriſdictionis Germanicae diuiſionem minus eſſe adaequatam. Enimuero quum noſtra iam haut magni referat, vt hac diſtinctione reiecta, aliam com-

(n) *Natum hinc brocardicum*, hodie iuriſdictionem eſſe patrimonialem. *Vid.* Myleri *de Princip. & Stat. Imp. cap. XLVIII.* §. 8. Paurmeiſt. *lib. II. de iuriſdict. cap. XX. Sed praeterquam, quod hoc brocardicum, ſi ſine limitatione adſumatur, falſum eſt, vt oſtendit* B. Stryk *in Vſu moderno ff. p.* 188. *manifeſto hi iuriſdictionem Statibus imperii iure ſuperioritatis territorialis competentem confundunt cum iuriſdictione patrimoniali, quae proprie competit in ſolos ruſticos. Vid.* Dn. Thomaſii *Not. Additiones ad Huberi Praelect. in ff. p.* 64.

(o) *Nam iuriſdictio haec academica & vrbica neque* patrimonialis *eſt, quia ciues academici & vrbici non ſunt in patrimonio, neque* perſonalis, *quia cum perſona non expirat, vt obſeruauit* Dn. Thomaſ. *in Annot. ad tit. ff. de iuriſdict. p.* 46.

commodiorem substituamus (p); satis consuluisse lectori videbimur, si in antecessum moneamus, a nobis strictissime hic accipi vocem, & iurisdictionem patrimonialem ex mente nostra non nisi in rusticos competere.

§. V.

Quae hodie iurisdictio vocetur patrimonialis?

Experientia scilicet constat, plerisque per Germaniam nobilibus mediatis, aliisque feudorum possessoribus, vna cum ipso feudo concedi solere iurisdictionem in rusticos. Quemadmodum vero in litteris inuestiturae formulae variant, & modo simpliciter conceduntur *die Gerichte*, modo *omnimoda iurisdictio*, *alle und iede Gerichte*: ita haec iurisdictio in rusticos modo solum ius caussas ciuiles cognoscendi complectitur, & tum vocatur iurisdictio *inferior* vel *bassa*, *Erb-oder nieder-Gerichte*: modo simul potestatem vindicandi crimina habet coniunctam, quo casu *superior* audit, vel *alta* (q), (*Ober-Gerichte*, *Hals-Gerichte*, *Peinliche Gerichte*, & in Bauaria *Fraisliche Gerichte.*) Nobiles ergo aliique possessores, feudis per inuestituram potiti, hanc in rusticos iurisdictionem eodem effectu exercent, quo senatores vrbici aut constituti a Principe magistratus. Praeterea illis sunt praefecti, iustitiarii, quos vocant, actuarii, loca custodiae, torturae, exsecutioni destinata, inprimis patibula: ipsum formant processum, acta transmittunt, & quaecunque iudici sunt obseruanda, omnia expediunt. Porro hoc non tantum iis in locis contingit, vbi rustici seruilis conditionis habentur, quos homines proprios, *eigene Leute*, vel *Leibeigene* appellitamus; sed & in alios rusticos, quos ceteroquin liberos ac ingenuos ferunt, similis nobilibus competit iurisdictio. Quae quum ita sint, patrimonialis illa, de qua iam agimus, iurisdictio quam commodissime videtur describi posse, quod sit ius nobilium, & aliorum feudi possessorum, diiudicandi caussas rusticorum, & nonnunquam simul animaduertendi in facinorosos, ipsi feudo inhaerens, & hinc cum ipso feudo alienabile.

§. VI.

(p) *Alias forte concinnius diuidi posset in eam, quae iure* superioritatis territorialis *competit*, administratoriam, *&* patrimonialem, *& illa iterum in* personalem *&* realem.

(q) *Recepta iam haec est distinctio iurisdictionis in* altam *&* bassam, *siue ea glossatoribus Italis originem debeat, vt putat* Simoncellus *de decret. min. Libro* 1. *p.* 141. *siue Francis & Alemannis, vt mauult* Schilter. *Exercit. VI.* §. 7. *p.* 199. *Satis antiquam certe eam esse etiam in Germania, patet e* Charta 1258. *apud* Miraeum *Libr. I. Donat. Belg. cap. CVIII. e diplomate* Henrici II. Ducis Lotharing. *A.* 1238. *apud* eumd. *libro II. cap. LXXXV, aliisque chartis, quas recenset* Io. Nic. Hert. *in Diss. de Consultat. Legibus & indiciis in specialibus rebusp. Imperii* §. *XXIII. Conf.* Georgii Engelbr. *Diss. de iurisd. alta & bassa Sect. I.* §. *IX. p.* 17. *sq.*

§. VI.

Est ea Romano iure incognita.

Ex his autem iam satis est perspicuum, iurisdictionem hanc patrimonialem Romanis fuisse plane inauditam, nihilque eam commune habere cum Romanis legibus. Quamuis enim aliud sibi persuaserit MOLINAEVS, (ratus fortassis, nihil in iure vniuerso occurrere, quod Iustinianus ignorauerit;) eius tamen errorem grauiter iam profligauit DESID. HERALDVS (r). Et quid opus est verbis, vbi res ipsa loquitur? Nihil sane eorum, quae superiore paragrapho de iurisdictione patrimoniali commemorauimus, iurisdictioni Romanae conuenire, palam est. Primo enim iurisdictio patrimonialis saepius hodie simul complectitur ius vindicandi crimina. Hoc vero ius secundum Romanae iurisprudentiae principia ad iurisdictionem plane non referebatur. Licet enim populus, quem penes, Regibus exactis, τὸ κύριον in republica erat, magistratibus concessisset iurisdictionem: ea tamen solam illis tribuebat potestatem, ius in ciuilibus caussis dicendi. Potestatem autem animaduertendi in facinorosos sibi soli reseruauerat, postea in principes transferendam, eaque non ad iurisdictionem, sed ad imperium, pertinebat (s). Quo fit, vt in Legibus Romanis potestas vindicandi crimina iurisdictioni opponatur (t). Deinde ad iurisdictionem patrimonialem hodie omnia referuntur, ad quae expedienda apud Romanos speciali lege ac concessione opus erat. Exemplo est tutoris datio, quae iure Romano non erat ordinariae iurisdictionis (u). Atqui hodie vnusquisque iudex, etiam cui patrimonialis competit iurisdictio, pupillis iurisdictioni suae subiectis tutorem dare potest (x), adeo, vt & inferior iurisdictio ad id sufficiat (y). Tertio obseruauimus, iurisdictionem hanc ipsi feudo inhaerere. Huic denuo Romana iurisprudentia nihil habet geminum. Apud Romanos enim omnis iurisdictio erat personalis, & quamuis eatenus videretur aliquid realitatis continere, quod magis officio magistratus, quam personae, cohaereret: attamen exspirabat cum ipsa persona, neque redintegrabatur, nisi alia persona a populo substituta (z). Denique iurisdictionem patrimonialem diximus esse cum ipso feudo alienabilem. Reuera enim est

(r) Desid. Herald. *Rer. & Quaest. iur. quotid. cap. VII.*

(s) *Vid. l. 2. §. 16. & 23. ff. de Orig. Iur.*

(t) *L. 3. ff. de iurisd. l. 1. princ. ff. de offic. eius cui mand. iurisd.* conf. Suthold *de iurisd. Aphorism. CXV.*

(u) *L. 6. §. 2. ff. de Tutel.*

(x) *Vid.* Reform. Polit. *de anno* 1577. *Tit. XXXII.* Lauterb. *Exercit. forens. V.* §. 1. Meu. *ad Ius Lub. P. II. Tit. I. part. 15. n. 16.*

(y) Franzk. *Libr.* I. *Resol. XVII. n. 7.*

(z) Stryk. *Vs. modern. ff. l. c.* §. 18.

in commercio, aeque ac ipſum feudum, vendique poteſt ac alienari, & ad heredes transfire, iis legibus, quas ius feudale praeſcribit. Poſtremo & amitti poteſt iiſdem modis, quibus ipſum feudum. Quae omnia, quam ſint a Romanae iuriſdictionis indole aliena, nemo ignorat. Vnde & ICti tantum non omnes inauditam Romanis fuiſſe hanc iuriſdictonem, veluti ex compacto fatentur (a).

§. VII.

Et hinc origine Germanica.

Quum ergo patrimonialis iſta iuriſdictio a Romanis minime ſit repetenda: proximum eſt, vt diſpiciamus, cui potiſſimum genti debeat originem? Iam de Germania quidem diximus, in ea hanc iuriſdictionem hodie vbique vigere: ſed extra eam & alia ſunt regna, aliaeque complures prouinciae, in quibus non minus vſu recepta eſt. In Belgio non minus, quam apud nos, nobilibus praediorumque poſſeſſoribus competere iuriſdictionem in ruſticos, notum vtique eſt ac prouocatum. Excipienda tamen Friſia occidentalis, in qua vti nulla fere feuda, ſic & nulla obſeruatur hereditaria iuriſdictio (b). De Gallia quoque res eſt extra controuerſiam poſita, vbi nobiles, quos caſtellanos vocant, feuda ſeu caſtellanias poſſident, cum iuriſdictione ſuprema in ſubditos (c). Idem de Heluetia teſtatur IOSIAS SIMLERVS (d), cuius verba audire iuuat: *Ceterum*, inquit, *eccleſiaſtici ordinis multi, & quamplurimi nobiles paſſim in vicis Turegae inferiorem iuriſdictionem obtinent, ſic tamen, vt ipſi nihilominus praefecto totius regionis ſubiecti ſint. Atque hi edicunt, atque mulctant librae vnius poena: poſſunt deinde edicere & mulctas imponere ad decem vſque libras: ſed media mulctarum pars cedit praefecto, ſicut haec omnia certo iure ac ordine conſtituta ſunt, ipſis noto. Omnes autem hi, qui iuriſdictionem habent, nominantur* Gerichts-Herrn. Denique & in Italia, Dania, Suecia, Boruſſia, Liuonia, Curlandia, Boëmia, Sileſia, hanc florere iuriſdictionem, notum eſt. Sola forſan Anglia ſe hac in re a reliquis Europae regnis, quae quidem ſunt Germanicae originis, ſeiungit. Nulla enim ibi, teſte TEMPELIO (e), iuriſdictio

(a) Roſenth. *de feud. cap. VI. Concl. LXXXV. n.* 10. Reinking. *de regim. ſecul. & eccleſ. libro* I. *claſſ. V. cap.* I. *n.* 18.

(b) *Teſtibus* Hubero *in Praelect. ad ff. libro* II. *Tit.* I. *p.* 58. Tempel. *in Obſeruat. ad remp. foed. Belg. p.* 219.

(c) Franc. Hotomann. *Antitribonian. cap. IV. p.* 111. *Conf.* Caroli du Freſne *Gloſſ. Lat. voce Caſtellanus p.* 178. *T.* I.

(d) Ioſ. Simler. *de Republ. Helu. libro* II. *p.* 190. *ſeq.*

(e) Tempelius *l. c. qui inde obiter colligit, Anglos Friſis eſſe oriundos. De quo quid ſentiendum, conſule* Hert. *Notit. veteris Germ. populor. Part.* III. *cap. V.* §. 3. *p.* 223. *ſequ.*

ctio est hereditaria, sed omnis pure habetur personalis. Quum ergo in iis potissimum regnis ac prouinciis iurisdictio patrimonialis vigeat, in quas olim Germanorum coloniae peruenerunt: merito inde colligit HVBERVS (f), eam Germanicae esse originis.

§. VIII.

Nec tamen seculo XIII. demum nata, vt putant Hertius & Conringius.

Operae pretium itaque fuerit, ecquando & qua occasione iurisdictio haec patrimonialis in Germania innotescere coeperit, paullo accuratius hic dispicere. Primus, quantum constat, hac in re diuinare aliquid ausus est HERM. CONRINGIVS (g). In doctissima enim *de iudiciis veteris reipublicae Germanicae* dissertatione, vbi vniuersam iurisdictionis Germanicae indolem ordinemque iudiciorum erudite, vt solet, exposuit, porro obseruat, *olim quidem singulas gouas singulos habuisse comites, postea vero coepisse multos in vna eademque gona Comitis non quidem nomine, auctoritate tamen gaudere. Namque & Reges vel Caesares, & Principes, & Duces, & Episcopos, & Abbates, & Comites ipsos, particulas gouarum suarum aliis atque aliis vrbibus, aut* POPVLI NOBILIORIBVS FAMILIIS, *immo & plebeiis, tradidisse, partim simpliciter venditione, partim pignore, partim feudi iure, partim dono, partim variis modis.* Auctorem vero SPECVLI SAXONICI (h) has translationes accusare iniquitatis, ac de iis ita censere: *Si comes vel advocatus partem comitatus vel aduocationis alteri contulerit, id contra ius censetur attentatum, nec desuper infeudatus bannum habebit regale.* Denique laudatissimus modo CONRINGIVS de tempore etiam, quo hic mos inoleuerit, suam exponit sententiam: *Videntur*, inquit, *maxime omnium haec accidisse post auctoritatem regiam collapsam, a saeculo vsque tertio decimo.* CONRINGIVM presso pede hic sequitur IO. NIC. HERTIVS (i), qui non modo iurisdictionis patrimonialis originem ad idem saeculum refert: verum etiam nonnulla colligit historicorum testimonia, quae id confirmare videntur. Primo enim de Ottone, Bauariae Duce ex ADLZREITERO (k) obseruat,

(f) Huber. *l. c.*

(g) Conring. *de iudiciis reip. Germ.* §. *LXXV.*

(h) Sachsen Spiegel *Libro* III. *Art. LXIV.*

(i) Hertius *de Consultat. Legib. & iudiciis in specialibus Romano-Germ. imperii rebuspublicis* §. *XXII. p.* 449. *Tom.* II. *Opusc.*

(k) Adlzreit. *Part.* I. *Gent. Boic. Libro XXV.* §. 26. *Sic Otto Bauariae Dux anno* 1311. *bellum parans in Hungaros quum omnes pecuniae conficiendae modos circumspiceret, occurrit ei iurisdictio minoris imperii, & ius nobiliorum oppidorum, quae hactenus manserant penes principatum. Haec ergo, quae erant in facultatibus dominatus, ad conquirenda stipendia magno aere distrahit, non sine grandi fisci detrimento, permittitque* OPVLENTIORIBVS E NOBILITATE. -- *Vnde comparata iura locorum, quae hodie* Hofmarchiarum *nomine censentur.*

uat, eum anno MCCCXI. Hungaris imminentem, & pecuniae conficiendae modos sollicite circumspicientem, iurisdictionem minoris imperii & ius nobiliorum oppidorum magno aere nobilitati vendidisse, atque inde nata esse iura bonorum, quae hodienum HOFMARCHIARVM nomine veniant. Deinde & ANT. WECKII (1) allegat testimonium, qui ex decreto quodam conuentus prouincialis ordinum Saxoniae probat, ante annum MCCCCXXVIII nulli Statuum in Saxonia iudicia patrimonialia competiisse. E quibus clarum esse existimat HERTIVS, iurisdictionem patrimonialem, collapsa sensim Principum auctoritate in Germania inoleuisse, nec esse saeculo XIII antiquiorem.

§. IX.

Eorum argumenta expenduntur.

Enimuero, si paullo accuratius rem expendas, neque HERTII profecto, neque CONRINGII, argumenta ita comparata sunt, vt eorum coniectura illis extra omnem ponatur controuersiam. Quamuis enim ex iis possit demonstrari, nobiles ex eo tempore iura sua passim egregie auxisse, in multaque oppida ac vicos iurisdictionem variis titulis adquisiuisse: nondum tamen eo ipso euictum videtur, hanc esse iurisdictionis patrimonialis originem. Nobiles enim procul dubio iam multo ante hoc saeculum potestate quadam in rusticos gauisi sunt, quae erat hodiernae iurisdictioni patrimoniali analoga. Ea vero potestas, (quae qualis fuerit, mox ostendemus,) non saeculo XIII, sed paullo serius iurisdictionis formam videtur induisse. Vtut vero haec se habeant, argumenta sane a CONRINGIO & HERTIO adlata rem non conficiunt. Locus e Speculo Saxonico adductus non agit de iurisdictione patrimoniali, sed de ordinaria iurisdictione comitum, quam iure non posse in priuatos transferri, docetur. Iurisdictio vero illa patrimonialis, quam nobiles exercent in rusticos, non a comitibus in eos est translata, sed ipsis eorum praediis iamdudum procul dubio inhaesit, quamuis negare nolim, etiam alios nobiles, qui erant eiusmodi iure destituti, sensim a principibus & comitibus eam titulo oneroso adquisiuisse, quod & hodie nonnunquam fieri solet. Neque singulare Ottonis Bauari factum probat, iurisdictionem patrimonialem demum saeculo illo in Bauaria coepisse. Potius ex ipso ADLZREITERI loco adparet, iam tum nobiles aliqua iurisdictione gauisos. Eam enim iurisdictionem tum nobilibus venditam perhibet, *quae hactenus manserat penes principatum.* Ex quibus verbis patet, nobiles tum non

(1) Ant. Weckius *Beschreibung und Vorstellung der Stadt Dresden Part. IV. Tit. VI. p.* 438.

non primum hoc ius esse consequutos. Denique & ANT. WECKIVS ab HERTIO frustra citantur. Agens scilicet Weckius de comitiis Statuum Saxoniae Dresdae MCCCCXXVIII. habitis, conquestos tum dicit nobiles, *daſs die Vòigte und Amtleute ſie in ihren Gerichtbarkeiten turbireten, und die Vnterthanen in allen geringen Dingen für die Fürſtliche Gerichte und Bann-Stühle forderten.* Hinc porro addit, principes tum nobilibus ex parte satisfecisse, siquidem iis iurisdictionem ciuilem reliquerint, praefectis vero suis reseruarint iudicia criminalia de homicidio, stupro violento, vulnerationibus, furtis, quae etiam in Statuum praediis voluerint exerceri. Ex his demum infert WECKIVS: *Woraus zu ſchlieſſen, daſs damals noch keinem Landſtand die Obergerichte zuſtänding geweſen.* Ast aliud longe inde refert HERTIVS, nimirum, quod iurisdictio patrimonialis tum nulli Statuum in Saxonia competierit. Quum ergo Weckius de criminali tantum loquatur, ipsam profecto iurisdictionem nobilibus non denegauit. Et quo pacto, quaeso, hi conqueri potuissent in comitiis illis, *daſs die Vöigte und Amtleute ſie in ihren Gerichtbarkeiten turbireten*, si ante haec tempora nulla iis fuisset in suos iurisdictio? Paucis vt me expediam, controuersia illa de Statuum Saxonicorum iurisdictione ostendit quidem, insignem circa ea tempora confusionem iurisdictionum incidisse, de qua paullo post §. XVIII. erit dicendum: minus vero, quod primum tum inoleuerit ipsa patrimonialis iurisdictio.

§. X.

Vera origo Iurisd. patrim. est antiqua potestas dominorum Germanor. in seruos & libertos.

Quae quum ita sint, verosimilior longe est illustris THOMASII (m) nostri coniectura, quam initio anno MDCCI in luculenta dissertatione de *hominibus propriis*, deinde vero in aliis scriptis compluribus (n) proposuit. Ea vero huc redit, quod iurisdictio patrimonialis nobilium in rusticos nihil aliud sit reuera, quam antiqua illa potestas dominorum in seruos & libertos, seu homines proprios, aliosque rusticos. Eam vero potestatem in seruos & libertos sequiori tempore quodam iurisdictionis schemate palliatam, atque inde demum natam esse potestatem illam nobilium, quae patrimonialis iurisdictionis nomine hodie veniat. Ast ICtos, Romanis legibus innutritos, & Germanicarum antiquitatum ignaros, variis

(m) Thomas. *Differt. de hominib. propr.* §. *LXXXVI. p. 56.*

(n) Idem *in nouis addit. ad* Huber. *Praelect. in ff. p. 64. Conf.* Eiusd. *Adnot. ad ff. Tit. de iurisd. p. 46. & Diss. de vsu practico dist inct. hominum in liberos & seruos cap.* II. §. *68. 69. p. 49. Sequutus est eamdem sententiam* Dn. Henr. Bodin. *in Diss. de iure circa violentiam corpori alterius inferend.* §. 19.

variis suis quaestionibus ac responsis eam adeo reddidisse obscuram, vt hodie tota haec doctrina in pelago veluti versetur. Quae quum ita sint, ad genuinos antiquitatum Germanicarum fontes nobis erit eundum, ex iisque, tum quae fuerit antiquitus seruorum libertorumque Germanorum conditio, tum quae dominis in eos competierit potestas, paullo accuratius explicandum.

§. XI.

Quaenam fuerit olim seruorum in Germania conditio?

Et ad seruorum quidem in prisca Germania conditionem quod attinet: sunt quidam (o) qui duorum eos generum fuisse statuunt, quorum alii eodem loco fuerint, quo serui Romanorum: alii paullo benignius habiti, hominibus propriis nostrae aetatis possint comparari: idque colligi posse putant ex NITHARDO (p), qui tres Saxonum ordines recenset, *Edelingos*, *Frilingos* & *Lazz* vel *Lassos*, seu vt ipse interpretatur, *nobiles*, *ingenuiles*, *& seruiles*. Accedere aiunt diplomatum testimonia, in quibus *Lassi* a *seruis* distinguantur (q). Sed vt verum fateamur, *Lassi*, ceu vocabulum, ipsum eiusque ἔτυμον indicat, nihil aliud sunt, quam veterum Germanorum liberti (r), nec serui praeter eos, qui hominibus propriis comparari queant, vlli in Germania vmquam fuerunt. Primus enim veterum seruorum in Germania conditionem descripsit CORNELIVS TACITVS, qui quum Germanos in *ingenuos* & *seruos* distinxisset, & hos tum per aleae lusum, tum per captiuitatem, constitui monuisset ita pergit (s): *Seruis non in nostrum morem, descriptis per familiam ministeriis, vtuntur. Suam quisque sedem, suos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis vt colono, iniungit, & seruus hactenus paret. Cetera domus officia vxor ac liberi exsequuntur.* Sane hunc locum quisquis legit, non potest non de nobilibus ruri degentibus eorumque rusticis cogitare. Idque patebit clarius, si eum paullo reddiderimus illustriorem. In vniuerso hoc de moribus Germanorum libello is est scopus TACITI praecipuus, vt ostendat, quantum Germanorum mores a Romanorum legibus ac institutis discreparint (t) Quare

(o) *Vid.* Exc. Ludewig. *de colonis adscriptitiis cap.* I. §. III. *p.* 2. *in not.*

(p) Nithard. *Libro IV. Hist.* Franc. *ad ann.* 848. *p.* 376. *edit. du Chesne.*

(q) Diploma Ottonis I. *anno* 939. *apud* D. Ludew. *l. c. p.* 2.

(r) *Vnde & codicilli manumissionis vocantur Lass-Brieffe.* Hert. *de hom. propr. sect.* III. §. *XI. p.* 174. *Nec obstat, quod* LASSI *a* Nithardo *vocantur* SERVILES. *Libertos enim apud Germanos non multum supra seruos fuisse, diserte adfirmat* Tacitus *de morib. Germ. cap. XXV. de quo nos infra* §. *XII.*

(s) Tacit. *de morib. Germ. cap. XXV.*

(t) *Adeo haec obseruatio est necessaria, vt, seposita illa,* Taciti *libellum aegre intellecturus sis. Vid.* Dom. Thomasii *Dissert.*

Quare & hic seruorum vtriusque gentis conditionem inter se contendit, &, quantum inter ambos intercedat discriminis, obseruat. Primo itaque maxima seruorum Romanorum colluuies in ipsa vrbe erat, in qua & nobilissimae opulentissimaeque familiae degebant, & quamuis nonnunquam domini rusticarentur, suis tamen tantum villis ruri gaudebant, in quibus tota alebatur agrestis familia. Ast in Germania, quae vrbes ignorabat (u), ingenui cum seruis suis ruri degebant, & hinc, quidquid de seruis commemorat TACITVS, de hominibus propriis nobilium est intelligendum. Eos quoque, qui hodie nobiles salutantur, INGENVOS a TACITO adpellari, accurate iam ab aliis est demonstratum (x). Deinde idem auctor obseruat, *Romanos seruis descriptis per familiam ministeriis vsos.* Alebant scilicet seruos suos domi, & singulis, quae essent agenda, iniungebant. Sic alii erant ianitores, alii atrienses, alii coqui, alii medici, alii ab epistolis, & quae erant reliqua seruorum officia, quae ex instituto TITVS POPMA & LAVR. PIGNORIVS (y) descripserunt. At horum quidem nihil apud Germanos obseruatum. Quemadmodum enim hi satis anguste habitabant, & parum splendidum vitae genus sectabantur: ita eorum serui vel homines proprii *suam quisque sedem, suos penates regebant.* Scilicet haut procul a nobilium seu dominorum aedibus casas sibi constituerant, in quibus suae quisque rei familiari praeerat; vnde pagi enati sunt maiores aut minores, prout aut plura cuique, aut pauciora erant mancipia. Vt vero vitam tolerarent serui: agrorum partem eis adsignabant domini, quorum cultura non ipsi modo sibi familiaeque victum quaererent, verum etiam domino annuas praestarent pensiones. Vnde tertio addit TACITVS: *Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, vt colono, iniungit.* Ex quo denuo ingens adparet inter vtriusque gentis seruos discrimen. Romani enim serui nihil sibi, sed dominis omnia adquirebant, ne excepto quidem seruili peculio, quod non adeo magni erat momenti. At benignius seruos habebant Germani. Illi enim certum frumenti modum, aut certum pecorum numerum,

sert. de hom. propriis §. 6. *& de vsu practico distinct. homin. in liberos & seruos, cap.* II. §. 5.

(u) *Testis est* Tacitus *de moribus Germ. cap. XI. Interim tamen errat* Caesar, *dum libro IV. & VI. de bello Gallico Germanos quotannis habitationem mutasse tradit, quem errorem, etiam a* Phil. Cluuerio *de Germ. Ant.* L. I. *cap. XIII. p.* 87. *admissum, castigat laudatus* Dn. Thomas. *in Dissert. de hominib. propr. §. LXV.*

(x) Dn. Thomas. *l. c.* §. *LXXII.*

(y) *Prodiit vtrumque opus coniunctim Amstelod.* 1672. *in* 12*mo. Conf.* Alex. ab Alex. *Genial. dier. libr.* III. *cap. XXV.*

merum, e. g. gallinas, *Zinſs-Hühner*, aut veſtes (z), aliaque huius generis quotannis praeſtabant domino, eaque penſione ſoluta, operiſque, quas hodie *Frohnen*, *Herren-Dienſte*, *Hof-Dienſte* vocant, exantlatis, quidquid praeterea lucrari poterant, ſibi adquirebant. Vnde & Tacitus addit, *& ſeruus hactenus paret*. Denique quum apud Romanos patres matreſque familias indignum perſonis ſuis exiſtimarent, vel vllo domus officio defungi, & hinc omnia ſeruis atque ancillis demandarent: hac etiam in re Germanorum mores a Romanis diſtabant longius, ſiquidem *cetera domus officia*, qualia ſunt culinaria, & his ſimilia, *vxor & liberi exſequebantur*. Et quamuis auctis forſan familiis, & gliſcente ſenſim luxu, etiam domi ſeruos nonnullos aluerint, quos medio aeuo *gaſindos* vel *Geſinde* vocabant (a): tamen & hi ipſi rusticae fuiſſe conditionis, & ex ipſis ſeruorum familiis in aedes adſciti videntur. Et haec ſunt, quae TACITVS de Germanorum ſeruis memoriae prodidit. Sequiore aeuo, Slauis toties a Germanis debellatis, non parum creuit ſeruorum numerus: atque inde in diplomatibus toties cum villis ſimul traduntur *mancipia vtriuſque ſexus*, *Slauorum familiae*, *liti*, *& homines iuris ſmurdorum*, de quorum conditione licet hodie parum exploratum ſit, conſentiunt tamen in eo omnes, quod iis ruſticis, qui hodie proprii homines vocantur, fuerint ſimiles, atque ab iis non multum diſcreparint.

§. XII.

Quis ſtatus libertorum? Haec de ſeruis: de libertis iam videamus. De iis vero idem TACITVS (b): *Liberti non multum ſupra ſeruos ſunt. Raro aliquod momentum in domo, nunquam in ciuitate, exceptis tantum iis gentibus, quae regnantur: ibi enim & ſupra ingenuos & ſupra nobiles adſcendunt. Apud ceteros impares libertini libertatis argumentum ſunt.* Hic quoque TACITVS inſigne inter Romanorum Germanorumque libertos diſcrimen animaduertit. In eo equidem vtrique genti conueniebat, quod ſerui poſſent manumitti, id quod etiam eſt iuris gentium: ſed libertorum tamen durior erat, quam apud Romanos, conditio, ſolos ſi exceperis dedititios, qui Germanorum

(z) *Natum inde forſan praecipuum, quod hodienum domini ex hereditate hominum propriorum ſibi vindicant, ad quod etiam referuntur* induuiae vel exuuiae, *Vid. Dipl.* Henrici II. *Imp. ap. Magnr. de aduoc. arm. c. VI. n.* 758. *Vnde & hoc ius vocatur* der Gewand-Fall, *qua dicas* veſtimenti capionem. *Conf.* Hert. *de hominib. propriis ſect.* III. §. *IX. p.* 172. *T. II. Opuſc.*

(a) *Vid.* Bignon. *ad formul.* Sirmondic. 947. Hert. *l. c. p.* 156.

(b) Tacit. *de morib. Germ. l. c.*

rum libertis non admodum erant dissimiles. Scilicet Romanorum liberti per manumissionem initio plenam adipiscebantur libertatem, omniumque iurium, quibus plebeii ordinis ciues vtebantur, fiebant participes (c). Et quamuis postea Augustus (d) & Tiberius (e) libertorum iura latis legibus coercerent, & hinc liberti alii ciues, alii Latini, alii dedititii dicerentur (f): differentia tamen haec libertorum postea abiit in desuetudinem, nec dedititiorum adeo magnus fuit numerus, quum soli, qui ob delictum vincti, caesi, aut stigmate fuerant ob flagitium notati, manumissione fierent dedititii. Hinc Romanorum libertorum tanta plerumque erat libertas, aut si mauis, tam effrenis licentia, vt cordatioribus ciuibus stomachum mouerent, ceu in historia Romana aeui Augustei passim commemoratur. Ast aliter res comparata erat in Germania. Ibi enim *liberti non multum supra seruos erant.* Quamuis enim libertatem iuris gentium manumissione consequerentur: salua tamen manebat ad pensiones operasque domino praestandas obligatio, atque adeo id solum manumissione consequebantur, vt non amplius essent adscriptitii, sed locum, relicto praedio, mutare possent. Quum ergo vix mererentur hominibus liberis accenseri: *raro aliquod momentum in domo, nunquam in ciuitate erat.* Quia enim Germani domus officia per vxores vel liberos exsequebantur: raro omnino liberti adoptabantur in familiam, quemadmodum apud Romanos, apud quos in aedibus patronorum loco erant satis honorifico: sed potius, vt antea, agro colendo vacabant. In rep. vero, quam soli ingenui aut nobiles capessebant, nullae vnquam erant libertorum partes, *exceptis tantum iis gentibus, quae regnantur, ibi enim liberti & supra ingenuos & supra nobiles adscendebant.* Vt solent enim principum gratia homines etiam iam vilissimi nonnunquam ad summos honores adspirare: ita etiam idem in Germania apud eas gentes contigisse putat TACITVS, quae regibus paruerint. Enimuero quum serui rustici fuerint, ceu antea demonstratum: vix credi-

(c) *Sub Regibus, inprimis* Seruio Tullio, *vnica erat ac simplex libertorum omnium libertas.* §. 3. *Inst. de ingen. & libert. Conf.* Dionys. Halic. *Libro IV. Antiqu. Rom. cap. XXVI.*

(d) *Lata lege* Aelia Sentia, *qua intempestiuum manumittendi pruritum & libertorum iura coercuit. Vid.* Suet. *August. cap. XL.* Dio Cass. *Libr. LV. p.* 556.

(e) *Lege* Iunia Norbana, *de qua vid.* Anton. Augustin. *de Leg. & Senatus cons. p.* 93.

(f) §. 3. *Inst. de ingen. & libert.* L: *vn. C. de Lat. libert. toll.* L. *vn. C. de dedit. lib. toll. Conf.* Thomas. *de Vs. pract. dist. hominum in ingen. & libertinos, cap.* I. *p.* 18-19.

credibile eſt, tam liberalis eos fuiſſe indolis, vt manumiſſi ſummis honoribus fungi potuerint. Raro certe id eſſe factum, nullum eſt dubium. Vnde concludit demum TACITVS: *Apud ceteros* (Germaniae populos, qui non regnantur,) *impares libertini libertatis argumentum ſunt*, id eſt vmbram potius & ſimulacrum quoddam libertatis, quam libertatem ipſam manumiſſione conſequuntur. His ergo omnibus paullo accuratius expenſis, apertiſſimum erit, inter Germanorum ſeruos ac libertos tantumdem olim interfuiſſe, quantum hodie inter homines proprios & reliquos nobilium ruſticos. Vtrique parebant dominis, vtrique penſiones atque operas praeſtabant. In eo tantum libertorum melior erat conditio, quod non ita eſſent glebae adſcripti, vt non liceret iis, inuitis dominis, locum mutare: idque vnicum forſan erat beneficium, quod manumiſſione conſequebantur.

§. XIII.

Dominorum in vtroſque poteſtas.

Ne denique ignoremus, quaenam apud Germanos dominorum in ſeruos & libertos fuerit poteſtas, denuo audiendus erit TACITVS (g), qui eodem capite: *Verberare*, inquit, *ſeruum, ac vinculis aut opera coërcere rarum. Occidere ſolent, non diſciplina & ſeueritate, ſed impetu ac ira, vt inimicum, niſi quod impune eſt.* Hic locus dici non poteſt, quam crucem figat interpretibus. ALEXANDER enim ab ALEXANDRO (h), quem ſatis conſtat Tacitum ante oculos habuiſſe, de Germanorum iure in ſeruos hunc in modum diſſerit: *Germanis verbere ſeruum afficere, aut vinculis coercere habetur nefas, apud quos laxior ſeruitus erat, & libertinis paene par: quippe ſibi adquirunt ſerui, & peculium habent.* Exiſtimauit ergo ALEXANDER ab ALEXANDRO, Germanis dominis non modo ius vitae & necis, ſed & poteſtatem coërcendi ſeruos plane fuiſſe denegatam. Quem errorem & alii TACITI interpretes errant (i). Sed aliam longe eſſe hiſtorici ſententiam, facile conſtabit, ſi denuo ponas, eum diſcrimen, quod inter Germanorum Romanorumque ſeruos intercedit, oſtendere voluiſſe. Romanis ſcilicet heris iam inde a reipublicae incunabulis ius vitae ac necis fuerat conceſſum, donec demum poſt TACITI aetatem Hadrianus Imperator, dominorum crudelitate offenſus, hanc ſeruos occidendi licentiam latis legibus cohiberet (k). In tanta ergo herorum

(g) Tacit. *de morib. Germ. l. c.*

(h) Alex. ab Alex. *Genial. dier.* L. III. *cap. XX. p.* 275.

(i) *Et nouiſſime etiam* Io. Chriſtoph. Vetter *in notis ad Taciti h. l. p.* 130.

(k) *Iam antea quidem ſub* Nerone *dominorum ſaeuitia coercita* lege Petronia, *de qua* L. 11. §. 2. *ff. ad L. Corn. de ſicar. Poſtea*

rorum licentia quanta crudelitate in feruos fuerit animaduerfum, facile eft ad exiftimandum. Non fufficiebant fane truculentiffimis dominis vlmi, ftimuli, nerui, numellae, boiae, piftrina, furcae, cruces, centupondia: fed eo progreffa erat immanitas, vt exquifitiffimos cruciatus in feruilia corpora ingeniofe excogitarent. De qua Romanorum crudelitate SENECA (l) aliique grauiffimi auctores (m) paffim conqueruntur. Haec ergo domeftica faeuitiae exempla etiam TACITO obuerfabantur, quum feruorum in Germania conditionem effet expofiturus. Hinc ait: *Verberare feruum, & vinculis vel opera coercere rarum.* Non dicit, nefas hoc fuiffe habitum, fed negat tantum, tam immanes fuiffe in Germania dominos, ac Romae. Quamuis enim liberrima iis fuerit feruos coercendi poteftas, raro tamen verberibus aut vinculis in eorum corpora faeuiebant, partim quod ferui fedibus ac penatibus fuis diftincti non adeo frequenter dominos offenderent, partim quod magis frugi effent, quam Romana illa colluuies, quae e Sardis, Syris, aliifque nebulonibus confluxerat. Genuinum hunc effe TACITI fenfum, e fequentibus ftatim verbis patet. *Occidere* quandoque *folent.* Non fecus ergo iis ac Romanis ius vitae ac necis competebat in feruos: attamen in eo infigne adparebat difcrimen, quod *non difciplina & feueritate* id facerent, ficuti Romani, qui animo deliberato faeuiebant, nihilque habebant feruili fanguine vilius; *fed impetu & ira, vt inimicos, nifi quod impune.* Tum demum ergo Germani domini ad verbera & caedes ruebant, fi quando ferui fraena mordere, fuga fe fubducere, aut dominos contumeliofius tractare fuftinuerant. Vt adeo mireris, non deeffe, qui dominis in Germania ius vitae ac necis plane fuiffe ademtum, exiftimant (n), quum tamen in vniuerfum ex legibus eorum antiquis conftet, caedem etiam liberorum hominum ante Chriftianae religionis exortum in Germania non fuiffe capitalem, & modico aere facile potuiffe expiari (o). Cur ergo feruorum vitae maius ftatuiffent pretium?

§. XIV.

Poftea vero Hadrianus *ius vitae ac necis plane ademit dominis, tefte* Spartiano in Hadr. *cap. XIIX. & hunc fcaurius animaduertit in Vmbriciam matronam, quae leuiffimas ob cauffas ancillam atrociffime tractauerat. L. 2. ff. de his qui fui vel alieni iuris funt. Denique fequuta eft conftitutio* Antonini, *quam habes eadem L. 2. vbi conf. §. vlt. Inft. eod. t.t.*

(l) Seneca *de Clement. cap. XVIII.*

(m) *Conf.* Plin. *Libro IX. H. N. cap. XXIII.* Tertull. *de pallio in fine, & maxime* Meurf. *Auctar. philol. ad Libr. de Gloria cap. XXII. vbi oftendit, feruos praeter alios cruciatus caefos nonnunquam toto die a lictoribus effe.*

(n) *Ita* Iac. Oifelius *ad* Caii *Inftit. Libro I. Tit. V. p. 49.*

(o) *Ex* Lege Salica *cap. XXXVII. art. vlt. & aliis antiquis Germ. gentium legibus*

§. XIV.

Illustrantur ea exemplo nobilium in Polonia & Russia.

Atque haec quidem erat ſeruorum libertorumque apud priſcos Germanos conditio, haec dominorum poteſtas, quam tibi vix conceperis rectius, quam ſi Polonorum Nobiles eorumque ruſticos ob oculos tibi poſueris. Mutuam enim eorum σχέσιν ita deſcribit BER. CONNOR (p), vt fere nulla adpareat inter eius ac TACITI narrationem differentia. En eius verba: *Ein Freygebohrner und ein Edelmann ſind in Polen einerley.* (Non mireris ergo, idem olim in Germania obtinuiſſe.) (q) *Auf ſeinen eigenen Gütern iſt ein iedvveder Edelmann ein ſouuerainer Herr, immaſſen ſeiner Vnterthanen Leben und Tod in ſeinem Handen ſtehet.* (En ius vitae & necis, quale & in antiqua Germania vidimus.) *Es haben auch dieſe armen Leute, vvelche man mit gutem Recht Sclauen nennen mochte, nicht das geringſte priuilegium oder Geſetz, vvorauf ſie ſich vvider ihre Herren beruffen könten,* (En impunitatem, qualem dominis Germanis tribuit Tacitus:) *ſondern ſie müſſen ſich deren Willen ohne Widerrede in allen Stücken untervverffen. Sie dürffen bey Lebens-Straffe ſich nicht von dem Orte, vvo ſie einmal ſind, hinvveg begeben, und einen andern Herrn ſuchen. Hingegen iſt ihr Herr vvohl befugt, ſie an einen ſeiner Nachbarn zu verkauffen.* (Habes hic homines eiuſdem ſortis ac conditionis, qualem hominum propriorum in Germania eſſe conſtat.) *Wenn ein Edelmann eines andern Edelmanns Vnterthanen ums Leben bringt, ſo vvird er desvvegen im geringſten nicht geſtrafft, ſondern iſt nur gehalten demſelben einen andern Sclauen zu ſchaffen, oder ſo viel Geld zu geben, als einer koſtet,* (Quanto magis itaque impune eſſe cenſemus, ſeruum impetu & ira, vt inimicum, occidere?) *darneben aber auch die Familie des Entleibten zu verſorgen. Ermordet einer ſeinen eigenen Vnterthanen, ſo zahlt er ungefehr 50 Polniſche Gulden, und damit hat vveiter niemand einigen Anſpruch auf ihn zu machen.* Denique & huc pertinet, quod de iudiciis nobilium monet CONNOR (r): *Auf den Dörffern iſt das gemeine Volck den Schöppen untervvorffen, vvelche Königliche Bedienten ſind, und hiernächſt den Schultzen, oder auch deſſelben Orts abſonderlichen Herrn,* (nobili ſcilicet, cuius eſt ipſe pagus,) *von vvelchem letzten keine appel-*

legibus id oſtendunt Schilter *Exerc. XLIX. §. CXIV. &* Dn. Thomaſ. *in not. ad Inſt. p.* 30.

(p) Connor *Beſchreibung des Königr. Polon. Part. II. Epiſt. V. p.* 600.

(q) *Vide ſupra* §. *XI. p.* 22.

(r) Bern. Connor *Part. II. Epiſt.* III. *p.* 544. *Conf.* Hauteuille *relat. hiſtorique de la Pologne, cap. VII.* Hartknoch. *de Polon. Libro* III. *cap. V. p.* 616. 621. 647.

appellation statt findet. Allhier sprechen die Richter fast nach ihrem Gutdüncken, (sine figura strepituque iudicii, prout ipsis aequum videtur,) *ausgenommen in peinlichen Sachen*, (vbi paullo accuratius iudiciorum ordinem obseruant.) Haec omnia profecto egregie illustrant conditionem veterum seruorum in Germania. Idem fere in Russia obseruatur, in qua domini tum rusticos, qui omnes sunt seruilis conditionis, tum seruos domesticos verberibus, flagellis, aliisque poenis impune afficiunt, omnesque eorum controuersias sine figura strepituque iudicii componunt, exceptis caussis vere criminalibus, quae ad proximum iudicem, a Principe constitutum, sunt deferendae. Et profecto tantam inter Germanos veteres hasque gentes hac in re obseruari similitudinem, non est mirum. Iam olim enim eos Germanorum iura sequutos, inter omnes constat (s). In eo tantum a nobis abit vtraque gens, quod Poloni hodienum, Russi ad nostra vsque tempora antiqui moris fuerunt seruantissimi.

§. XV.

Seruilis conditio etiam post Tacitum in Germania nata.

Ne quis vero existimet, TACITI tantum aeuo eam fuisse seruorum sortem, postea vero aut a CAROLO M. (t) aut certe saeculo XIII. omni penitus seruitute in Germania sublata aliam esse coepisse rerum faciem: operae pretium fuerit, quae post ea tempora de seruorum conditione referant annales, paullo accuratius dispicere (u). Ex his vero constat, seruitutem in Germania ex eo tempore non imminutam, sed auctam fuisse. Nam vt taceamus, totam Alemanniam (x) & Saxoniae partem non minimam (y) a Francis durissimo seruitutis iugo subiectam: illud sane certum est, debellatis Slauis, tantam ex ea gente hominum multitudinem seruitutem Germanorum subiisse, vt Slauorum non tam gentis quam seruitutis nomen esset (z). Quum ergo sub Francis Saxoni-

(s) *De Polonis notum, quod quum antea Germanorum exemplo nullis legibus scriptis vterentur, postea imperante* Casimiro M. *ius Saxonicum receperint. Vid.* Bern. Connor. *l. c. Part. I. Epist.* II. *p.* 70. *& Part. II. Epist.* III. *p.* 545. *seq.* Flor. Polon. *Libro* II. *p.* 135. Conring. *de Orig. Iur. Germ.* De Russis *idem ex ipsa legum apud eos receptarum consideratione patet, docuitque idem* Georg. Engelbrecht *in diss. de iure Russico cap. I.*

(t) *Vid.* Gryphiand. *de Weichbild. cap. XXIV. n.* 15. *cap. XXXI. n.* 4. *& seqq.*

(u) Bodinus *hoc adfirmat L. I. de Rep. cap. IX. deceptus ab* Abbate Panormitano, *vt ostendit* Thomas. *in diss. de vsu pract. distinct. inter seruos & liberos cap.* II. §. *XX. & XXIII. Interim ex* Bodino *hunc errorem alii hauriunt. Vid.* Stryk. *Vs. mod. Libro I. Tit. V.* §. 2. *p.* 78. Hert. *de hom. propr. sect.* 2. §. I. *p.* 164. *T.* II. *Opusc.*

(x) Ioach. Vadian. *Epist. ap.* Goldast. *Tomo II. Rer. Alem. p.* 84.

(y) *Vid.* Sagittar. *Hist. Bardevic. cap.* III. §. 59. Hert. *l. c. sect. I. p.* 159.

(z) Hert. *l. c.* §. 5. *p.* 161. *sequ.*

nicisque ac sequentibus Imperatoribus maior, quam TACITI aeuo, esset seruorum numerus: agris tantae seruorum multitudini non sufficientibus, distinctio nasci coepit inter *casatos* (*Cossaten*) & *non casatos* seu *gasindos*, *Gesinde* (a), quorum vtrique ad seruitia ac operas tenebantur. Manebat etiam illa antiqua seruorum conditio, qualem supra e TACITO descripsimus. Obligabantur, vt antea, ad operas & pensiones, poterant vendi, permutari, donari, e fuga retrahi, vindicari atque ob delicta grauiter castigari (b), adeo vt & necare seruum impune haberetur (c). Eaque seruitus adeo non cessauit saeculo XIII, vt potius ex eo tempore frequentissima fiat seruorum in monimentis antiquis mentio (d), & seruitus illa hodienum manifesto supersit in hominibus propriis (e), quidquid alii de eorum libertate addtent (f).

§. XVI.

Nec non libertorum, quibus similes hodie rustici.

Ad libertos veteres quod attinet, nec eorum status post TACITI aeuum aliam induit faciem. Quamuis enim manumissionibus frequentatis seruorum numerus saeculo XIII. sensim decreuerit, adeo vt hodie non tanta hominum propriorum, quam olim seruorum sit multitudo: libertorum tamen conditio, pro veteri Germanorum more parum a seruili discrepauit. Hinc hodienum rustici, quos libertorum istorum posteros merito dixeris, non multo benignius a dominis haberi solent, ac liberti priscorum Germanorum. De plerisque sane locis verum est, quod ait IO. BOHEMVS (ff): *Eorum, qui ruri pagatim villatimque habitant, quique illud colunt, & propter hoc rustici vel rurales appellantur, si credere velint, satis misera & dura conditio est. Seorsim ab aliis quisque cum familia & pecore suo humiliter viuit. Casae luto lignoque paullulum e terra eductae, & stramine contectae domus. -- Dominis*

(a) *Vid.* Capitul. Franc. *T. I. pag.* 687. *edit.* Baluz. Bignon. *ad Form.* Sirmondic. *p.* 947.

(b) *Adparet haec dura seruorum Germ. conditio ex* L. Wisigoth. L. II. *Tit. V.* §. 62. *Tit. VII.* §. 16. L. I. §. 10. Ripuar. *Tit. XXIII.* Capitul. Caroli M. L. V. 303.

(c) *Vid. infra* §. 18. *lit. a. p.* 38.

(d) *Ab anno* 1259. *adhuc manumissionis testimonium* Louanii *exstare*, *obseruauit* Gudelin. *de iure nouissimo* L. I. *cap. IV. Anno* 1314. *in Flandria adhuc exstitisse seruos & seruas*, *patet ex Miraeo Donat. Belg.* L. I. *cap. CXXIX. Anno* 1340. Ludouicus Imp. *Monasterio* Schoffitharn *donat seinen aigen Mann Berchtolden. ap.* Hund. *Tom. III. Metrop. Salisb. p.* 299.

(e) *Vid.* Husan. *de hom. propr. cap.* II. *n.* 37. Thomas. *diss. alleg. & de hominibus propriis. Et sane* seruorum *adhuc fit mentio in* Instrum. Pacis Osnabr. *Art. V.* §. 36.

(f) Sichard. *ad l.* 11. *C. de Test. n.* 4. Stryk. *Vs. mod. l. c.*

(ff) Io. Bohem. *Libro III. de morib. Gent. cap. XII. Conf. quae de rusticis in noua Marchia referunt* Muller *Resol. XCVII. sequ.* Schepliz *Part. IV. Tit. XIV.*

minis crebro per annum ſeruiunt, rus colunt, & ſemine conſpergunt, fructus metunt, & horreis important, ligna ſecant, domos aedificant, foſſas effodiunt. Nihil eſt, quod ſeruilis & miſera gens ipſis debere non dicatur. Nihil etiam, quod iuſſa facere abſque periculo recuſare audeat. Delinquens grauiter mulctatur. Sed nihil eſt genti durius, quam quod praediorum, quae poſſidet, maior pars non ſua ſit, ſed illorum, a quibus certa frugum parte quotannis redimere debet. Haec ruſticorum conditio, quam parum ab illa libertorum, quam TACITVS deſcripſit, diſtet, nemo non videt. Sed clarius hoc adparet, ſi inter ſe contendas diuerſas colonorum hodiernorum ſpecies, e. g. *die Landſiedel-Leihe, Laſs-Güter, Curmeden.* In iis enim omnibus manifeſta exſtare priſcae ſeruitutis veſtigia, inter omnes conſtat, ac nouiſſime etiam a IO. PETRO LVDEWICO (g), talium rerum peritiſſimo, eſt obſeruatum.

§. XVII.

An haec antiqua Dominorum poteſtas reuera fuerit iuriſdictio.

Enimuero, quum dominis in Germania tanta olim relicta fuerit ſeruos ſeu ruſticos coercendi poteſtas: quaeſtio omnino emergit, an haec ſecundum antiqua Germanorum principia vera fuerit iuriſdictio? Id vero procul dubio negandum. Aliud enim eſt iuriſdictio, quae a ſuprema in republica poteſtate emanat, & non niſi iure magiſtratus competit, aliud ius dominicum in ſeruos, quod eſt patris familias. Hinc non magis haec coercendi ſeruos poteſtas in Germania dici poteſt iuriſdictio, quam olim Romae, vbi heri eadem poteſtate multo licentius vtebantur. Sane in Germania antiqua, aeque ac in aliis rebuſpublicis, iuriſdictio olim erat mere perſonalis, eiuſque primarius ſcopus videbatur coercitio criminum, quum contra ea poteſtas cauſſas ciuiles cognoſcendi pro parte veluti iudiciorum acceſſoria haberetur (h). Ius ergo in Germania Taciti tempore dicebatur per magiſtratus, non ſecus ac apud Romanos. Iudicia enim erant penes principes & comites in comitiis electos, qui per vicos & pagos, (*in iedem Govv*) iura reddebant. Si qua grauior cauſſa, maxime inter ipſos principes, incidiſſet, res ad comitia referebatur (i). Poſtquam vniuerſa Germania in Francorum imperium conceſſit, alia quidem eſſe coepit iuriſdictionis facies, ſed tamen ne tunc quidem vllum adparuit iuriſdictionis patrimonialis, qualem ſupra deſcripſimus,

(g) *Vid.* Ioh. Petri Ludew. *Diſſertatio de conductione villari, & Colonis adſcriptitiis, vbi conferend. cap.* I. §. 1.

(h) Thomaſ. *Diſſert. de iuriſd. & magiſtrat. differentia ſecundum mores Germ.* §. LII.

(i) Tacit. *de morib. Germ. cap.* XII. Herm. Conring. *de iudiciis reip. Germ.* §. X. *ſequ.*

veſtigium. Reges ipſi iudicare poterant de omnibus cauſſis, ſiue ciuilibus, ſiue feudalibus, ſiue criminalibus, vbicunque locorum eſſent. Enimuero, quum infiniti fuiſſet laboris, iuris dicundi cauſſa totum peragrare imperium: iuriſdictionem demandabant vel Ducibus, vel Comitibus, vel Miſſis regiis, ſibique iudicia de ipſis principum cauſſis reſeruabant, quas in comitiis ſolebant cognoſcere (k). Denique poſt Francorum tempora principatus ac comitatus maximam partem coeperunt eſſe hereditarii: ſed tamen nec iis quidem temporibus vlla erat nobilium iuriſdictio patrimonialis: ſed ſola dominis conceſſa poteſtas coercendi ſeruos & libertos, i. e. ruſticos. Vnde & in antiquiſſimis chartis, in quibus nobilibus donantur vici, mancipia & ruſtici, nulla vnquam fit mentio iuriſdictionis aut iudiciorum. Exemplum eſt in binis diplomatibus OTTONIS I. & alio HENRICI II. IMP. (l) quae a venerando Fratre e tabulariis Goſlarienſibus depromta, in eius de ſigillis Syntagmate recenſentur. In primo enim anno DCCCCXXXVII. BIAE, *nobili cuidam matronae, in proprium dantur omnia, quae in* GERESLEVO *ad Caeſareum ius pertinent, in pago Sueuia, in comitatu Chriſtiani, hoc eſt curtile vnum, in eodem campo XL iugera agrorum, & adhuc inquirenda, nec non &* VIII MANCIPIA, *Adalvver & Hilteburg cum filiis & filiabus ipſorum*: ſed nihil de iuriſdictione in haec mancipia additur, quum procul dubio plena poteſtas dominica in Biam fuerit tranſlata. In altero diplomate anno DCCCCXLV. idem OTTO I. Imp. *quibuſdam vaſalli ſui, Fridurici, filiis, Folcmaro & Richberto quaſdam res proprietatis ſuae in proprium donat, nimirum inter* Sclauos *prope fluuium* FONA *vocatum, in pago* Sirmuntilande *nuncupato, in comitatu* Chriſtiani *comitis villas IV*, Reckiam, Bodblozi, Zachliandorf, Pochutikie *cum omnibus appendiciis & adiacentiis ſuis iuſte legitimeque ad illas villas pertinentibus, curtilibus, aedificiis, terris cultis & incultis, piſcationibus, viis & inuiis, exitibus ac reditibus, quaeſitis ac inquirendis, mobilibus & immobilibus*: ſed de iuriſdictione ac iudiciis denuo altum ſilentium. Idem denique in tertio quoque diplomate obſeruatur, quo HENRICVS II. Imp. anno MIII. *cuidam fideli ſuo* Folcmaro *in proprium donat praedium ſui iuris, i. e. XX. regales manſos vltra* Albiam, *in territorio* Zerbi-

(k) Conring. *de iudic. reip. Germ.* §. X. *ſequ. Conſ.* Hert. *diſſert. de Conſultat. legit. & iudiciis in ſpecial. Rom. Germ. Imp. rebuſp.* §. *XIX. p. 441. ſequ.*

(l) D. Io. Mich. Heineccii *Syntag. de vet. Germ. aliarumque nat. ſigillis Part. I. cap. IX. p. 90. 91. 94.*

Zerbiſte, *in Comitatu* Geronis, *in locis* Droganize, Lirubuſiz, Wize, *cum omnibus pertinentiis legalibus, areis, mancipiis vtriuſque ſexus, terris cultis & incultis*, & ſic porro: omiſſa denuo iuriſdictione, quae ſalua poteſtate in ruſticos dominica ad Comites pertinebat. Ex quo quidem intelligitur, dominis, ſeu nobilibus olim in ruſticos liberrimam competiiſſe poteſtatem coercendi, liteſque eorum ſine figura ſtrepituque iudicii dirimendi: ſed eos hoc iure non gauiſos tanquam iudices, ſed tanquam patres familias, adeoque hanc poteſtatem magis oeconomicam vel herilem, quam iudicialem fuiſſe.

§. XIIX.

Qua occaſione ea formam iuriſdictionis induerit.

Quum ergo iſthaec dominorum in ſeruos poteſtas olim non fuerit vera iuriſdictio: diſpiciendum nunc merito, qui factum ſit, vt demum iuriſdictionis pallium induerit? Niſi vero omnia me fallunt, Clero haec debetur μετααμόρφωσις, &, quae ab eo dependebant, academiis. Quum enim initio, ceu ex TACITO obſeruauimus, nobiles in ruſticos ſuos impune animaduerterent: indignum poſtea hoc viſum eſt epiſcopis, qui proinde caedem eiuſmodi excommunicatione & poenitentia biennii vindicabant (m). Poſtea quum nec id fulmen ſufficere videretur: eo res rediit, vt in dominos ſeruum occidentes capitale ſtatueretur ſupplicium. Vnde iam temporibus collecti SPECVLI SAXONICI ac SVEVICI receptum, vt dominus, qui etiam ſeruum proprium occidiſſet, capitis damnaretur (n). Hoc ergo quum eſſet legibus cautum, dominique iurium ſuorum eſſent tenaciores, quam vt ea plane dimitterent; id ſenſim cepere conſilii, vt non amplius per iram ac impetum in ruſticos animaduerterent, ſed, conniuentibus principibus, cauſſas eorum paullo accuratius cognoſcerent, ac demum ex prudentiorum conſilio de iiſdem ſtatuerent. Inde ergo Doctores ſolius Romani iuris rerumque Germanicarum ignari, quum primum in academiis Germanicis docere coepiſſent, ſingularem fingere coeperunt iuriſdictionis ſpeciem, quam, ne nomen deeſſet, patrimonialem vocabant (o). Ex eo ergo tempore iuriſdictionis patrimonialis nomen vbique per Germaniam audiri coepit, maxime quum Principes in litteris inueſtiturarum nobilibus in feudum concederent *die Gerichte, die ober-und nieder-Gerichte, alle vnd iede*

 Gerichte,

(m) *Vid. Addit. IV. ad Capitular. cap. XLVIII.*

(n) Ius Prou. Sax. *libro* II. *art. XXXIII. in* Gloſſ. Germ. *n.* 4. Ius Prou. Sueu. *cap. LXVII.*

(o) Thomaſ. *Diſſ. de hominib. propr.* §. *LXXXVI. & Diſſ. de vſu pract. diſt. homin. in liberos & ſeruos cap. II.* §. *LXIII. & ſequ.*

Gerichte, & quae sunt aliae formulae in curiis feudalibus sequiore demum aeuo receptae. Nec dubitandum adeo, quin potestas, quae olim ceu in Polonia & Russia, tantum dominica erat, hodie in veram abierit iurisdictionem, eamque Nobiles nunc iure feudi, id est, iusto titulo teneant.

§. XIX.

Cur eius signum a ICtis statuatur praestatio gallinae fumosae, des Rauch-Huhns?

Veram hanc esse iurisdictionis patrimonialis originem, iam historicorum testimoniis mediique ac sequioris aeui annalibus ac monimentis esset demonstrandum: sed tempore mihi excluso ea omnia alii scriptioni reseruanda sunt. Illud addere nunc licebit, pleraque, quae de iurisdictione hac hodie veniunt in controuersiam, omnium rectissime ex hac hypothesi posse explicari. Vt vnum atque alterum addamus exemplum: notum est, SIGNVM iurisdictionis patrimonialis, & criminalis maxime, vulgo a ICtis statui praestationem annuam GALLINAE FVMOSAE, *des Rauch-Huhns* (p): & quin recte id quidem fiat, nullus plane dubito. Sed si rationem a ICtis exigas, qui Romanis solum legibus pretium statuunt: mira audies vigilantium somnia. Contendunt enim, inde natam esse hanc gallinarum adpellationem, *quod in altum, seu loca fumo exposita se eleuent gallinae, & ibi requiescant: atque hinc factum, vt earum praestatio altitudinem iurisdictionis seu merum imperium denotet* (q). Ingeniosa profecto diuinatio. Sed si haec est genuina huius antiquissimi moris ratio; merito mireris, cur nobiles non potius vultures, aquilas, aut certe columbas a subditis in signum altae iurisdictionis exegerint. Vera supposita iurisdictionis patrimonialis origine, plana omnia erunt ac perspicua. Ex TACITO enim supra obseruauimus, dominos seruis seu rusticis annuas iniunxisse pensiones. Inter eas vero praecipue etiam erant gallinae, quae vel viuas praestabant, vel veteri Germanorum ritu infumatas. Vnde medio aeuo plura huius pensionis nomina enata. Dicta enim est *gallinagium*, *census gallinarum*, *gallinium* (r), *gallina fumosa*, *das Rauch-Huhn*, *Leib-Huhn*, & quia pridie diem Cinerum vt plurimum exigi soleret, *das Fastnachts-Huhn* (s). Ea-

que

(p) *Vid.* Pruckm. *Vol.* I. *Consil.* II. *num. LXXXIII.* Klock. *Tom. II. Consil. VII. n.* 159. Brunnem. *Cent.* III. *decis. XXIV. p.* 155 Stryk. *Vs. mod. ff. Libr. II. Tit.* I. *p.* 176.

(q) Stryk. *Diss. de iurisd. circumsepta cap. III. n. XXXIV. vol. I. Disp. & vs. mod. ff. l. c.*

(r) Car. du Fresne *in Gloss. med. & inf. Lat. his vocibus p.* 575. *Part. II.* Stamm. *Libro III. de hom. propr. cap. XXII. pag.* 3.

(s) Chron. Andrense *ad ann.* 1203. *p.* 53. *apud* Car. du Fresne *l. c.*

que consuetudo tam erat vniuersalis, vt medio aeuo gallina pro seruo seu homine proprio acciperetur, in veteri Germanorum prouerbio: *Kein Huhn fleucht über die Mauren* (t). Quum ergo haec gallinarum annua praestatio signum esset seruilis aut certe libertinae conditionis, in seruos vero & libertos domino potestas illa herilis competeret, quae deinde in iurisdictionem patrimonialem abiit: recte omnino haec gallina hodie probabile iurisdictionis signum habetur.

§. XX.

Vnde nata iurisdictio circumsepta, die Pfahl-oder Zaun-Gerichte?

Aeque facile deciditur quaestio, cur in Germania, & in Marchia potissimum, iurisdictio occurrat, ad loca specialia, certas scilicet personas vel certa praedia restricta, quae ideo IVRISDICTIO CIRCVMSEPTA *die Pfahl-oder Zaun-Gerichte* vocatur, opponiturque iurisdictioni sine restrictione loci concessae, *den Straßen-Gerichten* (u)? Hic enim ICti vulgo confugiunt ad exemtionem, & ex Rolando a Valle (x) vrgent, certum territorii locum a iurisdictione posse eximi: Sed exemtionem hanc, quia in facto consistat, esse probandam (y), eam quoque esse stricti iuris, atque hinc extra locum exemtum vbique se exserere iurisdictionem. Sed non opus erit ista exemtione, si veram supponas iurisdictionis patrimonialis originem. Quum enim ea nihil aliud sit, quam potestas veterum Germanorum dominica in seruos & libertos, sequiore aeuo quodam iurisdictionis schemate induta, non potuit illa iure se vlterius extendere, quam in personas casasque rusticorum. Et hinc procul dubio omnis nobilium iurisdictio initio fuit circumsepta, priusquam ampliora Nobilibus iura per inuestituram concederentur. Quemadmodum ergo iurisdictio vniuersalis (*die Straßen-Gerichte*) principum debetur indulgentiae: ita circumsepta genuinam antiqui moris retinuit faciem, simulque indicio est, veteres Marchiones Brandenburgicos iurium suorum fuisse obseruantissimos.

§. XXI.

An possessor huius iurisdictio-

Ad exercitium porro & possessionem huius iurisdictionis quod attinet, quaeri etiam solet, an possessor eius principi edere tenea-

(t) *Vid. de hoc prouerbio* Hert. *in paroem. iur. L. II. paroem. X. p. 607. T. III. Opusc.*

(u) Stryk. *Diss. sing. de iurisdict. circumsepta & Vs. Modern. ff. Lib. II. Tit. I. p. 189.*

(x) Rol. a Valle *Vol. III. Consil. XXXIII. n. 27.*

(y) Erasm. a Chokier *Tract. de iurisd. ordin. in Exempt. P. I. Quaest. VIII. num. 1.*

nis tenea- tur edere possessionis titulum?

tur possessionis titulum? Facilis denuo, supposita vera huius iurisdictionis origine, responsio. Quamuis enim alioquin tanta sit possessionis efficacia, vt a tituli allegatione liberet (z): attamen merito excipitur, quidquid sine titulo possideri nequit (a), qualia sunt omnia regalia, atque adeo etiam iurisdictio (b). Iam vero quum iurisdictio conniuentibus principibus ex potestate in rusticos dominica nata sit, atque adeo nulla pro nobilibus militet praesumtio, quod iis concessa sit iurisdictio, merito sibi princeps titulum edi postulat, nec sufficit adeo, quae alias sufficere aliquamdiu solet, nuda possessio.

§. XXII.

Vtrum cumulatiue an priuatiue praesumatur concessa?

Famosa etiam est quaestio, vtrum iurisdictio patrimonialis cumulatiue an priuatiue data intelligatur? seu, vt clarius rem enunciem, dominusne regionis iurisdictionem censeatur indulsisse communicando duntaxat cum altero, an adimendo sibi? Prius procul dubio esset adfirmandum, si ad ipsam respiciendum esset huius iurisdictionis indolem. Quum enim illa potestas, quae nobilibus in rusticos competit, non fuerit olim vera iurisdictio, eaque hoc schema, quo hodie gaudet, sensim demum induerit: consequens est, vt princeps eam indulgendo nihil iurium suorum voluerit imminutum. Quocunque ergo titulo a domino regionis fuerit concessa, semper ea lege data censetur, vt ne eius superioritas laedatur: quod vero omnino fieret, si promiscue in arbitrium inferiorum diiudicationem caussarum translatam diceremus (c). Enimuero quum feudo hodie concedi soleat, sine restrictione: moribus hodie inualuit, vt non tam cumulatiua sit quam subordinata, & non nisi per modum adpellationis aut querelae de denegata aut protracta iustitia ad superiorem pateat recursus.

§. XXIII.

Conclusio dissertationis.

Multa superessent dicenda de iurisdictione nobilium in vxores & liberos, inque familiam eorum conductitiam, de interpretatione porro formularum in litteris inuestiturarum occurrentium: sed quum charta, quam festinantes huic dissertationi inaugurali destinauimus, plura nunc non capiat: plurima, quae restant, alii occasioni reseruare, qua totam hanc materiam, cuius veluti primas iam

(z) *L. Cogi II. C. de petit. heredit.*

(a) B. Brunnemann. *ad h. l.*

(b) Stryk. *Vs. mod. l. c.* §. 27. Thomasius *Diss. de praescript. subdit. adu. principem.*

(c) Hert. *de Consultat. legib. & iudiciis in specialib. Imp. Germ. rebuspubl.* §. *XXII. p.* 450. *T. II. Opusc.*

iam lineas duximus, luculentius ac maiore adparatu tractare licebit. Interim, dum politius quid ac limatius molior, contentum te, LECTOR, hoc Catone eſſe iubeo.

GE. BEYERVS, IN PRAEF. POSIT. SECVNDVM PAND.

§. XXIV.

IVs Germanicum antiquius hic (in iuriſprudentia enucleanda,) perquirendum eſſe, veriſſimum eſt, quantumcunque etiam rideant delicatuli, quos neſcio quid aſperum & incultum in verbis offendit, quaſi phaleratum dicendi genus & comta verborum lenocinia ad imperantium voluntatem ſubditis aperiendam requirantur. - - Neque hodie metuendi ſunt ſiniſtri in iure patrio enucleando ſucceſſus, poſtquam *Schilterus* ſatis ſuperque oſtendit, eſſe in Germanicis legibus plura, laborem eruditorum non admittentia modo, ſed & exſpectantia, & ſatis habere ICtos, quo hic ſe exerceant, ſi modo vltra collegia praeceptorum ſapere, & viae commodiori, ſed non adeo commentatorum voluminibus explanatae, inſiſtere, non alicuius laboris eſſe putarent.

DE

DE LEVIS NOTAE MACVLA

AD LEG. XXVII. COD. DE INOFF. TEST.

EXERCITATIO VII.

§. *I. Legis XXVII. C. de inoff. test. celebritas & tenebrae.* §. *II. Exercitationis partitio.* §. *III. Textum legis a Triboniano interpolatum esse, ex L.* 1. *C. Theod. de inoff. test. patet.* §. *IV. Longa eidem lacinia ex L.* 3. *C. Theod. eod. adsuta.* §. *V. Quo tempore lex lata?* §. *VI. Eius analysis & explicatio.* §. *VII. An noui quid sanxerit Constantinus M.?* §. *VIII. Summa olim testandi libertas sensim coangustata.* §. *IX. Hinc &* QVERELA INOFFICIOSI *inuenta.* §. *X. Eius origo.* §. *XI. Eiusdem antiquitas.* §. *XII. Ea paullatim etiam ad alios, & maxime fratres, porrecta est.* §. *XIII.* IO. VAN DE WATER *sententia expensa.* §. *XIV. Quando olim haec querela locum habuerit contra testamentum fraternum?* §. *XV. Constantinus M. non tam nouum ius reperit, quam vetus in vsum reuocauit.* §. *XVI. Cur personas turpes & leuiter notatas fratribus anteferri noluerit? Respicit Constantinus ad legem Papiam Poppaeam.* §. *XVII. Ante eam legem vxores plebeias, at non libertinas, ducere licebat.* §. *XVIII. Postea senatoribus libertinarum, ingenuis turpium personarum nuptiis interdictum est.* §. *XIX. Qui contra hanc legem personas vel turpes vel leuiter notatas duxerant, nihil poterant capere.* §. *XX. Quaenam personae ob turpitudinem vel leuem notam capere non potuerint?* §. *XXI. Per turpitudinem incapaces habebantur lenones & lenae, a lenonibus manumissae:* §. *XXII. Iudicio publico damnatae, & in adulterio deprehensae.* §. *XXIII. Artem ludicram facientes.* §. *XXIV. Ob leuem notam capere non poterant illorum liberi, non meretrices.* §. *XXV. Nec non libertini.* §. *XXVI. Legis nostrae occasio: & cur ad legem Papiam Poppaeam respexerit Constantinus.* §. *XXVII. Eum ad*

ad hanc legem respexisse, ex interpretibus veteribus demonstratur. §. *XXVIII. Doctrina vulgaris de leuis notae macula, eiusque natura.* §. *XXIX. De personis, quas hodie leuis notae macula adspersas putant.* §. *XXX. De aliis, quas olim hac macula dehonestarunt.* §. *XXXI. De effectibus huius maculae.* §. *XXXII. Errores doctorum circa naturam huius maculae.* §. *XXXIII. An personae, quae a doctoribus notantur, iure hac macula adspergantur?* §. *XXXIV. An spuriis leuis notae macula haereat?* §. *XXXV. Quid de effectibus, quos doctores huic maculae tribuunt, sentiendum?* §. *XXXVI. Conclusio dissertationis.*

§. I.

INter celeberrimas tritissimasque, quae in iure nostro exstant, leges locum haut postremum sibi vindicat LEX XXVII. COD. DE INOFF. TEST. quam euoluere paullo accuratius atque enodare decreuimus. Quemadmodum enim vsu venire solet, vt, qui frequentissime e pulpitis atque in foro recitantur, textus minime omnium a plerisque intelligantur: ita & huius tam insignitae constitutionis eadem fere fata fuisse animaduertimus. Vulgo doctores inde exsculpunt nescio quod ignominiae genus, ab infamia iuris aeque ac facti secretum, quod petitis ex hac lege verbis LEVIS NOTAE MACVLAM adpellitant, eaque contumelia non modo spurios, carnifices, lictores, verum etiam quosdam opifices, qui sordidiore vitae genere quaestum faciunt, dehonestare solent. Varios quoque comminiscuntur huius maculae effectus, eamque non solum fratribus & sororibus praeteritis, de inofficioso fratrum testamento conquerendi occasionem suppeditare, verum etiam ab omnibus dignitatibus ipsisque opificum collegiis arcere contendunt. Quae omnia quum a legis nostrae sensu alienissima videantur: licebit illi aliquot noctes dare, periculumque facere, possitne illi industria nostra aliquid lucis adfundi.

Leg. XXVII. C. de inoff. test. celebritas & tenebrae.

§. II.

Ne vero latius, quam dissertationis limites ferant, euagemur: ipsi de regundis scriptionis nostrae finibus erimus solliciti, eamque ita partiemur, vt enucleata legis nostrae & querelae inofficiosi historia, cur CONSTANTINVS M. fratribus praeteritis aduersus heredes probro aliquo diffamatos succurrendum putarit, quae sit illa LEVIS NOTAE MACVLA, quam in animo habuerit Imperator, & num denique tota illa de hac macula doctrina, quam in omni-

Exercitationis partitio.

omnibus iureconsultorum commentariis inculcari, animaduertimus, vllum in ista lege praesidium inueniat, cum cura disquiramus.

§. III.

Textum legis a Triboniano interpolatum ex L. C. Theod. de inoff. test. patet.

Lex ergo ipsa, quam interpretandam delegimus, in CODICE IVSTINIANEO (a) ita se habet: *Imp.* CONSTANTINVS *A. Verino. Fratres & sorores vterini ab inofficiosi actione contra testamentum fratris vel sororis penitus arceantur. Consanguinei autem, durante agnatione* (b), *vel non, contra testamentum fratris sui vel sororis de inofficioso querelam mouere possunt, si scripti heredes* INFAMIAE, *vel* TVRPITVDINIS, *vel* LEVIS NOTAE MACVLA *adspergantur, vel liberti, qui perperam & non bene merentes, maximisque beneficiis patronum suum adsequuti, instituti sunt, excepto seruo necessario herede instituto. Dat.* ID. APR. *Sirmii*, CONSTANTINO P. A. V, & LICINIO CAES. COSS. 319. Talem quidem hanc constitutionem CONSTANTINI nobis obtrusit TRIBONIANVS, vel quisquis digerendae huic codicis parti operam nauauit. Sed iam a MERLINO (c) & GOTHOFREDO (d), iureconsultis humanissimis, obseruatum est, hic quoque antiquum obtinuisse hominem, & pro duabus, iisque diuersissimis, CONSTANTINI legibus, vnam nobis, sed interpolatam, & variis laciniis onustam, dedisse. Quod vt luculentius pateat: ipsam adscribemus genuinam CONSTANTINI epistolam, in CODICE THEODOSIANO (e) superstitem: *Imp.* CONSTANTINVS *A. Verino. Fratres vterini ab inofficiosis* (leg. *inofficiosi*) *actionibus arceantur: & germanis tantummodo fratribus, aduersus eos dumtaxat institutos heredes, quibus inustas constiterit esse* NOTAS DETESTABILIS TVRPITVDINIS, *agnatione durante, sine auxilio Praetoris petitionis aditus referetur. Dat.* ID. APR. *Sirmio*, CONSTANTINO V. & LICINIO CAES. COSS. Ex inscriptione sane aeque ac notatione diei & consulum intelligimus, eamdem hanc esse constitutionem, quam in codicem retulit TRIBONIANVS. Et tamen eam suo arbitrio non modo auxit, verum etiam interpolauit, adeo, vt sui vix videatur similis. CONSTANTINVS de solis fratribus loquitur: Tribonianus etiam *sorores* vbique addit. Ille tum demum fratribus hanc querelam indulget, si talis institutus sit heres, cui detesta-

(a) *L. 27. C. de inoff. test.*

(b) *Ita scilicet legendum, non; vt in exemplaribus quibusdam est, agnitione.*

(c) Merlin. *de Legitim. lib. VIII. Tit. II. Quaest. XIII.*

(d) Iac. Gothofr. *Comment. ad Leg. I. Cod.* Theod. *de inoff. testam.*

(e) *L. I. Cod.* Theod. *de inoff. test. lib. II. Tit. XIX.*

teſtabilis turpitudinis notas inuſtas eſſe conſtiterit: hic *infamiae* & *leuis notae maculam* adiicit. Ille fratres germanos, *durante* duntaxat *agnatione*, hanc querelam mouere poſſe ſtatuit: hic, verbis in contrarium ſenſum detortis, de ſuo addit, *durante agnatione, vel non*, adeoque perinde eſſe exiſtimat, agnatine teſtatoris ſint fratres ſuperſtites, an capitis paſſi deminutionem. Quae quam aliena ſint ab Imperatoris mente, nemo non intelligit. Denique longi illius, quod legi noſtrae adſutum videmus, ſyrmatis de liberto ingrato & ſeruo herede neceſſario inſtituto, nec vola vlla nec veſtigium in genuina hac CONSTANTINI conſtitutione exſtare, animaduertimus.

§. IV.

Longa eidem lacinia ex L. 3. C. Theod. eod. adsuta.

Ne quis tamen exiſtimet, poſtremam illam laciniam ex ſolo TRIBONIANI ingenio eſſe profectam: ex eodem CODICE THEODOSIANO (f) diſcimus, illam ex alia CONSTANTINI conſtitutione, annis vndecim poſt edita, decerptam, & ſuperiori ob ſimile argumentum intertextam eſſe. Eam quoque epiſtolam hic dare vel ideo nos oportet, vt ſimul, vnde LEVIS NOTAE MACVLAM exſculpſerit codicis Iuſtinianei auctor, intelligatur. Reſcribit ergo Imperator ad concilium Byzacerum: *Seruus neceſſarius heres inſtituendus eſt, quia non magis patrimonium, quam infamiam, conſequi videtur. Vnde claret, actionem inofficioſi fratribus relaxatam, quum* INFAMIAE *adſpergitur vitiis is, qui heres exſtitit, omniaque fratribus tradi, quae per* TVRPITVDINEM *aut aliquam* LEVEM NOTAM *capere non poteſt inſtitutus. Ita in hac quoque parte, ſi quando, libertis heredibus inſtitutis, fratres fuerint alieni, inofficioſi actione propoſita praeualeant in omnibus occupandis facultatibus defuncti, quas ille perperam ad libertos voluerat pertinere.* Ex quibus adparet, ingenio ſuo denuo indulſiſſe TRIBONIANVM, & hanc ſanctionem plane in alium ſenſum detorſiſſe. CONSTANTINVS enim pro genio ſaeculi, libertinis inimiciſſimi, ſtatuerat, vt, ſi libertus fuiſſet heres inſtitutus, fratres germani praeteriti inofficioſi querela experiri poſſent, ceu luculenter demonſtrauit GOTHOFREDVS (g). TRIBONIANVS vero, ne quid integrum vſquam relinqueret, limitatione addita, totam legem peruertit, neque contra omnes in vniuerſum libertinos, ſed ingratos tantum; qui vel accepta a patrono beneficia maleficiis compenſaſſent, vel ſane egregiis facinoribus tantum beneficium haut meruiſſent, querelam fratrum valere voluit. Quorum

(f) L. 3. Cod. Theod. de inoff. Teſtam. (g) Gothofred. ad L. 3. C. Th. eod. Tom. I. pag. 277.

rum omnium nihil profecto in mentem venerat CONSTANTINO. Videtur tamen & haec lacinia ex altera huius constitutionis parte (h) male intellecta detracta, & loco alieno adsuta esse a TRIBONIANO. Neque enim in hac altera parte epistolae de querela inofficiosi agitur, sed de libertis ingratis in seruitutem reuocandis. Sed TRIBONIANVS, qui vna cum collegis id sibi datum negotii arbitrabatur, vt quadrata misceret rotundis (i): ingrati animi vitium etiam ad querelam inofficiosi transtulit, adeoque non nisi ingratos libertos a fratribus excludi voluit. Rectius se habent, quae de seruo necessario herede instituto in LEGE NOSTRA occurrunt, quamuis & hic non tam verba CONSTANTINI, quam sensum, expressa intelligamus. Sic ergo codicis Iustinianei compilatores duas Constantini constitutiones, & quidem interpolatas, & in alienum detortas sensum, in vnam conflarunt. Eam deinde adhuc magis vel emendarunt vel corruperunt Graeci, qui in BASILICIS (k) totam legem ita sistunt: Οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαὶ κατὰ διαθήκης ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς κινήτωσαν τὴν μέμφιν, ἐὰν οἱ γεγραμμένοι κληρονόμοι ΑΤΙΜΟΙ ὦσι, ἢ ΑΙΣΧΡΟῚ καθ᾽ οἱανδήποτε ΚΟΥΦΟΤ-ΤΗΝ ΑΤΙΜΙΑΝ, ἢ ἀπελεύθεροι μὴ μεγάλαις εὐεργεσίαις τὸν ἴδιον ἀμειψάμενοι πάτρωνα. Κατὰ δὲ δούλου ἀναγκαίου γενομένου κληρονόμου μὴ ἐναγέτωσαν. *Fratres & sorores, agunt de inoffieioso testamento fratris vel sororis, si heredes scripti sint* INFAMES, *vel* TVRPES, *etiamsi ex* LEVISSIMA INFAMIA, *vel liberti, qui maximis beneficiis suum patronum renumerati non sunt. At contra seruum necessarium heredem scriptum non agunt.* Vbi sane adparet, Graecos post IVSTINIANI tempora differentiam etiam inter vterinos & consanguineos fratres sustulisse, fratribusque & sororibus in vniuersum omnibus hanc querelam permisisse. Vnde & THALELAEVS (l) nullum amplius inter ὁμοπατρίους & ὁμομητρίους discrimen statuit: quemadmodum nec THEOPHILVS (m), & HARMENOPVLVS (n) huius differentiae vllam faciunt mentionem.

§. V.

Quo tempore lex lata.

Ceterum vt ad rem ipsam veniamus, edidit hanc constitutionem CONSTANTINVS in consulatu quinto, in quo Licinium Caesarem collegam habuit, id est, anno erae Christianae CCCXIX. Eo tempore totus in eo fuisse dicitur Imperator, vt mores populi Romani,

(h) *L. 1. Cod. Theod. de libertis.*
(i) §. 2. *Constit. de nouo Cod. fac.*
(k) Basilica *Tom. V. lib. XXXIX. leg. LVI.*
(l) Thalel. *in Gloss. ad Synops.*
(m) Theophil. §. 1. *Inst. de inoff. testam.*
(n) Harmenop. *Promt. lib. V. Tit. VI. §. II.*

mani, qui ex anteriorum temporum perturbatione haut parum rubiginis attraxerant, in melius verteret, & ad virtutem humanitatemque traduceret (o). Quam imperatoris curam eo ipſo tempore, anno puta CCCXXI mirifice collaudat NAZARIVS (p): *Exornatae*, inquit, *mirandum in modum, ac prope de integro conditae ciuitates:* NOVAE LEGES REGENDIS MORIBVS, *&* FRANGENDIS VITIIS *conſtitutae, veterum calumnioſae ambages reciſae, captandae ſimplicitatis laqueos perdiderunt. Pudor tutus, munita coniugia,* SECVRAE FACVLTATES AMBITIONE SVI GAVDENT, *nec aliquis habendi quam plurimum metus, ſed in tanta bonorum adfluentia magna verecundia non habendi.* Plures hic celebrantur nouae Conſtantini leges, ad regendos mores & frangenda vitia comparatae, quas etiam laudibus in caelum extulit PORPHYRIVS OPTATIANVS (q). Harum aliae ad *recidendas veterum calumnioſas ambages & captandae ſimplicitatis laqueos* pertinuiſſe dicuntur, quales ſunt, quas his annis de accuſatoribus (r), delatoribus (s), abolitionibus (t), adpellatione (u), re iudicata (x), erroribuſque aduocatorum (y) publicauit: Neque enim ad ſublatas a Conſtantino M. formulas actionum reſpiciunt haec NAZARII verba, ceu ſuſpicatus eſt V. C. CHR. GODOFR. HOFFMANNVS (z), ſiquidem a Conſtantino M. nullas plane formulas actionum, ſed teſtamentorum tantum, ſublatas eſſe, ſatis conſtat (a). Aliae leges *pudorem tutum* praeſtabant, *coniugiaque muniebant*, quo conſtitutiones variae de ſponſalibus (b), concubinis (c), raptu virginum (d), mulieribus, ſeruili amore bacchantibus (e), eodem tempore editae, pertinent. Quae vero NAZARIVS addit de SECVRIS FACVL-

 TATI-

(o) Baron. *Annal. ad ann.* CCCXX. *n. V. ſequ. p.* 274. *Tom.* II. Gothofred. *Chronol. legum Cod. Theod. ad ann.* CCCXIX. *p.* 17.

(p) Nazar. *Paneg. cap. XXXVI.*

(q) Porphyr. Optatian. *Paneg. Carm. VI.*

(r) *L.* 2. 5. *&* 9. *Cod. Theod. de accuſation. lib. IX. Tit.* 1.

(s) *L.* 2. *Cod. Theod. de petit. & delator. lib. X. Tit. X*

(t) *L.* 1. *Cod. Theod. de abolit. lib. IX. Tit. XXXVII.*

(u) *L.* 10. *&* 11. *Cod. Theod. de adpell. lib. XI. Tit. XXX.*

(x) *L. vn. Cod. Theod. de re iudic. lib. IV. Tit. XVI.*

(y) *L.* 1. *Cod. Theod. error. aduocat. lib. II. Tit. XII.*

(z) Hoffmann. *de orig. & progr. iur. Rom. Per. IV. p.* 74.

(a) *Vid.* Gothofr. *ad Cod. Theod. libr. II. Tit. III. p.* 95. *Tom. I. de formulis teſtamentorum teſtis eſt Euſeb. de vit. Conſtantini M. lib. IV. cap. XXVI.*

(b) *L.* 1. *&* 2. *Cod. Theod. de ſponſal. lib. III. Tit. V.*

(c) *L. vn. Cod. de concubin.*

(d) *L.* 1. *Cod. Theod. de raptu virg. lib. IX. Tit. XXXIV.*

(e) *L.* 1. *Cod. de mul. quae ſe ſeruis propr. lib. IX. Tit. IX.*

TATIBVS & AMBITIONE SVI GAVDENTIBVS, ea ad hanc ipſam legem noſtram aliaſque nonnullas, quibus poſſeſſorum & heredum ſecuritati conſuluit (f), videntur pertinere. Senſus enim verborum NAZARII eſt, effectum eſſe CONSTANTINI legibus, vt heredes ab inteſtato captatorum, hereditates aucupantium, artes minus, quam antea, pertimeſcant, ſed potius ea ſtultitia gaudeant, tamquam maxime ſibi profutura. Id quod hac lege ſibi propoſuiſſe Imperatorem paullo poſt adparebit.

§. VI.

Eius analyſis & explicatio.

Scilicet ex ipſo textu ſatis adparet, & infra oſtendetur pluribus, voluiſſe Imperatorem hac lege fratribus aduerſus heredipetas & captatores, maxime vero defunctorum coniuges, aduerſus legem Papiam Poppaeam ductas, ſuccurrere. Hinc iis, in teſtamento fratris praeteritis, querelam inofficioſi indulſit, ſed certis tamen obſeruatis conditionibus, quas partim ſaluas reliquit, partim ſuſtulit TRIBONIANVS. Primo enim eam actionem non fratribus vterinis conceſſit, ſed germanis, id eſt, vt recte in COD. IVSTINIANEO explicatur, conſanguineis, qui, IANO RVTGERSIO (g) teſte, κατ' ἐξοχὴν *germani* tum dicebantur. Quum enim fratres vterini nulla inter ſe agnatione iungantur, portio vero legitima, cuius defectus querelam inofficioſi inducit, non niſi agnationis iure tum deberetur: conſequens erat, vt vterinis nulla competere poſſet querela. Deinde ex eadem ratione, non niſi durante agnatione, hanc querelam a fratribus inſtitui voluit. Emancipatione enim e familia dimiſſi, non minus, ac alius generis capitis deminutionem paſſi, tunc adhuc extraneis accenſebantur (h), adeoque nec legitimam exigere, nec querela inofficioſi vti poterant. Aſt quum animaduerteret TRIBONIANVS, iam ab ANASTASIO (i) Imperatore anno CCCCXCIV diſcrimen inter ſuos & emancipatos ſublatum, & hos in agnatorum numerum fuiſſe cooptatos: alteram hanc conditionem plane ſuſtulit, legique addidit: DVRANTE AGNATIONE; VEL NON. Recte id quidem, & ſuo iure: ſed in eo tamen parum prudentiae oſtendit, quod non primam etiam conditionem, quae eadem ratione nititur, eadem opera aboleuit. Quod ſi enim agnatio non amplius attendenda viſa eſt: quid fuit, quaeſo, quamobrem inter vterinos & conſanguineos diſtingueret?

(f) *L. 4. Cod. Theod. de Inoff. donat. lib. II. Tit. XX.*

(g) Rutgerſ. *Var. lect. libr. I. cap. IX. p. 40. ſequ.*

(h) *Patet hoc ex L. vn. Cod. Theod. de hered. petit. lib. II. Tit. XXII.*

(i) *L. 4. C. de legit. tut. §. 1. Inſt. de ſucceſſ. cognat.*

gueret? Vnde ſane prudentiores BASILICORVM auctores, qui diſcrimen inter conſanguineos & vterinos plane ſuſtulerunt. Tertia quoque conditio a CONSTANTINO addita fuerat, vt ſcripti ſint heredes, qui ob turpitudinem leuemue notam capere haut poſſent, vel quibus inuſtas eſſe conſtiterit deteſtabilis turpitudinis notas: quae verba quo pertineant, infra oſtendemus. Enimuero contingere ſolet, vt de interpretatione nouarum legum ambigant iudices. Quare & haec CONSTANTINI conſtitutio nonnullis crucem figebat. Fratres in ea praeferuntur ſcriptis heredibus, quibus deteſtabilis turpitudinis notas inuſtas eſſe conſtiterit. Addubitabant ergo nonnulli, an id etiam de libertinis eſſet accipiendum. Dedititii ſane liberti, quippe ob admiſſa in ſeruitute crimina ſuppliciis ſubditi, aut ſtigmatibus in facie deformati (k), non immunes ab infamia videbantur: aſt reliquorum libertinorum non eadem erat conditio, quum Latini Iuniani parum a ciuibus abeſſent, & ex fideicommiſſis ſemper, ex teſtamentis vero tum capere poſſent, ſi intra centum dies a cretione iura Quiritium conſequerentur (l): libertini vero vindicta, teſtamento, vel in ſacroſanctis eccleſiis manumiſſi, etiam ciuitatis iura impetrarent, nullaque adeo turpitudinis nota viderentur inſigniti. Hunc ergo ſcrupulum altera conſtitutione ſua exemit Imperator, & libertos omnes, ſaltim ob LEVEM NOTAM ex eiuſmodi teſtamento capere haut poſſe, adeoque eos heredes inſtitutos a fratribus praeteritis merito excludi, docuit. Enimuero nec haec conuenire videbantur ſaeculo IVSTINIANI, qui libertis omnibus non modo ciuitatem (m), verum etiam poſtea ius aureorum annulorum (n), adeoque omnia ingenuitatis ornamenta dederat. Quum ergo iam nulla amplius macula iis haerere videretur: abſonum exiſtimabat TRIBONIANVS, libertinos perſonis vel turpibus, vel leuis notae macula adſperſis, accenſeri, ideoque eos tantum libertos hac ignominia dignos eſſe volebat, qui vel patronum ſibi beneficiis haut deuinxiſſent, vel ei malam retuliſſent gratiam, adeoque ne ſummo quidem illo beneficio moueri potuiſſent ad concipiendum humanitatis ſenſum. Denique ex eo, quod liberti a fratribus querela inofficioſi repelli poſſunt, colligere quis potuiſſet, multo magis id procedere, ſi ſeruus heres fuiſſet inſtitutus. At reſcribit Imperator, ſeruum heredem neceſſarium ſcriptum non vereri fratrum querelam, nec inui-

(k) Sueton. *Auguſt. cap. XL.* Caius *Inſtit. lib. I. Tit. I.* §. III. Vlpian. *Fragm. Tit. I. §. XIV.* Paull. *Recept. Sent. lib. IV. Tit. II.*

(l) Vlpian. *Fragm. Tit. XVII. §. I.*

(m) *L. vn. C. de Lat. lib. toll.*

(n) *L. vn. C. de dedit. libert. toll.*

REL. GALVANVS (b), ſed non alia ratione negat, quam quod liberi iam vetuſtiſſimo iure HEREDES SVI, id eſt, viuo adhuc parente rerum omnium quodammodo domini fuerint. Sed praeterquam quod illud dominium filii familias vix vmbram dominii refert, ne colligi quidem inde poteſt, non licuiſſe ideo parentibus eos exheredes ſcribere, ceu recte oſtendit V. C. IO. VAN DE WATER (c) & LVC. VAN DE POLL (d). Sui enim dicuntur, non quod iam viuo parente fuerint rerum paternarum domini, ſed quaſi proprii, natiui, domeſtici, & quia ipſi parentes veteri iure liberos reuera tamquam res mancipi in dominio habebant, vt eleganter demonſtrat BYNCKERSHOEKIVS (e). Quum vero ſaepe contingeret, vt aut illecebrae muliebres & nouercalia delinimenta patris moribundi voluntatem a liberis nihil tale meritis abducerent, aut pater ipſe, relicta poſt tergum humanitate, patrem nefarie exueret: illa teſtandi exheredandique libertas ſenſim, vt POMPONIVS (f) ait, *coanguſtata eſt, vel* INTERPRETATIONE LEGVM, *vel auctoritate iura conſtituentium.*

§. IX.

Hinc & querela inofficioſi inuenta.

Et liberis quidem, cum praeteritis tum exheredatis iniuſte, initio praetor ſuccurriſſe videtur. Eo enim pertinere arbitror illa VLPIANI (g), quibus edictum illuſtrauit: *In contra tabulas bonorum poſſeſſione liberos accipere debemus ſive naturales ſiue adoptiuos, ſi neque inſtituti, neque exheredati ſunt.* De liberis enim ſuis loqui iureconſultum, vel inde patet, quod paragrapho demum VI. de emancipatis agere incipit, & de iis ita diſſerit: *Et* SVI IVRIS FACTOS *liberos inducit in bonorum poſſeſſionem Praetor.* Verum poſtea inualuit, vt liberis praeteritis, teſtamenta ipſo iure nulla viderentur (h): ex eoque tempore non amplius ſuis, ſed emancipatis liberis illo praetoris beneficio opus erat (i), quamuis & illi bonorum poſſeſſionem nonnumquam peterent, ſi in prioribus tabulis perfectis exheredati; in poſterioribus imperfectis fuiſſent praeteriti (k). Illud ius quando inductum ſit, & quo primum tempore NVLLIVS MOMENTI viſa ſint teſtamenta, in quibus filius, in po-

(b) Galuan. *de Vſufr. cap. VIII. num. XIII.*

(c) Io. van de Water *Obſeru. lib. I. cap. XI. p. 55.*

(d) Luc. van de Poll. *de Exher. cap. VII. p. 21.*

(e) Bynckershoek. *de iure occidendi liberos lib. I. p. 145. ſequ.*

(f) Pompon. *L. 120. D. de Verb. Sig.*

(g) Vlpian. *lib. XXXIX. ad Edict. L. 1. princ. D. de bonor. poſſeſſ. contra tab.*

(h) Papinian. *L. 1. D. de iniuſt. rupt. irrit. teſtam.*

(i) Vlpian. *L. 1. §. 6. D. de bonor. poſſeſſ. contra tab.*

(k) Caius *L. 12. §. 1. D. eod.*

testate testatoris constitutus, praeteritus esset, non adeo expeditum est. Dabimus tamen operam, vt eius originem ex antiquitatis parietinis, quantum quidem fieri poterit, eruamus. Id mihi constat, CICERONIS temporibus adhuc dubitatum esse, an testamentum, filio praeterito, nullum esset habendum. Ita enim speciem huc pertinentem refert TVLLIVS (l): *Quae potuit igitur esse caussa minor, quam illius militis, de cuius morte quum domum falsus ab exercitu nuncius venisset, & pater eius, re credita, testamentum mutasset, & quem ei visum esset, fecisset heredem, essetque ipse mortuus: res delata est ad centumuiros, quum miles domum reuenisset, egissetque lege in hereditatem paternam testamento exheres filius. Nempe in ea caussa quaesitum est de iure ciuili*, POSSETNE PATERNORVM BONORVM EXHERES ESSE FILIVS, QVEM PATER TESTAMENTO NEQVE HEREDEM, NEQVE EXHEREDEM SCRIPSISSET NOMINATIM? Eiusdem historiae meminit VALER. MAXIMVS (m), additque, filium praeteritum *omnibus non solum consiliis*, (in quatuor enim consilia diuisi erant centumuiri, vt e PLINIO (n) discimus) *sed etiam sententiis superiorem discessisse*. Et ex eo tempore factum fuisse videtur, vt ius illud admitteretur in forum, & moribus magis, quam certa lege testamenta, quibus filius familias praeteritus esset, nulla viderentur. Hinc paullo post M. Annaeus, licet alii in adoptionem datus, M. Corseolani patris testamentum, in quo fuerat praeteritus, apud centumuiros rescidit (o): idque deinde alii quoque fecerunt tempore Augusti (p). Et ita quidem filiis praeteritis satis consultum videbatur. Quid vero si nominatim quidem, at iniuste, exheres scriptus filius? Testamentum eiusmodi non iniustum quidem erat, legibusque aduersum: (quia nulla vmquam lege libera illa testandi facultas restricta fuerat,) sed IMPROBVM tamen, INHVMANVM, atque INOFFICIOSVM videbatur. Ea enim vocabula ea in re coniungit CICERO (q). De reliquis vocabulis nullum est dubium: cur vero INOFFICIOSVM adpellari consueuerit eiusmodi testamentum, non adeo notum est. Rem tamen expedit SENECA (r), dum ait: *Sunt, qui ita distinguunt, quaedam* OFFICIA *esse, quaedam* BENEFICIA, *quaedam* MINISTERIA. BENEFICIVM *esse, quod alienus det: alienus est, qui po-* tuit

(l) Cicero *de Orat. lib. I. cap. XXXVIII.*
(m) Valer. Max. *lib. VII. cap. VII. §. 1.*
(n) Plin. *lib. II. Epist. XIV. & lib. VI. Epist. XXXIII.*
(o) Valer. Max. *lib. VII. cap. VII. §. II.*
(p) Idem *ibid. §. IV.*
(q) Cicero *lib. I. aduers. Verrem cap. XLII.*
(r) Seneca *de Benefic. lib. III. cap. XVIII.*

tuit sine reprehensione cessare: OFFICIVM *esse filii, vxoris, & earum personarum, quas necessitudo suscitat, & ferre opem iubet.* MINISTERIVM *esse serui, quem conditio sua eo loco posuit, vt nihil eorum, quae praestet, imputet superiori. Officium* ergo erat veteribus, quidquid cognati cognatis debebant, adeoque testamentum illud INOFFICIOSVM dicebatur, *quod frustra exheredatis liberis, sine* OFFICIO *naturalis pietatis, in extraneas personas redactum esset*, vt illud definit ISIDORVS HISPALENSIS (s). Ex eo itaque dabatur *querela inofficiosi*, quam quum liberi iniuste exheredati apud centumuiros solerent instituere: eam etiam κατ᾽ ἐξοχὴν CENTVMVIRALE IVDICIVM adpellari a SCAEVOLA (t), animaduertimus. Instituta vero hac querela, rescindebantur a centumuiris testamenta inofficiosa, ipsaque etiam legata & datae libertates corruebant, ceu diserte testantur VLPIANVS (u) & PAVLLVS (x), quamuis id postea a IVSTINIANO (y) demum mutatum sit, qui, rescisso hac querela testamento, solam heredis institutionem cadere, & reliqua omnia rata esse iussit.

§. X.

Eius origo.

Origo huius querelae spissis antiquitatis tenebris etiamnum inuoluitur. Ex praetoris edicto illam arcessit PITHOEVS (z), quam sententiam, licet eam non nimis multis sese probaturum, auguratus sit, adeo tamen probauit RANCHINO (a), vt is haec edicti verba veluti legitima comminisci non dubitarit: *Si quis testamentum inofficiosum dicere velit, eo, quod iniuste se exheredatum aut praeteritum esse queratur, neque ei quarta pars debitae portionis ab intestato relicta fuerit, inofficiosi testamenti intra quinquennium ei actionem dabo.* Sed vereor, ne vtrumque hic fugiat ratio. Nam primo querela haec non instituebatur ad tribunal praetoris, ad quod actiones vere praetoriae pertinebant; sed ad centumuiros deferebatur, a quibus non actiones ex edicto praetoris descendentes, sed vsucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluuionum, circumluuionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, testamentorum ruptorum, aliaeue huius generis caussae, e iure ciuili profectae, cognoscebantur, vt luculenter docet CICERO (b).

L l 2 Dein-

(s) Isidor. *Hispal. Orig. lib. IV. cap. XXIV.*
(t) Scaeuola L. 13. *D. de inoffic. test.*
(u) L. 8. §. 16. *D. eod.*
(x) L. 28. *D. eod.*
(y) *Nouell. CXV. cap. III. extremo.*
(z) Pithoeus *ad Collat. Leg. Mosaic. & Romanar. Tit. XVI.* §. III.
(a) Ranchin. *Edict. perpet. restit. lib. V. Tit. III.*
(b) Cicero *de Orat. lib. I. cap. XXXVIII. Conf.* Dionys. Gothofred. *ad L. 10. & 17. D. de inoff. test.*

Deinde certum est, querelam hanc initio biennio (c), ac postea circumacto quinquennio, exspirasse: illudque ius etiam ante Constantinum valuisse, docent VLPIANUS (d) & MODESTINVS (e). Remedia vero praetoria rei persequutoria, quae ad rescissionem actus gesti tendebant, non nisi annalia erant, ceu actionis rescissoriae (f), Paullianae (g), quod metus caussa (h), itemque restitutionum in integrum (i) exemplis demonstrat STRYKIVS (k). Denique ipse PAVLLI (l) textus, quo sententiam suam stabiliri credit PITHOEVS, rem haut conficit. Ait enim iureconsultus: *Qui sui heredes sunt, ipso iure heredes, etiam ignorantes, constituuntur, vt furiosi, aut infantes, & peregrinantes, quibus bonorum possessio propter* PRAETORIAM ACTIONEM *non erit necessaria.* Quamuis enim hic per actionem praetoriam querelam inofficiosi intelligendam esse moneat PITHOEVS: illud tamen vel ideo admitti non potest, quod VLPIANVS (m), Paulli aequalis, querelam inofficiosi e praetoris iurisdictione esse diserte negat, dum scribit: *Non putauit Praetor, exheredatione notatos & remotos ad contra tabulas bonorum possessionem admittendos: sicuti nec* IVRE CIVILI *testamenta parentum turbant. Sane si velint* INOFFICIOSI QVERELAM *instituere, est in ipsorum arbitrio.* Quum enim hic diserte VLPIANVS hanc querelam & a remedio praetoris, & a iure ciuili, discernat: facile patet, illam ex edicto praetoris deriuari haut posse. Existimo ergo, *actionem praetoriam* apud PAVLLVM nec querelam inofficiosi denotare, nec, quod SCHVLTINGIO (n) visum est, hereditatis petitionem praetoriam: sed restitutionem in integrum, quam infantibus atque absentibus contra omissionem querelae inofficiosi dederat ALEXANDER Imperator (o), sub quo floruisse Paullum constat. Quum ergo nihil minus ex hoc PAVLLI loco colligi possit;

(c) Plin. *lib. V. Epist. I. Ex quo loco simul patet, biennium istud non demum constitutionibus Traiani vel Antoninorum inductum esse, ceu existimauit Siccama de iudic. centumuir. lib. II. cap. VI. Rectius hoc biennium ab ordinario tempore vsucapionis immobilium repetit* Io. vande Water. *lib. I. Obs. cap. XI. pag. 60.*

(d) *L. 8. §. vlt. D. eod. praeter quam nullam in Digestis mentionem huius quinquennii fieri, frustra existimat* Io. vande Water. *lib.* I. *Obs. cap. XI. pag. 61.*

(e) Modestin. *L. 9. D. de querel. inoff.*

(f) *L. 35. pr. D. de oblig. & action.*

(g) *L. 6. §. fin. & L. 18. §. 8. D. quae in fraud. cred.*

(h) *L. 14. §. 1. D. quod met. caussa.*

(i) *L. fin. C. de temp. in integr. rest.*

(k) Stryk. *de Action. praescript. Sect. III. Membr. III. Ax. II. p. 326.*

(l) Paull. *Recept. Sent. lib. IV. Tit. VIII. §. V.*

(m) Vlpian. *L. 8. pr. D. de bon. possess. contra tab.*

(n) Schulting. *Iurisp. antiqu. ante Iustin. pag. 408.*

(o) Alex. *Imp. L. 1. C. de in integr. rest. min.*

sit, quam quod inde collegit PITHOEVS: certiorem huius querelae originem reperisse sibi visus est CVIACIVS (p). Animaduertens enim, legem IV. DIG. de inoff. test. in qua querelae illius caussa & ratio indicatur, e CAII LIBRO SINGVLARI AD LEGEM GLICIAM esse decerptam: acute inde coniecit iureconsultus humanissimus, querelam illam e lege quadam Glicia descendere, quam CAIVS ideo singulari commentario illustrarit. Et sane non ignota olim Romae gens Glicia, cuius praeter LIVIVM, FLORVM, SVETONIVM etiam tabulae Capitolinae (q) meminerunt, in quibus ad annum V. C. IↃIIII. laudatur.

M. CLAVDIVS C. F. GLICIA QVI SCRIBA. FVERAT DICTATOR: SINE MAG. EQV.

Vnde & mihi (r) aliquando tam digna CVIACII haec coniectura visa est, vt eam ipse quoque aduersus HOTOMANVM (s) tuerer. Sed iam, re paullo accuratius expensa, ne CVIACII quidem sententia mihi omni exceptione maior videtur. Praeterquam enim, quod inscriptio illa dubia est: lex quoque ipsa, si ab hoc Dictatore vel alio eiusdem gentis lata fuisset, non GLICIA, sed CLAVDIA, vel certe GLICIANA debuisset adpellari. Antiquitati enim omnino conuenit, quod obseruauit CAR. SIGONIVS (t): *Neque enim leges a cognomine adpellantur, vt in* IVS *desinant, sed si id forte fiat, in* ANVS, *vt Grachanae leges, at non Grachiae, & Caesarianae fortasse, non Caesariae: a nomine vero semper, vt Semproniae, Iuliae.* Quibus exemplis a SIGONIO adlatis addi potest lex *Iunia Norbana.* Quum enim alter consul IVNIVS SILANVS, alter L. BALBVS NORBANVS adpellaretur; ab illius nomine & huius cognomine lex dicta est *Iunia Norbana*, non *Iunia Norbania.* Sunt etiam, qui cum DVARENO (u) ex constitutionibus principum hanc querelam repetunt: sed iis iam a CORN. BYNCKERSHOEKIO (x) ita satisfactum est, vt quidquam addere nihil attineat. Quae quum ita sint, circumspectis rebus omnibus, quae huc facere videntur, subductisque rationibus, hanc feci summam cogitationum mearum,

 quere-

(p) Cuiac. *Obseru. lib. II. cap. XXI. lib. III. cap. VIII. libr. XIV. cap. XIV. & in Praelect. Papinian. ad L. 15. §. 1. D. de inoff. testam.*

(q) Pigh. *Annal. Tom. II. p. 50.*

(r) *Vid. Praesid. antiqu. Rom. lib. II. Tit. XVIII. §. V. p. 515. Tom. I. Adsentiuntur etiam Cuiacio* Ant. Augustin. *de Leg. & SC. voce Glicia.* Io. Vinc. Grauina *de Leg. & SC. n. LXXX. p. 649.*

(s) Hotom. *de Legitima Disp. IV. cap. I.*

(t) Car. Sigon. *de Nomin. Rom. p. 1426. edit. Gothofr.*

(u) Duaren. *ad Tit. de inoff. test. cap. II.*

(x) Binckersh. *Obs. lib. II. cap. XII.*

querelam istam non ex aliqua lege, neque ex praetoris edicto, sed ex interpretatione prudentum, descendere, & ob eam etiam caussam non ACTIONEM, nec CONDICTIONEM, sed QVERELAM esse adpellatam, quae vox, obseruante VOSSIO (y), proprie amicis tantum & necessariis tribuitur. Sane *latissimam illam heredes instituendi potestatem, verbis XII. Tabularum tributam, vel* INTERPRETATIONE LEGVM, *vel* AVCTORITATE IVRA CONSTITVENTIVM, *coangustatam esse*, ait POMPONIVS (z): vbi *iura constituentes* non alii sunt, quam iureconsulti, quos & alibi in iure nostro IVRIS AVCTORES (a) & IVRIS CONDITORES (b) adpellari, intelligimus. Deinde satis luculenter id adparet ex ipsa huius querelae natura, quam instituí oportebat eo colore, quasi turbatae mentis fuissent parentes, quum testamentum ordinarent (c). Quo colore profecto opus haut fuisset, si ex lege aliqua aut praetoris edicto descenderet haec actio. Ast videbant iureconsulti, testamenta parentum, in quibus liberi iniuste exheredes scripti, nullo iure posse infirmari. Quum tamen nihilominus liberis eiusmodi succurrendum existimarent: commode in mentem venit, quod furiosi ob turbatam mentem ex lege XII. Tab. (d) in agnatorum ac gentilium curatione sint, adeoque etiam ex hac ratione testamenta condere nequeant (e). Vnde denuo colligebant, furiosorum testamenta in se nulla esse. Haec omnia quum expediti iuris esse non ignorarent: fingebant, patrem, quum faceret testamentum, non integrae mentis fuisse, idque inde praesumendum putabant, quod liberos nihil tale meritos exheredasset, quodque tam malignum de sanguine suo iudicium in virum sanae atque integrae mentis cadere haut videretur. Hoc commentum, non ad seruandam defunctorum famam, vt vulgo interpretes existimant, sed ad cauillanda legis XII. tabularum verba (f) comparatum, quum iis feliciter aliquoties procederet: noua inde nascebatur INOFFICIOSI QVERELA, quae quotidie fere occupabat centumuiros. Et haec quidem est nostra de huius querelae origine sententia, a qua nemo fortassis magis fuit alienus, quam GE. SCHV-

BAR-

(y) Voss. *Inst. Orat. Lib.* I. *Cap. VI.* §. *II. Add.* Petr. Colu. *ad* Apulei *Florid. II. p.* 180.

(z) Pomp. *L.* 120. *D. de verb. sign.*

(a) Paull. *L.* 3. *D. si pars hered. pet.* Modestin. *L.* 39. *D. de act. emti. L.* 17. *de iur. patr.*

(b) *L.* 25. *C. de nupt. L.* 23. *C. de procurat.*

(c) *L.* 2. *D. de inoff. test.*

(d) Cic. *Quaest. Tuscul. Lib. III. Cap. V.* Vlpian. *Fragm. Tit. XII.* §. *II. L.* 3. *D. de curat. furios.*

(e) *L.* 1. *D. qui test. fac. poss.*

(f) Huber. *Ennom. Rom. ad L.* 2. *D. de inoff. test.*

BARTVS (g), qui vllam actionem a iureconsultis inuentam esse, plane negat. Sed quum eam opinionem iam IAC. RAEVARDVS (h) solide profligarit, & vel actionum VTILIVM exemplo satis constet, iureconsultos in locupletando actionum numero solertes admodum fuisse (i): ea de re fusius hic differere nihil attinet.

§. XI.

Eiusdem antiquitas.

Quaerentibus porro, quam antiqua sit illa querela, & quo demum tempore in foro audiri coeperit, vix quidquam, quod curiositati nostrae satisfaciat, nobis suggerunt annales. Iam libera republica eam institui consueuisse, ex CICERONE (k) discimus, qui iam anno V. C. IↃLXXXIII. illius meminit, dum ita in Verrem inuehitur: *Quis vmquam dixit isto-modo? quis vmquam eius rei fraudem aut periculum proposuit edicto, quae neque post edictum, neque ante edictum prouideri potuit? iure, legibus, auctoritate omnium, qui consulebantur, testamentum P. Annius fecerat, non* IMPROBVM, *non* INOFFICIOSVM, *non* INHVMANVM. Immo iam anno IↃXLII eam querelam Romanis haut ignotam fuisse, e VALERIO MAXIMO (l) colligo, qui de C. Calpurnio Pisone ita refert: *Egregia quoque est* C. CALPVRNII PISONIS, *praetoris vrbis, constitutio. Quum enim ad eum Terentius, ab octo filiis, quos in adolescentiam perduxerat, ab vno in adoptionem dato exheredatum se,* QVERELAM *detulisset: bonorum adolescentis possessionem ei dedit, heredesque lege agere passus non est.* Videmus ergo, iam ad C. Calpurnium Pisonem, praetorem vrbanum, eiusmodi querelam a patre exheredato fuisse delatam. Atqui quum tres eius nominis praetores in annalibus occurrant, quorum primus anno V. C. IↃXLII (m); alter anno IↃLXVII (n); tertius anno IↃCXLIX (o) praeturam gessit: facile patet, de primo loqui VALERIVM, siquidem alteri non praetura vrbana, sed quaestiones rerum capitalium; tertio Hispania sorte obuenerunt, primus autem vere praetor vrbanus fuit (p), P. Sulpicio Galba & Cn. Fabio Centumalo Coss. id est anno IↃXLII. Quae quum ita sint, iam vltra centum annos ante CICERONEM notam fuisse oportet inofficiosi querelam. Ea deinde

(g) Ge. Schubart. *Exerc. II. de Fat. Iurispr. Rom.* §. *LXIII. sequ.*

(h) Raeuard. *de Auctorit. prud. cap. XII.* p. 1021. *Tom. II.*

(i) Vinc. Grauina *de ortu & pr. iur. ciu.* §. *XLIII. p. 96.*

(k) Cicero *L. I. aduers. Verrem cap. XLII.*

(l) Valer. Max. *lib. VII. cap. VII. num. V.*

(m) Steph. Vin. Pigh. *Annal. lib. IX. pag.* 181.

(n) Idem *lib. X. pag.* 304.

(o) Idem *lib. XIV. pag.* 151.

(p) Patin. *Famil. Rom. ex num. pag.* 56.

de tam frequenter centumuiros fatigauit, vt nulla magis. Vix vero illustrius eius rei exstat exemplum, quam T. TETTII VIBONIS, cuius inscriptio exstat in hoc marmore apud TOMASINVM (q):

IOVI O. M.
TETTIVS BIVVO
PRO SALVTE
PETRONII MERVLAE
P. PETRONII F.
V. S.

Quum enim is filium C. Tettium infantem e Petronia susceptum exheredem scripsisset: irritum id testamentum reddidit Augustus, filioque subuenit (r). Quam historiam in commentario ad illud marmor egregie illustrat THOM. REINESIVS (s). Vnde certissimum est, satis antiquam hanc querelam, & ex ipsa libera rep. reliquam esse.

§. XII.

Ea paullatim etiam ad alios, & maxime fratres, porrecta est.

Quamuis vero initio non nisi liberis iniuste exheredatis eo modo subueniri coepisset: ius tamen illud, ceu fieri solet, etiam ad alios, non solum agnatos, verum etiam amicos, quos aequitas scriptis heredibus anteferendos esse suadebat, porrectum est. Notum est, filio in adoptionem dato patrem naturalem haut successisse, adeoque, defuncto patre adoptiuo, liberrimam ei fuisse testandi facultatem. Idem ius emancipatis filiis competebat. Quamuis enim ita comparati essent emancipationis ritus, vt ante tertiam mancipationem fiduciam interponeret pater naturalis, eaque caueret, vt emtor fiduciarius filium sibi remanciparet, quo facto pater iura patronatus, adeoque ius succedendi ab intestato retinebat (t): id ius tamen tantum ad successionem ab intestato pertinebat, neque impediebatur filius adoptiuus, sui iuris factus, quo minus testamentum conderet, & heredes, quos vellet, institueret. Et tamen iam olim, libera adhuc republica, liberorum emancipatorum testamenta querela inofficiosi rescindebantur a patribus naturalibus, ceu exemplum supra e VAL. MAXIMO (u) adlatum ostendit. Nemo porro ignorat, ad liberos hereditatem matris iure XII. tabularum haut pertinuisse, quia nec suos heredes habere

(q) Tomasin. *de Donar. & Tab. votiu. cap. XXXIII.*

(r) Valer. Max. *lib. VII. cap. VII. §. III.*

(s) Reines. *Inscript. pag. XXIII. t.*

(t) Cai. *Inst. lib. I. Tit. VI.* §. III. *Inst. de legit. agnat. success.*

(u) Val. Max. *lib. VII. cap. VII. n. V.*

bere poterant feminae (x), adeoque anno demum v. c. IƆCCCCXXXI. Iuliano Rufo & Gauio Orphito coſſ. (y) cautum eſſe SC. ORPHITIANO, vt ſine in manum conuentione matrum legitimae hereditates ad filios filiaſque pertinerent, excluſis conſanguineis & reliquis cognatis (z). Et tamen iam multo ante illa tempora liberis a matribus praeteritis querelam inofficioſi permiſſam fuiſſe, e VALERIO MAXIMO (a) & PLINIO (b) conſtat. Aſt praecipue etiam fratribus id datum, vt a fratribus praeteriti querelam inofficioſi inſtituere poſſent, & quidem iam pridem ante latam legem noſtram & CONSTANTINI M. tempora. Auctor enim eſt VALERIVS MAXIMVS (c), cui ſoli paene, quae de huius querelae antiquitate ſcimus, accepta ferimus, *Pompeium Rheginum, virum tranſalpinae regionis, quum teſtamento fratris praeteritus fuiſſet, & ad* COARGVENDAM INIQVITATEM *eius binas tabulas teſtamentorum ſuorum in comitio inciſas, habita vtriuſque ordinis maxima frequentia recitaſſet, in quibus magna ex parte heres frater eſſet ſcriptus, praelegerenturque et centies & ſexagies ſeſtertium, multum & diu inter adſentientes indignationi ſuae amicos queſtum, quod ad* HASTAE IVDICIVM *attinuerit, cineres fratris quietos eſſe paſſum.* Senſus eſt, Pompeium Rheginum, a fratre praeteritum, Romam veniſſe, querelam inofficioſi inſtituturum: poſtea tamen, mutato conſilio, cineres fraternos turbare noluiſſe. *Coarguere* itaque *teſtamenti iniquitatem* idem eſt, ac inofficioſi querela agere. *Haſtae* vero *iudicium* non aliud eſt, quam iudicium centumuirale, quemadmodum & *centumuiralem* HASTAM *cogere* dicuntur praetor & decemuiri in litibus iudicandis apud SVETONIVM (d). Iam equidem, quo tempore vixerit Pompeius ille Rheginus, vix conſtat. Attamen, quum ipſe VALERIVS MAXIMVS imperante Tiberio floruerit: facile patet, trecentos minimum annos ante CONSTANTINI M. aetatem fratres iam conſueuiſſe querela inofficioſi aduerſus teſtamenta fraterna experiri, adeoque hunc Imperatorem non primum fratribus hanc querelam permiſiſſe. Id vero etiam ex ipſo iure noſtro conſtat. Dum enim VLPIANVS (e) ait, *omnibus, tam parentibus, quam liberis, de inofficioſo licere diſputare, cognatos ve-*

(x) Vlpian. *Fragm. Tit. XXVI. §. VII.*

(y) *Hos coſſ. huic anno adſignant accuratiſſimi faſtorum auctores Henr. Noris Epiſt. Conſul. pag. 462. ap. Graeu. Tom. XI. Antiqu. Rom.* Ant. Pagi *Crit. ad* Baron. *Annal. ad ann. Chriſti CLXXVIII.*

(z) Vlpian. *l. c.*

(a) Valer. Max. *lib. VII. cap. VII. §. IV & cap. VIII. §. II.*

(b) Plin. *lib. V. Epiſt. I.*

(c) Val. Max. *lib. VII. cap. VIII. §. V.*

(d) Sueton. *Aug. cap. XXXVI.*

(e) Vlpian. *L. 1. D. de inoff. teſt.*

ro proprios, qui sint VLTRA FRATREM, *melius facturos, si se sumtibus inanibus non vexarent, quum obtinendi spem non habeant:* satis superque indicat, fratribus suo aeuo licuisse aduersus testamenta fraterna de inofficioso disputare. Id quod etiam ex alio VLPIANI (f) textu elucet, in quo circa inofficiosi querelam plerumque euenire ait, vt in vna eademque caussa diuersae sententiae proferantur, in eiusque rei exemplum addit speciem, *si* AGENTE FRATRE, *heredes scripti diuersi iuris fuerint.* Immo tanto minus mirandum, fratribus permissam esse inofficiosi querelam, quanto certius constat, veteri iure etiam amicis, bene de defuncto meritis, licuisse testamentum eius, non quidem tamquam *inofficiosum,* sed tamquam *ingratum* coarguere, si personae, nullo beneficio testatori cognitae, heredes fuissent institutae. VALERIVS MAXIMVS toto capite octauo agit de testamentis, *quae rata manserunt, quum caussas haberent, propter quas* RESCINDI *possent* (g). Atqui iisdem accenset testamenta Q. Caecilii, qui, praeterito Lucullo, bene de se merito, T. Pomponium Atticum heredem scripserat (h); T. Marii Vrbinatis, qui Augustum Imp. erga se beneficentissimum, praeterierat (i); L. Valerii Heptachordi, qui praeteritis aduocatis & patronis suis, togatum hostem, Cornelium Balbum, instituerat (k); T. Barruli, qui Lentulum Spintherem, sibi familiarissimum, nulla ex parte heredem reliquerat (l), & denique M. Popilii, qui Oppium Gallum, ab ineunte adolescentia sibi coniunctissimum, nulla hereditatis parte honorauerat (m). Hos omnes ergo, licet extranei essent, rescindere testamenta potuisse, ait VALERIVS, si voluissent. Quod quo iure facere potuerint, nisi & amicis tum licuisset, inofficiosi querelam instituere, ego equidem non video. Enimuero postea, vt fit, multi ea querela abuti coeperunt, maximeque mali principes, qui non dubitarunt promiscue rescindere testamenta, in quibus ipsi nulla ex parte heredes scripti fuerant. Iam IVLIVM CAESAREM eiusmodi quid statuisse, ait NICEPHORVS CALLISTI (n); Refert enim, illum lata lege cauisse, vt senatorius vir de bonis suis testari haut posset, nisi dimidiam eorum partem principi, qui eo tempore futurus esset, reliquisset. Sed qui in historia Romana non sunt plane hospites, id quidem sibi a NICEPHORO persuaderi haut patientur.

(f) Vlpian. L. 24. D. *eod.*
(g) Valer. Max. *lib. VII. cap. VIII. princip.*
(h) Idem *l. c.* §. *V.*
(i) Idem §. *VI.*
(k) Idem §. *VII.*
(l) Idem *l. c.* §. *VIII.*
(m) Idem *ibid.* §. *IX.*
(n) Niceph. Callist. *Hist. Eccl. lib. III. cap. XXXI.*

tur. Nondum eo tempore certa lege constitutum fuerat, vt respublica vni pareret perpetuo; nec tulisset id Caesaris ingenium, vt actu eiusmodi tyrannico animi sententiam proderet. Procul dubio ergo NICEPHORVM Caii praenomen decepit, vt Caium Iulium Caesarem in Caii Caesaris locum substitueret. De eo enim SVETONIVS (o) refert, quod *testamento primipilarium, qui ab initio principatus Tiberii neque illum, neque se, heredem reliquissent, tamquam* INGRATA *resciderit*. Idem vero deinde sollemne fuit Neroni, de quo idem SVETONIVS (p): *Instituit*, inquit, *vt* INGRATORVM *in principem testamenta ad fiscum pertinerent: ac ne impune esset studiosis iuris, qui scripsissent vel dictassent ea*. Denique & de Domitiano (q): *Confiscabantur*, inquit, *alienissimae hereditates, vel existente vno, qui diceret, audisse se ex defuncto, quum viueret, heredem sibi Caesarem esse*. Quae omnia quum iniquissima essent: meliores, qui sequuti sunt, principes, Traianus puta, Hadrianus & Antonini querelam inofficiosi passim restrinxerunt. De Hadriano sane memoriae prodidit SPARTIANVS (r), eum hereditates eorum, qui liberos haberent, respuisse, tantum abest, vt testamenta aliorum, in quibus ipse fuisset praeteritus, tamquam ingrata resciderit. Idem procul dubio & successores fecerunt. Quo factum est, vt Alexandri Seueri temporibus ab VLPIANO (s) traditum sit, ne cognatis quidem vltra fratres, nedum amicis & familiaribus licere de inofficioso disputare.

§. XIII.

Io. VAN DE WATER *sententia expensa.*

Et haec quidem de ipsa huius querelae origine & progressu monere visum est. Quum vero & vir doctissimus, IOANNES VAN DE WATER (t), ex instituto hanc rem egerit: licebit iam ea, quae ipsi in mentem venerunt, paullo accuratius expendere, vt, an acu rem semper tetigerit, eo clarius perspici possit. Primo ergo dum huius querelae originem ad centumuiros refert, mea quidem sententia, non parum errat. Quamuis enim centumuiri de hereditatibus cognoscerent, non tamen licebat iis, tamquam iudicibus, nouas actiones vel inuenire, vel praetoris ad exemplum edictis proponere. Querela vera inofficiosi ab iis admissa est ideo, quod color, quo illam obducere solebant, efficeret, vt ex XII. tabulis fluere, aut saltim iisdem haut repugnare videretur. Addit equidem vir

(o) Sueton. *Calig. cap. XXXVIII.*
(p) Sueton. *Neron. cap. XXXII.*
(q) Sueton. *Domit. cap. XII.*
(r) Spartian. *vit. Hadr. cap. XVIII.*
(s) Vlpian. *L. 1. D. de inoff. test.*
(t) Io. van de Water *Obseru. lib. I. cap. XI.*

vir clarissimus, stante republica, fictum illum dementiae colorem nondum inualuisse, excogitatum quippe a iureconsultis, quos aetas Iulii Caesaris & Augusti admirata sit. Sed haec quidem nullum, nisi in dicentis auctoritate, inueniunt praesidium. Vnde enim didicit vir eruditissimus, ea demum aetate hunc colorem inualuisse? Siue ipsam querelam stante republica ignotam fuisse existimat, siue colorem hunc demum postea accessisse credit. Vtrumque falsum esse adparet. Ad illud enim quod attinet, alia omnia iam supra ex CICERONE & VALERIO MAXIMO demonstrauimus. Hoc vero si statuit VAN DE WATER, scire velim, quo iure, salua lege XII. tabularum, haec querela, libera adhuc republica, admitti potuerit? Accedit, quod ipse doctissimus auctor quartae legitimae originem cum CLAVDIO CHIFLETIO (u), IANO A COSTA (x), & ANT. SCHVLTINGIO (y), ad legem Falcidiam refert, quam Cn. Domitio Caluino & C. Asinio Pollione Coss. anno v. c. IↃCCXIV. latam esse, vel ex DIONE (z) constat. Si vero ineunte Augusti principatu haec quarta legitima inualuit, quid opus erat colore isto fictae dementiae? Cur post ea demum tempora de inueniendo isto laborauerint? quum longe expeditius liberis suppeteret agendi fundamentum, quod scilicet legitimam hereditatis paternae portionem non haberent. Quare non praestitisse arbitror virum doctissimum, quod inscriptio istius obseruationis, ceteroquin eruditissimae, promittit; siquidem de origine querelae inofficiosi eiusque aetate vix quidquam, quod sit operae praetium, attulit, & vbique coniecturas potius, quam argumenta vendidit lectoribus.

§. XIV.

Quando olim haec querela locum habuerit contra testamentum fraternum.

Redimus iam ad querelam inofficiosi fratribus competentem; quam ante CONSTANTINI M. tempora vsu frequentatam esse, supra demonstrauimus. Iam scire nostra interest, quibus demum conditionibus a fratribus institui potuerit, & quid noui ea in re CONSTANTINI M. constitutione inuectum sit? Sunt, qui praelationem tantum turpium personarum ab hoc imperatore prohibitam existimant, quum ante hanc constitutionem contra quoscunque heredes extraneos agi a fratribus potuerit. Sed e VALERIO MAXIMO (a) constat, iam olim, libera adhuc rep. praecipue a centumuiris

(u) Claud. Chifflet. *de legitima port. cap. III.*

(x) Ian. a Costa *ad princ. Inst. de inoff. test.*

(y) Ant. Schulting. *Iurispr. anteiustin.* p. 381.

(z) Dio Cass. *Lib. XLVIII. p.* 430.

(a) Valer. Max. *Lib. VII. Cap. VII. §. VI. & VII.*

ris quaesitum esse in hac caussa, an persona humilis vel turpitudine insignis propinquis fuerit praelata. Hinc vbi de Pompeio Rhegino, inofficiosi querela contra fratris tabulas acturo, loquitur, statim addit: *Et erant ab eo instituti heredes, neque sanguine patrio pares, neque proximi, sed & alieni &* HVMILES, *vt non solum flagitiosum silentium, sed etiam* PRAELATIO *contumeliosa videri posset* (b). At postea non tam de vilitate heredum, quam statu eorumdem quaeri coepit, si quando a fratribus de inofficioso disputaretur. Tum demum enim victoriam sibi spondere poterant fratres praeteriti, si quis vel *seruilis conditionis*, vel *non municeps* heres fuisset institutus. Discimus hoc ex fragmento PAVLLI (c), in quo primus IAC. GOTHOFREDVS (d) haec antiqui iuris vestigia notauit. Ait enim ibi iureconsultus: *Quantum ad inofficiosi liberorum vel parentum querelam pertinet, nihil interest, quis sit heres scriptus, ex* LIBERIS, *an* EXTRANEIS, *vel* MVNICIPIBVS. Quae verba διὰ διαστολὴν nihil indicant aliud, quam in fratrum querela permultum interfuisse, liberne, an extraneus vel municeps in tabulis heres scriptus fuerit. Fratribus ergo, ceu ex hac quantiuis pretii lege adparet, anteferri non poterant SERVI, etiam cum libertate instituti, tam leuis quippe existimationis, vt non hominibus, sed rebus mancipi, vel possessionibus accenserentur (e), vnde notum illud IVVENALIS (f):

O demens, ita seruus HOMO *est?*

Nec magis fratribus praeferendi videbantur EXTRANEI; quo vocabulo quidem alias in iure nostro adpellantur, quicumque testatoris iuri subiecti non sunt, vel certe, qui nullo ei cognationis vinculo iuncti (g): sed neutram tamen vocabuli notionem hic locum inuenire arbitror. Quid enim opus erat monere, fratribus anteferri potuisse liberos suos? Aut si contra omnes, nulla propinquitate sanguinis iunctos, querela hac experiri licuit fratribus, quid opus fuit, seruos & non municipes separatim nominare, quum vtrique iam extraneorum nomine contineantur? Existimauerim itaque, *extraneum* hic a PAVLLO opponi municipi, eumdemque adeo esse ac *non municipem*. SEXTVS enim POMPEIVS (h),

 vete-

(b) Idem *Lib. VII. cap. VIII. §. IV.*

(c) Paul. *L. 31. §. 1. D. de inoff. test.*

(d) Gothofr. *ad L. 1. C. Theod. de inoff. test. Tom. I. p. 173.*

(e) Vlpian. *Fragm. Tit. XIX. §. I.* Bynkersh. *de rebus mancipi & nec mancipi Cap. V. p. 115. opusc.*

(f) Iuuenal. *Sat. VI. v. 221.*

(g) Brisson. *de verb. Signif. voce Extraneus.*

(h) Sext. Pompei. *de verb. veter. p. 1373. edit.* Dion. Gothofr.

veterum verborum peritissimus, EXTRARIVM esse ait, *qui extra forum, sacramentum, iusque sit*, id est, qui nec eodem foro vtatur, nec eidem municipali reip. sacramentum dixerit, nec denique particeps sit reliquorum eiusdem municipii iurium. *Extrarios* vero & *extraneos* in iure nostro promiscue vsurpari, ex textibus constat quam plurimis (i). Et alibi etiam in iure nostro EXTRANEI sunt homines alterius prouinciae (k), ceu obseruauit LVC. VAN DE POLL (l). Ex quo satis patet, cur extraneis municipes opponat PAVLLVS, negetque, fratres de inofficioso disputare posse, nisi vel seruus vel extraneus heres fuerit institutus; quum contra ea in liberis perinde fuerit, liberne an seruus, extraneus an municeps, heres fuisset scriptus. Atque inde simul insignem lucem capit fragmentum VLPIANI (m), vbi *circa hanc querelam plerumque euenire ait, vt in vna atque eadem caussa diuersae sententiae proferantur*, additque exemplum, si FRATRE *agente, heredes scripti* DIVERSI IVRIS *fuerint*, tunc enim fieri, *vt pro parte testatus, pro parte intestatus, decessisse videatur frater defunctus.* Species enim, qua haec lex illustranda, non alia est, quam si quis, fratre praeterito, heredes quosdam seruos, quosdam liberos, eosque alios extraneos, alios municipes instituerit. Tunc enim rescisso testamento, pro ea parte, qua serui & extranei instituti, cadebat heredis institutio; pro altera, qua liberi homines, iique municipes, scripti, rata ac firma habebatur, adeoque testator pro parte testatus, pro parte intestatus, videbatur decessisse. Hoc est illud ius antiquum, quod proxime ante CONSTANTINVM circa querelam inofficiosi viguisse, accurate, vt solet, ostendit GOTHOFREDVS. Enimuero diuortium ab hac opinione denuo facit IO. VANDE WATER (n), qui haec omnia gratis a GOTHOFREDO tradi existimat. Praeterquam enim, quod ex multis digestorum legibus (o) constet, fratribus nulla addita limitatione querelam hanc fuisse permissam, ante Constantinum M. nec e PAVLLI quidem & VLPIANI textibus, quos Gothofredus adlegauit, colligi posse existimat, fratribus tantum aduersus seruos & extraneos querelam competiisse, quandoquidem in posteriore alia species, vbi scripti heredes aliud atque aliud ius sortiantur, fingi possit, ex priore vero

(i) *L. 36. D. de bon. libert. L. 78. pen. D. de Legat. 2.*

(k) *L. 3. D. de Offic. praesid. iuncta L. 11. D. de custod. & exhib. reor.*

(l) Luc. vande Poll. *de Exhered. cap. LXI. §. VI. p. 441.*

(m) Vlpian. *L. 24. D. de querel. inoff.*

(n) Io. vande Water *Obs. lib. I. cap. XII. p. 70.*

(o) *L. 1. L. 6. princ. L. 8. §. 5. D. de inoff. testam. L. 21. C. eod.*

ro non nisi ἐκ διαστολῆς ratiocinetur GOTHOFREDVS, qualia argumenta in iure valde periculosa esse soleant. Sed vereor, vt victas manus dare cogatur GOTHOFREDO. Leges, quas allegat WATERVS, fratrum tantum obiter meminerunt, limitationem vero, qua eorum querela restringenda sit, neque addunt, neque aliquam fuisse negant. In LEGE XXIV. D. DE INOFF. TEST. speciem quidem aliquam fingi posse adfirmat, sed eam audire ego, quam fingere malim. *Multa*, inquit WATERVS, *accidere possunt, quibus heredes aliud atque aliud ius sortiri debeant. Fac, tribunalia centumuirorum diuisa esse, & in illo fratrem agentem vincere, in altero succumbere. Vid.* Plin. 6. *Epist.* 33. *vti hoc & similibus exemplis liquidum fecit* Anton. Faber. *in Rationalib. ad h. l.* Sed fingamus, quod fingi vult WATERVS, diuisa esse centumuirorum consilia, in altero fratrem superiorem, in altero inferiorem discedere: an ideo heredes scripti dici possunt DIVERSI IVRIS? Homines *diuersi iuris*, mea quidem sententia, non sunt, qui diuersas sententias in iudicio audiunt, sed qui non vnius eiusdemque status sunt, adeoque, ratione statuum illorum diuersis iuribus vtuntur, v. c. serui ac liberi, extranei ac municipes, peregrini & ciues. Quod ad PAVLLI textum attinet, non ignorare quidem ait his sacris initiatos, argumenta ἐκ διαστολῆς petita esse valde periculosa: sed aut non initiatus sum his mysteriis, aut argumentum ἐκ διαστολῆς, si plura membra fingi nequeant, omnium firmissimum est. Hinc si quis dixerit: *in codicillis nihil interesse, testes sollemniter rogati sint, nec ne:* ego quidem non video, quid periculi subsit, si ἐκ διαστολῆς inde colligam, in testamento testes sollemniter esse rogandos. Suo ergo more & hic agit IO. VAN DE WATER, dum Gothofredum, argumentis firmissimis subnixum, solis coniecturis profligare contendit.

§. XV.

Constantinus M. non tam nouum ius reperit quam vetus in vsum reuocauit.

Iam facile adparebit, quid vel noui sanxerit, vel e veteri iure retinuerit CONSTANTINVS. Non enim tam nouum ius inuenit, quam vetus in vsum reuocauit. Quum enim proxime ante sua tempora solos seruos & extraneos, id est, non municipes, fratribus anteferri haut posse intelligeret: maluit Imperator, vt secundum antiquam obseruantiam tum demum fratribus liceret defunctorum fratrum testamenta rescindere, si personae, quibus inustas esse constiterit turpitudinis notas, heredes scriptae fuissent. Denuo hic in alia omnia discedit IO. VANDE WATER (p), existimans, iam

(p) Io. vande Water *Obseru. lib. XII. cap. I. pag. 67.*

iam olim fratribus germanis hanc querelam competiisse, & competere etiamnum, siue turpis, siue alia quaecumque honesta persona fuerit heres scripta, adeoque hac in specie nullum inter parentes, liberos & fratres germanos intercessisse discrimen: CONSTANTINVM vero id ius porrexisse etiam ad fratres consanguineos, sed ita, vt iis non nisi ea lege hanc querelam concesserit, si turpis persona illis fuerit praelata. Enimuero nec hac in re admittenda videtur viri eruditissimi sententia. In ipsa enim genuina CONSTANTINI M. epistola, quam supra e CODICE THEODOSIANO (q) protulimus, non consanguineorum sed *germanorum* fratrum fit mentio: *Fratres vterini*, inquit Imperator, *ab inofficiosi actionibus arceantur, & GERMANIS tantummodo fratribus aduersus eos duntaxat institutos heredes, quibus inustas constiterit esse notas detestabilis turpitudinis, agnatione durante, sine auxilio praetoris petitionis aditus reseretur.* Iam equidem in aurem nobis dicit vir laudatissimus, per germanos hic significari consanguineos, seu eodem patre saltim progenitos, eamque notionem tum iuris tum litterarum auctoribus frequentissimam esse, e CVIACIO (r), IAC. GOTHOFREDO (s), & ECKIO (t) obseruat: verum, quamuis id facile largiamur, nec negemus, vere consanguineos intellexisse CONSTANTINVM: nemo tamen sibi aeque facile persuadebit, hoc ambiguo vocabulo vsurum fuisse imperatorem, si germanos a consanguineis distinguere voluisset. Germanos fratres ait de inofficioso disputare posse, si turpis persona fuerit instituta: vterinis vero id concedi posse, negat. Quis ergo ex his verbis eum sensum eliciet, germanos semper, vterinos numquam, consanguineos, turpi duntaxat persona herede scripta, agere posse? Non ergo de discrimine germanorum & consanguineorum agit Imperator, sed germanorum nomine & germanos proprie sic dictos, & consanguineos complectitur, iisque querelam inofficiosi, more maiorum, concedit, si turpis persona illis praelata fuerit. Id vero nouum plane est, quod turpibus personis etiam leui nota adspersas, & libertinae conditionis homines iunxit: cuius rei quas rationes habuerit, eadem nobis cura in posterum dispiciendum videtur.

§. XVI.

Cur personas turpes

Vt ergo de hac etiam quaestione disseramus, ipsa huius legis ratio

(q) L. 1. C. Theod. *de inoff. test.*

(r) Iac. Cuiac. *Obseru. lib. XI. cap. XXVI.*

(s) Iac. Gothofred. *ad d. L. 1. Cod. Theod. eod.*

(t) Eck. *in Princip. Pandect. ad tit. de grad. & adfin. in fin.*

& leuiter notatas fratribus anteferri noluerit?

ratio non aliunde rectius, quam ex ipsis legis verbis, intelligi poterit. Genuina vero, quae in CODICE THEODOSIANO (u) superest, CONSTANTINI M. epistola ea omnia fratribus tradi iubet, QVAE PER TVRPITVDINEM AVT ALIQVAM LEVEM NOTAM CAPERE NON POSSIT INSTITVTVS. Ex his vero verbis manifestum est, legem quamdam exstitisse, qua cautum fuerit, vt personae turpes, vel leviter saltim notatae, incapaces quarundam hereditatum essent, & ad hanc ipsam legem respicere CONSTANTINVM. Non enim iubet, vt personae turpes institutae in posterum nihil capiant, fratre defuncti adhuc superstite: sed personas quasdam fratribus anteferri vetat, & eas quidem, quae iam tum *per turpitudinem vel aliquam leuem notam capere non possint.* Ex quo consequitur, vt legem aliquam, qua personae eiusmodi ab hereditatibus quibusdam arcentur, in animo habuerit CONSTANTINVS. Idem ex altera quoque eiusdem epistola (x) colligitur, qua fratres de inofficioso disputare finit aduersus personas, QVIBVS INVSTAS ESSE CONSTITERIT NOTAS DETESTABILIS TVRPITVDINIS. Quo loco vox *detestabilis* non aliud videtur denotare quam *intestabilis.* Haec enim vocabula promiscue solent vsurpari apud veteres. Quomodo vero constare potuit, personis quibusdam inustas esse notas detestabilis turpitudinis, nisi lex quaedam hac de re exstitisset? Atqui nulla vmquam lex personas quasdam ob turpitudinem capere vetuit, quam PAPIA POPPAEA, in qua multa de solidi capacitate, maxime inter virum & vxorem, turpitudine aut leui nota insignitam cauta fuerant. Quare ex ea demum lucem foenerabimur legi CONSTANTINI.

§. XVII.

Ante eam legem uxores plebeias ac non libertinas ducere licebat.

Scilicet antiquissimis temporibus, fluctuante adhuc inter patricios & plebem republica, non erat inter vtrumque ordinem matrimoniorum communio. In ipsis enim XII. Tabulis lege cautum fuerat, PATRIBVS CVM PLEBE CONNVBII IVS NE ESSET (y). Postea, quum plebs satis animaduerteret, legem illam ad stabiliendum patriciorum dominatum dissociandosque ciuium animos vnice esse comparatam: anno ab V. C. CCCVIII. inter tribunicios C. Canuleii tumultus lex perlata est, vt promiscua in posterum essent inter patricios plebemque coniugia (z). Quamuis vero ex eo tempore, maxime, quum plebeii honores, magistratus, sacerdotia

 patri-

(u) L. 3. Cod. Theod. *de inoffic. testam.*

(x) L. 3. Cod. Theod. *de inoff. testam.*

(y) Dionys. *Halic. lib. X. Antiqu. Rom. extremo.*

(z) Liuius *lib. IV. cap. V.*

patriciis extorsissent, satis frequenter gente sua enuberent patriciae, nec raro patricii, & qui postea nouum ordinem constituere coeperunt, senatorii viri plebeias domum ducerent: non ferebat tamen Romana grauitas, vt ingenuus sanguis seruarum libertinarumque vt & turpium personarum commercio contaminaretur. Hinc ex LIVIO (a) discimus, Hispalae Fecenniae libertinae sc. esse concessum, vt nubere posset ingenuo. Quali s. c. sane haut fuisset opus, si licita tum fuissent inter ingenuos & libertinas connubia. Enimuero ex quo inter ciuiles tumultus in peius ire coeperat vetus Romanorum disciplina: eo sensim res redierat, vt & senatorii ordinis viri, nedum reliqui ingenui, libertinas, lenas, aliasque ex vltima faece mulierculas ducerent. M. sane Antonio grauiter id exprobrat CICERO (b), quod in libertinae haeserit amplexibus. *Sed hoc*, inquit, *a te commemoratum puto, vt te infimo ordini commendares, quum te omnes recordarentur* LIBERTINI GENERVM, *& liberos tuos nepotes Q. Fabii libertini hominis.* Quod exemplum quin plures alii tunc sequuti sint, dubitare nos haut patitur temporum illorum conditio.

§. XVIII.

Postea senatoribus libertinarum ingenuis turpium personarum nuptiis interdictum est?

Ne itaque in publicum dedecus vergeret illa nuptiarum licentia, Augustus primo quidem anno v. c. IↃCCXXV. legem Iuliam de maritandis ordinibus tulit (c), quam ita describit HORATIVS (d):

Diua producas sobolem, patrumque
Prosperes decreta super iugandis
Feminis, prolisque nouae feraci
Lege marita.

Enimuero quum hanc legem iterum iterumque tulisset Augustus, eamque, SVETONIO (e) teste, prae tumultu recusantium perferre non posset, nisi demta lenitaue parte poenarum, & vacatione triennii data, auctisque praemiis: demum anno IↃCCLXII. lex perlata est, M. PAPIO MVTILO & Q. POPPAEO SECVNDO (f) coss. ex Kal. Iul. suffectis, ceu marmora capitolina apud STEPH. VIN. PIGHIVM (g) ostendunt, vnde ea lex PAPIA POPPAEA; &, quia simul lex Iulia de maritandis ordinibus in illam migrauerat, IVLIA & PAPIA dicta est. Ea itaque cautum est inter cetera, *vt omnibus*

(a) Liuius *lib. XXXVIII. cap. VI.*
(b) Cic. *Philipp. II. cap. II.*
(c) Dio Cass. *lib. LIV. p.* 602.
(d) Horat. *Epod. XVIII. v.* 17.
(e) Sueton. *August. cap. XXXIV.*
(f) *Non* Secundus *sed* SECVNDINVS *vocatur in numis apud Hub. Golz. Fast. Consf. & triumph. p.* 229. *& sequ.*
(g) Pigh. *Annal. Rom. p.* 19.

nibus ingenuis , praeter ſenatores , eorumque liberos , libertinam vxorem habere liceret (h). Ceterum ipſa legitima huius capitis verba partim PAVLLVS (i) ſeruauit, partim ex aliis auctoribus reſtituit GOTHOFREDVS (k), ex iiſque intelligimus, I. ſenatoribus eorumque filiis, nepotibuſque ex filio, pronepotibuſque ex nepotibus filio natis interdictum eſſe connubio cum libertinis, iiſque, quae ipſae, quarumue pater materue artem ludicram faceret fecerit, vt & earum, quae palam quaeſtum corpore facerent fecerint. Deinde ex iiſdem fragmentis diſcimus II. ſenatorum filias nepteſque ex filio, pronepteſque ex nepotibus filio natis, per hanc legem nubere haut potuiſſe libertinis, iiſque, qui ipſi, quorumue pater materue artem ludicram facerent fecerint. Denique III. eadem lex reliquis ingenuis libertinas quidem vxores permittebat, (id quod DIONE (l) teſte ideo tum e republica viſum eſt, *ἐπὶ πλεῖον τὸ ἄῤῥεν τοῦ θήλεος τοῦ εὐγενοῦς ἦν: quoniam maſculi ingenui numerum ingenuarum feminarum multo anteibant*) iiſdem tamen interdicebat nuptiis cum lenis, a lenone lenaue manumiſſis, iudicio publico damnatis, in adulterio deprehenſis, & ſi quae artem ludicram facerent fecerint (m). Licebat ergo ex eo tempore ingenuo etiam minori libertinam vxorem ducere, quin & matrimonii cauſſa ancillam manumittere. Quod ius non e lege Aelia Sentia, ceu ex male intellecto INSTITVTIONVM loco (n) vulgo colligunt, ſed ex SC. quodam, ad legem Papiam Poppaeam confecto (o), profectum eſt. Hinc ex eo tempore non pauca exſtant vetuſta marmora, in quibus haec & ſimilia legimus (p): SALVIAE NYMPHIDIAE LIBERTAE SVAE ET CONIVGI OPTIMAE B. M. DE SE & L. item: SEPTIMVS IVLIANVS CONIVGI & LIBERTAE KARISSIMAE. item L. AEBVTIVS FELIX FECIT SIBI ET HELPIDI LIB. CONIVGI KARISSIMAE. Enimuero non omnibus promiſcue libertinis iungi ingenuos volebant Romani. Hinc tametſi patronus honeſte duceret libertam: tantum tamen abeſt, vt liberto licuerit patronae, patroniue vxoris vel filiae adfectare nuptias, vt potius, ſi id conatus eſſet, pro dignitate perſonae metalli

Nn 2

(h) Dio Caſſ. *lib. LIV. p.* 608. Caius *L.* 22. *D. de nupt.*

(i) *L.* 44. *D. de ritu nupt.*

(k) Gothofred. *Leg. Pap. Popp. p.* 27.

(l) Dio Caſſ. *lib. LIV. pag.* 608.

(m) *L.* 43. *de ritu nupt.*

(n) §. 5. *Inſt. qui & ex quib. cauſſ. manum. non licet.*

(o) *Tempore Legis Aeliae Sentiae latae nondum libera erant inter ingenuos & libertinas matrimonia. Ex SC. quodam id ius eſſe, patet ex L.* 13. *fin. D. de manum. vind.*

(p) Reineſ. *Inſcript. pag.* IↃCCLIX. *n.* 131. *p.* IↃCCLX. & IↃCCLXXIII.

talli poena, vel operis publici, PAVLLO (q) teste, coerceretur; nisi forte ipsa personae vilitas hanc feueritatem videretur dissuadere (r). Multo minus ingenuis viris ducere licebat *lenas*, ipsa quaestus turpitudine infames, *a lenone lenaue manumissas*, quippe quae quaestum corpore fecisse & publicae patuisse libidini praesumebantur, *publico iudicio damnatas*, *vel in adulterio deprehensas*, quibus ne mica quidem existimationis supererat, & *quae* denique *artem ludicram vel facerent* in praesente, *vel* olim *fecissent*: nam & hunc quaestum tamquam turpem & honestis feminis indignum adspernatos esse Romanos, vel e CORNELIO NEPOTE (rr) discimus.

§. XVIIII.

Qui contra hanc legem personas vel turpes vel leuiter notatas duxerant, nihil poterant capere.

Quum vero lex, sanctione poenali haut munita, imperfecta sit (s): poenas haut leues illis minatur lex PAPIA POPPAEA, qui se eiusmodi personarum connubio commercioque polluissent. Praeterquam enim, quod liberi, ex eiusmodi matrimonio quaesiti, natiue sui heredes non essent (t), nec parentibus prodessent ad consequenda fecunditatis praemia (u): ipsi etiam coniuges *neque hereditatem, quae eis lege obuenisset, neque legatum, neque inter se quidquam capiebant.* Qua de re praeclarus exstat VLPIANI (x) locus, quem, quia ad interpretandam legem nostram egregie facit, integrum adscribere iuuat: *Aliquando nihil inter se* CAPIVNT *coniuges: id est, si contra legem Iuliam Papiamque Poppaeam contraxerint matrimonium, verbi gratia, si* FAMOSAM *quis vxorem duxerit, aut* LIBERTINAM *senator.* Nec inter se tantum nihil capiebant coniuges eiusmodi impares, ceu ex VLPIANO quis posset colligere, sed ne hereditates quidem legitimas, & legata, ab aliis sibi relicta, accipiebant, vt ex fragmentis quibusdam veterum iureconsultorum (y) acute colligit IAC. GOTHOFREDVS (z).

§. XX.

Quaenam personae ob turpitudinem vel

His ergo praemissis, iam non adeo difficile explicatu videbitur, quales in lege nostra sint personae, quae per TVRPITVDINEM, aut ALIQVAM LEVEM NOTAM CAPERE NON POSSVNT? Non aliae

(q) Paull. *Recept. Sent. lib.* II. *Tit. XIX. §. IX.*
(r) Papinian. L. 13. *D. de ritu nupt.*
(rr) Corn. Nep. *praefat.* §. *IV. V.*
(s) Vlpian. *Fragm. Tit. I.* §. *I.*
(t) Paull. *Recept. Sent. lib. IV. Tit. VIII.* §. *IV.*
(u) *L. XXXVII.* §. *VII. l.* 37. 57. *D. de oper. libert.*
(x) Vlpian. *Fragm. Tit. XVI.* §. *II.*
(y) *L.* 130. *D. de verb. signif. L.* 79. *D. de adquir. heredit. L.* 38. *D. de mort. causs. donat.*
(z) Iac. Gothofr. *Leg. Pap. Popp. cap. IV. p.* 276.

aliae videlicet, quam quas lex PAPIA POPPAEA notauerat. Per *turpitudinem* capere non poterant personae, quarum a nuptiis quosuis ingenuos abstinere oportebat: vnde ab VLPIANO etiam FAMOSAE adpellantur. Propter *aliquam vero leuem notam* omnes illi, quibus senatores senatorumque filii & filiae honeste iungi non poterant. Iam pridem enim inter infamiam vel turpitudinem, & leuem notam, discrimen statuerant Romani. Accurate illud obseruat NEPOS (a), dum ait: *Quae omnia apud nos partim* INFAMIA, *partim* HVMILIA *atque ab honestate remota ponuntur*: vbi humile nihil aliud quam leuem notam significare, ex antecedentibus verbis, vbi de mulieribus, artem ludicram facientibus, loquitur, clarissime adparet. Eodem modo distinguit VLPIANVS (b): *Si persona honesta sit, remittitur et satisdatio, & maxime si substantia modica sit: si autem patroni persona* VVLGARIS *vel* MINVS HONESTA *sit, ibi dicendum est, satisdationem locum habere.* Hic quoque personae *minus honestae* sunt infames; *vulgares* leuiter notatae. Alia exempla addere nihil attinet. Prouide ergo Augustus ingenuos infamibus; senatores & senatorum posteros humilibus, vulgaribus vel leuiter notatis iungi prohibuit. Et hi ipsi sunt, quos *per turpitudinem vel levem notam capere non posse* ait CONSTANTINVS, quosque ideo & fratribus anteferri vetat.

Leuem notam capere non potuerint.

§. XXI.

Per turpitudinem ergo capere haut poterant LENÆ, ac, quod par ratio exigit, LENONES, qui mulieres quaestuarias prostituebant (c), siue ipsi per se, siue alterius nomine id vitae genus exercerent (d), siue principaliter hunc quaestum facerent, siue cauponam exercentes corpora quaestuaria in tabernis haberent (e). Hos enim omnes infamia iam praetor notauerat (f). Et quid quaeso eo hominum genere turpius? quid ad omne scelus procliuius? quibus fraudes, periuria, pestilentissimaeque libidines ludus & iocus erant. Omnes sane, quibus aliquis honestatis sensus erat, ab hac exsecranda ciuitatis sentina abhorrebant; ceu vel ex illis parasiti verbis apud PLAVTVM (g) adparet:

Per turpitudinem habebantur incapaces lenones & lenae a lenonibus manumissae.

> *Idem genus est lenonum inter homines, meo quidem animo,*
> *Vt muscae, culices, pedes'que pulicesque, cimices.*
> *Odio & malo & molestiae; bono vsui estis nulli.*

Nn 3 Nec

(a) Nep. *Praef.* §. *V.*
(b) L. 5. §. 1. *D. de legit. tutor.*
(c) L. 42. §. 7. *D. de rit. nupt.*
(d) L. 42. §. 8. *D. eod.*
(e) L. 43. §. 9. *D. eod.*
(f) L. 1. *D. de his qui not. infam.*
(g) Plaut. *Curcul. Act. IV. Scen. II.* v. 13.

Nec vobiscum quisquam in foro frugi consistere audet,
Qui consistit, culpant eum, conspuatur, vituperatur.
Eum rem fidemque perdere, tametsi nihil fecit, aiunt.

Eodem loco habebantur a LENONE vel LENA MANVMISSAE, quum & his non modo seruilis conditio dehonestare, sed & publicae libidini prostitutas fuisse, verosimillimum videretur. Quin tanto magis intererat reipublicae, mulieres, e lupanari prodeuntes, infamia notari, quo sollemnius erat adolescentibus, amicas vel vi, vel pretio, a lenonibus abducere, easque, tamquam ingenuas vxores, sibi deligere. Hae enim fraudes tam erant Romae frequentes, vt vix fabulam excogitarent comici, in qua non fallacia eiusmodi poneretur ob oculos. Vnde PLAVTVS (h):

Spectatores, ad pudicos mores facta haec fabula est.
Neque in hac subagitationes sunt, vllaue amatio,
Nec pueri suppositio, nec argenti circumductio.
Neque vbi amans adolescens SCORTVM LIBERAT, *clam suum patrem.*
Huiusmodi PAVCAS *reperiunt poetae* COMOEDIAS.

Quamuis enim comici Graecorum potius, quam Romanorum, res in fabulis ob oculos posuerint: soliti tamen sunt eiusmodi praecipue vitia producere in scenam, quae Romae erant frequentissima, & oblique notare mores Romanorum, in peius ruentes, adeo vt saepe ad antiquae comoediae licentiam adsurgerent, ceu vel e BACCHIDE PLAVTI (i) constat, & iam a IVL. CÆS. SCALIGERO (k) praeclare est obseruatum.

§. XXII.

Iudicio publico damnatae & in adulterio deprehensae.

Porro & IVDICIO PVBLICO DAMNATAS, & IN ADVLTERIO DEPREHENSAS, infamia notat lex Papia Poppaea. Et de prioribus quidem iam Praetor (l) ita edixerat: *Qui in* IVDICIO PVBLICO *calumniae, praeuaricationisue caussa quid fecisse iudicatus erit, infamia notatur.* Enimuero longius progressus Augustus, etiam adulterii aliorumque criminum publicis iudiciis damnatas infames esse iussit, & non solum, qui ipsas vxores scientes duxerint, lege Iulia de adulteriis teneri voluit (m), verum etiam ingenuo copulatas quidquam capere vetuit lege Papia Poppaea: id quod deinde SC. etiam ad alias mulieres, a senatu damnatas porrectum est (n).

Quin

(h) Plaut. *Captiu. Act. V. Scen. IV. v. 1.*
(i) Idem *Bacchid. Act. V. Scen. III.*
(k) Scalig. *Poet. lib. I. cap. VIII. p. 32.*
(l) *L. 1. D. de his qui not. infam.*
(m) Brisson. *ad Leg. Iul. de adult. p. 114.*
(n) Vlpian. *Fragm. Tit. XIII. §. 11.*

Quin tanta feueritate adulteras perfequutus eft Imperator, vt & in adulterio deprehenfas, quamuis nondum fententiam paffas, immo quamuis abfolutas, infames haberi, nuptiarumque & hereditatum incapaces effe iufferit (o).

§. XXIII.

Praeterea his accenfentur, QVAE ARTEM LVDICRAM FACIVNT, FECERVNT. Artem vero ludicram facere dicebantur, quotquot operas in fcenam faltandi gefticulandique cauffa locauerant, vel etiam extra fcenam fuerant gefticulati (p), quales erant mimi, hiftriones, pantomimi, ὀρχησταὶ, arenarii, de quibus iam ab aliis (q) tam copiofe actum, vt actum agere non vacet. Neque tamen in eumdem cenfum referebantur, qui priuatos ludos agebant (r), nec athletae, thymelici, xyftici, agitatores, & qui aquam equis, refocillandorum eorum cauffa, fpargebant, ceterique omnes, qui ludis facris in deorum honorem inferuiebant, itemque defignatores, quos βραβευτὰς adpellabant, quippe quos omnes iam praetor infamia exemerat (s). Sed & Atellanarum actores artem ludicram facere haud videbantur, fiquidem ofcum illud ludorum genus iam inde ab antiquiffimis temporibus iuuentus Romana tenuerat, nec paffa erat illud ab hiftrionibus pollui. De quo ludorum genere a BRISSONIO (t), SCALIGERO (u), TVRNEBO (x) aliifque accuratius actum eft. Reliqui omnes, in fcenam prodeuntes, tamquam infames tribu mouebantur, ceu ex CORNELIO NEPOTE (y), TERTVLLIANO (z), ARNOBIO (a), AVGVSTINO (b) aliifque difcimus. Ad mulieres in primis quod attinet, eas, vbi mercede conductae in fcenam prodierant, infamia notari cœpiffe, eo minus mirum eft, quo certius conftat, eiufmodi mulierculas praeter artem ludicram etiam quaeftum corpore facere confueuiffe, idque tam impudenter, vt, quod a LIPSIO (c) primum obferuatum eft, transactis fabulis promifcue viris fuccumberent. Quo pertinent illa PLAVTI (d):

Artem ludicram facientes.

Ea

(o) *L. 43. §. 12. D. de rit. nupt.*

(p) *L. 2. §. vlt. D. de his qui not. inf. L. 10. §. vlt. D. ad L. Iul. de adult.*

(q) *Vid.* Torrent. *ad* Suet. *Aug. cap. XLIV.* Briffon. *de iure connub. p. 250. fequ.*

(r) Petr. Fab. *Semeft. lib. I. cap. XX. p. 115. fequ.*

(s) *L. 2. de his qui not. inf.*

(t) Briffon. *de iure connub. p. 251.*

(u) Scalig. *Art. Poet. lib. I. cap. VIII. pag. 33.*

(x) Turneb. *Aduerf. lib. III. cap. XVII. & lib. X. cap. XXVII.*

(y) Nep. *praef. §. V.*

(z) Tertull. *de Spectac. cap. X.*

(a) Arnob. *adu. gent. lib. VII.*

(b) Auguftin. *de Ciuit. Dei lib. II. cap. XIII.*

(c) Lipf. *Elect. lib. I. cap. XI.*

(d) Plaut. *Cafin. Prolog. v. 31.*

Ea inuenietur & pudica, & libera,
Ingenua Atheniensis, neque quidquam stupri
Faciet profecto, in hac quidem comoedia:
Mox hercle vero post, TRANSACTA FABVLA,
Argentum si quis dederit, vt ego suspicor,
Vltro IBIT NVPTVM, *non manebit auspices.*

§. XXIV.

Ob leuem notam capere non poterant illorum liberi, non meretrices.

Et hae quidem personae *famosae* dicuntur VLPIANO. *Leuiter notatae videbantur*, quarumcumque connubium indignum senatoria dignitate *videbatur*. Sic quum ipsi mimi, pantomimi, ὀρχησταί, histriones, infames essent: leui nota insigniti videbantur eorum liberi, quorum a nuptiis non quidem plebeiis, sed senatoribus abstinendum erat ex lege Papia Poppaea, siue suae essent hae personae, siue emancipatae, siue naturales siue adoptiuae (e). Deinde eiusdem commatis habebantur, QVÆ PALAM QVAESTVM CORPORE FACIVNT FECERVNT, id est, meretrices, siue se in lupanari prostituissent, siue in taberna cauponaria (f). Et quamuis earum tantum lex faciat mentionem, quae quaestum ea turpitudine fecerint: parum tamen interesse videbatur iureconsultis, quaestumne ea libidine reuera fecissent, an gratis succubuissent viris (g). Quin tametsi aliqua paupertatis obtentu in eam turpitudinem incidisset (h), posteaque rediisset ad frugem (i): tamen ne sic quidem aboleri videbatur pristinae turpitudinis nota. Nemo vero, cui res Romanae non plane ignotae sunt, mirabitur, gentem profano cultui deditam, tantam meretricibus notam inussisse. Romae scilicet extra poenas legum ciuilium erat, publice prostituere corpus, dummodo mulierculae impudicae quaestus illius foeditatem profiterentur apud Aediles, quorum curae etiam fornices, popinae, cauponae, aliaeque Bacchi Venerisque palaestrae erant demandatae, ceu luculenter ostendit LIPSIVS (k). Facta hac professione, impune se prostituebant feminae, neque opus vlla acriore poena videbatur, quum poenas omnes ipsa ignominiosa illa flagitii professio superaret. Hinc eleganter TACITVS (l): *Vistilia*, inquit, *praetoria familia genita, licentiam stupri apud Aediles vulgauerat*, MORE INTER VETERES RECEPTO, *qui satis poenarum aduersus impudicas in ipsa professione flagitii credebant.*

(e) *L. 44. §. 2. 3. 4. D. de ritu nupt.*
(f) *L. 43. pr. D. de rit. nupt.*
(g) *L. ead. §. 3. D. eod.*
(h) *L. ead. §. 4. eod.*
(i) *L. 43. §. 4. D. de rit. nupt.*
(k) Lips. *Excess. ad* Tacit. *Annal. lib. II. cap. LXXXV.*
(l) Tacit. *Annal. lib. II. cap. LXXXV.*

debant. Quam ignominiosa enim visa sit haec quaestus meretricii professio, vel inde patet, quod, antequam ea fieret, nomina mutare solerent: ad quem morem respicit PLAVTVS (m):

-- Quum huc aduenisti in ipso tempore,
Namque hodie earum MVTARENTVR NOMINA,
Facerentque indignum genere quaestum corpore.

Quem locum praeclare illustrarunt ALCIATVS (n), DVNANTIVS (o), TAVBMANNVS (p). Si qua vero mulier Romae corpus venale haberet, cuius nomen in illo albo haut exstaret, eam Aediles deferebant ad populum, eiusque suffragiis vel mulcta vel exsilio plectebant, ceu exempla docent apud LIVIVM (q). At gliscente malo, & feminis etiam illustribus ad euitandas adulterii poenas licentiam stupri profitentibus, primus Tiberius, teste TACITO (r), Senatusconsultum fieri iussit, *ne quaestum corpore faceret, cui auus, aut pater, aut maritus eques Romanus fuisset.* Idem imperator feminas famosas, quae, vt ad euitandas legum poenas iure ac dignitate matronali soluerentur, lenocinium profiteri coeperant, ne quod refugium in tali fraude cuiquam esset, exsilio mulctauit, vt memoriae a SVETONIO (s) proditum est. Ex quo loco insignem lucem capit textus PAPINIANI (t), in quo ad SC. illud respicitur. Postea quum sub malis principibus denuo inualuisset lenonum, meretricum atque exoletorum vectigal: Alexander Seuerus id sacro aerario inferri vetuit (u), Tacitus vero Imp. prisca seueritate vsus, teste VOPISCO (x), *meritoria intra vrbem stare plane prohibuit.* Tanta ignominia Romae manebat mulieres, quae quaestum corpore facere non dubitarent. Accedebat & aliud dedecus. Quum enim, facta hac professione, IVRE AC DIGNITATE MATRONALI, vt SVETONIVS (y) loquitur, EXSOLVERENTVR mulieres: oportebat eas & cultum matronalem cum habitu meretricio mutare, quo facilius eas ipse externus habitus ab honestis feminis seiungeret. Hinc *meretriciae vestis* meminit VLPIANVS (z), eamque *matronali* pariter ac *ancillari* opponit: & TERTVLLIANVS (a) conqueritur de inclinata temporum suorum disciplina,

(m) Plaut. *Poenul. Act. V. Scen. III. v. 19.*
(n) Alciat. *Parerg. cap. X.*
(o) Donant. *Variar. lib. I. cap. II.*
(p) Taubmann. *ad* Plauti *loc. alleg.*
(q) Liu. *lib. X. & lib. XXV.*
(r) Tacit. *l. c.*
(s) Sueton. *Tiber. cap. XXXV.*
(t) Papinian. *L. 10. §. 2. ad Leg. Iul. de adult.*
(u) Lamprid. *Alex. Seu. cap. XXIV.*
(x) Vopisc. *Tacit. cap. XI.*
(y) Sueton. *l. c.*
(z) Vlpian. *L. 15. §. 15. D. de iniur.*
(a) Tertullian. *de cultu mulier. cap. XII.*

quibus nulla lex amplius istas publicarum libidinum victimas a matronis & matronalibus decoramentis coerceat. Habitus vero ille meretricius, ceu a LIPSIO (b), BRISSONIO (c) aliisque obseruatum, in eo constitit, quod probrosae feminae, posita instita ac stola, togam meretriciam sumere cogerentur. Huc enim pertinent illa IVVENALIS (d):

- - - - Carfinia talem
Non sumet damnata TOGAM.

Nec non illa HORATII (e):

- - - Quid inter -
Est, in matrona, ancilla, peccesue TOGATA?

Vbi *togatam* pro meretrice poni, iam ab ACRONE scholiasta notatum est. Denique & MARTIALIS (f) in hanc togam ita ludit:

Coccina famosae donas & ianthina moechae:
Vis dare, quae meruit, munera? mitte TOGAM.

Quum ergo tam ignominiose Romae habitae sint mulieres, quotquot venalem habere pudicitiam non dubitabant, quum tamen stuprum extra legum ciuilium poenas esset: facile patet, cur iis leuem saltim notam inusserit lex PAPIA POPPAEA.

§. XXV.

Nec non libertini. Eadem leuis notae macula haerere videbatur LIBERTINIS, siquidem & cum his Senatoribus nulla erat communio. Quamuis enim post leges Aeliam Sentiam & Iuniam Norbanam non esset vna omnium libertinorum conditio, siquidem alii Quiritium, alii Latinorum in colonias deductorum (g) iura manumissione adspirabant, solisque dedititiis ex stigmatibus & suppliciis in seruitute inflictis aliquid maculae haerere videretur: existimabant tamen Romani, libertinos in vniuersum omnes ex pristina seruitute vitii & maculae quidquam trahere, quod existimationem eorum integram esse haut pateretur. Hinc PLINIVS (h) Pallantem, quamuis summis honoribus in palatio, ipsisque praetoriis ornamentis condecoratum a Senatu, *fastidiosissimum mancipium* adpellat, eique *honesto loco natos* opponit. Eadem de caussa nec in Senatum legi

(b) Lips. *Exc. ad Tacit. p.* 1176.
(c) Brisson. *Antiqu. Rom. Select. lib. I. cap. IV.*
(d) Iuuenal. *Satyra II. v.* 69. 70.
(e) Horat. *Serm. lib. I. Satyr. II. v.* 63. *&* 81.
(f) Martial. *lib. II. Epigr. XXXIX.*
(g) Vlpian. *XIX.* 4. *Fragm. Reg. ex vetere iurecconsulto n. VIII. p.* 805. *edit.* Schultingii. *Conf.* Ez. Spanh. *Orb. Rom. Exerc. I. §. IX. & Antiqu. Rom. Praesidis lib. I. Tit. IV. & V. §. XIV. pag.* 120. *&* Adpend. *lib. I. §.* CXXII. *p.* 391. *Tom. I.*
(h) Plin. *lib. VIII. Epist. VI.*

legi (i), nec ad honores & militiam palatinam admitti poterant libertini (k). Quin opus iis erat, *restitutione natalium*, vel, vt IVSTINIANVS (l) vocat, *τῷ τῆς παλιγγενεσίας δικαίῳ*, quod beneficium consequuti, *perinde habebantur, ac si ingenui facti, medio tempore* MACVLAM SERVITVTIS *non sustinuissent*, ceu loquitur MODESTINVS (m). Ex quo simul patet, non ad liberationem tantum ab operis atque obsequiis patrono exhibendis, vti vulgo existimant, sed ad maculae illius, quae ipsis ex pristina seruitute haerere videbatur, abolitionem pertinuisse hoc beneficium, adeoque libertinae conditionis hominum non integram fuisse existimationem, qua soli ingenui Romae gaudebant.

§. XXVI.

Legis nostrae occasio & cur ad legem Papiam Poppaeam respexerit Constantinus.

Iam satis ex his constare arbitror, quaenam sint illae personae, quas PER TVRPITVDINEM vel LEVEM NOTAM CAPERE non posse, ait CONSTANTINVS. Sed quid, inquis, legi nostrae cum Papia Poppaea commercii? Finge coniuges, qui contra hanc legem inierant matrimonium, nec inter se quidquam nec ex testamento extraneorum capere potuisse: quid hoc ad querelam inofficiosi, fratribus a CONSTANTINO permissam? Sed salua res est. Lex Papia Poppaea, ad locupletandum aerarium, vt TACITVS (n) ait, comparata, mirum in modum semper placuit principibus Romanis, adeo vt nulla temere lex pluribus SC. & constitutionibus principum firmata sit, quam illa de maritandis ordinibus. Sed paullo ante CONSTANTINI aetatem a veteri illa disciplina fuerat descitum, eoque sensim processerat non ciuium tantum plebeiorum, sed & illustrium, impudentia, vt vilissimis se matrimoniis polluere haud dubitarent. Hinc summi etiam viri vxores ducebant lenas, meretrices, mulieres scenicas, libertinas, de furno & lacu redeuntes; & vicissim mulieres summo loco natae in libertorum seruorumque amplexus ruebant, ceu e binis CONSTANTINI constitutionibus constat, quarum altera anno CCCXX. mulieres seruili amore bacchantes coërcet (o): altera, XVI. annis post edita (p) legem Papiam Poppaeam reuocat in vsum, & non solum Senatori-

(i) *Vid.* Gothofr. *ad L.* 3. Cod. Theod. *de libert. Tom. I. p.* 377.

(k) Lips. *ad* Tacit. *Annal. lib. XI. p.* 283. Spanh. *Orb. Rom. Exerc.* §. *IX. p.* 21. *L.* 3. C. Th. *de libert.*

(l) Nou. *LXXVIII. cap. I.*

(m) Modestin. *L.* 5. *D. de natal. restit.*

(n) Tacit. *Annal. lib. III. cap. XXVIII.*

(o) *L. vn. C. de mul. quae se propr. seru. iunx. edita non anno* CCCXXVI. *vt in Codice Iustinianeo est, sed anno* CCCXX. *Vid.* Gothofr. *Chronolog. Leg.* Cod. Theod. *praemiss. ad h. ann.*

(p) *L.* 1. *C. de natur. lib.*

toribus, verum etiam viris perfectissimis, ipsisque duumuiris & Phoeniciarchis ac Syriarchis, nuptiis eiusmodi indecoris mira seueritate interdicit: quibus legibus profecto haut fuisset opus, nisi tum frequentissimae esse coepissent indecorae eiusmodi nuptiae. Hos ergo famosos coniuges susceptosque ex illis liberos heredes deinde instituebant ex asse, ceu ex constitutione paullo ante laudata (q) patet. Iam quidem aduersus has fraudes satis praesidii erat liberis legitimis & parentibus, quibus iam ab antiquissimis vsque temporibus licuerat querela inofficiosi aduersus quoscumque experiri, si portio illis legitima deesset. Verum fratribus nullum erat ius rescindendi eiusmodi tabulas, nisi vel seruus, vel non municeps, seu extraneus, fuisset heres institutus. Haec ergo animaduertens CONSTANTINVS, fratribus hac lege consulere decreuit, iisque concessit inofficiosi querelam, si heredes fuissent scripti, qui ex lege Papia Poppaea PER TVRPITVDINEM vel LEVEM NOTAM CAPERE haut possent, id est, lenones, lenae, a lenone vel lena manumissae, iudicio publico damnati, in adulterio deprehensi, qui quorumue parentes artem ludicram fecerint, quae quaestum corpore fecerint, ac denique libertini ac libertinae. Quod vero non speciatim coniugum; sed in vniuersum turpium personarum meminit Imperator, illud ideo factum est, quod non temere videretur contingere posse casus, quo quis personam infamem, & nulla sibi consuetudine venerea cognitam, praetermissis fratribus, heredem scriberet.

§. XXVII.

Eum ad hanc legem respexisse ex interpretibus veteribus demonstratur.

Haec est nostra de sensu legis CONSTANTINIANAE sententia, cui profecto inde etiam haut parum ponderis videtur accedere, quod antiquissimi interpretes easdem paene personas, quae ex lege Poppaea capere per turpitudinem non poterant, in hac lege intelligi docuerunt. THEOPHILVS (r) sane, explicaturus, quales sint illae personae turpes leuisque notae macula adspersae: Ἀδελφαὶ δὲ, inquit, *καὶ ἀδελφὸς ἀνατρέπουσι τηνικαῦτα τὴν τοῦ τελευτήσαντος διαθήκην, τῶν χειρόνων προτιμώμενοι, ἡνίκα αἰσχρὸν ἐπέχουσιν οἱ γεγραμμένοι πρόσωπον, οἷον ἡνίοχοι, μῖμοι, κυνηγοὶ, καὶ οἱ ἀπὸ αἰσχρᾶς μίξεως ἐγνωσμένοι, τοῦτο γὰρ ταῖς θείαις περιέχεται διατάξεσι. Porro soror & frater tum demum testamentum defuncti subuertunt, quasi scriptis heredibus a iure praelati, quum heredes instituti turpes personas sustinent, vt* AVRIGAE, MIMI, ARENARII, *& hi*, QVORVM FAMILIA-

(q) *L. vn. de mul. quae se propriis seru. iunx.*

(r) Theoph. *ad princ. Inst. de inoff. test.*

MILIARITAS EX TVRPI CONSVETVDINE CONFLATA EST. *Sic enim id sacris constitutionibus expressum est.* Eodem modo legem nostram interpretatur CONST. HARMENOPVLVS (s): Οἱ δὲ ἐκ πλαγίου, ἡνίκα μόνον αἰσχρὸν ἐπέχωσιν οἱ γεγραμμένοι κληρονόμοι πρόσωπον, ἡνίοχοι τυχὸν ὄντες, ἢ μῖμοι, ἢ κυνηγοί, ἢ ἀπὸ αἰσχρῆς μίξεως ἐγνωσμένοι. *At qui ex transuerso sunt, tum demum, quum turpem scripti heredes personam sustinent, quod forsan* AVRIGAE, MIMI aut ARENARII, GLADIATORES*ve sint, aut ex* TVRPI CONSVETVDINE *contracta familiaritas.* Omisit vterque libertinos, de quibus tamen, quum eorum in lege ipsa diserte fiat mentio, non multum laborabimus. Habemus vero hic eos, *qui artem ludicram faciunt*, id est, mimos, aurigas, arenarios, quos CONSTANTINVS quoque in constitutione, qua legem Papiam confirmat (t), eodem fere modo coniunxit. Habemus *lenones*, *lenas*, *a lenonibus manumissas*, vel, vti CONSTANTINO in eadem lege vocantur, *tabernarias*, & *quae quaestum corpore fecerint.* Has enim omnes probrosas feminas hic τὰς ἀπὸ αἰσχρῆς μίξεως ἐγνωρισμένας vocari facile patet. Quin ex eadem phrasi non obscure patet, ad turpes cum eiusmodi personis coniunctiones, quas ipsas lex Papia Poppaea coercuerat, hic respici. Non multum ab his Graecis interpretibus abit vetus Latinus (u), qui CODICEM THEODOSIANVM illustrare studuit, &, GOTHOFREDO (x) obseruante, nonnumquam rem acu tetigit felicissime. Hic enim legi nostrae hoc quantiuis pretii scholion adiecit: *Germanis fratribus praetermissis, id est, vno patre natis, si turpibus personis, id est, infamibus, fuerit hereditas derelicta, hoc est, aut pro libidine* MERETRICIBVS, *aut pro inhonesto affectu* NATVRALIBVS, *aut certe* THYMELICIS *vel de* LIBERTIS *suis, agendi contra testamentum licentia reseruatur.* Sunt & hic *meretrices*, id est, legis Papiae Poppaeae stilo, quaestum corpore facientes, sunt *thymelici*, id est, artem ludicram facientes. Hos enim licet infamia exemisset praetor: facile tamen condonandum auctori, quod vetus thymelicorum & reliquorum ludionum discrimen non adeo accurate compertum habuerit. Adsunt denique *liberti*, quos ipsos etiam *infamibus* accenset interpres, forte quod eius saeculum ignoraret personarum infamium & leniter notatarum differentiam. Spurios vel *naturales* liberos quo iure huc referat, infra patebit.

 Quum

(s) Harmenop. *Promptuar. lib. V. Tit. VI.* §. 11.

(t) *L. vn. C. de mul. quae se propr. seru.*

(u) Interpret. *vetus* L. 1. C. Theod. *de inoff. test.*

(x) Gothofr. *Prolegom.* Cod. Theod. *cap. VI. p.* CXCV.

Quum vero haec tantum exempli cauſſa attulerit: facile patet, eum, dum meretricum meminit, nec lenas, a lenonibus vel lenis manumiſſas, iudicio publico damnatas, in adulterioque deprehenſas, excluſas voluiſſe. Haec ergo ſatis demonſtrant, interpretes vetuſtiſſimos non alias perſonas, quam quae ex lege Papia Poppaea per turpitudinem vel leuis notae maculam capere non poterant, hic intellexiſſe. Qua in re quum ii procul dubio auctores antiquiores ſequuti ſint: non parum profecto interpretationi noſtrae inde accedere videtur veroſimilitudinis.

§. XXVIII.

Doctrina vulgaris de leuis notae macula ejusque natura.

His ergo de ſenſu legis praemiſſis, facile patebit, quid de vulgari illa doctrina, quam ex hac lege eliciunt iureconſulti, ſit exiſtimandum. Quam vt breui exhibeamus, quidam ſtatuunt, eſſe aliquam leuis notae maculam, alii illam nullum, niſi in fingentium audacia, praeſidium inuenire contendunt (y). Deinde nec, qui iſtam leuis notae maculam admittunt, in eamdem omnes ingrediuntur ſententiam. Alii enim illam ab infamia facti, quam adpellant, vix diſcrepare aiunt (z): alii, qui reliquis accuratiores videri volunt, ab infamia plane ſeiungunt (a); maxime, quia in lege noſtra infamia & haec macula iungantur particula VEL, quam doctores ſua natura in diuerſa cadere obſeruant (b). Addunt iidem, tantum non in oculos incurrere vtriuſque ignominiae differentiam. Infamiam enim facti naſci ex turpi facinore, aduerſus leges admiſſo, eoque proprio: leuis notae maculam etiam ob ſordidum vitae genus, & parentum vitium, adſpergi, nec non ob alias cauſſas, neſcio quas, quas exemplis potius, quam definitione aliqua, exprimi poſſe exiſtimant (c). Deinde illam aiunt perpetuo haerere, adeo, vt ſi vel principis beneficio aboleatur, litura tamen maneat, vt argute ea de re dixit Claudius apud SVETONIVM (d): hanc vel reſtitutione natalium, vel deſerto turpi vitae genere exſtingui facilius (e). Et inde quidem hanc formant huius maculae definitionem, quam tamen nec ſic qui-

(y) Vaſqu. *lib. I. de teſtat. potent.* §. *X. n. LXVIII.* Bocer. *Claſſ. V. Deſ. XXIV. n. XXVII.*

(z) Hartm. Piſt. *Quaeſt. iur. lib. I. Quaeſt. XXX. n. II.* Petr. Heig. *Quaeſt. XXI. n. XVIII.* Peck. *de regul. iur. Canon. Reg. LXXXVII.* Ludwell. *ad* §. 2. *Inſt. de inoff. teſt.*

(a) Lauterb. *Colleg. theor. pract. lib. III. Tit. II. n. XXXI.* Frommann. *Diſſ. de leuis not. mac.* §. *VI.* Struu. *Exerc. VII.* 20.

(b) Strauch. *Lex. Particul. voce* VEL *p.* 268.

(c) *Vid.* Muller *ad* Struu. *Tom. I. p.* 369.

(d) Sueton. *Claud. cap. XVI.*

(e) Frommann. *Diſſ. de leuis notae mac.* §. *LVIII. ſequ.*

quidem omnes admittunt: eam esse *maculam*, *quae opinione honestorum virorum ob defectum legitimorum natalium aut sordidum vel abiectum vitae genus aut mores & actiones, non dolosas quidem, ab honestate tamen recedentes, inuritur, facile exstinguendam* (f).

§. XXIX.

De personis quas hodie leuis notae macula adspersas putant.

Hac semel admissa definitione, dici non potest, quam magnam, vt ita dicam, proscriptionis tabulam suspendant doctores, & quot homines, numquam vel a praetore vel moribus notatos, hac macula adspergant. Sic honestorum hominum tribu mouent, ac tantum non e societate hominum proscribunt CARNIFICES & LICTORES, eo, quod non iustitiae studio, sed innata quadam truculentia in reos saeuire soleant (g), nihilque turpius excogitari possit, quam tam horrendi muneris professione facere quaestum, aliorumque sordibus & sanguine viuere (h). Hinc non modo ipsis his hominibus hanc notam inurunt, verum etiam eorum liberis; quid quod eam, non secus ac contagiosam luem, etiam illos inficere existiment, qui eorum hominum consuetudine frequentius vtuntur (i) quasi vero ipse spiritus carnificum & lictorum pollueret obuios, & aerem, qui nos ambit, pestilenti quodam sidere adflaret. Quod quamuis cordatiorum iureconsultorum iudicio iniquissimum, & ab omni ratione alienum sit (k): tam facile tamen a iureconsultis persuasum est principibus & imperii ordinibus, vt res digna videretur, quam publicis legibus firmarent. Cautum enim illis esse non ignoramus (l), ne carnifices & lictores eodem, quo reliqui ciues, habitu vterentur: quali habitu discolori eos etiamnum in ciuitatibus quibusdam celebrioribus incedere, animaduertimus. Hisce plerique iungunt, EXCORIATORES PECORVM (m), eosque, qui latrinis purgandis adhibentur (n), quos ipsum sordidissimum vitae genus indignos honestorum virorum consortio reddat. Nec melioris conditionis esse iubent CASTRATORES SVVM (o), & CIRCVMFORANEOS, ipsis quippe imperii

(f) Lauterb. *l. c.* Frommann. *l. c.* §. *VII.*

(g) Damhoud. *Pract. Crim. cap.* CXLII. *n. VI.* Carpz. *Prax. Crim. Part.* III. *Quaest.* CXXXVII. *n.* 58.

(h) Muller. *ad* Struu. *Exerc. VII. Thes. XX.*

(i) Carpz. *l. c. n. LIX.* Freher. *de Infam. lib. III. cap. XXIV.*

(k) Richt. *Part.* II. *Decis.* LXXX. *n.* XI. Stryk. *vs. modern. Dig. lib.* III. *Tit.* II. *n. IV.*

(l) Reform. *Polit. anni* CIↃIↃXXX. *rubr. von Nachrichtern.*

(m) Richt. *Part. II. Dec. LXXX. n. XX.* Harpr. *ad* §. 2. *Inst. de inoff. test.* Hahn *ad* Wesenb. *tit. de his qui not. inf. n.* 12.

(n) Fromm. *diss. alleg. c. XXI.*

(o) Stryk. *Vs. mod. Digest. l. c.* Hahn. *l. c.*

perii legibus notatos (p), desperatos porro LVSORES (q), PRODIGOS (r), EBRIOSOS (s), MERETRICES, quae pristinae vitae turpitudini nuncium miserunt (t), LYRISTAS & CITHAROEDOS; vicatim oberrantes (u), ipsosque VESPILLONES & SANDAPILARIOS, eo quod cadauera tractent, eorumque vota eadem sint, ac orci (x). Denique & SPVRIOS huc referunt, & quidem non solum vulgo quaesitos, sed & liberos naturales, quos alii infames (y), alii leuiter saltim notatos existimant (z). Paullo benignius quidam agunt cum liberis praecocibus (a), quos tamen antiquo iure germanico notatos nouimus (b), & exposititiis (c), quorum dubia origo suadet, vt in benigniorem sententiam ingressi, eos e iusto potius matrimonio, quam e furtiuis amplexibus, natos existimemus.

§. XXX.

De aliis quas olim hac maculas dehonestarunt.

Tam late itaque, e doctorum sententia hodienum, patet leuis notae macula: Olim vero multo latius patuit. Eo enim impudentiae quidam doctorum progressi sunt, vt vix vllum opificium aut vitae genus macula vacuum esse paterentur, tametsi illud nec sordidum esset, nec abiectum. Scilicet non omnes statim artes, non omnia opificia, in Germaniae vrbibus in certas tribus vel corpora coaluerant. Multa erant vitae genera, quae ab omnibus e faece etiam plebis promiscue poterant exerceri. Quum ergo sola, quae in corpora coaluerant, opificia honesta dicerentur, (*ehrliche und Zünfftige Handvvercke*;) facile in eam sententiam ingressi sunt doctores, omnia reliqua leui quadam nota insignita esse. Atque inde est, quod doctores veteres & PICTORIBVS (d) NVMVLARIIS (e), COQVIS (f), LANIONIBVS (g), PISTORIBVS (h), FABRIS

(p) Recess. *imp. anni* cIↄ Iↄxxx. *tit. XXXVIII.*

(q) Mascard. *de probat. Conc.* Iↄcccxcvii. *n.* 3.

(r) Speidel. *voce verschvvender.*

(s) Schneidw. *ad* §. 1. *Inst. de inoff. test.*

(t) Lauterb. *Diss. de sing. Fratr. iurib. p.* 83. *n. IX.*

(u) Pet. Friz. *de nobilit. thes. XXX.*

(x) Bud. *ad L.* 5. §. 8. *D. de instit. act.*

(y) Valasc. *conf. XVII.* Farinac. *de Delict. Part. I. Quaest. XIII. n. LII.* Tusch. *tract. Concl. Tom. VII. concl.* CCCCXV. *n.* 1. *& XXI.*

(z) Ant. Fab. *in Cod. lib. IX. Tit. XXVIII. n. XX.* Bacchov. *ad* Treutl. *Vol. I. D. VIII. ad fin.*

(a) Frommann. *Diss. alleg.* §. *XVIII.*

(b) *Ius prou. Saxon. lib. I. Art. XXXVI.*

(c) Frommann. *l. c.* §. *XIX.*

(d) Nold. *de Statu nobilit. ciu. cap. XVII. th. CLXII.* Friz. *de nobil. th. XXX.*

(e) Friz. *l. c.*

(f) Nolden. *l. c.*

(g) Nolden. *l. c.* Sinib. Vbald. *de Nobilit. Axiom. LVI.*

(h) Nold. Friz. *l. c.*

FABRIS (i), CARPENTARIIS (k), LIBRARIIS (l), SARTORIBVS (m), NAVTIS (n), FVLLONIBVS (o), MVLIONIBVS, EQVISONIBVS, AVRIGIS (p), BAIVLIS (q), OPILIONIBVS (r), & aliis leuem hanc maculam adſpergere non dubitarint. Inprimis vero reliqui opifices ſtatus controuerſiam non ſemel mouerunt *textoribus*, *tonſoribus*, *balneatoribus*, *molitoribus*, *buccinatoribus*, *publicanis*, quorum ne liberos quidem in tribus ſuas & corpora admittere voluerunt, donec his aliiſque, nullo ſuo merito notatis, publicis imperii legibus conſultum eſt anno inprimis CIƆ IƆXLVIII (s). Ex his vero ſatis patet, iureconſultos, nullis certis principiis hac quidem in re innixos, ſuo arbitrio, quoſcumque liberet, leui macula adſperſiſſe, peſſimo profecto ad poſteritatem exemplo.

§. XXXI.

De effectibus hujus maculae.

Denique quod ad effectus huius maculae attinet, eos & multos & ſatis triſtes fingunt doctores. Praeterquam enim, quod ex hac ipſa lege noſtra arguunt, fratres conſanguineos, teſtamento praeteritos, querelam inofficioſi inſtituere poſſe: idem etiam procedere aiunt in querela inofficioſae donationis & dotis: ſiquidem tanta inter has atque illam intercedat ſimilitudo, vt ab altera ad alteram ducere liceat argumentum (t). Vnde ſi frater, fratribus vel ſororibus poſt habitis, vel vniuerſa bona in perſonam turpem tranſtulerit, vel marito, leuis notae macula inſignito, eadem in dotem dederit: vtrumque actum ex hac ipſa lege reſcindi poſſe aiunt PEREZ (u), DONELLVS (x), RITTERSHVSIVS (y), & BRVNNEMANNVS (z). Deinde ex eadem lege nonnulli exſculpunt actionem nouam, ad ſupplendam portionem legitimam, comparatam, fratribus etiam & ſororibus, competentem, ſi frater, inſtituta turpi perſona, minus illa portione iis titulo quocumque reliquiſſet (a). Praeterea ab omni dignitate arcent perſonas hac macula notatas (b), adeoque nec ſacros ordines ab iis ſuſci-

(i) Iid. *l. c.*
(k) Iid. *l. c.*
(l) Iid. *l. c.*
(m) Nold. Vbald. Friz. *l. c.*
(n) Iid. *l. c.*
(o) Iid. *l. c.*
(p) Barboſ. *ad L.* 27. *C. de inoff. teſt.*
(q) Gomez. *Tom. I. cap. XI. n.* XXVIII.
(r) Friz. *l. c.*
(s) Reform. *Polit. anni* CIƆ IƆ XLVIII. *Tit. von Handwercks-Söhnen.*
(t) Trentacinqu. *Reſolut.* III. *n.* XIV.
(u) Perez. *ad L. fin. C. de inoff. donat. num.* II.
(x) Donell. *Comment. lib. XIX. cap. XI.*
(y) Rittershuſ. *ad* Novell. *Part.* V. *cap.* XIII. *n.* XIV.
(z) Brunnem. *ad L. vn. C. de inoff. dot.*
(a) Paull. a Caſtro *ad L.* 30. *C. de inoff. teſt. n.* III. Bardili *Diſſ. de condict. ad ſuppl. legit. th.* XVIII. Fromm. *diſſ. alleg. n.* LIV.
(b) Ob. *L.* 2. *C. de dign.*

ſuſcipi (c), nec rempublicam geri poſſe, ſtatuunt (d). Porro eadem ſeueritate ex opificum corporibus exſulare eos iubent, eaque in re quam religioſi ſint opifices, & quantum ſaepe negotii hac ſuperſtitione ſua non modo tribunalibus, ſed & ipſis imperii comitiis, faceſſere ſoleant, neminem latet, cui non plane ignota eſt tritiſſima per Germaniam paroemia: *Die Aemter und Zünffte in den Städten müſſen ſo rein ſeyn, als ob ſie von Tauben geleſen vvaren* (e). Denique & teſtimonio harum perſonarum non multum tribuunt (f), & parum abeſt, quin ſpurios alioſque, quos macula illa notandos exiſtimant, nec ad ſuppletorium, quod vocant, nec purgatorium ius iurandum admitti poſſe, contendant (g). Quod tamen ab aliis merito in dubium vocatur.

§. XXXII.

Errores doctorum circa naturam huius maculae.

Ita in nucleo exhibuiſſe videmur, quae integris commentariis de LEVIS NOTÆ MACVLA diſputant doctores. Quo fundamento vero haec omnia nitantur, ex iis, quae ſupra de legis noſtrae occaſione & cenſu diſſeruimus, facile intelliges. Primo ergo, quod ad huius maculae naturam attinet, non falluntur profecto, qui ab infamia diſcernunt. Praeterquam enim quod TVRPITVDO & LEVIS NOTA in textu noſtro manifeſto diſtinguuntur, & exemplum liberti, de quo loquitur CONSTANTINVS, non patitur nos de infamia vel iuris vel facti cogitare: illud ex antiquitatibus certiſſimum eſt, Romae plebem vltimam, quam libera adhuc rep. in tribus vrbanas coniectam nouimus, quales erant turba forenſis (h), libertini (i), apparitores magiſtratuum & ſerui publici (k), vltimum plebis conſtituiſſe ordinem, &, tamquam *ſordem & faecem vrbis*, vt CICERO (l) vocat, nullo loco habitam fuiſſe. Sane enim nec dignitate hi gaudebant, nec cenſu, & plerumque ſordido vitae genere miſerum ſpiritum trahebant. Infames hos fuiſſe, nemo dixerit: erant tamen ſordidi, humiles, & tales, quorum a conſuetudine vir honeſtus merito abhorrebat. Et hos ipſos olim leui nota adſperſos fuiſſe arbitramur, antequam Auguſtus lata lege Papia Poppaea, certas tantum ex hac turba perſonas ingenuorum nuptiis & hereditatibus indignas exiſtimaret. Multi

(c) Ob. *c.* 23. *X. qui fil. ſunt legit.*
(d) Fromman. *l. c.* §. *LXVII.*
(e) Hert. *Paroem. Iur. lib.* I. *Paroem.* XIV. *pag.* 417.
(f) Ob. *L.* 3. *D. de teſtib.* Struu. *Exerc.* VII. 20. Hahn. *ad* Weſemb. *Tit. de his qui not. infam. num. VIII.*
(g) Heig. *Part. I. Quaeſt.* XXI. *num.* XI. XII.
(h) *Vid.* Sigon. *de Iure ciu. Rom. lib.* I. *cap.* XIII.
(i) Idem *lib.* I. *cap.* XIV.
(k) Idem *lib.* I. *cap.* XV.
(l) Cicero *ad* Att. *lib.* I. *Epiſt.* XIII.

ti ergo Romae erant infames, qui ad faecem illam ac sentinam ciuitatis non pertinebant: multi etiam leuiter notati, quos nulla infamia sequebatur. Ex quo profecto consequitur, vt discrimen aliquod inter infames & leuiter notatos statuendum sit. Deinde quod ad caussas huius maculae attinet: vereor, vt eas satis intelligant doctores. Parentum vitium leui nota adspersisse liberos, nemo rerum Romanarum paullo peritior dixerit. Equidem, si seruiles natales intelligerent doctores, id omnino concedendum videretur. Sed quum non seruis natos, sed spurios, in animo habeant, magnopere falluntur. Liberi nec naturales nec spurii Romae vel tribu mouebantur, vel excludebantur a dignitatibus (m): adeoque nec infames erant, nec leui nota insigniti, vt recte contra GOTHOFREDVM (n) ostendit illustris THOMASIVS (o). Equidem in alia omnia discedit iureconsultus humanissimus, ZACH. HVBERVS (p), qui leuem illis notam etiam Romae haesisse partim PLVTARCHI partim CICERONIS testimoniis euincere conatur. Sed rem mihi ne is quidem confecisse videtur. Ait quidem PLVTARCHVS (q) *spurium comitari perpetuum probrum* (ὄνειδος) *per omnem vitam, quod ansam praebeat illis, qui libenter mordent & laedunt.* Refert idem (r) locum Ciceronis, qui Metello Nepoti saepiuscule interroganti: *Qui pater tuus est?* responderit: Σοὶ ταύτην τὴν ἀπόκρισιν ἡ μήτηρ χαλεπωτέραν ἐποίησεν: *Tibi hanc responsionem mater tua reddidit admodum difficilem.* Denique & alter CICERONIS (s) locus non ignotus est, quo in Erucium, accusatorem S. Roscii, lusit: *Quaeso, Eruci, vt hoc in bonam partem accipias: non enim exprobrandi caussa, sed commonendi gratia dicam. Tibi fortuna non dedit, vt patre certo nascerere, ex quo intelligere possis, qui animus patrius in liberos esset.* Sed ecquid inde colliget HVBERVS? Turpes esse spuriorum natales, nec hodie quisquam dubitat, nec Roma forsan dubitauit, adeoque facile largimur, probrum miseros illos perpetuo sequutum esse, idque occasionem dedisse dicacibus, hanc labem exprobrandi hominibus, nulla sua culpa miseris. Verum nos non agimus de hominum opinione & populi conuicio, sed de eiusmodi leuis notae macula, de qua lex nostra loquitur, id est, quae hereditatis incapaces reddat.

 Non

(m) *L. 3. §. 2. D. de Decur. L. 6. pr. D. eod.*

(n) Gothofr. *ad L. 3. C.* Theod. *de inoff. test.*

(o) Thomas. *Diss. de vsu pract. doctr. inst. de liberorum legitimatione cap.* I. §. III.

(p) Zach. Huber. *de Casib. enucl. Quaest. III. VIII. pag. 60.*

(q) Plutarch. *de prolis amore init. p. 493.*

(r) Idem *vit.* Ciceron. *p. 874.*

(s) Cic. *pro S. Rosc. Amerin. cap. XIV.*

Non enim de omnibus personis humilibus loquitur CONSTANTINVS, sed de iis, *quae ob leuem notam* CAPERE NON POSSINT. Eam vero maculam frustra adspergunt spuriis, vt praeter THOMASIVM ostendit PALAEOTVS (t). Nec solum sordidum vitae genus hanc maculam gignere videtur, quum alias nulla possit reddi ratio, cur Romae non omnes opifices hereditatum incapaces visi sint, quippe quos omnes in sordido vitae genere versari existimabant Romani, ceu DIONYSIVS HALICARNASSAEVS (u) & CICERO (x) testantur. Quare non alia huius leuis notae origo est, quam interdictio nuptiarum cum senatoribus eorumque liberis. Leuis enim nota haerere videbatur iis, quos senatoriis nuptiis indignos iudicauerat lex Papia Poppaea. Denique dum leuem notam facilius, quam infamiam, tolli posse existimant, ne in hac quidem re consentientem me habent doctores. Si enim id de effectu ciuili intellectum velint: aeque facile famam, quam natales, restituet princeps. Sin de opinione hominum; non facilius leuiter notatorum, quam infamium, macula tolletur. Quae quum ita sint, facile patet, immutandam esse leuis notae definitionem, eamque nihil aliud esse, quam *ignominiam, ab infamia secretam, ob quam personae quaedam nec senatoriis nuptiis, nec hereditate dignae iudicantur, si fratres consanguinei in tabulis fraternis fuerint praeteriti.*

§. XXXIII.

An personae quae a doctoribus notantur, iure hac macula adsperguntur.

Ex quibus simul patebit, quo iure quaue iniuria tot personis leuem notam inurant iureconsulti? Carnifices Romae, vt a SIGONIO (y) obseruatum est, erant, qui in crucem sontes agebant. Supplicia enim reliqua sumebant lictores, quin promiscue omnia milites, ceu ex SALVATORIS passione patet, ipsique centuriones, quos ad tristissimum hoc ministerium sub Imperatoribus plerumque adhibitos fuisse, egregie docuit PETRVS FABER (z). Ex quo simul patet, nullam hominibus ignominiam ob lugubre istud ministerium haesisse. At haesit tamen carnificibus? Fateor, idque me docet CICERO (a) qui *carnificem non modo foro, sed etiam coelo vrbis ac spiritu ac vrbis domicilio legibus censoriis arceri, tradit.* Vnde non dubito, quin herede illo instituto fratres querela inofficiosi testamentum euertere potuissent. Sed id quidem non propter ministerium, quod praestabat, sed propter statum cum sordido munere coniunctum. Non enim ciuis erat carnifex, vt SIGONIUS

(t) Palaeot. *de Spur. cap.* LV.
(u) Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom. lib.* II. *p.* 98.
(x) Cic. *de Offic. lib. I. cap. XLII.*
(y) Car. Sigon. *de iure ciu. Rom. lib.* I. *cap.* XV.
(z) Pet. Fab. *Semestr. lib. II. cap. IX.*
(a) Cic. *pro Rabir. cap. V.*

GONIVS (b) vult, ſed peregrinus. Peregrinum vero hominem, mactandis carnificandiſque ſeruis locantem operas, abominatos eſſe Romanos, minime mirandum eſt. Lictorum muneri Romae in ſe nihil turpitudinis ineſſe videbatur. Potius eo, tamquam dignitate aliqua, ſibi placebant lictores, idque officium non ſine ambitione adſcribebant titulis, ceu ex marmoribus quam plurimis patet (c). Quum tamen plerumque libertinae eſſent conditionis (d): non munus, ſed ſtatus efficiebat, vt leuiter notati viderentur. Vnde non dubito, quin & contra hos locum habuerit inofficioſi querela, ſi fratribus praeteritis heredes fuiſſent ſcripti. Aſt haec omnia principiis iuris Germanici vix congruunt. Carnifices hodie non peregrini ſunt, ſed ciues, quemadmodum & lictores non libertini ſemper, ſed ingenui conſtituuntur. Immo ſi vel maxime vel peregrini, vel libertinae conditionis eſſent: neutrum horum eorum exiſtimationem laederet. Nam peregrinos, quod ad ſucceſſionem, ciuibus aequiparat conſtitutio FRIDERICI (e). Libertini vero in Germania non alii ſunt, quam ruſtici noſtri, glebae non amplius adſcripti. Quis vero his maculam aliquam adſpergere auſit in Germania? Ergo non alia ſupererit ratio, cur leuis nota inurenda ſit carnificibus & lictoribus, quam quia vulgus ita opinatur. Ob vulgi vero opinionem hos magiſtratus apparitores, ſanctiſſimo munere functos, hereditatum incapaces habendos eſſe, nec legi noſtrae, nec rationi conſentaneum videtur. Ex quo ſimul patet, quam ab omni ratione alienum ſit, etiam liberos eorum, & qui iis paullo familiarius vtuntur, eadem affici contumelia. Caſtratorum ſuum ſordidum eſt opificium: ſed non ſtatim ob ſordidum vitae genus homines iis accenſentur, *qui ob turpitudinem vel leuem notam capere non poſſent.* Et ſunt ſane opificia, illo non multo minus ſordida, quae nemo eiuſmodi macula adſpergit. *Circumforaneos* leges imperii notant, vt & *lyriſtas* & *citharoedos* vicatim oberrantes, ſed non ob vile ac ſordidum vitae genus, ſed ob ſuſpicionem flagitiorum, quae in eos cadit, vocatos ideo *leichtfertiges Geſindel* (f). Quare non leui macula, ſed infamia facti, quam vocant, laborant. Idem cenſendum de prodigis, ebrioſis, luſoribus deſperatis: quos infamia ſequitur, ſi flagitii comperti & a magiſtratu notati ſint, alias moribus noſtris,

 proh

(b) Sigon. *l. c.*

(c) Smet. *Inſcript. p. XCVII. 5. XLV. 7.* CIII. 8. *Onuphr. Panuin. de Reb. Rom. p.* 292.

(d) Lipſ. *Elect. lib. I. cap.* XXIII. Sigon. *l. c.*

(e) Authent. *Omnes peregrini C. comm. de ſucceſſ.*

(f) Receſſ. *Imp. anni* cIↄ Iↄxxx. *Tit.* CLVIII.

proh dolor, ne leui quidem macula laborant. Et valde dubito; an superior discessurus hodie sit frater testamento praeteritus, si demonstrauerit, heredem institutum quotidie vino ingurgitari, eumdem saepe alea ludere, & bona paterna nequitia sua disperdere, nisi aliae accedant circumstantiae. Meretrices, siue quaestum corpore fecerint, siue iuuenum illecebris pudicitiam sibi extorqueri passae sint, hodie non leui nota, sed infamia laborant, quum castitas nostrorum temporum non ferat, vt Romanorum exemplo stuprum extra legum ciuilium poenam esse patiamur. Vespillones & sandapilarii apud nos, nec lege nec hominum opinione notantur, nisi in oppidulis minoribus, vbi simul vinciendis hominibus operas locare solent: nec video, qui sordidius haberi possit exanime cadauer humare, quam illud abluere, vestimentis ornare, euiscerare, & cultro anatomico subiicere. Nec eorum statim vota eadem, quae orci esse videntur, quibus aliquid lucelli ex frequente hominum morte accedit. De reliquis opificiis non est, quod quidquam addamus, quum iis ipsae imperii leges omnem maculam iam pridem deterserint.

§. XXXIV.

An spuriis leuis notae macula haereat.

Si recte ergo ponas calculum, omnes, quos leui hac nota maculant doctores, vel infamia laborant, vel absque vlla ratione tanta iniuria adficiuntur. De solis spuriis dubitare liceret, qui, tametsi Romae infames haut fuerint, in Germania tamen semper leui nota adspersi fuisse videntur. Non vlla enim temere gens plus pretii castitati & pudicitiae statuit, quam Germani. Iam TACITVS (g) iis hanc laudem tribuit, quod *septa pudicitia agant mulieres* Germanorum, *nullis spectaculorum illecebris, nullis conuiuiorum irritationibus corruptae: Litterarum secreta apud Germanos viros pariter ignorare* ait, *ac mulieres; paucissima* ergo *in tam numerosa gente esse adulteria, eorumque poenam praesentem & maritis permissam. Accisis enim crinibus, nudatam adulteram, praesentibus propinquis, expelli domo, ac per omnem vicum verbere agi: Publicatae etiam pudicitiae nullam veniam esse: non forma, non aetate, non opibus maritum inuenire meretrices.* Talia etiam de Vandalis, Gothis & Francis SALVIANVS (h), de Saxonibus BONIFACIVS (i) refert. Vnde & QVINCTILIANVS (k), insectatus Romanorum incontinentiam, & foedam, qua in eumdem sexum ruebant, libidinem: *Nihil*, inquit, *tale nouere Germani, & sanctius*

(g) Tacit. *de Morib. Germ. cap. XIX.*

(h) Saluian. *de Gubern. Dei lib. VII.*

(i) Bonifac. *apud* Guil. Malmesb. lib. II. cap. LXIV. & Baron. *ad ann.* IↃCCXLVII. *Adde* Saluian. *l. c.*

(k) Quinctilian. *declam.* III.

ctius viuitur ad oceanum. Quum vero tantopere maioribus nostris cordi fuerit pudicitia, apud eosque tum hac quoque in re plus valuerint boni mores, quam hodie bonae leges: facile est ad intelligendum, eos nullo loco habuisse spurios & vulgo quaesitos, testes quippe maternae libidinis ac turpitudinis perpetuos. Hinc LVDOVICVS PIVS (l), *ex commixtione meretricum degeneres populos, & IGNOBILES & furentes libidine procreari*, ait. Et in IVRE PROVINCIALI SAXONICO (m) legimus: *Wer eines Mannes ehrlich Weib offentlich behuret, oder sonst ein Weib oder Magd notzoget; nimmt er sie darnach zur Ehe, eheliche Kinder gevvinnet er nimmermehr bey ihr: Kempffer und ihre Kinder, Spielleut, und alle die unehelich gebohren sind,--die seynd alle Rechtlofs.* Id quod etiam ad liberos praecoces extenditur alibi, vbi statuitur (n): *Wann ein Weib einen Mann nimmbt, gevvinnt sie Kinder, ehe die rechte Zeit kommt, da das Kind gebohren vverden möchte, man mag es beschelten an seinen Rechten, vvann es zu früh gebohren ist.* Sed si dicendum quod res est, spurii etiam veteri Germanico iure non leuis notae macula adspersi, sed infamia notati fuisse videntur. *Rechtlose Leute* enim iidem sunt ac infames, *ehrlose und ohne recht, an denen niemandt nichts verbrechen kan, vntüchtige, dass sie nicht gezeugen seyn moegen* (o). Si ergo hodienum, spuriis institutis heredibus, querela inofficiosi locum haberet: illi sane ex principiis iuris Germanici magis ob infamiam, quam leuem aliquam notam, excluderentur hereditate. Enimuero, quum hodie plerique iureconsulti a veteribus illis Germanici iuris principiis diuortium faciant, adeoque spurios infamia notandos esse negent, leuis vero nota e iuris Romani principiis spuriis non haereat, ceu iam supra est a nobis demonstratum: merito dubites, an hodie aduersus spurios institutos hac querela cum effectu experiri liceat. Plerique sane iureconsulti eiusmodi hic inueniunt limitationes, quibus regula illa tantum non perimitur. Aiunt enim, aduersus spurios esse querelae locum, nisi vitae honestate & meritis hanc maculam eluerint (p). Hinc si spurius honeste viuat, aut si spuria honesto viro nupserit, nullum querelae locum esse contendunt (q). Nec desunt exempla, quod ita iudicatum sit in tribu-

(l) Ludo. Pius *Addit. capitul. IV.* 102.

(m) *Ius prouinc. Sax. Lib. I. Art. XXXVII.*

(n) Ibid. *cap. XXXVI.*

(o) Vocabular. *speculo Saxon. addit a* Wolffg. Loffio *voce Rechtlofs.*

(p) Stryk. *ad* Lauterb. *tit. de inoff. test. pag.* 201.

(q) *Per can. numquam 4. Distinct. LVI.*

tribunalibus illustrioribus (r). Quae si ita sunt: licebit tantum hodie de inofficioso disputare aduersus spurios, quos non scelesta minus & turpis vita, quam sors natalium, dehonestat. Atqui infamia facti laborant eiusmodi homines, adeoque non tam ob leuem notam, quam infamiam, indigni habentur, qui fratribus defuncti praeferantur.

§. XXXV.

Quid de effectibus, quos doctores huis maculae tribuunt, sentiendum.

Ex his ergo facile patet, quaecunque de leuis notae macula tradunt iureconsulti, ea omnia in Germania vix vllius vsus esse, dum de inofficioso testamento disputatur. Superest itaque, vt, an reliqui, quos comminiscuntur, illius maculae effectus foris nostris concinni sint, paullo accuratius expendamus. Primo ergo eadem, ex ipsorum sententia, est inofficiosi testamenti & inofficiosae donationis & dotis ratio. Quum vero iam demonstratum sit, hodie non illos, qui leui nota adspergi dicuntur, sed infames, querela fratrum ab hereditate arceri: consequens est, vt idem quoque de inofficiosa donatione & dote statuendum sit, adeoque & in hac re nullus sit doctrinae de leuis notae macula vsus. Deinde dum ex hac lege etiam nouam actionem, ad supplementum portionis legitimae fraternae comparatam exsculpunt, eamque aduersus heredes, leuis notae macula adspersos, competere contendunt, ne hac quidem in re me habent consentientem. Nam & haec actio ex iisdem rationibus non aduersus eos, qui leuis notae macula, sed qui infamia laborent, valebit. Quae de dignitatibus & opificiis differunt iureconsulti, ea ita comparata sunt, vt vsum huius doctrinae inde frustra exsculpas. Iam multo ante receptum ius Romanum opifices certos homines tribu mouendos putarunt, non vero ob leuis notae maculam, de qua ne fando quidem quidquam inaudiuerant, sed ob alias rationes, de quibus iam supra nonnulla diximus, & alibi vberius differendi erit locus. Nec sane ex lege nostra, in qua sola leuis notae maculae fit mentio, vllis fidiculis elicies argumentum, quo demonstrari possit, homines, quos leuis notae macula adspergunt doctores, collegiis aut dignitatibus esse mouendos. Fingamus enim eos omnes, fratribus praeteritis, heredes testamento scribi non posse: an inde quaeso consequitur, vt nec ad dignitates & opificia illis pateat aditus? An quae in fratrum consanguineorum fauorem constituta sunt, etiam ad opifices pertinent? Sunt equidem leges patriae,

(r) Alu. Valasc. *Consult. XVII. n. 3.* Ant. Tessaur. *Decis. Pedemont. CXXVII. n. VI.*

triae; quae ſpurios & aliis natalium vitiis laborantes dignitatibus excludunt (s): Moribus etiam ad opificum collegia non admitti ſpurios, vt & carnificum & lictorum filios, nemo ignorat (t). Sed ex his legibus & moribus vſus doctrinae de leuis notae macula non magis, quam ex lege noſtra demonſtratur. Non enim ideo Germani ſpurios & naturales ad dignitates & opificia adſpirare non patiuntur, quia eos ex teſtamento, fratribus ſuperſtitibus, aliquid capere vetuit CONSTANTINVS, (dummodo id vetuit,) ſed partim, quia Germanis veteribus, quibus praeter nobiles nulli ingenui erant, indignum videbatur, libertinae & ſeruilis originis, vt & vulgo quaeſitis, vel rempublicam, vel illius partem demandare: partim, quia ciuitatibus inſtitutis dabant operam, ne facile ruſtici adſcriptitii, eorumque filii, pſalburgeri, aliaeque perſonae humiles ciuitatis iure donarentur: partim quia doctrina de matrimonii ſacramento ſpuriorum odium haut parum augeret. Non ergo principiis iuris Romani, ſed moribus patriis originem debent hae leges Germanicae & priuilegia opificum, quibus a dignitatibus & collegiis arcentur ſpurii & humili loco nati: quamuis hodie, quum alia ſit ingenuitatis & ciuitatum facies, aliaque etiam multis ſedeat de matrimonio ſententia, paſſim conſilia capiant imperantes de conſuetudinibus eiuſmodi magis magiſque abolendis. Quae quum ita ſint, ipſa iureconſultorum collegia hodie benignius agendum putant cum hominibus leuis notae macula adſperſis. Vnde memini, quum nuper vici cuiuſdam incolae virum cetera honeſtum ob natalium vitium a ſcabini munere excluſum vellent, eaque de re conſulerent illuſtre Iureconſultorum hac in academia collegium, ab eo hunc in modum eſſe reſponſum:

Hat das Königliche Amt W. I. S. euren Mit-Nachbar zum Schöppen bey eurer Gemeine verordnet, und denſelben darauf gevvönlicher maſſen verpflichtet, dagegen ihr aber aus dem Fundament, *daſs dieſer I. S. auſſer der Ehe erzeuget, und mithin zu Bekleidung dieſes Schöppen-Amts gantz* inhabil *ſey, ſo fort* proteſtation *eingevvandt, und auf deſſen* remotion *gedrungen. Iſt es darüber zvviſchen euch und ihm zum rechtlichen Verfahren kommen, und ſind endlich die* Acta, *nach dem beyde Theile zum Urtheil beſchloſſen,*

(s) *Cammer-Gerichts-Ordnung Part.* I. *Tit.* III. §. I. *& Tit.* XXX. §. I. *Aliarum rerumpublicarum, ciuitatum & academiarum ſtatuta, quibus ſpurii & viles perſonae a dignitatibus arcentur, col*legit Fromman. *diſſ. de leuis notae macula* §. XLVII.

(t) Hadr. Beyer *de iurib. opificum cap. V. & VI.* Ge. Beyer. *Spec. iur. Germ. lib.* I. *cap.* XV. §. XII. XIII.

zu ausvvärtigen Spruch Rechtens verschicket vvorden, und ihr vvollet dannenhero belehret seyn,

> *Ob ihr bey eurer* protestation *in Rechten gegründet, und dannenhero euch eines beyfälligen Urthels zu versehen habet?*

Ob nun vvohl 1) *sehr viele Rechts-Lehrer in den Gedancken stehen, dass alle unehlich gebohrne denenienigen Personen, vvelche nach der*

in L. 17. C. *de inoff. testam:*

befindlichen Redens-Art leuis notae macula laboriren, *beyzuzehlen seyn, indem, obschon die Schuld und Ursach ihres Gebrechens nicht ihnen, sondern den Eltern beyzumessen*

can. nasci 5. *dist.* 56.

und die Kinder ihrer Eltern Schuld zu tragen nicht verbunden sind

L. 3. §. 2. L. 6. *pr. ff. de Decur.*

dennoch alle honnete *Völcker von solchen unehlich gebohrnen nichts halten*, adeo, vt vix sine dedecore tam patres quam liberi eiusmodi, expressam veluti turpitudinis notam in fronte circumferentes, adspiciantur

Petr. Heigius P. I. *qu.* 21. *n.* 38.

Welches Recht dann 2) *in Teutschland um so vielmehr* in viridi obseruantia *seyn muss, da auch nach den alten Teutschen Rechten unehlich gebohrne nicht nur* pro leuis notae macula adspersis, *sondern gar für rechtloss und mithin* pro infamibus *gehalten vvorden.*

Sächs. Land-R. L. I. art. 37.

Hiernechst auch 3) *unter die* effectus leuis notae maculae *auch dieser mit gerechnet vvird, dass sie zu keinen Ehren-Stellen*

arg. L. 2. C. *de dignit.* Struu. *exerc. ad ff.* 7. *th.* 2. Fromm. *diss. de leu. not. mac. th.* 47.

am vvenigsten aber ad scabinatum vel iudicialem dignitatem *zugelassen vverden*, quum indignum videatur, tribunali adsidere eos, qui sanguinis labem in fronte gerunt:

Heig. *d. qu.* 21. *n.* 14. & 32. Schiferdegh. *h. l.* 3. *tract.* 25. *qu.* 9.

daher solches auch im gegenvvärtigen Fall um so vielmehr statt zu finden

finden scheinet, da der Schöppe eurer Gemeine nicht nur die vom Ambt einlaufende Befehle exequiren, notificiren *und Auflagen verrichten, sondern auch, vvas hier und dar vorgehet*, obseruiren *und beym Amte anzeigen, auch vvenn daselbst* inquisitiones *vorfallen, die Gerichts-Banck mit besetzen muss, und folglich solches Schöppen-Amt nicht als ein blosses* munus, *zu vvelchem auch* spurii, *in Ermangelung anderer, zugelassen vverden, sondern als ein* honos *und* dignitaet *anzusehen. Aus vvelchen Gründen es fast das Ansehen gevvinnen möchte, als ob ihr in eurer* protestation *genugsam gegründet, und mithin an einem beyfälligen Vrtheil nicht zu zvveifeln hättet.*

Dennoch aber und dievveil 1) *so vvenig das natürliche, als das Römische Recht, die unehlich gebohrne ihrer Ehren beraubet, oder dieselben mit einer so genanten* leuis notae macula *beschmützet. immassen ienes nach den Regeln der gesunden Vernunfft nicht zulässet, dass das Kind die Schande seiner Eltern tragen müsse, dieses aber von unehlich gebohrnen mehr nicht verordnet, als dass dieselben die* effectus patriae potestatis *nicht zu geniessen haben, im übrigen aber dieselben vveder von dem Bürger-Recht, noch* a testamenti factione, *ja nicht einmahl* a dignitatibus *ausschliesset*,

> Hotoman. *de spur. & legitim. c.* 3. Strauch. *exerc. IV. th.* 3. Thomas. *diss. de vsu pract. tit. de legit. cap.* 1. §. 3.

Wie denn die Gesetze denselben ad decurionatum, *vvelcher doch kein blosses* munus, *sondern eine ansehnliche* dignitaet *vvar, den Zugang ausdrücklich eröffnen.*

> *L. 6. pr. ff. de decur. verbis: Non impedienda enim est* DIGNITAS *eius, qui nihil admisit.*

Hiernechst auch 2) *vvenn schon einige Gesetze in Teutschland die* spurios *von Dignitaeten ausschliessen, dasselbe doch auf ein Schöppen-Amt bey einer Dorff-Gemeine nicht zu appliciren, da dasselbe* reuera, *der bevverthesten Rechts-Lehrer Meynung nach, mehr ein* munus, *als eine* dignitaet *ist, und daher ein* spurius *davon nicht ausgeschlossen vverden kan*,

> Hartung. *de scultet. &* Scabin. *pagan. c.* 3. *n.* 11. Modestin. Pist. 1. *c.* 46. *qu.* 1. Berlich. *Decis.* 199. *n.* 10.

Anbey 3) *dieienigen Rechts-Lehrer selbst, vvelche sonst den unehlich gebohrnen eine* leuis notae maculam *zuschreiben, dennoch dieselben öffentlicher Aemter vvürdig erkennen*, si hanc maculam na-

talium virtutibus & honestiore vita eluerint,

> Tessaur. *Dec. Pedem.* 126. *n.* 6. Valasc. *Consult. Lus.* 17. *n.* 2. Carpz. 3. *Const.* 10. D. 10. *n. f.*

Welches den I. S. da derselbe nicht nur überhaupt ein gutes Zeugniss vor sich hat, sondern auch bey seinen vorhin obhabenden Bauermeister - Amt, und den dabey geführten Rechnungen sich ehrlich und redlich verhalten, und daher um die Gemeinde, dass ihn dieselbe in ihren Schrifften so schimpfflich tractiret, keinesvveges verdienet hat, allerdings zu statten kommen muss. Endlich auch 4) *die gegenseitigen* rationes dubitandi *aus obigen Gründen gar leicht zu beantvvorten, immassen, vvas die erste anbetrifft, in dem angeführten*

> L. 27. C. *de inoff. testam.*

zvvar gevvisser Personen, quae leuis notae macula adspersae sunt, *gedacht, keinesvveges aber, dass sie von Ehren-Aemtern auszuschliessen, noch vielvveniger aber, dass unehlich gebohrne dadurch zu verstehen seyn, angezeiget vvird. Wie denn vielmehr aus der genuinen* Constitution *des* Constantini M., *vvelche in dem* Cod. Iustinianeo *ziemlich verändert, in dem* Cod. Theodosiano *aber*

> L. 3. C. Theod. *de inoff. testam.*

noch aufrichtig zu befinden, gnugsam erhellet, dass in derselben nicht de spuriis, *sondern von den freygelassenen*, qui restitutionem natalium nondum impetrauerint, *die Rede sey. Daher auch die* interpretation, *dass die ausser der Ehe gebohrne* leuis notae macula laboriren, *mehr unter die ungegründeten Meinungen der* Glossatorum, *als die auf zulängliche* principia *gegründete* doctrina iuris *zu zehlen ist.*

> Thomas. *d. diss.* §. 3. *not. d.*

Welche Bevvandtnis es auch 5) *mit den alten teutschen Rechten hat, immassen dieselben nicht* ex principiis antiquissimis iuris Germanici, *nach vvelchen unehlich gebohrne auch so gar zur Würde gelangen konten,*

> *Vt de* Francis *testatur* Hertius *Notit. regni* Franc. *c.* 5. *n.* 9. *de Danis* Ad Bremens. *l.* 2. *hist. eccles. c.* 54. *de Norvagis* Sturleson. *Chron.* Noru. *pag.* 67.

sondern ex principiis papatus, *nach vvelchen die Ehe als ein Sacrament, und daher alle* ex coniunctione extra matrimonium *erzeugte* tamquam homines inhonesti & infames *angesehen vvurden, geschlossen,*

geflossen; und mithin zu unsern Zeiten, da man solchen Irrthum vorlängst zu erkennen angefangen, billig nicht mehr in einige Betrachtung kommen. Wie denn auch die Rechts-Lehrer durchgehends die spurios ab infamia *freysprechen, und folglich* a iure Germanico *in diesem Stück abvveichen.*

> Frantzk. *ad tit. ff. de his qui not. infam.* n. 21. Freh. *de existimat.* l. 3. c. 23. n. 23. Bocer. *in com. L. vn. C. de famos. c.* 1. *n.* 11. *sequ.* Fromm. *diss. de leu. not. mac. th.* 14.

Endlich 6) vvas das Schöppen-Amt auf einem Dorffe betrifft, dasselbe pro dignitate *keinesvveges zu achten, angesehen es eigentlich nur* in executione *desienigen, vvas das Amt angeordnet, bestehet, die Zuziehung aber der Dorff-Schöppen bey* inquisitionibus *von keiner solchen Wichtigkeit ist, dass deshalb denen* scabinis *eine besondere Würde zuzuschreiben, immassen dabey billig mehr auf die Aufrichtigkeit und* honeteté *eines solchen* Scabini, *als auf dessen Herkommen und Geburt reflectiret vvird.*

Als sind vvir der Meynung, dass ihr ein beyfälliges Vrtheil schvverlich zu ervvarten habet, und dannenhero besser gethan hättet, vvenn ihr euch der protestation *aus diesem* fundament *enthalten. V. R. W.*

§. XXXVI.

Conclusio dissertationis.

Plura addi poterant de ea re, in qua multis modis aberratum est a doctoribus: Sed quum plura non capiant chartae, dissertationi academicae destinatae, hic quidem filum abrumpimus, maxime quod satis videmur demonstrasse, quod demonstrandum suscepimus, a paucissimis satis intellectam esse *legem XXVII. C. de inoff. testam.* & doctrinam de leuis notae macula, quam vulgo inde eliciunt, nec iuri Romano consentaneam, nec vllius hodie in Germania nostra vsus esse.

DE NAVIBVS OB VECTVRAM VETITARVM MERCIVM COMMISSIS.

EXERCITATIO VIII.

Cap. I.

DE MERCIBVS VETITIS ET COMMISSIS GENERATIM.

§. *I. Variae doctorum concertationes de dominio maris.* §. *II. Vera ca de lite sententia.* §. *III. Eius effectus & hic est, vt imperantes quarumdam mercium importationem & adpulsum ad littora prohibere.* §. *IV. Vi & eumdem certis legibus concedere possint.* §. *V. Ea prohibitio & ratione subditorum rata est, & ratione exterorum.* §. *VI. An & exterorum cum exteris hostibus commercia prohiberi possint?* §. *VII. Variae inter gentes ea de re concertationes.* §. *VIII. Sententia Grotii & Ziegleri.* §. *IX. Prohiberi eiusmodi commercia posse demonstratur.* §. *X. Merces eiusmodi vetitae vocantur* CONTRABANDO *& cur?* §. *XI. Qualium mercium negotiatio vetita fuerit iure Romano ratione exterorum?* §. *XII. Quarum negotiatio inter ipsos ciues prohibita?* §. *XIII. Quid ius canonicum circa merces vetitas statuerit?* §. *XIV. Quid hodie* CONTRABANDO *iure & consuetudine gentium ratione exterorum?* §. *XV. Quasnam merces a priuatis venire prohibeat ius Germanicum?* §. *XVI. Quemadmodum prohibere, ita & concedere Princeps commercia cum exteris potest certis legibus.* §. *XVII. Inter has etiam est solutio vectigalium.* §. *XVIII. Si vel merces vetitae inueniantur, vel vectigal non soluatur, merces a fisco vindicantur.* §. *XIX. Et tunc vocantur* COMMISSAE. §. *XX. Saepe & naues simul capiuntur, & a fisco occupantur, quod vocant:*

Vor

Vor gute Priesen erklähren. §. *XXI. Transitio ad caput secundum.*

§. I.

ACriter iam inde ab antiquissimis vsque temporibus de imperio libertateque maris disceptatum esse, vel Minois (a), nec non Atheniensium & Lacedaemoniorum (b), Romanorum item & Carthaginiensium (c), aliaque innumerabilia gentium aliarum bella satis demonstrant. Saepe profecto maris vndas cruore effusissimo contaminauit impotens illa etiam mari dominandi libido. Saepe quaesitum istud imperium non minore sanguinis profusione euertit libertatis cupiditas, neque post tot turbas ita de hac lite transactum est, ut non subinde ideo aemulae classes aperto Marte concurrant. Nec minore cura interea, dum gentes arma strinxerunt, calamos expediuerunt eruditi. Veteres equidem Romanorum ICti, Stoicorum innutriti sapientiae, & nescio quam totius humani generis rempublicam somniantes (d), naturali iure non solum mare, verum etiam littora maris communia esse omnium contendebant (e). Sed ab his principiis, mutata paullo post republica, ipsos Romanos fecisse diuortium, vel inde patet, quod Imperatores ipsi sibi maris dominium vindicare non dubitarint: id quod ex APPIANO (f), ARISTIDE Rhetore (g), OPPIANO (h), PHILOSTRATO (i), ipsaque celeberrima *lege ἀξίωσις IX. digest. ad L. Rhod. de iactu* magno apparatu demonstrauit IAC. GOTHOFREDVS (k). Multo acrius ea de re certamen natum est, postquam Europaeae gentes maria extera tentarunt, sed ita, vt plerique scriptores patriae commodis manciparent calamum, & hoc partium studio, vt fit, in diuersas sententias abriperentur. Libertatem maris summo studio adserere adlaborauit HVGO GROTIVS

Variae Doctorum concertationes de dominio maris.

(a) Boecl. *Dissert. de Minoe maris domino Tom. II. dissert. academ. pag.* 1073.

(b) Isocrat. *Orat. de pace.*

(c) Flor *lib.* 2. *cap.* XI. Appian. *de bellis punicis p.* 1.

(d) Gerh. Nood. *probabil. lib.* I. *cap.* VIII. *sequ. p.* 21.

(e) §. 1. *Inst. de rer. diuis. L.* 13. §. 7. *de injur. L.* 13. *pr. D. commun. rust. & urban. praed.*

(f) Appian. *praefat. hist. p.* 3. *edit.* Stephan.

(g) Aristid. *Orat. ad* M. Antonin. *p.* 119. *conf. & pag.* 354. 360. 382. *sequ. Tom. I.*

(h) Oppian. *Halieut. v.* 3.

(i) Philostrat. Vit. Apollon. Tyan. *lib.* VII. *c.* II.

(k) Iac. Gothofredi *dissert. de imperio maris ad L. ἀξίωσις 9. D. ad L. Rhod.* Geneu. CIↃIↃLIV.

TIVS (l), ſed lucro nauigationum ad Indos, quod tum Hiſpani pariter ac Luſitani intercipere ſtudebant, ad ſcribendum pellectus (m). Eamdem Belgarum cauſſam non modo contra Hiſpanos, verum etiam Anglos, halecum piſcaturam Batauis inuidentes, egerunt THEODORVS GRASWINCKELIVS (n), VLR. HVBERVS (o), CORN. VAN BYNCKERSHOEK (p), aliique, quamquis non omnes GROTII principiis inſiſterent. Verum tanto acrius pro maris imperio contenderunt earum gentium ſcriptores, quae ſibi antiquitus iſto potitae videbantur: quales ſunt IOANNES SELDENVS (q), IO. BAPTISTA BVRGVS (r), THOM. RIVIVS (s), MARISOTTVS (t), STRAVCHIVS (u) aliique quam plurimi. Fuerunt etiam, qui cum IO. ISAACO PONTANO (x), SAM. PVFFENDORFIO (y) aliiſque mediam quamdam ingreſſi viam, totam hanc litem variis diſtinctionibus ſine pulueris iactu componi facillime poſſe, ſibi perſuaderent. Vt adeo, ſi in vlla, in hac certe quaeſtione, quam maxime in partes eant eruditi, patriae plerumque commodorum, quam veritatis, hac in re quidem, ſtudioſiores.

§. II.

Vera de ea lite ſententia.

Quamuis vero is ego non ſim, qui ſibi in re tanta iudicium arrogare ſuſtineat, quod iam IS. PONTANO (z), *onus Aetna grauius* viſum eſt: id tamen certum exploratumque videtur, eruditos tantum non omnes, quos non immoderatum patriae ſtudium in tranſuerſum egit, ſecundum SELDENVM litem dediſſe (a). Id quidem apud omnes aeque in confeſſo eſt, Deum, qui, vt exiſterent homines, voluit, non poſſe non & velle, vt iis rebus creatis, quibus

(l) Grotius *de mari libero; qui libellus prodiit anno* cIɔIɔCVII. *Conf. eiuſdem. ius belli & pacis lib.* II. *cap.* II. §. 3. *ſeqq. & cap.* III. §. 8. *ſequ.*

(m) Dominic. Baud. *lib.* II. *de induciis belli Belgici.*

(n) Graswinckel. *Vindiciae maris liberi, quae tamen ordinibus oblatae, ſuppreſſae ſunt. vid.* Huber *hiſt. ciuil. Part.* III. *lib.* I. *ſect.* VI. *cap.* I.

(o) Huber. *digreſſ. Part.* I. *lib.* IV. *cap.* XIV. *ſequ. & de iure ciuit. lib.* II. *Sect.* IV. *cap.* II.

(p) Corn. Bynkershoek *diſſert. de dominio maris. Hag.* cIɔIɔCCIII.

(q) Selden. *mare clauſum, edit.* cIɔIɔCXXXV.

(r) Io. Bapt. Burg. *de dominio maris Liguſtici.*

(s) Riuius *Hiſtor. nauig. Ind. lib.* III. *cap.* XXXVII. *ſequ.*

(t) Mariſott. *orb. maritim. lib.* II. *cap.* X. & XX. *ſequ.*

(u) Strauch. *diſſert. de imperio maris.*

(x) Io. Iſ. Pontan. *diſcuſſ. hiſtor.*

(y) Puffendorf. *de iure nat. & gent. lib.* IV. *cap.* V. *ſequ.*

(z) Pontan. *praefat. diſcuſſ. hiſt.*

(a) Ziegl. *de iure maieſt. lib.* II. *cap.* VII. §. 9. *ſequ.* Hertius *de ſeruitute naturali ſect.* I. §. XI. Thomaſ. *ad Huber. de iure ciuit. lib.* II. *ſect.* IV. *cap.* II. §. XLIII.

bus ad sustinendam commodeque transigendam vitam opus videretur, libere vterentur. Hinc non equidem dominium proprietatemque introduxit, ceu vulgo ex oraculo illo diuino apud MOSEN (b) colligunt, sed facultatem rebus in medio positis vtendi. Ex eo consequitur, vt communio antiquior fuerit dominio. *Omne enim dominium*, vt recte a NERVA (c), Iureconsulto, animaduersum est, *ex naturali possessione incipit*. Possessio vero facti est, adeoque, nisi in infinitum progredi cogitando velis, necesse est, vt originarius acquirendi modus, vel ab occupatione vel a diuisione inceperit, quarum neutra sine communione intelligi potest (d). Quum vero communio illa in tanta hominum auiditate diutius subsistere nequeat, quam quoad res illae communes inexhausti vsus fuerint: consequens est, vt relicta illa, dominium introducere maluerint homines, posteaquam gliscente auaritia & luxu, auctoque humano genere, animaduerterunt, res communes & in medio positas non sufficere singulis, innumerisque litibus dare occasionem. Hinc factum vero est, vt, quae ob communionem, quam vocant priuatiuam, antea nullius essent, cederent deinde occupanti. Hoc modo integri terrarum tractus siue per vniuersitatem, siue per fundos occupari coeperunt, quumque priore casu tractus illi toti ad populum pertinerent; consequens erat, vt & singulae illius partes in eiusdem essent dominio adeoque & illa, quae priuatorum dominio non essent adscripta, & quibus singuli commode vti frui non possent, imperantes sibi vindicarent (e). Eo iure ergo sensim in mare etiam tractibus suis proximum vsi sunt imperantes, sibique iura quaedam, quae non inexhausti videbantur vsus, ita vindicarunt, vt alios eorum vsu excluderent. Adeoque hoc modo per occupationem mare in dominio vel imperio gentium esse coepit, idque non magis a ratione alienum est, quam quod & alia ἀδέσποτα, veluti feras, flumina, pisces, insulas, mineras & metalla, aliaque huius generis occupando sua fecerunt.

§. III.

Eius effectus est vt imperantes quarundam mereium

Porro quemadmodum dominium semel occupatione quaesitum, animo deinde etiam retinetur, quamuis actu non semper accedat possessio: ita idem de mari statuendum, quidquid nobis obuertat CORN. BYNCKERSHOEK (f), cuius hypothesin accurate suo more destru-

(b) *Genes.* I. 28. *sequ.*

(c) L. 1. §. I. *D. de acquir. rer. domin.*

(d) Thomas. *fundam. iur. nat. & gent. Lib. II. cap. X. §. VII.*

(e) Boehmer. *ius publ. vniuers. Lib. II. cap. X.* §. 5. *sequ.*

(f) Corn. Bynkersh. *de domin. mar.* p. 12. *sequ.*

importationem & ad pulsum ad littora prohibere,

destruxit illustris THOMASIVS (g). Dominium vero istiusmodi non momentaneum, sed permanens, non potest non varios, eosque satis illustres, producere effectus. Inter quos haut postremus est, quod in arbitrio principis tanquam maris domini sit, an concedere velit peregre aduenientibus vel adpulsum ad littora, vel transitum per mare a se occupatum. Quamuis enim id grauiter negent Belgae apud GROTIVM (h), *legesque diuinas ac humanas nauigandi mercandique ius ita vt caelum & solum omnibus ex aequo addicere*; contendant, nec desint etiam, qui huius ad littora adpulsus transitusque maris concessionem seruitutibus naturaliter inter liberos populos constitutis accensent (i): neutris tamen nostram adiungere sententiam possumus. Est haec natura dominii, vt alios vel vsu rei nostrae arcere, vel eumdem certis legibus iis concedere liceat. *Qui alienum fundum ingreditur*, inquit CAIVS (k), *venandi occupandique gratia, potest a domino, si is praeuiderit, probiberi, ne ingrediatur.* Et aucupibus rescripsit D. PIVS (l): οὐκ ἔστιν εὔλογον, ἀκόντων τῶν δεσποτῶν ὑμᾶς ἐν ἀλλοτρίοις χωρίοις ἰξεύειν. *Non est consentaneum, vt per aliena praedia inuitis dominis aucupium faciatis.* Cur vero non liceat domino maris, quod in praedio suo cuiuis licet? Saepe sane fit hodienum, quod Carthaginiensium regina Troianis, littorum portuumque hospitium sibi barbaro more negare querentibus, respondit apud VIRGILIVM (m):

> *Res dura & regni nouitas, me talia cogunt*
> *Moliri, & late fines custode tueri.*

Quis ergo hoc iure priuare ausit summos imperantes, vt populi salutem supremam sibi legem dicant? Hinc profecto nihil frequentius est, quam vt pactis inter gentes caueatur, quousque ius adpellendi transeundique sit concedendum. Quemadmodum induciis Hispanorum & Belgarum, anno CIↃ IↃCIX. factis, cautum legimus (n): *non esse ius adpellendi ad portus, plagas, promontoria alterutrius partis cum tali numero nauium aut armatorum, vt iusti timoris suspicio generari possit, vim parari nisi ex permissu eius, sub cuius ditione loca illa sita sunt, aut nisi tempestatibus aliaque necessitate delati illuc fuerint ad maiorem vim aut naufragii periculum effugieu-*

(g) Thomas. *ad* Huber. *de iure ciuil. l. c.*

(h) Grot. *Hist. Belg. lib. XVII. ad annum* CIↃ IↃCVIII.

(i) Hertii *differt. de seruit. natural. const. sect. I. §. X. sequ.*

(k) *L. 3. §. I. D. de acquir. rerum domin.*

(l) *L. 16. D. de seruit. praed. rustic.*

(m) Virgil. *Aeneid. lib. I. v. 563.*

(n) Induc. *Belgar. anno* 1608. *art. XII. apud* Eman. Meteran. *hist. Belg. lib. XXVIII. p. 88.*

giendum. Qualibus pactis non opus esset profecto, si omnibus persuasum esset, eos, qui alios suis portubus arcent, *παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια, aduersus iura communia facere*, ceu Megarensibus olim persuasum fuisse, memoriae prodidit PLVTARCHVS (o).

§. IV.

Vt & eundem certis legibus concedere possint.

Ex eo vero porro consequitur, vt si, quibus maris sui vsum ad commercia maritima indulgeat princeps, etiam leges iis dicere possit. Hinc eius est, statuere, quas merces vel per mare suum vehi, vel prouinciis suis inferri, vel denique iisdem exportari velit. Quemadmodum enim cuilibet rei suae legem dicere licet: ita & maris sui vsui commerciisque maritimis dum modum ponit princeps, suo iure vtitur. Interest sane Reipublicae, ne promiscue omnibus negotiandi licentia detur. Interest, vt iam ARISTOTELES (p) monuit, *legibus definire, quibuscum communicare ciues oporteat, cum quibus non oporteat.* Interest, ne exteri commerciorum obtentu quaestui insistant, ciues diuitiis spolient, luxu aliisque vitiis ac probris inficiant rempublicam, seque vel ipsos vel hostes rebus nostris potentiores opulentioresque efficiant. Quibus omnibus prospicere, imperantis sine dubio est officium.

§. V.

Ea prohibitio & ratione subditorum rata est, & ratione exterorum.

Iustam haec rationem habere in ciuibus, iisque, qui cum nostris negotiantur, nemo temere negauerit. Quod enim ad illos attinet, recte ait ZIEGLERVS (q): *Vti totum regimen ad principem spectat, ita etiam ab eius iudicio dependet, ea, quae necessaria aut vtilia reipublicae fuerint, definire, & in effectum deducere, neque subditis vlla tum competit potestas, scrupuloso examine eadem perstringere aut impedire.* Quum ergo nemini dubium sit, quin ad necessitatem vtilitatemque reipublicae quam maxime pertineat, vt legibus certis ac perspicuis, quae vel exportanda e regione sint, vel admittenda ab exteris, definiatur, siquidem alias vel ciuium indigentia vel luxus impediri vix potest: facile patet, hanc quoque potestatem imperantibus, salua republica, non posse denegari. Sic iam olim Lycurgum, Spartanorum legislatorem, non solum ciues suos peregrinari, sed & peregrinos in vrbe negotiari prohibuisse, auctor est PLVTARCHVS (r). Maiores nostri nihil, quod ad luxum & mollitiem irritare ciues posset, ad se deferri passi sunt. De Neruiis, cisrhenano populo, CAESAR (s): *Nullum aditum esse ad*

 eos

(o) Plutarch. *in Pericle. p.* 168.
(p) Aristot. *lib.* VII. *polit. cap.* 6.
(q) Ziegler. *de iur. maiest. lib.* I. *cap.* IV. §. 18.
(r) Plutarch. *in Lycurgo p.* 55.
(s) Caesar *de bello Gall. lib.* II.

eos mercatoribus : nihil pati vini reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium inferri, quod his rebus relanguescere animos, eorumque virtutem remitti existimarint, IDEM de Sueuis (t) ; *mercatoribus est ad eos aditus, magis eo, vt quae bello ceperint, quibus vendant, habeant, quam quod vllam rem ad se importari desiderent.* De reliquis in vniuersum Germanis TACITVS (u) obseruat, *proximos tantum ripae & vinum mercari*, reliquis quippe Germanis plane ignotum. Contra ea de Solone refert PLVTARCHVS (x), ex fructibus solum eum oleum dedisse peregrinis distrahendi facultatem, aliorum exportatione interdixisse, maxime ficuum, constitutis delatoribus, qui eorum exportationem indicarent, ideo sycophantarum nomen adeptis. Alia huius generis exempla collegit IO. MICHAEL PICCARTVS (y). Eodem exemplo nuper admodum Galliae Rex & postea augustissimus Imperator adamantes ad se inferri venumque exponi vetuerunt, quemadmodum & Gallos sericum; Anglos lanam & stannum inelaboratum & infectum exportari regnis suis non pati, nemini ignotum est. Quae omnia quis eos iure facere neget? Negare id quidem audent GROTIVS & (z) SIGISM. SCACCIA (a), qui exteris non hostibus commercia denegare cum ciuibus nostris, inhumanum credunt, partim ob commerciorum libertatem, quae quum a gentibus semper magni aestimata fuerit, citra iniuriam impediri a nemine possit, partim quod commercia necessaria sint ad conseruandam societatem humanam, adeoque nec hoc nomine possint ab vllo mortalium prohiberi. Ex quibus fundamentis Angli apud THVANVM (b) grauiter conqueruntur de Hispanis, quod libertas commerciorum sibi ab ipsis contra ius gentium denegetur. Enimuero neutra ratio ita videtur comparata, vt ideo nobis deferendum sit vadimonium. Libertas commerciorum in statu pacis salua esse debet. Eadem libertas vero etiam prohibet, quo minus quisquam cogi possit ad merces ab exteris admittendas. Nec periculum est, ne ideo totius societatis humanae salus in discrimen adducatur, si cum hac vel illa gente, cuius merces nobis parum necessariae videntur, commerciorum abrumpatur libertas. Multum enim, vt recte vidit ZIEGLERVS (c), interest,

(t) Idem *de bello Gall. lib. IV. cap. I.*

(u) Tacit. *de moribus Germ. cap. XXIII.*

(x) Plutarch. *in Solone p. 91. Athen. lib. III. cap. III. p. 74.*

(y) Piccart. *Obseru. histor. polit. decad. II. obseruat. III.*

(z) Grotius *de iure belli & pacis lib. II. & cap. II. num. XIII. XVIII. XXII.*

(a) Scaccia *de commerc. §. I. quaest. I. num. XLVII.*

(b) Thuan. *lib. LXXI. ad annum* cIↄ IↄLXXX.

(c) Ziegler. *ad* Grotium *l. c. de iure maiest. lib. I. cap. XLI. §. 21.*

intereſt, vtrum in vniuerſum prohibeantur commercia; an cum hac vel illa gente prohibeantur, neceſſitate reipublicae id exigente. Quemadmodum enim medicus aegrotantibus, ſaluo officio, interdicere nequit medicamentis, quum tamen pro morbi ratione huius vel illius medicinae vſu interdicere iure poſſit: ita dubium non eſt, quin ſalua commerciorum libertate princeps hanc vel illam gentem portubus ſuis arcere, aut certarum mercium vecturam legibus inhibere poſſit, niſi pactis foederibuſque aliud fuerit conuentum. Cuius rei exempla non experientia modo, verum etiam ipſum ius noſtrum (d) quam plurima ſuggerit.

§. VI.

An & exterorum cum exteris hoſtibus commercia prohiberi poſſint.

Sed quemadmodum haec omnia ſua luce radiare videntur: ita paullo obſcurius poteſt exiſtimari, an eo vſque progrediatur principis imperium, vt & exterorum cum exteris commercia, per mare prouinciis ſuis proximum inſtituta, vel legibus vel claſſibus armiſque turbare ei liceat? Quid enim principi in exteros imperii? Cur mercatores exteros ad exteros excurrere prohibeat, quum iſti iure ſuo vtantur, adeoque nemini faciant iniuriam? Quum ergo haec res non adeo ad liquidum perducta videatur: licebit & nobis hanc quaeſtionem tot eruditiſſimorum hominum calamis aeque ac potentiſſimarum gentium armis diutiſſime diſceptatam, paullo accuratius expendere.

§. VII.

Variae inter gentes ea de re concertationes.

Certe quam ſaepe potentiſſimi reges ac reſpublicae florentiſſimae ſibi hanc mouerint controuerſiam, quam ſaepe ea non dicam in litem, ſed in bellum ferociſſimum euaſerit, exempla fere innumera docent, quorum vel pauca hic retuliſſe ſuffecerit. Lubecenſibus ſaeculo XVI. eam ob cauſſam multum negotii faceſſebant Dani. Quum enim illi Suecis res neceſſarias aduehérent, Danique id prohibere non dubitarent: Maximilianus I. Imperator ea de re acriter contendit cum Ioanne, Danorum rege, eique, teſte MEVRSIO (e) per litteras denunciauit, ne commercia Lubecenſium in mari Baltico vllo modo turbaret. Quin & Germaniae principes edicto monuit, vt ad Lubecenſium tutelam contra Danum excubarent, neque vllos milites in regis ſtipendia per prouincias ſuas ire paterentur. Aſt iidem tamen Dani, qui Lubecenſibus eam ad hoſtes ſuos nauigandi libertatem dubiam reddere non dubitauerant, anno CIƆ IƆXCVII. miſſa ad Anglos & Batauos legatione libertatem

(d) *l. 4. C. de commerc. & mercat.* (e) Meurſ. *hiſtor. Dan. lib. V. pag. 49.*

commerciorum cum Hispanis grauiter vrgebant (f). Eadem de re haut paullo maiore impetu circa annum CIƆ IƆLXXXIX. inter se litigarunt Angli & Poloni (g), nec non paullo post Angli & ciuitates Hanseaticae, quibus illi, feruente adhuc bello, iure cum Hispanis negotiandi interdicebant (h): quum tamen paullo ante ipsa Elisabetha Regina missis ad Batauos Guil. Wintero & Rob. Beale, professa esset, ferre Anglos non posse, vt Bataui in ipso belli aestu naues eorum ad portus Hispanicos detinerent (i). Quid ea de re inter Suecos & Batauos Anglosque in Liuoniam nauigantes nostra aetate actum, quantoque animorum motu haec quaestio inter gentes illas potentissimas agitata sit, nemo ignorat. Sic vtilitati suae numquam non seruiunt gentes, idque saepe iuri gentium consentaneum iudicant, quod praesenti rerum suarum statui expedire animaduertunt, modo commerciorum libertatem tuiturae, si ita visum fuerit, modo eamdem, si consultius id arbitrentur, impediturae.

§. VIII.

Sententia Grotii & Ziegleri.

Ad quaestionem ipsam demum vt redeamus, eam, vt solent, erudite tractarunt GROTIVS (k), &, qui eius vestigia legit, MARQVARDVS (l). Vterque rem omnem distinctionibus quibusdam quam accuratissime explicari posse existimat. Primo ergo distinguunt res ipsas; quarum aliae in bello tantum vsum habeant, vt arma: aliae voluptati tantum inseruiant: aliae & in bello & extra bellum vtilitatem adferant, vt pecuniae, commeatus, naues, & quae nauibus adsunt. De primo genere extra omnem dubitationem positum esse, eiusmodi mercium vecturam ad hostes posse prohiberi, quum in hostium partibus esse videantur, qui iis ad bellum necessaria subministrant. Secundum genus querelam non habere, quia eiusmodi res neque maiores vires addant hosti, &, si quod supersit eius robur, infringant. Vnde & SENECA (m) non negandum tyranno putat beneficium, *quod illi neque vires maiores daturum sit in*

(f) Meteran. *hist. Belg. lib.* XVIII. *p.* 775. *sequ.*

(g) Cambden. *hist. Elisab. ad ann.* [illegible]LXXXIX. CIƆ IƆXCV. & [illegible] VII. Meteran. *hist. Belg. p.* [illegible] Grot. *lib. I. hist. Belg. ad ann.* [illegible]X.

[illegible] ad Grot. *de iure belli &* [illegible] *I.* §. [illegible] *p.* 737.

[illegible] *hist. Batau. ad ann.* CIƆ IƆLXXV. Cambden. *hist. Elisab. ad ann.* CIƆ IƆLXXVI. Meteran. *hist. Belg. lib. V. pag.* 192.

(k) Grot. *de iure belli & pacis lib. III. cap. I.* §. *V.*

(l) Marquard. *de iure mercat. lib. I. cap. XVI. n.* 34.

(m) Seneca *de benefic. lib. VII. cap.* XX.

in exitium commune, nec confirmaturum, quas habet. In tertio genere distinguendum esse belli statum, dispiciendumque, princepsne tueri se non possit, nisi, quae hosti submittantur, interceperit, (tunc enim necessitatem ius dare,) an hosti paene a nobis iam perdomito eiusmodi res subuehantur, quibus vires eius paene iam infractae possent restitui: (tunc enim exteros cum hoste negotiantes nobis de damno culpa dato teneri,) an porro damnum nondum dederint, sed dare tamen voluerint (tunc enim ius esse rerum retentione eos cogere, vt de futuro obsidibus, pignoribus aliisue modis caueant,) an denique euidentissima sit hostis iniustitia; (tunc enim illos, qui illum quocumque modo confirment, iam non ciuiliter amplius de damno, sed & criminaliter ad supplicium obligari.) Haec GROTIVS & MARQVARDVS. Paullo aliter rationes iniit ZIEGLERVS (n). Quamuis enim de primi ac secundi generis mercibus cum GROTIO sentiat: ad tertium vero quod attinet, concedat, prohibitionem fieri non posse per modum imperii, eo, quod imperio nostro negotiatores isti non pareant: fieri tamen posse existimat denunciationem, quam si insuper habuerint exteri, magis excusatam fore manus iniectionem. Interesse tamen adhuc putat, vtrum suo nomine mercatores hostibus eiusmodi res subministrent, an publico principis aut ciuitatis. Illo casu, quia non animus hostilis, sed solum lucri studium mercatores agat, non statim idem in eos, quod in hostes, decernendum esse. Hoc vero, quia publica caussa iam satis ostendat, hostilem esse illum subuectionis actum, etiam negotiatoris deteriorem fore conditionem, nec aliam, quam ipsius hostis. Multa etiam obuertit thesi isti, qua GROTIVS ea, quae hosti submittuntur, tum demum intercipi posse statuit, si nos aliter tueri nequeamus. Eam enim ex principio illo GROTII (o) de communione primigenia, in casibus extremae necessitatis reuiuiscente, ab ipso ZIEGLERO (p), PVFFENDORFIO (q) & OBRECHTO (r) satis iam profligato, falso deriuari obseruat, quum longe commodius ex hostili eiusmodi negotiatorum animo deduci possit. Tanta hac quidem in re sunt eruditorum diuortia.

§. IX.

Prohiberi eiusmodi commercia Enimuero rem paullo accuratius, adhibita in consilium ratione, expen-

(n) Ziegler. *de iur. maiest. lib. I. cap. XLI.* §. 27.

(o) Grot. *de iure belli & pacis lib.* II. *cap.* II. §. *VI.*

(p) Ziegler. *ad Grot. l. c.*

(q) Puffendorf. *ius nat. & gentium lib. II. cap. VI.* §. *VI.*

(r) Obrecht. *Obseru. ad Grot. l. c.* §. 1083.

cia posse demonstratur. expendentibus facile adparebit, rem omnem facile ex sanis iuris vniuersalis principiis componi posse. De mercibus ad voluptatem vnice comparatis inter omnes constat, liberam esse oportere earum vecturam. Tantum abest, vt hosti inde quidquam accedat roboris, vt potius idem illi detrimentum adferant, quod Hannibali *Capuae* deliciae, *quas ipsi Cannas fuisse* veteres (s) obseruant. Quare vix subest ratio, cur earum vectura neutrarum partium gentibus interdici debeat. Nec de primi generis mercibus, quae ad belli vsum primario comparatae sunt, quisquam temere dubitauerit, quin earum vectura impediri quouis modo possit. Perinde enim esse videtur, siue quis arma nobis intentet, siue hostibus eadem subministret, nobis inferenda, & recte apud PROCOPIVM (t) Amalasuntha, *in exercitu hostium eum censeri*, ait, *qui, quae ad bellum vsui sint, hostili exercitui subministrat.* Vnde notum ex LIVIO (u) est, hostium loco a Romanis habitos esse Epirotas & Teios, quod Anthiochum hostem pecunia & commeatu iuuissent. Ast dum GROTIVS reliquas merces, quae & in bello & extra bellum vsum habent, non nisi quibusdam casibus certaque ratione prohiberi posse, arbitratur, in eo procul dubio eum fugit ratio. Nimirum vti recte vidit illustris COCCEIVS (x), omne illud ius occidendi, vastandi, eripiendi, quod extra bellum iniuriae instar esset futurum, sola necessitate iuris nostri tuendi recuperandique defenditur, illamque libertatem vtraque pars belligerantium pro se solet allegare. Quisque illa HORATII (y) ingeminat:

> *Nec quisquam noceat cupido mihi pacis. At ille,*
> *Qui me commorit, (melius non tangere, clamo,)*
> *Flebit.*

Quod si vero in defensione illa quaeuis honesta ratio est expediendae salutis: consequens est, vt princeps omnia facere possit, sine quibus ius suum tueri nequit, omniaque, quae huic defensioni obiiciuntur, impedimenta remouere. Ergo eo iam casu non quaeritur, an alteri ius sit, hosti nostro aduehendi commeatum, aliaque, quae ei necessaria sint, subministrandi: sed sufficit, & nobis ius esse, contra quemcumque, qui defensionem nostram vel ancipitem magis vel difficiliorem reddit, arma expediendi. Sic eos;

(s) Liu. *lib. XXIII. cap. VI.*
(t) Procop. Gothic. *lib. I. cap. II.*
(u) Liu. *lib. XXXVI. & lib. XXXVII.*
(x) Coccei. *differt. de commissis* §. *XXIV. sequ.*
(y) Horat. *lib.* II. *sat.* I.

eos, qui hosti nostro ex foedere obligati auxilia submittunt, iure suo agere, nemo negauerit. Sed nec magis negari potest, nobis licere armis eorum arma opponere. Eadem vero ratione pars belligerantium ius commerciorum impedire iure potest, si quocumque modo hostium viribus inde accedat cumulus, aut defensio illi reddatur difficilior. Quis vero neget, commeatu, pecunia, nauibus, apparatuque nautico non minus augeri hostium vires, quam armis ipsis suppeditatis? Quare nihil aequius est, quam vt haec quoque hostibus aduecta intercipi possint, ceu iam a RICH. ZOVCHAEO (z), SELDENO (a), HERTIO (b) aliisque est obseruatum. Nihilominus tamen excipiendus esset casus, si inter gentes conuenisset, vt neutra alterius commercia turbaret, tametsi hostibus necessaria subueherentur. Quales conuentiones tametsi rarissimae, non tamen plane ignotae sunt, ceu vel exemplo pactionis Gustaui I. Sueciae & Francisci I. Galliae Regis patet, inter quos conuenit, *vt omnibus Sueciae subditis liberum esset, cum nauibus suis, mercibus & commerciis proficisci ad Galliae hostes & inimicos, eorumque portus, regiones & terras, vbicumque eis commodum videretur, subsistere & commercari, abire & redire quandocumque vellent, ita vt ea de caussa non dicerentur violasse pacem, aut malo quid iis inferretur a Francia.* Ipsam pactionis formulam seruauit LOCCENIVS (c), quam hic exscribere non vacat.

§. X.

Merces eiusmodi vetitae vocantur CONTRABANDO *& cur?*

Ceterum merces eiusmodi, quarum vectura hoc modo prohibetur, Athenis ἀπόῤῥητα dicebantur, in eamque classem a SCHOLIASTA ARISTOPHANIS (d) referuntur lina, vtres, lignum, cera, pix, aliaque conficiendis instruendisque nauibus idonea. Romae quoque notae erant *res, quae venire non possent*, vt & *quae exportari non debeant*, quarum bis in rubricis pandectarum (e) & codicis (f) fit mentio. Ast medio aeuo vocari coeperunt CONTRABANDO *vel contrabando Wahren*, a vocabulo *bando*, quod idem est ac *bannum.* Quamuis vero huius vocabuli frequentissimus medio aeuo vsus, & multiplex sit significatio, ceu copiose docuit CAR. DV FRESNE (g): praecipue tamen huc notio pertinet, quam e tabu-

(z) Zouch. *iur. fecial. sect. VIII. quaest. 7. sequ.*

(a) Selden. *de mari clauso lib.* II. *cap.* XX.

(b) Hert. *ad* Pufend. *de iur. nat. & gent. lib. VIII. cap. VI.* §. *VII.*

(c) Loccen. *histor. Sueciae. lib. V. ad annum* cIↄ IↄLIX.

(d) Aristophan. Scholiast. *ad nubes & equit.*

(e) Rubr. *lib. XVIII. D. Tit. I.*

(f) Rubr. *lib. IV. Cod. Tit. XL. & XLI.*

(g) Car du Fresne *in Glossar. med. & inf. Latin. Part. I. pag.* 454.

lario Casauriensi & *vocabulario della Crusca* protraxit, quod scilicet *bannum* vel *bandum* sit *legge o decreto del principe o de' magistrati, notificato col suono di tromba del ministro publico*, id est, lex vel decretum principis vel magistratus sonante tuba ministri publici promulgatum (h). Vnde consequitur, vt CONTRABANDO nihil aliud sit, quam quidquid contra publicam legem vel interdictum principis fit, adeoque *contrabande Wahren* sunt merces, quarum vecturam summi imperantes vel publica lege, vel denunciatione saltim exteris facta, prohibuerunt.

§. XI.

Qualium mercium negotiatio vetita fuerit iure Romano ratione exterorum?

Quamuis vero medio demum aeuo natum sit isthoc vocabulum: tantum tamen abest, vt res ipsa tum demum innotuerit, vt potius iam iure Attico & Romano multarum rerum commercium vel inter ciues ipsos, vel cum gentibus exteris prohibitum esse, animaduertamus. Ab his vt capiamus primordia, plura sunt, quae barbaris aduehi vetant Imperatores. Vt vero, quales hi sint, eo rectius intelligamus, obseruandum est, inualuisse initio apud Romanos distinctionem inter ciues & peregrinos, quos hostes etiam vocabat antiquitas. Et his quidem omnes accensebantur etiam in orbe Romano, qui ciuitatis iura non impetrauerant, veluti socii & Latini nominis & Italici iuris, ipsique prouinciales, quos solos dum CHRIST. GOTTL. SCHWARZIVS V. C. (i) peregrinos adpellatos existimat, procul dubio errat. Postea vbi Antoninus Caracalla ciuitatem cum omnibus in orbe Romano viuentibus communicauerat (k), soli libertini Latini & dedititiae conditionis *peregrini* habiti sunt (l): ceteri omnes, qui Romanis parebant, AVGVSTINO (m) teste, Romani; reliqui extra orbem Romanum *barbari* dicti sunt (n). Vnde *eos solos in totius mundi ciuitate peregrinari*, ait SIDONIVS (o). Cum his ergo non omnium rerum erat commercium, multaeque adeo in legibus nostris recensentur res, quas ad eos aduehere nefas habebatur. Sic VALENTIS & GRATIANI Augustorum lege (p) cautum est, *vt ad barbaricum transferendi vini, olei & liquaminis nullam quisquam habeat facultatem*,

(h) *Conf.* Castelli Dittionario *de' Viaggianti Italiano Tedesco sub voce* banno.

(i) Schwarz. *differt. de iure Italic. cap. I. §. I.*

(k) L. 17. *D. de statu homin.*

(l) Vlpian. *fragm. Tit. XX. §. XIV.*

(m) Augustin. *in Ps. LVIII. Part. I. sub fin. Conf.* Casaub. *ad* Lamprid. Alex. Seu. *cap. V.* Iustell. *ad can. eccles. vniu. IV. p. 95. Tom. I.* Ez. Spanhem. *orb. Rom. exerc. II. §. 10. p. 89.*

(n) Brisson. *de verb. signif. voce* barbarus.

(o) Sidon. *Apollin. lib. I. Epist. VI.*

(p) L. 1. C. *quae res exportari non deb.*

tatem, ne gustus quidem caussa, aut vsus commerciorum. Oleum & vinum quid sit, & quibus vsibus inseruiat, nemo omnino nescit. *Liquamen* vero, quod & γάρον vel *garum* adpellatur (q), erat condimentum ex pisce soluto confectum, quod in deliciis habebant veteres (r). Haec vero omnia barbaris inuidebant Imperatores, ne degustatis eiusmodi deliciis pellecti, sese prouinciis Romanorum infunderent. Hoc enim modo LIVIVS (s) Gallos, & PAVLLVS DIACONVS (t) Langobardos in Italiam pellectos fuisse referunt. Vnde non mirum, quod *ne gustus quidem caussa, aut vsus commerciorum*, id est, ne quidem ad vsum ipsorum mercatorum, cum barbaris negotiantium, eas res in solum barbaricum deferri voluerint principes Romani. Eadem seueritate GRATIANVS, VALENTINIANVS & THEODOSIVS Augusti (u) *purpuram vel in serico, vel in lana, quae blatta vel oxyblatta, vel ianthina dicebatur, nec non muricis vellus distrahi vendique vetuerunt*, addita sanctione, vt is, qui postremum vendere ausus fuerit, capitis subiret discrimen. Omnia haec sibi referuauerant principes Romani, tamquam maiestatis suae insignia, vnde sua interesse existimabant, ne haec inter barbaros vulgarentur (x). Iidem Augusti (y) etiam *serici comparandi a barbaris facultatem omnibus, praeterquam comiti commerciorum, adimendam* existimarunt. Quamuis vero hac lege non tam exportatio quam importatio rei prohibeatur: reuera tamen ea principum fuit intentio, vt ne aurum ad barbaros migraret. Pretiosa res habebatur sericum, adeo, vt, VOPISCO (z) teste, libra auri libra serici aestimaretur. Intererat ergo reipublicae, ne tam vana merce aurum permutarent Romani, & barbaros stultitia sua redderent opulentiores. Genuinam hanc fuisse legis nostrae rationem vel ex eo patet, quod & alio loco (a) iidem principes sanxerunt, *vt barbaris aurum non solum minime praeberetur, sed etiam, si apud eos inuentum fuerit, subtili auferretur ingenio: vtque si vlterius aurum pro mancipiis vel quibuscumque speciebus ad barbaricum fuerit translatum a mercatoribus, non iam hi damnis, sed suppliciis subiugarentur, iudice etiam tamquam conscio criminis punito, si repertum non vindicauerit.* Quid? quod non solum ad barbaros nihil harum rerum exportari volebant

 Impe-

(q) L. 3. §. 1. D. *de penu. legat.*
(r) Cuiac. *lib. IX. obs. IX.*
(s) Liuius *lib. V. cap. XXXV.*
(t) Paul. Diac. *hist. Langob. lib. I. cap. vlt.*
(u) L. 1. C. *quae res venire non possunt.*
(x) L. *fin.* C. *de vestitu holoser.*
(y) L. 2. C. *quae res ven. non poss.*
(z) Vopisc. *in Aurelian.*
(a) L. 2. C. *de commerc. & mercat.*

Imperatores, verum etiam ipsos barbaros ad portus & emporia sua omnino non admittendos existimabant. Vnde HONORIVS & THEODOSIVS Augusti (b) mercatores tam imperio suo, quam Persarum regi subiectos vltra ea loca, in quibus foederis tempore cum memorata natione conuenerat, nundinas exercere prohibuerunt, addita elegante ratione, *ne alieni regni, (quod non conuenit,) scrutarentur arcana.* Quum ergo sua interesse crederent Romani, vt barbarorum luminibus officerent, neque eos vel prudentiores, vel ditiores potentioresque fieri paterentur: nemo dubitabit, quin multo magis armorum exportationem inhibuerint. Quo pertinet lex MARCIANI Imperatoris (c), qua sanxit, *vt nemo alienigenis barbaris cuiuscumque gentis, vel sublegationis specie vel sub quocumque alio colore Constantinopolin venientibus, aut in diuersis aliis ciuitatibus vel locis loricas, scuta & arcus, sagittas & spathas & gladios, vel alterius cuiuscumque generis arma, vel ferrum, siue factum siue infectum, auderet venundare*, comminatus iis bonorum vniuersorum publicationem, & capitale supplicium, qui huic legi non paruerint. Elegans & hic additur ratio, *perniciosum esse Romano imperio, & proditioni proximum, barbaros, quos indigere conueniat, telis, vt validiores reddantur, instrui.* Ea scilicet tum erat orbis romani conditio, vt cum barbaris aut bellum esset, aut belli praeparatio, aut pax quam maxime infida. Hinc nec pacis tempore iis subministrari volebant ea, quae iam veteres Romani hostibus aduehere prohibuerant. Qua de re praeclarus exstat locus IVLII PAVLLI (d): *Cotem ferro subigendo necessariam hostibus quoque venundari, vt ferrum & frumentum & sales, non sine periculo capitis licet.* Ex quibus locis simul discimus, Romanos non ad GROTII mentem suas attemperasse leges, sed ea quoque, quae tum extra tum intra bellum usum habent, quin & ad voluptatem comparata ad hostes deferri vetuisse, eoque frequentius eiusmodi condidisse leges, quo magis reipublicae interesse animaduertebant, ne earum violatione hostes suos ditiores ferocioresque redderent.

§. XII.

Quarum negotiatio inter ipsos ciues prohibita?

Quemadmodum vero haec omnia ad commercia cum barbaris inita pertinebant: ita negotiationes non nullae inter ipsos ciues Romanos erant prohibitae. Talis erat ille christianorum mancipiorum mercatus, quo fiebat, vt plurima in Iudaeorum potestatem

(b) L. 4. C. *de commerc. & mercat.*
(c) L. 2. C. *quae exportari non deb.*
(d) Paull. *Recept. sent. lib. V. Tit. XII. & L. II. pr. D. de public. & vectigal.*

tem non fine fummo religionis fuae difcrimine peruenirent. Hoc enim hominum genus, profelytos faciendi ftudiofiffimum, miferos illos feruulos duriffime tractabat, vt pertaefi illius miferiae & fpe melioris conditionis pellecti, religioni fuae mitterent repudium, feque fynagogae adiungerent. Hinc HONORIVS & THEODOSIVS Augufti (e) anno erae chriftianae CCCCXVII fanxere, *vt ne Iudaeus feruum chriftianum comparare, aut quocumque titulo confequi poffet. Si quis vero vllum einfmodi mancipium poffederit, aut circumciderit, is capitali fententia puniretur, ipfo feruo pro praemio libertate donato.* Quamuis vero ea lex de folis Iudaeis loquatur: in rubrica tamen ipfa prohibetur, *ne chriftianum mancipium* HAERETICVS *vel* IVDAEVS *vel* PAGANVS *habeat, vel poffideat, vel circumcidat.* Et in BASILICIS (f) re ipfa ea lex porrigitur etiam ad *Graecos*, id eft, deorum cultores, *Samaritanos & alios haereticos, id eft, non exiftentes orthodoxos*, quamquam capitali illi fupplicio alia paullo mitior poena XXX librarum furrogatur. Quemadmodum vero haec lex inftar antidoti aduerfus corruptionem animi erat: ita aliis fanctionibus iam olim corpori confulere ftuduerant, vetito quippe veneni mali commercio, ex quo facile detrimentum capere poterat refpublica. Sane ad edictum prouinciale notauit CAIVS (g), *putare quofdam*, VENENI MALI *non contrahi emtionem, quia nec focietas aut mandatum flagitiofae rei vllas vires habeat.* Quod quamuis ipfe non ita in vniuerfum admittere velit, eo quod hoc tum demum iuftam rationem habeat, fi res nullo modo adiectione alterius materiae vfui nobis effe poffit: ex lege tamen Cornelia de ficariis (h) capitale erat, venenum malum necandi hominis cauffa conficere, habere, vendere. Quod deinde variis fenatus confultis & principum conftitutionibus ad eos porrectum eft, qui vel *conceptionis* (i), *vel libidinis* (k), *vel abortionis* (l), *vel alienandae mentis* (m) cauffa venena vendiderint. Eodem modo in commercio non erat frumentum tum publici canonis (n), tum quod exercitui mittebatur (o). Illud fi quis vel emeret vel venderet, capitali vterque fupplicio plectebatur. Huius emtio in vilioribus perfonis capitali fupplicio;

 in

(e) L. *vn. C. ne Chriftian. mancip. haeret. vel Iudaeus.*
(f) Bafilic. *lib. LX.*
(g) L. 35. §. 2. *D. de contrah. emt.*
(h) *L.* 1. §. 1. *L.* 3. *princ. D. ad L. Corn. de ficar.*
(i) *L.* 2. §. 2. *D. ad L. Corn. de ficariis.*
(k) *L.* 4. *C. de malef.*
(l) *L.* 38. §. 5. *D. de poen.*
(m) Nouell. *CXV. cap. IV.* §. 5.
(n) *L.* 3. *C. quae res venire non poff.*
(o) L. 4. *C. eod.*

in honestioribus proscriptione & publicatione bonorum coercebatur. Erat vero frumentum publici canonis, quod & *canon* (p), *commeatus* (q), *canon vrbicarius* (r), *& entheca populi Romani* (s) dicitur, pensio annonae, quae a prouincialibus possessoribus populi vsibus annis singulis submittebatur, vt ex eo populo Romano panis ministraretur a pistoribus (t). Quum vero annona Romana externis potius quam domesticis praesidiis niteretur, & nulla re facilius vulgus ad seditionem consternari soleat, quam metu feriarum esurialium: tanta animi contentione annonae publicae curam susceperunt principes Romani (u), ut ANNONA AVGVSTA inter solemnia, quibus eorum laudes in nummis consecrabantur, elogia in primis emineat (x). Quare ne quidquam huius frumenti a priuatis vel exteris interciperetur: tam seuera lege eius mercatum prohibere placuit. Eademque ratio suasit, vt & commeatus ad exercitum destinati emtionem priuatis inhiberent, haut ignari, & illum fame non modo rebus gerendis inidoneum reddi, verum etiam ad seditiones facile incitari. Metus iste seditionum etiam iam olim subegerat Romanos, vt deuictis gentibus & male obsequiosis arma adimerent, cuius rei exempla haut pauca exstant apud IVL. CAESAREM (y) & TACITVM (z). Id vero ad omnes porrexit IVSTINIANVS (a), a quo lege publica cautum legimus, ne quisquam priuatorum arma conficere auderet, nisi sit ex numero fabricensium, neue priuati arma emerent gestarentque, praeter cultellos minores, quibus nemo in praeliis utatur. Priuatorum ergo non solum commercio, sed & fabricationi Imperator exemit arma, eamque operam solis demandauit fabricensibus, qui iam olim fabricandis armis locare operas consueuerant, & sub primiceriis fabricae huic labori insudauerant (b), a curialibus ideo muneribus immunes (c), sed adeo tamen huic vitae generi adstricti, vt illud deserere non possent, & in fuga deprehensi stigmate vrerentur (d).

§. XIII.

(p) L. 30. C. *Theod. de annona.*
(q) L. 32. C. *Theod. de naut. cular.*
(r) L. 3. C. *Theod. de can. frum.*
(s) L. 13. C. *Theod. de oper. publ.*
(t) Iac. Godofr. Parat. *ad* Cod. Theodos. *lib. XIV. tit. XIV. pag.* 125. *Tom. V.*
(u) Boecleri *Exerc. de annona sub Imperat. Rom. Tom. II. Exerc. XVI. p.* 512.
(x) Occo *Numism. p.* 122. 189.
(y) Caesar *de bello Gall. lib. II.*
(z) Tacit. *Annal. lib. XII. cap. XXXI. & Hist. lib. II. cap. LXIV. & LXVI.*
(a) Novell. *LXXXV. cap. I. & sequ.*
(b) L. 4. 5. 6. C. *Theod. de fabricensib. lib. X. tit.* 22.
(c) L. 37. *&* 81. C. *Theod. de decurion.*
(d) L. 4. *Cod. Theod. de fabricensib.*

§. XIII.

Sunt etiam commercia quaedam iure canonico vetita a pontificibus, de quibus ipsis quoque facere non possumus, quin aliquid moneamus. Maxime hanc eorum sollicitudinem incitarunt expeditiones illae sacrae, ad quas suscipiendas variis artibus & pollicitationibus totum christianum orbem pellexerant, vt eo liberius in vacuis principum palatiis dominarentur. Vt ergo tanto auspicatius sacrum istud bellum gereretur: variis bullis vetuerunt, ne quis Saracenis arma vel commeatum subueheret. Sic ALEXANDER PAPA III. (e) Romae in concilio Lateranensi anno cIↄcLXXIX iis omnibus non modo diras sed & seruitutem & rerum vetitarum amissionem minatur, *quorum animos ita occupasset saeua cupiditas, vt Saracenis arma, ferrum, & ligamina galearum subministrarent, vel in galeis & piraticis Saracenorum nauibus regimen & curam gubernationis exercerent.* Nec mitior CLEMENS PAPA III. (f) cIↄ CX. ne eos quidem, qui Alexandriam redimendorum captiuorum caussa erant nauigaturi, portu soluere passus est, nisi iureiurando adactos, *se nihil in mercibus suis vel alio modo secum illuc deferre, vnde possit Saracenis, excepto redemtionis articulo, aliquod commodum aut subsidium prouenire.* Sed & iis diras minatus est, qui induciarum tempore merces prohibitas, lucrandi animo, eo detulerint. Quin ne quemquam fugeret inclementissimi Clementis seueritas, eodem anno (g) decreuit, *vt qui iam amplius cum Saracenis mercimonia habuerint, siue per se, siue per alios, nauibus vel quocumque alio ingenio, eis aliqua rerum subsidia seu consilia, bello feruente, impendenda duxerint, omnes absenti essent, & a sacrorum vsu exclusi.* Pressit antecessorum vestigia INNOCENTIVS III. (h), qui ALEXANDRI III. decretum firmauit; addiditque, iis, qui Saracenis quidquam aduexissent, *gremium ecclesiae non esse aperiendum, nisi totum, quod ex commercio tam damnato perceperint, & tantumdem de suo in subsidium terrae sanctae transmiserint, vt aequo iudicio, in quo deliquerint, punirentur.* Nec minus denuo hanc legem firmarunt anno cIↄcccx. CLEMENS V. (i), & anno cIↄcccxvi. IOANNES XXII. (k) quorum verba hic legere parum refert. Tanta fuit pontificum Rom. in vindicando hoc crimine seueritas. Et operae sane pretium videbatur, his legibus auiditatem perfidiamque hominum coercere, vt eo speciosius sibi pontifices

Quid ius canonicum circa merces vetitas statuerit?

(e) *cap. 6. X. de Iud.*
(f) *cap. 11. X. de Iudaeis.*
(g) *cap. 12. X. eod.*
(h) *cap. 17. X. eod.*
(i) Extrau. *comm. multa 1. de Iud.*
(k) Extrau. *copiosius I. de Ind. & Saras.*

fices ius belli & pacis in orbe Chriſtiano vindicarent, & uniuerſalem illam Chriſtianorum rempublicam, cuius ipſi rectores moderatoreſque eſſent, ſtabilirent. Id enim vnice propoſitum habuiſſe praeſules Romanos, dum claſſicum belli ſacri cecinerunt, iam ab ALBERTO AQVENSI (l) aliiſque praeſtantiſſimis viris (m) eſt obſeruatum.

§. XIV.

Quid hodie CONTRABANDO *jure & conſuetudine gentium ratione exterorum?*

Sed quum neque ius Romanum neque canonicum genuinum ſit controuerſias inter gentes ſopiendi fundamentum: noſtrum erit, paullo adcuratius inquirere, quaenam hodie merces inter gentes contrabando habeantur. Paucis dicimus, quod iam ſupra demonſtratum eſt, imperantium eſſe, diſpicere, quas merces admittere, quas cum exteris communicare velint, vt adeo hic longam earum rerum texere ſeriem ſuperuacuum videatur. Ad hoſtes vero quas merces deferre nefas habeatur, pluribus inter gentes conuentionibus eſt explanatum. Exſtant eam in rem TRACTATVS HISPANIAE REGIS cum Belgis (n), REGIS GALLIÆ cum ciuitatibus Hanſeaticis (o), eiuſdem cum Batauis (p), ANGLORVM cum Polonis (q) & Suecis (r) aliique huius generis complures, in quibus mercibus vetitis accenſeri animaduertimus omnia arma igniuoma, eorumque adparatus, qualia ſunt tormenta, bombardae, mortaria, betardae, bombi, granatae, circuli picei, tormentorum ſuſtentacula, furcae, balthei, puluis nitratus, reſtes igni capiendo idoneae, ſal nitrum, globi, item haſtae, gladii, galeae, caſſides, loricae, bipennes, ſpicula, equi, ephippia, aliaque inſtrumenta bellica. Quin & triticum, hordeum, auena, legumina, ſal, vinum, oleum, vela, reſtes, & ſi qua alia ad adparatum nauticum pertinent. Quamuis enim alter populus forſan ſuo iure vtatur, dum talia hoſti alterius ſubminiſtrat: nec minus tamen iure ſuo vtitur, qui ſe aduerſus illos defendit, qui hoſtem reddere potentiorem non dubitant. Ceterum ſunt quaedam, de quibus inter gentes aliquando diſceptatum eſt, an mercibus vetitis ſint accenſenda. Sic de vaginis aliquando dubitatum, refert REINOLDVS KÜ-

RIKE

(l) Alb. Aquenſ. *Chron. Hieroſolym. lib. IV. cap. XXVIII.*

(m) Reinecc. *Praefat. Hiſtoriae orient. praemiſſ.* Buddaei *Diſſ. de expedit. cruciat.* §. 19. *ſequ.*

(n) Leon. ab Aizm. *hiſt. pac. Belg. pag.* 710.

(o) Diar. *Europ. contin. VI. in adpend.*

(p) Diar. *Europ. contin. VII. art. XXVII.* §. 368.

(q) Meteran. *hiſt. Belg. loc. cit.*

(r) Diar. *Europ. contin. VII. Art. XI. p.* 364.

RIKE (s), an vna cum armis deferri prohibitis censeantur prohibitae? Sed quemadmodum ipse auctor prudentissimus quaestionem adfirmandam existimat: ita praeclare obseruat, in instrumento foederis REGIS GALLORUM cum Belgis (t) vaginarum negotiationem reliquis commerciis vetitis diserte fuisse accensitam. Et sane cur accenseri eas non oporteat, nulla videtur esse idonea ratio. Vaginis non minus opus est hosti, quam gladiis: & quamuis vaginis non vulneret aut stragem edat: inutiles tamen essent ipsi gladii futuri, nisi vaginae eos a pluuia & rubigine tuerentur. Eadem ergo ratio, quae vela, restes nauticas, frumenta, prohiberi suasit, ipsis etiam vaginis facile poterit accommodari. Multo acrius inter Hispanos & Anglos disputatum est de herba Nicotiana (u), vtrum illam hostibus subministrare liceat? Negabant Hispani, qui illam rebus ad victum comparatis accensebant, adeoque non minus intercipi posse iudicabant, quam salem. Ast in alia omnia ibant Angli, quod herbam istam non nutrire vllo modo putarent. Hinc quum in tribunali maritimo Hispanico herba ista Nicotiana iure intercepta iudicaretur: Angli litteras repressaliarum ad sarcienda damna decreuerunt. Sed vt dicamus, quod res est, non tam hic quaeri videtur, an aliquid nutriat, quam an hostis eo commode carere nequeat, adeoque eo impetrato aduersus nos procedat instructior? Talem esse herbam Nicotianam, extra omnem dubitationis aleam positum est. Exercitus enim sub humido aere varioque caelo pro salute reipublicae excubans, deficiente hac herba, non magis se beatum aut instructum putabit, quam si ferias ageret esuriales. Quo magis ergo interest gentis, ne aduersus hostem probe instructum arma ferat, eo minus illi vitio vertendum, si haec exercitui destinata intercipiat.

§. XV.

Quasnam merces a priuatis venire prohibeat ius Germanicum?

Ne quis vero iure nos reprehendere videatur, quod diutius terra marique peregrinati, quid domi nostrae praui rectique geratur, nondum expenderimus: proximum erit, vt & in merces Germanico iure vetitas inquiramus. Antiquissimis temporibus ab omnium rerum exterarum commercio abhorruisse maiores nostros, iam supra ex IVLIO CAESARE & TACITO demonstrauimus. Postea etiam res exteras admittere coeperunt: sed tamen, vt recte a

(s) Kürike *iur. marit hanseat. in annexis Quaest. illustr. Quaest. XVIII. p. 75.*

(t) *Tract. Regis Gall. cum. Belgis art. 170. in Diar. Europ. cont. VII. Art. XXVII.*

(u) Zouch. *iur. & indic. faecial. Part. II. Sect. VIII. n. XII.*

CONRINGIO (x) obseruatum est, rarus per Germaniam; & non nisi viliorum fuit commerciorum vsus, vsque ad annum a nato seruatore fere millesimum centesimum. Hactenus quidem paucae peregrinae merces, & vix aliunde quam ex Italia adlatae, oceano omni Normannorum piratica infesto, & Germanicis nauibus paene ignoto. Primi septentrionales populi mare Germanicum tentarunt, & proximi eidem mari Venedi, quorum nobile ad oceanum emporium Rerich, iam a Godofredo Danorum rege destructum, commemorant veteres FRANCORVM ANNALES (y). Nec minus Iulinum, Venedorum emporium, iam saeculo vndecimo florentissimum, celebrant ADAMVS BREMENSIS (z) & HELMOLDVS (a). Paullo post & Hanseaticum illud foedus, CONRINGIO (b) teste, inualuit, ex eoque tempore ita vbique effloruerunt commercia, vt Germania rerum & ad necessitatem & ad commodiorem vitae vsum pertinentium adfluentia, nulli terrae cederet. Quemadmodum vero tunc fieri solet, vt multa, quibus vix carere potest respublica, exportentur, multa, quae ciues ad luxuriam aliaque vitia publice noxia incitant, aliunde aduehantur: ita dandam sibi operam existimarunt imperii proceres, vt, quarum rerum commercia vetanda sint, legibus publicis definirent. Sic CONSTITVTIONE CRIMINALI (c) cautum est, ne venena publici fiant commercii, ius iurandumque a pharmacopoeis exigatur, se inscio magistratu nemini illa traditurus. Quum enim facile his rebus ad veneficia, mortemque voluntariam abuti soleat malitia hominum, nec raro imprudente earum tractatione ingens detrimentum capere possint integrae familiae: e republica profecto fuit, venenorum omnium commercium cohibere. Eam vero legem deinde mirifice passim perpoliuerunt leges prouinciales, maioris cautionis ergo statuentes, ne venenorum thecae reliquis thecis misceantur, vt in vendendis illis singularis libra adhibeatur, ne prouisores, quos vocant, illa cuiquam tradant, vt nemini vendantur, nisi ipsis patribus familias integrae famae, vel illis, qui litteras ab iis scriptas obtulerint, vsum simul eorum indicaturas, & quae sunt huius generis alia (d). Prudenter etiam legibus Germaniae publicis

(x) Conring. *de vrbib. Germ.* §. *LXXXV.*

(y) Annal. Franc. *ad an.* IↃCCCVIII.

(z) Ad. Brem. *hist. eccles. cap.* LXVI.

(a) Helmold. *Chron. Slau. lib.* I. *cap.* II.

(b) Conring. *l. c.* §. XLV.

(c) Constit. Crim. Carol. *art. XXXVII. §. fin.*

(d) Apothecker Ordnung der Stadt Lübeck *de anno* 1606. *cap. IV. art.* I.

blicis prohibitum legimus (e), ne quis christianus cum Iudaeo aliter quam in foro domicilii christiani ineat contractum, nec quisquam actiones obligationesque aduersus christianum a Iudaeo emat, addita poena amittendi crediti, si quis ius Iudaei in se transtulerit. Immo & magistratui leges minantur infamiam & remotionem ab officio, qui super huiusmodi prohibita venditione instrumentum conficere ausus fuerit (f). Vnde frustra a tali prohibitione eximunt emtionem, eiusmodi actis insinuatam, quum vitiosus actus alio aeque vitioso sustineri non possit (g). Nec melius componunt rationes, qui cum CARPZOVIO (h), RICHTERO (i) aliisque iureconsultis Saxonicis hanc prohibitionem ad debita tantum vsuraria, & a iudice non confirmata, restringendam existimant. Nam harum actionum cessionem prohibere, superuacuum erat, quum iam tum vsurarii eiusmodi contractus ipso iure nulli haberentur (k). In Saxonia tamen & aliis prouinciis sententiam CARPZOVII alteri praeferri satis notum est, & pluribus exemplis a PHILIPPI (l), SCHILTERO (m) & MENCKENIO (n) demonstratur. Vnde non mirum est, & ZIEGLERVM (o), STRYKIVM (p) aliosque accuratissimos iureconsultos pedibus discedere in CARPZOVII sententiam. Eiusdem generis in Germania nostra sunt leges, quibus certa pannorum genera prohibentur. Sic quum animaduersum esset, mercatores pannos laneos nimis extendere solere, (*dass die Tücher an den Rahmen allzuviel gestrecket vverden, und demnach dem Käuffer ein merckliches davon im Wasser abgehe, auch zu Zeiten die Tücher blatterich vverden,*) primum anno CIↃ IↃXLVIII. (q) cautum est, ne eiusmodi panni extendantur, nec, nisi antea humefacti & detonsi; venirent, aut ita

 venditi

(e) *Rec. imp. de anno* cIↃIↃLI. §. *diesem zu begegnen vers. Es soll auch kein Christ. Ordin. Polit. de anno* cIↃ IↃLXXVII. *Tit.* 20. §. *Es sol auch kein Christ.*

(f) *Recessus imp.* cIↃIↃLV. §. *zu dem vvollen.*

(g) Richt. *Dec.* XXXVI. *n.* XII. *sequ.* Lenz. *de nomin. cession. cap. XXVI. memb.* I. *num. XI.*

(h) Carpz. *lib. V. Resp. XXXVIII. & part.* II. *const. XXXV. defin. XLV.*

(i) Richter. *l. c.*

(k) *Vid. ipse recess. Imp.* cIↃIↃLV. §. *diesem zu begegnen, ib. nichtig und unbündig seyen. conf.* Lauterb. *Colleg. pract. lib. XVIII. Tit. IV.* §. *XXIII.*

(l) Philippi *ad Decis. Elect.* XXVIII. *obseru.* VI.

(m) Schilter. *ad Pandect. Exerc. XXX.* §. LXXVII.

(n) Mencken. *diff. iur. comm. & Saxon. ad Hub. p. m.* 49.

(o) Ziegler. *de iurib. Iudaeor. cap. V. n.* XXIII.

(p) Stryk. *de iur. & act. non cessibil. cap.* I. §. III. *p. 6.*

(q) *Reform. Pol. anni* cIↃIↃXLVIII. *Tit. von Verkauffung der vvollenen Tücher* §. *Dievveil auch befunden.*

venditi a fiſco vindicarentur. Poſtea anno CIↃ IↃLI. (r) hoc ad pannos Londinenſes alioſque exteros reſtrictum, de Germanicis vero diſpoſitum eſt, *das berührte gemeine Tücher, die in der teutſchen* Nation *gevvebet vverden, damit der gemeine Mann ſich deren auch zu gebrauchen hab, und dieſelben zu Nutz gebracht vverden, dergeſtalt an die Rahmen angeſchlagen, und das nachmahls dieienigen, ſo ſolche Tücher im H. Reich teutſcher* Nation *mit der Ellen ausſchneiden vvollen, daſſelbige vermöge der Policey-Ordnung thun, und die Tücher genetzt und geſchoren verkauffen.* Aſt anno CIↃ IↃLXXVII. (s) denuo prior illa lex firmata, ſimulque vt omnes panni expanſi, & qui nec humefacti nec detonſi venduntur, fiſco cedant, mandatum eſt. In iiſdem comitiis (t) cautum, ne panni caerulei tincti colore corrodente, qui in receſſu vocatur, *die neulich erfundene, ſchädliche und betrügliche freſſende oder* corroſiv-*Farb, ſo man die Teufels-Farbe nennet*, vendantur, addita praeter confiſcationem pannorum infamiae poena grauique mulcta, ſi quis vel hoc colore pannos tingere, vel hoc modo tinctos diſtrahere auſus fuerit. Nec minore ſeueritate aromatum fraudulenter corruptorum, veluti zingiberis, colore tincti, nec non piperis, ſacchari & croci adulterini negotiationem receſſibus compluribus vetitam animaduertimus (u). Prudenter porro in Germania commercio exemtae ſunt fruges herbeſcentes & immaturae, vt & vuae nondum ad vindemiam maturae. In eadem enim ORDINATIONE POLITICA (x), quam vocant, cautum eſt, vt liceat quidem fruges & vindemiam futuram oppignorare, ſed ita vt iuſti pretii illius temporis ratio habeatur, aliaeque, quae ibi leguntur, cautiones obſeruentur, venditio vero frugum herbeſcentium & vinorum in vuis plane prohibeatur. Quae ratio imperatorem & imperii proceres induxerit, vt id vetuerint, facile patet. Solebant enim lucricupidi homines a colonis & vinitoribus, aeris indigis, totam ſpem meſſis vel vindemiae, nondum maturam, pretio minimo emere, eamque deinde collectam eo carius vendere. Iniuſtum vero eſt, auidos eiuſmodi homines alieno ſudore & ſanguine viuere, & pauperes his fraudibus redigere ad incitas. Hinc non mirum, quod ſaluberrima iſta lex ab ordinibus

(r) *Receſſ. Imp.* CIↃIↃLI. §. 73. *ſeq.*

(s) *Ord. Polit.* CIↃIↃLXXVII. *Tit.* XXI. §. *dievveil auch befunden.*

(t) Ibid. §. 3. *verb. Gleichfalls iſt uns glaublich fürgebracht.*

(u) *Receſſ. Imp.* CIↃIↃLI. §. 85. & *ſequ. Ord. Polit.* CIↃIↃLXXVII. *Tit.* 24. *Von Verkauffung des Ingvvers, Pfeffers, Saffrich, und andern Gevvürtz und Specereyen.*

(x) *Ord. Polit.* CIↃIↃLXXVII. *Tit.* 19. §. *Hierauf ſetzen und ordnen.*

tus imperii non folum feruata, verum etiam ad similes cafus porrecta fit. Sic vetere ciuitatum Hanfeaticarum decreto ftatutum eft (y): *Nemo emet & vendet haleces, antequam captura fit perfecta, nec frumentum ante meffem, pannum aut alia artificialia manufactionis, priusquam fuerint confecta & abfoluta. Si quis contra hoc quid tentet, tunc emtor perdet bona cuncta: venditor autem decem marcas argenti pro mulcta foluet. Qui talem contractum nullitatis arguet, ille fextam partem ex bonis his confifcandis pro praemio accipiet.* Denique multae hinc inde exftant leges de vino diluto & corrupto, exempli gratia, ne quis vina medicamentis inficiat, nec vafa, nifi fulphure, idque femel & modice fumiget (z), vt extera tantum vina helenio, faluia, abfinthio herbifque aliis innoxiis condita & confecta vendere fas fit (a), vt procurator fifci imperii, vini adulteratores, magiftratu prius officii fruftra admonito, poenam pofcat (b), vt denique vinum diluentes, vel calce aliifque mixturis corrumpentes infamia, fuppliciis, bonorum publicatione mulctentur (c), & quae funt huius generis alia. Sed mirum eft, in tanta optimarum legum copia, omnes etiamnum de mercium eiufmodi vetitarum adfluentia conqueri. Aft fuere eheu tempora, quibus, TACITO (d) tefte, *plus apud Germanos valebant boni mores, quam alibi bonae leges.*

§. XVI.

Quemadmodum prohibere, ita & concedere Princeps commercia cum exteris poffit certis legibus.

Hae funt merces, quas in commercio effe tum leges publicae, tum mores ac confuetudines gentium prohibent. Latiffimus hic fe aperiret campus, in quo excurrere nobis liceret, & quas merces aliae etiam gentes vel ad fe importari, vel exportari ex prouinciis fuis nolint, paullo adcuratius edifferere. Sed otium nobis ea in re fecit MARQVARDVS (e), qui integro capite *de reftrictione & coarctatione commerciorum*, itemque *iure prohibendae tranfuectionis mercium fingulari* egit, variaque Gallorum, Scotorum, Italorum, Belgarum aliarumque gentium, quae huc faciunt, ftatuta collegit. Quare omiffa in praefenti hac tractatione, potius id obferuamus, imperantem ex principiis fupra explicatis etiam eo iu-

(y) Io. Aug. Werdenhagen *de rebuspubl. Hanfeat. Part.* IV. *cap. XI.* Marquard. *Iur. Mercat. lib.* III. *cap.* V. §. 13.

(z) *Receff. Imp.* cIↃCCCCXCVII. §. 1. *fequ.*

(a) *Receff. Imp. eod. anno* §. *Item es follen auch Aland &c.*

(b) *Receff. Imp.* cIↃIↃ. *Tit. vom gemächt der Wein.* §. *Gemächt halben.*

(c) *Reform. Polit.* cIↃIↃXLVIII. *Tit.* 16. *von den Schiff-und Fuhr-Leuten* §. *nachdem auch zu Zeiten.*

(d) Tacit. *de moribus Germ. cap. XIX.*

(e) Marquard. *de iur. merc. lib.* I. *cap.* XVII.

re vti, vt commercia exteris quoque certis legibus concedere possit. Quum enim ea iure quodam suo certis casibus plane prohibeat: non video, quid eum impediat, quo minus & concessis certas leges dicere, adeoque, quibus conditionibus illa libera esse debeant, edicere queat. Sic in commerciis maritimis obseruari solet, vt naues mare vel portum peregrinum subeuntes, reuerentiam suam signo aliquo testentur, id quod iam olim apud Romanos fieri consueuisse, praeclare docet LIPSIVS (f). Et sane luculentum eius rei exemplum apud APPIANVM (g) est, apud quem quum Domitii Ahenobarbi & Antonii naues praetoriae casu sibi obuiam factae essent, primarius Antonii lictor, stans in prora, vt mos erat, Ahenobarbi nautis imperabat, *vt detraherent insignia.* Hodie naues hanc reuerentiam testantur demisso velo, non vno tamen semper modo. Ait enim STYPMANNVS (h): *Entvveder es vvird im Mittel-Mast die oberste Flagge ein vvenig herunter gelassen, und bald vvieder aufgezogen, oder es vvird das Toppsegel hernieder gelassen, und nicht ehr als man einen Canonen-Schufs vveit in die See ist, vvieder aufgezogen.* Et de hoc reuerentiae signo, quemadmodum saepe inter gentes potentissimas disceptatum, ita & saepe pactis & foederibus cautum est, quo modo illud a singulis esset exhibendum (i). Ad easdem leges, quae commerciis dici solent, pertinet, quod imperantes ciuitatibus quibusdam concedere solent priuilegium, sistendi & ab instituto cursu retrahendi merces exoticas, quas negotiator importat, vt nimirum eo loco ad certum tempus conquiescant, & includantur stabulo publico, quo venum exponantur, quauis conditione, nisi vector domum redire malit. Vocant id ius *stapulae*, *die Stapel-oder Staffel-Gerechtigkeit*, *die Niederlage*, quale priuilegium Atrebato in vinis Francicis; Middelburgo in vinis iisdem, vt & Hispanicis & Lusitanicis; Dordraco in vinis Rhenanis, frugibus, lignis & carbonibus; Spirae Nemetum in salibus aliisque mercibus, aliis denique ciuitatibus in aliis rebus competere, satis constat (k). Accensen-

(f) Lips. *Elect. lib.* I. *cap.* XXIII.

(g) Appian. *de bello ciuil. lib. V.*

(h) Stypman. *de iur. marit. Part. V. cap.* I. *n.* 21.

(i) *Vid. tractatus inter Sueciae & Daniae reges anno* CIƆIƆXLV. *Art.* 5. 14. *&* 15. *apud* Loccen. *de iure marit. lib.* I. *cap.* IV. *num.* X. *Tractatus Londinens. inter Anglos & Belgas* CIƆ IƆCLXXIV. *Art.* IV. *See-Tractat inter Ludouicum* XIV. *& ciuit. Hanseat. art.* VII. *apud* Marquard. *de iur. mercat. Tomo* II. *pag.* 31. Puffendorf. *Rer. Brandeburg. lib.* IX. §. LXVIII.

(k) *Vid.* Leuber. *disquis. Stap. num.* CCXCVII. *sequ.* Wehner. *voce Staffel-Recht.* Marquard. *de iure mercat. lib.* II. *cap.* VI. §. *XII. sequ.*

cenſendum porro his legibus *ius geranii*, *das Krahnen-Recht*, quo imperantes iubent, vt merces certis locis machina ad id comparata nauibus extrahantur, & explorato eorum pondere, denuo immittantur (l). Omitto alias huius generis leges, quibus imperantes paſſim circumſcribere ſolent exterorum negotiationes.

§. XVII.

Inter has etiam eſt ſolutio vectigalium.

Principem vero locum inter has leges & conditiones iure quodam ſuo ſibi depoſcunt vectigalia, quae fere vbique mercibus extrinſecus adlatis imponuntur. Iam olim apud Romanos quam plurima fuiſſe vectigalia, vel e iure nostro conſtat, eorumque rationes poſt SIGONIVM (m) luculenter excuſſit v. c. PETRVS BVRMANNVS (n). Quorum morem quum hodie gentes tantum non omnes ſequantur, non temere quaerere quis poſſit, an id iure fiat? Equidem iure exigi vectigalia & portoria, vbi in vias muniendas, reficiendaſque, cannales ducendos, pontes ſtruendos, purgandos portus, aliaeque huiuſmodi impenſae fiant, nemo negat. Sed an in libero mari vectigalia iure exigi & imperantium arbitrio libere intendi poſſint, id vero eſt, quod haut pauci negant. Maxime hanc litem Danis haut ſemel intentarunt Sueci. Iam anno CIↃ IↃCXL. PVFFENDORFIO (o) teſte, acriter querebantur, Danos in freto Oreſundico vectigalia nimis intendere, idque vel eo nomine iniquiſſimum eſſe iudicabant, quod id ius tamquam partem ſummi imperii ſibi vindicarent. *Equidem Hafniae aut Bergis vectigal, quantum velit, exigere licere Dano, & ibi contradicturum neminem. Sed in freto id capere, vbi nec littore nautae vtantur, non plus rationis habere, quam ſi aut Anglus in freto Britannico, aut Hiſpanus in Gaditano idem exigere inſtituat.* Hinc non mirum; Suecos bello, quod paullo poſt inter eas gentes exarſit, compoſito, in pace anno CIↃ IↃCXLV. articulo III. ſibi ſummam libertatem a vectigalibus iſtis Oreſundicis eſſe ſtipulatos. Eadem lis recruduit anno CIↃ IↃCLVIII. & paullo poſt denuo ſopita (p): Sed vt ſunt fata rerum humanarum, Dani, qui tam diu Suecis hanc libertatem concedere fuerant coacti, ius ſuum exigendi a Suecis vectigalia etiam in freto Oreſundico recuperarunt vltima pace Holmienſi, vt adeo iam eam litem ſopitam oporteat.

Enimue-

(l) *Vid.* Loccen. *l. c. lib.* I. *cap.* X. §. 11. Stypmann. *contin. de iure marit. Part.* V. *cap.* II. *num.* XI. *ſequ.*

(m) Sigon. *de antiquo iure ciu. Rom. lib.* I. *cap.* XVI.

(n) Petr. Burmann. *de vectigal. pop. Rom.*

(o) Puffendorf. *rer. Brandenburg. lib.* XII. §. LXXXVI.

(p) Puffendorf. *vita Caroli Guſtaui regis Suec. lib.* V. §. LXVI.

Enimuero ne in fretis quidem soluenda vectigalia, (quorum aequitatem tueri difficillimum putat HERTIVS) (q), iuri refragari, illi facile largientur, qui mare imperio subesse posse, non inficiantur. Quaesito vero tali imperio, quis neget, vectigal a transeuntibus pro mercium vectura peti posse? Ea sane exiguntur non solum ob impensas in vias & pontes faciendas, ceu HERTIVS existimasse videtur, verum partim in signum & recognitionem imperii, quod in certum maris tractum sibi adseruerunt imperantes, vt ZIEGLERVS (r) vidit, partim ob securitatem, quam princeps nauibus suis & classibus praestat transeuntibus, quam cum ZIEGLERI ratione coniungendam recte monet illustris BÖHMERVS (s). Vnde ne ipse quidem PVFFENDORFIVS (t) id ius plane iniquum dicere ausus est, quamuis moderate eo vtendum esse, frustra monuerit, quum id de omnibus vectigalibus ipsa aequitas & ratio prudentiae ciuilis suadere videatur.

§. XVIII.

Si vel merces vetitae inueniantur, vel vectigal non soluatur, merces a fisco vindicantur.

Quum vero legibus a subiectis obsequium debeatur, subiectorum vero numero non solum ciues, verum & exteri, dum in terris nostris vel maribus haerent, habendi sint, siquidem in aliena republica versari, & imperanti parere nolle, hostile esset futurum (u): consequens est, vt a ciuibus non modo, verum etiam peregrinis, qui vel merces vetitas venum exponunt, vel vectigalia defraudant, vel aliis legibus ab imperante circa commercia conditis refragantur, principes poenas iure possint exigere. Poenae vero non semper & vbique eaedem sunt. Saepe fieri solet, vt, qui hosti maxime obsidione cincto & deditioni proximo necessaria sufficiunt, extremo supplicio adficiantur. Sic iam olim Demetrius, quum Atticam teneret exercitu; iamque vicina oppida Eleusina & Rhamnuntem cepisset, Athenis finem facturus, nauis frumentum inferre parantis & magistrum & gubernatorem suspendit, eoque modo deterritis ceteris, vrbe potitus est (x). Eadem seueritate Pompeius, teste PLVTARCHO (y), custodes imposuit Bosphoro, obseruaturos, si qui mercatorum eo nauigarent, & deprehensos capitali supplicio affecturos. Talia etiam exempla haut pauca

(q) Hert. *de seruit. natur. constit. sect. I.* §. *XV.* p. 129.

(r) Ziegler. *de iur. maiest. lib. II. cap. VII.* §. *XIII.*

(s) Boehm. *ius pub. vniuers. lib. II. cap. IX.* §. *XIX. & XX. & ibi not. I. pag.* 555.

(t) Puffendorf. *de iur. nat. & gent. lib. III. cap. III.* §. *VII.*

(u) Boehm. *ius publ. vniu. lib. III. cap. I.* §. *XIII. sequ. pag.* 574. *seq.*

(x) Plutarchus *in Demetrio.*

(y) Idem *in Pompeio.*

pauca nouissima suppeditat historia (z), quae ne GROTIVS (a) quidem iniquitatis arguere in vniuersum potuit. Non mitiorem poenam leges comminantur illis, qui cum gente hostili negotiantur (b), aut rem vetitam dolose vendunt (c). Saepe enim infamiam (d), vel animaduersionem (e), vel excommunicationem (f), vel mulctam denique (g) eiusmodi negotiatoribus vel merces vetitas aduehentibus vel omittentibus professionem, vel alias leges contemnentibus propositam esse animaduertimus. Praecipue tamen locum tunc habet poena confiscationis. Quamuis enim olim paullo mitius nonnumquam actum sit cum negotiatoribus, ceu docent variae Graeciae & Alamanniae imperatorum, vt & Regum Franciae, Hispaniae, Syriae, Cypri, Balearium, Venetorum, Genuensium, constitutiones, in CONSVLATVM MARIS (h) relatae: plerumque tamen merces, quae vel contra leges vehuntur (i), vel de quibus non soluuntur vectigalia (k), & a Romanis & gentibus hodiernis in fiscum redigi solent. Nec id quidem iniustum esse, quilibet intelligit. Leges eam poenam comminantur: indicari etiam solet variis signis, quo loco mercium professionem fieri velit imperans, eoque comparatae sunt statuae mercuriales, *die Zoll-Stangen*. Quod & ad merces prohibitas attinet, ciuibus aeque ac exteris antea fieri solet denunciatio vel significatio publica, vt cauere sibi a damno possint, qualium significationum publicarum exemplum haut vnum apud CAMBDENVM (l) aliosque (m) exstare animaduertimus. Quod si ergo istas minas despicatui habent mercatores, & contra leges sibi dictas negotiantur: consensisse in poenam illam videntur, neque adeo ipsis, tamquam volentibus, fit iniuria.

§. XIX.

Et tunc vocantur COMMISSA.

Romano iure quidquid ob hanc caussam in fiscum redigitur; COM-

(z) Gregorii Leti *vit. Philippi* II. *Part.* I. *lib.* III. Thuan. *hist. lib. XV.* *pag.* 305.

(a) Grot. *de iure belli & pacis lib.* III. *cap.* I. §. 5.

(b) L. 11. *pr. D. de public. & vectig.*

(c) L. 1. *C. ne Christ. mancipium.*

(d) Reform. *Polit.* cIɔIɔLVIII. *Tit. XVI.*

(e) Reform. *Polit. l. c.*

(f) C. 6. 11. 12. 17. *X. de Iudaeis.*

(g) L. *vlt.* §. 5. & 10. *D. de public. & vectigal.*

(h) Consulat. maris *cap.* CCLXXIV.

(i) L. 11. §. 2. *D. de publ. & vectigal.* L. 1. *D. de his quae ut indign.* L. 3. *C. de naut. foen. Ord. Polit.* cIɔIɔLXXVII. *Tit. XVI. Tit. XIX.* §. 3. *Tit. XX.* §. 4. *Tit. XXI.* §. *II. III. XVI. Tit. XXII.* §. *vlt.*

(k) L. *vlt. D. de publ. vectigal. & commiss. Quinctil. Declam.* CCCXLII.

(l) Cambden. *hist. Elisabethae reginae ad ann.* cIɔIɔXCI. & cIɔIɔXCVIII.

(m) *Vid.* Grot. *in not. ad ius belli & pacis lib.* III. *cap.* I. §. *V.*

COMMISSVM vocatur, ceu ex toto titulo digestorum *de publicanis, vectigalibus & commissis* adparet. Proprie equidem & ex vsu Latinae linguae COMMISSVM non res est, quae a fisco vindicatur, sed factum, ob quod vindicatur. Quicumque enim contra legem aliquid susceperant, COMMISISSE in *legem* dicebantur (n), vel etiam COMMITTERE *edictum* (o). Vnde & apud SVETONIVM (p) & VLPIANVM (q) commissum non pro re a fisco erepta, sed pro facto aduersus leges commisso, accipitur. Ait enim ille, *vectigalibus indictis, neque propositis, quum per ignorantiam scripturae multa* COMMISSA *fierent*, id est, quum per ignorantiam saepe aduersus legem ageretur. Hic vero dum *commissa* etiam *ad heredes transmitti* monet, non profecto res, quae in commissum cadunt, sed factum illicitum, & natam inde obligationem, intelligit. Quum vero, qui legi non paret, etiam ad poenam sit obligatus, etiam haec committi dicebatur. Sic saepe in legibus nostris est: *committere in poenam* (r), saepe & *poena ipsa committi dicitur* (s). Denique & ad ipsam rem, quae poenae loco eripitur, dictionem hanc adplicarunt ICti, adeo vt & fundus (t), homo (u) & merces (x) *committi*, vel in *caussam commissi cadere* dicantur. Quamquam, qui purioris Latinitatis sunt paullo studiosiores, HVBERO (y) obseruante, dicere malint; *res pro commisso tenetur*, qua locutione etiam QVINCTILIANVM (z) vsum nouimus.

§. XX.

Saepe & naues simul capiuntur & a fisco occupantur, quod vocant: Vor gute Preisen erklähren.

Nec merces tantum pro commisso tenentur, verum saepe etiam naues simul capiuntur, si vel hostium sint, vel hosti quidquam, quod eius vires augeat, subuehere audeant. Exempla iam in iure nostro exstant luculentissima (a). Hodie vero nihil hoc iure inter gentes est frequentius, adeo, vt, feruente bello, vix hebdomas abeat, quin captarum ob merces vetitas nauium mentionem faciant nouellae publicae. Vocant eiusmodi nauem *eine Prise*,

(n) *L. 59. D. ad L. Iul. de adult.* L. *vlt. D. de lege commissor.*
(o) *L. 8. §. vlt. L. 10. §. 14. D. de coniung. cum emancip.* L. 126. *D. de legat. I.*
(p) Sueton. Caligul. *cap.* XLI.
(q) Vlpian. *L. 14. D. de public. vectigal. & commiss.*
(r) *L. 23. §. 1. D. de recept. qui arbitr. L. ult. in fin. D. quod quisque iuris in alt.*
(s) Cicero *pro Cluent.*
(t) *L. 17. §. vlt. D. ad SCtum* Vellei. *L. 37. D. de neg. gest.*
(u) *L. 2. C. si seruus export.*
(x) *L. 11. §. 2. D. de publ. vectig. & commissis.*
(y) Huber. *Praelect. ad D. lib.* XXXIX. *Tit. V.* §. *VIII.*
(z) Quinctil. *Declam.* CCCXLII.
(a) *L. 11. §. 2. D. de publ. vectigal. & commissis. L. 3. C. de naut. foen.*

se, & si lis ea de re oritur, & sententia contra magistrum nauis fertur, phrasis adhiberi solet: *Das Schiff ist für gute Prise erklâret.* Quod ex lingua Italica esse, facile vnusquisque animaduertit.

§. XXI.

Et haec quidem de ipsis mercibus vetitis & commissis generatim praemittere visum est. Proximum est, vt ad specialiorem thematis nostri expositionem prouehamur, acturi, quod & titulus iam pollicetur, *de nauibus ob mercium vetitarum vecturam commissis.* Ea enim de re tot inter gentes agitantur controuersiae, vt iis vel enumerandis pauciores plagellae sufficere non videantur. Dabimus tamen operam, vt si non alia re, at certe breuitate nos lectori commendemus.

Transitio ad caput secundum.

CAP. II.

DE NAVIBVS OB MERCIVM VETITARVM VECTVRAM COMMISSIS.

§. *I. Naues & nautae iure Romano pluribus priuilegiis fruuntur.* §. *II. Talia & ius nouissimum illis concedit.* §. *III. Saepe tamen capiuntur, & pro commisso tenentur, maxime ob merces illicitas.* §. *IV. Nisi merces vetitae non ab exercitore, sed a magistro nauis impositae sint, tunc enim solae merces fisco cedunt.* §. *V. Id cognoscitur ex instrumentis, quae vocantur* passeports, certificats, certepartien, cognoscementen. §. *VI. Saepe etiam pacta intercedunt inter gentes, ne hoc casu naues vna cum mercibus fisco vindicentur.* §. *VII. An capta naue etiam merces licitae cum illicitis in commissum cadant?* §. *VIII. Quid si vel naues hostium merces amicorum, vel naues amicae merces hostium contineant?* §. *IX. Varii casus hic accurate distincti.* §. *X. Vnde cognoscatur, res naui impositas hostibus esse destinatas?* §. *XI. Vnde pateat, easdem hostium esse proprias?* §. *XII. Vnde constet, naues ipsas esse hostium?* §. *XIII. Cui praeda cedat, si naues captae a nauibus imperantium bellicis?* §. *XIV. Cui, si priuatae naues auctoritate publica naues ceperint?* §. *XV. Quid si naues consociatae* (eine Admiralschafft?) §. *XVI. Naues captae in commissum cadunt post sententiam a iudicio caussarum maritimarum latam.* §. *XVII. Quod ex ipsis gentium maritimarum legibus demonstra-*

monstratur. §. *XVIII. Lata sententia, praeda statim fit eorum, qui sub hasta emunt.* §. *XIX. Nauium ita pro commisso occupatarum pretium an ab adsecuratoribus restituendum sit, in adsecuratione p ra?* §. *XX. An si adsecuratio sit conditionata?* §. *XXI. Si sententia nondum lata, quamdiu exspectandum sit adsecurato, antequam restitutionem exigat?* §. *XXII. Nauibus iniuste captis, legati mittuntur illas repetituri, vel decernuntur repressaliae.* §. *XXIII. Conclusio dissertationis.*

§. I.

Naues & nautae iure Romano pluribus priuilegiis fruuntur.

SVmtuosissima est nauium structura, maioresque impensas & instructio earum, & adparatus nauticus exigunt. Vnde non mirum, quod & nauibus ipsis, & nautis, haut pauca priuilegia indulserint summi imperantes, quo & securitati eorum prospiceretur, & homines ad rem nauticam redderentur alacriores. Sic iam olim Claudius imperator Latinis nauem mercaturae caussa fabricantibus ius Quiritium dedit, dummodo naue illa decem millium modiorum Romam sex annos frumentum portassent (b). Eodem iure Romano etiam vacatio a publicis muneribus dabatur nautis (c), & grauioribus poenis coercebantur, qui aliquid ex naufragio vel expugnata naue rapuerant, receperant, damnumue dederant (d). Si quis alterum hominibus armatis de naui sua deiecerat, concusserat, expugnauerat, lege Iulia de vi publica tenebatur (e). Sunt etiam, qui legem illam, quod nemo domo sua extrahi atque inde in ius rapi posset (f), cum ALBERICO DE ROSATE (g), BALDO (h), NEGVZANTIO (i), IASONE (k), BENEV. STRACCHA (l) etiam ad nauem porrigunt. Quam sententiam iustam apud Romanos habuisse rationem eo minus dubitamus, quo certius constat, totam illam aedium religionem a Larium & Penatium cultu esse repetendam. Atqui etiam LARES PERMARINI erant, quibus nauali praelio aduersus Antiochi praefectos aedem vouit L. Aemilius (m). Porro & id singulare est, quod si quis nauem

(b) Sueton. Claud. *cap. XIX.* Vlpian. *Fragm. Tit.* III. §. 6.
(c) L. 3. *D. de vacat. mun.*
(d) L. 2. *D. de incend. ruin. nau. naue expugn.*
(e) L. 3. *D. ad leg. Iul. de vi publ.*
(f) L. 18. *D. de in ius voc.*
(g) Alberic. *de Ros. ad* L. *pen. D. de his qui deiec.*
(h) Baldus *ad* L. 2. C. *locat.*
(i) Neguzant. *de pignor. memb. IV. part.* II. *num.* 169.
(k) Iason. *ad* L. 18. *D. de in ius voc.*
(l) Stracch. *de nauib. Part.* I. *n.* 7.
(m) Liu. *lib. XL. cap.* VII. *Conf. de Laribus marinis* Desid. Herald. *ad* Tertull. *Apol.* L. 26. *eiusd. Aduers. lib.* I. *cap.* VII. *Meurs. Actuar. philol. ad libr. de gloria cap.* II.

nauem communem refectionis indigam communi nomine refecerit, alterque socius sumtus erogatos cum vsuris centesimis intra mensem non restituerit, is, qui refecit, totius nauis dominium in solidum obtineat (n), quum alias dominio rei suae non temere quisquam sit priuandus. Nec minus is, qui ad nauem constituendam, reficiendam, instruendam pecuniam credidit, praelationis iure ante reliquos creditores gaudet (o), immo, vt RAVCHBARO (p) & KVRIKIO (q) visum, etiam iure tacitae hypothecae, cuius diserte mentio fit in legibus (r), quidquid a VINNIO (s), LOCCENIO (t) & STYPMANNO (u) in contrarium adlegetur. Haec & alia nauium nautarumque iura passim prodit ius Iustinianeum, quae fusius hic exponere nostra iam parum interest.

§. II.

Talia & ius nouissimum illis concedit.

Nec parciores hodie gentes sunt in priuilegiis circa rem nauticam concedendis. In plerisque sane legibus nauticis cautum est, vt nemo nautam itineri accinctum arrestare, nauique exire iubeat propter personale debitum, si vel bona in naui habeat, vel nauclerus pro eo fideiubeat. Ita IVRE DANICO (x) sancitur. *Liegt ein Schiff segelfertig, und wartet auf wind, so mag niemand dessen Steur-oder Boßmann um Schuld willen aufhalten, sondern sein Gut, so er im Schiffe hat, ausbenommen seine Kleider, darinn er geht, und sein Koy-Bette soll von dem Schiffer und Schiffleuten bey eydlicher Aussage geliefert werden, der andere aber soll seine Reise der Abrede nach fortsetzen.* Eadem statuerunt Philippus II. Rex Hispaniae (y) vt & iuris WISBYENSIS (z) & LVBECENSIS (a) auctores. Vnde & in IVRE PRVTENICO (b) legimus: *Wann ein Schiff von Königsberg nach der Pillau kommt, so soll niemand sein geheurtes Schiff-Volck aus des Schiffers Bort nehmen, Schuld-Sachen halber, wofern der Schiffer vor ihn* cauiren *oder bürgen wolte.* Iisdem iuribus etiam iis, qui pecuniam ad reficiendas naues crediderunt,

(n) L. 52. §. 10. D. *pro socio.* L. 4. C. *de aedific. priuat.*

(o) L. 5. & L. 6. D. *qui potior. in pign.* L. 25. D. *reb. cred.* L. 26. & 34. D. *de rebus auctorit. iud. poss.*

(p) Rauchb. *Part.* I. *qu.* V. *n.* XVI.

(q) Kürike *Resol. Quaest. illustr. quaest.* XIII. *p.* 65.

(r) Nouell. *XCVII. cap.* III.

(s) Vinn. *ad* L. *non autem* D. *de exercit. act. p.* 100.

(t) Loccen. *iur. marit. lib.* III. *cap.* II. *p.* 213.

(u) Stypman. *iur. naut. Part. IV. cap. IV. n.* XX.

(x) Ius Danic. *lib.* IV. *cap.* I. *art.* XXXVI.

(y) Ord. marit. *Tit. de naut. art.* XXVI.

(z) Ius Wisbyens. *art.* VI.

(a) Ius Lubec. *lib.* VI. *Tit.* I. *art.* VI.

(b) Ius Pruten. *lib.* IV. *Tit.* XIX. *art.* I. §. VI.

runt, ius praelationis non modo prae aliis creditoribus, verum etiam prae illis, *vvelche Geld auf Bodmerey gegeben*, indulgetur, dummodo instrumentum super eo contractu fuerit confectum, quod vocant *einen Byl-Brief* (c). Qua de re denuo IVS DANICVM (d): *Wer einem andern Geld, ein neu Schiff zu bauen, oder mittler vveil das Schiff zu unterhalten, fürstrecket, soll einen schrifftlichen* contract, *der von guten Männern zur Kündligkeit unterschrieben sey, aufrichten, vvelcher* contract *Byl-Brief genandt vvird. Selbiges Geld soll bezahlet, und das Schiff von solcher Schuld frey gemachet vverden, ehe bevor es sich auf die Reise begiebt. Mittler vveil bleibet das Schiff zur Versicherung, und dafern der Byl-Briefe viele solcher gestalt ausgegeben vvären, sollen die ältesten den iüngern vorgehen, und alsdann vvird solche Schuld-Forderung allen andern Schulden, die auf dem Schiffe hafften können, vorgezogen.* Singularia eiusmodi iura & priuilegia rei nauticae bono a summis imperantibus condita passim exstant, & ab aliis ex instituto explicantur vberius.

§. III.

Saepe tamen capiuntur, & pro commisso tenentur, maxime ob merces illicitas.

Quamuis autem tantus sit nautarum nauiumque fauor, vt nihil reliqui fecerint legislatores, vt illos, quantum salua republica fieri posset, in tuto collocarent: saepenumero tamen contingit, vt captae pro commisso teneantur. Non modo enim ab hostibus & praedonibus maritimis capiuntur, qui sibi in hostium naues omnia licere existimant, verum etiam ab amicis, si merces vetitae vel ad hostes vel ad ciues ipsos aduehuntur. Hoc enim casu non solum merces ipsae, verum etiam nauis cum vniuerso adparatu nautico commissae iudicantur. Quamuis enim res secus se habeat, si ob neglectam professionem mercium, defraudationemque vectigalis fiscus res occupet, siquidem tunc non nauis, sed onus illius, pro commisso tollitur (e): hoc tamen ad commissum propter merces illas illicitas non videtur adplicandum. Vectigal enim non de nauibus, sed de mercibus illis impositis, exigitur. Ast si certae merces illicitae declarantur, lex commissi est, ne merces eo vehantur, adeoque ea lex & merces ipsas, & nauem, qua vehuntur, complectitur (f). Aequum id Romanis iam visum est. Ait enim PAVLLVS Iureconsultus (g): *Dominus nauis, si ILLICITE aliquid in naue, vel ipse, vel vectores imposuerint,*

(c) Vinn. *l. c. p.* 95.

(d) Ius Danic. *lib. IV. Tit. V.* §. *IX.*

(e) L. *vii.* §. *vlt. D. locat. conduct.*

(f) L. 11. §. 2. *D. de publ. vectigal. & commiss.*

(g) Coccei. *dissert. de commiss.* §. *XXXV.*

rint, NAVIS *quoque fisco vindicatur*. Et hoc iure hodienum vtuntur gentes, quoties cum aliis bellum gerunt. Tunc enim omnes naues, mercibus illicitis onuſtae, vna cum mercibus a fiſco occupantur. Sic, exempli cauſſa, praepotentes ordines foederati Belgii, cum Anglis bellum gerentes, anno cIↄ IↄCXLVIII. prid. Non. Febr. (h) publice & ciuibus & neutrarum partium gentibus denunciarunt, in commiſſum caſuras omnes naues, Anglis quidquam illicitarum mercium aduecturas. *Wir vvollen*, inquiunt, *alle unſere* alliirten, *Freunde und* Neutral*en*, *und* generaliter *alle Völcker und* nation*en hiermit* aduertiret, *und ernſtlich erſuchet und ermahnet haben*, *daſs ſie nicht befordern*, *noch bey vvährenden dieſen* differentien *verſuhren oder* tranſportir*en vvollen aus einigen Landen*, *Königreichen*, *Plätzen oder Städten* directe *oder* indirecte, *noch einigen Städten*, *Häfen und Plätzen in England &c. einige Kriegs*-ammunition, *oder einige Materialien*, *ſo zu Ausrüſtung der Schiffe dienen*, *vvie die auch genant vverden mögen*, *auch von vvas* ſorte, qualitaet *und* condition *oder Natur die auch ſeyn mögen*, *keine ausbeſcheiden. Sintemahl vvir vor gute Priſen und verbrochen halten vvollen alle die Orlogs- und Schiffs-behuſen*, *ſo dieſer unſer* aduertentz *und* ordonanz *zuvvieder vvürden befunden vverden*. Et ne quis exiſtimet, de ſolis mercibus confiſcandis loqui ordines Belgicos, ſtatim addunt (i): *Maſſen vvir für verbrochen halten vvollen*, *und von nun an für gute Priſen erklären alle die Schiffe*, *ſo vvohl auch die eingeladene Güther*, *Wahren und Kauffmanſchafften*, *von vvelchen mehr*, *als ein See-Brief*, (ad occultandas ſcilicet merces illicitas,) *gefunden vverden*. Idem ius gentibus exteris cum Suecis negotiantibus anno cIↄ IↄCLIX. denunciauit FRIEDERICVS Rex Daniae (k), nec hodie fere bellum vllum geritur, quin naues vna cum mercibus contrabando ſoleant a belligerantibus occupari (l). An autem naue publicata etiam ſcapham hoc fatum maneat, diſquiritur, plerisque id negantibus (m), quia nec emta naui ſcapha ſimul emta videatur (n). Sed

(h) Placat *der Hochmögenden Herren Staaten General der vereinigten Niederlanden*, *vvie es bey gegenvvärtigem See-Krieg mit der Nauigation und Commercio auf England gehalten vverden ſolle*. §. 2. *ap.* Marquard. *de iure mercat. in append. pag.* 643.

(i) Ibid. §. 5. *pag.* 644.

(k) Marquard. *de iure merc. in append. p.* 656.

(l) See-Tractat *inter Lud. XIV. Reg. Gall. & ciuitates Hanſeat. art.* III. *apud* Marquard. *in append. pag.* 30.

(m) Bald. *ad* L. 3. *Cod. de naut. foen.* Stracch. *de nauibus. Part.* II. *num.* XII.

(n) L. *fin. D. de inſtr. vel inſtr. leg.* L. 44. *D. de euict.*

Sed raro ea de re suborietur controuersia, cum exercitor, amissa naui, de scapha non admodum sit laboraturus.

§. IV.

Nisi merces vetitae non ab exercitore, sed a magistro nauis impositae sint, tunc enim solae merces fisco cedunt.

Quum vero ius istud satis rigidum sit: mirum non est, quod illud valere non soleat, si merces illicitae non a domino, sed magistro nauis, gubernatore, proreta alioue e nautis naui illatae sint. Tunc enim non nauis, sed merces tantum in commissum merito cadunt, quia dominus nauis delictum ferre non tenetur, quod ab alio in re sua commissum est. Qua de re denuo PAVLLVS (o): *Quod si absente domino illicitum quid a magistro vel gubernatore aut proreta, nautaue aliquo impositum, ipsi quidem capite puniuntur commissis mercibus*, NAVIS *autem domino restituitur*. Elegans huius rei exemplum exstat in lege DIOCLETIANI & MAXIMIANI Imperatorum, vbi quum Iunias quidam proposuisset, se nauticum foenus ea conditione dedisse, vt post nauigium, quod in Africam dirigi debitor adseuerasset, in Salonitanorum portum naue delata, foenebris pecunia sibi redderetur, ita vt nauigii duntaxat, quod in Africam destinatum fuerit, periculum susceperit, sed vitio debitoris, nec locum quidem nauigii seruantis, illicitasque merces comparantis, omnia, quae nauis continuerit, fiscum occupasse: rescripserunt Imperatores, *amissarum mercium detrimentum, quod non ex marinae tempestatis discrimine, sed ex praecipiti auaritia, & inciuili debitoris audacia accidisse constet, adscribi Iuniae, iuris publici rationem non permittere.* Nihil hic de naue a fisco occupata, sed de mercibus tantum. Illa enim non ideo non ceciderat in commissum, quia nauis vel Iuniae, vel alterius fuerat, sed quia, eo inscio ac absente, debitor, illius nauis magister, merces illicitas naui imposuerat. Quum ergo re sua excidere non debeat dominus, si in ea ab alio quidquam contra leges fuerit admissum, & recte in simili casu rescripserit ANTONINVS (p): *Si colonus vel serui domini praedii ferrum illicite in praedio fecerint, ignorante domino, nulla poena dominum teneri:* aequitas sane suadet, vt & nauis a fisco non occupetur, cuius non dominus, sed magister deliquit.

§. V.

Id cognoscitur ex instru-

Vt vero eo rectius pateat, dominine id delictum sit, an magistri nauis: leges nauticae exigere solent litteras, in quibus iure iurando confirmare debet dominus nauis, merces suas esse, non

(o) L. 11. §. 2. D. de public. & vectigal. & commiss.

(p) L. 16. §. 11. D. de publ. & vectigal. & commiss.

non hostis; simulque indicare, vnde merces veniant, quo destinatae & cuius naturae sint. Has litteras, quas CERTIFICAT vocant, vna cum PASSEPORTIS ostendere tenentur magistri nauium, quo animaduerti eo facilius possit, vtrum domini nauis, vel qui ei merces imposuerunt, *die ausrehder*, bona fide agant, an ipsi merces illicitas naui imposuerint. Hunc in finem in foedere maritimo LVDOVICI XIV. & ciuitatum Hanseaticarum anno CIↃ IↃCLV. (q) cautum est: *Et afin que l'on ne puisse douter de la qualité des marchandises, chargées dans les dits vaisseaux, feront les Capitaines & Maistres d'iceux trouvez en mer, tenus de montrer aux Capitaines de navires de guerre de sa Majesté un* PASSEPORT, *ou lettre de mer, & un* CERTIFICAT, *ou police de chargement, par lequel passeport apparoitra, comme le navire apartient aux habitans des dites villes Hanseatiques, ce qui sera attesté sur leur serment par le magistrat du lieu d'où il sera, & seellé de son cachet: & dans le certificat sera contenu la charge du navire, le lieu d'où il part, & & où il va, & qu'il n'y a pas des marchandises de contrebande.* Formula eiusmodi passeporti haec exstat apud MARQVARDVM (r), a foederatorum Belgarum ordinibus praescripta: *Denen Allerdurchlauchtigsten, Durchlauchtigsten, Durchlauchtigen, Grosmaechtigen, Maechtigen, Hoch-Edlen, Edlen, Erbaren und Weisen Herrn, Kaeysern, Koenigen, Republiquen, Printzen, Hertzogen, Grafen, Baronen, Herren, Bürgemeistern, Schoepffen, Raethen, Richtern, Officiren und Regenten, in allen guten Staedten und Plaetzen, so vvohl geist-als vveltlichen, vvelche dieses unser Patent sehen oder lesen hoeren, thun vvir Bürgemeister und Regierer der Stadt N. zu vvissen, dass N. N. Schiffer des Schiffes N. vor uns erschienen, und bey seinem solennen Eyd declariret hat, dass das Schiff N. gross ohngefehr N. Lasten, auf vvelchem er ietzo Schiffer ist, zugehoere den Invvohnern der unirten Prouintzen, so vvahr ihm Gott helffe. Vnd vvie vvir gerne sehen, dass ermeldter Schiffer in seinen rechtmaessigen Sachen befoerdert vverden moege, so ersuchen vvir euch alle insgemein, und in particulir, vvo besagter Schiffer mit seinem Schiff und Guetern arriuiren vvird: dass euch beliebe denselben gutvvillig auf- und anzunehmen, und nach Gebühr zu tractiren, und vvann er den rechten gevvoehnlichen Zoll und Vngeld erleget, in, durch, und vorbey euren Hafen, Stroehmen und Gebiethen, seegeln, passiren, frequentiren und negotiiren zu lassen, vvo es ihm*

mentis; quae vocantur, passeports, certificats, certepartien, cognoscementer.

(q) See-Tractat Ludouici XIV. *reg. Gall. & ciuit. Hanseat. art.* VI. *apud* Marquard. *de iure mercat. in adpend. pag.* 30.

(r) Marquard. *Adpend. libri de iure mercat. pag.* 652.

ihm beliebt. Welches vvir gern vviederum verſchulden vvollen. Zu vvelches Zeugniſs vvir unſer Stadt-Siegel hierunter ſetzen laſſen. Quum vero praeter publicum hoc magiſtratus teſtimonium etiam CERTIFICAT, id eſt, litterae ipſius domini nauis, vel eorum, qui merces imponunt, exigantur, eaeque ſint duorum generum, & vel ad naues, vel ad merces nauibus impoſitas pertineant: vtriuſque formulas addere iuuat, quales Fridericus rex Daniae, die XXIII. Sept. cIↃ IↃCLIX. publica lege praeſcripſit (s): *Wir N. N. und N. N. ſaembtliche Schiffer und Rehder des Schiffs N. groſs N. Laſten, ſo ietziger Zeit gefühket vvird von Schiffer N. N. certificiren hiermit, daſs ietzt benanntes Schiff niemand anders, als uns allein, propre und eigenthuemlich zugehoere, und daſs auch keine feindliche Perſon, noch andere, als vvir obgemeldte, darinnen einigen Theil oder Part haben, auch daſs mit unſerem vveder des einen noch des andern Vorvviſſen und Willen darinnen keine feindliche Guether geladen vverden ſollen, als helffe uns Gott und ſein heilig Wort.* Haec certificatio ad nauem ipſam pertinet: de mercibus naui impoſitis teſtari eos oportet (t), *daſs alle ſolche Gueter, ſo in das Schiff, N. N. darauf Schiffer iſt N. N. gedeſtiniret nacher N. N. zu gehen, eingeladen und in dieſer certification ſpecificiret und nahmhafftig gemacht, und gemercket vverden ſollen, niemanden in der Welt, als ihnen einig und allein zugehoerig, und vor ihre eigene Mittel erhandelt ſeyn, alſo daſs dieſelben allein gehen vor ihre eigene Rechnung und riſico, und ſolches nicht zum Schein, daſs ſie ſolche Guether durch etvvan heimlichen accord mit feindlichen Perſonen durch dieſe certification, als vor ihre eigene Rechnung und riſico ſo lange ſolten beneficiren, biſs ſie in ſaluum gebracht und dann vor Feindes Rechnung ſeyn und verkauffet vverden ſolten, ſondern zu guter Treue ihnen allein zukommen, ohne faute, ſo vvahr ihnen helffe Gott und ſein heiliges Wort.* Tales ſunt litterae illae; quas *paſſeports & certificats* vocant: de quibus illud addere iuuat, iam Romanis illas non ignotas fuiſſe. HONORIVS enim & THEODOSIVS AVGG. ad Euſtachium reſcribunt (u): *naucleros, antequam e portu dimittantur, deponere debere, in quam prouinciam ituri ſint, eoque manifeſtato, nullam poſtea contra eos indignationem ſeu concuſſionem procedere.* Praeter has litteras Belgii foederati ordines (x) etiam exigunt alias, veluti *Certepartien*, id eſt, contractus nauticos,

(s) Marquard. *Append. pag.* 655.
(t) Ibid. *pag.* 656.
(u) *L. vn. C. de littor. & itin. cuſtod. lib.* XII. *Tit.* XLV.
(x) Placat *der Hochmoegenden Herren Staaten, vvie es bey gegenvvaertigem See-Kriege mit der nauigation &c. Art. V. pag.* 644.

ticos, *Fracht-Brieffe*, id est, inuentarium vel indicem mercium omnium naui impositarum, rite confectum, *cognoscementen*, id est, testimonia iis, qui naui aliquid imposuere, data, *Auis-und Conuoy-Brieffe*. Et quum magistri nauium saepe bina eiusmodi litterarum exempla asseruare soleant, vt alteras requirentibus ostendere, alteras in portu, in quo adpellere cupiunt, in vsum suum conuertere possint: eadem lege denunciarunt Belgarum ordines, naues eas vna cum mercibus pro commisso occupatum iri, in quibus diuersa eiusmodi litterarum exempla reperiantur.

§. VI.

Saepe etiam pacta intercedunt inter gentes, ne hoc casu naues una cum mercibus fisco vindicentur.

Quamuis vero hoc ius merces illicitas vna cum nauibus capiendi & antiquum satis & hodienum inter gentes frequentissimum sit: in promtu tamen sunt exempla, quod inter gentes aliud conuenit. Sic in congressu publico legatorum Monasteriensi, inter se pacti sunt Hispani & Belgae, vt si alterutra gens bellum gereret, & ex altera natione quisquam merces illicitas hosti aduehere ausus fuisset, merces quidem illae fisco cederent, naues vero captae remitterentur domum. Verba in separato articulo, instrumento pacis inter Hispanos & Belgas factae adiecto, ita se habent (y): *Und auf den Fall, dass in ermeldten der vnirten Niederlanden Schiffen, solche Güter, Wahren und andere Sachen, so für verbothen declariret seyn, oder Ihro Maiestaet zum Schaden gebrauchet vverden koenten, befunden vverden solten, so sollen allein dieselben Güter und Wahren verbrochen seyn und confisciret vverden, und soll nicht das Schiff molestiret oder confisciret vverden einigermassen, und hinvviederum und reciproce sollen auch hoechst ermeldten Koenigs in Hispanien Unterthanen eben dieselbe Freyheit und Sicherheit in der segelation und commercio haben und geniessen.* Quum vero paullo post bello inter Hispanos & Gallos coorto de articulo isto lites quaedam agitari coepissent: nouo tractatu Hagae comitum cIↃ IↃcL. die XVII. Sept. inter Hispanos & Belgas Concluso (z), articulus iste vlterius explicatus, & ea libertas nauium denuo stabilita est, simulque conuentum, vt hordeum aliaque frumenta & legumina, itemque vinum, oleum, sal, ceteraque ad victum hominis comparata, mercibus illicitis non accenserentur. Eodem modo inter se pacti sunt Galli & ciuitates Hanseaticae (a) anno cIↃ IↃcLIV. *S'il se trouvoit des dites contrebandes sur des vaisseaux des dits habitans, chargés à cueillette en*

(y) Marquard. *l. c. p.* 648.
(z) Marquard. *in adpend. p.* 640.
(a) See-Tractat *inter Ludou. XIV. reg. Gall. & ciuit. Hanseat. art.* 11-16. *p.* 28.

un ou plusieurs lieux, elles seront confisquées purement & simplement, sans que les autres marchandises ni le vaisseau le puissent être. Quin exstat exemplum rarissimum conuentionis, inter Lusitanos & Belgas anno CIƆ IƆCLXI. initae, qua his omnium mercium, etiam illicitarum, vectura ad hostes libera permittitur, adeo vt nec naues, nec merces ideo capi aut fisco addici possint (b). Sed quemadmodum eiusmodi pacta ad exceptionem pertinent: ita facile patet, regulam istis non tolli, adeoque certi iuris esse, ob merces illicitas naues etiam in commissum cadere.

§. VII.

An capta naue etiam merces licitae cum illicitis in commissum cadant?

Quum ergo naues, ceu hactenus dictum, hoc casu vna cum mercibus pro commisso teneantur: facile decidi poterit quaestio, an tum licitae etiam merces, naui impositae, una cum illicitis fisco cedant, si domino consentiente vtraeque fuerint impositae? Ipsis iuris Romani principiis id haut repugnare, ex verbis PAVLI (c), supra allegatis, colligit ANTONIVS MATTHAEI (d), siquidem capta naue merces etiam procul dubio captae videantur. Et ita etiam ratiocinati sunt FRANCISCVS I. (e) CAROLVS IX. (f) & HENRICVS III. (g) qui legibus nauticis sanxere, vt occupata ob illicitarum mercium vecturam naue, etiam merces licitae cum illicitis pro commisso teneantur. Vnde tritissima inter Gallos est paroemia iuris, *que la robbe de l'ennemi confisque celle de l'ami* (h), quam magno adparatu tuentur scriptores Galli. Enimuero quamuis in se iniustum non videatur, eiusmodi commissi poenam denunciare iis, qui merces illicitas aduehere non dubitauerint, maxime quum eo maior plerumque dolus subsit, si merces licitae illicitis misceantur: tamen id neque ex allegato PAVLI textu fluit, qui tantum de illicitis loquitur, & aequitati magis consentaneum est, eas tantum merces, quae aduersus legem vehuntur, in commissum cadere vna cum naue. Certi enim iuris est, vtile per inutile non vitiari, nec poenam esse, nisi vbi delictum fuit, quum, vt eleganter ait PAPINIANVS (i), *non debeat alteri per alterum iniqua conditio inferri.* Et hanc aequitatem passim hodie sequuntur gentes. Sic Hispani & Belgae inter se pacti

(b) Tractat *ende Alliantie tusschen Portugal ende de Staaten General der vereinigde Nederlanden art.* 12. *ibid. p.* 363.

(c) L. 11. §. 2. *D. de publ. & vectigal. & commiss.*

(d) Ant. Matth. *de crimin. lib. XLVIII. Tit. II. c. V. n.* XVIII.

(e) Edict. *anno* CIƆIƆXLIII. *art.* XLII.

(f) Edict. *anno* CIƆ IƆLXIX.

(g) Edict. *anno* CIƆ IƆLXXXIV.

(h) Mornac. *in L. pen.* §. *vlt. D. loc. cond.*

(i) L. 74. *D. de diuers. reg. Iuris.*

cti sunt in congressu Monasteriensi (k), *daſs allein die Wahren, so für verboten declariret seyn, verbrochen und confiſciret seyn, und das Schiff oder die anderen Güter und Wahren, und was ſonſten in dem Schiff seyn moechte, desvvegen nicht moleſtiret und confiſciret vverden ſolle einiger maſſen.* Quin ipsi Galli sensim a rigore istius legis remittunt, siquidem LVDOVICVS XIV. (l) ciuitatibus Hanseaticis concessit, vt non obstantibus illis edictis FRANCISCI I. & HENRICI III. mercibus illicitis in nauibus hanseaticarum ciuitatum repertis, licitae non simul fisco vindicentur, *en ſorte, que la robe de l'ennemy ne confiſque point celle de l'amy.* Quam in rem & sententias quasdam latas in tribunalibus Gallicis allegat MARQVARDVS (m). Quod si tamen separari nequeant merces licitae ab illicitis, omnes in commissum cadere merito tradunt MATTH. DE AFFLICTIS (n), SIXTINVS (o), &, qui edicta ordinum Belgii hanc in rem allegat, WISSENBACHIVS (p). Immo & tunc merces licitae & amicorum simul cum hostilibus pro commisso tenentur, si dominus simul ex naui hostili aduersus capientes pugnarit. Id quod non solum foedere inter LVDOVICVM XIV. & ciuitates hanseaticas (q) inito cautum, verum etiam a Batauis, teste METERANO (r), obseruatum est. Quum enim, capta naui Lusitanica, Franciscus Carletti, Florentinus, merces suas naui isti impositas, quasque ipse 90000 florenis aestimabat, repeteret: obiectum illi est a capientibus, quamuis ipse sit neutrarum partium, cum tamen e naui hostili pugnasse. Vnde sententia lata a iudicibus rerum maritimarum, *daſs man ſeine befundene Güter ad vtilitatem ius habentis mit verkauffen ſolte.*

§. VIII.

Quid ſi vel naues hoſtium merces amicorum, vel naues amicae

Idem paene iuris est, si hostium res in nauibus reperiantur: quamuis hic varios casus distinguere soleant doctores. In CONSVLATV MARIS (s), vbi ex instituto huius generis controuersiae tractantur, ita definitur haec quaestio, vt, si & nauis & merces hostium sint, vtraeque fiant capientium: sin nauis sit pacem colentium, merces autem hostium: nauis cogatur merces eas in ali- quem

(k) *Articulo ſeparato, de quo ſupra.*

(l) *Traité ſur le fait de la marine anno 1655. art. III.*

(m) Marquard. *de iure mercat. lib. II. cap. 4. n. 36. ſequ.*

(n) Matth. *de Afflictis de Vectigal. num.* LXV.

(o) Sixtin. *de Regalibus cap. VI. num.* CXCI.

(p) Wissenbach. *in digeſta Part. II. Diſp. XV. §. XXV.*

(q) *Set-Tractat. Art. III.*

(r) Meteran. *Annal. Belg. lib.* XXIII. *pag.* 164.

(s) Consular. mar. *cap.* CCLXXIV.

merces hostium confiscentur?

quem portum nostrarum partium deferre, & vecturae pretium nautae soluatur: si porro nauis hostilis sit, merces vero aliorum, de naue transigatur, aut si transigere nolint vectores, cogantur in portum aliquem nostrarum partium intrare, & capienti mercedem pro nauis vsu soluere. Sed non semper tam humanae sunt gentium leges, belli tempore propositae. Saepe allegato FRANCISCI I. edicto cautum animaduertimus, vt tum naues neutrarum partium, rebus hostium onustae, tum naues hostium vna cum mercibus amicorum impositis fisco vindicentur. Idem etiam sancitum esse constat a Lusitanorum regibus, quorum LEGEM (t) citat GROTIVS (u). Aliud placuit Hollandis, qui anno CIↃCCCCXXXVIII bello cum ciuitatibus Hanseaticis impliciti, frequenti senatu, GROTIO (x) teste, iudicarunt, merces amicorum etiam in hostium nauibus repertas in praedam non cedere vna cum naue. Sed quamuis id deinde pro lege habitum esse referat GROTIVS: saepe tamen alia omnia ab ipsis Batauis sancita sunt. In tractatu enim maritimo inter Hispanos & Belgas anno CIↃ IↃL. Hagae Comitum facto (y), conuentum est, *dass alle dasienige, so durch die Invvohner und Vnterthanen der vnirten Prouintzien in ihrer Maiestaet Feinden Schiffen geladen seyn vvird, ob es gleich keine verbothene Kauffmannschafft ist, geconfiscirer vverden soll, mit allem demienigen, das im vorbeschriebenen Schiffe gefunden vvird, niehts dauon ausbescheiden noeh gereseruiret, dahingegen aber solle alle dasienige, vvelches in denen hochgemeldten Herren Staaten General-Vnterthanen zugehoerigen Schiffen ist, und befunden vvird, liber und frey seyn, ob gleieh die Ladung, oder ein Theil dauon, Ihre Maiestaet Feinden zugehoerete.* Quale ius etiam sibi tum stipulati sunt Hispani (z). Eamdem legem etiam Daniae Rex anno CIↃ IↃCLIX. mense Septembri (a) dixit omnibus in Succiam negotiantibus. Quamuis enim liberam esse concedat earum mercium, quae ad belli vsum non sunt comparatae, vecturam; statim tamen addit; *Alle das freye Gut aber, so in unfreyen Schiffen gefunden oder betreten vvird, soll und muss endlich ohne einige exception der confiscation zur guten Prise untervvorffen seyn.* Paullo seuerior tamen est

(t) Lex Portugall. *lib. Tit. XVIII.*

(u) Grotius *de Iur. bell. & pacis lib.* III. *cap.* VI. §. VI.

(x) Grotius *de Iur. bell. & pacis l. c. & not. ad lib.* III. *cap.* 11. §. *V.*

(y) Tractat van de Marine *Art.* XIII. *&* XIV. *apud* Marquard. *in Adpend. p.* 651.

(z) Ibid. *Art. XV.*

(a) *Verordnung vvie es bey vvaehrendem Kriege mit den certificationem zu halten Art. 4. ibid. p.* 655.

eſt eiuſdem regis declaratio, menſe anteriore edita (b) vbi & neutrarum partium naues confiſcationi obnoxias pronunciauerat, ſi rebus hoſtium onuſtae reperirentur. Ait enim Rex: *Worunter doch nicht gemeinet, daſs daher unſerer Freunde, benachbarten und anderer neutral-Staende und Staedte Güter und Schiffe, ſo aufgebracht, zu confiſciren, und preiſs zu machen, es vvaere dann, daſs dieſelbe attrapiret vvürden - - - - mit Zu-oder Abfuhr der Schvvediſchen Güter.* Ex quibus ſatis adparet, vere omnino dixiſſe GROTIVM (c) non certam ea de re eſſe iuris gentium legem.

§. IX.

Varii caſus hic accurate diſtincti.

Enimuero, ſi dicendum, quod res eſt, facile decidi hanc quaeſtionem poſſe arbitror, ſi varii caſus recte diſtinguantur. Si & naues & merces hoſtium ſint: nullum eſt dubium, quin vtraeque impune capi poſſint. Hoſti enim in hoſtem extra ciuitatem in infinitum omnia licere, rationi conſentaneum eſt, recteque philoſophatur AESCHYLVS (d):

- - - *πάσχειν δὲ κακῶς*
ἐχθρὸν ὑπ' ἐχθρῶν οὐδὲν ἀεικές.
- - - *Male ab hoſte pati*
Hoſtem, minime diſſidet aequo.

Quod ſi tamen naues hoſtiles, merceſque ipſis impoſitae, vel virtute nautarum capientibus eripiantur, vel fuga ſe illis ſubtrahant, vel a capientibus redimantur, poſtliminio ad priorem ſtatum & cauſſam redeunt (e). Quid vero, ſi captae naues hoſtiles, & mercibus hoſtilibus onuſtae, ob tempeſtatis periculum portum gentis vtrique parti amicae ſubire cogantur, an & tunc poſtliminii ius admitti poteſt, ita vt praeda a communi amico capienti eripi, alterique, cui erepta eſt, reſtitui debeat? Adfirmare id haud dubitat ALBERICVS GENTILIS (f), ſed cuius argumenta, quum ea lis inter Venetos & Genuenſes agitaretur, accuratiſſime profligauit PETRVS CVNAEVS (g). Et ſane quum, qui medii ſunt animo, & cum vtraque parte colunt amicitiam, factum pro iure accipiant, adeoque an ab alterutro amico iure vel iniuria praeda iſta facta ſit, iudicium ſibi arrogare non poſſint: conſequens eſt, vt, nec ius poſtliminii hic locum inuenire debeat. Paullo aliter rationes

(b) Declaration *für die handthierende zur See* CIↃIↃLXIX. *art.* 1. Ib. *p.* 656.

(c) Grot. *lib.* III. *cap. VI.* §. *VI.*

(d) Aeſchyl. *in Prometh. vincto.*

(e) *L.* 12. *pr. L.* 26. *D. de capt. & poſtlim. L.* 2. *L.* 5. *L.* 12. *C. eod.*

(f) Alberic. Gentil. *in Aduoc. Hiſp. lib.* I. *cap.* I. II. VI. VII.

(g) Petri Cunaei *reſponſ. in cauſſa Poſtlim. anno* 1631. *recuſ. poſt eius orationes pag.* 521.

rationes componendae nobis videntur, si merces amicorum hostium nauibus impositae reperiantur. Hic enim vix vllam excogitari posse rationem, existimamus, quae merces illas vna cum ipsa naui capientibus adquiri persuadeat. Nec ob conditionem dominorum id fieri potest, qui hostium loco non habentur: nec ob delictum aliquod: cur enim nefas sit, merces quasdam naui gentis alteri inimicae imponere? nec ob ipsam mercium conditionem, quippe quas licitas esse, nullaque lege vel denunciatione prohibitas, ponimus. Vnde merito paullo inhumanior iudicatur illarum gentium consuetudo, qua, naui hostili capta, res hostium & amicorum iuxta in praedam cedere capientibus iudicantur (h). Idem statuendum arbitramur, si res hostiles in nauibus amicorum reperiantur. Illas capi posse, nemo dubitat, quia hosti in res hostis omnia licent, eatenus, vt eas vbicunque repertas sibi possit vindicare. Sed naues amicorum ideo capi posse, iuris rationes non ferunt. Vel amici enim nomen eos ab hac iniuria tueri debebat, maxime quum suo iure vsi sint, dum alterius gentis sibi amicae res in naues suas negotiandi caussa bona fide receperunt. Quemadmodum ergo iure suo vtuntur, qui res hostium ex istis nauibus auferunt: ita & iniuste non faciunt, qui amicorum res nauibus suis vehunt. Quum vero par sit ea in re vtriusque conditio: quo iure sibi alter amici nauem, quae nihil contra leges admisit, in praedam deposceret?

§. X.

Vnde cognoscatur, res naui impositas hostibus esse destinatas?

Quandoquidem vero multa hic incidunt dubia, veluti an merces vetitae hosti destinatae sint? vtrum res naui impositae hostium sint propriae, an amicorum? vtrum denique naues ipsae hostiles sint, nec ne? saepe fit, vt, quid tunc sit praesumendum, quaeratur. Et ad primam quidem quod attinet quaestionem, non facile potest res obscura esse, si adsint passeporti & certificationes, quales supra descripsimus. Sed saepe solent mala fide agere nautae, & instrumenta falsa proferre, e quibus colligi possit, merces alio esse destinatas, quum tamen hosti sint aduehendae. Saepe etiam, vbi animaduertunt, imminere naues, quarum magistris de mercium conditione sit reddenda ratio, instrumenta in mare proiiciunt, ac deinde sibi vlla fuisse, negant, vel illa casu periisse fingunt. Quum ergo tunc vix liquido constet, hostibusne an alii neutrarum partium genti merces mittantur: merito ad praesumtionem recurritur.

(h) Alberic. Gentil. *adu. Hisp. lib.* I. *cap.* XX. Roder. Zuar. *consil.* II. *de nauib. transfueh. & mercib. exportand. num.* VI. Marquard. *de iure mercat. lib. II. cap. IV.* §. 31. *sequ.*

ritur. Ea vero tunc contra nautas, instrumenta suspecta proferentes, quam maxime militat, si in littoribus hostici deprehendantur. Vnde denuo Belgii ordines (i): *vierdtens ordiniren vvir ferner allen unseren Ingesessenen und Vnterthanen, aduertiren und ermahnen auch alle unsere Alliirte, Freunde und neutralen, und generaliter alle Voelcker und Nationen, so nacher Franckreich, Spanien, oder einigen andern benachbahrten oder alliirten Reichen, Landen, Staedten und Plaetzen, Ost-West-oder Nord-vverts von diesem Staat belegen, oder von dannen hieher gedencken, das sie die raume See kiesen und halten sollen, massen vvir Krafft dieses verstehen und declariren, das alle die Schiffe, so auf den Küsten von Engelland, Schottland und Irrland, oder anderen Landes, Eylanden, und Plaetzen, so unter dem Gebieth gegenvvaertiger Regierung in Engelland seyn, und insonderheit binnen laengst denselben Küsten belegenen Bancken und Untiessen gefunden vverden, und also nicht ausser Verdacht seyn, das sie vvider diese unsere Ordonantz und Aduertentz etvvas vorhaben, so fern dieselben entvveder gantz oder zum theil mit einiger Ammunition von Orlogsoder Schiffs Behuffen beladen seyn, von den Capitainen und andern Orlogs-Officiren und commissien-Fahrern dieser Landen aufgehohlet und aufgeschicket vverden sollen, damit von der Admiralitaet darüber sententiiret vverde.* Equidem & ad littora hostilia adpulsum impunem sibi fore ab Hispanis stipulati sunt Belgae (k): sed id hac tantum lege obtinuerunt, *vvann die auf der Rehde gefundene Schiffe nicht einlauffen vvollen, oder auch vvann sie in einen Hafen lauffen, da sie nicht lossen, oder die Last brechen vvollen.* Attamen ab hoc rigore merito remittunt, si quando aduersis ventis & tempestatibus vel a piratis ad ista littora fuerint compulsi. Tunc enim ipsa imperiosa illa necessitas praesumtionem istam, quod merces hostibus destinatae sint, elidit. *Hinc si propter necessitatem aduersae tempestatis onus expositum sit, non debere hoc commisso vindicari*, iam diui fratres, MARCIANO (l) teste, rescripserunt. Et CONSTANTINVS AVG. (m) *Si quando*, inquit, *naufragio nauis expulsa fuerit ad littus, vel si quando aliquam terram attigerit, ad dominos pertineat, fiscus meus se non interponat. Quod enim ius habet fiscus in aliena calamitate, vt de re tam luctuosa compendium sectetur?* Quamuis vero priorem legem ad vectigalia; posteriorem ad res naufragorum, a fisco non vindicandas pertinere non ignorem: eadem ta-

 men,

(i) Placat *der Hochmoegenden Herren Staten* cIↃIↃCLVII. *Art. IV.*

(k) Tractat *van de marine* cIↃIↃCL. *art. IX. pag.* 650.

(l) *L. vlt. §. 8. D. de public. & vectigal. & commiss.*

(m) *L. 1. C. de naufrag.*

men, ratio etiam suadet, ne naues tempestate vel piratarum metu ad littora hostilia compulsae in commissum ob nudam praesumtionem cadant. Quod & Batauorum ordinibus visum est aequissimum, vnde statim addunt: *Et vvaere dann da's dieselbe Schiffe durch den Sturm oder andere Noth dahin getrieben und gerathen seyn moechten, und solches von dem Rath der Admiralitaet, aus defsvvegen aufgenommenen Circumstantien, koenne abgenommen und geurtheilet vverden.* Nec minus deinde contra nautas militat praesumtio, si vel diversa & contraria in naue instrumenta reperiantur, vel magister nauis eadem plane in mare proiecerit. Tunc enim dolum latere, eo minus est dubitandum, quo maior in his instrumentis fides curaque exigitur. De contrariis instrumentis praepotentes Belgii ordines cauerunt (n): *Massen vvir für verbrochen halten vvollen, und von nun an für gute Prisen erklaehren alle die Schiffe, so vvohl auch die eingeladene Güter, Wahren und Kauffmannschafften, von vvelchen mehr als ein See-Brief, certepartie, doppelte Fracht-Briefe, cognoscementen oder andere Bescheiden gefunden vverden.* De instrumentis vero in mare proiectis ibidem disponitur: *Wie dann auch alle Schiffe und Güter, die mit ervvehnten Bescheiden und documenten nicht nach Gebühr versehen seyn, vor verbrochen gehalten vverden sollen.* Et clarius LVDOVICVS XIV. (o) Rex Francorum, in priuilegio, ciuitatibus Hanseaticis concesso, nauibus istarum ciuitatum indulget, vt pro commisso teneri non possint, si vel maxime res hostium in iis reperiantur, *si ce n'est, qu'il s'y en trouvast de contrebande, ou que les maistres des dits vaisseaux eussent jetté leurs papiers cy-après spécifiés à la mer.* Et hae quidem sunt praesumtiones illae, quae persuadent, merces naui impositas hosti destinatas esse, nisi probationibus euidentioribus elidantur.

§. XI.

Vnde pateat, easdem hostium esse proprias?

Quum vero non minus saepe obscurum sit, vtrum res naui impositae hostium sint, an amicorum, maxime si certificationes, quas vocant, vel suspectae sint, vel plane desiderentur: & hic etiam fortissima praesumtio ex ipsa naui nascitur. Si enim hanc hostilem esse constiterit, dubitandum non est, quin & res illi impositae tamdiu hostium esse praesumantur, donec aliud liquido fuerit probatum. Agnoscunt id GROTIVS (p), MARQVARDVS (q), & reliqui, qui

(n) Placat *der Hochmoegenden Herren Staaten art. V.*

(o) See-Tractat *zvvischen Ludou. XIV. Koenig in Franckreich und den Hansee-Staedten. Art.* III.

(p) Grot. *de iure belli & pacis lib.* III. *cap. VI. §. VI.*

(q) Marquard. *de iur. mercat. lib.* II. *cap.* IV. *n.* XXXI.

qui his in rebus induſtriam ſuam exercuerunt, ſcriptores. Et ſane iuris certiſſimi eſt, res in aedibus vel praedio repertas tamdiu domini praedii praeſumi, donec aliud probetur ab eo, cuius intereſt, res pro alienis haberi. Quemadmodum enim poſſeſſio ab onere probandi titulum ordinarie liberat (r): ita merito etiam contra poſſidentem militat praeſumtio, donec elidatur, ceu exemplo furti apud alium concepti patet (s). Quod ius vt in nauibus etiam obſeruetur, aequiſſimum arbitramur. Accedunt tamen & aliae praeſumtiones, in quibus neſcio an primum ſibi locum merito vindiceut SIGNA MERCATORVM, quae & MARCAS adpellitant. Haec enim ciſtis & inuolucris mercium impreſſa praeſumtionem de domino inducere, ALBERICVS GENTILIS (t), STRACCHA (u), MENOCHIVS (x), aliique (y) agnoſcunt. Id quod & Romani iuris principiis videtur conſentaneum, quae ex ſignis praeſumi iubent, rem venditam traditamque eſſe (z), praeterquam in vinis, quibus ante deguſtationem ſignatis, periculum adhuc venditoris eſſe cenſetur, niſi aliud conuenerit (a). Quod ſi itaque in naue res reperiantur vel hoſtilis reipublicae vel mercatoris cuiuſdam e gente illa ſigno notatae, nihil aequius eſt, quam vt hoſtium eſſe tamdiu praeſumantur, donec aliud demonſtretur.

§. XII.

Vnde conſtet, naues ipſas eſſe hoſtium?

Eadem denique praeſumtio locum habet in diiudicandis nauibus, vtrum illae ſint hoſtiles, nec ne. Ex ſignis enim naui impoſitis (*der Flache*) merito iudicatur, quae gens illam mari immiſerit, maxime quum legibus publicis vbique cautum ſit, ne quis alienis inſignibus in naui vtatur, poenaque vel confiſcationis vel mulctae pecuniariae propoſita ſit iis, qui ea in re dolo malo vtuntur. Sic iam Anconitanos ſanxiſſe refert BENEVENTVS STRACCHA (b), ne magiſtri nauium inſignibus aliarum ciuitatum vterentur. Idem & HAMBVRGENSIBVS (c) placuit, quorum haec eſt lex nautica: *Ein ieglicher unſer Bürger ſoll führen einen rothen Flüger, und wer das nich thut, der ſoll es beſſern mit 3. Marck Silbers.* Quin iam iure

 Romano

(r) L. II. C. *de petit. hered.* L. *fin.* C. *de rei vindicat.*

(s) §. 4. *inſt. de obligat. quae ex delictis. Paull. recept. ſent.* II. 31. 3. & 5.

(t) Alberic. Gentil. *aduoc. Hiſp. lib.* II. *cap.* X.

(u) Stracch. *de mercat. part.* II. *nu.* LXXVIII.

(x) Menoch. *de praeſumt.* III. *praeſ.* LXIV.

(y) Nic. Boer. *Deciſ.* CV. *n.* IX.

(z) L. I. *prin. D. de peric. & comm. rei vendit.*

(a) *L.* 14. §. 1. D. *eodem.*

(b) Stracch. *de naut. nauib. & nauigat. part.* III. *n.* XXIV.

(c) Statut. Hamb. *part.* II. *Tit.* XIV.

Romano simile quid statutum esse constat. Nota enim est lex ARCADII & HONORII (d): *Multi naues suas diuersorum nominibus & titulis tuentur: cui fraudi obuiantes praecipimus, vt, si quis ad euitationem publicae necessitatis titulum crediderit opponendum, sciat, nauem fisco esse sociandam.* Si fingamus ergo, insigne hostis in naue amica reperiri, procul dubio iure praesumetur, nauem illam hostis esse, adeoque fisco vindicabitur, nisi ostendere liquido possit magister nauis, se iusta de caussa, veluti metu piratarum, hoc insigni vsum. Hoc vno ergo probationis genere contraria praesumtio eliditur. Nam si dolus ea in re adpareat, nihil iustius est, quam vt nauis fisco vindicetur: quamuis, si solius naucleri ea in re dolus versetur, naues ac merces dominis iure restituantur, ceu Anconae aliquando iudicatum testatur BENEVENTUS STRACCHA (e).

§. XIII.

Cui praeda cedat, si naues captae a nauibus imperantium bellicis?

Actum hactenus est de nauibus ipsis, quae ob merces illicitas pro commisso tenentur: proximum est, vt, quibus lucrum inde debeatur, eadem cura expediamus. Videntur vero & hic tres casus curatius secernendi. Aut enim naues bellicae ipsius principis; aut naues priuatorum, auctoritate principis praedatum excurrentes, (*die Capers, Commiss. Fabrer, Armateurs*) aut denique naues mercatorum, securitatis caussa in classem consociatae, (*eine gantze Admiralschafft*,) naues amicas ceperunt. Si istud factum, nemini videbitur dubium, quin nauis cum vniuersa praeda fisco vindicetur. Quum enim princeps sit, cuius auspiciis bellum geritur, idemque & sumtus & onera belli ferat: consequens est, vt & praeda ab eius nauibus & nautico milite occupata, non huic, sed ipsi principi cedat (f). Solent tamen principes, eorum virtutem excitaturi, etiam his partem aliquam loco praemii concedere. Vnde ordines Belgarum in saepe laudato edicto (g): *Was aber die Schiffe und Güter betrifft, so von einigen dieses Staats Orlogs-Schiffen in der See betreten, und von dannen vvegen contrauention vvider diese unsere Ordonantz und Aduertentz aufgebracht und folgends durch gemeldte Raethe der Admiralitaet für verbrochen und gute Prisen erklaeret vverden, von denselben soll die Theilung geschehen, nach denen desvvegen hiebevor gemachten oder nochzumachenden Instructien, Placaten und Ordonantzen.* Atqui distributione non erat opus, nisi & militi nautico vel eius praefecto pars praedae esset attribuenda.

§. XIV.

(d) L. 1. C. *de nau. non excus.*

(e) Straccha *l. c.*

(f) Puffend. *iur. nat. & gent. lib.* VIII. *cap.* VI. *n.* XXI.

(g) Placat der *Hochmoegenden art.* XI.

§. XIV.

Cui, si priuatae naues auctoritate publica naues eripiunt?

Paullo aliter se res habet, si priuati autoritate publica praedatum excurrant, qui vocantur *Capers*, *Commiss-Fahrer*, *Armateurs*, *Octroyrte Freybeuter*, adeoque tum a praedonibus maritimis vel piratis, tum ab aliis, qui damni sibi illati sarciendi caussa vela pandunt, *von den Retorsien-Fahrern*, probe sunt distinguendi. Quemadmodum enim priuati suo arbitrio, nullaque principis vel reipublicae auctoritate muniti, praedatum excurrunt, & hostes amicosque iuxta habent, ideoque extremo supplicio deprehensi mactantur (h): ita qui damni resarciendi caussa vela pandunt, (*die Retorsien-Fahrer*) priuato quidem arbitrio, sed principe tamen generatim concedente, naues hostiles sibi infestas persequuntur. Ab his diuersi die *Commiss-Fahrer* vel *Capers*, accepta a summo imperante potestate, praedatum excurrunt, non hostiles modo, verum etiam amicas capturi naues, si illis merces illicitas hostibus aduehere conentur. Quum ergo hi suo sumtu instruant naues militesque colligant, publicis tamen auspiciis nauigent: dubium non est, quin maximam praedae partem lucrentur, certa tantum parte fisco relicta (i). Sic apud Italos captae nauis pars tertia cedit domino navis victricis, tantumdem ferunt, quorum merces in naui victrice sunt, & reliqua pars militibus relinquitur (k). Apud Hispanos pars praedae Regi, pars maris praefecto attribuitur: reliqua itidem victores capiunt (l). Galliae quoque moribus regi non modo praecipuum, verum etiam praefecto maris decima pars praedae debetur (m). Denique & apud Batauos quinta parte a fisco deducta, & relicta praefecto maris portione, reliqua partim delatores partim victores manent (n). In bello tamen cum Anglicana republica anno CIↃ IↃCLII. gesto ita sanxerunt Batauorum ordines (o): *Es soll alle dasselbe Geld, vvelches von der confiscation oder sonsten aus dieser unser ordonantz vvird resultiren, und herkommen, appliciret vverden, vvie gevvoehnlich alle poenen, mulcten und confiscationen der placaten appliciret und vertheilet vverden, nehmlich ein Drittheil zu profite des Betreters, oder Angebers, es sey derselbe in Eyd und Diensten dieser Lande oder*

 nicht,

(h) Loccen. *de iur. marit. lib. II. cap. III.* Stypman. *de iur. marit. & naut. Part. IV. cap. XVIII. n. LXX. sequ.*

(i) Grotius *lib. III. cap. VI.* §. *XXV. n. VIII.*

(k) Consulat. Mar. *cap. CCLXXXV.*

(l) Grotius *l. c.*

(m) Constit. Gall. *lib. XX. Tit. XIV. art. I.*

(n) Ordinat. *Belg. instruct. rei marit. cap. XXII.*

(o) Placat *der* Hochmoegenden Herren *Art. X.*

nicht, ein Drittheil zu profite des Officirers, der die calangie und executie gethan, und das restirende Drittheil zu profite des gemeinen Gutes. Non ergo eaedem vbique hac de re vigent leges nauticae, adeoque principum & rerumpublicarum est, statuere, quam quisque partem praedae capere debeat.

§. XV.

Quid si naues consociatae (eine Admiralschafft?)

Quod denique ad naues mutuae defensionis caussa consociatas attinet, eae adpellantur *Admiralschafften.* Ex quo enim Saraceni principes suos vocare coeperunt *Emirs*, vel *Amiras*, *dominos*, eaque adpellatio deinde ad praesides prouinciarum ac postremo ad ipsos maris praefectos produci consueuit: Christiani etiam miro consensu classium praetores nuncuparunt *Amiralios* vel *Admiralios*, ceu praeclare docuit CAR. DV FRESNE (p), qui etiam obseruauit, alucinari omnes, qui huic voci vel ex Anglo-Saxonica vel ex Graeca lingua arcessunt originem. Ab his ergo nauium praefectis nomen accepit coitio quaedam nauium sub communi praefecto aduersus piratas, aut alios siue inuasores siue hostes, priuata auctoritate facta. Graeci eiusmodi consociationem vocabant σύμπλοιαν vel ἱμίπλοιαν: Germani dicunt: *Es ist Admiralschafft gemachet vvorden.* Sic IVS MARITIMVM HANSEATICVM (q): *vvann Admiralschafft gemacht, und nicht gehalten, und darüber iemand genommen vvird, so soll derjenige, vvelcher die Admiralschafft gebrochen, den Schaden von dem seinen zu bezahlen schuldig seyn.* Et LEGES DANIAE (r): *Sind in einem Hafen in oder ausser dem Reiche einige den Koenigl. Vnterthanen gehoerige Schiffe, die zu einer Zeit seegelfertig seyn, und aus Furcht vor Caper oder andern unglücklichen Zufaellen für rathsam erachten, dass sie zusammen bleiben, und Admiralschafft aufrichten, so sollen sie gevvisse Articuln schrifftlich mit einander eingehen.* Quamuis vero eiusmodi σύμπλοιαν priuata auctoritate ineant magistri nauium: nauis tamen omnium munitissima reliquis praeest, ac ideo publicum principis vel reipublicae suae insigne praefert, *es führt die Admirals Flache.* Qua de re denuo IVS DANICVM (s): *Ist alsdann ein vvehrbares Schiff darunter, so soll selbiges eine Flache führen, und die andern vertheidigen.* Et IVS ADMIRALITATIS HAMBVRGENSE (t): *Es soll auch*

(p) Car. du Fresne *Glossar. lat. voce Amir.*

(q) Ius marit. Hanseat. *Tit. VII. Art. vnic.*

(r) Ius Dan. *lib. IV. cap. VII.* §. *I.*

(s) Ius Dan. *lib. IV. cap. VII.* §. 18. *conf.* Stypman. *ius naut. Part. IV. cap. XI. n.* 48. *sequ.* Loccen. *de iur. marit. lib. II. cap. II.*

(t) *Der Stadt Hamburg Admiralschafft-Ordnung Art. XII.*

auch einer ieden Flotte durch die Deputirten ein gevvisser Admiral und Vice-Admiral vorgesetzet vverden. Da aber zu einem mahl eine gar grosse Flotte abseegeln vvolte soll zvvar eine iede Compagnie, so auf einen Ort mit einander zu seegeln hat, ihren Admiral und Vice-Admiral haben, nichts destovveniger soll ihnen noch ein Ober-Admiral durch die Deputirte zugeordnet vverden, der den andern so lange commandiren moege, biss sie kommen auf die Hoehe, da ein ieder seinen Cours veraendern muss. Ceterum si classis eiusmodi nauem aliquam vel hostilem vel mercibus illicitis onustam capiat, distinguendum est, vtrum iuncta opera viribusque consociatis hanc praedam fecerint, an vna vel altera nauis scorsum illam ceperit. Priore casu praeda vendita inter singulos συμπλόιας istius participes; posteriore inter magistros nauium victricium eorumque nautas habita ratione stipendii eorum distribuitur. Qua de re denuo IVS DANICVM (u): *Zutrüge es sich, dass eine dergestalt geschlossene Flotte sich eines feindlichen Schiffes bemaechtigen vvürde, soll selbiges alsbald in eines von des Koenigs oder seiner Alliirten Hafen gebracht, und alda nach rechtmaessigem Verfahren Preiss gemachet vverden. Was daraus gemachet vvird, soll unter alle, die unter der Admiralschafft gevvesen getheilet vverden. Würde es aber von einem der andern abgesonderten Schiffe aufgebracht vverden, so hat derienige, der es geführet, solches allein zu geniessen, und theilet die Beuthe unter sich und sein Schiffs-Volck nach Gleichmaessigkeit eines ieden Lohns und Monaths-Gelder.* Non multo aliter statuunt Bataui (x), apud quos si nauis hostilis adimitur, nauis cedit occupantibus, & hi praeterea capiunt bimestre stipendium tot personarum, quot in naue captae sunt. Iustissimum hoc est vel eo nomine, quod istius coitionis socii non modo sumtus omnes ferre, verum etiam damnum per hostes aut piratas vni vel alteri extra nautarum culpam illatum omnes, ut fit in magna hauaria, rependere tenentur (y). Eumdem vero fructus ferre, cui & damnum ferendum est (z), ipsi aequitati naturali consentaneum esse nemo non intelligit. Attamen nec id vbique obseruatur. Quum enim mercatores quidam Selandini anno CIↃ IↃCII. nauem Lusitanicam opulentissimam cepissent: quintam partem sibi fiscus vindicabat: sextam partem petebant nautae, qui & gemmas aliaque pretio-

(u) Ius Dan. *ibid. art. VI.*

(x) Hollandisch See-Recht. *tit. von Admiralschafft pag. 92. & 93.*

(y) Grot. *de iure belli & pacis lib. II. cap. XII. n. XXV.* Stypman. *de iure marit. & naut. part. IV. cap. XI. n. 52. sequ.*

(z) *L. secundum naturam 10. D. de reg. iur.*

pretiosa, e mari extracta, sibi vindicabant. Pauperibus 10000. floreni dabantur. Reliqua exercitoribus relinquebantur (a).

§. XVI.

Naues captae in commissum cadunt post sententiam a iudicio caussarum maritimarum latam.

Sed cum ex his satis constet, cui cedant naues ac merces, quae captae pro commisso tenentur: paullo incertius videtur, an ipso iure committantur? Vulgo id adfirmant doctores, eumque in finem allegant VLPIANVM (b), qui, quod commissum est, statim ait desinere eius esse, qui crimen contraxit, ob eamque caussam dominium rei vectigali adquiri, & commissi persequutionem sicut aduersus quemlibet possessorem, sic aduersus heredem competere docet. Sed praeterquam, quod haec lex tantum de iis, quae ob professionem neglectam in commissum cadunt, loquitur: ne in his quidem ita intelligenda est, ac si fiscus propria auctoritate possessionem adprehendere possit, sed & hoc casu opus esse sententia declaratoria, agnoscunt GAILIVS (c), COLERVS (d), MODESTINVS PISTORIS (e), STRVVIVS (f), aliique iure consulti praestantissimi. Et sane quemadmodum ipso iure dominium rei pure legatae transit ad legatarium (g), nec tamen ideo sequitur, vt hic sua auctoritate possessionem prehendere possit (h): ita non minus hoc procedit in rebus ipso licet iure commissis. Quum enim non parum inde detrimenti capiant domini, & magna saepe sit publicanorum iniquitas: aequissimum est, vt non nisi caussa cognita, lataque sententia, fiscus in rerum pro commisso occupatarum possessionem mittatur. Quidquid vero sit de rebus ob defraudatum vectigal commissis: illud certum est, in naues ob rerum illicitarum vecturam captas dominium non prius vel fisco vel capientibus adquiri, donec ea de re sententia sit lata ab harum rerum moderatoribus. Pretiosa enim res est nauis, & merces illi impositae plerumque maximam patrimonii aliquot priuatorum partem exhauriunt. Iniquissime ergo ageretur cum dominis, si naues captae statim retinerentur. Quin quum & nautica turba sit genus hominum legibus indomitum pariter ac rapacissimum, de quo iam apud EVRIPIDEM HECVBA (i) recte queritur:

Ἀκόλαστος ὄχλος ναυτική τ' ἀναρχία
Κρείσσων πυρός, κακὸς δ' ὁ μή τι δρῶν κακόν.

Indomita

(a) Meteran. *Annal. Belg. lib. XXIII. p. 164. sequ.*
(b) *L. 14. D. de publ. vect. & commiss.*
(c) Gail. *lib. II. obseru. LI.*
(d) Colerus *de processu exsecut. lib. I. cap. III. n. 84.*
(e) Modestinus Pist. *part. II. cons.* LXXXIV. *n. XVIII.*
(f) Struu. *exerc. XXXIX. §. LI.*
(g) *L. 80. D. de legat. 2.*
(h) *L. 1. §. 2. D. quod legator.*
(i) Euripid. *in Hecuba.*

Indomita plebs & nauta frenari solens
Minus igne: malus est, qui nihil fecit mali.

facile fieri posset, vt nauem amicam non tam iure quam specioso praetextu capiant, atque ita multos priuatos nihil tale meritos ad summam redigant mendacitatem nisi magistratui reddenda esset ratio.

§. XVII.

Quod ex ipsis gentium maritimarum legibus demonstratur.

Hinc legibus nauticis & summorum imperantium edictis saepissime cautum legimus, vt captae ob merces illicitas naues in portus abducantur, & a proximo collegio admiralitatis, quod vocant, caussa cognoscatur adcuratissime, vt lata demum sententia adpareat, dimittendane sit nauis, an commissa iudicanda, an denique vel merces commissa naui, vel nauis vindicatis mercibus, dominis sint restituendae. Inter Ludouicum XIV. & ciuitates Hanseaticas (k) conuenit, vt capta ob merces vetitas naue Hanseatica, praefecti nauis victricis non aperiant cistas, nec inuolucra mercium soluant, nec quidquam rerum in naue repertarum amoueant, & praesentibus iudicibus rerum nauticarum, *(en la présence des iuges de l' admirauté,)* inuentarium rerum omnium conficiendum curent. Eoque facto, ne sic quidem cuiquam liceat aliquid, in naue ista repertum, emere vel permutationis donationisue titulo adquirere, *avant que les prises n'ayent esté déclarées bonnes par les iuges de sa majesté.* Idem inter se pacti sunt Hispani & Bataui anno CIↃ IↃCL. (l) *Vnd im Fall in gemeldten der vniirten Prouintzien Vnterthanen Schiffen durch vorbeschriebenes Mittel einige sothane Kauffmannschafften befunden vvürden, so hieroben für contrabande und verbothen erklaehret seyn: so sollen dieselbe von denen von der Admiralitaet, oder andern competenten Richtern allein entladen, gecalangiret und geconfisciret vverden.* Ipsi etiam Belgae anno CIↃ IↃCL. in denunciatione saepe allegata (m) hac de re ita disponunt: *Vnd soll die indicatur über die transgression dieser unserer Ordonantz zukommen den Raethen der Admiralitaet, in vvelcher district die contrauentien entdecket vverden, oder vvo die Capitains, so die Schiffe ans der See aufgebracht, ausgefahren seyn.* Denique in edicto Friderici Regis Daniae CIↃ IↃCLIX. (n) itidem cautum: *Iedoch alle solche Güter nicht zu rühren, oder derselben*

(k) See-Tractat *inter Ludou. XIV. & ciuit. Hanseat. Art. III. & IV.*

(l) Tractat van de marine CIↃIↃCL. *art. XII.*

(m) Placat *Ihro Hochmoegenden* CIↃ IↃCLII. *art.* IX.

(n) Declaration *für die handthierende zur See 1659. art. Ap.* Marquard. *in Adp. pag. 656.*

derſelben etvvas zu eroeffnen, ehe dann darüber ein Vrtheil geſaellet, vvelches dann die Admiralitaet ohne einige dilation rechtmaeſſigund endlich abſprechen ſoll, vvie ſie ſelbige vor uns und unſern geliebten Reichs-Raethen verantvvorten und im Gericht geſtaendig ſeyn vvollen. Ceterum in hoc iudicio cauſſarum maritimarum ſummarie admodum procedi, non eſt dubitandum. In tribunalibus admiralitatis Hollandicis ne duplicam quidem litigantibus eſſe permiſſam tradit MARQVARDVS (o). Et in ordinatione proceſſus maritimi Lubecenſi CIↃ IↃLV (p) cauetur, vt proceſſus ſit ſummarius, vt non admittantur deductiones ſcriptae, vt peracta probatione non admittantur diſputationes *die ſchriffilichen diſputir-Geſetze*, vt ex iſtis curiis exſulent aduocati & cauſſarum patroni, vt lata ſententia ſtatim exſecutio decernatur, nec locus ſit adpellationi, ſupplicationi, reductioni, niſi ſumma, de qua litigatur, ſuperet mille marcas Lubecenſes. Fiſci tamen cauſſam agit aduocatus fiſci, ceu exemplum paullo ante ex METERANO (q) adlegatum demonſtrat. Vnde lites eiuſmodi de commiſſis breui finiri, ſatis conſtat.

§. XVIII.

Lata ſententia, praeda ſtatim fit eorum, qui ſub haſta emunt.

Illud quoque obſeruandum, quod lata ſententia, & naui fiſco addicta, res omnes ſub haſta vendi, nauis vero, ſi bellicis vſibus inſeruire queat, ſummo imperanti cedere, ſin ſit mercatoria, (*ein Kauffarthey-Schiff*) itidem ſub haſta venum exponi ſoleat. Quicunque rem eiuſmodi emit, ſtatim ſecurus eſt, non modo quod a fiſco emit, verum etiam quod rerum per mare adlatarum, & bona fide comparatarum ſtatim adquiritur dominium. Id ſane certum eſt de iure Hamburgenſi, in quo cautum legimus (r): *Bringet iemand Gut über See und Sand, und daſſelbe als geſtohlen oder geraubt Gut angeſprochen vvird, ſo iſt derienige, vvelcher das Gut gebracht, noch daſſelbe zu behalten, als iemand ihm daſſelbe abzugevvinnen, iedoch ſo er ervveiſen kan mit ehrlichen Leuten, oder mit ſeinem Wirth, oder auch durch ſchriffiliche Urkunde der Stadt, darinnen er das Gut gekaufft, daſs er daſſelbe redlich an ſich gebracht habe.* Quod ius Hamburgenſe ſingulari diſſertatione expoſuit B. IO. SAM. STRYCKIVS (s). Nec tamen dubium eſt, quin & alibi res eiuſmodi ſtatim adquirantur bona fide eas ementibus. In

(o) Marquard. *de iure mercat. lib. III. cap. VII.* §. *VI.*

(p) *Ordnung des ſummariſchen See-Gerichts-Proceſs E. E. Raths zu Lübeck ap.* Marq. *in Adp. p.* 704.

(q) Meteran. *lib. XXIII. p.* 163.

(r) Stat. Hamb. *lib. II. Tit. XIX. Art. II.*

(s) Io. Sam. Stryk. *de praeſcript. rerum per mare allatarum.*

In Gallia id praeterea ſingulare eſt, quod ius protimiſeos competat iis, qui nauem ceperunt. Qua de re in tractatu inter Ludouicum XIV. Regem Galliae & ciuitates Hanſeaticas cautum eſt (t): *au quel cas* (ſi ſcilicet ſententia lata ſit a cauſſarum nauticarum iudicibus,) *les capitaines des vaiſſeaux, ſur leſquels les dites marchandiſes auroient eſté priſes, les pourront rachetter, s'ils veulent, pour le prix de leur adiudication, & ſeront preferés à tous autres.* Sed ſua forſan cuiuis genti ea in re conſuetudo eſt, nec quidquam, quod vbique obſeruetur, hic poterit definiri.

§. XIX.

Nauium ita pro commiſſo occupatarum pretium an ab adſecuratoribus reſtituendum ſit, in adſecuratione pura?

Quum vero mercatores non facile belli tempore naues peregre mittere ſoleant, niſi contractu adſecurationis, quem vocant, ſibi de damno reſarciendo proſpexerint, noua hic incidit quaeſtio, an & mercium hoc modo a fiſco vindicatarum ipſiuſque nauis, preſi & illius periculum in ſe ſuſceperint adſecurantes, pretium ſit reſtituendum? Vbi facile quiſque animaduertit, aliud de *pura*, aliud de *conditionali* adſecuratione eſſe reſpondendum. In illa quum ſimpliciter, ſine conditione aliqua temporis vel loci, periculum ſuſcipiatur: dubium non eſt, quin & pretium nauis ob merces illicitas ereptae ſit reſtituendum, dummodo non ipſo tempore adſecurationis factae in periculo verſatae ſint naues. Adſecurationem enim non ad praeteritum, ſed futurum & imminens periculum extendendam eſſe, legibus omnibus cautum eſt. Sic in ORDINATIONE PHILIPPI II. Regis Hiſpaniae (u) praecipitur: *So ſoll man auch keine Verträge von Verſicherung machen von die Gevärde einiger Kauffmanſchafften oder Schiffe, oder ſonſten von einigen andern Dingen, vvelche zu dem Tage, vvan die Verträge gemacht ſeyn ſollen, mögen verlohren oder vertruncken ſeyn.* Quod ſi tamen adſecuratus expreſſe ſibi caueri curauerit in euentum boni vel mali nuncii, nec, qui periculum in ſe ſuſcepit, probare poſſit, ei, cui cautum eſt, ante cautionem conſtitiſſe de damno, vel hic ab ea ſuſpicione ſe iureiurando liberare queat: procul dubio & tum tenebitur adſecurator. Et ita non ſolum in ROTA GENVENSI (x) iudicatum eſt, verum etiam iudicari iubent leges de adſecurationibus receptiſſimae. Ita enim in ORDINATIONE AMSTELODAMENSI (y), cautum eſt: *Men vermach ock Schepen, Goeden, Waeren en Koopmanſchappen, die verdroncken, gerooft of bedorven zyn doen aſſeu-*

(t) See-Tractat *zvviſchen Lud. XIV. art. V.*

(u) *Ordnung von Aſſecurantz der Schiffe* cIↄIↄLXX, *art. XI.*

(x) Rot. Genu. *Deciſ.* CII. *num. IV. & V.*

(y) *Aſſecurantz - Ordnung der Stade Amſterdam art. XXI.*

asseureren, oek na dat se verdroncken, gerooft ende verdorven syn gevvest, zo vvanner het ter kennisse van der persoon, dietselbe doet asseureren, niet gekomen en is, van de vertreckinge, rovinge, ende verderfenisse, van den vorschreven Schepen ende goeden. Sed haec omnia locum tantum habent, si ii, qui periculum in se susceperunt, merces eiusmodi vetitas naui fuisse impositas nouerint. Nam nemo in se suscipit periculum, nisi nauis cursum, mercium que quantitatem, qualitatem, numerum, mensuram, & quidem facta prius bona fide aestimatione, & instrumento ea de re sollemniter confecto, exacte compertam habeat (z). Quod si itaque dolose vetitae merces pro licitis fuerint indicatae: dubium non est, quin damni restitutio non possit ab adsecuratoribus peti (a).

§. XX.

An si adsecuratio sit conditionata?

Sin non pure, sed addita conditione, periculum in se quisquam susceperit: ex instrumento, quod Pollizzam vocant, diiudicandum, quos in se casus susceperint adsecuratores. Non enim pactum generale pertinet ad casus istos fortuitos, de quibus non cogitatum videri potest (b). Hinc si nauis cursum mutet, vel si princeps eam sub colore, quod merces vetitas contineat, capiat detineatue: non tenentur adsecuratores, nisi hoc diserte in diplomate, vti plerumque fieri solet, cautum legatur (c). Hinc si vulgaris formula adhibita legatur (d): *Wy Asseureedeurs dragen alle peryckel der See, van vuer, van Winden, van vrienden ende vianden, van Briefen, van Marcke, oder repressalien, van arreste ende detentie, van Konigen, Princen ende Heren, vvie sie sien, ende generalicken van allen andern peryckeln ende fortuynen, die souden mogen overkoomen, in eeniger manieren, oft de man soude mogen verdencken, gevvonlick oder ongevvonlick:* nullum est dubium, quin damna omnia etiam nauis pro commisso occupatae resarcienda sint ab adsecuratoribus, qui merces eiusmodi impositas, & ad hostes alterius amicae nationis destinatas esse, non ignorarunt.

§. XXI.

Si sententia nondum lata, quamdiu

Quum autem supra dictum sit, naues ob mercium illicitarum vecturam, sententia demum a caussarum maritimarum iudicibus lata, fisco cedere: quaeritur, an restitutio suscepti damni peti possit

(z) Marquard. *de iure mercat. lib. II. cap. XIII. num. XXIV.*

(a) Santern. *part.* III. *n.* XIII. *seq.* & XLIII. *seq.*

(b) *L. 5. & L. 9. D. de transact. L. 1. D. de pign. act.*

(c) *Asseurations-Ordn. der Stadt Amsterdam art. VIII.*

(d) Marqu. *de iur. mercat. l. c. num.* LXVIII. Werlhoff. *de Polizza in adpend.*

fit ab adſecuratoribus, priuſquam lis iſta finita ſit? Id vero procul dubio negandum. Tunc enim dubium adhuc eſt, libertatemne recuperatura nauis, an fiſco ceſſura ſit. Et hinc ſi in exteris locis detineatur, pro ſitu iſtorum propiore aut remotiore vel ſex menſium, vel anni vel biennii ſpatium exſpectandum eſt adſecurato, priuſquam ab adſecuratoribus damni ſuſcepti reſtitutionem exigere poſſit (e). Ita cautum eſt non ſolum ORDINATIONE AMSTELODAMENSI (f) verum etiam IVRE DANICO (g), quo etiam additur, hoc caſu, ſpatio illo elapſo, intra tres menſes reſtitutionem damni fieri debere ab adſecuratoribus: *Nach ſolchem Tage hat der Aſſecurant drey Monathe Friſt, die Gelder zu bezahlen. Erfolgt die Bezahlung binnen ſolcher Zeit nicht, ſo ſoll er, vvie obgemeldet, (monatlich einen halben* pro cento*) die Zinſen erlegen, und durch rechtlichen Mittel zur Zahlung angehalten vverden.*

exſpectandum ſit adſecurato, antequam reſtitutionem exigat?

§. XXII.

Quid vero ſi ſententia quidem lata, nauis ob mercium vetitarum vecturam fiſco addicatur, gens tamen, cui illa ademta eſt, iniuriam ſibi fieri conqueratur: an vllum ſupereſt remedium? Non temere hic ſtatim arma expedienda eſſe ſuadet prudentia. Solent ergo mitti legati, qui naues iniuſte captas repetant, id quod vocant *die aufgebrachten Schiffe reclamiren.* Quale exemplum noſtra aetate in Suecia occurrit, a qua Britanni pariter ac Batavi naues quam plurimas, quas iniuria ſibi ereptas conquerebantur, repoſcebant. Sin nec hoc quidem leniore remedio malo mederi liceat: decerni ſolent repreſſaliae. Exemplum iam ſupra retulimus ex ZOVCHAEO (h), qui Anglos litteras repreſſaliarum decreuiſſe memoriae prodidit, quum Hiſpani herbam Nicotianam pro merce vetita declaraſſent, nauesque Anglicanas ideo addixiſſent fiſco. Nec noſtra omnino aetas eiuſmodi repreſſaliarum vſum plane ignorat. Plura de repreſſaliis & pignorationibus nauium tradunt LOCCENIVS (i) & STYPMANNVS (k), quae, ne iuſto latius euagari videamur, merito omittimus, illud modo obſeruantes, ius iſtud pignorationis non penes priuatos eſſe, quantumuis iniuſta nauium detentione laeſos, sed penes ſummos imperantes, quorum in arbitrio eſt, an pro indemnitate ſubditorum eas

Nauibus iniuſte captis, legati mittuntur illas repetituri, vel decernuntur repreſſaliae.

(e) Marqu. *l. c. num. LXV.* Kuriko *diatr. de Adſec. p.* 17.

(f) *Adſec. Ordn. der Stadt Amſterd. art. VIII.*

(g) Ius Danic. *lib. IV. c. VI.* §. 10.

(h) Zouch. *Ius fecial. Part. II. Sect. VIII. n. XII.*

(i) Loccen. *Ius marit. lib.* III. *c. IV.* §. *IX.*

(k) Stypman. *contin. ius marit. Part. V. cap.* I. *n. XXII.*

eas decernere velint? Tametsi enim aliud videatur GROTIO (l), & BODINO (m), qui illud ius etiam priuatis, hoc modo laesis, iure competere, & frustra iuribus maiestatis accenseri contendunt: rationem tamen hoc fugere satis demonstrauit ZIEGLERVS (n). Sunt enim repressaliae veluti praeparatio belli, vel potius bellum quoddam particulare, quo non minus saepe vniuersa respublica in discrimen adducitur, ac bello iusto indicto. Non magis ergo a maiestate ius repressaliarum seiungi potest, quam ipsum ius bellum inferendi, nisi priuato cuiuis ius esse putes, rempublicam in extremum coniiciendi periculum. Vnde a IVLIO FERRETO (o) obseruatum est, in regno Siciliae illum semisse bonorum omnium etiam feudalium mulctari, qui repressalias priuata auctoritate facere fuerit ausus.

§. XXIII.

Conclusio dissertationis.

Sed haec quidem de nauibus, ob mercium illicitarum vectuaram commissis, ex ipsis gentium mari potentissimarum legibus fœderibusque disserere placuit. Breuitatem dissertationis academicae rationes; naeuos, si qui lucubrationi huic haereant, iuuentus; conatum denique ipsa rei, cuius tractationem suscepimus, dignitas vtilitasque excusabunt. Nostrum est, Deo, studiorum moderatori, votiuam suspendere tabulam, eique totius, si qua futurae est vitae nostrae studiorumque rationes votis incitatissimis commendare.

DE

(l) Grot. *lib. III. de iure belli & pacis c. II. §. VII. n. III.*

(m) Bodin. *de Republ. lib. I. c. X.*

(n) Ziegl. *ad Grot. l. c. de Iur. Maiest. lib. I. cap. XXXIV.* §. VIII.

(o) Iul. Ferret. *de re naual. lib. V. num. XXIV.*

DE COLLEGIIS ET CORPORIBVS OPIFICVM.

EXERCITATIO IX.

CAP. I.

DE ORIGINE ET IVRE COLLEGIORVM ET CORPORVM APVD ROMANOS.

§. I. Instituti ratio & partitio dissertationis. §. II. Romulus in noua vrbe ciuibus opificia non permisit. §. III. Quia ea non conueniebant fini reipublicae Romanae, qui erat potentia bellica. §. IV. Mutauit id NVMA*, qui & opificiis adsuefecit ciues, & collegia instituit. §. V. Collegia ab eo instituta qualia? Tibicines quinam fuerint? Quinam aurifices? Quinam fabri aerarii, vt & fabri tignarii, dendrophori, centonarii, dolabrarii, scalarii, tinctores, sutores & reliqui opifices. §. VI. Collegiorum a Numa institutorum conuentus & sacra. §. VII. Cur ea collegia Numa contra Romuli institutum inuenerit? §. VIII. Collegia illa aboleuit* TVLLVS HOSTILIVS, *restituit* SERVIVS TVLLIVS, *ac denuo suppressit* TARQVINIVS SVPERBVS. *§. IX. Primis reipublicae liberae temporibus nulla fuerunt collegia. §. X. Postea in vsum reuocata sunt a decemuiris. §. XI. Parum honorifica tamen semper Romae fuit opificum conditio. §. XII. Et tamen tunc veteribus illis collegiis noua addita. §. XIII. Inde natae sunt turbae reipublicae perniciosissimae. §. XIV. Quare SCto sublata sunt praeter paucissima. §. XV. Postea ea restituit nouaque addidit P. Clodius. §. XVI. Ac denuo eadem suppresserunt Caesar & Augustus. §. XVII. Digressio de collegiis sacrorum caussa coëuntibus. §. XVIII. In primis de conuentibus Christianorum. §. XIX. Collegiis inimicissimi*

cissimi fuerunt Claudius, Traianus, & sequentes Imperatores. §. *XX. Quaedam tamen Collegia semper coëundi potestatem retinuere.* §. *XXI. Quin & noua subinde instituta sunt indulgentia principum.* §. *XXII. Collegia ergo vel licita vel illicita. Illicitorum poenae.* §. *XXIII. In licita quinam recipi potuerint?* §. *XXIV. Quinam illis exclusi?* §. *XXV. An licuerit pluribus collegiis interesse?* §. *XXVI. Collegia vniuersitates & quasi respublicas constituebant, & hinc iuribus minorum vtebantur.* §. *XXVII. An iure antiquo heredes institui, fideicommissa & legata capere potuerint?* §. *XXVIII. Quid ea in re legibus nouis sensim immutatum sit?* §. *XXIX. Variae collegiorum immunitates.* §. *XXX. Earumque caussae.*

§. I.

Instituti ratio & partitio dissertationis.

Consilium est, de COLLEGIIS & CORPORIBVS OPIFICVM, eorumque origine & iuribus, paullo vberius agere, & ea maxime, quae vel praetermissa ab aliis, vel perfunctorie exposita sunt, edisserere curatius. Ne vero, quod vulgo fieri solet, peregrina patriaque iura imprudenter misceamus: ipsi diligentiae nostrae eos ponemus limites, vt priore capite Romanorum; posteriore Germanorum mores atque instituta circa opificum collegia & corpora expendamus. Quo labore si ita defungemur, vt per Romanas patriasque antiquitates excurramus paullo liberius, & frequentius praestantissimis omnis aeui scriptoribus, quam BARTOLO & BALDO, (quos honoris caussa nominamus,) denunciemus testimonium: facile, spero, id nobis condonabunt, quicumque saeculi nostri intelligunt bona, nec compendiorum ambitu vniuersam eruditionem iuridicam circumscribendam existimant.

§. II.

Romulus in noua vrbe ciuibus opificia non permisit.

Vt ergo ab ouo, quod aiunt, ordiamur: illud initio obseruamus, condita Roma, nullo loco in noua ac nascente ciuitate fuisse opifices, adeo, vt quaestum facere in officina, indignum ciuium Romanorum personis visum sit. Quamuis enim hodie opificiorum artiumque manuariarum culturam rebuspublicis omnibus commendent ciuilis prudentiae auctores: aliter tamen rationes suas composuit ROMVLVS, qui Quirites ab artibus mechanicis, tamquam illiberali quaestu, penitus abstinere iussit. Testis est DIONYSIVS HALICARNASSEVS (a), qui Romuli persequutus instituta:

(a) Dionys. Halic. *Ant. Rom. lib.* II. *pag.* 98.

tuta: ἐπιδιφρίους μὲν, inquit, καὶ βαναύσους, καὶ προσαγωγοὺς ἐπιθυμιῶν, αἰσχρῶν τέχνας, ὡς ἀφανίζουσας καὶ λυμαινομένας τά τε σώματα καὶ τὰς ψυχὰς τῶν μεταχειριζομένων, δούλοις καὶ ξένοις ἐπέδωκε μεθοδεύειν. *Propterea sellularias quidem & sordidas, & turpium cupiditatum incitatrices artes, vt corporibus & animis tractantium noxias & pestiferas, seruis & exteris exercendas tradidit.* Quo loco quidem interpres τέχνην βάναυσον *sordidam artem* transtulit: sed Graecis omnes artes mechanicas & manuarias, & maxime fabriles, βαναύσους adpellari, satis constat, vt merito mireris, etiam doctissimum SCHEFFERVM (b) inter mechanicas & sordidas vel sellularias artes distinguere, & his tantum βαναύσων nomen concedere, quum tamen & mechanicae artes saepissime audiant βάναυσοι, & ipsi opifices vel ἀποχειροβίωτοι Graecis vocentur mechanici (c). Ex quibus, patet, non sordidis tantum & sellulariis, sed omnibus in vniuersum artibus manuariis Romanis interdixisse Romulum, solisque seruis & peregrinis quaestum illum mercenarium reliquisse.

§. III.

Opificia non conueniebant fini reipublicae Romanae, qui erat potentia bellica.

Rationes huius instituti non adeo obscurae videntur. Quum enim ex fine omnia metienda sint; ad eum etiam in constituenda republica vnice respexit Romulus. Non alium vero sibi finem proposuerat, quam potentiam bellicam & latam quaqua versum dominationem. Facile praeuidebat vir sagacissimus, nouam, quam condiderat, vrbem neque commerciis, neque opificiis, neque agricultura vel re pecuaria, eam, quam animo conceperat, felicitatem consequuturam. Commerciis obstabant vrbis situs, Tiberini amnis angustia, onerariis nauibus eo quidem tempore vix peruia (d), & maxime tot florentissimarum vrbium portuumque vicinia, quorum luminibus officere, omnino videbatur difficillimum. Neque ex artibus opificiisque in tanta saeculi frugalitate multum splendoris sperari poterat nouae ciuitati, maxime quum aduentitia illa turba, quae Romam confluxerat, rei potius pecuariae & latrociniis, quam artibus & opificiis, adsueuisset. Denique & agriculturam ipsa agri Romani angustia parum quaestuosam pro-

(b) Scheffer *in indice Graec. ad* Aelian. *voce* βάναυσος τέχνη.

(c) Kuhn *in Addit. ad* Scheffer. *indicem l. c.*

(d) *Vid.* Marliani *Topogr. Rom. lib.* VII. *cap.* I. *p.* 271. *Posterioribus tamen temporibus operam dederunt Romani, vt fluuium hunc redderent nauigabilem: quamuis non nisi actuariae naues Romam vsque pergerent, maiores Ostiae ancoris alligarentur. Et de his temporibus intelligendus* Dionys. Halic. *lib.* III. *p.* 183. *qui de huius fluminis commoditate satis magnifice sentit.*

mittere videbatur. Is enim, SIGONIO (e) teste, principio fuit parum spatiosus, adeo, vt vltra Tiberim in Hetruria nullus esset, Latium vero versum haut multum pateret. Quamobrem populo egeno, rudi, & nouarum rerum cupido, nihil magis conuenire videbatur, quam studium rei militaris, quod vnice sibi proposuisse Romulum, iamdudum obseruarunt auctores grauissimi, & in his HERM. CONRINGIVS (f). Ipsum sane Romulum DIONYSIVS HALICARNASSEVS (g) nobis sistit, de instituenda republica hunc in modum concionantem: ἕτερον εἶναι τὸ σώζοντα καὶ ποιοῦντα μεγάλας ἐκ μικρῶν τὰς πόλεις· ἐν μὲν τοῖς ὀθνείοις τὸ διὰ τῶν ὅπλων κράτος. *Aliud esse, quod seruet ciuitates, & e paruis magnas faciat; nimirum in externis bellis armorum potentiam.* Quem reipublicae scopum etiam paullo post commendat Romulus, dum libere profitetur, μαχητάς τε καὶ δικαίους ἄνδρας, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἐπιτηδεύοντας τὸ τῆς πολιτείας σχῆμα ποιεῖν τοὺς φρονίμους αὐτὸ καταστησαμένοις, *bellicosos viros, qui iustitiam caeterasque virtutes colant, prudentibus hominibus, qui respublicas constituerunt, earum constituendarum formam praebuisse.* Quum ergo semel placuisset, Martis aleae committere ciuitatis fortunam: non solum id operam dedit Romulus, vt ciuitatem haberet frequentissimam, verum etiam, vt ipsi ciues ad arma sumenda essent expeditissimi. Iam satis intelligebat vir sagatae non minus, quam togatae prudentiae praesidiis instructissimus, mercatoribus atque opificibus non satis cum militia conuenire: neque ignorabat, artes manuarias parum robustos & agiles milites dare, qui multo rectius ruri adolescerent. Hinc & eum potissimum quaestum, qui ex agricultura prouenit, permittebat ciuibus, iisdemque, vt ait DIONYSIVS (h), τόν τε πολεμικὸν καὶ τὸν γεωργικὸν ἔταξε βίον, *tam bellica, quam rustica iniungebat munia.* Et haec demum est genuina ratio, ob quam ciues artes manuarias facere vetuit Romulus, quae etiam alias gentes bellicosas permouit, vt vel e rebuspublicis suis proscriberent opificia, vel certe arma iis numquam traderent. Aegyptiis sane ignobiliores habitos esse opifices, nec passos illos esse, militem his artibus contaminari, auctor est HERODOTVS (i). Idem de Lacedaemoniis testantur PLVTARCHVS (k), AELIANVS (l), & maxime XENOPHON

(e) Sigon. *de iure ciu. Rom. lib.* I. *cap.* II. *p.* 22.

(f) Conring. *ad Machiau. Princ. cap.* XII. *p.* 227.

(g) Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom. lib.* II. *pag.* 79.

(h) Dionys. Halicarn. *lib.* II. *pag.* 98.

(i) Herodot. *lib.* II. *cap.* XLII.

(k) Plutarch. *in compar. Lycurgi & Numae. pag.* 76.

(l) Aelian. *Var. Hist. lib. VI. cap. VI.*

NOPHON (m), qui Spartanorum aliarumque Graecarum ciuitatum instituta inter se contendens: Ἐν μὲν γὰρ δήπου, inquit, ταῖς ἄλλαις πόλεσι πάντες χρηματίζονται, ὅσον δύνανται· ὁ μὲν γεωργεῖ, ὁ δὲ ναυκληρεῖ, ὁ δ' ἐμπορεύεται, οἱ δὲ ἀπὸ τεχνῶν τρέφονται· ἐν δὲ τῇ Σπάρτῃ ὁ Λυκοῦργος τοῖς μὲν ἐλευθέροις τῶν μὲν ἀμφὶ χρηματισμὸν ἀπεῖπε μηδενὸς ἅπτεσθαι. *Nam aliis in vrbibus omnes, quocumque modo possunt, rem faciunt. Hic agrum colit, ille nauiculatoriae deditus est: hic mercatura, ille opificio exercendo se alit. Spartae vero Lycurgus ingenuis interdixit, quo minus ea, quibus rem facere possent, attingerent.* Quum ergo Romulus, non minus ac Lycurgus, ad potentiam bellicam omnia retulerit: non mirum profecto videbitur, eum etiam artes manuarias omnes, tamquam fini & scopo suo parum concinnas, e republica sua proscripsisse.

§. IV.

Satis diu istud Romuli institutum viguisse, credit DIONYSIVS HALICARNASSEVS (n), dum ait: Καὶ διέμενεν ἕως πολλοῦ χρόνου δι' αἰσχύνης ὄντα Ῥωμαίοις τὰ τοιαῦτα ἔργα, καὶ ὑπ' οὐδενὸς τῶν αὐθιγενῶν ἐπιτηδευόμενα: *longoque tempore pudori fuerunt Romanis opera talia, ita, vt nemo ex indigenis animum ad ea adplicaret.* Sed constat tamen aliunde, non diutius illud mansisse, quam ipsum Romuli imperium. Numa enim, qui Romulo successit, nihil fecit reliqui, vt ciues feroces opificiorum artiumque redderet studiosiores. Hinc non solum ciuibus eum quaestum permisit, verum etiam ipsos opifices in certa collegia vel corpora primus descripsit. Rem memoriae prodidere PLINIVS (o) & PLVTARCHVS (p), cuius verba audire iuuat: Τῶν δὲ ἄλλων αὐτοῦ πολιτευμάτων ἡ κατὰ τέχνας διανομὴ τοῦ πλήθους μάλιστα θαυμάζεται - - Ἦν δὲ ἡ διανομὴ κατὰ τὰς τέχνας ΑΥΛΗΤΩΝ, ΧΡΥΣΟΧΟΩΝ, ΤΕΚΤΟΝΩΝ, ΒΑΦΕΩΝ, ΣΚΥΤΟΤΟΜΩΝ, ΣΚΥΤΟΔΕΨΩΝ, ΧΑΛΚΕΩΝ, ΚΕΡΑΜΕΩΝ, τὰς δὲ λοιπὰς τέχνας εἰς ταὐτὸ συναγαγὼν ἐν αὐτὸ ἐκ πασῶν ἀπέδειξε σύστημα· κοινωνίας δὲ καὶ συνόδους καὶ θεῶν τιμὰς ἀποδοὺς ἑκάστῳ γένει πρεπούσας τότε πρῶτον ἐκ τῆς πόλεως ἀνεῖλε τὸ λέγεσθαι καὶ νομίζεσθαι τοὺς μὲν Σαβίνους, τοὺς δὲ Ῥωμαίους, καὶ τοὺς μὲν Τατίου, τοὺς δὲ Ῥωμύλου πολίτας. *Prae ceteris eius institutis commendatur populi per artificia centuriatio. - - Diuisit autem ciuitatem per artes* TIBICINVM, AVRIFICVM, FABRVM, TINCTORVM, SVTORVM, CORIARIORVM, AERARIORVM, FIGVLORVM. *Reli-*

Mutauit id NVMA, *qui & opificiis adsuefecit ciues, & collegia instituit.*

Aaa 2

(m) Xenoph. *de Laced. Republ. cap. VII.* 1. & 2. *p.* 79. *Tomo V. Oper. edit. Oxon.*

(n) Dionys. Halic. *lib. II. p.* 98.

(o) Plin. *Hist. nat. lib. XXXIV. cap. I.* & *lib. XXXV. cap. XII.*

(p) Plutarch. *in Numa pag.* 71.

non FABRVM fuit, vt PLVTARCHI fert ordo, ſed AERARIORVM FABRVM, vt obſeruauit PLINIVS (a), qui de re aeraria agens: *Docuimus*, inquit, *quamdiu populus Romanus aere tantum ſignato vſus eſſet, & alia, quae vetuſtas tradidit, quum aequalem vrbi auctoritatem eius declararet, a Rege Numa tertio collegio aerariorum fabrum inſtituto.* Non dubito, quin hi antiquiſſimis temporibus etiam cudendis numis operam locarint: ſiquidem antiquiſſimi Romanorum numi aenei tantum fuerunt (b). Poſtea eam operam in ſe ſuſceperunt FLATVRARII AVRI ET ARGENTI MONETARII (c), quibus modo triumuiri, modo quatuoruiri auro argento aeri flando feriundo (d), nec non triumuiri, menſarii (e), & EXACTORES ARGENTI ET AERIS (f) praeerant, quorum iſti cudendis numis, illi iiſdem expendendis, hi materiae vel metallo colligendis praefecti fuiſſe videntur. Proximi his fabris aerariis procul dubio fuerunt FABRI, quibus poſteriore aeuo etiam CENTONARII, ac denique ex conſtitutione CONSTANTINI M. (g) etiam DENDRODHORI iuncti ſunt. Hinc ſaepe in vetuſtis marmoribus occurrit COLL. FABR. TIGNAR. (h) COLL. FABROR. ET CENTONAR. (i) COLL. DENDROPHOR. FABRVM CENTONARIORVM (k). CENTVR. CENTONARIORVM, DOLABRARIORVM, SCALARIORVM (l), e quibus ſeſe vix expedire adhuc potuerunt eruditi. Fabri tignarii qui ſint, nemo ignorat. Hi autem quum ſimul coërcendis reſtinguendiſque incendiis darent operam (m), eoque fine, duce praefecto vigilum, cum dolabris vncis aliiſque machinis vrbem noctu obirent (n): facile patet, cur fabris iungantur *centuriae ſcalariorum & dolabrariorum.* Eadem de cauſſa fabris etiam accenſentur *centonarii*, non a numero id nomen adepti, ſed a *centonibus*. Centones vero, vt e IVLIO CAESARE (o), VEGETIO (p) ipſoque Iure noſtro (q) conſtat, erant machinae, ad reſtinguenda incendia comparatae. De dendrophoris quam maxime dubitant eru-

 diti.

(a) Plin. *Hiſt. Nat. lib.* XXXIV. *c.* I.
(b) Plin. *l. c.*
(c) Smet. *Inſcript. pag.* CXLIX. 5.
(d) Hotom. *de Magiſtrat. Rom. pag.* 436. Alex. ab Alex. *gen. dier. lib.* III. *cap.* XVI.
(e) Liu. *lib.* XXIII. *cap.* XXI. *l.* XXIV. *cap.* XVIII. *l.* XXVI. *cap.* XXXVI.
(f) Gruter. *Inſcr. p.* XXXVI. 8.
(g) L. I. *Cod.* Theod. *de Centon. & dendroph.* L. XIV. *Tit.* VIII.
(h) Smet. *Inſcript. p.* LVII. 3.
(i) Smet. *Inſcript. p.* LXXV. *6. p.* CLX, 1. 2. 3.
(k) Smet. *Inſcript. p.* XLVI. 4.
(l) Smet. *Inſcript. p.* CLIX. 13.
(m) Plin. *lib. X. Epiſt. XLII.*
(n) L. 3. §. 3. *D. de offic. praef. vigil.*
(o) Iul. Caeſ. *de bello ciuili lib.* II. *cap.* X.
(p) Veget. *de re milit. lib. IV. cap. XV.*
(q) L. 12. §. 18. *de inſtruct. vel inſtrum. leg.*

diti. HADRIANO TVRNEBO (r) enim materiam ad machinas bellicas castrenses & poliorceticas aduexisse videntur. PIERIVS VALERIANVS (s) eosdem ratiarios fuisse mauult. Ab vtroque sententiam suam sciungit CLAVD. SALMASIVS (t), qui dendrophororum collegium non ad artem aliquam fabrilem, sed deorum cultum pertinuisse contendit. Denique acutissimus humanissimusque IAC. GOTHOFREDVS (u), eumque sequutus THOM. REINESIVS (x), duorum generum dendrophoros sibi reperisse visi sunt, quorum alterum in re fabrili, alterum in cultu Deorum fuerit occupatum. Sed omnino fabrili arti operam dederunt omnes dendrophori, in findendis quippe siluis, caedendis arboribus, carbonibus faciendis, aduehendis lignis aliisque huiusmodi operis occupati (y); ideoque & fabris eos iungi praecipit CONSTANTINVS M. Iidem tamen & sacris operabantur, vt paullo post paragrapho proxima ostendemus. Vt adeo nec SALMASIO caussa fuerit suggillandi TVRNEBVM, nec GOTHOFREDO, ex vno dendrophororum collegio duo diuersa fingendi. TINCTORVM & SVTORVM collegia, quae superioribus subiungit PLVTARCHVS, non magis veteribus memorantur, ac collegium FIGVLORVM, nisi quod PLINIVS (z) hoc septimum tenuisse locum refert. CORPVS CORIARIORVM MAGNARIORVM SOLARIORVM, nec non CORIAARVM in marmoribus Romanis (a) occurrit, & fortassis pars quaedam fuit illius collegii coriariorum, quod instituerat Numa. Reliquos opifices quum in vnum collegium coniecisse dicatur Numa: illud mea quidem sententia non aliud fuerit, quam illud, ex quo postea natum est COLLEGIVM MAGNVM, quod sequiore aeuo ad sacra magis quam opificia pertinuit. Eius aliquot vetusta marmora (b) meminerunt, veluti illud Romanum:

D. M.

TI. CLAVDIO.

ONESIMO.

VIATO-

(r) Turneb. *Aduersar. lib. XXIX. cap.* XVI.

(s) Pier. Valer. *Serm.* I.

(t) Salmas. ad Spartian. *Caracall. cap. IX.*

(u) Iac. Gothofr. *ad* L. 20. *Cod.* Theod. *de pagan. &* L. 1. *Cod.* Theod. *de centon. & dendrop.*

(x) Thom. Reines. *Inscript. Class.* 1. 40. *p.* 71.

(y) Alciat. *ad* L. 167. *D. de verb. signif.*

(z) Plin. *hist. nat. lib.* XXXV. *cap.* XII.

(a) Smet. *Inscript. p.* LVIII. 1. Lazius *de republ. Rom. lib.* XII. *cap.* IV. *p.* 900.

(b) Smet. *Inscript. p.* XXVII. 6. *p.* XLVII. 10.

VIATORI
COLLEGI MAGNI.
EL. ZMYRNA CONI.

Et haec quidem sunt nouem illa collegia, quae a Numa Pompilio instituta fuisse, e PLVTARCHO discimus.

§. VI.

Collegiorum a Numa institutorum conuentus & sacra.

Ex eodem vero etiam adparet, collegiis his Numam non solum sodalitates suas vel conuentus, verum etiam sacra cuilibet conuenientia dedisse. Sodalitates eo pertinebant, quod liceret collegiis statis diebus coire, & de rebus ad opificium & collegii vtilitatem pertinentibus consulere in medium, & sumtibus corrogatis epulari (c): id quod apud Graecos ἐρανίζειν adpellabatur. Eo fine singulis collegiis praeerant, qui collegium ipsum dirigerent, alii, qui fisci rationes conficerent, alii denique, qui collegis ministrarent. Quo in marmoribus pertinent MAGISTRI QVINQVENNALES COLL. FABR. TIGNARIOR. (d) MAGISTRI QVINQVENNAL. COLL. AVRIFICVM (e), PROCVRATOR TIBICINVM ROMANOR. (f) QVAESTOR COLL. CENTONARIOR. (g) HONORATI ET SCRIBAE COLL. FABR. TIGNAR. (h) COLLEGI MAGNI VIATOR (i). Quin quum inuisa paullatim esse coepissent collegia: coeperunt singula sibi e patriciis & nobilibus adsciscere patronos, quorum praesidio apud Senatum populumque vterentur. Hinc passim in vetustis marmoribus laudantur PATRONI COLL. CENTONARIORVM (k), DENDROPHORORVM (l), FABRORVM (m) & huius generis alii, quorum de origine atque officio iam alio loco (n) fusius actum est. Erat praeterea collegiis singulis fiscus, qui ARKA adpellatur in iure nostro (o) & in marmore Romano (p), in quo statuitur, VT ANNVI. X. DC. DIE VIIII. KAL. OCTOBR. NATALI DIVI AVGVSTI EROGENTVR EX ARK. Idem Numa etiam sacra quaedam cuiuis collegio propria esse voluit, de quibus quamuis hodie non adeo exacta nobis suppetat notitia; ea tamen, quae commune naufragium euaserunt, tamquam fractas tabulas colligere

(c) L. 20. C. Theod. *de pagan.*
(d) Smet. *Inscript. p.* XCVI. 4.
(e) Idem *Inscr. p.* XCVI. 2.
(f) Smet. *Inscr. p.* CXLIX. 24.
(g) Smet. *Inscr. p.* CLIX. 15.
(h) Smet. *Inscr. p.* LVII. 3.
(i) Smet. *Inscript. p.* XCVII. 10.
(k) Reines. *Inscript. Class.* I. 302.
(l) Idem *Classe* I. 283.
(m) Idem *Classe* II. 17.
(n) Meum *Syntagm. Antiqu. Rom. lib.* I. *Tit.* II. *n.* XXIX.
(o) L. 1. §. 1. *ff. quod cuiuscumque vniuers. nomine.*
(p) Smet. *Inscript. p.* XXXIV, 10.

re iuuabit. Singulis ergo collegiis erant certi dii, qui iisdem praeesse dicebantur, & in vetustis marmoribus saepe vocabantur *genii*. Sic GENIVS COLLEG. CENT. est apud REINESIVM (q): GENIVS COLLEGI TIBICINVM ROMANORVM Q. S. P. P. apud RAPH. VOLATERANVM (r) & eumdem (s). Singulis quoque collegiis festi erant dies, quibus praecipue sacris operabantur. De tibicinibus notum est, eos Idibus Iuniis celebrasse quinquatrus minusculas, quibus feriati per vrbem vagabantur, & ad aedem Mineruae conueniebant (t). Eidem Deae etiam fullones & cerdones vel tinctores sacra fecisse quinquatribus maioribus XIV. Kal. Aprilis, auctor est OVIDIVS (u), qui postquam docuit, festis illis diebus philosophos, medicos, magistros litterarios, pictoresque, & lanam tractantes sacra fecisse Mineruae, etiam fullonum & cerdonum ita meminit:

Hanc cole, qui maculas laesis de vestibus aufers:
Hanc cole velleribus, quisquis ahena paras.

Praecipue fabris sacra fuisse propria ac veluti domestica, vel inde constat, quod alicubi etiam singularia templa erant, in quibus sacra facerent. Sic enim TEMPLVM CENTONARIORVM ET FABRORVM, Regii celebre, occurrit in marmore apud GRVTERVM (x). Praecipue tamen fabri Siluanum coluisse, & in eius honorem frondes & ramos pinuum e luco sacro excisarum per vrbem tulisse videntur, quod etiam alibi in Bacchi, Apollinis, Hecates & Cereris sacris fieri consueuisse, ex STRABONE (y), & ARTEMIDORO (z) discimus. Et ideo non ipsi modo hi fabri; sed & Siluanus, quem hoc ritu colebant, DENDROPHORVS audit in hoc marmore (a):

SILVANO. DENDROPHORO. SACRVM.
M. POBLICIVS. HILARVS. MARGAR. Q. Q.
P. P. CVM. LIBERIS. MAGNO. ET.
HERMONIANO. DENDROPHORIS.
M. D. M. DE. SVO. FECIT.

Quo etiam adludens VIRGILIVS (b):

Et teneram, inquit, *ab radice ferent, Siluane, cupressum.*

Et

(q) Reinef. *Class.* I. *n.* 302.
(r) Raph. Volaterr. *Comm. Vrb. lib.* XXX.
(s) Reinef. *Class.* I. *n.* 167.
(t) Liu. *lib.* IX. *cap.* XXX.
(u) Ouid. Fastor. *lib.* III. *v.* 821.
(x) Gruter. *Inscript. n.* CI. 1.
(y) Strabo *lib.* X.
(z) Artemid. *lib. II. cap.* XLII.
(a) Smet. *Inscript. p.* XXVII. 10.
(b) Virgil. *Aeneid. lib.* IX. *v.* 81.

Et ex eo ſimul reddi poterit ratio, cur Honorius auguſtus (c) dendrophororum collegium, tamquam ad profanum deorum cultum & ſuperſtitionem comparatum, ſacra & epulas facere vetuerit. Inde enim non ſequitur, vt dendrophori hi ab aliis, qui rei fabrili operam dederunt, fuerint diuerſi, aut vt Imperator iſte dendrophororum plane collegium ſuſtulerit, ſed vt ſacra tantum, a Numa fabris tradita, & conſtante vſu ſeruata, tamquam ſuperſtitioſa, primus aboleuerit.

§. VII.

Cur ea collegia Numa contra Romuli inſtitutum inuenerit?

Reliquum eſt, vt quas rationes habuerit Numa collegia iſta inſtituendi, tantumque honorem deferendi opificibus, paullo adcuratius diſquiramus. Scilicet vti Romulus iſtas artes indignas Quiritibus exiſtimauerat, quia ad potentiam bellicam omnia referebat: ita Numa eas artes iisdem quam maxime commendabat, quia acrem, qua flagrabant, bellandi cupiditatem exſtinguere quam maxime annitebatur. Ipſe erat gente Sabinus. Sabinorum vero minime omnium intererat, Romanos armis valere, quippe a quibus iam imperante Romulo tantum non ad incitas fuerant redacti. Ne ergo reliquias Sabinorum exſcinderent, omnino iis ſuadebat prudentia, vt, quoad fieri poſſet, Romanorum ferociam ſupprimerent. Hinc a PLVTARCHO (d) memoriae proditum eſt, vacillante Numa, & regnum oblatum reſpuente, patrem eius Pomponium, & Ancum Marcium, generum, multis verbis eum cohortatos eſſe ad faſces ſuſpiciendas. Praecipuum vero, quo vtebantur, hoc erat argumentum: εἰ δὲ δὴ καὶ παντάπασιν ἀκρατῶς ἔχουσι καὶ μανικῶς πρὸς πόλεμον, ἆρ' οὐχὶ βέλτιον ἀλλαχόσε τὴν ὁρμὴν αὐτῶν τρέπειν, διὰ χειρὸς ἔχοντας τὰς ἡνίας· τῇ δὲ πατρίδι καὶ παντὶ τῶν Σαβίνων ἔθνει σύνδεσμον εὐνοίας καὶ φιλίας πρὸς πόλιν ἀκμάζουσαν καὶ δυνατὴν γίνεσθαι. *Quod ſi etiam populus Romanus immodico & inſano bellandi ardeat ſtudio; nonne ſatius ſit, habenas tenentem* ALIO DIVERTERE *feruorem eius, patriaeque atque vniuerſae Sabinorum genti florentem ciuitatem & opulentam neceſſitudine & amicitia copulare?* Sabinorum ergo ſtudio, ad exſtinguendam Romanorum ferociam omnem operam omniaque conſilia contulit Numa: neque minus ea in re ipſorum patriciorum Romanorum, a quibus ad regnum fuerat euectus, deſiderio ſatisfecit. Nam & hi, peroſi Romuli inſtituta, ipſi auctores fuerunt nouo regi, vt ciuitatem bellicoſam ad pacis conſilia traduceret. Hinc cum denuo prae ſe ferret Numa, ſe ab oblato regno abhorrere, cauſamque interſereret, quod ferox populus & dominandi libidine incenſus, ar-

(c) L. 20. C. Theod. *de pagan.* (d) Plutarch. *in Numa p. 63.*

dentem viuidumque regem desideret : patres a senatu missi, teste eodem PLVTARCHO (e), responderunt: *Τίς δὲ ἴδεν, εἰ καὶ νικῶντι δήμῳ πολέμου κόρος ἔστι, καὶ μεστοὶ θριάμβων καὶ λαφύρων γεγονότες, ἡγεμόνα πρᾶον καὶ δίκης ἑταῖρον ἐπ' εὐνομίᾳ καὶ εἰρήνῃ ποθῶσι; Quia si victorem populum iam satietas ceperit belli, triumphisque expletus & manubiis sedatus principem & iustitiae cultorem ad ciuitatem legibus & pace temperandam exoptet?* Quum ergo semel consilium hoc cepisset Numa, se sibi alium ac diuersum regnandi finem ob oculos positurum, quam ad quem omnia retulerat Romulus: fieri non poterat, quin & leges daret, Romuli institutis plane contrarias, & non ad excitandam fortitudinem, sed reprimendos ferocis populi spiritus vnice comparatas. Id quod etiam LIVIVS (f) obseruat, dum de latis a Numa legibus ita scribit: *Vrbem nouam, conditam vi & armis, iure, legibus ac moribus de integro condere parauit, quibus cum inter bella adsuescere videret non posse, (quippe efferatis militia animis,) mitigandum ferocem populum armorum desuetudine ratus est.* Et nonnullis interiectis (g): *Ita duo deinceps reges, alius alia via, ille bello, hic pace ciuitatem auxerunt.* Quae quum ita sint, nemini profecto mirum videbitur, Numam etiam artibus manuariis & sellulariis adsuefacere plebem decreuisse, eoque fine ipsos opifices in certa collegia & corpora primum descripsisse, vt tanto honestius huic quaestui in posterum vacarent.

§. VIII.

Collegia illa aboleuit TVLLVS HOSTILIVS, *restituit* SERVIVS TVLLIVS, *ea denuo suppressit* TARQVINIVS SVPERBVS.

Enimuero quemadmodum Numa Romuli, ita Tullus Hostilius Numae instituta tantum non omnia sustulit. Tantum enim abest, vt tertius ille Rex Romanorum quiete ac otio marcescere ciuitatem passus sit, vt nihil nisi arma & bella spirarit, eaque in re ipsum Romulum superarit. Qua de re LIVIVS (h): *Senescere,* inquit, *ciuitatem otio ratus, vndique materiam excitandi belli quaesiuit;* cui & EXCERPTA PEIRESCIANA (i) respondent, quorum verba semel, id est, Latine hoc loco producere erit volupe: *Tullus Hostilius in bello aduersus hostem fortissimus habebatur, sed deos idem magnopere contemnebat.* Quae vltima verba eo procul dubio pertinent, quod vir fortissimus a superstitione, cui nimium indulserat Numa, alienissimus fuerit. Omnia ergo exemplo Romuli ad potentiam virtutemque bellicam referebat, egregius, vt a FLORO

(e) Plutarch. *in Numa pag. 63.*
(f) Liu. *lib.* I. *cap.* XIX.
(g) Liu. *lib. I. cap. XXI.*
(h) Liu. *lib. I. cap. XXI.*
(i) Excerpta Peirésciana, *cap. XXII. p. 568.*

a FLORO (k) adpellatur, *militiae artifex*, quin *ipso Romulo*, LIVIO (l) iudice, *acrior*. Ex quo regnandi fine facile colligere licebit, Tullo Hostilio nec ciues opificiis vacantes, nec eorum collegia magnopere placere potuisse. Veterum enim Romanorum militia selecta erat, non mercenaria. Atqui ad primam praeconis vocem nomen dare regi, delectum habenti, arma sumere pro republica, colligere sarcinulas, in castris excubare pro securitate reipublicae, & sub ipsis denique pellibus hibernare, minime omnium integrum est iis, qui in officinis delitescunt, & artibus manuariis victitant. Ergo satis verosimile est, Tullum Hostilium Numae Pompilii institutum de collegiis opificum sustulisse. Quod ne gratis videamur adfirmare, colligere id nobis licebit ex FLORO (m), qui collegiorum originem ad Seruium Tullium regem refert, his verbis: *Ab hoc populus Romanus relatus in censum, digestus in classes, curiis atque* COLLEGIIS *distributus, summaque regis solertia ita est ordinata respublica, vt omnia patrimonii, dignitatis, aetatis,* ARTIVM, *officiorumque discrimina in tabulas referrentur.* Scilicet ea non ita intelligenda videntur, ac si primus haec collegia inuenerit Seruius, sed quod a Numa inuenta reuocauerit in vsum, descriptaque in classes ciuitate, etiam centurias quasdam ex fabris, reliquisque opificibus confecerit, ceu ex DIONYSIO HALIC (n). constat. Enimuero ne sic quidem mansere collegia. Tarquinius enim superbus ea non secus, ac alia Numae instituta, proposito edicto sustulit. Qua de re DIONYSIVS HALIC. (o): Συνόδυς δὲ συμπάσας, ὅσαι πρότερον ἐγίνοντο κωμητῶν, ἢ φρατριαστῶν, ἢ γειτόνων, ἔν τε πόλει καὶ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν, ἐφ᾽ ἱερὰ καὶ θυσίας πάσαις κοινὴ προεῖπε, μηκέτι συντελεῖν, ἵνα μὴ συνιόντες εἰς τὸ αὐτὸ πολλοὶ βυλὰς ἀποῤῥήτυς μετ᾽ ἀλλήλων ποιῶνται περὶ καταλύσεως τῆς ἀρχῆς. *Praeterea coetus omnes paganorum, curialium, vicinorum, vel in agris, vel in vrbe, antea sacrorum caussa fieri solitos, vno edicto in posterum vetuit: ne multis in vnum locum conuenientibus, arcana de conuellenda tyrannide inirentur consilia.* Et hac in re tyranni mores expressit Tarquinius, ad quos, ARISTOTELE (p) teste, etiam haec pertinent: *neque concoenationes permittere, neque sodalitatem neque disciplinam, neque aliud quidpiam huiuscemodi: sed omnia cauere, vnde solent exoriri duo, animositas scilicet & fides.* Ex quibus simul facile est ad intelligendum, non tam ipsa opificia quam opificum collegia & corpora, suppressisse Tarquinium. In officinis

 enim

(k) Flor. *lib. I. cap. VIII.*
(l) Liu. *lib. I. cap. XXIII.*
(m) Flor. *lib. I. cap. VI.*
(n) Dionys. Halic. *lib. IV. p.* 221.
(o) Idem *lib. IV. p.* 246.
(p) Aristot. *Polit. lib. V. cap. XI.*

enim desidere ciues, & perpetuo sudore miseram vitam tolerare; non incommodum regi, sed rebus eius mirifice proficuum videbatur.

§. IX.

Primis reipublicae liberae temporibus nulla fuerunt collegia.

Eiectis Tarquiniis, id sibi negotium datum credebant patres; vt ad se raperent rempublicam, & aristocratiam, plebe suppressa, instituerent. Inde innumerae natae sunt concertationes inter optimates & plebeios, quae tum demum paullatim exstinctae sunt, quum, communicatis cum plebe magistratibus & sacerdotiis, aequa vtriusque factionis iura esse coepissent. Non dissimulat isthoc patriciorum consilium Appius Claudius apud DIONYSIVM HALIC. (q) Incusatus enim a Valerio impotentis aduersus plebem odii, respondit: *Quod me Valerius difficilem adpellauit, & malorum hominum antesignanum, infensumque plebi, &* PAVCORVM POTENTIAE *studiosum,* ὅτι ἀριστοκρατίας περιέρχομαι, *quod optimatum regimen tuear: communia mihi* VOBISCVM *sunt crimina quotquot, quum sitis ipsi meliores, detrectatis deteriorum imperium, & quam a maioribus accepistis, rempublicam non sinitis degenerare in deterrimam omnium speciem popularis regiminis.* Plebs ergo quum spe libertatis & popularis imperii reges pepulisset: patres aristocratiam meditabantur; & hinc non poterat non summa rerum confusio nasci ex tam male temperato ciuitatis statu. Atqui aristocratico regimini nihil minus conuenit, quam collegia & sodalitates, quibus factiones & seditiones aluntur. Hinc eas ex eiusmodi rebus publicis proscribendas esse monent ciuilium rerum scriptores (r). Quae quum ita sint, facile coniicere licebit, de restitutione collegiorum & corporum a Tarquinio Superbo proscriptorum non multum laborasse patricios. Quin tantum abest, vt tum collegia & corpora opificum in vrbe esse passi sint, vt potius ne opificia quidem exerceri a ciuibus voluerint, bellis quippe perpetuis a Tarquinio eiusque sociis fatigati. Multa sunt, quibus id demonstrare licet, argumenta. Primo enim Menenius Agrippa, quum plebs in montem sacrum secessisset, & varia essent patrum ea de secessione consilia, ita censebat (s): Καὶ οὐ προστίθημι ἐνταῦθα, ὅτι πολεμικῶν ἐπιτηδείων σωμάτων ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι δεῖ, οὐ γεωργῶν, οὐδὲ θητῶν ἐμπόρων, οὐδὲ τῶν περὶ τὰς βαναύσους τέχνας ἀσχολουμένων. *Taceo, quod bello aptatis corporibus nunc opus habemus, non agricolis,*

(q) Dionys. Halic. *lib. VI. p.* 386.

(r) *Vid.* Hert. *Elem. Polit. lib.* II. Sect. VI. §. *V. &. XX. p.* 383. &. 387. Contr. *Hist. rerump. vbi de Vitrai.* §. *XX.*

(s) Dionys. Halic. *lib.* VI. *pag.* 382.

tis, nec mercenariis, nec negotiatoribus, nec opificibus fellulariis. Deinde quum A. Virginio Tricosto Rutilo & Sp. Seruilio Structo Coss. A. V. C. CCLXXVII. magna esset annonae grauitas, id malum tanto molestius ciuitati fuisse ait DIONYSIVS HALICARNASS. (t) quod proximo lustro censa fuerint robustae aetatis ciuium plus centum & decem millia, mulierum autem & puerorum, seruitiorum item, negotiatorum & opificum, inquilinorum, triplo plures. Ne cui autem mirum videretur, negotiatores & opifices seorsum numerari, statim addit auctor πολιτικώτατος: οὐδενὶ γὰρ ἐξῆν Ῥωμαίων οὔτε κάπηλον, οὔτε χειροτέχνην βίον ἔχειν. *Neque enim ciui Romano aut cauponari, aut arte manuaria victum quaerere licebat.* In quae verba quidem incidens SIGONIVS (u), vix sese expedire potest, quippe cui certum videtur, iam inde a Numae aetate ciues opificiis vacare coepisse. Vnde etiam ita intelligendum putat DIONYSIVM, quod e ciuibus quidem multi artibus manuariis vixerint, sed ideo tamen contemtim habiti, & a reliquis germanisque ciuibus secreti, quippe nec ad militiam vocati propter ignauiam, nec vllis tributis, ob tenues opes, obnoxii. Enim vero rationem hic fugere SIGONIVM facile patet. Ciues enim DIONYSIVS hic opponit inquilinis, iisque opifices & negotiatores ideo adnumerat, quia probro fuerit ciui Romano, huiusmodi quaestum facere. Vnde certissimum videtur, nec opificia hoc tempore permissa ciuibus, nec collegia & corpora opificum a Tarquinio abolita tunc adhuc restituta fuisse.

§. X.

Postea in vsum reuocata sunt a decemuiris.

Ast paullatim ea collegia in vsum reuocata videntur, ex quo plebs primum tribunos plebis, ac deinde ius honorum ac sacerdotiorum extorquere senatui coeperat. Paullo post enim illa tempora collegia illa stabilita animaduertimus in LEGIBVS DVODECIM TABVLARVM. Colligi sane id potest ex CAIO, iureconsulto (x), cuius haec ea de re verba sunt: *Sodales sunt, qui eiusdem collegii sunt, quam Graeci* ἑταιρείαν *vocant. His autem potestatem facit lex,* PACTIONEM QVAM VELINT, SIBI FACERE, DVM NE QVID EX PVBLICA LEGE CORRVMPANT. *Sed haec lex videtur ex lege Solonis translata esse.* Non solum ergo collegia esse passi sunt decemuiri, verum etiam facultatem iisdem fecerunt, pactiones sibi pro collegarum arbitrio faciendi, dummodo illae legibus publicis non aduersarentur. Dum vero id e Solonis legibus in tabulas

 decem-

(t) Dionys. Halic. *lib. IX. p.* 583. L. II. C. II. *p.* 340.
(u) Sigon. *de antiqu. iure ciu. Rom.* (x) L. *vlt. D. colleg. & corp.*

decemuirales migrasse ait CAIVS: id non de ipsis collegiis intelligendum est, quae iam dudum ante decemuirorum tempora Romae fuerunt, sed de iure pactiones vel statuta faciendi. De eo enim eadem fere sanxisse SOLONEM, cum a SALMASIO (y) ostensum est, tum ex ipsis legitimis SOLONIS verbis, apud eumdem CAIVM (z), adparet: Ἐὰν δὲ δῆμος, ἢ φράτορες, ἢ ἱερῶν ὀργίων, ἢ ναῦται, ἢ σύσσιτοι, ἢ ὁμόταφοι, (Salmas. ὁμόγαλοι,) ἢ θιασῶται, ἢ ἐπὶ λίαν, (Salmas. καπηλίαν, *) οἰχόμενοι, ἢ εἰς ἐμπορίαν, ὅτι ἂν τούτων διαθῶνται πρὸς ἀλλήλους, κύριον εἶναι, ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ δημόσια γράμματα. *Si autem tribus vel fratres, vel sacrorum sacramentales, vel nautae, vel synsiti, vel qui eiusdem sepulcri ius habent, vel thiasotae, vel socii ad praedam coitionis* (cauponationis) *vel negotiationis, quid inter se statuant, firmum id ratumque sit, nisi publicae hoc leges prohibeant.* Nullum ergo relinquitur dubium, quin collegia & corpora decemuirali hac lege sint confirmata. Subdubitare quidem ea de re videtur IAC. GOTHOFREDVS (a) qui eam legem non ad vniuersa collegia opificum, sed ad fratrum arualium collegium pertinuisse iudicat, ideo, quod idem CAIVS (b) etiam mentionem faciat legis decemuiralis, de incerta ratione finium, sodales vero aruales, teste PHILOXENO (c), fuerint οἱ περὶ ὅρων διαγινώσκοντες δικασαὶ, *iudices de finibus cognoscentes.* Enimuero cur sodalibus arualibus pactiones, quas vellent, sibi faciendi potestatem fecissent decemuiri? An vero vicinorum lites & iurgia, si hoc iure fuissent destituti, componere non potuissent? Accedit, quod an vnquam de finibus regundis cognouerint fratres aruales, merito dubites. PHILOXENI non tanta est auctoritas, vt ei in re tam antiqua fides tuto habeatur. Reliqui vero scriptores, tamquam ex compacto, tacent, & hoc sacerdotum collegium sacra tantum publica ob aruorum fertilitatem fecisse referunt (d). Et quid fiet alteri legi decemuirali: *Si iurgant ad fines, finibus regundis praetor arbitros tres addicito,* quam ipse restituit

(y) Salmas. *Obseru. ad ius Attic. cap. IV.*

(z) *L. ead. D. eod.*

* *Ita refingendum hunc locum ideo putat SALMASIVS, quod credibile haut sit olim, Athenis licita habita fuisse praedonum collegia. Quod procul dubio etiam* Petitum *ad leg. Attic. p. 418. mouit, vt legi iuberet ἐπὶ λεῖαν, ad frumentum. Sed antiquissimis temporibus cuiuis licuisse praedatum in mare exire, satis adparet ex* Thucydide *lib. I. init. &* Homero, *Odyss. lib. III.*

(a) Iac. Gothofred. *Not. ad XII. Tabb. Tab.* VIII. *p.* 224.

(b) *L. vlt. D. fin. regund.*

(c) *Glossa* Philoxeni *ex libro de offic. Procoss.*

(d) Varro *de ling. lat.* L. IV. C. XV. *p.* 26. Fulgent. *de prisco Serm. pag.* 802. *edit.* Dionys. Gothofr.

ſtituit GOTHOFREDVS (e), ſi penes fratres aruales fuit de finibus regundis iudicium? Nihil ergo certius eſt, quam quod lex XII. tabularum de omnibus, adeoque & opificum collegiis ſit intelligenda, adeoque ea iam illo tempore denuo coire & ex Numae inſtituto ſodalitia celebrare ſacraque facere coeperint.

§. XI.

Parum honorifica tamen ſemper Romae fuit opificum conditio.

Reperio igitur, ex eo tempore etiam ciues operam dediſſe negotiationi & opificiis, ſed ita, vt parum honorifica manſerit eorum conditio. CICERO (f) ſane, vbi ex inſtituto ea de re agit: *Illiberales*, inquit, *& ſordidi quaeſtus mercenariorum omnium, quorum operae, non quorum artes, emuntur. Eſt enim illis ipſa merces auctoramentum ſeruitutis. Sordidi etiam putandi, qui mercantur a mercatoribus, quod ſtatim vendant. Nihil enim proficiunt, niſi admodum mentiantur. Nec vero quidquam eſt turpius vanitate. Opificesque omnes in ſordida arte verſantur. Nec vero quidquam ingenuum poteſt habere officina.* Et SENECA (g): *Quatuor ait Poſidonius eſſe artium genera: Sunt vulgares & ſordidae, ſunt ludicrae, ſunt pueriles, ſunt liberales. Vulgares opificum, quae manu conſtant, & ad inſtruendam vitam occupatae ſunt: in quibus nulla decoris, nulla honeſti ſimulatio eſt.* Hinc quamuis opifices tribubus eſſent adſcripti, adeoque iure ſuffragii gauderent, ceu luculenter demonſtrauit SIGONIVS (h): vix tamen iis in militia erat locus, niſi vel trepidis rebus, vel a ſeditioſis ciuibus concitati ad arma aliquando concurrerent. Hinc tamquam ſingulare quid atque inuſitatum obſeruat LIVIVS (i), *opificum quoque vulgus, & ſellularios, minime idoneum militiae genus, excitos, Veioſque ingentem exercitum contractum; vt inde obuiam Gallis iretur.* Et de C. Mario refert SALLVSTIVS (k), *plebem ſic accenſam eſſe, vt opifices omnes agreſteſque, quorum res fideſque in manibus ſitae ſint, relictis operibus, frequentarint Marium.* Vt adeo parum Romae interfuiſſe videatur, inter turbam illam forenſem, faecemque vrbis & opifices, qui nec cenſu, nec virtute dignos ſe Quiritium nomine exhibebant.

§. XII.

Et tamen tunc vete-

Interim libera adhuc republica non ſolum priſca illa & a Numa

(e) Iac. Gothofr. *ead. tab.* VIII. *pag.* 133.

(f) Cic. *de offic. lib.* I. *cap.* XLII.

(g) Seneca *Epiſt.* LXXXIIX.

(h) Sigon. *de antiquo iure ciu. Rom. l.* II. *c.* II. *p.* 342.

(i) Liu. *lib.* VIII. *cap.* XX.

(k) Salluſtius *de bello Iugurth. cap.* LXXXVI.

ribus illis collegiis noua addita.

ma instituta collegia florebant, sed & noua subinde instituebantur. Sic A. V. C. CCLIX. Claudio Seruilioque Coss. collegium mercatorum institutum, quod ab aede Mercurii, in qua sacra faciebant, MERCVRIALE dictum est (l). Eodem exemplo aliud mercatorum collegium coiit, quod a Capitolio adpellatum est CAPITOLINVM, A. V. C. CCCXVI. institutum a M. Furio Camillo Dictatore (m). Vtrumque tam celebre fuit, vt non solum ciues e plebe, verum etiam equites Romani illi nomina darent. Id quod vel ex CICERONE (n) discimus, qui ad Quintum fratrem: *M. Furium Flaccum*, inquit, EQVITEM ROMANVM, *hominem nequam, mercuriales & Capitolini de collegio eiecerunt.* Passim etiam ex eo tempore aliorum collegiorum & corporum fit mentio in lapidibus atque annalibus, veluti aurigatorum (o), balistariorum (p), fabrûm ferrariorum (q), naupegiariorum (r), particariorum (s), pellionariorum (t), sagariorum (u), siliginiariorum (x), tabulariorum (y), vascularìorum (z), argentariorum (a), aurariorum (b), hortulanorum (c), olitorum (d), vtriclariorum (e), lenunculariorum (f), aeneatorum (g), structorum (h), suariorum vel porcinariorum populi Romani (i), caudicariorum (k), custodiariorum (l), lecticariorum (m), mensorum (n), nautarum (o), pistorum (p), confectuariorum (q), vinariorum (r), aliaque plura, quorum passim in inscriptionibus vetustis fit mentio. Nec Romae tantum, sed & in municipiis & coloniis eadem fere collegia & corpora instituta sunt. Idque tanto aequiore animo tulere Romani, quanto magis eorum intererat, sociorum & prouin-

(l) Liu. *lib. II. cap. XXI. & XXVII.* Ouid. Fast. *lib. V.* 672.
(m) Liu. *lib. V. cap. L.*
(n) Cic. ad Quint. Fratr. *lib. I. Ep. V.*
(o) Reines. *Inscript. Class. X.* 12.
(p) *Nou. LXXXV.* Reines. *Class. X.* 6.
(q) Smet. *p. XCVIII.* 5. Reines. *Class. X.* 6. L. 2. C. Theod. *de excus. artif.*
(r) Reines. *Class. X.* 7. *& class.* I. 261.
(s) L. 7. C. *de excus. mun.*
(t) Reines. *Class. X.* 8.
(u) Reines. *Class. X.* 9.
(x) Id. *Class.* I. 254. Grut. *p.* LXXXI. 10.
(y) Reines. *Class. I.* 275.
(z) Id. *Class. X.* 10. Grut. *p.* IↃCIII. 3.
(a) Reines. *Class. I.* 139.
(b) Id. *ibidem.*
(c) Id. *Class. XI.* 79.
(d) Id. *ibid.* Smet. *p.* C. 4.
(e) Reines. *Class. XI.* 64. *Conferri meretur* Schvvarzii *Schediasm. antiqu. de vtriclariis.*
(f) Reines. *Class. X.* 1.
(g) Smet. *p.* LVI. 9.
(h) Smet. *p. XXXIV.* 5.
(i) Smet. *p. XXIX.* 5.
(k) Smet. *p. LXX.* 6.
(l) Id. *p. XXIII.* 13.
(m) Id. *p.* CVI. 1.
(n) Id. *p. LXX.* 6.
[o] Idem *pagina* C, 4. *pag.* CLVII. 15.
[p] Idem *pagina LV.* 3. *pag.* LXXIX. 8. *pagina XXXI.* 2.
[q] Idem *pagina LXIX.* 9.
[r] Idem *pagina* C. 4.

prouincialium animos, omisso armorum studio, artium opificiorumque tractatione veluti effeminari & imbelles reddi. Hinc vt per omnes vbique provincias tot florebant rhetorum & grammaticorum scholae: ita vbique feruebat artium opificiorumque studium, quod facilius tolerabant Romani, quam si in armis se exercuissent populi victi. Facile ergo patet ratio, cur in Italia non modo, verum etiam in prouinciis opifices atque artifices in varia collegia ac corpora coierint. Sic quum Romae celeberrimum esset collegium dendrophororum, centonariorum, fabrûm; in lapidibus passim etiam celebrantur DENDROPHORI COMENSES (s), PARMENSES (t), BRIXIENSES (u): FABRI CENTON. DENDR. FELTRIÆ (x), COLON. ARIMINI (y), COLONIÆ PISAVRI (z), MVNICIPI BERGOMI (a), & extra Italiam COLL. CENTONAR. EXTRA TARRACONEM (b). In aliis lapidibus, apud ONVPHR. PANVINIVM (c), & apud LAZIVM (d), legimus de NEGOTIATORIBVS VINARIIS ET OMNIBVS CORPORIBVS LVGDVNI LICITE COEVNTIBVS. Vt adeo frequentissima passim fuerint, per vniuersum Romanum orbem, opificum collegia.

§. XIII.

Inde noxtae sunt turbae reipublicae perniciosissimae.

Enimuero paullo post deprehensum est, collegia ista & corpora opificum cum magno reip. detrimento esse coniuncta. Vix enim vlla arte poterat prohiberi, quo minus illa collegia in factiones & hetaerias abirent. Quotiescunque enim seditiosus aliquis tribunus aduersus senatum concionabatur, aut nouas leges ad turbandam rempublicam comparatas parturiebat; frequentissimi ad rostra confluere solebant opifices, qui, clausis tabernis, de republica consultabant, operamque & suffragia promittebant tribunis turbulentissimis. Id quod facile poterant, quum Lepidus & Nobilior Censores, teste LIVIO (e), *mutassent suffragia, regionatimque, generibus hominum, caussis & quaestibus tribus descripsissent.* Vbi per quaestus, recte notante SIGONIO (f), intelligenda sunt collegia opificum. Quum ergo haec ex illo tempore per tribus fuissent diuisa: permultum sane conferre poterant ad tribunicios tumultus, quibuscum tum conflictabatur respublica. Quin per-

[s] Grut. CCCL. 6.
[t] Grut. p. CCCCXCV. 5.
[u] Grut. pag. CLXXV. 7.
[x] Grut. p. CCCCIX. 8.
[y] Gruter. *Inscr. p.* CCCCXXXI. 9.
[z] Gruter. *ibidem.*
[a] Id. p. CCCCXXXVI. 5.
[b] Grut. p. CLXXV. 3.
[c] Onuphr. Panuin. *Antiqu. Veron.*
[d] Wolfg. Laz. *de Rep. Rom. lib. XII. cap. IV. p. 90.*
[e] Liu. *lib. XI. cap. LI.*
[f] Sigon. *de iure antiquo ciu. Rom.* L. II. C. *XII. pag.* 342.

permultum intererat maximorum ciuium, vt collegia sibi conciliarent. Hinc CICERO (g) fatetur, etiam collegiorum opera se in ciuitatem reuocatum: *Nullum est*, inquit, *in hac vrbe collegium, nulli pagani aut montani, (quoniam plebi quoque vrbanae maiores nostri conuenticula & quasi consilia quaedam esse voluerunt,) qui non amplissime non modo de salute mea, sed etiam de dignitate decreuerint.* Et QVINTVS, FRATER CICERONIS (h) etiam inde spem haut leuem consulatus fratri auguratur adfulgere, *quod habeat equestrem ordinem, multa municipia, multos ab eo defensos, cuiusque ordinis homines, aliquot* COLLEGIA. Quae omnia intelligi haut possent, nisi collegiis etiam ius suffragandi in tribubus fuisse poneremus. Enimuero eo collegiorum iure nefarie abutebantur ciues seditiosi, qui saepe ad rostra euocabant opifices, atque ideo tabernas claudi iubebant, vere *tabernariorum concitatores*, vti L. Sergium vocat CICERO (i). Sane idem (k) auctor est, *seditiosos tribunos claudi tabernas solitos esse iubere.* Et alio loco ad Clodium (l): *An tu populum Rom. esse illum putas, qui constat ex iis, qui mercede conducuntur, qui impelluntur, vt vim adferant magistratibus, vt obsideant senatum, optent quotidie caedem, incendia, rapinas? Quem tu tamen populum, nisi* TABERNIS CLAVSIS, *frequentare non poteras.* Idem alibi quaerit (m): *Opifices & tabernarios quid est negotii concitare?* Exemplum eius rei praebet Lentulus, Catilinae satelles; cuius leno concursabat per tabernas, pretio sperans sollicitari posse animos egentium atque imperitorum (n). Et de Munacio Planco, tribuno plebis, refert ASCONIVS PAEDIANVS (o), *eum pro concione cohortatum esse populum, vt postero die,* CLAVSIS TABERNIS, *ad iudicium frequens adesset, nec pateretur elabi Milonem.* Vt adeo nulla temere pars ciuium facilius se quouis tribunicio vento huc illuc agitari passa sit, quam descripti in collegia opifices. Quod quanto cum reip. periculo fuerit coniunctum, facile est ad intelligendum. Accedebant epulationes & comessationes, tam immodicae, vt in publicum dedecus vergerent, id quod ad tollenda collegia praecipue mouisse Imperatores, existimat CVIACIVS (p). Iam suo aeuo conquestus est VARRO, *immutabiles collegiorum coenas intendere annonam.*

(g) Cic. pro domo, *cap.* XXVIII.
(h) Quint. Cicero. *de petit. consul. cap.* I.
(i) Cicero pro domo, *cap. V.*
(k) Cic. Quaest. *Acad. lib. IV. cap.* XLVII.
(l) Cic. pro domo, *cap.* XXXIII.
(m) Cic. pro Flacco, *cap. VIII.*
(n) Cic. Catilin. IV. *cap.* VIII.
(o) Ascon. Paed. *ad* Cic. *pro* Milone; *p.* 1319.
(p) Cuiac. *lib. VII. Obseru. XXX*

nam. Et apud PHILONEM (q) in edicto exprimit Augustus, collegia & coitiones Iudaeorum se ideo permittere, quod non sint crapulae primum & vinolentiae, deinde quod non seditionum nutriculae, sed scholae temperantiae & iustitiae, hominum, summo ardore animi omne virtutis genus amplectentium. Denique & Claudius apud DIONEM collegia dissoluens, nominatim comessationum etiam meminit, easque fieri vetat, eaque de caussa, ne sint popinae, neue caro elixa assaue, ne esculenta in cauponis publice veneant, edicit. Ex quibus omnibus quidem patet, hanc intemperantiam quoque collegia & corpora opificum reddidisse odiosissima.

§. XIV.

Quare SCto sublata sunt praeter paucissima.

Pertaesum itaque postremo est collegiorum istorum, nihilque reliqui fecerunt Romani, vt ea tollerent, vel certe ad antiquum numerum reducerent. Primum ea de re cogitatum est anno V. C. IↃCLXXXV. L. Caecilio Metello, & Q. Marcio Rege Coss., qui quum frequentes a collegiis coetus fieri, consilia conferri, & ludos compitalitios celebrari animaduerterent, de abolendis illis ad senatum retulerunt, obtinueruntque, vt condito SCto, collegia omnia, praeter antiqua & reip. necessaria tollerentur. Rem memoriae prodidit ASCONIVS PAEDIANVS (r): *L. Caecilio & Q. Marcio Coss. quos & ipse Cicero supra memorauit, SC. sublata sunt collegia, quae aduersum rempublicam videbantur esse.* Et alio loco (s): *Frequenter tum etiam coetus factiosorum hominum sine publica auctoritate, malo publico, fiebant, propter quod postea collegia SC. & pluribus legibus sunt sublata, praeter pauca atque certa, quae vtilitas ciuitatis desiderasset, vt fabrorum, tinctorumque.* Primum ergo tum sublata sunt collegia & corpora, quamuis quae res huic SC. occasionem dederit, non adeo videatur expeditum.

§. XV.

Postea ea restituit novaque addidit P. Clodius.

Enimuero non adeo diuturnum fuit hoc consulum institutum. Nouennio enim post flabellum illud vrbanorum tumultuum P. Clodius non solum collegia restituit, verum etiam noua haut pauca antiquis addidit, vt eorum suffragiis atque auxilio tanto facilius Ciceronem eiusque amicos opprimeret. Qua de re DIO CASSIVS (t): ὁ γὰρ Κλώδιος ἐλπίσας, αὐτὸν, διὰ τούτων ἄν τήν τε βουλὴν καὶ τοὺς ἱππέας, τόν τε ὅμιλον προπαρασκευάζηται, ταχὺ κατεργάσασθαι, τόν τε

(q) Philo adu. Flaccum, *ab init. p.* 965.

(r) Ascoon. Paedian. ad Cic. in Pison. p. 2063.

(s) Idem ad Cic. pro Cornelio *maiest. reo*, p. 1312.

(t) Dio Cass. *lib.* XXXVIII. *p.* 66.

σῖτον προῖκα αὖθις διένειμε, καὶ τὰ ἑταιρικὰ κολλήγια ἐπιχωρίως καλούμενα, ὄντα μὲν ἐκ τοῦ ἀρχαίου, καταλυθέντα δὲ χρόνον τινὰ ἀνενεώσατο. *Sperans itaque Clodius, se eum facile posse opprimere, si senatum prius, equitesque & plebem sibi conciliasset, frumentum ipsis gratuito distribuit, sodalitates, quae patria lingua* COLLEGIA *vocantur, antiquitus quidem instituta, sed aliquamdiu suppressa, restituit.* Et CICERO (u): *Ergo his fundamentis positis consulatus tui, triduo post, inspectante ac tacente te, a P. Clodio, fatali portento prodigioque reip. lex Aelia & Fusia euersa est, propugnacula murique tranquillitatis atque otii: collegia non ea solum, quae senatus sustulerat, sed innumerabilia quaedam noua ex omni faece vrbis ac seruitio concitata.* Denique ASCON. PAEDIANVS (x): *Post nouem demum annos, quam sublata erant collegia, P. Clodius, tribunus plebis, non solum ea restituit, sed etiam alia noua adiecit ex omni faece vrbis & seruitio.* Et sane fructum eius rei haut leuem tulit Clodius. Nihil enim ex eo tempore egit frequentius, quam vt vel ipse vel per satellites suos tabernas opificum sollicitaret, si quando furere, & contra ciues bonos debacchari liberet, ceu ex CICERONIS quibusdam locis (y) iam supra ostendimus. Quod vero etiam noua collegia, ex ipsis seruis ac faece vrbis, concitasse dicitur Clodius, illud eo minus mirandum, quo certius constat, ipsos peregrinos, Romae aeque ac in municipiis, aliquando in collegia coiisse. Huc enim pertinet vetus inscriptio apud REINESIVM (z):

IN. H. D. D.
GENIO COLLE-
GI PEREGR.
VLP. DECEM.
BER. ET VERE-
CVND. COR-
NVTVS D. D.

Vnde simul patet, cur & seruorum in legibus nostris fiat mentio, vbi de collegiis & corporibus agitur. Ait enim MARCIANVS (a): *Seruos quoque licet in collegio tenuiorum recipi, volentibus dominis, vt curatores horum corporum sciant, ne, inuito aut ignorante domino, in collegium tenuiorum reciperent: & in futurum poena teneantur, in singulos homines aureorum centum.* Vt vero ad P. Clodium reuertamur, quum ille, etiam reuocato ab exsilio Cicerone,

(u) Cic. in Pisonem *cap. IV.*
(x) Ascon. Paedian. ad Cic. Pisonem. p. 263.
(y) Cic. pro domo, *cap. V. & XXXIII.*
(z) Reines. *Inscript. Class. I. p. 160.*
(a) *L. 3. §. 2. ff. de colleg. & corp.*

cerone, tabernariis suis aduersus remp. vti non desineret, A. V. C. IↃCXCVI. P. Cornelio Lentulo Spinthere, & Q. Caecilio Metello Nepote Coss. die IV. Id. Febr. SC. factum est, VT SODALITATES DECVRIATIQVE DISCEDERENT, lexque de iis ferretur, VT QVI NON DISCESSISSENT, EA POENA, QVÆ EST DE VI, TENERENTVR (b). An ea lex tum perlata sit, nondum liquet. Illud certum est, poenam, quam tum interminatus est senatus, postea ad poenam criminis maiestatis vsque auctam, ceu ex VLPIANI (c) fragmento constat.

§. XVI.

Ac denuo eadem suppresserunt Caesar & Augustus.

Enimuero mutata republica, & principatu a Caesaribus firmato, nihil odiosius videri coepit collegiis & corporibus. Nondum enim adsuetis vnius imperio ciuibus, ipsa suadebat prudentia ciuilis, non permittere concoenationes & sodalitates, e quibus factiones seditionesque nasci oportebat. Hinc ipse C. Iulius Caesar, ex quo, dictatoris perpetui adsumto nomine, rerum potiri coeperat, nihil antiquius habuit, quam vt restituta a Clodio suo collegia tantum non omnia supprimeret. Testis SVETONIVS (d), qui de Caesaris differens institutis: *Cuncta*, inquit, *collegia, praeter antiquitus instituta, detraxit.* Vbi antiquitus constituta, quae excepit, non alia procul dubio sunt, quam illa a Numa instituta, veteraque mercatorum, quae senatus auspiciis coiisse diximus. Patris vestigia pressit Augustus, de quo idem SVETONIVS (e): *Plurimas factiones, titulo collegia, praeter* ANTIQVA *&* LEGITIMA, *dissoluit.* Scilicet quum lex Caesaris in maximis reip. turbis, & ciuilibus, quibus adhuc iactata fuerat, fluctibus ad nihilum recidisset: operam sibi dandam existimauit Augustus, vt eam reuocaret in vsum, collegiaque noua in vniuersum aboleret, relictis tantum legitimis & antiquis, id est, senatus populique auspicio institutis, & quibus carere vix posse respublica videbatur.

§. XVII.

Digressio de collegiis sacrorum caussa coeuntibus.

Sed non temere de vllis collegiis magis disceptatum est, quam de iis, quae ad religionem pertinere videbantur. Ad ea quum & Iudaeorum & Christianorum religiosae συνάξεις referrentur: licebit nobis, breui digressione, de iis nonnulla, ab aliis fere praetermissa, consectari. Et de patria quidem religione non multum dubitatum est ab imperatoribus, saltim secundo tertioque saecu-

(b) Cic. *ad Quint. Fratr. lib. III. Epist. III.*

(c) L. 2. D. *de coll. & corpor.*

(d) Sueton. Iul. *cap.* XLII.

(e) Id. Aug. *cap.* XXXII.

lo viuentibus, an eius cauſſa coire in collegium liceat. Diſerte enim MARCIANVS (f): *Sed religionis cauſſa coire non prohibentur, dum tamen per hoc non fiat contra ſenatus conſultum, quo illicita collegia arcentur.* Hinc ea aetate frequenter ſatis commemorantur COLLEGIA DENDROPHORORVM, FREDIANORVM, CHILIARCHARVM (g), HECATONTARCHARVM (h), FRATRVM ARVALIVM (i), VII. VIR. EPVLONVM (k), quae omnia demum a Chriſtianis imperatoribus ſublata eſſe, ſatis conſtat. Aſt difficilius Romani permiſerunt collegia, ſacrorum peregrinorum cauſſa inſtituta, quum ipſa ſacra peregrina nimium quantum deteſtarentur, ceu luculenta diatriba de ſacris peregrinis demonſtrauit ὁ πάνυ CORNEL. BYNCKERSHOEKIVS. Saepe tamen vel ſuperſtitio, vel auri ſacra fames impulit principes, vt & exterorum ſacrorum cauſſa collegia fieri paterentur. Sic ſane COLLEGII SERAPYS VT & COLLEGII YSID. mentio fit in marmore apud REINESIVM (l). Poſtquam enim peregrina iſta ſacra clam Romam migrauerant, & priuati diis illis Aegyptiis fana dedicauerant, ea primum ſenatus demoliri iuſſit (m). Eadem paullo poſt reſtituta per auſpices, ſed iterum deiecta (n), ac demum ſub Auguſto denuo decreta ſunt (o). Ex quo tempore non ſolum illa ſacra viguerunt diutiſſime, verum etiam collegia eorum cauſſa inſtituta ſunt. Iudaeorum eadem fuiſſe fata, ex vetuſtis monimentis certiſſimum eſt. Iam libera adhuc republica Iudaeos quam plurimos Romae vixiſſe & ſynagogas ſuas collegiumque habuiſſe, ex CICERONE (p) ſatis acute collegit GROTIVS (q), eosque in actibus apoſtolicis ἐπιδημοῦντας ῥωμαίους, ἰουδαίους τε καὶ προσηλύτους vocari, exiſtimat. Multos ſane Iudaeos Romam captiuos tranſtulerat Pompeius, qui deinde manumiſſi ſingularem ſynagogam, quae libertinorum dicta fuit, Romae conſtituerunt. Vltra quatuor mille libertinorum Iudaeorum Romae habitaſſe, tradit TACITVS (r), nec aliam eſſe ſynagogam libertinorum, cuius antiſtites Hieroſolymis aduerſus Stephanum conſpirarunt (s), oſtendit BASNAGIVS (t), qui etiam Romae in Vaticano & inſula Tiberina Iudaeos habitaſſe, accurate demonſtrat (u). At quum Iulius

(f) *L. 1. ff. de Colleg. & corp.*
(g) *L. 20. C. Theod. de pagan.*
(h) *Synod. VI. in* Trullo *cap. LXI.*
(i) Reineſ. *Inſcript. Claſſ. I.* 157.
(k) Idem *Claſſ. II.* 2.
(l) Reineſ. *Inſcr. Claſſe XIV.* 171.
(m) Dio Caſſ. *lib. XL. p.* 142.
(n) Idem *lib. XLII. p.* 196.
(o) Idem *lib.* XLVII. *p.* 336.
(p) Cic. pro Flacco *cap. XXVIII.*
(q) Grot. *ad acta II.* 10.
(r) Tacit. *Annal. lib.* II. *cap.* LXXXV.
(s) *Act.* VI. 9.
(t) Baſnage *dans l'hiſtoire des Iuifs liu.* VII. *chap.* VIII. §. 11. *ſeqq.*
(u) Id. *ibid.* §. *XI. ſeqq.*

Iulius Caesar, ceu paullo ante diximus, omnia collegia noua sustulisset: dubium non est, quin & Iudaeis per istud SC. integrum non amplius fuerit, religionis caussa coire. Sed facile tamen pecunia obtinuerunt tunc homines versuti, vt collegium Iudaeorum ea lege exciperetur. Hinc IOSEPHVS (x): *Καὶ γὰρ Γάϊος Καῖσαρ ἐν τῷ διατάγματι κωλύων θιάσους συνάγεσθαι κατὰ πόλιν, μόνους Ἰουδαίους οὐκ ἐκώλυσεν οὔτε χρήματα συνεισφέρειν, οὔτε σύνδειπνα ποιεῖν.* *Etenim C. Caesar, SCto vetans collegia coire in vrbe, solis Iudaeis neque stipem conferre, neque conuiuia agitare prohibuit.* Senatusconsultum quoque ea de re fieri iusserat Caesar, breui antequam interimeretur. Quum vero id in aerarium nondum fuisset delatum, SC. vero, antequam a quaestoribus in aerario collocata essent, vim sibi vllam, TACITO (y) teste, non vindicarent: nihil reliqui fecerunt Iudaei, homines ardenti feruidoque ingenio, & incredibili in commodis praesertim suis diligentia, vt interemto proximo statim mense Caesare, nouo condito SC. illud a Caesare conditum ratum esse atque in aerarium deferri iuberetur a P. Dolabella & M. Antonio Coss. Excidit ex IOSEPHI textu hoc quantiuis pretii SC. quod in codice MSto bibliothecae Leidensis inuentum primus restituit IAC. GRONOVIVS (z), idque tale est: *Τῇ πρὸ τριῶν εἰδῶν Ἀπριλλίων ἐν τῷ ναῷ τῆς ὁμονίας γραφομένῳ παρῆσαν Λούκιος Καλπούρνιος, κ. τ. λ. Πόπλιος Δολαβέλλας, Μάρκος Ἀντώνιος, ὕπατοι, λόγους ἐποιήσαντο· περὶ ὧν δόγματι συγκλήτου Γάϊος Καῖσαρ ὑπὲρ Ἰουδαίων ἔκρινε, καὶ εἰς τὸ ταμεῖον οὐκ ἔφθασεν, ἀνενεχθῆναι περὶ τούτων ἀρέσκει ἡμῖν γίνεσθαι, ὡς καὶ Ποπλίῳ Δολαβέλλᾳ καὶ Μάρκῳ Ἀντωνίῳ τοῖς ὑπάτοις ἔδοξεν, ἀνενεγκεῖν τε ταῦτα εἰς δέλτους καὶ πρὸς τοὺς κατὰ πόλιν ταμίας, ὅπως φροντίσωσι καὶ αὐτοὶ ἐν δέλτοις ἀναθεῖναι διπτύχοις.* *Ante diem III. Id. Apr. in aede Concordiae scribendo adfuerunt L. Calpurnius &c. P. Dolabella M. Antonius Coss. verba fecerunt. In quibus rebus SC. C. Caesar de Iudaeis decreuit, neque ante curauit in aerarium deferri, de his placet nobis fieri, sicut etiam P. Dolabellae & M. Antonio Coss. visum fuit, & deferre ista in tabulas, & ad quaestores vrbanos, vt & ipsi curent ea in tabulis duplicibus reponere.* Adscriptum est eidem SC. factum id esse ante quintum Idus Febr. in templo Concordiae, vt adeo denuo decem circumacti sint menses, antequam istud SC. ad aerarium deferretur, quo scilicet

(x) Ioseph. *lib. XIV. Antiqu. Iud. cap. XVII.*

(y) Tacit. *lib.* III. *Annal. cap.* LI.

(z) Iac. Gronou. *De res. Rom. & Asiat. pro Iudaeis ab Iosepho collectae in libro XIV. Archaeol. sed male interuersa & expuncta, in publicam lucem vtilitatemque restituta p. 2.*

ſcilicet eo diutius occaſio eſſet conſulibus rapaciſſimis, aere emungendi Iudaeos. Obtinuerunt ergo auri imbre Iudaei, Romae viuentes, vt ſacrorum cauſſa iis liceret coire, conferre ſtipem, communibus epulis intereſſe, quae ipſa erat collegiorum conditio, ceu docet MARCIANVS (a). Vt vero eodem iure etiam in prouinciis vterentur, noua opus erat largitione. Hinc quum paullo poſt Dolabella Aſiam occupaſſet, miſſis legatis Hyrcanus, Sacerdos Maximus Iudaeorum, obtinuit, vt epiſtola Epheſinis denunciaret Dolabella, ſe Iudaeis indulſiſſe vacationem a militia, iiſdemque conceſſiſſe χρῆσθαι τοῖς πατρίοις ἐθισμοῖς ἱερῶν ἕνεκα καὶ ἁγίων συναγομένοις, καθὼς αὐτοῖς νόμιμον· *vti moribus patriis, cum propter ſacra & res diuinas congregentur, prout eorum legitima ſollemnitas poſcat* (b). Alia eiuſmodi decreta pro Iudaeis haut pauca collegit ex eodem codice GRONOVIVS, ex quibus ſatis conſtat, non defuiſſe Iudaeis aurum, quo eam ſibi libertatem mercarentur, quae ne ipſis quidem Romanis per ea quidem tempora dabatur. Sub Auguſto priuilegia illa conceſſa Iudaeis euiluiſſe ſenſim videntur: ſaltim in prouinciis, vbi conuentus eorum paſſim cohibebantur a praeſidibus, donec iis denuo religionis cauſſa coire permiſit Auguſtus, non ſolum libertinis Iudaeis Romae impenſe fauens, ceu demonſtrat BASNAGIVS (c), verum etiam epiſtola ad Norbanum Flaccum, Aſiae procos. praeſideſque prouinciarum miſſa, eorum ſacra permittens, vti refert PHILO ALEXANDRINVS (d). Eam libertatem Iudaeis ademit Tiberius, qui quatuor millia libertini generis Aegyptiaca & Iudaica ſuperſtitione infecta, Roma expulit, & quibus idonea aetas, in inſulam Sardiniam deportauit, coërcendis ibi latrociniis &, ſi ibi ob grauitatem caeli periiſſent, vile damnum, vt loquitur TACITVS (e). Non minus Iudaeis infeſtus Caius Caligula, a quo non impetrauerat Philo, vti collegium Iudaeorum Alexandriae eſſe pateretur (f). Sed paullo poſt ea etiam Romae diſſoluit Claudius. Et DIO (g) quidem, eum maioris periculi metu, conuentus illorum prohibuiſſe, & ſynagogas tantum occluſiſſe refert: aſt aliud docent ACTVS APOSTOLICI (h), qui Iudaeos tum Roma pulſos docent. Quod etiam confirmat SVETONIVS (i), qui de Claudio;

(a) L. I. D. *de colleg. & corp.*
(b) Gronou. *l. c. p. 6.*
(c) Baſnage *Hiſt. des Juifs liu.* VII. *chap.* VIII. §. VI. & VIII. *p.* 203. & 209. *Tom.* VII.
(d) Philo *adu.* Flaccum.
(e) Tacit. *Annal. lib.* II. *cap.* LXXXV. Ioſeph. *Antiqu. Iud. lib.* XVIII. *cap.* V.
(f) Philo *de legat. ad* Caium *init.*
(g) Dio Caſſius *lib.* LX. *pag.* 669.
(h) *Act.* XVIII. 2.
(i) Sueton. Claud. *cap.* XXV.

dio; *Iudaeos, impulsore Chresto adsidue tumultuantes, Roma expulit.* Vbi quidem aliqui intelligunt Christianos, quos cum Iudaeis tum saepe numero confusos esse, iam a LIPSIO (k), PITHOEO (l), BARTHIO (m) aliisque est obseruatum. Sed nihil prohibet, quo minus Iudaeos ob Christianorum nouam religionem adsidue tumultuantes in mente habuerit SVETONIVS: partim quod id DIONIS narrationi egregie conuenit, partim quia Christianos a Claudio non esse expulsos, vel ex iis, quae postea sub Nerone contigerunt, satis constat. Sub extrema Neronis tempora, quamuis hostes iudicarentur Iudaei, adeoque illis procul dubio non permitteretur Romae esse, nedum ad sacra more patrio coire: prioribus tamen annis tam crudelis imperii plures Iudaeos Romae vixisse, & libere religioni suae vacasse, non solum ex ACTIBVS APOSTOLICIS (n), verum etiam ex PERSIO (o) patet, qui Iudaeos natalem Herodis Romae mira sollemnitate celebrasse ait:

Herodis venere dies vnctaeque fenestra
Dispositae pinguem nebulam vomuere lucernae.

Postea tristiora successere tempora: sed tantum tamen abest, vt diuturnum fuerit Iudaeorum exsilium, vt postea vbique per imperium Romanum impune synagogas condiderint, & religionis caussa conuenerint. Quod & sub Christianis imperatoribus iis permissum, adeo, vt THEODOSIVS, ARCADIVS & HONORIVS (p) scribant anno CCCXCIII. *Iudaeorum sectam nulla lege prohibitam, satis constat. Vnde grauiter commouemur, interdictos quibusdam locis fuisse conuentus eorum.* Qualia etiam in aliis CODICIS THEODOSIANI legibus (q) passim leguntur.

§. XVIII.

In primis de conuentibus Christianorum.

Quamuis vero licita crederentur Iudaeorum collegia: durior tamen ea in re fuit Christianorum conditio, quorum sacri conuentus religionis caussa indicti, collegiis illicitis atque ἑταιρίαις accensiti sunt, ideoque grauiter inhibiti. Testis est PLINIVS (r), qui de Christianorum agapis ad Traianum referens: *Quibus peractis*, inquit, *morem sibi discedendi fuisse adfirmabant Christiani, rursusque coëundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen & innoxium, quod ipsum facere desiisse post edictum meum, quo secundum*

(k) Lips. *ad* Tacit. *Annal. lib. XV.*
(l) Pith. *Aduers. lib. II. cap. II.*
(m) Barth. *ad* Rutil. *Numant. itiner. lib. I. v.* 159.
(n) *Act. XXVIII.* 19.
(o) Pers. *Satyr. V. v.* 180.
(p) *L.* 9. C. Theod. *de Iud. caelic. & Sam.*
(q) L. 12. *L.* 20. 21. *seqq. eod.*
(r) Plin. *lib. X. Epist.* XCVII.

mandata tua hetaerias esse vetueram. Ἑταιρεῖαι scilicet apud Graecos vocabantur epulae a collegiis & corporibus religionis caussa institutae, quales apud Cretenses erant ἀνδρεῖα, apud Lacedaemonios συσσίτια, Neapoli φρατρίαι, Athenis κοινὰ ἐρανιστῶν & alia huius generis coëpulonum collegia, quae seuere prohibuerant imperatores, ne forte seditionibus occasionem darent illa tot hominum conuenticula (s). Quum ergo Christiani singulis diebus solis coirent ad peragenda sacra, agapasque, id est conuiuia sobria & pia instituenda: facile in eam suspicionem inciderunt, ac si hetaerias facerent, iique conuentus & concaenationes ad rempublicam conturbandam pertinerent. Quod crimen quamuis accurate diluant TERTVLLIANVS (t) & ORIGENES (u): dici tamen non potest, quantam illud lanienam concitarit aduersus Christianos, & quot ecclesiae ob hetaerias illas mira crudelitate fuerint dissipatae.

§. XVIIII.

Collegiis inimicissimi fuerunt Claudius, Traianus, & sequentes Imperatores.

Iam vt ad collegia opificum tamquam e diuerticulo redeamus: dubium non est, quin ea insequentibus temporibus non temere reuiuiscere passi sint imperatores. Claudium enim denuo collegia a Caio instituta dissoluisse, auctor est DIO CASSIVS (x). Et de Traiano satis constat, eum seuerissime vetuisse hetaerias, neque passum vmquam, vt noua collegia vel Romae vel in prouinciis instituerentur. Nam eius non solum mandato, proposito edicto, hetaerias esse vetuerat PLINIVS, propraetor prouinciae Ponticae, consulari potestate (y): verum etiam quum ipse PLINIVS (z) Nicomediae collegium fabrum ad incendia coërcenda instituere vellet, eamque rem magnopere commendaret imperatori: hic respondit (a): *Tibi quidem secundum exempla complurium, in mentem venit, posse collegium fabrorum apud Nicomedienses constitui: sed meminerimus, prouinciam istam & praecipue eas ciuitates ab eiusmodi factionibus esse vexatas. Quodcumque nomen ex quacumque caussa dederimus iis, qui in idem contracti fuerint, hetaeriae, quamuis breues, fient.* Aegre ergo Traianus permisit opificibus in collegium vel corpus coire, multo aegrius hetaerias facere. Quem morem etiam tenuisse videntur sequentes imperatores. Sane & diui fratres collegiorum licentiam inhibuerunt (b), & postea Seuerus

(s) Plin. *lib.* X. *Epist.* XCIII.
(t) Tertullian. *Apol. cap.* XXXVIII. *p.* 30. *& cap.* XXXIX. *p.* 32.
(u) Origen. *adu.* Cels. *lib.* I. *pag.* 5.
(x) Dio Cass. IX. *pag.* 669.
(y) Plin. *lib.* X. *Epist.* XCVII.
(z) Idem *ibid. Epist.* XLII.
(a) Traian. *ibid. Epist.* XLIII.
(b) *L. I.* §. 2. *D. de colleg. & corp.*

Seuerus Imperator (c). Vt adeo magis magisque videantur ex eo tempore exspirasse.

§. XX.

Neque tamen omnia collegia ex vrbe, Italia & prouinciis proscripsere Romani principes, sed quaedam diserte exceperunt, quibusdam singularibus SC. coëundi dederunt facultatem. Hinc MARCIANVS (d): *In summa autem nisi ex* SC. *auctoritate, vel Caesaris, collegium vel quodcumque tale corpus coierit, contra* SC. *& mandata & constitutiones collegium celebrat.* Et CAIVS (e): *Paucis admodum in caussis concessa sunt huiusmodi corpora, vt nec vectigalium publicorum sociis permissum est corpus habere, vel aurifodinarum, vel argentifodinarum & salinarum. Item collegia Romae certa sunt, quorum corpus* SC. *atque constitutionibus principalibus confirmatum est, veluti pistorum, & quorumdam aliorum, & nauiculariorum, qui & in prouinciis sunt.* Et hinc saepe in marmoribus vetustis gloriantur collegia & corpora, permissam sibi SC. esse coëundi facultatem. Sic apud GRVTERVM (f) occurrit:

Quaedam tamen Collegia semper coëundi potestatem retinuere.

COLLEGIVM DENDROPHORVM ROMAN.
QVIBVS EX S. C. COIRE LICET.

Alibi legimus (g):

MENSORIBVS MACH. QVIBVS EX S. C. COIRE LICET. Et iam supra ex LAZIO (h) vidimus lapidem, in quo occurrunt NEGOCIATORES VINARII ET OMNIA CORPORA LVGDVNI LICITE COEVNTIA. Ex quibus satis patet, numquam in Romano orbe collegia in vniuersum omnia legibus principum fuisse sublata.

§. XXI.

Quin tantum abest, vt vmquam penitus sint abolita, vt potius noua subinde Principum posteriorum indulgentia Romae aeque ac in prouinciis surrexerint. De Alexandro enim Seuero auctor est AEL. LAMPRIDIVS (i): *eum corpora constituisse omnium vinariorum, lupinariorum, caligariorum & omnino omnium artium, hisque ex se defensores dedisse.* Nec dubium est, quin insequentes Imperatores Alexandrum secuti sint, & modo his modo illis artificibus coëundi concesserint libertatem. Sub Alexandri tempora iam XXXII. opificum corpora recenset TARRVNTENVS PATERNVS (k), qui

Quin & noua subinde instituta sunt indulgentia principum.

Ddd 2 io.

(c) L. 1. *pr. D. eod.*
(d) L. 3. §. 1. *D. eod.*
(e) L. 1. *pr. D. quod cuiuscumque vniu. nomine.*
(f) Gruter. *Inscript. p. CLXXV.* 8.
(g) Idem *ibid.*
(h) Laz. *de Rep. Rom. lib.* XII. *cap.* IV. *p.* 900.
(i) Ael. Lamprid. Alex. Seuer. *cap.* XXXIII.
(k) L. 6. *D. de iure immunit.*

IO. BERTRANDI (l) & GV. GROTII (m) iudicio ſub Commodi imperio floruit. Inſequente ſaeculo XXX. nominat CONSTANTINVS (n), & ea quidem ab illis PATERNI diuerſa. In hoc enim numero ſunt *architecti*, *mulomedici*, *pictores*, *ſtatuarii*, *marmorarii*, *lecticarii*, *clauicarii*, *quadratarii*, id eſt, λιθοξόοι, qui marmora quadrabant, *ſtructores*, *ſculptores ligni*, *muſarii*, qui muſiua vel opera vermiculata efficiebant, de quibus ſingulari opere IO. CIAMPINVS (o): *deauratores*, *albini*, qui parietes incruſtabant, *argentarii*, *barbaricarii*, qui opera phrygionata efficiebant, *diatretarii*, vaſa aurea argenteaque caelantes, *aerarii fuſores*, *ſignarii*, ſigilla facientes, *ferrarii*, *fabri tignarii*, *bracarii*, forſan *blatticarii*, ſericum purpura tingentes, *aquae libratores*, *figuli*, *aurifices*, *vitriarii*, *plumarii*, *ſartores* certarum veſtium, *ſpecularii*, *eborarii*, *pelliones*, *fullones*, *carpentarii*, *ſculptores marmoris*, *dealbatores*, *cuſores linarii*, *bractearii*, *aurum in lamellas attenuantes*, *inteſtinarii*, qui ornamenta aedium, quae inteſtina vocabant veteres, fabricabant, *teſſelarii* aliique plures, de quibus omnibus accurate ſuo more GVIDO PANCIROLLVS (p). Quum ergo praeter haec tot alia artificum opificumque collegia ex marmoribus iam ſupra collegerim: facile eſt ad intelligendum, quanta eorum vbique fuerit copia. Ea vero ad extrema imperii tempora duraſſe, ſatis docent SYMMACHI epiſtolae (q), CODEX vterque, THEODOSIANVS & IVSTINIANEVS quin hodiernae Romae municipiorumque Italiae conſuetudines, vti iam ab aliis eſt oſtenſum.

§. XXII.

Collegia ergo vel licita vel illicita. Illicitorum poenae.

Iam ex his, quae diximus, ſatis adparet, Romae collegia alia licita, alia illicita fuiſſe. Licita habebantur, quibus ex SC. vel conceſſione principis coire licebat. Reliqua illicita credebantur. Quicumque illicitum collegium vſurpabant, VLPIANO teſte (r), *ea poena tenebantur, qua teneri conſtat eos, qui hominibus armatis loca publica vel templa occupaſſe iudicati ſunt.* Haec vero poena non alia eſt, quam legis Iuliae de maieſtate, ſiquidem eodem auctore VLPIANO (s), maieſtatis crimine tenetur etiam is, *cuius opera, dolo malo, conſilium initum eſt, quo armati homines conueniant aduerſus rempublicam, locaue occupentur, vel templa, quone coetus*

(l) Bertrand. *de Iuriſper. lib. I. cap. XXXII. p. 166.*

(m) Gu. Grot. *Vit. iureconſ.* l. II. c. XI. §. IV. *p. 166.*

(n) L. 2. C. Theod. *de excuſ. artif.*

(o) Io. Ciampin. *de oper. muſiu.*

(p) Guido Panciroll. *Adpend. ad Notit. imp. occid. pag. 21. ſeqq.*

(q) Symmach. *lib. X. Epiſt. XXVII. & XLII.*

(r) *L. 2. D. de colleg. & corp.*

(s) *L. 1. §. 1. D. ad L. Iul. de majeſt.*

coetus conuentusque fiat, hominesue ad seditionem conuocentur. Huius vero criminis poena olim erat aquae & ignis interdictio, postea vero humiliores bestiis obiiciebantur, vel viui exurebantur, honestiores capite puniebantur, vti de suis temporibus testatur PAVLLVS ICtus (t). Quum vero hoc animaduertendi ius intra vrbem & centesimum ab vrbe lapidem, penes praefectum vrbi esset (u): etiam ii, qui illicitum collegium coiisse dicebantur, apud praefectum vrbi accusandi erant, ex constitutione SEVERI (x). Vt adeo satis dura fuerit huius extraordinarii criminis poena.

§. XXIII.

In licita quinam recipi potuerint?

Quod ad licita attinet collegia, in ea recipi poterant omnes, qui illi professioni vel artificio dabant operam. Quin & alii admittebantur religionis caussa, & de his intelligendus VLPIANVS (y): *Religionis caussa coire non prohibentur, dum tamen per hoc non fiat contra SC. quo illicita collegia arcentur.* Nec serui excludebantur collegiis tenuiorum, dum sciente ac volente domino nomina dederint. Si quos enim curatores, imprudente aut inuito domino, recepissent, in singulos homines poena centum aureorum tenebantur (z). Exemplum sane huius rei non vnum in vetustis marmoribus exstat. Notum est CAPVLATORVM COLLEGIVM, in vrbe aeque ac prouinciis celeberrimum. Romae enim, regione vrbis III. recensetur SCHOLA CAPVLATORVM (a). Et in aliis monimentis occurrunt CAPLATORES TIBVRTES (b), & CAPLATORES MVNICIPII ASCVLI (c). Capulatores vero vocatos, qui torcularibus vino oleoque exprimendo, & in fictilia labra doliaque defundendo praeerant, ex CATONE (d), COLVMELLA (e) & PLINIO (f), satis constat. Et tamen huic capulatorum vel caplatorum collegio etiam seruos interfuisse, vel ex Romana inscriptione (g), in qua SERVVS DOLEARIVS laudatur, & habitu seruili eiusmodi hominum apud REINESIVM (h) & ARINGHIVM (i) constat.

 §. XXIV.

(t) Paull. *recept. sent. lib. V. Tit. XXIX.* §. 1.

(u) Vlp. L. 1. §. 4. *D. de offic. praef. vrb.*

(x) Idem L. 1. §. 14. *D. eod.*

(y) Idem L. 1. §. 1. *D. de colleg. & corp.*

(z) L. 3. §. 2. *D. de coll. & corp.*

(a) Guid. Panciroll. *Notit. imp. occid. p.* 3. & 165.

(b) Gruter. *Inscript. p.* cIↃLVIII. 7.

(c) Idem *p.* CCCCXLIV. 1.

(d) Cato *de re rust. cap.* LXVI. *sequ.*

(e) Colum. *de re rust. lib.* XII. *cap.* L.

(f) Plinii *Hist. Nat. lib.* XV. *c.* VI.

(g) Grut. *Inscript. p.* IↃXXXIII. 1.

(h) Reines. *Inscr. Class.* XI. 62.

(i) Aringh. *Rom. subterr. lib.* III. *cap.* XXXVII. *p.* 317.

§. XXIV.

Quinam illis exclusi?

Neque tamen deerant, quos collegiis & corporibus etiam licitis arcendos existimabant Romani. Ecce enim milites nec in castris collegia vel corpora constituere, nec in vrbibus & municipiis iisdem nomina dare poterant. Prius MARCIANVS (k) docet, dum scribit: *Mandatis principalibus praecipitur praesidibus prouinciarum, ne patiantur esse sodalitia, neue milites collegia in castris habeant.* De posteriore nos VLPIANVS (l) monet, qui *sub praetextu religionis, vel sub specie soluendi voti, coetus illicitos ne a veteranis quidem tentari oportere*, ait. Caussa non solum ea fuisse videtur, quae ab aliis muneribus negotiisque ciuilibus milites remouet, ne scilicet a militia & signis abstrahantur, vel (m), vt PAVLLVS APOSTOLVS (n) rem eloquitur, *ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ*: sed ne hoc praetextu fierent coitiones castrenses, & seditiones militares, quibus nihil excogitari potest reipublicae perniciosius. Licebat tamen militibus, vt idem MARCIANVS (o) ait, tenuioribus collegiis *stipem menstruam conferre, dum tamen semel in mense coirent, ne sub praetextu huiusmodi collegium illicitum coiret.* Inter collegiorum scilicet priuilegia, ceu ex IOSEPHO (p) patet, erat etiam *τὸ χρήματα συνεισφέρειν, collatio stipis*, quae epularum publicarum caussa fiebat. Quamuis ergo secundum regulam non permissum esset militibus, collegiis accedere: paulo post tamen accessit huic regulae exceptio, permissum hoc illis iri, si collegio tenuiorum accederent, stipemque conferrent, nec saepius, quam semel singulis mensibus, epularentur. Sed quaenam illa *collegia tenuiorum*, quorum bis meminit MARCIANVS (q)? Vtrum forsan viliorum artium & opificiorum? an minus opulentorum? Neutrum arbitror. Faecem enim vrbium, & vltimam illam colluuiem omnium maxime ad seditiones procliuem esse, nemo ignorat. Cur igitur Imperatores militibus permittere maluissent, vt vilissimorum, quam lautiorum hominum, sodalitiis accederent? Existimo itaque, *collegia tenuiorum* esse minus frequentia, in quibus pauci tantum coirent, quemadmodum & corpus, mole paruum, tenue dicitur. His sane etiam serui ac milites nomina dare, ac stipem conferre sine periculo reipubl. poterant, siqui-

(k) *L. 1. pr. D. de colleg. & corp.*
(l) *L. 2. D. de extraord. crim.*
(m) *L. 4. C. Qui dare tut. vel curat.*
(n) *2. Tim. II. 4.*
(o) *L. 1. pr. D. de coll. & corp.*
(p) Ioseph. *Antiqu. Iud. lib.* XIV. *cap.* XVII.
(q) *L. 1. pr. & §. 2. D. de coll. & corp.*

ſiquidem; orto tumultu, pauci turbulenti homines facile coërceri cogique in ordinem poterant.

§. XXV.

An liceuerit pluribus collegiis interesse?

Deinde id quoque obſeruandum erat iure Romano, ne quis pluribus, quam vni collegio accederet. Ita enim diuos fratres reſcripſiſſe, ait MARCIANVS (r). Ratio huius legis eadem fuiſſe videtur, quae ipſa collegia reddebat odioſa. Homines enim, qui plura collegia habebant, non poterant non ſempiterna propemodum crapula torpere, quum ſingula ſingulis ſaltim menſibus coirent. Fieri non poterat, quin inhiarent alienis, qui ſua prodegiſſent. Quare quum ſuſpectam hanc collegiorum ambitionem haberent principes: lata lege, vnum pluribus collegiis intereſſe vetuerunt. Si quis vero in duobus eſſet, reſcripſerunt, *eligere eum oportere, in quo magis eſſe vellet, accepturum ex eo collegio, a quo receſſiſſet, id, quod ei competeret ex ratione, quae communis fuit.* Eo magis vero iuſtum videbatur, eum, qui e iuſto & licito collegio diſcederet, pecunias recipere, quia & illis, qui collegiis illicitis interfuerant, iis diſſolutis, *permittebatur, pecunias communes, ſi quas habebant, diuidere, pecuniamque partiri*, vt denuo ſcribit MARCIANVS (s), quem ita intelligo, hanc diſceſſionem licuiſſe ſtatim, poſtquam iſtiuſmodi collegium, principum decreto, fuerit abolitum. Si enim poſtea quis collegium illicitum vſurpaſſet: non amplius locum habebat diſceſſio haec, & pecuniae collatitiae partitio, ſed tunc collegae criminis maieſtatis tenebantur, poenaque adficiebantur, quam paullo ante ex VLPIANO deſcripſimus.

§. XXVI.

Collegia vniuerſitates & quaſi reſpublicas conſtituebant, & hinc iuribus minorum vtebantur.

Caeterum collegia licita, & ab imperatoribus firmata, gaudebant iuribus & priuilegiis, quae vna faſce complecti iuuabit. Sic primo iis licebat ex ipſis XII tabulis, pactionem, quam vellent, ſibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumperent (t). Poterant ergo condere ſtatuta, dum ne illa legibus repugnarent. Licebat etiam coire, & de rebus communibus conſulere in medium, & deinde decreta condere, quae fere cum SCtis conueniebant, quod ad formam attinet. Aetatem enim tulit marmor vetuſtum, apud GRVTERVM (u) & PANCIROLLVM (x), in quo hoc collegii decretum legimus:

IMP.

(r) L. 1. §. 2. D. eod.
(s) L. 3. p. D. eod.
(t) L. 4. D. eod.
(u) Gruter. *Inſcr.* p. CI. 1.
(x) Guid. Panciroł. *Adpend. ad Notit. Imp. occident.* p. 23.

IMP. CÆS. M. AVRELIO ANTONINO AVG. PIO
FELICE VIM PETRONIO PEPTIMIANO COS.
X. KAL. APRIL. IN TEMPLO COLLEGI
FABRVM ET CENTONARIORVM REGIENSIVM.
QVOD REFERENTIBVS P. SAENIO MARCELLINO ET C. AVFIDIO
DIALOGO QVAESTORIBVS
V. F. (y)
IVSSILIVM IVLIANVM VIRVM ET VITA ET MODESTIA ET INGENITA VERECVNDIA ORNATVM ET LIBERALEM OPORTERE COLLEGI NOSTRI PATRONVM COOPTARI VT SIT· CETERIS EXEMPLO IVDICI NOSTRI TESTIMONIVM.
Q. F. P. D. E. R. I. C. (z)
SALVBRI CONSILIO TAM HONESTA RELATIONE A QVÆSTORIB. ET MAGISTRIS COLLEGI NOSTRI FACTAM ET SINGVLI ET VNIVERSI SENTIMVS ET IDEO EXCVSANDVM POTIVS HONESTO VIRO IVLIANO HVIVS TARDAE COGITATIONIS NOSTRAE NECESSITAT. PETENDVMQVE AB EO LIBENTER SVSCIPIAT COLLEGI N. PATRONAL. HONOREM TABVLAMQVE AEREAM CVM INSCRIPTIONE HVIVS DECRE. N. DOMO EIVS PONI CENSVERVNT.

Ex hoc quantiuis pretii monimento fatis elucet, veluti reip. fpeciem quamdam prae fe tuliffe ifthaec collegia. Ad exemplum fane reip., tefte CAIO (a), *habebant res communes, arcamque communem*, habebant quaeftores, magiftros quinquennales, procuratores, qui veluti magiftratuum loco erant. Hi referebant ad collegium, non fecus ac confules ad fenatum. Singuli porro collegae dicebant fententiam, & quod plurimorum fuffragiis fuerat comprobatum, decreti nomine veniebat. Quin & aeneis tabulis decreta fua incidebant, & publice legenda proponebant, ficuti olim SC. Quemadmodum porro vniuerfitates, municipia, oppida per fyndicos litigabant: ita & collegia fingula, tefte CAIO (b), *habebant fyndicum vel actorem, per quem, tamquam in republica, quod communiter agi fierique oporteat, ageretur, fieret.* Quemadmodum ergo non eft dubium, quin vniuerfitates fuerint collegia & corpora: ita eadem, vniuerfitatum inftar, iure minorum vfa effe, adeoque in integrum reftitui potuiffe, verofimile eft (c). Vnde nec dubitari poteft, quin fi pecuniam mutuam acceperint adminiftratores, fpeciali mandato haut inftructi: verfio in

(y) *Id eft: verba fecerunt.*

(z) *Legendum: Quid fieri placeret; de ea re ita cenfuerunt.*

(a) L. 1. D. *quod cuiufcumque vniu. nomine.*

(b) L. *ead.* D. *eodem.*

(c) L. 3. C. *de iure reip.* L. 4. C. *ex quib. cauff. mai. reft.*

in rem collegii probanda fuerit a creditoribus (d). Ratio enim, ob quam ciuitatibus ac rebuspublicis haec minorum iura indulserunt, etiam reliquis vniuersitatibus ac collegiis quadrat, quippe quae, non secus ac ciuitates, perpetuae subsunt aliorum administrationi.

§. XXVII.

An iure antiquo heredes instituti, fideicommissa & legata capere potuerint?

Ex eodem principio leges veteres collegia ad hereditates non admittebant, quia erant personae incertae. *Incerta autem persona heres institui non poterat, quoniam certum consilium esse debet testantis*, vti loquitur VLPIANVS (e), qui etiam statim addit: *Nec municipia nec municipes heredes institui possunt, quoniam incertum corpus est, vt neque cernere vniuersi, neque pro libito pro herede gerere possint, vt heredes fiunt.* Ratio ergo huius antiqui iuris repetenda est a sollemnitate cretionis. Haec tamquam actus legitimus non admittebat procuratorem (f). Ciuitates autem & municipia non potuissent cernere, nisi per syndicum. Quod sane non magis ciuitatibus licebat, quam pupillis, pro quibus ne quidem tutores hereditatem cernere & adire poterant (g). Quae omnia ita sunt comparata, vt non minus ad collegia, quam ciuitates & municipia possint adplicari. Ceterum hoc ius sub Traiano adhuc inconcussum fuit, sub quo scribit PLINIVS (h): *Nec heredem institui, nec praecipere posse rempublicam, constat.* Vnde simul liquet, rempublicam nec legata nec fideicommissa capere potuisse, quum tamen hic nulla obstaret cretionis sollemnitas, quod & obseruauit VLPIANVS (i).

§. XXIIX.

Quid ex in re legibus nouis sensim immutatum sit?

Sed paullatim aliquid remissum a pristina illa subtilitate. Nam primo aliquot SC. prodierunt, quibus concessum, vt municipia a libertis institui possent (k). Deinde de fideicommissis, municipiis relinquendis, prodiit senatusconsultum Apronianum sub Hadriano, anno erae vulgaris vel CXVII. vel CXXIII. Vterque enim in fastis praefert Apronianum Cos. Quamuis enim CVIACIVS (l) id SC. sub Marco demum conditum malit: rem tamen conficit testimonium ex *L. 27. pr. D. ad SC. Trebell.* vbi iam Iulianus huius iuris meminit, qui sub Hadriano scripsit. Ex eo ergo tempore non desunt exempla integrorum praediorum, vrbibus

(d) L. 27. *D. de reb. credit.*

(e) Vlpian. *Fragm. Tit.* XXII. §. *V. sequ.*

(f) L. 90. *pr. D. de acquir. hered.*

(g) L. 4. & 5. C. *de iure delib.*

(h) Plin. *lib. V. Epist.* VII.

(i) Vlpian. *ibid.*

(k) Idem *ibid. L. 1. D. de libert. municip.*

(l) Cuiac. *ad* Vlpian. *Fragm. l. c.*

bus legatorum (m). Quum vero ea sc. de solis ciuitatibus loquerentur: ad alias quoque vniuersitates illa protulit Marcus Imp. qui & vicis suis hoc ius legata capiendi rescripto dedit (n), & postea illud etiam ad collegia protulit. Qua de re PAVLLVS (o): *Quum senatus, temporibus diui Marci, permiserit collegiis legare, nulla dubitatio est; quod, si corpori, cui licet coire, legatum sit, debeatur.* Plura eam in rem dixere MERILLIVS (p), SCHVLTINGIVS (q) & GVNDLINGIVS (r). Quemadmodum porro certi iuris erat, eis mortis caussa recte donari, qui legata capere possint (s): ita nemo dubitabat, quin & collegiis mortis caussa donari possit. Denique omnem subtilitatem aboliturus Leo Imp. (t) omni genere vltimae voluntatis bona etiam in collegia transferri permisit. Ad exceptiones pertinet, quod Iudaeorum collegio, licito tamen ante ea tempora, istud priuilegium ademit Antoninus Caracalla, qui ad A. Claudium Tryphoninum rescripsit (u): *Quod Cornelia Saluia vniuersitati Iudaeorum, qui in Antiochensium ciuitate constituti sunt, legauit, peti non potest.*

§. XXIX.

Variae collegiorum immunitates.

Denique & immunitatibus quibusdam gaudebant collegia, verum non tam iure suo, quam priuilegio principum. Plura enim, quae a necessitate, munera subeundi, libera erant, recenset TARRVNTENVS PATERNVS (x), aliaque addit CONSTANTINVS (y). Sic corpori inprimis mensorum frumenti iuxta annonam vrbis, id priuilegium tributum ait PAVLLVS (z), vt ab oneribus etiam patrimonialibus vacationem haberent, quo tamen in prouinciis non gaudebant mensores. Sed & *porcinarios vrbis aeternae, quum peruigilem laborem P. R. commodis exhiberent, sordidis muneribus liberatos legimus* priuilegio VALENTINIANI, Theodosii & Arcadii augustorum (a). Ceterum priuilegia haec erant varia, veluti: ne quid nouum, id est, nouam collationem sustinerent (b), nec ad militiam cogerentur, nisi ad murorum & portarum custodiam

(m) L. 101. *D. de legat.* III.
(n) L. 73. §. 1. *D. de legat.* 1.
(o) L. 20. *D. de reb. dub.*
(p) Merill. Variant. ex Cuiac. *lib.* II. *cap.* XIV.
(q) Schulting. *Iurispr. antiqu. Anteiustin. p.* 659.
(r) Gundling. *diss. de principe herede. cap.* II. §. IV.
(s) *L.* 9. *D. de mort. causs. don.*
(t) *L.* 12. *C. de hered. inst.*
(u) *L.* 1. *C. de Iud.*
(x) *L.* 6. *de iur. immun.*
(y) L. 2. C. Theod. *de excus. artif.*
(z) L. 10. §. 1. *D. de vacat. & excus. mun.*
(a) L. 1. *C. de suariis.*
(b) L. 1. *C. de priuileg. corp.*

diam (c), nec famis tempore vrbe expellerentur (d). Sed quum haec iura non omnibus indulta fuisse, satis adpareat, iis iam haut immorabimur.

§. XXX.

Earumque caussae.

Magis ad rem faciet, si in caussas, cur posteriores Imperatores tam multa collegiis permiserint, inquiramus, maxime quum supra animaduersum sit, anteriores imperatores eorum caussa male cupiuisse. Scilicet quum parum honorata esset opificum conditio, multi aufugiebant Roma, & in prouincias se conferebant, vbi benignius habebantur. Hinc tot priuilegiis alliciendi erant, vt Romam redirent. Quin quum priuilegia atque immunitates non sufficerent sistendae huic fugae, cogi opifices iusserunt imperatores, vt Romam reuerterentur. Quo pertinet constitutio Honorii & Theodosii augustorum (e), ex tribus aliis conflata (f), qua cautum legimus, *vt cura rectorum prouinciarum corporati vrbis Romae, qui in peregrina transgressi sint, redire cogerentur, vt seruire possint functionibus, quas imposuerit antiqua sollemnitas.* Qua lege in primis tunc opus erat, quum ob Gothicam, sub Alarico & Ataulpho, vrbis vastationem plures in orientem, Aegyptum & Africam fugissent, ceu erudite demonstrauit GOTHOFREDVS (g). Sed quum iam ad haec extrema reipubl. tempora peruentum sit, hic quidem merito, signo receptui dato, ad collegiorum in Germania originem & iura progredimur.

(c) *Nouella XLIII.*
(d) Gothofr. *ad L.* 2. C. Theod. *de priu. corp. L.* XIV. *Titulo* II.
(e) *L.* 1. *C. de priuil. corp. lib. XI. Tit. XIV.*
(f) *L.* 2. 3. 4. C. Theod. *eod. lib.* XIV. *Tit. II.*
(g) Gothofr. *ad L.* 4. C. Theod. *eod. pag.* 194. *Tom. V.*

CAP. II.

DE COLLEGIORVM IN GERMANIA ORIGINE ET IVRIBVS.

§. *I. Germani in constituendis collegiis Romanos imitati.* §. *II. Antiqui Germani sine vrbibus & oppidis degere.* §. *III. Hinc nec commercia & opificia inter eos floruerunt.* §. *IV. Conficiendis rebus necessariis soli tum vacabant serui.* §. *V. Quod & Francorum sequentiumque Imperatorum Germ. aeuo factum.* §. *VI. Etiam in ipsis vrbibus.* §. *VII. Mutatio a saeculo XI. facta.* §. *VIII. Vrbes*

Vrbes pleraeque consules & senatum, exemplo Italorum, sibi constituerunt. §. IX. Inde natae sunt tribus vel collegia. §. X. Imperatores & principes his collegiis maxime aduersabantur. §. XI. Effectus harum tribuum fuere variae turbae in ciuitatibus. §. XII. Origo litterarum natalitiarum. §. XIII. Cur spurii non admittantur? §. XIV. Cur quorumdam opificum filiis nefas fuit opificia addiscere? §. XV. Ex quo iure definiendae collegiorum controuersiae. §. XVI. Collegia apud nos vel licita, vel illicita. §. XVII. Eorum administratio & res communes. §. XVIII. Ea gaudent iuribus vniuersitatum. §. XIX. Contractus & delicta illorum. §. XX. Eorumdem dissolutio & separatio. §. XXI. Conclusio exercitationis.

§. I.

Germani in constituendis collegiis Romanos imitati.

SI vlla in re Germani vetera Romanorum instituta adoptarunt, factum id certe in collegiis & corporibus opificum instituendis. Romana enim hic esse omnia, is demum deprehendet, qui & originem eorum apud Germanos expenderit paullo accuratius, & leges atque instituta cum Romanis contenderit. Quod quum a nemine satis diligenter factum esse animaduertam, licebit nobis in vacuam venire possessionem, & per veterum annalium monimenta liberius exspaciari.

§. II.

Antiqui Germani sine vrbibus & oppidis degere.

TACITI aeuo nullas in Germania magna vrbes, nulla munitiora fuisse oppida, comperio. Diserte enim hic auctor rerum Germanicarum peritissimus (h): *Nullas*, inquit, *Germanorum populis vrbes habitari, satis notum est: ne pati quidem inter se iunctas sedes.* Et sane maiores nostri nulla opum cupidine, nullo luxu, rudi tecti vellere, & cibo simpliciore, lacte, caseo, agrestibus pomis, recente fera contenti, vitam omnem in studio rei militaris transigebant. Eoque commodius tum fuit discretis ac seiunctis penatibus habitare, vt fons aliquis, vt campus, vt nemus maxime delectabat, quo minus ita quidquam possent suae desiderare beatitati. Hinc quamuis PTOLEMAEVS (i) nonaginta quatuor vrbes recenseat in Germania, in quibus quaedam, hodierno more, in *burgum* finiunt, veluti *Laciburgum*, *Asciburgum*: facile tamen patet, πόλεις illas non nisi vicos fuisse. Nam & CAESAR (k) Sueuis & Vbiis tribuit *oppida*, quae Graecus metaphrastes

(h) Tacit. *de morib. Germ. cap. XVI.*

(i) Ptolem. *Geogr. lib. II.*

(k) Caesar *de bello Gall. lib. IV. cap. XIX. & lib. VI. cap. X.*

ſtes τὰς πόλεις vocare non dubitat. Et HERODIANVS (l), vbi Germanorum vicos a Maximino direptos exuſtoſque refert, ſtatim addit: εὐμαρέστατα γὰρ τὸ πῦρ ἐπινέμεται τάς τε πόλεις αὐτῶν, ἃς ἔχουσι, καὶ τὰς οἰκήσεις ἁπάσας. *Sunt autem vrbes eorum aedificiaque omnia maxime incendiis obnoxia.* Vbi manifeſto πόλεις vocat, quas antecedente periodo vocarat κώμας, dum ſcripſerat: τὰς δὲ κώμας ἐμπιπρὰς διαρπάζειν ἐδίδου τῷ στρατῷ. *Vicos incendendos diripiendoſque militibus tradidit.* Tantum ergo abeſt, vt vrbes condiderint Germani, vt quarto adhuc ſaeculo *oppida, tamquam circumdata retibus luſtra, declinarint*, teſte locupletiſſimo AMMIANO MARCELLINO (m).

§. III.

Commercia & opificia inter Germanos non floruerunt.

Inde vero facile patet, nullum tunc mercaturae peregrinae in Germania fuiſſe locum, vilia tantum & obuia petentibus maioribus noſtris. Multo magis ergo exſulaſſe opificia, credibile eſt, luxuriae, aut vitae certe mollioris inſtrumenta. Quatuor ſcilicet erant hominum ordines, nobilium, ingenuorum, libertinorum, ſeruorum (n). Nobiles reipublicae domi foriſque praeerant. Ingenui bellis & venationibus vacabant (o), negotiis domeſticis feminarum turbae & infirmiſſimo cuique delegatis. Libertini non multum ſupra ſeruos erant, adeoque cum illis agriculturae reique pecuariae dabant operam, hominibus propriis, ruſticiſque hodiernis ſimillimi. Quintum hominum genus, oppidanorum puta, quod mercatura opificiiſque atque artibus manuariis viuit, vetus illa liberaque Germania, non minus ac ipſas vrbes, ignorabat.

§. IV.

Conficiendis rebus neceſſariis ſoli vacabant ſerui.

Quum tamen opificiis quibuſdam omnino carere non poſſit respublica, nec maiores noſtri in plauſtris, ſed in aedibus vixerint, nec nudi, ſed armati & veſtiti inceſſerint, inſtrumentiſque vſi ruſticis, atque vtenſilibus variis: nemo dubitauerit, quin in Germania quoque fuerint, qui tractarent fabrilia, veſtes conſuerent, aratra, arma, ollas, reliquamque ſupellectilem conficerent. Sed caue eos opifices in vrbibus, collegiiſque quaeras, aut tales tibi concipias, qui tranſactis tirocinii annis, & edito artis ſpecimine, in corpus aliquod fuerint cooptati. Vt cuique ſeruo vel ruſtico erat artis fiducia, ita eiuſmodi negotiis vacabat horis ſubceſiuis. Auctor ſane eſt TACITVS (p), *ſeruos praeter modum frumenti*

(l) Herodian. *Hiſtor. lib.* VII. *cap.* II.
(m) Amm. Marcell. *lib.* XVI. *c.* III.
(n) Tacit. *de morib. Germ. cap.* XXV.
(o) Idem *cap.* XV.
(p) Tacit. *ibid. cap.* XXV.

menti & pecoris, etiam VESTES *dominis praestitisse.* Has ergo a rusticis ipsis consutas esse, facile est ad intelligendum.

§. V.

Hoc Francorum sequentiumque Imperatorum Germ. aeuo factum.

Et ita se res habuit etiam insequentibus saeculis. Quamuis enim sub Francorum regibus hinc inde exsurgerent vrbes ampliores, maxime vbi reges, duces, episcopi, sedes collocauerant: quamuis etiam in tanta hominum adfluentia quibusdam locis florerent emporia, qualia sunt *Bardenvvich, Schesla, Magadoburg, Erpsfurt, Forchheim, Breemberg, Raginisburg, Lauriacum*, quarum in CAPITVLARIBVS CAROLINIS (q) fit mentio; vrbes tamen illae, si a paucis discesseris, non aliis, quam seruilis ac libertinae conditionis hominibus, habitabantur. Sic Erfurtum, quam emporiis adnumerat CAROLVS, BONIFACIVS (r) in litteris ad Zachariam Papam, vocat *locum, qui dicitur Erphesfurt, qui fuit iam olim vrbs* PAGANORVM RVSTICORVM. Nec ignota sunt diplomata, quibus integris ciuitatibus *ius mortuarii* remissum (s); vel quibus manumissae sunt integrae ciuitatum vniuersitates (t). Quae sane indicio sunt, etiam in vrbes tunc maxime confluxisse seruorum libertinorumque colluuiem.

§. VI.

Etiam in ipsis vrbibus.

Quamuis ergo non dubitem, quin ab eo tempore in vrbibus quoque maxime floruerint opificia: ea tamen non nisi a seruis culta existimo. Sane inter Francorum ministeriales, id est, seruos, in variis monimentis occurrunt *argentarii* (u), *aurifices* (x), *carpentarii* (y), *fabri*, (z), *sartores* (a), *sutores* (b), aliique opifices. Et quamuis sub Henrico I., vrbium per Saxoniam conditore, alia esse coeperit oppidanorum conditio, conuentibus, nundinis, conuiuiis plerisque in vrbes & oppida translatis (c): fuere tamen & mercatores & opifices adhuc glebae adscripti, obnoxiique dominis. Sic in diplomatibus Ottonis M. apud HVNDIVM (d) mentio fit *aureariorum, buncariorum, clidelariorum, mercatorum*, qui omnes erant seruilis conditionis. Et in vita Gebhardi,

(q) Capitul. *ann.* Iↄcccv. *n. VII. p.* 425.

(r) Othilo *Vit.* Bonifac. *lib.* II. *c.* II.

(s) Lehm. *Chron. Spir. lib. IV. cap.* XXII.

(t) Meibom. *Script. rer. Germ. Tom.* III. *p.* 205.

(u) *Lex* Burg. *Tit.* XXI. §. 11.

(x) *Lex* Burg. *ibid.*

(y) *Lex* Salica *Tit. XI.* §. *V.*

(z) *Lex* Burg. *Tit. XXI.* §. II.

(a) *Ibidem.*

(b) *Ibidem.*

(c) Witichind. *Annal. lib.* I. *p.* 693.

(d) Hund. *Metrop. Salisb. Tom.* I. *p.* 227. *& Tom.* II. *pag.* 372. *sequ.*

bardi, Episcopi Constantiensis (e) legimus, *eum seruos optimos quosque elegisse, & ex eis coquos, pistores, caupones, fullones, sutores, hortulanos, carpentarios, &* SINGVLARVM ARTIVM MAGISTROS *constituisse, eisque concessisse priuilegia, vt quum quis praesentium, vel eorum successorum, qui de progenie illorum esset, moreretur, exuuiae de iis non sumerentur, sed heredes relictam hereditatem possiderent. Si vero de alia progenie aliquis successisset, ab hoc donatiuo alienus esset.* Ita diutissime opificia in seruorum casis delituerunt, quamuis variis priuilegiis subinde ornarentur a principibus. Et inde reddi poterit ratio, cur ex antiquissimorum opificiorum instituto boëti non vocentur *Gesellen*, sed *Knechte*. Noti enim sunt *Schuh Knechte*, *Becker - Knechte*, *Fleischer-Knechte*, *Mühl-Knappen*, ceteri.

§. VII.

Mutatio a saeculo XI. facta.

Enimuero a saeculo XI. alia coepit esse rerum facies. Nam quum ab eo tempore plures vrbes opibus commerciisque florerent, & comitum, scultetorum, aduocatorumque, quibus ab initio suberant, imperium sensim excuterent: coeperunt primo collegia senatoria, consules, magistratusque, Italorum exemplo, constituere: deinde opificum celebriorum collegia, eorumdem aemulatione, erigere, ac denique plerisque locis ingenuos, seu patricios, senatu eiicere, plebique vindicare vrbanas respublicas. Omnia haec ex annalibus demonstrare operae fuerit pretium.

§. VIII.

Vrbes pleraeque consules & senatum, exemplo Italorum, sibi constituerunt.

Et primo quidem consulum & senatorum, non nisi a saeculo X. fieri mentionem, certissimum est. Auctor quidem est ALCVINVS apud CANISIVM, Carolum M. Aquisgranum Romae ad exemplum instituisse, *foroque*, SENATV, *arce, theatro, atriis & aeterni regis templo, thermis insuper vel balneis ornasse.* Sed id quidem singulare, nec in exemplum tractum fuit. Idem dicendum de Salsa, vel Seltia, Alsatiae oppido, vbi ODILO CLVNIACENSIS (f) ab Adelheide Ottonis M. vidua, *vrbem factam*, ait, *sub* LIBERTATE ROMANA. Nam in quonam constiterit illa Romana libertas, parum constat. Ast a saeculo XI. frequentissima consulum & senatorum occurrunt vestigia. Bremenses iam saeculo XII. ineunte, paruisse proconsulibus & consulibus, didici ex diplomate Henrici V. Imp. (g), quamuis id non vbique genuinum videatur, maxime

(e) Pistor. *Script rer. Germ. Tom.* II. *pag.* 655.

(f) Odilo *Vit.* Adelheidis *lib.* I. *cap. VII. p.* 265. apud Leibnit. *Tom.* I.

(g) *Assertio Libertat. Bremens. p.* 357.

maxime quum in illo & ſtatuae Rolandi fiat mentio. Certioris fidei eſt diploma Philippi Regis, Spirenſibus conceſſum (h), ex quo patet, iam tempore Henrici V. Imp., cuius ille diploma confirmat, Spirae floruiſſe collegium ſenatorium, vel, vti tum loquebantur, *ordinem proconſulum & conſulum*. Ceterum hoc inſtitutum ſenſim imitatae ſunt vrbes aliae, poſt alias. Bernatenſibus Fridericus II. Imp. poteſtatem feciſſe dicitur, ſenatum, ſuo arbitrio, conſtituendi (i). Erfurti anno CIƆ CCLI. ſenatum coire coepiſſe, ex monimentis tradit GVDENVS (k). Eodem circiter tempore a Conrado, vltimo Sueuorum duce, ciues Auguſtanos ſe ſuaque in libertatem vindicaſſe, ex eoque tempore ipſos ſibi ex ſuis municipibus ingenuis proprium ſenatum elegiſſe, perhibent (l). Quin anno demum CIƆCCCXLVI. Vlmenſes conſules ſibi ac tribunos plebis conſtituere coepiſſe, relatum legimus (m). Quum ergo ſaeculo X. Italicas ciuitates primum collegia ſenatoria inſtituere, iiſque, veterum Romanorum exemplo, conſules praeficere coeperint, vti recte animaduertit CAROLVS SIGONIVS (n): non abs re inde collegit BEATVS RHENANVS (o), hoc inſtitutum ſenſim etiam Germanicas ciuitates eſſe imitatas. Vnde hodie vix eſt Germaniae oppidum, in quo non conſules & ſenatores, vel, vt medio aeuo vocabantur, *proconſules & conſules* olim e nobilioribus ciuitatum familiis, hodie plerumque ex promiſcua plebe lecti, ſenatum vel conſilium publicum conſtituant.

§. IX.

Inde natae ſunt tribus vel collegia.

Quum ſemel Italos imitari coepiſſent Germani: nihil erat facilius, quam vt & collegia opificum, eorumdem exemplo, in vrbibus paſſim erigerent. Idque eo facilius fieri poterat, poſtquam pleraeque vrbes, opibus auctae, ciues non niſi liberos & a ſeruitutis nexu ſolutos adoptarent. Nam quum antea, vti ſupra obſeruauimus, non niſi ſeruilis & libertinae conditionis homines in vrbibus artibus opificiiſque vacarent: poſteriore aeuo ſuppetunt exempla, quod integrae ciuitates manumiſſae & libertate plena frui iuſſae ſunt, ceu docet exemplum Brunſuicenſum, ab Ottone

(h) Lehm. *Chron. Spir. lib. IV. cap. XI. p.* 302.

(i) Cruſ. *Ann. Part.* III. *lib.* I. *p.* 12.

(k) Guden. *Hiſt. Erfurt. lib.* I. *p.* 12.

(l) Cruſ. *Annal. Sueu. Part.* III. *lib. II. cap. XVII.*

(m) Id. *ad h. ann.*

(n) Sigon. *de regno Ital. lib. XVII. ad ann.* IƆCCCCLXXIII.

(o) B. Rhenan. *libr.* III. *rer. Germ. p.* 101. Lehm. *Chron. Spir. lib. IV. cap. III. & XI.*

tone Duce manumiſſorum, apud MEIBOMIVM (p). Ex eo ergo tempore inualuit paroemia: *Keine Henne fliegt über die Mauer*, id eſt, ſeruilis conditionis hominibus non patet acceſſus in ciuitates, adeoque nec ad opificia admittuntur. De quo veteri ſcito pluribus egit HERTIVS (q). Vt vero ſeruilis & obnoxiae conditionis homines eo facilius excluderentur vrbibus: non ſolum codicillos, ingenuitatis teſtes, *(Geburths-Brieffe,)* exigere a ciuibus nouis coeperunt, verum etiam ipſi opifices ſenſim in collegia & corpora coaluerunt, vt, qui artem facerent in vrbe, an ſerui etiam eo iure abuterentur, eo facilius cognoſcerent. Dicta ſunt ea collegia medio aeuo: *gildae*, *vniones*, *Einungen*, *Innungen*, *Zünffte*, *Aemter*, &, ſi annalibus credendum, illa iam a ſaeculo XII. in Germania fuerunt frequentiſſima. In chronico Magdeburgico apud MEIBOMIVM (r), ad annum circiter CIↃCLIII. relatum legimus, *Wichmannum archiepiſcopum feciſſe primo* VNIONES *inſtitorum pannicidarum*. Sed plura eum archiepiſcopum inſtituiſſe collegia, vel ex codice diplomatum Vindebonenſi, ab illuſtri huius academiae cancellario edito (s), adparet, vbi collegio ſutorum priuilegium impertitur. Wichmanni exemplo Ludolphus Archiepiſcopus anno CIↃCXCV, teſte CHRONICO MAGDEBVRGICO (t), *fecit in eadem ciuitate* VNIONEM CLYPEATORVM, *quae dicitur: die Schilder-Innunge*. Circa eadem tempora etiam Goſlariae (u), Herbipoli (x), Audomaropoli (y), Brunſuigae (z), alibique paſſim variae commemorantur tribus, varia artificum opificumque collegia. Vt adeo ea, hoc potiſſimum tempore, Germanis innotuiſſe, admodum fiat veroſimile; quum contra in Italiae ciuitatibus multo ante in viridi fuerint obſeruantia.

§. X.

Imperatores & principes his collegiis ma-

Et huius nouae originis inde quoque argumentum petere licebit, quod principes, ipſique Imperatores circa haec tempora nihil reliqui fecerint, vt noua iſta collegia, tamquam hetaerias, monarchico ſtatui perquam inimicas, ſupprimerent. Sic anno CIↃCC Fri-

(p) Meibom. *Script. rer. Germ. Tom.* III. *pag.* 205.

(q) Hertius *Paroem. iur. lib.* II. *c.*XI.

(r) Meibom. *Script. rer. Germ.* Tom. II. *pag.* 329.

(s) Ill. a Ludewig *Reliqu. MSC.* Tom. II. *pag.* 389.

(t) Meibom. *Script. rer. Germ. Tom.* II. *pag.* 329.

(u) B. Heineccii *Antiqu. Gosl. lib.* II. *pag.* 219.

(x) Friſ. *Chron. Würzb. pag.* 557. 570. 585. *ſequ.*

(y) Car. du Freſne *Gloſſar. Lat. voce: GILDA Tom.* II. *p.* 622.

(z) Gobelin. Perſon. *Coſmodr. aet.* VI. *cap.* LXVII. *pag.* 282. Leibnit. *Script. rer. Brunſu. Tom.* II. *pag.* 61.

xime adversabantur. Fridericus II. Imp. tribus istas suppressas voluit Goslariae, sanxitque, *vt nulla esset* CONIVRATIO, nec promissio, *vel societas, quae Teutonice dicatur: Eyninghe, vel ghilde, nisi solum monetariorum, ea de caussa, vt cauerent de falsis monetis* (a). Paullo post anno CIↃ CCXXXI. Henricus VII. rex in comitiis Wormatiensibus tot principum querelis, de collegiorum istorum insolentia, fatigatum se vidit, vt singulari diplomate omnia vbique collegia & corpora opificum aboleret (b). Sed dici non potest, quot inde turbae enatae sint, maxime postquam fatale istud interregnum paullo post ciuitatibus potentioribus omnem laxauerat licentiam. Quantum enim laborabant principes & senatores, vt ne in vrbibus essent collegia, tantum obnitebantur plebeii, manibusque pedibusque obnixe omnia faciebant, vt illa restituerent. Sic Herbipoli, non nisi multo sanguine fuso, res transacta est. Episcopus iussu Henrici VII. ea collegia suppresserat: ciues, inuito episcopo, illa restituerant (c): nato inde bello ciuili Bertholdus II. Episcopus illa quidem rata habuit anno CIↃCCLXXIX. (d): sed paullo post denuo edicto sustulit (e). Inde recrudere tumultus ciuiles, finiendi demum anno CIↃ CCLXXXIV., quo Mangoldus Episcopus illas tribus plane egit in exsilium (f), interiecto tempore denuo renaturas. Eadem fabula paene in vniuersa Germania acta. Sane & Goslariae, durante interregno, ea res senatum populumque in mutua odia adegit, illo, ex Friderici edicto, collegiis obnitente, hoc illa vrgente tanto importunius. Et vicit demum plebs circa annum CIↃ CCXC., quo Rudolphus I. Rex Germ. ea sollemni diplomate rata habuit, quod Frater Praesidis eruditissimus, ὁ νῦν ἐν ἁγίοις, integrum e scriniis publicis extulit (g). Ita factum est, vt plebs vrbana collegia passim tueretur, idque exemplum deinde sequerentur aliae ciuitates, donec demum oppida etiam tantum non omnia tribus huiusmodi, principum indulgentia, impetrarent.

§. XI.

Effectus harum tribuum funeste varias ar- Non potuit non inde sequi magna malorum ilias. Quum enim ad haec vsque tempora soli ingenui, qui se postea patricios vocare coeperunt, ciuitatibus patriis praefuissent, plebs, quae in collegia coaluerat, iam summa ope nitebatur, vt senatum opprimeret;

(a) B. Heinecc. *Antiqu. Gosl. lib.*II. *pag.* 219.
(b) Fris. *Chron. Wirzb. p.* 557.
(c) *Ibid. p.* 570.
(d) Idem *p.* 585.
(e) Idem *p.* 586.
(f) Idem *p.* 596.
(g) B. Heinecc. *Antiqu. Gosl. lib.* III. *pag.* 306.

ret, ſibique viam in curiam vi ac ferro expediret. Hinc tribus quauis occaſione dabant turbas, modo rationes ſibi reddi iubentes, modo ſenatores primarios repetundarum poſtulantes. Inter hos fluctus ciuiles modo tribuum anteſignanos, modo ſenatores honeſtiſſimos capitis damnatos, vel eiectos ciuitatibus legimus, prout aut ſenatus aut plebeii potentia antecellerent. Prioris tragoediae exemplum Brunſuicum vidit circa annum cIↄ CCXX., de quo SCHIPHOVERVS (h) & GOBELINVS PERSONA (i): *In Brunſwick decem* MAGISTRI GILDONVM *a conſulibus ſuſpenſi ſunt, & vndecimus decollatus, ſed duodecimus in peregrinatione exſiſtens euaſit, & hoc fuit initium multorum malorum ibidem.* Simile, quod Magdeburgi contigit, ita relatum in chronico veteri apud MEIBOMIVM (k): *Vſque ad iſta tempora*, (ſaeculi puta XIII. exitum,) *ſcabini fuerunt in conſilio ciuitatis, a quo ex tunc fuere excluſi, & ortae ſunt multae diſſenſiones inter conſules & MAGISTROS VNIONVM & ſcabinos.* Et paucis interiectis (l): *Circa idem tempus*, (annum cIↄ CCCI.) *in ciuitate Magdeburg cremati fuerunt* MAGISTRI VNIONVM *in foro, propter proditionem iis impoſitam.* Poſterioris vero generis exemplum Lubeca experta eſt, quod fuſe, verſibus tamen parum politis, deſcripſit HENRICVS AQVILONIPOLENSIS (m). Ita ergo factum eſt, vt in pleriſque Germaniae vrbibus populare regimen inualeſceret, & plebs, oppreſſis vel in ordinem coactis patriciis, in ordinem ſenatorium paſſim irrueret. Quo ordine, quibuſque de cauſſis id Spirae, Tiguri, Moguntiae contigerit, luculenter memoriae prodidit LEHMANNVS (n). Coloniae & Aquiſgrani anno cIↄ CCCLVIII. & anno cIↄCCCLXXII.; nec non Tremoniae anno cIↄCCCC. eumdem in modum ſcenam inſtruxere plebeii, ceu e CHRONICO COLONIENSI & POTGIESERO (o) diſcimus. Ita vbique fere primas in ciuitatibus tenuere plebeii, poſtquam ſemel in vulgus manauit arcanum, poſſe etiam e collegiis plebem ad ſenatoriam dignitatem adſpirare. Et ita factum, vt in pleriſque ciuitatibus plebs in ſenatu dominetur, nullumque prodeat SC., niſi illud ratum eſſe iuſſerint tribuni plebis, *die Gilden, Gemeinheits-Meiſtere, Viertheils-Meiſtere, Freunde von Gilden und Gemeinen.*

hae in ciuitatibus.

Fff 2 §. XII.

(h) Schiphou. *Chron. Schaumb. p.* 514.

(i) Gobelin. *Coſmodr. Aet.* VI. *cap.* LXVII. *p.* 282.

(k) *Chron. Magdeb. apud* Meibom. *Tom.* II. *p.* 333.

(l) *Ibid. p.* 334.

(m) Henr. Aquilonip. *de primord. vrb. Lubec. lib.* II. *cap. XV. p.* 617. *apud* Meibom.

(n) *Chron. Colon. ad ann.* cIↄcccLXVIII. *&* cIↄcccLXXII.

[o] Potgieſſer. *de ſtatu & cond. hom. propr. pag.* 59.

§. XII.

Origo litterarum natalitiarum.

Nec potuere non inde nasci variae consuetudines, quae etiamnum tantum non vbique obtinent. Sic quum opificia hoc modo oppidanis fierent propria, homines vero seruituti obnoxii in oppida & ciuitates non admitterentur, vti supra §. IX. demonstratum: factum inde, vt nemo ad addiscendum opificium adpellere posset animum, nisi qui ingenuos natales, testimonio a magistratu loci impetrato, demonstrasset (p): nemini vero in collegia pateret aditus, nisi qui offerre posset testimonium, artem vel opificium se rite addidicisse, *den Lehr-Brieff* (q). Et hoc iure etiamnum vtimur tanto magis, quo minus iura Germaniae permittunt, vt seruilis conditionis homines in ciuitates admissi dominis subtrahantur. Vnde & nata paroemia: *Die Aemter und Zünffte müssen so reine seyn, als vvenn sie eine Taube gelesen hätte* (r).

§. XIII.

Cur spurii non admittantur?

Quum porro collegia ac tribus plerisque locis eo iure gauderent, vti ex iis senatores ipsique consules cooptarentur: non abs re visum, vt & spurios, qui vetere iure Germanico infames habebantur (s), omnesque, quibus salua non esset existimatio, excluderentur. Vnde frequentissima in Codicillis ingenuitatis formula: *daſs sie echt und recht gebohren*, item, *daſs die Eltern mit fliegenden Haaren zu Kirchen und Straſſen gegangen.* Neque tamen vbique id obtinuit, & quemadmodum iam olim saeculo XIII. LEGIBVS MVNICIPALIBVS BRVNSVICENSIBVS (t) cautum est: *Ein unecht Sone, de seck vvol handelt, mach vvol Ghilde vvinnen:* ita dubium non est, quin princeps, a quo hodie collegiorum dependet constitutio, hanc consuetudinem abolere possit. Quia vero id est difficillimum propter exteros, qui eiusmodi tironem manumissum non admittere, neque cum eo collaborantes tolerare solent: cautius agunt, qui per rescriptum principis, vel comitis palatini, vel vtriusque tollendam hanc natalium maculam curant.

§. XIV.

Cur quorumdam opificum filiis ne-

Ex eadem ratione tam ambitiose labem omnem a collegiis suis abesse voluerunt contribules, vt & quorumdam opificum filios adspernarentur, neque eos iurium suorum redderent participes. Praeci-

[p] Wehner. *Obs. Pract. Voce: Zunfft.*
[q] Ruland. *de Commiss.* Part. I. *lib.* IV. *cap. VI.*
[r] Hert. *Paroem. iur. lib. I. par. XIV.* pag. 417.
(s) *Ius Prov. Sax. lib. I. art.* XXXVII.
(t) *Leg. Brunsv. Part.* II. *art. XXVII.* apud Leibnit. *Script. rer. Brunsv. Tom.* III. *p.* 438.

Praecipue haec inuidia exclusit liberos textorum, tonsorum, opilionum, molitorum, publicanorum, tibicinum, buccinatorum, balneatorum, donec, sublata hac absona consuetudine, iis legibus imperii publicis (u) prospiceretur. Caussam tanti contemtus alii aliam comminiscuntur: sed plerumque parum sufficientem. Non omnes hi opifices in re vili ac abiecta versantur, non omnes fundunt sanguinem, non omnes furti aliusque criminis suspecti sunt. Genuinam ergo rationem eam fuisse suspicor, quod haec opificia olim suis collegiis non gauderent, sed vnusquisque, cui esset artis fiducia, ea licite exerceret. Ergo & in pagis quilibet tale sibi vitae genus eligere suo arbitrio, seque ad eius, qui in ea professione exercitatus erat, disciplinam adplicare iure poterat. Quum ergo inde sequeretur, vt, qui haec opificia exercerent, non omnes essent, ingenui; merito eorum filios adspernari sibi visi sunt tribules in vrbibus. Quin si NOLDIO (x), VBALDO (y), FRIZIO (z), credimus, eamdem olim status controuersiam mouerunt pictoribus, numulariis, coquis, lanionibus, pistoribus, fabris, carpentariis, librariis, sartoribus, nautis, fullonibus, aurigis, baiulis: cuius rei non alia excogitari poterit ratio, quam quod synonyma Germanis haberentur *ehrliche Handvvercke*, & *zünfftige Handvverck*, filiique eorum opificum, qui in collegia vel corpora non coaluerant, ob originem suspecti viderentur.

Fas fuit opificia addiscere.

§. XV.

Ex hac ergo collegiorum apud Germanos origine facile patet, quomodo de iure eorum sit pronunciandum. Si quaeras, ex quo iure eorum controuersiae sint definiendae? respondebo, esse vnicuique collegio sua priuilegia, esse sua statuta, quae ipsi contribules sibi condere possunt de rebus, quae ad vtilitatem collegii pertinent (a), *Innungs-Artickel*, quae valent tamquam pactiones, nec, iure communi, indigent confirmatione principum (b), quum princeps probans collegium, eo ipso illi concessisse facultatem statuta condendi censeatur (c). Moribus tamen confirmatio principis vel magistratus tantum non vbique exigitur (d), quum

Ex quo iure definiendae collegiorum controuersiae.

(u) *Recess. imp. Aug. an.* cIɔIɔXLVIII. *Tit. von Handvvercks-Söhnen.* §. 1. *Reform. Polit. anni* cIɔIɔLXXVII. *Tit.* XXXVIII. §. 1.

(x) Nold. *de statu nobilit. ciu. cap. XVII. thes.* LXII.

(y) Vbald. *de nobilit. axiom. LVI.*

(z) Friz. *de nobil. thes.* 30.

(a) *L. vlt. D. de colleg. & corp.*

(b) Hilliger *ad* Donell. *Lib. XVII. Cap.* IX. *not. o.*

(c) Belold. *Polit. Lib.* II. *Cap.* XII. *thes. XXVI.*

(d) Carpzou. *Resp. lib. I. resp. XLVIII. n.* XII. Wehneri *Obseru. Pract. voce : Zunfft.* Meu. *ad ius Lubecense Lib. IV. Tit.* XIII. *art. III. n. XXXVII.*

quum alias facile possit contingere, vt collegia vel ius publicum pactionibus suis imminuere conentur, vel iurisdictionem sibi adrogent, vel consuetudines varias absonas, & reipublicae detrimento futuras inuehant. Ex his ergo pactionibus, a principe vel magistratu confirmatis, primo omnium diiudicandum, si quid vel inter contribules, vel inter diuersa collegia inciderit controuersiae. His deficientibus, merito statuta vrbium, leges prouinciales & recessus imperii adhibentur in consilium. Denique, vbi nec hae leges rem conficiunt, ius Romanum hic in subsidium consuli posse, haut abnuimus. Nam quum ex iis, quae sub initium huius capitis explicauimus, pateat, collegia Germanos accepisse ab Italis, & hos a Romanis: statim etiam iura pleraque & consuetudines simul recepisse videntur, veluti quod suos sibi constituant primicerios, *Ober-Meistere*, *Ober-Aeltesten*, *Innungs-Meistere*, quod in commune conferant pecuniam, quod communi arca gaudeant, quod olim statis temporibus certa sacra obierint, templa sibi propria condiderint, (quale etiamnum Helmstadii superstes, sutoribus quondam proprium,) quod nonnumquam epularentur, & quae sunt huius generis alia. Quum ergo tanta sit collegiorum Germanicorum & Romanorum similitudo, nihil sane prohibet, quo minus ius Romanum hic adhibeatur in subsidium, ex eoque definiantur quaestiones, statutis collegiorum, vel legibus Germaniae nondum decisae.

§. XVI.

Collegia apud nos vel licita, vel illicita.

Quo praemisso fundamento, facile de iuribus circa collegia respondere licebit. Apud nos quoque non secus, ac apud Romanos, collegia in licita & illicita diuiduntur. Et illa quidem censentur licita, quae a summo imperante conceduntur firmanturque priuilegiis; haec, quae his destituuntur. Regalibus maioribus hanc potestatem accensent plerique (e), neminique eam facultatem competere aiunt, nisi qui superioritate gaudeat territoriali (f). Non desunt tamen exempla, quod & Landsassiis, ipsisque magistratibus municipalibus haec cura demandata est, tamquam pars eius administrationis, quae ad decus & vtilitatem vrbium pertinet, & vulgo vocatur: *die Policey* (g).

§. XVII.

(e) Besold. *diss. de regal. cap. VII. thes.* 1. Limn. *Iur. Publ. lib. IV. cap. VIII. n. CCXCVIII.*

(f) Hert. *de superior. terr.* §. *XVII.*

(g) Meu. *ad Ius Lubec. lib. IV. Tit. XIII. art. III, n. 6.*

§. XVII.

Collegiorum administratio & res communes.

Ex eodem iure receptum est, vt apud nos quoque collegia gaudeant iure sibi eligendi primicerios, *Ober-Meistere*, *Ober-Aeltesten*, *Innungs-Meistere.* Item, quod collegiis esse possint bona & res communes. Hinc singulis trimestribus aliquid conferunt (h), hinc arcam communem, aedes communes, vtensilia communia, sigilla, aliaque huius generis habere & possunt & solent (i). Possunt heredes institui (k), posteaquam vetus illud ius, cuius VLPIANVS (l) meminit, iam pridem apud ipsos Romanos obsoleuerat. Non vero omnibus in vniuersum collegiis tributum censetur ius succedendi ab intestato (m), quin puto nullis, quia dispositio illa (n) priuilegium continet, Romanis quibusdam collegiis, ob singularem reipublicae vtilitatem, concessum. Haec bona iuste adquisita suo arbitrio administrant collegae, nec magis princeps, vti recte a STRAVCHIO obseruatum (o), ordinarie a collegiis exigere potest accepti expensique rationes, quam a quolibet priuato. Quia tamen interest reipublicae, ne quis male re sua vtatur (p), & saepe in re communi minus frugales esse solent administratores, quam in propria: plerumque fieri solet, vt a magistratu quidam delegentur, qui conuentibus intersint, rationes inspiciant, easque dispungant (q), si quid ea de re incidat controuersiae.

§. XIIX.

Collegia gaudent iuribus vniuersitatum.

Ex eodem iure Romano receptum, quod collegia gaudent iure vniuersitatum. Hinc non censentur mori, si vel omnes sint mutati collegae, vel pars remaneat (r), immo si vel unus viuit superstes, in illum omne ius collegii recidit (s). Hinc etiam litigant per actores vel syndicos, vel a lege constitutos, veluti quum maior natu, ex statutis, lites collegii peragere aut suscipere tenetur (t), vel mandato vniuersi collegii eiusue maioris partis

(h) L. 1. §. 1. *D. quod cuiuscumque vniu. nomine.*

(i) L. 1. *pr.* & L. 3. *pr. D. de colleg.* & *corp.*

(k) L. 8. *C. de hered. instit.*

(l) Vlpian. *Fragm. Tit. XXII.* §. *V.* & *ibi* Schulting.

(m) Hillig. *ad* Donell. *lib. IX. cap. I. Lit. I.* Brunnemann. *ad tit. Cod. de hered. decurion.*

(n) L. 1. *C. de hered. decur.*

(o) Strauch. *de colleg. opif.* §. *XXXII.*

(p) §. 2. *Instit. de his, qui sunt sui vel al. iur.*

(q) Knipschild. *de iur.* & *priuil. ciu. imper. lib. V. cap. II. n. LXXX.*

(r) L. 7. §. 2. *D. quod cuiusque vniu. nom.*

(s) Carpz. *Part. II. Constit. VI. Def. XVII. n. IV.*

(t) Wesemb. *parat. D. tit. quod cuiusque vniu. nomine* §. *IV.*

partis (u). Habent porro collegia ſuos ſcribas, miniſtros, nuncios, libros communes, veluti matriculas, rationes, ſtatuta, qui libri pro publicis inſtrumentis haberi ſolent, teſtibus BESOLDO (x), WEHNERO (y), RVTG. RVLANDO (z), STRAVCHIO (a), adeoque plene probare dicuntur. Ex eadem ratione conſequitur, vt & ſtatuta condere poſſint per modum pactionum, de rebus ad artem & collegium pertinentibus, dummodo nihil minuant de iure ciuili, & rata habeantur a ſuperiore, quod iure Romano, quia hoc pactiones huiuſmodi lege generali confirmabat (b), non erat neceſſarium. Statuta iſta obligant eos, qui ſunt iurium collegii participes, nec tertio poſſunt opponi (c). Quin & iudex iis tenetur ſtare (d), niſi conſuetudines vel rectae rationi aduerſas, vel publicis imperii noſtri legibus proſcriptas adprobent, quales ſunt: excluſio filiorum textorum, tonſorum, opilionum, molitorum, publicanorum, tibicinum, tubicinum, balneatorum (e), epulae aduenis dari ſolitae (f), excluſio eorum, qui cum carnifice biberunt (g), vel ab alio adfecti ſunt iniuriis (h), baptiſmus boëtorum (i), de certo victu quotidiano, boëtis praebendo, conuentio (k), pactiones, ad monopolium in republica ſtabiliendum comparatae (l), prohibitio, ne quis opificum id, quod vnus coepit, perficiat (m), ne quis rem minoris vendat (n), ne exteri opifices nundinis publicis res ſuas venum exponant (o), de mutilandis eorum membris, qui extra collegium opificium exercent (p), & quae ſunt huius generis alia. Quum porro vniuerſitas

(u) L. 3. D. *quod cuiuſque vniu. nomine.*

(x) Beſold. *lib. I. Polit. cap.* XII. §. *XXVIII.*

(y) Wehner. *in obſeru. pract. voce : Bücher, n. XIV.*

(z) Ruland. *de Commiſſ. Part. II. lib. V. cap. X.*

(a) Strauchius *ibid.*

(b) L. *vlt. D. de coll. & corp.* L. 2. §. *vlt. C. de conſt. pec.*

(c) Carpz. *P. II. Conſtit. VI. Defin.* IX. *n. IV.*

(d) Knipſch. *de iure & priuil. ciu. imperial. lib. V. cap.* II. §. XXIV.

(e) *Ordin. Polit. anni* cIↄIↄLXXVII. *Tit. XXXIIX.* §. 1.

(f) *Rec. imp. anni* cIↄIↄXXX. *Tit.* XXXIX. §. 1. *& Reform. Polit. anni* cIↄIↄLXXVII. *Tit.* XXXIIX. §. 11.

(g) Richt. *Part.* II. *Deciſ.* IIX. *nu.* XXIIX. Hahn. *ad* Weſemb. *tit. de his, qui not. infam.*

(h) *Ordinat. Polit. an.*cIↄIↄLXXVII. *Tit.* XXXIIX. §. *IV.*

(i) Strauch. *ibid.* §. LIIX.

(k) *Ord. Polit. anni* cIↄIↄLXXVII. *Tit.* XXXIIX. §. *VI.*

(l) L. *vn. C. de monop.*

(m) Moller. *Semeſtr. lib.* II. *cap. XV.*

(n) *Reform. Polit. Aug. de anno* cIↄIↄXLIIX. *Tit.* XXXVI. *& Francof.* cIↄIↄLXXII. *Tit. XXXVII.*

(o) Strauch. *de colleg. opif.* §. *LXVII.*

(p) Beier. *Poſit. iur. Germ. lib. I. cap. XV.* §. LXVI.

ſitas ſine aliqua coercitione, ſaltim conuentionali, conſiſtere vix poſſit, haec etiam collegiis aliquatenus conceditur, dummodo in iurisdictionem non euadat (q), vel in alios, extra collegium, veluti vxores liberoſque collegarum, non exerceatur (r).

§. XIX.

Contractus & delicta collegiorum.

Quum vero vniuerſitates & contrahere poſſint & delinquere; quippe quae moraliter vnam repraeſentant perſonam: facile patet, quidquid de vniuerſitatum contractibus & delictis iura noſtra ſanciunt, id ad collegiorum conuentiones & maleficia iure poſſe adplicari. Collegia ergo contrahendo & alios ſibi obligant, & aliis obligantur. Poſſunt ergo pecuniae collegii aliis recte collocari, ſed non niſi ſub pignoribus & hypothecis idoneis (s); poſſunt etiam conueniri ex mutuo, nec ipſis prodeſt exceptio, pecuniam in rem collegii verſam haut eſſe, ſi omnes collegae conuocati ſeſe obligarunt, vel mandatum ſpeciale, mutuum ſumendi, dedere adminiſtratoribus (t). Alias, ſi ſoli adminiſtratores, vel generali exhibito mandato, vel imprudentibus reliquis mutuam accepere pecuniam, exceptio haec collegiis omnino prodeſt (u). Ex eodem fundamento reſtituuntur in integrum, quia vniuerſitates minorum iure vtuntur, ſemper quippe ſub adminiſtratorum cura conſtitutae atque permanentes (x). Tenentur quoque collegia, tamquam vniuerſitates, ex delictis (y), non tamen a ſingulis collegis, ſed ab omnibus, communicato conſilio, & veluti ex compacto commiſſis (z). Hinc modo mulcta illis irrogatur, modo bona publicantur, modo quaedam ipſis adimuntur priuilegia, modo ipſa collegia diſſoluuntur, opificii exercitio promiſcue permiſſo (a). Si poenam capitalem vel extremum ſupplicium mereatur maleficium, non omnes, ſed ſceleris auctores ac participes puniuntur, niſi illud per conſpirationem commiſſum eſſe adpareat (b).

§. XX.

Collegiorum diſſolutio & ſeparatio.

Denique expediti iuris eſt, collegia, vt alias vniuerſitates, diſſolui poſſe. Id vero fit vel morte omnium collegarum, vel renunciatione, vel reuocatione ſuperioris ob delictum, vel vrgentem

(q) Carpzou. *Part.* II. *Conſtit.* *VI.* *Defin.* *IX.* *n.* *VI.*

(r) *Reform. Polit. anni* cIↃIↃXLIIX. *tit.* *XXXVII.* §. *IV.*

(s) L. 33. §. 1. *D. de vſuc.*

(t) Hartm. Piſt. *lib.* I. *qu.* *XXXVII.* *n.* *IV.*

(u) L. 27. *D. de reb. cred.*

(x) L. 3. C. *de iur. reip.* Berlich. *Deciſ.* CCCI. *n.* 11.

(y) L. 9. §. 1. *D. quod met. cauſſ.*

(z) *Cap. Dilectus* 30. *X. de Simon.*

(a) Strauch. *ibid.* §. CXIIX.

(b) *Arg. conſt. criminal. art.* CXLVIII.

tem reipublicae vtilitatem (c). De renunciatione dubitatum memini. Quum enim certi opifices tria collegia in territorio constituissent, eisque se plures extra territorium adiunxissent, ex his vero quidam, crescente opificum numero, domini consensu, singulare molirentur collegium instituere, putarunt se collegae iure prohibendi gaudere, maxime quum inter se iam pridem pactionem iniissent tria ista collegia, nullum alterius collegas admissurum, sed ex quibus vrbibus opifices se iam antiquitus ad vnum ex his collegiis adplicuissent, ex iis reliqua nullum reciperent in collegium. Sed consultus ea de re illustris ICtorum Hallensium ordo collegii partem, inuitis ceteris, collegio renunciare, & vel ad aliud transire, vel in nouum coire posse, respondit, partim, quia inter collegas sit quaedam veluti societas, cui renunciare vnusquisque queat (d), partim, quod in collegio profiteri nomen, sit res merae facultatis, ex qua praescriptio nulla nascatur, nisi haec initium capiat ab actu prohibitionis, & alter per tempus legitimum adquieuerit (e). Quod ad pactum inter collegia ista tria initum attinet, illi vel ideo nullum inesse pondus videbatur, quod illud ad res inter alios actas pertineret, neque adeo, praeter ipsos paciscentes, quemquam obligare posset (f).

§. XXI.

Conclusio exercitationis.

Sed quum ad singula progredi, eaque accuratius omnia expendere, nec temporis ratio, nec chartae, huic exercitationi destinatae modus permittere videatur; tanto libentius hic subsistimus, quanto minus nobis propositum fuit, minima quaeuis consectari, & a STRAVCHIO, FRITSCHIO, BEIERO, aliisque occupata repetere. Sufficit enim, nos haec iura reuocasse ad fundamenta sua, e quibus vnusquisque de iis ipse respondere facile queat. Ceterum in portum delati, votivam Deo tabulam suspendimus, eique gratias, quas mens concipit, maximas iure meritoque agimus.

DE

(c) Beier. *de colleg. opif. cap. XII.* §. *XVI.* Strauchius §. *CXXXIIX.*

(d) L. 65. §. 3. *D. pro soc.*

(e) L. 3. C. *in quibus caussis cess. long. temp. praescr.*

(f) L. 3. *pr. D. de transact.*

DE IVRISPRVDENTIA VETERVM ROM. FORMVLARIA, RITIBVSQVE, QVIBVS NEGOTIA CIVILIA EXPLICABANT, SOLLEMNIBVS, ORATIO, seu

EXERCITATIO X.

§. I.

Qvonam vero legum Romanorum fato fieri dicam; HONORATISSIMI AVDITORES, vt, quo magis earum cauſſas atque origines condit, notitiaeque mortalium ſubducit vetuſtas, eo maiorem illae ſaeculi noſtri reprehenſionem incurrant, & non a pinguioribus tantum ingeniis atque imperita multitudine, ſed viris etiam doctiſſimis, alto ſupercilio deſpiciantur? Alioquin ſane in rebus antiquis tam fere praecipiti ac peruerſo iudicio vtuntur homines, vt, neſcio quo innato pleriſque malignitatis vitio, vetera illis ſemper in laude; praeſentia in faſtidio ſint: & quemadmodum olim vino Opimiano ipſa magis centum annorum aetas & teſtae fuligo, quam eximia quaedam ſaporis praeſtantia, conciliabant pretium, ita permulti vetuſta gentium inſtituta, etiam ſibi parum perſpecta, vel ideo, quia vetuſta ſunt, incredibili veneratione proſequantur. Aſt veteres illae Romanorum leges, quibus nihil vmquam ſcriptum eſt ſapientius, quas olim cordatiores omnibus omnium philoſophorum bibliothecis anteponebant, ad quas inſtituti Quirites reliquas gentes non dicam armis, ſed grauitate, conſtantia, magnitudine animi, fide, omnique genere virtutum ſuperarunt: illae, inquam, leges Romanorum veteres, perinde ac ſi Platonicis eſſent frigidiores, multis nouaturiente hoc

saeculo in tantum sordent, vt parum absit, quin omnem, quae in illis interpretandis collocatur, industriam inanem atque infructuosam esse reipublicae, existiment.

§. II.

Quotusquisque hodie est, AVDITORES, quin sibi ipsi videatur hebes ac stupidus, nisi quid reprehenderet in sapientissima illa Romanorum legislatione? Quotusquisque non famae ac celebritati suae metuit, nisi iurisprudentiae Romanae laudibus, quas paene vniuersus terrarum orbis agnouit, declamatiunculis leuissimis detraheret? Ita vbique vapulant Quirites, & inuicti olim armis, hodie procaci lingua ac stilo tam impune lacessuntur, vt, qui eorum instituta paullo petulantius exagitant, non se malignitatis vitio obstringere, sed obsequi saeculo, & sermonem publici saporis habere videantur.

§. III.

Equidem necesse non est, a me commemorari sigillatim, quid delicatiores isti in ipsis duodecim tabulis, quid in iure, quod ex prudentum interpretatione descendit, ciuili, quid denique in amplissima illa & Iustiniani auspiciis adornata iuris vniuersi digestione fastidiant. Longa enim ea iniuria est, & cui propulsandae capaciores mihi clepsydras deposcerem. Compendii potius faciam orationem, AVDITORES HONORATISSIMI, & ne vobis, diuinarum rerum, cultissima oratione explicatarum, dulcedine iam exsatiatis, nauseam excitare velle videar: solius IVRISPRVDENTIAE veterum Romanorum FORMVLARIAE, RITVVMque, quibus negotia ciuilia explicabant, SOLLEMNIVM defensionem in praesenti suscipiam, & quantum in me est, efficere conabor, vt quas verborum conceptiones & sollemnitates permulti, tamquam nundinationem rabularum, & quoddam verborum aucupium, ad euertendas plebeiorum fortunas comparatum, exsibilant, eas vos a viris prudentissimis, sapiente consilio, magnoque reipublicae bono, inuentas atque excogitatas esse intelligatis. Tametsi enim is ego non sim, qui vetusta omnia saeculi bonis anteponenda, ac consecranda veluti existimet, neque mihi vnquam adeo consenuisse videatur natura, vt in fingendis perpoliendisque veterum ingeniis vires omnes detriuerit, nihilque amplius eximium, & suis absolutum numeris producat: neque tamen iustas Romanorum laudes ita ego cum saeculi nostri infamia coniunctas esse arbitror, vt nefas sit, eius caussae suscipere patrocinium, de qua genti prudentissimae diem calumniose dicit iniqua virtutum aestimatrix, posteritas.

§. IV.

§. IV.

Quamobrem quin vos, ornandis litteris prouehendaeque iurisprudentiae nati, REIPVBLICAE atque ACADEMIAE PROCERES, mihi, de iuris Romani antiquioris praestantia dicturo, non aures modo, sed & mentes attentas beneuole sitis commodaturi, eo minus dubito, quo aequius Romanae virtuti statuistis pretium, dum sincero, nullisque laciniis deformato Romanorum iuri receptum in prouincia atque illustri hac academia vestra dedistis tutissimum. Quod vt faciatis, non, quod de prolixa voluntate, ac beneuolentia vestra dubitem, sed quia mos est ita rogandi, vehementer etiam atque etiam rogo.

§. V.

Neminem ego, AVDITORES HONORATISSIMI, tam hospitem arbitror in iurisprudentia atque historiarum monimentis, vt non animaduerterit idemtidem, gentem, a qua iura veluti per manus tradita accepimus, togatam non modo iustitiae atque aequitatis, sed rituum ac formularum sollemnium fuisse studiosissimam. Nullum enim erat negotiorum genus, neque publicis, neque priuatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus, neque si secum agerent quid, neque si cum aliis contraherent, quod non ritu sollemni, adhibitisque verbis conceptissimis, explicandum arbitrarentur. Primum in ipsa administranda republica, cuius rationes ius publicum complectebatur, quid, quaeso, a Romanis, nisi more maiorum, iisque verbis ac ritibus, ex quibus statim eluceret reipublicae maiestas, peractum est? Sane quod prudentiae artibusque regnatricibus Muciani attribuit Cornelius Tacitus, OMNIVM, QVAE DICERET ATQVE AGERET, ARTE QVADAM OSTENTATOREM eum fuisse: id ille cum priscis, qui rempublicam constituerant, Romanis commune habuisse videtur, qui maiestatem arte quadam ostentantes, nihil publicae rei, nisi rite ac cum adparatu suscipi atque explicari voluerant. Habendus erat senatus: habebatur sollemniter. rogandae sententiae: rogabantur sollemniter. senatusconsultum scribendum: scribebatur sollemniter. Nihil horum ratum erat aut firmum, nisi rite capta fuissent auspicia, nisi consul in senaculo, diis dicato, praemissa sollemni precatione: QVOD BONVM, FAVSTVM, FELIX, FORTVNATVM, AC SALVTARE SIT, ad frequentem senatum de republica retulisset: nisi idem rogatis, dictis, pronunciatis patrum & conscriptorum sententiis, ante solis occasum proloquutus esset formulam: QVI HAEC SENTITIS, IN HANC PARTEM, QVI ALIA OMNIA, IN ILLAM PARTEM ITE, QVA SENTITIS: nisi denique dinu-

meratis ſententiis, dimiſſoque e formula ſenatu, in eam ſententiam, cui pars maior viſa erat adſentiri, factum eſſet ſenatuſconſultum, eique ſcribendo deferendoque in aerarium principes aliquot in republica viri adfuiſſent.

§. VI.

Quum itaque, quando in ſenatu verba de republica fiebant; tot ritibus eſſet defungendum: quantae molis fuiſſe exiſtimatis, AVDITORES HONORATISSIMI, habere comitia, illumque arbitrum fortunarum, auctorem legum, omniumque honorum ac dignitatum diſpenſatorem populum in ſuffragia mittere? Tunc vero communis non ſolum magiſtratuum, verum etiam ſacerdotum, pontificum, augurum, haec erat ſollicitudo, ne quid contra morem maiorum, contra decus ac maieſtatem reipublicae, contra auſpicia denique atque auitam religionem ſuſciperetur. Quamobrem hinc alii ſeruabant de caelo, ſi forte ſiniſtrum Iouis fulmen conſilia publica turbaret: illinc alii adſtabant ſitellae, & centuriarum vel tribuum ſortitionem praeſentes moderabantur, ne qua earum dolo malo potius, quam fortuna iudice, praerogatiua exiret: iſthinc magiſtratus, cui patres eam prouinciam decreuerant, ſollemne illud carmen: VELITIS, IVBEATIS, QVIRITES, e ſublimi recitabat, adiiciebatque formulam: ITE IN SVFFRAGIA, BENE IVVANTIBVS DIS, ET QVAE PATRES CENSVERVNT, VOS IVBETE. Nihil iam dicam de diſceſſione in centurias vel tribus, nihil de more tranſeundi per pontes, & vindices libertatis tabellas in ciſtam coniiciendi, nihil de diremtione ſuffragiorum, & miſſione populi, quae omnia magno cum caerimoniarum adparatu, atque ex formula fieri oportebat. Fingite iam, AVDITORES, exſonuiſſe tonitru, vel augurem dirum omen obnunciaſſe, vel denique aut fato quodam, aut magiſtratuum incuria quidquam ex maiorum inſtitutis fuiſſe praetermiſſum: vidiſſetis profecto illico diffluere populum, comitiaque, tanquam inauſpicata, ac perniciosa reipublicae, re infecta dirimi. Nam ſi, comitiis etiam pridem habitis, percrebeſceret fama, eo tempore, quo cum populo agebatur, quemdam e populo correptum morbo Herculeo concidiſſe, vel quidquam actum eſſe contra auſpicia: adeo nihil actum videbatur Romanis, vt ſaepenumero conſules praeclari ac exempli recti domi militiaeque, tantum quod vitio creati dicerentur, ſeſe magiſtratu vel vltro vel inuiti abdicarent. Dies me deficeret, HON. AVDITORES, ſi, quanta Romanis in ſacris publicis ac priuatis fuerit caerimoniarum ac verborum religio, copioſius explicare inſtituerem. Sed quid opus eſt verbis de re nemini veſtrum incomperta?

perta? Quis Romanos, qui omnia ad rempublicam referebant, in imbuenda religionibus ciuitate caerimoniarum adparatum, qui maxime descendere ad animos, & ad rudem multitudinem Deorum metu continendam efficacissimus esse solet, praetermisisse crediderit? Quis sibi persuaserit, eos in sacris faciundis a ritibus formulisque abstinuisse, a quibus ne sagati quidem, & dum sub pellibus excubabant pro republica, abstinuerunt? Profecto non visi sibi essent Romani arma pia iustaque sumsisse, nisi pater patratus, sacerdotio ac verbenis sacrosanctus, ad hostium fines res repetitum iuisset, speque frustratus, sollemni facta exsecratione, hastaque ferrata vel sanguinea praeusta in fines infestos emissa, bellum in hostes cum horrore effudisset. Nec visa sibi esset Romana pubes bonis militare auspiciis, nisi, habito sollemniter delectu, in consulis verba rite ac religiose iurasset. In ipso porro bello administrando, non sine decoro ritu conceptisque verbis vel aquilae conuelli efferrique, vel conclamari vasa, vel signa excubandi dari, vel denique milites aut oratione inflammari ad virtutem, aut redeuntes e praelio collaudari, ornari donis, increpari, ignominiaque notari solebant. Omitto hostes in deditionem acceptos & sub iugum missos, icta cum sociis foedera, eos, qui vel hostem per fas & fidem deceperant, a patre patrato deditos, decretas ob bene gestam rempublicam supplicationes, ouationes, triumphos, quorum nihil apud Romanos sine anxia quadam rituum verborumque obseruatione poterat explicari. Quare aut magnopere fallor, aut expressissimam Romae imaginem vrbe extulerunt Pyrrhi Epirotae caduceatores, qui interrogati a rege, quid de hostium sede sentirent? vrbem sibi TEMPLVM visam esse profitebantur, vel ideo, opinor, quod in isto imperii domicilio non minus, quam in celeberrimo aliquo Deorum delubro, omnia ex formula rituque ac adparatu splendidissimo peragi animaduertissent.

§. VII.

Quam late in rebus priuatis ac domesticis patuerit illa sollemnitatum verborumque religio, vel ex eo intelligimus, AVDITORES, quod ipse CICERO, cui ceteroquin & fumus Romae igne alieno luculentior videbatur, exagitare non dubitet iureconsultos, vtpote qui IN OMNI IVRE CIVILI, RELICTA AEQVITATE, VERBA TANTVM RETINVISSENT. Et sane, quid aequius existimes, quam seruo ad consequendam libertatem solam domini sufficere beneuolentiam? Ast non sufficere videbatur Romanis. Quando, impacto colapho, vindicta contigerat caput, quando, circumacto in gyrum homine, dominus recitauerat formulam: HVNC EGO HOMI-

HOMINEM LIBERVM ESSE VOLO: quando denique magistratus, apud quem erat legis actio, liberum addixerat hominem, tum vero illico, ipsoque istius turbinis momento, exibat Marcus, qui Dama paullo ante fuerat, mendax, vappa, lippus, non tressis agaso. Quid aequius credideris, quam licere patrifamilias sine verborum sollemnitatumque ambagibus liberos vel e sacris potestateque sua dimittere, vel in alterius transscribere familiam? Nec licuit tamen apud Romanos. Nisi enim quinque ciues interfuissent spectaculo, nisi antestatus praesentium auriculas traxisset, nisi, qui emtoris personam induerat, libram aeneam numo aliquoties percussisset, addidissetque formulam: HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO, ISQVE MIHI EMTVS EST HOC AERE HAC AENEAQVE LIBRA: postremo nisi ludicrae aliquot intercessissent manumissiones, tantumdem actum videbatur, ac si actum esset nihil. Tanta scilicet Romae erat vis vindictae, tanta conceptorum verborum efficientia, vt, quemadmodum Circe virgula verbisque Thessalis homines conuertisse fingitur, sed fingitur tantum: ita Romani vindicta formulisque suis seruos in homines liberos, liberos in patresfamilias, hos in liberos atque heredes suos repente atque e vestigio commutarent.

§. VIII.

Aequissimum porro dixeris, pro iure legitimo haberi ratumque esse oportere supremum sani hominis iudicium. Quae enim sanctior potest excogitari benefaciendi voluntas, quam vel cogitantium de morte, vel exigua in spe trahentium animam? Quodnam dignius obsequio nostro iudicium est, quam quum, remotis vtilitatibus, solum animo honestum obuersatur, quum mors omnem spem recipiendi beneficii intercludit, & incorruptum iudicem mittit ad ferendam sententiam? Et tamen in alia omnia ibant Romani, qui tot sollemnitatibus ac formulis vltimum istum vitae humanae actum implicauerant, vt data opera, si non plausum, at risum in re seria excitare voluisse viderentur. Denuo ad hunc mimum euocandi erant quinque ciues Romani, libripens, antestatus & fictitius familiae emtor. Deinde, prolatis ceris, quae supremum testatoris iudicium complectebantur, opus videbatur sollemni illo carmine: HAEC VTI IN HIS CERIS SCRIPTA SVNT, ITA DO, ITA LEGO, ITA TESTOR, ITAQVE VOS, QVIRITES, TESTIMONIVM PRAEBITOTE. Si quid horum testator, aut pertaesus miserae ac superstitiosae diligentiae, aut senectutis morbiue vitio obliuiosus omisisset: non videbatur voluisse, quod voluerat enixe, tantaque contentione animi, qua velle solent, qui velle in posterum nequeunt.

Iam

Iam adituro hereditatem quanta sollicitudine regenda erat lingua, ne praecurreret mentem, aut formula caderet in recitandis verbis cretionis? Quanta verborum rituumque religio obseruanda, quoties noua nupta conueniebat in manum, & deducta domum, aqua & igne accipiebatur? Quot caerimoniis defungendum, si quis eamdem, vbi iam amor refrixerat, a se vellet segregatam? Quamuis paene quotidiana Romae essent matrimoniorum discidia, feminaeque etiam illustres annos non tam consulum, quam maritorum, numero computarent: nemo tamen priscis temporibus iure repudiatam credidisset vxorem, nisi vel tristissimum illud diffarreationis sacrificium intercessisset, vel remancipatio facta fuisset sollemniter, vel denique dicta caussa, ademtis clauibus, testibusque aduocatis, libertus miserae mulieri occentasset illaetabile istud carmen: RES TVAS TIBI HABETO. Quid dicam de reliquis negotiis priuatis? quid de contractibus? quid de sanctissimo illo, quod proxime legum ac poenarum metum ciuitates regit, iureiurando? quibus omnibus Romani, perinde ac si nuda fides parum religionis mortalibus incuteret, formam ac sollemnitatem aliquam, tamquam splendidiorem vestem, circumdederant? Hinc nunciaturi nouum opus, lapillum iactabant: interrupturi vsucapionem, surculum defringebant ex arbore: vadimonium promittentes manus tollebant: daturi vel suscepturi mandatum, porrigebant dextram: pignus constituturi, eamdem in pugnum comprimebant. Denique in iure cessionum, venditionum sub hasta, stipulationum, cautionum, acceptilationum tam scrupulose concipiendae erant formulae, vt is labor & eminentissima Mucii Scaeuolae, Aquilii Galli, aliorumque summorum virorum ingenia fatigaret, nullaque re magis obnoxiam sibi plebem haberent principes ciuitatis, quam quod confluenti ad se ac limina summo mane obsidenti clientium turbae formulas istas, e solio domestico, tamquam oraculo e tripode redderent.

§. IX.

Nouus iam ac potentissimus campus, in quo se explicaret oratio, mihi in forum prodeunti aperiretur, AVDITORES, nisi promissae breuitatis fides, quanto omnia transcursu dicenda sint, identidem admoneret. Quid enim in forensi illo strepitu actum, nisi sollemniter? quid vel a litigantibus, vel a Praetore dictum, nisi ex formula? Primo omnium, quia ne temporum quidem ratio olim peruulgata erat: dies, quibus lege agere fas esset, a pontificibus, tamquam a Chaldaeis, petendi erant. Deinde adeundus aliquis ex iis, qui vrbanam illam militiam respondendi, scribendi, cauendi, plenam sollicitudinis, ac stomachi sequebantur, vt, qua potissimum actione pulsare aduersa-

rium, qua exceptione alterius ictum declinare, qua sponsione alterum prouocare expediat, ediceret. Denique vbi intra teli iactum ventum danda quam maxime erat opera, vt ministratum a iureconsultis telum non modo maxima vi, sed etiam ex artis formula, in iugulum aduersarii desigeretur. Nam siue actor in ius vocaret reum, siue in iure e leret actionem, siue is, unde petebatur, exceptione se defenderet, siue vterque contestaretur litem: id omne fieri oportebat sollemniter, verbisque, quae vel album praetoris, vel fori disciplina sufficiebat, conceptissimis, & cum tanta recitandis circumspectione, vt, qui formula ceciderat, ipsa caussa cecidisse videretur. Quanta cura, vt alia omittam, vindiciae postulabantur? Intenderat actor: FVNDVS, QVI EST IN AGRO, QVI SABINVS VOCATVR, EVM EGO EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO, INDE EGO TE EX IVRE MANVS CONSERTVM VOCO. Is profecto, vnde petebatur, nihil egisset, nisi tam loquaciter litigioso, vti eleganter CICERO vocat, reddidisset carmen sollemne: VNDE TV ME EX IVRE MANVS CONSERTVM VOCASTI, INDE IBI EGO TE REVOCO. Quid interea Praetor? Ne pulcrum se ac beatum putaret, atque aliquid ipse sua sponte loqueretur: ei quoque carmen compositum fuerat, cum ceteris rebus lepidum, tum vero in illo: SVIS VTRISQVE SVPERSTITIBVS, PRAESENTIBVS, ISTAM VIAM DICO. INITE VIAM. Hinc litigantes, sapiente, qui praesto erat, duce, ludicrum iter faciebant per forum, quasi ituri in rem praesentem, & paullo post, audita e tribunali voce: REDITE VIAM, eodem duce redibant. Hoc vero confecto itinere, consertisque in speciem manibus, tum demum praetor, ab vtro litigantium rem possideri aequius videretur, pro tribunali non sine formula decernebat. Tantae molis erat, AVDITORES HONORATISSIMI, vindicias dare: tam operosum, possidenti seruare possessionem, & exsequi edictum: QVI NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO POSSIDET, EI VINDICIAS DABO. Vt paucis me expediam, Romani magistratus, siue darent, dicerent, addicerent: siue lictorem lege agere, manus iniicere, expedire secures, & supplicium more maiorum sumere iuberent, siue iudices vel recuperatores caussam cognituros darent, semper erant sui similes, id est, rituum, quos a maioribus traditos acceperant, studiosissimi, verbisque sollemnibus ac compositis, tamquam glebae, adscripti.

§. X.

Animaduertisse vos arbitror, AVDITORES, veterem illam Romanorum iurisprudentiam publicam aeque ac priuatam, totam propemodum fuisse formulariam, atque innumeris illigatam atque implicatam sollemnitatibus. Id vero gentis prudentissimae institutum diei

non

non poteſt, quam pleriſque hoc tempore videatur ridiculum, quam nugatorium, atque indignum incredibili illa atque omnium laudibus concelebrata Romanorum grauitate. Quare vt tota res eo melius diiudicetur, operae pretium eſt, quaenam ſit iſtorum vetuſtatis contemtorum oratio, cognoſcere. Qui, quoniam hodie ſine hoc rituum ac formularum adparatu & rempublicam rite adminiſtrari, & conſilia ſalutaria capi, & bella cum hoſtium internecione confici, & negotia quaelibet in foro aeque ac intra priuatorum penates commode explicari vident, facile in eam opinionem prolabuntur, vt vniuerſum iſtud rituum myſterium, verborumque, quod vocant, aucupium ridiculum ac ſuperuacuum fuiſſe arbitrentur. Quid autem reipublicae interfuit, inquiunt, & patres conſcriptos, ſententiam dicturos, & magiſtratus, acturos cum populo, & ipſos, quibus maximam rerum molem permiſerant, belli duces, certis ritibus ac formulis adſtringi? Nam quibus artibus illa ſalutis publicae tutela, auctoritas puta imperantium, vere comparetur, facile eſt ad intelligendum. Seueritate moderata ita vitia coercere, vt poena ad paucos, metus ad omnes perueniat: conſtanter ſeruare reipublicae formam: magnitudinem imperii fide, iuſtitia, opibus, armiſque victricibus tueri: furores tribunicios & plebis procellas voce ac viribus ſuſtinere: ex arena denique capere conſilium, & in minima quaeuis rerum momenta, quae animos in ſpem aut metum impellunt, intentum eſſe: id vero eſt, quod & ciuibus, & ſociis, & ipſis denique hoſtibus venerabilem reddit reipublicae maieſtatem. Quibus omnibus quantum aduerſetur formularia illa ſuperſtitio, illi facile animaduertunt, qui, quam facile inter taedioſiſſimas ſollemnitatum ac verborum moras ſeſe ſubducat rei bene gerendae occaſio, non ignorant. Quamobrem quemadmodum ipſi Romani, non eum quidem, qui ſexcentis ritibus & compoſitis ab Euandri matre carminibus deos euocarat, ſed qui, quid in fatis eſſet, ſine ambagibus vere coniecerat, vatem iudicabant optimum: ita & nobis, non qui ex formula, & quaſi ex magiſtri praeſcripto, adminiſtrant rempublicam, ſed qui vtrique ciuitatum fortunae conſilia prudenter attemperant, bene videntur de vniuerſo humano genere mereri. Quam ridiculum porro ac nugatorium videtur, contractus, aliaque quotidiana negotia, quin ipſam vrbanam illam ac forenſem militiam certis ritibus ac formulis adſtringere? Quaſi non ſit boni viri officium, & ſine iſtis liberare fidem, &, quae vel nutu pollicitus ſit, religioſe praeſtare. Quaſi non ſatis in ſe moleſta eſſet diſceptatio forenſis, niſi illis verborum ſollemnitatumque ineptiis fieret moleſtior, & litigantes in foro, tamquam in ſcena, mimum agere iuberentur. An vero minus ridi-

culum videtur, rem feriam agentes anteſtato opponere auriculam; vel duce ſapiente, ludicrum iter per forum facere, quam ſciſſorem in coena Trimalcionis ita ad ſymphoniam lacerare obſonium, ac ſi Darius hydraule cantante pugnaret? Siccine tam vanum Romani iudicarunt votum Catonis, forum murice ſterni optantis, vt tot ritibus ac inanibus verborum conceptionibus lites traherent, occaſionemque ſuppeditarent cauſſidicis, illo conceſſo ſibi latrocinio, uti veterum non nemo vocat, imperitam multitudinem tanto diutius opprimendi? Quae enim alia patribus fuit omnia iſta excogitandi ratio, quam vt patricii, qui, teſte POMPONIO noſtro, in latenti retinebant horribile iſtud formularum ſecretum, vniuerſam plebem ſibi haberent obnoxiam, eorumque domus, ab omnibus, qui vel lege agere, vel contrahere, vel teſtamentum condere, vel paullo argutius litigare vellent, tamquam communia ciuitatis oracula, adirentur? Hinc ſane tam grauis principum ciuitatis virorum ira exarſit, quum Cn. Flauius cornicum oculos configere, & ſingulis diebus ediſcendos faſtos cum toto illo formularum adparatu proponere non dubitaſſet. Hinc non minor inuidiae tempeſtas in Sex. Aelium Catum detonuit, noua iureconſultorum myſteria, poſt Flauianum iſtud ſacrilegium reperta, & occultis exſignata notis iterum enunciantem. Nihil enim patres, penes quos tam diu lucroſa iſtius inanis ſcientiae poſſeſſio fuerat, magis in furorem ac rabiem egit, quam quod illorum duumuirorum opera effectum eſſet, ne ipſi, vti olim, rebus omnibus ciuium intereſſent. Id vero tunc momordit homines: id illis bilem in ipſas nares exciuit, quod euulgato illo ſecreto, non amplius turba conſultantium limina ſua inſideret, nec ciues tam frequentes, vt antea, confluerent ad penates ſuos, formulas inde, tamquam ſortes e Phoebi cortina, petituri. Verum quid opus eſt verbis, quum fraus pelluceat, eamque ex ipſis Romanis viri maximi ac prudentiſſimi iam pridem deprehenderint? Cui enim magis credendum, quam ipſi TVLLIO, qui totum illud formularum peculium rem paruam eſſe dicit, prope in ſingulis litteris & verborum interpunctionibus occupatam, fucatam ineptiis, prudentiae omnis inanem, fraudis autem & ſtultitiae pleniſſimam. Quibus magis adſentiendum, quam Conſtantino Magno, Theodoſio, & ſacratiſſimo illi IVSTINIANO, qui antiquas fabulas, & ſcrupuloſam verborum obſeruationem, aucupatione verborum inſidiantem, graui oratione inſectantur, quin legibus prudenter ſcriptis ex republica, ex foro, ex priuatorum domibus, ipſaque hominum memoria proſcripſerunt? Eat iam aliquis, perfricet frontem, & verboſam illam prudentiae ſimulationem non dicemus laude, ſed patrocinio dignam iudicet,

iudicet, quam & viri prudentissimi florente republica riserunt, & meliore saeculo maximi principes exploserunt, perpetuisque, quibus digna erat, tenebris damnarunt.

§. XI.

Talis fere est, AVDITORES HONORATISSIMI, eorum, qui formulariam illam Romanorum iurisprudentiam rident atque exagitant, oratio. Quibus profecto nimium splenis oportet superesse, dum statim soluuntur in risum, vbi quid ea sollemnitate, cuius ipsi rationes sciunt cum ignarissimis, vident explicari. Qui, si cogitarent, quemadmodum Alcibiadis Sileni clausi ridiculam & monstrosam prae se tulisse speciem; aperti statim sacrum ac diuinum quid ostendisse dicantur: ita pleraque veterum instituta primo adspectu ridicula atque inania adparere; considerata paullo accuratius, ac veluti reclusa prudentiam admirabilem demonstrare, magis fortasse risui in re seria temperarent. Quam difficile vero illi cohibebunt risum, si ipsos Ebraeos, diuinitus institutos, vel seruorum, qui se in perpetuum dominis addixerant, auriculas clauo posti adfixisse, vel eius, qui adfinis nuptias adspernabatur, calceum pede detractum retro proiecisse, vel denique in libellis repudii scribendis, omnibusque paene non dicam sacris, sed ciuilibus negotiis, certas verborum formulas religiosissime seruasse audiuerint? Quam aegre tenebunt risum, quando ipsos Germanos, ferocem ac bellicosum populum, reges ac duces, concussis frameis electos impositosque scuto circumtulisse, vxores coemtione imaginaria quaesiuisse, adoptasse per capillorum incisionem, res per festucam manu emissam e suo in aliorum dominium transscripsisse, iudiciaque cum magno formularum adparatu auspicatos esse, intellexerint? Quicumque enim istud Romanorum institutum, tamquam ridiculum traducunt, facere nullo modo possunt, quin de diuina & spectata rebus in omnibus Ebraeorum ac maiorum nostrorum grauitate ac sapientia non nihil eadem temeritate detrahant. Quantum autem in eo fallantur, & quam admirabilis veterum prudentia in illa rituum ac verborum religione, tamquam in extersissimo quodam speculo, reluceat, ex iis, quae dicturus sum, facile intelligetis.

§. XII.

Nam primum omnium, si hoc illis concederemus, posse rempublicam & sine adscititio isto formularum splendore cum laude administrari: non ex eo tamen efficeretur, quod isti volunt, inane ac ludicrum fuisse totum illud sollemnitatis studium, neque alio, quam ad decipiendam plebem, pertinuisse. Neque enim, quod hodie, hominibus magis principatui & strictiori, quae vbique fere terrarum

 inualuit,

inualuit, imperandi rationi adſuetis fieri poteſt, id & olim potuit, quum turbae illi humili, quae nouarum rerum auida ad Romuli aſylum perfugerat, reges & magiſtratus precario fere imperarent. Ita profecto natura comparatum eſt, AVDITORES, vt homines, qui coaluerunt in ciuitatem, animo tamen plerumque ſint a republica alieniſſimo. Nam quum bonum ciuem ita praecultum atque inſtitutum eſſe oporteat, vt iuſſis imperantium pareat promte, vt ad vtilitatem publicam omnes actiones omniaque conſilia ſua referat, vt denique nihil ſibi bonum atque vtile eſſe ſtatuat, niſi idem bonum ac ſalutare ſit vniuerſae reipublicae: natura contra effraeni homines plerique adeo ad omnem licentiam feruntur, vt, ſi omnia agere ſuo arbitrio, ſi fraena impune mordere, ſuiſque velificari commodis poſſint, tum demum ſibi verae libertatis dulcedinem percipere videantur. Ita vero natura formatum vulgus, cui, vt CORNELIVS TACITVS ait, priuata tantum ſtimulatio, & vile decus publicum eſt, quomodo aequo animo ferret iugum, niſi quaedam aduerſus rempublicam pietas ac veneratio arte in iis excitaretur? Et id quidem Romanorum erat conſilium, quum domi ac foris omnia negotia publica decoro ritu verbiſque ad maieſtatem compoſitis, explicanda iudicarent, vt multitudo, quae non delectu aut ſapientia, ſed impetu & temeritate ducitur, hac oculis offuſa caeremoniarum religione ad concipiendam animo reipublicae maieſtatem adduceretur. Quod quam feliciter ſint conſequuti, res ipſa deinde docuit. Saepe enim plebem, tribuniciis furiis agitatam, ſaepe maximos exercitus, quos nec pudor, nec metus ſuppliciorum, nec dicendi vis ac copia in officio continuerat, poſtea vel faſcium aut aquilarum conſpectus, vel ſupremum iſtud in re trepida ſenatuſconſultum: DARENT OPERAM COSS. NE QVID RESPVBLICA DETRIMENTI CAPERET, vel ſollemne carmen: I LICTOR, COLLIGA MANVS, tamquam fulmen aliquod perterruit. Quare tantum abeſt, vt ad inanem quamdam iactationem comparatum fuerit illud rituum ac formularum inuentum, vt prudentiae in eo eluceat artificium, quod dictis factiſque in gerenda republica, ſplendorem ac decus quoddam conciliat. Cuius rei exemplum ipſa natura praebet, quae ſuas dotes ſuaque opera partim nude, & quantum opus eſt, explicat, partim ſplendore quodam circumdata eleganter, & prout decet, oſtentat. Perinde regia iſta ac ſublimis, quae in republica adminiſtranda verſatur, prudentia quaſdam actiones ſuas ritibus ac verborum conceptionibus auguſtiores reddere conatur, & tanto id quidem magis, quia naturae opera vltro & ſua ſponte vel ipſum naturae nomen commendat; prudentia quadam arte

ac

ac disciplina, vt actiones suas ciuibus probet, & a vulgi malignitate vindicet, videtur indigere. Quamuis itaque, qui haec omnia rident, dum seueritatem, prudentiam, iustitiam, eloquentiam, consilii promtitudinem viam ad veram auctoritatem ac maiestatem imperii emunire contendunt, libentibus id nobis atque adprobantibus faciant, neque nos cuiquam concedamus, vt illa imperandi praesidia pluris quam nos fecisse, aut ea laude maiore digna existimasse videatur: nescio tamen, cur his omnibus aduersari putent formularum ac rituum obseruationem, & cur illa rei bene gerendae occasionem intercipi, sibi persuadeant. Quasi nulla harum virtutum eminuerint Romani veteres, aut formularum & sollemnitatum studium istis, ad hanc laudem contendentibus impedimento fuerit. Quasi, dum sollemnes quaedam formulae in senatu, aut comitiis recitabantur, interea processisset annus, & Hannibali occasio data fuisset, epulandi in Capitolio.

§. XIII.

Sed id nimirum illis quam maxime videtur ridiculum, quod contractus, aliaque negotia ciuilia, tot formulis ac sollemnitatibus adstricta fuerint a Romanis. Enimuero, quod illis perridiculum est ac nugatorium: id nobis sapiente consilio instituisse videntur mortalium cordatissimi. Eo enim prudenter consequebantur, vt nec sempiternis litibus tam necessaria ciuitatibus animorum ac voluntatum coniunctio distraheretur, nec multitudine legum, tamquam mole, obrueretur respublica.

§. XIV.

Quantum ciuitatum intersit, vt litibus fomenta, quoad eius fieri possit, omnia subtrahantur, nemo, ciuili illa sapientia vel mediocriter imbutus, negabit. Lites enim, vbi ita sensim gliscunt in republica, vt nec tribunalia illis componendis sufficiant, primo domos, hinc gentes & familias, ac postremo ipsos ordines dissociare, ac in factiones reip. perniciosissimas distrahere solent. Iam vero cogitate vobiscum, AVDITORES HONORATISSIMI, an non vberrimus litium prouentus iis ex negotiis, quae vel ex unius vel duorum voluntate ac consensione capiunt substantiam, succrescat? Quum enim animi consilium neque oculis, neque vllo alio sensu percipiatur: facile ii, quibus plus vafritiei, quam fidei, est, perplexantur, & ingeniosa improbitate, quod gestum est, peruertunt. Quid pactorum & contractuum religione sanctius? Et tamen alteruter paciscentium saepenumero negat, sibi vmquam negotium tam sollemne explicandi fuisse consilium. Siccine, inquit, alter fructum dolo suo capiet? An a me iure petet, quod

ego

ego per iocum & animi cauſſa, vt fieri ſolet, ſpopondi? Ergone homini liberali in poſterum non licebit iocari, quin iocus in contractum tranſeat? Itaque maleferiatis hominibus, vt conqueritur apud comicum ſenex, pactum non pactum eſt, non pactum autem pactum, quod alteri lubet. Quid ſupremis hominum iudiciis venerabilius? quidque aequius, quam vt exitum habeat eorum voluntas, qui velle amplius non poſſunt? Et tamen eodem obtentu, quod vel ob dementiam teſtari non potuerint, vel ex animi ſententia noluerint, multorum olim teſtamenta impugnata ac peruerſa eſſe, nemo ignorat. Idemque in donationibus, ſponſalibus, aliiſque pactionibus contigit ſaepiſſime. Nullum enim eſt tam graue ſanctumque inter homines negotium, quod non conuellere conſueuerit innata illa generi humano perfidia. Quid hic Romani? Sollemniter illi haec omnia explicari volebant, ne quis ea ſerio atque ex animi ſententia acta eſſe negaret, eaque exceptione friuola Praetori faceſſeret negotium. Non itaque Romani, qui fidem in negotiorum contractibus ſanxerant, non putabant impium, ſi quis datam fidem non ſeruaſſet, aut rem fdei ſuae a moriente commiſſam non praeſtitiſſet: neque tamen actionem dabant, ſi quid ſollemnitatum in huiuſmodi negotiis fuiſſet praetermiſſum. At ſi conditurus teſtamentum, teſtes, libripendem, anteſtatum adhibuerat, & per omnia mancipationis ac nuncupationis ritum ac formulam obſeruauerat: ſi in ſtipulationibus, cautionibus, acceptilationibus, nouationibus alter alteri interroganti congrue atque ex formula reſponderat: nihil profecto cauſſae eſſe videbatur, cur quis ſerio vel teſtamentum conditum, vel contractum initum fuiſſe negaret, aut cur praetor eum litem ex lite ſerere, & fora ac baſilicas inani clamore implere pateretur.

§. XV.

Accedit & altera non minus grauis atque idonea ratio, quae Romanis ad excogitandos tot ritus ac formulas, quibus negotia ciuilia a ciuibus explicarentur, incitamento fuiſſe videtur. Exiſtimabant enim, id quod res eſt, reſpublicas non eas quidem, in quibus quotidie gliſcat legum multitudo, ſed quae quam pauciſſimis & ſapienter inuentis maiorum inſtitutis regantur, dici poſſe beatiſſimas. Praeclare iam a PLATONE obſeruatum eſt, quanto pluribus legum praeceptis ciues adſtringantur, tanto vberiorem eſſe ſolere vitiorum prouentum: ſicuti latiſſime ibi euagari ſoleat vis morbi, vbi medicis iuſto pluribus facultas detur artem ſalutarem faciendi. Et quid, quaeſo, aliud innumerabili aliarum ſuper aliis cumulatarum legum multitudine efficitur, quam vt ciues

ues ius; quo reguntur, ex poenis, pretiosissima certe disciplina, addiscant? Quid aliud ea efficitur, quam vt & innocentissimus quisque incidat in leges, tamquam in laqueos, & ipsa iurisprudentia vniuersa sibi fiat dissimilis, captiosa, incerta, ambigua? Quid ergo Romani? Eiurato regum nomine, quum leges, id est animam, deesse reipublicae animaduerterent: breui illo duodecim tabularum ambitu vniuersum ius ita complectebantur, vt carmen illud patrium ipsi pueri in scholis facile infigerent memoriae, & idem tamen fons esset vniuersi publici priuatique iuris. Ne autem pro cultissimo illo iurisprudentiae hortulo horrida legum silua paullatim succresceret: non statim, si quando nouum incideret negotium, distribuebant tabellas, & centurias tribusue in suffragia mittebant, nouasque leges ferebant ad populum, sed ex ipsis decemuiralibus tabulis modum rationemque illud explicandi prudenter comminiscebantur. Hinc quum nihil a decemuiris de adoptione atque emancipatione liberorum cautum esset: an ideo statim edixerunt comitia, in quibus, quid ea de re vellent iuberentque Quirites, dinumeratis suffragiis, explorarent? Minime vero. Quum enim intelligerent, licere patri per duodecim tabulas ter venumdare filios, eaque, quae in mancipio essent, nexu vel sollemni mancipationis ritu in alterius dominium transscribi posse: callide profecto statuebant, filium ter in speciem venditum, datumque mancipio, & rite in adoptionem alteri dari, &, si tertium accessisset manumissio, e sacris paternis exire posse. Paterfamilias vti legasset de re sua, ita ius fore, edixerant decemuiri: neque tamen iidem rationem ac modum conficiendi testamenta ostenderant. Quid ergo Romani? An ideo statim tribuum colligebant suffragia? Minime vero. Quum enim leges de intestatorum successione priuatorum voluntate non refigi, neque adeo supremis singulorum iudiciis infringi mutarique posse viderentur: callide fingere maluerunt, familiam, tamquam rem mancipi, inter viuos per aes & libram transferri in familiae emtorem, sub lege tamen secreta, quam in ceris obsignatis expressam esse, testator praesentes sollemni nuncupationis carmine monebat. Quid dicam de nuptiis? Quum de earum ritu nihil in duodecim tabulis cautum legerent, & vxorem tamen, tamquam filiamfamilias & heredem suam, secundum ius patrium in maritorum manu & mancipio futuram esse, haut ignorarent: non absurde sibi colligere videbantur, praeter confarreationis ritum, qui ad sacra gentilia ac domestica pertinebat, feminam & coemtione, & vsucapione annua fieri matremfamilias, eamque coniun-

ctionem cum remancipatione tum vſurpatione recte diſſolui ac diſtrahi poſſe. Ita fere omnes actiones legis atque actus legitimi e ſagaci veterum iureconſultorum ingenio promanarunt. Quemadmodum enim ſollertes atque elegantiae ſtudioſi patresfamilias hortos bene cultos, & directis in quincuncem arborum ordinibus amoenos, quam arbuſtorum ſquallore opacos, habere malunt: ita illi viri prudentiſſimi magis e republica fore iudicabant, vnicuique duodecim tabularum legi plura interpretamenta ac formulas ſollemnes, quaſi per inſitionem, adiici, quam in immenſum excreſcere legum ciuilium multitudinem.

§. XVI.

Denique ne in foro quidem ac intra tribunalia inanis ac ſuperuacua erat illa rituum ac verborum religio, quam profecto non ideo admiſerant Romani, vt traherent lites, aut in re ſeria magno conatu maximas nugas agerent: ſed partim vt lites inter ciues eo citius terminarentur, partim ne quid vetuſti moris temere viderentur abolere. Saepe hodie ita inſtituuntur actiones, vt iudex e longa, quam libelli loco accipit, fabula, quale negotium inter litigantes interceſſerit, quid ab actore intendatur, quidque ab eo potiſſimum probandum ſit, vix perſpiciat. Hinc nihil frequentius exceptionibus, quibus ab inepto, obſcuro, aut incerto libello nomen inditum eſt. Hinc tot opus eſt iudicis decretis atque interloquutionibus, antequam ad ipſam litis conteſtationem, id eſt, intra teli iactum perueniatur. At enim his omnibus aequo animo ſuperſedebant Romani. Quid enim facilius, quam audire breuiſſimam actionis formulam: AIO, TE MIHI MVTVI NOMINE CENTVM DARE OPORTERE? Quid facilius, quam audire excipientem reum: ET EGO NEGO, NISI QVOD IAM SOLVTI SVNT. Quid facilius, quam operam dare actori, breuiter replicandi: EGO VERO TE SOLVISSE NEGO, NISI QVOD IN ALIAM CAVSSAM SOLVISTI? Quid procliuius denique, quam & reo ſe dare, hac ſe tuenti duplicatione: ET EGO ME IN EAMDEM CAVSSAM SOLVISSE AIO. Vnius horae labor erat, ſtatum totius cauſſae peruidere, & iudicem dare cum formula: SI PARET, L. TITIVM L. SEIO CENTVM DARE OPORTERE, NISI IN EAMDEM CAVSSAM SOLVTVM ERIT, TV ILLVM IN CENTVM CONDEMNA. Iam vero ad probationem res redierat, qua intra paucos dies peracta, lis ſententia finiebatur, exiguo temporis, multoque minore facultatum diſpendio. Non itaque rituum ac formularum hoc vitium fuit, quod homines inter lites conſeneſcerent, & dum ius ſuum in foro perſequebantur, arbores, alteri ſaeculo profuturas, ſerere viderentur. Neque illa ſunt

ſunt fomenta litium, ob quae Cato forum murice ſtratum voluit. Tum demum infinitae fieri coeperunt lites, quum innumeris principum conſtitutionibus iuris antiqui fundamenta ſubuerterentur, quum pro vetere iuriſprudentia horrida quaedam legum nouarum ſilua ſuccreſceret, quum denique ipſi Romani pontifices, quorum ex legibus hodierna litigandi ratio ac diſciplina forenſis paene tota profluxit, adſcititia ſpecie ſanctitatis ac iuſtitiae illudere generi humano, atque oracula ſua orbi pro legibus obtrudere coepiſſent. Eos autem, qui iuriſprudentiae formulariae hanc famam per orbem litterarium differunt, magnopere ſua opinione falli, vel id vnum argumento eſt, quod nuſquam diſceptationes forenſes minus diuturnae fuerunt, quam vbi omnia in iudiciis ſollemniter atque ex formula & dici & fieri oportuit.

§. XVII.

At enim, fluctuante inter partes & plebem republica, optimates iſto formularum adparatu ad opprimendos ciues abuſi ſunt. Quid tum vero? Vtrum, ſi id factum eſſe fateamur, formularum id vitium fuiſſe, fatendum erit, an ipſorum hominum? Semper ea fabula acta eſt inter mortales, vt qui forenſem illam militiam ſequerentur, iuriſque, quo ciues regantur & ad agendum, & ad reſpondendum & ad cauendum aliis eſſent peritiores, imperitam multitudinem hac arte ad auctoritatem ſuam traducerent. Neque noſtris temporibus, quamuis illa verborum religio iam pridem euiluerit, in mundo eſſe deſiit rabularum natio, cui iuriſperitia pro hamo eſt, quo miſerae plebis opes ac fortunas intercipiat. Quis vero tam iniquus eſt rerum aeſtimator, vt arti tribuat, quod hominum vitium eſt, & ideo iuriſprudentiam, quanta quanta eſt, ad euertendas ciuium fortunas comparatam eſſe contendat? Fuerint patres aduerſus plebem iniqui, fuerint dominandi cupidi, & hoc formularum inuentum ad ſubiiciendam ſibi multitudinem adhibuerint: at non diutius illis iſthoc conſilium proceſſit, quam donec Cn. Flauius & Sex. Aelius, plebicolae, & omnis aurae popularis captatores, totum iſtud myſterium enunciaſſent. Et quid prohibuit, quo minus vel ſaltim ex eo tempore proſcriberetur iſta formularum ac ſollemnitatum religio, ſi ciues, diuulgato ſecreto, non niſi inanem ſtrepitum, aut quoddam verborum aucupium in ea deprehenderint? Qui ipſi decemuirorum legiſlationi, ne quid indignum Romanorum grauitate ac foro occurreret, lege Aebutia in quibuſdam capitibus derogare non dubitarunt: cur in ciuitate eſſe paſſi ſint formulas & ſollemnitates, numquam populi ſuffragiis iuſſas, numquam firmatas iureiurando, &, quod caput rei

 eſt,

est, in se inanes, ludicras, & ad decipiendam plebem vnice comparatas?

§. XVIII.

An tales, inquiunt, CICERONI visae sunt, viro in tantum laudando, in quantum diuina propemodum eloquentia cum summa prudentia ac iudicii acie coniuncta potest intelligi. Quasi vero a more ac consuetudine summi illius viri alienum sit, rem vnamquamque, de qua dicendum erat, modo euehendo in caelum, modo eiusdem laudes, si res postularet, conterendo, sibi eloquentiae famam eblandiri. Idem profecto ille CICERO, qui in oratione pro Muraena Seru. Sulpitii merita, ipsamque iurisprudentiam non sine bile deprimit, alio loco & illum togatae militiae antesignanum, & artem, qua enituit, tam magnifica oratione collaudat, vt ea in re, ingenium efficere quid possit, experiri voluisse videatur. Denique nec Constantini, Theodosii & Iustiniani iudicia multum reformidamus. Formularum superstitionem illi insectantur; fateor: easdem insidiarum plenas ac aucupia veluti esse iudicant; nec id nego. Quin vt eo sim liberalior, etiam hoc adiungo, nec imprudenter eos nec iniuste egisse, dum illam verborum rituumque obseruationem nouis legibus ac constitutionibus sustulerunt. Neque tamen inde consequi arbitramur, vt inuentum illud absurdum aut ridiculum fuerit. Quam multa veterum instituta sustulit iurisprudentia illa media, quam edictum perpetuum inuexit? Quam multa legibus, plebiscitis, SCtis, ipsoque illo edicto perpetuo stabilita, imperatores, qui Antoninos sequuti sunt, constitutionibus suis mutarunt? Nonne isti, vt TERTVLLIANVS ait, illam veterem & squalentem legum siluam, quae a temporibus L. Cornelii Sullae potissimum succreuerat, nouis rescriptorum & edictorum securibus quotidie caedebant? Et tamen nemo tam iniquus est rerum aestimator, vt illa omnia, quae principes constitutionibus suis vel nouarunt vel plane sustulerunt, absurda, nugatoria, ridicula fuisse arbitretur. Quemadmodum videlicet non eadem vestimenta, quamuis pulcherrima in se, & auro purpuraque fulgentia, omnem aetatem ornant: ita nec omnia instituta omnesque leges omnibus reipubl. temporibus aut cuique statui conueniunt.

§. XIX.

Quod recte & sapienter prouisum libera republica, non ideo vtilitatem adferre potuit, postquam Augustus omnia discordia ciuili fessa nomine principis sub imperium accepit. In primis illa, quae iustam & consultissimam rationem habere videbantur, quum intra

intra pomoeria fere ſtaret ciuitatis Romanae honor, tum quoque pulcra ac decora erant, quum ciuitas iiſdem fere terminis, quibus terrarum orbis, poſt illam Antonini Caracallae conſtitutionem finiretur. Eſt ea popularis imperii natura, vt in minimis quoque rebus antiquae conſuetudinis momenta ſeruanda videantur: nec abs re Alcibiades apud THVCYDIDEM iudicat, tutiſſime agere ciues, qui praeſentibus contenti legibus ac moribus, quantumuis deterioribus, nihil temere in inſtitutis patriis reipublicae adminiſtratione mutare ſuſtineant. Hinc tot fictionibus opus erat libera republica, totque formulis ac ritibus, quibus noua iura e vetuſtioribus, veluti riuulos ex fonte ſuo, deriuarent. Iis autem opus non erat amplius, quum pacis intereſſet, omnem poteſtatem in principem conferri, neque diſcordantis reipublicae aliud videretur eſſe remedium, quam ſi ab vno regeretur. Tunc vero facilius & minore cum periculo figuntur & refiguntur leges: tunc non opus eſt comitiis, in quibus leges populi ſubmittantur ſuffragiis: tunc nihil eſt, quamobrem fictionibus, formulis, ritibus indulgeatur, quum pro conſultiſſima ratione legis ſit non iniqua principis voluntas. Aequo ergo animo hac iuriſprudentia formularia carebant tempora Conſtantini, Theodoſii, Iuſtiniani, qua non facile caruiſſent Romuli nepotes, qui liberam viderant rempublicam. Neque ideo ridiculum ac Romanorum grauitate indignum iudicandum eſt, quod extremis temporibus, quum iam paene conſenuiſſet reſpublica, non amplius videbatur neceſſarium.

§. XX.

Multa dicenda ſupererant, AVDITORES HONORATISSIMI, niſi veſtra abuti patientia, piaculum videretur. Quare iam id ago, quod vel maxime a me exigit huius diei ſollemnitas, cuiuſque potiſſimum cauſſa in hunc ambonem adſcendi. Enimuero, dum me huic orationis parti accingo, neſcio qui fiat, vt, quae ſingula mei ordinis hominibus, nouum auſpicaturis munus, ſollicitudinem quamdam iniicere ſolent, ea ſe mihi hodierno die obiiciant vniuerſa. Siue enim celeberrimam, ex qua diſceſſi, academiam, ſiue hanc illuſtrem, in quam me contuli, honeſtioris doctrinae officinam intueor: fieri profecto non poteſt, quin commouear aliquantulum, & veluti conturbari mihi fatear conſiliorum rationes. Hala diſceſſi, AVDITORES, quae iam inde ab academiae ſuae incunabilis orbem litterarium vniuerſum & ſplendore nominis, & admiratione compleuit: quam tot doctrinae lumina docendo ſcribendoque adſidue illuſtrant, quo denique, tamquam ad celeberrimum ſapientiae mercatum frequentes vndique confluunt erectioris indolis iu-

 uenes,

uenes, petituri inde melioris atque incorruptioris doctrinae exemplum. Huius ego almae matris an vnquam sine desiderio quodam reminiscar? An non subinde eo subtristis reflectam oculos, vbi & fortunarum sedem primum reperi, & publicis priuatisque beneficiis dignitatem meam saepius memini amplificatam? Fuerunt mihi ibi collegae, qui meam industriam, & bene de re litteraria & iurisprudentia merendi studium mirifice probarunt: fuere amici, qui mea caussa voluerunt omnia, meque non sine doloris ac desiderii significatione ex amplexibus suis dimiserunt: fuerunt auditores seduli, meique amantissimi, qui frequentes domum meam confluebant, tamque honorifice me prosequebantur abeuntem, vt viderer mihi eo die fructum anteactae vitae capere vberrimum. Quapropter si Athenas istas Halenses mihi non minus dixero iucundas fuisse, quam illas Atticas T. Pomponio, quem prae Athenarum suauitate ipsius Romae obliuio quodammodo ceperat: neminem quidem vestrum id miraturum arbitror, AVDITORES. Auget sollicitudinem celeberrimae huius academiae conspectus, quamuis in se multo iucundissimus. Demandatum mihi hic esse intelligo Antecessoris munus: habeo rationem, quid praepotentium Ordinum decreto acceperim: video, & in me conuersos esse omnium oculos, idque a me iure exigi, vt iurisprudentiam non vulgari via, sed accuratissima ratione tradam, nihilque faciam reliqui, quod ad tuendam amplificandamque huius illustris academiae dignitatem quoquo modo pertinere videatur. Quae omnia quantae molis sint, quamque modicas vires ad id efficiendum mihi suffecerit natura, nemo me ipso intelligit accuratius. Quare quemadmodum Themistocli, capessenti rempublicam, Miltiadis trophaea somnum excussisse dicuntur: ita mihi ab eo tempore, quo mihi hanc dignitatem decretam esse intellexi, dies noctesque obuersantur WISSENBACHIORVM, HVBERORVM, NOODIORVM, ECKIORVM, SCHVLTINGIORVM, WESTENBERGIORVM merita. Haec me excitant adsidue: haec, quid a me exspectetur, identidem admonent: haec & aliquando exterrent, satis animaduertentem, in hoc stadio tot illustria ingenia non dicam exaequare passibus, sed vel pone subsequi, & eorum vestigia legere, multo esse difficillimum. Quae quum ita sint, paullo commotior quidem suscipio hoc munus, quod mihi vestra, patriae atque academiae Patres, auctoritas imposuit: sed suscipio tamen, illudque cum tanto maiore fiducia subeo, quo luculentius ex hoc rerum euentu plane inexspectato auguror, Dei immortalis id esse consilium, qui & olim semper rebus meis adfuit, & me nihil tale cogitantem, iamque accinctum

cinctum itineri Francofurtano, quo me potentissimus Prussiae Rex, honestissima proposita conditione, ad docendam iurisprudentiam euocauerat, in hanc prouinciam pertraxit. Vnde & certissimam spem concipio, eius benignitatem nec hic sincero meo publicae vtilitatis studio vmquam defuturam.

§. XXI.

Vobis autem, patriae atque academiae Patres, qui me huc amplissima & splendidiore, quam vlli a multo tempore oblatam ferunt, conditione proposita, huc tam benigne euocastis, tantum me debere profiteor, vt si me totum vobis manciparem, viderer tamen mihi vix minimam officii mei partem adsequutus. Vos enim me, nulli vestrum cognitum, clementer & consentiente suffragio exciuistis: vos me aduenientem mirifica ac paene inusitata excepistis humanitate: vos nihil, quod ad me ornandum recreandumque ex itinere molestissimo pertinere videbatur, praetermisistis. Quae omnia tanti mihi sunt, viri illustres atque amplissimi, vt id vnum mihi dolendum videatur, effecisse vos hac beneficentia vestra, vt ingrato mihi viuendum moriendumque videatur. Interea haec summa benignitas vestra incitamento mihi erit perpetuo, nullum vt defugiam laborem, nullas vt mihi vigilias molestas existimem, quibus celeberrimo atque illustri huic Frisiae Lyceo vtilitatem aliquam adferri posse intelligam. Adlaturum autem me aliquam confido, si vos, exoptatissimi Collegae, quibuscum diuinum numen me iam arctius coniunxit, vestro me subleuabitis consilio, vestro incitabitis exemplo, vestro denique amore, cuius iam tot experimenta dedistis, me porro recreabitis. Vos itaque rogo & per communis academiae salutem obtestor, vt me lubentes in collegium vestrum recipiatis, eoque complectamini amore, quo vos ego complector vniuersos. Numquam in me vel fidem, vel, quae ab amico proficisci possunt, officia, vel, qui a collega, amorem desiderabitis. Quemadmodum enim te, vir magnifice, qui iam ad academiae nostrae clauum sedes, iam pridem absens absentem ob diffusissimam eruditionem ita admiratus sum, vt nihil iucundius mihi per omnem vitam futurum sit, quam si, vt olim Iunium, iuris & historiarum peritissimum, a Caii Gracchi amicitia, Gracchianum adpellatum esse, Plinius obseruat, sic mihi a tui amore HEMSTERHVYSIANI cognomen obtingeret: ita & vos omnes, coniunctissimi collegae, quos mihi iampridem doctrina ac celebritas vestra venerabiles reddidit, maximi faciam, & feram in oculis, quauis re facilius me a vobis superari passurus, quam amore atque obseruantia. Decem illos, quos Halae exegi, annos, nun-

nunquam me cum vllo collegarum in gratiam redire memini: ita colui omnes atque obseruaui, vt plerique me non sine desiderio quodam ex amplexibus suis dimiserint. Talem me hic quoque futurum, porrecta hac dextra, & candore vere Germanico, vobis polliceor, spondeoque, vti formula veteri vtar, VTI INTER BONOS BENE AGIER OPORTET, numquam me commissurum, vt inter nos vlla sit, nisi honesta atque vtilis huic academiae aemulatio.

§. XXII.

Denique ad te mea se oratio conuertit, spes futurae aetatis, flos litteratissimae lectissimaeque iuuentutis, cuius ego conspectu iucundissimo mirifice me recreari sentio. Vestra res agitur, o mei: vobis & feritur, vt ille ait, & metitur: vobis hoc atque omne militabitur bellum, cuius caussa hodie veluti sacramentum dixi. Videbitis me quotidie & ducis & commilitonis munere fungi, nullosque vestri caussa labores ac lucubrationes defugere, quibus & viam vobis ad ciuilem illam sapientiam emuniam, & exemplo meo ad intensiorem diligentiam excitem. Vos mihi hanc vicem reddite, vt ametis vestri amantissimum, studioque & attentione vestra me vicissim reddatis alacriorem. Cogitate quaeso, paucos esse, quos in academiis transigitis, annos, & ab illis tamen omnem vobis spem suspensam esse futurae felicitatis. Ponite vobis ob oculos messem, quae imminet, vberrimam, eamque sudore vestro dignissimam esse credite. Rationem inite, quam praeclara illa sint, quibus vos destinarunt lacrymosa parentum vota, quidque a vobis patria, cui nati estis, iure quodam suo exspectet. Sic enimuero speramus, numquam vos e scholis nostris exituros, nisi doctiores, & solidiore iurisprudentiae cognitione bona fide imbutos. Sic confidimus fore, vt e nostra vestraque diligentia vtilitas ad hanc rempublicam redundet vberrima. Sic denique certo nobis pollicemur, illustrem hanc Franequeranam, tot celeberrimorum doctorum meritis, meaque qualicumque opera, pristinum seruaturam splendorem, nouisque amplificatam auctibus perennaturam, palladium Frisiae, decus Belgii, orbis litterarii ornamentum.

D I X I.

DE

DE VITIIS NEGOTIATIONIS COLLYBISTICAE VEL CAMBIALIS.

EXERCITATIO XI.

CAP. I.

DE NATVRA ET INDOLE NEGOTIATIONIS COLLYBISTICAE VEL CAMBIALIS.

SVMMARIA.

§. I. Instituti ratio. §. II. Romani Argentarii & mensarii non fuere similes collybistis hodiernis. §. III. Nec tamen permutatio pecuniae localis veteribus fuit ignota. §. IV. Ea an fuerit cambium locale. §. V. Vera cambiorum origo. §. VI. Quid cambiare & cambium. §. VII. Huc non pertinet cambium minutum, sed locale. §. VIII. In eo quatuor personae concurrunt. §. IX. Possunt tamen & plures esse. §. X. Et pauciores. §. XI. Vnde differentia inter cambia propria & trassatum. §. XII. Qualem contractum cambiantes ineant. §. XIII. Cambia nec pacta nuda sunt nec legitima. §. XIV. Nec contractus innominati. §. XV. Nec emtio venditio, locatio conductio, stipulatio, mandatum. §. XVI. Multi contractus ad conuentiones iuris ciuilis referri nequeunt. §. XVII. Cambia proxime accedunt ad obligationem literalem. §. XVIII. Refelluntur argumenta contraria, Primum. §. XIX. Secundum. §. XX. Tertium & quartum. §. XXI. Quintum. Negotium cambiale proprie inter duas personas vertitur, reliquae vi mandati accedunt. §. XXII. Litterarum cambialium forma. §. XXIII. An & valutae facienda sit mentio. §. XXIV. Cambii definitio.

§. I.

Instituti ratio.

CUM omnem, quae de re aliqua suscipitur, disputationem a definitione potissimum proficisci oportet: tum nobis imprimis, quibus de negotiationis collybisticae, vel cambialis vitiis differere animus est, id negotii datum credimus, vt quaedam de ipsa huius negotiationis natura atque indole praemittamus. Quemadmodum enim curua est linea, quae a recta deuiat: ita in negotiis moralibus ac ciuilibus id vitiosum habetur, quod ab eorum natura atque indole discedit. Et quemadmodum curuitas non intelligitur, nisi ab iis, qui veram recti ideam animo conceperunt: ita nec vitia negotiationis cambialis vel collybisticae quisquam percipiet, nisi eius naturam &, vt ita dicam, rectitudinem probe perspexerit. Nec vereor admodum, ne Iliada post tot Homeros scribere videar. Quamuis enim hoc negotium quotidie fatiget iudices, & tot exstent de cambiis ICtorum volumina, tot libelli & dissertationes, vt id argumentum iam pridem nouitatis gratiam videatur exuisse: tamen, quum nec vberrimum post hanc messem defuturum videatur spicilegium, non abs re erit, & nostram de tota re audire sententiam. Ea si forte ab aliorum sensu in quibusdam discrepet, vel eo nomine merebitur veniam, quod si vsquam, certe in rebus, iure communi haud definitis, verum atque aequissimum esse debeat illud Labeonis nostri: *Suum quemque iudicium habere.* SVET. *Augusl. Cap.* LIV.

§. II.

Romani Argentarii & mensarii non fuere similes collybistis hodiernis.

Non autem iam vacat operosius inquirere in huius negotiationis originem. Quamuis enim alii Belgis, alii Iudaeis, alii Longobardis eius inuentae gloriam vindicent: nescio tamen, an vllum exstet certum earum sententiarum argumentum. Dicam tamen paucis, quod sentio. Iam Romanis non ignotos fuisse *argentarios* & *trapezitas*, vel ex iure nostro satis adparet. *L.* 4. *L.* 5. *L.* 6. *L.* 8. *L.* 9. *L.* 10. *ff. de edendo.* De eorum autem negotiatione quum erudite egerint Cuiacius *Obseru. Lib.* x. *cap.* 14. & CLAVD. SALMAS. *de Vsur. cap.* XVII. *p.* 499. tantum tamen abest, vt simile quid inter veterem illam & hodiernam negotiationem collybisticam reperiamus, vt potius ex Ciceronis *Orat. pro Flacco cap.* XIX. *L.* 24. *§.* 2. *ff. de reb. aut. iud. poss. L.* 18. *ff. de hered. pet. & l.* 88. *ff. de solut.* adpareat; argentariorum officium potissimum in pecunia sua & aliena foenori locanda, rationibus conficiendis, pecunia traiectitia suo periculo credenda, item in auctionibus, constituendo;

do, ſimilibuſque conſtitiſſe. Equidem ſaepe permutabant pecuniam, & inde fit, vt & κόλλυβος frequenter occurrat apud veteres & ἀργυρίου ἀλλαγὴ apud IVL. POLL. *in Onomaſt.* VII. 30. ſed eam vere veteres intelligunt pecuniae permutationem, quae fit apud menſam in continenti per varias numorum ſpecies, quamque hodie Doctores *cambium reale* ſeu *manuale* vocare ſolent. Vnde eſt, quod vocentur ἀργυροπρᾶται· *Nov.* CXXXVI. ἀργυράμοιβοι a SVIDA in hac voce, *argenti* diſtractores L. 27. *C. de pign. L. pen. fin. C. de conſt. pec.* argenti venditores *L.* 12. *C. de cohor. tal.* Ex quo facile patet, ea veterum loca non pertinere ad cambia *localia, mercantilia*, ſeu *traiectitia*, quibus pecuniam vno loco numeratam alio loco & ab alio ſoluturos nos promittimus: quae tamen ſola cambiorum nomen proprie ferunt, adeoque etiam praecipue ſunt diſſertationis noſtrae argumentum.

§. III.

Permutatio pecuniae localis veteribus non fuit ignota.

Nihil itaque illam veterum artem collybiſticam ad hodiernam negotiationem cambialem facere, inter omnes conſtat, idque etiam, qua fuit ingenii perſpicacia, probe animaduertit maximum olim huius Academiae decus atque ornamentum VLR. HVBER. *Prael. ad Pandect. lib.* XVII. *tit.* I. §. 12. Enimuero is & locale vel traiectitium cambium non ignotum Romanis fuiſſe inter primos obſeruauit. Et ſane CICERO *ad Atticum lib.* XII. *ep.* 24. de filio Athenis ſtudiorum cauſſa commorante: *De Cicerone*, inquit, *tempus eſſe iam videtur. Sed quaero, quod illi opus erit Athenis, permutarine poſſit, an ipſi ferendum ſit?* Quaerit itaque ex Attico Cicero, filiuſne pecuniam ipſe ſecum Athenas ferre debeat, an occaſio ſit permutandi videlicet, vt quam ipſe Romae ſoluerit, ab alio filio Athenis reddatur? Similis eſt locus *Lib. XV. Ep.* 15. *Cicero ſcripſit ad Tironem, ſibi poſt Kal. Aprilis (ſic enim annuum tempus confici) nihil datum eſſe. Quare velim cures, vt* PERMVTETVR *Athenis, quod ſit in annuum ſumtum: ei ſcilicet Eros numerabit. Eius rei cauſſa Tironem miſi. Curabis igitur, & ad me, ſi quid tibi de eo videbitur, ſcribes.* Volebat nimirum Cicero Pater Romae ſoluere, quod filio per permutationem Athenis redderetur. Adeoque nihil verius eſt, quam quod laudatiſſimo viro viſum, eſſe hoc ipſum praeſentis inſtituti cambium, quod dicitur, adeoque iam Romanis illud non ignotum fuiſſe.

§. IV.

Ea an fuerit cambium locale?

Sed quamuis id extra omnem dubitationis aleam poſitum videatur, Romanos iam hoc modo permutaſſe pecuniam, adeoque manifeſto allucinetur SCHILTERVS *Exercit.* XXXII. §. 9. qui Romanis

nis minus cognitum fuisse putat hoc permutationis genus, quia monetae Romanorum per vniuersum orbem Romanum aeque valuerint, & maior, quam apud nos, fuerit viarum publicarum securitas: pleraque tamen, quae hodie ingrediuntur negotiationis collybisticae essentiam, iis incomperta fuisse, satis adparet. Hodie enim is contractus litteris, quas cambiales vocant, perficitur, ex quibus rite & ex formula praescriptis nascitur non solum obligatio strictissima, verum etiam actio reliquis omnibus rigidior & tam promta cum exsequutione coniuncta, vt litteris agnitis, vel vt loquuntur Pragmatici, recognitis nec exceptioni non numeratae pecuniae locus sit, nec alii altioris indaginis subterfugio, sed reus statim in custodiam mittatur, donec soluerit. In his potissimum hodie cambialis negotiationis commodum consistit, & in his contractus ille abit a reliquis. Quum vero nihil tale, quod sciam, Romanis fuerit notum: permutasse quidem illos pecuniam & eo sensu locale cambium iniisse non inficior, sed ita tamen, vt illa permutatio cum cambiis hodiernis vix sit comparanda. Id quod iam vidit Illustris Iudicii Aulici Caesarei Consiliarius BERGER *Supplem. Elect. process. Execut. th. 1. posit. 7. p. 3.*

§. V.

Vera cambiorum origo.

Quae quum ita sint, vero simillimum est, Romanos, Graecos & postea Venetos aliosque populos maritimos hoc compendio iam olim vsos in traiiciendis transscribendisque pecuniis: sed paullatim tamen Longobardos, qui tum in primis in exteris prouinciis negotiabantur, formam huic negotiationi dedisse, quae paullatim inter mercatores vsu recepta publicis legibus demum probari, &, vt fit, vbique fere terrarum ob insignem vtilitatem in vsum recipi coepit. Saltim Longobardicum hoc esse inuentum vel ipsa vocabula in hoc negotio sollemnia ac veluti legitima satis euincunt, qualia sunt *trassa*, *valuta*, *indossamentum*, *aduiso*, *conto*, *scontro*, *rescontro*, *giro*, *disconto*, *a lettera vista*, *a vso*, *doppio vso*, *per honore di lettera*, *largetta*, *stretezza* & similia, quae omnia transalpinam originem redolere, nemo non intelligit. Et inde est, quod, quum ne Carolus quidem du Fresne in diffuso illo *mediae Latinitatis Glossario* ex nullo Europaeo scriptore de litteris cambialibus testimonium protulerit: earum tamen exempla iam saeculo XIV. in Lombardia exstent. SCtum enim Venetum eius aeui de cambiis seruauit NIC. de PASSERIBVS *de scriptur. primat. lib. III. de litt. Camb. §. XVI.* & ipsarum litterarum huiusmodi exemplum eo saeculo habet BALDVS *Consil. Volum. 1. Cons. 348.*

§. VI.

§. VI.

Quid cambiare & cambium.

Sed de his pauca quam incerta dicere malui. Potius de inuestiganda cambii definitione follicitos nos esse oportebit, ex qua deinde eo facilius de eius natura iudicium facere licebit. *Cambire, Cambiare* & *Campsare* iam veteribus fuit permutare. In mundo nobis sunt Ennii, Columellae, Siculi Flacci, Apuleii Prisciani, Charisii aliorumque testimonia, quibus id demonstrare liceret, nisi iam GER. IO. VOSSIVS *de Vitiis Serm. lib.* I. *cap.* 18. ALCIAT. *Parerg. lib.* I. *cap.* 45. CAROL. DV FRESNE *in Gloss. Med. & inf. Lat. Tom.* I. *p.* 693. *sequ.* aliique otium nobis fecissent. Inde medio aeuo nota vocabula *praecambiare*, *cambiator*, *scambiator*, *cambitio*, *camptio*, *cambitor*, *cambitus*, *cambium*, *camium*, *scamium*, *escambium*, *escambiator*, *scambiaria* vel *scampsaria charta*, *concambium*, & alia cumplura, de quibus prolixe laudatus Car. du Fresne. Quemadmodum vero omnis agrorum rerumque permutatio tunc cambii nomine veniebat, eoque sensu & in consuetudinibus feudalibus. I. *F.* 4. §. 2. I. *F.* 22. §. 5. *F.* I. *nec non* in Iure Canonico *C.* 6. *X. d. except.* hoc vocabulum vsurpatur: ita praecipue permutatio pecuniae dici coepit *cambium*, adeo vt, si a Germanis & Belgis discesseris, ea denominatio paene ad omnes gentes transierit. Sane a *Cambium* est Hispanorum & Italorum *Cambio*, Gallorum *Change*, Anglorum *Exchange*, adeoque non minus haec vocabula innuunt, permutationem pecuniae fieri, quam Germanorum *Wechsel* vel Belgarum *Wissel*.

§. VII.

Huc non pertinet cambium minutum, sed locale.

Permutatio autem pecuniae, vt §. II. diximus, dupliciter potest fieri. Aut enim diuersae numorum species permutantur, e. g. numi aurei & argentei, aut permutatio ita fit, vt pro accepta pecunia idem in genere alio loco soluatur. Prioris permutationem vel ἀργυρίου ἀλλαγὴν iam a veteribus mensariis, trapezitis, numulariis frequentissime factam fuisse vidimus? Et sane artem huius generis collybisticam exercuisse videntur οἱ κολλυβισταὶ καὶ κερματισταὶ, quos euersis mensis Templo Hierosolymitano eiecit Seruator *Matth.* XXI. 12. *Marc.* XI. 15. *Io.* II. 14. quippe siclos sanctuarii numis vsualibus permutantes. Posterius autem cambium veteribus quidem non plane ignotum, sed hodierno tamen dissimile fuisse diximus. Illud *minutum* seu *manuale*, hoc *locale* vocari obseruauimus. vid. HEIDIG. *cap.* I. *p.* 2. GRYPHIANDER *Oecon. Leg. lib.* I. *cap.* 26. *n.* 37. Sed quum de illo agere iam non sit animus: in huius tantum naturam erit inquirendum.

§. VIII.

In eo

Verum cambium locale negotium est, quod inter quatuor per-

quatuor personae concurrunt. sonas geritur. Est enim, qui pecuniam in loco contractus alteri numerat, ea lege, vt idem in genere alteri certo loco soluatur, isque *numerans*, & inter mercatores *der Herr des Wechsels Stat. Hamb. art.* 11. *der Geber des Geldes Ordin. camb. Pruss. art.* 3. *der Ausgeber des Wechsels &c.* Quemadmodum autem nihil interest, an remittens pecuniam vere numerarit, an alio modo satisfecerit, vel hic eius fidem sequutus sit, itaque obseruandum, id, quo ipsi satisfactum, ratione finis vocari *remissam* vel *remessa*, quia in alium locum remittendum, RAPH. de TVRRI. *de Camb. Disp.* 1. *qu.* 1. *n.* 35. 3. 6. quia simul ea summa alteri satisfactum, *valutam.* Vnde formulae cambiales: valuta *von ihm empfangen*, valuta *oder den Werth verstanden, den Werth allhier vergnügt &c.* SAVARY *Mercat. perf. Part.* 1. *cap.* 20. *p.* 152. STYPMAN. *Iur. Marit. & naut. Part.* IV. *cap.* 8. §. 58. *sequ.* Est deinde in hac negotiatione, qui pecuniam a remittente numeratam ea lege accipit, vt data tessera collybistica se illam alio loco, & ab alio soluturum, recipiat. Is inter collybistas TRASSANS dicitur, item *trahens*, *der Trassirer*, *oder Wechsler* & in *Ordinat. camb. nou. Hamb. art.* x. & xi. *der Geber des Wechsel-Briefes.* Quemadmodum vero ratione remittentis pecunia numerata *remissae* vel *valutae* nomine venit, ita ratione trassantis adpellatur *Trassa* vel *Tratta.* SAM. STRYK. *de camb. litt. accept. cap.* 11. §. 3. Quum vero *trassans* litteras cambiales dare soleat: is, qui illas accipit, alio loco offerendas, vocatur PRAESENTANS, item *exactor*, *der procurant*, *Ordre-Haber*, *Inhaber des Wechsels.* Vid. *Ordinat. noua Hamb. art.* XIV. Denique is, qui mandato trassantis alibi soluit, eoque fine tesseram cambialem sibi oblatam acceptat, ideo vocatur ACCEPTANS *der Bezogene*, *der Betrockene*, *der* Trassat, vel, vt in *Ord. nou. camb. Hamb.* est, *der Bezahler.*

§. IX.

Possunt tamen & plures esse. Has quatuor personas natura huius negotii requirit. Posse tamen & plures & pauciores esse, res ipsa docet. Quum enim saepe *praesentans* cambium alii cedat, vel saltim alium substituat, qui suo nomine exigat pecuniam, iam accedet quinta persona. Ea cessio vel mandatum vocatur *indossamentum*, veluti *epistographum*, quia dorso tesserae collybisticae inscribi solet. Vnde iam in medii aeui monimentis verba *indossare* & *redorsare* hoc sensu occurrere obseruat CAR. du FRESNE *Gloss. med. & inf. lat. T.* 11. *p.* 54. ac vocabuli vim parum adsequuntur, qui illud latine vertunt *inductionem.* Indossatarius ille fit dominus cambialis schedulae, si indossamentum fiat formula: *für mich* an Scaptium, valuta *von demselben:* procurator autem, si ita fuerit scriptum: *für mich* an Scaptium, *soll mir validiren.*

ren. Priore caſu ſi *indoſſatus* iterum indoſſet, id eſt, ſibi ceſſas literas alii iterum cedat, facile fieri poteſt, vt ſexta, imo & plures perſonae interueniant, adeoque per multorum manus ambulet cambium, id quod proprie vocant *giro*, quamuis aliquando omne indoſſamentum ita adpelletur. Koenigk *ad Ord. camb. Lipſ.* §. XI. PET. MVLLER ad STRVV. *Synt. Iur. Ciuil. Exerc.* XXV. *th.* 43. *not.* 8. *n.* 10. Aliquando praeter quatuor illas perſonas, & aliae ſubſcribunt cambio alieno, quae tunc fideiuſſiſſe intelliguntur pro traſſante, & aeque ac traſſans obligantur ad carceres. *capit. camb. Bonon. cap.* XV. *Veſunt. cap.* XVII. *Ius camp. Guelpherb. art.* 11. Id quod collybiſtae vocant *auallum.* SAVARY *Negot. perf. Part.* 1. *Lib.* 3. *cap.* 8.

§. X.

Et pauciores.

Vti vero plures interuenire poſſunt perſonae: ita & ad pauciores rem redire poſſe, eo minus dubitandum, quo magis conſtat, frequenter vnum hominem duas perſonas ſuſtinere. *L.* 12. *ff. de legat.* 1. Sane ſi fingas, me Amſtelodamo Hamburgum profecturum mercatori Amſtelodamenſi ſoluere trecentos, ab eoque accipere teſſeram collybiſticam, Hamburgenſi mercatori offerendam: tunc ego & remittentis & praeſentantis perſonam ſuſtinebo, adeoque inter tres homines geretur negotium. Si fingas porro, mercatorem Amſtelodamenſem & Hamburgi tabernam habere, mihique eo proficiſcenti dare litteras cambiales, inſtitori ſuo offerendas: iam inter duos vere geritur negotium, quum mercator Amſtelodamenſis & traſſet & a ſe ipſo ſoluat, ego & remittentis & praeſentantis perſonam ſuſtineam. Vid. STYPMANN. *Iur. Marit. & naut. Part.* IV. *cap.* 8. §. 25. *ſeq.* DV PVY *de Art. litt. camb. cap.* IV. §. 19. 20.

§. XI.

Vnde differentia inter cambia propria & traſſatum.

Et ex eo eſt, quod praeter *traſſata* cambia & alia inuenta ſunt, quae vocant *propria*, *eigene Wechſel*, non quaſi κυρίως & in ſenſu proprio cambiorum nomen mereantur, ſed quod hic inter duas perſonas geratur negotium, & debitor ipſe traſſare & acceptare fingatur, adeoque ad *propriam perſonam*, vt loquuntur, litteras dirigat. Vnde non errant, qui haec cambia alio ſenſu *impropria* vocanda arbitrantur. Boenigke *Digeſt. in Ord. nat. redact. Lib.* IV. *tit.* 29. *n.* 9. Ratione enim materiae non ſunt cambia, quum pecunia alio loco ab alia perſona non reddatur, ſed vera chirographa, forma ac ſpecie cambiorum palliata. Vnde & in *Iur. camb. Auſtr. art.* 47. & 54. *cambia formalia formige Wechſel* & ab aliis palliata adpellantur. Et videntur ſane haec cambia ſenſim nata ex *cambiis ſiccis.* Quum enim omne vſurarium lucrum a Pontifice damnaretur: reperti ſunt ingenioſi ad fulmen illud auerruncandum homines,

homines, qui a debitore exigerent tesseras collybisticas, ita in speciem conceptas, ac si alio loco soluenda esset pecunia, quum tamen vere redderetur in loco contractus, & vsurae tunc more cambiali accenserentur sorti, vel *prouisionis*, *l'agio*, aliudque honestum nomen induerent. RAPH. de TVRRI *de camb. Disp.* I. *qu.* 29. *num.* 13. 14. MARQVARD. *de Iure Mercat. Lib.* II. *cap.* 12. *num.* 27. Quum autem sensim euiluisset illa de prauitate vsuraria sententia: non opus amplius videbatur illa fictione, nec prae se ferebant contrahentes, pecuniam alio loco solutum iri, sed debitor ingenue confitebatur, se soluturum certo die, quia valutam rite acceperit. Et sic nata sunt cambia propria, de quibus iam agimus. Non otiosa videtur haec obseruatio, ex qua iam facile reddideris rationem, cur hodienum in his cambiis vsurae sorti adgregentur, nec scribi soleat: *Auf diesen meinen* sola *Wechsel-brief zahle ich die summa von* 100 *Thaler nebst landüblichen zinsen*: sed: *Auf diesen Wechsel-Brief zahle ich die summa von Thaler* 105. Nec minus ex eadem cambiorum origine manifestum est, cur ea non admittantur vbique, sed quibusdam legibus publicis proscribantur, quippe cambiis illis siccis succenturiata. *Ius camb. Austr. art.* 54. *Ordinat. Mercat. Ludouici* XIV. *Reg. Franc. tit.* V. *art.* 27. *Codex Leg. Dan. Lib. V. cap.* 14. §. 19. *Ius camb. Pruss. art.* 54. Sicubi tamen huiusmodi sanctiones non exstant: ibi iisdem priuilegiis frui cambia propria & trassata, ipsa docet experientia.

§. XII.

Qualem contractum cambiantes ineant. Hactenus de personis, quae in negotiatione collybistica occurrunt. Proximum est, vt quale sit hoc negotium, quod inter eas intercedit, paullo accuratius inuestigemus. Qui omnia, etiam noua & Romanis incognita, ad iuris ciuilis normam exigunt, acriter disputant, ad quod conuentionis genus referenda sit pactio illa collybistica? Et sane quum in iure ciuili non habeat proprium explicationis locum, vix vllum est conuentionis genus, ad quod non a quibusdam referatur. Aliis pactum nudum est, aliis legitimum; aliis contractus innominatus do vt des, vel do vt facias; aliis mutuum, aliis stipulatio, aliis mandatum habetur. Quorum omnium ita comparata sententia est, vt iis adstipulari vereantur, quicumque eam negotiationem adhibita in consilium ratione paullo accuratius expendunt. Vid. SCHILTER. *Exerc.* XXXII. §. 10. Excellent. D. BOEHMER *Introd. ad Ius Pandect. Lib.* XIX. *tit.* XIV. §. 7.

§. XIII.

§. XIII.

Cambia nec pacta nuda sunt nec legitima.

Primo sane non video, quid caussae sit, vt vel pactis nudis vel legitimis accenseantur conuentiones cambiales. Id discrimen iam pridem otiosum fuit in foris Europae vniuersae, nec vmquam accepimus Romani iuris principium, pacta nuda non producere actionem, sed legitima & adiecta in continenti contractibus bonae fidei. Romana haec sunt, nec ad gentes originis Germanicae pertinent, quibus semper in deliciis fuit paroemia iuris: *ein Wort, ein Wort: ein Mann, ein Mann*, HERT. *Paroem. Iur. Lib.* I. *par.* 8. quaeque iam olim vere gloriabantur, *nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse*. TACIT. *Annal. Lib.* XIII. *cap.* 54. Cur itaque pactum *nudum* vocemus cambium, quum nulla nobis sint *legitima*? Et cur *legitimum*, quum *nuda* non habeamus, quae effectu a legitimis differant? Accedit, quod in negotio cambiali plus sit quam nuda promissio. Quis enim nescit, manus mercatorum hic plerumque esse oculatas? Quis ignorat, non temere ad trassandum quemquam induci, nisi vel numerata sibi pecunia, vel alio modo satisfactum fuerit. (§. VIII.) Pactum autem esse conuentionem sine nomine & caussa, & hinc in nudis placiti vel conuentionis finibus consistere, nec dupondii ignorant. *L.* 7. §. 1. 2. 4. *ff. de pact. l.* 27. *C. de locat.*

§. XIV.

Nec contractus innominati.

Non minus rationem fugere existimo illos, qui ad contractum quemdam innominatum accedere existimant cambia. Quamuis enim eam sententiam tueantur MARQVARD. *de Iur. Mercat. Lib.* III. *cap.* 11. *n.* 48. SAM. STRYK. *de caut. contr. Sect.* III. *cap.* 5. §. 7. aliique viri eruditissimi: non ausim tamen ego conuentionem cambialem vel ad contractum *do vt des*, vel ad contractum *do vt facias* referre: Non ad illum, quia permutatio proprie est specierum, *L.* 5. *§.* 1. 2. *ff. de praescr. verb.* in hoc autem negotio vtrimque pecunia vertitur. VLR. HVBER. *Praelect. ad Pand. Lib.* XVII. *tit.* 1. *§.* 12. Nec ad hunc, quia qui se promittit effecturum, vt soluatur, plus promittit, quam quod obligatio faciendi complectitur. FRANK. *Instit. Iur. camb. Lib.* 1. *Sect.* 1. *tit.* 4. §. 11. Accedit, quod, quum contractuum innominatorum ea sit indoles, vt eum, qui ex sua parte contractui satisfecit, poenitere possit, adeoque ei a contractu resilire liceat, quamdiu alter non praestitit, quod promiserat: *L.* 3. §. 1. 2. & 3. *L.* 5. *pr. ff. de condict. caus. dat. caus. non sequ.* id secus se habeat in cambiis. Quamuis enim remittentem ante solutionem ab acceptante factam poeniteat, & hinc is per litteras acceptantem soluere prohibeat: nihilominus tamen solutionem iu-

re exigit praesentans, nisi tantum procuratoris vice fungatur. *Ordinat. camb. Pruss. art.* XXVI. *Ord. camb. Hamb. art.* XI. *Ord. camb. Dantisc. art.* XXV. HEYDIGER. *Introd. ad Ius camb. cap.* XIV. *p.* 136.

§. XV.

Nec emptio venditio, locatio conductio, stipulatio, mandatum.

Denique nec ex contractibus nominatis quisquam est, qui cambiali conuentioni per omnia similis videatur. Non emtionem venditionem hic deprehendimus, quia pecunia non emimus pecuniam, nisi ea quodammodo rei fungibilis naturam exuerit, quale quid in numismatibus vetustis obseruamus. Nec magis locationem adpellare licebit conuentionem, vbi non de vsu rei vel operis praestandis, sed de pecunia alibi soluenda agitur. Stipulationem qui sibi reperisse videntur, eos ostendere oportebit, vbi terrarum istud ius vigeat, vt nullum sit cambium sine interrogatione & responsione congrua, quibus stipulatio vere absoluitur. *L.* 5. §. 1. *ff. pr. Inst. de V. O. L.* 1. §. 7. *de O. & A.* Et qui fit quaeso, vt cambia in emporiis contrahantur interuentu proxenetarum, cum verborum obligatio non nisi inter praesentes & loquentes contrahantur? *L.* 1. §. 1. 2. *ff. de V. O.* Speciosissima veroque simillima quidem est eorum sententia, qui mandatum merum in cambio sibi persuadent reperisse. Sane enim Titius mandat Maeuio, vt Iauoleno alio loco solui iubeat 500. Maeuius porro mandat Sempronio, vt Iauoleno soluat. Titius mandat Iauoleno, vt solutionem hanc exigat. Adeoque mandatum hic vbique pellucere videtur. HEYDIGER. *cap.* II. *p.* 12. LVBBEN. *de camb. thes.* 12. 13. Sed quod adfine & simile videtur, id non statim idem est. Sane quum mandatum solo consensu contrahentium capiat substantiam, hic exigitur valuta, adeoque pecuniae numeratio; exiguntur litterae cambiales, quas ad naturam huius negotiationis pertinere, paullo post demonstrabimus. Accedit, quod, quum mandatum contrahentium morte exspiret: *L.* 27. §. 3. *L.* 57. *ff. mand.* id in cambiis aliter sese habeat, & heres trassantis promissum nihilominus praestare debeat. HEYDIG. *cap.* VIII. *p.* 81. SAM. STRYK. *Diss. de Accept. Litter. camb. cap.* IV. *n.* 40. 41. Nec minus hic considerandum, quod, quum ex mandato vna actio directa, altera contraria ad indemnitatem nascatur: *L.* 3. §. 1. *L.* 12. §. 7. 9. *l.* 19. *eod.* ex cambiali tamen negotio meras actiones directas oriri, iam ab aliis sit obseruatum, nisi quod contrariam mandati concedere soleant acceptanti, qui iam soluit, aduersus trassantem, ad repetendum id, quod vi mandati expenderit. STRYK. *de Action. caute inuestig. Sect.* 1. *memb.* 7. §. 18. 19. 20. *p.* 148.

§. XVI.

§. XVI.

Non iam in alias inquiram ſententias, ita quippe comparatas, vt veluti ſua mole ruant. Potius dicam paucis, quid ſentiam. Oleum & operam perdere illos exiſtimo, qui omnia negotia hodie in vita ciuili obuia ad Iuris Romani principia exigunt. Multa quaelibet gens a maioribus veluti per manus tradita accepit: multa vſu & neceſſitatibus exigentibus a poſteris inuenta ſunt, de quibus Romani ne per ſomnium quidem cogitarunt. Tales ſunt contractus *feudales*, *cenſuales*, *adſecurationum*, *vitalitii*, *ſocidae*, *lotariae*, & ſexcenti alii, de quibus conſulto Papiniano, ſi reuiuiſceret, fatendum foret, ſibi iam de nouo ius eſſe addiſcendum. Otioſe itaque quaerunt, ad quod contractuum Romanorum genus huiuſmodi negotia referenda ſint, quum & Romanis ignota fuerint, nec ad iuris ciuilis principia ſint attemperata. GER. GOTTL. TIT. *Iur. Priu. lib.* IV. *cap.* 14. §. 1. 16. *p.* 522. 526. Talis itaque contractus & cambialis eſt, quem SHILTERVS *l. c.* & STYPMANNVS *Iur. Marit. Part.* IV. *cap.* 8. §. 42. ad nullum contractuum Iuris Ciuilis genus referri poſſe fatentur.

Multi contractus ad conuentiones iuris ciuilis referri nequeunt.

§. XVII.

Si tamen quis ſcire cupiat, cui contractui ille accedat quam proxime: adfirmare non dubito, eum eſſe litteralem, non quidem illum Romanum, a Iuſtiniano inuentum, ſed ſingularem, & qui moribus praeter ius ciuile inualuit. Id paucis demonſtrare iuuabit. Quemadmodum contractus veri & nominati re iniri dicuntur, qui rei traditione; verbis, qui verborum ſollemnitate; conſenſu, qui ſolo in idem placitum conſenſu ſubſtantiam capiunt: ita litteralis dicitur contractus, qui litteris perficitur, ita vt nec obligatio prius, nec actio vel condictio ex chirographo naſcatur, quam datis litteris. Iis enim conſcriptis & alteri traditis ſtatim alteri actio competit, non ob numeratam pecuniam, ſed ob datas litteras. Vnde nec quaeritur, an, qui ſcripſit litteras, debeat, ſed an ſcripſerit litteras. §. *vn. Inſtit. h. t.* Poteſt quidem reus intra biennium vti exceptione non numeratae pecuniae, eiuſque tunc id priuilegium eſt, vt onus probandi in actorem deuoluat: *L.* 3. *C. de non num. pec.* ſed ipſo tamen iure ex ſolis litteris obligatus eſt reus. Alioquin enim non opus eſſet exceptione, iure ciuili tum demum opponenda, quando actio ſummo iure competit. *L.* 10. C. *pr. Inſt. de except.* Iam haec omnia cambio quadrare, nemo non intelligit. Non prius cambium dicitur contractum, quam datis litteris cambialibus. Iis acceptis, ſtatim naſcitur obligatio ad promiſſam pecuniam a tertio ſoluendam. Si ſolutio facta non fuerit, actio inſti-

Cambia proxime accedunt ad obligationem litteralem.

instituitur, & quidem non ex eo fundamento, quod trassanti numerata sit pecunia, adeoque vere debeat, sed quod cambium dederit. Hinc etiam in processu vel lite cambiali non operose quaeritur, an debeat reus, sed an cambium scripserit dederitque? Quin adeo in his litteris omne agendi fundamentum consistit, vt nec exceptio N. N. P. nec vlla alia admittatur, nisi in continenti demonstretur. LVDOV. *Processs. Camb. cap.* IV. Quis itaque negauerit, ex solis litteris nasci obligationem, adeoque cambium vere esse contractum litteralem? quamuis non omnia hic obseruentur ad amussim, quae Iustinianum de contractu litterali sanxisse nouimus, quippe ad naturalia magis quam ad essentiam huius contractus pertinentia. Sunt & alia, quae hanc sententiam nostram mirifice confirmant, ex quibus vel vnum videbimus. Notum est, tessera cambiali per indossamentum in alium translata, licet indossanti iam solutum sit, & trassatus ab illo acceperit instrumentum, quod vocant *einen Mortifications-Schein:* indossatus tamen indossatario nihilo minus soluere teneatur. Dominus de BERGER *Elect. processs. exsequut.* §. LIII. Haec sane obligatio non aliunde quam ex litteris oritur. Quod probe obseruans TITIVS *Iur. Priuat. lib.* X. *cap.* 5. §. 53. *Ratio*, inquit, *harum assertionum ex eo repetenda videtur, quod ius cambiale ex litteris dependeat.* Cui & celeberrimus ICtus, Dominus BÖHMERVS, *Expos. de Action. Sect.* II. *cap.* IX. §. 16. *In scriptis*, inquit, *necessario hic contractus est ineundus, & & EX SCRIPTVRA vis obligandi nascitur, adeoque, si verum fateri liceat, ad* CONTRACTVS LITTERALES *hoc negotium referri posset.*

§. XVIII.

Refelluntur argumenta contraria. Primum.

Sunt equidem, qui scriptura hic contrahi negant; sed argumentis, si quid video, non admodum firmis subnixi, & fluctus fere mouentes in simpulo. Primo enim aiunt, scripturam magis ad naturalia, quam ad essentiam cambii, pertinere, & si aliunde probari possit, partes consensisse, nihil esse caussae, quare obligatio non contrahatur, & detur actio. SCACC. §. 1. *quaest.* 5. *nu.* 10. RHETIVS *de Versur. cap.* 1. *Thes.* 10. BOENIGK. *Digest. lib.* IV. *cap.* 29. *n.* 9. & alii. Enimuero, quamuis fateamur, & sine litteris hoc modo contrahi posse, nec negemus, ex solo huiusmodi promisso, *bey Kaufmanns-Parole*, nasci obligationem: illa tamen obligatio non est cambialis, sed eius generis, quod ex omnibus conuentionibus & pactis oritur. Actio autem cambialis, *die Wechsel-Klage*, tum demum competit, si litterae cambiales vel tesserae collybisticae producantur in foro. Tunc demum parata est exsequutio illa promtissima, & arrestum, quod vocant personale, quibus cam-

cambiales lites a reliquis seiunguntur. WILLENBERG. *de Except. dol. mal. in camb. cessant.* §. XVI.

§. XIX.

Secundum. Deinde aiunt, si vel maxime litterae interueniant, non tamen abscisse requiri schedulam collybisticam, *ein Wechsel-Brief*, sed sufficere etiam simplex chirographum, vel nudam adsignationem. FRANCK. *Instit. Camb. lib.* I. *Sect.* I. *tit.* 3. §. 14. *p.* 59. Sed nec id euincit, cambialem obligationem non litteris iniri. Praeterquam enim quod & chirographum in litteris existat: ipse quoque vir doctus agnoscit, non promtiorem ex chirographo vel adsignatione nasci exactionem, quam ex aliis instrumentis, quae guarentigiata vocant pragmatici. Atqui si haec vera sunt, vti sunt verissima: quam clarissime sane patet, ex quocumque chirographo vel adsignatione actionem quidem dari, sed non cambialem, adeoque hanc ex solis litteris cambialibus nasci, & hinc rectissime hunc contractum dici litteralem.

§. XX.

Tertium & quartum. FRANC. STYPMANNVS *in Iure Marit. Part.* IV. *cap.* 8. §. 40. *sequ.* ideo scriptura cambia contrahi negat, *quod non soluat, qui scripsit, & quia scriptum, sed alius, ad quem scriptum, & quod pecunia numerata sit.* Sed neutrum horum verum arbitror. Non soluit equidem, qui scripsit cambium, actu physico: sed quum, quod quis per alium facit, id ipse fecisse videatur, nemo negauerit, eum in sensu iuridico vere soluisse, qui ab alio soluit L. 56. L. 87. *ff. de solut.* Soluit sane per procuratorem, id est, per trassatum, cui solutionem mandauit. Et si hic non acceptat vel non soluit, interposita protestatione ipse trassans, qui cambium scripsit, ex cambio conuenitur & soluere cogitur: Nec magis deinde verum est, *ideo solui, quod pecunia numerata sit.* Id enim si verum esset, nulla esset ratio, cur in cambiali processu non admitttatur exceptio non numeratae pecuniae. Cur enim soluere cogar, quod me accepisse nego, si ideo ad solutionem obligor, quia accepi? Enimuero ita non ratiocinantur iudices. Solue, inquiunt, quia scripsisti, te soluere velle, solue, quia agnouisti, has litteras a te scriptas esse, solue, quia in istis fassus es, te debere. Tuam stoliditatem accusa, si pecunia non numerata tesseram cambialem dedisti. Omnia itaque redeunt ad litteras. Ex his solis omnis obligatio cambialis, ex his solis actio illa tam rigida nascitur: illae solae exceptiones omnes paullo altioris indaginis ipsamque exceptionem non numeratae pecuniae excludunt:

 mani-

manifesto indicio, totum contractum litteralem esse, & vnico hoc niti obligationis fundamento.

§. XXI.

Quintum. Negotium cambiale proprie inter duas personas initur, reliquae vi mandati accedunt.

Neque nobis aduersantur quatuor illae personae, inter quas cambiale negotium versari supra diximus. Quamuis enim alioquin contractus litteralis inter duas personas subsistat: quo minus tamen in cambio quatuor occurrant, nihil prohibet. In tota enim hac negotiatione contractus principalis a minus principali accurate est separandus. Ille inter remittentem & trassantem initur, eumque litteralem esse, iam satis demonstrauimus. Reliquae personae accedunt tamquam priorum mandatarii. Inter priores contractus perficitur: posteriores accedunt ad eiusdem consummationem, vti recte obseruauit vir doctissimus A. A. PAGENSTECHERVS *Admonit. ad Pand. Part.* III. §. 133. *p.* 366. Trassans mandat acceptanti, vt soluat. Remittens mandat praesentanti, vt pecuniam pro se accipiat. Et hinc inter remittentem & acceptantem nihil intercedit negotii; acceptans non obligatur nisi ex acceptatione, qua se mandatum & veluti trassantis personam suscipere, declaret. Ergo vi mandati tunc tenetur ad solutionem; aliquando & tamquam negotiorum gestor, si cambium ad se non directum *per honore di lettera* acceptarit. Ita & praesentans remittentis procurator est, siue in rem suam, si ipsi summa cessa sit, siue in rem alienam, si in remittentis gratiam exigere iussus sit. Quum itaque hae personae sint accessoriae negotii, inter remittentem & trassantem contracti, id vero ex solis litteris cambialibus oriatur: non sane videtur dubitandum, quin tota illa negotiatio ad contractus litterales quam commodissime referatur.

§. XXII.

Litterarum cambialium forma.

Quemadmodum autem litteris substantiam capit hic contractus: ita eas etiam verbis semel usu receptis conscriptas esse decet. Formulae vbique occurrunt, vnde iis immorari nolumus. Id vero obseruare visum est, quaedam in iis esse superuacua, veluti inuocationem nominis diuini, *Adio*, *Laus Deo*, repetitionem promissi in cambiis propriis, *leiste gute Zahlung nach Wechsel-Styl, und nehme Gott zu hülfe*, valedictionem, *Gott zu Gnaden empfohlen*; quaedam necessaria, ita vt omitti non possint nec debeant. Sic e. g. omnino mentio facienda cambii, siue explicite: *ich zahle auf diesen meinen Wechselbrief*, siue implicite: *ich zahle auf diesen meinen sola, prima, secunda.* Omnino exprimendum, quae prima, secunda, tertia sit tessera, si priores datae: *der Herr zahle auf diesen meinen* secunda *Wechselbrief, vvann* prima *noch nicht bezahlt:* Memoranda

randa eſt neceſſario ſumma ſoluenda, dies ſolutionis, genus pecuniae. Denique res ipſa docet, nec ſubſcriptionem nominis, nec notationem diei & conſulem abeſſe debere. FRANK. *Inſtit. Iur. camb. Lib.* I. *ſect.* I. *tit.* 8. *Ordinat. camb. Elect. March. art.* I.

§. XXIII.

An & valutae facienda ſit mentio.

Sed quaeritur, an & *valutae* facienda ſit mentio? Nos ita cenſemus. Acceptatis iam litteris nihil intereſt, valutae meminerit traſſans nec ne. Soluere enim tenetur traſſatus, non quia traſſanti numerata eſt pecunia, ſed quia acceptauit cambium, (§. XX.) adeoque haec exceptio futura eſſet de iure tertii. ZANGER *de except. cap.* XIV. *n.* 54. FRANCK. *Inſt. Iur. camb. cap.* 8. §. 9. LVDOVIC. *Proceſſ. camb. cap.* II. §. 6. At nondum acceptatis litteris omnino diſpiciendum, quid ſingulorum locorum legibus cautum. Sunt, quae valutam exprimi iubent, eamque tam neceſſario requirunt, vt alias inde non dent actionem illam rigidam cambialem. *Capit. Veſunt. cap.* XIV. *Ordinat. Mercat. Ludouici* XIV. *Reg. Franc. tit.* V. *art.* I. *Cod. Leg. Dan. Lib.* V. *cap.* 14. *art.* 8. & 19. *Ordin. camb. March. Magdeb. Guelpherb. Halberſt. art.* I. *Ius camb. Auſtr. art.* II. Aliis locis non adeo neceſſaria iudicatur, veluti *in Ord. camb. Lipſ.* §. 3. & *Brunſu. art.* 28. Tutius tamen eſt, & iis locis facere mentionem *valutae*, vbi illam non neceſſariam iudicant leges publicae, quia alias oppoſita non numeratae pecuniae exceptione reus omnino audiendus eſſet, modo probationem in ſe ſuſcipere vellet. LVDOV. *Proceſſ. camb. cap.* XI. §. 29. Vnde eam ſemper vtiliter exprimi, recte monuit Illuſtris Iudicii Aulici Caeſarei Conſiliarius de BERGER *Suppl. Elect. Proceſſ. Exſec. th.* I. *poſ.* 28. *p.* II.

§. XXIV.

Cambii definitio.

Quae quum ita ſint, definitionem cambii localis & vere talis facili negotio reperiemus. Eſt enim cambium, vti hactenus demonſtratum, contractus litteralis, quo is, qui litteras cambiales dedit, certam pecuniae ſummam, a remittente acceptam, & in litteris expreſſam, praeſentanti alio loco & ab alio ſoluere obligatur. Multa addi hic poſſent de variis cambiorum generibus, de eorumdem praeſentatione & acceptatione, denique de effectu cambiorum & rigido illo agendi modo, qui in cambiis obtinet. Verum quum hic non inſtitutiones iuris cambialis meditemur, ſed tantum quaedam de negotiationis collybiſticae natura praemittere decreuerimus: potius ad poſterius diſſertationis noſtrae caput progredimur, daturi operam, vt, quae vitia in hac negotiatione vitanda ſint, breuiter, at ſolide tamen, commonſtremus.

CAP. II.

CAP. II.

DE CAMBIORVM VITIIS.

SVMMARIA.

§. *I. Vitium quid sit?* §. *II. Est vel grauius vel leuius.* §. *III. Vel proprium vel commune.* §. *IV. Alia cambia ipso iure tolluntur, alia per modum exceptionis.* §. *V. Vnde haec vitia?* §. *VI. Vitia ex personae conditione orta.* §. *VII. An minorennes cambiare possint?* §. *VIII. An feminae?* §. *IX. An filii familias?* §. *X. Vitia litterarum cambialium, si falsatae.* §. *XI. Si & cambium & subscriptio falsa.* §. *XII. Si cambium subpostitium, subscriptio autem recte se habeat.* §. *XIII. An tunc locus sit iuratae diffessioni?* §. *XIV. Quid si in substantialibus aliquid mutatum?* §. *XV. Quid si falsum arguatur in die solutionis?* §. *XVI. Quid si in accidentalibus?* §. *XVII. Quis damnum ex falso cambio ferat?* §. *XVIII. Vitium cambii ob correalem obligationem.* §. *XIX. Vitium ex forma litterarum cambialium.* §. *XX. An indossari adsignatio & inde actio cambialis institui possit?* §. *XXI. Vitiosum cambium, in quo cambii non sit mentio.* §. *XXII. An & illud, in quo valutae mentio non facta?* §. *XXIII. Quo casu inutile fiat tessera amissa cambium?* §. *XXIV. Item omissa protestatione.* §. *XXV. Quid si protestatio culpa mandatarii vel notarii omissa?* §. *XXVI. An omne cambium possit indossari?* §. *XXVII. Vitiosum indossamentum in bianco.* §. *XXVIII. An Iudaeus Christiano cedere possit indossamentum?* §. *XXIX. Quoties indossare liceat?* §. *XXX. Indossamentum a decoctore factum vitiosum.* §. *XXXI. An Hamburgi vitiosum indossamentum inscio debitore factum?* §. *XXXII. Vitia cambiorum extrinsecus orta, veluti ex moratorio.* §. *XXXIII. Ex cessione bonorum & concursu. In qua classe creditores cambiales?* §. *XXXIV. Quaedam leges creditores cambiales chirographariis praeferunt.* §. *XXXV. Praescriptio quomodo vitiet cambium?* §. *XXXVI. Conclusio dissertationis nostrae.*

§. I.

§. I.

Vitium quid sit?

PErspecta cambiorum natura, non erit difficile, & vitia negotiationis collybisticae intelligere. Quo vocabulo hic denotamus, quicquid negotiationem hanc infirmat, eique efficientiam suam detrahit. Quamuis enim proprie vitium sit prauus animi habitus, qui verae virtuti & perpetuae illi ac constanti bene agendi voluntati opponitur: non tamen nouum est in iure nostro, vt id vocabulum & ad *corpus* & ad *negotia ciuilia* referatur. Sane in Edicto Aedilitio vitium accipitur pro morbo *L.* 1. *§.* 7. *ff. de Edict. Aedilit.* quamuis ab accuratioribus ita discernatur a morbo, vt hic sit temporalis corporis imbecillitas; vitium autem perpetuum corporis impedimentum. *L.* 101. *§.* 2. *ff. de V. S.* & ibi 10. GOEDD. in *Commentario* luculentissimo *p.* 775. GELL. *Noct. Att. Lib.* IV. *cap.* 2. Quemadmodum vero personis vel animi vel corporis vitia tribuuntur: ita & rebus, tum physicis, tum moralibus. Sic res furtiuae & vi possessae, quia vsucapione adquiri nequeunt, *vitiosae* dicuntur. *L.* 4. §. 6. *L.* 33. *pr.* §. 2. *ff.* §. 2. *Inst. de vsucap.* Regulae iuris dicuntur *vitiari*, quum perdunt officium suum. *L.* 1. *ff. de R. I.* Scripturae quoque certis casibus feruntur *vitiari L.* 94. *ff. eod.* itemque actus legitimi, quibus & *vitium adferri* legimus. *L.* 77. *ff. eod.* Quin omnia, quae nullius momenti sunt, *vitiosa* vocantur in *L.* 29. *L.* 201. *ff. eod.* quae & inutilia adpellantur, *L.* 201. *eod. rubr. Inst. de inutil. stipul.* & alibi passim. Et hoc quidem postremo sensu & nos hic vocabulo vtimur, vt vitium cambii nobis sit, quidquid negotium collybisticum reddit inutile, eique vim atque efficientiam penitus vel ex parte detrahit.

§. II.

Est vel grauius vel leuius.

Ex qua definitione simul patet, duorum generum esse haec cambiorum vitia. Aut enim sunt *grauiora*, & veluti morbi sontici, quia ita perimunt omnem obligationem, vt nulla inde actio, nulla exsequutio supersit, veluti si praescriptione plane exspirent. Aut non quidem per omnia obligationem, sed tamen cambialem actionem exstinguunt. Quae vitia merito *leuiora* adpellamus. Luculentum eius rei exemplum suppeditant *Leges cambiales Marchicae art.* 18. & *Magdeburgicae art.* 24. quibus cautum, vt cambia propria anno a die solutionis (*von dem Verfall-Tag*) circumacto, non retineant vim cambii, sed chirographi vulgaris: elapso septennio plane omni obligatione & virtute priuentur (*solche veraltete Wechselbriefe sollen alsdann nicht vveiter exigibel seyn.*) Ex iis itaque iuribus septennis praescriptio graue adfert vitium, annalis

leuius & quodammodo ſanabile, quia ſaltim non omnis ex eiuſmodi cambio actio exſtinguitur. Non incommode etiam vitia quaedam ex *iure*, quaedam ex *facto* oriri dixeris. Nam vel ideo reus non ſoluit, quia nullius momenti eſt cambium, e. g. ſi praeſcriptione elanguit, vel, quia cogi ad ſolutionem nequit, quantumuis cambium ſit perfectiſſimum. e. g. ſi bonis lapſus fuga ſibi conſulat. Priori caſu ius actorem deſtituit, poſteriore impedimentum ex facto oritur.

§. III.

Vel proprium vel commune.

Deinde quum cambialis negotiatio multa cum aliis contractibus communia, quaedam etiam propria habeat: fieri ſane non poteſt, quin & cambiorum vitia in *communia* & *propria* diuidantur; quorum illa praeter cambium omnes conuentiones, haec ſolum contractum collybiſticum adficiunt. Sic ſane nullum eſt dubium, quin cambia ab infante, furioſo, mente capto data nullius momenti ſint. At idem aliis quoque pactis & contractibus omnibus accidit. *L.* 40. *ff. de R. I. L.* 70. §. 4. *ff. de fideiuſſ. L.* 18. *C. de iure delib.* Vnde facile patet, *commune* hoc eſſe vitium contractibus omnibus. At quando leges quaedam cambiales virtutem cambialem detrahunt teſſeris collybiſticis mulierum, quae mercaturam non exercent: LVDOV. *Proc. Camb. cap.* 1. §. 8. *ſequ. & Diſſert.* ſingul. *de muliere cambiante*, vel miniſtrorum Eccleſiae, *Mandat. Reg. Polon. anno* 1711. *apud Koenigkium*, vel denique ruſticorum & ciuium ex plebe vltima: *Reſcript. Friderici Duc. Saxo-Goth. anno* 1687. *apud eundem Koenigk. p.* 248. vitia haec ſint negotiationi collybiſticae *propria*, quum alias obligare ſe poſſint hae perſonae omnes, ſeque obligare ſoleant quotidie. *L.* 6. *C. de reuoc. don.*

§. IV.

Alia cambia ipſo iure tolluntur, alia per modum exceptionis.

Quemadmodum porro aliae etiam obligationes vel *ipſo iure tolluntur*, vel *per modum exceptionis*: VINN. *ad tit. Inſtit. Quib. mod. toll. oblig.* ita idem contingit cambiis. Sunt vitia, quae *ipſo iure* omnem eorum obligationem perimunt v. g. ſi ſumma in cambio non ſit expreſſa, ſi ſubſcriptio deſit, ſi traſſantem eo tempore impuberem, furioſum vel mente captum fuiſſe conſtet. Contra ſi recte ſe habeant omnia, & tamen dolus malus traſſantis, ſolutio, compenſatio in continenti poſſint demonſtrari: exceptionibus his cambium vitiabitur. Quo & reſtitutionem minorum referes. Eam enim nec in negotio collybiſtico denegare ſolent iura minoribus, ſi laeſio probetur. MEV. *ad Ius Lubec. lib.* III. *tit.* 6. *art.* 21. *n.* 26. REMER. *de ver. obligat. valore. Sect.* II. *cap.* 13. §. 14. niſi mercaturam exerceant. His enim ſolis omnem ſpem reſtitutionis intercludunt

iura

iura cambialia pleraque, modo vel annum aetatis vigesimum superarint. *Ord. Merc. Ludouici* XIV. *Reg. Franc. Tit.* 1. *art.* 6. *Ius Camb. Halberst. & Magdeburg. art.* 5. vel vigesimum primum, secundum. *Guelpherb. art.* 5. *Brandeb. art.* 5. Quamuis aliae leges nullum plane annum definiant. *Ius Camb. Lips.* §. 2. *Dantiscan. art.* 39.

§. V.

Vnde haec vitia?

Denique vt aliae aliorum morborum caussae sunt: ita & vitiorum cambialis negotiationis non omnium eadem origo est. Commodissime tamen ea vitia vel ex *personis* contrahentibus, vel ex *litteris* cambialibus, vel ex earum *praesentatione* & *cessione* seu *indossamento*, vel denique *extrinsecus* ex aliis caussis emergentibus deriuantur. De quibus singulis pauca monere iuuabit.

§. VI.

Vitia ex personae conditione orta.

Quod ad *personas* attinet, earum conditio non raro hanc negotiationem vitiare videtur. Quum enim cambium sit contractus, & quidem talis, qui ad litteralem proxime accedit, nullum quidem dubium est, quin eadem hic valeant, quae de reliquis conuentionibus iura sanciunt, adeoque, quisquis potest acquirere, is & cambio sibi alium iure obstringat, & quicunque se valide obligat, is & cambium dare, eoque se aliis obstringere possit. FRANCK. *Instit. Iur. Camb. L.* 1. *Sect.* 11. *tit.* 9. §. 3. 4. Attamen praeter illas personas, quas pacisci posse vel non posse ex iure notum est, veluti furiosos, mente captos, infantes, prodigos, infantiae & pubertati proximos, aliae quoque sunt, quas leges vel patiuntur cambiare vel prohibent, quarumque cambia vel grauiore vel leuiore vitio laborare nouimus.

§. VII.

An minorennes cambiare possint?

Primo enim nullum est dubium, quin minorennes, qui sine curatore contrahunt, saltim secundum mores vbique receptos ciuiliter hodie haud obligentur, quamuis obligari omnino videantur iure Romano. *L.* 101. 141. §. 2. *ff. de V. O.* HUBER. *Praelect. ad Inst. de inutil. stip.* §. 11. *sequ.* Quid vero de cambiis? an & illa vitiosa sunt, si a minore vel trassantur vel acceptantur? Non hic per omnia conspirant diuersarum prouinciarum leges. Irrita huiusmodi cambia esse iubet *Ius Cambiale Guelpherb. art.* 5. & *Ordin. Camb. Hamburg. art.* 49. Id quod ideo procul dubio ita prouisum in patria hac mea suauissima, quia ibi anno decimo octauo elapso maiorennes censentur adolescentes, *Stat. Hamb. Part.* 1. *tit.* 8. *art.* 1. & *tit.* 9. *art.* 1. ante quod tempus non temere mercaturam quis suis auspiciis exercere solet. Alibi fere distinguitur, mercaturam

exerceant minores, nec ne. Priore casu alibi perinde esse censetur, cuiuscumque aetatis sint, qui negotiantur. Omnes enim promiscue rigori legum cambialium subiicit *Ius Cam. Lips.* §. 2. *Dantiscanum art.* 39. *Pruss. art.* 35. *Wratislau. nou. art.* 1. *Austriac. art.* 7. At aliis locis paullo benignius agitur cum minoribus etiam negotiantibus. Sane in Marchia Brandenburgica & Ducatu Magdeburgensi ius commune & in cambiis seruatur, adeoque illis sine curatorum consensu se valide non obligant minores. Id unum singulare est, quod ibi paullo citius maiorennes censeantur mercatores cambiantes, in Marchia nimirum anno XXI. in Ducatu Magdeburgico anno XX. elapso. *Ius camb. March. art.* 6. *Magdeb. art.* 5. Vbi nihil simile cautum: procul dubio seruandum erit ius commune, quod minoribus, quocunque modo laesis, dat in integrum restitutionem, adeoque cambia minorum infirmat ac rescindit.

§. VIII.

An feminae? Idem fere de feminis dicendum, quarum cambia facile vitiosa redduntur, & magnum detrimentum adferunt, si promiscue ab illis accipiantur. Distinguendum nimirum est, vtrum se primario obliget femina, an pro alio intercedat. v. g. cambium ab alio trassatum acceptando, mariti cambio subscribendo. Vtroque casu denuo interest, mercatrix sit femina, an alterius conditionis. Si mercatrix sit, nullum est dubium, quin rigor is cambialis locum habeat, siue se primario obligauerit, siue intercesserit pro alio. Nam quod ad prius attinet, omnia iura cambialia mercatricem cambiare permittunt. *Ius Camb. Lips.* §. 2. *Ius camb. Austr. art.* 7. *Wratislau. art.* 2. adeo, vt nonnullis locis sufficere credatur, si vxor mariti negotiationi praesit, quamuis suis auspiciis mercaturam non exerceat. *Ordin. camb. Numburg. Pruss.* §. 35. *Dantisc.* §. 38. Nec de posteriore potest dubitari, quum vbique vigeat ea consuetudo, vt mulieres mercatrices vti non possint beneficio SC. Velleiani, in rebus ad mercaturam spectantibus, HERING. *de fideiuss. cap.* VII. *n.* 406. MEV. *ad ius Lub. lib.* I. *tit.* X. *art.* I. *n.* 76. STRYK. *Vs. Mod. Digest. lib.* XVI. *tit.* I. §. 6. GROENEW. *ad pr.* C. *de SC. Vell.* quamuis in Frisia, vbi purum ius Romanum in foro regnat, aliter se rem habere doceat ICtus celeberrimus VLR. HVBER. *Prael. ad Pand. tit. de SC. Vellei.* §. 13. At si mercaturam non exerceat femina: dupliciter contingere potest, vt eius cambium sit vitiosum & inutile. Primum, si femina intercedat pro aliis, cambium acceptet, mariti cambio subscribat. LVDOV. *Diss. de mul. camb.* §. 14. RIVIN. *Enunc. tit.* I. *L.* 16. *p.* 149. 150. deinde si leges prouinciales vel statutariae mulieres perpetuae curatelae subiiciant, & cambium sine curato-

rum

rum ſubſcriptione & conſenſu datum ſit. Quemadmodum enim priore caſu in promtu feminae erit exceptio SC. Velleiani & *Authenticae ſi qua mulier C. de SC. Vellei.* niſi his iuribus ea, qua par eſt, ſolemnitate renunciarit: KOENIGK. *ad Ord. camb. Lipſ.* §. 2. *not.* 2. ita poſteriore cambium nullius erit momenti. LVDOV. *dicta diſſert.* §. 16. & 24. *Ius camb. Numb. apud Koenigk. p.* 243. Paucae enim ſunt leges cambiales, quae promiſcue omnes mulieres rigori iuris Cambialis ſubiiciunt, veluti *Brunſuicenſes art.* 16. olim etiam *Marchicae & Magdeburgicae*, quas tamen nouis reſcriptis mutatas eſſe docet B. LVDOV. *Proc. camb. cap.* I. §. 10. 11.

§. IX.

An filii familias? Praeterea etiam cambium a filiofamilias traſſatum vel acceptatum vitioſum habetur: ſi ſiccum adpareat, id eſt, ſi re ipſa ſit cambium proprium, & tantum traſſati ſpeciem prae ſe ferat. Adeoque multo magis vitioſum erit ipſum cambium proprium, quod illo pallio veſtitum non eſt. Vti enim prius vitium non ſemper incurrit in oculos, ſed altioris indaginis habetur: ita poſterius manifeſtum eſt, & ex ipſis litteris collybiſticis ſtatim pateſcit. Quis vero dubitet, quin ſit mutuum palliatum, ſi filiusfamilias proprio cambio ſe obſtrinxerit? BERGER *Suppl. Proceſſ. Execut. ad theſ.* 50. §. 12. VOIGT. *de Camb. theſ.* 5. Quis dubitet, quin ita fraus facta SCto Macedoniano, eaque exceptio obfutura ſit creditori, ex cambio agenti. *L.* 3. §. 3. *ff. L.* 7. §. 3. *ff. de SCt. Maced.* REMER. *de ver. obligat. valor. ſect.* 11. *cap.* 13. §. 18. Sane id adeo verum eſt in Saxonia, vt ibi ne iuratum quidem cambium ſubſiſtat, quo ſe filiusfamilias obſtrinxit. BENED. HIER. DICEL. *de Camb. traſſatis* §. 6. Attamen quum & iure communi SCti Macedoniani exceptio ceſſet, ſi pater ſciuerit, filium negotiari, vel id ei permiſerit, vel non nominatim prohibuerit. *L.* 7. §. 11. *ff. de SCt. Maced.* pleriſque fere cambialibus legibus cautum eſt, vt iſti exceptioni locus tantum ſit aduerſus cambia filiorumfamilias, qui mercaturam non exercent. Mercatores enim etiam in patria poteſtate conſtitutos ex cambiis ſuis, ſiue traſſatis, ſiue propriis, omnino obligari, fere vbique creditur. *Ius camb. Dantiſc. art.* 39. *Marchic. art.* 6. *Magd. art.* 6.

§. X.

Vitia litterarum cambialium, ſi falſatae. Vitia haec, de quibus diximus, ex perſonarum qualitate reſultant. Non pauciora ex ipſis litteris naſcuntur, ſi ſtilo, quem vocant, cambiali repugnent, vel aliud quid iis accidat, quod doli ſuſpicionem haud leuem iniiciat. Vt ab hoc poſtremo vitio ordiamur, illud in iure vocatur *falſum*, cuius tot ſunt ſpecies, vt vel

earum numerum inire videatur difficillimum. Quum enim ingeniosa esse soleat improbitas in eludendis legibus: quotidie fere noua se offerunt εὑρήματα, callide excogitata; sed tanto digniora poenis, quanto sunt ingeniosius reperta. Nos tamen ea ita partimur, quod aliquando totum cambium falsum sit & suppositum, aliquando subscriptio recte se habeat, tessera autem collybistica νοθεύσεως vitio laboret, aliquando aliquid vel additum vel erasum dicatur. Omnia haec vitia sunt, & quidem sontica ac grauissima, sed tamen non omnia eiusdem effectus habentur.

§. XI.

Si & cambium & subscriptio falsa.

Aliquando totum cambium suppositum & falsum esse dicitur, quod potissimum contingit, si falsarius alienam manum mentitur, & sic cambium supponit alteri, qui de eo numquam vel per somnium cogitauit. Nullum esse huiusmodi instrumentum nemo negauerit. *L.* 20. *C. de fid. instr. Nou.* LXXIII. *cap.* 7. At quum haec fraus plerumque non pelluceat, adeoque hoc vitium non semper sit visibile, sed altioris indaginis: quaeritur, an statim is, qui negat, se hoc cambium scripsisse vel dedisse, ad iuratam diffessionem admittendus sit? Idque sine dubio adfirmandum. Primo enim id commune habent processus exsequutiuus & cambialis, vt reus aut recognoscere teneatur instrumentum totum, aut diffessione iurata elidere. Eaque electio ipsi adimi nequit, quando totum instrumentum falsum esse contendit. Deinde nec comparationi litterarum hic locus est, vbi fatetur reus litteras suis esse simillimas, sed suas tamen esse negat, quia id remedium tamquam altioris indaginis pertinet ad processum ordinarium, & tum demum habet locum, si instrumenta producantur, ad probationem vel reprobationem, non, si exsequutiue agatur. Suendendorff. *ad Fibig. p.* 739. *n.* 362. Adeoque nullius momenti erit huiusmodi cambium, si iuret reus, *dass er es vveder selbst geschrieben, oder vnterschrieben, (vel acceptiret) noch durch andere schreiben oder unterschreiben (acceptiren) lassen, er sey auch die darinnen enthaltene* Post Imploranten *nicht schuldig.*

§. XII.

Si cambium suppositum, subscriptio autem recte se habeat.

Paullo durior est rei conditio, si fateatur, suam esse suscriptionem, cambium autem ab aliena manu se inscio chartae illitum esse. Cuius rei tristia exstant exempla. Retulit mihi ICtus eximius, Iudaeum produxisse cambium, cuius subscriptionem suam esse diffiteri non potuerit mercator, qui tamen statim ex lineis chartae inductis ostenderit, chartam hanc se absente ex libro suo mercatorio, cuius primae paginae nomen suum inscripserit, esse euulsam

& a Iudaeo callide huic negotio adhibitam. Saepe etiam accidit, vt charta pura (*ein Blanquet*) nomine alicuius signetur, eaque aliis destinata vsibus, deinde improbus homo abutatur ad cambium alteri supponendum; maxime si non adscriptum sit, cui vsui inseruire debeat charta. e. g. *Blanquet zur Vollmacht für Herrn* Maeuium *in meiner vor den Hamburgischen Gerichten obschvvebenden Sache*. Huiusmodi quoque cambium nullius momenti esse, extra omnem dubitationis aleam positum est: sed non aeque expeditum, an & hic, vt superiore casu, reus promiscue ad iuratam diffessionem admittatur?

§. XIII.

An tunc locus sit iuratae diffessioni?

Mihi omnino distinguendum videtur, vtrum nullum sit reo, nisi in negatione sua, praesidium, an in praesenti indicium aliquod falsi adsit, quod non iniustam suspicionem possit excitare; qualia plura recenset EVERAD. *de fide instrum. cap.* V. *n.* 54. *sequ.* RVLAND. *de Commissar. Part.* II. *Lib.* 5. *cap.* 29. MASCARD. *de Probat. Concl.* 257. Si prius: absonum esset, admittere reum ad iusiurandum, quum ita nihil procliuius futurum esset hominibus improbis, quam subscriptionem suam agnoscere, instrumenta negare, & creditori verba pro numis dare. LVDOV. *Proc. camb. cap.* IX. §. 5. *seq.* Quod & tunc dicendum, vbi quidem suspicionem falsi inicit reus, eiusue fundamentum adfert probabile, nec tamen id in continenti possit demonstrare. Hinc quum mercatori ex cambio Hamburgi die 7. Dec. scripto agenti a reo obuerteretur exceptio falsi, eiusque fundamentum in eo poneretur, quod eo die Hamburgi non fuerit, idem refert Dn. LVDOVICI *cap.* IX. §. 7. latam esse sententiam a Scabinis Lipsiensibus, *cambium habendum pro recognito, & summam 365 imperialium soluendam cum expensis, exceptionem autem reiiciendam esse in reconuentionem.* Cuius sententiae non alia erat ratio quam quod fundamentum istud seu indicium falsi non statim incurreret in oculos, sed altioris indaginis videretur. Contra quum W. I. contra F. B. ageret, & ex cambio exigeret 561 imperiales, reus autem obiiceret, litteras istas cambiales se inscio esse inscriptas chartae purae (*einem Blanquet*) alii negotio destinatae, idque in continenti ex eo demonstraret, quod sigillum impressum esset, quum id cambiis imprimi non soleat, itemque quod scribae suo huiusmodi chartam puram alii negotio destinatam tunc temporis dederit: pronunciatum ab iisdem Scabinis, *a reo aut agnoscendum documentum, aut iurata diffessione elidendum esse.* Idem *ibid.* §. 6.

§. XIV.

§. XIV.

Quid si in substantialibus aliquid mutatum?

Quoties aliquid additum aut erasum esse dicitur, denuo dispici solet, primum, an id in oculos quodammodo incurrat, adeoque in continenti possit demonstrari, nec ne; deinde, vtrum in substantialibus, an in accidentalibus aliquid mutatum videatur. Ad substantiam imprimis summa vel pecuniae debitae quantitas pertinet, quae ideo a cautioribus & cifris & litteris exprimi solet, vt eo minus falsariorum artificio locus sit. Et tamen aliquando illa summa mutatur, maxime si notata tantum, non perscripta sit. Tunc quidem, si res quodammodo incurrit in oculos, vitiosum omnino censetur cambium, nec prius ex eo agi potest, quam ista falsi suspicio fuerit elisa. Falsi conuicto actore, reus procul dubio ne iurato quidem diffitetur cambium, sed pure absoluitur merito. Exemplum eius rei luculentum est apud virum doctissimum Q. Sept. Florentem Riuinum *Specim. Except. forens. cap. vlt. n.* 4. Ancilla quaedam producebat cambium, ex eoque petebat 500 imperiales. Rei opponebant exceptionem falsi, quia ad oculum pateret, expressam initio fuisse summam 50 imperialium, postea autem additam nullam, atramento paullo nigriore. Quin ostendebant, duas nullas quodammodo esse delineatas, quamuis altera imperfecta sit, adeoque aeque facile ex falso hoc instrumento 5000 quam 500 posse peti. Denique addebant, ne verosimile quidem fieri, ancillam domino tantam summam credere potuisse. Quum itaque priora indicia in oculos quodammodo incurrerent, pronunciatum a Scabinis Lipsiensibus, *quod contra D. S. V. actricem inquirendum sit de falso, & interea processus cambialis interquiescere debeat.* Male quidem eo tempore reis cessit illa inquisitio, actrice demum ad iusiurandum purgatorium admissa. Si tamen vel confessa vel conuicta fuisset, procul dubio absoluendi fuissent rei.

§. XV.

Quid si falsum arguatur in die solutionis?

Quid vero, si falsum non occurrat in loco suspecto, sed in aliis cambii partibus? Tunc nullam esse huius exceptionis efficaciam omnes fatentur. FARINAC. *Part.* VI. *Quaest.* 153. *n.* 5. 36. 51. 71. MEV. *Consil.* 72. *n.* 6. 4. Quod tamen cum grano salis videtur accipiendum. Si enim durior ea deprauatione fiat rei conditio: nullum est dubium, quin idem obtineat, quod superiore paragrapho diximus. Sic e. g. si ad oculum pateat, in cambio scriptum fuisse: *den* 12. Maii 1727. *zahle auf diesen meinen Sola Wechsel-Brief die Summa von* 2000 *Gulden*, & postea numerum anni ita mutatum: *den* 12. Maii 1726. *zahle* &c., magnum reo praeiudicium adfertur,

fertur, quum, antequam dies venit, conueniatur. Itaque existimauerim, aeque hoc casu locum fore inquisitioni de falso, quiescente interim actione cambiali. Quamuis enim in loco minus suspecto mutatio facta dicatur: tamen iam superiori capite ostendimus, diem solutionis omnino ad substantiam cambii pertinere.

§. XVI.

Quid si falsum arguatur in accidentalibus?

Aliud dicendum, si in solis accidentalibus cambii partibus falsum occurrat, & reus inde nihil capiat detrimenti. Tunc enim reus condemnari solet, quia nec cambium a se datum negat, nec debitum inficiatur: contra actorem tamen merito decernitur inquisitio de falso. Elegans hanc in rem praeiudicium mecum communicauit ICtus eximius. Iudaeo Halberstadiensi a viro quodam illustri traditae fuerant litterae cambiales super 275 imperialibus. Eae in numero singulari conceptae fuerant: *den ..... zahle ich auf diesen meinen Sola Wechsel-Brief die Summa von Reichs-Thaler* 275. Iis autem praeter debitorem principalem subscripserat C. C. E. quam subscriptionem iure cambiali loco *aualli* vel fideiussionis esse, supra iam monuimus. Iudaeus autem pro *Ich* rescripserat *Wir*, pro *mein*, *unser*, & in fine addiderat verba: *Vnd vvollen vvir in solidum dazu beyderseits verpflichtet seyn.* Debitore principali bonis lapso, cambium per notarium offerebatur fideiussori C. C. E. qui respondit, paratam quidem iam & sepositam fuisse pecuniam Iudaeo destinatam, sed quum videat, litteras dolose esse deprauatas: se ad solutionem haud obstrictum sibi videri. Caussa in iudicium deducta, absoluebatur C. C. E. reus, quia falsum tam erat manifestum, vt in oculos incurreret. Iudaeus nullitatis arguebat sententiam, actisque ad Ordinem ICtorum Halensium transmissis sequuta est sententia nomine Regis potentissimi concepta: *Nunmehro aus den Acten soviel zu befinden, dass Implorat die Wechsel-Schuld der 275. Reichsthaler Einvvendens ungeachtet zu bezahlen schuldig. So viel aber das angegebene falsum betrift; Würde Implorat schvveren, dass in dem Wechsel-Brief die Weränderung der Worte, Ich und Mein, ohn sein Wissen vvürcklich geschehen, und die am Ende befindliche clausul eigenmächtiger Weise dazu geschrieben vvorden: so ist alsdenn unserm Fisco vvegen des begangenen falsi seine zustehende iura vvieder den Iuden zu beobachten nochmals billig aufzugeben. V. R. W.* Rationes dubitandi & decidendi, a nobis latinitate donatae, tales erant. Quamuis Imploratus ideo, quod cambium in pluribus passibus mutatum ipsaque clausula, *Vnd vvollen vvir in solidum dazu beyderseits verpflichtet seyn*, se inscio inserta sit, existimet, se ob *L. 2.4. ff. de*

prob. neque ad recognoſcendum documentum falſum & adulteratum, neque ad ſoluendos 275. imperiales obſtrictum eſſe; quamuis etiam Iudaeus, ſe conſcio vel occaſionem dante, hanc mutationem eſſe factam conſtanter neget, & vrgeat contra, eam a famulo ſuo Aaron Samſon ex imprudentia magis, quam doloſe, factam oportere, & hinc ob nudam praeſumtionem ſine liquida probatione indicium falſi nullum adeſſe, ob quod a Procuratore fiſci adcuſari poſſit per *L.* 14. *C. de falſ.*: Attamen quia Imploratus, quod cambium hoc ante hanc mutationem Iudaeo datum ſubſcriptione ſua firmarit, inficiari non poteſt: huiuſmodi ſubſcriptio autem cambii alieni ſecundum iura collybiſtica inuoluat auallum, vi cuius ſubſcribens ſe cambii poſſeſſori legitimo ad ſolutionem iure cambiali exigendam obligat, reſeruato ſibi aduerſus debitorem principalem regreſſu. LVDOVICI *Proc. camb. p.* 123. & 151. & *Diſput. de mul. camb.* §. 29. Quia etiam idem imploratus *fol. Act.* 4. dum Notario dixit, paratam iam fuiſſe pecuniam Iudaeo deſtinatam, veritatem huius debiti cambialis non obſcure agnouit. Quo caſu ſane iniquum eſſet, ob mutationem in cambio factam, & quam non factam eſſe, reipublicae magis quam priuati intereſt, ſummam debitam ſoluere detrectari. Quia denique, quod ad falſum attinet, Iudaei negationi ſoli non multum tribuendum, idque in ſe poena digniſſimum & a Procuratore Fiſci omnino vindicandum videtur, maxime ſi in poſterum cauſſa cognita pateſcat, eum, qui cambium mutauit, clauſula ſub finem adſuta intendiſſe, vt C. C. E. loco fideiuſſoris fieret correus, eique regreſſus aduerſus debitorem principalem intercluderetur, ad quam inquiſitionem tamen fiſcalem nondum in promtu eſſe indicium legitimum, niſi Imploratus adſerta ſua iureiurando firmaret: non potuimus non, prout ſententia prae ſe fert, iudicare.

§. XVII.

Quis damnum ex falſo cambio ferat?

Ita falſum vitiat vel non vitiat cambium, ſi quaeſtio incidit, ſumma ſoluenda ſit nec ne? At quum quatuor perſonae ordinarie intercedant in cambio traſſato: alia inde naſcitur quaeſtio, quis damnum inde emergens ferat? Sic poteſt ſane contingere, vt Titius Maeuio debeat mille, & Iauolenus falſarius offerat Titio cambium, quod Maeuii nomen praefert, quoque Maeuius iuſſiſſe fingitur, vt mille ſoluantur Iauoleno. Cui quaeſo nummi pereunt? Cui, niſi domino? qualis hic fingitur Maeuius, ſimul ac Titius bona fide ſoluit. Hinc ſoluens abſoluendus procul dubio, ſiue falſarius totas litteras collybiſticas praeter ſubſcriptionem confixerit, ſiue verarum poſſeſſionem nactus ſe pro praeſentante geſſerit, modo

do a soluente absit omnis fraudis suspicio, vel culpa plene vacet, neque vllius argui possit negligentiae. *L.* 13. *C. mand.* Ita iudicatum refert SCACC. *de Commerc. & Camb. §.* 11. *Gloss.* 5. *n.* 342. quocum iungi possunt SPERAND. *Negot. & Campsf. Industr. p.* 11. REMER. *de ver. obligat. val. sect.* 11. *cap.* 13. *§.* 68. MEV. *Decis. Part.* v. *Dec.* 175. *n.* 6. Idem dicendum, si genuinas litteras deperditas falsarius inuenerit, & se pro praesentante in cambio gesserit, si & hoc casu soluenti nulla culpa potest imputari. FLECK. *Bibl. Iur. Ciu. cap.* 14. *lib. III. Tit.* 5. *n.* 25. quamuis hic non tam in litteris, quam in persona falsum reperiatur. Haec de eo casu, vbi subscriptio vera Maeuii adest, vel verum cambium ab eo datum in falsarii manus incidit. Quod si contra falsarius trassanti plane subiecerit cambium, vel eius nomen finxerit: acceptans suo periculo soluit, nec aduersus trassantem, sed aduersus falsarium habet regressum. HEYDIG. *cap.* 14. *p.* 127. Nec interesse videtur, falsum sit apertum, & in oculos incurrat, an artificiosius & parum manifestum. Nulla enim ratio est, cur vel remittens vel trassans damnum ferat, quum neuter cum soluente contraxerit, neque vmquam eum soluere iusserit. *L.* 34. *§.* 4. *ff. de solut.*

§. XVIII.

Vitium cambii ob correalem obligationem.

Aliquando porro vitiosa fiunt cambia, quibus correalis obligatio introducitur, si correi non omnes subscripserint, & alia persona accesserit, quae non eo animo subscripsit, vt obligaretur, sed vt satisfaceret officio. Dubitatio tunc nasci solet, an id vitium sit ita comparatum, vt auertat cambii recognitionem? Denuo respondendum, huic exceptioni in processu cambiali locum non esse, nisi vel in oculos incurrat vitium, vel reus praesumtione haud leui adiuuetur. Eidem, quem paullo ante laudaui, viro doctissimo acceptum fero casum, ex quo, quid mulieris possit calliditas, intelligitur. Mulier quaedam satis, vt tum videbatur, opulenta, A. E. K. a D. S. aliquot millia mutua acceperat, & pacta fuerat cum creditore, se & cambium proprium daturam, & a duobus filiis maiorennibus I. V. K. & A. K. impetraturam, vt tanquam correi se obligarent. Concipiebatur itaque cambium nomine trium correorum: *Künfftig-zahlen vvir drey vor einen, und einer vor drey, und also in solidum die Summa:* subscribebat filius natu maior I. V. K. quum autem, vt supra diximus, in ducatu Magdeburgico mulier, quae non exercet mercaturam, curatorem adhibere teneatur: mittebat litteras ad curatorem suum N. S. qui & ipse subscribebat hac formula: N. S. *curatorio nomine der Fr. A. E. B. vervvittvveter K.* Eo facto cambium tradebatur D. S., cuius filiam filius natu mi-

nor A. K. paullo post vxorem ducebat. Tantum vero abest, vt & is subscriberet, vt potius D. S. cambium hoc indossaret, & post ea tota illa familia debitrix bonis laberetur. Indossatarius itaque actione cambiali pulsabat Curatorem S. tamquam correum, qui ab incluto ICtorum Halensium Ordine petebat consilium, an exceptione tutus sit aduersus indossatarium? Et sane si dicendum, quod res est, vix dubitandum videtur, quin ad recognoscendum condemnari potuerit reus. Cambium enim diserte mentionem faciebat trium correorum: tres autem subscripserant, A. E. K. I. V. K. N. S. Deinde quamuis N. S. adscripsisset, se subscribere curatorio nomine *der Fran A. E. K.* nihil tamen noui videbatur, eumdem & tamquam curatorem, & tamquam correum subscribere. Denique exceptio rei in eo consistebat, quod tertii correi subscriptio dolo vel matris vel creditoris D. S. tamquam soceri eius, fuerit omissa. Sed hoc non constabat ex cambio, adeoque altioris indaginis videbatur. At non leues tamen doli erant praesumtiones. N. S. enim subscripserat curatorio nomine, idque expresse adiecerat nomini suo: correalis autem obligatio non praesumitur, si alia obstet praesumtio fortior. Deinde acceptatio facta erat his verbis: *An uns* A. E. K. & I. V. K. Curator autem cambium non simul acceptauerat, ex eoque videbatur manifestissimum, illum non tamquam correum, sed ex officio tamquam curatorem subscripsisse. FRANK. *Inst. Iur. Camb. lib.* II. *Sect.* IV. *tit.* 4. §. 4. BERGER. *Elect. Discept. for. Tom.* I. *p.* 801. Denique illum Ordinem consultissimum non parum mouebant praesumtiones, contra D. S. tertii correi socerum, ipsamque eius matrem A. E. K. militantes, cui ex re lautissima intra breue tempus nec res nec fides supererat. Et hinc non dubitauit tum pro Curatore respondere. Quem vero euentum res habuerit, nescio: nisi quod & indossatarius postea idem fatum expertus & bonis fere lapsus, paullo segnius rem dicatur vrsisse.

§. XIX.

Vitium ex forma litterarum cambialium.

Quae hactenus exsequuti sumus, vitia fere ad falsi crimen vel stellionatum referas. Sunt tamen & alia, quae ex ipsa litterarum formula & conceptione resultant. Sane aliquando creditor vel indossatarius existimat, sibi in manu esse cambium, quum non nisi assignationem possideat. Eius vero natura a cambio quam diuersissima est, quum in eo tantum consistat, vt vnus mandet duobus, alteri, vt suo nomine soluat, alteri, vt ab hoc accipiat. *L.* 27. §. 2. *ff. de legat.* 3. STENGER. *de Assignat. mercat.* §. 1. Vnde primus, qui mandat, vocatur *adsignans, der Adsignant, der Ausgeber.* STENGER. *ibid.*

ibid. p. 3. alter, qui pecuniam accipit, *Adſignatarius, der Innhaber.* STRYK. *Diſſert. de iure adſignat. inter mercat. in Vſu Digeſt. tit. de hered. vel act. vend.* §. 29. & is denique, qui ſoluit, *adſignatus* vocari ſolet. *Ord. Camb. Dantiſc. art.* 1. Ea vero tota a cambio differt. Nec enim adſignatio adſignantem liberat, quamuis ab adſignatario acceptata. FRANCK. *Inſt. Iur. Camb. lib.* 1. *Sect.* III. *tit.* 9. §. 9. & ſemel facta poteſt reuocari, niſi adſignatarius adſignantis creditor ſit. STRYK. *l. c.* §. 51. nec denique rigori actionis cambialis ſubiecta eſt, nec aliis cambii effectibus gaudet.

§. XX.

An indoſſari adſignatio & inde actio cambialis inſtitui poſſit?

Belliſſimam ſpeciem idem, quem ſaepe laudaui, vir doctus mihi ſubminiſtrauit. Mercator in Luſatia G. Q. alteri C. B. litteras dederat, quibus D. Q. mercatorem Vratislauienſem iuſſerat ſoluere. Hae tales erant:

> *Zwey Monath nach dato geliebe Herr D. Q. in Breslau gegen dieſe meine adſignation ohne acceptation an Herrn C. B. oder Ordre Reichsthaler* 800 *zu bezahlen. Es ſoll mich validiren.*
> *Löbau, den* 18. *Mart.* 1719.

rthlr. 800 *in* 7 & 17. x

G. Q.

Paullo poſt C. B. adſignatario bonis lapſo, adſignans adſignatum D. Q. per litteras ſoluere vetuerat. Decoctor tamen C. B. interea hanc adſignationem *indoſſauerat in bianco.* Vnde I. G. v. W. tanquam indoſſatarius, illam veluti cambium Adſignato obtulit, & repulſam paſſus proteſtationem interpoſuit, ac denique actionem cambialem aduerſus Adſignantem G. Q. inſtituit. Quaerebatur, an locus eſſet actioni cambiali, & an excluſis exceptionibus, litis ingreſſum impedientibus, reus ad recognoſcendam illam chartam eſſet obſtrictus? Idque rationibus ſolidiſſimis ſuffultus negabat inclutus ICtorum Hal. Ordo, quorum reſponſum operae pretium fuerit integrum inſerere: *Ob nun wohl* 1, *die Rechte vermögen, daſs bey contracten die in loco contractus übliche Rechte zu beobachten, welches allhier aus dem fundament, quod ibi quis contraxiſſe videatur, vbi ſolutio facienda,*

L. 21. *ff. de O. & A.*

Colleg. Arg. ad tit. ff. de iud. n. 2. 31.

die Stad Breſlau zu ſeyn ſcheinet, als woſelbſt die aſſignirten 800 *Reichsthaler vermöge der ausgeſtellten aſſignation bezahlet werden ſollen. Vnd aber* 2, *daſige Wechſel-Ordnung de anno* 1716. *art.* 37. *aus-*

drucklich disponiret, dass vvegen ausgestellter assignationen bey nicht erfolgter zahlung nach Wechsel-Gebrauch verfahren vverden solle. Hiernechst auch 3, *in solchen fällen durchgehends gevvöhnlich und der praxi gemäs ist, da's der Innhaber eines auf ihn indossirten Wechselbriefes, vvann derselbe vvegen nicht erfolgter zahlung protestiret vvorden, seinen regress nicht allein an den Indossanten, sondern auch an den Ausgeber nehmen, und insonderheit in dem Fall, da iener nicht mehr soluendo, sich sogleich an diesen halten könne.*

Ord. Camb. Wratisl. art. 2. 3.

KOENIGK. *Ammerck. zur Leipz. Wechsel. Ordn.* §. 19. *n.* 2.

Welches allhier üm so vielmehr scheinet statt zu finden, da 4, *die richtige Bezahlung der valuta durch die clausul: Es soll mich validiren, in der assignation selbst scheinet zugestanden zu vverden. Zudem auch* 5, *die assignation nicht nur an C. B. sondern auch an dessen ordre gerichtet ist, und daher ienem freygestanden, dieselbe vveiter zu indossiren, mithin deren Eigenthum an einem andern zu übertragen.*

Savary Parfait négotiant. P. 1. *L.* 3. *C.* 5. *p.* 123. 181.

Welches Indossement so dann die Wirckung hat, dass Indossatarius sich schlechterdings an den Ausgeber halten kan, und auf die exceptiones, die dem Indossaten im Wege stehen möchten, insbesondre except. non num. pec. vel acceptae valutae sich gar nicht einlassen darf.

Leipz. H. G. O. tit. XI. §. *allermassen.*

HOEKNER *de indossam. litt. camb. cap.* IV. §. 4. 5.

Wie dann auch 6, *Imploranten nicht scheinet im Wege zu stehen: dass B. die assignation nur in bianco indossiret, und die Ausfüllung derselben erst nach geschehener praesentation hinzugethan: allermassen dieses dem Wechsel-Gebrauch nach von dem Innhaber eines Wechsels allerdings geschehen kann.*

BERG. *Elect. Discept. for. Part.* II. *Suppl. p.* 356. TIT. *Iur. Priu. Lib. X. cap.* V. §. 46. 49. LVDOV. *Proc. camb. cap.* IV. §. 26. 88.

So gar, dass solche Ausfüllung auch nach geschehenem protest, vsque ad motam litem annoch statt findet.

BERG. *Oecon. Iur. p.* 741. *n.* 3. KOENIGK. *Anmerck. ad Ius camb. Lips. art.* XI. *n.* 6.

Daher es denn fast dass Ansehen gevvinnen möchte, dass Implorans

in

in seiner Intention genugsam gegründet, und also nach Wechsel-Recht, oder doch wenigstens executive zu klagen wol befugt gewesen.

Dennoch aber und dieweil 1, *eine assignation, dergleichen Q. ausgestellet, kein Wechsel ist, und daher aus selbiger nach Wechsel-Recht nicht geklagt werden kan.*

Edict. El. Sax. de anno 1699. *n.* 3. 4.

Hiernechst auch 2, *das Rechs des Indossements bey blossen assignationen nicht statt findet,*

HOEKNER *de litt. camb. indossam. cap.* 1. §. 7.

immassen ein assignatarius als ein blosser Gevollmächtiger des assignanten anzusehen, auf welchen per nudum mandatum kein Wechsel transferiret werden kan.

COCCEI. *de Assignat.* §. 10.

Dannenhero auch einem assignanten allezeit frey stehet, die ausgestellte assignation nach Gefallen zu wiederruffen.

STENGER. *de Assign. merc.* §. 42. KOENIGK. *l. c. ad* §. 25. *n.* 1.

Woraus dann folget, dass, da solches im gegenwärtigen Fall von Q. geschehen, die gantze assignation dadurch gäntzlich erloschen. Zudem 3, *ex documento quaest. auch nicht einmal executive geklagt werden kan, ehe und bevor ietziger Implorant sich ad causam legitimiret, und die von B. an ihn geschehene cession und deren Richtigkeit, wie auch die vom cedente sowol als cessionario geleistete valuta erweisen.*

LVDOV. *de legit. ad caus.* §. 14. 19.

Endlich auch 4, *die obangeführten rationes dubitandi von keiner Erheblichkeit seyn: immassen, soviel die erste anbetrifft, dasjenige, was de loco contractus consumti angeführet worden, nur von demjenigen Fall zu verstehen, da de obligatione acceptantis die Frage ist, als in dessen regard der Contractus eigentlich in loco solutionis geschlossen wird. Dahingegen, soviel die obligation des Ausgebers betrifft, nicht der locus destinatae solutionis, sondern locus initae conventionis pro loco contractus zu achten.*

SCACC. *de Commerc. & camb.* §. 11. *gloss.* 5. *n.* 218. SPRENG. *Wechsel practic.* §. XI. RAPH. *de Turre de camb. Disp.* 1. *qu.* 12. *n.* 9.

Woraus sich dann 5, *von selbsten ergiebet, dass die Bresslauische Wechsel-Ordnung worauf Implorant seine intention fundiren will, hieher keines weges gehoere, weiln sie zu Loebau nicht recipiret, auch auf gegenwärtigen casum nicht einmal applicable ist, angesehen darinnen nur denenjenigen die privilegia zugestanden werden, welche würcklich acceptiret worden.*

Ius

Ius camb. Wratisl. art. 37. *verbis : Erfolget die acceptation , so erlangen selbe dadurch die qualitaet eines Wechsel-briefes.*

solches aber von Q. assignation nicht gesaget vverden kan , als vvelche vveder acceptiret vvorden , noch die qualitaet eines Wechsels per acceptationem erlangen koennen , immassen der Assignant ohnzvveiffel eben darum die clausul : ohne acceptation miteingerücket , damit dieses sein mandat nicht per acceptationem als ein Wechsel angesehen vverden moechte : Aus vvelchem 6 , *ferner fliesset , das der vermeinte Indossatarius v. W. vveder seinen regress an den Assignanten nehmen , noch* 7 ; *solche assignation nach Art eines Wechsel-briefes mit protest zurück senden , oder aus selbiger gegen den Assignanten nach Wechsel-stil klagen koennen. Ausserdem* 8 , *die beygefügte clausel : Es soll mir validiren , die von B. geleistete valuta keinesvveges bevveiset , sondern nur so viel saget , das die von dem Assignato an B. geschehene Auszahlung auf des Assignantis Rechnung als gezahlt passiren solle. Dahero solche Worte nur auf das , vvas zvvischen dem Assignanten und Assignato vorgehet , ihr Absehen haben , den Assignatarium aber so gar nicht angehen.*

TIT. *Iur. Priuat. Lib.* X. *C.* 5. §. 45.

das sie vielmehr bey Abfassung und erfolgten Indossament eines Wechsels nach der sonst einstimmigen Meinung der Wechsel-scribenten vor ein zeichen der nicht geleisteten valuta anzusehen sind.

SAVARY *Parf. Negot. C.* IV. *p.* 112. ZIPFEL. *de Tesser. collyb. sect.* VI. §. 17. KOENIGK. *de litt. camb. praesent.* §. 10. *n.* 12.

Zudem 9 , *B. als ein blosser Assignatarius kein Recht per indossamentum auf einen andern transferiren koennen , immassen er nicht nur schon fallit gevvesen , sondern auch ohnedem das Recht zu indossiren , vvie oben sub n.* 2. *ervviesen vvorden , blossen Assignatariis nicht zukommen kan. Endlich* 10 , *das erfolgte indossement , vvenn es auch sonst in allen seine Richtigkeit hatte , schon darum gantz unkrafftig seyn vvürde , vveil es in bianco geschehen , und nach Ausvveisung des protests allererst nachher von Implorantem extendiret vvorden , vvelches nach den vornehmsten Wechsel Ordnungen für unzulässig*

Brandenb. O. C. art. 13. *Guelph. art.* 43. *Magdeb. & Halberst. art.* 26. *Brunsu. art.* 20. *Dant. Sc. art.* 27. *Lips. art.* 11.

und ad legitimationem ad caussam unzulanglich erachtet vvird. Eiusmodi enim inductionum magnus abusus esse potest , vt scilicet praeter intentionem cedentis alterius nomen deinde in illo albo spatio exprimatur , cui tamen principalis ius cedere noluit. Quare si quis litteras cum solo nomine cedentis in dorso producit , eae ad legitimationem ad caussam non sufficiunt.

LVDOV.

LVDOV. *de legit. ad cauſ.* §. 34.
Als halten wir dauor, daſs Implorant gegen Imploraten weder nach Wechſel-Recht noch executiue zu klagen befugt, und daher Implorat von der Klage, immaſſen ſie angebracht, zu entbinden, jener aber in expenſas zu vrtheilen und mit ſeiner etwan habenden praetenſion allenfalls ad proceſſum ordinarium zu verweiſen. V. R. W. Tam facile itaque incautos decipit formula adſignationis, vt quum teſſeram collybiſticam accipere ſe putent, nubem pro Iunone amplectantur.

§. XXI.

Vitioſum cambium, in quo cambii non fit mentio.

Par ratio eſt omnium chartarum, quae quamuis formam cambiorum prae ſe ferant, cambii tamen nec explicitam, nec implicitam faciant mentionem. Vitioſae enim illae ſunt eatenus, vt non ſufficiant inſtituendae actioni cambiali, ſed adſignationum tantum habeant effectum, vel chirographi, ex quo exſequutiue tantum agi poſſit. Hinc *in Leg. Dan. lib.* V. *cap.* XIV. *art.* 8. diſerte cauetur: *es ſolle ausdrücklich darinnen bekannt werden, daſs es ein Wechſel-Brief ſey.* Et quamuis id alii non putent neceſſarium, veluti B. STRYK. *de Accept. litt. camb. cap.* III. §. 9. TITIVS *Iur. Priuat. lib.* X. *cap.* 5. §. 21. & alii: res ipſa tamen docet, ſi nulla plane fiat cambii mentio, e. g. *der Herr zahle an Meuium die Summa von* 1000. *Reichsthaler*, rem altioris fore indaginis, cambium hoc ſit, an adſignatio, adeoque cambiali rigori locum non futurum, quia proceſſus cambialis ea eſt natura & indoles, vt omnia, quae actor in libello adfirmat, ex ipſis litteris cambialibus ſtatim clara ſint & liquida. Vnde cambii mentionem vel explicitam: *der Herr zahle auf dieſen meinen Wechſel-Brief*, vel implicitam: *der Herr zahle auf dieſe ſecunda, wann prima noch nicht bezahlet.* recte requirunt Illuſtris a BERGER. *Elect. Diſcept. for. p.* 706. *Suppl. Tom.* I. *p.* 48. 52. *ſeq. Suppl. ad Elect. Proceſſ. Exſequut. theſ.* L. *poſ.* 24. *p.* 9. WERNH. *comp. Iur. lib.* IV. *tit.* 29. §. 2. RIVIN. *Enunc. Iur. ad Proc. Ord. Sax. tit.* XXV. *Enunc.* XXII. FRANCK. *Inſtit. Iur. Camb. lib.* I. *ſect.* I. *tit.* VI. §. 7. 8. D. KOENIGK. *ad Ius Camb. Lipſ.* §. 3. *annot.* I. *p.* 6. vbi & praeiudicio duplici eam ſententiam confirmat.

§. XXII.

An & illud, in quo valutae mentio non facta.

Quantae vtilitatis ſit haec obſeruatio, vel inde patet, quod contingere poſſit, vt aliquando omiſſa cambii mentione ne exſequutiue quidem ex charta huiuſmodi agi poſſit. Si enim expreſſum eſt, eam eſſe cambialem vel collybiſticam, parum refert, valuta expreſſa ſit nec ne, quia cambialis actionis tantus eſt rigor, vt locum plane nullum relinquat exceptioni non numeratae pecuniae.

ZANGER. *de Except. Part.* II. *cap.* XIV. *n.* 54. LVDOV. *Proc. camb. cap.* II. §. 6. KOENIGK. *ad Ius Camb. Lipſ.* §. III. *annot.* 2. *p.* 7. Id quod etiam celebriores leges cambiales agnoſcunt, veluti *Lipſienſ. art.* 3. *March. & Magdeb. art.* 1. *Brunſu. art.* 28. *Auguſt. art.* 7. *Francof. art.* 15. *Dantiſc. art.* 16. *Colon.* §. 4. Et ſi vel maxime valutam leges deſiderant, quod quaſdam facere *cap.* I. §. 22. monuimus: tamen nec vitiatur proceſſus cambialis, poſt acceptationem factam, nec ante eam vlterius, quam vt reus audiendus ſit, ſi pecuniam ſibi haud numeratam eſſe, in continenti probare queat. At vbi omiſſum eſt cambii vocabulum, adeoque chirographi naturam induunt chartae: non facta valutae mentione ne exſequutiuo quidem proceſſui erit locus, quippe qui ex iis demum naſcitur inſtrumentis, in quibus cauſſa debendi ſpecialis expreſſa eſt. Siquidem inſtrumentum alias non probat, ſed aliunde ſumenda erit probatio. *L.* 25. §. 4. *ff. de prob. Meu.* 2. *Deciſ.* 22.

§. XXIII.

Quo caſu inutile fiat teſſera amiſſa cambium?

Vitioſae porro aliquando fiunt teſſerae collybiſticae, in ſe ſatis perfectae, ſi vel *praeſentatio* non rite ac more inter mercatores recepto fiat, vel *proteſtatio* omittatur, vel ſane, quod ad priorem caſum attinet, contingat, vt cambium vnicum (*ein ſola Wechſel-Brief*) pereat, adeoque iuſto tempore nequeat offerri, antequam autem aliud a traſſante adueniat, traſſatus bonis labatur. Sane tunc inutilis erit noua illa teſſera cambialis, quia nec quiſquam eſt, qui eam acceptare teneatur, nec aduerſus traſſantem datur regreſſus. MARPERG. *Deſcr. nund. cap.* X. *pag.* 23. 24. MARTA *Digeſt. nouiſſ. tit. Epiſtola cap.* XVII. Quamuis enim ſola amiſſio teſſerae contractum inter traſſantem & remittentem haud exſtinguat: SIG. SCACC. *de Commerc. & camb.* §. II. *gloſſ.* 5. *n.* 347. *ſequ.* SPRENG. *Pract. camb.* §. XIII. §. 90. (quicquid occlamet cum aliis MARQVARD. *de Iure Mercat. lib.* II. *tit.* 12. *n.* 63.) & hinc praeſtita cautione non modo traſſans nouam teſſeram dare, ſed & traſſatus, ſi ſemel acceptauerit, pecuniam exſoluere debeat: *Ius Camb. Lipſ.* §. 33. *March. art.* 29. *Magdeburg. art.* 25. *Dantiſc. art.* 27. FRANCK. *Inſt. Iur. camb. lib.* II. *Sect.* III. *tit.* 4. §. 4. *ſeqq.* nihil tamen cauſae eſt, cur traſſans maneat obſtrictus, ſi inter moras praeſentantis traſſatus bonis labatur, nec aequum iudicatur, traſſantem ferre debere damnum, quod alter ſua culpa ſentit. Deinde quamuis paullo ante dictum ſit, contractum inter remittentem & traſſantem amiſſa teſſera non infirmari: tamen & hoc caſu non ſemper obtinebit rigor cambialis. Quid, ſi enim traſſans neget, ſe valutam accepiſſe? quid, ſi inficietur, huiuſmodi contractum initum eſſe? Tunc ſane

ſane remittens agere non poterit cambialiter, ac ne exſequutiue quidem. Nec enim teſſera adeſt, quam recognoſcat traſſans, & tota narratio libelli facta complectetur altioris indaginis, adeoque eo ipſo vitiabitur contractus cambialis, eatenus, vt ordinario proceſſu agere teneatur remittens. Quod ipſum quoque eo caſu continget, ſi poſt acceptationem perierit teſſera, & traſſatus ſe acceptaſſe neget. Vnde in legibus cambialibus non abs re dicitur, quod amiſſa teſſera rigor cambialis praeſtita cautione tunc demum locum habeat aduerſus acceptantem: *Wann ein acceptirter Wechſel-Brief verlohren vvird, und der debitor Schuld geſtändig iſt.* Videantur *Ius Camb. Lipſ.* §. 33. & reliquae leges cambiales paullo ante citatae, quibus addenda *Ord. Camb. Hamb. nou. art.* 42. vbi ita ponitur: *Wann ein acceptirter Wechſel-Brief verlohren vvird, und der acceptant der Schuld geſtändig oder ubervvieſen iſt* (quod fieri non poteſt niſi proceſſu ordinario) *bleibet gegen denſelben das Wechſel-Recht in vollen Würden*, id eſt, ſi proceſſu ordinario alter conuictus ſit, quod cambiale debitum contraxerit, tunc aduerſus illum exſequutio ſecundum ius cambiale fieri poterit.

§. XXIV.

Item omiſſa proteſtatione.

Multo magis vitiatur cambium omiſſa proteſtatione, eo quippe fine interponi ſolita, vt, qui ſpe ſolutionis excidit, iura ſibi omnia aduerſus traſſantem & reliquos obligatos integra ſeruet. Ea vero opus eſt, ſiue teſſeram acceptare recuſet traſſatus, ſiue facta acceptatione plane non ſoluat, ſiue ſolutionem iuſto diutius protrahat, ſitque adhibito notario cum duobus teſtibus, quocumque tempore, & a Notario in inſtrumenti ſollemnis formam redacta ſtatim remittenda traſſanti, FRANCK. *Inſt. Iur. Camb. lib.* I. *ſect.* IV. *tit.* I. *ſequ.* Siue itaque proteſtationem quis plane omittat, ſiue traſſantem vel auctorem ſuum ea de re non reddat certiorem, ſiue inſtrumentum proteſtationis haud tranſmittat; regreſſum amittet, adeoque inutile fiet cambium, SIGISM. SCACC. *de Commerc. & camb.* §. 11. *gloſſ.* 5. *quaeſt.* 10. *n.* 325. FRANCK. *l. c. tit.* I. §. 25. niſi eo caſu, quo traſſatus, facta acceptatione, non ſoluit, & ob iſtam moram interpoſita non eſt proteſtatio. Quamuis enim tunc de damno inde emergente traſſans non teneatur ob proteſtationem omiſſam: acceptantis tamen obligatio adhuc ſalua eſt, adeoque praeſentans aduerſus illum adhuc cambialiter agere ſuumque, ſi ſoluendo ſit, conſequi poterit. CARPZOV. *Diſp. de Camb.* §. 54.

§. XXV.

Quid ſi proteſtatio

Ob omiſſam vel non ita interpoſitam proteſtationem cambium & tunc vitium capit, ſi non culpa praeſentantis, ſed vel mandatarii,

culpa mandatarii vel notarii omissa?

rii, vel ipsius notarii non rite facta sit. Non magis enim regressum tunc habet aduersus auctorem suum, vel aduersus trassantem, quam si ipse negligentiae posset coargui. Quemadmodum enim vel iure communi procurator officio suo minus recte functus negligentia sua domino nocet: *L.* 10. *C. de procur.* ita id multo magis obtinebit in negotio cambiali, vbi omnia veluti ad vivum resecantur, & saepe vel in hora magnum periculum vertitur. Nec tamen in vniuersum inutile erit hoc cambium, quum & aduersus mandantem, cuius negligentia hoc accidit, regressum habeat, *Ius Camb. Wratislau. art.* 9. *Guelpherb. art.* 38. LESER. *Resol. dub. camb.* & aduersus ipsum Notarium, tam male functum officio suo. Est enim id generatim expressum in Maximiliani I. Aug. *Notariat-Ordnung anno* 1512. *art.* 3. verbis: *Als lieb ihnen sey (zusamt dem, dass sie Wiederunge der Schaden und Interesse denen, so durch sie versaumet oder verführet werden, zu thun schuldig sind,) unsere schwere Vngnad, Straf und Buss zu vermeiden.*

§. XXVI.

An omne cambium possit indossari?

Saepe & indossamentum vitiosum est. Indossamentum modo esse cessionem cambii, modo nudum mandatum, iam supra *cap.* I. §. IX. monuimus. De hoc iam aliquid vlterius monere nihil attinet. Illa fieri ordinarie potest ab omnibus, ad quos cambium pertinet, siue in tessera haec verba occurrant; *An Titium oder dessen* ordre vel commissi siue non occurrant. Quamuis enim id neget D. KOENIGK. *Annot. ad Ius camb. Lips.* §. XI. nulla tamen videtur obstare ratio, quo minus, quod meum est, alii cedere queam. LVDOVIC. *Proc. camb. cap.* IV. §. 23. *cap.* IX. §. 7. nec sane interest trassati, mihi, an indossatario soluat. LVDOV. *l. c.* FRANCK. *Lib.* I. *Sect.* II. *tit.* 5. §. 8. At aliud tamen in Gallia receptum, adeoque vitiosum ibi erit indossamentum, si in tessera verba illa: *oder dessen Ordre desiderentur. Ord. Mercat. Ludou.* XIV. *tit.* V. *art.* 30. Nec magis illud ex quorumdam locorum legibus valet, si indossamentum vel cessio fiat in alium locum, quam qui in cambio expressus est. *Ord. camb. Lips.* §. 30. Imo Bulsani & in Italia plane euanidum & inutile habetur quodcumque indossamentum. *Ord. camb. Bulsan. art.* 8. DV PVY *de art. litt. camb. cap.* XIII. §. 7. *edit. Lat.* Quibus casibus facile quidem, sed tamen non vbique, vitiatur indossamentum.

§. XXVII.

Vitiosum indossamentum in bianco.

Vbi huius generis non exstant sanctiones, dubium equidem non est, quin indossamento locus sit: at fieri tamen potest, vt vitietur, si fiat in *bianco*, id est, relicto spatio, cui indossamentum deinde

deinde inſcribatur, pro lubitu poſſeſſoris: cuius rei exemplum iam ſupra §. XIX. vidimus. Eiuſmodi enim indoſſamentum fieri prohibent *Ius camb. Lipſ.* §. XI. *March. art.* 30. *Pruſſ. art.* 25. *Magdeburg. art.* 26. *Auguſt. art.* 11. *Dantiſc. art.* 27. ob innumeras, quae hic latitare ſolent, fraudes. Non ergo cambialis actionis rigor locum habet aduerſus eum, cui ſolutio mandatur, quamuis facta ſit acceptatio, niſi ipſe *indoſſans* ante ſolutionem illud ſpatium expleuerit. LVDOV. *Proc. camb. cap.* IV. §. 25. TITIVS *Iur. Priu. Lib.* X. *cap.* V. §. 46. 49. Indoſſantem dico id explere debere. Quum enim fraudis euitandae cauſſa *indoſſatio in bianco* prohibita ſit: quid quaeſo id ad euitandas fraudes faceret, ſi ipſe poſſeſſor manu ſua ſpatium expleret, teſſeramque ſibi ceſſam, & valutam a ſe numeratam eſſe, fateretur? An ſic certior erit indoſſatus, quam pridem, quum ei indoſſatarius teſſeram cum *indoſſamento in bianco* offerret? Vnde omnino ſuffragandum hic videtur ſententiae Dni LVDOV. *l. c. p.* 77. Nec obuerti nobis poterit praxis quotidiana procuratorum iudicialium, qui miſſas ſibi pro mandato chartas puras (*blanquets*) ipſi explere ſolent, eo effectu, vt eiuſdem habeantur virtutis, ac ſi ab ipſo mandante fuerint conſcriptae. SVENDEND. *ad Fibig. p.* 225. *ſequ.* Multum enim intereſt inter mandatum procuratorium & teſſeram collybiſticam. Illud dari ſolet cum ſubſcriptione: *Blanquet zur gerichtlichen Vollmacht an Herrn Titium in meiner vor den Stadt-Gerichten zu H. gegen M. obſchwebenden Rechts-Sache*, adeoque ſtatim patet, cui data ſit haec charta, quidque ipſi ſit inſcribendum, nec facile abuti ea poterit procurator, quum certae formulae & clauſulae mandatorum iudicialium in pleriſque locis receptae ſint, quibus & hunc procuratorem vti oportet. At indoſſamentum litterarum cambialium *in bianco* fit ſola ſubſcriptione nominis, ex qua, nec cui indoſſatum ſit, nec an valutam acceperit indoſſans, adparet. Vnde merito explenda eſt ab ipſo indoſſante. *Ius camb. Brunſu. art.* 43. niſi indoſſatarius alio modo perſonam ſuam legitimare, vel cautione praeſtita ſecurum praeſtare poſſit indoſſatum. Et ita reſpondit Collegium mercat. *Lipſ. d.* 18. *Iul.* 1694. *apud* KOENIGK. *in Parere* 13. *p.* 651.

§. XXVIII.

An Iudaeus Chriſtiano cedere poſſit indoſſamentum?

Quaeſtio porro hic oritur, an & Chriſtianus & Iudaeus ſibi inuicem cambia cedere poſſint? Sane omnes huiuſmodi ceſſiones in Germania lege publica prohibentur in *Rec. Imp. a.* 1551. §. 79. & *in Ord. Polit.* 1577. *tit.* XX. §. 4. Vtroque enim loco cautum, vt actio a Iudaeo ceſſa Chriſtiano nullius ſit effectus. Enimuero ſi & a receſſibus Imperii ob contrariam, quae inualuit, conſuetudi-

nem impune receditur: *L. 32. §. 1. ff. de Legib.* §. 11. *Inst. de I. N. G. & C.* nullum est dubium, quin vbique lex illa exoleuerit. Nam experientia, rerum magistra, docemur, Iudaeos vti alia instrumenta, ita & cambia in media Germania vbique impune cedere Christianis. Nec exempla desunt, quod debitor cessus, opposita licet illa exceptione, nihilominus ad solutionem condemnatus sit. Vid. Illustr. a BERGER *Oecon. Iur. Lib.* III. *cap.* V. *thes.* 4. *p.* 64. Sane cum H. P. mercator Iudaeo dedisset cambium, hic vero illud per sollemnem indossationem cessisset M. & sociis, mercatoribus Christianis, H. P. conuentus & hac & aliis exceptionibus se tuebatur. Nihilominus in Iudicio inferiore Hamburgi d. 7. Maii 1721. condemnatus est ad solutionem praestandam. Interponebatur appellatio, in qua instantia prior sententia a Senatu Amplissimo pure confirmabatur. d. 3. Octob. 1721. Denique reo Reuisionis beneficio vso, actisque more maiorum ad Ordinem ICtorum exterorum transmissis, iternm sequuta est sententia confirmatoria, reusque in expensas condemnatus est. Ratio ad hanc exceptionem pertinens ita se habet: *Ob er nun vvohl, betreffende die materialia, loco grauaminum anführet, ---- dass Appellaten auch so gar vvieder den klaren Reichs-Abschied de anno* 1577. *tit.* 20. §. *Es soll auch sich actionem contra Christianum a Iudaeo cediren lassen: ---- dennoch aber und dievveil ---- der angeführte Reichs-Abschied bey Wechsel-Indossements nicht beobachtet vvird, sondern ein Iude einen von einem Christen ausgegebenen Wechsel einem andern Christen der allgemeinen Wechsel-vsance nach gar vohl cediren kan.* BERG. *Oecon. Iur. Lib.* 3. *c.* 5. *th.* 5. *p.* 643. *Welches auch die Hamb. Wechs-Ordnung, indem sie die Iuden denen Christen parificiret, tacite einräumet. Ius camb. Hamb. art.* 13. *Als ist man nach Inhalt des Urtheils allenthalben zu erkennen bevvogen vvorden.* Imo illi ipsi Doctores, qui istius Recessus vsum aliquem superesse contendunt, varia tamen comminiscuntur, quibus ille eludatur facillime. Alii enim eum de Iudaeis interpretantur, qui publica auctoritate non tolerantur. B. STRYK. *Annot. ad Lauterb. tit. de hered. & act. vend. p.* 327. Alii tantum eas cessiones prohiberi censent, quae velandae vsurariae prauitatis caussa fiunt. *Carpzou. Part.* II. *Const.* XXX. *Def.* 45. *& Resp. Lib.* V. *resp.* 38. RICHTER *Decis. Part.* I. *Decis.* 36. *n.* 12. TIT. *Iur. Priu. Lib.* IV. *cap.* 4. §. 5. *p.* 460. rectius sane sibi consulturi, si sine ambagibus legem illam ab vsu recessisse, contrariaque consuetudine iam pridem exoleuisse, faterentur. Vnde hodie non temere verendum, ne indossamentum a Iudaeo factum in Germania vitiosum iudicetur, quum in cambiis iisdem iuribus perfruantur Iudaei,

ac

ac Christiani, nisi quod illi pecuniam solutam ad exactorem perferre; hi eam domi suae exsoluere iubentur. *Ius camb. August. art.* 34. *Brunsu. art.* 25. *Francof. art. vlt. Halberst. & Magdeb. art.* 30. *Wratislau.* §. 11.

§. XXIX.

Quibus indossare liceat?

Facilius contingit, vt vitiosum fiat indossamentum, si nimis saepe repetatur. Quemadmodum enim §. xxv. diximus, indossationem quibusdam locis plane non admitti: ita alibi admittitur quidem, sed non nisi semel, veluti Noribergae. *Iure enim cambiali istius vrbis art.* 10. cautum est, vt cambia saepius, quam semel, girata nec a mercatoribus pro cambiis habeantur, nec acceptentur, nec summa ex iis exigatur, nec interposita protestatione remittantur, vel instrumentum protestationis a notario super iis conficiatur. Paullo benignius est *ius camb. Guelpherbit. art.* 42. quod plures quidem girationes vel plura indossamenta, sed non tamen vltra quartum admittit, additque: *da es vber dass vierdtemahl geschehe, soll derselbe nicht acceptiret, noch dagegen einige protestation verstattet vverden.* Reliquae leges Cambiales quidem de abusu harum girationum conqueruntur, optandumque esse fatentur, eas ob insignem abusum (de quo Phoonsen *Stil. camb. Amst. cap.* XXXII. *pos.* 27. & *cap.* XXXVII. *pos.* 13.) vbique prohiberi; consuetudini tamen & moribus id tribuunt, vt eas in infinitum permittant. *Ord. camb. Lips.* §. XI. *March. art.* 30. *Magdeb. art.* 39. *August.* XI. *Francofurt.* §. XI. *Dantisc. art.* 27.

§. XXX.

Indossamentum a decoctore factum vitiosum.

Nec minus vitio insanabili laborat indossamentum factum ab eo, qui iam foro bonisque cessit. Quemadmodum enim is nulla de re sua valide disponit, *L.* 6. §. 7. *ff. quae in fraud. cred.* adeoque nec alium liberat, nec alii recte soluit: *l.* 14. *§.* 1. *ff. de solut.* ita nec cambium recte vel trassat, vel acceptat, vel indossat. Sperand. *Negotiat. & campsf. industr. p.* 81. Id quod etiam vrgeri vidimus ab Amplissimo ICtorum Halensium Ordine in *Respons. §.* XIX. *adducti ratione decidendi nona.* Imo tantum abest, vt liceat decoctori indossare, vt potius quaedam leges Cambiales, veluti *Lugdunenses art.* 13. etiam ea omnia indossamenta irrita esse iubeant, quae intra decem proximos ante fugam dies ab eo facta sunt, imo quaecumque intra hoc spatium perfecit decoctor, excepta scontratione. Nullius igitur momenti erit cambium, saltim post fugam ab obaerato indossatum, quum possessor nec ex indossamento huiusmodi agere, nec regressum sperare possit, vel aduersus indossantem, quem bonis omnibus euolutum fuga in nescio quem terrarum

rum angulum abſtulit, vel aduerſus curatorem bonorum, qui potius cambium illud tamquam in fraudem creditorum alienatum, reuocandum eſſe cenſebit, ſi ſapit.

§. XXXI.

An Hamburgi vitioſum indoſſamentum inſcio debitore factum?

An indoſſamentum Hamburgi fieri poſſit inſcio indoſſato, quaeſtio videtur dubia, quam iam nobis excutiendam ſumemus. Quamuis enim iure communi ceſſio nominis etiam ignorante vel inuito debitore ceſſo fieri poſſit, *L.* 1. *de nouat. & deleg.* & ea etiam in re delegatio a ceſſione differat: *d. L.* 1. *C. eod.* aliud tamen cautum videri poſſet iure ſtatutario Hamburgenſi *Part.* 1. *tit.* XII. §. 3. *Es ſoll aber bey ſolcher ceſſion und Vbertragung der Debitor allewege von demjenigen, welcher die Handſchrifft annimt, gefraget werden, ob er einige Einrede gegen die Handſchrifft habe.* Sed vere nihil noui ſanciunt ſtatuti huius auctores, ſed, vti recte vir doctus in notis MS. ad ſtatutum Hamburgenſe monuit, *hic verſus tantum cautionis & maioris ſecuritatis cauſſa additus eſt.* Non enim nulla iudicatur ceſſio inſcio debitore facta: ſed tantum additur: *In Verbleibung deſſen, werden dem Debitori alle ſeine rechtmäſſige exceptiones zur Zeit der Bezahlung vorbehalten.* At iuris communis eſt, ceſſionario obſtare exceptiones in rem omnes, quae cedenti opponi potuiſſent. IO. a SANDE *de Action. ceſſ. cap. XIII.* Ex quo facile patet, etiam ad cambia hoc ſtatutum non pertinere, quum & de chirographis tantum loquatur, & in cambio indoſſanti etiam non obſtent aliae exceptiones, quam quae in continenti liquidae fieri poſſint. Hinc quum H. P., de quo §. XXVII., etiam hac exceptione vſus eſſet; ICti Halenſes in rationibus decidendi eam ita exploſerunt: *Ob vvohl - - - - andern theils appellate beſage der Hamb. Stadt-Rechte P.* 1. *tit.* 12. *art.* 3. *verbunden geweſen, bey ceſſion und Vbertragung dieſer obligation debitorem vorher, ob er gegen dieſelbe einige Einrede habe, zu befragen: - - - - dennoch aber und dieweil - - - - die angeführte diſpoſitio iuris ſtatutarii Hamb. von Vbertragung der obligationen nur von Handſchrifften redet, und auf die Wechſel, welche unter Kaufleuten frey indoſſiret werden, nicht zu appliciren iſt, &c.*

§. XXXII.

Vitia cambiorum extrinſecus orta, veluti ex moratorio.

Reliquum eſt, vt & illa cambiorum vitia expendamus, quae extrinſecus & non ex ipſis litteris emergunt. Quo potiſſimum referimus moratoria, ceſſionem bonorum, & praeſcriptionem. Induciae moratoriae quid ſint, ſatis ex ipſis iuris compendiis patet. Iis vero impetratis nullum eſt dubium, quin & cambialis ille rigor aduerſus debitorem interquieſcat, locuſque ſit exceptioni

tioni indulti moratorii LVDOV. *Proc. Camb. cap. X. §.* 8. Quum enim eo fine indulgeri soleat, vt debitor, fortunae iniuriis ad rem paullo angustiorem redactus, interim veluti respiret & res suas constabiliat: nemo non videt, hanc rationem & ad debita cambialia pertinere. Vitiosum itaque hoc casu cambium fieri poterit, non modo, quatenus per tot annos nullam producit actionem, verum etiam ob imminens fugae vel decoctionis periculum. Raro enim obaerati intra hoc spatium ad meliorem fortunam adspirant, sed plerumque conuasatis fortunarum suarum reliquiis sub finem induciarum in pedes se coniiciunt, vel certe bonis cedentes inanes creditoribus plerisque actiones relinquunt. Quae quum ita sint, paucae quaedam leges ita consulunt creditoribus cambialibus, vt vel moratorium obaeratis denegent, nisi edito inuentario bonorum & citatis creditoribus, *Ius Camb. March. §.* 43. *Magd. §.* 38. *Kön. Preuss. Reglement von Verbesserung des Iustitz-Wesens §.* 17. vel illi omnem virtutem adimant aduersus debita cambialia. *Cod. Leg. Dan. lib. V. cap.* 14. *§.* 25. *& Norueg. lib. V. cap. XIII. art.* 24.

§. XXXIII.

Exceſſione bonorum & concurſu. In qua claſſe creditores cambiales?

Deinde, promtam illam exsequutionem amittunt cambia, si debitor bonis cesserit, vel illo inuito fiat concursus creditorum. Quamuis enim priori casu beneficium cessionis bonorum, imo & competentiae & solutionis particularis denegari soleat, si debitum sit cambiale: *Ius Camb. Halberst. & Magdeb. art.* 38. D. BARTH. *Hodeg. forens. cap. III. §.* 28. *pag.* 660. inanis tamen erit actio aduersus debitorem, bonis omnibus euolutum, nisi forte dulce sit creditori, debitorem carceris squalore macerare, eiusque miseria nonnumquam oculos pascere loco solutionis. At posteriore casu vix superest spes vel solutionis vel vindictae, si, quod plerumque fit, debitorem communem fuga abstulerit. Aduersus enim curatorem bonorum frustra aget cambialiter: & si res ad protopraxian creditorum peruenit, possessor cambii non pinguiore gaudebit priuilegio, quam nudi chirographarii. *Ius Camb. Halberst. art.* 33. *Magdeb. art. eod.* TITIVS *Iur. priuat. lib. X. cap.* 10. *§.* 40. LVDOV. *Proc. Camb. cap. XVI. §.* 5. adeoque his simul satisfiet pro rata in classe vltima, ad quam raro quidpiam ex debitoris bonis solet peruenire. Quod adeo verum est, vt secundum *Iura Camb. Magdeb. & Halberst. art.* 33. nec non *Marchic. art.* 37. ne tunc quidem inter hypothecarios collocentur, si litteris cambialibus clausula inserta sit: *bey Verpfändung meines Vermögens*, quippe quam hae leges nullius momenti esse iubent,

quamuis alioquin extra has prouincias valeat haec constitutio pignoris vel hypothecae, modo in Saxonia & vicinis regionibus quoad immobilia accedat confirmatio iudicialis. LVDOV. *Process. Camb. cap. XVI. §. 6.* STRYK. *Vs. Hod. Pand. tit. qui potiores in pign. §. 3.*

§. XXXIV.

Quaedam leges creditores cambiales chirographariis praeferunt.

Quum vero id damnum mercatores etiam industrii sine culpa ferre teneantur: non sane iniquae sunt leges, quae creditoribus cambialibus ius tacitae hypothecae indulgent. Mediolani sane & Auenione hoc priuilegium concessum esse collybistis obseruat NIC. de PASSERIBVS *de script. priuat. lib. III. de litt. camb. quaest.* 11. *n.* 7. 8. Simile quid in Gallia obtinet, vbi cambia a proxenetis subscripta a die exactionis; non subscripta a tempore recognitionis hoc priuilegio gaudent. SAVARY *Part.* I. *lib. III. cap.* 7. *pag.* 247. In Ducatu Brunsuicensi ac Regno Sueciae cambiale debitum omnibus hypothecis generalibus praefertur, & proxime ab hypothecis specialibus, iudicialibus & debitoribus priuilegiatis collocatur, *Ius Camb. Guelpherb. art.* 55. *Suecic. art.* 26. Hypothecis omnibus postponunt & debitis chirographariis praeferunt cambia *Ius Camb. Pruss. art.* 33. *Wratisl. nou. art.* 35. *March. art.* 37. Sed haec, tamquam iura singularia & priuilegia, magis ad exceptionem, quam ad regulam pertinent, adeoque moto iam concursu cambia virtutem suam ordinarie amittunt, & in chirographos degenerant, nisi forte quis ipsum debitorem fugitiuum persequatur.

§. XXXV.

Praescriptio quomodo vitiet cambium?

Praescriptionem denique vt omnes alias obligationes, ita & cambialem perimere, nemo dubitauerit. Vitiosum itaque habebitur cambium, cuius virtus praescriptione ita elanguit, vt nec actionem producat, nec ad compensationem prosit. Currere autem incipit praescriptio a die solutionis vel a prorogationis termino, & ordinarie longissimo tempore finitur. *L.* 3. *C. de praescr.* 30. *vel* 40. *ann.* MEV. *Consil. postum. cap.* 1. *n.* 18. LVDOV. *Proc. camb. cap. XI. §.* 2. 3. Sed id ius admodum restringunt leges cambiales. Lugduni enim elapso anno inter ciues, circumacto triennio inter exteros cambia exspirant, eatenus, vt solutio iam facta esse praesumatur. *Ord. Camb. Lugd. art.* 10. In reliqua Gallia quinquennii lapsu tunc demum cambialis actio exstinguitur, quando debitor iureiurando hanc praesumtionem factae solutionis confirmet. FRANCK. *Instit. Iur. Camb. lib. II. Sect. IV. tit.* 3. §. 6. In Dania litterae cambiales omnes vicennii lapsu irritae fiunt. *Cod. Leg. Dan.*

Dan. lib. V. cap. XIV. art. 4. *Norueg. lib. V. cap. XIII. art.* 2. In Electoratu Brandenburgico cambia propria decennio ; in Ducatu Magdeb. & principatu Halberstadiensi septennio, *Ius Camb. March. art.* 28. *Magdeb. & Halberst. art.* 24. alibi anno vno, sex hebdomadibus & tribus diebus cambia ; trassata post quatuor hebdomadas exspirant. *Ius Camb. Lips. §.* 32. *Dantisc. art.* 36. *Guelpherb. art.* 45. Effectus vero breuioris huius praescriptionis non est idem. Aliquando enim cambialis tantum rigor cessat, & tunc adhuc locus est processui exsequutiuo. Aliquando & hic tollitur, & tunc processus ordinarius superest. Aliquando & hoc praescriptione sublato nihil iuris remanet. Singula iam exsequi non vacat, nec necessarium videtur. Praeterquam enim, quod scriptio mea in maiorem molem iam excreuerit, quam initio animo praeceperam, otium nobis hic fecerunt GOTTFRIED GVIL. KVSTENERVS in erudita dissertatione *de menstrua & annua praescriptione litterarum cambialium.* D. LVDOVICI *in Proc. Camb. cap. XI. §.* 7. *seqq.* & vir meliore fortuna dignissimus, D. IO. CHRIST. FRANCK. *in Inst. Iur. Camb. lib. II. Sect. IV. tit. III.*

§. XXXVI.

Conclusio dissertationis nostrae.

Nos vero iam portui proximi vela contrahimus, & id sub finem precamur, ne lector cultiori latinitati adsuetus nobis succenseat, de re ad mercaturam pertinente vocibus mercatorum vsis. Quemadmodum enim barbariem non adfectauimus : ita nec abstinendum censuimus a vocabulis in hac negotiatione iam semel receptis. Non magis enim intelligerent ii, quorum maxime interest haec legere, si vocabula collybistica alia ac puriora conquisiuissemus, quam nunc fortasse nos intelligent, qui his sacris non sunt initiati. Deo autem, qui studiis nostris hucusque adfuit clementissime, gratias, quas mens concipit, maximas agimus, eique nos nostraque omnia pie consecramus.

DE ORIGINE TESTAMENTI-FACTIONIS, ET RITV TESTANDI ANTIQVO.

EXERCITATIO XII.

AD LEG. CXX. DIG. DE VERB. SIGN.

SVMMARIA.

§. I. *Instituti ratio.* §. II. *Lex* CXX. *ff. de V. S. eiusque variae lectiones.* §. III. *Inscriptio legis. Q. Mucii iuris peritia: Balduini Iurisprudentia Muciana laudata.* §. IV. *Mucii libri* XVIII. *iuris ciuilis. An iidem cum libro ὅρων. Quid iurisconsultis sit ὅρος, definitio; quid regulariter definire? Liber ὅρων videtur epitome istorum librorum* XVIII. *Titulis Graecis delectati IC.i recentiores.* §. V. *Mucii libros commentariis illustrauit Ser. Sulpicius, sed Mucio parum aequus. Laelii Felicis libri ad Mucium a Gellio laudati. Aetas huius scriptoris. Modestini libri ad Mucium.* §. VI. *Sex. Pomponii libri* XXXIX. *ad Mucium. Quo ordine in iis explicarit materias iuris? Idem ordo a Sabino, Cassio, Vrseio Feroce obseruatus.* §. VII. *Libro* V. *Pomponius de legatis egit. Ioannis Goeddei de occasione legis nostrae sententia.* §. VIII. *Genuina species ad quam illa referenda.* §. IX. *Maximum interpretationis iuridicae mysterium. Iac. Gothofredus laudatus. Legis nostrae partitio.* §. X. *Lex* XII. *Tabularum de testamentifactione.* §. XI. *Legare veteribus fuit νομοθετεῖν. Vnde legatus dictus? Varro notatus.* §. XII. *Testamenta veterum erant leges.* §. XIII. *Quae domi in comitiis calatis condebantur, erant νόμοι ἔγγραφοι. Quae comitia calata? Ritus testandi in comitiis.* §. XIV. *Testamenta in procinctu erant νόμοι ἄγραφοι.* §. XV. *Cur ea tacitis suffragiis probarit populus? Milites in procinctu erant in cinctu Gabino. Habitus hic eorum erat; qui se pro exercitu & republica deuouebant. Deuouentium se vltima volun-*

luntas pro lege erat. Locus insignis Liuii explicatus. §. XVI. *Cur testamenta apud Romanos per modum legis condita? Legibus de successione intestatorum non nisi noua lege poterat derogari. Cur non permissa pacta successoria?* §. XVII. *Noua testandi ratio per decemuiros inuenta. Per eam testamenti factio esse coepit priuati arbitrii.* §. XVIII. *Quid in lege ista sit* PATERFAMILIAS? §. XIX. *Quid* FAMILIA, PECVNIA, TVTELA? §. XX. *Cur additum* SVAE REI? *An rei tutor detur?* §. XXI. *Ritus testandi post* XII. *tabulas per aes & libram. A quo inuentus?* §. XXII. *Pleraque iura noua testamentorum ex principiis antiquis fluunt.* §. XXIII. *Vnde haec testandi ratio? Ius testandi iam ante Romam conditam in Italia viguit. Noua tamen testandi ratio ex iure Attico; ritus ex interpretatione prudentum sunt.* §. XXIV. *Ex lege* XII. *tabularum latissima potestas, heredem instituendi.* LEGATARIVS HERES *in marmore apud Reinesium.* §. XXV. *Ex eadem lege fluit ius legata dandi. Legata cur dari oportuerit verbis ciuilibus?* §. XXVI. *Ex eadem est ius dandi libertates.* §. XXVII. *Nec non ius dandi tutores.* §. XXVIII. *Sed ius instituendi heredes coangustatum variis legibus & prudentum interpretatione.* §. XXIX. *Itemque ius legata dandi.* §. XXX. *Item ius dandi libertates.* §. XXXI. *Conclusio dissertationis.*

§. I.

Instituti ratio.

TEstamenti factio qualis olim apud Romanos obtinuerit, a quibus profecta initiis, in tot rituum ac sollemnitatum ambages inciderit, quas denique paullatim subierit mutationes, non modo perelegans, verum etiam ad exsoluendos varios iurisprudentiae nodos vtilissima inspectio est. Quamuis enim paullo aliter rationes ineat Theophilus in §. 1. *Inst. de test. ordin.* isque nos suo periculo credere iubeat, *τὴν τῶν πάλαι πολιτευομένων ἄγνοιαν οὐδένα φέρειν κίνδυνον. eorum, quae olim in vsu fuerint, ignorantiam nullo cum periculo coniunctam esse:* iis tamen, quibus mascula illa ac solida iurisprudentia curae cordique est, potior merito esse debet Iustiniani auctoritas, qui tractatum de testamentis auspicatus, *nihil antiquitatis penitus ignorari* oportere, prudenter monuit. Quapropter auctore tam magno facile tuebor diligentiam, quam enucleandae celeberrimae LEGI CXX. D. DE VERB. SIGN. inuestigandaeque testamenti factionis origini ac naturae impendere constitui, neque vereor, ne mihi de rebus antiquis differenti iudicium istud horribile de termino moto immineat. Eluctati enim iampridem sumus ex illa Bartolistarum barbarie, quae splendido iurisperitiae nomine incautos fefellit, nec quisquam hodie vitio

vertet iuueni, quod res antiquas rimatur, fine quarum intelligentia iura noua a nemine, vt opinor, accurate possint explicari.

§. II.

Lex cxx. ff. de V. S. eiusque variae lectiones.

Vt autem ab ouo ordiamur: LEX illa CXX. D. DE VERB. SIGN. quam illustrare decreuimus, Florentiae ita legitur: POMPONIVS *libro quinto ad Quintum Mucium. Verbis legis* XII. *Tabularum* VTI LEGASSIT SVAE REI, ITA IVS ESTO, *latissima potestas tributa videtur & heredis instituendi, & legata & libertates dandi, tutelas quoque constituendi. Sed id interpretatione coangustatum est vel legum, vel auctoritate iura constituentium.* Ita, inquam, Florentinus habet: nec aliter reliquae, quas consului, editiones, nisi quod in quibusdam verba legis XII. tabularum paullo plenius leguntur: VTI QVISQVE LEGASSIT, & pro: *heredis instituendi* in aliis occurrit: *heredes instituendi:* Sed haec leuiuscula sunt, vbi in pari sensu Florentina facile vincit. Maioris momenti sunt, quae ad postrema verba obseruamus. Ea enim adfecta, & quodammodo turbata esse, non modo illud *vel* loco satis incommodo positum, sed & res ipsa docet. Quis enim non videt, legibus tribui, quod iureconsultorum; iureconsultis, quod legum est? Hinc Hugo a Porta edidit: *sed vel interpretatione coangustatum est legum, vel auctoritate iura constituentium:* Iulius autem Pacius inter variantes lectiones, margini editionis Atrebatensis cIↃ IↃ LXXX. & hanc adscripsit: *Sed id vel auctoritate legum coangustatum est, vel interpretatione iura constituentium.* Quam sane lectionem & veram reique conuenientiorem censerem, & ipsi Florentinae anteferre haud dubitarem, si, ex quo fonte illa promanarit, cuiusue codicis auctoritate nitatur, paullo diligentius notasset Pacius.

§. III.

Inscriptio legis. Q. Mucii iuris peritia: Balduini Iurisprudentia Muciana laudata.

Quod itaque primum ad inscriptionem, ab interprete iuris numquam profecto negligendam, attinet, illa docemur, fragmentum hoc a Pandectarum compilatoribus decerptum esse ex POMPONII *libro quinto ad Quintum Mucium.* Quamobrem operae pretium fuerit, de libris Mucii, & Pomponii ad illos commentariis quaedam haut tralatitia praemittere, vt, quid illo libro V. explicarit Pomponius, & ad quam speciem pulcherrima lex nostra pertineat, paullo accuratius intelligamus. Intelligendus hic est Q. MVCIVS SCAEVOLA, non ille, qui Auguris cognomine in Annalibus celebratur, & qui saepe cum nostro perperam confundi solet, sed Publii Mucii, Pontificis Max. filius, qui omnibus perfunctus honoribus, in quibus fere M. Licinium Crassum collegam habuit, prouincia Asiana

Asiana pro Consule sanctissime administrata, in sacerdotio paterno consenuit, ac postremo a Damasippo quodam, iussu C. Marii filii in ipsa curia Hostilia caesus occubuit anno V. C. IↃCLXXII. Sed haec quidem iam alii accuratius exsequuti sunt, & in his quoque Io. Bertrand. *de Iurisperit.* I. 8. Bern. Rutil. *Vit. ICt. cap.* 27. & Guil. Grot. *de Vit. ICt.* I. 8. Ad nos iam magis pertinet summa, quae in eo fuit, iurisperitia, gentile Scaeuolarum bonum. Ea enim ita enituit, vt non modo maiores suos, verum etiam se ipsum superare videretur: vocatus ideo a Velleio Paterculo II. 26. *Diuini humanique iuris auctor celeberrimus*, a Cicerone autem *de orat.* I. 39. *homo & disciplina iuris eruditissimus, & ingenio prudentiaque acutissimus, & oratione maxime limatus & subtilis:* immo *iurisperitorum eloquentissimus, eloquentium iuris peritissimus.* Sane inter maximos viros, qui libera rep. ius ciuile constituerunt, inprimis eminuit Q. Mucius, tantaque auctoritate floruit, vt quum veterum istorum luminibus magnopere offecerint ICti, qui ab Hadriani temporibus vixerunt, Muciana tamen haut pauca etiamnum in iure nostro celebrentur. Nam praeter varia eius, quae supersunt, testimonia, praeter celeberrimam illam, quam excogitauit, cautionem Mucianam, de qua *l.* 7. *pr. l.* 77. *§.* I. *ff. de cond. & demonst.* praeter singulares, quas adoptauerat, opiniones, tot locis perhonorifica eius mentio fit, vt viro eximio, Franc. Balduino, *Iurisprudentiam Mucianam* adornanti non defuerit occasio, de rebus grauissimis vtilissimisque erudite differendi.

§. IV.

Mucii libri XVIII. iuris ciuilis. An iidem cum libro ὅρων. Quid iurisconsultis sit ὅρος, definitio, quid regulariter definire? Liber ὅρων videtur epitome istorum librorum

Nimirum Q. Mucius non modo ciuibus suis ac clientibus tam diligenter de iure respondebat, vt eius domus, veluti totius ciuitatis oraculum, in eius infirmissima valetudine adfectaque iam aetate maxima quotidie frequentia ciuium, ac summorum hominum splendore celebraretur, Cic. *de Orat. lib.* I. *cap.* 45. sed & erectioris indolis adolescentes, in quorum numero & Cicero erat, studiosos audiendi eadem opera docebat. Cic. *Brut. cap.* 89. Quin & in id dabat operam, vt relictis ingenii monimentis posteritati pro virili consuleret. Pomponius enim *primum illum* ait *ius ciuile constituisse* GENERATIM, *illud in libros* XVIII. *redigendo l.* 2. *§.* 41. *ff. de Orig. iur.* Reliquit ergo libros XVIII. quos exemplo patris IVS CIVILE inscripsit: nec in numero errare existimo Pomponium, quum librum Mucii secundum laudet. Vlpianus *l.* 55. *pr. ff. de legat.* 3. *l.* 3. *pr. ff. de penu. leg. l.* 27. *pr. ff. de aur. arg. mund.* librum decimum quartum Paullus *l.* 30. *ff. pro socio* librum sextum decimum Gellius *Noct. Att. lib.* VII. *cap.* 15. At quo iure primum illum ius

ciuile

XVIII. Titulus Graecis delectati ICti recentiores.

ciuile constituisse dicere potuit Pomponius, quum paullo ante §. 39. Triumuiros illos *P. Mucium*, *Brutum & Manilium ius ciuile fundasse* auctus esset? Potuit omnino vtrumque recte dici. Quamuis enim P. Mucius, Brutus & Manilius iam pridem *ius ciuile fundassent*, id est, fundamenta eius per definitiones & partitiones tradidissent: primus tamen Q. Mucius illud GENERATIM *constituit*, id est per axiomata regulasque generales proposuit, ceu recte atque acute haec verba interpretatur IAC. GOTHOFREDVS *in Comment. ad Regul. iur. p.* 313. Enimuero, dum idem vir insignis libros istos XVIII. a Pomponio memoratos confundit cum eiusdem Mucii *libro* ΟΡΩΝ, ex quo quatuor fragmenta, reliquis omnibus antiquiora, in Pandectis nostris supersunt *l.* 8. *ff. de aqua quot. & aest. l.* 64. *ff. de adq. rer. dom. l.* 241. *ff. de V. S. l.* 73. *ff. de R. I.* facile patet, eum opinione sua falli. Index enim Florentinus laudat *Q. Mucii* ΟΡΩΝ βιβλίον ἕν, id est *librum vnum*: & in quatuor istis, quae indicaui, fragmentis semper vocatur *liber* ΟΡΩΝ *singularis*, quum contra istud iuris ciuilis corpus in duodeuiginti libros fuerit diuisum. Ceterum verum est omnino, quod idem vir doctus suspicatur, hunc quoque librum ΟΡΩΝ non nisi regulas iuris complexum eiusdemque cum libris superioribus argumenti fuisse. Id enim vel ipsa libri inscriptio satis demonstrat, ὅροι enim, seu *definitionis* ICtis veteribus nihil aliud erant, quam regulae iuris, seu breuiora ac generalia iuris recepti enunciata. Hinc Vlpianus regulam Q. Mucii nostri, quae in *l.* 73. *ff. de R. I.* superest, vocat DEFINITIONEM *l.* 1. §. 5. *ff. quod vi aut clam.* Et alibi memorantur DEFINITIONES IVRIS, id est, regulae iuris *l.* 4. *C. in quib. causs. cess. long. temp. & l.* 202. *ff. de R. I.* (vbi in Basilicis & apud Harmenop. v. 2. definitio vertitur νομικὸς κανὼν) *veteres regulae*, & ANTIQVAE DEFINITIONES, *l.* 4. *C. de Verb. sign.* REGVLARITER DEFINITA. *l.* 9. *de hered. petit. l.* 25. §. 5. *ff. de vsufr.* & huius generis alia. Ex his ergo satis patet, Q. Mucium in libello etiam ΟΡΩΝ non nisi generales regulas proposuisse. Enimuero quum non fiat verosimile, Q. Mucium, occupatissimum virum, actum agere voluisse, praetereaque huius libri ὅρων nec Pomponius, cui Q. Mucii scripta notissima fuisse oportet, nec Gellius, nec quisquam alius ante Tribonianum meminerit, ac denique Graecus titulus illud recentius aeuum redoleat, quo ICtorum Hadriano posteriorum libelli Graecis εὑρηματικῶν, εἰκοςῶν, Ἀςυνομικῶν, Δωδεκαδέλτυ, ἑπιτομῶν titulis superbiebant: non abs re suspicari mihi videor, idem accidisse Q. Mucio, quod Alfeno Varo & Antistio Labeoni accidisse nouimus, vt grande istud iuris ciuilis opus a iureconsulto

quo-

quodam sequioris aeui in compendium redigeretur, idque solum compendium ad Iustiniani aetatem perueniret.

§. V.

Mucii libros commentariis illustrauit Ser. Sulpicius, sed Mucio parum aequus. Laelii Felicis libri ad Mucium a Gellio laudati. Aetas huius scriptoris. Modestini libri ad Mucium.

Haec de Q. Mucii libris, quibus quantum pretii statuerint veteres, vel inde colligi posse videtur, quod eminentissima ingenia in illustrandis istis industriam suam exercuerint. Non multo post acerbum istud Scaeuolae fatum prodierunt SER. SVLPICII Q. F. RVFI *Notata Muciana* aliquoties memorata in iure nostro, veluti in *l.* 30. *ff. pro soc.* §. 2. *Inst. de societ. l.* 3. §. 6. *ff. de pen. leg. l.* 25. §. 1. *ff. de V. S.* Sed nescio an satis honorifica Mucio fuerit ea Sulpicii opera. Quemadmodum enim a Mucio viuo Sulpicium ferunt obiurgatum, *quod, quum patricius esset, & nobilis, & caussas oraret, ius tamen, in quo versabatur, ignoraret: l.* 2. §. 43. *ff. de Orig. Iur.* ita Mucium mortuum adeo semper obiurgauit ac erroris coarguit Sulpicius, vt totum istum commentarium REPREHENSA SCAEVOLAE CAPITA appellare non dubitet Gellius *Noct. Att. lib.* IV. *cap.* I. Notauit etiam ad Q. Mucii libros LAELIVS FELIX, quem sub Hadriano floruisse, ex *l.* 3. *ff. si pars heredit. pet.* adparet. Ex eius enim libro I. ad Mucium quaedam ad iura comitiorum pertinentia decerpsit Gellius *Noct. Att. lib.* XV. *cap.* 27. nec minus HERENNII MODESTINI vastum satis opus exstitisse oportet ad Q. Mucium, quia eius librum XIV. & XXXI. laudari animaduertimus *l.* 53. & *l.* 54. *ff. de A. R. D.* quibus locis pro Pomponii Modestini nomen irrepsisse, nulla idonea ratione ductus suspicatur vir summus, Ant. Augustinus *de Nom. propr. in Pand. cap.* I. *p.* 206.

§. VI.

Sex. Pomponii libri XXXIX. ad Mucium. Quo ordine in iis explicaris materias iuris? Idem ordo a Sabino, Cassio, Vrseio Feroce obseruatur.

Ast reliquis omnibus, quos iurisprudentia Muciana exercuit, palmam praeripuisse videtur SEX. POMPONIVS, iureconsultorum sub Antoninis celeberrimus. In Indice enim Florentino recensentur Πομπωνίου ad Quintum Mucium βιβλία τριάκοντα ἐννέα. Nec male auctorem istius indicis numerum librorum iniisse, res ipsa docet. Ex omnibus enim istius operis libris, praeterquam ex decimo nono, vicesimo nono & trigesimo quarto, fragmenta quamplurima in Pandectis nostris exstant, ex quibus inter se comparatis ad oculum potest demonstrari, Pomponium in isto commentario primum *de testamentifactione*, deinde *de legatis*, tum *de potestate patria & dominica*, hinc porro *rebus creditis*, *de nuptiis & iure dotium*, *de tutelis*, *de delictis*, *de adquirendo dominio*, *de donationibus*, *de obligationibus contrahendis soluendisque*, *de interdictis* ac postremo *de iure publico* egisse. Quem ordinem quum etiam in libris Sabini, Cassii & Vrseii Ferocis obseruatum esse animaduerterit

Iac. Gothofredus *in Serie librorum Sabinianorum*: verosimillimum profecto videtur, eo primum vsum esse Q. Mucium Scaeuolam; postea methodum hanc & Sabino aliisque ICtis placuisse, magis, quod tanto auctore, quam quod concinnitate sua se commendaret.

§. VII.

Libro V. Pomponius de legatis egit. Ioannis Goeddei de occasione legis nostrae sententia.

Et ex hoc POMPONII opere lex nostra, vt ex eius inscriptione didicimus, decerpta est, & quidem ex *libro* V. quo eum materiam de legatis exposuisse recte obseruauit vir doctus, Ioann. Goeddaeus *Comment. ad tit. de Verb. Sign. pag.* 841. idque docent omnia reliqua istius libri fragmenta, quae tamquam fractae tabulae commune istud naufragium euaserunt, vt puta *l.* 22. *ff. de vsu & habit. l.* 50. *ff. de condict. indeb. l.* 65. *ff. de iur. dot. l.* 51. *ff. de don. int. vir. & vx. l.* 10. *ff. de aur. arg. mund. l.* 12. *ff. quando dies leg. ced. l.* 3. *ff. de V. O. & l.* 38. *ff. de stipul. seru.* Enimuero genuinam legis nostrae speciem non adeo feliciter eruisse videtur vir diligentissimus. Disputasse ibi existimat Pomponium, cur, quum olim vocabuli LEGARE tam late patuerit significatio, vt & instituentes heredem legare dicerentur, postea tamen ea tantum, quae ex hereditate delibata titulo singulari ac verbis ciuilibus relinquuntur, LEGATORVM nomine venire coeperint? Respondisse vero Pomponium, latissimam illam verbi significationem *vel interpretatione, vel auctoritate legum iuraque constituentium*, id est, ceu ipse interpretatur, Principum & Senatus fuisse coangustatam. Sed fallor ego, aut rem acu non tetigit Goeddaeus. Neque enim Pomponius de latissima significatione vocis LEGARE agit, sed de latissima testandi potestate, ciuibus, lege illa decemuirali concessa. Itaque nec verbi notionem, sed testandi facultatem paullatim coangustatam esse docet. Et quis leges ferri dixerit de verborum significatione? Quisue tantam ICtis auctoritatem attribuat, vt vocabulis nouam notionem vel ciuitatem dare possint, quam vel Caesarem dare posse, recte negabat Marcellus apud Dionem Cassium *Hist. Lib.* LIX. Pendere haec profecto solent non ab auctoritate legum, nec ab interpretatione prudentum, sed ab vsu,

Quem penes arbitrium est, & vis, & norma loquendi.

Quare hic quidem mihi non satisfacit Goeddaei acumen, adeoque id relictum video diligentiae meae, vt comparatis coniunctisque inter se fragmentis omnibus, aliam ac genuinam speciem inuestigare coner.

§. VIII.

Genuina

Plures libros doctrinae de legatis dederat Pomponius, quartum nempe

nempe & sequentes vsque ad nonum. Quinto speciatim dispexerat, quasnam res supremo iudicio per vindicationem legare liceat testatori? Ad eam enim quaestionem manifesto pertinent leges omnes, quas ex Pomponii libro v. superstites esse, superiore paragrapho diximus. Primo enim docuerat, ea quoque legari posse, quae per seruos adquisierimus, praeterquam si sibi quid fieri, seruus noster stipulatus sit, e. g. operas a liberto praestandas. Eam enim stipulationem inutilem fore, ostendit *l.* 38. *ff. de stipul. seru.* Deinde quum rerum legatarum dominium statim a morte testatoris ad legatarium deuoluatur, dubitatio incidere poterat, an ista proprietas ab vsufructu, vsu, habitatione separari possit? id vero fieri posse ostendit *l.* 22. *ff. de vsu & habit.* sententiamque hanc illustrauit exemplo seruitutum praedialium, quas inter viuos per stipulationes constitui posse, nemo dubitet. *l.* 3. *ff. de V. O.* Hinc porro de filiofamilias incidit quaestio, an, quae per illum adquisiuerimus, legare possimus? Respondit, posse, modo nobis adquisita sint, non ergo penes patrem manere, quae filio relicta sint, *quum annorum quatuordecim* esset factus, filiusque intra pubertatis annos decesserit. Esse enim hoc legatum conditionale, quod patri adquiri non potuerit, die eius nondum cedente. *l.* 22. *ff. quando dies leg. ced.* Aliud tamen statuendum monuit, si forte heres huiusmodi legatum, quamuis indebitum, sciens soluerit: tunc enim legatum adquiri patri, ab eoque de eo disponi posse, quia quod quis sciens indebitum dederit, repetere non possit. *l.* 50. *ff. de condict. indeb.* Denique praecipua supererat quaestio, an testator de rebus vxori datis, veluti de auro, argento, mundo disponere possit? Id quoque affirmauit, docuitque, & vxori has res vtiliter legari, *l.* 10. *ff. de aur. arg. mund.* & aliis. Immo & fructus dotis ita pertinere ad maritum monuit, vt de iis pleno iure disponere possit, praeterquam si seruo dotali aliquid vel hereditate vel legato obuenerit, quod testator noluerit ad maritum pertinere. Id enim soluto matrimonio restituendum esse, tradit *l.* 65. *ff. de iure dot.* Denique haec tam vera esse addidit, vt si maritus de rebus vxoris disposuerit, & haec res suas esse contendat, exceptio haec, pro eo, ac decet, probanda sit, quia, quoties in controuersiam veniat, vnde quid ad mulierem peruenerit? & verius & honestius existimetur, a viro, aut qui in potestate eius esset, ad eam peruenisse. *l.* 51. *ff. de don. int. vir. & vx.* Omnia itaque per vindicationem legari posse docuit, quae testatoris essent, siue a seruis, siue a filiisfam. siue ab vxore ad eum peruenissent. Per has personas enim omnes tempore Mucii adquirebat paterfamilias, & expediti iuris vide-

species, ad quam illa referenda.

videbatur, per vindicationem legari posse res omnes, quae vtroque tempore, mortis, & quando testamentum fiebat, ex iure Quiritium testatoris fuerint, praeterquam si pondere, mensura & numero continerantur, quae vel mortis tempore ex iure Quiritium fuisse testatoris, sufficiebat. Vlpian. *Fragm. tit.* XXIV. §. 7. Quum vero tempore Pomponii in multis res aliter se haberet, & non tantum filiifamilias peculium castrense & quasi castrense separatum a rationibus paternis haberent, verum etiam vxores tunc rarius in manum conuenirent, multasque opes pleno iure possiderent: ratio huius mutationis omnino erat reddenda. Hinc addit: *Verbis* quidem *legis* XII. *tabularum*: VTI LEGASSIT REI SVAE ITA IVS ESTO, *latissimam potestatem tributam videri, & heredis instituendi, & legata, & libertates dandi, tutelas quoque constituendi: sed hoc omne vel auctoritate legum vel interpretatione iura constituentium* esse *coangustatum.*

§. IX.

Maximum interpretationis iuridicae mysterium. Iac. Gothofredus laudatus. Legis nostrae partitio.

Habes iam veram ac genuinam speciem; ad quam lex nostra pertinet. Quam quum solius ope inscriptionis erutam videas: vel hoc exemplo disces, quantum momenti in comparatione ac coniunctione legum positum sit, & quam vere in *praefatione incomparabilis Commentarii ad Reg. Iur.* scripserit Gothofredus: *vbi ipsa verba speciem non aperte significent, ibi eam tum ordinis in titulo seruati subsidio, tum inscriptionis cuiusque legis argumento, coniunctis seu conglutinatis in id, compactisque ac coassatis omnibus vel plerisque, quae ex eodem libro supersunt, ceu Vibii membris disiectis fragmentis, esse eruendam; eiusque arcani seu mysterii ignaros prorsus iuxta ac imperitissimos Graecos interpretes, & ante Accursium Latinos, species perabsurdas ac ridiculas plerasque protulisse.* Sed reperta iam specie, legi ipsi enucleandae accingimur, cuius tria praecipue capita accuratius nobis erunt expendenda. Dispiciemus enim primum, qualis fuerit illa lex XII. tabularum, cuius non nisi particulam quamdam hic dedit Pomponius? Deinde quam lata ea lege potestas patribusfamilias data sit, inuestigabimus. Denique quibus legibus, quaque interpretatione latissima illa potestas coangustata, & arctioribus limitibus circumscripta sit, eadem cura expendemus. Iis enim probe perspectis, nihil quidem, quod ad pulcherrimae legis intelligentiam pertineat, desiderari posse arbitramur.

§. X.

Lex XII. Tabula-

Legis XII. Tabularum, cuius hic ICtus meminit, variae passim exstant particulae, ex quibus inter se coniunctis non adeo difficile erit,

erit, legem ipsam suae integritati restituere. Pomponius in nucleum eam compingit: VTI LEGASSIT SVAE REI ITA IVS ESTO: nec aliter Iustinianus, nisi quod *in principio Inst. de Leg. Falc.* sensus supplendi causa adiecit: VTI QVISQVE LEGASSIT, in Nouella autem XXII. cap. 2. inseruit verba: DE RE SVA. Ast ex Vlpiani *Fragm. tit.* XI. §. 14. discimus, ita non scripsisse Decemuiros, sed SVPER PECVNIA TVTELAVE SVAE REI, vel, vti apud Paullum *l.* 53. *ff. de V. S.* Florentiae ἀρχαϊκῶς legitur: SVPER PECVNIAE TVTELAEVE SVAE REI, posito casu secundo pro sexto, vti *in marmore Gruteriano p.* CXLIII. 2. CVM FERARVM LIBVCARVM. Denique & vocabulum PATERFAMILIAS & alterum FAMILIAE in ista lege exstitisse, ex Ciceronis *de Inu.* II. 50. & Auctoris ad Herenn. I. 13. adparet. Et ex his dispersis Hippolyti membris, vt fit, varie admodum legem construunt eruditi. Hadr. Turnebus Aduers. XI. II. & Dionys. Lambin. ad Cic. *de Inuent.* II. 50. eam talem fuisse opinantur: *Paterfamilias vti legassit suae rei familiae, tutelae pecuniaeue suae, ita ius esto.* Iacob. Cuiacius ad Vlpian. *Fragm. Tit.* II. §. 40. quem & Iac. Gothofred. in XII. Tab. Tabula V. sequitur, haut paullo verosimilius eam ita restituunt: *Paterfamilias vti legassit super pecuniae tutelaeue suae rei, ita ius esto.* Ab eorum sententia non adeo alienus est V. C. Ger. Noodt *obseruat. lib.* II. *cap.* 19. nisi quod ipsi parum se probant illa, *super pecuniae tutelaeue suae rei*, pro quibus suo periculo rescribi iubet: *super pecunia sua.* Quid ergo in tanto sententiarum diuortio sequamur? Quid vero? nisi quod in veterum testimoniis praesidium reperit? Ea, autem si sequamur, talem fuisse oportet legem illam Decemuiralem celeberrimam: PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER FAMILIAE, PECVNIAE TVTELAEVE SVAE REI, ITA IVS ESTO.

...rum de testamentifactione.

§. XI.

Legare veteribus fuit νομοθετεῖν. Vnde legatus dictus? Varro notatus.

Nemo non videt, primum ac praecipuum, quod hic oculos statim ferit, esse verbum LEGASSIT. Illud enim in hac lege XII. tabularum est ἐμφαντικώτατον, & ita comparatum, vt eo solo latissima illa de rebus suis disponendi potestas ciuibus Romanis data videatur. Est enim LEGARE vere vocabulum legislatorium, quod veteribus idem est ac *mandare*, *iubere*, *praecipere* & quidem LEGIS MODO, ceu recte rem explicat Vlpian. *Fragm. tit.* XXIV. §. I. & Eutych. *de disc. coniug.* II. Hinc *legati* dicebantur a *legando*, quia cum mandatis mittuntur, non quia publice leguntur, ceu Varroni de *Lingu. Lat.* IV. 16. *n.* 7. visum est, quem vel primae syllabae quantitas in viam reducere potuisset. Hinc Plauto *Casin.* I. v. 12. *legare* est mandare seruo:

Quin potius, quod LEGATVM *est tibi negotium,*
Id curas, atque vrbanis rebus te abstines?

Hinc porro qui lege a populo vel principe lata ciuitate exesse iubentur, dicuntur RELEGATI. Hinc denique est, quod voluntatem vltimam νόμον vocat Priscus *in Excerpt. de legat. p.* 62. testamentum autem condere Io. Chrysostomo *ad Act. Apost. Homil.* I. *p.* 615. sit νομοθετεῖν, *legem ferre.* Quemadmodum & Iustinianus noster loquitur *Nov.* XXII. *cap.* 2. vbi de libertate testandi loquutus: Νομοθέτω, μὲν, inquit, ἕκαστος ἐπὶ τοῖς ἑαυτοῦ τὰ εἰκότα καὶ ἔστω νόμος ἡ τούτου βουλή. *Disponat vnus quisque super suis, vt dignum est, & sit lex eius voluntas.* Quae postrema loca iam V. C. Ant. Schultingius *Iurisp. vet. Anteiust. p.* 599. obseruauit. Ex quibus omnibus sane consequitur, vt LEGARE in XII. tabulis sit legem dicere rebus suis & ea quidem auctoritate dicere, vt quemadmodum *in publicis nihil est lege grauius*, ita *in priuatis firmissimum sit testamentum.* Cic. *Philipp.* II. 12.

§. XII.

Testamenta veterum erant leges.

Tanta nimirum ciuium Romanorum domi suae erat maiestas, vt quidquid vel incolumes, vel animam exigua cum spe trahentes agerent, quidquid vellent, iuberent, praeciperent, id omne pro lege & iure legitimo non modo intra istud regnum domesticum, verum etiam in vniuersa ciuitate haberetur. Quoad viuebant, iure summo atque ἀνυπευθύνῳ praeerant familiae. Liberos aeque ac seruos, prout collubitum esset, vendebant, emancipabant, noxae vel in adoptionem dabant. Vxores, quae in manum conuenerant, habebant in mancipio, per easque non minus ac per liberos omnia adquirebant, &, si tres aduenissent rugae, paucis sane verbis eam sarcinulas colligere, resque suas sibi habere iubebant. Denique, si vel vxores, vel liberi, vel serui extra officium vixissent, non opus erat iudice: ipsi damnabant, & supplicium, quod meruissent, pro eo, quo pollebant, iure vitae ac necis, irrogabant. Sic vxori exsilium, filio gladius, seruo crux in mundo erat, simulac Minos iste vrnam moueret. Tantus erat ciuis Romanus, dum domi imperabat. Quid si iam extrema imminerent? quid si sibi vasa conclamanda intelligeret? Ne tunc quidem eius maiestati quidquam detractum volebant leges. Quemadmodum antea omnia manu rexerat: ita iam leges ferebat, prout visum esset. Si seruos inuideret heredi, siue honorificum sibi fore iudicaret, magnum pileatorum nebulonum agmen lecticam suam ad rogum prosequi, eos liberos esse iubebat. Filiis filiabusque, quantum vellet, relinquebat, iisdem tutores dabat, pupillariter substituebat. An & exheredare eos poterat vel prae-

praeterire? Quidni vero? quum & occidere posset? inquit Paullus *l.* 11. *in fin. de lib. & postum. her. inst.* Denique nec quisquam legislatori illi intercedebat, si hereditatem ita exhauriret legatis, vt praeter inane heredis nomen, & obligationem exsoluendi aes alienum nihil ad heredem perueniret. Sic quamcumque legem ferebat heredi, sic stabat pro ratione voluntas, & legislatorium istud: HERES MEVS DAMNAS ESTO. Vnde haec omnia? Ex lege nostra decemuirali, quae ciuibus leges de rebus suis ferre permiserat. Sic si Staberius apud Horat. *Serm.* II. 3. v. 83. summam sepulcro incidere iusserat heredes,

> *Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum*
> *Damnarat populo paria, atque epulum arbitrio Arri, &*
> *Frumenti quantum metit Africa*:

pro iure legitimo erat hominis istius inepte stulti voluntas, quia in Δωδεκαδέλτῳ erat: PATER FAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER FAMILIAE PECVNIAE TVTELAEVE SVAE REI, ITA IVS ESTO.

§. XIII.

Quae domi in comitiis calatis condebantur, erant νόμοι ἔγγραφοι. Quae comitia calata? Ritus testandi in comitiis.

Dixi, ex lege hac decemuirali legislatoriam hanc ciuium Romanorum potestatem esse profectam. Ante hanc enim leges quidem erant testamenta, sed populi suffragiis firmatae. Testamenta temporibus antiquissimis duorum generum in vsu fuisse, aliaque in pace & otio in comitiis calatis condi solita, alia in procinctu tempore belli, vel ex §. 1. *Inst. de test. ordin.* etiam illi sciunt, qui nihil sciunt aliud. Iam prius testamenti genus veras ac proprias leges fuisse, nemo negauerit. Quid fuerint comitia calata, iam Laelius Felix apud Gell. *Noct. Att. lib.* XV. *cap.* 27. ex Labeone docuit, nimirum *quae pro collegio pontificum habebantur, aut Regis aut flaminum inaugurandorum caussa, quorum alia curiata fuerint, alia centuriata. Curiata*, addit, *per lictorem curiatim calata seu conuocata; centuriata per cornicinem: & in iisdem comitiis, quae calata adpellari dixerit, & testamenta fieri* consueuisse. Haec Laelius Felix, & quidem ex Labeone, quem Antiquitatum callentissimum fuisse alibi docet Gell. *Noct. Att. lib.* XIII. *cap.* 12. Fuerunt itaque haec comitia omnium auspicatissima, quippe creandorum pontificum, inaugurandorum regum & sacerdotum, legumque de rebus sacris perferendarum caussa calata. Ex quo simul licebit reddere rationem, cur in iisdem & testamenta conderentur? Nam & haec ad sacra & religionem pertinere videbantur, ob sacra priuata, quae cum pecunia ad heredes transibant. Ergo procul dubio hic omnia facta, quae in arrogationibus peracta nouimus, quae & ipsae lege curiata fiebant,

fiebant, quia *adoptionem hereditas nominis, pecuniae, sacrorum*, teſte Cicerone *pro domo cap.* XIII. ſequebatur. Quemadmodum itaque in arrogationibus notio erat pontificum, an forte ſacra gentilia interitura ſint, & an per ius pontificium tranſire poſſint ad arrogatum? Cic. *pro domo cap.* XIII. ita nullum eſt dubium, quin eadem in teſtamentis fuerint obſeruata. Vid. Vinn. ad §. 1. *Inſt. de teſt. ord.* Quemadmodum deinde in arrogatione eum, qui arrogandus erat, auctorem fieri oportebat: Cic. *pro domo cap.* XXIX. ita nec dubitandum videtur, quin & hic interrogari oportuerit heredem, velletne heres eſſe familiae, pecuniae, ſacrorum teſtatoris? Denique ſicuti in arrogatione magiſtratus ſollemni formula rogabat populum, VELITNE IVBEATNE? iſque deinde curiatim ſuffragia ferebat: Gell. *Noct. Att. lib.* V. *cap.* 19. ita idem dubio omni procul obſeruatum in condendis teſtamentis. Ex quibus omnibus conſequitur, vt vetera illa & ante XII. tabulas condita teſtamenta verae fuerint leges curiatae, adeoque publicae, ſecus ac teſtamenta, quae poſt illam decemuirorum legiſlationem, priuata cuiuſque teſtatoris auctoritate voluntateque ſuſtinebantur.

§. XIV.

Teſtamenta in procinctu erant νόμοι ἄγραφοι.

Sed id quidem facile perſuaſerim cuiuis, prioris generis teſtamenta leges veras ac publicas fuiſſe. Non aeque credibile quibuſdam videbitur, & alterum genus, quod Tribonianus ſatis incommode *procinctum* vocat, publicis legibus eſſe annumerandum. Quid enim commune cum lege habet nuncupatio heredis a milite in procinctu conſtituto, & iam in hoſtem ituro, conuocatis quibuſdam commilitonibus, facta? Nonne & tunc pro lege erat militis voluntas, ad quam confirmandam nec curiae nec tribus in ſuffragia mittebantur? Sed ſalua res eſt. Non ferebant iuris veteris principia, ceu paullo poſt demonſtrabimus, vt quis priuato arbitrio de rebus ſuis diſponeret per modum teſtamenti. Et hinc fieri non poterat, vt ſupremum militis iudicium ratum eſſet, niſi illud populus probaret. Quod vero populus ſupremum iubebat, id lex erat. Quemadmodum itaque ius conſtat aut ex ſcripto aut ſine ſcripto, vt apud Graecos τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι: *l. 6. §. 1. ff. de iuſt. & iure*, ita & antiquorum iſtorum teſtamentorum alia, puta in comitiis calatis condita, erant νόμοι ἔγγραφοι, alia, in procinctu facta, νόμοι ἄγραφοι. Illa expreſſis, haec tacitis populi ſuffragiis rata eſſe iubebantur. Illa proprie leges, haec conſuetudines vocari poterant, quae pro legibus non immerito cuſtodiuntur. Quum enim ipſae leges nulla alia ex cauſſa ciues tenerent, quam quod iudi-

iudicio populi receptae essent: merito & ea, quae sine vllo scripto populus probabat, tenebant omnes. Nam quid interesat, suffragio populus voluntatem suam declararet, an rebus ipsis & factis? *l.* 32. §. 1. *ff. de legib.* Obseruasse id videtur Plutarchus *in Coriolano p.* 198. dum eam testamentifactionem *morem* vel *consuetudinem*, id est νόμον ἄγραφον vocat. ἦν δὲ τότε, inquit, τοῖς Ῥωμαίοις ἔθος, εἰς τάξιν καθισταμένοις, καὶ μέλλουσι τοὺς θυρεοὺς ἀναλαμβάνειν καὶ περιζώννυσθαι τὴν τήβεννον ἅμα καὶ διαθήκας ἀγράφους γίνεσθαι τριῶν ἢ τεττάρων (ita enim rescribendum videtur pro τριῶν καὶ τεττάρων) ἐπακουόντων ὀνομάζοντες τὸν κληρονόμον. MOS *erat Romanis, vt in acie constituti, & iam manum inferentes clypeis, togamque praecingentes, heredem tribus quatuorue audientibus nuncuparent.* Mori hoc tribuit, vt intelligamus, his testamentis in procinctu factis non quidem curiarum expressa suffragia, sed tacitam populi voluntatem adstitisse. Non itaque rata erant militum testamenta, quia ita vellent, quemadmodum postea iis hoc priuilegium principum constitutionibus attributum est, (ita enim omni tempore hoc modo testari potuissent milites, quum tamen non nisi extremo imminente periculo id iisdem concederetur, Plutarch. *in Coriolan. pag.* 198. Vellei. Pat. *lib.* II. *cap.* 5. *Cic. de orat. lib.* I. *cap.* 53.) sed quod in procinctu, vel, vt in veteri glossa legimus, ENDO PROCINCTV heredem nuncupassent, eamque nuncupationem tacitis suffragiis populus soleret adprobare.

§. XV.

Cur ea tacitis suffragiis probaris populus? Milites in procinctu erant in cinctu Gabino. Habitus hic eorum erat, qui se pro exercitu & republica deuouebant. Deuouentium se

Haec autem, vt rectius intelligantur, nostrum erit, ostendere paullo accuratius, qualia fuerint illa testamenta *endo pro cinctu* facta, & quid caussae fuerit, quamobrem illud supremum militum iudicium tacite probarit populus. Recte Theophilus §. 1. *Inst. de test. ord.* a certo militum habitu id testamentum nomen reperisse obseruat. τὸ ὄνομα, inquit, δεξάμενον ἐκ τοῦ σχήματος, ὅπερ ἔχοντες διετίθεντο, *nomen ab habitu, in quo testamenta faciebant, sortitum est.* Hinc Festus in voce *Procincta: Procincta autem classis ideo dicitur, quod togis incincti ad pugnam ire soliti fuerint. Vnde & testamenta* IN PROCINCTV *fieri dicuntur.* At quid est Festo togis incingi? Hic vero obseruandum, Romanos non nisi auspicato olim administrasse bella. Cic. *de Nat. Deor. lib.* II. *cap.* 3. *de Diuinat. lib.* II. *cap.* 36. Et hinc non modo exercitus aduersus hostem proficiscebantur, verum etiam pontifices, immo & augures, atque haruspices, Liv. *lib.* VIII. *cap.* 9. *& lib.* X. *cap.* 28. ne quid, quod ad auspicia pertinere videbatur, omitteretur. Auspiciorum illorum caussa etiam cinctum Gabinum sumebant milites, si quando res

vltima voluntas pro lege erat. Locus insignis Liuii explicatus.

res in summo periculo essent, & ipsi tamquam ad certissimam mortem ire viderentur. Et in isto cinctu Gabino constituti, heredes nuncupabant. Testis eius rei locupletissimus est Seruius, qui ad illa Virgilii *Aen. lib.* VII. *v.* 612.

> *Ipse Quirinali trabea, cinctuque Gabino*
> *Insignis reserat stridentia limina consul.*

haec notat: GABINVS CINCTVS *est toga, sic in tergum reiecta, vt ima eius lacinia a tergo reuocata hominem cingat. Hoc autem vestimenti genere veteres Latini, quum necdum arma haberent, praecinctis togis bellabant; vnde etiam milites* IN PROCINCTV *esse dicuntur.* In confesso itaque est, habitum hunc fuisse ipsum cinctum Gabinum, adeoque rem parum accurate intelligere, qui a cingulo vel gladio accincto huius testamenti vocabulum arcessunt. Iam autem porro tenendum, milites eos, qui cinctum Gabinum sumebant, ab Imperatore Diis Manibus pro exercitu fuisse deuotos. *Licebat enim Consuli, dictatorique & praetori, quum legiones hostium deuouerent, non vtique se, sed quem vellent, ex legione Romana scripta ciuem deuouere*, inquit Liv. *lib.* VIII. *cap.* 10. Qui autem capita sua ipsi deuouerent, eos habitum vel cinctum Gabinum sumsisse, multis testimoniis constat. De P. Decio Mure patre Liuius *lib.* VIII. *cap.* 9. memoriae prodidit, eum se deuoturum *togam praetextam sumere, & velato capite manu subter togam ad mentum exserta telo pedibus subiecto insistere iussum* esse a pontifice maximo. Hunc autem cinctum Gabinum fuisse, ipse Liuius testatur, dum non modo paullo post subiungit: *Ipse incinctus cinctu Gabino, armatus in equum insiluit, ac se in medios hostes immisit:* verum etiam *libro X. cap.* VII. obseruat, P. Decium Murem filium legem Ogulniam grauissima oratione suadentem, *retulisse parentis sui speciem, qualem eum multi, qui in concione essent, viderint, incinctum Gabino cultu, super telum stantem, quo se habitu pro populo & legionibus deuouisset.* Eodem *libro X. cap.* 28. refert Liuius, Decium filium *deuotum esse eadem precatione, eodemque habitu, quo pater P. Decius ad Veserim bello Latino se iusserit deuoueri.* Quare dubitari non potest, quin ii demum milites in procinctu esse dicerentur, qui pro legionibus in re trepida essent deuoti. Iis autem praestructis, iam in procliui erit rationem reddere, cur populus militum, heredes in procinctu nuncupantium, testamenta rata habuerit tacito suffragio. Quidquid enim agebant deuoti, priusquam se in hostem immisissent, perinde ratum erat, ac si populus istud per curias centuriasue iussisset. Exemplum huius rei insigne est apud Liuium *lib. X. cap.* 29. vbi Decium deuotum *lictores Liuio pontifici*

pontifici maximo dedisse, eumque Propraetorem esse iussisse, legimus. Id sane nec Consulis erat, nec totius exercitus, lictores dare, iubere Propraetorem esse, bellum cum imperio, quod lege tantum curiata deferebatur, administrare: & nouimus, in L. Marcio, quamuis exercitu Hispanico re desperata seruato, quamuis rebus magnifice & feliciter gestis, titulum tamen Propraetoris ab exercitu illi delatum non tulisse Romanos, *rem mali exempli*, existimantes, *imperatores legi ab exercitu, & sollemne auspicatorum comitiorum in castra & prouincias transferri.* Liv. *lib.* XXVI. *cap.* II. Et tamen, Propraeturam Liuii pontificis, nec Praetura nec vllo magistratu tunc fungentis, ratam tacite habebat populus, nec indignabatur, eum priuatum cum lictoribus fuisse apud exercitum, non aliam ob caussam, quam quod istud imperium ei contulisset consul, pro legionibus sollemni ritu deuotus. Nec aliam ob caussam rata esse volebat populus testamenta in procinctu facta, quam quia a deuotis essent condita, quorum vltimae voluntati refragari, inauspicatum malique ominis videbatur. Quare iam facile intelligimus, cur tam rara fuerint testamenta in procinctu condita. Rarius enim, & non nisi in extremo rerum discrimine milites deuouebantur, & in hostes se immittere iubebantur. Plutarch. *in Coriol. p.* 198. Vellei. *lib.* II. *cap.* V. Nec minus iam in aprico est, cur Cic. *de Nat. Deor. lib.* II. *cap.* III. scribat, ex eo tempore *in procinctu testamenta periisse, ex quo maximae reip. partes, in his bella, quibus reip. salus contineatur, nullis auspiciis administrari coeperint.* Ex quo enim auspicia perierant; nec deuotioni isti locus erat, adeoque nec testamenta amplius fiebant in procinctu vel cinctu Gabino, sed iure ordinario, quo alii ciues solebant heredes scribere vel nuncupare, ceu exempla apud Iul. Caes. *de Bell. Gall. lib.* I. *cap.* XXXIX. & Florum *lib.* III. *cap.* X. satis luculenter docent.

§. XVI.

Cur testamenta apud Romanos per modum legis condita? Legibus de successione intestatorum non nisi noua lege

Satis hactenus, opinor, demonstratum est, testamenta Romanorum ante legem istam decemuiralem veras fuisse leges populi, nec priuata testatorum voluntate, sed auctoritate publica, substitisse. Quum autem aliquoties dicere me meminerim, non potuisse ex veteris iuris principiis rem aliter se habere: eius quoque rei ratio iam erit reddenda, inuestigandumque, cur non nisi lege publica hereditas potuerit in alium quemcumque transferri? Sunt, qui & hic ad sacra priuata Romanorum confugiunt, eaque sine populi suffragiis in alium transferri haut potuisse, arbitrantur. At haec similiaque antiquissimis temporibus non populi iussu,

poterat derogari. Cur non permissa pacta successoria?

sed auctoritate Pontificum explicari solebant ante legem Papiriam; qua primum eiusmodi rerum cura ad populum translata est, ceu erudite docet Nic. Gruch. *de Comit. Rom. lib.* III. *cap.* II. Non magis itaque in testamentifactione curiarum suffragiis opus fuisset, quam in confarreatione, (in qua sola pontificum auctoritas sufficere videbatur,) si de sacris tantum in alium transferendis actum fuisset. Alia itaque ratione opus est, quam ipsa iuris nostri principia suppeditare videntur. Exstabant iam inde ab ineunte republica leges de successione intestatorum, quae proximos agnatos ac gentiles ad hereditatem vocabant. Quemadmodum vero nihil tam naturale est, quam eo genere quodque dissolui, quo colligatum est: *l.* 35. *ff. de Reg. iur. l.* 100. *l.* 155. *ff. eod.* ita recte inde colligebant Romani, leges non posse nisi noua lege vel tolli, vel immutari. Hinc vocabula legitima ABROGARE, DEROGARE, OBROGARE, SVRROGARE, ab Vlpiano *Fragm. Tit.* I. §. 3. Neque enim vel euertere vel mutare legem fas erat, nisi per rogationem, quia eadem rogatione perlata fuerat. Hoc vero posito, consequens erat, vt priuatorum cautio legum auctoritate non censeretur, *l. vlt. ff. de suis & legit. hered.* adeoque nec vltimo cuiusquam ciuis iudicio, nec pactis successoriis, transferri posset hereditas, nisi curiarum suffragiis id ratum haberet populus. Vere enim ad rem & apposite Papinianus: *ius publicum*, inquit, *priuatorum pactis mutari non potest. l.* 38. *ff. de pact.* Habes rationem, cur patrifamilias ante legem XII. tabularum fas haut fuerit, vel legare super familia, pecuniaue suae rei, vel pactis bona sua in alterum transferre, quam eleganter & verbis breuissimis explicat Belgii nostri Papinianus, Corn. van Bynkersh. *Obs. lib.* II. *cap.* II. *p.* 113. *Lex igitur praescripsit succedendi formam, &, quae eius potestas est, etiam testamentifactionem permisit, sed haut aliter quam LEGE quoque, vt sic lex in caussa intestati abrogaretur alia lege in caussa testati. Quare ad excludendos proximos, qui LEGE vocabantur, Romae testamenta, vt LEGES quaelibet, apud Populum Romanum, calatis comitiis condebantur.*

§. XVII.

Noua testandi ratio per decemuiros inventa. Per eam testamentifactio esse

Enimuero rem omnem, non tamen ipsa haec iuris principia immutarunt Decemuiri, lege, quam supra vidimus, proposita: PATER FAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER FAMILIAE, PECVNIAE, TVTELAEVE SVAE REI, ITA IVS ESTO. Ex eo enim non amplius populus leges de successione ferebat, sed ipse, vt supra diximus, paterfamilias. Quum itaque olim curiarum suffragiis heres instituueretur: iam priuata testatoris voluntate vel νομοθεσία institue-

ſtituebatur. Parum ergo intererat, placeretne populo, quem quis heredem inſtituerat, an diſpliceret, dumne per leges capere prohiberetur. Paterfamilias enim, vti legabat, ita ius erat. Nec minus ab eo tempore repetenda facultas mutandi teſtamenta pro arbitrio. Sane quum vix veroſimile ſit, olim heredem curiarum ſuffragiis inſtitutum, ambulatoria teſtatoris voluntate legitima hereditate priuari potuiſſe: poſtea ſemper creditum eſt, poſteriore teſtamento rite condito prius rumpi, *l.* 1. *l.* 2. *ff. de iniuſt. rupt. irr. teſt.* adeo vt nec obſtet clauſula priori teſtamento inſerta, qua ſe teſtator illa mutandi facultate diſerte abdicauit: *l.* 6. §. 2. *ff. de iur. codicill.* quum ſemper ea voluntas rata eſſe cenſeatur, quae eſt nouiſſima. *l.* 4. *ff. de adim. leg.* Vnde omnia haec? Ex illa decemuirali legiſlatione, quae patrifamilias conceſſerat LEGARE ſuper rebus ſuis, id eſt patrimonio ſuo legem quamcumque dicere. Non autem ambigitur τὰς μεταγενεστέρας διατάξεις ἰσχυροτέρας εἶναι τῶν πρὸ αὐτῶν, *conſtitutiones* vel leges *tempore poſteriores potiores eſſe his, quae ipſas praeceſſerint*, inquit Modeſtinus *l. vlt. ff. de conſt. princ.* Quamobrem, quemadmodum poſtea lege regia populus in principem omne ſuum imperium & poteſtatem contuliſſe perhibetur, adeo, vt quidquid illi placeret, legis haberet vigorem: §. 6. *Inſt. de I. N. G. & C. l.* 1. *pr. ff. de conſt. princip.* ita vere dici poteſt, lege illa decemuirali: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO, populum omnem facultatem ſuam νομοθετικὴν de ſucceſſione teſtamentaria in quemlibet patrem familias transſcripſiſſe.

coepit priuati arbitrii.

§. XVIII.

Quid in lege iſta ſit PATERFAMILIAS?

Attamen non promiſcue omnibus eam facultatem conceſſerunt decemuiri: ſed PATRIBVS FAMILIAS. Ii prout legabant, ita ius erat. Iam quidem iure noſtro ita receptum eſt, vt *paterfamilias* dicatur, quicumque in domo dominium habet, quamuis nec liberos habeat, & adhuc infra pubertatem ſit: *l.* 14. *ff. de his qui ſui vel al. iur. l.* 195. §. 11. *ff. de V. S.* aſt Decemuiri paullo aliter accepiſſe videntur vocabulum, & eum demum vocaſſe patremfamilias, qui iuſtae aetatis eſſet, resque ſuas ipſe adminiſtraret. Vnde ex ipſa hac lege eſt, quod teſtamentum condere non poſſunt ſerui, *l.* 19. *ff. qui teſt. fac. poſſ.* peregrini, quibusue aqua & igni interdictum, *l.* 8. §. 1. 11. *ff. eod. l.* 1. §. 11. *ff. de legat.* III. filiifamilias *l.* 6. *l. pen. eod.* adeo vt hi nihilo magis iure teſtentur, ſi id pater eis permitteret *pr. Inſt. quib. non eſt perm.* omnes enim hi decemuirali ſenſu non ſunt patresfamilias, quibus ſolis libera teſtamentifactio lege hac conceſſa eſt. Quin ex eadem ratione nec mulieres olim erant teſtabiles, quamuis poſtea id iis conceſſum ſit,

vt si in manum non conuenissent, auctore tutore heredes, quos vellent, instituerent. Vlp. *Fragm. Tit.* xx. §. xv. Cic. *pro A. Caecin. cap. 6.* Prohibentur etiam impuberes, *l.* 5. *ff. qui test. fac. poss.* prodigi, quibus bonis interdictum, *l.* 18. *pr. ff. eod.* multoque magis furiosi & mente capti, *l.* 17. *ff. eod.* quae omnia, quum per interpretationem prudentum inducta esse videantur: facile patet, eo sensu, quem paullo ante descripsimus, vocabulum patrisfamilias ab ICtis fuisse intellectum.

§. XIX.

Quid FAMILIA, PECVNIA, TVTELA?

Porro lex eadem concesserat patribusfamilias, vt legarent super FAMILIA, PECVNIA TVTELAVE. Familia quotuplici sensu in iure nostro accipiatur, erudite docuit Vlpianus *l.* 195. *ff. de V. S.* Hic in res deducitur, & non solum omnes res, omnes opes, omnia bona, quae defunctus habuit, denotat, vti id exponit doctissimus Goeddaeus *Comment. ad d. l.* 195. §. 1. *ff. de V. S. p.* 1070. (Nam id omne iam sub pecuniae vocabulo latitat, cuius significatio ad omnia refertur, quae in patrimonio sunt, *l.* 5. *pr. ff. de V. S.*) sed potissimum totum testatoris ius, in quod heres succedit, maxime etiam sacra, quorum heres fiebat particeps. Hinc quum M. Anneius a M. Corseolano naturali patre praeteritus testamentum paternum rescindi peteret: *aliquantulum*, teste Val. Max. VII. 7. 2. *adiuuabat heredes, quod M. Anneius in Sufenatis* FAMILIAM & SACRA *transierat:* id est, putabant instituti heredes, Corseolanum summo iure, praeterito filio naturali, instituere potuisse extraneos, quia filius in alienam familiam & sacra per adoptionem transiisset, adeoque interfuerit testatoris, sacra suae gentis non interire, sed vna cum familia ad heredes deuolui. Addiderunt autem Decemuiri, patremfamilias etiam legare posse super PECVNIA, id est, vti iam antea exposui, super patrimonio suo. *Quidquid enim homines possident in terra, quorum domini sunt, pecunia vocatur, seruus sit, vas, ager, arbor, pecus: quidquid horum est, pecunia vocatur.* Ita recte & plane ex arte nostra scribit Augustin. *de discipl. Christ. cap.* VI. *p.* 585. *Tomo* VI. *Op.* Adiecerunt autem PECVNIAM Decemuiri, vt scirent ciues, non modo fas esse sibi, heredum institutione familiam, sacra atque vniuersum ius ad alios transferre, sed & quocumque modo de *pecunia* sua disponere, veluti donando, legata relinquendo, heredemue ad id, quod sibi collibitum esset, damnando. Denique & TVTELAE faciunt mentionem, non sane sine consultissima ratione. Quum enim & vxores filii filiaequefamilias ad familiam pertinerent, & in testatoris mancipio essent: facile existimari potuisset, eas etiam personas

ſonas vel heredibus relinqui, vel aliis legari poſſe, maxime quum eae & occidi, & per ceſſionem venditionemque inter viuos in alios transferri poſſent, ceu vel exemplis Catonis, vxorem ſuam Q. Hortenſio, & Claudii, Liuiam ſuam etiam praegnantem Auguſto cedentis, iam ab aliis eſt demonſtratum. Vid. V. A. Zach. Huber. *Diſſ. Philol. iurid. Part.* II. *p.* 149. & 153. *ſequ.* Ne itaque & facultatem legandi huiusmodi perſonas conceſſam ſibi exiſtimarent patresfamilias: monendum videbatur, de tutela tantum earum legari poſſe, non de ipſis perſonis, quamuis in poteſtate patrisfamilias conſtitutis.

§. XX.

Cur aliitum SVAE REI? An rei tutor detur?

Sic pleraque legis decemviralis verba expoſuimus, nec quidquam ſupereſt, quam vt de illa adiectione *ſuper tutela* SVAE REI quaedam addamus. Ea enim tam obſcura pleriſque videntur, vt ne genuina quidem eſſe cenſeant. Sane vir immortaliter de iurisprudentia noſtra meritus, Ger. Noodt *Obſ. lib.* II. *cap.* 19. vt iam ſupra occupaui, vel ideo haec verba genuina eſſe negat, quod tutor non rei, ſed perſonae vel capiti libero dari ſoleat, & hinc reſcribendum eſſe cenſet: SVPER TVTELA SVA, eo ſenſu, vt *tutela ſua* ſit tutela eius, qui teſtatori ſuus heres, quique pro eadem cum ipſo perſona ſit. At haec, quantumuis acuta ſint, tamen, quod pace tantorum Manium dixerim, non videntur ſatis iuſtam cauſſam emendationi praebere, quum ea verba & apud Vlpianum *Fragm. Tit.* XI. §. 14. & apud Pomponium noſtrum in *lege* CXX. *ff. de V. S.* & apud Iuſtinianum *pr. Inſt. de L. Falcid.* & *Nou.* XXXII. *cap.* 2. reperiantur. Nam primo verum quidem eſt, tutorem non rei, ſed perſonae, dari, *§.* 1. *Inſt. qui teſt. tut. dar. poſſ. l.* 14. *ff. de teſt. tut.* & quidem capiti libero *l.* 1. *ff. de tut.* Sed eo ſane tempore, quo paterfamilias tutorem teſtamento dat, liberi non ſunt capita libera, ſed in poteſtate patria conſtituti, & liberi ſui, quibus ſolis ex lege noſtra decemuirali tutores dari poſſunt. *l.* 1. *pr. ff. de teſt. tut.* Liberi autem, in poteſtate patria conſtituti, erant quidem perſonae ratione aliorum hominum: ratione patris autem RES MANCIPI. Nam praeterquam quod ritu mancipationis a patre vendebantur, Cai. *Inſt. lib.* I. *tit.* VI. *§.* 3. qui in ſolas res mancipi cadebat: iiſque furto ſurreptis pater furti, non ſecus ac ſi res ſibi ſurrepta eſſet, agebat: *l.* 14. *§.* 13. *l.* 38. *pr. ff. de furt.* liberi etiam rei vindicatione directa peti poterant ex iure Quiritium. *l.* 1. *§.* 2. *ff. de Rei Vind.* Ex quibus omnibus rectiſſime colligit vir ampliſſimus Corn. van Bynkersh. *de reb. Mancip. cap.* V. *pag.* 116. & *de Iure occid. lib. cap.* I. *pag.* 145. liberos iure antiquiſſimo res man-

mancipi, ipſamque patriam poteſtatem verum dominium Quiritarium fuiſſe. Iam nihil eſt in lege noſtra difficile, nihil quod lectorem morari poſſit. Pater enim familias dum tutorem teſtamento dabat, recte legare dicebatur *ſuper tutela* SVAE REI, quia tempore teſtamenti facti liberi inter res teſtatoris erant. Tutela tamen ipſa ex eo demum tempore ſeſe exſerebat, quo pater ad *patres* abierat, quia tunc demum ex rebus fiebant perſonae ſui iuris & capita libera.

§. XXI.

Ritus teſtandi poſt XII. tabulas per aes & libram, a quo inventus?

Sed haec quidem de ipſa lege XII. Tabularum, conceſſaque per illam latiſſima teſtandi facultate. Quin poſt hanc legem antiqua iſta in comitiis calatis teſtandi ratio ſtatim euanuerit, non eſt quod dubitemus. Quis enim fuiſſet tam ſtolidus, vt faciliore reperto teſtandi modo taedioſo illo vti, & populi, quam ſuo arbitrio, legem rebus ſuis dicere mallet? Quare & nullum in annalibus exſtat conditi in comitiis calatis teſtamenti exemplum, quum tamen paullo diutius, & ſaltim ad annum V. C. DCXIV. in vſu fuerint teſtamenta in procinctu facta. Ad id enim tempus referendum exemplum, quod ſupra ex Vellei. Pater. *lib.* II. *cap.* 5. adduximus. Exiſtimauit quidem ingens quondam Friſiae noſtrae ornamentum Viglius Zuichem. *in comm. ad* X. *Titulos Inſt. de teſt. pag.* 17. non plane ſublatum eſſe hunc teſtandi ritum, ſed hodienum obtinere, & tantum mutatum eſſe, vulgata lege regia, qua teſtamentum coram principe factum eiuſdem eſſe vigoris coeperit, ac ſi coram populo factum fuiſſet. Sed haec admodum diluta videntur. Teſtamentum enim coram principe factum ratum eſt, non quod lege regia populus omnem ei & in eum poteſtatem contulit, ſed quod fide publica ſuſtinetur. Vnde & iudici oblatum citra alias ſollemnitates valet, quum tamen in iudicem poteſtatem legiſlatoriam populus numquam contulerit. *l.* 19. C. *de Teſtam.* Maneat itaque fixum & firmum, a tempore XII. Tabularum nullum amplius exſtare teſtamenti in comitiis calatis conditi exemplum. Quum vero iam alio teſtandi ritu opus eſſet, neque eum definiuiſſent decemuiri: nihil reliquum videbatur, quam vt eum vel Pontifices, vel ICti, qui tum teſte Pomponio *l.* 2. *§.* 6. *ff. de Orig. Iur.* legis actiones componebant, ex ipſis legum iſtarum principiis definirent. Finxerunt hi itaque, hereditatem eſſe rem mancipi, ideo forſan, quod illa in nullius niſi ciuis Romani dominium transſcribi poſſet. Quumque, vti ex Feſto in voce *nuncupata* conſtat, in iiſdem XII. Tabulis cautum fuiſſet: QVI NEXVM FACIET MANCIPIVMQVE, VTI LINGVA NVNCVPASSIT, ITA IVS ESTO, itemque:

que: QVI SE SINIT TESTARIER, LIBRI PENSVE FVERIT, NI TESTIMONIVM FARIATVR, IMPROBVS INTESTABILISQVE ESTO: Gell. *Noct. Att. lib.* XV. *cap.* 13. non exiſtimarunt, commodiorem excogitari poſſe ritum teſtandi, quam per nexum & mancipium, ſeu, quod perinde eſt, per aes & libram, ſeu mancipationem, qua omnium rerum mancipi dominium ſolebat transferri. Boëth. *lib.* III. *ad Topic. Cic.* Adeſſe itaque iubebantur quinque teſtes puberes & ciues Romani, quibuſcum eſſet teſtamentifactio. Adhibendus & LIBRIPENS, more maiorum libram aeneam manu geſtans, ac praeterea, vt ex Clement. Alex. *Strom.* V. *p.* 574. colligimus, ANTESTATVS. Denique praecipue opus erat *familiae pecuniaeque emtore*, qualem in teſtamento Auguſti fuiſſe nouimus Domitium. Suet. *Neron. cap.* 4. Hic, quum heredis perſonam referret, in ſpeciem emebat hereditatem vel familiam, eamque mancipio accipiens addebat verba ſollemnia: HANC EGO FAMILIAM PECVNIAMQVE EX IVRE QVIRITIVM MEAM ESSE AIO, EAQVE MIHI EMTA EST HOC AERE, HAC AENEAQVE LIBRA, eaque proloquutus, aere percutiebat libram, indeque aes dabat ei, a quo mancipio acceperat. Haec in omnibus mancipationibus fieri oportuiſſe, ex egregio Caii noſtri fragmento apud Boëthium diſcimus. Et ſane his ambagibus opus in teſtamento erat. Quum enim, vt ſupra docuimus, leges de cauſſa inteſtati priuata teſtatoris voluntate tolli non poſſent: fingendum omnino erat, familiam inter viuos per aes & libram transferri, non per vltimam voluntatem, ceu acute iterum vidit laudatiſſimus vir, Corn. van Bynkersh. *Obſeru. lib.* II. *cap.* 2. *p.* 113. At ne ſic quidem res in vado eſſe videbatur. Ita enim vere fiebat alienatio, dominiumque iuris Quiritium irreuocabile in familiae emtorem tranſire oportebat, quem tamen plerumque heredem eſſe nolebat teſtator. Itaque primo huic actui, quem *familiae mancipationem* appellat Vlpianus *Fragm. Tit.* XX. §. 9. ex conſilio ICtorum alter accedebat, puta *nuncupatio teſtamenti.* Fingebatur enim, venditam quidem eſſe hereditatem, ſed certis legibus, quas in tabulis teſtamenti ſcripſiſſet teſtator, eaſque leges ratas eſſe debere ob legem XII. Tabularum paullo ante laudatam: *Vti lingua nuncupaſſit, ita ius eſto.* Hinc iam teſtator, tabulas teſtamenti tenens, vtebatur verbis ſollemnibus: HAEC, VTI IN HIS TABVLIS CERISVE SCRIPTA SVNT, ITA DO, ITA LEGO, ITA TESTOR, ITAQVE VOS QVIRITES, TESTIMONIVM PERHIBETOTE. Vlpian. *Fragm. tit.* XX. §. IX. Iſidor. *Orig. lib.* V. *cap.* 24. Eo facto Anteſtatus aures teſtium attrectabat, eoſque rei geſtae iubebat eſſe memores. Vnde recte a Cle-

mente Alex. *Strom.* v. *p.* 574. (cuius tempore nondum exoleuerant testamenta per aes & libram facta,) in veterum testamentifactione obseruauit ζυγά, καὶ ἀσσάρια, καρπισμούς τε καὶ τὰς τῶν ὤτων ἐπιψαύσεις, *libras, asses, mancipationes & aurium attrectationes*, vti iam vidit vir eximius, Schulting. *Iurisp. vet. anteiust. p.* 629.

§. XXII.

Pleraque iura noua testamentorum ex principiis antiquis fluunt.

Satis diu hunc testandi ritum viguisse, non modo ex Suetonii variis locis, sed & vel maxime ex Vlpian. *Fragm. tit.* xx. §. 2. satis constat. De sua enim aetate, quae in tempora Seueri & successorum incidit, ibi ita loquitur: *Illis duobus testamentis* (in comitiis calatis & in procinctu) *abolitis, hodie solum in vsu est, quod per aes & libram fit, id est, per mancipationem imaginariam.* Solum, inquit, hoc testamentum suo tempore in vsu fuisse, quum tamen multis saeculis ante in viridi obseruantia essent Praetoria testamenta, in quibus ex edicto praetorio praeter septem testium signa nihil requirebatur. Non nouum enim esse hoc Praetorium edictum, sed satis antiquum, & libera adhuc republica notissimum, ex Ciceronis *libro* I. *in Verr. cap.* 45. patet. Refert ibi, iam Verrem, Praetorem vrbanum, huiusmodi edictum proposuisse: SI DE HEREDITATE AMBIGATVR, ET TABVLAE TESTAMENTI NON MINVS MVLTIS SIGNIS, QVAM E LEGE OPORTEAT, AD ME PROFERENTVR, SECVNDVM TABVLAS TESTAMENTI POSSESSIONEM HEREDITATIS DABO. Et tamen, ne quis Verrem huius edicti auctorem putaret, statim subiicit Cicero: *Hoc translatitium est*, id est, hoc edictum non nouum, sed ex anteriorum Praetorum edictis in illud Verrinum translatum est. Id enim vocari solitum esse *edictum translatitium*, ex Cic. *Epist. ad fam. lib.* III. *Epist.* 8. *& ad Att. lib.* VI. *Epist.* 21. *& lib.* VI. *Ep.* I. patet. Quum itaque satis antiquum fuerit praetorium istud testamentum, *ad quod*, teste Iustiniano, *nulla emancipatio desiderabatur, sed septem testium signa sufficiebant* : §. 2. *Inst. de test. ord.* qua fronte Vlpianus solum testamentum per aes & libram sua aetate obtinuisse, adfirmare potuit? Sed salva omnino res est. Testamentum est vocabulum iuris ciuilis, & eiusmodi νομοθεσία, ex qua hereditas defertur. §. *vlt. Inst. per quas pers. nob. adqu.* Testamentum autem per aes & libram, abolitis reliquis, solum ad ius ciuile referebatur, §. 2. *Inst. de test. ordin.* non illud praetorium, ex quo non hereditas, sed bonorum possessio secundum tabulas dabatur. *l.* 7. *l.* 9. *ff. de bon. poss. sec. tab.* Itaque solum illud legitimum testamentum in vsu fuit tempore Vlpiani, immo & multo post eius aetatem separatae man-

manserunt rationes testamenti ciuilis & praetorii vsque ad tempora Theodosii iunioris, quibus primum contigisse, vt in vnam consonantiam ius ciuile & praetorium iungeretur, non sine adparatu docet Iac. Gothofred. *ad l. 1. C. Theod. de testament. & codicill. lib. IV. Tit. 4. Tom. 1. pag. 334. sequ.* Quamuis autem ex eo tempore noua illa testandi ratio inualuerit, quae in libris Iustinianeis describitur: nihil tamen fere est in hodierna testandi ratione, cuius origo non ex antiqua, quam hactenus descripsimus, testandi ratione sit repetenda. Sic requiritur & hodie, vt vno eodemque tempore eodemque contextu testamenta condantur: *l. 21. C. de testament. l. 21. §. vlt. ff. qui test. fac. pos.* non alia de caussa, quam quod & olim, comitiis vel diri ominis obnunciatione vel alia re tristi turbatis, nihil actum censebatur. Adesse iubentur septem testes, vt sint, qui quinque illos testes in mancipatione adhibitos, cum libripende & antestato, repraesentent. Testes non omnes admittebantur, sed ii, quibuscum erat testamentifactio. §. *6. Inst. de test. ord.* Res ipsa autem docet, omnes illos excludi, quibuscum non erat communio comitiorum. Vnde mulieres, quamuis & testari possint & heredes institui, in testium tamen numero esse prohibentur. *l. 20. §. 6. ff. qui test. fac. §. 6. Inst. de test. ordin.* Rogari porro oportebat testes, *l. 21. §. pen. ff. eod.* vt ne vmbra & simulacrum aliquod deesset antiquae rogationis: VELITIS IVBEATIS QVIRITES. Haec omnia ex antiqua testandi ratione retinuerant Romani, veterum rituum tenacissimi. Haec ex comitiis calatis in testamentifactionem per aes & libram transtulerant. Haec demum in ipsam nouam testandi rationem, quam constitutiones principum inuexerunt, transierant, vt adeo nihil in hodierna testamentifactione nouum sit, praeter testium subscriptionem & signa, quorum illam ex constitutionibus, haec ex Praetoris edicto esse, ipse Imperator obseruat *§. 3. Inst. de test. ordin.*

§. XXIII.

Vnde haec testandi ratio? Ius testandi iam ante Romam conditam in Italia viguit. Noua tamen testandi ra-

Ex his autem, quae diximus, facile definiri potest genuina testamentifactionis origo, quam alii a Numa, alii ex iure Attico, alii ab ipsis Romanis repetunt. Nostrum quidem iam non est, tantas componere lites, neque id pateretur chartae, quam huic exercitationi destinauimus, angustia: nec veremur tamen adfirmare, res plerumque diuersissimas a viris doctis misceri, atque inde euenire, vt omnibus fere eorum sententiis & veri quid insit, & falsi quamplurimum. Sane, si ex me quaeras, an ipsa testamentifactio ab Atheniensibus ad Romanos migrarit? non id modo negabo, sed ne iis quidem suffragabor, qui eam a Numa repetunt. Antequam de

tio ex jure Attico, ritus ex interpretatione prudentum sunt.

de adoptando iure Attico cogitassent Romani, testamenta in procinctu facta esse iam supra ex Plutarchi *Coriolan. p.* 198. demonstrauimus. Ante haec tempora sub Anco Marcio Laurentiam meretricem a Tartutio heredem factam refert Plutarchus *Quaest. Rom.* XXXV. *& in vita Romuli*, vbi de viro ait, τελευτῶν ἀπέλιπε κληρονόμον, *moriens heredem reliquit*, quod sane, quum Laurentiam agnatam fuisse non liqueat, non potest, nisi de successione testamentaria, explicari. Auctorem porro habemus Liuium *lib.* I. *cap.* 46. ipsum Ancum Marcium Regem Romanorum filiis L. Tarquinium Priscum tutorem dedisse: quod, ignota adhuc tutela datiua, testamento factum oportuit: Verosimillimum itaque est, ab ipsis vrbis incunabulis testamentifactionem Romae valuisse. Idque inde colligo, quod ea in Latio aeque ac reliqua Italia tum circa tempora vrbis conditae, tum ante eius natales in vsu fuerit. Nam Damaretum Corinthium, qui *domo* profugus Tarquiniis consederat, Lucumone instituto omnium bonorum herede, *immemorem in testamento nepotis discessisse*, refert Liuius *lib.* I. *cap.* 34. Quod quum vel sub Numa, vel sub Tullo Hostilio contigisse oportuerit, argumento est, jam eo tempore in Hetruria testamenta fieri consueuisse. Idem auctor grauissimus *lib.* I. *cap.* 3. memoriae prodidit, Procam, Albanorum regem, Numitori, *qui stirpis maximus fuerit, regnum vetustum Silviae gentis legasse.* Quum itaque temporibus Romuli in Latio aeque ac Hetruria iam nota esset testamentifactio: quid est, quod eam ex iure Attico vel a Numa repetere velimus? Quis dubitauerit, quin Romulus potius iura illa Albana, tamquam e maiori patria, Romam in nouam coloniam transtulerit: Sin quis autem porro ex me quaesiuerit, vnde illa testandi ratio, quam Decemuiri XII. Tabulis inuexerunt, orta sit? non possum, quin iis adiiciam calculum, qui illam Atticae originis esse arbitrantur. Non ignorabant quidem Romani ante Decemuiros testamentifactionem: sed id principium ignorabant: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO. Id autem dubio omni procul Athenis attulerant tresuiri, quos Romani legum describendarum caussa in Graeciam miserant. In vniuersa enim Graecia exstabant leges, ἐξεῖναι τὰ ἑαυτοῦ διατίθεσθαι ἁπλῶς, ὅπως ἄν τις ἐθέλῃ τὸ παράπαν, *vt ius sit vnicuique, de rebus suis, prout collibitum esset, legare.* Plato *de legib.* XI. *p.* 679. idemque & Athenis ex legibus Solonis obtinuisse nouimus. Quum enim antea nefas Athenis haberetur, testamentis conditis spem agnatorum interuertere: Solon, teste Plutarcho *in Solon. p.* 90. liberum fecit, ᾧ βούλεταί τις, εἰ μὴ παῖδες ὦσιν αὐτῷ, δοῦναι τὰ αὐτοῦ, *non exstan-*

exstantibus liberis, cui visum esset, sua dandi legandique; Quod & Demosthenes *Orat.* II. *in Steph. p.* 983. confirmat. Habes hic illud ipsum principium: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO. Et quamuis Solon varios casus excepisset, veluti si quis liberos germanos masculos haberet, si emotae mentis esset, aut senectute, morbo vel veneficio praepeditus, aut muliebribus blanditiis instinctus, aut denique necessitate vel vinculis circumuentus, ceu ex loco eodem Demosthenis intelligimus: multas tamen ex his exceptionibus negligendas putabant decemuiri, partim quod, teste Dionys. Hal. *lib.* II. *p.* 96. liberi Romae adductius regerentur, quam Athenis, partim, quod maiorem libertatem mereri videretur ciuis Romanus, quam scurra vel nauta Atticus. Denique si quaestio sit, vnde ritus testandi per aes & libram promanarit? extra omnem dubitationis aleam positum videtur, eum non ex ipsis XII tabulis esse, ceu ex male intellectis Festi & Gellii locis sibi persuaserunt viri eximii, & in his Franc. Balduin. *ad* XII. *Tab. cap.* XXIX. *p.* 118. sed ex ingenio vel Pontificum, vel ICtorum, qui ex XII. tabulis legis actiones composuerunt, ceu iam supra suo loco obseruauimus.

§. XXIV.

Ex lege XII. tabularum latissima potestas, heredem instituendi. LEGATARIVS HERES in marmore apud Reinesium.

Sic demum satisfecisse videmur primae tractationis nostrae parti, id est, expositioni legis Decemuiralis: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO. Proximum est, vt quid ex hac lege consequatur, eadem diligentia, sed breuius tamen, tradamus. Ait Pomponius noster: *Verbis his legis* XII. *tab. latissima potestas tributa videtur, & heredis instituendi, & legata & libertates dandi, tutelas quoque constituendi.* Quod ad heredis institutionem attinet, ea omnino ex hac ipsa lege fluit. Quamuis enim non *instituendi heredis*, sed *legandi* tantum potestas tribui videatur ciuibus: omnino tamen lex Decemuiralis vel maxime etiam pertinet ad heredis institutionem, *quae caput & fundamentum intelligitur totius testamenti.* §. 34. *Inst. de legat.* Nam primo permittit patrifamilias legare etiam de FAMILIA, quod ad legata non pertinere potest. Deinde LEGARE, vt supra exposuimus, est νομοθετεῖν *legem dicere rebus suis.* Lex autem ferri non potest, nisi sint, quibus parendi necessitas incumbat, quales sunt heredes instituti, simul ac vel adeundo, vel pro herede gerendo hereditatem adquisiuerunt. Hinc *legare* veteribus dicebantur, non modo qui aliquid titulo singulari relinquebant, sed & qui heredem instituebant. Locum Liuii *lib.* I. *cap.* 3. vbi *Procus Numitori, stirpis maximo, regnum legasse* dicitur, paullo ante vidimus. Id vero non de legato, sed heredis institutione esse

 intelli-

intelligendnm, recte iam alii obseruarunt. Nescio, an huc etiam pertineat marmor Romanum apud Reines. *Inscript. Class.* VIII. 82. cui, quod a Reinesio ipso illustratum non est, non nihil lucis adfundere iuuabit. Est illud tale:

D. M.
AVREL. MVCIANVS
VETER. EX N. SING. AVG.
N. VIX. ANN. XXXXV.
DOMO. THRACIA.
IVL. VALENS. LEG. HERES.
AMICO. ET. MVNICIPI.
OPTIM. B. M. F. C.

Positum hoc monimentum AVRELIO MVCIANO, (cuius & alioquin mentio fit in marmore apud Grut. p. MLXIX. 9.) VETER*ano* EX *Numero* SING*ularium* AVG*usti Nostri*, vti hic titulus & in alio marmore Grut. p. DXVIII. 7. occurrit. *Fieri* autem illud amico & municipi optimo & bene merenti *Curauerat* IVL. VALENS, & quidem, quod ad nos maxime pertinet, LEG*atarius* HERES. Ita enim litteras recte illas interpretatur in his litteris versatissimus, Thom. Reines. *in Indice vocabulorum rariorum & significationum inusitatiorum.* Quid vero est *legatarius heres?* Sane si cui vniuersarum rerum vel hereditatis portio legatur, is in arte nostra non *legatarius heres* dicitur, sed *partiarius legatarius* de quo *l.* 76. §. 2. *l.* 8. *§. vlt. de legat.* 2. §. 5. *Inst. de fideic. hered.* Cic. *pro Caecin. cap.* IV. *&* V. *de legibus lib.* II. *cap.* 20. In re porro certa institutus, si coheredem non habet, non legatarius est, sed heres ex asse: *l.* I. *§.* 4. *ff. de hered. inst.* sin coheredem habet, legatarius est, non heres. *l.* 13. *C. eod.* Potest quidem & praelegatum accipere heres: sed & tunc *legatarius & heres* diceretur, non *legatarius heres*, quo se nomine hic adpellat Iulius Valens. Vnde fere adducor, vt haec tanquam *συνώνυμα* iungi credam, quia iure veteri LEGARE erat etiam heredem instituere. Recte itaque & is, qui in vniuersum ius testatoris successerat, *legatarius* dici poterat, sed vt a reliquis, qui aliquid titulo singulari ex testamento acceperint, discerneretur, *legatarius heres*. Si autem legis decemuiralis, ad quam nunc veluti e diuerticulo redimus, ita intelligenda sunt verba: facile profecto patet, *latissimam heredes instituendi potestatem* illis tribui patribus familias. Hinc poterant Romani veteri iure heredes instituere omnes, siue liberi essent, siue serui, & hi siue proprii siue alieni, *leg.* 3. *pr. ff. de her. inst.* siue sui, siue extranei, &

& hos quidem suis etiam exclusis. *l.* 11. *ff. de lib. & post.* Cic. *de orat. lib.* 1. *cap.* 38. Poterant instituere, quotcumque vellent, *§.* 4. *Inst. de her. inst.* & quoto gradu vellent, *l.* 1. *pr. ff. de vulg. & pup. substit.* Vnde & substitutio pupillaris, quam viri docti negant ex XII. tabulis esse, aeque ac vulgaris ex hac lege nostra fluit. Dum enim paterfamilias filio impuberi substituebat, legabat de familia pecuniaque suae rei, eousque donec ipse filius testamentum condere per aetatem posset, quemadmodum in idem tempus ei tutorem quoque dabat. Nec est, quod quis nobis obuertat *legem* 2. *pr. ff. de vulg. & pup. subst.* vbi moribus tribuitur pupillaris substitutio. Nam & in XII. Tabulas migrasse πάντας τοὺς πατρίους ἐθισμοὺς vel ἀγράφους ἐθισμούς, *omnes mores patrios & non scriptos*, testis est locupletissimus Dionys. Halic. *lib.* 11. *p.* 96. *& lib.* x. *p.* 676. Denique ex eadem lege potestas fiebat patrifamilias instituendi heredes vel ex asse, vel ex quantacumque parte, vel pure, vel sub conditione. In diem duntaxat fieri non poterat institutio, quia iisdem XII. Tabulis cautum fuerat: *Ast si intestato moritur, cui suus heres nec escit, agnatus proximus familiam habeto. Si agnatus nec escit, gentilis familiam heres nanciscitor. Pariat. LL. Mos. & Rom. tit. vlt. §.* IV. Inde enim colligebant veteres, tum demum admitti heredes legitimos, si quis INTESTATVS moriatur, adeoque *neminem pro parte testatum, pro parte intestatum decedere*, *l.* 7. *de R. I.* vel heredem in diem instituere posse. *l.* 88. *ff. de her. inst.* Quare iam in oculos incurrit ratio istius celeberrimi axiomatis, in quam tam operose, nec tamen felici semper successu inquirunt viri docti.

§. XXV.

Ex eadem lege fluit ius legata dandi. Legata cur dari oportuerit verbis ciuilibus?

Non modo autem heredes instituendi latissima potestas hac lege decemuirali tributa est patrifamilias, verum etiam, quod proxime addit Pomponius, LEGATA *dandi*. Fas enim illi erat, non tantum de *familia legare*, quod paullo ante ad heredis institutionem pertinere diximus, sed & *de pecunia*, id est, de vniuerso patrimonio. Legabat autem de pecunia sua vel ita, vt rerum quarumdam dominium statim a morte sua ad legatarios transire iuberet, quod erat legatum *vindicationis*, vel vt legislatoris instar damnaret heredem ad dandum faciendumque, quod legatum *damnationis* dicebatur, vel vt vnum ex coheredibus aliquid tamquam legatum praecipere iuberet, quale legatum *per praeceptionem* vocabatur, vel vt denique heredi hanc legem diceret, vt sineret legatarium sumere: vnde legatum tunc dicebatur *sinendi modo* relictum. Vlpian. *Fragm. tit.* XXIV. *§.* 2. *sequ.* Cai. *Inst. lib.* II. *tit.* 7. *princ.*

princ. §. 2. *Inst. de legat.* Quodcumque autem onus imponeret heredi, quantamcumque hereditatis partem legatis exhauriret, quibuscumque vteretur formulis, perinde erat, modo legaret verbis *ciuilibus*, Vlpian. *Fragm. tit.* XXV. §. 1. Ciuilia autem verba erant, quibus ciuitas vtebatur in ferendis legibus. Quemadmodum itaque populus leges non ferebat Graece, sed latine: ita nec legatum Graeca aliaue lingua scriptum valebat. Vlpian. *ib.* §. 9. Quae enim sunt iuris ciuilis latine, quae iuris gentium, qualibet lingua poterant explicari. *l.* 8. §. *fin. ff. de accept.* Deinde quia populus leges ferens non rogat, sed imperat, & *legatum* relinquendum erat *legis modo, id est, imperatiue*, Vlpian. Fragm. *tit.* XXIV. §. 10. quia alias non videbatur legatum, sed fideicommissum, quod nullo iuris vinculo, sed tantum pudore heredis, continebatur. §. 1. *Inst. de fideic. her.* His obseruatis iam facile patet, quam lata data fuerit priuato isti legislatori legandi facultas. Recte & vtiliter dabat, legabat res iam exstantes & futuras, corporales & incorporales, proprias & alienas, res & facta. Recte legabat pure, sub conditione, in diem, sub modo, caussa, demonstratione, adeo vt nec falsa causa, nec demonstratio, nec conditio impossibilis legatum perimeret. Ratio non longe arcessenda. Vti enim legislatoris non est rationes reddere, sed imperare, & ideo Senecae iudicio nihil absurdius est lege cum prologo: ita nec testatoris erat, rationes reddere sui legati. Stabat pro ratione voluntas, nec tam lata potestas ferendi leges data erat Athenis Soloni, Spartae Lycurgo, Romae decemuiris, quam patrifamilias domi cuique suae. Huic enim non opus erat curiarum suffragiis, sed sufficiebat lex: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO.

§. XXVI.

Ex eadem est ius dandi libertates.

Eadem vero lege & LIBERTATES DANDI *latissimam potestatem* patrifamilias *tributam* esse, ait Pomponius. Serui enim erant res mancipi, Vlpian. *Fragm. Tit.* XIX. §. 1. in quas omne ius sibi concessum esse sciebant Romani. De seruis itaque disponentes, *legabant de pecunia sua*, & quemadmodum eos aliis poterant legare, donare, vsumfructum, vsum, operas eorum aliis relinquere: ita & nihil impediebat, quo minus eosdem vel pure, vel sub conditione, vel ex die liberos esse iuberent. Nec intererat, quot & quos hoc inaestimabili beneficio afficere vellent, antequam Augustus legibus Aelia Sentia & Fusia Caninia *manumittendi modum terminaret*. Suet. *in vit. Aug. cap.* XL. Hinc Dionys. Halic. *Antiq. Rom. lib.* IV. *p.* 238. nosse se, ait, qui tota seruitia testamento libera esse iusserint, tantum vt benignitatis laudem ferrent

rent poſt mortem; & in funeris elatione magna pileatorum frequentia lecticam eorum proſequeretur, in qua pompa eſſe audiuerit, *ἐκ τῶν δεσμωτηρίων ἐξεληλυθότας, κακούργους ἀγρίως, μυρίων ἄξια διαπεπραγμένους θανάτων*, *recens dimiſſos ex carcere, maleficos, mille ſupplicia meritos.* Iam quamuis dedecori atque oneri ciuitati eſſet haec colluuies, quamuis impuram iſtam pileatorum turbam boni omnes cum indignatione, & ſtomacho adſpicerent: nefas tamen videbatur, iſtorum furciferorum libertati intercedere. Periculum enim erat, ne quid deminueretur de maieſtate domeſtica patrisfamilias, cui ſemel hanc facultatem *νομοθετικὴν* indulſerant decemuiri: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO.

§. XXVII.

Nec non ius dandi tutores.

Denique eadem lege & TVTELAS *conſtituendi* poteſtatem latiſſimam tributam eſſe patribusfamilias, Pomponius obſeruat. Nam *legare* iis licebat etiam SVPER TVTELA SVAE REI. Iam quidem & ſerui erant res defuncti, ſed in iis tutela locum non habebat, quippe vis & poteſtas in capite libero. *l.* 1. *ff. de tut.* Contra liberi quidem; vti dixi, rebus mancipi accenſebantur, mortuo tamen parente, capita fiebant libera, & hinc omnino patri facultas erat legandi ſuper tutela eorum, ſi eius eſſent aetatis, vt ſe ſponte tueri haut poſſent. Et ſane latior ea in re poteſtas erat huius regis domeſtici, quam praetoris, aut praeſidis, aliorumue magiſtratuum, qui ex lege Attilia vel Iulia & Titia tutores dabant. Hi enim nec minores, nec furioſos dare poterant; ille poterat. *l.* 10. *§.* 3. *ff. de teſt. tut. §.* 2. *Inſt. eod.* His non licebat, niſi pure tutorem conſtituere: *l.* 6. *§.* 1. *ff. de tut. l.* 77. *de R. I.* ille etiam ſub conditione, & ex die vel in diem dabat, *l.* 8. *§.* 2. *ff. de teſt. tut.* adeo, vt, antequam leges pubertatis annos finiiſſent, in arbitrio patrisfamilias fuiſſe videatur, teſtamento ſtatuere, quamdiu filium impuberem haberi vellet. Sane in *lege* 101. *§.* 2. *ff. de cond. & demonſt.* habetur fideicommiſſum ea conditione relictum tutori, *ſi tutelam in annum octauum decimum geſſerit.* Et quamuis Vlpianus cenſeat, fideicommiſſi huius conditionem non deficere, ſi tutor, curatoribus conſtitutis, tutela ſe abdicaſſet: facile tamen patet, id iuſtam quidem cauſſam habuiſſe tempore Vlpiani, non autem iis temporibus, quibus nondum certus finitus erat pubertatis terminus. Et inde, ceu iam Merill. *Obſ. lib.* V. *cap.* 16. vidit, illuſtrari poteſt locus ille Pauli Apoſtoli difficillimus, quo contra iuris hodierni principia pupillum dicit *ὑπὸ ἐπιτρόπους εἶναι καὶ οἰκονόμους ἄχρι τῆς προθεσμίας τοῦ πατρὸς*, *ſub tutoribus & curatoribus eſſe, vſque ad tempus a patre praefinitum. Gal. cap.* IV. *comm.* 2.

Praeterea paterfamilias tutorem dare poterat etiam vxori, quae in manum conuenerat. Quum enim & haec in manu & mancipio mariti, & filiaefamilias ac heredis suae loco esset: Gell. *Noct. Att. lib.* XVIII. *cap. 6.* consequens sane videbatur, vt hic tutorem eidem testamento dare posset, quantaecumque esset aetatis, siquidem perpetuam fuisse mulierum tutelam, inter omnes constat. Et id luculenter demonstratur testimonio Liuii *lib.* XXXIX. *cap.* 19. vbi Hispalae Fecenniae SCto data dicitur *gentis emtio &* TVTORIS OPTIO, *quasi ei vir testamento dedisset.* En denuo facultatem vere νομοθετικὴν, natam ex illo carmine decemuirorum sollemni: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO.

§. XXVIII.

Sed ius instituendi heredes coangustatum variis legibus & prudentum interpretatione.

Sed vt denique ad postremam legis nostrae particulam prouehamur, in ea Pomponius obseruat, *id* omne *coangustatum esse vel auctoritate legum vel interpretatione iura constituentium.* Vti enim rerum omnium, ita & legum quaedam sunt vicissitudines. Quum enim eas reipublicae statui attemperari oporteat: fieri non potest, quin in rerumpublicarum conuersionibus leges quoque mutentur aliamque plane faciem paullatim induant. Stetit itaque regnum istud ciuium Romanorum domesticum, quoad stetit libertas: hac oppressa & illud sensim euersum est, siquidem tanta priuatorum potestas non expedit principatui, cuius ratio non constat, nisi ab vno omnia regantur. Hinc illud: VTI LEGASSIT maximum deliquium ab Augusti temporibus passum est, partim latis nouis legibus, partim interpretatione eorum, quibus principes facultatem dederant de iure respondendi, quorumque opera vel maxime vtebantur ad veteres leges nouo ciuitatis statui attemperandas. Primo, quod ad heredum institutionem attinet, interpretatione inualuit, vt testamenta condere non possent surdi & muti, nisi id beneficium a principe obtinuissent, *l. 6. §.* 1. *l.* 7. *§.* 1. *ff. qui test. fac. poss.* quia his natura ipsa denegasse videbatur facultatem pronunciandi sollemnem testamenti nuncupationem: HAEC VTI IN HIS CERIS SCRIPTA SVNT, &c. illi autem audire non poterant verba, quae familiae & pecuniae emtor ex formula proferebat. Hinc mutata postea testandi ratione, conditionem hanc illis remisit Iustinianus. *l.* 10. C. *qui testam.* Non magis leges & constitutiones principum testari patiebantur damnatos ob carmen famosum, *l.* 18. *§.* 1. *l.* 26. *ff. qui test. fac.* incestis nuptiis pollutos, *l.* 6. C. *de incest. nupt.* haereticos. *l.* 3. C. *de haeret.* Multum quoque potestati isti latissimae heredis instituendi derogatum est per regulam, quae paullatim interpretatione & constitutionibus firmata est, liberos omnes

siue

siue suos, siue emancipatos, aut instituendos, aut nominatim & ex iusta caussa exheredandos esse, *l.* 4. *C. de lib. praet.* §. 5. *Inst. de exh. lib.* Multum eidem decessit per querelam inofficiosi, qua omnia testamenta, non ex officio pietatis facta, rescinduntur. Multum denique per tot leges, quibus certis personis hereditatem relinqui prohibitum, de potestate ista deminutum est. Sic nulla pars hereditatis relinqui potest filiis perduellium, apostatis, haereticis, Iudaeis, & per legem Iuliam & Papiam innuptis, orbis, non nisi dimidia. Vlpian. *Fragm. tit.* XVII. §. 1. *& tit.* XXII. §. 3. Sozom. *Hist. Eccl.* 1. 9. quamuis postremas prohibitiones a Constantino M. & Iustiniano sublatas constet. *l. vn. C. Theod. de infirm. poen. coel. l.* 2. *C. de iure lib.* Omitto iam legem Voconiam, quae feminas hereditates capiendi iure exclusit; Dio Cass. *lib.* LVI. *p.* 662. quamuis & haec satis mature opulentia ciuitatis iterum euersa sit. Gell. *Noct. Att. lib.* XX. *cap.* 1. Omitto legem Iuliam de vicesimis hereditatum, qua factum, vt vicesima semper pars hereditatis testatorum periret, dum a fisco occupabatur. Dio Cass. *lib.* LV. *p.* 563. Omitto alias leges & constitutiones, legi illi: VTI LEGASSIT ITA IVS ESTO inimicissimas, quarum vel numerum inire modum opusculi excederet.

§. XXIX.

Itemque ius legata dandi.

Non minus legata dandi potestas coangustata est legibus & interpretatione iura constituentium. Quam multa enim legata iure nostro pro non scriptis habentur! quam multa indignis a fisco eripiuntur! quam multum illi potestati legandi derogarunt leges Furia & Voconia, *pr. Inst. ad leg. Falc.* &, quae etiamnum in vsu est, Falcidia! qua sane non amplius fas est testatori vltra dodrantem hereditatis legatis & fideicommissis exhaurire. Praecipue inimica legatis erat lex Iulia caducaria, quae bona caduca, vacantia, ereptitia, quasi caduca repererat, quorum magna pars, legatariis destinata, in fiscum principis influebat, antequam eam legem odiosissimam aboleret Iustinianus in celeberrima illa *l. vn. C. de caduc. toll.* Profecto & iis aliisque iuribus nouis maxime coangustata est illa tam ampla legata dandi potestas.

§. XXX.

Item ius dandi libertates.

Recte etiam de libertatis dandae potestate id adfirmare potuit Pomponius, quum eius temporibus adhuc vigerent leges Aelia Sentia, Fusia Caninia, Iunia Norbana, quibus potestas manumittendi maxime coercebatur. Non amplius per has leges fas erat ad iustam libertatem testamento perducendi seruos litteratos, furciferos, tortos, vinctos, vel alio supplicii genere adfectos, quos

lex Aelia Sentia ad dedititiorum conditionem depresserat. Non amplius licebat testatori seruitia integra vel vltra certum modum libertate donare, nec in fraudem creditorum manumittere, vrbemque impuris pileis implere, antequam Iustinianus legibus istis, vel sublatis, vel restrictis fraenos de nouo illi licentiae laxasset. Denique & tutores dandi potestatem latissimam quodammodo coangustarunt leges ac consuetudines nouae, quae, abolita paullatim in manum conuentione, vxores potestate mariti exemerunt; quamuis alioquin nullum horum iurium integrius ad extrema reip. Romanae tempora peruenisse videatur, quam tutela testamentaria, in qua fere sola illud ius antiquum seruant libri nostri: VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO.

§. XXXI.*

Conclusio Dissertationis.

Sufficiant haec de lege pulcherrima, quam ita enucleasse mihi videor, vt fructum aliquem huius diligentiae mihi liceat ad conscientiam meam referre. Quaedam hic habes, ab aliis non obseruata, aliqua etiam, quae occasionem suppeditare possint vberiori meditationi. Qualiacumque vero sint, Lector, ea tu tantisper aequi bonique, quaeso, consule, dum prodeant meliora.

COROLLARIA.

1. *Aestimatio rei debitae, quae vel non reperitur, vel post moram debitoris deterior est facta in* stricti iuris Iudiciis *ad litem contestatam: in* Bonae Fidei Iudiciis *ad rem iudicatam referri debet.* l. 3. §. 2. ff. commod.
2. *Quae tamen duo tempora, litis rei contestatae* in stricti iuris: *iudicandae* in B. F. Iudiciis, *nequaquam praestituta censeri debent, vt puncta temporis, & quasi nulla anterioris temporis habeatur ratio; sed potius vt termini,* ad quos *vsque crescentis forte aestimationis ratio haberi debeat, & vltra quos si vel maxime crescat, huius tamen incrementi amplius haberi nequeat ratio. Terminus autem,* a quo *incipit & in dies crescere potest aestimatio* ex mora, *seu tempus illud quo soluere, seu rem praestare debuit debitor; siue ea sit* ex re, *seu lapsu diei, qua solui deberet, adpositae: siue* ex persona, *quae per interpellationem inducitur legitimo modo ac tempore factam.*
3. *Concludere itaque non dubito, condemnandum esse eum in eam aestimationem, quae a momento morae inchoatae in B. F. iudiciis; vsque*

vsque ad rem iudicandam: in stricti iuris, vsque ad litem contestatam, toto eo tempore, fuit vmquam maxima.

4. *Nihil nos in contrarium mouentibus* lege 3. §. 3. de act. emt. l. 22. de reb. cred. l. 59. & 60. de Verb. Obl. l. 22. de O. & A. l. 3. §. 2. Comm. *aliisque.*
5. *Bonae Fidei possessor omnes fructus tam naturales quam industriales indistincte percipiendo facit suos.*
6. *Vestimentorum quotidianorum, non verum, sed quasi esse vsumfructum dicimus.*
7. *Immerito pugna inter* l. 32. §. 1. de Seru. praed. Vrban. *& legem* 18. quemadm. Seru. amitt. *statuitur.*
8. *Vsufructuarius in iure cedendo suum vsumfructum extraneo, nihil agit.* §. 3. Inst. de vsufr. *Eoque non obstante, eum amittit.*
9. *Si filiusfam. heres institutus, hereditatem repudiet, non pater eius, sed qui vulgariter substitutus est filio, erit admittendus.*
10. *Pater nec filio emancipato nec mater vlli vmquam filio substituere potest pupillariter.*
11. *Ast Pater filio exheredato, quippe qui adhuc suus est, recte potest pupillariter substituere.*
12. *Pupillaris substitutio requirit, eum, cui fit, duplici tempore fuisse in potestate testatoris: testamenti nempe & mortis, non etiam intermedio.*
13. *Vltra tempus pubertatis a pagano facta pupillaris substitutio adeo pubertate exspirat, vt ne quidem valeat iure fideicommissi.*
14. *Creditori inuito non recte per partes soluitur.*
15. *Vasallus Dominum suum, contra omnes personas adiuuare tenetur, PATRE, Dominoque excepto antiquiore.*
16. *Siue ipsi constat iusta de caussa bellum moueri a Domino suo: siue de iustitia caussae dubitat.*
17. *Contra vero de eiusdem iniustitia, a parte Domini plane certus & persuasus ad solam tenetur defensionem; & ad offendendum alium, si vult.*
18. Αὐτοχειρίαν *iure Romano, praeterquam si cum alterius iniuria fiat, illicitam nusquam legimus.*

DE P. IVVENTIO CELSO, IVRISCONSVLTO EXIMIO, SVIQVE SAECVLI ORNAMENTO.

EXERCITATIO XIII.

QVod veterum non nemo (a) praeclare ac sapienter monuit, seligendum cuilibet esse exemplum aliquod illustre ac laudabile, in quod inspiciat, quod miretur, ad quod denique se, quoad eius fieri potest, totum effingat ac componat: id & mihi, tertium iam auspicaturo docendi munus, studiose faciendum esse existimaui. Eo consilio P. IVVENTIVM CELSVM, virum sapientissimum, & ICtorum, qui Traiani saeculum ornarunt, facile principem, tametsi leui penicillo descriptum, conspectui publico exponere decreui, idque non modo mei caussa, vt habeam, cuius ad exemplum, quantum virtus ac religio patitur, me sub muneris auspicia exigam, sed & potissimum in gratiam generosae lectissimaeque iuuentutis, cui me studiaque mea omnia consecraui, cuiusque vel maxime interest, vt in summorum virorum studia atque actiones, tamquam in extersum aliquod speculum, inspiciat, eorumque excitata exemplo, ad eamdem veram laudem, ad quam illos peruenisse animaduertit, pleno gradu, summaque animi contentione enitatur.

Accedit & alia ratio, quae ad hanc operam ICto excellentissimo nauandam me non modo incitauit, sed & facile perpulit. Eius enim Manibus fatum tam triste atque illaetabile incubuit, vt haut sciam, an aureo illo iurisprudentiae saeculo immortalitatem nominis & magis meruerit quisquam, & minus consequutus sit, quam Celsus noster, cuius ipsum prope genuinum nomen ex homi-

(a) *Senec. Epist. XI.*

hominum memoria iam pridem euanuisset, nisi illud in celeberrimo SCo, quod eo consule prodiit (b), & in ipsis marmoribus (c) integrum atque incorruptum exstaret. Spartianus sane (d), scriptor haut proletarius, illum perperam IVLIVM CELSVM; alii plerique, Plinii (e) & codicis Florentini (f) scripturam imitati, pro IVVENTIO IVBENTIVM adpellitant (ff). Sed quemadmodum priorem naeuum iam Is. Casaubonus sagaci ingenio notauit abstersitque: ita permutatione litterarum B. & V. nihil fuit medio aeuo frequentius, in eaque tantum sibi indulserunt librarii & lapicidae semigraeculi, vt non magis mirandi videantur IVBENTII, quam *Balerii*, *Bari*, *Bibiani*, *Birginii*, *Bictorini*, *Bincentii*, *Iaboleni*, *Libii*, *Seberi*, & sexcenta huius generis, quae in priscis monimentis vtramque paginam faciunt (g). Non itaque a *iubendo*, sed, vt recte coniecit Sigonius (h), a iuuentute nomen tulerunt Iuuentii, idque luculenter confirmat huius gentis denarius apud Hub. Golzium (i), in quo & veram scribendi rationem, & Iuuentae Deae simulacrum, ad ostendendam nominis originem sculptum, obseruamus.

Si, quemadmodum auro a vena, ita magnis ingeniis a natalium fortuna quaedam commendatio accederet: vere profecto possemus adfirmare, libera adhuc rep. gentes non adeo multas Romae floruisse, quae vel antiquitate generis, vel maiorum gloria, cum Iuuentia vlla ex parte sint comparandae. Haec enim, tametsi plebeia (k), & Tusculo (l), municipio celebri potius, quam magno, oriunda, tam celeriter tamen Romae ad honores amplissimos adspirauit, vt non modo primo Vrbi Aediles curules dederit (m), verum etiam quam plurimos viros consulares, praetorios, aedili-

(b) L. 21. §. 6. *ff. de heredit. petit.*

(c) Gruter. *Inscript. p. DCLVII.* 1.

(d) Ael. Spartian. Vit. Hadrian. Cap. *XVIII.*

(e) Plin. *lib. VI. epist. V.*

(f) L. 7. §. 1. *ff. de oper. lib.* Addantur *l.* 10. *C. qui test. fac. poss. & L. vlt. C. de seru. reip. man.*

(ff) Brisson. *πάρεργ. n.* 8.

(g) Reines. *ad Inscript. Class.* I. 10. p. 24. V. A. Henr. Brenkm. *Append. Fast. Consul. Reland. p.* 850.

(h) Sigon. *de Nom. propr. Rom. p. m.* 1427.

(i) Golz. *Fast. Magistrat. & triumph. pag. CXXXIV.*

(k) Cic. *pro Planc. cap. XXIV.*

(l) Id. *ibid. cap. VIII.*

(m) Ipse suae genti hoc decus vindicat M. Iuuentius Laterensis apud Ciceronem *pro Planc. cap. XXIV.* Quod si verum est, (Cicero enim, *se, non abhorrentem a studio antiquitatis, id tum primum audiuisse*, ait,) circa annum ab V. C. CCCXC. factum oportuit, quo teste Liu. *lib. VII. cap. I.* primum *verecundia imposita Senatus, ex patribus iubendi Aediles Curules creari, conuentumque, vt alternis annis ex plebe fierent.* Atqui non nisi XXV. annis ante Tusculani iura ciuitatis impetrauerant,

cep-

aedilitios, inter fumosas per atria ceras numerarit (n), ipseque M. Iuuentius Laterensis, tam illustri cretus sanguine, quum repulsam in petitione aedilitatis passus esset, *nescire se*, conquestus sit, *quid* IMAGINIBVS *suis*, *quid patri*, *ornatissimo atque optimo viro*; *responsurus sit mortuo* (o). Enimuero quum tot propriis ornamentis

ceu idem refert Liu. *lib. VI. cap. XXVI. & XXXII.* Neque hic admodum mouemur auctoritate Ciceronis, in agenda Plancii caussa adfectui, vt fit, indulgentis. Iuuentio enim magis comperta esse potuerunt gentis suae decora ex commentariis, quos singulae gentes de maioribus suis accurate perscriptos domi seruabant. Vid. Gell. *Noct. Att. lib. X. cap. XIII.* Ez. Spanh. *de Vsu & Praest. Num. Tom. II. p. 3.*

(n) Quum nec Fulu. Vrsinus, nec Ant. Augustinus, nec Vaillantius, nec quisquam, quod sciam, alius accurate de hac gente egerint: stemmatis a me compositi partem ex Aduersariis huc transferre non pigebit:

T. IVVENTIVS THALNA, Trib. Mil. in bello Insubrico occubuit anno V. C. DLV. Liu. XXX. 22.

T. IVVENTIVS THALNA, Praetor anno DLVIII. Liu. XXXIV, 43.

L. IVVENTIVS THALNA, Quaestor anno DLX. Legatus Calpurnii in Hisp. anno DLXVII. Liu. XXXIX. 31.

M. IVVENTIVS T. F. T. N. THALNA, Cos. anno DXC. in magistratu prae laetitia decessit. Plin. Hist. Nat. VII. 54. Val. Max. IX. 12.

T. IVVENTIVS. T. F. T. N. in Apuliam missus anno V. C. DLXXX. Liu. XLII. 27.

P. IVVENTIVS. L. F. T. N. THALNA Praetor, caesus in Macedonia cum exercitu, anno V. C. DCV. Flor. II. 14.

M. IVVENTIVS THALNA, Quaestor an. V. C. DCXXXVIII. Trib. pl. an. DCXLIII. Pigh.

T. IVVENTIVS, ICtus & Orator circa ann. V. C. DLVI. Cic. in Brut. cap. XLIII.

M. IVVENTIVS Laterensis, Quaestor anno DCLXV. Pigh.

T. IVVENTIVS ICtus, cuius meminit Pomponius *l. 2. §. 42. de O. I.*

M. IVVENTIVS M. F. LATERENSIS, Quaestor anno DCXC. Tribunatum pl. adspernatus, ne in leges Caesaris iurare cogeretur, Cic. ad Attic. II. 18. repulsam in Aedilitate passus an. DCXCIX. Cic. pro Planc. Praetor anno DCCII. Cic. ad Fam. VIII. 8. Denique Legatus Lepidi, quum huius coniunctionem cum Antonio impedire non posset, suo ipse gladio incubuit, anno V. C. DCCXX. Vellei. Paterc. II. 63. Celebrantur & alii Iuuentii, veluti *M. Iuuentius Pedo*, Senator, laudatus a Cic. pro Cluent. c. XXVIII. Sed hunc aliosque stemmati innectere non licuit. Libera itaque rep. tres fuere Iuuentiae gentis familiae, cognominibus THALNARVM, LATERENSIVM & PEDONVM discretae.

(o) Cic. pro Planc. cap. XXI.

tis abundet noster, nihil vt opus sit, aliena ad eum laudandum conquirere: addemus vnum, quod obseruatione haut indignum iudicamus, Iuuentios etiam libera republica iurisprudentiam, tamquam gentile bonum, in possessione sua magna cum cura retinuisse, praestantissimosque saepe iurisconsultos, & veluti oracula quaedam, dedisse reipublicae (p).

Ex hac gente tam nobili, tamque illustri, prodiit CELSVS noster, patre vsus eiusdem, vt opinor, praenominis, P. IVVENTIO CELSO (q), cuius cum multae fuerunt virtutes, multa, quibus sua aetate prae aliis exsplenduit, ornamenta, tum in illis hoc maximum, quod genti suae, Romae paullatim deflorescenti (r), & in variis per orbem Romanum municipiis, tamquam in exsilio, latitanti (s), pristinum splendorem ac veluti vitam primus restitue-

rit,

(p) Tales sunt T. *Iuuentius*, cui Cic. in Brut. c. XLVIII. *magnam iuris ciuilis in intelligentiam* tribuit: C. *Iuuentius*, Q. Mucii auditor apud Pomp. *l.* 2. §. 41. *ff. de Orig. iur.* ac denique M. Iuuentius Laterensis, qui dum apud Cic. pro Planc. c. XXV. ex aemulo quaerit, *an vmquam castra viderit? an disertus sit? an iurisconsultus?* non obscure innuit, a se illum hisce artibus longe superari.

(q) Quamuis enim in iure non aliter, quam CELSVS PATER adpelletur: *l.* 2. §. *vlt. ff. de orig. iur. l.* 6. *ff. de contrah. emt. l.* 30. §. 1. *ff. de adquir. rer. dom.* illo tamen διακρίσεως non fuisset opus, si praenominibus distingui potuissent aut cognominibus. Ita enim facile discernuntur *Sex.* & *P. Aelii*, *P.* & *Q. Mucii*, *Masurius* & *Caelius Sabini*, *Aufidii*, *Tucca* & *Namusa*. At quoties cognomines sunt pater & filius, eos huiusmodi διακρίσεως discerni animaduertimus. Hinc memorantur *Catones*, Pater & Filius, *l.* 2. §. 38. *de orig. iur. Antistii Labeones*, itemque *Neruae* Pater & Filius, *l.* 2. §. *vlt. eod.* quos omnes eodem vtos esse praenomine, aliunde constat.

(r) Non caret omine, quod M. Iuuentius Laterensis oppressae patriae sanguine suo parentauerat, quasi non deceret Iuuentios libertati superstites viuere. Saltim ex eo tempore pauci ex hac gente Romae in celebritate versati sunt. Meminit *Iuuentii* cuiusdam Catullus, quem Carm. XXI. *flosculum Iuuentiorum, non horum modo, sed quot aut fuerunt, aut posthac aliis erunt in annis*, vocat: at ex Carm. XLV. & XCV. facile patet, cum gentis suae dedecus & nefandae Veneris mancipium fuisse. Vixere tamen sub Imperatoribus in vrbe IVVENTIA RESTITVTA, P. Statilii Felicis vxor, Grut. p. *DCCXCVI.* 2. IVVENTIA EVTYCHIA, T. Statilii Valentis coniux, Grut. p. *DCXII.* IVVENTIVS CHARITO, Grut. p. *CCXLI.* ac denique M. IVVENTIVS, M. F. GAL. RADIVS, Trib. Mil. Leg. XXV. Cyrenaicae, cujus eiusque heredum Q. IVVENTII M. F. GAL. VIRI & SEX. IVVENTII M. F. IVVENTII M. F. VIRVSIANI, Equitis Rom. meminit lapis apud Marqu. Gudium in noua Inscriptionum Sylloge, mox proditura in lucem pag. *CXXVIII.* 9.

(s) Floruere enim *Brixiae*, Grut. Inscr. p. *CXCII.* 2. p. *CCCCLIX.* 6. *Comis*, Reines. Inscr. Class. I. 296. *Asculi.* Id. ibid. Class. I. 287. *Placentiae*, Grut. p. *CCCCLIV.* 7. *Ostiae*, Grut. p. *MCXVI.* 10. *Capuae*, Reines. Class. I. 64. *Veronae*, Grut. p. *XLI.* 3. p. *DCCLXVI.* *Nemausi* in Gallia. Grut. p. *CCCCXCVI.* p.

rit, tanto magis, ex mea quidem ſententia, eo nomine admirandus; quanto praeclarius videtur, nobilitatem maioribus reddere, quam a maioribus acceptam tranſmittere ad poſteros. Eſt hic ille Celſus pater, qui quum Ducennio Conſuli in conſilio fuiſſet (t), poſtea adeo ſine controuerſia inter ICtos aequales principatum tenuit, vt dignus videretur, qui extremis Veſpaſiani temporibus Pegaſo in ſchola Proculeiana, tunc ſane longe celeberrima, ſuccederet (u). Alios illum honores in republica geſſiſſe, nuſquam legimus (x), videturque vir optimus in illa temporum pertur-

p. *DCCXXXI.* 14. Quin & in *Hiſpania* Iuuentiorum nomen fuit celeberrimum. Nam *Caeſareae Auguſtae* iam ſub Auguſto L. Iuuaeentius Lupereus cum Ti. Clodio Flauo duumuiratui praefuit, ceu patet ex denario apud Seguin. Num. pag. 119. Mezzobarb. p. 46. Vaillant. Num. Municip. & colon. Tom. I. p. 16. Ceterum plura his ſaeculis fuere Iuuentiorum cognomina, quorum quaedam ex vetuſtis monimentis collegimus, veluti *Anchariorum*, *Caeſianorum*, *Celſorum*, *Charitonum*, (qui iidem, ac *Suaues*,) *Epaphroditorum*, (qui & *Venuſti*) *Epiſteſinum*, *Eutychetum*, *Gylipporum*, *Lunariorum*, *Iuuentiulorum*, *Lupercorum*, *Primulorum*, *Reſtitutorum*, *Secundorum*, *Verorum*, *Virorum*, *Viruſianorum*. Nec tribui vni adſcripti fuere Iuuentii. Libera adhuc rep. relati fuerant in tribum *Papiriam*, in quam & reliqui Tuſculani. Liu. *VIII.* cap. *XXXVII.* Brixienſes pertinebant ad tribum *Fabiam*, Hiſpani ad *Quirinam*, Grut. p. *CCCCXXVII.* 5. alii ex hac gente *Succeſſanae*: alii *Galeriae* tribuum pars erant. Grut. p. *CCXLI.* 5. Marqu. Gud. Inſcr. p. *CXXVIII.* 9.

(t) Rem refert Celſus, filius, *l.* 29. *ff. de legat.* 2. At quis ille Ducennius Verus? Gu. Grot. de Vit. ICt. lib. II. cap. II. Verum illum intelligit, qui paullo ante exceſſum Veſpaſiani cum Siluano conſul fuerit. Sed is quidem non Ducennius, verum L. Ceionius Commodus Verus dictus eſt, ceu accurate docuere Henr. Noriſ. Epiſt. Conſul. p. 49. & Car. Spon. Miſcell. Erud. Antiqu. p. V. Anton. Auguſtinus de Nom. propr. Pand. p. 259. dubitat, an non intelligendus ſit Iuuentius Verus, qui anno DCLXXXVI. faſces tenuit, quod nec Henr. Brenckmanno in Adpend. ad Relandi Faſt. Conſ. p. 851. diſplicet. Denique de L. Ceionio Vero, qui anno *DCCCLVIII.* L. Tutium Cerealem collegam habuit, ſuſpicionem iniicit V. C. Abr. Wielingius in Iuriſpr. Reſtit. p. 351. & in Adpend. p. 194. Sed ego in nomine nihil mutauerim. Praeterquam enim, quod Celſus pater tam diu vixiſſe non videtur, in promtu nobis eſt DVCENNIVS GEMINVS, qui anno *V. C. DCCCIX.* ex Kal. Iul. cum Paullino Conſul ſuffectus fuit. Hic & Veri cognomen ferre potuit, quippe ea aetate viuens, quae uno alteroue cognomine non erat contenta. *V. C.* Petr. Weſſeling. Obſeru. lib. II. cap. XXI. Saltim eo probabilior eſt haec diuinatio noſtra, quod nec nomen mutamus, & ſic temporum rationes ſibi optime cohaerent, quas mirifice perturbarunt, qui vitas ICtorum ſcripſerunt.

(u) *l.* 2. §. *vlt. ff. de Orig. Iur.*

(x) Grot. *de Vit. ICt. lib. II. cap. II.* & Ian. Vinc. Grauina *de Ortu & progr. iur. ciu.* §. *LXXVIII. p.* 111. ad Celſum patrem referunt, quae Plin. *lib. VI. Epiſt. V.* de praetura Iuuentii refert. Sed Celſus pater, ſi, quum Ducennio Conſuli

perturbatione, qualis ſub Nerone & Domitiano fuit, mereri honores, quam iis fungi maluiſſe, pulcrum in primis atque honorificum exiſtimans, colere iuriſprudentiam, reſpondere de iure, magiſtratibus conſilio, clientibus voce adeſſe, denique erectioris indolis adoleſcentes in ſpem meliorum temporum inſtituendo, ſerere arbores, alteri ſeculo profuturas. Quin licet reſpondendo dòcendoque non famam tantum immortalem ſibi quaeſiuerit, ſed & plura reliquerit viua ac ſpirantia ingenii ſui monimenta, diſcipulos puta doctiſſimos, inter quos & Iuuentius filius & Neratius Priſcus eminebant (y): tamen ne libros quidem vllos reliquiſſe videtur (z), ſiue negotiali vita impeditus, ſiue tempora metuens, virtuti inimica, quibus periculo non carebat, indulgere calamo, ſcribendiſque libris ingenii ac doctrinae famam aucupari.

Tali parente natus P. IVVENTIVS noſter, circa annum ab V. C. DCCCXX. (a), ſaltim non multo ſerius, in lucem prodiit, iſthac natalium fortuna & eam lucratus felicitatem, vt & exemplo tanti patris & conſilio ad magna quaeuis incitaretur. Hinc adoleſcens per omnes artes, quibus ea aetas ad humanitatem imbui ſolebat, viuidam indolem circumtulit, ingeniumque ad ſumma quaeuis natum ita perpoliuit atque excoluit, vt nullum litterarum praeſi-

ſuli in conſilio eſſet, annos tantum XXX. habuit, illo tempore iam prouectioris aetatis fuit, quam quae Praeturae conueniat. Praeterea quae Plinius ibi de Iuuentio Praetore refert, magis conueniunt iuueni, ambitionis oeſtro percito, & in iracundiam facile incaleſcenti. Quare hac praetura non patrem ſed filium functum eſſe, ipſa temporum ratio euincit.

(y) *l. 2. §. vlt. ff. de orig. iur.*

(z) Aliquoties Celſi patris ſententiae laudantur, non modo a filio, *l. 20. l. 29. ff. de legat.* 2. verum etiam a Neratio Priſco, *l. 38. ff. mand.* & Vlpiano, *l. 3. §. 7. ff. de condict. cauſſ. dat.* ſed id fit his formulis: *A patre ſic accepi*: *Pater meus referebat*: *Et Ariſtoni & Celſo patri placuit*: *Celſus refert, patrem ſuum, Celſum, exiſtimaſſe.* Qualibus verbis locus eſſe non poteſt, quando ex libris alicuius teſtimonia proferuntur.

(a) Rationes ita ſubducimus. Certum eſt, Iuuentii noſtri praeturam incidere in aetatem Plinii, qui eius meminit *Lib. VI. Epiſt. V.* Iuuentiumque Praetorem tum cum Licio Nepote grauiter altercatum refert de ſententia, quam hic in cauſſa Pomponii Rufi Vareni, repetundarum a Bithynis poſtulati, dixerat. Ea cauſſa in Senatu acta eſt ineunte anno *V. C. DCCCLIV.* ſiquidem Man. Acilium Rufum, Coſ. deſignatum tum primum ſententiam dixiſſe, ex eiusdem Plin. *Lib. V. Epiſt. XX.* patet. Iam quum idem *Lib. VII. Epiſt. XVI.* teſtis ſit locupletiſſimus, leges annarias tunc adhuc religioſe obſeruatas eſſe, & aliunde conſtet, annum praeturae legitimum tunc fuiſſe aetatis trigeſimum quartum, niſi forte anni aliquot vel principis beneficio vel ex lege Iulia & Papia Poppaea remitterentur: *l. 2. ff. de minor.* natalem Iuuentii incidiſſe oportuit in annum circiter *DCCCXX.* Quae quum vulgo parum obſeruentur: non ſane mirum eſt, Celſos patrem & filium, quin & nepotem, turpiter plerumque confundi a ſcriptoribus ceteroquin doctiſſimis.

praesidium sibi deesse pateretur. Fragmenta sane eius omnia, quae in Digestis supersunt, stilo tam elegante, tamque terso ac castigato scripta sunt, vt Laur. Valla & Floridus, qui in exagitanda veterum ICtorum Latinitate, id est, in mustaceo laureolam quaesiuerunt, parum vel nihil omnino, quod iusta reprehensione dignum videatur, in Celsi stilo notauerint (b). Deinde in iisdem fragmentis quaedam satis expressa Graecae eruditionis vestigia occurrunt (c): inprimis autem Stoicam illam ac seueriorem sapientiam, quae ICtis praecipue ad palatum erat, tot eius sententiae redolent (d), vt satis adpareat, illum non illotis manibus sacra nostra attigisse, sed, quo rite initiatus in interiores artis nostrae recessus penetraret, totum se dedisse iis litteris, sine quibus vix quisquam ICti nomen sine dedecore atque opprobrio sustinuit. Et eius quidem diligentiae fructum paullo post capiebat vberrimum, quum animum ad iurisprudentiam adplicuisset. Sectatus enim patrem (e), &, ceu nonnulli existimant, T. Aristonem (f), non modo

(b) Notant quidem phrasin: *Adponere auctoritatem*, *l.* 189. *ff. de reg. iur.* itemque vocabulum *ossuarium*. *l.* 2. *ff. de sepulcr. viol.* Sed priorem non magis absurdam esse, quam illam: *Interponere auctoritatem*; posterius autem in pluribus marmoribus apud Gruterum, Reinesium, Sponium reperire praesidium, erudite suo more ostendit V. C. Car. Andr. Duker. *de Latin. Vet. ICt. p.* 423.

(c) *l.* 3. *ff. de Condict. tritic. l.* 7. *ff. de supell. leg.*

(d) Quemadmodum nemo hodie ignorat, ICtos veteres & maxime Proculeianos, philosophiam Stoicam reliquis sectis antepotuisse: Merill. *Obs. lib. I. cap. XX.* ita vbique porticum Zenonis redolent Celsi fragmenta. Sic quum Stoici omnia fluere, perpetuoque decurrere & mutari, existimarent, quam doctrinam & Heraclitum, Thaletem, Pythagoram, Platonem amplexos esse, ex Aristot. *Metaph. lib. I. cap. VI.* Sex. *Empir. Hypot. lib. III. cap. XV.* & Stobaei *lib. I. Eclog. cap. XIV.* patet: subtilem hanc philosophiam & Celsus manifesto sequitur in *l.* 26. §. 12. *ff. de condict. indeb.* Deinde, quae Iuuentius *l.* 7. *ff. de supell. leg.* de voce & de *ἀνάρθρου φωνῆς* philosophatur, Stoica esse, plane non dubitabit, quicumque cum illis contenderit locum Diogenis Laert. *Lib. VII. segm.* 57. Verba porro Celsi *l.* 17. *ff. de legib.* ex Zenonis libris depromta esse, iam Merill. *Obs. Lib. I. cap. XXVI.* obseruauit. Similem procul dubio auctorem habuit Celsus, quando, teste Iustiniano *l.* 10. *C. qui test. fac. poss. neminem iam surdum esse*, contendit, *qui penitus non audiat, si quis supra cerebrum illius loquatur.* De quo *σκίμμαχαν φωνικῷ* quum iam alii disputarint, ego iam nihil addo. Vid. Menagii Amoenit. Iur. *cap.* XXVII. *p.* 155. *sequ.*

(e) Ab eo se doctrinas suas accepisse, ipse fatetur Iuuentius *l.* 20. *ff. de legat.* 3.

(f) Aristo enim Celso rescripsisse dicitur, *l.* 29. §. 1. *de statu lib.* Et sane praeclarae Aristonis virtutes, celebratae a Plin. *lib. VIII. Epist. XIV.* adolescentem mira discendi cupiditate flagrantem facile subigere potuerunt, vt & ab eo, quamuis Sabiniano, proficere vellet: sed vereor tamen, vt id ex *d. l.* 29. recte

modo tam diu difcebat, donec eum, quantum proficeret, non poeniteret, fed & veteres libros, qui ad illuftrandam iurifprudentiam facere videbantur, diurna nocturnaque verfabat manu (g), illaque incredibili diligentia efficiebat, vt ad fummam, quam ingenium humanum capit, iuris dicundi facultatem breui eniteretur. Sane adhuc tum adolefcens, vltra aetatem, ac propemodum ante pilos fapiebat, iifque iam annis praecoci ingenio fretus, de iure refpondebat, quibus alii plerique vix inter dupondios locum inueniunt (h). Ceterum quemadmodum in philofophia Stoicos, ita in iurifprudentia Proculeianos ac Pegafianos fequebatur (i), quorum fcholae illum poft patrem praefuiffe, ex Pomponii loco colligimus. Neque tamen tam feruili erat ingenio, vt Proculo, tamquam claudus pilae, inhaereret, omniaque eius bona, mala, vera, falfa perinde probaret: fed prudente vfus ἐκλογῇ, nec aduerfae parti manus dare (k), nec propria ipfe vineta caedere dubitabat (l), quotiefcumque id veritas ac iuftitia exigere viderentur.

 Forma-

recte probetur. Idem enim Arifto refcripfit Neratio, *l.* 19. §. 2. *ff. locat.* & Saluio Iuliano *l.* 6. *ff. de legat. praeft.* Videntur fane ICti συγχρονοι de ambiguis iuris quaeftionibus inter fe faepe per epiftolas difceptaffe, nec inde ftatim fequitur, vt, qui alteri refpondit, ipfi aliquando praeceptoris loco fuerit.

(g) Citantur ab eo auctores praeftantiffimi, veluti Sex. Aelius, *l.* 38. *ff. de act. emt.* Brutus *l.* 13. *pr. ff. de in diem addict.* Cafcellius *l.* 158. *ff. de verb. fign.* Cato, *l.* 98. *ff. eod.* Liuius Drufus, *l.* 38. *ff. de act. emt.* Q. Antiftius Labeo, *l.* 43. *ff. de legat.* 3. *l.* 59. *ff. de hered. inft. l.* 7. *ff. de fupell. leg.* Q. Mucius Scaeuola, *l.* 48. *ff. mand. l.* 59. *ff. de contr. emt. l.* 13. *ff. de in diem addict. l.* 98. *ff. de verb. fign.* Neratius Prifcus, *l.* 12. *ff. quemadm. feru. amitt.* Nerua, *l.* 32. *ff. depof.* Proclus, *l.* 38. *ff. de act. emt.* Sabinus, *l.* 12. *ff. quemadm. feru. amitt.* Ser. Sulpicius, *l.* 7. *ff. de fupell. leg.* C. Trebatius Tefta, *l.* 59. *ff. de hered. inft.* Tubero, *l.* 5. §. 1. *ff. de pecul.* & M. Tull. Cicero *l.* 96. *ff. de V. S.*

(h) Ita intelligendus locus Paulli *l.* 61. §. 3. *ff. de verb. oblig.* vbi *Celfum adolefcentem fcribere*, ait, moram poffe purgari: Nec adolefcens hic pro filio ponitur, ceu vifum Iano Vinc. Grauinae *de Ortu & progr. iur. ciu.* §. *LXXIX.*

(i) Hinc paffim in Celfi fragmentis defendi videas Labeonem, Neruam, Proculum, paffim refelli Sabinum, veluti *l.* 8. §. 2. *ff. de in ius voc.* & Iulianum, a quo eum frequenter diffentire, iam Cuiac. *Obf. Lib. VIII. Cap. XXXV. & lib. XXVII. cap. XII.* monuit. Plerumque etiam in foluendis quaeftionibus difficilioribus Proculeianis fuffragatur. Exempla belliffima habes in *l.* 26. §. *vlt. ff. de condict. indeb. l.* 75. *ff. pro foc. l.* 7. *pr. ff. commod. l.* 14. §. 10. *ff. de furt.*

(k) Hinc aliquando cum Sabino fentit, veluti *l.* 55. §. 3. *ff. de legat.* 3. *l.* 6. *ff. de condict. ob turp. cauff.* aliquando cum Caffio. *l.* 1. *ff. de flumin.*

(l) Sic Antiftii Labeonis fententiam deferit. *l.* 25. *pr. ff. de furt.* a Nerua diffentit *l.* 29. *ff. de euict.* Eft, vbi a patris doctrina modefte difcedit, *l.* 5. §. 6. *ff. de condict. cauff. dat.* vt fatis ad parent,

Formatus hunc in modum Iuuentius noſter, id iam agebat, vt & maſculae illi ac pulcherrimae philoſophiae, quae in rebus agendis adminiſtrandaque republica verſatur, totum ſe dederet. Hinc prima facturus militiae palatinae ſtipendia, non modo in foro, tanquam praeſtantiſſima ingeniorum palaeſtra, adſidue verſabatur, ſed & nihil faciebat reliqui, vt reſpondendo de iure tum de ciuibus, tum de magiſtratibus, bene mereretur (m). Militia iſta forenſis dici non poteſt, quanto tunc adiumento fuerit hominibus, ad maiora nitentibus. Quare & Celſus viam ad honores habuiſſet expeditiſſimam, ſi vel maxime aliam ſibi non muniuiſſet. Sed illi & aliud, memorabile potius, quam dignum aliqua laude, facinus ad ampliſſimas dignitates conſequendas profuit. Auctor enim eſt Dio Caſſius (n), Iuuentium Celſum una cum aliis quibuſdam viris illuſtribus aduerſus Domitianum, principem peſſimum, coniuraſſe, accuſatum autem, iamque in extremo conſtitutum periculo, callide petiiſſe, vt admitteretur ad principem, cui, facta ſibi eum adeundi copia, miris blanditiis perſuaſerit, ſe expertem eſſe eius criminis, liberaliterque pollicitus ſit, ſe ipſum indagaturum ſceleris ſocios, argumentaque coniurationis luculenta iudicibus ſuggeſturum. Addit Dio, Celſum, impetrata venia, rem omnem ad Domitiani caedem callide extraxiſſe, eaque arte ſe ſocioſque exemiſſe periculo. Quae ſi vera ſunt, plus quidem famae, quam gloriae, habent: at Celſo tamen procul dubio ad conſequendos honores maximo adiumento fuerunt. Earumdem enim partium, in eodemque conſenſionis globo, teſte Philoſtrato (o), erant Rufus Saluidienus, Orfitus, & Nerua ille, qui poſtea Domitiano in imperio eſt ſurrogatus. Hic, quum Celſi, iuuenis ferocis ac callidi, artibus & ſeruatus, & ab exſilio libera-

pareat, nihil eum veritate habuiſſe antiquius, atque ex iis ICtis erciſcundis fuiſſe, de quibus erudite diſſerit Merill. *Obſ. Lib. I. Cap. IV.*

(m) Reſpondit non modo priuatis, veluti Plotianae, *l.* 18. *ff. de iure condicill.* Aurelio Quieto, *l.* 16. *ff. mand.* Cornelio Felici, *l.* 58. *pr. ff. pro. ſoc.* Domitio Labeoni, (quem imperitiſſimum iuris hominem ICtis accenſere non dubitat Io. Bertrandus,) *l.* 27. *ff. qui teſt. fac. poſſ.* Trebelliano, *l.* 72. *ff. ad SC. Trebell.* Sexto, *l.* 7. §. 17. *ff. quib. ex cauſſ. in poſſ. eat.* verum etiam magiſtratibus, veluti Flauio Reſpecto praetori, *l.* 3. §. 1. *ff. de minor.* Ex quo patet, illum facultatem de iure reſpondendi beneficio principis accepiſſe. Tirocinia enim eius forenſia incidunt in tempora Domitiani, Neruae, Traiani; & primus Hadrianus omnibus promiſcue permiſit de iure reſpondere, quibus erat ſtudiorum fiducia. *l.* 2. §. 47. *ff. de orig. iur.*

(n) Dio Caſſ. *Lib. LXVII. p.* 765.

(o) Philoſtr. Vit. Apollon. Tyan. Lib. VII. Cap. III.

beratus esset, gratiam procul dubio illi retulit bona fide, & cum Traiano filio nihil, quod ad eum ornandum pertinere videbatur, praetermisit. Non equidem dubium est, quin Celsus per omnes honorum gradus ad consulatum adscenderit: at vigintiuiratus tamen, Quaesturae, Aedilitatis vel Tribunatus, quibus tum ante praeturam defungendum erat, nusquam mentionem fieri obseruamus. Contra praeturae eius meminit Plinius Secundus (p), eamque in annum ab V. C. DCCCLIV. incidisse, supra demonstrauimus. Ex eo semel iterumque Consul fuit, quamuis de priore eius consulatu fasti taceant (q). At posterioris meminerunt non modo marmora (r), verum etiam leges nostrae, neque dubium est, quin is honor Iuuentii nostri incidat in annum DCCCLXXXI. Collega ipsi fuit, si Cassiodoro & Prospero credimus, *Marcellinus*, si Idatio & auctori Chronici Alexandrini, *Marcellus*, si denique marmoribus, *Q. Iulius Balbus*. Sed litem hanc sine pulueris iactu composuit Norisius (s), docuitque, hunc Balbum etiam Marcelli cognomen tulisse. Exstat SC. hoc anno factum, quod inte-

(p) Plin. Lib. VI. Epist. V. vbi Iuuentium Praetorem cum Licinio Nepote altercatum esse refert. Quum enim Bithyni Varenum accusassent repetundarum: hic, vt sibi defensionis caussa testes euocare liceret, a Senatu petierat, idque, adiutus Plinii & Homulli eloquentia, suffragioque Cornelii Prisci, impetrauerat. Plin. lib. V. Epist. XX. Sequente sessionum die de eo SCto differebat Licinius Nepos, ac si illud legibus aduersaretur, monebatque, petendum esse a consulibus, vt referrent de lege repetundarum, an placeat in futurum ad eam legem adiici, vt reis perinde, ac accusatoribus, ius sit testes euocare. Indignantibus quibusdam, Iuuentium Licinium, tamquam emendatorem Senatus vehementer increpuit. Respondit Nepos, rursusque Celsus, quorum neuter sibi a conuiciis temperauit, non sine voluptate patrum conscriptorum, quum Celsus Nepoti ex libello, & Celso Nepos ex pugillaribus responderet. Huiusmodi altercationes libera olim rep. in Senatu frequentissimas fuisse, obseruat Brisson. *de Formul. lib. II. p.* 184. permittebantque eam etiam boni principes, ne Senatus populusque, hoc libertatis simulacro delusus, seruire se putaret.

(q) Suffectus procul dubio consul fuit Iuuentius, quum primum fasces teneret, adeoque non obscura ratio est, cur nullum vsquam adpareat huius consulatus vestigium. Puto tamen illum incidere in annum DCCCL. collegamque Iuuentii tunc fuisse vel Afranium, vel ipsum Vlpium Traianum, Imperatorem. Nam primo hoc anno quadragenarius fuit Celsus, qui legitimus tunc annus erat consulatus. Deinde eius anni initio consules facti *Nerua IV.* & *Traianus II.* &, mortuo VI. Kal. Febr. Nerua, quis ei suffectus fuerit, non memoratur. Item a mense Octobri suffectus legitur *Afranius Dexter*, quem vero collegam habuerit, non legimus. Sed haec quidem diuinatio est.

(r) Grut. *Inscr. p. DLXXIII.* 2. *Onuphr. Panu. Fast. p.* 221.

(s) Henr. Noris. *de Epoch. Syro-Maced. p.* 498.

integrum in pandectis superest (t), in quo tamen & consules suffecti simul cum ordinariis memorantur (u). Id quod non raro factum esse, ex monimento apud Gruterum infra memorando (x) satis adparet. Est & alterum SC. eodem IVVENTIO CELSO ITERVM (y), ET NERATIO MARCELLO COSS. factum (z), quo lex Vectibulici (a), de iure ciuitatis cum seruis municipiorum manumissis communicando ad prouincias etiam porrecta est. Sed & hic perdifficilis oritur quaestio, quomodo Celsi collega dici possit Neratius Marcellus, qui sub finem eius anni suffectus, Cn. Lollium Gallum collegam sortitus est. Sed errorem hic admissum esse, plerique agnoscunt, facilisque fuit errandi occasio, quum

(t) *L. 20. §. 6. ff. de hered. pet.* Sed vel librarium, Codicis Florentini auctorem, vel ipsum Tribonianum abbreuiationes in SCis sollemnes non intellexisse, satis liquet. Emendauit illud Petr. Pithoeus Aduersar. *lib. II. cap. XV.*

(u) Hub. Golzius in Fastis monet, initio huius anni fasces tenuisse *Celsum iterum & Q. Iulium Balbum*, ex Kal. Martiis *T. Aufidium Frontonem & Acrium Seuerianum*, qui in *d. l. 20. §. 6.* memorantur, denique ex Kal. Nouemb. *C. Neratium Marcellum & Cn. Lollium Gallum*.

(x) Grut. *p. DCVII.* vbi simul memorantur *Antius Pollio & Opimianus Koss. ordinarii, Seuerus & Sabinianus Coss.*

(y) Ita legendum esse pro *item*, quod in vulgatis habetur, recte monet Ant. Augustin. *Emendat. lib. III. cap. IV.*

(z) *L. vlt. C. de seru. reip. manumitt.*

(a) At quaenam lex Vectibulici? Nulla sane fuit gentium Romanarum, a qua lex id nomen ferre potuerit, nec quisquam fere dubitat, quin vitiosa sit ea denominatio. Licebit itaque in re difficili hariolari. Municipia olim seruos manumittere non poterant, quia manumissio, tamquam actio legis, per procuratores non poterat explicari. *l. 123. pr. ff. de Reg. iur. l. 3. C. de vindict. libert. & apud concil. manumiss.* Quos itaque seruitutis iugo eximebat respublica, ii ex lege Aelia Sentia in libertate quidem morabantur, nec tamen habebantur liberi. Quum autem postea ex lege Iunia Norbana omnes, qui iustam libertatem non fuerant consequuti, Latini fierent: Vlpian. *Fragm. Tit. I. §. XII.* eiusdem quoque iuris censebantur serui a republica manumissi. Id primum mutatum Lege hac Vectibulici, quae cum libertinis municipiorum iura ciuitatis communicauit. *l. vlt. C. de seru. reip. manum.* Quumque, quod in gratiam municipiorum sancitum fuerat, non statim ad prouinciales quoque ciuitates pertineret: ad eas quoque legem protulit SCum, de quo agimus. Ex eo palam est, legem Vectibulici conditam esse inter annum DCCLXXI. quo lex Iunia Norbana lata; & annum DCCCLXXXI. quo prodiit SC. Iuuentianum. Atqui quum anno V. C. DCCCLXIII. M. Vettius Rusticus Bolanus Cos. fuerit: Grut. *Inscr. p. LXVI. 2. p. CXXVIII. 5. p. CLXIII. 7.* ab eo procul dubio lex dicenda est *Vettii Bolani.* Tamen, vt vera fatear, proprie non lex fuit, sed SCum. Eo enim tempore leges non amplius ferebantur, nec raro SCa legum nomine veniunt. Exempla occurrunt passim, in primis apud Iul. Capitolin. in Vit. M. Anton. cap. IX. & Dionem Cass. *Lib. LXVIII. pag. 707.*

quum duo Marcelli eodem anno, at non iisdem mensibus, consules processerint, quos & doctissimus quisque facile confudisset (b). Haec quidem de Iuuentii praetura & consulatibus; quibus quamuis eo tempore nihil esset honorificentius, Hadrianus tamen, acerrimus ingeniorum censor, tantis dignitatibus id adiecit incrementum, vt eum cum Saluio Iuliano & Neratio Prisco in consilium suum & inter amicos adscisceret (c), raro illis temporibus exemplo felicitatis, vt iurisconsultus operam ac studia simul principi, simul reip. probaret.

Quem viuendi finem habuerit Celsus, qui inter tot fortunae obsequia consenuerat, non memorant annales, quamuis fere pro certo adfirmare liceat, eum non attigisse Antonini Pii imperium, sed extremis Hadriani temporibus diem supremum obiisse (d). Ex quo porro colligimus, insigne istud marmor Gruterianum, in quo libello cuidam subscripsit IVVENTIVS CELSVS, PROMAGISTER, non ad Celsum nostrum pertinere, sed ad filium eius, quem ipsum quoque per vestigia patris grassatum, palatinis honoribus fulsisse, ex vno illo lapide discimus (e). Sed redimus ad Iuuentium nostrum,

(b) Vere enim *Marcellus* Iuuentio collega fuit: non tamen *Neratius Marcellus*, qui extremo illo anno fasces tenuit, sed *Q. Iulius Balbus*, cui & *Marcelli* cognomen fuisse, ex monimentis idoneis demonstrauit Henr. Noris. Epoch. Syro-Maced. p. 458.

(c) Spartian. Vit. Hadr. cap. XVIII. Magna haec dignitas, inter principis amicos, & comites, id est, interioris admissionis administros, esse, quorum in numerum non temere alii, quam viri consulares, recipiebantur, qualis Sentius Seuerus in marmore Mediolanensi apud Salmasium ad Spart. l. c.

C. SENTIO.
SEVERO
QVADRATO.
C. V. COS.
AMICO. ET. COM. AVG. N.

Habitus is honor ICtis etiam sub Antonino Pio, Marco, & Alexandro, Augustis, ceu ex *l. 4. C. de contr. stipul.* Iul. Capit. Vit. Anton. Pii cap. XII. ac denique ex Lamprid. Vit. Alex. cap. XV. & XVI. discimus, quamuis in loco postremo manifestus sit παραχρονισμὸς librarii, Celsum nostrum Alexandri amicis ac consiliariis accensentis.

(d) Ex rationibus, nostris consul iterum fuit anno aetatis circiter LXI. Post haec Iulianus edidit libros Digestorum, & quidem ineunte principatu Antonini Pii, ceu ex *l. 6. §. 12. ff. de neg. gest. & l. 18. ff. quod met. caus.* colligimus. Atqui in libro XXIX. illorum Digestorum Celso nostro his verbis testimonium denunciat: *Quod etiam Iuuentio Celso apertissime placuit.* Quali sane formula non vtuntur, qui viuum testem adpellant. Itaque, ineunte Antonini imperio, iam viuis procul dubio excesserat Iuuentius.

(e) Edidit hoc marmor post Mazochium, Apianum, Brissonium, Rutilium, aliosque Grut. Inscript. p. DCVII. In illo est libellus liberti Aug. principi oblatus, quo, vt sibi reliquias coniugis & filii, sarcophago fictili commendatas, in marmoreum inferre liceat, petit. Ei subscri-

qui, ne quid sibi deesset ad immortalitatem, etiam doctissimis operibus sempiternam sibi famam peperit, quamuis praeter fragmenta, quae in Pandectis & locis quibusdam aliis supersunt, nihil commune istud librorum iuridicorum naufragium euaserit. Scripserat EPISTOLAS (f), in quibus consilia ac responsa tum magistratibus, tum priuatis data videtur collegisse, quamuis ex iis postea aliqua in Digesta sua retulerit (g). Scripserat & QVAESTIONVM, id est, problematum iuris difficiliorum ac publice disceptatorum, libros saltim XIX. (h) Reliquerat praeterea COMMENTARIOS, vel, vti ego inter-

subscriptum:

FERETRVM. FIERI. PLACET. IVVENTIVS CELSVS. PROMAGISTER SVBSCRIPSI. III. NON. NOVEMB. ANTIO. POLLIONE. ET. OPIMIANO. KOSS. ORDINARIIS. SEVERO. ET. SABINIANO COSS.

Hunc lapidem Guil. Grot. de vit. ICt. Lib. II. cap. III. & Menag. in Amoen. Iur. cap. XX. p. 98. ad Iuuentium ICtum, de quo nos hactenus egimus, referunt, quum tamen meliora edoceri potuissent a Io. Bertrando Lib. I. cap. X. Consulatus enim Pollionis & Opimiani incidit in annum V. C. IↃCCCCII. quo iam ad plures abiisse Celsum nostrum, demonstrauimus. Σύγχρονος Celso nostro fuit C. IVVENTIVS VERVS, qui & ipse ad consulatum peruenit, Grut. p. CXV. 1. quemque nostri fratrem fuisse, admodum fit verosimile. Quumque hunc Verum Saluii Iuliani genti adfinitate iunctum fuisse, praeclare ex marmoribus demonstret Reinesi. Var. Lib. III. cap. II. p. 343. stemma tale inde emerget:

P. Iuuentius Celsus pater — Salu. Iulianus ICtus

Q. Iuuentius Celsus filius | C. Iuuentius Vibius Verus Cos. an. DCCCLXXXVI. = Filia Salu. Iul.

P. Iuuentius Promagister. | Petronius = Didius Severus | Vibia Saluia Vera Spart. Clara Aemilia

Numius Albinus, Numia Vara, Cos. an. DCCCCXXXIX. | Didius Proculus, = Didius Salu. Iulianus, Imp.

(f) Earum librum XI. citat Vlpianus *l. 3. ff. de minor.* Praeter illum Epistolas edidere C. Ateius Capito, Gell. *lib. XIII. cap. XII.* Antistius Labeo, *l. 30. §. 1. ff. de vsuc.* Proculus, Iauolenus, Neratius, Africanus, Iulianus, & Sex. Pomponius. Ceterum ICtos consilia & responsa sua colligere solitos, patet ex fragmentis Proculi *l. 78. ff. pro soc. l. 47. ff. de leg. 2. l. 7. de captiu. & postl. l. 55. sequ. ff. de adqu. rer. dom. l. 69. de contr. emt.*

(g) Vid. *l. 3. ff. de minor.*

(h) Earum librum tantum XII. & XIX. ab Vlpiano laudari, notat Labitt. Indic. Pand. p. 77. Sed & librum I. citari obseruaui in *l. 1. ff. de reb. cred.* quod argumento esse potest, Indicem Labitti post tot editiones nondum satis accuratum esse. Quid fuerint Quaestiones

interpretor, breuiora iuris vniuersi elementa, ac quoddam quasi *πρόχειρον τῶν νόμων* (i). Ast celeberrimum fuit opus DIGESTORVM, quo totam iurisprudentiam, seruato Edicti ordine, libris XXXIX. complexus est, & quod solum temporibus Iustiniani videtur superfuisse (k). Haec sunt Celsi nostri opera (l), quae saepenumero a Iuliano, Sex. Pomponio, L. Volusio Maeciano, Aelio Marciano, Vlpiano, Paullo, ipsoque Iustiniano citantur, & ita quidem, vt vix adducant locum, quin vel laudent Celsi sententiam, vel eam suo suffragio confirment (m). Ceterum in eius

 frag-

nes a ICtis editae, quales & a Papiniano, Maeciano, Africano, Ceruidio Scaeuola, Tertulliano, Callistrato & Paullo scriptas nouimus, praeclare docuerunt Iac. Cuiac. in tract. ad Afric. & Eu. Otto in Papiniano Cap. XII. p. 234. quibus addo, Scaeuolam edidisse *librum Quaestionum publice tractatarum*, quae inscriptio optime ostendere videtur huiusmodi librorum argumentum.

(i) Citatur liber Commentariorum septimus ab Vlpiano, *l. 19. §. 6. ff. de aur. arg. mund.* quemadmodum & Caii nostri Commentarii laudantur *l. 54. ff. de condit. & demonstr.* Eorum argumentum eleganter exponit Isidor. Hisp. Orig. Lib. VI. Cap. VIII. *Commentaria dicta, quasi cum mente. Sunt enim interpretationes, vt commenta iuris, commenta euangelii. Nam quidquid breuiter componitur, commentarium dicitur.*

(k) Ex eo solo fragmenta in pandectas retulit Tribonianus. Reliqui ergo libri tum non amplius reperti sunt. Quin quum ante Iustinianum nec Theodosius in *l. 1. C. Th. de resp. prud.* nec Anianus in Interpretamentis Digestorum Celsi faciant mentionem: illa quoque procul dubio fuere inter *rariores antiquae sapientiae libros, quorum quum multi essent & ipsis eruditissimis hominibus incogniti, copiam maxime Tribonianus, vir excellentissimus, praebuisse*, dicitur in *Const. tanta §. 17. de confirm. pand.* Ordo Edicti in his digestis obseruatur a libro I. ad librum XXVII. Libro XXVIII. de legibus Cincia & Velleia, Libro XXIX. de Fusia Caninia, Aelia Sentia, Iunia Norbana, Libris XXX. & sex sequentibus, quod & Iac. Gothofr. in Comment. ad Reg. Iur. p. 748. obseruauit, de lege Iulia & Papia Poppaea; libro XXXVII. de legibus iudiciorum publicorum; libro XXXVIII. de stipulationibus & cautionibus; ac postremo libro XXXIX. de iure fisci, re militari, aliisque, quae ad ius publicum pertinent, tractauerat.

(l) Bern. Rutilius Vit. ICt. Cap. LVIII. & Io. Bertrandus Celso etiam tribuunt INSTITVTIONVM *libros XX.* Vinc. Grauina §. XXXIX. addit libros aliquot de VSVCAPIONIBVS, quibus in libris crebram mentionem patris fieri, obseruat. Sed vtriusque operis nusquam apud veteres fit mentio, & Celsus filius in toto Digestorum opere vix semel iterumque patris meminit.

(m) Hinc formulae: Eleganter Celsus scribit. *l. 1. ff. de iust. & iur. l. 21. §. 11. ff. de recept. & arb. l. 1. §. 3. ff. de vsufr. accr. l. 18. §. 4. fam. ercisc.* non ineleganter, *l. 3. §. 8. de condict. causs. dat.* recte, *l. 21. §. 11. de recept. l. 2. de condict. ind. l. 18. de her. pet. l. 15. §. 25. de damn. inf.* Eius sententiam videri probabilem, *l. 1. §. 3. de flum.* rationalem *l. 2. §. 3. de iudic.* non inargutam. *l. 5. §. 1. ff. de vsufr. ear. rer.* veram, *l. 1. §. 3. ff. de exc. rei vend.* & passim veriorem, *l. 33. ff. ad SC. Treb.* verissimam, *l. 11. §. vlt. ff. de interrog. in iur. fac.* eam habere ratio-

fragmentis duo sibi notare visus est Guil. Grotius, alterum, *quod aequitatis obseruantissimus*; alterum, *quod in deridendis aliorum opinionibus multus, & natura sarcasticus fuerit.* Sed vti prius illud Grotio facile largimur: ita vereor, vt posterius in eius fragmentis quisquam, adhibito quouis perspicillo, deprehensurus sit, nisi forte tam seuerus, vt derisorem dicat, quicumque veritatis studio ductus, ab aliorum sententia, ingenua libertate dissentit (n).

Enimuero, ne in librum excrescat dissertatio, iam id agendum, cuius caussa hanc operam calamo indiximus. Quum enim post acerba virorum doctissimorum, HENR. BERN. REINOLDI & ARN. WESENFELDI, funera iurisprudentiae ac philosophiae publice docendae prouinciam mihi imposuerit, eoque consilio me ex illustri Franequerana longe clementissime euocarit REX PRVSSIAE POTENTISSIMVS, Dominus noster & Nutritor Academiae longe munificentissimus: nihil superest, quam vt, dicta oratione sollemni, auspicium vtriusque muneris more maiorum faciam. Fiet id futuro die IV. Nouembr. quo de IVRISCONSVLTIS SEMIDOCTIS disserere, eorumque vberrimum prouentum ex litterarum ac philosophiae contemtu nasci, breui oratione demonstrare decreuimus. Quem actum vt sua praesentia condecorare velint RECTOR MAGNIFICVS, ILLVSTRISSIMVS IMP. COMES, PERILLVSTRES BARONES, PROFESSORES EXCELLENTISSIMI, & quicumque Musas amant, CIVES HOSPITESque generosi ac doctissimi, ea, qua par est, humanitate, & opere, quantum possum, maximo exoratum venimus, daturi operam, ne officio nostro, simili oblata occasione, vmquam defuisse dicamur. P. P. in alma Viadrina A. D. II. Nov. cIↄIↄcc XXVII.

tionem. *l.* 19. §. 3. *de aur. arg. mund.* Eius sententiam probandam, *l.* 13. *ff. de her. pet. l.* 2. *ff. de vsu & habit.* ei adquiescendum, *l.* 17. §. 1. *ff. de op. libert.* eo iure vtendum. *l.* 23. *ff. de R. I.* Vnus Iulius Paullus, & semel quidem, monet, non amissum esse, quod Celsus ait. L. 98. §. 8. *ff. de solut.*

(n) *Miratur* aliquando Celsus, *hoc a nemine animaduersum*, *l.* 13. *ff. de in diem add.* quorumdam etiam *sententiam sibi minus probari*, fatetur: *l.* 1. §. 1. *ff. ad municip.* sed in his nihil *σαρκασμόν*. Semel Vlpianus *l.* 10. *ff. de neg. gest.* Celsum Proculi sententiam *eleganter derisisse* ait. Sed deridere eleganter ad *χαριεντισμὸν* pertinet. In primis Grotius profert acre Celsi responsum *l.* 27. *ff. qui test. fac. poss.* at ibi non alterius sententiam, sed stolidam Domitii Labeonis quaestionem, sibi propositam, deridet. Et ea sane nostris quoque hominibus tam ridicula videtur, ut paroemiae ICtorum: *quaestio Domitiana* originem dederit.

DE

D E

IVRISCONSVLTIS SEMIDOCTIS

ORATIO INAVGVRALIS,

DICTA

FRANCOFVRTI AD VIADRVM

A. D. IV. NOV. MDCCCXXVII.

EXERCITATIO XIV.

Quae res ad acuendum ingenium excitandamque dicendi facultatem duae plurimum possunt, AVDITORES HON. ab his ambabus hodierno die me non dicam mediocriter instructum. sed penitus propemodum destitutum esse, satis animaduerto. Quum enim praeter ingenii vbertatem duo sint maxime, quae dicendi magistri in oratore, eloquentiae famam anhelante, requirunt, animus serenus nulloque vehementiore adfectu perturbatus, & non intermissa dicendi consuetudo atque exercitatio: ego me profecto & paullo commotiorem in hunc superiorem locum conscendisse fateor, & acriorem illum ad dicendum impetum, quo olim apud imperitiores in aliquam hominis non indiserti opinionem veneram, iam pridem in me paene elanguisse, sentio. Et animum quidem, quem iam totum in excogitandis rebus esse oportebat, quam maxime percellit, defixumque in se habet summi Numinis prouidentia, quae me & ante hos quatuor annos, paene inuitum, ac iam itineri Francofurtano accinctum, in Belgium extrusit, & nuper honestissima conditione ibi fruentem, omnique beneficiorum genere ab illustrissimis Frisiae Ordinibus ornatum, praeter omnem spem atque exspectationem patriae restituit. Quam quidem fatorum meorum seriem quanto contemplor accura-

curatius, (non potui autem in hunc locum conſcendens eam non accuratiſſime contemplari,) tanto me magis haerere, mirari, obſtupeſcere, & vix oculis meis fidem habere fateor. Deinde ab illo priſtino eloquentiae ſtudio, quo iuuenis magnopere delectabar, me non modo ipſa aetate, ſed & tetrico illo iuriſprudentiae ſtudio, cui me a tot annis totum dedidi, iam dudum abductum eſſe, vos ipſi facile intelligetis, AVDITORES, niſi forte homini, cum Accurſio ſimilibuſque ingeniis quotidie conflictanti, litteriſque illitteratiſſimis immerſo, elegantiae quidquam ſupereſſe potuiſſe, arbitremini. Enimuero quamtumuis verear, vt exſpectationi veſtrae ſatisfaciam: tamen quum hoc dicendi munus detrectare ſaluo officio ac more maiorum haut poſſim: pandam, quantum in me eſt, orationis vela, & de IVRISCONSVLTIS SEMIDOCTIS, cauſſiſque, cur tam pauci hodie ad ſolidiorem illam, qua veteres excelluerunt, iuriſprudentiae laudem perueniant, quaedam nec a perſona mea, nec ab hoc tempore aliena, in medium proferam. Intereſſe enim arbitror iuuentutis huius lectiſſimae, vt aliena fruatur inſania & veluti tot naufragia ex littore ſpectans ab aliis exemplum capiat, ſibi quod ex vſu ſit, tantoque prudentius aliorum exemplis monita rationes ſuas componat. Quas res vtiliſſimas, neque, vt ſpero, iniucundas breui oratione complectenti, vt mihi perexigui temporis audientiam haut denegetis, a vobis, AVDITORES, vehementer etiam atque etiam rogo atque contendo.

FL. THEODOSIVS, Auguſtus, in conſtitutione, quam de Codicis ſui auctoritate edidit, paucos raroſque ſemper conqueritur exſtitiſſe, qui plena iuris ciuilis ſcientia ditarentur, & in illo lucubrationum triſti pallore vix vnum aut alterum recepiſſe ſoliditatem perfectioris doctrinae. Quum in haec verba primum inciderem, AVDITORES, iure Theodoſius accuſare mihi videbatur temporum, in quae inciderat, infelicitatem. Nam iam tum effuſa in orbem Romanum barbaries omnem elegantiam omnemque litterarum ſplendorem ita exſtinguere coeperat, vt & tribunalibus tunc mera offunderetur caligo, & ipſa iuriſprudentia, quae olim Manlios, Scaeuolas, Seruios in ampliſſimum dignitatis gradum extulerat, ignobile libertinorum, quin ſeruorum artificium, putaretur. Quare adeo non mirabar, in proletaria illa turba pauciſſimos innotuiſſe optimo principi, qui maximam illam Papinianorum Vlpianorumque gloriam exaequarent, vt ſi plures exſtitiſſent, id multo magis viſum eſſet admiratione dignum. Enimuero paullo poſt, expenſis omnibus, quae ad rem facere videbantur, ſubductiſque

ctisque rationibus, non multo infelicius fuisse intelligebam Theodosii saeculum, quam illa anteriora, siquidem & Tullius, cuius aetate litterae omnes excelsissime florebant, de ICtorum tamen excellentiorum paucitate conqueritur. In libro enim de claris Oratoribus, vbi Ser. Sulpicii scientiam in iure mirifice collaudat, ad Brutum conuersus: Sic enim Brute, inquit, existimo, iuris ciuilis magnum vsum & apud Scaeuolam, & apud multos fuisse, artem in hoc vno Sulpicio. Quod si autem iam Ciceronis temporibus non adeo magnus fuit iurisconsultorum egregiorum prouentus, & iam tum fora & subsellia occuparant homines semidocti, quando vrbs, rerum gentiumque domina, eruditissimis hominibus liberalissimisque studiis adfluebat, nitentibusque ad maiora ingeniis amplissima praemia tum ad honores tum ad diuitias erant proposita: cui quaeso mirum videatur, Theodosio, cuius temporibus omnium laudandarum artium studia iam pridem oblanguerant, multo pauciores innotuisse, qui sibi in hoc amplissimo studio laudem aliquam eximiam pepererint? Incidebat deinde suspicio, ipsam fortassis iurisprudentiam ita esse comparatam, vt eam non nisi pauca atque eminentiora ingenia capiant, pleraque non nisi mediocrem eius cognitionem adsequantur. Sed quum olim a Traiani temporibus Iuliani, Marciani, Celsi, Papiniani, Vlpiani, Paulli aliaque illustria ingenia tanto numero illuxerint, quibus nihil in arte nostra abditum, nihil imperuium fuit: vix fiebat verosimile, naturam, veluti nimia illius aeui vbertate defatigatam, ita postea paullatim consenuisse, vt homines nostri reliquas quidem artes omnes non solum addiscere, sed & nouis accessionibus locupletare possint, in sola autem iurisprudentia ad veterum eruditionem adspirare nequeant. Quare quemadmodum Moderatus Columella, scriptor de re rustica elegantissimus, eos grauiter reprehendit, qui culpantes agrorum infoecunditatem & coeli per multa iam tempora noxiam frugibus intemperiem, humi naturam sterilitate, quasi quodam morbo, adfectam existimabant: ita nefas profecto est, opinari, eamdem naturam in fingendis ingeniis ita iam vires omnes consumsisse, vt iam pridem nihil magnum amplius atque eximium producat. Non sicuti corpora hominum decreuisse, terraque nunc malos homines ac pusillos educare creditur: ita ingeniorum minorem nunc, quam olim, vim ac perspicaciam esse, credendum est. Sunt eruntque ingenia, dum erunt homines, eaque procul dubio veterum gloriam & exaequare & superare possunt, modo cultura diligentiore perficiantur. Quae quum ita sint, aliae, eaeque magis idoneae inuestigandae erunt ratio-

rationes, cur tam paucorum ICtorum excellentium lumine illustrentur faecula nostra, semidocti contra & sapientia ciuili vix leuiter tincti tantum non vbique in scholis ac foris dominentur. Quod antequam fiat, operam mihi dandam esse intelligo, AVDITORES, vt plebeiae huius turbae faciem paullo accuratius pernoscatis. Nam illa perspecta, tunc demum, quae tristis atque insalubris tempestas tantum horum hominum prouentum dederit, non admodum obscurum fore, confido.

Equidem constare inter omnes arbitror, AVDITORES, maius, quam vulgo creditur, esse iurisconsulti nomen, & quod vnum maximas doctrinae opes, atque insignem rerum diuinarum humanarumque scientiam complectatur. Non iam dicam, quam vastum ac capax ingenium tot iura inter se diuersissima, ciuilia, ecclesiastica, clientelaria, publica, priuata, Romana, patria, requirant. Ipsum enim ICti officium tam amplum est, tamque diffusum, vt & diligentissimos homines, ac illi vni deditos, facile defatiget. Duabus videlicet partibus illud potissimum absolui animaduertimus, vna, vt iura, quibus viuimus, quibus regimur, omnia accurate habeamus perspecta, & si quid in illis abditum atque obscurum occurrit, illud explanare interpretando & in clarissima luce collocare nouerimus: altera, vt illas iustitiae atque aequitatis rationes negotiis humanis caussisque in foro vitaque ciuili quotidie obuenientibus rite adplicare sciamus. Si quis itaque est mortalium, qui vtramque illam facultatem ita coniunxerit, ut & interpretaturus leges, & caussas vel cogniturus, vel acturus, munere suo cum laude fungatur, eum demum praeclaro atque honorifico ICti nomine iudico esse dignissimum. Quemadmodum enim illum non temere gratiosum medici nomen mereri dixeris, qui peruolutatis licet Hippocratis, Galeni, omniumque praestantissimorum doctorum voluminibus, lectulo tamen aegrotantis numquam adstitit, ac proinde leuissimam quamlibet decumbentis febriculam expauescit; nec eum quoque id nomen tueri crediderís, qui salutari scientia numquam initiatus, artem tamen facit, exhibitoque laserpitio suo aegrotis omnibus salutem, ac tantum non luscis nouum oculum pollicetur, tot quotidie miseros referens in Libitinae rationes:

Quot Thomison aegros auctumno occiderit vno:

Ita profecto nec quemquam ICti nomen sine dedecore sustinere arbitramur, qui non iusti & aequi artem ita cum vsu coniunxit, vt par sit in vtraque facultate. Quibus positis, (sunt enim ita perspicua, vt probationis non indigeant,) iam satis perspicietis,

AVDI-

AVDITORES, quot ICti semidocti aetate nostra subcreuerint. Quam multi hodie sunt, qui de legum intelligentia parum solliciti tunc se putant, quod in arte nostra summum est, consequutos, quando multas leges vel minus intellectas, vel ad rem nihil facientes, quin & aliquando caussam, quam defendendam susceperunt, iugulantes accumulare, & ad singula verba Bartoli, Baldi, Accursii manes euocare didicerint? Quam multi soli critices studio dediti, id vnice per omnem vitam agunt, vt leges figant refigantque, modo syllabam, numquam de republica male meritam, in exilium agentes, modo eiectam ab alio, ac veluti deportatam, restituentes in integrum, modo sumto hypercriticorum supercilio, vbique ἀντινομίας consectantes, ipsumque ius constitutum exagitantes tam petulanter, nihil vt propemodum relinquant integrum, intactum, illibatum? Interrogatus olim Pausanias, cur nefas existimetur Lacedaemone, vllam priscarum legum refigere? Quoniam, inquit, legibus in homines, non hominibus in leges imperium est. At nostris his temporibus eo res rediit, vt & priuati sibi auctoritatem in leges arrogent, & vt acrius quisque in iura inuehitur, ita sibi doctior aliisque prudentior videatur. Quam multi denique interpretandis quidem Romanorum legibus, erroribusque, quibus semidocta doctorum turba ius nostrum inquinauit, eluendis omnem impendunt industriam, sed de huius scientiae vsu patriique iuris reliquiis tam parum solliciti sunt, vt si quis eos in forum perduxerit, credituri sint, se pedem in alio terrarum orbe posuisse? Veniam, quaeso, date, AVDITORES, de his omnibus nostram promentibus sententiam.

Primi generis studium dici non potest, quam sit inane, ac prope ridiculum. Quid enim aliud est legum plurimarum minus intellectarum notitia, quam quoddam iurisprudentiae cadauer, vita ac ratione destitutum? Quid magis ridiculum, quam auicularum imitari industriam, & quaedam legum verba panis lucrandi caussa ediscere, nec earum tamen tenere vim ac potestatem? Nonne his iure occinas illa Persii leuiter immutata:

Quis expediuit psittacis suum χαῖρε,
Picasque docuit verba nostra conari?
Magister artis, ingeniique largitor,
Venter, negatas artifex sequi voces.
Quod si dolosi spes refulserit numi,
Coruus, peritus iuris, Vlpianeas
Tentabit expedire voce rubricas.

Alter eorum labor, qui castigandis emendandisque legibus be-

ne de iurisprudentia mereri conantur, & necessarius est inprimis; nec vmquam, si brutus absit vrendi secandique impetus, sua laude defraudandus. Sed qui eo solo iurisprudentiae ambitum circumscribunt: nae istos ego Penelopes procis simillimos esse dixerim, qui repudiati a domina, vota sua mittebant in crucem, & in ancillarum amplexus turpiter ruebant. Artem enim criticam cum aliis disciplinis, tum & iurisprudentiae ancillari, nemo temere ibit inficias. Richardus Simonius, audacis at peracuti ingenii homo, suauiter alicubi ridet eos, qui neglectis scientiis ipsis, in sola arte critica consenescunt. Esse hanc fatetur clauem, qua maximi sapientiae thesauri, in veterum reconditi lucubrationibus, recludantur. Ludibrium tamen debituros ait cordatioribus, quicumque in limanda perpoliendaque claue aliqua omnem aetatem contriuerint, neque istam vmquam ad recludendas depromendasque illas diuitias adhibuerint. Sapienter, si vmquam, & Ioue aequo iudicauit vir acutissimus. Quid enim aliud faciunt, qui leges planiores reddituri, emendationes acute excogitant, nec vmquam tamen legum ac iuris scientiam, ad cuius thesauros sibi aliisque viam expedire conantur, animo comprehendunt, quam vt in polienda claue consenescant? Quo vero iure eos iustitiae sacerdotes, veraeque illius ac masculae philosophiae, quam ICti profitentur, studiosos dixeris, qui non aequi bonique notitiam profitentur, non iustum ab iniusto, licitum ab illicito secernunt, non denique vllam partem officii, quo iurisconsultus fungitur, vmquam attingunt, sed in aucupandis litterarum syllabarumque varietatibus versantur, parum memores eorum, quae Plinium Secundum docuit Euphrates, philosophus eximius, esse hanc philosophiae & quidem pulcherrimam partem, agere negotium publicum, cognoscere, iudicare, promere iustitiam, quaeque ipsi discamus doceamusque, in vsu habere.

Quid dicam de illis, qui in venandis antinomiis ac Triboniani emblematibus omnem ciuilem sapientiam positam esse existimant? Est sane, vbi in operosa illa iuris compilatione peccauit Tribonianus, idque tantum abest, vt mirer, vt, si nihil homo peccasset, id multo magis videretur mirandum. Sed plura eius peccata nonnulli fingunt, quam reperiunt. Si qui enim in verba quaedam paullo obscuriora incidunt, si iura aliqua, sibi minus perspecta, interpretari iubentur, si denique parum sibi constare existimant veteres; statim expediri iubent virgas, quibus vapulet Tribonianus miserrimus. Et tamen quemadmodum vetula illa apud Senecam, quae, vt fit, luminibus male vtebatur, fenestris

nestris exiguis & aedibus parum luminosis ridiculo errore succensebat, ita multi, qui in Tribonianum saeuiunt, non animaduertunt, non illius culpam esse, sed suam, & plerosque, quos sibi fingunt, Tribonianismos in fumum abituros, si quis paullo plus praesidii litterarum ad iurisprudentiam attulerit.

Est & tertium illorum semidoctorum genus, qui non nisi vetera ac Romana mirantur, Romana colunt, praeter Romana nihil laude industriaque sua dignum existimant, subinde ingeminantes illud Crassi apud Ciceronem: incredibile esse, quam sit omne ius ciuile, praeter Romanum, inconditum ac paene ridiculum. Praeclare constitutum est ius Romanum, fateor. Praestantissimas illud seruat prudentiae legislatoriae reliquias, nec id nego: quin & illud adiungo, videri in fatis esse, vt sicut olim Romanorum arma, ita postremis hisce saeculis leges eorum cultissimas Europae prouincias occupent, idque contingat, quod Roma discedens augurabatur Rutilius Numatianus:

Porrige victuras Romana in saecula leges,
Solaque fatales ne vereare colus.

At nemo tamen ignorat, esse & Germanicae originis gentibus sua instituta, suas leges ac priscas consuetudines, quibus sane non repudium miserunt maiores nostri, dum Romanas leges paullatim in scholas ipsaque fora admiserunt. Has vero negligere, has exsibilare, his Romani pontificiique iuris pannos adsuere, & inde nescio quam hybridam effingere iurisprudentiam, quod plerique patrum memoria factitarunt, id non puto esse ICti ingenui, sed semidocti ac in ipsa patria hospitis, quin, vt rectius dicam, coqui alicuius Plautini, iura diuersa miscentis, atque ita tamen sibi placentis ferculo tam lepido, vt in eius odorem Iouem quotidie coenare, & si non coquat, incoenatum cubitum ire, existimet. O praeclara vero ciuitatis oracula, quae quoties de iuribus nobilium & opificum, de censu emigrationis, de colonis & glebae adscriptis, de coquendae cereuisiae, exstruendae molae similibusque iuribus consuluntur, aut obmutescunt illico, aut ex titulis de equestri dignitate, de collegiis & corporibus, de publicanis & vectigalibus, de iure personarum & de seruitutibus rusticorum atque vrbanorum praediorum, tamquam ex Apollinis antro, nescio quem sacrosanctae Themidis adflatum exspectant!

Venio ad alteram e triuio turbam eorum, qui adspernati accuratiorem iuris scientiam, quam ipsi theoriam vocant, iurisprudentiam quamdam barbaram atque impolitam colunt, solum iactantes vsum forensem, ad eumque omnes cogitationes omniaque studia

 refe-

referentes. Horum aliqui vix deguſtato quodam iuris compendio, tanto plus induſtriae impendunt notitiae formularum forenſium, eaque leuiter armati, comite Volkmanno ſuo, in forum prodeunt, beati ex ſua ſententia futuri, ſi ibi cauſſidici vel proclamatores & rabulae haut imae caueae audiant. Alii plane neglecta theoria, quam ipſi tamquam infamem foro exigendam cenſent, centena aliquot deciſionum, conſiliorum, obſeruationum forenſium, opinionum communium contra communes, cautelarum denique, quas vocant, ſaluberrimarum volumina aere non adeo magno conquirunt, & tunc demum ſibi ipſa iuriſprudentia prudentiores videntur, ſi inde aliquot caſuum myriadas aut edidicerint, aut certe retulerint in aduerſaria. Denique plerique horum hoc abſinthio ita veluti bonam mentem amittunt, vt quo quemque libellum ſordidiorem repererint, eo magis illo paſcantur, eaſque ſordes Accurſianas ſolas ad rem faciendam accumulandaſque opes, reliquas nugas, quae neſcio quid Cuiacianum prae ſe ferant, ad oblectandam egeſtatem comparatas eſſe exiſtiment.

Habetis, AVDITORES, Sardos venales, alios aliis nequiores. Sed horum omnium tam aperta ſtoliditas, tamque manifeſta malitia eſt, vt otio veſtro abuti nolim in horrida illorum imagine vobis ob oculos ſiſtenda. Valeat ergo caninum illud ſtudium, locupletiſſimum quemque allatrandi, valeat turpe, & conceſſum tamen intra moenia & in ipſo foro, latrocinium: Valeant rabulae, quos ne ſemidoctos quidem dixeris, quique, ſi forte in foro aliquamdiu tinniunt, verboſiſque ſtrophis ſibi aliquam facundiae aſtutiaeque famam adquirunt, demum vti ſutor ille medicus apud Phaedrum, fateri cogentur, ſe non vlla artis prudentia, ſed ſtupore vulgi, cauſſidicos factos eſſe tam nobiles. Potius itaque hoc agemus, cuius potiſſimum cauſſa haec diſſeruimus, vt, quid demum haec tropica inſtituerit, quaeque tempeſtas tantam fundo noſtro calamitatem intulerit, eodem candore expediamus. Cauſſae eius ſterilitatis & variae ſunt, & grauiſſimae. Magnam eius partem ipſis vulgo doctoribus tribuunt. Quomodo enim alios doceas, quod ipſe non didiceris? Et quis credat, ex Forcatuli ſchola Cuiacios prodituros? At de his iam non dicam, quum de tanta re pauca dicere, aut ſatyram non ſcribere ſit difficillimum. Potius inexplebilis illa habendi cupiditas, quae plurimorum animos veluti peſtilenti quodam ſidere adflauit, ſtudiis noſtris incredibile detrimentum intulit. Quum enim plerique liberos ſuos quam primum in foro & republica verſantes maximaſque accumulantes diuitias videre geſtiant; eos ſtatim ad rem ipſam, vti loquuntur,

tur, adgredi, & ad imbibenda tantum pragmaticorum praecepta & nescio quas practicas practicatas animum adpellere iubent. Hinc

Post finem auctumni media de nocte supinum
Clamosus iuuenem pater excitat: accipe ceras,
Scribe, puer, vigila, caussas age, perlege rubras
Maiorum leges.

His vocibus adsueti adolescentes, eo demum prolabuntur, vt se consenuisse putent in academiis, si integrum non dicam quinquennium, sed biennium aut triennium in iis exegerint. Olim, qui ad ciuilis sapientiae adspirabant laudem, iuuenes, decurso artium liberalium stadio, non modo audiebant iurisconsultos, & numquam ab eorum latere per multos annos discedebant, verum etiam, quaesitis scientiae pulcherrimae opibus vsum atque exercitationem diuturnam adiungebant. Ex quo tam pertinaci studio an aliud potuit, quam magnum atque admirabile quid efflorescere? Res enim alias omnes auro argentoque, solam eruditionem veram ac solidam tempore ac diligentia parari, vere ac sapienter Metrocles monuit. At hodie ita spes suas praecipitant iuuenes, adeoque seuera lege proficere nolunt, vt, quod iam sua aetate elegantissimus Merillius conquestus est, vix numeris inserti, vix signa venerati, vix ingressi principia, castra nostra deserant illico, & missionem, nondum posito tirocinio, postulent. Multa, mihi credite, sunt, per quae generosam circumferre indolem oportet iuuenes, antequam ciuilis sapientiae sacris initientur. Comparanda illis est accuratior latinae graecaeque linguae notitia: haut leuiter degustandae elegantiores litterae: eundum per omnis aeui omniumque temporum, ac patriae inprimis annales, & quidquid ad priuata publicaque maiorum instituta pertinet, animo infigendum; danda praeterea opera, vt auctore Iustiniano nihil antiquitatis penitus ignorent. Discendum porro, quomodo inuenienda eruendaque sit veritas, & quibus ex fontibus ad omnem interpretationem incredibilis illa argumentorum copia emanet. Penitus imbibendum, quidquid philosophi de virtute instituendaque vitae ratione praecipiunt. Indaganda illa lex sempiterna atque immutabilis, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum e natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus. Denique illa regnatrix prudentia, instituendaeque & conseruandae ciuitatis ratio in succum & sanguinem vertenda est. Haec vero, haec, AVDITORES, sunt illa praeclara meditamenta, quibus ICti veteres praeluserunt insigni illi atque inusitatae doctrinae, quam in illorum fragmentis omnis posteritas admiratur. Haec studia olim Romano

no orbi Sulpicios, Mucios, Caſſios, Iulianos, Papinianos, Vlpianos; haec poſteriori aeuo Alciatos, Cuiacios, Merillios dederunt. Quantam ſibi gloriam pepererit Antiſtius Labeo, neminem veſtrum ignorare opinor. Vultis dicam, AVDITORES, quid ei ad obtinendum illum in iure ciuili principatum profuerit? Dicam, & quidem, praeunte Gellio, hanc eius laudem maximam fuiſſe cenſente, quod, licet iuris ciuilis diſciplinam principali exercuerit ſtudio, conſulentibus de iure publice reſponderit, ceterarum tamen bonarum artium expers eſſe noluerit, ſed in grammaticam ac dialecticam litteraſque elegantiores penetrarit altius, quod percalluerit latinarum vocum origines, eaque ſcientia praecipue vſus ſit ad laqueos iuris pleroſque enodandos, quod denique nihil ratum penſumque habuerit, niſi quod ſanctum eſſe in Romanis antiquitatibus legiſſet. Id ſi quis ſtudioſorum iuris hodie fecerit, nonne

-- -- *Labeone inſanior inter*

Sanos dicetur?

Non minus M. Cicero miratur Ser. Sulpicium, quocum ipſe omnes ex omni aetate, qui Romae intelligentiam iuris habuerint, ſi vnum in locum conferantur, non fore comparandos, iudicat. Et tamen, eodem iudice Cicerone, numquam id effeciſſet ipſius iuris ſcientia, niſi eam praeterea didiciſſet artem, quae docet rem vniuerſam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obſcuram explanare interpretando, ambigua primum videre, deinde diſtinguere, poſtremo habere regulam, qua vera & falſa iudicarentur, & quae, quibus poſitis, eſſent, quaeque non eſſent conſequentia. Ita veteres componebant ſtudiorum rationes, eademque via deinde Cuiacius aliique accuratiores ICti ad immortalitatem nominis enitebantur. Quam vero ab hoc ſtudio non gradu, ſed praecipiti curſu, deſcitum ſit, res ipſa docet, AVDITORES. Quam multi redamare coeperunt infelicem barbariem, cuius e tenebris iuri ciuili tanta caligo offuſa eſt? Quotuſquiſque hodie cultioribus litteris vel tantillum temporis impendit? Quam pauci prodeunt libri iuridici, qui non merum rus oleant, omniaque tam arido dicendi genere, tamque ſine vllo ordine proferant, vt eorum auctores, tamquam ſepiae, ſua ſponte caliginem effudiſſe videantur, ne quis eorum ſtupiditatem in apricum protrahat? Quis porro hiſtoriarum antiquitatumque ſtudio vel tunc aliquantulum vacat, quando aliud agere non licet, vel ſi quando pluuius incidit dies? Annon ſunt, qui id ſibi propemodum dedecori fore metuant, ſi ſe vel vllam philoſophiae partem attigiſſe fateantur? Equidem non plane explodendum cenſeo illud Neoptole-

ptolemi, apud Ennium, philoſophandum eſſe, ſed paucis, nam omnino non placere. Quin facile largior, eum, qui ad iuriſprudentiam animum adpulit, recte atque ordine facturum, ſi, quemadmodum apud Homerum Vlyſſes in illo diuturno errore ſaepe Ithacam verſus reflexit oculos, ſic & ipſe per litteras elegantiores & ſapientiae diſciplinas ita peregrinetur, vt omnia referat ad iuriſprudentiam, eamque ſibi veluti patriam eſſe ſtatuat. Sed quod plerique hodie has artes amoeniores & philoſophiae praecepta, quaſi Syrtes & ſcopulos, praeternauigant, id vero turpe atque indigniſſimum videtur temporum noſtrorum felicitate. Si de quopiam horum percuncteris, an vmquam melioris aeui auctores attigerit? negabit ingenue, ſe enim relicta aliis diffuſae lectionis gloria ſolius iuriſprudentiae laude contentum fore dicet. Quid? veteres annales quam diligenter ac ſtudioſe luſtrauerit? Aliquem ſe fortaſſe Caeſarum indicem aliquando introſpexiſſe reſpondebit, ſed aliud agentem, ac veluti finium regundorum iudicium metuentem, ſi alienam iſtam glebam araſſet. Nimirum igitur in addiſcendis philoſophorum praeceptis tanto plus olei operaeque inſumſiſti? Immo, inquit, etiam ſpinoſiſſimas illas quaeſtiones ſemper a me alienas putaui, qui me vitae, non ſcholae, diſcere debere iudicabam. Certe igitur, quum tamquam ille Graeculus ſophiſta numquam extra patriam pedem extuleris, domi rerum tuarum tanto eris peritior, comparandiſque inter ſe legibus, conferendis interpretibus Graecis, denique aeternis Cuiacii, Pithoeorum, Cironii ſimiliumque operibus diurna nocturnaque manu verſandis tanto plus ſtudii impendiſti? Quos tu mihi, inquit, Graecos interpretes, quos Pithoeos, quos Cironios nominas? Quaſi ego in Graeco aliquo foro verſari, aut theoreticorum turbare circulos vmquam decreuerim. Alios a doctoribus meis commendari memini, triturae forenſi, id eſt, pani lucrando accommodatiſſimos, primum e veteribus Accurſium, Iaſonem, Iſerniam, Matthaeum de Afflictis, &, qui mihi merum nectar ſpirare videtur, Caepollam, e nouis autem Pantſchmannum, Nebelgreum, & alios, quorum aliquot centurias in muſeo meo eleganter diſpoſui. His ego delector, ad haec oracula, ſi quando caſum in terminis terminantibus anxie quaero, non ſine certa ſpe confugio, his numquam impalleſco, quin inde & doctior diſcedam & prudentior. Salue igitur, vir bone, cum tuo Iſernia & Caepolla, fruere per me iſto nectare, labris tuis digniſſimo, &, ſi me audis, aliquid ellebori addere memento, iubeaſque te operiri: beatus eris, ſi conſudaueris.

Sed.

Sed nescio, *Auditores*, quomodo ad haec delapsa sit oratio mea. Dum saeculi malis indoleo, dum reipublicae litterariae cladem deploro, fere ad meridiem vergit dies, mihique metuendum est, ne vos pransuros verbis exsatiare velle videar. Ceterum, quae dixi, eo pertinent vniuersa, vt generosa haec iuuentus, quid suarum partium sit, assidue cogitet, atque ita se comparet, vt non inter semidoctos, non inter vultures istos togatos, qui in foro lanienam exercent, non denique inter otiosos, syllabisque inhaerentes iurisconsultos profiteatur nomen, sed ad veram sapientiam ciuilem, cuius pulcherrimam spectauimus imaginem, alacriter enitatur. Hoc consilio iura docentur in academiis: eodem elegantiores litterae diuinarumque ac humanarum rerum scientia inculcantur: nec ob aliam caussam tot viri, omni eruditionis laude fulgentes, in hoc illustri bonae mentis domicilio viuunt, quam ne cuiquam aliquid ad comparandam veram doctrinam deesse possit. Quorum collegio quum post acerba virorum doctissimorum, HENR. BERN. REINOLDI & ARN. WESENFELDI funera me quoque interesse voluerit REX noster longe clementissimus; primum Deo, rerum arbitro, qui mihi post varias tempestates hunc etiam portum ostendit, deinde REGI augustissimo, qui tam illustre munificentiae suae exemplum in me exstare voluit, gratias, quas mens concipere potest, ago habeoque maximas, atque immortales, nihilque mihi prius, nihil antiquius fore polliceor, quam vt muneris vtriusque partes pro virili exsequar. Quemadmodum autem haec cogitanti terrorem incutit virorum doctissimorum, qui a renatis litteris has cathedras illustrarunt, memoria, quorumque merita me vlla ex parte adsequuturum vix sperare patitur ingenii mei tenuitas: ita quam maxime me consolatur non modo hic consessus vester, exoptatissimi coniunctissimique collegae, quos mihi exemplo, consilio, ope profuturos plane confido, verum etiam vester, o flos eruditae iuuentutis, conspectus multo iucundissimus. Vos enim non ea mente huc accessisse arbitror, vt praestantissimam aetatis partem, a quo totius spes vitae dependet, otio perdatis, nec vt plus vini, quam olei consumendo, magno malo vestro inanes ab hoc sapientiae mercatu domum reuertamini, sed vt lacrymosis parentum votis satisfaciatis ex asse, atque hinc aliquando discedatis, vera sapientia ac doctrina eximii, qui ciuitates ac respublicas consilio regere, iudiciis tueri, legibus emendare, innocentes denique, de vita, fama ac fortunis periclitantes, prudentia, voce ac calamo iuuare possitis. Hoc agite, o mei, hoc vobis primum, hoc sit antiquissimum, hic labor, haec quies, in

in his vigilias, in his noctes reponite. Sane, quod ad me attinet, ego me vobis, hoc acturis, ducem, aut, si mauultis, comitem ac commilitonem fore polliceor. Experimentum capite; carissimae animae, intelligetis profecto, nisi me vita destituat, non esse futurum, vt vel vos datae mihi operae, vel me laboris vestri caussa suscepti, vmquam in posterum poeniteat.

DE MERCATORVM, QUI FORO CESSERUNT, RATIONIBUS ET CODICIBUS.

EXERCITATIO XV.

Σύνοψις.

§. *I. Mercaturam multi e republica excluserunt.* §. *II. Eam reipublicae prodesse, probatur.* §. *III. Et ad exempla argumentaque contraria respondetur.* §. *IV. Hinc negotiantes eorumque commercia multis priuilegiis ornari coeperunt a legislatoribus.* §. *V. Quibus tamen indigni sunt decoctores, dolo malo foro cedentes.* §. *VI. Inter haec priuilegia mercatorum etiam est illud de fide, eorum rationibus & codicibus habenda, de qua ex instituto agendum. Dissertationis partitio.* §. *VII. Originem huius priuilegii plerique non iuri Rom. sed consuetudini, tribuunt.* §. *IIX.* 1. *Quia scripturae priuatae non creditur pro scribente, sed contra eumdem.* §. *IX.* 2. *Quia mercator non potest esse testis in propria caussa.* §. *X. Quia nec instrumento a notario, vel a fisco scripto, creditur, si pro notario & fisco inde argumentum ducendum est.* §. *XI. Et tamen hoc priuilegium a Glossatoribus est excogitatum, nec iuri Rom. plane aduersatur.* §. *XII. Veterrimo iure credebatur mercatorum codicibus, si libri creditorum cum libris debitorum conspirarent, in expensilatione.* §. *XIII. Si a mensa numeratum, fides habebatur argentarii rationibus. Quid sit* SCRI-

BERE & RESCRIBERE PECVNIAM? §. *XIV. Libris argentariorum etiam iure Iustinianeo fides habita. An officium argentariorum fuerit publicum?* §. *XV. Reliquis mercatorum libris credebatur in connexis. Exposita L. 26.* §. 2. *ff. de depos.* §. *XVI. Glossatores libris mercatorum vim probandi tribuisse, demonstratur.* §. *XVII. Inde hoc priuilegium manauit in varia statuta Italica, saeculo XIII. & sequentibus condita.* §. *XVIII. Itali mercatores illis saeculis fere vbique negotiabantur, & secum etiam hoc priuilegium inferebant in alias terras, & maxime in Germaniam.* §. *XIX. Quales esse oporteat libros mercatorum, si probare debeant?* §. *XX. Non creditur libro decoctoris malitiosi.* §. *XXI. Creditur tamen eius codicibus, qui a fortuna exagitatus foro cessit, nisi paupertas eum ad fraudes pellexerit.* §. *XXII. Creditur etiam codici decoctoris malitiosi contra scribentem, nisi aliquid in praeiudicium aliorum inscripserit.* §. *XXIII. Aliquando codici decoctoris aliquid fidei & pro scribente prolato accedit, si alia adminicula suffragentur.* §. *XXIV. Illustratur hoc specie insigni.* §. *XXV. XXVI. An decoctor eiusque creditores vel curator bonorum ex libris agentes admittendi sint ad cautionem iuratoriam, & reum cautione de iudicatum solui onerare possint?* §. *XXVII. Decoctoris codex ordinarie edendus est in loco, vbi negotiatus est.* §. *XXVIII. Aliquando in loco, vbi agitur, quod insigni specie illustratur.* §. *XXIX. Libri decoctorum, quamuis iis suffragentur alia adminicula, admittunt probationem contrarii.* §. *XXX. An ex libro parum rite & ex arte scripto probari possit, aliquem malitiose decoxisse?* §. *XXXI. An liber Iudaei aequiparandus sit libro decoctoris?* §. *XXXII. An eadem etiam adplicanda sint libris opificum?* §. *XXXIII. Conclusio exercitationis.*

§. I.

Mercaturam multi e republica exclusorunt.

MErcaturam, quam alii ad locupletanda ciuitatum aeraria inprimis comparatam esse arbitrantur, quidam legislatores olim tamquam luxuriae parentem, virtutis expultricem, & corruptricem bonarum mentium, e rebuspublicis suis proscribere non dubitarunt. Hebraei enim, quorum rempublicam ipse Deus optimus maximus institutis sapientissimis temperauerat, nec terram maritimam colebant, (quem ciuitatis situm & PLATO (a) reli-

(a) Plato *de Legib. L. IV.*

reliquis antehabuit,) nec vllis gaudebant negotiationibus, nec earum caussa cum exteris consuetudinem inibant, diuinitus edocti, innocentem magis viuendi rationem esse, paterna rura bobus exercere suis, liberos ad virtutem accurate instituere, leges denique diuinas diurna nocturnaque manu versare, ad earumque normam omnes actiones perpetuo componere (b). Simile quid Lycurgo in mentem venisse, vel id argumento est, quod, quamdiu diligentior legum illius custodia mansit, nec mercatorem, nec rhetorem, nec hariolum, nec circulatorem, nec superuacuae supellectilis opificem Spartae visum esse, PLVTARCHVS (c) scribit. Addere possem Zaleucum, virum sapientissimum, quem Locrensibus eiusdem generis legem tulisse, HERACLIDES (d) memoriae prodidit: commemorare item Romulum, qui, teste DIONYSIO HALICARNASSENSI (e), mercaturam aeque, ac opificia seruis ac peregrinis exercenda tradidit, ciuibusque non nisi duo studia reliquit, *τὸν πολεμικὸν, καὶ τὸν γεωργικὸν βίον*, *rem militarem & vitam rusticam:* laudare denique maiores nostros, inter quos Sueui, ceu refert IVL. CAESAR (f), aditum quidem ad se mercatoribus dabant, *sed magis vt haberent, quae bello ceperant, quibus venderent, quam quo vllam rem ad se importari desiderarent*; Neruii autem (g) nec mercatores ad se excurrere, *nec quidquam vini, reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium inferri patiebantur, quod his rebus relanguescere animos, ac remitti, existimarent.* Ita plures gentes suspectam habebant mercaturam, quacum auaritiam, magnificentiam, atque inexplebiles cupiditates rerum omnium importari, exemplo Graeciae, a Phoeniciis mercatoribus corruptae, demonstrat CICERO apud NONIVM (h). Vbi autem a frugalitate ad luxuriam, a vetere disciplina ad licentiam, ab armis ad voluptates transcurritur, ibi nec ipsa Salus, si vellet, populum saluaret. Ilicet, actum est!

§. II.

Mercaturam reipublicae prodesse, probatur.

Enimuero, haec, quamtumuis speciosa sint, non tamen quemquam mouebunt, sanioribus ciuilis prudentiae principiis imbutum. Luxuriam, auaritiam aliasque cupiditates inuehere aiunt mercaturam. At non mercaturae id vitium est, sed hominum, fortunam,

(b) Ioseph. *adv. Apion. Gramm. Lib.* I. *Segm. XII. p.* 443. *Tom. II.*
(c) Plutarch. *in Vit. Lycurgi.*
(d) Heraclid. *de Politiis p.* 533.
(e) Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom. Lib. II. p.* 38.
(f) Caesar *de Bello Gallico Lib. IV. Cap. II.*
(g) Idem *Lib. II. Cap. IV.*
(h) Non. *de Propr. Serm. Cap. V. Segm. XXXV.*

tunam, vt fit, parum reuerenter habentium. Quid fuperfuturum in ciuitate effet, fi nihil, quo abutitur, quodque in perniciem fuam vertit hominum improbitas, fupereffe pateremur? Atqui eadem mercatura efficit, vt iis, quae vfquam terrarum nata funt, communiter fruamur, vt ciuitates, quibus ob fterilitatem agri omniumque fere rerum inopiam pereundum effet, rebus neceffariis aeque ac ad vitae fuauitatem ac elegantiam pertinentibus abundent, vt denique non modo ciues, fed & aerarium ipfum, opibus ac pecunia cumulentur. Non ergo id agendum eft, vt commercia veluti in exilium agantur, atque ita neruus incidatur reipublicae; fed vt prudenter excogitatis legibus ita temperentur, ne, illis florentibus, luxuria glifcat in republicae perniciem. Ita vero fublato rei praeclarae abufu, fieri profecto non poterit, quin admirabilem eius vtilitatem non magis magifque quotidie perfpiciamus.

§. III.

Ad exempla argumentaque contraria respondetur.

Nec vereor, ne quem tot legiflatorum gentiumque nomina terreant. Probauerit PLATO fitum ciuitatum a mari paullo remotiorem: at non ideo improbauit mercaturae ftudium, quod ipfe alibi (i) tam magnifice collaudauit, vt dignum eum locum habuerit CALLISTRATVS nofter, quem *legi 2. ff. de nundin.* totum infereret. Cur a vicinarum gentium confuetudine fegregatos Hebraeos voluerit fummum Numen, nemo ignorat, cui notum eft gentis ingenium, ad vicinarum gentium fuperftitionem impietatemque olim quam maxime procliue. Neque tamen ideo Deo difplicuiffe credimus folertiam Salomonis, naues onerarias inftruentis, ac, negotiatione Ophiritica prudenter inftituta, auro argentoque implentis Hierofolyma (k). Spartam ac Locros nobis non magis in exemplum proponimus, quam Romanos. Quemadmodum enim Locrenfium refpublica nec felicitate, nec magnitudine diuturnitateque imperii, alias ciuitates ad imitandas eorum Leges prouocat, Romuli autem inftitutum, ceu recte IO. HENR. BOECLERVS (l) obferuauit, *praefentior rerum in maius prouectarum vfus mature correxit*: ita fuo demum malo experti funt Lacedaemonii, quam parum fine pecunia efficiant exercitus, etiam copiofiffimi. Licet enim virtute ac militari difciplina inter Graecos vni omnium maxime florerent: inopia tamen coacti, modo Perfis

(i) Plato *de Republ. Lib. II.*

(k) *1. Reg. IX. 26. sequ. 2. Chron. I. 15. II. 17. seq.*

(l) Boeclerus *in diss. de Roma sub sept. Regib. p. 475.*

ſis aduerſus communem patriam ſtipendia faciebant (m), modo latrociniis magis, quam iuſtis bellis, praedandi captabant occaſionem (n). Ad ſimilem latrocinandi inuadendique aliena libidinem & Germanos adegit inopia (o), rectius omnino conſulturos rebus ſuis, ſi lucrum honeſtum, quale ex negotiatione terraeque cultura prouenit, infelici praedandi ſtudio praetuliſſent.

§. IV.

Negotiantes eorumque commercia multis priuilegiis ornari cooperant a legislatoribus.

Tantum itaque abeſt, vt mercatura eam notam mereatur, quam illi veterum quorumdam diſciplina iuſto rigidior inuſſit, vt praecipuis ciuitatum praeſidiis adnumeranda, & vel maxime e republica eſſe videatur, ciues variis priuilegiis ac beneficiis ad negotiandum inuitari. Eſt ita natura comparatum, vt plerique tenuem quaeſtum, at ſecurum, maximo cuilibet & periculoſo lucro praeferant, vt recte ceciniſſe videatur HORATIVS (p):

Luctantem Icariis fluctibus Africum
Mercator metuens, otium & oppidi
Laudat rura ſui.

Aſt, vbi priuilegiis propoſitiſque praemiis ad maiora audenda inuitatur mercator, tunc demum ancipitem quaeſtum imminentibus capiti ac fortunae periculis anteponit, &

\- - *Mox reficit rates*
Quaſſas, indocilis pauperiem pati.

Propterea iam olim XENOPHON (q) auctor erat Athenienſibus; προεδρίαις τιμᾶσθαι ἐμπόρους καὶ ναυκλήρους, καὶ ἐπὶ ξενίᾳ γ' ἔστιν ὅτε καλεῖσθαι, οἳ ἂν δοκῶσιν ἀξιολόγοις καὶ πλοίοις καὶ ἐμπορεύμασιν ὠφελεῖν τὴν πόλιν. *Vt mercatores & naucleros loco magis honorato in conſeſſibus ornarent, atque illos etiam ad hoſpitii neceſſitudinem inuitarent, qui nauibus & mercibus egregiis ciuitati prodeſſe viderentur.* Quin ipſe IVSTINIANVS (r), vbi militare vetat mercatores, eos *vtiles eſſe omnibus contractibus*, praefatur. Hinc itaque tot iura mercatorum ſingularia, quorum tanta multitudo eſt, vt iuſtis non modo libellis, ſed & voluminibus, materiam ſuffecerint viris doctiſſimis, BENEV. STRACCHAE, IO. MARQVARDO, IO. GE. SIMONI, BARTH. LEONARDO SCHWENDENDOERFFERO aliiſque pluribus, quorum opera ſatis nota omnium fere ICtorum manibus teruntur.

(m) Thucydid. *Lib. VIII. p.* 561.
(n) Corn. Nep. *in Ageſil. cap. VII.*
(o) Caeſ. *de Bello Gall. Lib. VI. cap. XXIII.* Tacit. *de moribus Germ. cap. XIV.*
(p) Horat. *lib. I. Carm. Od. I. v.* 15. *ſequ.*
(q) Xenoph. *de rat. redit. ſeu de prouent. cap. III. §. IV. p.* 255. *Tom. V. edit. Oxon.*
(r) *l. un. C. negot. ne milit. lib. XII.*

§. V.

His tamen indigni sunt decoctores, dolo malo foro cedentes.

Enimuero quanto plus fauoris merentur mercatores, quos vitae honestas, diligentia, ac intemerata fides commendat: tanto vehementiore odio digni sunt decoctores, qui, vbi creditores turpiter emunxerunt pecunia, foro cedunt, rebusque conuasatis, locum quaerunt, vbi vel genio alieno sumtu indulgeant, vel extra teli iactum constituti, creditores ad iniquissimam transactionem compellant. Quemadmodum enim hos ne flebili quidem illo cessionis bonorum adiutorio & miserabili auxilio, quod obaeratis, casu vel fortunae iniuriis ad paupertatem redactis, concessum est, dignos existimant leges earumque interpretes (s): ita multo minus digni iudicabuntur beneficiis ac priuilegiis mercatorum reliquis, maxime quum ei ordini dedecori sint, fidem publicam, qua praecipue stare commercia videntur, minuant, & ea plerumque perfrictae frontis animique improbi ac fraudulenti specimina edant, propter quae non modo beneficiis indigni, sed & furum instar supplicio adficiendi videntur legislatoribus sapientissimis. Ita sane cautum est tum IMPERII RECESSIBVS (t), quos vocant, tum Edictis, quae potentissimus Prussorum Rex isti hominum generi opposuit, grauissimis (u), quibus & aliorum Imperii Ordinum leges passim adstipulantur (x).

§. VI.

Inter privilegia mercatorum etiam est illud de fide, eorum rationibus & codicibus habenda, de qua ex instituto agendum. Dissertationis partitio.

Quum itaque inter praecipua, quibus mercatores gaudent, priuilegia, & hoc non postremum sit, quod eorum tabulis & codicibus rite confectis pro scribentibus etiam vis semiplenae probationis attribui solet: bella sane & in foro haud infrequens quaestio est, an & quatenus eadem praerogatiua & eorum rationibus, qui foro cesserunt, concedenda sit, siue illae pro scribentibus, siue contra eosdem producantur? Id vero nos non rectius speramus exsequuturos, quam si re ab ouo, quod aiunt, repetita, primum in caussas huius iuris singularis inquiramus, atque inde certa principia, ex quibus de priuilegii istius indole iudicari possit, deriuemus, & ex illis demum varias, quae in foro subinde agitantur, quaestiones explicemus paullo diligentius.

§. VII.

(s) *l. 63. §. 7. ff. pro soc.*

(t) *Ordin. Polit. de anno MDXLVIII. & MDLXXVII. tit. von verdorbenen Kaufleuten.*

(u) *Edict. wider die muthwilligen Banqueroutirer, und dessen Erläuterung.*

(x) *Mandat der vereinigten Hansee-Städte de anno 1620. ap. Marquard. in Adpend. p. 712.*

§. VII.

Originem priuilegii supradicti plerique non iuri Rom. sed consuetudini, tribuunt.

Equidem, quod ad priuilegii istius originem attinet, inter omnes fere iurisconsultos constare animaduerto, illam non ex iure communi Romano, quod in foro paullatim adoptauimus, sed ex vetere quadam multisque gentibus communi consuetudine esse repetendam. Ita sane, ne gregariorum turmas conscribamus, censent viri doctissimi, ANDR. GAILIVS (y), DIOD. TVLDENVS (z), IO. MARQVARDVS (a), GE. ADAMVS STRVVIVS (b), VLR. HVBERVS (c), & alii eiusdem famae ac celebritatis quam plurimi, qui tantam consuetudini vim ac potestatem aduersus ius commune tribuere, eo sibi minus religioni ducunt, quo magis iuri consentaneum est, consuetudine & ciues (d), & iudices (e), non minus, quam legibus & iure scripto obligari, eamque non modo optimam legum interpretem esse (f), sed & iuri communi derogare, quin illud plane tollere posse (g). Quod quum in vniuersum dubio careat, etiam circa probationem tanto certius est, quanto clarius consuetudine loci instrumentum aliquod authenticum fieri posse, statuit INNOCENTIVS Papa III. *in c. 9. x. de fide instr.*

§. VIII.

Scripturae priuatae non creditur pro scribente, sed contra eumdem.

Et sane negari non potest, ius istud singulare, quod circa mercatorum codices obseruamus, a iuris Romani principiis videri alienissimum. Secundum haec enim priuatorum scripturis contra scribentes creditur (h), quia quemadmodum confessus quodammodo sua sententia damnatur (i): ita &, qui se ex certa caussa debere, suo chirographo confessus est, merito pro debitore habetur, dummodo vel ipse cautionem tamquam a se scriptam in iure agnouerit, vel de scribente siue aliorum testimonio, siue instituta litterarum comparatione constet (k). At vero pro scribente productum instrumentum loco probationis admittere, absonum atque

(y) Gail. *lib. III. Obs. cap. XX.*

(z) Tulden. *ad tit. C. de fid. instrum. n. 5.*

(a) Marquard. *de iure Mercat. lib. III. cap. IX. §. XVII.*

(b) Struv. *Exerc. XXVIII. §. XXV.*

(c) Huber. *Praelect. ad ff. lib. XXII. Tit. IV. §. XIX.*

(d) *l. 31. §. 20. ff. de Aedil. edict. l. 6. ff. de euict.*

(e) *pr. Inst. de off. iudic. Auth. iubemus C. de iudic.*

(f) *l. 37. ff. de leg. SCt. & long. consuet.*

(g) *l. 32. §. 1. ff. eod. §. 11. Inst. de iur. nat. gent. & ciu.*

(h) *l. 25. §. vlt. ff. de probat.*

(i) *l. 19. ff. de confess.*

(k) *l. 20. C. de fid. instr. Nouell. LXXIII. cap. VII.*

atque indignum Romanorum prudentia videbatur (l), nisi illa scriptura vel aliis argumentis admodum euidentibus firmetur (m), vel iam ab aduersario pro se producta, ac pro vera agnita sit. Quemadmodum enim testes, quibus ipse vsus est, in alia caussa aduersus se productos repudiare nemo potest (n): ita non ferendus esset, qui reiicere auderet alterius scripturam, qua ipse pro se aliquando fuerat vsus. Ita recte iuris nostri auctores praecipui, & in his celeberrimus VLR. HVBERVS (o) colligunt, vt non fuerit, cur dissentiendum sibi putarit ANT. MATTHAEI (p). Aliis casibus a iuris ratione alienum, exemploque perniciosum est, scripturam scribenti ad probationem prodesse, quum ita improbissimo cuiuis in procliui futurum sit, debitorem sibi pro lubitu propria adnotatione constituere (q).

§. IX.

Mercator non potest esse testis in propria caussa.

Deinde ordinarie scripturae priuatae non plus credendum esse, quam viuae scribentis voci, facile patet. Quid enim interest, quaeso, ore quis adfirmet, sibi deberi, an litteris? At enim quis mercatori, quantumuis incorruptae exploratae que fidei crederet, se ad testimonium in sua caussa dicendum offerenti, quum *omnibus in re propria dicendi testimonii facultatem iura submouerint*, testibus VALENTE, GRATIANO & VALENTINIANO, Augustis (r)? Cur ergo eidem magis crederetur, producenti tabulas, a se ipso domi suo arbitratu & remotis arbitris conscriptas? sane id argumentum tanti visum est quam plurimis, vt non modo HVGO DONELLVS (s) & IO. WISSENBACHIVS (t) receptam de codicibus mercatorum doctrinam pro mercatorum vel pragmaticorum errore venditare, sed & supremae quaedam curiae aduersus vulgarem doctrinam pronunciare non dubitarint. Saltim eiusmodi praeiudicium, quod vocant, ex DOMINICI TREVISANI *decisionibus* (v) eruit NIC. DE PASSERIBVS (x): nec defutura fortassis essent alia, si nunc per tot Decisionum atque Rerum iudicatarum volumina grassari aut vacaret, aut lubido esset.

§. X.

(l) *l. 5. C. de probat.*
(m) *l. 6. C. de probat.*
(n) *l. 17. C. de testib.*
(o) Huber. *Praelect. ad Pand. ibid.* §. *XVIII.*
(p) Ant. Math. *de iudic. Disp. IX. thes. VI.*
(q) *d. l. 6. C. de prob.*
(r) *l. 10. C. de testib.*
(s) Donell. *Comment. ad l. 6. C. de probat. p.* 153.
(t) Wissenb. *ad l. 5. sequ. C. de probat. p.* 238.
(v) Treuisan. *lib. I. Decis. XVI.*
(x) Nic. de Passerib. *de Script. priu. lib. IV. cap.* XXI. §. XI.

§. X.

Instrumento a notario, vel a fisco scripto, non creditur, si pro notario & fisco inde argumentum ducendum est.

Denique si ab eo, quod maius est, ad minus argumentum ducendum, denuo elanguescet vis omnis priuilegii, quod mercatorum codicibus a tot saeculis est vindicatum, nec secundum eos litem dabunt, quicumque nullam aliam boni aequique normam, quam ius Romanum, agnoscunt. *Ne fiscum quidem*, qui tot priuilegiis ad adquirendum conseruandumque comparatis munitus est, *ex suis subnotationibus debiti probationem praebere posse*, praeclare ac sapienter rescripsit GALLIENVS Imperator (y). An vero plus mercatoribus iura indulgerent, quam fisco principis, quem hac quidem in re iure communi vti voluerunt? Deinde cur mercatori, priuatim aliquid in codicem rationum referenti, plus fidei habeatur, quam tabellioni, qui quamuis iuratus officio publico fungatur, tamen si quid ex tabulis vel codicillis a se scriptis peteret, adeo non videretur audiendus, vt potius poenam legis Corneliae de falsis subiturus esset (z)? Quod argumentum tam graue visum est BARTOLO (a), vt non modo mercatorum, sed ipsorum argentariorum tabulis, pro scribentibus in foro productis, fidem abrogare non dubitarit.

§. XI.

Hoc priuilegium a Glossatoribus est excogitatum, nec iuri Rom. plane aduersatur.

Tam multa igitur, tamque grauia argumenta facile persuaserunt viris doctissimis, vt ius istud, quo mercatorum codices semiplene probare creduntur, in iurisprudentia Romana nullum plane praesidium reperire, sed per consuetudinem paullatim inualuisse, crederent (b). Et tamen, si dicendum, quod res est, antiquissimis temporibus Romani, mercatorum tabulis & codicibus non modo semiplenam sed integram fidem habuerunt: & postea felice errore contigit, vt antiquum illud ius, ex interpretatione legum Romanarum quodammodo renatum, per vniuersam fere Europam vna cum ipsis commerciis propagaretur. Id quod, quomodo, & qua occasione factum sit, exponere operae omnino pretium fuerit, maxime quum eam rem ab aliis occupatam esse, non animaduertamus.

§. XII.

Veterrimo iure credebatur mercatorum.

Qui Romae olim negotiabantur, vel commerciorum caussa per prouincias commeabant, id sibi praecipue negotii existimabant datum, vt accepta expensaque ex arca diligenter in rationes referrent.

(y) *l. 7. C. de probat.*

(z) *l. 10. pr. l. 15. pr. ff. ad L. Corn. de fals.*

(a) Bartol. *ad l. 9. §. 2. ff. de edend. n. 11.*

(b) Ant. Matth. *Fundam. Iur. Disp. XVII. §. IV.*

codicibus, si libri creditorum cum libris debitorum conspirarent, in expensilatione.

rent. Illis autem rationum codicibus productis, rei gestae seriem iudici probare poterant, dum ita comparatae essent rationes, vt & nulla fraudis suspicione laborarent, & codex ipse a codice debitoris non discreparet. Solebat enim creditor, pecuniam, nomen debitoris, caussam debendi, reliquasque circumstantias, praesente debitore, in tabulas rationum referre, idemque, praesente creditore, faciebat debitor, iique codices inter se comparati, si inter se similes reperiebantur, plenam faciebant fidem. Rem omnem accuratius explicarunt CL. SALMASIVS (c), BARN. BRISSONIVS (d) & alii. Nos quaedam veterum testimonia audiemus. GELLIVS (e), referens, quae, se iudice, acta sint in caussa pecuniaria: *Petebatur apud me*, inquit, *pecunia; quae dicebatur data numerataque. Sed qui petebat, neque tabulis, neque testibus id factum docebat.* Et paucis interiectis: *Is unde petebatur cum suis multis patronis clamitabat, probari apud me debere pecuniam datam consuetis modis*, EXPENSILATIONE, *mensae rationibus, chirographi exhibitione, tabularum obsignatione, testium intercessione.* Hic inter modos probandi debitum consuetos a GELLIO refertur *expensilatio.* Haec autem, teste ASCONIO PAEDIANO (f), nihil aliud erat, quam scriptura, qua notas in tabulis, te pecuniam dedisse. Et eam scripturam tunc probasse omnino, si ei debitoris rationes responderent, vel CICERO (g) docet, dum Q. Roscium aduersus C. Fannium defendens, saepissime ad illius tabulas prouocat. *Quod si ille*, inquit, *suas proferet tabulas, proferet suas quoque Roscius: erit in illius tabulis hoc nomen: at in huius non erit.* Et paullo post: *Si tabulas C. Fannius accepti & expensi profert suas, in suam rem, suo arbitratu scriptas, quo minus secundum illum iudicetis, non recuso.* Fidem ergo codici Fannii non abrogat Cicero, modo ille proferatur, & addit quidem, se id non facere iure compulsum, sed *copia & facultate caussae confisum*, at non eo hoc dicit, ac si alias creditoris tabulae non probarent, sed quod, vti paullo ante diximus, non solis crederetur, verum conspirantibus cum codice debitoris. Hinc alio loco idem CICERO (h): *Suum codicem*, puta solum, *testis loco recitare, arrogantia est: suarum praescriptionum & liturarum aduersaria (die Glitter oder Klatte,) proferre,* non

(c) Salmas. *de Mod. Vsurar. cap.* XI. p. 473. *sequ.*

(d) Brisson. *de Form. pop. Rom. sollemn. lib. VI. p.* 536. *sequ.*

(e) Gell. *lib. XIV. Noct. Att. cap.* II.

(f) Ascon. Paedian. *ad Ciceron. Verrin. I. cap. XXX.*

(g) Cicero *pro Q. Rosc. cap.* I.

(h) Cic. *pro Q. Rosc. cap.* II.

non amentia est? & in oratione aduersus Verrem (i): *Homo stultissime & amentissime, tabulas quum conficeres, satis te elapsurum omni suspicione arbitrabare, si quibus pecuniam credebas, iis expensum non ferres, neque in tuas tabulas vllum nomen referres, quum tot tibi nominibus acceptum Curtii referrent? quid proderat tibi, te expensum illis non tulisse? an tuis* SOLIS *tabulis te caussam dicturum existimasti?* Ita iam olim tabulis mercatorum credebatur, dum rite conscriptae, in easque accepta expensaque diligenter relata essent, & iis suffragarentur rationes debitoris.

§. XIII.

Si a mensa numeratum, fides habebatur argentarii rationibus. Quid sit SCRIBERE & RESCRIBERE PECVNIAM?

Enim vero hac probatione tum demum opus videbatur, si quis ex arca numerasset expendissetque pecuniam. Si quis enim a mensario vel argentario numerauerat: praecipua probatio ex rationibus argentarii petebatur, cuius ad officium pertinebat, singulorum rationes conficere (k). Qui ergo tunc a mensario numerabat, pecuniam dicebatur SCRIBERE, qui reddebat sibi numeratam, eamdem RESCRIBERE dicebatur, ceu multis veterum testimoniis ostendit RICH. BENTLEIVS (l). Et ea scriptura argentarii, vel, vti paullo ante a GELLIO (m) nominabatur, eae *mensae rationes* prolatae editaeque ab argentario, plenam fidem faciebant, quod non videretur verosimile, argentarium in alterius gratiam falsi quidpiam in tabulas referre voluisse, quum eius negotiatio publicam caussam habere crederetur (n). Et huc pertinent illa CICERONIS (o): *Solent fere dicere, qui per tabulas hominis honesti,* (id est argentarii) *pecuniam expensam tulerunt: egone talem virum corrumpere potui, vt mei caussa falsum in codicem referret?*

§. XIV.

Libris argentariorum etiam iure Iustinianeo fides habita. An officium ar-

Ita iure vetusto se res habebat. Iure Iustinianeo non minus fidei tributum codicibus argentariorum, quorum negotiationem, quemadmodum paullo ante diximus, publicam caussam habere, creditum. Quamuis enim negotiatio illa, si recte ponas calculum, nec munus, nec officium publicum esset, quandoquidem & seruus mensam argentariam exercere non prohibebatur (p): publicam tamen caussam habere videbatur, non quod publice, vel a po-

Aaaa 2

(i) Idem *in Ver.* I. *cap.* XXXIX.
(k) *l.* 4. §. I. *l.* 10. §. 1. *ff. de edend.*
(l) Bentlei. *ad Horat. lib.* II. *Epist.* I. *v.* 105. *p.* 618.
(m) Gell. *Noct. Att. lib.* XIV. *cap.* II.
(n) *d. l.* 10. §. 1. *ff. de edend.*
(o) Cic. *pro Q. Rosc. cap.* I.
(p) *l.* 4. §. 3. *ff. de edend.*

generariorum fuerit publicum?

a populo eligerentur argentarii, quam ACCVRSII (q) sententiam solide profligauit GVIDO PANCIROLVS (r), sed quod publica auctoritate pecunias foenori darent, auctiones facerent, pro aliis numerarent, soluerent, constituerent, pecuniam traiectitiam suo periculo crederent, de iisque rebus omnibus rationes conficerent quam accuratissime, quemadmodum illud argentariorum officium ex CICERONIS (s), aliorumque veterum testimoniis accuratius descripserunt CVIACIVS (t), SALMASIVS (u), PANCIROLVS (x), & BRISSONIVS (y), qui Romanos ea in re Graecorum, & Atheniensium maxime, industriam imitatos esse, ex elegantissimo loco DEMOSTHENIS (z) obseruat. Propter hanc itaque publicam mensae argentariae caussam, quemadmodum iam a NIC. DE PASSERIBVS (a) & MATTH. WESENBECIO (b) obseruatum est, tabulis rationibusque argentariorum id tribuebant Romani, vt siue pro illis, siue contra eosdem, proferrentur, plene probarent. Hinc CAIVS (c) noster: *Argentarius*, inquit, *rationes edere iubetur, nec interest, cum* IPSO *agatur, an cum tertio.* Frustra autem eum cogeret Praetor edere rationes etiam contra tertium, nisi illi tertio fides libri nocere posset (d). Quin tantum abest, vt argentariorum codicibus fidem negent iura, vt idem priuilegium etiam ad *numularios*, id est, argentariorum ministros, vel paruos argentarios (e), prolatum sit, quia, teste PAVLLO (f), *& ipsi, sicut argentarii, rationes conficiunt, accipiunt pecuniam, & erogant per partes: quarum* PROBATIO *scriptura codicibusque eorum maxime continetur, & frequentissime ad* FIDEM *eorum decurritur.*

§. XV.

Reliquis mercatorum libris credebatur in connexis.

Quod autem ad reliquos mercatores attinet, quorum negotiatio publicam caussam habere non videbatur, sequiore aeuo ab vsu quidem recesserat illa codicum comparatio, quam olim Romae obtinuisse, paullo ante (§. XII.) obseruauimus: si tamen proferrentur eorum scripturae ac rationes, in quibus accepta expensaque

(q) Accurs. *ad l. 9. §. 2. ff. de edend.*

(r) Pancirol. *Var. Lect. lib.* I. *cap.* XXXII. *p.* 51.

(s) Cicero *pro Flacco cap.* XIX.

(t) Cuiac. *lib. X. Obs. cap.* XIV.

(u) Salmasius *de Mod. Vsurar. cap. XVI. p.* 721.

(x) Pancirol. *ibid.*

(y) Brisson. *de Verb. signif. voce* argentarius.

(z) Demosth. *aduers. Timon. p.* 1074.

(a) Nic. de Passerib. *de Script. priu. lib. IV. cap. XIV. n.* 17. *sequ.*

(b) Wesenb. *Paratit. tit. de fide instr. num.* 6.

(c) *l.* 10. *pr. ff. de edend.*

(d) Roesener *de Libris Mercat. cap. XV.* §. *XV.*

(e) Cuiac. *lib. X. Obs. cap.* 14.

(f) *l.* 9. §. 2. *ff. de edend.*

que accurata diligentia notata deprehendebantur, eae profecto non parum ponderis videbantur habere. Nam etiam pro mercatore probabant, si ita iudici videretur, id est, vti nos hodie loquimur, semiplenae saltim vim probationis habebant, si iudex iis fidem tribuendam existimaret. Praeclarus eam in rem exstat locus PAVLLI *ex libro IV. Responsorum* (g), quem ICtus eximius, ANDR. FACHINAEVS (h), obseruauit: *Titius Semproniis salutem. Habere me a vobis auri pondo plus minus decem, & discos duos, saccum signatum: ex quibus debetis mihi decem, quos apud Titium deposuistis: item, quos Trophimati, decem: item ex rationibus patris vestri decem, & quod excurrit.* Nihil hoc aliud est, quam ratio breuior, ex codice rationum decerpta, (*ein* Conto current,) qua mercator, quid acceperit, quidque sibi debeatur a Semproniis, (*das* credit *und* debet,) more illorum temporum breuiter notarat. Quaerebatur ex PAVLLO, *an ex huiusmodi scriptura aliqua obligatio nata sit, scilicet quod ad solam pecuniae caussam attineret?* Non poterat id adfirmare ICtus, non ignarus, suis temporibus *litterarum obligationem nominibus fieri*, (i) quae plane aliud quid fuisse, quam eiusmodi epistolam, ex CAIO (k) & THEOPHILO (l) iam pridem docuit Dominus Praeses (m). Itaque respondit, *ex epistola, de qua quaeritur, obligationem quidem nullam natam videri: sed probationem depositarum rerum impleri posse.* Nec sane de eo dubitari poterat, quia scripturam etiam priuatam contra scribentem probare, inter omnes constabat (n). At magis ambigua videbatur quaestio, an & debitum ex illa creditoris schedula recte probetur? quam in rem addit PAVLLVS: *An autem is quoque, qui deberi sibi cauit in eadem epistola decem, probare possit hoc, quod scripsit,* IVDICEM AESTIMATVRVM. Non ergo negat, instrumento illi pro scribente aliquam fidem adhiberi posse, si circumstantiae, a iudice aestimandae, addicant, e. g. si epistola illa conspiret cum codice rationum, si eius auctor sit vir integrae atque intemeratae fidei, si ex ipso libro eius diligentia eluceat, & quae sunt huius generis alia, quae suggerit MENOCHIVS (o).

Exposita L. 26. §. 2. ff. de depos.

Aaaa 3 §. XVI.

(g) *l. 26. §. 2. ff. depos.*
(h) Fachin. *Controu. Iur. lib.* XI. *cap.* XXXIII.
(i) §. *vn. Inst. de litt. oblig.*
(k) Cai. *Inst. lib. II. Tit. IX. §. 12.*
(l) Theoph. *in Paraph.* §. *vn. Inst. de litt. oblig.*
(m) *in Antiqu. Rom. lib.* III. *Tit.* XXII.
(n) *l. 25. §. vlt. ff. de probat.*
(o) Menoch. *de Arbitr. Iud. qu. casu* XCIII.

Gloffatores libris mercatorum vim probandi tribuiffe, demonftratur.

§. XVI.

Ex hoc itaque loco, fimilibufque quibufdam, gloffatores collegerunt, *librum pro fcribente probare in connexis*, id eft, fi codex expenfa & accepta contineat, & haec fe recte habere dicantur, fidem etiam habendam effe ratione illorum. Ita BARTOLVS (p) & BALDVS (q), quorum fententiam & alii plerique adoptarunt. Iidem autem gloffatores exinde porro intulerunt, pro codicibus mercatorum, fi rite confcripti fint, non leuem militare praefumtionem, & fi a fcribentibus in fupplementum iuretur, plenae vim probationis eos merito obtinere. Sane hanc fententiam ante faeculum XIII. quo ACCVRSIVS gloffas confuit, defenderunt doctores quidam, quorum argumenta ipfe adducit refellitque ACCVRSIVS (qq). Eamdem faeculo XIV. fuam fecere BARTOLVS (r), fequente BALDVS (s), PETRVS DE FERRARIIS (t) & alii, quos ipfos quoque fuos auctores fequutos effe, nulli dubitamus, adeo vt ftatim, renafcente iam in Italia iure Romano, haec fententia per cathedras audita, tantoque facilius a plerifque adprobata videatur, quanto aequior credita, ac iuris rationibus conuenientior. Sane *quum mercatores*, vti eleganter REIN. BACHOVIVS (u) fcribit, *quibufuis mercium fuarum emtoribus fine chirographo fidem habere foleant, tanto aequius eft, ex aduerfo quoque plus fidei illorum litteris adfcribi.* Accedit, quod mercaturam non promifcue omnes exercere foleant, fed ii demum, qui editis intra annos tirocinii diligentiae ac fidei argumentis, in collegium mercatorum follemniter fuerunt adoptati. Vnde denuo colligi poffe videbatur, mercatorum etiam negotiationem publicam quodammodo cauffam continere, adeoque non effe iniquum, vt, quemadmodum argentariorum codicibus iure Romano fides omnino habenda effet, ita mercatorum tabulis rite confectis femiplenae faltim probationis vis tribueretur, fcribentibufque, illas pro fe allegantibus, copia fieret in fupplementum iurandi.

Inde hoc priuilegium manauit in

§. XVII.

Quum autem iifdem temporibus, quibus iuris Romani ftudium Bononiae aliifque locis feruebat, ciuitates Italicae pleraeque fibi noua ftatuta conderent, & in illo terrarum tractu maritima aeque ac

(p) Bartol. *ad L. quaedam. §. numularios ff. de edendo.*
(q) Bald. *in L. rationes C. de probat.*
(qq) *Gloff. ad l. 9. §. numularios ff. de edendo.*
(r) Bartol. *ad l. admonendi 31. ff. de iureiur.*
(s) Bald. *ad eamd. l. admonendi.*
(t) Ferrar. *in Pract. aur. pag. 186. num. 6.*
(u) Bachou. *ad Treutl. Vol. II. Difp. IV. th. II. lit. B.*

ac vulgaris negotiatio tum vel maxime floreret: nullum fere ſtatutum reperias, in quo non occurrant huiuſmodi priuilegii veſtigia. Exſtant STATVTA VENETA, quae, vti rubrica docet (uu), *in vnum reducta & de nouo edita fuerunt tempore illuſtris Domini, Iacobi Theopuli, inclyti Ducis Venetorum, currente anno dominicae incarnationis MCCLII. die VI. exeunte menſe Septembris, indictione prima*, quaeque ſtanno nitidiſſimo impreſſa ſunt Venetiis a Bernardino Benalio eiuſque ſocio anno MDXXV. menſe Iulio. In eorum praefatione, vel prologo ſecundo, agitur de praeſumtionibus & quatuor earum generibus, explicaturque, quid ſit praeſumtio *iuris & de iure*, praeſumtio *violenta*, *probabilis* & *temeraria*. De probabili autem ibidem ita diſſeritur: *Tertia praeſumtio eſt probabilis, & iſta non probat plene, ſed mouere debet iudicem, ad dandum ſacramentum honeſtiori parti. Vt ſi inueniatur ſcriptum in libro alicuius, quod alteri tantum dedit, vel quod ab altero tantum recepit, tunc ſcilicet iudices dabunt ſacramentum, vt ſupra diximus.* Anno erae Chriſtianae MCCCCLXVI. die XVII. Aug. nouum ea de re SC. factum, quod in iiſdem STATVTIS VENETIS (x) ita ſe habet: *Auferenda ſunt omnia illa inhoneſta media, quibus cives & ſubditi noſtri defraudantur. Et quia libris apothecariorum huius noſtrae ciuitatis omnis diuturni temporis fides praeſtari ſolebat: quo iniquo medio fuere complures, qui multas pecunias amiſerunt. Vadit pars, quod libri draperiorum, tellarolorum, chiodarolorum, & quorumcumque aliorum apothecariorum huius noſtrae ciuitatis fides de cetero adhiberi nequeat, niſi a quinquennio infra, nec in aliquo iudicatu vel officio noſtro, elapſo ipſo tempore, authenticari. Quod temporis ſpatium vnicuique conuenientiſſimum eſt petere poſſe, quod habere debet.* Quinquennali itaque praeſcriptione elidi Veneti iuſſerunt probationem ex libris mercatorum illorum, quos nominatim recenſent, petendam: nec tamen id maiorum gentium mercatoribus fraudi eſſe voluerunt, de quibus in iiſdem STATVTIS ſtatim additur: *Exceptuatis tamen libris ordinariis, quibus, non obſtante probatione aliqua in contrarium, ſicut primum, fides adhibeatur, vt iuſtitiae vſuique noſtrorum ciuium pariter ſit proſpectum.* Similia ſtatuta ſunt Bononiae (y), Florentiae (z), Pataui (a), Romae (b), quin

varia ſtatuta Italica, ſaeculo XIII. & ſequentibus condita.

[uu] *Gloſſ. ad d. l. 9. §. numularios ff. de edend.*

[x] *Conſulta ex authenticis, Statutis Venetis adnexa cap. XXIV. f. CXCIII.*

[y] Imola *in c. 2. X. de fid. inſtrum.*

[z] Caſtrenſ. *in d. l. admonendi.* Rol. a Valle *Vol. III. Conſil. XCII. n. 5.*

[a] *Statuta Patau. fol.* 100.

[b] Marqu. *de iur. Mercat. lib. III. cap. IX.* §. 21.

quin in vniuersa Italia (c), vbi libris mercatorum vel absolute, vel ad certam summam creditur, vel, iis prolatis, iusiurandum suppletorium defertur.

§. XVIII.

Itali mercatores illis saeculis fere vbique negotiabantur, & secum etiam hoc priuilegium inferebant in alias terras, & maxime in Germaniam.

Iam vero non difficile erit ostendere, qua via eadem de mercatorum codicibus doctrina se per Germaniam, quin vniuersam fere Europam, diffuderit. Medio enim aeuo nulla fere gens negotiandi caussa frequentius per vicina regna & prouincias discurrebat, quam Itali, idque adeo verum est, vt vir doctissimus, HERM. CONRINGIVS (d), vsque ad annum millesimum centesimum paucas merces peregrinas, & vix aliunde, quam ex Italia, in Germaniam exportatas fateatur, Oceano omni Normannorum piratica infesto, & Germanicis nauibus paene imperuio. Et quamuis postea maris Balthici accolae mare tentarent, & ciuitates celebriores, inito foedere Hanseatico, insignes sibi opes commerciis adquirerent: intra halecum tamen, salsamentorum aliarumque mercium septentrionalium distractionem stetit haec negotiatio, ea, quae Oriens, Aegyptus & Africa suppeditant, Italis large aduehentibus. Vagabantur illi sub nomine LOMBARDORVM, itemque CAORCINORVM, per Galliam, Germaniam, Belgium, & non solum merces orientales venum exponebant, sed & pecunias credebant sub pignoribus, ceu passim adhuc docent domus publicae, in quibus, depositis pignoribus, pecuniae creduntur, quaeque ab origine sua etiamnum vocantur *Lombards-Häuser*. Quamuis vero plerisque locis celebrioribus priuilegiis luculentis ornarentur, ceu docet exemplum, a CAR. DV FRESNE (e) ex veteri Regesto erutum, quin alicubi suis consulibus, quos vocant, parerent, veluti Montepessuli & Nemausi: euilescere tamen paullatim coepit istud hominum genus ob vsurariam, quam exercebat, prauitatem, adeo vt & synodalibus decretis (f), & edictis principum (g) passim proscriberetur, Iudaeisque aequiparentur *Lombardi* & *Coarcini*, qui a celebri gente Florentina *Corsinorum* nomen inuenerant (h). Et sic profecto non mirandum, vna cum Lombardis etiam priuilegium illud mercatorum in Germaniam penetrasse, maxime, quum paullatim ICti, qui Bononiae & Patauii

[c] Turret. *Consil. XLVII. n. VII.*

[d] Conring. *de Vrbib. Ger.* §. *LXXXV.*

(e) Car. du Fresne *in Glossar. Lat. Tom. II. Part. II. pag.* 237.

(f) *Concil. Senonense ann. MCCLXIX. Can. II.*

(g) Car. du Fresne *ibid. pag.* 238. & *Tom. I. pag.* 855. *sequ.* Matth. Paris. *ad ann. MCCLXXV. MCCXL.* Aub. Mir. *lib. I. Dipl. Belg. cap. LXXXIV.*

(h) Car. du Fresne *ibid. Tom. I. pag.* 856.

uii prima iuris ſtipendia fecerant, curias ac fora, quin & academias Germaniae, occuparent, & hinc, quae in Italia didicerant, in vſum apud Germanos deducere omni ſtudio animique contentione niterentur.

§. XIX.

Quales eſſe oporteat libros mercatorum, ſi probare debeant?

Et ex his quidem iam procliue eſt iudicare, quae requirant iura, ſi quis eo priuilegio vti velit. Quum enim mercatorum bono inuentum ſit hoc priuilegium, & eorum quidem, qui fidei ac diligentiae ſpecimina ediderint: (§. XVI.) conſequens eſt, I. vt, ſi cui mercaturam faciendi ius non eſt, ei id priuilegium non proſit (i). Maioris, an minoris momenti ſit negotiatio, parum refert, modo quis merces venales habere, aliiſque ſine chirographo credere ſoleat. (§. XVI.) Ab ipſo mercatore vt conſcriptus ſit codex, exigere videntur ROL. a VALLE (k) & ANDR. GAILIVS (l), etiam ad IVSTINIANI quoddam reſcriptum (m) prouocantes. Sed quemadmodum in illa *l.* 13. *C. de non num. pecun.* nihil, quod quidem ad rem pertineat, continetur, & quod quis per alium facit, illud ipſe feciſſe videtur: ita non abs re plerique eamdem codici mercatoris fidem tribuendam eſſe exiſtimant, ſiue ipſe eum adornarit, ſiue eius nomine alius: modo eum manu perſonae, cui tale negotium delegari ſolet, veluti inſtitoris, vel librarii, (*des Buchhalters*) ſcriptum eſſe conſtet (n). Quo caſu tamen id obſeruant accuratiores, vt librario priore mortuo, vel officio decedente, codex non continuetur, ſed a ſucceſſore nouus inchoetur, ne vnus idemque codex diuerſas manus prodat (nn). Deinde ex eodem colligimus, II. librum vel codicem, quem mercator profert, nulla falſitatis ſuſpicione laborare, adeoque illum compactum, tituloque ac praefatione notatum (o), folia numerata (oo), nihilque in eo eraſum, euulſum, deletum, ſuperſcriptum eſſe (p) oportere. Quod adeo verum eſt, vt ſi forte librarius aliquid humani paſſus ſit, tamen ea, quae perperam ſcripſit, nec delere, nec inducere, ſed errorem notare, & rem

(i) Menoch. *lib. I. Conſil. XXXIX. n.* 14. Gail. *lib. II. Obſ. XX. num.* 17. Textor. *Diſſ. de fide libri mercat. mortui* §. *IV.*
(k) Rol. a Valle *Conſil.* XCII. *n. 6.*
(l) Gail. *lib. II. Obſ. XX.*
(m) *l.* 13. *C. de non num. pecun.*
(n) Stracch. *de Mercat. P. II. n.* 65. Carpzou. *Part. I. cap. XVII. def. XXXV. num. 9.*
(nn) Textor. *Diſſ. ead. ibid.*
(o) Roeſner. *de Libris Mercat. cap. VII. n.* 1. *ſequ.*
(oo) Munnoz de Eſcobar. *de Ration. cap. X.* §. *XLII.*
(p) *c.* 5. *X. de crim. falſ. c.* 6. *X. de fid. inſtr.*

rem de nouo ſubiicere, vel e regione, non autem in margine, adſcribere ſoleat (q). Quum porro eius priuilegii cauſſa non poſtrema ſit, quod mercatores ſine chirographo credere ſoleant, (§. XVI.) & liber ex communi ICtorum ſententia tantum in connexis pro ſcribente probet: (§. XV.) id quoque III. vel maxime vrgent ICti, vt liber contineat data & accepta cum ſingularum partitarum, quas vocant, die & conſule (r), & quidem ſine abbreuiationibus & ſiglis vulgo incognitis (s), quippe quae plerumque cum ambiguitate quadam coniunctae ſunt. Praeterea ex eodem per ſe patet, IV. non niſi ea, quae ad mercaturam pertinent, in codicem illum referenda (t), & V. cauſſis & genera obligationum rite exprimenda (u), & denique VI. ipſum codicem cum aduerſariis ſeu diario, ex quo partitae in codicem primarium referri ſolent, accurate conuenire debere (x). Quamuis enim ſolis aduerſariis ea fides non habeatur (y), quam codicibus ipſis attribui diximus: merito tamen horum quoque fides vacillat, ſi, quae in codice leguntur, ab iis, quae in aduerſariis ſcripta reperias, omnino diſcrepent. Haec ſunt ſex illa requiſita, quae vbi adſunt, priuilegio iſti locus eſſe creditur. Ea quamuis alii ad duodecim (z), alii ad tredecim (a), alii ad plura vſque adaugeant: quaedam tamen ex his ad ſex illa, quae a nobis explicata ſunt, commode referri poſſe, quaedam plane falſa eſſe, facile vnuſquiſque animaduertet. Sane quemadmodum iam paullo ante vidimus, requiſitum ſecundum, quod MARQVARDVS (b) recenſet, puta, vt ipſemet mercator codicem ſua manu ſcripſerit, nec in iure, nec in praxi, praeſidium reperire: ita, quae idem (c) aliique (d) exigunt, vt mercator veritatem ſcribere conſueuerit, vt liber aliquid contineat contra mercatorem, vt quae inſcripta ſunt, ex circumſtantiis veroſimilia iudicentur, manifeſto ad requiſita noſtra primum & tertium pertinent, eoque percommode referuntur. Quod & de reliquis verum eſſe, vnuſquiſque facile deprehendet.

§. XX.

(q) Textor. *Diſſ. citat.* §. *IV.*

(r) *l.* 11. §. 2. *ff. de edend.* Menius *ad Ius Lub. P. V. Tit. VI. a. IV. n.* 24.

(s) Conr. Rittersh. *Comm. ad Nouell. P. VI. cap. II. n.* 7.

(t) Munnoz de Eſcob. *ibid. cap. XI. num.* 27.

(u) *l.* 25. §. 5. *ff. de probat.* Carpzou. *lib. III. Reſp. LVIII. n.* 10.

(x) Munnoz de Eſcobar. *ibid. cap. X. num.* 36.

(y) Marquard. *de Iure Mercat. lib. III. cap. IX.* §. 43.

(z) Idem *lib.* III. *cap.* IX. §. 28. *ſequ.*

(a) Textor. *Diſſ. alleg.* §. IV. V.

(b) Marqu. *ibid.* §. XXIX.

(c) Idem *ibid.* XXXI. XXXIII. XXXIV.

(d) Textor. *ibid.* §. IV. V.

§. XX.

Non creditur libro decoctoris malitiosi.

Fusius haec exsequuti sumus, quam plerisque videbitur necessarium. Sed quum multum nostra referat, iurisprudentiam ita habere in numerato, vt ea, quae inculcamus, vniuersa ex suis principiis deriuare, haec autem ex origine ac caussis singulorum iurium inuestigare norimus: non piguit nos, rem ab aliis neglectam paullo accuratius explicare. Iam ergo facile patet, quid ad singulas quaestiones, quae de decoctorum & foro cedentium codicibus, habendaque illis fide, passim mouentur, & quarum palmarias tantum delibare nunc iuuat, respondendum sit. In vniuersum enim nullam codici fidem habendam esse, cuius auctor dolo malo foro cedens, creditorum spem turpiter destituit, tam est manifestum, vt prolixiore probatione supersedere posse videamur. Quis enim credat scripturae hominis, quem vel scelerum maximorum sibi conscium fuga in nescio quas latebras & asyla abstulit, vel carcer digno tanta turpidine supplicio adficiendum adseruat? qui honesto mercatorum collegio se ipse exemit, & ita simul bonis, simul bonae fidei decoxit, vt furi aequiparandus videatur legislatoribus? (§. V.) Quis integritatem illam vitae atque existimationis, quam in mercatore desiderauimus, (§. XIX. 1.) in decoctore doloso, id est, in homine, flagitiis omnibus cooperto, quaereret? Et hinc est, quod praecipui iuris auctores, qui in hac palaestra exercuerunt ingenium, veluti MASCARDVS (e), MENOCHIVS (f), MARQVARDVS (g), TEXTOR (h), ROESNERVS (i) omnem horum codicibus fidem abrogare non dubitant, eamque sententiam suam praeiudicio non vno confirmant. Accedit, quod, quum mercator honestae vitae atque integrae existimationis codice suo semiplene probet, minus quam semiplenam, vel, vt rectius dicam, nullam plane probationem emergere oporteat ex scriptura hominis nullius fidei, quem iura semper mentiri praesumunt (k), adeoque decoctor ad iusiurandum suppletorium numquam admitti possit. Et hinc quum nuper mercatoris, qui foro cesserat, vxor dotem & illata repeteret, & ad codicem mariti, in quem illa pecunia relata erat, prouocaret: in prima quidem instantia iudicatum fuerat, vxorem illata catenus probasse, vt ad iusiurandum suppletorium admittenda sit:

 caussa

(e) Mascard. *de Probat. Conclus.* DCCCCLXXV. *n.* 30.

(f) Menoch. *Consil.* XL. *n.* 29.

(g) Marq. *lib. IV. cap. IX. n.* 28.

(h) Textor. *Diss. cit.* §. XXIII.

(i) Roesner. *de libr. Mercat. cap. XIV.* §. *XXVI.*

(k) Idem *ibid.* §. XV.

caussa autem ad supremam Ducatus M. curiam deuoluta, pronunciatum, eam ad iusiurandum admittendam non esse, inter chirographarios tamen eius interea mortuae liberis locum fore. Quod postremum ideo adiectum, quia Curator bonorum libro illo decoctoris aliquando pro se vsus fuerat. (§. VIII.) Denique quum interposita leuteratione acta ad Ordinem iuridicum huius Academiae mitterentur: is posteriorem sententiam confirmandam censuit, non solum, quod codici mercatoris etiam integrae existimationis non creditur, nisi in rebus ad mercaturam pertinentibus; (§. XIX. 4.) sed & ob alteram rationem: *Dievveil aber donnoch bekanten Rechtens, daſs der erfüllungs-Eyd zum vvenigſten einen halben Bevveiſs ſupponire, und aber eines Falliten Handels Buch, vvann es zumahl mit dergleichen Feblern, als* Art. Reprob. 59. seqq. fol. 295. seqq. Act. primae Instantiae *angemercket vvorden, behaffiet iſt, gar nichts bevveiſet.* Mascard. de prob. Concl. 975. n. 30. concl. 976. Menochius de praesumt. Lib. III. praes. 63. n. 1. *als iſt man, vvie im Vrthel enthalten, zu erkennen bevvogen vvorden.*

§. XXI.

Creditur tamen ejus codicibus, qui a fortuna exagitatus foro cessit, nisi paupertas eum ad fraudes pellexerit.

Sed, quemadmodum haec iustam caussam habere videntur in decoctoribus, qui dolo malo furiosum rerum suarum exitum fecerunt, bonaque abliguriuerunt nequissime: ita facile patet, eos, qui fortunae temporumque iniuriis bonis lapsi sunt, melioris omnino conditionis esse oportere. Recte itaque monuit MEVIVS (l), si de eorum, qui bonis lapsi sunt, codicibus agatur, de illorum fide statuendum esse ex vita ante acta. Si enim antea vir honestus ac integrae fidei fuisse probetur, casum & fortunam aduersam superuenientem non tollere fidem, quam eius scriptura antea mereri visa sit. Quemadmodum enim, VLPIANO iudice (m), tutor, *quamuis pauper sit, fidelis tamen & diligens, remouendus non est, quasi suspectus*: ita miserum & iniquum esset, abrogare fidem mercatori honesto & diligenti, cuius industriam fortuna destituit, quemque rerum suarum satagentem aliena potius malitia, vel inclementia fati, quam socordia propria, ad inopiam detrusit. Et ita in curia Ianuensium pronunciatum esse, constat (n). In primis mercatoris, sine sua culpa bonis lapsi, codici haud parum ponderis accedit, si ab institore vel librario fide digno rite conscriptus est, quippe cuius iuriiurando suppletorio tunc eo facilius creditur.,

(l) Mev. *ad Ius Lub. lib. V. Tit.* VII. *art.* V. *&* *Tit.* VI. *art.* IV.

(m) *l. 8. ff. de suspect. tut.*

[n] *Rota Gen. Decis. X. n.* 13.

creditur, quo minus ipſi vel feritur vel metitur (o). Quin ſi eum vel maxime ſua manu ſcripſerit mercator: non tamen ob eam rem fides eius vacillabit, modo codex talis ſit, qualem eum eſſe debere, ſupra oſtendimus. Multos enim ad mendicitatem redactos ſimiles reperias illi pauperi apud EVRIPIDEM (p), de ſe glorianti:

> - - καὶ γὰρ εἰ πένης ἔον,
> ὄυτοι τόγ' ἦθος δυσμενὲς παρέξομαι
> *- - Quamuis enim pauper ſim:*
> *Non tamen malos mores praeſtabo.*

Attamen, ſi ex ipſo codice adpareat, mercatorem, vbi res ſuas retro labi ac fatiſcere animaduertit, accepta parum diligenter in libros retuliſſe, ſed in ſuos vſus ſepoſuiſſe, aliis, qui non ſoluerunt, acceptum tuliſſe, quaedam in rem ſuam falſo inſcripſiſſe, malumque patrem familias, vt paucis dicamus, agere coepiſſe: nihil procul dubio tribuetur eius codici, quem ipſe, mutatis cum fortuna moribus, ſua culpa quam maxime ſuſpectum reddidit. Quamuis enim paupertati cum virtute bene conueniat: repentina tamen fortunae mutatio, & imminens homini rei lautae adſueto

> *Magnum, pauperies, opprobrium iubet*
> *Quiduis aut facere, aut pati,*
> *Virtutiſque viam deſerere arduae,*

ceu iam pridem recte obſeruauit HORATIVS (q). Sane quum & mercatoris, bonis non lapſi, codici non credatur, ſi vlla falſitatis ſuſpicione laborat: (§. XIX.) quanto minus credendum erit ſcripturae hominis, boni illius quidem, ſed quem paupertate a virtutis tramite abductum eſſe, ex ipſo libro vbique pellucet? Hinc quum mercator, qui tamen bonis non fuerat lapſus, ex alterius fortunis euerſi bonis ſummam haud leuem peteret, & nec chirographum, nec alia inſtrumenta, ſed litteras quaſdam priuatas, proferret: curator bonorum, librum actoris producendum eſſe, vrgebat. Creditor aliquoties in iudicio faſſus erat, ſe haec in librum ſuum non retuliſſe, ſed cum debitore bona fide egiſſe, modo ei pecunias credendo, modo earum partem recipiendo. Reiecta probatione, mercator ad ſuperius iudicium G. adpellauit, ac demum obtinuit, vt ad probationem admitteretur, eique ſimul liceret librum ſeu codicem ſuum eam in rem producere. Re vl-

 terius

[o] Roeſner. *ibid. cap. XIV.* §. 24.
[p] Euripid. *in Electr. v. 362. ſequ.*
[q] Horat. *lib.* III. *Od.* XXIV. *v.* 42.

terius ventilata, & actis ad Ordinem iuridicum in hac Academia transmissis, pronunciatum: *Numehro aus den Acten so viel zu befinden, dass Implorant, zur Production seines Handels-Buchs und übrigen Documenten, gestalten Sachen nach nicht zuzulassen*, additis rationibus: *Dievveil die von Imploranten gesuchte Restitutio in integrum vergeblich seyn, und zu nichts anders, als zu noch mehrerer Verlängerung dieses in das 16te Iahr daurenden Concurs-processes dienen vvürde, anervvogen eines theils die documenta sub A. B. C. D. No. Act. 415. deren Implorant bey seiner Bescheinigung sich zu bedienen vermeinet, schon zuvor von ihm producirct, aber iedesmahl als unstatthafft und irrelevant vervvorffen vvorden, andern theils derselbe No. Act. 259. „ Dass er von Liquidato vveder Obli- „ gationes, noch Wechsel-Brieffe in Händen habe, ingleichen No. Act. „ 360. Dass, da der Debitor bald Geld geliehen und dafür Bücher „ versetzt, bald aber darauf vvieder bezahlt, und das versetzte Vn- „ terpfand vvieder abgefordert, er darüber keine Register oder Buch „ gehalten, noch allemahl angeschrieben, und daher auch nicht mehr „ vvissen, vielvveniger beschvvehren könne, vvas vor Bücher bey „ ihm versetzt, und vvie viel vom Gelde er darauff erhalten, aus- „ drücklich declariret. Wannenhero nicht abzusehen, vvie nunmehro derselbe sich auff sein Handels-Buch beruffen möge, da seinem Geständnis nach vorhin darinnen nichts gestanden, folglich vvieder dasselbe, dass es erst nach der Zeit beschrieben vvorden, eine starcke Vermuthung enstehet, vvelche durch das blosse Vorgeben, dass der Advocatus caussae solche Declaration ohne Implorantens Wissen und Willen ad Acta gegeben, sich um so viel schvverlicher elidiren lässt, ie vveniger derselbe, solche Schrifften eigenhandig unterschrieben zu haben ableugnen kan. Alss ist, vvie in Vrtheil enthalten, erkant vvorden.* Quod si ergo ne mercatoris quidem integrae existimationis codici creditur, si iusta suboriatur suspicio, eum aliquid illi postea in rem suam inscripsisse: quanto minus fidei habebitur rationibus eius, qui fortunis euolutus, & imminentem rebus suis ruinam praesagiens, iustam codicis non rite conscripti suspicionem praebuit?

§. XXII.

Creditur etiam codici decoctoris malitiosi contra scribentem,

Ad eos vt redeamus, qui dolose foro cedunt, horum libris, vti diximus, plane nulla fides habenda, si ab ipsis in suam rem proferuntur. Quid vero, si creditores illius inde agere velint? Tunc vel agunt aduersus ipsum obaeratum, qui foro cessit, vel aduersus tertium, quem massae illi communi, ex qua creditoribus satis fieri debet, obligatum esse, contendunt. Primo casu dubium non est, quin

quin plene probet liber, etiam decoctoris, modo de obligatione ipsius decoctoris agatur. Quamuis enim is ob turpitudinem suam fidem omnem amiserit: verendum tamen non est, ne quid codici inscribat, quo ipse magis oneretur. Hinc codex huiusmodi, vti aliae scripturae priuatae, contra scribentem plene probat (r). (§. VIII.) Sed non probabit tamen etiam contra decoctorem, si quid, quod se oneret, in reliquorum creditorum praeiudicium, vel si res ad mercaturam plane non pertinentes, inscripserit, e. g. si dotem tantam se ab vxore accepisse notarit, si a parentibus, amicis, aliisque sibi numeratum solutumue esse fateatur, quod numeratum solutumue esse, tam liquido non constat. Quum enim confessio nocere quidem debeat confitenti, non autem tertio (s), & hinc ne apocha quidem mariti (t), quantumuis iureiurando firmata (u), probari constet illationem dotis, quia iusiurandum, tamquam accessorium obligationis, naturam actus sui sequitur (x), & hinc inter alios praestitum, tertio nec prodesse, nec nocere debet (y): quo iure, quaeso, exigeret decoctor, vt sibi suo arbitratu & in rem suam se debitorem constituenti, & tale quid referenti in codicem, in fraudem reliquorum creditorum fides habeatur? cui, quaeso, ignotum est perfidi illius dispensatoris, a Seruatore in exemplum calliditatis adducti (z), artificium, quo vsus in eo futurae inopiae alleuamentum quaesiuit, quod debitorem pro centum quinquaginta scribere iuberet: *Δέξαι σου τὸ γράμμα, καὶ καθίσας ταχέως γράψον πεντήκοντα. Sume tibi chirographum tuum, & adsidens, extemplo scribe quinquaginta.* An non & decoctores perfidos iisdem *filiis saeculi*, ceu Seruator vocat, accenseas, qui, vbi res ad restim redit, iniustissimam versuram facere, & cum aliorum detrimento alios locupletare non dubitabunt, si sibi, ad mendicitatem redactis, apud hos perfugium fore sperauerint?

nisi aliquid in praeiudicium aliorum inscripserit.

§. XXIII.

At maior dubitandi ratio est, si quaeramus, an creditores ex codice decoctoris aduersus tertium agere, & inde debitum probare possint? Quod merito videtur negandum. Primo enim creditoribus non plus fidei haberi potest circa scripturam, a decoctore factam,

Aliquando codici decoctoris aliquid fidei & pro

[r] *l. 25. §. vlt. ff. de probat.*
[s] *l. 4. pr. ff. de interr. in iure fac. l. 11. §. 2. 3. ff. eod.*
[t] Coler. *de processʃ. exsequut.* P. III. *cap. 1. n. 110. sequ.*
[u] Coler. *ibid. n.* 115. Greuen. *lib.* II. *Concl.* LXXXI. Ludouici *Diss. de probat. illat. dot.* §. XII.
[x] Pufend. *de Iure Nat. & Gent. lib.* IV. *cap.* II. §. *6. 11.*
[y] *l. 1. pr. ff. si mul. ventr. nom. cap.* 19. X. *de iureiur.*
[z] *Luc.* XVI. 34.

scribente prolato accedit, si alia adminicula suffragentur.

ctam, quam ipsi decoctori, cui, codicem in suam rem proferenti, non credi paullo ante monuimus. (§. XX.) Si ergo fides non habetur libro, a decoctore producto, cur ideo habeatur, quod tertius eum produxerit, quum de perfidia scribentis satis constet? Accedit, quod nec integrae famae mercatoris liber, a tertio contra tertium productus, aliquid probet, nisi tale quid ei inscriptum, quod directe actum cum praesente & consentiente, ceu post multas doctorum variationes, quas MASCARDVS (a) refert, vbique fere obtinuit (b). Qua fronte vero creditores plus fidei attribui postularent libro eius, qui dolo malo foro cessit, quam alterius integrae fidei atque existimationis? Denique multo periculosius exemploque perniciosius esset, codici decoctoris, a creditoribus prolato, fidem aliquam haberi, quam si eum ipse decoctor in foro produceret; siquidem huic, quippe rei gestae conscio, deferri posset iusiurandum suppletorium, quod sine periculo deferri nequit creditoribus, rerum omnium ignaris, & de credulitate facile Iouem lapidem iuraturis, si eo sacramento damnum imminens auertere possent: Atqui ad iusiurandum suppletorium de credulitate regulariter neminem (c), nec in casibus exceptis vllum alium temere, quam heredem, admittendum esse, recte iuris interpretes celeberrimi (d) monent.

§. XXIV.

Illustratur hoc specie insigni.

Neque tamen negandum est, librum, etiam a decoctore rite & ordine scriptum, quamuis semiplene non probet, aliquam saltim praebere praesumtionem, si creditores eum aduersus tertium proferant. Vnde aliis accedentibus adminiculis (e), omnino audiendi sunt creditores, admittendique ad probationem debiti, quod illi codici, nulla alia falsi suspicione laboranti, (§. XIX. 12.) rite inscriptum est. Priuatae enim scripturae, veluti apochae, rationes, chirographa, pro scribente quidem non faciunt fidem, adeoque multo minus tertio, qui eius nomine, vel tamquam successor scribentis, acturus est, prosunt: aliis tamen suffragantibus adminiculis, quandoque semiplenam probationem, aliquando praesumtionem faciunt (f), quae, si ad suppletorium non sufficit, vel id saltim

[a] Mascard. *de Probat. Concl.* DCCCCLXXVII.

[b] Ruland. *de Commiss. P.* II. *lib.* V. *cap.* XIII. *extrem.* Scacc. *de Iudic. causs. ciuil. lib.* II. *cap.* XI. *n.* 203. Marquard. *de Iur. Merc. lib.* III. *cap.* IX. Roesner. *de Libris Merc. cap.* XII. §. LXI. *sequ.*

[c] arg. *l.* 31. *ff. de iureiur.*

[d] Wernh. *Select. Obs. Forens. P.* IV. *Obs.* CLI. *n.* 624.

[e] *l.* 5. *C. de probat.*

[f] Couarruu. *Pract. Quaest. cap.* XXII. *nu.* VIII. Wames. *Cons.* LVI. *cent.* I. Diod. Tulden. *Comm. ad Cod. tit. de prob.* §. V.

tim efficere poteſt, vt alteri parti purgatorium deferatur, toties quippe locum habiturum, quoties aduerſus aliquem fortiores praeſumtiones militant, vt, non niſi iis eliſis, ad cauſſae deciſionem deueniri poſſit (g).

§. XXV.

An decoctor eiusque creditores vel curator bonorum ex libris agentes admittendi ſint ad cautionem iuratoriam, & reum cautione deiudicatum ſolui onerare poſſint?

Illuſtrari hoc poteſt ſpecie notabili, quam Dn. Praeſes menſe Febr. CIↃIↃCCXXIII. Ordini Iuriſconſultorum Hallenſium oblatam, memorat. Titius mercator Belga cum ſociis negotiationem trapeziticam diutius fecerat, ſed demum foro ceſſerat, non ſine maximo creditorum detrimento. Sempronius, Mercator in celebri Germaniae emporio, antequam de iſtius ſocietatis conditione & imminente negotiationi ruina certior factus eſſet, aliquammultas teſſeras collybiſticas ad Titium direxerat, quas quum oblatas Titius & ſocii acceptaſſent, neque tamen praeſentantibus ſoluiſſent: actionem aduerſus illos inſtituere, & magnam ſummam pecuniae petere decreuerat. Sed demum intellecto bonorum ſtatu, impenſis parcere, & damnum illud aequo animo ferre, quam in extraneo foro inanem actionem non ſine ingenti ſumtu perſequi maluit, maxime quum Titius & ſocii per Deum rogarent, ne adflictis adderetur adflictio. Demum illi decoctores, miſſis blanditiis, quibus antea Germanum trapezitam deliniuerant, vrgenti ſolutionem, minas repoſuerunt, cauſſati, ſibi a Germano illo aliquot centena millia florenorum deberi: quin & actionem cum curatore bonorum aduerſus illum in eius domicilii foro inſtituerunt, prouocantes ad codicem ſuum, ex quo adpariturum ſit iudici, ſe ingentem iſtam ſummam pecuniae pro mercatore Germano ſoluiſſe variis perſonis, quas ille teſſeris collybiſticis, ad ſe directis, inſtruxerit. Multa erant, quae opponebat Germanus. Vrgebat, ſibi cautionem pro reconuentione, damno & expenſis praeſtandam. Opponebat exceptionem falſi, neque fidem aliquam habendam putabat codici decoctorum, qui id, quod ipſi teſſerarum poſſeſſoribus non ſoluerint, ſibi, tamquam traſſanti, imputauerint, (*ſie hätten obgedachte, von einem dritten in ſeinem faueur gezogene, una von ihnen,* (Titio und Comp.) *a conto ſothanen dritten acceptirte, aber zu ſeiner Zeit nicht bezahlte Wechſel-Brieffe in ſein debet geſetzet.*) Adferebat etiam, ſibi a viris fide dignis relatum, codices illos Titii & ſociorum antea ad colophonem perductos fuiſſe, in iiſque tunc de hoc credito nihil lectum, *es hätten Titius und Comp. bey ihrem falliment ihre Bücher völlig beygeſchrieben gehabt, von dieſer ihrer anmaſslichen Forderung aber vvare damahlen darinnen nichts zu*

[g] *l. 31. ff. de iureiur.*

zu finden gevvesen, folglich dieselbe nachhero erst eingeschrieben vvorden. Quod insigne falsi vestigium se, producto codice, ad oculum demonstraturum, confidebat. Nihilominus tamen, quum codici aliqua suffragari adminicula viderentur, veluti quod constaret, Germanum saepe cum illa societate mercatoria negotiatum, (*dass sie mit einander starcke Wechsel und andre Handlung getrieben,*) tesserisque collybisticas a Titio & sociis acceptatas esse, nec tam liquidum esset, hos, prout decet, non soluisse, *dass die acceptirten Wechsel nicht bezahlet vvaeren:* non solum admissa actio, sed etiam Sempronius ad cautionem iudicatum solui praestandam adactus est, actoribus iureiurando tantum cauentibus. Pronunciatum enim in iudicio illius emporii fuerat, *dass Klaegere zu Leistung iuratorischer caution zu lassen, Beklagte aber zur* cautione omnium bonorum cum iuratoria *anzuhalten, nicht vveniger Klaegere mit Uberbringung der Bücher des* Titii *und* Comp. ad locum iudicii *billig zu verschonen, und Beklagte selbige zu Amsterdam auf der Klaegere Kosten selbst, oder durch einen Bevollmaechtigten Anvvald zu inspiciren, schuldig.* Quae dura interloquutio secutura fortassis non fuisset, nisi sociis illis Belgis, eorumque codici, variae praesumtiones suffragari visae essent.

§. XXVI.

Decoctoris codex ordinarie edendus est in loco, vbi negotiatus est.

Specie hac Collegio oblata, varia erant, quae in quaestionem veniebant, veluti, an actores ad cautionem iuratoriam admitti potuerint? an reus, tamquam bonorum immobilium possessor, onerari debuerit cautione iudicatum solui? postremo, an idem reus iure adigendus fuerit ad iter in locum, vbi codex actorum reperiebatur, suscipiendum? Circa primam quaestionem facile transigebatur. Consentientibus enim suffragiis existimabatur, illam cautionem iuratoriam non sufficere, primum, quia in caussis eiusmodi arduis, & quae criminalibus aequiparandae videntur pragmaticis, iuratoria cautio non temere admitti soleat (h), & iudex eam iusto facilius admittens, litem suam facere videatur (i): deinde quod actoribus extra imperium degentibus cautionem realem iniungat ipsa ORDINATIO CAMERALIS (k): tum porro, quod curator bonorum agat, tamquam procurator vel Titii & sociorum, vel creditorum eius: procurator autem iureiurando cauere non possit (l): ac postremo, quod iuratoria cautio, si vel maxime in iure

[h] Harpr. *de Caut. iurat.* LIX. Cothm. *Vol.* I. *Resp.* XVIII.

[i] Cothm. *ibid.*

[k] *Ordin. Cam. Part.* III. *Tit.* LVIII. §. *vlt.*

[l] Harpr. *ibidem* §. XXXI. Beninca. *de Priuil. paup. spec.* VII. *n.* XX.

iure praesidium reperiat, (vere enim possessores tantum rerum immobilium olim ita cauisse ex *l. 26. §. 6. C. de episc. aud. l. vlt. §. 1. C. de sport. l. vlt. C. de princ. agent. in reb.* post CVIACIVM (m), GER. NOODT (n) & ANT. SCHVLTINGIVS (o) obseruarunt,) non praestanda tamen sit a decoctoribus, aliisque parum integrae existimationis hominibus, sed a viris illustribus, quibus ipsa dignitas fidem auctoritatemque conciliat (p). At quod ad alteram quaestionem attinet, vel ideo reo succurri non posse videbatur, quia, quamuis possessores rerum immobilium suae promissioni committant iura Romana (q), tamen REFORMATIONE FRANCOFVRTENSI (r) cautum esset, *dass, wann der Kläger von dem Antworter* cautionem de iudicio sisti & iudicatum solui *begehrte, dieser solche ebenfalls zu leisten verbunden seyn solte.* Sed quia tamen ille Reformationis paragraphus se refert ad §. 1. vbi actori, rerum immobilium possessori, gratia fit cautionis, per fideiussores vel pignora praestandae, idem ius etiam reo indulgendum videbatur, cuius fauorabiliores esse solent partes, quam actoris (s), ac proinde eum hac cautione liberandum esse crediderunt.

§. XXVII.

At difficillima erat quaestio, quo loco codices, ad quos actores prouocauerant, producendi inspiciendique essent? Nemo ignorat, quid de argentariorum rationibus scripserit VLPIANVS (t). *Ibi quis compellitur edere, vbi argentariam exercuit, & hoc est constitutum. Quod si instrumentum argentariae in alia prouincia habeat, in alia administrauerit: ibi puto cogendum edere, vbi argentariam exercuit, hoc enim primum deliquit, quod alio instrumentum transtulit. Quod si in alio loco argentariam exercet, alibi autem ad editionem compelletur, minime hoc facere cogitur, nisi descriptum velis, vbi de ea re agitur, eum tibi dari, tuis videlicet sumtibus.* Quibus PAVLLVS (u) addit, *spatium etiam argentario ad perferendas eas rationes descriptas dandum esse.* Haec sane quum Doctores, & in his RVTG. RVLANDVS (x), & SOCINVS (y) ad ipsos merca-

Cccc 2 tores

[m] Cuiac. *lib.* XII. *Obs.* XXII.
[n] Noodt *ad Pand. p.* 59.
[o] Schulting. *in* ἀπόρ. *Pand. tit. qui satisd. cog.* §. IV.
[p] *l.* 17. *C. de dignitat.*
[q] *l.* 15. *pr. ff. qui satisd. cog.* §. 2. *Inst. de satisd.*
[r] *Reform. Francof. Part.* I. *Tit.* XVI. §. *vlt.*
[s] *l.* 125. *ff. de Reg. iur.*
(t) *l.* 4. *& vlt. ff. de edend.*
(u) *l.* 5. *ff. eod.*
(x) Ruland. *de Commiss. Part.* II. *lib.* V. *cap.* XXIV. *n.* 32.
(y) Socin. *Consil.* CXLIX. *n.* 4.

tores proferant, quamuis hi iam mercaturam facere desierint (z), simulque statuant, iudicem eo casu, si forte autographum oculis lustrandum videatur, vel aliquos ad locum, vbi liber iste sit, mittere, vel iudicem rei sitae requirere debere, vt codicem inspiciat, descriptamque eam partem secum communicet: recte iudicatum esse videri poterat, trapezitam illum Germanum vel ipsum sumtibus actorum in Belgium proficisci debere, vel alios eo mittere, qui librum inspicerent, maxime quum creditorum A. interesset, librum tanto periculo non exponi, neque isti in lite, quae ex eorum concursu ibi nata erat, carere eo possent.

§. XXVIII.

Aliquando in loco, vbi agitur, quod insigni specie illustratur.

At quantumuis haec speciosa essent, iisque procul dubio permotus esset iudex, vt paullo ante relatam interloquutionem daret: aliud tamen tum visum est Dominis, quorum rationes audire operae pretium est: *Dievveil aber dennoch* 1. *im gegenvvärtigen Fall nicht allein Beklagter* (Sempronius) *die edition der Bücher fordert, von vvelchem casu der angeführte l.* 4. *ff. de edend. redet, sondern vielmehr die curatores massae selbst aus Titii und Comp. Büchern klagen, und mithin dieselben zum Grunde ihrer Anforderung setzen, solchen falls aber alle Rechte vermögen, dass sie dieselben originaliter produciren, und Beklagten ad recognoscendum vorlegen müssen. Welches denn* 2. *ordentlich umb desvvillen* in foro, vbi actio mota est, *geschehen mus, vveil eines theils diese* productio *eine* species probationis *ist, und dieser* actus propter iudicem, cui probatio fieri debet, *vorgenommen vvird, l.* 12. *ff. de prob. l.* 5. *C. de test. andern theils aber* 3. *der Richter, ob etvvas dadurch bevviesen sey, oder nicht, vrtheilen und erkennen mus, vvelches aber, dafern die inspectio nicht in iudicio geschiehet, ebenfals nicht geschehen kan. Wie denn auch* 4. *es allhier auf eine* quaestionem de falso *ankommt, und Beklagter, dass die Bücher verfalschet seyn, aus den originalien so fort darzuthun vermeinet, vvelches abermahl nicht anders, als* per inspectionem in loco iudicii & institutam litterarum comparationem *geschehen kan. Im übrigen* 5. *die angeführtes* rationes dubitandi *alle von keiner Erheblichkeit sind, immassen das angeführte* priuilegium ex *l.* 4. *ff. de edend. eines theils nur den Kauffleuten, vvelche entvveder noch handeln, oder die Handelung aufgegeben, und zvvar um des vvillen zukömt, vveil dieselbe ihre Bücher nie entrathen können, und der Verlust derselben ihnen unschätzbar und irreparable seyn vvürde, vvelche raison*

(z) Marqu. *de Iure Merc. lib.* III. *cap.* X. §. XXIX.

son aber weder auf Titium und Compagn. die einen Banqueroute gemacht, und also der Privilegien der Kauffleute nicht fähig sind, MARQV. *de Iure Merc. Libr. IV. cap. 9. tot. noch auf die Curatores massae, als welche weder als Kauffleute, noch als successores mercatoris klagen, sich appliciren lässet*, per *l. 9. §. 1. ff. de edendo ibi:* quia iuris successor his verbis significatur: *andern theils aber besagtes privilegium ohndem in vielen, ia den meisten Handels-Gerichten nicht mehr in observanz ist, und nicht nur zu Lübeck die Bücher auf der Gerichts-Stube absolute produciret werden müssen,* MARQV. *l. 3. c. 10. §. 29. sondern auch zu Franckfurt selbst, wie das in der* specie facti allegirte praeiudicium *vom 4. Iul. 1722. ausweiset, das gegentheil in observanz ist, und auch auswärtigen Kauffleuten, ihre Bücher zu Franckf. zu ediren,* per sententiam *auferlegt zu werden pfleget. Uber dem 6. der vorgeschlagene Weg, iemanden nach A. zu schicken, oder den Magistrat daselbst zu requiriren, in gegenwärtiger Sache, da es auf ein falsum, und die* comparationem litterarum *ankommen soll, den Ausschlag nicht geben würde, indem albier nicht die Frage ist, ob die wider* Sempronium formirte praetensiones *in* Titii *Büchern stehen? sondern, ob diese posten vorhin darinnen gestanden, oder erst nachher, da schon das Falliment ausgebrochen, eingeschrieben worden? welches aber durch den vorgeschlagenen Weg nicht so leicht, als wann die Bücher* in loco iudicii produciret, *und eingesehen werden, ans licht zu bringen seyn möchte. Daher auch 7. die dritte ratio dubitandi, die einen gewesenen Kaufmann, der zu handeln aufgehöret, und nicht einen Falliten, oder dessen* Curatores bonorum, praesupponiret, *albie* inapplicabel, *und, 8. so viel die vierdte betrifft, beklagter, dessen partes doch iedes mahl favorabiliores seyn solten, übel dran seyn würde, wann er, da die Kläger beweisen solten, eine Reise über 50. Meilen, und zwar ausser Reichs thun, und darüber seine importante Hadlungzu Hause versaumen müste, da doch ordentlich der Kläger* paratus ad probationem in iudicio *erscheinen, oder, da er dieses nicht kan, nach dem bekandten Sprüchwort:* Non ius tibi, sed probatio defuit, *erwarten muss, dass der Beklagte absolviret werde. Welchem nach es 9. wenig darauf ankommt, dass Klaegere die Reise-Kosten herzuschiessen schuldig erkannt worden, immassen vielmehr retorquendo gefolgert werden könte, dass, da Beklagter, der doch zu erweisen nicht schuldig, die erforderte Kosten zu tragen sich erbietet, Klaegere diesen transport zu verweigern üm so vielweniger befugt seyn, ieweniger 10. die vor sie in der letzten* ratione dubitandi *angeführte Ursache, dass*

 nemlich

nemlich die zu A. concurrirende Creditores dabey ein interesse hätten, von einiger Wichtigkeit ist, angesehen die Bücher ihnen nicht entzogen, sondern nur auf einige Zeit nach Franckfurt transportiret vverden sollen, und ihnen allezeit frey bleibet, cautionem de restituendo *zu fordern, überdem der Creditorum selbst eigenes interesse hierunter versiret, angesehen, vvann daraus des Klägers Ansoderung ervveisslich, und das angegebene* falsum *unerfindlich ist, der Massae dadurch ein considerables quantum zuvvachsen und folglich ihnen solches mit zu gute kommen vvird. &c. Als sind vvir der Rechtlichen Meinung, dass Klaegere Titii und Comp. Bücher nebst andern scripturen zu Franckf. auf Beklagtens Vnkosten zu produciren schuldig, diesem aber deshalb eine vveite Reise ausser Reichs zu thun, und die Bücher zu A. zu inspiciren, oder einen Bevollmächtigten dahin zu senden, keinesvveges anzumuthen sey. V. R. W.*

§. XXIX.

Libri decoctorum, quamuis iis suffragentur alia adminicula, admittunt probationem contrarii.

Quamuis autem ex hac specie adpareat, libris eorum, qui foro cesserunt, aliquando ponderis quidquam accedere, si illis alia adminicula suffragentur: iisdem tamen pondus omne rursus decedit, si contrarium, veluti falsum, rite probari possit. (§. XIX. 2.) Quum enim ne pro iis quidem codicibus, quos mercator integrae famae atque existimationis scripsit, praesumtio iuris & de iure militet, omnesque reliquae praesumtiones probationem admittant contrarii (a): dubitari profecto non potest, quin omnis illa fides decollet, simulac demonstrari possit, aliquid falsi esse admissum in eiusmodi codicibus, vel quae iis inscripta sunt, ita non gesta esse: vt nimium ex mea sententia mercatoribus indulserint STRACCHA (b), qui, contra libros mercatorum non admitti probationem in contrarium, contendit, nec non VIVIUS (c), qui tales libros quodammodo pro sententia haberi, suaque fide in rem iudicatam transire, scribit. Quomodo enim libri mercatorum excluderent probationem in contrarium, quum ne plene quidem illi probent, sed iureiurando suppletorio firmandi sint? Rectius itaque accuratiusque philosophantur, qui huiusmodi libros ad processum exsequutiuum quadrare negant, eorumque recognitionem quidem recte peti, processum tamen non alium, quam summarium, in specie talem, locum inuenire, ac proinde omnes exceptiones, licet altioris indaginis videantur, admittendas esse, docent

(a) *l. 3. l. 9. l. 11. ff. de prob. & praesump.*

(b) Stracch. *quomodo in causs. merc. proc. n.* XXXV.

(c) Viuius *Decis. CCCCLV. n.* 111.

docent (d). Quam in sententiam ordinem ICtorum Wittenbergensium pronunciasse, refert celeberrimus WERNHERVS (e), *Dievveil Beklagter das producirte Handels-Buch recognoſciret, ſo hat es noch zur Zeit dabey ſein Bevvenden, und iſt derſelbe zuförderſt die vorgeſchützen Exceptiones in Sächſſ. Friſt, Klägers Gegenbeſcheinung und anderer Nothdurfft in ebenmäßiger Sächſſ. Friſt vorbehältlich, beyzubringen ſchuldig, ferner darauf zu beſchehen, vvas Recht iſt, V. R. W.* Quod ſi autem ne integrae quidem exiſtimationis mercatori ita abſolute creditur, vt omnis excludatur exceptio contrarii, qui fieri poſſet, vt nefas ſit, ſuſcipere probationem contrarii, ſi mercator foro ceſſit, adeoque exiſtimationem ſuam ac fidem omnem cum re perdidit?

§. XXX.

An ex libro parum rite & ex arte ſcripto probari poſſit, aliquem malitioſe decoxiſſe?

Bella quoque quaeſtio eſt, an ex ſolo libro, perperam & parum ex arte conſcripto, probari poſſit, alteram dolo malo decoxiſſe? Id omnino videtur adfirmandum, ſi quis diffuſae negotiationi deditus, vel expenſa acceptaque plane non refert in rationes, vel id tam male facit, vt codex iſte nihil praeter inſignem rerum omnium confuſionem indicet. Vnde in EDICTO REGIO aduerſus decoctores (f) & illi pro decoctoribus malitioſis habentur, indignique beneficiis iuris iudicantur, *vvelche in Iahres-Friſt vor dem Verfall keine Balance gezogen.* At non ideo ſtatim pro doloſo decoctore habendus, qui mediocrem exercens negotiationem, & arti conficiendi codices non adſuetus, libros modo ordinario, & inter maiorum gentium mercatores recepto, non conſcribit, nec tamen in eo negligens reperitur, vt accepta & expenſa quam ſimpliciſſimo modo in rationes referat. Quamuis enim his libris, ſi admodum confuſe ſcripti ſint, non credatur: (§. XIX.) non tamen ideo decoctor malitioſus putandus, quod artem conficiendi rationes non ſatis imbiberit, nec inſtitorem illis conficiendis idoneum, (*einen Buchhalter*) mercede conducere potuerit. Et hinc, quum aromatum venditor in oppido mediocri diuturno morbo oppreſſus, obiiſſet, & non modo creditores quidam concurrerent, verum etiam vidua dotem & illata repeteret: Curator bonorum hanc dotis priuilegio vel ideo excidiſſe arbitrabatur, quod vxoribus malitioſorum decoctorum illud denegaſſet lex recentiſſima, *das erleuterte und geſchärffte Banqueroutier-Edict Ihro Kön. Mai. in Preuſſ.* Non conſtabat de fraude mercatoris. Saltim is foro

(d) Riuin. *ad Ord. Proc. Sax. Ennnc. X.*

(e) Wernh. *Obſ. For. Part. IV. Obſ.* CCVI. *pag.* 535.

(f) *Edict. Pot. Reg. Pruſſ. de anno* MDCCXV. *art.* XIII.

foro non cesserat, neque exstabant argumenta vlla doli, quo creditores circumuenerit. Id vnum vrgebat curator, qui simul contradictoris vicibus fungebatur, defuncti librum, quem ideo Actis adiungi petierat, satis negligenter & confuse scriptum videri. Et tamen, quum non alia essent fraudis indicia, & praeterea ex actis constaret, mortuum illum diuturno morbo laborasse, ac ita tenuioribus fortunis facile euolutum esse, ordo ICtorum Francofurtensium vxorem suo iure non priuandam, nec mortuum ob solius libri defectus pro decoctore malitioso habendum esse, iudicauit.

§. XXXI.

An liber Iudaei aequiparandus sit libro decoctoris?

Magis ardua quaestio est, vtrum & conscriptis a Iudaeo codicibus eadem tribuenda sit fides & auctoritas, ac libris aliorum mercatorum, an illi decoctorum rationibus aequiparandi sint? Equidem si res ex sanae rationis principiis esset diiudicanda, nullum esset dubium, quin Iudaei mercatores, si honestae vitae ac intemeratae existimationis sint, eodem cum Christianis iure frui debeant, modo libri eorum ita comparati sint, quales eos esse oportere diximus. (§. XIX.) Quemadmodum enim Christiana religio, quam profitemur, non efficit semper, vt qui Christo nomen dedisse videri volunt, dignam tam sancta professione vitam agant: ita plane non sequitur, vt aliquem ideo improbum, mendacem, perfidum, omnibusque contaminatum vitiis existimemus, quia Iudaeorum sacris ab infantia adsueuerit. Nec obstat, Iudaeos codices suos litteris & dialecto sibi propriis conscribere, adeoque recognosci non posse ab aliis videri. Adhiberi enim solet interpres illius dialecti peritus, qui locum ad rem pertinentem lustret, & descriptum inde conficiat. Id apographum deinde agnosci deberet ab eo, contra quem codex a Iudaeo profertur (g). Sed sunt tamen omnino iuris ciuilis principia, quae tam generalem decisionem ferre non videntur. Iudaeum Iudaeo codicem suum recte opponere, eoque recognito, ad iusiurandum suppletorium admitti posse, nemo dubitat (gg). At Iudaeos contra Christianum admitti ad iurandum, iure ciuili aeque (h), ac canonico (i), prohibitum est. Quam vtriusque iuris dispositionem tantum abest, vt vel receptam non esse, vel consuetudine aut lege contraria obumbratam, possimus existimare, ceu MYNSINGERVS

(g) Martini *ad Processf. Sax. Tit. XXV.* §. II. *n.* 38. Carpzou. *Part. II. Dec. CCXXXIV.*

(gg) *l.* 12. *C. de haeret.*

(h) *l.* 21. *C. ibid. l. vlt. C. de Iudaeis.*

(i) *Can.* 24. *causs.* 2. *qu.* 7.

RVS (k) & HARTM. HARTMANNI (l) censent; vt viridem eius obseruantiam docuerint HARPRECHTVS (m), BERGERVS (n), WERNHERVS (o), & alii (p). Et quamuis ratio, qua nonnulli vtuntur, quod Iudaei leuis notae macula laborent, hodie non amplius publici saporis sit, & leges illae in vniuersum nescio quod heterodoxorum odium sapere quibusdam videantur, ac proinde Iudaeos a Principe ciuitate donatos, *die Schutz-Iuden*, hoc priuilegio perfrui debere, haud pauci censeant (q): nobis tamen religio semper fuit, iuris constituti censores sine suffragio populi agere. Nec odio religionis id semper tribuendum, quod princeps iura singularia ac priuilegia cum omnibus, religionem dominantem haud professis, non omnino communicet, quum ne Christiani quidem omnes iisdem in republica priuilegiis beneficiisque perfrui soleant. Et ita ab amplissimo Francofurtensium ICtorum ordine anno MDCCIV. in causa Iacob Leuin, *Schutz-Iuden zu Halle contra Hier. Karmhöffern* pronunciatum esse, testis est celeberrimus, quem paullo ante laudauimus, WERNHERVS (r). Nec tamen dubitandum, quin, si libro Iudaei aliae praesumtiones vel adminicula suffragentur, ille ceteris paribus ad iusiurandum suppletorium recte admittatur, quia iniquum esset, pro Christiano pronunciare, quia Christianus sit, quum Iudaeo, ceteroquin viro bono, parum ac prope nihil ad plenam probationem desit (s). Et ita Halensibus ICtis anno MDCCIII. visum esse, eorum responsum apud illustrem BOEHMERVM (t), collegam Dni Praesidis olim coniunctissimum, ostendit.

§. XXXII.

An eadem etiam adplicanda sint libris opificum?

Quaeri denique solet, an, quae de libris mercatorum dicta sunt, etiam ad opificum rationes & ephemerides proferenda sint? Et sane quum id priuilegium proprie ad mercatores pertineat: (§. XIX.) non video, quomodo alienam possessionem inuade-

(k) Mynsing. *Cent. V. Obs.* VI.

(l) Hartm. Hartmanni *Tit.* XXIV. *Obs.* VI.

(m) Harprecht. *Consult.* XI. *n.* 26. *sequ.*

(n) Berger. *Elect. Discept. For. Tit.* XXII. pag. 721.

(o) Wernh. *Obs. For. Part.* 1. *Obs.* CXCIII. *pag.* 335.

(p) Roesner. *de Libris Merc. cap. XV.* §. LXXVIII. Berlich. *lib. I. Concl.* LIV. *n.* XXXVII.

(q) Brunnem. *ad l.* 1. *sequ. C. de Iudaeis.* Riuinus *ad Ord. Proc. Sax. Tit.* XVIII. *Enunc.* X.

(r) Wernh. *ibid. n.* 7.

(s) Menoch. *de Arbitr. Iud. Quaest. lib.* II. *cap.* CXC. Berlich. *Part.* I. *Concl.* LIV. *n.* LXVII.

(t) Boehmer. *Iur. Eccl. Protest. lib.* II. *Tit.* XX. §. IX. *pag.* 1251. *Tom.* I.

re possint opifices, qui nec negotiari dicuntur, nec libros tam accurate conficere solent, vt requisita omnia habeant? (§. XIX.) Et ita iudicatum reperio apud ROESNERVM (u). At sunt tamen, qui opificibus etiam credendum existimant, si accepta expensaque in rationes referant accurate, quia & hi sine chirographo credere soleant (x). (§. XVI.) Nobis distinguendum videtur, vtrum opifices simul merces suas venum exponant publice, & tamquam mercatores credere soleant aliis, quod facere solent aurifices, textores, fabri aerarii & ferrarii, & alii, an tantum res a se elaboratas graeca fide aliis addicant, veluti sartores, sutores & similes. Illorum codicibus, modo requisita praecipua habeant, credendum omnino arbitramur, credique iubent STATVTA HAMBVRGENSIA (y): reliquorum rationes vix semiplenam probationem efficere putamus, adeoque ordinaria via probabunt opifices, quod sibi ab aliis deberi contendunt.

§. XXXIII.

Conclusio exercitationis. At videmus, iam pridem procedere tot plagellas, quot exercitationi huic destinaueramus academicae. Plures supererant quaestiones pulcherrimae, quas expendere consilium erat, si plura caperet extemporalis scriptio, neque festinare nos iuberent caussae quam plurimae. Iis itaque, quae iam addenda erant, alii occasioni reseruatis, hic demum respicimus portum, & Deo Sospitatori vota, quae possumus, soluimus flagrantissima.

ΕΠΙΜΕΤΡΑ.

I.

AB adgressore impetitus, ad fugam non obligatur.

II.

Litteratos expellere posse opifices, artem cum strepitu facientes; ex *l. vn. C. de stud. lib. vrb. Rom. lib. XI.* frustra probant.

III.

Seruitutes praediorum rusticorum in solo; vrbanorum in superficie consistere, ex *l. 3. ff. de seruit.* non adparet.

IV.

Stipulationem non semper produxisse condictionem certi vel ex stipulatu,

(u) Roesner. *ibid. cap.* IV. §. XXVII.

(x) Ludouici *Doctr. Pand. lib. XXII. Tit.* IV. §. IX.

(y) *Statuta Hamb. Part. I. Tit. XXX. art. VI.*

ftipulatu, exemplo fponfaliorum conftat. Vid. *l.* 1. *C. de fponfal. l.* 2. *C. de repud.*

V.

Secundum iuris Romani principia bene haec confiftunt: minoribus XXV. annis rei fuae adminiftrationem non committi, quamuis bene rem fuam gerentibus: *l.* 1. §. *vlt. ff. de min.* & inuitos adolefcentes non accipere curatores. §. 2. *Inft. de curat.*

VI.

Iusiurandum fuppletorium magis Gloffatorum interpretationi, quam legibus Rom. deberi, non abs re ftatuerunt Duarenus, Donellus, Ant. Matthaei, Huberus, Noodtius.

VII.

Ne in contractibus innominatis quidem hodie locus effe poteft poenitentiae.

DE VSVFRVCTV MATERNO IVRIS GERM. ET MAXIME HAMBURG.

EXERCITATIO XVI.

Σύνοψις.

§. *I. Inftituti ratio.* §. *II. Partitio differtationis.* §. *III. Qualis fit vfusfructus maternus, de quo agitur? Verba ftatuti Hamburgenfis.* §. *IV. Iure Romano vetere ne paternus quidem vfusfructus notus erat.* §. *V. Quomodo ille fenfim inualuerit in bonis liberorum aduentitiis?* §. *VI. Nec non in bonis emancipatorum pro parte dimidia?* §. *VII. Matri nulla iure ciuili in liberos poteftas, adeoque nec vtroque cafu vfusfructus legitimus competit.* §.

VIII. Ne in bonis quidem liberorum illegitimorum, quod contra illustrem Lynkerum ostenditur. §. *IX. Constituitur tamen matri vsusfructus lege ciuili, si viro ex Authentica praeterea C. vnde vir & vx. succedit.* §. *X. Nec non in portione, quae occasione prioris matrimonii ad illam peruenit, si iterum nubere constituit.* §. *XI. An etiam vsumfructum testamento relictum amittat ob secundas nuptias?* §. *XII. An vsusfructus maternus ex Auth. praeterea adhuc in vsu sit?* §. *XIII. An vsusfructus, in pœnam secundarum nuptiarum constitutus, in Germania receptus?* §. *XIV. Vsusfructus maternus iuris Germanici quomodo ab eo, qui ex iure Rom. descendit, differat?* §. *XV. Eum origine Germanicum esse, demonstratur ex iure Wisigothico.* §. *XVI. Et Burgundico.* §. *XVII. Item ex lege Baiuuariorum.* §. *XVIII. Obtinet hic vsusfructus maternus in Gallia, Belgio, Suecia.* §. *XIX. In Sueuia, & Franconia.* §. *XX. Coloniae, Bremae, in ciuitate & tractu Mindensi, in Westphalia reliqua, Susati, Lubecae, Luneburgi & in Prussia.* §. *XXI. Olim & in Saxonia electorali.* §. *XXII. Carpzouii & Richteri de hac re controuersia.* §. *XXIII. Soluuntur Carpzouii argumenta.* §. *XXIV. In reliqua Saxonia passim eius vsusfructus vestigia occurrunt.* §. *XXV. Fundamentum huius vsusfructus an quaerendum in tutela materna? an in praemio educationis? an in sola communione bonorum?* §. *XXVI. Verum eius fundamentum est materna potestas in liberos, &, quae inde fluit, arctissima inter coniuges communio.* §. *XXVII. Haec & mortuo alterutro coniuge continuatur.* §. *XXVIII. Mater vsufructuaria debet tempore mortis mariti in iusto matrimonio vixisse.* §. *XXIX. Superstites debent esse liberi legitimi. Quid si tales non exstent?* §. *XXX. Quid si exstent, sed iam separati?* §. *XXXI. Non vtitur fruitur mater, nisi sit frugi.* §. *XXXII. Fructus vero percipit iure vsufructuario.* §. *XXXIII. Et quidem omnes, nec solum alimenta.* §. *XXXIV. Hinc tenetur ad conficiendum inuentarium.* §. *XXXV. An in eo & reliqua liberorum bona aduentitia recensenda sint?* §. *XXXVI. An mater & cautionem vsufructuariam praestet? An possit alienare?* §. *XXXVII. An rationes reddat?* §. *XXXVIII. An aes alienum soluat?* §. *XXXIX. Tenetur alere & educare liberos. Eosdemque elocare.* §. *XL. Finitur vsusfructus hic morte, & abusu.* §. *XLI. Itemque separatione liberorum vel voluntaria, vel necessaria ob secundas nuptias.* §. *XLII. Quomodo tunc fiat bonorum diuisio?* §. *XLIII. Conclusio dissertationis.*

§. I.

§. I.

Instauratio.

INstituenti mihi de VSVFRVCTV MATERNO, cum alibi passim in Germania, tum & Hamburgi, iam inde ab antiquissimis vsque temporibus recepto, paullo accuratius disserere, seuerior ista cogitatio, in pulcherrimo argumento vnice aliquamdiu defixa, peropportune in memoriam reuocauit, quod grauiter sapienterque suo more monuit iureconsultus eximius, CASP. ZIEGLERVS (a), dum in doctores sui aeui, soli iuri Romano, tamquam glebae, adscriptos inuectus: *Ni fallor*, inquit, *saeculi nostri haec labes est, quod in academiis ad leges Romanas ita adsuefieri cogantur iuuenes, vt in omni controuersia, etiam vbi inter summos principes lis vertitur, non aliunde decisionem petendam credere oporteat, quam ex iure Romanorum, & legibus, isti vni reipublicae accommodatis. Fac mihi iam talem reip. admoueri, & de lege condenda deliberationem institui: subnixo ille animo leges, quas didicit, ad nauseam euomet, & Romanorum instituta, vt τιμίων ἱερῶ obseruabit, nec admittet, legem nouam aliter scribi. Sic igitur v. g. effectus omnes* PATRIAE POTESTATIS, *moribus Romanis introductae*, MATRI *denegabit, quia scilicet matrem liberos in potestate habere noluit respublica Romana. At vero non amplius inter Romanos scribere oportuit legem, sed inter eos populos, qui ductum naturae sequuti, vtrique parenti eamdem deferunt potestatem, idem imperium, nisi quod in contentione imperiorum primas deferunt patri.* Qua viri cordatissimi admonitione nihil esse arbitramur verius, nihil vtilius. Quamuis enim iis, qui prima iurisprudentiae tirocinia in academiis ponunt, in eo vel maxime videatur elaborandum, vt iuris communis praecepta omnia, quoad eius fieri potest, quam accuratissime percepta habeant: non tamen ideo ius patrium in rerum futilium, aut, vt IVSTINIANI (b) verbis vtamur, in *antiquarum fabularum* numero habendum, altoque despiciendum est supercilio. Multae enim passim non modo in foris, sed & in legibus ac statutis Germanorum, supersunt iuris antiqui Germanici reliquiae (c), nec iura Romana, ex quo se in Germaniam penetrarunt, ita vmquam offecerunt iuris Germanici

 lumi-

(a) Ziegler. *in praefat. Notar. & Animadu. ad Hug. Grot. Ius belli & pacis.*

(b) §. 3. *prooem. Instit.*

(c) Hert. *de Consultat. leg. & iudic. in special. imper. Rom. Germ. rebusp.* §. *XV. pag.* 432. Schilter. *Exerc. II.* §. *XIV. & Exerc. XII.* §. *XI.*

luminibus, nihil vt vſquam priſci ac ſinceri moris amplius occurrere exiſtimandum ſit. Eſt, vbi maiorum inſtituta incorrupta ſeruantur. Eſt, vbi naturalem rationem Quiritium ſubtilitatibus & rubricae Maſurii praeferimus, neque vlla fere prouincia aut ciuitas Romanorum legibus tam obnoxia, ac, vt ita dicamus, in prouinciae formam redacta eſt, vt iuri patrio plane dederit repudium, nec vlla eius vſquam adpareant veſtigia. Haec inſtitutorum patriorum λείψανα quicumque negligunt, contemnunt, & ſine periculo ignorari autumant, nae illi non ſolum in patria hoſpites, ſed & obiurgatione illa, qua Q. Mucius Scaeuola Ser. Sulpicium, teſte SEX. POMPONIO (d), a puluere ac radio ad ſublimiora ciuilis ſapientiae ſtudia excitauit, videntur digniſſimi. Quid enim turpius eſſe dixeris homini Germano, & reip. deſtinato, & fortaſſis cauſſas acturo, quam *ius, in quo verſandum ſit, ignorare?*

§. II.

Partitio differtationis.

Ne igitur, quod plerumque fieri animaduertimus, in explicando hoc iuris Germanici capite, diuerſa miſcentes iura, neſcio quid inſulſi atque inſipidi lectori adponere velle videamur: rationes noſtras ita componemus, vt *primum*, qualis ſit ille vſusfructus maternus, & an in iure etiam Romano reperiat praeſidium, *deinde*, quae eiuſdem vera origo & cauſſa ſit, ac *denique*, quid circa illum ſecundum iura patria, ac Hamburgenſia maxime, iuſtum ſit, diſtincte explicemus. Quemadmodum enim diuerſi Romanis Germaniſque fuerunt reipublicae fines, diuerſae ciuitatum formae, diuerſiſſima denique vtriuſque populi ingenia: ita fieri non potuit, quin diuerſa plane principia habuerint ob oculos, ad quae leges ſuas atque inſtituta attemperarint. Quum vero, quae ex principiis diſcrepantibus proficiſcuntur, ſe inuicem non explicent, adeoque ratio procul dubio fugiat omnes, qui ob iuris pontificii auctoritatem (e) cum HARTM. PISTORIS (f), AND. GAILIO (g), BEN. CARPZOVIO (h), aliiſque ſuperiorum ſaeculorum doctoribus, ſtatuta Germanorum ex iure communi non modo interpretanda, ſed coercenda etiam ac reſtringenda eſſe, contendunt (i): faciendum nobis putauimus, vt comparato inter ſe iure

(d) L. 2. §. 43. ff. *de orig. iur.*
(e) *Cap.* 3. *X. de verb. ſignif.*
(f) Hartm. Piſtor. *Part. I. Quaeſt. XVI. n.* 13. & 15.
(g) Gail. *lib.* I. *Obſ.* L. *n.* VIII.
(h) Carpzou. *Part. III. Conſt. XX. Def. X. n.* 5. *ſequ.*
(i) Hartm. Piſtor. *Part. I. Quaeſt. XXXI. n.* 29. Conrad. Sincer. *vel* Kulpiſ. *in Diſſert. Epiſtol. de Germ. leg. orig. & auctoris*. §. LI. LII. & LIII.

iure Romano ac Germanico, rem omnem non ex peregrinis, ſed domeſticis principiis explicaremus. Faxit Deus feliciter!

§. III.

Qualis ſit vſusfructus maternus, de quo agitur?

Vt itaque ab ouo ordiamur, inter omnes putamus conſtare, in multis Germaniae prouinciis ac ciuitatibus inoleuiſſe conſuetudinem, non modo tacito ciuium conſenſu inuectam, verum etiam legum ſtatutorumque auctoritate firmatam, vt, ſi patri humani quid acciderit, mater ſuperſtes bona a defuncto relicta aeque ac ſua adminiſtret, liberos communes inde alat, adultos, prout familiae dignitas ac conditio exigere videtur, elocet, nec tamen ad ercifcundam familiam reddendaſque rationes obſtricta ſit, quamdiu in alterius viri torum non conceſſerit. Et hic ipſe eſt vſusfructus ille maternus, de quo acturi ſumus, quemque fortaſſis luculentius deſcribere non poſſemus, quam verbis STATVTI HAMBVRGENSIS (k), vel ideo hic omnino non praetermittendis, quod in eorum interpretatione in primis exercere induſtriam conſtituimus. Ita autem ſeſe habet illa ſanctio: *Wann auch der Mann Todes verfahren, und ſeine Ehefrau ſamt einem oder mehr Kindern, ſo ſie von ihm getragen, nachlaſſen vvürde, ſo lange dieſelbe bleibet unverehlichet, und vvohl Haus hält, iſt ſie nicht ſchuldig mit ihren Kindern zu theilen. Iedoch iſt ſie denſelben nothvvendige* alimenta, *ſo vvohl auch, ,vvann es die Zeit und ihre Iahre erfordern, ein billiges Heurath-Gut und Ausſteuer, Geſtalt und Gelegenheit der Güter nach, zu geben verpflichtet.* Qualia quum paullo ante (l) etiam de patre iisdem propemodum verbis ſancita legamus: facile adparet, ciues meos parem ea in re vtriuſque parentis conditionem eſſe voluiſſe, conceſſo quippe alterutri ſuperſtiti bonorum omnium vſufructu, modo eſſet frugi, viduitatemque ſecundis praeferre nuptiis ſtatuiſſet.

Verba ſtatuti Hamburgenſis.

§. IV.

Iure Romano vetere ne paternus quidem vſusfructus notus erat.

Iam vſumfructum maternum talem, qualem eum ſuperiore paragrapho deſcripſimus, iure Romano incognitum eſſe, facile vnuſquiſque intelligit, ſiquidem ne paternus quidem in bonis liberorum aduentitiis iure antiquo obtinebat. Romulus initio reip. liberos ita ſubiecerat poteſtati patris, vt huic ius vitae & necis in eos eſſet (m), omniaque ei indiſtincte a liberis adquirerentur.

(k) *Statut. Hamb. Part. III. Tit. III. art. V.*

(l) *Ibid. art. III.*

(m) Dionyſ. Halic. *Antiqu. Rom. lib. II. cap. XXVII. ſequ.*

tur (n). Ea *lex regia* (o), pulsis regibus, cum aliis *moribus* patriis (p) in duodecim tabulas migrauit (q), & patribus integra atque illibata mansit, quamdiu sua reipublicae constitit libertas. Itaque non multo melior erat liberorum, quam seruorum, conditio, nec inconcinne, quod ad ius vetus attinet, scribebat LACTANTIVS (r): *Idem* SERVVS *est, qui & filius: idem* DOMINVS, *qui & pater.* Quibus similia sunt, quae apud M. SENECAM (s), SERVIVM, Virgilii Scholiasten (t), & praecipue apud LIBANIVM (u) & SEX. EMPIRICVM (x) leguntur, quorum ille patres *κυρίους τῶν παίδων, οὐχ ἧττον, ἢ τῶν οἰκετῶν*, *dominos liberorum non minus, quam seruorum* esse; hic autem *τῶν Ῥωμαίων νομοθέτας τοὺς παῖδας ὑποχειρίους καὶ δούλους τῶν πατέρων κελεῦσαι εἶναι*, *Romanorum legislatores liberos patribus obnoxios, ac seruorum loco esse iussisse*, scribit. Nimirum liberi, iure isto vetere, vti recte vidit CVIACIVS (y), erant *in proprietate*, vel vti V. A. CORN. VAN BYNKERSHOEK (z) demonstrauit, in *dominio Quiritario* patris (a), aeque ac serui. Quemadmodum ergo hi THEOPHILO (b) *ἀπρόσωποι*; & CASSIODORO (c) *personam legibus non habere* dicuntur: ita idem dicendum videbatur de liberis (d), qui tantum abest, vt ratione patris personae haberentur, vt vel ob hanc ipsam caussam in negotiis priuatis vna cum patre persona esse censerentur, ex notissimis iurisprudentiae nostrae principiis (e). Ex eo autem consequebatur, vt patri vsusfructus in bonis liberorum nullus competere posset. Vsusfructus enim est ius vtendi fruendi *rebus alienis*. Quidquid vero erat in liberorum peculio, ratione patris non erat res aliena, quoniam filius cum patre vna persona censebatur. Vnde nec vsufructu in eo gaudebat, sed proprietate ac dominio. Quare, durante potestate patria, patri *τὰ χρήματα καὶ τὰ σώματα τῶν παίδων*,

(n) §. 1. *Inst. per quas pers. cuiq. adqu.*

(o) *Collat. Mos. & Rom. leg. tit.* IV. §. VIII.

(p) *l.* 8. *ff. de his, qui sui vel al iur. sunt.*

(q) Dionys. Halic. *ibid.* Iac. Gothofred. *ad* XII. *Tab. p.* 101.

(r) Lactant. *Diu. Instit. lib.* VI. *cap.* III. *comm.* 17.

(s) Seneca *Controu.* III. 9.

(t) Seru. *ad Virgil. Aen. lib.* XI. *v.* 143.

(u) Liban. *Declamat.* XVII.

(x) Sex. Empir. *Pyrrhon. Hypot. lib.* III.

(y) Cuiac. *Paratitl. Cod. lib.* VIII. *Tit.* XLVII.

(z) Corn. van Bynkersh. *de Iure occidendi lib. p.* 145.

(a) *l.* 1. §. 2. *ff. de rei vindic.*

(b) Theoph. *Paraphr. princ. Inst. de stipul. seru.*

(c) Cassiod. *Var. lib. VI. cap.* VIII.

(d) Merill. *Obseru. lib.* III. *cap.* IV.

(e) *l.* 130. *ff. de verb. oblig. l. vlt.* C. *de impub. & al. substitut.*

παίδων, ὅτι βούλονται διαθεῖναι, τοῖς πατράσιν ἀπέδωκεν ὁ νόμος, *&* *pecunias & corpora liberorum ad eorum arbitrium tradiderat lex* Romuli (f), adeo vt apud ARRIANVM (g) id vel maxime ad officium filiifamilias pertinere dicat EPICTETVS: πάντα αὐτοῦ ἡγεῖσθαι τοῦ πατρὸς, *omnia quae habet, patris esse putare.*

§. V.

Quomodo ille sensim inualuerit in bonis liberorum aduentitiis?

At, quemadmodum, mutata republica, multa simul iuris antiqui capita mutari coeperunt: ita & patris adquaestui ac vniuersae *maiestati patriae*, vti a VALERIO MAXIMO (h) & QVINCTILIANO (i) adpellatur, nimium quantum derogarunt Principes, inuento primum peculio castrensi, ac denique quasi castrensi, cuius vtriusque historiam eleganter exposuit M. AVREL. GALVANVS (k). Vtrumque enim peculium tam a rationibus paternis seiunctum esse iusserant, vt filius in illis pro patrefamilias haberetur, libereque de iis inter viuos mortisque caussa disponeret (l). Haec omnia iam saeculo Christiano primo & sequente ita obseruata esse, ex IVVENALE (m) ipsoque VLPIANO (n) satis constat, vt frustra sint, qui peculii quasi castrensis originem ad THEODOSIVM IVNIOREM referunt. Iam igitur rerum a liberis adquisitarum aliquae quidem exemtae erant patris dominio: nec tamen quisquam adhuc somniauerat de vsufructu paterno, quamuis iam pridem peculium paganum in profectitium & aduentitium diuidi coepisse, recte obseruarint GER. NOODT (o), & M. AVR. GALVANVS (p). Ἀσύστατα enim ac contradictoria videbantur, filiumfamilias in peculio aduentitio pro patrefamilias non haberi, & patrem tamen eo peculio vti frui, tamquam re aliena. At quantumuis hic vsusfructus iuris antiqui principiis aduersaretur: primus tamen illum in bonis maternis inuexit CONSTANTINVS MAGNVS (q). Deinde GRATIANVS, THEODOSIVS & VALENTINIANVS AAA. (r)

(f) Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom.* *lib.* VIII.

(g) Arrian. *Dissert. Epictet. lib.* II. *cap.* X.

(h) Valer. Max. *lib.* VII. *cap.* VII. §. 5.

(i) Quinctilian. *Declam.* CCCLXXV.

(k) Galuan. *de vsufruct. cap.* VII. §. VIII. *seqq. p.* 56.

(l) *Princ. inst. per quas pers. cuiqu. adquiritur.*

(m) Iuuenal. *Sat.* XVI. *v.* 52. *seqq.*

(n) *l.* 3. §. 5. *ff. de bon. possess. l.* 1. §. 15. *ff. de collat. bon. l.* 1. §. 6. *ad SC. Trebell. l.* 7. §. *vlt. ff. de donat.*

(o) Noodt *de Vsufructu lib.* II. *cap.* IV. *p.* 451. *Tomo* I. *Op.*

(p) Galuan. *de vsufr. cap.* VII. §. X. *p.* 57.

(q) L. 1. C. *de bon. mat. l.* 1. C. *Th. eod.*

(r) L. 6. *&* 7. C. *Theod. & l.* 2. C. *eod.*

eiusdem iuris esse voluerunt reliqua materni generis bona, nec non lucra nuptialia (s). Tum porro LEO & ANTHEMIVS AA. (t) sanctionem illam ad lucra sponsalitia; ac IVSTINIANVS (u) denique ad vniuersa liberorum bona, quae non a patre, sed aliunde ad eos peruenerint, porrexerunt, ita, vt in his omnibus patri tantum vsusfructus, liberis proprietas concederetur, nisi certis quibusdam casibus, quos doctores ad peculium aduentitium irregulare vel extraordinarium referunt, in quibus plena est penes liberos proprietas aeque, ac in castrensi vel quasi castrensi peculio, nisi quod in illis pro patribusfamilias non habentur, adeoque nec testamentum iure condunt (x).

§. VI.

Nec non in bonis emancipatorum pro parte dimidia?

Ex quo semel a vetere illa iuris regula discessum, alter etiam auditus est vsusfructus, quem leges patri in bonis liberorum emancipatorum constituebant. Iure enim vetere, dimisso ex potestate filio, pater totum istud peculium, sibi iam tum adquisitum retinebat (y), nec quidquam perueniebat ad filium, nisi quod ei pater vltro donabat (z). At inualescente paullatim vsufructu in bonis liberorum aduentitiis, id absurdum nascebatur, vt patri in bonis liberorum, soluta potestate, plus iuris esset, quam ea adhuc durante. Quum enim ante emancipationem bonis aduentitiis tantum vti frui posset, post eamdem ea sibi vniuersa iure proprietatis vindicabat. Quod animaduertens CONSTANTINVS M. (a) proposito edicto sanxit, vt pater emancipans filium tertia bonorum aduentitiorum parte, tamquam praemio emancipationis sibi retenta, dodrantem emancipato daret. Quamuis vero ita quodammodo emollitus putaretur iuris antiqui rigor: tamen & haec trientis bonorum iactura paullo iniquior visa est IVSTINIANO (b), qui lege illa CONSTANTINI, vt iam ANT. CONTIVS (c) obseruauit, mire interpolata, patri emancipanti loco proprietatis in triente, vsumfructum semissis constituit, ad dies vitae percipiendum, nisi illud legis beneficium vltro ac speciatim repudiasset. Et talis est iure Romano vsusfructus paternus, cuius rationem ac indolem vel ideo hic paullo plenius exponere visum est, quod eam vulgo satis perfunctorie

(s) *l. vn. C. Theod. de bon. quae filiisf. l. 1. C. de bon. quae lib.*

(t) L. 5. C. *eod.*

(u) *L. 6. C. de bon. quae lib. & §. 1. inst. per quas pers. cuiq. adquir.*

(x) Galuan. *ibid. C.* IX. §. IX. *p.* 78.

(y) *L. 1. pr. ff. quand. de pecul. act. annal.*

(z) L. 31. §. 2. *ff. de donat.*

(a) L. 1. *l. 2. C. Theod. de bon. matern.*

(b) Ant. Cont. *Var. Lect. lib.* I. *cap.* IX.

(c) *l. 6. §. 3. C. de bon. quae lib. §. 3. Inst. per quas pers. cuiqu. adquir.*

rie tum in ſcholis iuridicis, tum in compendiis ac ſyſtematibus iuriſprudentiae tradi, animaduertimus.

§. VII.

Matri nulla iure ciuili in liberos poteſtas, adeoque nec vtroque caſu vſusfructus legitimus competit.

Iam facile eſt ad exiſtimandum, haec omnia nihil attinuiſſe ad matrem, neque ei ſecundum ius Romanum vllum vſumfructum competere potuiſſe in bonis liberorum aduentitiis. Pater enim illo gaudebat vi patriae poteſtatis, eaque finita, vel ipſa priſtini illius imperii memoria ius illi quoddam in liberorum bonis dare videbatur. At mater, quantumuis iure gentium parem in liberos poteſtatem habeat cum patre, niſi quod huic in contentione imperiorum primas concedere ipſa recta ratio videatur (d): apud Romanos tamen nullum plane in liberos exercebat imperium, quippe quod ſoli patri leges detulerant. Hinc *pietatem* quidem *aequam, paremque venerationem vtrique parenti, quantumuis inaequalis eſſet eorum poteſtas*, praeſtari iubebant Romani (e): at poteſtas non cadebat in matrem, quia haec iure veteri, vti GELLIVS (f) & VLPIANVS (g) obſeruant, ſimul ac conuenerat in manum, ipſa in poteſtatem viri redigebatur, eique filiae familias, ſuaeque heredis loco erat; iuris autem expeditiſſimi videbatur, eum, qui in poteſtate eſt, alium in poteſtate habere non poſſe (h). Quum itaque liberi, quod ad matrem attinet, ſint ſui iuris, nec exoleſcente licet in manum conuentione, matrem in ſocietatem imperii paterni vmquam admiſerint Romani: conſequens ſane erat, vt nec liberi ratione illius peculium habere intelligerentur, nec mater quidquam ſibi in eo lucri iure vindicaret. Quin tantum abeſt, vt viuis liberis materno iure quidquam in eorum bonis adquirerent, vt, ne mortuis quidem illis, lex vel Praetor eas ad luctuoſam liberorum hereditatem vocaret ante sc. TERTVLLIANVM (i), nec ante sc. ORPHITIANVM liberi matri ſuccederent (k), niſi certis quibuſdam caſibus, quos ex interiore iuriſprudentia erudite ſuo more explicauit V. C. ANT. SCHVLTINGIVS (l).

§. VIII.

Ne in bonis qui-

Moueri ſolet quaeſtio, an non matri ſaltim in bonis ſobolis vul-

(d) Grot. *de iure belli & pac. lib.* II. *cap.* V. *n.* I.

(e) L. 4. *ff. de curat. furioſ. l.* I. *§.* I. *ff. de obſequ. par. & patron.*

(f) Gell. *lib.* XVIII. *cap.* VI.

(g) *Pariat. leg. Moſ. & Rom. tit.* XVI. Vlp. *Fragm. tit.* XXII. §. XVI.

(h) L. 21. *pr. ff. ad leg. Iul. de adult.*

(i) *pr. Inſt. de SC. Tertull.* Vlp. *Fragm. Tit.* XXVI. §. VIII.

(k) Idem *ibid.* §. VII. *pr. Inſt. de SC. Orphit.*

(l) Ant. Schulting. *Iuriſpr. vet. ant. Iuſtinian. p.* 668.

dem liberorum illegitimorum, quod contra illustrem Lynkerum est adstruitur.

go quaesitae vsusfructus competat? Eam adfirmat, sed subtimide tamen, vir illustris, NIC. LIB. BARO DE LYNKER (m), qui, quum adhuc Ienensem academiam doctrina sua illustraret, *de matris potestate in liberos* singularem dissertationem edidit, ita tamen conscriptam, vt nullam paene rationem habuerit iuris Germanici. In illa dissertatione ad hanc quaestionem delatus: *Hoc*, inquit, *de iure naturali, quin & de* IVRE CIVILI, *(quanquam hoc solum, in quantum ad onera educationis opus est,) adfirmandum videtur.* Sed cur id adfirmandum videretur, quum nec vsusfructus in bonis aduentitiis ex iure naturali proficiscatur, nec vlla lex eum matri spurii addicat? *Quia*, inquit, *haec mater filium alere & educare cogitur, aequum est, vt inde ei onera & labores resarciantur:* quam aequitatem deinde demonstrat ex *l. 10. ff. de diuers. reg. iur.* Atqui vsusfructus legitimi in bonis liberorum aduentitiis fundamentum non sane est onus educationis atque alimentorum: (ita enim & mater liberorum legitimorum, quin & auus maternus nepotum bonis vti frui deberent, si forte ob patris matrisue mortem in eos hoc alendi onus deuolueretur,) (n) sed patria potestas. Diserte enim ait IVSTINIANVS (o): *Eorum vsusfructus apud patrem vel auum, vel proauum*, QVORVM IN SACRIS SIT CONSTITVTVS, *permaneat.* In *sacris* autem esse, est in potestate esse (p), quemadmodum *a sacris paternis absolui remittiue* idem ac emancipari (q), *in familiam & sacra transire* idem ac adoptari (r). Semper ergo μίθεξις illa sacrorum inuoluebat potestatem, & talem quidem, quae in matrem non cadebat. Nec mouemur ergo argumento ex *l. 10. ff. de diu. reg. iur.* petito. Quamuis enim quodammodo *secundum naturam sit, commoda cuiusque rei eum sequi, quem sequuntur incommoda;* recte tamen iureconsultus eximius, IAC. GOTHOFREDVS (s) monuit, in vnitis & connexis obtinere hanc regulam, veluti in contractibus (t), tutelis (u), rerum adquisitionibus (x), caussis testamen-

(m) Lyncker *Diss. de matr. potest. in lib. XV. p. 19.*

(n) L. 5. §. 4. 5. *ff. de agnosc. & alend. lib.*

(o) L. *6. pr. C. de bon. quae lib.*

(p) L. *vlt. C. de inoff. test. l. vlt. C. de curat. fur. l. vlt.* C. de SC. Tertull. *l. 2. C. de suis & legit. Add.* Brisson. *de verb. signif. lib.* XVII. *pag.* 1814.

(q) *l. 1. §. vlt. ff. de ann. except. l. 31. C. de fideic. l. 12. C. de collat.*

(r) Valer. Max. *lib.* VII. *cap.* VII.

(s) Iac. Gothofr. *in Comment. ad l. 10. D. de reg. iur. p. 60.*

(t) §. 3. *Inst. de emt. l. 7. ff. de peric. & comm. rei vend.* L. 1. *C. eod. l. 29.* §. 1. *ff. pro soc.*

(u) *l. 73. pr. ff. de reg. iur.*

(x) §. 4. *Inst. de rer. diuis. l. 1. ff. de aqu. & aqu. pluu. l. 2. C. de alluu.*

ſtamentariis & ſucceſſionibus (y), & ſimilibus, non in iis, quae ex diuerſo plane fonte promanant, veluti in noſtra ſpecie, vbi onus alendi ſpurios ex ipſo iure naturali, vſusfructus legitimus in liberorum bonis ex iure ciuili Romanorum proficiſcitur. Sed demum ipſe vir illuſtris fatetur, matrem quidem ſpurios in poteſtate habere, at poteſtatem illam analogam tantum nec plenam eſſe, quod iam initio iſtius diſſertationis (z) argumento non vno adſtruxerat. At rectius dixiſſet, iure ciuili poteſtatem illam plane nullam eſſe. Tametſi enim CELSVS (a) *vulgo quaeſitum matrem ſequi*, & VLPIANVS (b) hanc plane *legem naturae eſſe* dicat: poteſtatem tamen matri in ſpurios numquam tribuunt leges, vt adeo recte obſeruatum ſit a GABR. PALAEOTO (c), ſpurios nullius familiae eſſe cenſendos: non patris, quod ab eo alieni habeantur (d), nec matris, quia ea familiae ſuae caput ſit & finis (e), adeoque neminem in familia ſua, nedum in poteſtate habere poſſit.

§. IX.

Conſtituitur tamen matri vſusfructus lege ciuili, ſi viro ex Authentica praeterea C. vnde vir & vx. ſuccedit.

Enimuero, quamuis eo iure, quo pater, vſumfructum in peculio liberorum mater non haberet: erant tamen duo alii caſus, quibus ex alia plane ratione matrem vti frui quibuſdam liberorum bonis volebant legislatores. Primo enim a IVSTINIANO (f) cautum eſt, vt, ſi coniux ſuperſtes inopia laboret, defunctus autem opulentior fuerit, ille, concurrentibus tribus vel paucioribus heredibus, quartam; ſin plures exſtent heredes, virilem portionem caperet, idque iure proprietatis, ſi extranei; iure vſufructuario autem, ſi liberi hereditatem ſortirentur. Atque ita contingere omnino poteſt, vt mater vſufructu in quadam bonorum parte, quod ad proprietatem ad liberos pertinentium, ex lege gaudeat. Id cur a IVSTINIANO inuentum ſit, non adeo obſcurum videtur. Coniugibus enim ſuperſtitibus nec anteriores leges, nec praetor ita conſuluerant, quemadmodum id requirere videbatur neceſſitudo, quae inter tori ſocios intercedit, arctiſſima. Equidem ex legibus antiquis vir vxoris bona omnia dotis nomine accipiebat, teſte CICERONE (g). Nec hereditatis a marito relictae exſors eſſe poterat

 vxor,

(y) L. 1. *ff. de bon. poſſeſſ. l.* 15. *ff. de collat.*
(z) Lynker. *Diſſert. ead.* §. *V. p.* 6.
(a) L. 19. *ff. de ſtatu hom.*
(b) L. 24. *ff. eod.*
(c) Gabr. Palaeot. *de Nothis ſpuriiſque fil. cap.* LIX. §. *V. p.* 304.
(d) L. 23. *ff. de ſtatu hom.*
(e) L. 195. §. *vlt. ff. de verb. ſign.* & *ibi* Io. Goedd. *in Comment. p.* 1131. *ſequ.*
(f) *Nou.* CXVII. *cap. V. Auth. praeterea C. vnde vir & vx.*
(g) Cic. *Topic. ad Trebat. cap.* IV.

vxor, quae, vti iam supra vidimus, inter heredes suos, tanquam filiafamilias, censebatur (h). At vtrique iuri tunc demum erat locus, quando vxor in manum conuenerat. Tunc enim erat *κοινωνὸς ἁπάντων χρημάτων τε καὶ ἱερῶν*, *particeps omnium bonorum sacrorumque*, vti loquitur DIONYSIVS (i). Exolescente itaque paullatim in manum conuentione, nulla amplius prodita erat coniugum inter se successio. Eius enim fundamentum non aliud erat, quam ius familiae, & illa veluti *συνδεσποτεία*, quae suis heredibus primum, ac deinde agnatis, competere videbatur (k). Et quamuis praetor post legitimos etiam cognatos ad bonorum possessionem vocaret: nec id tamen vtilitatem aliquam adferebat vxori, quae marito ne adfinitatis quidem, nedum cognationis, vinculo iungitur (l). Idem praetor & coniugibus profuturus, iis post liberos, legitimos, cognatos, familiam patroni, patronum patronamue aut eorum liberos sexto gradu bonorum possessionem promiserat edicto VNDE VIR ET VXOR, modo inter eos matrimonium legitimum tempore mortis constitisset (m). Ast quam raro, quaeso, contigisse credibile est, vt illi omnes, quibus coniuges postposuerat praetor, vel non exsisterent, vel bonorum possessionem, edicto sibi tam benigne oblatam, agnoscere nollent? Hinc melius viro & vxori prospecturus IVSTINIANVS coniugem egenum tunc quoque ad praemortui successionem pro parte admisit, quando alii heredes legitimi aderant, ita tamen, vt si liberi concurrerent, coniux, vsufructu contentus, proprietatem illis interuertere nullo modo posset.

§. X.

Nec non in portione, quae occasione prioris matrimonii ad illam peruenit, si iterum nubere constituit.

Prius, de quo hactenus actum, vsusfructus materni genus ex commiseratione quadam proficiscitur: sequitur iam alterum, quod leges non tamquam insigne aliquod beneficium, sed tamquam poenam secundarum nuptiarum vtrique coniugi constituerunt. Quum enim plerumque tunc eueniat, quod scribit AMBROSIVS (n), *vt, mutato concubitu, parentes a sobole deprauentur, & praeferant liberos posterioris copulae, prioris autem negligant*; hinc gentibus plerisque, adeoque & Romanis odio dignae videbantur secundae nuptiae. Sicuti ergo Graeci celebrabant *ἄνδρας κουριδίους* (o), vel *παρθενικὺς*,

(h) Vlpian. *Fragm. Tit.* XXII. §. XVI.

(i) Dionys. Halic. *lib.* II. *Antiqu. Rom. p.* 95.

(k) Corn. van Bynkersh. *Obs. lib.* II. *cap.* I.

(l) *L.* 4. §. 3. *ff. de grad. & cogn. l.* 5. *C. de her. inst.*

(m) Vlpian. *Fragm. Tit.* XXVIII. §. VII. iuncto §. 3. *Inst. de bon. possess.*

(n) Ambros. *in Hexaëm. VI.*

(o) Gruter. *Inscr. p.* MCXLVI. 7. Coint. *Paralip. Homeri v.* 155.

θενικὸς, quo vocabulo & LXX. Scripturae interpretes vſos reperio (p); eodemque exemplo Romani ſummis laudibus proſequebantur MARITOS PRIMIGENIOS (q), VIRGINIOS (r), quin & VXORES VIRGINIAS (s), quae vſurpare poterant verba Didonis apud VIRGILIVM (t):

> *Ille meos, primus qui me ſibi iunxit, amores*
> *Abſtulit. Ille habeat ſecum, ſeruetque ſepulcro:*

ita odio exiſtimabant digniſſimos, qui taedas ferales in amiſſi coniugis rogo accenderent, & ad ſecunda vota inaupiſcato proruerent. Inprimis vero viduas alterius viri thalamum conſcendentes omnes auerſabantur (u), de iiſque ſaepiſſime vſurpabant illud EVRIPIDIS (uu):

> Ἀπέπτυσ' αὐτήν, ἥτις ἄνδρα τὸν πάρος
> Καινοῖσι λέκτροις ἀποβαλοῦσ' ἄλλον φιλεῖ.
>
> *Ego autem abominor eam, quae, priorem virum*
> *Quum amiſerit, nouis connubiis alium amat.*

Quum ergo antiquiſſima illa de ſecundis nuptiis opinio, inualeſcente in orbe Romano Chriſtiana religione, etiam theologorum, quos patres vocamus, animis penitus inſediſſet, ceu, ſuo more, praeclare demonſtrauit vir clariſſimus, mihique ob ſingularia, quibus hoſpitem atque auditorem in illuſtri Groeningana ornauit, beneficia numquam ſine laude ac iucunda priſtini conuictus recordatione nominandus, IOANNES BARBEYRACIVS (xx); non mirum profecto eſt, etiam principes Chriſtianos, his principiis imbutos, parum fauiſſe ſecundis nuptiis, deque iis coërcendis, aut conſeruando ſaltim liberis prioris matrimonii peculio patrimoniove, ſerio cogitaſſe. Hinc primum THEODOSIVS M. (x) ac deinde HONORIVS ac THEODOSIVS iunior (y) lege edictali ſanxerunt, vt mater, quae a liberis nupſerit, in bonis a priore marito, vel vno filiorum filiarumue ex priore matrimonio acceptis, amiſſa proprietate, tantum

(p) *Ioel. l. 8.*

(q) Reyneſ. *Inſcript. Claſſ. XIV.* 3.

(r) Grut. *ibid. p. MCXLIII.* 3. *&* *p. MLX.* 4.

(s) Gruter. *ibid. p. DCCCCXXII.* 8. *p. DCCCXIX.* 7. *p. DCCCXXXVI.* 2.

(t) Virgil. *Aeneid. Lib. IV. v.* 28. *& ſequ.*

(u) Vid. Reyneſ. *Comment. ad Inſcript. Claſſ. XIV.* 73. *p.* 742.

(uu) Euripid. *in Troad. v. 662. ſequ.*

(xx) Jean Barbeyrac, *dans le traité de la morale des Péres*, Chap. *IV.* §. *VIII. ſequ. p.* 30. *ſequ.*

(x) *L.* 2. *C. Theod. de ſecund. nupt. lib.* III. *Tit.* VIII. *l.* 3. *C. Iuſtin. eod.*

(y) *L.* 3. *C. Theod. eod.*

tantum vſumfructum retineret, ita tamen, vt illi eſſet optio, cuinam ex prioris matrimonii liberis proprietatem relictam vellet. Ex ipſis illis legibus, quas integriores nobis exhibet CODEX THEODOSIANVS, adparet, hoc edictum ad ſolas matres, iterum nubentes, pertinuiſſe. Quamuis enim THEODOSIVS M. patres etiam admonuiſſet, vt liberis, quibus nouercam inducturi ſint, ſubſtantiam maternam integram atque illibatam ſeruarent: lege tamen eos ad hoc obſtringere religioni ſibi ducebat, melius, vt opinor, ſperans de pietate paterna, quam vt metueret, ne & patres male conſulturi ſint liberis ex priore ſuſceptis matrimonio. At multa in his mutata ſunt legibus recentioribus. Primo enim optionem illam matribus ademerunt MAIORIANVS (z), deinde SEVERVS (a), ac denique IVSTINIANVS (b). Hinc porro eam aui conſtitutionem, quam ad matres duntaxat pertinuiſſe diximus, ad patres etiam, nouercam liberis inducentes, produxit THEODOSIVS IVNIOR (c), experientia procul dubio edoctus, veriſſimum eſſe, quod olim ſcripſit CAIVS (d): patres quoque, *nouercalibus delinimentis inſtigationibuſque corruptos, maligne ſaepenumero circa ſanguinem ſuum inferre iudicium.* Et hic quidem alter caſus eſt, quo matri vſumfructum aliquem ius Romanum conſtituerat, quod non tam in eius gratiam, quam ex ſecundarum nuptiarum odio factum eſſe, facile vnuſquiſque intelligit.

§. XI.

An etiam vſumfructum teſtamento relictum amittat ob ſecundas nuptias?

Ex his vero, quae modo diximus, adparet, matrem proprietate ac dominio rerum, occaſione prioris matrimonii acceptarum, excidiſſe, ſimul ac in alterius viri amplexus ruere non dubitauerit. Iam inde noua emergebat quaeſtio, an & tunc per ſecundas nuptias aliquid amittat mater, ſi a priore marito non proprietas, ſed vſusfructus certorum bonorum, ad eam peruenerit? Quum enim, ſublatis legibus decimariis, de quibus a nobis (e) accuratius actum, mariti vxoribus ſaepe legarent vſumfructum bonorum (f), praediorum (g), fundorum (h), domuum, omniumque rerum, quae in his eſſent, ſalinarum (i), villarum (k), veſtium, mundi mulie-

(z) *Nouell. Leon. & Maioriani Tit.* VIII. *p.* 36. Iac. Gothofred.

(a) *Nouell. Leon. & Seueri Tit. I. pag.* 37. *ibid.*

(b) *Nouell.* II. *cap.* I. & *Nouell.* XXII. *cap.* XXV.

(c) *Nouell. Theodoſ. Iun. Tit. VII. p.* 3.

(d) L. 4. *ff. de inoffic. teſt.*

(e) *Comment. ad Leg. Iul. & Pap. lib.* II. *cap.* XIV.

(f) L. 24. *ff. de vſu & vſufr. leg. l.* 37. *ff. eod. l.* 29. *ff. de vſufr.*

(g) *l.* 25. *ff. de vſu & vſufr. leg.*

(h) *l.* 31. *l.* 38. *ff. eod.*

(i) *l.* 32. §. 2. *ff. eod.*

(k) *l.* 35. *ff. eod.*

muliebris, lanae, lini (l), aliarumque rerum, idque vel pure, vel in diem, vel ſub conditione, ceu eius rei exempla prope innumera in ipſis pandectis noſtris exſtant: liberi, inexplebili cupiditate habendi etiam vſumfructum illum ſecundis nuptiis exſtingui oportere, contendebant. Et ARCADIVS quidem ac HONORIVS AA. (m) iſti liberorum intentioni eatenus ſuffragabantur, vt vſumfructum, teſtamento relictum, ob ſecundas nuptias perire, in rebus autem ante nuptias donatis eumdem illibatum manere iuberent. Enimuero & hoc diſcrimen recte ſuſtulit IVSTINIANVS (n), qui omnem vſumfructum, etiam teſtamento relictum, parenti binubo ſaluum eſſe debere, diſerte edixit.

§. XII.

An vſusfructus maternus ex Auth. praeterea adhuc in vſus ſit?

Et talis quidem eſt vſusfructus ille legitimus, qui matribus iure ciuili Romano competere poteſt. Qui an & in Germania vbique receptus ſit, non immerito dubites. *Authenticam praeterea C. vnde vir & vx.* vel ideo non magni facere ſolent mulieres Germanae, quod vel communio bonorum inter coniuges obtinet, vel, vbi ab illa diſceſſum eſt, de lucro multo pinguiore viduis proſpexerunt leges ſtatutariae. Priore enim caſu coniugi ſuperſtiti ſemiſſis bonorum communium; immo & quibuſdam locis, liberis non exſtantibus, totus as debetur, idque ſibi volunt paroemiae iuris Germanici: *Leib an Leib, Gut an Gut* (o), *Hut bey Schleyer, Schleyer bey Hut* (p), [quod adagium re ipſa repraeſentaturi ſponſus & ſponſa, quibuſdam locis pileum velumque muliebre in ἱερολογίᾳ altari imponunt,] itemque: *Der lezte macht die Thür zu* (q). Poſteriore caſu ſaltim portio ſtatutaria viro & vxori conſtituta eſt, eaque debetur, ſiue egeſtate laboret ſuperſtes, ſiue abundet opibus. Quare authenticae illi non multum apud nos pretii ſtatuetur, niſi ſicubi ſtatutis coniugibus non ſatis proſpectum, aut ſicubi dubia admodum eſt ſtatuti interpretatio, quo caſu & WESENBECIVS (r), DAN. MOLLERVS (s), PHIL. RICHTERVS (t), HENR. HAHNIVS

(l) *l. 39. ff. eod.*

(m) *l. vn. C. Theod. & Iuſtin. ſi ſec. nupſ. mul.*

(n) *Nouell.* XXII. *cap.* XXXII.

(o) Hert. *Paroem. iur. Germ. lib.* I. *paroem. LXIX. p.* 522.

(p) D. Georg. Werner. *in Diſſert. inaug. de pactis dotal. ſub formula: Hut bey Schleyer, Schleyer bey Hut. Marp.* MDCCXIV.

(q) Hahn *ad* Weſenb. *Parat. lib.* XXXVIII. *tit. XI. n. III.*

(r) Weſenbec. *ibid.*

(s) Moller. *ad Part.* III. *Conſt. Sax. XX. n.* 26.

(t) Richter. *de Succeſſ. ab inteſt. Sect. IV. membr. IV.*

NIVS (u) aliique authenticam illam vsum aliquem habituram, existimant.

§. XIII.

An vsusfructus, in poenam secundarum nuptiarum constitutus, in Germania receptus?

Nec alterius vsusfructus, quem in poenam secundarum nuptiarum constitutum diximus, vsus in Germania multo frequentior est. Quamuis enim in Germania quoque inuisae quodammodo essent iteratae nuptiae, neque ibi, teste TACITO (x), deessent ciuitates, *vbi virgines tantum nubebant, & cum spe votoque vxoris semel transigebatur:* quamuis deinde veteres gentium Germanicarum leges tantum non omnes viduas binubas lucris, e priore matrimonio ad eas profectis, spoliarent, ceu postea ostendemus pluribus: fatentur tamen iureconsulti plerique, ius illud in Germania non frequentari (y), idque saltim iis locis verissimum existimabitur, vbi parentes, ad secunda transituri vota, liberis prioris matrimonii, eorumue tutoribus, quos petere tenentur, ad edendum bonorum inuentarium obstricti sunt (z). Enimuero, quemadmodum numquam defuerunt, qui sibi laudi ducerent, iuri Romano viam in forum quam latissimam munire: ita non mirum videbitur, de vsu huius authenticae testari viros grauissimos, SCIP. GENTILEM (a), CONR. RITTERSHVSIVM (b), OLDENDORPIVM (c), LYNKERVM (d), & alios. Saltim in Frisia (e), Bauaria (f), principatu Halberstadiensi (g), Norimbergae (h), proprietatem ademtam esse coniugibus, ad secundas nuptias transeuntibus, virorum fide dignissimorum testimonio satis constat. Nos ea in re suffragari non dubitauerimus amplissimo iurisconsultorum Wittebergensium ordini, apud WERNHERVM (i), virum illustrem, ita differenti: *Alldieweilen ferner die in L. 6. C. de sec. nupt. geordnete* poena secundarum nuptiarum *nach der bewährtesten Rechts-Lehrer Meinung in Teutschland regulariter nicht üblich, demnach, wo die receptio angeregten L. 6. nicht*

(u) Hahn. *ibid.*
(x) Tacit. *de Morib. Germ. cap. XIX.*
(y) Stryk. *Vs. modern. ff. tit. de hered. inst.* §. III.
(z) Brunnem. *in Comm. ad L. vlt. C. de sec. nupt.*
(a) Scip. Gentil. *de secund. nupt. cap. VIII.*
(b) Rittersh. *Iur. Iustin. Part. IV. cap. IV.*
(c) Oldend. *Class. V. Act. V.*
(d) Lynker. *Analect. ad Struu. Exerc. XXIX. thes. LIII.*
(e) Io. van Sande *lib. II. tit. III. def. I. & sequ.* Huber. *Praelect. ad Pandect. in Append. tit. de nupt. §. VI. p.* 142.
(f) Balthas. *Resol. Bau. XIII.*
(g) Illustr. a Coccei. *Iur. controu. lib. XXIII. tit. II. quaest. X. p.* 142.
(h) Rittershus. *Comment. ad Nouell. Part. IV. cap. V. n.* 12.
(i) Wernh. *Select. Obseru. for. Vol. III. pag.* 771.

nicht in specie dociret werden mag, darauf nicht erkannt zu werden pfleget: - - - so ist man geschehener massen zu erkennen bewogen worden.

§. XIV.

Hactenus de vsufructu materno, qualis iure Romano obtinuit, & quibusdam locis etiamnum obtinet. Ab eo vero toto coelo differre illum iuris Germanici, qualem supra ex STATVTIS HAMBVRGENSIBVS descripsimus, satis, vti opinamur, perspicuum est. Ex *Authentica praeterea C. vnde vir & vx.* mater non nisi indotata atque egena hunc vsumfructum capit: iure Germanico, etiamsi eius facultates sint amplissimae. Illo iure tantum portione virili, vel quarta bonorum parte pro numero liberorum; hoc bonis omnibus hereditariis vtitur fruitur. Ille vsusfructus, conscenso alterius mariti toro, non exspirat: hic exspirat omnino, ceu verba SATVTI: *so lange dieselbe bleibt unverehlichet*, perspicue innuunt. Nec minus alter ille vsusfructus ex *L. 6. C. de secund. nupt.* a nostro manifesto discrepat. Ille enim in poenam, & ex odio secundarum nuptiarum; hic in matris fauorem, & quoddam viduitatis solatium, est constitutus. Ille initium capit; hic finitur atque exspirat, simul ac mater, pertaesa viduitatis, a liberis nubere decreuit. Ille tantum in bonis, quae occasione prioris matrimonii ad matrem peruenerunt; hic in omnibus habet locum. Ille sine onere est, nec tenetur mater liberos inde alere aut elocare, si se ipsi exhibere possint: hic cum officio alendi elocandique est coniunctus. Denique vtroque casu, quo ius Romanum vsumfructum aliquem matri indulget, diuisam iam inter coheredes hereditatem esse oportet: quum contra, quamdiu hic durat vsusfructus, iure Germanico inuectus, familiae erciscundae iudicio non sit locus. Ex quibus omnibus consequitur, vt vsusfructus, quem supra descripsimus, origo non ex iure Romano, sed Germanico, sit repetendus, referendusque inter reliquias institutorum patriorum, quae ex communi illo iurium Germanicorum naufragio aegre seruatae sunt aduersus vim doctorum, vniuersam iurisprudentiam Germanicam Romanae ditioni subiicere a tot saeculis strenue laborantium.

Vsusfructus maternus iuris Germanici quomodo ab eo, qui ex iure Rom. descendit, differat?

§. XV.

Quae huius vsusfructus origo vt extra omnem dubitationis aleam ponatur, operae pretium fuerit, per veteres LEGES ac recentiora STATVTA gentium origine Germanicarum paullisper diuagari, ex iisque demonstrare, his tantum non omnibus hunc vsumfructum placuisse, & plerisque etiamnum, inolescente licet iure Romano,

Eum origine Germanicum esse, demonstratur.

 place-

mr ex iure Wisigothi-co.

placere. Apud WISIGOTHOS liberi non modo in patris, sed & matris, potestate esse credebantur, adeo, vt pupilli non modo vocarentur impuberes, patre orbi, sed &, quibus nec mater superstes erat, quemadmodum & hodie Germanis in ore sunt non solum *Vater-lose*, sed & *Mutter-lose Waysen*, quae loquutio Romanis procul dubio ridicula visa fuisset. At in LEGE WISIGOTHICA (k) cautum legimus, *vt licet hactenus a patre tantum relicti paruuli filii* PVPILLI *nuncupati sint, tamen, quia non minorem curam erga filiorum vtilitatem matrem constet frequenter impendere, ideoque ab vtroque parente, id est patre, vel matre, infra XXV. annos filii post mortem relicti* PVPILLI *posthac nuncupentur.* Alterutro itaque parente mortuo, superstes liberos in potestate retinebat, &, quod ad bona a praemortuo relicta attinet, simul eorum legitimus erat tutor, donec aetatem legitimam annorum XXV. expleuissent. Eo enim pertinent duo alia loca LEGIS illius WISIGOTHICAE, quorum altero (l) sancitum, *vt, patre mortuo, filii in* MATRIS POTESTATE *consisterent, & si, marito superstite, vxor forsitan moriatur, filii, qui sint de eodem coniugio procreati, in* PATRIS POTESTATE *consisterent:* altero (m) vero, *vt, si patre mortuo, in minore aetate filii relinquerentur, mater eorum* TVTELAM, *si vellet, susciperet, si tamen in viduitate permaneret.* Hactenus itaque par erat apud WISIGOTHOS vtriusque coniugis conditio. In eo autem inter patrem matremque insigne intercedebat discrimen, quod ille, mortua matre, res liberorum non modo administraret, verum etiam *fructus omnes cum filiis suis pro iure suo perciperet, & vna cum ipsis filiis suis communibus consumeret impensis* (n): *mater autem, si in viduitate permaneret, aequalem inter filios suos, id est, qualem vnusquisque ex filiis suis,* VSVFRVCTVARIO IVRE *de facultate mariti haberet portionem, quam vsque ad tempus vitae possideret* (o). Ex quibus discimus, *primo* vti iure Hamburgico, ita & WISIGOTHICO, matrem liberos, mortuo patre, in potestate, &, si vellet, etiam in tutela habuisse: *deinde* eamdem percepisse vsumfructum, non quidem omnium bonorum, vti iure Hamburgico, sed portionis virilis: tum *porro* vsumfructum illum morte demum finitum, modo a liberis non nupsisset: *contra* eumdem statim exspirasse, simul ac viduitati praetulisset secundas nuptias. *Praeterea* quemadmodum iure Hamburgico disertis verbis requiritur, vt mater, eo grauisura beneficio,

(k) *Lex Wisigoth. lib. IV. Tit.* III. *Lege* I.

(l) *Ibid. Tit.* II. *leg.* XIII.

(m) *Ibid. Tit.* III. *leg. IV.*

(n) *Ibid. Tit.* II. *leg. XIII.*

(o) *Ibid. Tit.* II. *leg. XIV.*

neficio, frugalis sit, & bona communia bene ac diligenter administret, *(dass sie wohl haus halte:)* ita idem exigere obseruamus IVS WISIGOTHICVM verbis sequentibus (p): *Ceterum nec donare, nec vendere, nec vni ex filiis conferre praesumat. Quod si eam portionem filii matrem euertere, seu per negligentium, siue per odium forte, perspexerint: ad comitem ciuitatis, vel ad iudicem, referre non differant, vt matrem suam contestatione commoneant, ne res, quas vsufructuarias accepit, euertat. - - - Verum si ex ea vsufructuaria portione aliquid probetur euersum: filiis post mortem matris de eius facultatibus sarciatur.* Ex quibus verbis adparet, matrem, boni viri arbitratu non vtentem fruentem, vsufructu quidem non illico priuatam, sed ad praestandum tamen omne damnum obstrictam fuisse. *Denique* vti IVRE HAMBVRGICO paria vtriusque parentis iura sunt: ita & WISIGOTHICAE LEGES eadem per omnia de paterno maternoque vsufructu statuunt, nisi quod ex his matri, vti diximus, portio tantum virilis iure vsufructuario ad dies vitae relinquebatur.

§. XVI.

Et Burgundico.

Similia fere IVRE BVRGVNDIONVM obtinuisse, eorumdem leges antiquae docent, quibus itidem cautum (q), *vt, si mater nubere, electa castitate, distulerit, filii* CVM OMNI FACVLTATE *in eius solatio & POTESTATE consisterent.* Ergo Burgundionibus in eo conueniebat cum Wisigothis, quod parem atque aequam potestatem vtrique parenti tribuebant: sed in eo ab his discedebant quam maxime, quod matri simul omnes facultates credebant, iure vsufructuario procul dubio possidendas. Attamen distinguebant Burgundiones, primo vtrum liberi in ea matris potestate permanere, an ex ea discedere, ipsique rebus suis superesse mallent. Priore enim casu, vti iam monuimus, vsufructu omnium facultatum gaudebat mater: posteriore iterum permultum intererat, viduane permanere, an a liberis nubere decreuisset, siquidem illo casu concurrens cum vno filio tertiam; cum pluribus quartam bonorum partem iure vsufructuario ad dies vitae accipiebat: hoc vero exsors erat omnis substantiae a marito profectae, praeterquam dotis, sibi more Germanico constitutae. Quae iam omnia ipsis legum verbis erunt probanda. *Filius* VNICVS, inquit GVNDEBALDVS (r), *defuncto patre, tertiam partem facultatis* MATRI *relinquat, si tamen alterum maritum non acceperit. Nam si ad* ALIAS NVPTIAS *transierit, omnia*

(p) *Ibid. Tit.* II. §. XIV.
(q) *Lex Burgund. Tit.* LIX.
(r) *Lex Burg. ibid. Tit.* LXII. §. I. & II.

nia perdat, DOTE *tamen sua*, *quam a marito acceperat*, *quamdiu vixerit*, *vtatur*, *filio proprietate seruata.* Et paullo post (s): *Quaecumque sane mulier*, *coniuge suo in fata conlapso*, *ad secundi mariti vota non ierit*, *aut eius adulti iam filii* SECVM ESSE NOLVERINT, *hac ratione cum eis defuncti mariti* DIVIDAT *facultatem*, *vt si* VNVM *filium habuerit*, *praedictae substantiae* TERTIAM *consequatur : sin duo aut tres*, *aut quatuor*, *aut* PLVRES *erunt filii*, QVARTAM *accipiat portionem*, *quam tamen post obitum eius ad filios ipsius placuit remeare.* Inde ergo patet, iura illa Burgundionum Hamburgicis nostris perquam similia, ac propemodum gemina fuisse, nisi quod ad diuisionem prouocare licuerit liberis Burgundionibus, simul ac iustam aetatem attigissent, & tunc vidua acceperit portionem statutariam, ad dies vitae iure vsufructuario percipiendam, quum contra mater iure Hamburgico ad diuisionem obstricta non sit, etiamsi filii sint maiorennes, suasque res ipsi administrare malint, aut filiae familia iam enupserint, dum liberos alat, educet, & inituros matrimonium dote congrua, rebusque necessariis, pro modo facultatum dignitateque familiae, instruat.

§. XVII.

Item ex lege Baiuuariorum.

Progredimur ad Boioarios, quorum in LEGE apud LINDENBROGIVM expressissima passim occurrunt priscae simplicitatis Germanicae vestigia. In illa (t) eadem fere sanciuntur, quae paullo ante apud WISIGOTHOS obtinuisse obseruauimus, adeo vt legislator iisdem paene verbis vsus sit, nec dubitare liceat, quin ius istud WISIGOTHICVM tunc ob oculos habuerit. Hoc enim LEGE BAIVVARIORVM esse antiquius, ex eo patet, quod haec demum saeculo sexto a Theodorico, Francorum Rege, compilata sit, quum illud iam circa annum erae Hispanicae DIV ab Eurico rege in litteras redactum esse, ex ISIDORO HISPALENSI (u) obseruent CONRINGIVS (x) & GER. ERN. DE FRANKENAW (y). In reliquis gentium Germanicarum legibus, quas HEROLDVS & LINDENBROGIVS ediderunt, nihil admodum, quod ad hunc vsumfructum pertineat, occurrere animaduertimus. Sunt enim illae maximam partem breues & abruptae, & praeter varias delictorum poenas parum, quod iurisprudentiam Germanicam illustret, complectuntur. Fatemur tamen, in LEGI-

(s) *Ibid. Tit.* LXXIV. §. II.

(t) *Lex Baiuu. Tit.* XIV. *Art.* VI. & VII. §. I. II. III.

(u) Isid. Hisp. *in Chron. Goth. ad eram DIV.*

(x) Conring. *de Orig. iur. Germ. cap.* III. *p.* 5.

(y) Franckenaw. *Sacr. Themid. Hispan. Arcan. Sect.* I. §. 5.

LEGIBVS RIPVARIA, SAXONICA & ALAMANNICA, quin & LANGOBARDICA, quaedam reperiri, quae, gentes illas ab hoc aliorum populorum instituto paullo alieniores fuisse, docent. Vnde excerpendis illis iam non immoramur.

§. XVIII.

Obtinet hic vsusfructus maternus in Gallia, Belgio, Suecia.

Ceterum quam late olim patuerit ius istud Germanicum, vel inde patet, quod per magnam Galliae, Belgii & Germaniae partem etiamnum constanter obseruatur. Quamuis enim apud Andes & Carnutenses, teste MORNACIO (z), illum vsumfructum ignorent: eum tamen religiose seruant Parisienses (a), Aurelianenses (b), quorum lex ceteris amplior praeter liberos & ceteros heredes includit, itemque Turonenses (c), Pictauienses (d), Burgundi (e), quin Galli ceteri tantum non omnes, de quibus prolixe agit LVD. CHARONDAS (f). In Belgio, teste PETRO PECKIO (g), Louanii per statuta ciuitatis vxori defertur vsusfructus bonorum mariti, onere tamen alendi liberos grauatus. Idem Antuerpiae obtinere, siue liberi exstent, siue ad alios heredes mariti defuncti bona peruenerint, ipsa eius vrbis STATVTA (h), & LAMB. GORIS (i), ICtus Geldrus. perspicue docent. Hic & de patriae suae consuetudine ita testatur (k): *Consuetudinaria nostra inter coniuges societas largior multo est & efficacior, vtpote quae cum alterutrius vita finem non accipit, sed in liberos vsque aut ceteros defuncti heredes cum superstite continuatur, nisi hic singula domus mortuariae, vt loquuntur, bona legitime atque ex moribus descripserit, hoc est, confecto inuentario, ordine adnotauerit.* Et paullo post (l): *Si igitur superstes ad secunda vota transiens inuentarium, vt par est, conficere neglexerit, prioris matrimonii liberi pristinam bonorum communionem cum eodem solum continuare censebuntur, nequaquam autem secundi coniugis socii esse intelligentur, adeoque partem facient in parte parentis superstitis, seruato semisse ei, quicum secundo contractum est.* Quo loco notandum, in Belgio, etiam confecto inuentario, finiri illum vsumfructum. Eo enim separata intelligitur societas desinitque bonorum

(z) Mornac. *ad l. 64. ff. pro soc.*
(a) Molin. *Consuet. Paris. Art. CCXL.*
(b) *Consuet. Aurel. Art. CCXVI.*
(c) *Consuetud. Turon.* §. CCCLVIII.
(d) Lamb. Goris. *Prodrom. Aduers. iur. cap.* XXI. *n.* 5. *p.* 165.
(e) Chassan. *Consu. Burg. Rubr.* IV. §. 2. *n.* 5.
(f) Charond. *Obseru. Iur. Gall. verb. communauté p.* 111. *& sequ.*
(g) Peck. *de Testam. coni. lib. V. cap. VI. n.* 2. *p.* 645.
(h) *Statut. Antu. Tit. XLI.* §. *XCIII.*
(i) Lamb. Goris *ibid. n.* 5.
(k) Idem *ibid. n.* 3.
(l) Idem *ibid. n.* 12. *p.* 169.

rum pristina communio, quia est actus societati contrarius, vti docent PYRRHVS ANGELBERMAEVS (m) & LVD. CHARONDAS (n). Denique in Sueciam vsque penetrasse consuetudinem illam veterem, vel ea demonstrant, quae ea de re in IVRE PROVINCIALI SVECICO (o), quod IO. LOCCENIVS latine edidit, leguntur, quaeque hic breuitatis studio exscribere merito supersedemus.

§. XIX.

In Sueuia, & Franconia.

Magis nostra interest, redire in Germaniam, & an ibi extra Hamburgum similis consuetudo inoleuerit, disquirere. In superiore Germania ius hoc olim viguisse vel ex SPECVLO SVEVICO (p) constat, vbi cautum: *Stirbt einer Frauen ihr Mann, sie bleibet in des Mannes Gut ungetheilet mit ihren Kindern.* Quum itaque ius istud prouinciale Alamannicum olim commune fuerit superioris Germaniae prouinciis: non sane mirum est, vsusfructus huius in Sueuia ac Franconia vestigia passim superesse. Saltim de Hala Sueuorum, patria sua, ex codice STATVTORVM MSC. refert illustris Academiae Hallensis Cancellarius, IO. PETR. A LVDEWIG (q), olim coniugem superstitem in bonis mariti omnibus, praeterquam feudalibus, parentes, fratres & sorores & reliquos defuncti cognatos exclusisse, postea autem obtinuisse, vt in bonis mariti superstes vxor habeat eousque vsumfructum, (*den Beysitz*) quo vsque non iuerit ad secunda vota, & tunc demum ad diuisionem obstricta sit. In Ducatu Würtembergico hodie quidem res aliter se habet ob fucum iuris Romani, qui statutis istis vbique haeret, olim tamen & ibi matrem viduam cum liberis non diuisisse, recte collegeris ex IVRIS PROVINCIALIS WVRTENBERGICI (r) verbis: *Demnach des Erbrechts halben bisher viel Klage entstanden, bevorab da die Eheleute einander succediret, obgleich derselben zusammen gebrachtes Vermögen nicht gleich gevvesen, folglich entvveder der überlebende Ehegatte, oder die hinterlassene Kinder bevortheilet vverden müssen &c.* Constantius ius hoc retinuerunt Francones. Vnde IVSTVS VERACIVS (s): *Mortuo itaque coniuge alterutro, superstes* DOMINIVM *consequitur solitarie, neque demortuo est integrum, aliter disponere in testamento, neque liberis vlla legitima, quam post exspectare debent a superstite.* Vsusfructus videtur vocandus, quem minus proprie

(m) Pyrrh. Angelberm. *ad Consu. Aurel. Tit. X. cap.* III.

(n) Lud. Charond. *ad Consu. Paris. Art. CCXX. p.* 140.

(o) Io. Loccen. *Ius prou. Suec. tit.* II. *cap. XV.*

[p] *Spec. Sueu. cap. XXXIV.*

[q] Ludewig *Opusc. Tom.* II. *p.* 1302.

[r] *Ius prou. Wurtenb. Part.* IV. *Tit.* I. *p.* 426.

[s] Iust. Verac. *Consuet. Bamb. Part.* II. *quaest.* 1. & 2.

proprie VERACIVS adpellauit dominium, ſiquidem ſaluam procul dubio liberis eſſe oportet facultatum paternarum ſubſtantiam, alioquin exſortibus futuris hereditatis paternae, ſi forte mater prodiga contigerit. Nec in reliqua Franconia ſe rem aliter habere, ex IVRE DVCATVS FRANCONICI (t) & IVRE PROVINCIALI HENNEBERGICO (u). diſcimus. Pleriſque enim locis iſtius tractus arctiſſima inter coniuges eſt bonorum omnium communio, eiuſque praeter alios & is effectus eſt, vt liberi, mortuo parente, matre autem adhuc ſuperſtite, vel vice verſa, non ſuccedant, vti docent ABR. A WESEL (x) & SAM. STRYKIVS (y).

§. XX.

Coloniae, Bremae, in ciuitate & tractu Mindensi, in Westphalia reliqua, Suſati, Lubecae, Luneburgi & in Pruſſia.

In inferiore Germania non minus frequens eſt illud matri Germanae competens beneficium. De ſtatuto huius generis Colonienſi teſtantur KOEPPENIVS (z). Idque in Codice illuſtris HOFFMANNI noſtri ita ſe habet: *Vort ſo vvann daſs Ebeleute bey einander ſitzen in ebelichen ſtaat, und Kindere gevvinnen. Iſt dann Sache, daſs der Ebleute eines ableibich vvürde ohn Teſtament, Vermächtnis oder Auſtracht zu machen unter ihnen beyden: ſo ſoll der letzt Lebendige bleiben ſitzen geruiſt und geruhig in allen ihren Erben, Erbrenthen und Güdern, da ſie mit geſamender Hand angeſchrieben ſtande, bevveglich, und unbevveglich, und ſeine Kindere darmit füglichen ſeyn, halten und fort ahnbeſtatten geiſtl. oder vveltlichen Standes, ſo als es den Freunden und den Magen beduncks gerathen ſeyn.* De Bremenſi ex CODICE STATVTORVM MSC. (a) haec extulit illuſtris a LVDEWIG (b): *vvor tvvo Lüde toſammen koment, Mann und Frauvven in Echtſchup, und Kinder vvinnent, ſo vvelcke ôbre eher ſtervet, de beervet den andern. Stervt de Mann allererſt, und holt ſick die Fravve vvol und ehrlicken nach ôbres Mannes Dode: de Frauvve ſchall mit ôbren Kindern freylicken ſitten an Erve und in allen Güdern.* Mindae Weſtphalorum conſuetudinem ſimilem adlegat CRVSIVS (c). Nam & ibi coniux ſuperſtes bona communia adminiſtrat, liberoſque alit & elocat, donec vel ad ſecunda vota tranſeat, vel liberos a priore matrimo-

[t] *Landgerichts-Ordn. des Herzogth. Francken Part.* III. *tit. LXXXVIII.* §. *II.*

[u] *Ius Prou. Henneb. lib.* III. *tit. IV. cap. XII. XV.* Schilter. *Exerc. III.* §. *XI. pag.* 57.

[x] Weſel *de Connubial. bon. ſociet. tract.* I. *n.* 58. *& tract. II. cap.* II. *ſequ.*

[y] Stryk. *Diſſ. de Singular. Connub. iur. in Germ. cap.* II. §. *XVII. p.* 25.

[z] Koeppen. *lib. I. Obſ. CXXIX. n.* 20.

[a] *Statut. Brem. Tit. V.* §. II.

(b) Ludewig *ibid. p.* 1304. *& ſequ.*

(c) Cruſ. *ad Statut. Mind. Lib. II. Tit.* II. *Art. XVI. ſequ.*

nio superstites, data dimidia bonorum parte, a se separet. Id quod & in principatu Mindensi vniuerso obseruari, ex actis se didicisse, ait HERTIVS (d). Nec aliis moribus in reliqua fere Westphalia viuitur, ceu ex eius tractus variis statutis demonstrare in procliui esset, si iam excutere vacaret illustris HOFFMANNI nostri bibliothecam, cuius in pluteis praeter alia egregia tantus reconditus est veterum statutorum, manu exaratorum impressorumque, thesaurus, vt nesciam; an similem vel vlla bibliotheca publica per Germaniam ostentare possit. Iam adscribere tantum iuuabit testimonium publicum Synedrii ac Senatus Neoburgensis ad Visurgim, quod protulit HVDALR. AB EYBEN (e) ex eoque HERTIVS (f): *Es vverden von der Mutter die Kinder erzogen, und zu dem, vvas einem ieden beliebig zu lernen, angehalten, mit Speise, Kleidung, und, vvann sie ervvachsen, bey der Aussteurung mit nothdürfftigen Kleidern, Leinen-Geräthlein und Bett-Gevvandten versehen. Dahingegen behält die Mutter die völlige administration und Abnutzung der Güter. Solten aber die Vormünder vermercken, daß die Mutter, oder derselben Mann, die Güter ohne deren Consens zu alieniren, oder sonsten mit Schulden zu aggrauiren sich unterstünden, und vernehmen liessen: auf solchen Fall haben sie sich deroselben anzumaßen, und dieselbe von einander zu setzen. Sonst verbleibt es nach dieser Stadt Gevvonheit, Längst Leib, längst Gut, es sey dann, daß etliche Voriahre bevvilliget, und in denen Ehe-notuln etvvas anders versehen vvåre.* Ex quo loco simul discimus, quid sibi velit paroemia iuris: *Längst Leib, längst Gut*, quam recte ita interpretatur HERTIVS (g): *Superstes coniux bonorum vsufructu gaudet.* Similis est SVSATENSIVM, &, qui sibi eorum iura adoptarunt, LVBECENSIVM (h) sanctio, nisi quod hic additur, vsum fructum illum finiri non modo secundis nuptiis, verum etiam ingressu in monasterium, *(vvann sie sich in ein Closter oder Gottes-Hauß einkauffen vvill.)* Sed quandoquidem ius statutarium Lubecense in omnium manibus est: nos hic tantum e SVSATENSI (hh) quaedam adscribemus: *Ein Mann oder Frau, vvelche Kinder haben, und nicht vvieder zur andern Ehe schreiten, bleibet in voller administration aller Güter, ohn Vnterscheid, vvelchen dieselbe*

(d) Hert. *paroem. iur. Germ. Lib. I. paroem.* LXVIII. §. 2.

(e) Eyben *Part. III. de Tutel. fem. Membr. V.* §. *VI.*

(f) Hert. *ibid.*

(g) Hert. *ibid.*

(h) *Ius Lubec. Part.* II. *tit.* II. *Art.* VIII.

(hh) Henr. Melch. Schütte *de Iure Susat. eiusque & iuris Guil. collat.* §. X.

be zukommen, und darf davon keine Rechnung thun, iedoch sind sie schuldig, die Kinder gebührlich daraus zu unterhalten; und denenselben gebührende Aussteuer davon zu geben. Nec Luneburgi aliam vigere consuetudinem, auctor est HARTWIGVS DE DASSEL (i). Profert laudatissimus a LVDEWIG (k) etiam testimonium Senatus SVATENSIS, (nisi forte legendum sit, vel SVSATENSIS, vel SVNDENSIS,) in quo anno MDCLXXI. consuetudo istius vrbis ita describitur: *So lange eine Frau in unverrücktem Wittwen-Stand sich befindet, hat sie die freye administration aller Güter und die Abnutzung, zumahlen unberechnet.* Quin & in Prussiam ius istud penetrasse, argumento sunt ea, quae in IVRE PROVINCIALI (l), & STATVTIS GEDANENSIBVS (m) hanc in rem praecipiuntur.

§. XXI.

Olim & in Saxonia electorali.

Quum ergo ea in re ius SVEVICVM & LVBECENSE tam amice conspirent: mirum sane esset, ac veluti monstro simile, si hic diuortium fecisset IVS SAXONICVM, vnde & istud paullo accuratius expendere operae pretium fuerit. De illo iam WESENBECIVS (n): *Moribus*, inquit, SAXONVM, *etiam iure patrio matres administrant, & fructus lucrantur, donec liberi adolescant, & ab iis separentur.* Quam thesin suam probat ex ipso SPECVLATORE SAXONE (o), vt mirum non sit, ei hac in re adsentitos esse iurisconsultos eximios, IAC. SCHVLTES (p), REIN. ROSAM (q), MATTHIAM BERLICHIVM (r) & alios. Sed quamuis iam ante WESENBECIVM eadem scripsissent GLOSSATOR SPECVLI SAX. LATINVS (s) & LVD. FACHSIVS (t), nec aliter olim pronunciassent collegia iureconsultorum Saxonica: Wesenbecio tamen indignatus BEN. CARPZOVIVS (u), perinde ac si ille primus mortalium id somnium somniasset, nihil fecit reliqui, vt eius argumenta profligaret. Nec ferre potuit vir ille, iuris Romani amantissimus, PHIL.

 RICH-

(i) Hartw. de Dassel. *Consuet. Luneb. Art.* I. *p.* 149.

(k) Ludwig. *Opusc. Tom.* II. *p.* 1160.

(l) *Ius prou. Pruss. lib.* II. *Tit.* VI. *Artic.* II. §. 6. *p.* 301.

(m) *Ius Stat. Gedanens. Part.* II. *cap.* V. *art.* IX.

(n) Wesenbec. *Paratitl. D. tit. de tutel. n.* 5.

(o) *Ius prou. Sax. lib.* I. *Art.* XI.

(p) Iac. Schultes *Quaest. pract.* XLVI. *n.* 21. *& in Addit. ad Mod. Pist. Part.* 1. *quaest.* XXVII. *n.* 10.

(q) Rosa *in Addit. ad Moller. Part.* II. *Const.* XI. *n.* 11.

(r) Berlich. *Part.* II. *Concl.* XII. *n.* 11.

(s) *Glossa ad Ius prou. lib.* I. *Art.* XXIII.

(t) Fachs. *Differ. Iur. Ciuil. & Sax. Part.* I. *Diff.* XVII.

(u) Carpzou. *Part.* II. *Const.* X. *Defin.* XIII. *n.* 2.

RICHTERVM (x), ICtum Ienensem, Wesenbecii suscipientem patrocinium; argumentaque Carpzouii modeste examinantem, sed ei operosas vindicias opposuit in Responsis iuris electoralis (y). Nactus erat Carpzouius aduersarium, iisdem innutritum principiis. Ambo conuenerant,

Et cantare pares, & respondere parati:

nec deerat caussae RICHTERVS (z), ceu eius scripta vnumquemque conuincunt. Sed interea Scabini Lipsienses partes CARPZOVII, ceu ipse gloriatur, sequi coeperant, adeoque facile fuit obtinere decisionem electoralem (a), qua consuetudini antiquae hac quidem in re repudium daretur. Et ita, mirantibus rerum peritioribus, (id ipsum enim est, quod tam false perstringit loco supra recitato ZIEGLERVS,) iure suo exciderunt matres viduae in Saxonia electorali, annitente potissimum CARPZOVIO, cuius de triumpho iure repetas illud poëtae:

Victrix caussa Diis placuit, sed victa Catoni.

§. XXII.

Carpzouii & Richteri de hac re controuersia.

At quaenam illa sunt argumenta tam luculenta CARPZOVII (b), quibus ille tamquam alter Pericles vniuersam Saxoniam mouit? Primo negat, illum vsumfructum maternum in Saxonico iure praesidium reperire, eiusue volam vestigiumque occurrere in textu, quem laudarit WESENBECIVS. Deinde eum vel ideo locum habere posse negat, quod fundamentum vsusfructus paterni sit patria potestas, cuius matrem esse participem, neminem, nisi in iure hospitem, dicturum. Addit nonnulla de auctoritate opinionum communium, & doctorum, de consuetudine attestantium, sed quae parum aut nihil ad rem faciunt. Iam quid ad haec RICHTERVS (c)? Dubium esse, ait, quid ex textu IVRIS SAXONICI (d) probare voluerit WESENBECIVS, & an non eo demonstrare voluerit duntaxat, matrem iure etiam Saxonico ad tutelam vocari. Deinde parum interesse, probetne aliquid iste locus, nec ne. Ius enim Saxonicum auctoritatem suam habere ex obseruantia, hanc autem in Saxonia olim constanter probasse vsumfructum maternum, ceu constet WESENBECII aliorumque ICtorum Saxonicorum testimoniis, quibus fidem derogare nefas videri. Quin si concedi

(x) Richt. *Diss. de vsufructu* §. *V.*

(y) Carpz. *Resp. Iur. Elect. lib. VI. tit.* VII. *Resp* LXX.

(z) Richter. *Part. I. Decis.* XVIII. *n.* 11. *sequ.*

(a) *Decis. Elect. Sax.* LXII.

(b) Carpzou. *Resp. Iur. Elect. ibid.*

(c) Richter. *Part. I. Decis.* XVIII. *n.* 14. *sequ.*

(d) *Ius prou. Sax. lib.* I. *Art.* XL.

di oporteat, WESENBECIVM thesin suam ex illo iuris Saxonici textu perperam probasse: piaculum tamen non futurum esse, excellentis cuiusdam doctoris sententiae adhaerere, licet ex alio principio, aliaque plane ratione. Praeterea vel maxime vrget, non consequi omnino, vt, si mater exsors sit patriae potestatis, ei nec vsusfructus in bonis liberorum a lege possit constitui: vnius rei plures esse posse caussas, multaque concedi matri ex alia ratione, quae patri ob potestatem in liberos attribuantur, veluti, vt consensum impertiatur liberis, inituris matrimonium; vt in ius vocari non possit, nisi impetrata a Praetore venia: vt liberis tutorem testamento dare possit, reliqua. Adhaec vix vmbram hodie superesse patriae potestatis, fateri FRANTZKIVM (e): & SCHNEIDEWINVM (f) ostendisse, patrem, separatis liberis, vsumfructum in peculio aduentitio amittere, quum tamen separatione illa patria potestas finiri non videatur. Posse ergo & patri, durante potestate, vsumfructum negari, & matri, ea potestate in liberos destitutae, concedi, ob onus alendi educandique, vel alias rationes, quae in patrem non aeque cadant. Reliqua DECISIONIS illius RICHTERIANAE pars in vindicanda doctorum de consuetudine & obseruantia testantium auctoritate, colligendisque ICtorum Ienensium praeiudiciis versatur, quibus omnibus iam non immoramur, id tantum in praesenti monentes, nec CARPZOVIVM malam caussam admodum bene, nec RICHTERVM bonam satis feliciter defendisse.

§. XXIII.

Soluuntur Carpzouii argumenta.

Primo enim in vindicando IVRIS SAXONICI textu (g) WESENBECIVM manifesto deserit RICHTERVS, quum ille eum rectissime allegarit. Ait enim ibi REPKOVIVS: *Hält ein Vater seine Kinder in Vormundschafft nach ihrer Mutter Tod, vvann sie sich darnach von ihm scheiden, er soll ihnen geben und lassen alles ihr Mutter Gut, es sey ihm dann von Vnglück und ohne seine Schuld abgegangen. Dasselbige soll das Weib den Kindern auch thun, ob ihr Vater stirbt, und ein ieglich Mann, der der Kinder Vormund ist.* Hic inter paternam maternamque tutelam nihil statuitur discriminis, quumque in Saxonia expediti iuris sit, patrem tutorem bonis liberorum aduentitiis vti frui: non male cum aliis doctoribus inde collegit WESENBECIVS, matrem etiam tutricem eodem iure gaudere, donec liberos a se separarit. Equidem paralogismum hic sibi vi-

 dere

(e) Frantzk. *Exerc.* II. *Quaest.* IV. *in fin.*

(f) Schneidew. *in Comment. ad tit. Inst. de patr. potest. n.* 11.

(g) *Ius prou. Sax. lib.* I. *Art.* XI.

dere visus est CARPZOVIVS, quia addatur: *und ein ieglich Mann, der der Kinder Vormund ist.* Eodem enim argumento probari posse, vnumquemque tutorem, etiam extraneum, bonis pupilli vti frui debere: & inter omnes tamen constare, qui artem ratiocinandi bona fide imbiberint, nihil omnino probari argumento, quod nimium probet. Sed inciuile est, legem ita interpretari, vt rationem non habeas παραλληλισμοῦ & *coniunctorum origine & loco*, ceu ea vocauit HVGO GROTIVS (h). Sane cum textu nostro coniungendus est alter, qui ita se habet (i): *Dem, so des Kindes Erbe ist, soll sein Vormund von Iahr zu Iahr des Kindes Gut berechnen. Wo aber der Vormund auch Erbe mit ist,* (id quod de matre vel maxime verum est (k), *so darf er niemand des Kindes Gut berechnen.* Iam ergo concedimus, eadem, quae de patre dicuntur in textu IVRIS PROVINCIALIS *Lib. I. Art. XI.* non modo ad matrem, sed & alios agnatos proximos pertinere, nec tamen ideo plus iusto probare argumentum WESENBECII. Sensus enim totius loci, CARPZOVIO parum intellecti, hic est: Matre defuncta pater est ordinarius liberorum tutor in bonis maternis, eaque administrat, fructusque inde omnes percipit, nec ad rationes obstrictus est, sed officio suo functus dicetur, si liberis a se separandis saluam reddiderit substantiam, adeo vt nec damnum in ea praestare teneatur, nisi sua culpa datum. Eadem matris iura sunt, vbi pater decesserit, siquidem & ipsa fructus omnes tamquam tutrix, a natura ipsa constituta, eaque ἀνεκλόγιστος percipit, separandisque non nisi saluam restituit substantiam. Denique & eodem iure vtitur *ein ieglich Mann*, quilibet alius tutor, puta legitimus, seu agnatus, modo spes ei proxima sit hereditatis. Ita &, quod ad alterum CARPZOVII argumentum attinet, ei profecto neruos omnes incidere potuisset RICHTERVS, si ostendisset, iure Germanico matrem non minus, quam patrem in liberos potestatem exercuisse, eamque, mortuo alterutro parente, liberisque adhuc impuberibus, tutelae nomine venisse, alioquin administrationem illam iure istius potestatis durasse quibusdam locis, vsque dum liberi essent separati, alibi, vti Hamburgi & in Westphalia, quamdiu vixerit, modo ad secundas nuptias non transierit. Sed haec exspectanda non erant a iurisconsulto temporibus illis, quibus floruere RICHTERVS & CARPZOVIVS. Nam & haec igno-

(h) Grot. *de Iure belli & pac. lib.* II. *cap.* XVI. §. VII.

(i) *Ius prou. Saxon. lib.* I. *Art.* XXIII.

(k) Stryk. *de Success. ab intestato Diss.* II. *cap.* I. §. III.

ignorare tum in laude ponebatur, & si quis ausus esset tam inaudita loqui, non defuturus profecto fuisset, qui hominem miserum non mitius acciperet, quam TABOR nouatorem illum, bono publico natum, HERM. CONRINGIVM.

§. XXIV.

In reliqua Saxonia passim eius usus fructus vestigia occurrunt.

Enimuero quamuis in Saxonia electorali vsumfructum illum obliterarit immoderatus iuris Romani amor: in aliis tamen prouinciis Saxonicis & vicinis diligentior mansit moris tam antiqui custodia. Per vniuersam enim Thuringiam vsumfructum matri viduae etiamnum concedi, docent RICHTERVS (l), STRVVIVS (m), SCHILTERVS (n), LYNKERVS (o) & alii. In eo tamen ibi discessum a reliquorum Germanorum consuetudine, quod vsusfructus iste non durat ad dies vitae, sed, vti RICHTERVS pronunciari solere scribit, *bis die Kinder zu ihren mündigen Iahren kommen, und nicht mehr von der Mutter ihren Vnterhalt erlangen:* id quod procul dubio ex ICtorum ingenio est. Sinceriorem enim atque incorruptiorem hanc consuetudinem in ipsa Thuringia seruarunt Mulhusini, vbi STATVTIS (p) cautum, *daſs das überbleibende Theil*, (pater vel mater,) *bleibe ein Herr aller Güter, vvelche sie beyde nach der Einsegnung oder Priesterl. Trauung und beschrittenem Ehebette mit einander zusammengebracht, ervvorben, ererbet und besessen haben. Vnd daſs die Kinder keine vvürckliche Ansoderung an solchen Gütern haben, so lange der überbleibende Vatter oder Mutter am Leben, und im Wittvvenstande bleibet.* In principatu Anhaltino idem ius passim olim obseruatum esse, vel ex verbis LEGVM PROVINCIALIVM ANHALTINARVM (q) colligas: *Wir befinden aus täglichen Klagen, daſs in unsern Landen viel vviedervvärtige Gevvonheiten enthalten, vvie die Erbschafften pflegen genommen zu vverden, sonderlich vvann sich Todes-Falle zvvischen Mann und Weib zutragen, daſs die Frauen, die überbleiben, vvieviel Kinder auch verhanden seyn mögen, oder vvie sonst ihre Habe ehedem beschaffen gevvesen, an etlichen Orten die Güter alle, an etlichen die Helffte, nehmen.* Vbi illud: *die Güter alle nehmen* procul dubio intelligendum de vsufructu, quo superstes in bonis communibus ad dies vitae gaudebat, modo ad secunda vota non tran-

(l) Richter. *ibid. n.* 32.
(m) Struu. *Synt. Iur. Ciu. Exerc.* XII. §. V.
(n) Schilter. *Exerc.* III. §. XII.
(o) Lynker. *Diss. de matr. pot. in lib.* §. XV.
(p) *Statut. Mulhus. lib.* IV. *Art.* XX. §. I. *& sequ.*
(q) *Fürstl. Anhalt. Landes-Ordnung.* Tit. XLV.

transierit. Nam Seruestae, vrbe istius tractus facile principe, statutum huiusmodi etiamnum obseruari, KOEPPENIVS (r) testatur.

§. XXV.

Fundamentum huius vsusfructus an quaerendum in tutela materna? an in praemio educationis? an in sola communione bonorum?

Quae hactenus ex tot variarum prouinciarum vrbiumque statutis decerpsimus, ea neminem, vti opinor, dubitare patientur, quin vsusfructus ille maternus, qualis in STATVTO HAMBVRGICO describitur, ex iure antiquo & genuino Germanorum descendat, & olim in vniuersa Germania obtinuerit, priusquam eum loco cedere coegit ius Romanum, & iurisconsultorum, illi vnice innutritorum, auctoritas. Iam itaque dispiciendum porro, quodnam sit verum ac genuinum istius vsusfructus fundamentum. Qui illud in sola tutela materna quaerunt, quod nonnullis facere videntur WESENBECIVS (rr) & BERLICHIVS (s), procul dubio falluntur? Quamuis enim ei sententiae faueant, quae paullo ante ex iure WISIGOTHICO & SAXONICO vidimus: non tamen ex tutela sola potest explicari vsusfructus, qui plerisque locis non maiorennitate, sed vel liberorum separatione, vel secundis nuptiis, finitur, quin alibi ad mortem vsque parentis superstitis durat. Nec sane ea mens fuit doctissimi WESENBECII, quippe qui diserte addit, *matres* IVRE PATRIO *administrare.* Nec male. Parentis enim vtriusque potestatem in liberos adhuc impuberes & minores Germanis vocari consueuisse TVTELAM, patet ex loco elegantissimo, quem ex STATVTIS ILMENSIBVS anno MCCCL. conditis excerpsit SCHILTERVS (ss): *Wer eines Kauffmannes Son, des Formunde sin Vater unde sine Mutter sind, lesset spelen, addir vveret, addir sine Kleyder lesset abezihen in synem Huse, der sol des Geldes ôme noch synen Erben nimmer gegeben. Vnde der vvirt sal rümen, alzo lange, das her Gnade an Herren unde an Bürgern vindet.* Non magis expeditum est, quod RICHTERO (t), STRVVIO (u) & LYNKERO (x) in mentem venit, vsumfructum hunc matri deberi, tamquam praemium educationis ac sollicitudinis. Quamuis enim speciosa videri possit haec ratio in Thuringia, vbi, cessante alendi educandique officio, etiam vsusfructus ille exspirat: ei tamen locus non erit Hamburgi, Susati, Lubecae, ac ne Mulhusi quidem, quia ibi vsusfructus ille non nisi cum vita matris vsufructuariae finitur.

(r) Koeppen. *lib.* I. *Obs.* CXXIX. *n.* 20.

(rr) Wesenbec. *Paratitl. D. de tutel. num.* 5.

(s) Berlich. *Part.* II. *Concl.* XII. *n.* 11.

(ss) Schilter. *Exerc. ad Pand.* XXXVII. §. XLII. *not. a. p.* 610.

(t) Richt. *Part.* I. *Decis.* XVIII. *n.* 11. *sequ.*

(u) Struu. *Exerc.* XII. §. *V.*

(x) Lynker. *Dissertat. citat.* §. *XV. p.* 19. *& sequ.*

finitur. Si dixeris, ipſam priſtinorum beneficiorum memoriam ibi hoc efficere, vt vſusfructus, etiam ceſſante educationis onere, indulgeatur: difficulter admodum reddes rationem, cur mater eo beneficio excidat, ſimul ac pertaeſa viduitatis, ad ſecunda vota tranſire decreuerit. An enim ideo minus obſtricti erunt liberi ad gratias matri honeſtae referendas, quia iure ſuo vſa iterum nupſit? LAMBERTVS GORIS (y) & DAV. MEVIVS (z) iſtum vſumfructum repetunt a communione illa bonorum vel κοινοπραξίας, quae inter coniuges eſt. Sed nec id facile admiſerint in Thuringia, aliiſque quibuſdam locis, vbi ignoratur vniuerſalis illa inter coniuges bonorum ſocietas. Saltim inde colligent, non ſolam illam bonorum communionem eſſe cauſſam beneficii, quod coniugi ſuperſtiti, ſoluta per mortem ſocietate, competit.

§. XXVI.

Verum etius fundamentum eſt materna poteſtas in liberos, & quae inde fluit, arctiſſima inter coniuges communio.

Nos itaque comparatis rebus omnibus, quae huc facere videntur, ſubductiſque rationibus, ſummam hanc facimus cogitationum noſtrarum, iure Germanico arctiſſimam inter coniuges fuiſſe ſocietatem, ex ea natam eſſe communem vtrique parenti poteſtatem in liberos, & ex aequa denique illa parentum poteſtate vſumfructum illum coniugis ſuperſtitis prono alueo fluxiſſe. Quae omnia, quum vulgo non ſatis comperta ſint, ordine probare iuuabit. Et communionem quidem illam bonorum inter coniuges iam alii ſatis ſuperque demonſtrarunt. Quum enim apud Germanos, Celtaſque omnes, mulieres, teſtibus VARRONE (a), DIODORO SICVLO (b), STRABONE (c) ipſoque TACITO (d), a viris non modo in ſocietatem lecti & dignitatis, ſed & laborum periculorumque adoptarentur, adeo, vt illae ne quidem extra bellorum caſus & pericula eſſent: recte inde collegerunt maiores, non ſolum bona omnia & onera, ſed & iura, inter coniuges communia eſſe oportere, adeoque & poteſtatem in communes liberos parem vtrique coniugi eſſe concedendam. Obſeruarunt id iam pridem ICti egregii, HVB. GIPHANIVS (e), GEORGIVS SCHVLZIVS (f), CASP. ZIEGLERVS (g), FELTMANNVS (h), THOMASIVS (i), &

(y) Lamb. Goris, *Prodr. Aduerſar. l. c.*

(z) Meu. *ad ius Lubecenſ. Part.* II. *Tit.* II. *Art.* VIII.

(a) Varro *de re ruſtica lib.* II. *cap. X.*

(b) Diodor. Sicul. *Biblioth. lib.* IV. *cap.* IV.

(c) Strabo *Geogr. libr.* III. *p. 165.*

(d) Tacit. *de Morib. Germ. cap.* XVIII.

(e) Hub. Giphan. *Comment. ad tit. Inſt. de patr. poteſt.*

(f) Schulz. *in Synopſi Inſt. eod. tit. lit. b.*

(g) Ziegler. *in praefat. ad Not. & Animadu. in Hug. Grot. de Iure bell. & pac.*

(h) Feltm. *Spicil. Inſt. Diſp. V. th.* XXI.

(i) Thomaſ. *de vſu pract. doctr. Inſt. de patr. pot. cap.* II. §. X.

& alii, quorum ſententia priſcis Germanorum legibus ac monimentis, ipſiſque, qui quotidie oculis noſtris obuerſantur, moribus quam maxime conſentanea eſt. Primo enim leges veteres Germanorum matri diſerte tribuunt poteſtatem, & eamdem quidem, quae patri adſcribitur, ceu docent loca, quae ex lege WISIGOTHICA & BVRGVNDICA iam ſupra (§. XV. XVI.) protulimus. Deinde apud Germanos non ſolum noti ſunt *Vaterloſe*, ſed & *Mutterloſe Wayſen*, & tunc demum puer puellaue immaturae aetatis pro pupillo vel pupilla habetur, ſi vtrumque parentem amiſerit, quod itidem ſupra (§. XV.) lege WISIGOTHICA cautum eſſe diximus. Atqui abſurdum eſſet, ſibi concipere pupillum matre orbatum, ſi, vti iure Romano, ita Germanico, matri nihil in liberos poteſtatis fuiſſet. Accedit, quod matris non minus, quam patris conſenſum requirere tenerentur liberi in Germania, non ſolum in ſponſalibus & nuptiis, ſed & in alienationibus, donationibus aliiſque actibus, ex quibus detrimenti quidquam capere poſſent. Exſtat huius generis exemplum apud illuſtrem a LVDEWIG (k), qui in Reliquiis MSC. inter alia edidit diploma Burchardi, Comitis in Valkenſtein, quo anno MCCCXXX. eccleſiae Halberſtadienſi tradit caſtrum in Valkenſtein & caſtrum in Engerſleben, cum oppido & omnibus proprietatibus, *idque* CONSENSV MATRIS *ſuae, dominae Luitgardis, & aliorum, quorum* CONSENSVS *requirendus fuerat, ad id* SPECIALITER *accedente.* Similiter apud AVB. MIRAEVM (l) reperitur diploma Godofredi Bullonii, qui anno MXCIV. monaſterium S. Petri Bullonienſe praedio quodam locupletaturus, his verbis vtitur: *hanc meam intentionem quum retuliſſem* MATRI *meae*, IDAE, *praedicti ducis filiae, & fratribus meis,* BALDVINO *&* EVSTACHIO, *eorum deinde conſilio &* CONSENSV VOLVNTARIO *eccleſiam noſtram noſtri proprii & hereditarii iuris de Baſeio deſtinauimus & donauimus. - - Quod donum vt ratum & firmum eſſet, eamdem* MATREM *meam & fratres meos mecum Bullonium duxi, & in praeſentia optimatium meorum veſtituram praedictae eccleſiae in Baſeio* SIMVL *depoſuimus ſuper altare beati Petri.* Eodem modo, conſenſum maternum in alienationibus ſe adhibuiſſe, fatentur anno MXLIII. Wennemarus, dominus de Lileriis (m), & anno MLXXIX. Waltherus Ribodimontanus (n). Quin tanta fuit matrum in liberos poteſtas, vt Giſla Gandauenſis;

(k) Ludew. *Reliqu. MSC. Tom.* VII. *p.* 447.

(l) Aub. Miraeus *in Cod. Donat. piar. cap.* LXVI. *p.* 77. *edit. nou.*

(m) Miraeus *Dipl. Belg. lib.* I. *cap.* XXX. *p.* 150.

(n) Idem *ibid. cap.* XL. *p.* 163.

ſis, *ſecundum mundanae dignitatis gloriam*, vti ipſa ait (o), *liberis orta parentibus, & ſatis ingenua*, anno MCCC. ſe cum tota ſua ſobole tradiderit B. Gertrudi in ſeruitutem, quod & anno MCXXXIII. feciſſe animaduertimus Tungerloae Adelam, *nobilem matronam* (p), *ea conditione, vt omnes poſteri eius, qui de ſemine eius procrearentur, tam viri, quam feminae, ſingulis annis pro capitali cenſu vnum denarium Antuerpienſis monetae in natiuitate B. Mariae ſaepe dictae eccleſiae perſoluere deberent, & ſex in matrimonio contrahendo, & ſex in obitu eiuſdem monetae.* Quae omnia ſane ita comparata ſunt, vt ſine poteſtate matris in liberos intelligi vix poſſint.

§. XXVII.

Haec & mortuo alterutro coniuge continuatur.

Iam ergo ex ea poteſtate, quae non in iure vitae & necis, aut iure venundandi, nec in iure omnia indiſtincte per liberos adquirendi, ſed in iure educandi elocandique liberos, bonaque eorum liberrime & ſine onere rationum reddendarum adminiſtrandi conſtitiſſe videtur, recte colligebant Germani, mortuo patre matrem eam poteſtatem, (quam liberis impuberibus etiam *tutelam* adpellabant,) in ſolidum exercere, &, quamuis hi forte, quod ad perſonas attinet, nuptiis vel ſeparata oeconomia ea poteſtate materna exirent, matrem tamen obſtrictam non eſſe ad bona liberis reddenda, poteſtatemque ſibi in his competentem dimittendam, niſi per ſecundas nuptias ipſa in alienam familiam tranſiret. Hinc facile intelligimus, cur WESENBECIVS (q) matrem *patrio*, BERLICHIVS (r) *paterno iure* hunc vſumfructum capere ſcripſerint, & cur in ſtatutis MVLHVSINIS (s) ratio huius vſusfructus ex poteſtate illa materna diſerte reddatur, dum ibi legimus: *Kommen zvvo Perſonen ohne Kinder zuſammen in rechter Ehe, und erzeugen in derſelben Ehe Kinder mit einander: ſtirbt alsdann derſelben Eheleute eines, ſo behält das überbleibende die väterliche und mütterliche Gevvalt über die mit einander erzeugte Kinder, und bleibt ein Herr aller Güter. &c.* Quamobrem iſte vſusfructus Germanicus nihil aliud eſt, quam continuatio maternae poteſtatis atque cum ea coniunctae communionis bonorum, quippe quae morte vnius ſolui non videbatur, ſed ſeparatione demum

(o) Idem *Donat. Belg. lib.* I. *cap.* XVIII. *pag.* 348.
(p) Idem *Notit. Eccleſ. Belg. cap.* LXXIV. *p.* 686.
(q) Weſenbec. *l. c.*
(r) Berlich. *l. c.*
(s) *Statut. Mulhuſin. lib.* IV. *Art.* XX. §. I.

mum aut secundis nuptiis, ceu recte post LAMBERTVM GORISIVM (t) vidit MEVIVS (u).

§. XXVIII.

Mater vsufructuaria debet tempore mortis mariti in iusto matrimonio vixisse.

Reliquum est, vt quid iustum sit circa vsumfructum illum maternum, paullo accuratius explicemus. Quaeri autem occasione STATVTI HAMBVRGENSIS poterit, quaenam matres hoc iure gaudeant? in quonam earum ius onusque cum illo coniunctum consistat? & quamdiu denique illud saluum habeant? Quae quidem suo ordine iam breuiter explicare iuuabit. Primo itaque ex statuto nostro facile patet, illas demum matres hoc vsufructu gaudere, quae ad mortem usque maritorum cum hoc in iusto matrimonio vixerunt. Id enim satis perspicue docent verba: *vvann auch der Mann todes verfahren, und seine Ehefrau, samt einem oder mehr Kindern, so sie von ihm getragen, nachgelassen vvürde.* Requirit itaque statutum mortem mariti, superstitem coniugem, & liberos ex eo matrimonio natos. Quae quum sine iusto matrimonio non intelligantur (x), facile patet, eam dispositionem iuris nec ad concubinas, nec ad vxores a marito diuertentes, vel ex iusta caussa separatas, pertinere. Idque & alia statuta, ex quibus supra nonnulla decerpsimus, desiderant. Coloniense enim supponit, *dass Eheleute bey einander sitzen in ehelichen Staat*, Bremense, *dat tvvo Lüde tosamen kommen, Mann und Frauen in Echtschup*, Mulhusinum, *dass zvvo Personen zusammen kommen in rechter Ehe*. Omnia autem in eo conueniunt, maritum, constante matrimonio, decessisse. Eiusque rei iustissima omnino caussa est. Quum enim hic vsusfructus ex matris potestate in liberos; haec ex communione illa ac societate, quae inter coniuges Germanos intercedit, arctissima proficiscatur: (§. XXVI.) consequens est, vt vsusfructus iste concipi non possit in bonis, a concubinario vel stupratore relictis. Nec enim liberi naturales & spurii iure nostro patrem habere, nec inter parentes illorum vlla communio intercedere intelligitur. Hinc si quid possidet concubina vel stuprata, in eo plena proprietate gaudet, nec prius filius illegitimus ex eo quidquam sibi iure vindicat, quam mortua matre, cui ab intestato omnino succedit. Nec locus erit huic vsuifructui, matrimonio ante mariti obitum per diuortium soluto. Vti enim recte obseruauit MEVIVS (z), ille vsusfructus inde est, quod

(t) Lamb. Goris, *Prodr. Aduers. cap.* XXI. §. III.

(u) Meu. *l. c.*

(x) §. *pen. Inst. de nupt.*

(z) Meu. *ibid. n. 6. sequ. p. 379.*

quod bonorum communio, natis & superstitibus ex connubio liberis, qui imaginem patris repraesentant, ante diuisionem continuatur, non secus, ac si maritus adhuc superstes esset. Iam, facto diuortio viuo adhuc marito, procul dubio soluta est illa societas, & proinde inter viduam & liberos continuari non potest. Vnde eleganter, & plane ex principiis iuris Germanici, scribit GREGORIVS THOLOSANVS (a): *Etsi mariti corpus exstinctum est, animorum tamen consensus remanet, & sepulti mariti portio vidua censetur, quae memoriam pristinae societatis perpetuo retinet, & in sepulcro veneratur, quamdiu foedus & vinculum cum eo disrumpere non cupit.* Quemadmodum itaque ius Romanum viduam retinere patitur defuncti mariti forum & domicilium (b), dignitatem (c), priuilegia, iura ac immunitates (d), perinde ac si maritus adhuc in viuis esset: ita Germani hoc ad ipsa bona protulerunt, nec ad familiam erciscundam eam adegerunt, quia illam κοινοπραξίαν etiam mortuo alterutro coniuge crediderunt continuari. Quo beneficio plane indignae censentur vxores perfidae, adeo vt iis praeter alimenta nihil attribuant leges Hamburgenses (e).

§. XXIX.

Superstites debent esse liberi legitimi.

Deinde & id STATVTVM exigit, vt ex marito & vidua superstites sint liberi, siue vnus siue plures. Si enim orbus decessit maritus, nec pactis dotalibus aliud cautum reperitur, exsoluto ex bonis communibus aere alieno, semissem eorum, quae supersunt, sibi retinet vidua, altero semisse mariti proximis cognatis relicto, prout id ex bonorum communione fluit (f). Et ea quidem in re paullo deterior est vxorum Hamburgensium, quam Lubecensium, conditio, siquidem hae, non exstantibus liberis, bona illata praecipiunt, & tunc demum quod reliquum est, aequa lance diuidunt cum mariti heredibus (g). Contra hoc casu, salua obsignatione & descriptione inuentarii, per integrum annum viduae Hamburgensi debentur habitatio atque alimenta vna cum famulitio suo, itemque vestes lugubres, nisi vel pactis dotalibus, vel transactione, inter eam atque heredes inita, aliter conuenerit (h). Sunt qui eiusmodi statuta, quibus vxor repetitione illatorum pri-

Quid si tales non exstent?

 uatur,

(a) Greg. Tholosan. *in Syntagm. Iur. lib.* IX. *cap. IV. n.* 12.

(b) L. 9. C. *de incol. l.* 65. *ff. de iudic.*

(d) L. 2. C. *de episc. & cleric. l.* 3. *pr. C. de priuil. scholar.*

(e) *Statut. Hamb. Part. III. Tit. III. Art. XI.*

(f) Idem *ibid. Art. VIII.*

(g) *Ius Lubec. Part. II. Tit. II. Art. XII.*

(h) *Stat. Hamb. ibid. Art. X.*

uatur, paullo iniquiora exiſtimant, vel ideo, quod, iudice POMPONIO (i), *dotis cauſſa ſemper & vbique praecipua eſt, & reip. intereſſe videtur, dotes mulieribus conſeruari, quum dotatas eſſe feminas ad ſobolem procreandam, replendamque liberis ciuitatem, maxime ſit neceſſarium.* Et hinc ſaepe in Scabinatu Lipſienſi quaeſitum meminit DANIEL MOLLERVS (k), valeatne huiuſmodi conſuetudo, an optio nihilominus relinquenda ſit mulieri, vel quotam bonorum mariti accipiendi, vel ea repudiata dotem illam repetendi? Enimuero quid prohibet, quo minus conſuetudo deroget iuri communi, & ratione naturali non ſubnixo, & ſaluis patriae moribus in ſubſidium duntaxat recepto? Eſt hoc vetus, at ineptum, praeiudicium, ſtatuta coercenda eſſe ex iure communi, quod ipſe MOLLERVS loco illo paullo ante laudato ſolide refellit. Ceterum, vt ad rem redeamus, ex iis, quae diximus, facile patet, eam demum viduam vſufructu illo gaudere, quae mater ſit, liberoſque e priore matrimonio habeat ſuperſtites, ſiquidem improlis partem bonorum communium non iure vſufructuario, ſed iure dominii capit, de eaque libere inter viuos mortiſque cauſſa diſponit.

§. XXX.

Quid ſi exſtent, ſed iam ſeparati?

Quid vero ſi exſtent quidem liberi, ſed quidam iam ſeparati ſint data bonorum portione? Tunc ſane notum ac prouocatum eſt, his nihil amplius ſpei ſupereſſe in hereditate paterna maternaue, ſi alii ſuperſint nondum ſeparati. In fauorem enim liberorum conſortium aliorumque ſemper fit ſeparatio, vnde & ipſa ſeparatione illi ſoli ad ſucceſſionem vocari intelliguntur (l). Quod & STATVTVM HAMBVRGENSE (m) ita confirmat: *Wann Kinder durch ihre Eltern mit gevviſſem Gute ausgeſteuret, und ſie ſambt zvveyen ihrer nächſten Freunden damit zur Zeit ihrer Ehelichung friedlich: können ſie ferner mit andern ihren Brüdern und Geſchvviſtern in Vater-oder Mütterlichen Gütern nicht erben, es ſey dann, daſs es anders verabſchiedet und beredet vvorden.* Itaque mater ſuperſtes tunc vſufructuaria eſt ratione liberorum nondum ſeparatorum, non ratione eorum, quibus iam certa bonorum pars rite ac more maiorum adſignata eſt. Quod & tunc obtinet, ſi, mortuo iam alterutro coniuge, ſuperſtes liberos a ſe ſeparet, tunc enim

(i) L. 1. *ff. ſolut. matr. dos quemadm. repet.*

(k) Moller. *Semeſtr. libr. II. cap. XLI.*

(l) Mev. *ad Ius Lubec. Part. II. Tit. II. Art.* XXXIII. *n.* 160.

(m) *Statut. Hamb. Part. III. Tit. III. Art. II.*

enim bona itidem iure proprietatis possidet, & ad secunda transiens vota, illa, exclusis separatis, ad liberos ex posteriore matrimonio nascituros deuoluit, ceu STATVTO diserte cautum est (n). Separationem enim ex statuto aiunt vim renunciationis habere (o), & abdicationis, & e domo paterna propulsionis instar esse (p), quin liberos & parentes ipso segregationis momento mori, censetur (q), quum paria sint, filium non exstare, & exstare quidem, sed succedere non posse (r).

§. XXXI.

Non vitur fruitur mater, nisi sit frugi.

Praeterea non promiscue matrem ad hoc beneficium vocat IVS HAMBVRGENSE: sed tum demum, si frugi est, & rem familiarem prudenter curat. Verbis enim vtitur: *So lange sie vvohl Hauss hält*, vt paullo ante de patre (s); *Bleibt der Mann Wittvver, und stehet seinen Dingen vvohl vor.* Itaque non credentur bona viduae lasciuae & prodigae, quae impensarum nec finem nec modum facit, vel quae ob furorem, insaniam, aut insignem stupiditatem rebus superesse non potest. Quum enim procul omni dubio matri tam liberam administrationem ideo potissimum indulserint Germani, quod de eius pietate ac diligentia spem maximam concepissent: consequens sane est, vt si ea spes decollet, viduaque, fruges tantum consumere nata, genio indulgeat manifesto, vel rei gerendae inepta sit, etiam beneficio illi locus esse non possit. Huiusmodi enim feminae mandes, quaeso, si quid recte curatum velis. Quid vero si, quae initio, tamquam mater frugi, rei familiari praefuit, postea, tamquam Circeo epoto poculo, extemplo sui dissimilis facta, bona abligurire & res bene partas stolide dissipare coeperit? Ne tunc quidem dubium est, quin vsumfructum illico finiri oporteat. Statutum enim ait, ei locum fore, *so lange dieselbe vvohl Haus hält*, ex eoque consequitur, vt si a pristina frugalitate ad prodigalitatem ruat, beneficio illo merito excidat. Idque & MEVIVS (t) & MANZIVS (u) in casu simili concedunt, quorum hic tunc vel ad familiam erciscundam deueniri, vel curatorem, qui administret, constitui oportere tradit; ille autem prius facilius admissum iri scribit, idque non sine ratione. Interest enim ipsorum libe-

(n) *Stat. Hamb. Part.* III. *Tit.* III. *Art.* VII.

(o) Goedd. *Consil. Marpurg.* XXVI. *n.* 4. *& Cons.* LXVII. *Vol.* I.

(p) Cothm. *Consil.* XXV. *n.* 23. *Vol.* III.

(q) Hartm. Pistor. *Consil.* II. *n.* 24. *Vol.* II.

(r) *Glossa ad l.* 14. *ff. de inoff. test.*

(s) *Stat. Hamb. Part.* III. *tit.* III. *Art.* V.

(t) Meu. *ad Ius Lub. Part.* II. *tit.* II. *Art.* VIII. §. 85. *p.* 384.

(u) Casp. Manz. *de Curator. n.* 178.

liberorum, existimationi matris etiam improbae parci, nec ei inuri notam, liberis ipsis non minus, quam illi, dedecori futuram (x). Hoc casu autem curatoris constitutio, quae alioquin in accusatione suspecti tutoris pro remedio seruandae famae habetur, magis omnino sugillaret existimationem matris, quam bonorum communium diuisio, ac proinde haec illi merito erit praeferenda.

§. XXXII.

Fructus vero percipit iure vsusfructuario.

Denique ex ipso statuto liquet, vsumfructum non nisi matri viduae constitui: *so lange dieselbe bleibt unvereblichet.* Sed quum de eo infra opportunior futura sit dicendi occasio: potius ad alterum, quod expensuros nos diximus, caput, progredimur. Iam enim praecipue quaeritur, quo iure vidua in bonis communibus gaudeat, quibusque cum oneribus coniunctum sit istud beneficium? Vocauimus hoc ius VSVMFRVCTVM MATERNVM? Quamuis enim istud vocabulum in STATVTO NOSTRO non exprimatur, in aliis autem similibus matri plane *dominium* attribuatur, veluti in Mulhusino & in consuetudinibus Bambergensibus IVSTI VERACII, in aliis sola *administratio* vel *possessio*, e. g. in IVRE PROVINCIALI SVEVICO, & aliis statutis supra citatis: facile tamen patet, non alio nomine ius illud, quatenus in bonis mariti se exserit, venire posse, quam vsusfructus. Nudam administrationem matri nemo attribuet, quia infra adparebit, eam ad rationes reddendas non esse obstrictam. Nec dominium illi competere quisquam adseuerabit, quum bona sint communia pro indiuiso, adeoque mater liberos tamquam heredes patris a parte dominii excludere non possit. Accedit, quod, vti mox demonstrabitur, mater bona ista pro lubitu alienare aut diminuere nequeat, saluamque adeo praestare debeat eorum substantiam. Vnde sane nihil aliud relinquitur, quam vsusfructus, quem matri etiam diserte tribuunt non modo Thuringi, Westphali, aliique, quorum leges moresque supra descripsimus, sed & doctores tantum non omnes, qui de eiusmodi statutis egerunt, veluti RICHTERVS (y), COTHMANNVS (z), GORISIVS (a), MEVIVS (b) & alii. Quamuis fatendum sit, apud Germanos vsumfructum veteri iure multo fuisse pinguiorem, quam apud Romanos, & hinc a SCHILTERO (c) & THOMASIO (d) rectius ad species

(x) *Arg. l. 9. ff. de suspect. tut.*

(y) Richt. *Part.* I. *Dec.* XVIII.

(z) Cothm. *Vol.* II. *Consil. XCV. n.* 35.

(a) Goris *Prodr. Aduersar. cap.* XXI.

(b) Meu. *Part.* II. *Iur. Lub. tit.* II. *Art.* VIII. *n.* 25.

(c) Schilter *Exerc.* XVII. 19. 20.

(d) Thomas. *Not. ad Instit. tit. de vsufr. p.* 157.

cies dominii vtilis, quam ad seruitutes personales, referri, atque inde fortassis esse, quod IVSTVS VERACIVS & STATVTA MVLHVSINA ipsum dominium attribuunt matri viduae.

§. XXXIII.

Et quidem omnes, nec sol u m menta.

Quaestionem hic mouent, vtrum omnes fructus suos faciat mater vsufructuaria, an tantum solummodo lucretur, quantum ad alimenta opus ei esse videatur? Refert sane MEVIVS (e), posterius argumentis quibusdam adstruere non neminem voluisse, quae paucis audire animus est. Primo, inquit, IVS LVBECENSE (f), nostro fere simile, rationum reddendarum oneri subdit patrem ipsum, durante viduitate vsufructuarium, quod fieri non posset, si fructus omnes, sicuti iure Romano, tamquam suos perciperet, quia de suis rationem nemo reddit (g). Deinde non praesumitur, statutum viduam ad aliam conditionem transferre voluisse, ac in qua, dum maritus vixit, fuit. Quo posito, & mortuo marito praeter victum atque amictum nihil sibi vindicabit ex bonis communibus. Accedit, quod GAILIVS (h), MENOCHIVS (i), MASCARDVS (k), SVRDVS (l), aliique doctores celeberrimi obseruarunt, vsumfructum omnium bonorum, vxori testamento relictum, fauore liberorum restringi ad alimenta, non autem plenum vsumfructum, quo omnis vtilitas ad viduam transferatur, eo ipso datum intelligi. Tum porro iure communi prohibitum nouimus, ne viduae vsusfructus bonorum omnium ita relinquatur, vt reliquum liberis nihil sit, praeter proprietatem (m). Cui quum statuto diserte non sit derogatum, nihil videtur obstare, quo minus tam salubris sanctio hodiernum obseruetur (n). Praeterea, si vsusfructus formalis matri viduae concederetur: nudum liberis superesse videretur heredum nomen, nihilque vtilitatis, quod alioquin hoc vocabulo comprehenditur, ad eos pertineret. Denique, quod iniustissimum videbitur, hoc vsufructu integro ac formali maximum detrimentum inferretur legitimae liberorum portioni, quae tamen numquam censetur comprehensa, dato vsufructu in bonis parentum, sed semper excepta intelligitur, testibus GAILIO (o) & PEREGRINO (p).

(e) Meu. *ibid. n.* 26. *p.* 381.
(f) *Ius Lub. Part.* II. *Tit.* II. *Art.* XII.
(g) L. 21. C. *mandat.*
(h) Gail. *Obs. lib.* II. *cap.* CXLIV. *n.* 2.
(i) Menoch. *lib. IV. praes.* CXXXIX. *n.* 4.
(k) Mascard. *de Probat. Concl.* CXLIX. *n.* 18.
(l) Surd. *de Aliment. Tit.* II. *quaest.* XV. *n.* 12.
(m) *Nouell. XVIII. cap. III. vers. prohibemus.*
(n) L. 27. C. *de testam.*
(o) Gail. *ibid. n.* 1.
(p) Peregrin. *de Fideicomm. Art.* XII. *n.* 39.

Haec ille ὁ δεῖνα, qui vſumfructum iſtum matris ſtatutarium profligare, eoque ipſo vel de iure ciuili Romano, vel de liberis bene mereri ſtuduit. Quemadmodum itaque iam MEVIVS (q) eius ſententiam ex iure ſtatutario Lubecenſi erudite refellit: ita illa non magis concinna eſt ſtatuto noſtro, in quo matri nihil iniungitur, quod liberis reddere ac praeſtare teneatur, praeter alimenta & dotem, vel ſubſidium maternum congruum. (*Alimenten und Ausſtattung.*) Atqui exceptionem firmare regulam in caſibus non exceptis, extra omnem dubitationis aleam poſitum eſt (r). Praeterea ſupra diximus, rationem huius beneficii eſſe communionem inter coniuges arctiſſimam, & maternam, quae inde prono veluti alueo fluit, poteſtatem. Quum itaque communio illa, etiam mortuo patre, continuari cenſeatur: conſequens ſane eſt, vt viduae vſufructuariae eadem indulta ſint ſtatuto, quae maritus ex iſtis rebus habiturus eſſet, ſi vxori fuiſſet ſuperſtes (s). Ei enim STATVTVM HAMBVRGENSE hac quidem in re per omnia aequare voluiſſe viduam, liquido adparebit, ſi articulum III. cum V. paullo accuratius contenderis. Ad argumenta illa ſuperiora iam a MEVIO (t) tam ſolide reſponſum eſt, vt actum agere & aliena expilare ſcrinia merito religioni nobis ducamus.

§. XXXIV.

Hinc tenetur ad conficiendum inuentarium.

Fructus itaque omnes ſuos facere matrem viduam, vbicumque ſimilia ſtatuta exſtant, conſtanter adfirmant PECKIVS (u), COTHMANNVS (x), ZOLNERVS (y). Nec aliud vſus quotidianus, optimus ſtatutorum interpres, docet, vt fruſtra ſint, qui ex iure ciuili ſubtiliſſime philoſophantur, ſiquidem hoc numquam nos Germani niſi in ſubſidium, & ſaluis moribus atque inſtitutis patriis, recepimus. At quaeritur, an ad omnia, quae vſufructuariis iniungunt leges, & mater vidua obſtricta ſit? Et primo quidem, quod de vſufructuariis tradunt doctores, eos ad conficiendum inuentarium teneri (z), ad matrem etiam procul dubio pertinet. Primo enim bona, quae adminiſtrat, non ſunt omnia in eius dominio, ſed pro indiuiſo etiam ad liberos pertinent. Exhibitio autem inuentarii

(q) Meuius *ibid. n.* 34. *ſequ.*

(r) L. 12. §. *vlt. ff. de inſtruct. & inſtr. leg.*

(s) Cothman. *Vol.* III. *Conſil.* XXXIX. *n.* 31.

(t) Meuius *ibid. n.* 40. *ſequ. p.* 381. *ſequ.*

(u) Peck. *de Teſtam. Coniug. lib. V. cap. VI. n.* 2.

(x) Cothm. *Vol.* III. *Conſ.* XXXIX. *n.* 55. *ſequ.*

(y) Zolner. *in ſubſcript. illius conſilii Cothmanniani.*

(z) Gail. *lib.* II. *Obſ.* CLXV. *n.* 10. Caualcan. *de Vſufr. mul. relict. nu.* 142. *ſequ.*

tarii incumbere videtur omnibus, qui res alienas administrant, adeoque etiam vsufructuariis (a). Deinde idem probat STATVTVM HAMBVRGENSE (b), generatim sanciens: *Ferners, da jemande auf seine Lebezeit der Besitz oder geniesslicher Brauch aller oder etlicher Güter vermacht, soll derselbe gleichfals von allen solchen ein Inuentarium aufrichten.* In eo tantum differt vsusfructus legato relictus ab hoc legitimo, quod hic non praecise inuentarium, a persona iudiciali confectum, desideratur. Nam quod postremum argumentum est, ex moribus Hamburgensium mater iterum nuptura ad diuisionem bonorum communium obstringitur, eaque fieri non potest, nisi edito inuentario. Vnde denuo ius Hamburgense (c): *Vnd soll vorgedachte Theilung, vermöge des durch die Vormünder aufgerichteten Inuentarii, (vvelches die Wittvve mit ihrem leiblichen Eyde zu bekräftigen, und, daſs ihres Wissens alle ihres seel. Ehemannes Verlassenschafft damahls beschrieben, zu betheuren soll schuldig seyn,) und der durch die Vormünder folgends gehaltener, und zur Zeit, vvann die Wittvve sich andervveit zu verehlichen vorhabens, geschlossener Rechnung geschehen und verrichtet vverden.* Nec nos mouet, quod patri, qui iure potestatis in liberos vtitur fruitur, inuentarii conficiendi necessitas remittitur (d). Inde enim nemo iuris Germanici paullo peritior colliget, matri huiusmodi potestatem non competere iure Germanico, (quod tamen & MEVIVS (e) perperam opinatur,) multo minus existimabit, ob legem illam & matrem immunem esse debere a descriptione inuentarii. Iure enim HAMBVRGICO vti vtrique parenti eadem potestas, ita & idem conficiendi inuentarii onus incumbit. Quod enim paullo ante de matre sancitum audiuimus: idem & de patre disponitur (f) verbis: *oder vermittelst eines leiblichen Eydes ein beständig Inuentarium aller seiner Güter übergeben, und seinen Kindern erster Ehe den halben Theil--- versprechen und geben soll.* Quamobrem ex illa obligatione ad conficiendum inuentarium non sequitur, vt matrem exsortem existimemus potestatis in liberos, quum eo argumento & patri potestas omnis in eosdem deneganda esset, sed vt alterius plane generis esse dicamus potestatem, qua parentes Germani gaudent,

 &

(a) Peck. *ibid. lib. V. cap.* XXIV. *n.* 3.
(b) *Statut. Hamb. Part. III. Tit. VII. Art. VII.*
(c) *Ibid. Tit.* III. *Art.* VI.
(d) L. *fin. C. de bon. quae lib.*
(e) Mevius *ibid. d.* 80. *p.* 384.
(f) *Stat. Hamb. Part.* III. *Tit.* III. *Art.* IV.

& ab illo dominio Quiritario in liberos, quod patribus Romanis indulserat Romulus, diuersissimam.

§. XXXV.

An in eo & reliqua liberorum bona aduentitia recensenda sint?

Quamuis vero ad conficiendum inuentarium procul dubio obstricta sit mater, fructus ex bonis communibus perceptura: facile tamen patet, in illud referenda non esse, nisi bona communia, quae tempore mortis exstant, adeoque separatas esse bonorum rationes, quae ad liberos non a parentibus, sed ab extraneis, peruenerunt. Iubet enim STATVTVM matrem in inuentarium referre *alle ihres seeligen Ehemanns Verlassenschafft* (g), nec quidquam de liberorum bonis aduentitiis praecipit. Deinde quamuis pater etiam portione liberorum separatorum vtatur fruatur, donec illi annum duodeuicesimum exegerint: tamen ibi diserte excipiuntur bona, quae ad liberos illos aliunde deuenerunt, eoque pertinent verba (h): *Vnd hat der Vater in denen seinen Kindern zugetheilten Gütern die Abnutzungs-Gerechtigkeit. -- In den Gütern aber, vvelche den Kindern nach Absterben ihrer Mutter von ihrem Grofs-Vater oder Grofs-Mutter, oder andern Vervvandten anerben, hat der Vater die geniesliche Nutzung nicht, sondern vvird dieselbe den Kindern vorbehalten.* Vnde non abs re colligere nobis videmur, nec matrem vti frui illis liberorum bonis, maxime quum vsusfructus ille paternus cum eodem onere alendi educandique coniunctus sit, & tamen patri in bonis illis nihil iuris concedatur. Accedit, quod eodem modo interpretari soleant IVS LVBECENSE, nostro simillimum: vti apparet ex iis, quae ea de re disserit MEVIVS (i). Quare vix dubitare licet, ad ea bona vsumfructum maternum se non extendere, quum ad ea nec se extendat bonorum communio.

§. XXXVI.

An mater & cautionem vsufructuariam praestet? An possit alienare?

Deinde quum alioquin, qui re aliena vtuntur fruuntur, ad cautionem vsufructuariam obstricti sint, & hinc satisdare teneantur, se vsuros fruituros arbitratu boni viri (k), & quando vsusfructus finitus fuerit, restituturos, quod inde exstabit (l): quaestio oritur, an non eadem cautio a matre praestanda sit, quae vidua vsumfructum ex bonis communibus percipit? Tanto magis id videri posset adfirmandum, quanto certius constat, per IVSTINIA-NI

(g) *Statut. Hamb. ibid. Art. VI.*
(h) *ibid. Art. IV.*
(i) MEV. *ad Ius Lubec. Part.* II. *Tit.* II. *Art.* VIII. *in Addit. n.* 25. *pag.* 384.
(k) L. 1. §. 6. *ff. vsufr. quemad. cau.*
(l) L. 3. *pr.* & §. 1. *ff. eod.*

NI (m) constitutionem *solum patrem paterna reuerentia excusari & a ratiociniis, & a cautionibus, & ab aliis omnibus, quae ab vsufructuariis extraneis leges exigunt.* Vnde & matri viduae, cui vsusfructus testamento est relictus, cautionem illam remittendam esse, negant iurisconsulti eximii, GAILIVS (n) & PETR. PECKIVS (o), si vel maxime parens ei cautionis illius gratiam fecisset. Enimuero haec omnia ita comparata sunt, vt contrariae sententiae suffragari non dubitemus, partim quod eiusmodi cautionem nusquam exigunt STATVTA HAMBVRGENSIA, partim quod vsusfructus ille maternus ex ipsa lege proficiscitur, legitimus autem vsusfructus ab eo onere immunis esse solet: partim quod idem iure Lubecensi, statutis Hamburgensibus hac in re admodum simili, obtinere, testatur DAV. MEVIVS (p). Neque obstat, soli patri cautionis vsufructuariae gratiam fieri a IVSTINIANO. Praeterquam enim, quod ex iure illo deriuandum non sit ius Germanicum, ipse etiam textus ex *L. vlt. §. 4. C. de bon. quae lib.* matri Germanae manifesto fauet. Quum etenim pater *a cautionibus paterna reuerentia excusari* dicatur, & in Germania eadem matri potestas, eademque debeatur reuerentia: consequens est, vt illam non minus immunem esse a cautione vsufructuaria esse oporteat, ac Romae patrem. Neque tamen inde consequitur, vt mater, quia satisdare non cogitur, aliquid ex bonis paternis alienare ac dissipare possit in fraudem liberorum. Nam nec pater id potest iure Romano, nisi extrema vrgente necessitate (q), quum tamen eum liberis peculii aduentitii nomine non satisdare, satis constet. Sane eam bona dissipandi licentiam matri ademerunt STATVTA HAMBVRGENSIA, non modo dum conditionem adiiciunt vsuifructui (r): *vvann sie vvohl Hauſs hält*, verum etiam dum alio loco exigunt, vt mater, ad secunda vota transitura, bona mariti omnia secundum inuentarium iureiurando firmandum manifestare cogatur (s). Vnde & IVRA LVBECENSIA id diserte exprimunt (t): *Sie mag aber derselben Güter keine vveder verkauffen, versetzen noch vergeben, ohne der Erben Erlaubniſs, es vvâre dann, daſs sie dieselben bedürffie zu Vnterhaltung ihres Leibes, vvelches sie zuvor eydlich erhalten muſs.* Ne quis rem in dubium vocare, aut existimare possit, Hamburgi ea in re matri plus, quam

Iiii 3

(m) L. *vlt.* §. 4. C. *de bon. quae liber.*
(n) Gail. *lib.* II. *Obs.* CXLV. *n.* 16.
(o) Peck. *de Testam. Coni. lib. V. cap.* XXIV. *n.* 4.
(p) Meu. *ibid. n.* 82.
(q) L. *vlt.* §. 5. C. *de bon. quae lib.*
(r) *Stat. Hamb. Part.* III. *Tit.* III. *art.* X.
(s) *Ibid. art.* VI.
(t) *Ius Lub. Part.* II. *Tit.* II. *art.* 8.

quam alibi, indulgeri: rem omnem decidit RECESSVS (u) anno MDXXIX. inter amplissimum Senatum & ciues initus, & a LVNIGIO (uu) etiam editus. Eo enim cautum, primo, vt mater, liberis iam maiorennibus, nihil in bonis mutet, nihil donet, oppignoret vel vendat *ane Raht und Willen der Kinder und Dochter-Mann*, deinde, ne & vni ex liberis, sine reliquorum liberorum & generorum consensu, prae reliquis plus donet vel adsignet, & si cui etiam cognatorum consensu plus, quam reliquis, attribuerit, reliquis aestimatio pro rata debeatur, nisi inter liberos aliter conuenerit. *(Dat schal den andern Kindern, vvor ydt anders nit vervvilkoret is, an Werth naegegeven vverden.)* Praeterea ibidem additur, matrem, quae aduersus hanc communem ciuitatis sponsionem quidquam admiserit, vsufructu illo priuandam, *(so schall de Moder over die Güder darnamals nen Redent mer hebben,)* adsignandamque illi pro modo facultatum certa alimenta, *(na örer Gelegenheit eine temlicke Böringe)* reliqua vero bona a liberis maiorennibus & generis in posterum administranda. Denique alienationes omnes, a matre in fraudem liberorum factae, in perpetuum nullae esse iubentur. *Wes se also verendert, vergeven, verpandet, edder verkofft hefft, schall ock tho nenen Tyden stede syn.* Hactenus RECESSVS ille, ex quo patet, vti & frui matrem debere salua rerum substantia, nec immutare ei quidquam integrum esse in liberorum detrimentum, adeoque eam nec possessionem in vnum ex liberis in ceterorum praeiudicium transferre posse, recte statuere COTHMANNVM (x).

§. XXXVII.

An rationes reddat?

Ex eodem patet, eam nec ad rationes reddendas obstrictam esse. Quum enim iure vtendi fruendi, & quidem cum onere liberos alendi, educandi, elocandique iam adultos, gaudeat: sufficere oportet liberis, si ipsam saluam habeant substantiam, nec vlla ratio est, cur fructus, quos percipiendo suos facit, in rationes referre cogatur. Statuta sane Hamburgensia has rationes nusquam exigunt, easque & aliae leges remittunt, vti supra vidimus. Hinc, quum de rationibus a matre, ad secundas nuptias prouolante, edendis incideret quaestio, liberique vrgerent, administrationis & impendiorum notitiam sibi omnino deberi ex articulo XXI. Iuris

(u) *Recess. ciu. de anno MDXXIX. art. XXXIII.*

(uu) Lunig. *Teutsch. Reichs-Archiu. Part. Spec. Cont. IV. p.* 372.

(x) Cothmann. *Vol.* II. *Consil. XCVI.*

ris Lubecensis Tit. II. Partis II. consultus ea de re MEVIVS (xx) respondit, distinguendum esse inter res ipsas, quae possidentur a matre vidua, & inter earum fructus, nec non oeconomicam dispositionem. Ratione rerum obnoxiam esse matrem vel ideo, quod ei interdicta sit alienatio. At quod ad vsumfructum & oeconomiam attineat, nusquam ius Lubecense illi iniungere rationes, adeoque omnia, quae eo pertinent, relinquere iuri communi, quod vsumfructum in bonis liberorum aduentitiis immunem esse iubeat a reddendis rationibus (y). Et quamuis ius Romanum id tantum de vsufructu patri debito praecipiat: idem tamen sentiendum esse de matre, quoties ei non nudam administrationem, sed vsumfructum adsignent leges (z). Quin ipsam rationem id suggerere, adfirmat. Postquam enim mater domina sit fructuum, eosque sui arbitrii faciat, de suis illam ad rationes obstrictam esse non posse. Nec iure Lubecensi rem dubii quidquam habere, quandoquidem ex eo pater & mater qua vsumfructum aequiparentur, adeoque inde sequatur, vt quemadmodum illi ex iure communi; ita huic ex statutario immunitas a reddendis rationibus procul dubio competat. Hactenus MEVIVS, cuius rationes iuris etiam Hamburgici principiis quadrare, facile vnusquisque intelligit, vt adeo dubitari nequeat, quin ibi res sese eodem modo habeat.

§. XXXVIII.

An aes alienum soluat?

At quaeritur porro, annon aes alienum, a mortuo marito contractum, dissoluere teneatur mater vsufructuaria? Quod vel ideo negari nequit, quod communio illa bonorum, quae constante matrimonio inter coniuges fuit, eam etiam obstringat ad dispungenda nomina, quippe quae ipsa quoque ante diuisionem communia intelliguntur. Praeclare hoc ex iure Hamburgico antiquo demonstrat ciuis meus doctissimus, CONR. DIETERICVS VOLKMANN, I. V. D. in Dissertatione, quam sub praesidio viri celeberrimi IVSTI HENNINGI BOEHMERI habuit (a), vsus quippe codice antiquo, lingua Saxonica scripto, & glossis satis notabilibus instructo, in quo multa eius generis habentur, quae postea quodammodo temperauit temporum recentiorum humanitas. Sic sane communio illa aeris alieni cessat, facta diuisione, nec coniux superstes obligatur

(xx) Meu. *ibid. Addit. ad. n. 77. pag.* 384.

(y) Petr. Frid. Mindan. *de Mandat. lib. II. cap.* XLIX. *n. 3. sequ.*

(z) Decius *in Consil.* CCCXLIX. *n.* 10.

(a) Volckmann. *Diss. de commun. aeris alieni inter coniug. Hamb.* §. XIX. *sequ.*

tur, si liberi diuisi postea aes alienum contraxerint (b), quamuis id sciente matre factum dicatur (c). Si post diuisionem emergat nomen, quod antea ignoratum est, pater quidem materue directe conueniri potest (d): neque tamen ei negari potest regressus aduersus liberos separatos (e), qui non datur, si doceri potest, nomen hoc tempore diuisionis in computationem patrimonii venisse (f). Concurrentibus creditoribus, vidua ratione dotis & illatorum non modo aliis hypothecariis antiquioribus non praefertur, sed & illata illa creditoribus manent obnoxia, nec quidquam STATVTO (g) excipitur, *als vvas ihr nach ihres Mannes Tode, oder auch nachdem derselbe entvvichen, anstirbt, dessen hat sie billig samt ihren Kindern zu geniessen, und haben ihres Mannes Creditoren keine Forderung oder Zuspruch daran, es sey dann, dass sie sich anderes verschrieben.* Quod tamen omnino intelligendum de aere alieno, constante matrimonio contracto. Quod si enim viro iam aliquantum debenti nupserit mulier: permultum interest, bona fide nupserit, & inito demum matrimonio moles aeris alieni ita increuerit, vt bonis demum labatur maritus, an sponsus dissimulato aere alieno quantitatem aliquam substantiae ab aere alieno immunem professus sit. Priore enim casu uxor viduaue abscisse tenetur, & ne illatorum quidem salua illi est repetitio. De posteriore diserte cauet STATVTVM (h): *Es sollen der Iungfrauen oder Wittvven Güter, vor die Schuld, so vorhin gemacht, sie haben in vvährender Ehe Kinder erzeugt oder nicht, keinesvveges gehalten oder verpflichtet seyn, und solle der Mann seiner Hausfrauen Haupt-Stul, ohne der Freunde Willen, zu beschvveren nicht mächtig seyn.* Qua de re quum multae lites oriri soleant, de iis componendis vel maxime laboratum in iam laudata dissertatione (i). Dura ergo satis ea in re est viduarum Hamburgensium conditio, qua se eximere non possunt, nisi vel cessione bonorum, qualis describitur in STATVTO nostro (k), vel pactis dotalibus, quibus communionem illam bonorum aerisque alieni euitari posse, nemo dubitat (l). Sed haec omnia

(b) Idem *ibid.* §. XXII.
(c) *Stat. Hamb. Part.* II. *tit.* VI. *art.* II.
(d) L. 13. C. *si cert. pet.* & *l.* 25. C. *de pact.*
(e) Volckm. *ibid.* §. XXIII.
(f) Idem *ibid.* §. XXVI.
(g) *Statut. Hamb. Part.* II. *Tit.* V. *art. X.* iuncto *art.* XIII. & XIV.
(h) *Ibid. art.* XI.
(i) Volckmann. *ibid.* §. *XXIX.* & *sequ.*
(k) *Stat. Hamb. Part.* II. *Tit.* XI. *Art.* XV.
(l) *Ibid. Artic. XI.*

omnia, vti diximus, a viro doctiſſimo tam ſolide explicata ſunt, vt plura addere idem futurum ſit, ac actum agere.

§. XXXIX.

Tenetur alere & educare liberos, eosdemque elocare.

Denique inter onera matris vſufructuariae etiam eſt obligatio liberos alendi, educandi, elocandique, quod non modo in STATVTO HAMBVRGENSI, ſed &, quae ſupra attulimus, Neoburgenſi, Suſatenſi, Colonienſi, & aliis ei imponitur. Sane id exigunt verba: *Iedoch iſt ſie denſelben nothvvendige alimenta, ſo vvohl auch, vvann es die Zeit und ihre Iahre erfordern, ein billiges Heurath-Gut und Ausſteuer, Geſtalt und Gelegenheit der Güter nach, zu geben verpflichtet.* Tenetur itaque mater liberos alere; idque adeo verum eſt, vt ſi id facere neglexerit, vſufructu excidat, & ad rationes reddendas procul dubio teneatur: maxime quum ne pater quidem vti frui poſſit peculio liberorum aduentitio, ſi alimenta iiſdem deneget, quod concepto a ICtis Ienenſibus reſponſo illuſtrat RICHTERVS (m). Debent praeterea alimenta aeque ac educatio ita comparata eſſe, vti familiae dignitas & vires patrimonii exigunt, adeoque, conquerentibus cognatis, nimis parce ac duriter haberi liberos, procul dubio partes interponet magiſtratus, iiſque alimenta decernet. Praeterea, quum alimenta, non quidem legato relicta (n), ſed ex officio a parentibus debita (o), etiam ſtudia ac diſciplinam complectantur; nullum eſt dubium, quin mater filios pro familiae dignitate facultatumque ratione, ac ſecundum ipſorum filiorum propenſionem, huic vel illi vitae generi, ſtudiis, artibus, opificiis adſuefacere, ſumtusque eam in rem ex bonis communibus ſuppeditare debeat. Quamuis enim hoc non exprimat ſtatutum, vbi de matre loquitur: paullo ante tamen patri iniungit, vt etiam ſeparatis liberis: quamdiu eorum bonis vtitur fruitur, id praeſtet officium, *er ſolle dagegen ſchuldig ſeyn, die Zeit liber ſeine Kinder nicht allein zu alimentiren, ſondern auch, da ſie tüchtig, zu denen ſtudien, Kauffmann-ſchafft oder Handvvercken auf ſeine Koſten zu halten* (p). Vnde iure colligere videmur, tanto magis id a matre deberi liberis non ſeparatis, quamdiu communia bona pro indiuiſo poſſidet, fructuſque omnes indiſtincte ſuos facit. In dotatione quoque & elocatione liberorum rationem habendam eſſe facultatum, verba ſtatuti: *Geſtalt und Gelegenheit der Güter nach*, ſatis clare indicant. Id vero vidua aeſtimat, adhibi-

(m) Richt. *lib.* I. *Deciſ.* XVIII. §. III. *deb. l. 6.* §. 5. *ff. de Carbon. edicto.*

(n) L. 6. *ff. de alim. vel cibar. leg.*

(o) L. 4. *ff. vbi pupill. educ. vel mor.*

(p) *Stat. Hamb. Part.* III. *Tit.* III. *art.* IV.

tis liberorum propinquis, aut si forte parum inter istos conueniat, magistratum hic quoque partes interponere debere, nemo facile dubitauerit (q). Quid vero si liberi a matrimonio abhorreant, & vitam monasticam, qualis inter protestantes maxime sequiori sexui reseruata est, malint eligere? Etiam eo casu matrem teneri ad elocationem, nullum est dubium. Nam & virgini, ingressurae religionem, dos debetur, & quum sine ea in monasterium non pateat aditus, eam non minus necessariam esse statuunt ICti, quam illam, quae nupturis datur (r). Neque est, quod cuiquam iniusta aut simoniae adfinis videatur illa dotis a moniali exactio, quamuis ita visum sit ZEG. BERN. VAN ESPEN (s), quum nec χαρίσματα Spiritus Sancti veneant, nec alio nomine detur haec pecunia, quam vt monialis alimenta, quoad vixerit, ex monasterii bonis accipiat. Quem contractum nihil iniqui aut absurdi continere, iam ab aliis abunde est demonstratum (t). Et hinc in STATVTO COLONIENSIVM, supra (§. XX.) adlato, diserte exprimi animaduertimus, matrem etiam religionem ingressuris liberis dotem, aliasue impensas, praestare debere, verbis: *und seine Kindere damit ahnbestatten, geistl. oder vveltlichen Standes, so als es den Freunden, und den Magen beduncht gerathen seyn.*

§. XL.

Finitur vsusfructus hic morte, & abusu.

Reliquum est, vt, quibus modis finiatur hic vsusfructus, dispiciamus. Eorum primus est mors, quae omnia soluit. Quamuis enim in Thuringia aliisque quibusdam locis eo beneficio excidat mater, simulac liberi alimenta non amplius percipiunt (u): multo liberaliores tamen maiores nostri vsumfructum illum ad diem vsque supremum durare voluerunt, modo viduitatem anteferre decreuerit secundis nuptiis, & rem familiarem ita curet, vti decet frugalem matrem familias. Has enim conditiones diserte exprimit statutum nostrum. Si ergo vidua genio indulgeat, bonaque dissipet, vel aes alienum sine necessitate contrahat: procul dubio cessabit vsusfructus, ea de caussa illi a lege concessus, quod videretur liberis bene ac prudenter consultura. Id quod & aliis legibus, supra citatis, cautum esse, animaduertimus, in primis LVBECENSIBVS (x), ad quae multa, quae huc pertinent, notauit MEVIVS. Id

(q) L. 5. pr. ff. de agnosc. al. lib.

(r) Zoes. ad Digest. lib. XXXVII. tit. VII. n. V.

(s) Espen. de Iure ecclef. Part. I. tit. XXVI. cap. I. sequ.

(t) Fleischer. Einleit. zum geistl. Recht. lib. I. cap. XIX. §. XXII.

(u) Richter. Part. I. Decis. XVIII. nu. V. & Vol. I. Part. IV. Consil. I. n. 23.

(x) Ius Lubec. Part. II. Tit. II. Art. VIII.

Id addere viſum eſt, iure Lubecenſi etiam ingreſſu matris in monaſterium hunc vſumfructum finiri. Illud enim diſerte diſponit: *Will ſich die (Frau) aber anderweit verehlichen, oder in ein Cloſter oder Gottes-Hauſs einkauffen, ſo muſs ſie mit den Kindern theilen.* Quamuis enim conditio nubendi alias per ingreſſum in religionem non dicatur exiſtere (y), adeoque iterum nupta videri nequeat, quae ſe vitae illi ſolitariae addixit: certum tamen eſt, eam eatenus mortuam cenſeri, quatenus ingreſſa monaſterium, nec poſſidere amplius bona, nec eadem adminiſtrare, liberoſque alere ac educare poteſt: vt adeo hic opus non ſit doctrina ACCVRSII (z), religionem ingreſſos capitis deminutionem pati, ac ciuiliter mori, cenſentis.

§. XLI.

Itemque ſeparatione liberorum vel voluntaria, vel neceſſaria ob ſecundas nuptias.

Finitur deinde idem vſusfructus ſeparatione liberorum. Quum enim ſeparatis in paternis materniſque bonis nihil omnino iuris ſit (a), adeoque hi pro emancipatis, quin pro mortuis, habeantur (b): facile patet, peracta ea diuiſione, matrem portionem bonorum communium, ad ſe devolutam, non amplius iure vſusfructus, ſed proprietatis poſſidere. Perinde autem eſt, ſiue ſua ſponte liberos a ſe ſeparet, & ad erciſcundam prouocet familiam, eoque facto anteueniat diuiſionem neceſſariam, quod omnino ei licet (c): ſiue ad ſecundas nuptias tranſitura, id facere cogatur. Neque enim prius poteſt alterius viri torum conſcendere vidua, quam bona diuiſerit cum liberis. Idque volunt verba STATVTI (d): *Da aber die Wittwe ſich anderweit verehelichet, ſoll ſie vor dem Beylager mit ihren Kindern alle Güter theilen.* Quare melior eſt patris vidui conditio, cuius ſecundas nuptias non turbat omiſſa diuiſio bonorum, modo ea ſuſcipiatur intra menſem, (*innerhalb 4. Wochen nach dem ehelichen Beylager.*) (e) Quod ſi ergo ante nuptias mater confectum a tutoribus inuentarium iureiurando confirmet, & ſecundum illud bona omnia rite diuidat: vſusfructus ille exſpirat, & ipſa aeque, ac liberi, portiones ſuas iure dominii poſſidere incipit.

(y) *Nouell.* CXXIII. *cap. XXXVII.* Couarruu. *lib.* I. *Reſol. XIX.*

(z) Accurſ. *ad Nouell. V. cap. V.* Zoeſ. *ad Dig. lib.* IV. *tit.* V. *n.* 6.

(a) *Stat. Hamb. Part.* III. *Tit.* III. *art.* 2.

(b) Meu. *ad Ius Lub. Part.* II. *tit.* II. *art.* XXXIII. *n.* 128.

(c) Cothmann. *Conſil. V. n.* 134. & *ſequ. Vol.* I.

(d) *Stat. Hamb. Part.* III. *Tit.* III. *art.* VI.

(e) *Ibid. art. IV.*

§. XLII.

Quomodo tunc fiat bonorum diuisio?

Qualis ea ſit portio, viduae liberis tunc adſignanda, ignorare nos non patitur STATVTVM (f). Primo enim vidua praecipit ex bonis communibus optimum lectum, prout nuptiarum die ſtratus ornatuſque ſtetit, itemque veſtes, linum, lanam, quantum horum geſtauit aut intulit, ac praeterea ornamenta, (*ihre Leibes Zierung*,) veluti torques, annulos, cingula, omniaque huius generis, quibus conſtante matrimonio vti conſueuit, ſiue iſta a parentibus, ſiue a marito ante matrimonium, vel eo durante acceperit. Deinde reliqua bona partiuntur mater & liberi, & ita quidem, vt ſi duo pluresue ſint ſuperſtites, mater trientem, liberi dodrantem; ſin vnicus filius filiaue vnica viuat, mater ſemiſſem, alterumque filius vel filia capiat. Qua in re denuo melioris conditionis eſt pater, qui pluribus liberis ſemiſſem tantum, vnico filio vel filiae vnicae trientem bonorum communium adſignat, & praeterea portione illa liberorum vtitur fruitur vſque ad annum duodeuiceſimum (g).

§. XLIII.

Concluſio diſſertationis.

Sed veremur, ne calamo iuſto plus indulgentes, non diſſertationem ſcribere, ſed iuſtum commentarium inſtituere videamur. Solet enim ita euenire, vt in tanta materiae, nondum a quoquam ſatis explicatae, vbertate aliud ex alio incidat, atque ita praeter animi ſententiam diſſertationis modum excedamus. Quod ne fieret, telam abrumpendo breuitatis; quam illam longius pertexendo ingenii laudem conſectari maluimus. Hinc & de aequitate ſtatuti quidquam monere ſuperſedimus, partim quod ea res ad legiſlatoriam potius, quam conſultatoriam vel iudicialem, iuriſprudentiae partem pertinet, partim quod de ea dubitaturum neminem, exiſtimemus, qui ea, qua decet, pietate pretium ſtatuit beneficiis, a parentibus acceptis, & paullo accuratius meditatur illa PAVLLI Apoſtoli (h): *ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις, τοῦτό ἐστι καλὸν καὶ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Gratias referre parentibus, id vero bonum atque acceptabile eſt coram Deo.* Et huic quidem rerum omnium parenti nos, actis gratiis, ſtudia noſtra in poſterum quoque vnice commendamus.

(f) *Ibid. d. art. VI.*
(g) *Ibid. d. §. IV.*
(h) 1. *Tim. V.* 4.

DE

DE LVBRICITATE IVRISIVRANDI SVPPLETORII.

EXERCITATIO XVII.

Σύνοψις.

§. *I. Omnes gentes iusiurandum pro vinculo adstringendae fidei habuerunt. §. II. Hinc eius vsus in foro frequentissimus. §. III. Iurisiurandi frequentia confessio perfidiae humanae est. §. IV. Vnde tot periuria? §. V. Instituti ratio, & partitio dissertationis. §. VI. Differentia iurisiurandi voluntarii, necessarii, & iudicialis vulgo tradita. §. VII. De ea* ἐκλογίσις. *§. VIII. Quid iusiurandum suppletorium? & an illud secundum ius Rom. deferendum sit, si semiplene probatum? Quod negatur. §. IX. Quia primo iura ignorant semiplenam probationem. §. X. Deinde quia vnum testem audiri vetant. §. XI. Tum quia, actore plene non probante, reus absoluitur. §. XII. Respondetur aduersae partis argumentis, & §. XIII. ostenditur, in supplementum iurantem testem fieri in propria caussa. §. XIV. Immo de credulitate iurantem testari de re propria, quam ipse ignorat. §. XV. Iusiurandum hoc fundamentum non reperit in legibus nostris. §. XVI. veluti in L. 31. ff. de iureiur. §. XVII. Multo minus in L. 3. C. de reb. cred. §. XVIII. Denique vulgarem doctrinam de iureiurando suppletorio veterum praxi repugnare, ostenditur exemplo, ex Gellii Noctibus Atticis depromto. §. XIX. An in conflictu probationum pro reo pronunciandum sit? §. XX. Iusiurandum tamen suppletorium vsus adprobat. §. XXI. Illud caute deferendum. §. XXII. Requiritur primo probatio semiplena. Ergo testem de ipsa re deposuisse oportet. §. XXIII. Nec in ipso testimonio debet vitii quidquam esse. §. XXIV. Quid si per instrumentum semiplene probatum? §.*

 XXV.

XXV. Deinde semiplenam probationem oportet esse profectam a teste rei conscio. An & de credulitate iurandum? §. XXVI. Tertio iurans debet esse vir integrae atque exploratae fidei. §. XXVII. Quarto caussa non debet respuere iusiurandum suppletorium. Quales sint illae caussae? §. XXVIII. Quinto semiplena probatio non debet esse elisa. §. XXIX. An & petendum semper sit iusiurandum suppletorium? Conclusio dissertationis.

§. I.

Omnes gentes iusiurandum pro vinculo adstringendae fidei habuerunt.

QVamuis, vt eleganter philosophatur CICERO (a), *homines hominum caussa sint generati, vt ipsi inter se alii aliis prosint, & in hoc naturam* **ducem** *sequantur, communes vtilitates in medium adferant, & mutatione officiorum dando accipiendoque, tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuinciant hominum inter se societatem:* tantum tamen abest, vt ad finem hunc pulcerrimum omnes cogitationes, omniaque consilia sua referant, vt, quae est ingenii humani prauitas, plane in contraria nitantur. Sane quum fundamentum iustitiae haut postremum sit fides, id est, dictorum conuentorumque constantia & veritas: nihil frequentius accidere animaduertimus, quam vt alter alterius opibus, fortunis, existimationi, quin ipsi vitae ac sanguini, quibus nihil est homini carius, insidias struat, iisque decoribus, quibus hominem reliquis animantibus praestare voluit benignissimum Numen, ad opprimendos euertendosque homines turpiter abutatur. Hinc innumerae fraudes, machinationes, mendacia, ad decipiendos circumueniendosque alios comparata, quibus excogitandis tam idonei sunt homines, etiam ceteroquin stupidissimi, vt idem CICERO (b), *nullam esse*, conqueratur, *tam detestabilem pestem, quae non homini ab homine nascatur.* Quae quum ita sint, cogitandum omnino fuit de mediis quibusdam vel cautionibus, quibus, tamquam fraenis, cohiberetur hominum perfidia, eoque consilio gentes fere omnes ad iurisiurandi religionem, tamquam ex compacto, confugerunt, vt, quos non ipsa ratio, & impressa omnium animis lex diuina, eos a fallendo deterreret reuerentia Numinis, praesentia sua omnia implentis, in ipsosque penetrantis animorum recessus, quod denique possit, quae velit, omnia, velit autem pro iustitia sua perfidiam suique contemtum sempiternis suppliciis vindicare.

(a) Cic. *de Off. libr.* I. *cap.* VII. (b) Cic. *ibid. libr.* II. *cap.* V.

dicare. Hinc Aegyptii, DIODORO SICVLO (c) teſte, iusiurandum vocabant *μεγίστην τῶν παρ' ἀνθρώποις πίστιν*, *maximam inter homines fidem*, & PHILO (d) *τὸ πίστεως βεβαιότατον σύμβολον*, *firmiſſimum fidei ſignum:* denique legati Romanorum ad Coſroem apud PROCOPIVM (e) *τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁπάντων ὕστατόν τε καὶ ἐχυρώτατον τῆς εἰς ἀλλήλους πίστεώς τε καὶ ἀληθείας ἐνέχυρον*, *ſummum omniumque firmiſſimum mutuae inter homines fidei ac veritatis fundamentum.* Perſuadere enim nemo ſibi poteſt, ei vlla in re fidem tuto haberi, quem ne Numinis quidem reuerentia, certiſſimumque diuinae vindictae periculum a mendaciis abſterreat.

§. II.

Hinc eius vſus in foro frequentiſſimus.

Nulla itaque eſt vitae pars neque publicis, neque priuatis, neque forenſibus, neque domeſticis in rebus, in qua iurisiurandi vſus non ſit frequentiſſimus. At nuſquam tamen frequentior, quam in foro & iudiciis. Quotieſcumque enim nec teſtium, nec inſtrumentorum fide, nec aliis probationibus legitimis inſtrui poteſt iudicantium religio, toties vel litigantes, vel ipſe iudex, ad iusiurandum, tamquam ad ſacram anchoram, confugit. Hinc vti PAVLLO (f) Apoſtolo iusiurandum ideo eſt *πάσης ἀντιλογίας πέρας*, *omnis controuerſiae finis:* ita eiuſdem nominis iuriſconſultus iſtud adpellat *litium compendium* (g). Denique CAIVS noſter (h), *maximum expediendarum litium remedium in vſum veniſſe iurisiurandi religionem*, eleganter obſeruat. Ceterum hunc iuramentorum vſum non modo Hebraei, Graeci, Romani, ceteraeque gentes paullo humaniores probarunt, ſed & priſci Germani, qui alioquin, teſte VELLEIO PATERCVLO (i), *lites armis diſcernere, non iure terminare ſolebant.* Francis enim, aliiſque Germanicae originis gentibus eo ſanctius & liquidius videbatur iusiurandum, quo plures illud ſuis ſacramentis firmarent, quos illi vocabant CONSACRAMENTALES, CONIVRATORES, quin & aliquando COMPVRGATORES, eo, quod obiectum reo crimen vna cum eo ſacramentis ſuis eluerent. Qui mos tanti erat maioribus noſtris, vt saepenumero non modo *ſexta, ſeptimaque manu*, (quod poſtremum deferentes iusiurandum in legibus Germanicis dicuntur *einen beſiebnen* (k) ſed & *decima*, quin & *centeſima* aliquando iuratum lega-

(c) Diod. Sic. *libr.* I. *Biblioth. cap.* LXXVII.

(d) Philo *de Plantat. Noae. pag.* 225.

(e) Procop. *de Bello Perſico. lib.* II.

(f) *Hebr.* VI. 16.

(g) Paull. *Recept. Sent. libr.* II. *tit.* I. §. I.

(h) L. 1. *ff. de iureiur.*

(i) Vellei. Paterc. *libr.* II. *cap.* CXVIII.

(k) Thomaſ. *Diſſ. de occaſ. concept. & intent. Conſtit. Crim. Carolinae* §. XV.

legamus. Qua de re plura iam differuerunt HIER. BIGNONIVS (l), IO. SCHILTERVS (m), & CAR. DV FRESNE (n), vt iam praetermittamus IVRIS FEVDALIS textus (o), in quibus expressissima notantur moris istius antiqui vestigia, quosque doctissimus harum consuetudinum interpres, BITSCHIVS (p), praeclare, suo more, illustrauit. Quae sane omnia satis, vt opinor, demonstrant, nullum hominibus medium definiendarum litium visum esse certius atque expeditius iureiurando, idque ideo, quod sempiternae beatitudinis, cuius desiderio omnes trahimur, neminem tam negligentem futurum crederent, vt Dei, seuerissimi iudicis, vindictam in se verbis conceptissimis prouocare, quam veritatem profiteri malit.

§. III.

Iurisiurandi frequentia confessio perfidiae humanae est.

Enimuero quod de aliis cautionibus, quas in contrahendo adhibere solent homines, grauiter censuit SENECA (q), id & de iureiurando verissimum esse arbitramur, esse nimirum illud *turpem humano generi fraudis ac nequitiae confessionem.* Si omnibus pro eo, ac decet, inesset pudor ac iusti honestique reuerentia: neminem profecto adigeremus in verba nostra, sed serio quid adfirmanti non minus fidem haberemus, quam tangenti aram, & per omnia sacra deieranti. Vere enim ab AESCHYLO apud STOBAEVM dictum est:

Ουκ ἀνδρὸς ὅρκοι πίστις ἀλλ᾽ ὅρκων ἀνήρ.

Dat fidem vir iuriiurando, non iusiurandum viro.

Iam quum nec exploratae fidei homini credamus, nisi Iouem lapidem iuranti, quin & sic nobis vix satis cautum arbitremur, nisi & alia eaque euidentissima argumenta accedant: quid aliud quaeso agimus, quam vt perfidiam humanam vltro agnoscamus, hominique ab homine nihil omnino tuto credi, non sine generis nostri dedecore profiteamur?

§. IV.

Vnde tot periuria?

Sed vt turpem humano generi esse hanc fraudis ac nequitiae humanae confessionem fateamur: ingenua tamen est, atque ita comparata, vt eam ipsa veritas expressisse videatur. Res ipsa enim docet, ne iureiurando quidem obstrictis tuto semper fidem haberi, nedum iniuratis, caussasque esse quam plurimas, cur tam saepe

(l) Bignon. *ad Marculf. lib.* I. *cap.* XXXVIII.

(m) Schilter. *Exercit.* XXIII. §. VI.

(n) Carol. *du* Fresne *Glossar. med. &* *infim. latin. vocibus* iurare & iuramentum.

(o) *I. Feud.* 4. §. 2. *II. Feud.* 33. *in pr.* *II. Feud.* 41.

(p) Bitsch. *in Comment. ad II. Feud.* 32. *p.* 582.

(q) Seneca *de benef. libr.* III. *cap.* XV.

pe vacillet iurisiurandi fides. Primo enim ſunt, qui Deum vel exſiſtere, vel, ſi exſiſtat, res humanas curare negant. Horum tu, quaeſo, iuriiurando aliquid committas, quod ſeruatum velis. Iurabunt enim per omnia ſacra, quae nulla eſſe exiſtimant,

Atque ideo intrepidi quaecumque altaria tangent,

vti iam vidit poeta φιλοσοφώτατος, & qui hunc locum praeclare perpoliuit, IVN. IVVENALIS (r). Deinde quamuis ita natura comparatum ſit, vt, qui quid impie ſcelerateque commiſerint, accuſatorem ac carnificem in ſe atrociſſimum perſentiſcant: menti tamen peccandi conſuetudo aliquando veluti callum obducit, omnemque ratiocinationem ſuffocat atque intercludit praerupta audacia ac temeritas, quae non procul ab inſania abhorret. Quam facile vero improbi iſti & κεκαυτηριασμένοι τὴν ἰδίαν συνείδησιν (s) vel mille ſe polluent periuriis, priuſquam vel minimo impietatis ſuae ſenſu adficiantur? Adhaec interna illa laniena, vel, vti APOSTOLVS (t) vocat, οἱ λογισμοὶ μεταξὺ ἀλλήλων κατηγοροῦντες, *illae accuſantes ſe inuicem cogitationes* tum demum ſe exſerere ſolent in improborum animis, quando iam in crimen prorupit audacia, factumque infectum fieri amplius non poteſt: Tunc demum ſua quemque fraus, ſuumque flagitium agitat, terretque quam maxime: Tunc demum animum excruciant aſſiduae illae ac domeſticae furiae, dieſque ac noctes malefactorum poenas a conſcelerato eiuſmodi homine repetunt. Antequam ergo oboriantur illi animi tumultus, iam admiſſum erit periurium, cauſſaque ſe cecidiſſe dolebit is, cui ſpes, de alterius religione concepta, tam turpiter impoſuerat. Sunt praeterea, quos ſumma atque infinita Dei miſericordia, qua vel maxime a peccando reuocari debebant, ad periuria exſtimulat. Ea enim & profligatae audaciae hominibus ſpem iniicit certiſſimam, Deum aut votis, donariis, precibus placatum iri, aut tardius exacturum poenas, aut leniori ſupplicio ſatisfieri ſibi paſſurum. Quae vno veluti faſciculo complexus IVVENALIS (u):

Eſt alius (inquit,) *metuens, ne crimen poena ſequatur,*
Hic putat, eſſe Deos, & peierat, atque ita ſecum:
Decernat, quodcumque volet, de corpore noſtro:
Iſis, & irato feriat mea lumina ſiſtro:
Dummodo vel caecus teneam, quos abnego, numos.

(r) Iuuenal. *Satyr.* XIII. *v.* 86. *ſequ.*
(s) 1. *Tim. IV.* 2.
(t) *Rom. II.* 15.
(u) Iuuenal. *ibid. v.* 90. *& ſequ.*

& quibusdam interiectis (x):

Vt si magna, tamen certe lenta ira Deorum est.
Si curant igitur cunctos punire nocentes;
Quando ad me venient? sed & exorabile Numen
Fortasse experiar, solet his ignoscere. Multi
Committunt eadem diuerso crimina fato:
Ille crucem pretium sceleris tulit; hic diadema.
Sic animum dirae trepidum formidine culpae
Confirmant.

Accedit, quod plurimos impotens regnandi cupiditas, alios inexplebilis opum sitis, alios famae ac honoris studium, alios infamiae metus in transuersum rapit. Atqui primi generis homines sibi cum Iulio Caesare laudi ducent, *ius regnandi gratia violare* (y), vel cum Lysandro, Lacone, apud PLVTARCHVM (z), τὺς παῖδας ἀστραγάλοις δεῖν ἐξαπατᾶν, τὺς δὲ ἄνδρας ὅρκοις, *pueros talis, viros sacramentis fallere oportere*, contendent. Secundi generis Euclíones tamquam Labrax PLAVTINVS (a), *iusiurandum rei seruandae, non perdendae, conditum esse*, existimabunt, neque Iouem iurare lapidem dubitabunt, si recitata tam breui formula, vel lucro insigni potiri, vel imminens ollae suae periculum auertere possint. Potius tacite secum voluent illa IVVENALIS (b):

Et phthisis, & vomicae putres, & dimidium crus
Sunt tanti? Pauper locupletem optare podagram
Ne dubitet Ladas, si non eget Anticyra, nec
Archigine. Quid enim velocis gloria plantae
Praestat, & esuriens Pisaeae ramus oliuae?

Ita & qui ad honorem omnia referunt, peierare profecto malent, quam existimationis adire periculum; ne quid dicam de periuriis amantium, quae fere in prouerbium abierunt. Nimirum in omnes improbos cadit periurii suspicio, & *qui mentiri solet*, vt recte obseruat CICERO (c), *peierare etiam consueuit. Quem ego, vt mentiatur, inducere possum: vt peieret, exorare facile potero. Nam qui semel a veritate deflexit, hic non maiore religione ad periurium, quam ad mendacium, perduci consueuit. Quis enim deprecatione Deorum, non conscientiae fide, commouetur?* Tam multae variaeque sunt, quae iurisiurandi fidem eleuant, caussae, vt omnino pertinere

[x] Idem *ibid, v.* 100. *& sequ.*
[y] Sueton. *in Iul. Caes. cap. XXX.*
[z] Plutarch. *in Apophthegm. Lacon. Apophth. XCIV.*
[a] Plaut. *in Rudent. Act. V. Scen. III. v.* 18.
(b) Iuuen. *Ibid. v.* 95. *sequ.*
(c) Cic. *pro Q. Rosc. Cap. XVI.*

nere videatur ad religionem iudicis, cauere, ne caussa temere litigantium linguae committatur, quamdiu vlla alia superest eam expediendi ratio.

§. V.

Instituti ratio, & partitio dissertationis.

Enimuero cum omnium iuramentorum fluxa admodum fides est, tum eius vel maxime, quod semiplene, vt aiunt, probantibus a iudice defertur, eum in finem, vt quod probationi ad integritatem deest, religiosa illa adseueratione sua suppleant, & tunc superiores ex foro discedant. Quum enim hic suo sibi quisque testimonio suffragetur, nemo autem temere iudex satis aequus atque incorruptus esse soleat in caussa propria: facile profecto patet, rem periculosae plenam aleae esse, exigere iusiurandum suppletorium. Accedit, quod, eo iureiurando in forum semel admisso, obseruante HVGONE DONELLO (d), *magna fenestra aperta est malis ac imperitis iudicibus, pro libidine pro hoc aut illo pronunciandi. Quidquid enim pro alterutro adlatum fuerit, semper iudici color paratus esse solet ad iusiurandum hoc illi deferendum, dum eum semiplene probasse censet, qui reuera nihil idoneum attulit, adeoque facile in spinosa illa ac perplexa quaestione de semiplena probatione latebram sententiae inuenit.* Quae quum ita sint, de LVBRICITATE IVRISIVRANDI SVPPLETORII quaedam commentari in praesenti animus est. Quandoquidem vero genuinum iurisprudentiae cultorem nec τὴν θεωρίαν negligere, & ad vsum forensem omnia referre decet: nos quoque, vtriusque habituri rationem, dissertationem ita partiemur, vt primum, an hoc iusiurandum in iure ciuili praesidium reperiat, deinde quum ei semel in foro locus sit concessus, qua demum adhibita cautione a iudice deferri oporteat, paullo diligentius inquiramus. Faxit Deus feliciter!

§. VI.

Differentia iurisiurandi voluntarii, necessarii, & iudicialis vulgo tradita.

Quod ad prius tractationis nostrae caput attinet, neminem, sacris nostris initiatum, arbitramur ignorare, in rubrica DIGESTORVM de iureiurando (e) tria eiusdem genera recenseri, VOLVNTARIVM puta, NECESSARIVM & IVDICIALE. Haec ita distinguunt GLOSSA (f), eamque sequuti doctores, veluti ZASIVS (g), SCHNEIDEWINVS (h), WESENBECIVS (i), & plerique omnes, qui scri-

(d) Donell. *lib. XXIV. Comment. cap. XIX. n. 41. sequ.*

(e) *lib.* XII. *Dig. tit.* II.

(f) Glossa *ad l.* 1. *ff. de iureiur.*

(g) Zasius *ad rubr. Dig. de iureiur.*

(h) Schneidew. *ad* §. 11. *Inst. de action. n. 9. sequ.*

(i) Wesenb. *Paratitl. Dig. lib.* XII. *Tit.* II. *n.* 7. *&* 10.

ſcribendis commentariis componendiſque iuriſprudentiae ſyſtematibus animum adpulerunt, vt VOLVNTARIVM eſſe dicant, quod pars parti deferat extra iudicium per modum conuentionis: IVDICIALE, quod itidem pars parti deferat, ſed in foro, vnde & non niſi ab interloquente iudice probatum vel praeſtandum vel referendum ſit: NECESSARIVM denique, quod parti alterutri a iudice delatum neceſſario ſit praeſtandum, nec referri vmquam poſſit. Ex quibus porro definitionibus manifeſtam eſſe aiunt denominationem. *Voluntarium* enim dici, quia a mero partium arbitrio pendeat (k), quodque & ab eo, cui delatum, & cui relatum ſit, recuſetur liberrime (l), ſiquidem nemo ideo, quod oblatam ſibi iurandi conditionem adſpernatus ſit, pro confeſſo habeatur: *iudiciale*, quoniam non niſi in iudicio deferri, & iudice demum interloquente praeſtari referrique poſſit (m): *neceſſarium* denique, quia & exigente neceſſitate a iudice deferri (n), & ſemel delatum neceſſario praeſtari oporteat (o). Poſtremum porro iurisiurandi genus, quod NECESSARIVM vulgo adpellitant, alii in duas, alii in tres ſpecies diſtinguunt. SCHNEIDEWINVS (p) enim huc refert iusiurandum SVPPLETORIVM, PVRGATORIVM & IN LITEM, quum vltimam ſpeciem reliqui fere omittant. Illa enim omnia a iudice deferri cenſent, & *hoc* quidem ad aeſtimandam rem, de qua litigatur; *illud* ad elidendam, quam quis incurrit, ſuſpicionem; *illud* ad ſupplendam probationem ſaltim ſemiplenam, pro alterutro militantem. Ita fere rem explicari videas ab omnibus, qui doctrinam de iureiurando vel perfunctorie, vel ex inſtituto tradiderunt, vt ſuperuacuum futurum ſit, rem vulgo notam teſtimoniis firmare.

§. VII.

De ea iurisprud.

Attamen ſi dicendum, quod res eſt, non tam expedita videtur haec doctrina, quam vulgo videtur. Quamuis enim inſcriptio tituli tria recenſeat iurisiurandi genera: agnoſcere tamen illa non videtur CAIVS (q), qui duobus contentus, *vel ex pactione ipſorum litigatorum vel ex auctoritate iudicis controuerſias decidi, docet.* Praeterea ipſae illae tres iurisiurandi ſpecies in toto illo titulo nuſquam perſpicue definiuntur, adeoque fieri non potuit, quin mirae naſcerentur prudentum noſtrorum diſſenſiones. Hinc

(k) L. 26. §. *ult. ff. de iureiur. l.* 1. C. *de reb. cred.*
(l) L. 17. *pr. ff.* de *iureiur.*
(m) L. 12. §. 1. *C. de reb. cred.*
(n) Bartol. *ad l.* 3. C. *eod.*
(o) *Cap. fin. X. de iureiur.*
(p) Schneidewin. *ibid. n.* 30.
(q) L. 1. *ff. de iureiur.*

Hinc STEPHANVS (r), interpres Basilicῶν, eatenus quidem adstipulatur latinis, quod *voluntarium* extra iudicium per modum conuentionis deferatur: in eo autem ab eorum sententia discrepat, quod *necessarium* a partibus in iudicio deferri; *iudiciale* a iudice non rogato motu voluntatis proprio exigi contendat. Alioquin Graeci fere omnes (s) *voluntarium* vocant, quod pars parti, siue in iudicio, siue extra illud, defert: *necessarium* ἀντεπαγόμενον, seu quod deferenti refertur: ac denique *iudiciale*, quod iudex ab alterutro litigatorum exigit. IAC. CVIACIVS, in tanto sententiarum diuortio vix habuit, vbi pedem figeret, iam quippe sequutus latinos (t), iam in graecorum castra dilapsus (u), iam ad illos reuersus postliminio (x), & hinc *transfugae* ac *refugae* nominibus parum honorificis traductus ab EM. MERILLIO (y). Interim graecorum sententiae suffragantur iurisconsulti praestantissimi. STEPHANO enim fauent MERILLIVS, & Belgarum plerique: alteram vero, quam ex ECLOGIS ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ protulimus, hypothesin probant MARANVS (z) & NOODTIVS (a). Nec negari potest, eam esse reliquis verisimiliorem. Nam etiam, quod in iudicio defertur, iusiurandum eatenus *voluntarium* est, quod & libere defertur, & necessario non suscipitur, sed referri potest (b). Contra semel relatum, quum neque recusari, neque referri amplius possit (c), *necessarium* rectissime adpellatur. Et quis quaeso negaverit, *iudiciale* merito dici, quod a iudice alterutri litigantium, caussa cognita, defertur in caussis dubiis (d)?

§. VIII.

Quid iusiurandum suppletorium? & an illud secundum ius Rom.

At haec quidem dissensio, vti ab AZONE (e) recte obseruatum, non adeo magni momenti est, & magis ad vocabula, quam ad rem ipsam, pertinet. Magis ardua est quaestio, an, quod supra definitum est, iusiurandum SVPPLETORIVM iurisiurandi necessarii sit species, & in vniuerso iure ciuili praesidium aliquod reperiat? Vulgo hoc videas adfirmari, & fortasse nefas plerique existimabunt,

Llll 3

(r) Stephanus *ad Basilic. lib.* XXII. *Tit. V. leg.* 1.

(s) *Eclog. Basilic. lib.* XXII. *Tit. V.* Attaliot. *in Synops. Tit.* XVIII.

(t) Cuiac. *ad Paull. Recept. Sent. lib. V. Tit.* XXXII.

(u) Idem *in Paratitl. Digest. de iureiur.*

(x) Idem *ad Paull. libr.* XVIII. *ad Edict. l.* 17. *ff. eod.*

(y) Merill. *Obseru. libr.* III. *cap.* XIII.

(z) Maran. *in Paratitl. Dig. de iureiur. p.* 294.

(a) Ger. Noodt. *Comm. ad Pandect. p.* 179. *Tom.* II. *op.*

(b) L. 34. §. 7. *ff. de iureiur.*

(c) *d. l.* 34. §. 7. *eod.*

(d) L. 31. *ff. eod.*

(e) Azo *in Summa Cod. tit. de reb. cred. & iureiur.*

deferendum sit, si semiplene probatum? Quod negatur.

bunt, dubitare de hypothesi, quam, COSTALIO (f) & MERVLLA (g) testibus, omnes sequuntur, cuique vsus forensis vbique eam auctoritatem conciliauit, vt merito hodie pro exploratissimo iure habeatur. Et tamen repudium illi mittere non dubitarunt iure consultorum principes, FR. DVARENVS (h), HVGO DONELLVS (i), ANT. FABER (k), EVER. BRONCHORSTIVS (l), MEIERVS (m), ANT. MATTHAEI (n), IO. WISSENBACHIVS (o), GER. NOODT (p) & alii, existimantes, id quod res est, vsum illum forensem e iure ciuili Iustinianeo non promanasse, nec iuriiurando, quod latini necessarium adpellitant, locum esse, si quando actor semiplene probarit, (quum tunc reum potius absolui oporteat,) sed quando talis ac tanta vtrimque probatio adlata sit, qua par quodammodo fiat rei atque actoris caussa, & paullo momento huc illuc inclinet iudicis animus, nescius, quid ex omnibus potissimum sequendum sit. Equidem satis acriter hanc sententiam profligare conati sunt viri docti quam plurimi, veluti ARN. VINNIVS (q), EMAN. GONZAL. TELLEZ (r), SAM. STRYKIVS (s), quin & VLR. HVBERVS (t), qui, quamuis tot virorum doctissimorum argumenta refellere supersederit, fassusque sit, in Frisia, vbi sanctior iuris Romani, quam alibi, manet custodia, rarissime, & non nisi aegre ac luctantibus suffragiis hoc iusiurandum deferri consueuisse; vulgari tamen opinioni calculum adiicere mauult ob vsum forensem ac quotidianum, de quo dubitare nemo mortalium possit. Enimuero quamuis nos a nouaturiendi pruritu quam alienissimos esse profiteamur: tamen, quum iam in θεωρίᾳ versemur, diffiteri non possumus; firmiori talo stare nobis videri DVARENI sententiam, quam vt vulgaribus istis exceptiunculis euertatur. Quod iam paucis demonstrare iuuabit.

§. IX.

(f) Costal. *ad d. l. 31. ff. de iureiur.*

(g) Merulla *lib.* IV. *disp. Sect.* IV. *tit.* XXIII. *cap.* I.

(h) Franc. Duaren. *lib.* II. *Anniu. Disp. cap.* XXXIII. *& ad tit. de jurejur. cap.* VII.

(i) Donell. *Comm. Iur. Ciu. lib.*XXIV. *cap.* XI.

(k) Anton. Faber *Coniect. lib. XIX. cap.* I.

(l) Bronchorst. *Cent.* II. *Adsert.XCIII.*

(m) Meierus *Colleg. Iur. Argent. tit. de probat. n. 3.*

(n) Ant. Matth. *de Iudic. Disp. X. thes. XXI. sequ. & in Colleg. Pand. Disp. XVIII.* §. *XIX.*

(o) Wissenbach. *Comm. ad Pand. Disp. XXIV.* §. *XXIV.*

(p) Ger. Noodt. *Comm. ad Pand. lib.* XII. *Tit.* II. *p. 287. Tomo* II. *op.*

(q) Vinn. *Select. Quaest. lib.* I. *cap. XLIV.*

(r) Gonzall. Tellez. *Comm. ad cap.* 1. *X. de probat.* §. *7. pag. 338. Tomo II.*

(s) Stryk. *Diss. de probat. semiplena cap.* I.

(t) Huber. *Prael. tit. Dig. de iureiur.* §. XII. *& sequ.*

§. IX.

Primo itaque omnes, qui vulgarem ſententiam amplectuntur, id exigunt, vt is, qui in ſupplementum iurare iubetur, ſemiplene probarit. Pauci ſunt, qui cum HVBERO (u) ſemiplenam probationem ſufficere negant, aliaque praeterea deſiderant argumenta, quibus confertim cumulatis perſuaderi poſſit iudici, vt ad hoc iusiurandum confugiat. At vero ſemiplenam illam probationem ignorant iura noſtra, neque ei vllum effectum attribuunt in cauſſis ciuilibus, multoque minus in iudiciis publicis aliquis ob vnius teſtimonium diris quaeſtionibus ſubiici poteſt (x). Ignorare ius noſtrum diximus ſemiplenam illam probationem. Nuſquam enim eius vel vola vel veſtigium occurrit: & ACCVRSII argumentum, quod, quia detur plena probatio, ſemiplenam quoque dari oporteat, non magis ſtringit, quam quod detur etiam ſemiplenum teſtamentum, quia plenum ac perfectum detur, ad illudque ſufficere debeant teſtes quatuor, quia ad hoc ordinandum ſeptem requirantur. Vnde non mirum eſt, argumentum hoc deridiculo quodammodo habuiſſe CVIACIVM (y). Quod vero effectum ſemiplenae probationi nullum tribuat ius Romanum, clariſſime euincit illa CONSTANTINI M. (z) grauiſſima conſtitutio: *Simili modo ſanximus, vt vnius teſtimonium nemo iudicum in quacumque cauſſa* FACILE *patiatur admitti. Et* NVNC *manifeſte ſancimus, vt vnius* OMNINO *teſtis reſponſio* NON AVDIATVR, *etiamſi praeclarae curiae honore praefulgeat.* In hac lege; qua, iudice IACOBO GOTHOFREDO (a), nihil clarius, nihilque magis peremtorium eſſe poterat, duarum conſtitutionum a ſe editarum meminit Imperator. Priore ſanxerat, ne ab vllo iudicum teſtis vnicus FACILE admitteretur. Neque enim ſolida eſt TILII aliorumque emendatio, qui pro *in quacumque cauſſa facile* reſcribi iubent *in quacumque cauſſa fiſci.* Admitti ergo permiſerat vnum teſtem, ſed non facile, ac eo tantum fortaſſis caſu, ſi vir expertae fidei aliquid referret, quod ad rempublicam pertinere videretur. At poſteriore hac conſtitutione *manifeſte*, ἀποτόμως & abſciſſe ſancit, *vt vnus teſtis omnino non audiatur*, adeoque vnum producens teſtem, nihil agere cenſeatur. Quin, ne de faece tantum hominum agere videretur, ἐμφατικῶς addidit CONSTANTINVS, ne eum quidem audiendum eſſe teſtem ſolitarium, *qui praeclarae curiae*

Quia primo iura ignorant ſemiplenam probationem.

(u) Huber. *ibid.* §. *XIII.*

(x) L. 20. *ff. de quaeſtion.*

(y) Cuiac. *in Comment. ad cap. licet vniuerſis* 33. *X. de teſtib. & atteſt.*

(z) L. 9. §. 1. C. *de teſtib. l.* 3. C. *Theod. de fide teſt. lib. XI. tit. XXXIX.*

(a) Iac. Gothofred. *in Comm. ad Cod. Theod. Tomo IV. p.* 323.

riae honore praefulgeat, id eſt, qui in ordinem ſenatorium adlectus ſit, quem ordinem alioquin *partem meliorem humani generis* vocat SYMMACHVS (b). Quod ſi ergo ne quidem audiendus eſt teſtis vnicus: quo quaeſo iure eius teſtimonio tantum tribuere conemur, vt, accedente iureiurando ſuppletorio, perinde habeatur, ac ſi plene perfecteque probatum ſit?

§. X.

Deinde qua vnum teſtem audiri vetant.

Quid ad haec VINNIVS (c)? ne enim cum turba nobis res ſit, dare ei hunc aduocatum lubuit. *Reſpondemus*, inquit, *ne nos quidem hoc dicere, vnius teſtis vocem eſſe audiendam, id eſt*, CREDENDVM *eſſe vnius teſtimonio. Credere eſt plene adſentiri. Poteſt tamen vnius viri honeſti & grauis teſtimonium mouere animum iudicis, & creare etiam non leuem ſuſpicionem.* Ergo *audire vnum teſtem* VINNIO idem eſt, ac eidem credere ac plene adſentiri, vel, vt STRVVIVS (d) & STRYCKIVS (e) malunt, eum ita audire, vt inde condemnatio ſequatur. Ceterum id non impedire exiſtimant, quo minus, accedente iureiurando ſuppletorio, plena fides inducatur. Enimuero primum haec quidem locum haberent, ſi vllo euidenti teſtimonio demonſtrare potuiſſet VINNIVS, probationem ſemiplenam probantis iureiurando ſuppleri. Iam, quum hoc ipſum in quaeſtione ſit: facile patet, peti id, quod in principio eſt, dum legi CONSTANTINI eiuſmodi ſententia adfingitur. Deinde fruſtra contendunt vulgaris ſententiae patroni, *audire* hic idem eſſe ac credere, vel ita adſentiri, vt condemnatio inde ſequatur. Notiſſimum enim eſt, *non audiri* in iure noſtro ſemper idem ſignificare, ac non admitti, vel a limine iudicii arceri. Non audiendus ergo eſt teſtis vnicus, quemadmodum non eſt audiendus *promiſſor, ſi velit rei conſtitutae fidem frangere* (f): nec *adulterii reus, qui ſemel delatus, maritum velit lenocinii reum facere* (g): nec is, qui ab emtore manumiſſus, *velit defuncti, non emtoris, libertus eſſe* (h): nec ſeruus obaerati, qui poſteriore loco libertatem in teſtamento conſequutus, *abſente primo hereditatem adiri deſideret* (i): nec municeps, *aeſtimationem honoris aut muneris in pecunia pro adminiſtratione offerens* (k): nec reſpublica, *ignauiam praetendens* (l). Quemadmodum

(b) Symmach. *libr. I. Epiſt. XLVI.*
(c) Vinnius *Select. quaeſt. ibid. p.* 202.
(d) Struu. *Euolut.* Controu. *Exerc.* XXVIII. *theſ. V.*
(e) Stryk. *de Probat. ſemiplena cap.* I. §. *VI.*
(f) L. 25. *fin. ff. de pecun. conſtit.*
(g) L. 2. §. 4. *ff. ad l. Iul. de adult.*
(h) L. 25. *fin. ff. de fideicomm. libert.*
(i) L. 83. §. 1. *ff. de hered. Inſt.*
(k) L. 16. *pr. ff. de mun. & honor.*
(l) L. 78. §. 2. *ff. de leg.* 2.

dum enim in his aliisque omnibus locis (m), in quibus eadem dictio occurrit, τὸ *non audire* semper est, allegationem & petitionem alicuius non admittere, eamque ita repudiare, vt nullum plane effectum sortiatur, idque adeo verum est, vt verba AVDIRI & REPELLI sibi e diametro opponantur (n): ita mirum profecto esset, CONSTANTINVM in sola *L. 9.* §. 1. *C. de test.* a vulgari, ICtisque tam frequente verbi notione discessisse, maxime quum altera ne familiaris quidem sit latinis auribus, & nemo hominem mendacem se ideo audiuisse neget, quia ei non crediderit. At fingamus denique, audire hic idem esse ac credere, adeoque idem velle CONSTANTINVM, quod vetus prouerbium innuit: Ἑνὶ μαρτυρῶν, οὐδὲ Κάτωνι προσέχειν καλῶς ἔχει: *vni testi, ne Catoni quidem credere fas est* (o). an non iudex ille fidem habuerit testi vnico, qui eius verbis tantum tribuit, vt probantem ideo admittat ad iusiurandum suppletorium? An non potius id decernens iudex parum memor est eorum, quae testimonio dicto monuit Q. SCAEVOLA (p): *Ita sibi testi credi oportere, si & alii idem adseuerassent: quoniam vnius testimonio aliquem* CREDERE, *pessimi esset exempli.*

§. XI.

Tum quia, actore plene non probante, reus absoluitur.

Nec minus deinde huic iuriiurando aduersatur vulgatissimum iuris nostri principium, actore non probante, reum esse absoluendum. Ita enim rescripsit ANTONINVS CARACALLA (q): *Actore non probante, qui conuenitur, etsi nihil ipse praestat, obtinebit.* Probasse autem nemo dicitur, nisi qui plenam fidem fecit iudici. Quod ne cui dubium esset: DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA (r), noua edita constitutione, illud CARACALLAE rescriptum ita interpretati sunt: *Habebis securitatem victoriae, si, quod intendit aduersarius tuus*, PROBATIONIBVS IMPLERE *non possit.* Semper itaque iura exigunt, vt probatio IMPLEATVR (s), alioquin victoriam promittunt reo, siue reali, siue personali actione pulsato. Iidem Imperatores (t) Sopatro rescribunt: *Res alienas possidens, licet iustam tenendi caussam nullam habeat, non nisi suam intentionem* IMPLENTI *restituere cogitur.* Et alibi Glyconi respondent (u):

 Negan-

(m) L. 6. C. *de seru. pign. dat. l.* 78. §. 4. *ff. de iure dot. l.* 18. §. 1. *ff. de damn. infect. l.* 22. *ff. ad l. Falc. l.* 35. *ff. de pign. act.*

(n) L. 24. §. 2. *ff. de minor.*

(o) Plutarch. *in Vit. Caton. Vic. p. m.* 604.

(p) Valer. Max. *Lib. IV. Cap. I. exempl. XI.*

(q) *L.* 4. *C. de edendo.*

(r) *L. vn. Cod. Hermog. de instrum.*

(s) *L.* 19. *pr. & §. vlt. ff. de probat. L.* 26. §. *vlt. ff. depos.*

(t) *L. vlt. C. de rei vindic.*

(u) *L.* 9. *C. de obl. & act.*

Negantes debitores non oportet armata vi terreri, sed, petitore quidem non IMPLENTE *suam intentionem, vel exceptione submoto, absolui.* Quin ideo *τὸ* IMPLERE passim in libris nostris (x) & apud LACTANTIVM (y) idem est ac probare, ne quis existimet, posse se semiplena probatione victoriam obtinere. Quemadmodum non videtur IMPLESSE aetatem (z), numerum liberorum (a), iudicium defuncti (b), conditionem (c), contractum (d), satisdationem (e), vsucapionem (f) qui partem illius aetatis attigerit, vel semel pater factus sit, vel voluntati testatoris legibusque conuentionis ex parte satisfecerit, vel aduersarium aliquatenus securum praestiterit, vel denique aliqua parte temporis, legibus constituti, bona fide & ex iusta caussa possederit: ita nec probationem implesse censebitur, nisi qui plene probarit, quod intenderat. Neque existimandum est, IMPLERE hic idem esse, ac SVPPLERE. Alia omnia enim discimus ex ipsis legibus, inprimis ex *L.* 26. §. *vlt. ff. depos.* vbi *scriptura probatio depositarum rerum* IMPLERI *posse*, dicitur. Iam quum actore non probante, reus, etiamsi nihil praestiterit, absoluendus sit, probasse autem ex interpretatione authentica DIOCLETIANI & MAXIMIANI Imperatorum nemo censendus sit, nisi qui probationem eius, quod intendat, impleuerit: quo iure, quaeso, non absoluto reo, actor, qui semiplene probauit, ad iusiurandum suppletorium admittitur?

§. XII.

Responde-tur aduersae partis argumentis, &

Non desunt equidem aduersae caussae patronis, quae obuertant: sed quae parum solida esse, vnusquisque statim intelligit. Aiunt enim, medium quoddam esse inter probare & non probare, quando scilicet actor neque omnino, neque nihil, sed aliquid tamen, vel, vti ipsi loquuntur, semiplene probarit. Deinde *L.* 4. *C. de edendo* tum sibi obstituram putant, si semiplenam probationem ad condemnandum sufficere existimarent. Sed tantum abesse, vt ita sentiant, vt dicant potius, semiplenam illam probationem opinionem duntaxat inducere, atque hinc confugiendum esse ad iusiurandum suppletorium. Denique paria quidem omnino esse, non

(x) *L.* 23. *ff. de probat. L.* 1. *C. eod. L.* 1. *C. de condict. ob turp. cauff. L.* 3. *C. de n n num. pec.*
(y) Lactant. *Diu. Inst. Lib. VII. Cap VIII.*
(z) *L.* 41. *ff. de fideiuss.*
(a) *L.* 2. §. 1. *ff. de excus. & vacat. mun.*
(b) *L.* 15. *C. ad L. Falc.*
(c) *L.* 11. §. *vlt. L.* 86. *ff. de condit. & dem.*
(d) *L.* 1. *C. de furt.*
(e) *L.* 2. *ff. de cust. & exhib. reor.*
(f) *L.* 30. *ff. ex quib. cauff. maior.*

non probare & parum probare, in eo, quod vtrumque per se non sit efficax: sed, aliis accedentibus adminiculis, iam pro perfecta cedere, & plenam fidem facere (g). Ita VINNIVS (h), quem reliqui vel exscribunt, vel sequuntur, tantum non omnes. Sed primo quamuis fateamur, plene probare & nihil probare grammatice admittere medium quoddam, puta aliquid vel semiplene probare: iuridice tamen parum & nihil probare συνώνυμα esse, paullo ante ex rescripto DIOCLETIANI & MAXIMIANI docuimus. Nec veremur, ne in crimen falsi incurrisse videamur, quod ausi simus ex CODICE HERMOGENIANO quaedam exscribere (i): Quum enim quaestio facti sit, an veteres axioma illud iuridicum, quod actore non probante reus absoluendus sit, de plena tantum probatione intellexerint, nec ne? nihil obstat, quo minus illa ex hoc codice definiatur, maxime quum ei tot aliae ex ipso CODICE REPETITAE PRAELECTIONIS depromtae per omnia suffragentur. Quin si cui forte laudando codicem Hermogenianum, IVSTINIANI maiestati derogare quidquam videamur, etiam ex eius libris patet, parum & nihil probare pari passu ambulare, siquidem & HADRIANVS Imp. in rescripto ad Valerium Verum (k) diserte sibi inuicem opponit τὸ CREDERE & τὸ PARVM PROBARE, dum scribit: *sed ex sententia animi tui aestimare te oportet, quid aut* CREDAS, *aut* PARVM PROBATVM *tibi opineris.* Legem 4. *C. de edendo* etiam semiplenae probationi refragari, iam superiori paragrapho demonstrauimus. Iis vero, quae de iureiurando suppletorio adsuit VINNIVS, manifesto sibi τὸ ἐν ἀρχῇ concedi postulat. Denique ex *L.* 5. *& 6. C. de probat.* id quidem adparet, plures probationes imperfectas, licet diuersi generis, iungi, atque ita iunctas pro plena cedere posse: sed iureiurando ipsius probantis probationem semiplenam suppleri: id vero nec in his, nec in vlla alia lege, reperiri, arbitramur.

§. XIII.

Ostenditur, in supplementum iurantem testem fieri

Et quomodo reperiatur, quum tota illa doctrina analogiae iuris manifesto aduersetur? Tanta fuit iuris Romani conditorum religio, vt neminem omnino in sua caussa testem idoneum esse existimarent (l). Praeclare CICERO (m): *Ita*, inquit, *more maiorum comparatum est, vt in minimis rebus homines amplissimi testimonium*

(g) *L.* 5. *C. de probat. L.* 6. *C. eod.*
(h) Vinn. *ibid. p.* 200.
(i) *Constit. summa reip.* §. 3. *de Iustin. Cod. confirm.*
(k) *L.* 3. §. 2. *ff. de test.*
(l) *L.* 10. *ff. de test. L.* 10. *C. eodem.*
(m) Cic. *pro Sex. Rosc. Cap.* **XXXVI.**

ri in propria causa. *monium de sua re non dicerent. Africanus, qui suo cognomine declarat, tertiam partem orbis terrarum se subegisse, tamen, si sua res ageretur, testimonium non diceret, nam illud in talem virum non audeo dicere; si diceret, non crederetur.* Quum enim insignis humani ingenii prauitas facile plerosque subigat, vt existimationi atque vtilitati suae magis, quam veritati, studeant: non ipsos modo litigantes a dicendo testimonio in caussa propria repulerunt: verum etiam, eam esse CAVSSAM PROPRIAM, arbitrati sunt, *cuius emolumentum vel damnum ad aliquem suo nomine pertineat* (n), Ex ea caussa nec pater filio, nec filius patri testis idoneus est (o), quin & domestici testimonii fides improbatur (p), nec audiendi interrogandique, quibus imperari potest, vt testes fiant (q), vel qui in caussa illa praestiterunt patrocinium (r). *Frustra* enim *petitur testimonium, vbi cum ratione metui potest, ne a natura, sui studiosa, corrumpatur:* inquit V. C. GER. NOODT. (s) At quid agunt, quaeso, iudices, deferentes iusiurandum suppletorium, quam vt testem aliquem esse iubeant in caussa propria? Produxit quis, intentionem suam probaturus, testem idoneum, sed vnicum: is intentioni producentis testimonio suo per omnia suffragatur. Quum vero duorum testimonio probatio implenda sit, adeoque, praeter hunc alter accedere debeat testis: iudex producenti denunciat testimonium, id est, testem illum esse iubet in propria caussa. Negare id non possunt iurisiurandi suppletorii patroni, quin vel inuiti hoc agnoscunt CHRISTINAEVS (t) & SAM. STRYKIVS (u): at ictum hunc breui responsione declinantes, hanc esse exceptionem a regula, tradunt. Ego vero scire peruelim, quae regula superfutura sit, hac admissa exceptione. Quare aut falsum est, *omnibus in re propria dicendi testimonii facultatem iura submouisse:* aut verissimum contra, ex iuris nostri principiis neminem esse admittendum ad iusiurandum suppletorium.

§. XIV.

Immo de credulitate iurantem testari de re propria, quam ipse ignorat. Vt eo magis adpareat, hoc iusiurandum analogiae iuris quam maxime aduersari: id quoque animaduertimus, illius patronos proprio litigatoris testimonio multo plus auctoritatis tribuere, quam adseuerationi iuratae cuiuscumque viri, etiam honestissimi, in caussa aliena perhibentis testimonium. Finge, vel Xenocratem, cui

[n] *L. 1. §. 11. ff. quando appell.*
[o] *L. 9. ff. de test.*
[p] *L. 3. C. eod.*
[q] *L. 6. ff. eod.*
[r] *L. vlt. ff. eod.*
[s] Ger. Noodt. *Comment. ad Pand. Lib. XXII. tit. V. p.* 480. *Tomo II. op.*
[t] Christin. *Volum. III. Dec. II. n.* 2.
[u] Stryck. *Diss. cit. Cap. V. §. III.*

cui & iniurato credendum Athenienses putabant (x), iureiurando sanctissimo adfirmare, se accurate scire, contractum, ex quo agatur, a reo per omnia adimpletum esse; finge, idem adseuerare tres alios, dignos, quibuscum in tenebris mices: eorum profecto testimoniis non magis, quam voce psittaci mouebitur iudex, si non aliam sententiae suae reddiderint rationem, quam quod istud ex alio, vel fortassis ex ipso reo, audiuerint (y). Pragmatici enim elegante, ut solent, vsi translatione, *plus valere*, aiunt, *vnum testem oculatum, quam decem auritos* (z), testes nimirum, qui relata tantum referunt, ad auritum illud animantium genus, lepore plus quam Plautino, relegantes. At multo benigniores se praebent iis, qui praestito iureiurando suppletorio de propria caussa testimonium dicunt. Eo enim res rediit, vt & heredes de credulitate iurare posse contendant, modo ex defuncto rem audiuerint, & per hunc non steterit, quo minus ipse iurarit (a). Manifesto itaque plus tribuitur testimonio litigatoris in caussa propria, quam cuiusuis viri etiam integerrimi de facto alieno testimonium perhibentis. Qui vero hanc digerunt iurisprudentiam, eos tam forti stomacho esse arbitramur, vt & iusiurandum illud suppletorium concoquant facillime, deque illius aequitate nullam sibi vmquam dubitationem suboriri patiantur.

§. XV.

Iusiurandum hoc fundamentum non reperit in legibus nostris.

Denique & id huic iuriiurando non parum obstat; quod nullus vsquam in iure occurrit textus, in quo illud praesidium satis firmum reperiat. Solent equidem doctores aliquot loca, quae huc facere videntur, citare, veriti procul dubio, ne rubore suffundantur, sine lege loquentes: sed qui ea euoluerit, illico verum esse experietur, quod ICtis exprobrauit THOMAS REINESIVS (b), *in iuris* nimirum *scientia, ad caussarum iustitias demonstrandas & euincendas leges cateruatim solere aduocari, quae si particulatim examinentur, rem ne tangant quidem, interdum etiam, quam firmare putentur, solidum euertant.* Decuisset sane eos, qui rem tanti momenti defendendam susceperant, duo iuris capita perspicue demonstrare, alterum, quod detur probatio semiplena, eique in foro

 aliquid

[x] Laert. *lib. IV. segm.* 7. Cic. *lib. I. ad Attic. Epist.* XVI. Val. Max. *lib.* II. *cap. X. ex. II.*

[y] Dionys. Gothofr. *ad l.* 4. C. *de test.*

[z] Ludouici *in Doctr. Pand. lib.* XXII. *Tit. V.* §. VIII.

[a] Carpz. *Part.* I. *Const.* XXIII. *Def.* VIII. *n.* 3. Stryk. *in vsu modern. Dig. tit. de iureiur.* §. XXXVII.

[b] Reines. *Var. Lect. lib.* I. *cap.* XX. *p.* 77.

aliquid ponderis sit: alterum, quod, qui semiplene probauit, ipse in supplementum iurare, testisque alterius vice in caussa propria fungi possit. In his enim positam esse huius iurisiurandi naturam atque indolem, ipsi vltro profitentur. Iam quam parum hoc praestent, paucis, age, demonstrabimus.

§. XVI.

Veluti in L. 31. ff. de iureiur.

In principiis consistere iubent CAIVM (c), quem sub Hadriano, Antonino Pio, & Marco Antonino floruisse, recte docuit GVIL. GROTIVS (d). Hic enim diserte scripsit: *Solent enim saepa iudices, in* DVBIIS CAVSSIS EXACTO IVREIVRANDO, *secundum eum indicare, qui iurauerit.* Nihil hic de probatione semiplena, nihil de iureiurando, quo illa suppleatur, adeoque & nihil, quod ad rem pertineat, legimus. Decerptum est hoc fragmentum EX LIBRO XXX. COMMENTARIORVM AD EDICTVM PROVINCIALE, in quo CAIVS, ceu ex aliis fragmentis patet, cum de aliis exceptionibus, tum in primis de exceptionibus doli mali (e) & rei iudicatae (f) egerat, ad quam postremam etiam lex nostra referenda est. Edixerant Praetor & Proconsul, *re semel iudicata, de eadem re & ex eadem caussa conuento, se rei iudicatae exceptionem daturos.* Quaestio suboriebatur, an per hoc edictum caussa iureiurando decisa ex integro retractari possit, si instrumentis nouiter repertis demonstretur, admissum esse periurium? Respondet CAIVS, permultum interesse, ipsine litigatores sibi inuicem detulerint iusiurandum, an iudex illud ab alterutro sua sponte exegerit. Priore casu, *quando inter ipsos litigantes iureiurando transactum sit negotium, non concedi, eamdem caussam retractari.* Huiusmodi enim iusiurandum transactioni aequiparari, quin rei iudicatae anteferri (g), ac proinde, illo semel praestito, nec de periurio quaeri (h), nec admitti adpellationem (i), notissimum est. Contra exacto a iudice iureiurando, CAIVS *permitti*, ait, *constitutionibus principum, ex integro caussam agere, si quis noua instrumenta se inuenisse dicat, quibus solis vsurus sit.* Quum enim tunc iurare iubeat iudex, nulla inita censetur transactio, neque dubitari potest, quin, praestito illo iureiurando, & quaestioni de periurio, & adpel-

[c] *L. 31. ff. de iureiur.*

[d] Guil. Grot. *de vitis iureconsult. lib.* II. *cap.* VII. §. *6. p.135.*

[e] *L.6. ff. de doli mali & met. except.*

[f] *L. 15. ff. de except. rei iudic. l.17. ff. eod.*

[g] *L. 2. ff. de iureiur.*

[h] *L. 1. C. de reb. cred. l. 21. l. 22. l. 23. ff. de dolo malo.*

[i] *L. 12. §. 1. sequ. C. de reb. cred. l. 22. l. ult. §. 1. ff. de adpellat.*

adpellationi locus relinquatur (k). Quaestione, quam mouerat, hunc in modum soluta, obiter ostendit CAIVS, quo casu istiusmodi iusiurandum exigat iudex, additque, *solere iudices saepe, in* CAVSSIS DVBIIS *exacto iureiurando, secundum eum indicare, qui iurauerit.* Si ergo iam disquiramus, quaenam hic sit caussa dubia: vnusquisque latinitatis paullo peritior facile intelliget, eam non esse, vbi semiplene probatum est, quum vnum testem ne audiendum quidem esse, paullo ante demonstratum sit: sed quoties tantus est probationum conflictus, vt iudex, quid sequatur potissimum, nesciat, sibique contingere animaduertat, quod illi apud TERENTIVM (l):

Dum in dubio est animus, paullo momento huc & illuc impellitur.

Testimoniis veterum quam plurimis hanc significationem confirmant DVARENVS (m), DONELLVS (n), & GER. NOODT (o), qui etiam huc referunt *coenam dubiam* apud TERENTIVM, CICERONEM, & HORATIVM, quae sane non est, in qua parum, sed in qua tantum ferculorum adponitur, vt animus conuiuae, quid potissimum eligat, sit incertissimus. Tunc demum ergo iudex exigere potest iusiurandum, quoties tantus est probationum conflictus, vt parum liqueat, quid statuendum sit. Si enim plene probarit actor, se Titio Calendis Ianuariis soluisse centum, hic autem plene demonstret, se Calendis illis alio loco fuisse: caussa certe tam dubia atque ambigua erit, vt iudex nec condemnare reum possit, quia actoris probationem probatione sua exclusit, nec absoluere, quia actor intentionis suae probationem impleuit. Itaque caussa cognita statuet, vtrius litigatoris probationi plus videatur tribuendum, eique deferet iusiurandum, atque, eo praestito, secundum eum iudicabit, qui iurauit. Haec vera est huius legis sententia, adeoque illa nihil minus probat, quam cuius probandi caussa vulgo ad partes vocari solet.

§. XVII.

Multo minus in L. Non multo plus praesidii vulgari sententiae est in DIOCLETIANI & MAXIMIANI rescripto ad Seuerum (p), ad quod, tamquam ad

[k] *L. vlt.* §. *1. ff. de adpell. l. 1. l. vlt.* §. *1. 2. 3. C. de reb. cred. l. 2. C. si ex falf. instr.*

[l] Terent. *Andr. Act. I. Scen. V. v. 31.*

[m] Duaren. *L. II. Disp. anniuers. cap. XXXIII.*

[n] Donell. *ad l. 3. C. de reb. cred.*

[o] Noodt. *in Comment. ad Pand. p. 283. & lib. III. Probabil. cap. VI.* §. *IV.*

[p] *L. 3. C. de reb. cred. & iureiur.*

3. C. de reb. cred.

ad sacram anchoram confugiunt, quorum interest, hoc iusiurandum in foro locum suum tueri. Illud nimirum ita se habet: *In bonae fidei contractibus, nec non in ceteris caussis*, INOPIA PROBATIONVM, *per iudicem, caussa cognita, res decidi oportet.* Existimant autem doctores, per inopiam probationum nihil aliud posse intelligi, quam probationem semiplenam, & hinc mirifice illis placet obseruatio IAC. CVIACII (q), statuentis, *aliud esse defectum, aliud inopiam probationum: defectum nimirum esse, si nullae suppetant probationes, inopiam, si quaedam suppetant.* Enimuero quis vmquam audiuit, *inopiam probationum* idem esse, ac probationem semiplenam? Et tamen hoc probandum erat ex hoc textu, nisi eum frustra adductum vellent. CVIACIVS ipse, quem laudant, hoc non statuit; sed *inopiam probationum esse*, ait, *si quaedam suppetant probationes, sed ancipites, aut parum idoneae: tunc quoque iudicem ab vno litigatore iusiurandum exigere posse* concedit, *quasi dubia caussa, aut dubia probatione argumentorum & testium forte, quia ex vtraque parte producantur.* Quibus quidem nos haut inuiti subscribimus, existimantes, tunc vel maxime insignem esse probationum inopiam, si ipsa earum copia & conflictus iudicem inopem atque incertum reddit, vt, quid statui oporteat, sibi nondum liquere fateatur. Significationem hanc illius vocis in loco APVLEII (r) elegantissimo obseruauit V. C. GERARD. NOODT. (s) Sed sufficere poterat constitutio SEVERI & ANTONINI (t), quae in pecuniariis caussis nec INOPIA PROBATIONVM seruos contra dominum interrogari *permittit.* Sensus enim est, ne in probationum quidem conflictu, & vbi caussa aliter exitum habitura non videatur, seruos aduersus dominos sub equuleo esse interrogandos: nec aliam interpretationem admittere illum locum, statim deprehendet, quisquis nexum vltimi istius commatis cum antecedente paullo accuratius expenderit. Et sane, si vterque litigator plene probauit: nec actor probauit, quia eius probatio a reo probatione contraria exclusa est, nec reus, quia ei testes aeque idonei ab actore producti refragantur. Nonne ergo haec est probationum mira inopia?

§. XVIII.

Deníque vulgarem

Sed iuuat, exemplo quam maxime ad rem pertinente ostendere, veteres iurisprudentiam illam, quae ob probationem imperfectam

[q] Cuiac. *lib. XXII. Obs. iur. civ. cap. XX.* Vinn. *Quaest. Select. ibid. p.* 200.

[r] Apuleii *Metamorph. lib. V.*

[s] Ger. Noodt. *lib. III. Probabil. cap. VI. §. III. pag.* 62.

[t] *L.* 1. *C. de quaestion.*

fectam iusiurandum suppletorium & purgatorium inuexit, sciuisse cum ignarissimis. A. GELLIVS (u), vir prudentissimus, &, quod in primis ad rem facit, CAIO ICto fere σύγχρονος, memoriae prodidit, sibi adhuc adolescenti, inter iudices adlecto, hanc speciem oblatam esse. Petebatur apud eum pecunia, quae dicebatur data numerataque: sed *qui petebat, neque tabulis, neque testibus, id factum docebat, & argumentis admodum exilibus nitebatur*; sed eum constabat virum esse bonum, notaeque & expertae fidei, & vitae inculpatissimae, multaque & illustria exempla probitatis sinceritatisque eius expromebantur: illum autem, vnde petebatur, hominem esse non bonae rei, vitaque turpi & sordida, conuictumque vulgo in mendaciis, plenumque esse perfidiarum & fraudum, ostendebatur. Ita enim casum ipsum proponit GELLIVS, additque, se in ea caussa adeo fluctuasse, vt, quid sibi faciendum esset, reperire nullo modo potuerit. Iam non quidem memorat, qualia fuerint exilia illa argumenta, quibus actor niteretur: at, quum ea ibidem opponat probationi sollemni per expensilationem, mensae rationes, chirographi exhibitionem, tabularum obsignationem, testium intercessionem: facile patet, actorem pro se adtulisse varias praesumtiones, quas hominis vocant, quae plerumque ad iusiurandum suppletorium sufficere statuunt doctores, maxime, si quid inter duos, remotis arbitris, actum sit (x). Sed vtcumque se res habeat: nostratium hominum sane perpauci hunc casum ambiguitatis quidquam habere censuissent. Aut enim argumenta illa semiplene probarunt, aut minus, quam semiplene. Si prius; ad suppletorium confugissent, maxime, quum actor esset vir existimationis integrae atque exploratae fidei: Sin posterius; purgatorium exegissent a reo, indiciis illis ipsaque vita anteacta suspecto. Nec credibile est, GELLIVM, quique ei in consilio aderant, vel hanc doctrinam iuridicam ignorasse, quam CAIVM tunc inculcasse tam perspicue, aiunt, vel periurii metu improbi hominis religioni rem committere non sustinuisse, quum Romani periuria satis Deum vltorem habere crederent (y), adeoque non tam solliciti essent de euitando periurio, ac Christiani. Quid ergo? an non GELLIVS in *caussa tam dubia exacto iureiurando secundum eum iudicauit, qui iurauit*? Ita enim fieri oportuit,

doctrinam de iureiurando suppletorio veterum praxi repugnare, ostenditur exemplo, ex Gellii Noctibus Atticis depromto.

[u] Gell. *Noct. Attic. libr. XIV. cap. II.*

[x] Stryk. *Diss. de probat. semiplena cap. IV. & cap. V. n. 38.* Couarruu. *II. Resolut. 6. n. 1.* Wesenbec. *Parat. tit. de probat. n. 4.*

[y] *L. 2. C. de iureiur.*

si hanc legem CAII (z) recte interpretantur doctores nostri. Nil minus Amici, quos rogauerat in consilium, *viri exercitati, atque in patrociniis & in operis fori celebres, non sedendum diutius* aiebant, *& nihil esse dubium, quin absoluendus foret, quem accepisse pecuniam nulla probatione sollemni doceretur.* En ergo viros iuris peritissimos, qui in ea erant haeresi, vt probationem semiplenam, vel semiplena minorem, non pluris facerent, quam nullam. Quid GELLIVS? Is diem diffindere iussit, atque illico a PHAVORINO suo, tamquam ab oraculo, consilium expetit. At nec is meminerat, re semiplene vel aliquatenus probata, locum esse iuriiurando suppletorio vel purgatorio : quin nec quidquam, quod GELLIO satisfaceret, promebat. Itaque hic consilii inops, perendie iurauit, sibi non liquere, atque ita iudicandi necessitate se exsoluit. Quid ergo certius, quam GELLII, adeoque & CAII temporibus, nondum cuiquam in mentem venisse principium, quod hodie extra omnem dubitationis aleam positum esse existimant, puta, quod semiplene probanti iusiurandum suppletorium; minus quam semiplena probatione in suspicionem adducto purgatorium deferri oporteat? Multo minus itaque ante haec tempora de illo quisquam somniauerat, quia & SENECA (a) scribit: *Aduersarius meus, dum contraria dicit, & iudicem superbia offendit, & in* VNVM TESTEM *temere dimittit, caussam meam erexit. Non quaero, an pro me errauerit, quia contra me voluit.* Annon haec scribens dupondiis ipsis risum excussisset, si iam tum nota fuisset hodierna illa Doctorum de iureiurando suppletorio & purgatorio philosophia?

§. XIX.

An in conflictu probationum pro reo pronunciandum sit?

Vnum est, quo DVARENVM, omnesque ei ὁμοψήφους, premere sibi quam maxime videntur. Nimirum quum animaduertant, eos tunc demum locum alterutri iuriiurando concedere, si ex vtraque parte quidam probationum sit conflictus: id quidem principiis iuris quam maxime refragari contendunt, quoniam tunc leges pro reo pronunciari iubeant (b), adeoque res & sine iureiurando decidi possit (c). Sed DVARENO etiam hic integra omnia esse arbitramur. Lex. 47. *ff. de obl. & act.* nec non *L.* 125. *ff. de reg. iur.* generatim de fauore reorum agunt, nec dicunt in collisione probationum reum esse absoluendum, sed procul dubio

[z] L. 31. *ff. de iureiur.*

[a] Seneca *de benef. lib. VI. cap.* VIII.

[b] L. 38. *ff. de re iudic. l.* 10. *ff. de inoff. test. l.* 47. *ff. de oblig. & act. l.* 125. *ff. de reg. iur.*

[c] Vinn. *Quaest. select. ibid. pag.* 199.

bio ad alias pertinent praerogatiuas, quibus eum donarunt leges, veluti quod non cogitur actori edere instrumenta (d), quod ei plures dilationes indulgentur, quam actori (e), quod actore non probante absoluitur, etiamsi ipse nihil praestiterit (f), quod eius ignorantia iustior censetur, quam actoris (g), quod pluribus defensionibus vti potest (h), & quae sunt huius generis alia praeclare explicata a viro eximio, IAC. GOTHOFREDO (i). Reliquae leges, quas ad partes vocant, reum quidem in dubio absolui oportere, monent, sed non ob aequale probationum vtrimque adlatarum pondus, sed, vti PAVLLVS (k) loquitur, quoties *inter pares numero iudices dissonae sententiae proferantur.* Tunc demum, vt ait SENECA (l), *reus paribus sententiis absoluitur.* Hinc ipse BACHOVIVS (m), contrariae alioquin sententiae addictus, leges has ad rem pertinere negat, & ideo aduersus TREVTLERVM defendit, iudicem alterutri parti recte deferre iusiurandum necessarium, si vtraque semiplene probarit. Si ergo hoc absurdum non est: cui absurdum videbitur, in conflictu plenarum probationum ad hoc iusiurandum confugere iudicem? An minus res erit dubia, quando semiplene, quam quando plene probauit pars vtraque? Quare ne hoc quidem, quod in pari testium vtrimque productorum numero reus absolui solet, ex iure Romano, sed ex ψευδερμηνείᾳ PONTIFICVM (n), qui facile in eum errorem delabi poterant, ex quo vulgarem de semiplena probatione & iureiurando suppletorio sententiam semel imbiberant.

§. XX.

Iusiurandum tamen suppletorium vsus adprobat.

Enimuero, quamuis in iure ciuili praesidium haut reperiat iusiurandum suppletorium: negari tamen haut potest, illud radices tam altas egisse in foris vniuersae Germaniae, vt nulla disputatione, etiam subtilissime scripta, facile conuelli posse videatur. Exigi sane hoc iusiurandum solet in SVPREMO IMPERII DICASTERIO (o), in TBIBVNALI WISMARIENSI (p), in CVRIIS SAXONI-

(d) *L. vlt. C. de edendo.*
(e) *L. vlt. ff. de fer. l. 2. C. de dilation.*
(f) *L. 4. C. de edendo.*
(g) *L. 42. ff. de reg. iur.*
(h) *L. 43. ff. eod.*
(i) Iac. Gothofred. *in Comm. ad Reg. iur. p. 534. sequ.*
(k) *L. 38. ff. de re iudic.*
(l) Seneca *Epist. LXXXI.*
(m) Bachou. *ad* Treutl. *Vol. I. Disp. XXI. thes. X. litt. A. ad verba: Neque deferri potest in eo casu.*
(n) *Cap. 3. X. de probat. cap. inter dilectos 6. X. de fide instrum.*
(o) Gail. *lib. I. Obs. CVIII.*
(p) Meu. *Part. V. Decis. CXIII. Part. VII. Dec. CCCLXXVI.*

cis (q), & reliquorum principum omnium. Nec minus extra Germaniam eidem locus est in curia suprema MECHLINIENSI (r), & reliquo Belgio, quin & in GALLIA, nisi quod ibi speciali Regis iussu opus esse tradit REBVFFVS (s): Tam multum veteres tribuerunt GLOSSAE, quae quum semel hoc iusiurandum probasset (t), eique & glossatores IVRIS CANONICI (u) adsentirentur: euenit sane, quod scribit ARTHVRVS DVCKIVS (x), caussaque ex glossae sententia iudicata est, quam pro idolo habebant (y). Quum itaque, quae moribus & consuetudine fori obtinent, seruanda sint; nihil profecto superest, quam vt caute ac prudenter, quoad eius fieri potest, deferatur hoc iusiurandum. Quod quomodo fieri possit, paucis adhuc pro instituti ratione erit expediendum.

§. XXI.

Illud caute deferendum.

Omnes, qui de hoc iureiurando agunt paullo accuratius, potestatem iudicis in exigendo hoc iureiurando conditionibus quibusdam circumscribunt. Et VINNIVS (z) quidem tres ponit, primum, vt caussa laboret inopia probationum, deinde, vt caussa sit dubia ob semiplenam probationem adlatam, denique, vt deferatur caussa cognita. STRYKIVS (a) omnia refert ad tres illos iurisiurandi comites, quos fingunt CANONISTAE (b), *veritatem*, *iudicium* & *iustitiam*, adeoque requirit, primum, vt praestetur de veritate, non de credulitate, deinde, vt iurans sit persona fide digna, postremo, vt caussam cognoscat iudex, sitne caussa talis, quae hoc iusiurandum admittat, an satius esse videatur, caussam decidere iureiurando purgatorio, alteri parti delato. Eamdem rem tractans SCHNEIDEWINVS (c) quinque requirit conditiones, vt semiplene probatum sit, & vt consideretur tum natura caussarum, tum personarum conditio, tum rei vel summae libello petitae quantitas, tum ipsa denique factorum qualitas. In his enim praecipue versari caussae cognitionem, quae a CAIO (d) exigatur, statuit. Sed omnium plenissime de his requisitis agit MYN-

(q) Carpz. *in Processf. tit. XII. Art. II. n.* 22. 23.

(r) Christin. *Vol. III. Dec. II. n.* 14.

(s) Rebuff. *in prooem. constit. gloss. V. n.* 58.

(t) Glossa *ad L.* 31. *ff. de iureiur.*

(u) Glossa *ad cap. vlt. X. de iureiur.*

(x) Arth. Duck. *de auctor. Iur. Ciu. lib. I. cap.* VIII. §. VI.

(y) Pancirol. *de clar. leg. Interpr. lib.* II. *cap.* XXIX.

(z) Vinn. *Quaest. select. lib.* I. *cap.* XLIV. *p.* 199.

(a) Stryk. *Dissert. de semiplena probat. cap. V.* §. IV. *sequ.*

(b) *Can.* 2. *causs.* XXII. *Quaest.* II. Dominic. a Soto *de Iust. & iur. lib.* VIII. *Quaest.* I. *Art.* III.

(c) Schneidew. *ad* § *II. Inst. de action.*

(d) *L.* 31. *ff. de iureiur.*

MYNSINGERVS (e), qui sex conditiones coniunctim desiderari monet, primam, vt semiplene probatum sit, eaque probatio vere ac necessario, non praesumtiue concludat: alteram, vt ille, cui defertur, veritatem sciat probabiliter per sensum corporeum: tertiam, vt idem sit vir integrae exploratae que fidei: quartam, vt caussa non sit ardua vel criminalis, sed modica & ciuilis: quintam, vt semiplena illa probatio praesumtione quadam dilui aut eleuari non possit: ac sextam denique, vt iusiurandum illud petatur, antequam sit in caussa conclusum. Quam ob rem de singulis istis requisitis iam agemus seorsum, quidque de illis habendum sit, dispiciemus paullo diligentius.

§. XXII.

Requiritur primo probatio semiplena. Ergo testem de ipsa re deposuisse oportet.

Primum omnino iustissimam habet rationem. Ex quo enim semel placuit, probationem semiplenam admittere: litigatorum omnino interfuit, non temere ad hoc iusiurandum admitti, nisi qui non modo semiplene probarint, sed & id, quod vere probandum erat, probare susceperint. Leues enim & remotiores suspiciones iureiurando actoris ita firmari, vt huic spes victoriae adfulgeat, res perniciosi ad posteritatem exempli esset futura. Hinc si vlla suspicio aduersus testem militat, aut eius testimonium eleuat, merito huic probationi nihil omnino fidei habetur (f). Cauendum ergo testimonium hominum, vel ob necessitudinem atque amicitiam vel ob inimicitiam suspectorum, quorum quum alioquin ratio non facile haberi debet, tum multo difficilius habebitur a religioso iudice, si ipsius partis iureiurando confirmandum sit. Hinc recte negant auctores nostri (g), mulierem iureiurando suo illatae dotis vel constituti dotalitii probationem posse perficere, si pro se fratrem produxerit testem, vel parentes (h), vel mariti confessione munita sit aduersus creditores vel agnatos, singulari titulo succedentes (i). Et quamuis vulgo adiiciant, nec inhabilem testem plane esse respuendum, si veritas aliter adparere non possit (k), ex eaque ratione testem subditum in caussa domini; & ciuem vel conuicanum ex vniuersitate in caussa vniuersitatis recte produci, contendunt (l): sed id periculosum esse arbi-

(e) Mynsing. *Centur.* I. *Obs.* LXVIII.

(f) Ant. Faber *in Cod. lib. IV. tit.* I. *def. IV. n.* 9. Carpz. *Part. I. const. XXIII. Def. V. n.* 2. & 3.

(g) Idem *lib. VI. tit. VI. Resp.* L VI. *n.* 7.

(h) Idem *lib. IV. tit. III. Resp. XXIV. n.* 1.

(i) Coler. *de processf. exsequut. Part. III. cap. II. n.* 110. & *sequ.*

(k) Carpz. *Part. I. Const. XVI. Def. LXIV. n.* 4. & 5.

(l) Socin. *Regul.* CCLII. *fall.* LXX. Hahn. *ad* Wesenb. *tit. de iureiur. p.* 105. & *sequ.* Strauch. *Diss. de iureiur. suppl. cap.* II. §. VIII.

arbitror, si vel maxime subdito gratia fiat iurisiurandi domino praestiti. Illi enim saepe vindictae metus scrupulum iniicit: huic vel ideo plane nulla fides est, quia & ipse testis in propria caussa est, dum pro vniuersitate sua testimonium praebet, & vniuersitas (2) in supplementum iurans itidem in caussa sua testimonium praebet, adeoque vniuersitas solo suffragio testimonioque in propria caussa dicto victrix foro excedit. Nec magis aliquid ponderis inesse existimamus probationi semiplenae non ipsius thematis probandi, sed argumenti remotioris, & ex quo illud necessario non infertur. Hinc quum vniuersitas quaedam adseueraret, inter se & rei maiores contractum permutationis intercessisse, quo insigniter laesa sit, iniunctaque probatione multis testibus probasset, reum possidere siluulam, cuius partem etiamnum vniuersitas teneat, vniuersitatem autem pascuum habere, quod vndequaque fere agris rei circumdatum sit: sententiam iudicis vniuersitati iusiurandum suppletorium deferentem, interposita a reo leuteratione, ab illustri Viadrinae ICtorum ordine reformatam esse, noui.

§. XXIII.

Nec in ipso testimonio debet vitii quidquam esse.

Sed fingamus, testem, quem quis pro se produxit, exploratae fidei virum esse: non tamen ob eius testimonium cuiquam iusiurandum deferendum crediderim, si in ipso testimonio, quod dixit, vel in examine, quod subiit, defectus quidam obseruetur. Quis enim e. g. suppletorium decernat, si vnus testis rem adseuerarit quidem, at interrogatus rationem scientiae suae reddere nequiuerit (m)? vel si idem non de factis in sensus incurrentibus, sed iure, e. g. dominio, deposuerit (n)? vel si sibi ipsi in circumstantiis quibusdam manifesto contradixerit (o)? Et quis hoc iusiurandum deferat ob testem vnum, virum illum quidem honestum, sed legitimo modo non interrogatum examinatumque. Hinc recte a IO. STRAVCHIO (p) obseruatum est, iusiurandum hoc deferendum non esse, si testis iurarit aduersario non citato (q), si non coram iudice competente (r), sed vel ab extraneo vel Notario (s) examinatus, vel non simul ad interrogatoria articulos illustrantia (t) auditus sit, vel denique iureiurando

(m) L. 4. *C. de test.* Mascard. *de probat. Vol.* I. *concl.* DCCCCLVI. *n.* 14.

(n) Schrader. *ad l.* 31. *ff. de iureiur. n.* 309.

(o) Berlich. *Part.* I. *concl.* LIV. *n.* 86.

(p) Strauch. *Diss. de iureiur. suppletor. cap.* II. §. 12.

(q) L. 19. *cum Auth. sequ. C. de test. cap.* 2. *X. eod.*

(r) *Nou.* LX. *cap.* II.

(s) Schrader. *ibid. n.* 288.

(t) Rutg. Ruland. *de commiss. Part.* I. *lib.* I. *cap.* VIII. *n.* 2. *& sequ.*

do plane non obſtrictus fuerit. Quamuis enim horum pleraque parum conferre videantur ad veracitatem teſtium: fides tamen fieri debet iudici, qui ſaepe ex teſtium gemitu, ſermone praerupto, vacillante reſponſione acute colligit, quantum illis fidei ſit tribuendum.

§. XXIV.

Quid ſi per inſtrumentum ſemiplene probatum?

Multo maiori cautione opus eſt, ſi ſemiplena illa probatio non in teſtis vnius depoſitione, ſed in inſtrumentis conſiſtit. Tanto facilius enim hic falſo locus eſt, quanto minus littera erubeſcit. Hinc ſcripturae priuatae, qua ſua quiſque annotatione ſibi debitorem conſtituit, credendum non eſſe, ſi vel iureiurando ſuppletorio firmetur, facile vnuſquiſque intelliget (u). Adeoque etiam debitam quantitatem non probabunt rationes defuncti, in bonis eius inuentae (x), nec eiuſdem extremae tabulae, quibus ſibi certam quantitatem deberi adfirmauit (y): nec denique rationes tutoris, curatoris, procuratoris, negotiorum geſtoris, ſi ſine apochis, aliiſque adminiculis pro ipſis proferantur (z). Omnibus enim his caſibus nullo alio argumento vincerent actores ad iusiurandum ſuppletorium admiſſi, quam teſtimonio in ſua cauſſa dicto, id eſt, ſuſpectiſſimo. Mercatorum codices hic ſingulari priuilegio gaudere, inter omnes conſtat, de cuius origine alia occaſione diſquiſiuimus (a). Verum & hic prouide cauendum, ne in magnam fallendi peierandique licentiam euadat illud priuilegium, & cuiuis in procliui ſit, lingua, tamquam hamo, lucrum captare. Hinc diſpiciendum, ſitne mercator vir honeſtus, an foro iam ceſſerit, alioque perfidiae genere ſeſe polluerit, ipſe codex vtrum iuſto ordine confectus ſit, acceptaque & expenſa cum die & conſule & cauſſa debendi contineat, an aliquod falſi indicium praebeat, & quae ſunt obſeruationes huius generis aliae, quae plena manu in diſſertatione paullo ante laudata feruntur. Praeterea non temere ſuaſerim iudici, vt priuilegium hoc iuſto latius extendat. Sunt, qui illud etiam opificibus indulgent, ſunt, qui & defuncti rationibus, ſi is vir honeſtus fuerit, eaſque rationes legitima forma, expreſſiſque accurate acceptis expenſiſque, ante litis conteſtationem confecerit (b): denique nonnulli & tutorum

(u) L. 7. C. *de probat.*
(x) L. 6. & *l.* 7. *C. eod.*
(y) *d. l.* 6. *C. eod.* Carpz. *Part.* I. *Conſt.* XVII. *Def.* 34.
(z) Strauch. *Diſſert. cit. cap.* II. §. 14.

(a) Noſtra *Diſſ. de libris mercatorum foro cedentium.*
(b) Maſcard. *de probat. Vol.* II. *concl.* DCCCCLXXV. *n.* 4. & *ſequ.* Sichard. *ad* L. 6. *C. de probat. n.* 6. & 7.

torum similiumque administratorum rationes pro tutoribus administratoribusque semiplene probare contendunt, si contineant summas paruas & probabiles, & in forma recepta confectae adpareant, ipseque iudex impendia rerum & alimenta pupillorum tanti verosimiliter constitisse deprehendat (c). Enim vero vt de opificibus, qui simul merces in tabernis extrudunt, facile concesserim: ita periculosissimum fuerit, rationi defuncti vel tutoris tantum tribuere, vt iureiurando heredis ipsiusque tutoris firmatae plene pro iurante probent. Quemadmodum enim heredes rerum omnium ignari de credulitate iurare religioni sibi haut ducent: ita hoc pacto actum esset de pupillorum miserorum patrimonio, si in tutores improbos & periuros semel incidissent.

§. XXV.

Deinde semiplenam probationem oportet esse profectam a teste rei conscio. An & de credulitate iurandum?

Nec altera MYNSINGERI cautio negligenda est religioso iudici. Et vtinam non nimis negligeretur! Ita enim non temere cuiquam deferretur iusiurandum suppletorium super facto alieno & de credulitate, quod aiunt, praestandum. Expeditissimi iuris est, non esse iurandum de illis, quae, stilo practicorum, non releuant. Cur ergo iusiurandum suppletorium de credulitate admittitur? an hoc releuat, quaeso, si credam, rem se ita habere, quamuis, an ita se habeat, sciam cum ignarissimis? Notum porro est, ne iudiciale quidem, ceu vocant, iusiurandum referri posse deferenti, si parem rei notitiam non habeat (d). Quo iure itaque suppletorium defertur etiam rei ignaris heredibus, modo sint satis creduli? Accedit, quod ita magna fenestra aperitur periuriis innumeris. Quam facile enim rem ita se habere credimus, quando de contrario non constat? Et cur denique testi in propria caussa fidem habeamus, de credulitate deponenti, quum non credamus viro etiam integerrimo, de facto alieno aliquid ex credulitate sua adfirmanti? His aliisque moti argumentis id iusiurandum de credulitate recte reiecerunt MYNSINGERVS (e), PRVCKMANNVS (f), BRVNNEMANNVS (g), STRYKIVS (h), & alii ICti paullo religiosiores, fassi simul, in Saxonia quidem rem aliter se habere (i), sed exorbitantem illam esse consuetudinem, &

(c) Mascard. *ibid. n. 61. & sequ.* Munnoz. de Escobar. *de ratiocin. admin. cap. X. n. 64.*

(d) L. 34. §. 8. *ff. de iureiur.*

(e) Mynsing. *Cent.* II. *Obs.* LXVIII. *n.* 2.

(f) Pruckmann. *Vol.*I.*Consil.* X. *n.*93.

(g) Brunnem. *Processi.Ciu. cap.*XXIII. *n.* 25.

(h) Stryk. *de iure sens. in prooem. n.* 33. *sequ. & Diss. de probat. semiplena. cap. V.* §. *IV. n.* 23. *sequ.*

(i) *Ord. Proc. Saxon. Tit. XIX.* §. *vlt.*

& hinc non temere imitandam, prudenter monentes, at surdis fere canentes fabulas. Quod eo magis mireris, quum alioquin iusiurandum vniuersitati delatum vel ideo ab vniuersitatis istius senioribus, aliisque, qui probabiliter rei notitiam accuratiorem reliquis habent, praestandum esse fateantur, quia reliqui tanquam rei ignari minus sint idonei (k).

§. XXVI.

Tertio iurans debet esse vir integrae atque exploratae fidei.

Recte porro ab hoc iureiurando arcent viros suspectos de periurio, vel aliis pollutos vitiis, quibus eorum fides aliquatenus eleuetur. Quum enim supra demonstratum sit, virum iuriiurando, non iusiurandum viro conciliare fidem: quis quaeso ausit, eius religioni rem committere, cui nulla est religio, nullus pudor, nullum generoso incoctum pectus honesto? Hinc ad hoc iusiurandum admittendos esse negant periuros, homicidas, vsurarios, furti damnatos, aliosque infamia iuris & facti notatos, quorum magnum satis indicem texere solent iurisconsulti (l). Recte id quidem & sapienter: modo animi potius indolem, quam externas quasdam circumstantias paullo attentius expenderent. Ita sane odium religionis sacerrimum, vel, vti APOSTOLVS (m) vocat, ζῆλον οὐ κατ' ἐπίγνωσιν redolet illa nonnullorum hypothesis, quod iudaeo cum Christiano litiganti iusiurandum suppletorium deferendum non sit (n), quamuis nihil obstet, quo minus Iudaeo aduersus Iudaeum deferatur (o). Quasi vero intellectus principiis actiones suas ita semper attemperent homines, vt omnes Christiani boni; reliqui ab hac fide alieni perfidi ac periuri habendi sint. Sane vt Christi nomen sceleribus suis aliquando praetexunt homines: ita sub Iudaico schemate latitant viri ciuiliter boni honestatisque studiosi, quos sane tutius ad hoc iusiurandum admiseris, quam hominem ignaua opera, philosopha sententia, cui praeter nomen nihil Christiani inesse res ipsa quotidie demonstrat. Itaque non mirum est, in supremo Imperii dicasterio etiam Iudaeos ad hoc iusiurandum admitti, quamuis aduersus Christianos litigantes, dummodo se adhuc integros vitae scelerisque puros ostenderint (p).

(k) L. 97. *ff. de condit. & demonstr. l.* 14. *ff. ad municipal.* Ant. Fab. *in Cod. lib.* IV. *tit.* 1. *def.* 40.

(l) Plot. *in L. si quando C. vnde vi. n.* 793. *sequ.*

(m) *Rom. X.* 2.

(n) *arg.* L. 21. *C. de haeret. & Manich.* Carpz. *Part. I. Const.* XXIII. *def.* VII.

(o) Menoch. *de Arb. Iud. Quaest. Part. II. Qu. II. Cas.* CXC. *n.* 15.

(p) Mynsing. *Cent. V. Obs. VI.* Hartmann. *Tit.* XVIII. *Obs. VI.*

Aeque absurda est eorum sententia, qui spurios ab hoc iureiurando arcendos esse existimant (q), quasi eorum testimonium attenuet & veracitati officiat illa natalium labes, quam citra culpam suam attraxerunt: & quasi non illa ipsa nascendi sorte aliquando excitari possit recta indoles, vt se meliore fortuna dignam ostendat, sordesque illas virtute pro virili eluat parte. In omnibus his similibusque potius ad animi indolem vitamque anteactam, quam ad religionem fortunamque respiciendum esse, vel PAPIRIO IVSTO (r) magistro discere poterant Doctores, si vel maxime experientiae rationem nullam voluissent habere. Quis enim dubitaret, quin Iudaeus, quantumuis religionis suae tenax, vel spurius honestatis studiosus sanctius iusiurandum praestiturus sit, quam Christianus, summo loco natus, sed cui perpetuo, si non in ore, saltim in animo habitat πολυθρύλητον illud:

O cives, ciues, quaerenda pecunia primum,
Virtus post numos.

§. XXVII.

Quarto caussa non debet respuere iusiurandum suppletorium. Quales sint illae caussae?

Sed praecipue, vti recte monet MYNSINGERVS, dispiciendum est, talis ne sit caussa, quae hoc iusiurandum admittat, nec ne? Primo enim sunt quaedam caussae, quae hoc iusiurandum plane respuere aiunt. Deinde aliquas ita comparatas esse dicunt, ut certis casibus periculosae plenum aleae futurum sit, illud parti alterutri deferre. De posterioris generis caussis vberius agere nihil attinet: quum nemo non videat, non esse ei hoc iusiurandum facile deferendum, qui de insigni captando lucro cogitet. De prioribus non sine adparatu egerunt prudentes, veluti SERAPHINVS a SERAPHINIS (s) qui XXXVIII. & MATTH. BERLICHIVS (t), qui LXV. casus accumulant, in quibus locum huic iuriiurando esse negant. At iam a IO. SAMVELE STRYKIO singulari exercitatione (u) demonstratum est, Doctores hic miscere omnia, tantum ut numerum limitationum, restrictionum exceptionumque augeant. Itaque ipse fecit periculum, an ad certas perspicuasque regulas omnia referri possint, earumque quatuor adinuenit, ex quibus tamen prima ad requisitum MYNSINGERIANVM tertium; tertia ad quintum pertinet, ut adeo a nobis hic iure praetermittantur. Secunda

(q) Heig. Part. I. *Quaest.* XXI. & Hahn. *ad* Wesenbec. *tit. Dig. de his, qui not. infam. n.* 2.

(r) L. 3. §. 2. *D. de decurion.*

(s) Seraph. de Seraphin. *de privileg. iurament. privileg.* XXXIII. *n.* 14. & *sequ.*

(t) Berlich. *Part.* I. *concl.* LIV.

(u) Io. Sam. Strykii *diss. de caussis iuram. suppl. respuent.* §. IV. *sequ.*

cunda Mynſingerianae quartae plane gemina (x), *Cauſſas arduas, quae vel ad praeiudicium alterius, vel ad commodum iurantis inſigne pertineant, hoc iusiurandum omnino reſpuere*, docet. Vnde ipſe colligit, non admittere hoc iusiurandum cauſſas criminales, in quibus probationes luce meridiana clariores requiruntur (y), quaeque illis quodammodo aequiparantur, famoſas (z), feudales (a), ſpirituales (b), ſtatus (c), probationem ingratitudinis (d) & praeſcriptionis (e), laeſionis enormis (f), omneſque, in quibus de maxima bonorum parte diſceptatur (g). Vulgo huc etiam referunt cauſſas matrimoniales, ſed tunc demum, ſi contra matrimonium iuretur (h). At aeque periculoſum eſt, pro matrimonio illud deferri, quam contra matrimonium: quin illud multo videtur periculoſius, quia ita altera pars inuita detruditur in matrimonium, nunquam reſtituenda in integrum. Vnde, ſi uſquam, hic ſane cautione opus eſt, vt in eiuſmodi cauſſis vel non deferat hoc iusiurandum, vel ſaltim omnes circumſtantias quam accuratiſſime expendat iudex, maxime, quum axioma illud de delatione iurisiurandi contra matrimonium principium illud pontificiorum de ſacramento matrimonii redoleat, & iam ab aliis accurate exploſum ſit. Potius ad quartam STRYKII regulam progredimur, qua, *iusiurandum hoc ceſſare*, ait, *quotieſcumque lex vel certam perſonae qualitatem, vel certam ſollemnitatem, vel ſcripturam, vel perfectam ac pleniſſimam probationem diſerte requirat.* Vnde colligit, nec procuratorem mandati defectum, nec heredem teſtium in teſtamento adhibitorum numerum, nec cambialiter acturum contractum cambialem, nec compenſaturum debitum illiquidum iureiurando ſupplere poſſe. Quae omnia alii iam tam luculenter expoſuerunt, ut illis immorari nihil opus eſſe videatur.

§. XXVIII.

Quinto ſemiplena probatio non debet eſſe eliſa.

Quinto exigit MYNSINGERVS, ut ſemiplena illa probatio fortiore quadam praeſumtione dilui aut eleuari non poſſit. Quod denuo iuſtiſſimam habet rationem. Probatio enim fortiore praeſum-

 tione

(x) Idem *ibid.* §. XIII. *ſequ.*
(y) L. *fin.* C. *de probat.* Struu. *exercit.* XVII. *theſ.* 43.
(z) Berlich. *ibid. n.* 20. *ſequ.*
(a) Strauch. *Diſſ. de iuram. ſuppl. cap.* III. §. VI.
(b) Ant. Fab. *in Cod. lib.* IV. *tit.* I. *def.* XLIV.
(c) Berlich. *ibid. n.* 27.
(d) L. *vlt.* C. *de reuoc. donat.*
(e) Carpz. *Part.* I. *Conſt.* XIII. *def.* X. *n.* 4.
(f) Strauch. *ibid.* §. VIII.
(g) Stryk. *de cauſſis iuram. ſuppl. reſpuent.* 9. XXIV.
(h) Seraph. de Seraphin. *ibid. n.* 113. *ſequ.*

tione elisa, nec plena, nec semiplena, sed plane nulla est, adeoque & nihil omnino operatur. Potius haec ipsa praesumtio ita munit aduersarium, vt ipse in vtramque aurem dormire possit, donec ab altero probetur contrarium (i). Ex quo consequitur omnino, vt in supplementum non iuretur, si quis sententiam & rem iudicatam rescindi (k), vel instrumenta publica aut protocolla iudicialia pro falsis declarari (l), vel contra consuetudinem communem aliquid sibi indulgeri, vel aliquid pro consuetudine recepta haberi postulet (m), vel plane quidquam contra iusiurandum iam olim praestitum, vel contra ipsam naturalem aequitatem, vel denique contra verisimilitudinem probare velit (n). His enim similibusque casibus semiplenae licet probationi praesumtio tam, veluti e diametro, obstat, vt ob eam deferri non possit iusiurandum suppletorium.

§. XXIX.

An & petendum semper sit iusiurandum suppletorium? Conclusio dissertationis.

Denique sexto, petendum hoc iusiurandum a iudice esse, monet MYNSINGERVS, quod tamen non usquequaque verum esse arbitramur. Peti quidem potest, sed non ideo sequitur, ut non petitum deferri nequeat. Quamuis enim alioquin suspicione non vacet nimia ad iusiurandum procliuitas, & haec ex eo, quod quis ad iusiurandum se vltro offert, non obscure eluceat, tamen, quia hic probatione semiplena munitus est actor, a suspicione illa merito liber habetur. Offert se autem iuraturus finita probatione & publicatis attestationibus; non autem caussa iam conclusa, quia tum ulterioribus probationibus censetur renunciatum (o). Contra dubium non est, quin, quum in secunda instantia omnes errores, ad caussas caussae pertinentes, purgare liceat (p), ad iusiurandum in priore instantia non petitum offerre se quis possit in instantia adpellationis (q). Quamuis vero petitum iusiurandum suppletorium a iudice omnino deferendum esse, &, si nolit, ideo adpellationi locum fore, dicant (r): multum tamen hic relictum est iudicum religioni & arbitrio, qui, expensis personarum & caussae ipsius circumstantiis, hoc iusiurandum etiam non petitum ex

(i) Mascard. *de probat. concl.* DXVIII. *n.* III.

(k) L. *fin. C. si ex fals. instrum.*

(l) *Cap.* 13. *X. de praescript.*

(m) Berlich. *ibid. n.* 81. *sequ.*

(n) Stryk. *de caussis iuram. suppl. respuent.* §. XXXII. *sequ.*

(o) Carpzou. *Part.* I. *Const.* XXIII. *def.* IX. *n.* 3.

(p) Ant. Fabr. *Cod. lib.* IV. *tit.* I. *Def.* XXVII.

(q) Strauch. *in diss. de iuram. suppl. cap.* IV. §. III.

(r) Mascard. *de probat. Vol.* II. *concl.* DCLIX. *n.* 2.

ex officio deferre (s), & petitum ob iustam caussam non deferre possunt (t). Qua in re quam caute agendum sit, facile intelligent, qui sibi ob oculos ponent ἐμφατικώτατα illa AVGVSTINI (u): *Ille, qui hominem ad iurandum pronocat, & scit, eum falsum esse iuraturum, vincit homicidam. Quia homicida corpus occidit, ille animam: immo duas animas, & eius, quem iurare prouocauit, & suam. Scis verum esse, quod dicis, & falsum, quod ille dicit, & iurare compellis? Ecce iurat, ecce peierat, ecce perit! Tu quid inuenisti? immo & tu periisti, qui illius morte satiare te voluisti.*

(s) Strauch. *ibid.* §. *V.*
(t) Moller. *Part.* I. *Constit.* XXIII. *n.* 7.
(u) *Can.* 5. *causs.* 22. *quaest.* 5.

DE RELIGIONE IVDICANTIVM CIRCA REORVM CONFESSIONES.

EXERCITATIO XVIII.

Σύνοψις.

§. *I. Confessioni reorum multum tribuendum.* §. *II. Ea tamen saepe fallit.* §. *III. Quod illustratur exemplo notabili ex Ann. Roberto.* §. *IV. Alioque ex Reichio.* §. *V. Ac denique ex Zach. Hubero.* §. *VI. Itaque ad religionem iudicantium pertinet, confessionibus non temere credere.* §. *VII. Instituti ratio.* §. *VIII. Confessus iure Rom. pro iudicato est.* §. *IX. Origo huius axiomatis. Locus Tertulliani explicatus.* §. *X. An & in caussis capitalibus confessi pro iudicatis sint? Adfirmant aliqui, quia Romani hoc principium receperint.* §. *XI. Nec non Hebraei.* §. *XII. Et Lacedaemonii.* §. *XIII. Itemque Athenienses.* §. *XIV. Ac denique Germani.* §. *XV.*

§. XV. Quia confessio vox conscientiae. §. XVI. Quia si confessus damnetur, volenti non fiat iniuria. §. XVII. Negatur, confessos crimen pro iudicatis habendos: quia in caussis ciuilibus ne sententia quidem opus erat aduersus confessos. §. XVIII. Quod contra Cuiacium probatur. §. XIX. Argumentaque in contrarium refelluntur. §. XX. In caussis criminalibus sententia condemnatoria semper opus est. §. XXI. Respondetur argumentis in contrarium. §. XXII. Confessio non semper vox conscientiae. §. XXIII. Ad iudicis religionem pertinet, etiam perire volentes non damnare. §. XXIV. Quid confiteri? quid confessio? §. XXV. Confessionis validae requisita. §. XXVI. Requisitum primum in caussis ciuilibus. §. XXVII. Secundum. §. XXVIII. Tertium. §. XXIX. Quartum. §. XXX. An eadem requisita locum habeant in caussis criminalibus? §. XXXI. In his quoque 1. confessio proficisci debet ex animo se onerandi. Effectus confessionis extraiudicialis. §. XXXII. An valeat confessio, orta ex melancholia & taedio vitae? §. XXXIII. An spe impunitatis facta? §. XXXIV. Itemque ex metu tormentorum? §. XXXV. Quando exorta confessio rata sit? §. XXXVI. Confessio criminis 2. debet ex certa scientia proficisci. §. XXXVII. Quid sentiendum de confessione furiosi & ebrii? §. XXXVIII. Itemque impuberis, minorennis, ignorantis, errantis? §. XXXIX. Confessio 3. certis ac indubiis signis fieri debet. An nutus sufficiat? §. XL. Qualis confessio surdi & muti? §. XLI. An ea efficax esse possit? §. XLII. An ex factis confessio colligi possit? §. XLIII. An ex silentio? §. XLIV. Confessio debet 4. fieri de re possibili, & circumstantiis facti convenire. Quid corpus delicti? §. XLV. Conclusio dissertationis.

§. I.

Confessioni reorum multum tribuendum.

Confessioni reorum, siue spontaneae, siue legitimis extortae quaestionibus permultum esse tribuendum, nemo temere negaverit. Quum enim ita sit natura comparatum, ut nemo sibi ipse vltro exitium struere, sed suam quisque vitam, existimationem ac fortunas pro virili tueri, atque has etiam amplificare quam maxime velit: nemo profecto adeo praesumitur amens, vt in se quidquam confessurus videatur, ex quo vitae, famae aut opibus periculum aliquod immineat, nisi illi vocem hanc ingenuam incredibilis illa veritatis vis veluti inuito extorserit. Hinc quemadmodum olim CICERONIS (a) mirifice triumphabat oratio, quum sibi accusatori negotium esset cum reo, *qui scelerum suorum nul-*

(a) Cic. *in Verrem lib.* IV. c. LXIV.

nullam sibi neque inficiandi rationem, neque defendendi, reliquisset, sed omnibus in rebus coargueretur ab accusatore, conuinceretur a testibus, vrgeretur CONFESSIONE SVA, *& manifestis in maleficiis teneretur:* ita & hodienum sibi plurimum gratulantur tum actores atque accusatores, tum ipsi iudices, si aduersarium reumue nacti sint, sua se confessione vltro iugulantem: illi quidem, quod ita rem omnem transactam existiment, verissimumque credant, quod cecinit OVIDIVS (b):

Non est CONFESSI *caussa tuenda rei*;

hi autem, quod spontanea illa confessione Herculeo paene labore se videant leuatos, deuorando sibi in posterum, si a reo pertinace atque astuto vel eblandienda, vel fidiculis extorquenda fuisset veritas.

§. II.

Confessio reorum saepe fallit.

At quantumuis probabile sit, neminem temere sua seipsum confessione dolo malo circumuenturum: tamen & hic locum habere arbitramur, quod grauiter ac prudenter monuit PRISCVS IAVOLENVS (c), *omnem definitionem*, (id est, regulam iuris, vel νομικὸν κανόνα, vti est in BASILICIS,) *in iure ciuili periculosam esse: parum esse enim, vt non subuerti possit.* Nam confessiones reorum in caussis pecuniariis saepe ex errore; in criminalibus saepissime ex atra bile, vitae taedio, impatientia cruciatuum, aliisque huiusmodi caussis profectae aliquando tam mendaces, tam lubricae, quin & nonnumquam tam incredibiles ac prope ridiculae sunt, vt acta euoluens non criminis historiam, sed fabulas Milesias legere tibi videaris. Hinc quamuis VLPIANVS (d) confessum in iure pro iudicato esse doceat: prudenter tamen addit, *non fateri, qui* ERRET, *nisi ius ignorauerit.* Quae cautio si in caussis ciuilibus ac pecuniariis iustam rationem habet: quanto magis ea videbitur obseruanda, quando ipsa vita, qua nihil natura homini dedit praestantius, in periculum adducitur? Sane etsi quis vltro de maleficio fatetur, non semper tamen ei fides habenda erit, auctore VLPIANO (e), *quum nonnumquam aut metu, aut qua alia de caussa in se confiteantur homines.*

§. III.

Quod illustratur

Pleni tam tristibus exemplis sunt veteres annales, plena tot rerum

(b) Ouid. *lib.* II. *ex Ponto*, *Epist.* II. *v.* 56.

(c) L. 202. *ff. de regul. iur.*

(d) L. 2. *ff. de confess.*

(e) L. 1. §. 27. *ff. de quaestion.*

exemplo notabili ex Ann. Roberto. rum iudicatarum volumina, ex quibus, missis antiquioribus (f), hic pauca quaedam commemorabimus. ANNAEVS ROBERTVS (g), ICtus humanissimus, memoriae prodidit, muliere vidua domi aliquamdiu absente, nec in tota vicinia amplius visa, increbuisse rumorem, miseram illam latronis cuiusdam scelere occubuisse: iudicem latrunculatorem, auctores caedis requirentem, Titium in saltu delitescentem & attonito trementique similem prehendisse & ad iudices prouinciales deduxisse. Apud hos hominem, nullo quaestionis terrore, nullo tormentorum cruciatu, sed aut desperatione, aut nescio quo fato, salutis suae negligentem, crimen innocentem agnouisse, confessumque ad laqueum esse damnatum. Biennio post mulierem saluam rediisse & iudices a Titii cognatis in ius vocatos esse, quum iam miseri istius innocentiae, praeter sepulcri honorem, dari nihil amplius posset.

§. IV.

Alioque ex Reichio. Multo notabilius est, quod de Martino Henrico Arnoldo, sedecim annorum adolescente, in *fasciculo scriptorum ad inquisitiones contra sagas pertinentium refert* REICHIVS (h), quodque incredibile posset videri, nisi ea narratio incorrupta actorum fide niteretur. Nequissimus iste nebulo, nulla criminis suspicione oneratus, cum malo genio sibi foedus intercedere, vltro fatebatur. In ius ideo raptus anno MDCXCV. non modo de foedere isto illico fatebatur, sed & immanium, quae cum hero suo, circumforaneo, admiserit, facinorum sese vltro accusabat. Narrabat, se, in varias mutatum figuras, homines occidisse, aedes expilasse, aliaque perpetrasse facinora. Aiebat, se in pomum commutatum, & ab hero per fenestram in aedes proiectum esse, eoque facto inquilinos, qui partem pomi deuorarint, vel medios crepuisse, vel reliquiis istius pomi illico in cadauer mutatis, metu exanimatos paullo post periisse. Addebat, se aliquando, auis adsumta specie, infantes ex cunis rapuisse, aedesque exspoliasse, & peracto demum scelere, in auricula heri, (is enim interea in asinum abierat,) tutum delituisse, vt sexcenta huius generis, quae adiiciebat, praetermittamus,

Quae sani esse hominis, non sanus iuret Orestes.

At quum illustris ICtorum Halensium ordo esset interloquutus, iudi-

(f) Valer. Max. *lib.* VIII. *cap.* IV. Philostr. *vit. Apoll. Tyan. lib. V.*

(g) Ann. Robert. *Rer. indicat. lib. I. cap. IV.*

(h) *Pag. 622. seqq.*

iudicem iis locis, in quibus nouus ille Proteus se tot homines iugulasse, infantes rapuisse, furta fecisse dixerat, an tale quid vere contigerit, curiosius perquirere debere: in fumum abiit illa amplissima tot scelerum confessio, adparuitque, quod pridem soluerat prudentioribus,

Pergula pictorum, veri nil, omnia falsa.

Iam itaque ἐπαυτοφώρῳ deprehensus furcifer fatebatur, se notabili quodam commento, nescio quam nominis celebritatem adfectasse. Qua tamen spe improba turpiter excidit nugator, quum ex suis ornatus virtutibus, virgisque probe depexus, ad operas publicas mitteretur.

§. V.

Ac denique ex Zach. Hubero.

Addo speciem tertiam, quam doctissimis rerum iudicatarum obseruationibus inseruit V. A. ZACH. HVBERVS (i). In pago quodam Frisico prope Doccumum, repentino fato occubuerat mulier, cuius maritum fama publica in suspicionem veneficii adduxerat. Coniectus in vincula vltro fatebatur, se venenum, Doccumi emtum a pharmacopola, placentaeque mixtum, vxori obtulisse, quae illo sumto illico se male habere coeperit, & vomitu per butyrum liquefactum frustra prouocato, circa horam quartam matutinam inter grauissimos dolores exspirarit. Addiderat reus varias facti περιστάσεις, & in his illam, quod partem veneni reliquam duplicatae chartae inuolutam linoque constrictam in agro aedibus vicino defoderit, locumque caespite viridi contexerit. Enimuero, vbi in rem omnem paullo accuratius inquisitum, falsa pleraque omnia apparuerunt, siquidem nec medici in cadauere vllum veneni vestigium deprehenderant, nec emtio veneni in pharmacopolio Doccumano facta erat, nec reliquiae veneni in agro reperiebantur, quamuis reus ὑποκατάκειτος, eo deductus, ipse omnes prope glebas circumiuisset. Accedentibus itaque & aliis falsi indiciis, homini perire cupienti saluti fuit insignis iudicantium religio, qui, tantum abest, vt pro explorato facinore habendam putarint illam hominis atra bile laborantis confessionem, vt eum liberare non dubitarint, quamuis amplissima eaque satis constans exstaret de crimine tam atroci confessio.

§. VI.

Ad religionem iudicantium

Quum itaque, fallaces aliquando esse reorum confessiones, tot exemplis nos doceat experientia: nemo temere negabit, ad religionem iudicantium vel maxime pertinere, dare operam, ne quis tur-

(i) Zach. Huber. *Obseru. Rer. iudicat. Cent. I. obs. c. pag.* 445.

pertinet, confessionibus non temere credere.

turpissimo praeuaricationis genere suae innocentiae possit temere insidiari. Quemadmodum enim interest reip. ne delicta impune admittantur: ita eiusdem multo magis refert, ne innocentes supplicio adficiantur, aut exempla fiant in eos, qui nullo alio crimine animaduersionem merentur, quam calumnia aduersus se ipsos admissa. Hinc praeclare monet VLPIANVS (k), *ne innocentibus poenae irrogentur, ad sollicitudinem suam Praesidem prouinciae* merito *reuocaturum*, dignaque tanto principe vox est illa SEVERI Imperatoris (l): *Confessiones reorum pro exploratis facinoribus haberi non oportet, si nulla probatio* RELIGIONEM COGNOSCENTIVM *instruat.* Quamuis enim verba posteriora IO. WISSENBACHIVS (m) tantum de confessionibus in equuleo extortis, vel extra iudicium factis, vel corpore delicti, ceu vocant, destitutis intelligenda esse existimet: potior tamen nobis merito est VLPIANI (n) auctoritas, qui, speciem relaturus, vbi Primitiuus, seruus, homicidium in se metu ad dominum reuertendi vltro confinxerat: *Si quis*, inquit, VLTRO *de maleficio fateatur, non semper ei fides habenda est: nonnumquam enim aut metu, aut qua alia de caussa in se confitentur.*

§. VII.

Instituti ratio.

Quandoquidem itaque maxima hic circumspectione opus esse, nemo non intelligit, & hinc ipsae leges religioni ac sollicitudini cognoscentium arbitrium permittunt statuendi, quantum confessionibus illis fidei haberi oporteat: facturi nobis videbimur operae pretium, si materiam illam nobilissimam ad certa principia reuocemus, ne forte in aequitatem cerebrinam abeat illa cognoscentium religio, &, *dum de bono & aequo quaeritur, sub auctoritate iuris scientiae perniciose erretur*, quippe quod in eo genere quaestionum plerumque contingere, CELSVS (o) noster iam pridem obseruauit. Nec veremur, ne post tot Homeros Iliada scribere velle cuiquam videamur, daturi quippe, quantum in nobis est, operam, ne quis, nos aliorum scrinia, more saeculi, expilasse, iure conqueri possit.

§. VIII.

Confessus iure Rom. pro iudicato est.

Confessos in iure pro iudicatis esse, tam est tralatitium, vt nec illi id ignorent, qui alioquin parum sciunt. Pluribus enim locis id

(k) L. 6. §. 4. ff. de offic. Praes.
(l) L. 1. §. 17. ff. de quaest.
(m) Wissenbach. ad Pandect. Disp. XXI. §. XVII.
(n) L. 1. §. 17. ff. de quaest.
(o) L. 91. §. 3. ff. de verb. oblig.

id inculcant iura nostra, quae oportuniore loco proferemus, in praesenti ad titulum *de confessis*, in Pandectis ac Codice Iustinianeo occurrentem, nec non ad PAVLLI (p) Sententias receptas prouocasse, contenti. Tam certa etiam omnique exceptione potior visa est haec regula, vt ad eam confugerint & ICti, & alii veteres scriptores, quoties de confessis incideret disceptatio. Videbantur enim confessi *sua quodammodo sententia damnati* (q), & non minus maturi supplicio, quam si aut Minos vrnam mouisset, aut feralem e sublimi sententiam detonuisset Cassius.

§. IX.

Origo huius axiomatis. Locus Tertulliani explicatur.

Originem tantae seueritatis TERTVLLIANVS (r), quo nullus ecclesiae doctorum diuini humanique iuris peritior fuit, hunc in modum describit: LEGES *confessos damnari praescribunt, non absolui. Hoc* SENATVSCONSVLTA, *hoc* PRINCIPVM MANDATA *definiunt.* Quibus verbis innuit Patrum doctissimus, originem huius axiomatis partim a legibus, libera adhuc republica latis, partim a SCis & principum constitutionibus esse repetendam. Quod quam verum sit, paucis, age, videamus. Initio Lege XII. Tabularum, quam GELLIVS (s) seruauit, cautum fuerat, vt conditione ex mutuo conuentis, siue aes alienum confessi, siue sententia condemnati essent, triginta dierum indiciae darentur, quibus elapsis, nisi vel creditoribus satisfecissent, vel expromissione ab aliquo fuissent liberati, victoribus vincti traderentur. Quum itaque REOS CONFESSOS, (vti in illa lege rescribit. V. A. CORNELIVS VAN BYNKERSHOEK) (t), vel AES alienum CONFESSOS *iudicatis* aequiparassent decemuiri: recte inde collegerunt prudentes, confessos pro iudicatis esse habendos, ceu recte obseruarunt iurisconsulti eximii, IAC. CVIACIVS (u), GVIL. MARANVS (x), HVGO DONELLVS (y), IACOBVS GOTHOFREDVS (z), & quotquot eruditorum de iuris nostri originibus fuere solliciti. Habemus itaque leges, quae confessos damnari praescribebant, non absolui: leges puta XII. Tabularum, quas κατ' ἐξοχὴν LEGES dici solitas,

(p) Paulli *Recept. Sent. lib. V. tit. V. §. II.*

(q) L. 1. *ff. de confess.*

(r) Tertullian. *Apologet. cap. II.*

(s) Gell. *Noct. Attic. lib. XV. cap. XIII. & lib. XX. cap. I.*

(t) Bynkersh. *Obseruat. lib. I. cap. I.*

(u) Cuiac. *in Paratitl. Digest. de confess. & ad Paull. Rec. Sent. lib. V. tit. V.* §. II.

(x) Maran. *in Paratitl. p.* 936.

(y) Donell. *in Comment. Iur. Ciu. lib.* XXXVIII. *cap. I.*

(z) Iac. Gothofred. *in Comment. ad* L. 142. *ff. de reg. iur.*

vir laudatiſſimus, IAC. GOTHOFREDVS (a), obſeruat. Enimuero, quum, vti recte animaduertunt CVIACIVS (b) & GVIL. MARANVS (c), regula illa ex legibus XII. Tabularum tantum ad condictionem certi ex mutuo pertineret: oratione MARCI Imperatoris, ſeu Senatuſconſulto, in eius ſententiam condito, hoc ius ad omnes debitores omneſque actiones & interdicta productum eſt ſancitumque teſte VLPIANO (d), *vt poſt rem iudicatam vel confeſſionem in iure factam nihil quaereretur, ſed id, quod quiſque confeſſus eſſet, pro iudicato haberetur.* En ergo SCum, quo *idem definitum eſſe*, ſcribit TERTVLLIANVS. Denique dubitandum non eſt, quin & ad *mandata principum* recte ille prouocet. Superſtes enim in Codice noſtro eſt conſtitutio, qua id iuris axioma ratum habuit *σύγχρονος* TERTVLLIANO CARACALLA Imp (e). Ex quo patet, non accuratius tradi potuiſſe iuris iſtius origines, quam eas, verbis licet pauciſſimis, complexus eſt Latinorum Patrum antiquiſſimus, TERTVLLIANVS.

§. X.

An & in cauſſis capitalibus confeſſi pro iudicatis ſint? Adfirmant aliqui, quia Romani hoc principium receperint.

At vero, quum haec iuris capita omnia, quae ſuperiore paragrapho cum loco TERTVLLIANI contendimus, ad cauſſas tantum ciuiles & pecuniarias pertineant: non inutilis ac ſuperuacua videbitur quaeſtio, an & crimina confeſſi pro iudicatis habendi ſint? Adfirmare id non nullos video, & in his VLR. HVBERVM (f), qui diſerte ſcribit: *Habet hunc effectum iudicati confeſſio, non tantum in ciuilibus, ſed etiam in criminalibus, ſiquidem leges non diſtinguunt.* Et ſane, ſi dicendum, quod res eſt, multa ſunt, quae latiorem hanc interpretationem videntur exigere. Primo enim argumentis idoneis conſtat, ipſos veteres Romanos leges illas de confeſſis etiam ad cauſſas criminales produxiſſe. M. Cato Vticenſis, in iudicando ſane religioſiſſimus, rogatus ſententiam, quid de coniuratis fieri placeret, graui habita oratione, quam ſeruauit SALLVSTIVS (g), *de* CONFESSIS, *ſicuti de manifeſtis rerum capitalium, more maiorum ſupplicium ſumendum cenſuit.* Eodem pertinent illa TERTVLLIANI (h): *Quid amplius praeſidibus prouinciarum mandatum, quam nocentes* CONFESSOS *damnare, negantes autem ad tormen-*

(a) Iac. Gothofr. *de Legib. XII. Tab. lib. II. cap. VIII. p.* 41.
(b) Cuiac. *in Paratitl. Dig. ibid.*
(c) Maran. *ibid.*
(d) L. 56. *ff. de re iudic. l.* 6. §. 3. *ff. de confeſſ.*
(e) L. *vn. C. de confeſſ.*
(f) Huber. *Praelect. ad Digeſt. lib. XLII. tit. II.* §. *II.*
(g) Salluſt. *de Bello Catilin. c. XXXII.*
(h) Tertullian. *ad Scapul. cap. IV.*

tormenta reuocare? ASCONIVS PAEDIANVS (i), cuius testimonium infra recitabimus, etiam reis tacentibus, tamquam confessis, litem aestimatam esse perhibet. Quin tantum certitudinis his reorum confessionibus inesse existimabant veteres, vt ne tunc quidem iniqua videretur condemnatio, si adpareret, reum in se falso confessum, modo in mendacio isto ad extremum vsque halitum perseuerasset. Ita enim intelligo verba QVINCTILIANI (k): *Fingite, esse aliquem, qui aliquo modo confessus sit: hunc a magistratu occisum: postea adparuisse aliquo casu, falsum fuisse, quod dixisset: num agi cum magistratu potest?*

§. XI.

Nec non Hebraei.

Deinde illam iuris regulam etiam in caussis capitalibus probarunt gentes humaniores tantum non omnes. Hebraei, quorum remp. ipse Deus immortalis legibus sapientissimis temperauerat, confessos de maleficiis *contra animam suam loquutos, suoque testimonio conuictos* esse censebant, &, quum in nulla caussa testem singularem admitterent, vnum tamen reum testem existimabant omni exceptione maiorem esse, si quando aduersus se ipsum esset testificatus, ceu obseruat GVIL. ZEPPERVS (l). Achanem, confessum de crimine peculatus, capitis damnabat Iosua, tamquam sua iam sententia damnatum (m). Eadem seueritate vsus Dauides Amalekitam iuuenem, qui Saulem sua manu obtruncatum fatebatur, sine iudicii strepitu ferali sententia damnabat, addito elogio: *Sanguis tuus sit super capite tuo. Os enim tuum testificatum est contra te, dicendo: Ego occidi vnctum Iehouae* (n). Nec minus Salomo dignum capitali supplicio putabat Adoniam, fratrem, quod de adfectatis cum Sunamitide nuptiis confessus, regnum pro dote concupiscere videretur. Censebat enim Rex, Adoniam *aduersus animam suam esse loquutum* (o). Denique hoc ius patrium sceleri praetexens Caiphas, Seruatorem, diuinam originem professum, innocentum praecipiti suffragio condemnauit, addita damnationis caussa: *τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτυρίας; αὐτοὶ γὰρ ἠκούσαμεν ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Quid alio opus est testimonio? ipsi rem omnem audiuimus ex ore illius* (p).

 §. XII.

(i) Ascon. Paedian. *in Cic. Act. I. in Verr. cap. II.*
(k) Quinctilian. *Declam. CCCXIV.*
(l) Zepper. *de Legib. Mosaic. forens. lib. V. cap. V.*
(m) *Ios.* VII. 21. *sequ.*
(n) 2. *Sam.* I. 6. *sequ.*
(o) 1. *Reg.* I. 23. *sequ.*
(p) *Luc.* XXII. 71. *Matth.* XXVI. 65. *sequ.*

§. XII.

Et Lacedaemonii. Idem iuris axioma & Lacedaemonii in caussis capitalibus locum habere arbitrabantur, qui, quamuis essent ad damnandum tardissimi, non tamen parcendum existimabant reis, crimen vltro confessis. Argumento esse potest illustre de Pausania iudicium, quod accuratius descripserunt THVCYDIDES (q) & CORNELIVS NEPOS (r). Iam pridem ille Pausanias, rerum a se gestarum gloria elatior, de opprimenda patria consilia cum Persis inierat. Iam pridem, insolentius se gerendo, Persicos mores imitando, seruosque publicos sollicitando, ephoris aeque, ac ciuibus rerum nouarum suspicionem iniecerat. At parum tamen his omnibus mouebantur Lacones, μὴ ταχεῖς περὶ ἀνδρὸς Σπαρτιάτου ἄνευ ἀναμφισβητήτων τεκμηρίων βουλεῦσαί τι ἀνήκεστον, *non celeres ad aliquid grauius de viro Spartano sine manifestissimis ac minime fallacibus indiciis decernendum.* Tradiderat Argilius Senatui litteras, Pausaniae manu exaratas, in quibus ipse sua omnia consilia stolide prodiderat. At ne eo quidem argumento impulsi, in ciuem tam illustrem grauius quid statuere audebant ephori, αὐτήκοοι βουληθέντες ἔτι γενέσθαι αὐτοῦ Παυσανίου τι λέγοντος, *volentes aliquid ex ipsius Pausaniae ore prolatum audire.* Denique quum in adyto fani Neptuni Taenarensis abditi ipsi audiuissent Pausaniam, cum Argilio colloquentem, criminaque sua non obscure confitentem: tum demum hominem, non vllis iudicum suffragiis, sed sua confessione damnatum, templo, cuius se ille religioni crediderat, incluserunt, fameque necarunt, satis clare hoc ipso ostendentes, se confessos iudicatosque omnino eodem loco habere.

§. XIII.

Itemque Athenienses. Athenienses porro confessis non magis pepercisse, testis est DEMOSTHENES (s), qui Timocratem, cui diem dixerat, ideo indicta caussa censebat damnandum, quod legem nouam atque antiquioribus contrariam a se perlatam esset confessus. ὥσπερ τοίνυν, inquit, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν περὶ τἆλλα κακούργων τοὺς ὁμολογοῦντας ἄνευ κρίσεως κολάζειν οἱ νόμοι κελεύουσιν· οὕτω δίκαιον καὶ τοῦτον, ἐπειδὴ τοὺς νόμους κακουργῶν εἴληπται, μὴ δόντας λόγον, μὴτ' ἐθελήσαντας ἀκοῦσαι καταψηφήσασθαι. ὡμολόγηκε γὰρ θατέρῳ τῷ προτέρῳ νόμῳ ἐναντίον τόνδε τεθεὶς ἀδικεῖν. *Quemadmodum igitur, Athenienses, alios facinorosos,* qui

(q) Thucydid. *libr.* I. *pag.* 86. *sequ.*
(r) Cornelius Nep. *in Pausan. cap.* III.
(s) Demosthen. *in Timocrat. pag.* 783.

qui scelera fatentur, sine iudicio puniri leges iubent: sic etiam iste, quandoquidem eum leges malitiose rogare & abrogare constat, non facta dicendi potestate, nec eius excusationibus auditis, condemnandus erit. Nam altera priore lege fassus est, se ista contraria ferenda peccasse. Athenis itaque non vsu ac consuetudine, sed lege scripta cautum fuerat, vt in publicis etiam iudiciis confessi pro iudicatis haberentur. Quod quum ex ipso DEMOSTHENIS loco planum ac perspicuum sit, non possumus sane, quin miremur, eius scholiasten, VLPIANVM (t), legem illam Atticam de confessis, verbis in alium plane sensum detortis, *περὶ κακούργων ἐπαυτοφώρῳ ληφθέντων*, id est, *de maleficis, in ipso facinore oppressis*, interpretari non dubitasse.

§. XIV.

Ac denique Germani.

Possemus similia de iure Germanico antiquo obseruare, nisi chartae parcendum videretur. Iam ad grauiora properantes, admonet nos promissae breuitatis fides, vt ex multis paucissima delibemus. CAPITVLARIBVS CAROLI M. (u) cautum legimus, *vt iudex, criminosum discutiens, non ante sententiam proferret, quam aut reus ipse* CONFITERETVR, *aut per innocentes & veraces testes manifestius conuinceretur.* Eum morem iam antea tenuerunt Franci. Eius enim sibi probe conscium fuisse animaduertimus Aegidium, Remensem Episcopum, qui perduellionis accusatus apud GREGORIVM TVRONENSEM (x), interrogatusque ab Episcopis, an aliquo defensionis praesidio sibi tutus videretur? *Ad sententiam*, inquit, *dandam super culpabilem ne moremini. Nam ego noui, me ob crimen maiestatis reum esse mortis, qui semper contra vtilitatem huius regis matrisque eius abii, per meum consilium multa fuisse gesta certamina noui, quibus non nulla Gallorum loca depopulata sunt.* De se ergo confestim supplicium esse sumendum, ipse existimabat Aegidius, idemque de Tassilone, Boiorum Duce, maiestatis reo, veluti ex compacto statuebant proceres, qui Ingelhemium ad comitia circa annum DCCLXXXVIII. confluxerant. Teste enim ANNALISTA REVBERIANO (y), *vno omnium adsensu, laesae maiestatis reus capitali sententia damnatus est*, vel ideo, quod *dictorum factorumque, quae ei complura obiiciebantur, non vnum quidem* INFICIARI *coepisset.* Enimuero quid opus est exemplis, quum seueritatem

(t) Vlpian. ad Demosthen. *l. c. pag.* 815.

(u) *Capitular. Caroli M. lib. V. cap.* CLVI.

(x) Gregor. Turonens. *lib. X. cap. XIX.*

(y) *Annal. Franc. apud Reuber. ad ann.* DCCLXXXVIII.

ritatem illam Germanorum vel maxime confirmet vetus paroemia iuris: *Bekennen hat manchen an den Galgen gebracht*, quam vulgus lepida adplicatione ludi chartularii legibus accommodare solet? Eiusmodi enim adagiis omnes fere gentes olim cum alia sapientiae praecepta, tum & praecipua iuris patrii capita inuoluere solitas esse, praeter auctores, ab HERTIO (z) laudatos, obseruarunt GVIL. GENTIVS (a), SCIPIO GENTILIS (b) & THOMAS REINESIVS (c).

§. XV.

Quia confessio vox conscientiae.

Praeter illum tot gentium consensum argumenta etiam suppetunt haut leuia, quae confessos crimen omnino pro iudicatis habendos esse, persuadeant. Quum enim primo ad hanc legem nos ipsa natura instituerit, vt nos amemus quam maxime, nostraque salute nihil habeamus antiquius: in neminem profecto cadere videtur tam immane sui ipsius odium, vt se confessione sua, tamquam laqueo, vltro induere, ac perniciosa praeuaricatione se ipsum opprimere velit. Potius res ipsa docet, eum, qui aliquid a se gestum admissumque esse fatetur, quod vel rebus ac fortunis, vel ipsi capiti atque existimationi suae exitio futurum non ignoret, verecundia quadam ac conscientiae vi impulsum, crimen agnouisse. Hinc M. SENECA (d): *Confessio* CONSCIENTIAE *vox est. Conscientia coacti, &, quae fecit, agnoscentis est.* Et AMBROSIVS (e): *Omnium supergreditur sententias, qui a sua conscientia, suaque sententia damnatur.* Quis ergo fidem abroget homini, cum insigni vitae fortunarumque periculo aliquid adfirmanti, eo loco ac tempore, quo in pertinaci mendacio plerique omnem sibi spem salutis positam esse existimant? Nonne reus tam ingenuus ipsam videbitur animi denudare conscientiam, idemque interrogantibus respondere velle, quod apud EVRIPIDEM (f) percunctanti respondet Orestes:

> Ὀρέστα τλῆμον· τίς σ' ἀπόλλυσι νόσος;
> Ἡ σύνεσις, ὅτι σύνοιδα, δεῖν' εἰργασμένος.
> *O miser Oresta, quid morbi te perdidit?*
> CONSCIENTIA. *Sum enim mihi conscius de malis perpetratis.*

§. XVI.

(z) Hert. *prolegom. paroem. iur.* §. II. *sequ.*

(a) Guil. Gent. *Adagia L. e iure ciuili collecta, editaque Chiliad. Erasmi Paris. MDLXXI. in fol. & cum Gislenianis Antu. MDLXXIV.* in 8uo.

(b) Scip. Gentil. *lib. I. Parerg. cap.* XX.

(c) Thom. Reinef. *Var. lib. I. cap.* XXIV. *p.* 103.

(d) Seneca *Controu. lib.* VII. *contr.* III.

(e) Ambros. *Serm.* L.

(f) Euripid. *in Orest.*

§. XVI.

Deinde, quum volenti iniuriam fieri vulgo negent: ex eo etiam consequi arbitrantur, vt pro iudicato merito sit habendus, quisquis in se vltro confessus est. *Qualis enim est reus*, ibidem ait M. SENECA (g), *cuius hoc vnum patrocinium est, indignum se vita fuisse?* Perit eiusmodi reus, nulla in iudicibus sordium vel inimicitiae suspicione, sed sua ipsius calumnia. Quin perit, quia perire cupit, & turpissimo mendacii genere se ipsum circumuenit. Quis vero commiseratione dignum censeat hominem, quem sui non miseret? Grauiter, vti solet, AMBROSIVS (h): *Quem alter*, inquit, *iudicat, potest vtcumque esse excusabilis. Reus autem sine excusatione est, qui conscientiae suae iudicio damnatur. Quem alter iudicat, potest quandoque a suo iudice sperare indulgentiam. Qui se ipse iudicat, a quo indulgentiam postulabit?* Fingamus itaque hominem, adeo ad omne scelus profligatum, vt in se per calumniam confiteri non dubitet: an non is vel hoc ipso meruisse videbitur supplicium, quod sese ipse falsa confessione dolo malo perdidit? Tanta est non modo diuinarum (i), sed & humanarum legum (k) seueritas, vt capitis damnent eum, qui falso testimonio insontem oppresserit. An eum poenam leuiorem meruisse dicemus, qui falso testimonio se ipsum iugulauit, quum tamen nostri amorem eius, quo alios prosequimur, veluti normam atque exemplum esse voluerit legislator optimus maximus (l)?

Quia si confessus damnetur, volenti non fit iniuria.

§. XVII.

Sed, qui in caussis etiam criminalibus confessos in iure nostro pro iudicatis haberi existimant: illi parum intelligere mihi videntur, quid sibi illud axioma velit, quidque ea loquutione intellexerint veteres, dum confessos iudicatis aequipararunt. Nimirum eum, qui fatebatur, se debere, adeo damnato similem putabant, vt ne sententia quidem opus esset. Quod vt rectius intelligatur, obseruandum est, confessionem duorum generum fuisse. Aut enim fatebatur aliquis in iure, futurae actionis instruendae caussa interrogatus (m): aut instituta iam editaque actione de to-

Negatur, confessos crimen pro iudicatis habendos: quia in caussis ciuilibus ne sententia quidem opus erat

(g) Seneca *ibid.*
(h) Ambros. *Serm. eod.*
(i) *Deut.* XIX. 16. *sequ.*
(k) L. 1. §. 1. *ff. ad L. Cornel. de sicar.*
(l) *Leuit.* XIX. 8. *Matth.* XXII. 39.
(m) L. 13. *& sequ. ff. de interrog. in iur. fac.*

aduerfus confeſſos. ta actoris intentione confitebatur (n). Prior illa confeſſio ad titulum Digeſtorum *de interrogationibus in iure faciendis*; poſterior ad titulum *de confeſſis* pertinet, quarum rubricarum genuinam differentiam nec ὁ πάνυ CVIACIVS (o), nec, praeter iuriſconſultum incomparabilem GVIL. MARANVM (p), fere quiſquam alius ſatis explicauit. Prior porro eatenus quidem tenebat confeſſum, vt pro ea parte, ex qua ſe heredem eſſe reſpondiſſet, actione pulſari poſſet, at non ſtatim ideo pro iudicato erat, quod ſe pro tanta parte heredem eſſe dixiſſet. Poſterior rei iudicatae per omnia fere ſimilis habebatur, adeo, vt ne ſententia quidem ferenda videretur aduerſus confeſſos. Quemadmodum enim res iudicata pro veritate habebatur (q): ita & confeſſio, modo certa eſſet (r). Quemadmodum deinde iudicatis, ita & confeſſis dabatur tempus legitimum ad ſoluendum (s), id quod a IVSTINIANO (t) quatuor menſibus definitum eſt. Sicuti porro ex re iudicata naſcebatur actio iudicati, ita ex confeſſione actio *confeſſoria* (u) vel *ex confeſſo* (x), qua ab actore inſtituta, iiſdem modis fiebat exſequutio, ac re iudicata (y), captis nempe diſtractiſque pignoribus (z), aliiſque remediis, quibus magiſtratus iuriſdictionem ſuam tueri, ac ius dicentibus non obtemperantes in ordinem cogere conſueuerant.

§. XVIII.

Quod contra Cuiacium probatur. Quae quum tam firmum in iure noſtro praeſidium reperiant: merito mireris, in alia omnia hic ire IAC. CVIACIVM (a), VLR. HVBERVM (b), alioſque viros doctiſſimos, qui confeſſos, non niſi ſequuta ſententia condemnatoria, pro iudicatis fuiſſe contendunt. Procul dubio enim ea in re ſua opinione falſi ſunt viri eruditiſſimi. Nam ſi ſententia ſequi debuit: nulla reddi poterit ratio, cur aduerſus confeſſos ſingulari actione confeſſoria, ac non potius actione iudicati experiundum fuerit: nec cur confeſſio pro ſententia eſſe dicatur (c), perinde, ac ſi pronunciatum eſſet (d).

Aeque

(n) L. 31. *ff. de re iud.*
(o) Iac. Cuiac. *in Paratitl. D. ad tit. de interrog. in iure fac. p. m.* 14.
(p) Maran. *in Paratitl. Digeſt. p.* 936.
(q) L. 25. *ff. de ſtatu hom. l,* 207. *ff. de reg. iur.*
(r) L. 3. & *l.* 4. *ff. de confeſſ.*
(s) L. 6. *in fine ff. eod.*
(t) L. 2. *C. de vſur. rei iudic. Add.* Cuiac. *Obſ. lib.* III. *cap.* XXIX.
(u) L. 23. *ff. ad Leg. Aquil.*
(x) L. 3. *ff. de confeſſ.*
(y) L. 31. *ff. de re iudic.*
(z) L. *vlt.* C. *de exſequ. rei iud.*
(a) Cuiac. *Obſ. lib.* II. *cap.* XXXVI. & *in Paratitl. ff. de confeſſ.*
(b) Huber. *Praelect. in Pand. lib.* XLII. *tit.* II. §. I.
(c) L. 1. *ff. de confeſſ.*
(d) L. 6. §. 2. *ff. eod.*

Aeque arduum tunc erit, explicare, cur tempora solutioni praestituta non ex die rei iudicatae, sed a tempore factae confessionis currant (e), & cur denique vllae partes iudicantium in confitentes esse, negentur (f). Quo ipso nihil apertius dici potuit, iudice GVIL. MARANO (g), vt probetur, post confessionem sententia opus non fuisse.

§. XIX.

Argumenta in contrarium refelluntur.

Est quidem, ne quid dissimulemus, vbi confessionem sequi dicitur sententia vel condemnatio, quo in primis pertinent bina loca (h), quae quantum torserint interpretum ingenia, WISSENBACHIVS (i) ostendit. Sed rem omnem in aprico ponit VLPIANVS (k), dum scribit: *Notandum, quod in hac actione, quae aduersus confitentem datur, iudex non* REI IVDICANDAE, *sed* AESTIMANDAE *detur. Nam nullae sunt partes iudicanti in confitentes.* Poterat igitur, reo iam confesso, de aestimatione rei soluendae controuersia oriri, quin & quaestio de ipsius confessionis interpretatione incidere, cuius rei luculentum exemplum in ipso titulo de confessis occurrit (l). Nec dubium est, eo casu liti dirimendae datum esse iudicem. At, quod ad caussam principalem attinet, nullae iudicii supererant partes in confessos, quippe sua iam damnatos sententia.

§. XX.

In caussis criminalibus sententia condemnatoria semper opus est.

His itaque de genuino huius axiomatis sensu praemissis, facile erit ad intelligendum, in caussis capitalibus confessos pro iudicatis non fuisse. Tantum enim abest, vt illico rapiendi fuerint ad supplicium, vt diserte scribat VENVLEIVS SATVRNINVS (m): *Si* CONFESSVS *fuerit reus, donec de eo* PRONVNCIETVR, *in vincula conijciendus est.* Pronunciandum itaque est de reo capitalium criminum, quamuis amplissima eius confessio exstet. Expendenda enim prius ipsa confessio, vtrum facti circumstantiis congrua, an forte ex vitae taedio aliaque caussa profecta sit (n). Id quod & NEMESIS CAROLINA (o) vrget, his verbis: *So obgemeldte Fragstücke auf Bekäntnüss, die aus oder ohne Marter geschiehet, gebraucht vverden, so soll alsdann der Richter an die End schicken, und nach den* Qqqq 2 *Vmbstän-*

(e) *d. L. 6. in fin. ff. eod.*
(f) L. 25. *in fin. ff. ad Leg. Aquil.*
(g) Guil. Maran. *in Paratitl. p.* 938.
(h) L. 3. & *l.* 5. *ff. de confess.*
(i) Wissenbach. *Disp.* XXI. *ad Pandect.* §. XVIII.
(k) *d. l.* 25. §. 1. *ff. ad Leg. Aquil.*
(l) L. *pen. ff. de confess.*
(m) L. 5. *ff. de custod. & exhib. reor.*
(n) L. 1. §. 25. 27. *ff. de quaestion.*
(o) *Constit. Crimin. Carolin. Art.* LIV.

Vmbständen, so der Gefragte der bekanten Missethat halber erzehlet hat, so viel zu Gevvisshcit der Warheit dienstlich, mit allem Fleiss fragen lassen, ob die Bekäntniss der obberührten Vmbstände vvahr seyn oder nicht. Dann so einer anzeiget die Maass und Form der Missethat, als vor zum theil gemeldet ist, und sich dieselben Vmbstände also erfinden, so ist daraus vvohl zu mercken, dass der Gefragte die bekante Missethat gethan hat, sonderlich so er solche Vmbstände saget, die sich in der Geschicht haben begeben, die kein Vnschuldiger vvissen kan. Deinde & defensio ipsi quoque confesso indulgenda est. *Eam* enim, *quocumque tempore postulanti reo, negari non oportet, adeo vt propterea & differantur & proferantur custodiae,* ceu monuit IVLIVS PAVLLVS (p). Denique nec certa semper poena legibus definita est, & si de ea certi quid sancitum, vel vna facti περίστασις iudicem ad poenae atrocitatem mitigandam facile inflectet. Quam in rem graue est praeceptum MARCIANI (q): *Perspiciendum est iudicanti, ne quid aut durius, aut remissius constituatur, quam caussa deposcit. Nec enim aut seueritatis, aut clementiae gloria adfectanda est, sed perpenso iudicio, prout quaeque res expostulat, statuendum est. Plane in leuioribus caussis proniores ad lenitatem iudices esse debent: in grauioribus poenis seueritatem legum cum aliquo temperamento lenitatis subsequi.* Quae omnia religiosi iudicis arbitrium, adeoque sententiam deposcere nemo non intelligit.

§. XXI.

Respondetur argumentis in contrarium.

Neque est, quod quemquam moueant exempla atque argumenta, quae supra hanc in rem protulimus. Hebraei confessos pro conuictis habebant, non pro iudicatis. Ei autem confessioni procul dubio non promiscue credebant, sed tum demum, quando aliae insuper probationes religionem iudicantium instruerent. Achanem confessum iure damnabat Iosua, quippe & spolia proferentem, & ipsius Dei immortalis iudicio conuictum, forte puta (r), quam Hebraeis in primaeua illa θεοκρατίᾳ pro oraculo fuisse, obseruat EDVARDVS BERNARDVS (s). Perspicue rem omnem refert IOSEPHVS (t): ὁ δ᾽ οὐκ ἔχων ἔξαρνος εἶναι, δεινῶς αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ἐκπεριελθέντος, ὁμολογεῖ τε τὴν κλοπὴν, καὶ τὰ φωρία παρῆγε. *At ille, quum inficias ire nequiuisset, Dei iudicio grauiter eum constringente,*

(p) L. 18. §. 9. *ff. de quaestion.*
(q) L. 11. *pr. ff. de poen.*
(r) *Iof. VII.* 14.
(s) Ed. Bernard. *in Not. ad Ioseph. Antiqu. Iud. lib.* V. *cap.* I.
(t) Ioseph. *lib.* V. *Antiqu. Iud. cap.* I. *Segm.* 14.

gente, furtum fatebatur, & res ſurreptas in medium proferebat. Amalekitae confeſſionem ſpolia opima, Regi moribundo detracta: Adoniae crimen priora facinora probabile reddebant. Immo ſunt, qui ea Dauidis & Salomonis decreta non vſquequaque probant, ſed de iis vſurpandum exiſtimant illud TACITI (u): *Omne magnum exemplum habet aliquid ex iniquo, quod aduerſus ſingulos vtilitate publica rependitur.* Idem ego multo certius de Lacedaemoniorum iudicio aduerſus Pauſaniam dixerim. Quamuis enim de crimine dubitari vix poſſet: non tamen indicta cauſſa damnandus, nedum ſine capitali ſententia fame necandus erat ciuis, de patria ceteroquin non male meritus. Quae de Romanis & Germanis diximus, nec probant, ob ſolam confeſſionem, & ſine ſententia capitali, a quoquam ſumtum eſſe ſupplicium, & talem confeſſionem ponunt, quae aliis indiciis atque argumentis adiuuetur. Soli Athenienſes, ſi DEMOSTHENI fides eſt, confeſſos ἄνευ κρίσεως, μήτε δόντες λόγον, μήτ' ἐθελήσαντες ἀκοῦσαι, *indicta cauſa, & nec facta dicendi poteſtate, nec excuſationibus auditis*, damnabant: ſed damnabant tamen. Quin talia non erant Athenienſium iudicia publica, vt inde aliis rebuſpublicis exemplum capiendum videatur, quum in iis multa contra rationem atque aequitatem fierent, multique viri etiam boni patriaeque vtiliſſimi, ne confeſſi quidem, aut conuicti, temerariis ingratorum ciuium ſuffragiis opprimerentur.

§. XXII.

Confeſſio non ſemper vox conſcientiae.

Praeterea & argumenta, quae ſupra vidimus, tanti non videntur, vt ob ea de confeſſis illico ſumendum eſſe ſupplicium arbitremur. Sit aliquando confeſſio vox conſcientiae: at ſaepe tamen rem multo aliter ſe habere, experientia docet. Latitat aliquando ſub ſpecie inumbratae quietis furor, qui hominem ad quaeuis nefanda de ſe fatenda facile impellit. Sunt, qui imaginatione ſua deluſi, apud ſe ipſos in ſuſpicionem veniunt criminis, quod numquam admiſerunt. Sunt, quibus atra bilis, vitae taedium, & neſcio quae pereundi libido mendaciſſimas confeſſiones extorquet. Aliis equulei, quem ſibi imminere intelligunt, metus, aut carceris diuturni ſqualor falſam confeſſionem exprimit. Quare tantum abeſt, vt confeſſiones criminum omnes conſcientiae ſtimulis tribuendae ſint, vt recte dixiſſe videatur CALPVRNIVS FLACCVS (x): *Confeſſio voluntaria ſuſpecta eſt.* Et QVINCTILIA-

(u) Tacit. *Annal. lib.* XIV. c. XLVI. (x) Calpurn. Flacc. *Declam.* XLI.

TILIANVS (y): *Ea natura est omnis confessionis, vt possit videri* DEMENS, *qui de se confitetur. Hic furore impulsus est, alius ebrietate, alius dolore, quidam quaestione. Nemo contra se dicit, nisi aliquo cogente.*

§. XXIII.

Ad iudicis religionem pertinet, etiam perire volentes non damnare.

Deinde quod ad alterum attinet argumentum, fatemur equidem, illum, qui sciens dolo malo in se falso confessus est, vel hac praeuaricatione quoduis supplicium mereri. Sed praeterquam, quod non omnes rei de se confessi id per calumniam aut dolo malo fecisse videntur, ne ea quidem reorum desperatio excusaret iudicem, ad cuius religionem pertinet, ne perire quidem volentes innoxios damnare. Fieri potest, vt quis aliis flagitiis meruerit supplicium, nec tamen ideo excusandus est iudex, qui illum ob delictum numquam admissum capitis damnat. Posset potius tunc reus extrema & postuma voce iure vsurpare illa Thaidis apud TERENTIVM (z):

- - - *Non te dignum, Chaerea,*
Fecisti. Nam si ego digna hac contumelia
Sum maxime: at tu indignus, qui faceres, tamen.

Denique commeruerit reus praeuaricatione sua poenam, saltim non tamquam parricida, vel alterius criminis reus, sed tamquam praeuaricator erat puniendus, auditaque eius confessione dispiciendum, verane confessus sit miser, an ex aliqua caussa etiam innocens mori decreuerit. Alioquin non magis culpa vacabit iudex, qui mori volentem capitis damnauit, quam is, qui mortem sibi consciscere cupienti operam dextramque commodat. Qua de re multa disserere solent interpretes litterarum sacrarum, vbi de facto Saulis eiusque armigeri disputant (a).

§. XXIV.

Quid confiteri? confessio?

Maneat ergo fixum & firmum, confessos crimina pro iudicatis non esse habendos, sed pro conuictis tantum, dummodo ita comparata sit confessio, vt nihil in ea iure desideres. Quamobrem iam proximum est, vt qualem esse oporteat reorum confessionem, si ei fidem habere debeat iudex, paullo accuratius consideremus. Id quod ex ipsa confessionis natura adparebit luculentissime. Praeclare obseruauit M. TERENTIVS VARRO (b), *fateri*, esse a *fari*, adeoque τὸ *confiteri* semper referri ad alium, qui idem adfirmet. *A fari,*

(y) Quinctilian. *Declam. CCCXIV.*
(z) Terent. *Eunuch. Act. V. Scen.* II. v. 25.
(a) 1. *Sam. XXXI.* 4. 5.
(b) Varro *de Lingua lat. lib. V. p.* 54. *edit. Scalig.*

A fari, inquit, *funt* FASSI *&* CONFESSI, *qui fati id, quod ab his quaesitum.* Nimirum FATERI est simpliciter effari, quid factum sit; CONFITERI idem effari ac consensu suo probare, quod alius factum esse adseuerat, adeoque hoc vocabulum quam accuratissime exprimit notionem verborum Graecorum ὁμολογεῖσθαι, ἀνομολογεῖσθαι, διομολογεῖσθαι & similium. Confessio enim semper ponit duas personas, quarum altera aliquid ab altera factum esse adfirmet, quales sunt actor, accusator, testis, iudex; altera idem a se factum esse confirmet, adeoque intentioni alterius per omnia suffragetur. Ex quibus consequitur, vt nihil aliud sit confessio, quam adseueratio eius, quod alius a nobis factum admissumque esse contendit adeoque eius naturam recte expresserit MARCELLVS (c) phrasi elegante: *confiteri de intentione aduersarii.* Hinc etiam chirographum in iure nostro (d) vocatur *confessio*, eademque notio vocabuli ὁμολογία apud Graecos, teste CVIACIO (e), receptissima est. Quin & sponsionem vel stipulationem Graecis esse ὁμολογίαν, ex DICAEARCHO (f), glossatoribus iuris Graeci, THEOPHILO aliisque erudite demonstrat iurisconsultus eximius, IAC. GOTHOFREDVS (g). Quemadmodum enim spondens congrue respondendo fatetur, se stipulatoris voluntati suffragari: ita & debitor, dando chirographum, intentionem creditoris probat, seque tantum pecuniae ab hoc mutuum sumsisse adseuerat, quantum hic a se datum esse ait.

§. XXV.

Confessionis validae requisita.

Quum itaque confitentes rei intentioni actoris, accusatoris aut iudicis suffragentur: (§. XXIV.) facile patet, quales esse oporteat eorum confessiones. *Primo* enim requiritur, vt illae proficiscantur ex animo sese ea confessione onerandi, poenamue vel alium quemcumque legis effectum, quamtumuis molestum, subeundi. Neque enim quisquam temere adsentietur HVG. DONELLO (gg), confessionem nudae testificationis atque adseuerationis, non voluntatis ac consensus esse, existimanti, quum confitentes manifesto suffragentur intentioni actoris, adeoque velint soluere, velint poenas dare, vel, vt eleganter loquitur VLPIANVS (h), *in lite*

[c] L. 9. *ff. de except.*

(d) L. 20. §. 1. *ff. de donat. l.* 25. §. *vlt. ff. de probat. l.* 23. §. 2. C. *ad SC. Vellei.*

(e) Cuiac. *Exposit. Nouellae I.*

(f) Dicaearch. *in Philosl. p.* 80.

(g) Iac. Gothofred. *in Diss. de famos. latron. investig. p.* 3›.

(gg) Donell. *lib.* XXVIII. *cap.* I.

(h) L. 1. §. 7. *ff. si quid in fraud. patr.*

lite VELINT *vinci.* Quae quomodo sine actu voluntatis intelligi possint, scire nos fatemur cum ignarissimis. *Deinde* is, qui confitetur, rem probe perspectam habeat, oportet, adeoque nullius momenti erit confessio eius, qui in iusto errore factiue ignorantia versatur. *Tum* porro confitens animi sui sententiam iis signis explicare debebit, de quorum significatione nemo possit vllatenus dubitare. *Denique* necesse est, reum confiteri de eo, quod fieri potuerit, eiusque confessionem nec sibi dissimilem esse, nec manifestis facti circumstantiis refragari. Haec enim si coniunctim adsunt, tunc demum fide digna erit rei confessio, nec quisquam, opinor, intercedet, quo minus confessus in caussis ciuilibus pro iudicato, in criminalibus pro conuicto habeatur, quamuis, quod ad vsum hodiernum attinet, vtroque casu sententia condemnatoria opus sit (hh).

§. XXVI.

Requisitum primum in caussis ciuilibus.

Et haec quidem omnia etiam in caussis ciuilibus & pecuniariis exigunt iura nostra. Primo enim dubitari non potest, quin animum se confessione sua onerandi adesse oporteat. Inde enim est, quod extra iudicium confessos iudicatis aequiparare non solent. Saepe enim extra iudicium, in familiari congressu, vel inter pocula, quaedam incaute iactant homines, quae sibi fraudi futura esse, non suspicantur. Ea si statim velis pro re iudicata habere, procul dubio errares. Ex oratione enim MARCI (i) & constitutione ANTONINI CARACALLAE Imp. (ii) non nisi IN IVRE CONFESSI *pro iudicatis habentur*, id est ii, qui coram magistratu competente, veluti coram Praetore (k), & ad acta (kk) intentioni aduersariorum suffragati sunt. Quemadmodum enim, quod eleganter CVIACIVS (l) obseruat, qui ante reatum sibi mortem consciuit, etiamsi id fecit metu futuri reatus, vel ideo non habetur pro conuicto, quia non in iudicio, id est, in reatu ipso, sibi manus intulit (m): ita & confessum iudicato aequiparandum non putant leges, nisi in iure confessus sit, quamuis aliquam probationem suggerat confessio intra priuatos parietes, vel coram iudice incompetente facta (n). Ex eadem ratione pro iudicato non habetur

[hh] Carpzou. *in Processf. tit.* XIII. *Art.* III.

(i) L. 56. *ff. de re iud.*

(ii) *L. vn. C. de confess.*

(k) L. 7. *ff. eod.*

(kk) *L. 24. C. de lib. causs.*

(l) Cuiac. *Parat. Codic. lib.* VII. *Tit.* LIX.

(m) *L. 3. pr. ff. de bon. eor. qui ante sent.*

(n) *L. 40. pr. ff. de pact. l. 25. §. vlt. ff. de probat. l. 26. §. 1. depos. l. 13. C. de non num. pec.*

habetur etiam in iure, vel, vti Graeci loquuntur, ἐν βήματι confeſſus, niſi praeſens aduerſarius eiuſue tutor vel curator eam confeſſionem illico acceptarit (o). Priuſquam enim id factum, confeſſus vel ideo confeſſionem ſuam iure reuocat, quia nec animo ſe ipſum onerandi id feciſſe praeſumitur, nec aduerſario ante acceptationem illam ius quaeſitum eſſe, exiſtimatur. Et hinc mira hodienum eſt pragmaticorum in acceptando ſolertia, adeo, vt nihil frequentius legas formula illa forenſi: *Kläger acceptiret quam vtiliſſime, daſs Beklagter das geſchehene Verſprecken nicht ableugnen können. &c.* Denique ex eodem fundamento facile reddideris rationem, cur nec is habeatur pro iudicato, cuius ex verbis non niſi per conſequentiam confeſſio elicitur. Ita recte obſeruat SCAEVOLA (p), *eum, qui familiae ercifcundae iudicio agit, non confiteri, aduerſarium ſibi eſſe coheredem.* Ita & MARCELLVS (q) ſapienter ſcribit, *non vtique exiſtimandum eſſe, confiteri de intentione aduerſarium, quo cum agitur, quia exceptione vtatur.* Vtroque enim caſu non eo animo ac conſilio aliquid allegant litigantes, vt ſe ſua confeſſione onerent, ſed vt ius ſuum obtineant, vel iniuſtum aduerſarii impetum repellant. Id quod in allegantium odium detorqueri, iniquiſſimum profecto eſſet.

§. XXVII.

Secundum. Deinde & in cauſſa ciuili reo non nocet confeſſio, niſi illa ex certa facti ſcientia proficiſcatur. Sane enim ſi pupillus, non accedente tutoris auctoritate, confeſſus ſit, id eum non onerabit, quia in lubrica iſta aetate nihil facilius eſt, quam vt quis aut ignorantia vel errore, aut inaduertentia labatur. Hinc in pupillo tutoris auctoritatem exigit VLPIANVS (r): idque recte ad pubertati proximos reſtringunt interpretes (s). Infantia enim maiores infantibus comparantur, quoties actu quodam eorum conditio reddi poſſet deterior, quod vel maxime fit confitendo, quum contra in eorum tantum vtilitatem benigniore iuris interpretatione receptum ſit, vt idem iuris habeant, quod pubertati proximi (t). Quod ad minores attinet, eorum confeſſio quidem rata eſt vel ideo, quod iam aliquo animi iudicio polleant, & hinc non eorum perſonae, ſed rebus curator dari ſoleat; quum tamen

(o) *L. 6. §. 3. ff. de confeſſ.*

(p) *L. 37. ff. fam. ercifc.*

(q) *L. 9. ff. de except. iuncta l. 9. C. eod.*

(r) *L. 6. §. 5. ff. de confeſſ.*

(s) Illuſtr. a Coccei. *in iur. controu. lib.* XLII. *quaeſt. I.*

(t) §. 10. *Inſt. de inutil. ſtip.*

& *huiusmodi aetatium*, iudice VLPIANO (u), *fragile atque infirmum esse soleat consilium, & multis suppositum captionibus, multorum insidiis expositum:* proditum iis est restitutionis in integrum beneficium tum aduersus confessionem (x), tum aduersus negationem, si quando ita comparata sit caussa, vt lis inficiando crescat (y). Quod tamen beneficium de delicto confessis vel ideo summo iure denegatur (z), quia ipsa illa *restitutionis petitio*, vti eleganter scribit TRYPHONINVS (a), *nihil aliud est, quam delicti veniae, id est, calumniae deprecatio. Atqui neque in delictis, neque in calumniatoribus Praetorem succurrere debere, certissimi iuris est.* Multo minus itaque procuratores, vel tutores, vel curatores fateri sufficit (b), eatenus puta, vt onerentur clientes, pupilli vel minores, si illos errore vel ignorantia confessos esse contendant. Hinc speciatim de procuratoribus cautum, vt quodcumque absentibus dominis confessi sint, ab his lite nondum finita possit impune reuocari (c), secus autem, si iam res iudicata sit, vel dominus praesens confitenti non contradixerit, nec confessionem intra triduum reuocarit (d), quia his omnibus casibus impudentia caritura non esset restitutionis petitio. Benigniores tamen legibus Doctores nostri & hoc casu restitutionis beneficium non denegant, si iusta allegetur caussa, vel procurator, ideo excussus, soluendo non sit (e). Id quod ego admittendum non putauerim, si dominus, feruente adhuc lite, confessionem a procuratore factam non ignorans, tacuerit tamen, & litis exitum callide speculatus, tunc demum, quando se caussa cecidisse animaduertit, Quiritium fidem imploret. Quid enim aliud hoc esset, quam veniam calumniandi petere? Iure Germanico vetere ne mulieres quidem sibi confessione sua nocebant, nisi curatoris consensus accessisset. Hinc SPECVLATOR SAXO (ee): *Iungfrauen und Frauen müssen Vormünder haben an allen ihren Klagen, durch das man sie nicht überzeugen möge des, das sie vor Gericht sprechen oder thun.* Talia etiam habet AVCTOR IVRIS ALAMANNICI (f) nec non IVS LAN-

[u] *L. 1. ff. de minor.*
[x] *L. 6. §. 5. ff. de confess.*
[y] *L. 9. §. 2. ff. de minor.*
[z] *L. 9. §. 2. l. 37. pr. ff. de min. l. 1. C. si adu. delict.*
[a] *L. 37. §. 1. ff. de minor.*
[b] *L. 6. §. 4. ff. de confess.*
(c) *L. 7. C. de iur. & facti ign. l. 2. & l. 3. C. de err. aduoc.*
(d) *L. 1. C. de error. adu. l. 3. C. eod. & ibi* Brunnem.
(e) Ant. Fabr. *in Codic. lib.* II. *Tit.* VI. *def.* 1.
(ee) *Ius prou. Sax. lib.* I. *Art.* 46.
(f) *Spec. Sueu. cap. IV. art.* 38. *edit. Meichsn.*

LANGOBARDICVM (ff), ex quibus hoc veteris iuris Germanici caput egregie illuſtrauit SCHILTERVS (g). Sed id hodie non vbique obſeruatur. Denique, quam accuratam rei notitiam a confitente exigant leges noſtrae, vel inde patet, quod diſerte ſcribat VLPIANVS (gg): *Non fatetur*, QVI ERRAT, *niſi ius ignorauerit.* Nemini itaque error facti, negotio necdum finito, eatenus nocet (h), vt non liceat reo, deprehenſo errore, confeſſionem reuocare. At iuris error omnino nocet, ceu ſpecies, ab AFRICANO (hh) explicata, docet, quia ad factum tantum, non ad ius pertinet confeſſio, (§. XXIV.) & iura ignorantibus raro fauent leges, niſi forte de damno certent (i). Quo caſu & aduerſus confeſſionem ex errore iuris profectam reſtitutionem indulgendam nonnulli exiſtimant (k).

§. XXVIII.

Tertium.

Praeterea talia eſſe oportere ſigna, ex quibus de confitentis animo liquido conſtet, res ipſa docet. Perinde ergo eſt, vti ait PAVLLVS (l), *ſiue quis verbis*, *ſiue litteris*, *ſiue alio* QVOCVMQVE MODO, *in iudicio fateatur*, modo de fatentis ſenſu & conſilio dubitari nequeat. Merito itaque mireris, iuriſconſultum eximium, IANVM A COSTA (m), negare, confeſſionem aliter fieri poſſe, quam verbis vel litteris. Eius enim opinionis non aliud habet argumentum, quam quod & ſententia non niſi verbis vel ſcripto feratur (n). Sed praeterquam, quod vir doctiſſimus aduerſantem ſibi habet PAVLLVM, qui non modo loco paullo ante adducto, ſed & alibi (o), confeſſionem QVOCVMQVE MODO fieri poſſe, innuit, argumentum etiam, quo vtitur, nullius momenti videtur, nec tam amare vrgenda eſt rei iudicatae & confeſſionis analogia, vt, quidquid de illius forma in iure dicitur, id ad hanc etiam ſine vlla exceptione pertinere exiſtimemus (p). Quamuis vero praeter verba ac ſcripturam ſigna quaecumque ſufficere videantur:

 merito

(ff) *Leg. Langob. lib.* II. *tit.*X. *art.*2.
(g) Schilt. *Exerc. X.* §. *XX. ſequ.*
(gg) *L.* 2. *ff. de confeſſ.*
(h) *L.* 7. *C. de iur. & facti ign.*
(hh) *L.* 7. *ff. de confeſſ.* Iac. Cuiac. *ad African. Tract. V. p.* 446.
(i) *L.* 7. *&* *l.* 8. *ff. de iur. & facti ignor.*
(k) Beſold. *Part.* III. *Conſil.* CVIII. *n.* 45.
(l) Paull. *Rec. Sent. lib. V. tit. V.* §. III.
(m) Ian. a Coſta *ad tit. X. de lit. conteſtat.*
(n) L. 1. *ſequ. C. de ſent. ex peric. recit. Nou.* LXXI. *cap.* I. *&* LXXII. *cap.* II.
(o) Paull. *Recept. Sent. lib. II. tit. I.* §. *V.*
(p) Ant. Schulting. *Iurisp. vet. anteiuſt. ad Paull. lib. V. tit. V.* §. *III.*

merito tamen adiecimus, ea ita comparata esse oportere, vt inde certa sit confitentis sententia. Diserte enim VLPIANVS (q) monet, *certum confessos pro iudicatis futuros, incertum non futuros:* atque *hinc eos, qui incertum vel corpus confessi sint, vrgendos esse, vt certum confiteantur, itemque, qui rem confessi, vt quantitatem fateantur.* Hinc interrogatus, an decem aureos debeat? nutu etiam confiteri potest, quia ex eo signo de confitentis sententia plus satis constat. At si rogatus, quantum debeat? annueret: incerta esset confessio, adeoque nullius efficaciae futura. Inde facile etiam patet, quid de confessione sentiendum sit, quam vulgo indiuiduam vocant pragmatici. Quemadmodum enim vbi plura sunt libelli vel actionis capita, quae inter se nexum non habent, nihil prohibet, quo minus alterum fateri, alterum inficiari possim, eoque casu iura nostra liquidum illico solui, de illiquido reconuentione experiri iubent (r), adeoque & actori indulgent, vt confessionem pro parte acceptare possit: ita, vbi quis fatetur cum certa qualitate, ita, vt hanc a confessione separari nolit, e. g. Fateor actorem rem meam vi, clam, precario possedisse, non potest actor partem confessionis pro se acceptare, quin eo ipso & partem alteram contra se acceptet, vti accurate ostenderunt MENOCHIVS (s), CAVALCANVS (t), &, qui spinosam de iure rerum indiuiduarum doctrinam accurata industria exsequutus est, AVG. HOFFMANNVS (u). Neque enim certa futura esset confessio, nisi cum qualitate adiecta intelligeretur.

§. XXIX.

Quartum. Denique & ea, quae fieri possunt, confiteri reum, eiusque confessionem nec sibi dissimilem esse, nec manifestis facti circumstantiis refragari debere, tam est certum, quam quod certissimum. Vti enim nec actor, nec iudex, si vtrique inest aliquis iustitiae sensus, id intendunt, vt reus manifesto falsa fateatur: ita, si quid tale excidit reo, is nec intentioni vtriusque suffragari, adeoque nec confiteri videbitur. Hinc grauiter monet PAVLLVS noster (x): *non omnimodo confessum condemnari debere rei nomine, quae an in rerum natura esset, incertum sit.* Et alio loco (y) docet,

(q) L. 6. pr. §. 1. *ff. de confess.*

(r) *L.* 3. §. 13. *ff. ad exhib. l. fin. §.* 1. *de compens.*

(s) Menoch. *de arbitr. Iud. Quaest. lib. II. quaest. XCIII. n.* 14. *sequ.*

(t) Caualcan. *Part. II. Decis.* XXVII. *n.* 88.

(u) Aug. Hoffm. *de Iure rer. indiuid. cap. II. Sect. III. n.* 100.

(x) L. *vlt. ff. de confess.*

(y) L. 13. *pr. ff. de interrog. in iure fac.*

cet, confeſſionibus falſis reſpondentem ita demum obligari, ſi eius nomine, de quo interrogatus fuerit, cum aliquo actio ſit, quippe quam tunc confeſſione ſua in ſe transferat, modo falſae eiuſmodi confeſſiones naturalibus conueniant. *In totum enim*, iudice IAVOLENO (z), *confeſſiones ita ratae ſunt, ſi id, quod in confeſſionem venit, & IVS & NATVRAM recipere poſſit.* Hinc ſi fatear falſo, eum, qui in alterius poteſtate eſt, filium meum eſſe, obligabor, ſi eius aetas patitur, vt filius meus eſſe poſſit, quia id & ius & natura patitur (a). At ſi quem, me natu maiorem, filium meum eſſe dicam, vel hominem liberum fatear meum ſeruum eſſe (b), vel me habere ſeruum, qui tamen iam pridem inter homines eſſe deſierit (c), vel in hoſtium poteſtate ſit (d): nec obligabor confeſſione mea, nec actionem, quae hoc caſu non competit, in me transtuliſſe dicar, quia his caſibus omnibus nec ius nec naturam confeſſio tam fatua recipit. Tam ſubtiliter enim philoſophantur hac de re iureconſulti veteres, quorum praecepta, vulgo neglecta, hic veluti in nucleo exhibere, non inutile fore exiſtimauimus.

§. XXX.

An eadem requiſita locum habeant in cauſſis criminalibus?

Haec ſunt, quae iura noſtra exigunt, ſi quis in cauſſis pecuniariis confeſſus pro iudicato haberi debeat. Proximum eſt, vt ad capitalia iudicia prouehamur, de quibus prima ſtatim diſpectio eſt, vtrum eadem omnia in iis quoque requirantur, an aliquid exigatur amplius? Nos eadem pleraque & hic obſeruanda putamus, ita tamen, vt ad religionem iudicantium pertineat, multo maiore ſolicitudine eorum confeſſiones expendere, qui de capite atque exiſtimatione periclitantur, quam quibus de opibus ac fortunis mouetur controuerſia. Primo enim non adeo verendum eſt, ne quis ſua ſe confeſſione vltro ſpoliare & fortunis euoluere velit. Poteſt homo, criminis accuſatus, in ſe mentiri vitae taedio, & quia ſe aliena manu facilius, quam ſua, periturum ſperat. At opum taedium nemini facile obrepit, &, ſi quis tali laboraret, non eſſet, cur alterius calumnia eas amittere vellet. In promtu enim eſſet illud Cratetis conſilium, qui pecunias vel amicis diſtribuens, vel in mare proiiciens, exclamabat:

Crates Cratetem liberat pecuniis:
Nolens Cratetem haberi ab his, quae tenet (e).

 Deinde

(z) L. 14. §. 1. *ff. eod.*
(a) L. 13. *pr. ff. eod.*
(b) L. 14. *pr. ff. eod.*
(c) L. 15. §. 1. *ff. eod.*
(d) L. 16. *pr. ff. eod.*
(e) Diog. Laert. *lib.* VI. *Segm.* 88. Simplic. *ad Epictet. Enchirid. cap.* X.

Deinde inficiantibus in iudiciis priuatis non adeo magnum imminet periculum. Paucae tantum iure Romano proditae sunt caussae, in quibus lis inficiando crescit (f), veluti actiones ex L. Aquilia, de legatis venerabilibus locis relictis, & de deposito miserabili, quae poena inficiantium hodie primo casu ne quidem recepta est. At haec poena magis cohibebit homines, ne temere veritatem dissimulent, quam coget, vt falso quid fateantur. Enimuero in caussis criminalibus confiteri & negare aeque periculosum est. Confitentibus supplicium: negantibus carceris squalor & tormenta in mundo sunt. Illos vnus & alter ictus examinat; his imminent

Verbera, carnifices, robur, pix, lumina, taedae.

Proinde semper suspecta erit confessio in iudiciis publicis, quoniam *& vera confessis, & falsa dicentibus idem doloris finis ostenditur*, quemadmodum eleganter ait Q. CVRTIVS (g). Saepe enim rei, vel diris subiecti quaestionibus, vel in conspectu equulei positi, multa effutiunt, quae audire velle quaesitorem suspicantur, tantum vt vel eo citius dolori finis sit, vel eo, si fieri possit, edita confessione, plane supersedeant. Denique & ipse horum iudiciorum finis multo plus cautionis adhibendum esse suadet, quam in pecuniariis. In his res petitur, vel actor aliquid sibi dari, fieri oportere, intendit. Rerum autem iacturam, salua vita atque existimatione, vtcumque sibi tolerare videntur homines. In illis de capite ac vita hominis agitur, quam nulli innocenti adimi, ipsorum iudicum, si homines sunt, interest. Res amissae aliquando vel fortunae beneficio vel summa industria recuperantur. Sola vita est, qua semel ademta, erroris emendationi non est locus. *Potest poena dilata exigi*, inquit SENECA (h), *non potest exacta reuocari.* Itaque semper laudati, qui quaestiones de criminibus longa patientia exercuerunt (i), & laudi ducitur THEODOSIO M. (k) quod supplicia damnatorum in triginta dies differri iusserit, in eaque re superarit humanitate Tiberium, qui decem dierum spatium illi rei praescripserat (l). Vere enim ac sapienter monuit IVVENALIS (m):

Nulla vmquam de morte hominis cunctatio longa est.

Quod si vero ne lata quidem ferali sententia quidquam praecipitandum

(f) §. 1. *Inst. de poen. tem. litig.*
(g) Curt. *lib.* VI. *cap.* XI.
(h) Seneca *de Ira lib.* II. *cap.* XXIII.
(i) Ammian. Marcellin. *Hist. lib.* XXIX. *cap.* II. *pag.* 434. *edit. Gronou.*
(k) L. 20. C. *de poen.*
(l) Sueton. *Tiber. cap.* LXXV.
(m) Iuuenal. *Satyr.* VI. *v.*

tandum eſt: quanto magis pertinebit ad religionem iudicantium, ante damnationem accuratiſſime diſpicere, ne vel furor, vel mendacium, latitet ſub ſpecie confeſſionis, neue in falſo confeſſum quidquam decernant, cuius eos poſtea poenitere poſſit?

§. XXXI.

In his quoque confeſſio proficiſci debet ex animo ſe onerandi.

Primum ergo, quod in confeſſione ſupra requiſiuimus; vt nimirum illa ex animo conſilioque ſe ſua confeſſione onerandi proficiſcatur, in cauſſis criminalibus vel maxime conſiderandum eſt. Multum enim refert, quo animo quis confeſſus ſit. Sane ſi in iure vltro fatetur reus, ſe admiſiſſe homicidium: nemo non videt, ei confeſſioni plus ponderis ineſſe, quam ſi quis extra iudicium tale quid protulerit, quia priore caſu de fatentis conſilio ſatis conſtat. At extraiudicialem confeſſionem tantum indicium aliquod vel argumentum praebere ad torturam ſufficiens, non ſine limitationibus plurimis tradunt rerum criminalium ſcriptores (n). Sed nec id tamen ſemper verum arbitramur. Quid enim ſi Thraſo quidam inter pocula dicat, ſe centum in Cilicia, quinquaginta centum Sycolatronidas, triginta Sardos, ſexaginta Macedonas occidiſſe vno die (o)? an eum ſtatim raperes ad equuleum? Quid ſi impudica Eucolpi epiſtola fato quodam in manus tuas perueniſſet, in qua apud PETRONIVM (p) fatetur, *ſe proditionem feciſſe, hominem occidiſſe, templum violaſſe*; an tu miſerum Eucolpum, tamquam alter Rhadamantus, illico carnifici excruciandum traderes? Apud ARISTOPHANEM (q) duo inter ſe de impudentia certant, eorumque alter per Neptunum; alter per pugnos & plagas, quibus per omnem vitam mulctatus ſit, iurat, ſe non conceſſurum, vt ab altero impudentia ſuperetur. Eorum vnus res etiam manifeſtiſſimas negat: alter turpiſſima quaeuis in ſe fatendo impudentiae palmam adfectat. An tu ſi poſteriorem audiueris, tam dira fatentem, in equuleum ipſamue crucem ire iuberes? Multa homines in familiari congreſſu ex ioco, multa ex ſtolida quadam iactantia in ſe non tam fatentur, quam fingunt, quae pro exploratis facinoribus non habebit iudex, niſi alia argumenta eius religionem inſtruant. Saepiſſime vero vel ex ipſa perſonae qualitate colliget, quantum fidei eius confeſſioni habendum ſit. Nam ſi hominem, lepore meticuloſiorem, nil praeter vulnera ac caedes crepare

(n) Carpzou. *Prax. Crim. Part.* III. *Quaeſt. XXI. n.* 47. Ant. Gomez. *Var. Reſol. Tom.* III. *cap.* XIII. §. 8. *ſequ. p.* 505.

(o) Plaut. *in Mil. glorioſ. Act.* I. *Scen.* I. *p.* 42.

(p) Petron. *in Satyr. p.* 135.

(q) Ariſtophan. *in Equit. v.* 411. *ſeq.*

crepare audiat, parum illum ea confessione moueri debere monent legum criminalium interpretes, & in his vir prudentissimus, IAC. FRID. LVDOVICI (r).

§. XXXII.

Effectus confessionis extraiudicialis.

Ex eodem consequitur, vt suspecta sit confessio hominum atra bile laborantium, quibus credere non oportet iudicem, nisi & indubiae sanitatis sint, quod accurate explorare ad medicorum religionem pertinet, & circumstantiae omnes eam confessionem confirment. Solent enim miseri isti ex vitae taedio, vel miro quodam pereundi desiderio, se ipsos deferre, idemque facere, quod de Chariclea fingit HELIODORVS (s). Sicuti enim illa Theagenis sui desiderium vix ferens, de veneficio fatetur, χαίρουσα, εἰ Θεαγένους οὐκ ἔτι ὄντος τεθνήξεται, καὶ κερδαίνουσα τὸ ἐναγὲς τῆς πράξεως, ὃ καθ' ἑαυτῆς ἐγνώκει ποιεῖν, ἑτέρων τοῦτο δρασάντων, *gaudens, si Theagene non amplius superstite esset moritura, & quasi in lucro ponens, nefarium facinus, quod ipsa in se admittere statuerat, aliis facientibus:* ita idem saepe faciunt homines taedio quodam vitae laborantes. Idque tanto minus mirandum, quanto frequentiora sunt exempla hominum, eum in finem caede, alioque crimine nefando, sese vltro polluentium, vt miserum spiritum tanto citius excutiat carnifex. Ipse VLPIANVS (ss) noster refert, *Primitiuum seruum homicidium in se confinxisse metu ad dominum reuertendi*, adeoque carnificis manu perire, quam inter saeua truculenti domini imperia, inter vlmos stimulos, laminas, compedes, neruos, numellas, pedicas, boias, miserum trahere spiritum maluisse. Memini etiam, hic Halae famulum quemdam data opera mactasse infantem, &, peracto facinore, se sua sponte stitisse iudici, professum, se id vitae taedio ac insigni desiderio mortis fecisse. Ex eodem vero vitae taedio & confessiones falsas proficisci posse, testantur PARIS DE PVTEO (t) & PROSPER FARINACIVS (u). Quis his similibusque casibus ad religionem iudicantium pertinere neget, confessiones tam suspectas probe excutere, sibique in memoriam reuocare illa CALPVRNII FLACCI (x): *Misericordiae maximum munus est, seruare nolentem.*

§. XXXIII.

(r) Ludovic. *ad Const. Crim. Car. Art.* XXXII. *p.* 46.

(s) Heliod. *in Aethiop. lib.* VIII. *cap.* XIX. *p.* 391.

(ss) L. 1. §. 27. *ff. de quaestion.*

[t] Paris de Put. *de Syndic. verb. tortura vers. Si ergo iudex p.* 350.

[u] Farinac. *Pract. ac Theor. crim n. Part.* III. *quaest.* LXXXI. *n.* 40.

[x] Calpurn. Flacc. *Declam.* XLI.

§. XXXIII.

An valeat confessio, orta ex melancholia & taedio vitae.

Sunt porro, qui spe vel praemii cuiusdam, vel impunitatis, in se confitentur. Erit & haec confessio suspecta, nisi alia argumenta religionem iudicantium instruant. Quamuis enim cum magno periculo coniuncta sit vtraque confessio, ne forte spe sua fallantur facinorosi: contingere tamen potest, vt illa decepti falsa referant. Quum praemium proposuisset Augustus, Corocotam, famosum per Hispaniam latronem, viuum exhibituro, Corocota ipse se obtulit, praemiumque abstulit (y). Annon idem facere potuisset & Corocota falsus, & qui numquam cruenta spolia detraxerit, modo pari audacia in eiusmodi periculum durasset? Multo tamen facilius falsas confessiones extorquebit spes impunitatis, nisi id impediat iudicantium religio. Memoriae prodidit PARIS DE PVTEO (z), matronam, occisi mariti caussa in ius raptam, facinus initio perfricta fronte negasse, nec prius confessam esse parricidium, quam iudex ei, in secretius cubiculum seuocatae, multis blanditiis, quin & simulatis osculis, non modo impunitatis, sed & matrimonii spem fecerit. Quam insignem scilicet prudentiam laudans bonus ille vir: *Etiam alii*, inquit, *extorserunt confessionem ab inquisitis, in coena pollicendo liberationem, promittendo, quod nullum eis nocumentum inferret, & humaniter cum illis loquendo, & haec per dicta iura. Sunt enim huiusmodi per uasiones magis aptae ad extorquendum confessiones, quam chorda.* Et paucis interiectis: *Multi enim torti nihil confessi sunt, & deinde, quum Potestas post chordam ostenderit signa humanitatis, compatiendo eis, & cum electuariis confortando, mederi faciendo, confessi sunt de plano maleficia.* Quin eo impudentiae prolabitur ille Paris, vt & periurium iudicis, quo rei confessionem, spe impunitatis falso ostensa, elicuerit, excusare non dubitet. Alienissima haec omnia esse a iudicis religiosi persona, quin & animaduersione dignissima, omnes fatentur, quibus probitas ac iustitia curae est (a). At finge, reum, innocentem illum quidem, sed parum astutum, in iudicum huiusmodi tribunal incidere, qui Paridis istius consilio obtemperantes, eius simplicitati illudant, impunitatemque promittant homini, vinculorum & carceris pertaeso, & fidicularum cruciatus quotidie pertimescenti: finge, eum audiuisse aliquando, iudicem, impunitatem pol-

(y) Dio Cass. *lib.* XLVIII.

(z) Paris de Put. *ibid. verb. tortura. vers. Et aduertendum n.* 1.

(a) Farinac. *Prax. & Theor. Crim.* Tom. III. *quaest. LXXXI. n.* 276. *sequ.* Brunnem. *Process. Crim. Inquis. cap.* VIII. *membr.* I. *n.* 56. *sequ.*

pollicitum, promiſſo ſtare debere, nec reum poſſe ſupplicio adfici, cui ſpes impunitatis facta ſit (b): annon hiſce blanditiis, tanquam eſca, captus, deuorabit hamum, & quaeuis nefanda in ſe confitebitur, tantum vt vinculis exire quam primum liceat? Et tamen confeſſioni tam doloſe extortae nihil fidei haberi poterit, quia illam non ex conſilio ſe onerandi, poenamue ſubeundi, ſed potius ex ſpe ſupplicium effugiendi profectam eſſe, vnuſquiſque intelligit (b).

§. XXXIV.

An ſpe impunitatis facta?

In primis autem ad ſollicitudinem religionemque iudicantium pertinet, non temere credere confeſſioni, metu tormentorum, vel ipſis etiam tormentis expreſſae. Quotuſquiſque enim tanta eſt animi conſtantia, vt non vel parricidium fateri, quam exquiſitiſſimos illos cruciatus, cum ſempiterna ignominia coniunctos, perferre malit? Obſeruauit equidem VLPIANVS (c), *pleroſque patientia duritiaue tormentorum ita tormenta contemnere, vt exprimi eis veritas nullo modo poſſit:* ſed idem tamen obſeruat, *alios tanta eſſe impatientia, vt in quouis mentiri, quam pati tormenta velint, atque ita fieri, vt etiam vario modo fateantur, vt non tantum* SE, *verum etiam alios* CRIMINENTVR. (Ita enim legendum eſſe, pro *comminentur*, res ipſa docet.) Si ergo nihil eſt aliud, quod reum conuincit, praeter voculas quaſdam, quas magnitudo doloris carnificiſque expreſſerit crudelitas: quis eum duci iuberet, niſi Buſiris quidam, qui non maiorem aliunde, quam ex reorum ſordibus, voluptatem capit? *Fragilis* ergo *res eſt quaeſtio, & periculoſa, & quae facile veritatem fallat*, idem inquit VLPIANVS, eique exempla innumera ſuffragantur. Non iam repetemus ea, quae vulgo ex VALERIO MAXIMO (d) & LVCIANO (e) proferunt. Neque conſilium eſt PARIDIS DE PVTEO (f), vel IVSTI OLDEKOPII (g), expilare ſcrinia, quorum poſterior plures huius generis caſus valde tragicos ex inſtituto collegit. Vnum adferemus triſte ſatis, ex IO. ANT. DOELFFERO (h), ex quo, quam anceps ſit tormentorum effectus, luculentiſſime adparet. Miles gregarius, Henricus Schroeder,

(b) Farinac. *ibid. n.* 280. *p.* 43. Carpz. *Prax. Crim. Part.* III. *quaeſt. CXLIX. n.* 13. *p.* 341. Ant. Gomez. *Var. Reſol. Tom.* III. *cap.* XII. §. 6. *p.* 491.

(c) L. 1. §. 23. *ff. de quaeſt.*

(d) Valer. Max. *lib.* VIII. *cap.* IV.

(e) Lucian. *in* ψευδομάντ.

(f) Paris de Puteo *de Syndic. vocab. confeſſio, verſ. quoniam. n.* 8. *p.* 277.

(g) Iuſt. Oldekop. *in Adpend. Obſeruat. Criminal. p.* 356.

(h) Doelffer. *Proceſſ. iur. militar. cap. XXV. p.* 143.

der, centurionis sui arca interdiu effracta, praeter supellectilem argenteam ducentos septuaginta quatuor imperiales furtim abstulerat. Indiciis quam plurimis proditus, & fere conuictus, crimen mira pertinacia inficiabatur. At nouo tormenti genere, quod instrumentum Meklenburgicum adpellitant, constrictus, fatebatur, se supellectilem illam pecuniamque suffuratum: at non nisi summam centum & decem imperialium indicabat. Iterum constrictus, nihil vltra fatebatur: quum contra insequente die extra quaestiones vltro adfirmaret, se subtraxisse ducentos viginti imperiales, quorum dimidia pars socio criminis & arcae effractori, Dauidi Stillio, cesserit. Re vero explorata accuratius, adparuit, Stillium istum multo ante, quam furtum istud esset admissum, cohortem deseruisse. Mendacii igitur conuictus reus, denuo vltro fatebatur, se solum furtum patrasse, nec plus tamen abstulisse centum & decem imperialibus, quamuis centurio sibi saltim CCLXIV. deesse, praestito iureiurando confirmasset. Reus tormenta sibi imminere prospiciens, totam se summam abstulisse, iterum fatebatur, at CXXX. imperiales se Guelpherbyti ludendo perdidisse, vice plus simplici adfirmabat, quod tamen, re explorata, aeque falsum adparuit, ac illud de Stillio commentum. Interim se ipse multo maioris criminis suspectum reddiderat, conquestus quippe in iudicio, sibi caedem cuiusdam anus, Luneburgi domi suae misere obtruncatae, vulgo, at iniuria, imputari, quum tamen eo die, quo latrocinium istud admissum sit, prope carcerem publicum in excubiis steterit. Posterius hoc falsum repertum suspicionem auxit. Tormentis itaque subiectus semel iterumque, iis non magis flectebatur,

Quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes.

Tertium excruciatus, (torturae enim actum iudices praeter morem diuiserant,) fatebatur non solum plura furta, quae fecerit, sed & totam quantitatem furti vltimi, addebatque, CXXX. imperiales, quos se ludo perdidisse dixerit, apud fratrem, Georgium, depositos esse. Praeterea anum illam se occidisse adseuerabat, perpetrataque caede, abstulisse XX. imperiales & duos aureos. Quin atrocis huius facinoris circumstantias omnes tam accurate narrabat, vt de veritate confessionis nemo dubitaret, maxime quum amplissimam illam tot criminum confessionem reus paullo post extra locum torturae aliquoties ratam haberet. At re rursus explorata, falsum adparebat depositum, reusque de eo mendacio admonitus, totam illam confessionem tot extortam fidiculis, semel simulque reuocabat, interferens caussam: *Er habe viel gelogen,*

dabey aber gedacht, seiner Marter dadurch abzuhelffen. Denuo ergo raptus in equuleum, in nouam se formam componebat ille Vertumnus, & initio quidem daemonem sibi adparuisse, seque illi colludentem pecuniam furtiuam perdidisse, fingebat, deinde se caedis auctorem modo negabat, modo fatebatur: paullo post iterum e machina aderat daemon iste collusor, sed eadem celeritate euanescebat, tortusque, se pecuniam modo in cella quadam subterranea defodisse, modo domi sub tecto occultasse, modo in horto sub lapidum strue deposuisse, mentiebatur, & quouis momento nouas fingebat circumstantias, quarum ne vna quidem vera reperiebatur. Attamen tunc ita discedebatur, vt reus furtum fateretur, partemque pecuniae, quae desiderabatur, (centum enim imperiales iam pridem domi eius inuenerant,) penes vxoris fratrem Neostadii ad Rubenbergam reperiri, adseueraret, eamque confessionem extra locum torturae ratam haberet. Vacillabat tamen paullo post homo, quum depositi istius Neostadiensis falsitas pelluceret, ac postremo omnia, praeter furta, reuocans in crucem ibat. Quam falsa fuerint, quaecumque de caede confessus fuerat toties, tum demum adparuit, quum scriniarius quidam, de illo crimine conuictus confessusque, crurifragio plecteretur. Eat iam aliquis, perfricet frontem, & torturam fragile ac periculosum remedium esse neget. Miser iste toties excruciatus eo adigi nulla tormentorum vi potuit, vt partem pecuniae furtiuae, vxoris & liberorum vsibus alicubi sepositam, indicaret: at idem tamen facile dolore subigebatur, vt de latrocinio, ipsoque commercio cum daemone falsa in se confingeret, satius procul dubio existimans, semel cadere, quam diu pendere. Nimirum, vti eleganter ait CICERO (i), *tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiusque tum animi, tum corporis, regit quaesitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus, vt in tot rerum angustiis nihil veritati loci relinquatur.*

§. XXXV.

Quando extorta confessio rata sit?

Vnde facile patet, quid pro religione sua his casibus facturus sit iudex. Primo enim operam dabit, ne tormenta dirasue quaestiones decernat, nisi delictum sit atrox, quod puniri reip. quam maxime intersit (k), tamque vrgentibus indiciis oneratus ac veluti oppressus sit reus, vt sola confessio deesse videatur (l). Et quamuis

(i) Cic. *pro P. Sulla Cap.* XXVIII.
(k) L. 8. *ff. de quaest.*
(l) L. 1. §. 1. *ff.* *l.* 8. §. 1. C. *de quaestion.*

quamuis hac in re plerique iudices rem arbitrio collegiorum iuridicorum ſubmittere teneantur, adeoque, decreta ab his tortura, illis non niſi in obſequio gloria aliqua relicta videatur: ad eorum tamen religionem pertinebit, ſi de aequitate ſententiae dubitent, reuſque ipſe iniuriam ſibi fieri, veroſimili quadam ratione oſtendat, huic nouam defenſionem indulgere, actaque ad aliud collegium iuridicum tranſmittere. Deinde vbi res ad tormenta venit, non tanta adhiberi patietur, quanta accuſator aut ipſe carnifex poſtulat, ſed quanta ipſa ſententia adhiberi iubet (m). Meminerit enim, non credi confeſſioni illegitimis tormentis expreſſae, ſi vel maxime reus in illa confeſſione perſeuerarit. Tum porro cauebit pro religione ſua iudex, vt ſi confiteatur reus, eum tantiſper cruciatu eximi iubeat, eumque interroget de facti circumſtantiis, ita tamen vt ne quidquam ſuggerat, nec minis vel vanis promiſſis narrantem turbet. Praeterea ſi vel maxime reum veroſimilia animaduertit narraſſe, nihilominus tamen diligenter exploret, an circumſtantiis facti omnibus conueniat illa confeſſio. Recte enim AMBROSINVS (n): *Licet millies eſſent ratificatae confeſſiones, ſemper tamen verificandae ſunt cum omnibus ſuis circumſtantiis, & ita obſeruant pii adſeſſores & Deum timentes.* Vidimus ſupra, quid eam in rem articulo LIV. praecipiat NEMESIS CAROLINA. Eadem & alibi (o) prudenter monet: *So auf erfundene redliche Anzeigung, einer Miſſethat halber peinliche Frage fürgenommen, auch auf Bekäntniſs des Gefragten &c. fleiſſige mögliche Erkundigung und Nachfrage geſchicht, und in derſelben benannter That halber ſolche Warheit befunden vvürde, die kein Vnſchuldiger alſo ſagen und vviſſen könne: alsdann iſt derſelben Bekäntniſs unzvveislicher beſtändiger Weiſe zu glauben, und nach Geſtalt der Sache peinliche Straffe darauf zu urtheilen.* Nec omiſit id potentiſſimus REX PRVSSIAE (p), quippe qui diſerte ſanxit: *Wann der Gefangene bey ſeinem in der Tortur gethanen Bekäntniſs beſtändig verbleibet, lieget dem Richter ob, damit man erfahre, ob der Gefangene die Warheit geſagt, oder ob er aus Hefftigkeit der Schmertzen, aus Verzvveiſſelung, oder Eckel des Lebens, ſein Bekäntniſs gethan, nach allen Vmſtänden, ſo der Gefangene ausgeſagt, genau ſich zu erkundigen, ob dieſelbe in*

(m) L. 10. §. 3. *ff. eod. Conſt. Crim. art. XX. & ibi* Ludouici *in Comm. p.* 30. Zanger. *de Quaeſtion. ſeu tortur. cap.* II. *n.* 9. Carpz. *Prax. Crim. Part.* III. *quaeſt. CXXIII. n.* 8. *&* 12.

(n) Ambroſin. *lib. IV. cap. V. n.* 10.

(o) *Conſt. Crim. art. LX.*

(p) *Königl. Preuſſ. Criminal-Ordn. cap.* IX. §. *XXV. p.* 73.

der That sich also verhalten, oder nicht. Denique & id ad religionem iudicantium pertinet, vt reum, exactis aliquot diebus, extra locum torturae denuo interrogent, an ratam habeat confessionem, in eaque per omnia persistat (q)? Qua in re in primis cauendum, ne verbis durioribus vtantur aut nouarum quaestionum comminatione reum terreant. Multo minus carnifici, qui membra luxata per aliquot dies vnguentis fomentisque curare solet, id indulgendum. In promtu enim est exemplum anus, quae, quum torta constanter inficiata esset crimen, posteaque carnifex curationis caussa eam in carcere inuisens dixisset: *du altes Luder, morgen solt du besser daran*, insequente nocte metu nouorum cruciatuum gulam sibi constrinxit. Quanto facilius reos recentis doloris memoria ac metus nouorum cruciatuum eo adiget, vt confessiones etiam falsissimas ratas habeant, si iudicis truculenti minae accesserint?

§. XXXVI.

Confessio criminis 2. debet ex certa scientia proficisci.

Haec de primo requisito. Quod ad alterum attinet, in eo, qui se sua confessione onerare velit, certam facti scientiam requiri, nemo facile dubitauerit. Qua fronte enim aliquid factum esse adseueret, qui rei ignarus est? Et quid aliud est confessio, scientia destituta, quam aut mendacium, aut insanientis oratio? Hinc facile intelligitur, nullius momenti fore confessionem facinoris, cuius circumstantias indicare reus non potest, veluti si fateatur, se iugulasse Titium, nec dicere tamen possit, vbi, quoue tempore, quo denique telo id factum sit. Recte itaque TERTVLLIANVS (r) laudat iudicum Romanorum religionem, quod nudae confessioni numquam crediderint, sed περιστάσεις omnes accurate explorarint. *Soletis*, inquit, *& inaccusatos, & indefensos non temere damnare: sed verbi gratia, si de homicidio confitetur*, (ita enim rescripserim ego pro *si de homicidio confutatur*, quae in GOTHOFREDIANA & RIGALTIANA editionibus leguntur,) *non statim, confesso eo nomen homicidae, dispuncta caussa est, aut satiata cognitio. Quamquam confessis, difficile creditis: verum insuper consequentia exigitis, quoties eaedem egerit? quibus telis? quibus in locis? quibus spoliis, sociis, receptoribus? ne quid omnino mali hominis delitescat, aut desit aliquid instruendae ad sententiam veritati.* Quae quaestiones omnes ad id erant comparatae, vt intelligeret iudex, an reus facinus, de

(q) *Const. Crim. Art. LVI.*

(r) Tertullian. *ad Nation. lib.* I. *cap.* II.

de quo confiteretur, ſatis perſpectum haberet, & vtrum comperta narraret, an in ſe turpiter mentiretur homo deſperatus, ipſiusque vitae pertaeſus?

§. XXXVII.

Quid ſentiendum de confeſſione furioſi & ebrii.

Ex eodem conſequitur, non eſſe credendum confeſſioni furioſi, vel mente capti, quamuis occulta ſit hominis inſania, & latitare videatur ſub ſpecie inumbratae quietis. Furioſus enim omni intellectu caret (s), & hinc mortuo aequiparatur (t), nec quidquam agere intelligitur, ſed per omnia & in omnibus abſentis vel quieſcentis loco habetur (u). Quare confeſſio ei nocere non magis poteſt, quam ſi quis, ſopore oppreſſus, fateretur, ſe parentes occidiſſe (x). Idem de ebrii confeſſione ſentiunt RIPA (y), FARINACIVS (z), & LAVTERBACHIVS (a). Quamuis enim alioquin nullo magis tempore ad ſimplices cogitationes pateat animus, quam vbi vinum ſecreta pectoris aperit (b), vereque cecinerit vel CALLIMACHVS (c), vel ERATOSTHENES (d):

- - - Οἶνος τὰ κεκρυμμένα φαίνει
Βύσσοθεν
- - - *Secreta latentia mente*
Recludit vinum,

tamen, vbi quis ſe inuitauit largius, temulentiaque mentem veluti a ſede ſua deturbauit, vere homo, quid loquatur, quidue ſibi velit, ignorat. Quemadmodum itaque recte obſeruat PVFENDORFFIVS (e), *pro vero ac deliberato conſenſu haberi non poſſe, ſi quis vel maxime momentaneo & inconſulto impetu in aliquid inclinet, aut ſigna quaedam edat, conſenſum exprimentia, eo tempore, quando mens veluti medicamine quodam loco mota fuerit:* ita hoc iuſtiſſimam rationem habet, ſi quis ſumme ebrius in ſe faſſus ſit crimen, quod poſtea, diſcuſſa crapula, a ſe admiſſum eſſe conſtanter negat. Nec diffitemur, concurrente circumſtantiarum veritate, & corpore delicti exſtante, indicium haud mediocre praebere poſſe etiam

(s) L. 14. *pr. ff. de offic. praeſ.*
(t) L. 14. *ff. locat. l.* 24. §. 1. *ff. rem. rat. hab.*
(u) L. 2. §. 3. *ff. de iure codicill.*
(x) Farinac. *Part.* III. *Quaeſt. XCIV.* n. 31.
(y) Ripa *ad* L. *fin.* C. *de reuoc. donat. n.* 78.
(z) Farinac. *l. c. Quaeſt. XCIII. n.* 17.
(a) Lauterb. *Diſſ. de confeſſ. Part. I.* §. *VIII.*
(b) Tacit. *de Morib. Germ. cap.* XXII.
(c) *Apud* Athenaeum *Deipnoſoph. lib.* II.
(d) *Apud* Stobaeum *Serm.* XVIII.
(e) Puſendorff. *Iur. Nat. & Gent. lib.* III. *cap.* VI. §. 4.

etiam temulenti confeſſionem: veluti ſi ille fateatur, ſe hoſpitem domi ſuae occidiſſe, & cadauer ibi ſepultum vere reperiatur. Tunc enim res ipſa docet, veriſſimum eſſe, quod vulgo iactatur, prouerbium: *Trunckner Mund redet aus Hertzens-Grund.*

§. XXXVIII.

Itemque impuberis, minorennis, ignorantis, errantis?

Quaeri poſſet, an & impubertas, minorennitas, error atque ignorantia in cauſſis capitalibus id operentur, vt vel nulla habeatur confeſſio, vel aduerſus illam detur reſtitutio in integrum? Et impuberes quidem, quum in cauſſis pecuniariis ſe ſua confeſſione onerare nequeant, vti ſupra obſeruatum eſt, multo minus ſeſe onerabunt in cauſſis criminalibus, eatenus nimirum, vt ideo ad poenam ordinariam perueniri poſſit. Aut enim infans eſt eiuſmodi reus, aut infantia maior. Priore caſu fere virgis caeditur: vt cautius mercari diſcat. Poſteriore extra ordinem punitur, niſi vel parum a pubertate abſit, malitiaque aetatem ſuppleat, vel delictum tam ſit atrox, vt, exemplum fieri, interſit reip. (f) Minori delinquenti non ſubueniunt iura, ac ne quidem reſtitutionem in integrum indulgent, eatenus, vt aduerſus confeſſionem ſuam reſtituatur (g), ceu ſupra (§. XXVII.) iam oſtendimus. Poteſt quidem aduerſus inficiationem reſtitui, ſi forte poena inficiando creſcit (h): poteſt etiam reſtitui aduerſus delicta, *quae non ex animo, ſed extra* (vel, vti CVIACIVS (hh) legit, *ex contractu*, quemadmodum & in BASILICIS eſt, ὃ μὴ ἀπὸ ψυχῆς πονηρᾶς, ἀλλ᾽ ἀπὸ συναλλάγματος ἔρχεται, vt contractus vel συνάλλαγμα idem ſit ac factum, vti in *L. 52. ff de re iudic.*, *veniunt* (i), id eſt, quae ex ignorantia iuris, non quidem diuini illius, quod natura inter omnes homines conſtituit, ſed a ciuitate conſtituti, proficiſcuntur, v. c. ſi mater minor neglexerit liberis tutores petere (k), vel ſi minor, contracto matrimonio, inceſtum iuris ciuilis commiſerit (l). In reliquis criminibus, quae ipſi iuri naturali aduerſantur, vel ideo iure denegatur reſtitutio minoribus, quia illa non ex errore, ſed ἐκ προαιρέσεως vel ex culpa inexcuſabili proficiſcuntur, & minoribus ſatis iudicii eſt, vt ſciant, eiuſmodi facta committi non debere. Et hinc reo minori reſtitutionem aduerſus confeſſionem ſtupri denegatam eſſe, teſtatur illuſtris COCCEIVS (m).

Ex

(f) *Conſt. Crim. Art. CLXIV.* Carpzou. *Prax. Crim. Part.* III. *Quaeſt. CXLIII.*

(g) L. 37. *in fin. ff. de minor.*

(h) L. 9. §. 2. *ff. eod.*

(hh) Cuiac. *Paratit. Cod. ſi adu. delict.*

(i) L. 1. C. *ſi adu. delict.*

(k) L. 2. C. *eod.*

(l) L. 38. §. 1. 2. *ff. ad* L. *Iul. de adult.*

(m) Coccei. *Iur. Controu. lib.* XLII. *tit.* II. *Quaeſt.* III. *p.* 481.

Ex quibus ſimul patet, quid de errore & ignorantia, quam aliqui criminibus ſuis praetendunt, ſentiendum ſit. Vix enim veroſimile eſt, quemquam circa factum proprium ita errare ac decipi poſſe, vt falſo dicat factum, quod factum non eſt, e. g. vt ſe fateatur intuliſſe ſtuprum, quod numquam intulerit. At fieri tamen poſſet, vt conſcientia erronea homini timido & temperamenti triſtioris confeſſionem extorqueat, e. g. vt hominem in turba ac tenebris occiſum aliquis ſuo ictu periiſſe autumet, quem alius interemit. Tunc ſane ſi error fieret manifeſtus, verbi cauſſa, ſi vulnus ferro triangulari inflictum adpareret, & reum, qui ſe caedis auctorem faſſus eſt, gladio quadrangulari vel plane acinace vſum eſſe conſtaret, dubium non eſſet, quin aduerſus confeſſionem ſuam reſtituendus videretur reus, opinione ſua deceptus (n).

§. XXXIX.

Confeſſio 3 certis ac indubiis ſignis fieri debet. An nutus ſufficiat?

Ad tertium confeſſionis requiſitum quod attinet, etiam in cauſſis criminalibus ſignis certis opus eſſe, extra omnem dubitationis aleam poſitum eſt. Quin tanto certiora hic ſigna eſſe oportet, quibus reus animi ſui ſententiam exponit, quanto magis in cauſſis tam arduis intereſt reip. iudicem de ſententia rei certiſſimum eſſe. Hinc quamuis ſupra (§. XXVIII.) obſeruatum ſit, nutu etiam confiteri poſſe reum in cauſſis pecuniariis: eum tamen non ſufficere arbitramur in criminalibus, ſi reus vel ſermone, vel ſcriptura, ſenſa animi explicare valeat, partim quod iudex, vti ſupra oſtendimus, omnes facti circumſtantias intelligere debet, quod, annuente tantum reo, vix videtur ſperandum, partim, quod reus paullo aſtutior dein facile dicere poſſet, ſe animo confitendi annuiſſe, iudicemque nutum illum in aliam plane partem interpretatum eſſe, ac ille eum accipi voluerit. Tantum ergo abeſt, vt nutus alicui fraudi futurus ſit, vt, ſi pertinaci ſilentio reus vtatur, interrogantique iudici nihil reſpondeat, vel, quod aliquando fieri ſolet, ſurdum mutumue ſe ſimulet, in promtu ſit remedium torturae, *das Anlegen der Daumen-und Bein-Schrauben und der Schnüren*, quo aliquando & pertinaciam vinci, & linguae vſum nebulonibus reddi poſſe, experientia docuit (o).

§. XL.

Qualis confeſſio ſurdi & muti?

Quid vero ſi reus vere ſurdus ac mutus ſit, eoque vitio ab ipſis incunabulis laborarit? Eſt ea miſerorum illorum hominum con-

(n) Brunnem. *Proceſſ. Inquiſ. cap. IV. n.* 31. *n.* 56. Ludouici *Einleit. zum Criminal-Proceſſ. cap. V.* §. 10. *ſequ.*

(o) Carpzou. *ibid. Quaeſt. CXIV.*

ditio, vt si sanae mentis sint, reliquis sensibus varias ideas rerum singularium adquirere, ex iisque varia formare iudicia possint. Hinc nec dubitare licet, quin iudicia illa qualibuscumque signis possint exprimere, & talibus quidem, quae ii saltim accurate intelligant, qui illis ab aliquo tempore adsueti sunt. Quod sane nemo mirabitur, qui & canes, aliaque sagaciora animalia impressiones atque adpetitiones suas signis quibusdam prodere, quin & facta sua quodammodo fateri posse, obseruauit. Ita canes, toties excepti verberibus, quoties cibaria furtim abstulerunt, proni ac latebras petentes ipsi se reos peragunt, quotiescumque fame adacti furtum huiusmodi de nouo fecerunt. Quidni idem faciant surdi & muti, modo cum furore atque insania coniuncta non sint ista vitia (p)? Tristi exemplo id ante triennium compertum fuit in ducatu Magdeburgico, quod, quum eo tempore omnium in ore esset, dignissimum visum est iurisconsulto celeberrimo, IO. PAVLLO KRESSIO (q), quod singulari schediasmate illustraret. Repertum fuerat in via publica, qua Ratenouiam itur, cadauer mulieris, nudum, ac miserrime dilaniatum. Caput enim, trunco abscissum, ex arbore pendebat. Abdomen totum ad partes vsque verendas hiabat, ostendebatque stomachum dissectum, & intestina non sine vi quadam mirum in modum implicata: in oculis, capite, tergo, & reliquo corpore vulnera quadraginta duo numerabantur, denique brachium alterum ab humeris tantum non totum auulsum adparebat, vt ex foedo spectaculo, quanta latronis fuerit truculentia, facile posset iudicari. Viuebat in eodem tractu Christophorus Eggert, viginti septem annorum iuuenis, cui iam inde a prima infantia cicutae esus omnem aurium vsum adeoque & loquendi facultatem abstulerat. In eum vnum omnia criminis argumenta conueniebant. Constabat, hominem, eo die Ratenouia domum euntem, necessario obuiam habere debuisse mulierem, eadem via Ratenouiam ituram. Constabat, eumdem in caupona quadam ostentasse quaedam spolia, miserae illi detracta, quin & cultrum apud eum visum, cruore infectum. Praeterea, visis adparitoribus, in fugam se coniecerat, timore adeo ei addente alas, vt incitato equo esset sistendus. Denique apud eum reperiebantur vestes occisae mulieris, & in caligis sanguinis vestigia, quae ipse, callido satis consilio, illito luto delere conatus fuerat. Interrogando reo, tot

(p) Rutg. Ruland. *de Commissar. Part. II. cap. XVI. n. 5.*

[q] Io. Paulli Kressii *Kurtze iuristische Betrachtung von dem Rechte der Taub-Stummen, Helmst. MDCCXXX. in 4to.*

tot oppreſſo indiciis, adhibiti RVDELIVS, Conſul Arneburgenſis, & ZERNIVS, vir ſenatorius, vterque ſignorum, quibus ſurdi & muti vtuntur, quibuſque cum ipſis agendum eſt, peritiſſimus. Id enim faciendum eſſe, recte monuerant BLAS. MICHALORIVS (r) & IO. BRVNNEMANNVS (s). Initio reus rem omnem inficiari, culpamque coniicere in neſcio quem virum robuſtum, barbatum, flauaque veſtitum tunica: qui, iugulata muliere, ſpolia illa ſibi dono dederit. Paullo poſt a Zernio ſolo interrogatus, mulierem a ſe occiſam fateri, monere tamen Quaeſitorem, ne Rudelium iſtius arcani redderet participem. Denique ab vtroque iterum iterumque interrogatus, totam tragoediam variis geſtibus tam luculenter ſpectandam exhibuit, vt de veritate confeſſionis nemo dubitaret. Operae pretium fuerit, vel vnico ſpecimine oſtendere, quibus ſignis animi conſcientiam nudarit, idque verbis KRESSII (t): *Ins beſondere gab er wegen des Geldes und der Corallen nachfolgende Erleuterung. Er nahm von den gegenwertigen Röcken der Vmbgebrachten den rothen, und wieſſe, daſs er daraus die da liegenden Corallen; hernach den Schwartzen, und deutete, daſs er aus ſelbigem das Geld gezogen hätte. Wobey er zugleich unter dem Gelde, ſo ſich gegen* 1. *Rthl.* 20. *Gr. belief, eine Separation vornahm*, 1. *Rthl.* 14. *Gr. abſonderlich hinlegte*, 10. *Sechſer aber behielt, einen Brief von dem Tiſche in die Hände nahm, und in der Stube auf und abgieng, wodurch er nach der Examinatoren Auslegung, daſs er ſolche mit Both'chaffi-Lauffen, als das ſeinige, verdienet, das übrige aber der Hirtin zugehöret hätte, dem Gericht demonſtriren wollen.* Ceterum vt eo certius de rei ſententia conſtaret, quaeſitores eam iterum ac tertium, variis adhibitis ſignis, explorarunt, ſemperque eodem modo rem a ſurdo illo ac muto repraeſentari, deprehenderunt.

§. XLI.

Iam ſunt equidem, qui, confeſſionem a tam miſero homine edi poſſe, negant. Saltim ex ea condemnari non poſſe ſurdum & mutum, ſed praeterea *atteſtatione & adprobatione teſtium opus eſſe*, exiſtimant ANT. GOMEZ (u), PROSP. FARINACIVS (x), PETRVS THEODORICVS (y), CARPZOVIVS (z), FINKELTHVSIVS (a), IOS. MASCAR-

An ea efficax eſſe poſſit?

[r] Michalor. *de Coec. ſurd. & mut. cap. XL. n.* 3.
[s] Brunnem. *Proceſſ. Inquiſ. cap.* VIII. *membr.* I. *n.* 95.
[t] Kreſſ. *ibid. cap.* I. §. VII. *p.* 6.
[u] Ant. Gomez. *Var. Reſol. Tom.* III. *cap.* I. *n.* 69. *p.* 406. *ſequ.*
[x] Farinac. *Quaeſt. XCVIII. n.* 159. *Opp. Crim.*
[y] Theodoric. *Colleg. Crimin. Diſp.* X. *theſ. IV. liſt. H.*
[z] Carpz. *Prax. Crim. Part.* III. *Quaeſt. CXLVII. n.* 12. *ſequ.*
[a] Finkelth. *Obſ. XIV. n. XXV.*

MASCARDVS (b), & SAM. STRYKIVS (c): idque ex ea ratione, quod ſemper incertum atque ambiguum ſit, an ſurdi mutique ſententiam recte intellexerint Quaeſitores. Sed, ſi dicendum, quod res eſt, quaeſtiones diuerſiſſimas miſcent Doctores quam plurimi, veluti, an ratione polleant eiuſmodi homines? an ſignis confiteri poſſint? & an eorum confeſſio ita ſit comparata, vt ideo damnari queant? Non omni intelligendi facultate ſemper carere ſurdos & mutos, facile largimur. Poteſt enim omnino rerum in ſenſus incurrentium ideas animo concipere, eaſdem inter ſe comparare, componere, diſcernere, adeoque & de iiſdem iudicare & ratiocinari, idque ſaepe tam praeclare, vt aliquando animi ſenſa ſcriptura expreſſiſſe (d), libros legiſſe, rationes acceptorum expenſorumque confeciſſe, alea luſiſſe (e), ſermones aliorum e motu labiorum percepiſſe (f), quin & verba proferre didiciſſe (g) & opificia promte exercuiſſe (h) dicantur. Enimuero an & ideas abſtrahendo formare, & in primis rerum moralium intelligentiam quandam ſibi adquirere poſſint, merito dubites, quum, niſi ideas rerum moralium innatas ſtatuere velis, vix excogitari poſſit via, qua ad eam notitiam peruenire poſſint. Deinde, quod ad alteram quaeſtionem attinet, ne id quidem negauerimus, ſurdos & mutos ſenſa animi dextre ſatis ſignis exprimere (i), adeoque & fateri poſſe, & quidem tam perſpicue, vt cognati & familiares liquido iuraturi ſint, ſe omnia aeque accurate intellexiſſe, ac ſi audiſſent loquentes, quemadmodum & in ſpecie paullo ante enarrata Quaeſitores huiuſmodi iusiurandum praeſtiterunt ſanctiſſimum. Enimuero quum in moralibus, & criminalibus potiſſimum, vel vna circumſtantia rem totam alteret: confeſſo ſurdo & muto, ſemper dubium erit, an omnes circumſtantias vel recte expreſſerit reus, vel quaeſitores eum ſatis intellexerint, an hi cauſſam, occaſionem, finem facinoris omnino perceperint, an & argumenta, quibus reus ſe tueri poſſet, ex ſignis colligere potuerint. Id ſane pro certo adfirmare neminem temere auſurum, arbitramur. Denique quod ad praecipuam quaeſtionem attinet, nos quidem ſur-

[b] Maſcard. *de Probat. Volum.* III. *concl. MCCXXX. n. 30. ſequ.*

[c] Stryk. *de Iur. Senſ. Diſſ. IV. cap. V.* §. 10. *ſequ.*

[d] Sennert. *Paralip. Inſt. Medic. cap.* XVI. *extr.*

[e] Camerar. *Hor. ſubceſiu. Cent.* I. *cap.* XXXVII.

[f] Caſp. Schott. *Phyſic. Curioſ. lib. III. cap.* XXXIII §. 3.

[g] Tenzel. *Monathl. Unterred. anni* MDCXCIII. *p.* 37 *ſequ.*

[h] Richter. *ad L. Diſcretis C. qui teſt. fac. poſſ.* Stryk. *de Iure Senſ. Diſſ. IV. cap.* II. §. 46. *ſequ.*

(i) *Cap.* 23. *X. de ſponſal.*

ſurdum & mutum capitis damnare rem exiſtimamus pleniſſimam periculi. Primo enim ille confitetur ſignis: & quamuis illa incurrant in oculos, propoſitiones tamen, quae inde eliciuntur, ſola εὐστοχία & diuinatione quadam nituntur, adeoque non probationi, ſed praeſumtioni aequiparari poſſunt (k). Atqui ex coniecturis damnari quemquam vetat NEMESIS CAROLINA (l), dum ſancit: *Es ſolle niemand auf einigerley Anzeigung, Argvvohn, Wahrzeichen oder Verdacht, endlich zu peinlicher Straffe verurtheilet vverden.* Deinde quamuis alioquin eiuſmodi coniecturae ad diras quaeſtiones ſufficere iudicentur: his tamen ſine effectu ſubiiceretur ſurdus & mutus, ſigna quippe non niſi nouis ſignis, id eſt, obſcurum nouo obſcuro, explicaturus, quin fortaſſis ne intellecturus quidem, quem in finem torqueatur. Denique vt intelligendi quadam facultate polleat: (quemadmodum Eggertus operam perferendis litteris locare, piſces venales habere, pecuniam diſcernere, ſinguloſque numos ſuo aeſtimare pretio, vſu didicerat,) non tamen inde illico ſequitur, vt & rerum moralium ideas animo circumferat. Eggertus, quamtumuis ceteroquin aſtutus, multis ſignis oſtendebat, ſe nefarium, quod patrauerat, facinus non adeo magni facere, quin quaeſtionem de crimine tam operoſam mirari, poſtquam cadauer terrae mandatum eſſet. Quae quum ita ſint, ſurdos & mutos capitis damnari poſſe, recte negant iuriſconſulti (m). Nec tamen iiſdem adſentiendum putamus, poenam extraordinariam decernentibus (mm). Poena enim ſiue ordinaria, ſiue extraordinaria, decerni non debet niſi in gnaros, ſe aduerſus leges peccaſſe: quales eſſe ſurdos & mutos, nemo, vti dixi, pro certo adfirmarit. Caſtigandi tamen ſunt, vt intelligant, ſe male egiſſe, & vel doloris reminiſcentia admoneantur, ſibi in poſterum ab eiuſmodi delictis eſſe abſtinendum. Idque etiam ob oculos fuit ordini ICtorum Helmſtadienſium ampliſſimo, dum Eggerto, loco ictus fuſtium ad numellas, ſeueriorem caſtigationem in carcere, & operas mediocres in ergaſtulo dictarunt.

§. XLII.

An ex factis confeſſio colligi poſſit?

Quum porro & facta quaedam ita comparata ſint, vt ex iis fatendi conſilium colligi poſſe videatur: conſequens eſt, vt & ea ſignis

(k) Michalor. *ibid. cap.* XLV. *n.* 8.

(l) *Conſtit. Crim. Carol. Art. XXII.*

(m) Ant. Matthaei *de Crimin. in prolegom. cap.* II. *n.* 11. *ſequ.* Berger. *Elect. Iuriſpr. Crimin. cap.* I. §. III. *n.* 6.

(mm) Carpz. *Prax. Crim. Part.* III. *Quaeſt. CXLVII. n.* 36. Stryk. *de iure Senſ. Diſſ. IV. cap. V. n.* 24. *ſequ.*

signis accenseri possint. Et in caussis quidem ciuilibus facta huiusmodi plura passim occurrunt. Ita ex diuturna vsurarum solutione confessio debiti (n); ex repetita aliquoties praestatione annui legati confessio obligationis, heredi impositae (nn), colligitur. Ita & manifestae turpitudinis & confessionis esse dicitur, nolle nec iurare, nec iusiurandum referre (o). Quod & in criminalibus locum habere potest, si reus iusiurandum purgatorium sibi per sententiam delatum praestare nolit. Similiter super delicto priuato ac famoso, veluti furto, vi bonorum raptorum, iniuriis, doloque malo, suo nomine pactos infamia notat Praetor (p), quoniam intelligitur confiteri crimen, qui pactus est (q). Cur enim datis nummis pacisceretur, qui sibi innocenti non defuturum sciat iustae defensionis praesidium? Atque hinc & in reliquis maleficiis non capitalibus & fiscalibus, qui delatorem corruperunt, confessis aequiparantur, quamuis non semper notentur infamia (r). Aliud tamen dicendum de caussis capitalibus, *quum ignoscendum leges censuerint iis, qui sanguinem suum qualiter qualiter redemtum velint* (s). Quamuis vero inde Doctores vulgo colligant, transactionem de criminibus capitalibus, praeterquam de adulterio, licitam atque vtilem esse, quem errorem solide profligauit V. C. GER. NOODT (t), sensus tamen illarum legum plane alius est, & maxime differunt transactiones super criminibus publicis ab iis, quae de priuatis ineuntur. Pactum enim super delicto priuato ratum est, eatenus, vt actio, inde nascitura, exstinguatur (u), quia de rebus quisque suis recte procul dubio transigit. At pactum super crimine publico vel ideo irritum est, quod eius poena ad vtilitatem publicam pertinet, adeoque non est in priuatorum arbitrio posita (x). Hinc ea transactione non sistitur publicae disciplinae vigor, nec impune id fert accusator, qui ob istam transactionem vel praeuaricatus, vel tergiuersatus esse dicitur (y). Attamen pro confesso & infami non habetur reus, qui de crimine publico pactus est, &

(n) L. 6. *ff. de vsur.*
(nn) L. 1. C. *de fideicomm.*
(o) L. 38. *ff. de iureiurando.*
(p) L. 1. *l.* 4. §. 5. *ff. de his, qui not. infam.*
(q) L. 5. *ff. eod.*
(r) L. *vlt. ff. de praeuaric. l.* 4. *l.* 29. *ff. de iure fisc.*
(s) L. 1. *ff. de bon. cor. qui ante sent. l.* 18. C. *de transact.*
(t) Noodt. *in Dioclet. & Maximian. cap. V. sequ.*
(u) L. 54. §. *vlt. ff. de furt. l.* 13. C. *de furt. & seru. corr.*
(x) L. 7. §. 7. & 14. *l.* 27. §. 4. *ff. de pact.*
(y) L. 4. *ff. de praeuar. l.* 6. *ff. eod. l.* 4. §. *pen. ff. de his, qui not. infam.*

& eatenus vere ſcripſit VLPIANVS (z): *In capitalibus criminibus non nocere ei, qui aduerſarium corrupit.* Erant contra alia facta, ex quibus confeſſio inducebatur in cauſſis criminalibus. Sic bona eorum, qui metu accuſationis mortem ſibi conſciuerant, vel fugam capeſſiuerant, fiſco addicebantur, perinde ac ſi confeſſi eſſent (a). Nam & fugiens reus damnato aequiparatur, tamquam ſui ipſius accuſator (b), ac ſua veluti ſententia ſuſpectus (c). Quod hodie procul dubio aliter ſe habet, ſiquidem ex fuga non confeſſio criminis, ſed indicium duntaxat aliquod, idque ſatis leue, naſcitur, niſi reum ante motam inquiſitionem fuga abſtulerit (d). Denique & iis, qui capitis accuſati voluntarium exilium eligebant, quod facere cuiuis licebat iure veteri (e), tamquam confeſſis de crimine aqua & igne interdicebatur (f). Quod itidem hodie locum non habet, niſi quod quibuſdam locis, veluti in Saxonia, fugitiui, criminis capitalis ſuſpecti, &, ſi crimen ſit *eine übernächtige That*, legitimis citati edictis, coram iudicio capitali *(vor einem hochnoth-peinlichen Halſs-Gericht,)* primum contumaciae accuſantur, ac deinde proſcribuntur, formula: *Daſs peinlich Angeklagter des libellirten Todſchlages halber bis auf die Acht erſtanden, vvie er denn darein billig genommen, öffentlich erklaret und verkündiget vvird, immaſſen er hiermit aus dem Frieden in den Unfrieden geſetzt, ſein Leib und Leben, vvie eines Vogels in der Lufft, iederman gemein, und ſonderlich in den Gerichten, da die Mord-That begangen, erlaubet vvird. V. R. W.* Sed tamen publica etiam per edictum proſcriptione reo non adimitur defenſionis praeſidium, ſed ad illud induciae annuae indulgentur, iiſque demum exeuntibus proſcriptio ſuperior decernitur, *daſs über die vorige zu recht erkandte und ergangene Achts-Erklärung angeklagtens Ehre, Leib und Gut als anrüchtig, recht-und friedloſs verurtheilet, und iederman an allen Orten vvider ihn peinlich zu klagen verſtattet und nachgelaſſen, und Angeklagter alſo und auf dieſe Maſſe in die Oberacht vvürcklich erkläret, ſolche Oberachts-Erklärung auch darauf durch öffentlichen Anſchlag an denen Orten, an vvelchen derſelbe zuvor durch öffentliche Edicta citiret und geladen vvorden, iederman notificet, kund und zu vviſſen gethan vvird.* De proceſſu ad id com-

(z) *d. l. 1. ff. de bon. eor. qui ante ſent.*
(a) *L. 28. §. 1. ff. de bon. libert.*
(b) *Nou.* LIII. *cap. IV. princ.*
(c) *L. 7. §. 2. ff. de ſuſpect. tut.*
(d) *Conſt. Crim. Art. XXV.* Gail. II. *Obſ. CIX. n. 6. ſeqq.* Brunnem. *Proceſſ. Inquiſ. cap.* VIII. *membr. V. n. 2.*
(e) Cic. *pro A. Caecin. cap. XXXIV.*
(f) Cuiac. *Obſ. lib.* VII. *cap. XX.*

comparato ii, quorum intereſt, conſulere poterunt CARPZOVIVM (g), KEYSERVM (h), KOENIGIVM (i), LVDOVICI (k), & alios. Extra Saxoniam vero bona fugitiui adnotantur, & caueri ſolet, ne iis abſentis fuga inſtruatur, id quod non ſolum iure Romano (l), verum etiam CONSTITVTIONE CRIMINALI (m) cautum eſt, eo tamen obſeruato diſcrimine, iure Romano poſt annum, ex quo edictis citati ſe non ſtiterint, nec defenſi ſint, bona in fiſcum cogantur (n); moribus Germaniae autem iſta publicatio bonorum nuſquam, quod ſciamus, recepta ſit, ſed potius conſtitutione Carolina expreſſe prohibita, verbis (o): *Und ſollen auch die Richter und Obrigkeiten zu ihrem Nutz den Flüchtigen von ihren Gütern nichts nehmen.*

§. XLIII.

An ex ſilentio?

Sollemnis etiam eaque perutilis quaeſtio eſt, an, qui tacet, confiteri videatur? Soluit hanc quaeſtionem PAVLLVS (p), ſed ita, vt Oedipum deſiderare videatur illud iuriſconſulti aenigma. Ait enim: *Qui tacet, non vtique fatetur, ſed tamen verum eſt, eum non negare.* Periculum tamen faciemus, an coniectores eſſe poſſimus oraculi. Decerptus eſt hic locus ex *libro quinquageſimo ad Edictum*, in quo de re iudicata & confeſſis egerat, ceu ex *l. 1. ff. de confeſſis* patet (q). Propoſuerat ibi PAVLLVS regulam: Confeſſum in iure pro iudicato haberi, quumque actores reos in iure de facto interrogare, idque in criminalibus etiam cauſſis fieri ſoleret, ceu ex CICERONE, SALLVSTIO, TACITO, fuſius demonſtrauit BARNAB. BRISSONIVS (r): quaeſtio incidebat, an ſilentio eludens actoris vel accuſatoris interrogationem, fateri intelligatur? Quaeſtionem hanc PAVLLVS neque adfirmare, neque negare poterat. Eſt enim, vbi in iure tacens pro fatente habetur, auctorque eſt DONATVS (s), *taciturnitatem* CONFESSIONIS *genus eſſe, praeſertim contra aduerſarii interrogationem:* itemque ASCONIVS

(g) Carpzou. *Prax. Crim.*

(h) Keyſer. *Prax. Crim. Part.* II. *tota.*

(i) Koenig. *in Proceſſu, capite von der Acht und Verfeſtung.*

[k] Ludouici *Einleitung zum Criminal-Proceſſ. cap.* III. §. XXV. *ſequ.*

(l) L. *fin. princ. ff. de requ. abſent. damn.*

(m) *Conſt. Crim. Art. CCVI.*

(n) *d. l. fin. ff. & l. 2. C. de requir. vel abſ. damn.*

(o) *Conſt. Crim. Carolin. Art. CCVI.*

(p) L. 142. *ff. de reg. iur.*

(q) Gothofred. *in Comment. ad Reg. iur. pag.* 596.

(r) Briſſon. *Select. Antiqu. lib.* II. *cap.* I.

(s) Donat. *ad Terent. Eunuch. Act.* III. *Scen.* II.

NIVS PAEDIANVS (t), *quum in ius ventum fuerit, dixisse accusatorem: Aio te Siculos spoliasse, &, si reus tacuisset, litem ei aestimatam, vt victo & CONFESSO*. Est etiam, vbi tacens in iure neganti aequiparatur, e. g. si quaesitus, an heres sit? tacuerit (u), vel si interrogati a iudice cognati, adfines, liberti, an pupillum defendere velint? nihil respondeant (x). Haec ergo explicanti PAVLLO obiici poterat, cur tam varie? Respondet, id mirandum non esse, quia tacentis medius quidam status sit inter fatentem & inficiantem, quemadmodum & non nolle medium quid sit inter velle & nolle (y). Tacentem enim neque fateri proprie, neque inficiari, adeoque nihil obstare, quo minus pro diuersis rei circumstantiis modo pro confesso, modo pro inficiante haberi possit (z). Enimuero tacentem in iudicio capitali pro confesso hodie non illico haberi, sed pertinaciam eius alio medio, tortura nimirum, infringendam esse, ICtorum consentiens sententia est (a), quamquam in caussis minus arduis lis extra Saxoniam pro negatiue contestata (b), in Saxonia reus contumax pro confesso & conuicto haberi possit (c). In Saxonia inquam. Iure enim communi tantum abest, vt in caussis criminalibus in contumaciam poena decernatur, vt ne in ciuilibus quidem id admiserint iura nostra, ceu praeclare post HVG. DONELLVM (d) VLR. HVBERVS (e) obseruauit. Quibus addimus, ne iure quidem Germ. vetere contumaces pro confessis habitos esse. LEGE enim SALICA (f), *qui ad mallum legibus dominicis mannitus fuerit, & non venerit, si eum sunnis (eine rechtmässige Säumniß oder Ehehafft) non detinuerit, solidorum quindecim culpabilis* iudicatur. Talemque mulctam contumacibus irrogari videmus etiam in LEGE BAIVVARIORVM (g), & LEGE RIPVARIA (h), eamque in rem multa differunt SIRMONDVS (i), & STEPH. BALVZIVS (k).

 §. XLIV.

(t) Ascon. Paedian. *ad Ciceron. Act. I. in Verr. cap. II.*

(u) L. 11. §. 4. & 7. *ff. de interrog. in iur. fac.*

(x) L. 5. §. 1. *ff. quib. ex causs. in possess. eat.*

(y) *L. 3. ff. de Reg. iur.*

(z) Iac. Gothofred. *in Comment. ad Reg. iur. cap. 595. sequ.*

(a) Carpzou. *Prax. Crimin. quaest. CXIV. num. 56.* Keyser. *Prax. Crim. Part.* II. *cap. V. §. LXXV.*

(b) Brunnem. *Proc. Inquis. cap.* VIII. *membr.* I. *n.* 80. *in fin.*

(c) Ludouici *Einleit. zum Criminal-Proceß. cap. V. §. XI.*

(d) Donell. *lib.* XXIV. *Comment. Iur. cap.* IX.

(e) Huber. *Praelect. ad Pandect. lib.* II. *Tit.* IX. §. *III.*

(f) *Lex Salica Tit. I. Art. I.*

(g) *Lex Baiuuar. cap.* XVI. *Tit.* I. *art.* I.

(h) *Lex Ripuar. Tit. XXXIV. Art. I. sequ.*

(i) Sirmond. *ad Capitular.* XXXII. *pag. 795.*

(k) Baluz. *ad Reginon. pag. 566.*

§. XLIV.

Confessio debet 4. fieri de re possibili, & circumstantiis facti convenire. Quid corpus delicti?

Denique quod ad postremum attinet confessionis requisitum, in quo vel maxime occupatam esse oportet religionem iudicis, illud in eo positum esse diximus, vt confessio fiat de re, quae fieri possit, nec manifestis facti circumstantiis refragetur. Quemadmodum enim alias fidem iis non habemus, qui, quae vel fieri non possunt, vel parum verosimilia videntur, referunt: ita non magis credendum erit reis, talia de se ipsis mentientibus. Hinc & ea omnia, quae supra (§. XXIX.) de caussis ciuilibus diximus, hic quoque locum inueniunt vel maxime, & propterea prouide legislatores, Romani (l) aeque ac Germani (m), sanxerunt, vt confessioni non credatur, nisi de corpore delicti liquido constet. Hoc enim vel praecipuum est, quod religionem iudicantium instruere debet, vt ad sententiam capitalem peruenire possit. Quum vero delicta vel in facto permanente consistant, veluti homicidium, incendium, effractio aedium, falsum monetarium, &c. vel in transeunte, veluti stuprum, adulterium, iniuriae verbales, &c. facile est ad intelligendum, in his ipsa indicia vrgentia pro corpore delicti esse, nec illud accuratius inuestigari per rei naturam posse (n).

§. XLV.

Conclusio dissertationis.

Enimuero id mare iam non ingrediemur, quod iam ab omnibus iuris criminalis interpretibus factum est. Neque iam iuuat quaestiones speciales expendere, an credendum sit illico sortilegis, pacta cum daemone inita, chirographa litteris sanguine suo rutilantibus exarata, choreas nocturnas in monte Bructero, amplexus diabolicos & nescio quae immania narrantibus? an & quatenus feralis sententia ferri possit in eum, qui fatetur homicidium, cuius vestigia per rerum naturam exstare non possunt, e. g. si cadauer in mare proiectum, a suibus deuoratum &c.? Quamuis enim in mundo nobis essent, quae de his aliisque dici possent, egregia: vel ipsa tamen charta, quam iam opusculo insumsimus, admonet, vt calamo demum indicamus ferias, Deoque optimo maximo pro suffectis viribus praestitoque auxilio gratias, quas concipere possumus, maximas agamus.

(l) L. 1. §. 24. *de SC. Silan.* l. 1. §. 27. *ff. de quaest.*

(m) *Constit. Crim. Art. VI.*

(n) Carpzou. *Prax. Crimin. Quaest. CVIII. n.* 11. 12.

DE

DE VLPIANI IVRISCONSVLTI HEBRAISMIS,

PROGRAMMA INAVGVRALE,

vel

EXERCITATIO XIX.

DOmitium Vlpianum, *νομοθέτην*, vti a ZOSIMO Lib. I. Cap. XI. adpellatur, *ἄριστον, καὶ τὸ παρὸν εὖ διαθῆναι, καὶ τὸ μέλλον ἐυςόχως συνιδεῖν δυνατὸν*, *iurisconsultum, praestantissimum, qui & rebus praesentibus recte vti, & futura callide prospicere poterat*, gente Syrophoenicem, domo Tyrium fuisse, inter omnes constare arbitror. Ipse enim magnifice collaudans *splendidissimam in Syria Phoenice Tyriorum coloniam, nobilem regionibus, serie saeculorum antiquissimam, armipotentem, foederisque, quod cum Romanis percusserat, tenacissimam*, diserte addidit, *inde sibi originem esse*, adeoque patriae suae memoriam ipse ad posteros propagauit in *L.* 1. *pr. ff. de cens.* Quamuis vero tot praeclara, quae reliquit, ingenii monimenta, vel rudera potius eorum ac parietinae, quas Triboniani industriae debemus, satis demonstrent, eum Graecarum Latinarumque litterarum peritissimum, nec in praestantissimis vtriusque linguae scriptoribus hospitem fuisse, siquidem ipse ex Graecis Homerum & Hippocratem; ex Latinis Ciceronem, Iunium Gracchum & Fenestellam, ac praeterea tersissimae Latinitatis iurisconsultos, Q. Mucium Scaeuolam, Ser. Sulpicium, M. Porcium Catonem, M. Iunium Brutum, P. Rutilium Rufum, C. Aquilium Gallum, C. Aulum Ofilium, Aufidium Namusam, P. Gellium, C. Trebatium Testam, Alfenum Varum, Q. Antistium

Labeonem, & C. Ateium Capitonem, non dicam, legit, sed in succum ac sanguinem conuertit: fuere tamen, quibus eius dictio non modo inficeta atque incomta, sed & nescio quibus barbariei sordibus contaminata videretur. Quemadmodum enim in Liuii oratione Asinius Pollio Patauinitatem quamdam; in Phaedri fabulis elegantissimis CASP. SCIOPPIVS Thracismum reperisse sibi visi sunt, quas maculas non sine sale deterserunt MORHOFFIVS de Patauinit. Liu. p. 159. & SCHEFFERVS in vita Phaedri editioni suae praemissa: ita non defuerunt, qui VLPIANI dictioni aliquid stribiliginis ex origine illa Syriaca haerere contenderent, in eoque notarent loquutiones, auribus Latinis parum familiares, & ad Hebraismi potius, quam Romanae eloquentiae genium, compositas. Quaedam huius generis, in iure nostro passim obuia, primus, ni fallor, collegit vir incomparabilis, ANTONIVS AVGVSTINVS Libro IV. Emendat. Cap. VIII. addiditque p. 297. *Quod iurisconsulti aliquid ex tam barbara lingua mutuentur, nemini mirum videri debet, qui nouit, Vlpianum ipsum ex Syria Phoenice fuisse; quod ipse testatum reliquit, Seuerumque Imp. ex Phoenissa vxore Antoninum suscepisse, cognomento Caracallam: quo interfecto Antoninus Heliogabalus, & paullo post Alexander, imperarunt, homines & genere & natura Phoenices. Illis temporibus maxima pars nostrorum ICtorum fuit, quibus necesse erat, vt multa ex aliena lingua in vsu essent populi Romani.* Similium Hebraismorum saturam haut poenitendam nobis suffecit GILBERTVS REGIVS Enantioph. Iur. Ciu. Lib. II. Cap. XX. qui se hanc obseruationem praeceptori, orientalis litteraturae peritissimo, ENIMVNDO BONIFIDIO, debere profitetur. Eam GILBERTI diligentiam laudans V. C. EVER. OTTO, in praefat. Tomi II. Thesauri Iur. Ciu. p. XXI. iudiciumque suum interponens: *Nec miror*, inquit, *quia Papinianus, Vlpianus, & Modestinus semiiudaei fuerunt.* Quid? quod ipsi IAC. GOTHOFREDO ea sententia placuerit. Hic enim locum quemdam VLPIANI in Animaduers. Iur. Ciu. Cap. VIII. parum feliciter emendans, non mirum videri oportere, ait, hanc vocem vsurpatam ab Vlpiano, ICto, qui & Syro-phoenix Tyrius, & verborum nouator, ὀνοματοθήρας seu καινοφωνίᾳ notus, & passim notatus fuerit apud ATHENAEVM, Lib. III. Deipnos. Cap. XVIII. quamuis idem scriptor eximius memoriae prodiderit, eum in aliis exactorem verborum tam seuerum fuisse, vt probationem eorum illico deposceret, hisce fere verbis: ποῦ κεῖται; vnde & lepido admodum agnomine κειτούκειτος vel κειτουκειτος vocari meruerit. Tam multis doctissimorum virorum suffragiis sese tuetur haec de VLPIANO Hebraizante

zante

zante sententia. Et tamen multa hic cumulantur a viris eximiis, quae nescio an non iustam eorum reprehensionem incurrant, qui non tam vllius auctoritate, quam veris rationibus, mouentur. Primum enim non consequitur, vt omnes, Tyro orti, Syrophoenices ac semiiudaei fuerint. Erat enim ea colonia iuris Italici splendidissima, & iam sub Commodo Imp. αὐτονόμος, ac Phoenices metropolis, ceu ex insigni lapide apud SCALIGERVM Canon. Isag. p. 301. & GRVTERVM Inscript. p. MCV. demonstrat EZ. SPANHEMIVS in Orbe Rom. Exerc. II. Cap. XI. p. 227. Multae ergo ibi, vti in aliis coloniis splendidioribus, Penates sibi constituisse poterant familiae Romanae, & in his Domitia, ex qua Vlpianus noster prodiit. Deinde Herennium Modestinum Syrophoenicem aut semiiudaeum fuisse, nullo idoneo argumento constare arbitror. Pro Dalmata eum habet GVIL. GROTIVS de vitis iureconsf. Lib. II. Cap. XII. §. VI. sed subtimide, vti par erat, siquidem ex *L.* 52. §. 20. *ff. de furt.* haec Modestini patria non felicius probatur, quam quod prouinciam illam, tamquam Praeses, rexerit, id quod tamen ex illo fragmento collegit IO. BERTRANDVS de Iurisperit. Lib. I. Cap. XXX. n. III. Vtcumque se res habeat, saltim de Tyria vel Syriaca Modestini origine altum est apud veteres scriptores silentium. Denique vel maxime mirari subit, tam diffusae eruditionis virum, IAC. GOTHOFREDVM, Vlpianum, qui ATHENAEI symposio interfuisse fingitur, cum Vlpiano iurisconsulto confundere, erroremque olim a CVIACIO Lib. XXIV. Obs. Cap. XXXIX. & IAC. LECTIO Orat. I. de Vit. Vlp. p. 54. admissum recoquere potuisse, quum ipsa temporum ratio, Vlpianos istos diuersissimos fuisse, demonstret. Ille enim apud ATHENAEVM Lib. XV. Deipnos. p. 677. cognitum sibi fuisse ait Pancratem poetam, qui sub Hadriano floruit. Iam quum excessus Hadriani incidat in annum V. C. DCCCXC. nostrum autem VLPIANVM circa annum demum DCCCCLXXX. a Praetoriano milite occisum esse, ostenderit TILLEMONTIVS in Hist. Imperat. Tomi III. Part. I. p. 341. & 456. consequens sane est, vt nostrum centum annorum senem fuisse oporteret, quum occideretur, si vel decem annorum puer Pancratem viderit. At senem tam capularem fuisse iurisconsultum nostrum, nemo veterum retulit, adeoque nihil certius est, quam diuersum a nostro fuisse Vlpianum, quem lepido κειτούκειτος cognomine exagitatum esse refert ATHENAEVS. Accedit, quod ne huic quidem ATHENAEVS dictionem peregrinam aut Hebraismis infectam tribuerit, sed eum tantum ob καινοφωνίαν & anxium circa verba studium notarit, adeoque ad rem plane nihil

hil factum esset illud ATHENAEI testimonium, si vel maxime ad VLPIANVM nostrum pertineret. Sed vt ad rem ipsam accedamus propius, largimur equidem VLPIANI orationem aliquid singulare habere, quod & V. C. CAR. ANDR. DVKERVS de Latinit. vet. ICt. p. 322. & 392. obseruauit: (habent enim aliquid singulare singuli auctores veteres, etiam praestantissimi,) neque inficiamur, eum aliquando vocabula quaedam triuialia ac plebeia arripuisse: (quomodo enim talia euitaret ICtus, cui species, huiusmodi loquutionibus refertae, quotidie exhibentur?) at Hebraismos in eius fragmentis reperire me quidem nondum potuisse, id vero & fateor & prae me fero. Exempli loco ANT. AVGVSTINVS p. 293. sequ. attulit loquutionem vnicam, ellipsin puta aduerbiorum *magis* vel *potius*, VLPIANO nostro admodum familiarem. Tale est illud in *L.* 2. §. 6. *ff. de iudiciis: Compelletur* (POTIVS) *iudicium accipere, quam inuenire eos, qui satis pro eo dent.* Et in *L.* 1. *princ. ff. depos. Quum posset* (POTIVS) *non suscipere caussam, quam decipere.* Itemque in *L.* 20. *in fine ff. de adqu. vel omitt. her. Haec actio* (MAGIS) *poenam vel vindictam, quam rei persequutionem, continet.* Vt omittam huius generis alia, quae in *L.* 49. §. 5. *ff. de legat.* 1. *L.* 5. *ff. de susp. tut.* &, si codicis Florentini lectionem sequamur, etiam in *L.* 20. §. 8. *ff. de nou. op. nunc.* & *L.* 20. *princ. ff. de adqu. vel omitt. hered.* occurrunt. Haec vero Hebraismum redolere vel ideo existimat vir doctissimus, quod & Hebraei, comparatiuo gradu destituti, positiuis subiungant praefixum מ. veluti Psalmo CXVIII, 8. טוב לחסות ביהוה מבטח בנדיבים׃, *Bonum est, confidere in Domino, quam spem collocare in principibus.* Quod & noui foederis scriptores sacri passim imitantur, v. c. Luc. XVIII, 14. *Κατέβη οὗτος δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἢ ἐκεῖνος* & 1. Cor. XIV. 19. *ἀλλ' ἐν ἐκκλησίᾳ θέλω πέντε λόγους διὰ τοῦ νοός μου λαλῆσαι, ἢ μυρίους λόγους ἐν γλώσσῃ.* Omitto loca alia, quae iam collegit vir doctissimus LAMB. BOS in Ellips. Graec. p. 327. Enimuero si hic hebraizat VLPIANVS; commune id habebit cum aliis iurisconsultis eximiis, imperatoribus & melioris aeui scriptoribus Latinis, quorum nullus origine Syrus fuit. IVLIVS PAVLLVS, in Italia natus eodem modo loquitur in *L.* 2. §. 1. *ff. de reb. cred.* nec minus ea ellipsis placuit IVLIO PROCVLO in L. 12. *ff. de offic. praef.* CERVIDIO SCAEVOLAE in *L.* 100. *pr. ff. de legat.* 3. MARCIANO in *L.* 1. *ff. de mort. causs. don.* MODESTINO in *L.* 3. *ff. de alim. & cibar. legat.* & *L.* 12. *ff. de pollicit.* ac praeterea Imperatoribus DIOCLETIANO & MAXIMIANO in *L.* 19. *C. de liberal. causs.* CONSTANTINO M. & LICINIO in *L.* 8.

C. *de*

C. *de iudic.* & IVSTINIANO denique in *L. vlt. C. de vsufr.* Denique si Hebraismum ideo redolet VLPIANI dictio, quod ea ellipsi magnopere delectaretur: eumdem redolebit eloquutio praestantissimorum scriptorum, qui omnes ita loquuti sunt saepissime, ceu a IVSTO LIPSIO in *Epistol. Quaest. lib. V. ep. XXIII.* AVS. POPMA de vsu antiqu. Libr. II. Cap. XI. FRANC. SANCTIO in Minerua p. 519. & denique TAVBMANNO in Not. ad Plaut. p. 1035. iam pridem obseruatum est. Quid quaeso similius Vlpiani loquutionibus reperire possit illis PLAVTI in Rudent. Act. IV. Scen. IV. v. 70. *Tacita* (MAGIS) *bona est mulier semper, quam loquens?* Quid illis LIVII Lib. III. cap. XL. *C. Claudii, qui patruus Appii decemuiri erat, oratio fuit precibus,* (MAGIS) *quam iurgio similis?* Quid illis GELLII Lib. II. Noct. Attic. Cap. VII. *Declinanda* (POTIVS) *semper, quam respuenda?* Quid illis TACITI Lib. IV. Annal. Cap. LXI. *Agrippa claris* (POTIVS) *maioribus, quam vetustis:* & Lib. I. Cap. LVIII. *Pacem* (POTIVS,) *quam bellum probabam.* Denique Lib. III. Cap. XVII. *Respondente nullo, miseratio* (MAGIS,) *quam inuidia, augebatur.* Ad quem postremum locum & M. VERTRANIVS MAVRVS notat, loquutionem hanc, qua familiarissime vsus sit Cornelius, ad imitationem Hebraeorum compositam esse, quum neminem, qui Graecis litteris vel leuiter tinctus est, ignorare posse existimem, inter illius linguae elegantias esse ellipsin aduerbii μᾶλλον, quam HOMERO, THEOGNIDI, THVCYDIDI, LONGINO aliisque auctoribus praestantissimis in deliciis esse, docuit LAMB. BOS in Ellips. Graec. p. 328. sequ. Haec ANT. AVGVSTINVS in VLPIANO notauit GILBERTVS REGIVS, qui & ipse nasum Rhinocerotis habet, Hebraismum sibi deprehendere visus est in verbo INTERDICERE, quod VLPIANVS eo sensu adhibuerit, quem Hebraeorum coniugatio *Hiphil* prae se ferat, vt idem sit ac *facere, vt interdicatur.* L. 3. §. 6. *ff. vti possidetis,* nec non in verbo TESTARI, quod ille acceperit pro *facere, vt quis testetur,* vel *testimoniis probare L. 25. pr. ff. ad L. Iul. de adult.* Sed & hic ratio fugit bonum GILBERTVM, nec magis illae phrases VLPIANI Hebraicae sunt, quam illa ab ANT. AVGVSTINO notata ellipsis. *Interdicere cum aliquo*, in sensu transitiuo loquutionem esse Latinissimam, discere potuisset ex loco QVINCTILIANI Libr. III. Inst. Cap. VI. *Non debuisti* INTERDICERE, *sed petere.* Et verba, *rei testandae caussa* in *L. 25. princ. ff. ad L. Iul. de adult.* non magis Hebraismum sapiunt, quam haec CICERONIS pro M. Coel. Cap. XXVII: *Nam necesse est, fuisse non paucos, vt & comprehendi Licinius facile posset, &* RES *multorum oculis esset*

TESTA-

TESTATIOR. Sed alia huius generis pleniore manu ferere gestienti manum mihi iniicit candidatus dignissimus, HENRICVS DVSINGIVS, Bremensis, cuius honoribus hoc qualicumque schediasmate praeludere institui.

Incunabula eius primum vidit Brema, inclita ad Visurgin ciuitas, VII. Kal. Febr. anni erae Dionysiacae MDCCVI. Patrem veneratur virum amplissimum consultissimumque, DETHARDVM DVSING, I. V. D. & reip. patriae iam a decem annis Senatorem grauissimum, quem dignitatis gradum & auus DIDERICVS, & proauus GERHARDVS DVSINGII, magnarii in patria celeberrimi, quam diutissime tenuerunt: matrem ADELHEIDAM VON DEM BVSCH, singularis exempli matronam, HENRICI VON DEM BVSCH, Medicinae Doctoris & Poliatri gratiosissimi filiam natu minimam. Parentes illi honestissimi, prout decet, nihil reliqui fecerunt, vt filium ad probitatem, eamque, quae in maioribus enituit, virtutem a primis fere vnguiculis instituerent. Hinc non modo ipsi curam illius singularem in se susceperunt, sed & magistris, qui Paedagogium Bremense ornant, docendi dexteritate celeberrimis, magis magisque indies perpoliendum tradiderunt. Emensus hoc primum stadium, anno MDCCXXIII. circa auctumnum in illustre Lyceum, quod ibidem floret, recipi meruit, fasces tunc tenente viro magnifico & admodum reuerendo, ALBERTO SCHVMACHERO, S. S. Theol. D. & Professore celeberrimo, coetusque Anschariani Ecclesiaste disertissimo. Ex eo tempore quoad his Musis interfuit, a virorum doctissimorum latere nunquam discessit, sed quotidie eos audiuit, cum vniuersae philosophiae disciplinas, tum iurisprudentiae partes praecipuas ea, qua par est, fide atque industria publice ac priuatim interpretantes. In his vel maxime se obstrictum fatetur V. C. CASPARO A RHEDEN, I. V. D. & HENR. GERARDO SCHVMACHERO I. V. D. & Professoribus tunc celeberrimis, nunc reipublicae patriae Senatoribus grauissimis, itemque FRANCISCO BERENS, I. V. D. & Historiarum Prof. P. & denique IO. SCHOENE, I. V. D. & Professori de suis cuique muneribus meritissimo. E quorum acroasibus tanto vberiorem cepit fructum, quanto diligentius ea omnia, quae audiuit, illi in memoriam domi reuocauit vir consultissimus NIC. EGGERS, iam I. V. D. & Aduocatus facundissimus, quo tunc noster se praeceptore domestico vsum esse, non sine grati animi significatione refert. Ita ad maiora praeparatus, anno MDCCXXVII. visis in itinere Hanouera, Cassellis, Marpurgo, vbi tum sacra saecularia non sine insigni adparatu ac splendore faciebat academia, nec non Giessa, Franco-

Francofurto ad Moenum, Moguntia, Bonna, Colonia Agrippina, Dusseldorpio, academiae Duisburgensi ad Rhenum ipsis Nonis Septembribus nomen dedit, & ex praelectionibus excellentissimorum ICtorum, SVMMERMANNI & ZAVNSCHLIFFERI per annum profecit. Demum anno insequente, iussus ab amplissimo Parente, in illustrem hanc Viadrinam se contulit, in albumque nostrorum relatus, praelectionibus virorum doctissimorum HOFFMANNI, RINGKII, DIETHMARI, & meis praecipue, assidue hucusque interfuit. Quantum profecerit, testatissimum fecit in vtroque examine, cui se nuper modeste submisit. Quum itaque in eo talem se praestiterit, vt nihil iam reliquum videatur, quam vt & publice in arenam prodeat: facturus id est proximo, d. X. Maii defensurusque dissertationem de RELIGIONE IVDICANTIVM CIRCA REORVM CONFESSIONES. Cui conflictui vt omnes Academiae nostrae fautores, proceres, ciues frequentes intersint, quam humanissime rogo. P. P. Traiecti ad Viadr. ipsis Non. Maii CIↃ IↃCCXXX.

DE SVPREMA PRINCIPVM MAGISTRATVVMQVE TVTELA.

EXERCITATIO XX.

Σύνοψις.

§. I. Reipublicae interest, pupillos non destitui aliorum praesidio. §. II. Ideo omnes fere gentes publice pupillis de tutoribus prospexerunt, quod demonstratur institutis Hebraeorum. §. III. Nec non

Graecorum. §. *IV. Romani initio aliter sentiebant : postea tutela quoque ad curam magistratuum pertinuit, L. Atilia lata ; sed primo non nisi in Vrbe.* §. *V. Deinde quoque in prouinciis per L. Iuliam & Titiam.* §. *VI. Ipsi harum gentium magistratus pro tutoribus se non gesserunt.* §. *VII. Longe aliter Germani prospexerunt pupillis. Indicatur instituti ratio.* §. *VIII. Apud Germanos principes & summi magistratus ipsi suprema tutela gaudent.* §. *IX. Probatur hoc primum ex antiquis Germanorum LL. & Constitutionibus.* §. *X. Dein ex inuestituris principum & sententiis Impp. quibus principibus suprema tutela concessa, & confirmata fuit.* §. *XI. Denique ex ipsis inaugurationibus (1) Imperatorum,* §. *XII. (2) Ducum & Principum.* §. *XIII. Indoles ac natura supremae Principum & magistratuum in Germania tutelae. Carpzouius contra* SCHILTERVM *defensus.* §. *XIV. Refutantur argumenta* SCHILTERI. §. *XV. Definitio supremae tutelae.* §. *XVI. Differentia eiusdem, quatenus vel Principi, vel magistratibus inferioribus competit.* §. *XVII. Eius fundamentum.* §. *XVIII. Illius effectus; circa confirmationem tutorum. An & quatenus tutor testamentarius confirmatione opus habuerit iure Romano ?* §. *XIX. An legitimus ?* §. *XX.* CONFIRMATIO *quidnam iure Romano ?* §. *XXI. Apud Germanos tam testamentarius, quam legitimus, quin & a magistratu datus, tutor confirmandus est. Fundamentum huius confirmationis in Germania.* §. *XXII. Confirmatio iuris germanici quidnam efficiat ?* §. *XXIII. Haec tribuit tutori* VICARIAM *tutelae administrationem.* §. *XXIV. Alter* SVPREMAE tutelae *effectus circa petitionem tutorum. Petere tutores quidnam iure Romano ? Quinam tutores petere teneantur illo iure ?* §. *XXV. In Germania magistratus quoque constituunt tutores non rogati.* §. *XXVI. Ibidem quoque vi supremae tutelae, curatores dant adolescentibus, etiam inuitis.* §. *XXVII. Vlterior eius effectus circa administrationem tutelae.* §. *XXVIII. Nec non circa finiendam eamdem.* §. *XXIX. Porro circa reddendas rationes. Quomodo illae reddi tae apud Romanos ?* §. *XXX. Quomodo apud nos reddendae ?* §. *XXXI. Maximus & vltimus supremae tutelae effectus circa percipiendos fructus ex bonis vasallorum impuberum enituit.* §. *XXXII. Conclusio dissertationis.*

§. I.

§. I.

Reipublicae interest, pupillos non destitui aliorum praesidio.

Recte ac ſapienter olim Vlpio Rufino reſcripſit SEVERVS Imperator (a): *Omnem me adhibere curam ſubueniendis pupillis, omnibus liquere volo.* Exiſtimabat enim, id quod res eſt, reipublicae haud parum referre, illos non deſtitui aliorum praeſidio, qui ſe ipſi per aetatem defendere nequeunt. Sane quum, iudice ARISTOTELE (b), ea demum felix ſit reſpublica, quae ciues habet bonos, ac probe formatos: fieri non poterit, vt ad eam felicitatem vnquam adſpiret ciuitas, niſi adoleſcentes bene educentur, & a teneris ad probitatem, virtutem, prudentiamque inſtituantur. Vnde rectiſſime idem Philoſophus (c), legiſlatorem educationi liberorum publice proſpicere oportere, ſtatuit, quoniam πηγὴ καὶ ῥίζα καλοκἀγαθίας τῆς νομίμου τυχεῖν παιδείας, *fons ac radix probitatis eſt, decentem ſortiri inſtitutionem* (d). Ea certe deficiente, deficiunt mores, & quantumuis praeclarae animi dotes prorſus obtorpeſcunt:

Doctrina nam vim promouet inſitam
Rectique cultus pectora roborant.
Vtcumque defecere mores;
Dedecorant bene nata culpae.

Vti cecinit HORATIVS (e). Iam vero, amiſſis praematura morte parentibus, quibus ipſa natura nouellorum ciuium culturam demandauit, quis curam illorum ſuſcipiet, niſi dentur a magiſtratibus, quorum regantur conſilio? Accedit huc alia, eaque fortiſſima, ratio, quod, quum recte obſeruante VLPIANO (f) *infirmum admodum ſit huiuſmodi aetatium conſilium, & multis captionibus ſuppoſitum, multorum denique expoſitum inſidiis*, accidere facile poſſit, vt hereditas paterna, auitaque bona, miſeris illis, & ob aetatis animique imbecillitatem indefenſis, ſubtrahantur diſſipenturque. Quum vero e republica ſit, neminem rebus ſuis per fraudem & inſidias aliorum ſpoliari: illud vel maxime cauendum erit in pupillis & minoribus: id quod fieri ſane non poterit, niſi detur opera, vt accipiant tutores, quorum conſilio auxilioque regantur. Hanc vero curam ad magiſtratus rectoreſque ciuitatum vel maxime

(a) L. 2. §. 2. *ff. qui pet. tut. vel curat.*
(b) Polit. *Lib. VII. c.* 1. *&* 8.
(c) Polit. *Lib. VIII. c.* 1.
(d) Plut. *de puer. educatione.*
(e) *Lib. IV. Od.* 4. *v.* 33. *ſeq.*
(f) *L.* 1. *pr. ff. de minor.*

me pertinere, ipſa ciuilis prudentiae principia dictitant, idque adeo indubium iam olim viſum fuit PLATONI (g), philoſophorum ſapientiſſimo, vt pupillos ideo *παρακαταθήκην μεγίστην καὶ ἱερωτάτην*, *maximum ſanctiſſimumque depoſitum* appellare non dubitarit: cuius videlicet curam quam maximam ſuſcipere debeat reſpublica, vt grauiter monet etiam IVSTINIANVS Imperator (h).

§. II.

Ideo omnes fere gentes publice pupillis de tutoribus proſpexerunt, quod demonſtratur inſtitutis Hebraeorum.

Haec quum ita ſint comparata, vt ipſa recta ratio, illa veriſſima eſſe, facile intelligat: nulla etiam gens tam fuit barbara, tamque immanis, vt curam non habuerit pupillorum, nec publice illis de tutoribus proſpexerit. Rem, prout fert inſtituti ratio, exemplis breuiter illuſtraturi, initium faciemus ab inſtitutis Hebraeorum, pietate ac ſapientia praeclarae gentis longe digniſſimis. Obuerſabatur illis diuinum aeterni legiſlatoris exemplum, qui in prima illorum *θεοκρατίᾳ*, quum ipſe reipubl. huic ſanctiſſimae tamquam ſupremus rex praeeſſet, PATREM ac IVDICEM PVPILLORVM ſe ipſe profeſſus erat (i), eoque nomine & poſtea gaudebat, quum iam reges ex hominibus ſumerentur (k). Diuino hoc, inquam, moniti exemplo, magiſtratus, neque ignari, quod Dei vice praeeſſent populo, & hoc proſpiciendi pupillis officium ad ſe pertinere, recte exiſtimabant. Huc pertinet, quod ex MOSE MAIMONIDE obſeruauit SELDENVS (l), pupillis olim apud Hebraeos tutores datos eſſe a conſeſſibus iuridicis vel ſynedriis. Nec minus huc facit, quod refert HOTTINGERVS (m), apud eoſdem *in cauſſis pupilli iudicem ſubuenire ſolitum ex officio*, *licet id alias fieri non ſoleret:* eumdemque magiſtratum *ipſum pecuniam pupillorum mutuo dediſſe poſſeſſori rerum immobilium*, *qui illam pro foenore annuo reciperet.* His inter ſe comparatis, patet profecto, Hebraeos non tantum ipſum conſtituendi tutores officium ad curam publicam reuocaſſe, ſed & inprimis cauiſſe, ne quid pupillorum ſubſtantia detrimenti tutorum culpa doloue caperet. Ideoque magiſtratus ipſi erant arbitri tutorum, eorumque adminiſtrationi quam diligentiſſime attendere, ad ſuam religionem pertinere credebant.

§. III.

(g) Plato *de Leg. Lib. XI.*
(h) *Praef. Nouellae* LXXII.
(i) *Deut. X. v.* 18.
(k) *Pſ. X.* 14. *Pſ. LXVIII.* 6.
(l) Selden. *de Vxore Hebr. Lib. II. cap.* 3. *p.* 101.
(m) Hotting. *de Iure Hebr. Sect. VI.* §. *LXV. p.* 75.

§. III.

Nec non Graecorum.

Sed & Graecorum rebuspublicis non minor cura pupillorum erat. Apud Athenienses, eiurato regno, magistratum primarium tenebant Archontes, quorum maior etiam annum, quo magistratum gerebat, in fastis publicis nomine suo, sicut Romae consules, signabat, ceu accurate docet patriae meae ornamentum & decus eximium, VBBO EMMIVS (n). Huic supremo magistratui pupillorum etiam curam demandauerat SOLON, sapientissimus illorum legislator, cuius hac de re legem hanc nobis seruarunt scriptores Graeci: ὁ ἄρχων ἐπιμελείσθω τῶν ὀρφανῶν, *Archon orphanorum curam habeto.* Hanc ipsam enim legem, tam sapiente populo dignissimam, post DEMOSTHENEM, ISAEVM, AESCHINEM laudat IVL. POLLVX (o), & fusius explicat interpres iuris Attici doctissimus, SAM. PETITVS (p). Quin tantum erat viri studium pro securitate minorum, vt tutelam proximorum agnatorum legitimam, quam apud Romanos summa prouidentia introductam laudat VLPIANVS (q), tamquam minus tutam, & bonis, ipsique vitae pupillorum valde periculosam, plane reiiceret, nec vllum ex agnatis, nisi remotiorem, & cui nulla propemodum hereditatis spes esset, ad tutelam vocaret (r). Tales Atheniensium leges tutelares: de reliquis quoque Graeciae populis non est, quod dubitemus, quin orphanorum curam habuerint maximam, licet fortasse non adeo accurata eius rei memoria apud veteres supersit. Lacedaemoniis certe tenerae aetatis ciues adeo cordi fuerunt, vt eos ne quidem iam ephebos, & ipsorum parentum consilio vtentes, sine Magistratuum cura ac ἐπισκοπῇ in ciuitate versari paterentur, quod ipsum eximia laude prosequitur ARISTOTELES (s). Vniuersis namque Spartani praefecerant vnum, ex primoribus ciuitatis lectum, virum grauem, quem *paedonomon* vocabant. Is potestatem habebat congregandi eos, & in delinquentes aut negligentius agentes, grauiter animaduertendi, quem idcirco quidam ex ephebis, flagella ferentes, comitabantur, vt in promtu essent, si quis esset caedendus. Qua de re plura habet EMMIVS (t) noster, &, qui ex instituto Laconum rempublicam descri-

 psit,

(n) Vb. Emmius *Vet. Graec. Tom. III. p.* 10. & 48.
(o) Iul. Pollux *Lib. VIII. c.* 9.
(p) Sam. Petit. *Leg. Attic. Lib. VI. tit.* 7. *p.* 491. *seq.*
(q) L. 1. *pr. ff. de legit. tut.*
(r) Diog. Laert. *Lib. III. segm.* 56. *Sam. Petit. ibid.*
(s) Aristot. *Polit. Lib. VIII. c.* 1.
(t) Vb. Emmius *ibid. p.* 87.

psit, NICOLAVS CRAGIVS (u). Si ergo & ipsos filios familias non soli parentum curae credendos, sed magistratui peculiari subiiciendos putarunt Spartani: quanto magis credibile est, eosdem aliosue magistratus pupillos curasse, parentum auxilio destitutos, & ob id tanto maiori expositos periculo? Denique & Rhodiorum curam ac sollicitudinem, quam pro pupillis gerebant, mirifice collaudat DIO CHRYSOSTOMVS (x). Ex quibus omnibus satis, opinor, constat, communem hanc laudem ciuitatum Graecarum omnium fuisse, publice per magistratus prospicere pupillis, & curare, ne deessent, quorum cura educarentur, quorumque defenderentur auxilio.

§. IV.

Romani initio aliter sentiebant: postea tutela quoque ad curam magistratuum pertinuit, L. Atilia lata; sed primo non nisi in Vrbe.

Romanorum an eadem sollicitudo fuerit, non facile dixerim. Tutelam illi initio tanti non faciebant, vt eam magistratuum curae demandarent, non, quasi vitam, fortunam, educationemque pupillorum non curassent, quod pietati ac prudentiae populi parum conueniret; sed quod tutelam, tamquam rem priuati arbitrii, ac veluti partem patrimonii hereditatisque, considerarent. Ideo facultatem tutores constituendi, tamquam effectum patriae potestatis, intactam seruarunt patri, eiusque supremo iudicio, quo semper liberis satis consultum credebant (y). Si vero pater moriens ea de re non dixerat legem, nec tutorem testamento dederat: vix erat, qui ad pupillorum defensionem suscipiendam, aut bona administranda, obstrictum se existimaret. Testamentaria enim quidem tutela Romae ab antiquissimis vsque temporibus inoleuerat, adeo, vt iam ex ipsis regibus Ancus Martius Tarquinium Priscum liberis suis testamento tutorem instituisse legatur apud LIVIVM (z): eaque tutela testamentaria postea etiam in XII. Tabulas migrauit, vtpote quibus cautum nouimus: PATERFAM. VTI LEGASSIT SVPER FAMILIA, PECVNIA, TVTELAVE SVAE REI, ITA IVS ESTO (a). At quum ipsis XII. Tab. antiquior esset testamentaria tutela: legitimae, quae dicitur, agnatorum mentionem fieri ante decemuiralem illam legislationem non animaduertimus. Tum demum enim lege cautum, *vt patre familias intestato mortuo, eius sui heredis impuberis tutelam agnatus proximus nanciscere-tur* (b). Magistratuum in constituenda tutela partes necdum vllae

(u) Crag. *de Republ. Laced. lib.* XI. *cap.* XII. *p.* 150.

(x) Dio Chrysost. *Orat.* XXXI.

(y) *L.* 7. §. 5. *Cod. de cur. furios.*

(z) Liu. *lib.* I. *cap.* XXXIV.

(a) Vlpian. *Fragm. tit.* XI. §. XV.

(b) Iac. Gothofredus *ad XII. Tab. Tab. V. p.* 95. *sequ.* & *p.* 108. *sequ.*

lae fuere; quin constat, nec postea ullas fuisse, antequam ferretur LEX ATILIA, quam ipsam anno demum V. C. CCCCXLIII. a L. Atilio Regulo, tribuno pleb. quem LIVIVS (c) memorat, latam fuisse, accurate demonstrauit DN. PRAESES (d). Tum demum ad curam praetoris & tribunorum plebis pertinere visum, pupillis, tutores non habentibus, tutores constituere: quod nec ipsum tamen, nisi deficiente tutela testamentaria & legitima, adeoque non nisi in subsidium, factum fuisse, satis superque notum est.

§. V.

Deinde quoque in provinciis per L. Iuliam & Titiam.

Enimuero, quum ipsa lex Atilia in vrbe tantum valeret, sicuti & multas alias, praeter hanc, leges extra vrbis pomoeria vim non exseruisse, docent CVIACIVS (e), GER. NOODT (f), & ANT. SCHVLTINGIVS (g): non ulterius quoque extendit sese illa magistratuum potestas, tutores constituendi. In prouinciis igitur nulla praesidibus cura erat pupillorum, Sicilia sola excepta, in qua mos inualuerat, vt praetores, qui illi praeessent, pupillis tutores dare possent, ceu discimus ex HENRICI VALESII Excerptis Peirescianis (h); nisi forte dicere malis, praetores ibi sua sponte pupillis tutores constituisse, vt bene de illis merendo, prouincialium sibi beneuolentiam conciliarent. Certe DIODORVS SICVLVS refert in iisdem excerptis, praetores quosdam ipsos tutelam prouincialium suscepisse, quod postea per leges non licuit, ne ipsi sese ingerere tutelae viderentur (i). Quum igitur, vt supra diximus, lex Atilia Romae tantum valeret: remansit in prouinciis pristinum illud incommodum, vt deficiente tutore testamentario & legitimo, omni tutela destituerentur impuberes, donec tandem & huic rei prospectum est LEGE IVLIA & TITIA, anno V. C. DCCXXVIII. inclinante iam ad principatum republica, Augusto III. & M. Titio Coss. lata; qua cautum fuit, vt in prouinciis quoque, exemplo praetorum vrbanorum, praesides tutores constituendi ius in posterum haberent (k).

§. VI.

(c) Liu. *lib.* IX. *cap.* *XXX.*

(d) *Antiqu. Rom. Tit. de Atil. Tut.* §. *IX. Tom. I.*

(e) Cuiac. *Paratitl.* C. *de seru. reip. manumitt.*

(f) Noodt. *Obs. lib.* II. *cap. V.*

(g) Schulting. *Iurispr. Anteiust. p.* 600.

(h) *Excerpt. Peiresc. p.* 397.

(i) L. 4. *ff. de tut. & cur. dat.*

(k) *pr. Inst. de Atil. tut.* Vlpian. *Fragm. tit. XI.* §. *XVIII.*

§. VI.

Ipsi harum gentium magistratus pro tutoribus se non gesserunt.

Quae diximus hactenus, fidem faciunt; plerisque iam olim gentibus, publice prospicere securitati minorum, aequissimum visum esse. Ita enim Hebraei, Graeci, & demum etiam Romani magistratibus suis commendarant pupillos; ita solliciti erant legislatores, ne cuiquam tutoris auxilium vmquam deesset. Vtut vero haec sese habent, nulla tamen harum gentium, praeter Hebraeos, curam istam ad ordinarium omnium magistratuum ac ipsorum principum officium pertinere, existimauit. Athenienses, non vnicuique magistratui, sed solis archontibus, ex lege Solonis dederant id negotii. Idem officium Lacedaemonii non nisi paedonomis, quos vocabant, demandauerant. Romani, vti diximus, fero admodum lege Atilia, praetori tantum vrbano, adhibita maiori parte tribunorum plebis, (cessante hic interim tribunicia intercessione) (l) & in prouinciis lege Iulia & Titia praesidibus tantum ius dandi tutores concesserant (m). Transiit quidem postea, pro principum arbitrio, ad plures quoque magistratus illa tutores constituendi facultas, quandoquidem in vrbe, iussu Claudii, vt refert SVETONIVS (n), consules ex inquisitione; postea ex constitutione D. Marci, vti auctor est CAPITOLINVS (o), praetores tutelares; hinc praefectus vrbi & praetores, secundum suam iurisdictionem, tutores dare coeperunt: in prouinciis vero ex eiusdem Marci oratione, & Legati Procos. vel si non magnae essent pupillorum facultates, magistratus municipales iussu praesidum, ac denique ex IVSTINIANI constitutione (p), decuriones cum episcopo loci, si facultates D. solidos non excederent, etiam non exspectato iussu praesidum, quin & iuridici Alexandriae tutores dabant: at mansit tamen semper apud Romanos illud principium, tutoris dationem iurisdictionis esse extraordinariae, eamque adeo non omnes promiscue magistratus, sed eos tantum, quibus id speciali lege concessum sit, sibi vindicare posse. Vnde VLPIANVS (q): *Tutoris datio neque imperii est, neque iurisdictionis, sed ei soli competit, cui nominatim hoc dedit vel lex, vel SCtum, vel princeps.*

§. VII.

(l) Franc. Hotom. & Arn. Vinnius *in Comment. ad pr. Inst. de Atil. Tut.*

(m) §. 3. 4. *Inst. de Atil. tut.*

(n) *In Vita Claudii cap. XXIII.*

(o) Iul. Capitol. *in vita Marci c. X.*

(p) L. 30. C. *de Episc. aud.* §. 5. *Inst. de Atil. tut.*

(q) L. 6. §. 2. *ff. de tutel.*

§. VII.

Longe aliter Germani prospexerunt pupillis. Indicatur instituti ratio.

Verum enim vero multo aliter rationes hic componebant Germanicae originis gentes. Illae enim non quibusdam tantum magistratibus, nec certis demum casibus, aut in subsidium, vt apud Romanos fieri solebat, curam constituendi tutores demandabant, sed in vniuersum omnibus magistratibus, & summis principibus id negotii dederant, vt non modo suo nomine constituerent tutores, sed & in eorum acta & gesta quam diligentissime inquirerent, quin ipsi, se TVTORES SVPREMOS pupillorum omniumque miserabilium personarum esse, scirent. Supremam hanc, & a ratione iuris ciuilis longe diuersissimam tutelam Germanorum obseruarunt iam pridem ICti eximii, WESENBECIVS (r), MEVIVS (s), SCHILTERVS (t), vt alios taceam, qui tamen omnes eam non nisi obiter, ac veluti perfunctorie, tetigerunt. Quum vero haec tutela principum ac magistratuum res maioris momenti videtur, quam vulgo creditur, & plures inde fluant conclusiones, quarum alioquin rationem non facile reddideris: SVPREMAM hanc PRINCIPVM MAGISTRATVVMQVE TVTELAM, iam paullo accuratius expendere fert animus. Qua in re eum tenebimus ordinem, vt primum videamus naturam huius TVTELAE, deinde in fundamenta, quibus illa demonstrari possit, paullo accuratius inquiramus, ac denique effectus eius singulares, comparato inter se iure patrio & Romano, contemplemur, quippe quorum rationem reddere, his positis, non adeo erit difficile. Faxit Deus feliciter!

§. VIII.

Apud Germanos principes & summi magistratus ipsi suprema tutela gaudent.

Et primo quidem iam satis inter omnes constat, in foro aeque, ac in legibus Germanorum, nihil frequentius memorari, quam SVPREMAM illam, vt loquuntur, TVTELAM, qua inprimis quidem principes, sed praeter eos omnes quoque magistratus gaudent. Vt quaedam tantum eius generis, veluti per lancem saturam colligam, iam obseruatum est a BESOLDO (u), serenissimos Wurtenbergiae duces hoc sibi nomen libenter tribuere solitos, adeoque saepius in rescriptis suis se ipsos appellasse *Obriste Vormündere*. Simile quid de Norimbergensibus tradit IO. HIERON. WVRFFBAIN. (x) Postquam enim illi, (quod & PETR. IVSTINIANVS (y) & PETR.

(r) Wesenb. *Part. I. Cons. III. n. 67. p. 182.*

(s) Meu. *ad Ius Lub. Part. II. tit. II. art. 21. n. 19.*

(t) *Exerc.* XXXVII. §. LXII.

(u) Besold. *Thesaur. pract. voce Bürgemeister und Gericht. p. 124.*

(x) Wurffb. *Different. Iur. Norib. Class.* II. §. 7.

(y) Petr. Iustin. *Hist. Venet. lib. XI. p. 215.*

BEMBVS (z) memoriae prodiderunt,) circa annum MDVI. Duce Leonardo Lauretano, leges tutelares a Venetis per Conradum Imhoff petierunt : primarios quosdam constituerunt magistratus, qui non modo caussas tutelares diligenter cognoscerent, sed & operam darent, vt res pupillorum saluae essent. Eos ibi vocari *die Herrn Obristen Vormündern*, docet ill. acad. Halensis Cancellarius, IO. PETRVS A LVDEWIG. (a) In CONSTIT. PROVINCIALIB. MAGDEBVRGICIS (b) grauiter imprimis monet legislator: *Es habe GOtt selbst der Obrigkeit, und denen Gerichts-habern ernstlich befohlen, dass sie sich der unmündigen und minderiährigen Personen, Sachen und Güter treulich sollen befohlen seyn lassen.* At omnium prudentissime REX PRVSSIAE potentissimus CONSTITVTIONI NOVAE TVTELARI (c) praefatur: Se munere suo supremi tutoris impulsum, leges hasce tutelares longe saluberrimas tulisse. Inter alia ait legislator augustissimus: *Weil wir denn solchen Vnheil aus Landes-Vaterlicher und Ober-Vormundschafftlicher Vorsorge vorzukommen, und mächtiglich zu steuren entschlossen sind. &c.* Plura huius generis passim audiuntur in foro, & subinde occurrunt in plerisque constitutionibus prouincialibus ac LL. tutelaribus; ex quibus tamen plura loca ac testimonia praeter necessitatem hic accumulare, iam nihil attinet.

§. IX.

Probatur hoc primum ex antiquis Germanorum LL. & Constitutionibus.

Illud vero paucis monere operae pretium fuerit, in antiquis quoque Germanorum legibus, supremae huius principum ac magistratuum tutelae expressissima passim occurrere vestigia, ne quis forte putet, principes heri demum, aut nudius tertius, eam nouo plane exemplo, sibi vindicasse. Iuuat hic adferre, quae ex ANSEGISO collegit Chron. Spirensis diligentissimus compilator, LEHMANNVS (d). Veteres Francorum reges adeo de pupillorum & viduarum salute fuisse sollicitos, ait, vt comitibus, per quos tunc temporis vniuersa regebatur respublica, (vnde illos quoque *Regis veros adiutores & populi conseruatores* adpellare solent eius aeui scriptores,) in ipsis diplomatibus (*Bestallungs-Briefen*) tamquam rem maximi momenti, curam illorum iniungerent. *Comites*, aiunt, *pleniter iustitiam diligent*, ORPHANORVM ET VIDVARVM *querelas plenissi-*

(z) Petr. Bemb. *Hist. Venet. lib.* VII. pag. 263.

(a) Ludew. *Opusc. Tom.* II. *p.* 1177.

(b) *Magdeb. Policey-Ordn. cap.* XLIII. §. 1.

(c) *Vormundschaffts-Ordn. de anno MDCCXVIII. in Praef. p.* 2.

(d) *Chronic. Spir. lib.* II. *cap. XVII.*

plenissima & iustissima deliberatione definire decernent. Et paucis interiectis : PRIMITVS *ad placita eorum orphanorum & viduarum caussae deliberentur, nec propter aliquam dilationem eorum iustitia a iudicibus dilatetur.* Quin comites ipsos *pupillorum & viduarum adiutores & defensores* constituerunt Francorum reges, ceu idem refert LEHMANNVS (e). Sed vt omni res careat dubio, ipsum quaeso audiamus LVDOVICVM PIVM in capitularibus suis (f) ita loquentem : *Vt viduae*, inquit, *orphani & minus potentes, sub Dei defensione, &* NOSTRO MVNDEBVRDE *pacem habeant, & eorum iustitias adquirant.* En luculentum ipsius regis, de suprema sua tutela, testimonium. Quemadmodum enim Langobardis & Alamannis MVNDIVM (g) significabat tutelam, MVNDWALDVS & MVNDEBVRDVS (h) tutorem, *Vormund, mombeer*, vt apud Gelros vicinosque populos hodieque adpellatur (i): ita Franci tutelam vocabant MVNDEBVRDE, vt pluribus ostendit CAR. DV FRESNE (k), adeoque diserte imperator se dicit pupillorum viduarumque tutorem. Porro hic notari merentur, quae in antiquis legibus Normannorum, quas ex insigni codice MSC. edidit paullo ante laudatus IO. PET. A LVDEWIG (l), de suprema illa principum tutela leguntur. Ibi enim *Normanniae duci decernitur tutela omnium eorum, qui per homagium feodum, vel membrum feodi, ab eo tenent* (m): & mox *eidem ratione ducatus Normanniae, custodiam minorum vsque ad 21 annum completum competere*, statuitur. Iam dubitari nequit, quin Normanni fuerint origine Germani, aeque ac Franci, & hinc vterque populus mores hosce patrios ex Germania & vltimo septentrione secum in Galliam intulerit, vbi eos etiam hodienum, certe quantum ad Normanniae ducatum attinet, in viridi superesse obseruantia, discimus ex CONSVETVDINIBVS NORMANNICIS, Rotomagi editis anno MDCXXVI (n).

§. X.

Dein ex inuestitu-

Vt eo minus de suprema illa, quae principibus Germaniae antiquo more competit, tutela, dubitari possit : id quoque obserua-

Yyyy 2 re

(e) *loco citato.*

(f) *Capit. Car. M. & Ludou. Pii lib. VI. cap. CCXXIII.*

(g) *Leg. Langob. lib.* I. *Tit.* X. *Leg. Aleman. Tit. XLIV.*

(h) *Leg. Langob. lib. I. Tit. XVI.* §. 8. *Tit.* XVII. *§. 5.*

(i) Lamb. Goris. *in Not. ad* Frid. Sande *de Effestucat. cap. IV. n.* 14.

(k) *In Glossario med. & inf. Latin. Tom.* II. *p.* 698.

(l) *In Reliquiis MSC. Tom.* VII. *p.* 149. *sequ.*

(m) *Leg. Norman. ibid.* §. 10.

(n) *Art. CCXIV. CCXV. sequ.*

ris principum & sententiis Imp. quibus suprema tutela concessa, & confirmata fuit.

re iuuabit, non deesse exempla, quod principes imperii, vt aliis regalibus, iuribusque superioritatis territorialis, ita & iure supremae tutelae ab Imperatoribus inuestiti, & si qua forte illis hac de re controuersia mota fuerit, lata sententia in eiusdem quasi possessione defensi sint. Qua de re illustre admodum exstat testimonium apud AVB. MIRAEVM (o) & CHRISTOPH. BVTKENS (p), in luculento Henrici Regis diplomate, quo quum primum Lotharingiae & Brabantiae Duci *iura imperii obseruare firmiter iniunxisset* Rex, sub finem additur: *Ad haec ibidem per sententiam fuit duci adiudicata* TVTELA PARVVLORVM, *vsque ad duodecimum annum, de feudis, quae ab ipso tenentur.* Factum hoc esse in sollemni regni curia, adeoque publica imperii auctoritate, tam ingens illa principum ac ordinum imperii corona, quae tunc Regi, ius dicenti, adstitit, ac quorum nomina habentur ibidem, quam ipsa subscriptio arguit, in hunc modum concepta: *Actum Aquisgrani in sollemni curia in nostra coronatione, anno Dominicae incarnationis* MCCXXII. *mense Maio.* Habes igitur hic supremam principis imperii tutelam, & quidem vniuersalem, in omnes saltim vasallorum filios impuberes, principi imperii potentissimo, sollemni sententia adiudicatam.

§. XI.

Denique ex ipsis inaugurationibus (r) *Imperatorum.*

Denique vt eo magis adpareat, hanc supremam impuberum tutelam semper in Germania sibi adseruisse summos imperantes, in primis notatu dignum est, Imperatoribus & Ducibus iam ab antiquis temporibus, in ipsis inaugurationis sacris, curam illorum fuisse commendatam, illosque horum, omniumque miserabilium personarum tutores ac defensores se fore, palam ac solemni ritu promisisse. Testantur de hoc historiae omnium fere coronationum, quarum sollemnes ritus passim memoriae proditi sunt. In describenda inauguratione Ottonis M. prolixus admodum est WITTICHINDVS CORBEIENSIS (q). At is inter cetera refert, Hildebertum Archiepiscopum Moguntinum, sumtis sceptro baculoque; iisque nouo regi traditis, addidisse: *His signis monitus, paterna castigatione subiectos corripias, primumque Dei ministris,* VIDVIS *ac* PVPILLIS *manum misericordiae porrigas.* Praeclaro huic testimonio aliud, forsan aeque memorabile, addendum ex WIPPONE, qui de Conradi

(o) Aub. Mir. *in Donat. Belg. lib.* I. *cap. XCV.*

(p) Christ. Butkens *in Trophaeis Brab. in probat. p.* 68.

(q) Wittich. Corb. *Annal. lib.* II. *ab initio.*

Conradi II. coronatione verba faciens (r), refert, eum a Moguntino Archipraesule ante inaugurationis sacra grauiter admodum officii esse admonitum, finemque sermonis hunc fecisse Archiepiscopum: *Cum vero Deus multa a te requirat, hoc potissimum desiderat, vt facias iudicium, ac iustitiam, ac pacem patriae, quae semper respicit ad te; vt sis defensor ecclesiarum ac clericorum*, TVTOR VIDVARVM AC ORPHANORVM. Quae admonitio adeo perculserat regis optimi animum, vt ipso consecrationis die, quin inter ipsa coronationis sollemnia, pupillorum viduarumque, in pompa publica forte sibi obuiorum, querelas clementer audiuerit, nec prius ad sacra illa se contulerit, quam memor officii sui, ipse illis ius dixisset. Addit WIPPO: *Ita Rex in talibus casibus, pro quibus maxime regia auctoritas interpellari solet, hoc est, pro ecclesiarum, viduarum, orphanorum defensione, ad reliqua regimina sibi illa die viam praeparauit.* Praeclarum sane tanti regis factum, ac dignum, quod aeternae posteritatis memoriae commendetur. Ne quis vero putet, talia huius generis plura, quae passim in historiis leguntur, inter obsoletos antiqui temporis ritus esse numeranda, audiamus, quae de Augustissimi Iosephi coronatione regia refert THVCELIVS (s) *Ante praelectionem euangelii*, inquit, *Moguntinus Elector quaesiuit ex Rege inter alia:* VIS PAVPERVM ET DIVITVM, VIDVARVM ET ORPHANORVM APERTVS ESSE IVDEX ET DEFENSOR? *Respondit Rex:* VOLO, *& promissum postea iureiurando confirmauit.* Similia de coronatione Maximiliani I. refert GOLDASTVS (t), de inauguratione Caroli V. GEORGIVS SABINVS (u), de Maximiliani II. SIMON SCHARDIVS (x), de reliquorum alii huius generis scriptores, ex quibus sua hausit vir de academia Viadrina olim meritissimus, IO. CHRIST. BECMANNVS (y).

§. XII.

(z) *Ducum & Principum.*

Iam ab aliis (yy) obseruatum est, Duces etiam quosdam & Principes supremos sollemni inaugurationis ritu prouinciarum regimen auspicari olim solitos esse. Ergo operae pretium erit inquirere, an & in illis sollemnitatibus, supremae huius tutelae mentio

Yyyy 3

(r) *In Vita Conradi Salici apud* Pistorium. *p.* 429.

(s) Thucelii *Beschreibung der Königlichen Krönung fol.* 69. *& sequ.*

(t) Goldast. *Polit. Imper. Part. IV. p.* 325. *sequ.*

(u) Georg. Sabin. *de Elect. & Coron. Caroli V. apud* Goldast. *ibid. p.* 122.

(x) Schard. *apud* Goldast. *Polit. Imp. Part. I. p.* 141.

(y) Becman. *in Notit. Dignit. Diss. V. cap.* 4.

(yy) Becmann. *Notit. Dign. Diss. X. cap. II.* §. *XIII. p.* 937.

mentio interdum facta fuerit? Non tamen erimus occupati in conquirendis vndique teſtimoniis; ſufficient illa, quae ſcribenti ſe ſua ſponte offerunt. De ducatu Bauariae, ab antiquiſſimis vſque temporibus in Germania potentiſſimo, obſeruauit LEHMANNVS ſupra laudatus (z), ibi lege publica, a Statibus prouinciae iam inde ab anno DCCLXV. lata, cautum inter alia fuiſſe, vt ducibus regimen capeſſentibus nominatim praeſcriberetur: *Sie ſolten Recht und Gerechtigkeit nachtrachten, Wittwen und Wayſen ſchützen, ihre Klagen ſelbſt und perſoenlich hören und richten.* Simile quid de inauguratione ducum Carinthiae memoriae proditum legimus. Quamuis enim eo ritu, quem AENEAS SYLVIVS (a), MEGISERVS (b) & VALVASSOR (c) fuſe deſcribunt, nihil ſit inuſitatius, & hinc ille a nouiſſimis Auſtriae archiducibus fere omiſſus dicatur: in eo tamen Carinthis conuenit cum reliquis gentibus, quod nouo duci tutelam viduarum ac orphanorum publice commendauerint. Repetemus quaedam huc pertinentia ex MEGISERO: *So bald der Bauer, der auf dem Marmol-Stein ſitzet, den Fürſten erſehen, ſchreiet er in Wendiſcher oder Sclavoniſcher Sprache: Wer iſt der, der alſo hoffärtig pranget? So antwortet das umſtehende Volk: der Fürſt des Landes kommt. Darauf ſaget der Bauer: Iſt er auch ein gerechter Richter, und Liebhaber des Heils unſers Landes? freyer Eigenſchafft? Iſt er auch ein Beſchirmer des chriſtlichen Glaubens, und der Wittwen und Wäyſen? Antworten ſie; ja, er iſts, und wirds ſeyn. Muſs alſo der Fürſt dem Bauer um dieſe ietzt-gemeldte zwey Stücke geloben bey ſeinen Treuen, daſs er Gerechtigkeit wolle halten, und um der Gerechtigkeit willen ſo arm werden, daſs er ſich mit ſolchem Viehe, als dem Stiere und Feld-Pferd, müſſe nähren.* Huc quoque faciunt, quae de inauguratione Britanniae minoris ducis, Franciſci Delphini, Franciſci I. Galliarum regis filii, Redonibus ſaeculo XVI. ſollemni ritu peracta, ſcribit BERTRANDVS ARGENTRAEVS (d) ex eoque AVCTOR CEREMONIALIS FRANCICI (e) & IO. CHR. BECMANNVS (f). Sacra huius inaugurationis, vt referunt laudati auctores, faciebat Redonenſis Epiſcopus, qui cum inter cetera gladium vagina vacuum obtuliſſet nouo duci, &, vt illo,

(z) *Chronic. Spir. lib.* II. *cap. XVI.*

(a) Aen. Syluius *Deſcript. Europ. cap. XX.*

(b) Megiſer. *Annal. Carinth. lib. VI. cap. XI.*

(c) Valuaſſor *Ehre des Hertzogthum Cärnthen.*

(d) Argentr. *Hiſtoire de Bret. Liv. XII. chap. XXI.*

(e) Caerimon. Franc. *Part.* I. *pag.* 602. *ſequ.*

(f) Becman. *ibid. pag.* 939. *ſequ.*

illo, prout principem decet, vteretur, monuisset, addidit inter alia: *Afin que par celuy tu aides & défendes dibonnairement les Veuves & les Orphelins; restaure ce, qui est ruiné. &c.* vt Gallica verba habent, antiquo idiomate scripta. Tantum igitur fuit maiorum studium prospiciendi pupillis, vt nulla fere fuerit gens originis Germanicae, quae non regibus principibusque suis, in ipsa inauguratione curam illorum, quin & ipsam supremam horum tutelam, quasi rem ad publicam salutem maxime pertinentem, etiam atque etiam commendauerit.

§. XIII.

Indoles ac natura supremae Principum, & magistratuum in Germania tutelae. Carpzouius contra SCHILTERVM defensus.

Hactenus igitur satis, opinor, demonstrauimus supremam hanc Principum magistratuumque in Germania tutelam, vt de ea dubium amplius superesse non posse videatur: iam quoque ordo exigit, vt veram eius indolem, ipsamque naturam breuiter indagemus, quo constet, quidnam per hanc principum tutelam proprie intellexerint Germani. Non quidem in eo tantum consistit vis, ac singularis huius tutelae ratio, *quod constitutio tutorum, requisitio rationum, & vno verbo, inspectio in tutores ad magistratus spectet officium*, ceu sibi ipse quoque persuasit SCHILTERVS, iuris patrii alioquin scientissimus (g); sed, quod ipsi magistratus reuera tutores & curatores sint, quorum vice & nomine tutores ab ipsis constituti, administrent, auctoritatemque interponant, ad reddendas rationes non iis tantum, quorum interest, sed ipsis magistratibus, tamquam supremis tutoribus, obstricti. Vnde rectius CARPZOVIVS (h), quem SCHILTERVS ex iuris Romani principiis oppugnat: *Ipsemet magistratus*, scribit, *tutoris vices gerit, quin & tutor superior Ober-Vormünde, adpellitatur, qui constituendo curatorem pupillo, tutorem non habenti, facultatem contrahendi simul ei deferre videtur, perinde ac si tutor datus, curatorem substituerit, ex quo huiusmodi curator, nomine magistratus, ceu superioris tutoris, in iudicio pupilli caussam agit.* Recte, nisi quid me fallit, hic rationes subducit CARPZOVIVS, idque vocabulum ipsum, *eines Ober-Vormunden*, satis omnino indicare videtur. Sicuti enim nemo temere ideo vocabit principem supremum consiliarium, praefectum, quaestorem, consulem, quod consiliarios, praefectos, quaestores, consulesque constituit, rationes ab iis exigit, & in eorum actiones ἐπισκοπὴν habet: ita quoque minus certe probabile videtur, ob

(g) *Exercit.* XXXVII. §. LXVIII. *pag.* 623.

(h) Carpzou. *Respons. Elect. lib. V. Tit.* VIII. *Resp.* LXXXVI. *n.* 23.

ob solum illud ius constituendi tutores, rationesque ab illis exigendi, & inspiciendi in eorum gesta, principes magistratusque vocari tutores superiores. Quare potius dicendum, quemadmodum ideo potissimum principem vocamus iudicem supremum, *den oberſten Richter*, quod omnis in republica penes eum sit potestas iudicandi, cognoscendique de caussis ciuium suorum, ab eoque etiam ipsa iudicum potestas, tamquam vicaria, dependet; ita quoque antiquissimum illud supremi tutoris nomen, veram complecti tutelam, ipsi principi primario in omnes impuberes, fragilisque aetatis ciues competentem, reliquis tutoribus vicaria tantum vi ac potestate in iisdem gaudentibus.

§. XIV.

Refutantur argumenta SCHILTERI.

Nec multum mouemur argumentis, quae CARPZOVIO obuertit SCHILTERVS (i). Primum quod obiicit, illud est: posito hoc principio, sequi inde; *tutoris dationem plane fore superfluam, cum iudex, velut tutor superior, semper posset auctoritate tutoria curatorem constituere.* Sed quid tum? aut quidnam inde incommodi, vel damni bonis pupillorum imminere putemus? Ego quidem nihil video, praesertim quum in Germania inter tutorem ac curatorem nihil, vel parum intercedere discriminis, dubium non sit, ceu pridem obseruarunt viri, patrii iuris experientissimi GAILIVS (k), THOMASIVS (l), BEIERVS (m) & ill. a LVDEWIG. (n) Id quod adeo verum est, vt ne quidem vocabula sint Germanis, quibus tutores curatoresque distinguant, & hinc vtrosque communi nomine vocent *Vormündere*. Alio deinde insurgit argumento SCHILTERVS; *praetorem* scilicet, *non repraesentare personam tutoris*, quod ipsum confirmat VLPIANI testimonio (o). Sed haec plane non feriunt sententiam nostram. Quamuis enim per hanc legem expediti iuris sit, praetorem apud Romanos seipsum tutorem dare non potuisse, quemadmodum nec se ipsum vel iudicem pedaneum, vel arbitrum dare poterat: inde tamen non consequitur, vt nec in Germania magistratus tutores superiores esse, aut tutores ab iis dati, vice eorum fungi possint; quum longe diuersissima sit haec constituendi tutores ratio, qua in Germania vtuntur magistratus, ab illa veteri Romanorum. Et quis vero ex iure Romano mores Germanorum aestimet? Ita sane ratiocinari, saltim SCHILTERVM non

(i) Schilter. *ibid.*
(k) Gail. *lib.* II. *Obs. XCVI.*
(l) Thomas. *Not. ad Inst. p.* 73.
(m) Beier. *Differt. de hodierna tut. ac curat. differ.*
(n) Ludew. *Opusc. Tom.* II. *p.* 1077.
(o) *L.* 4. *ff. de tut. & curat. dat.*

non decebat, qui vindicandis moribus patriis, tantum laboris atque industriae in vniuerso illo opere impenderat. Denique veretur vir doctissimus, *ne male ita consulatur pupillis, si loco actionis tutelae cogerentur regulariter ad actionem subsidiariam aduersus iudicem confugere.* Sed, si quid video, tuta omnia timet SCHILTERVS. Neque enim quisquam coget pupillos, ideo statim ad actionem subsidiariam prouolare, quia magistratus est tutor supremus, eiusque vice reliquos tutores & curatores administrationem gerere diximus. Illi enim omnino prius ex facto suo, siue ob culpam male gestae administrationis, conueniendi, excutiendique erunt etiam apud nos in Germania, quam ad magistratus, tamquam tutores superiores, perueniatur, prout etiam iure Romano hic ordo praescribitur (p).

§. XV.

Definitio supremae tutelae.

Quae quum ita sint, tutela haec superior re ipsa nihil aliud est, quam vis ac potestas in pupillos, & sicubi in Germania feminae quoque adultiores sub tutela vel cura viuere tenentur, etiam in feminas, primario atque eminenter summis imperantibus, secundario quibusuis magistratibus ac iudicibus competens, cuius virtute, tutores vel curatores sua vice administraturos, constituere, gestorum rationes ab iisdem, tamquam vicariis suis, poscere, ac denique parum diligentes, nulla etiam praeuia suspecti accusatione, in ordinem redigere, atque remouere possunt. Nimirum apud Romanos magistratus ipsi tutores non erant, sed iudices tantum illorum, vnde etiam ad reddendas rationes non temere cogere solebant tutores, nisi actione tutelae, vel de distrahendis rationibus apud se pulsatos. In Germania vero, ipsi supremi tutores sunt magistratus, adeoque vi officii, etiam non rogati, rationes exigunt, easque dispungunt, distrahunt, & si forte, negligentius in administrandis pupilli bonis tutores a se constitutos sese gerere, vident, nullo licet accusante, in eos tamquam suspectos inquirunt, eosque, prout videntur meriti, coercent. Porro, non omnes quidem apud Romanos magistratus tutores dare, aut de suspectis cognoscere poterant, sed illi tantum, quibus id speciali lege indultum erat (q). Apud nos vero, omnibus tutela illa superior vi magistratus competit. Denique nec omnes quoque tutores Romae a magistratu dependebant, sed illi tantum, quos ipse dederat,

(p) L. 4. l. 5. C. de magistr. conu.

(q) L. 6. §. 2. ff. de tut. l. 1. §. 3. 4. ff. de suspect. tut.

cum testamentarios pater suo arbitrio, legitimos ipsa lex constitueret. Verum a nostris magistratibus omnes tutores pendent, tamquam vicarii, siue testamento sint dati, siue ob sanguinis propinquitatem ad tutelam vocati, siue ab ipso magistratu ἀμέσως constituti. Quae omnia discrimina, luculentius mox a nobis explicanda, satis, opinor, ostendunt, quantum differant extraordinaria illa quorumdam magistratuum Romanorum iurisdictio, & suprema principum magistratuumque tutela in Germania, de qua heic agimus.

§. XVI.

Differentia eiusdem, quatenus vel Principi, vel magistratibus inferioribus competit.

Diximus, supremam hanc tutelam competere & principi, & magistratibus. Ne autem vtrorumque partes confundantur, in primis monendum, qua ratione id, quod principi tribuimus, etiam de magistratibus, iudicibusque inferioribus praedicemus. Sciendum igitur est, eamdem hic esse rationem atque subordinationem, quam in iurisdictione animaduertimus. Quemadmodum enim princeps fons ac origo est omnis iurisdictionis, omnesque reliqui magistratus illam exercent principis nomine, ac eo modo, quo ipse eam collatam voluit: ita quoque suprema haec tutela principi in primis competit, magistratibus iudicibusque inferioribus non nisi quatenus eam principis nomine exercent. Satis id probant tot leges tutelares, quibus ius constituendi tutores magistratibus conceditur, de quibus non sine adparatu egit ill. A LVDEWIG in *Dissertat. de tutela Atiliana* (r). Quod ipsum quoque confirmat ORDINATIO POLITICA, FRANCOFVRTI ad MOENVM anno MDLXXVII. condita (s), vbi cauetur: *Wen aber nun denen Obrigkeiten zustehet, Einsehen zu haben, damit die Pupillen nicht benachtheiliget werden. - - - Als wollen wir allen und ieden von Adel und Communen befohlen haben, in ihren Obrigkeiten und Gebiethen zu verordenen, dass den Pupillen iederzeit Vormünder gegeben werden.* Quare quum superior haec magistratuum tutela, ipsi supremae principis tutelae subordinata sit, poterit a magistratu gestorum rationes exigere, si & hic parum diligenter officio suo functus videatur. Denique, sicut iudices inferiores tutelam superiorem non gerunt, nisi ratione eorum, qui suae iurisdictioni subsunt: ita princeps ipse supremi tutoris officio fungitur, siue per se, siue per supremum senatum, quem regimen vocant, quoties in pupilli parentes immediate imperium exercuit, vel, vti in Saxo-

(r) Ludew. *Opusc.* Tom. II. pag. 1174.

(s) *Ordin. Polit. Francof. de anno MDLXXVII. Tit. XXXII.* §. I.

Saxonia loquuntur, *vvan der Pupille schriffisaessig ist.* Et hoc est, quod in CONSTITVTIONIBVS PROVINC. MONASTERIENSIBVS (t) legimus: *Denen Pupillen sind von Vns, oder dem Gerichte, darunter der Verstorbene gehörig gevvesen, Vormündere zu bestätigen*: prout videlicet eorum parentes, principi vel ἀμέσως, vel ἐμμέσως subfuerunt.

§. XVII.

Eius fundamentum.

Quamuis igitur superior haec iudicum magistratuumque tutela, ipsa subordinata sit supremae principis tutelae, eo modo, ac §. antecedente de subordinatione iurisdictionis audiuimus: non tamen existimandum est, ideo hanc eorumdem tutelam in Germania semper promanare a iurisdictione, siue ordinaria, siue extraordinaria, quum longe aliud, & quidem non vnum idemque vbiuis fundamentum heic esse quaerendum, extra omnem plane dubitationis aleam positum videatur. Primum enim satis constat, opinor, ius constituendi tutores, hodie non amplius certis quibusdam magistratibus, nec certa quadam speciali lege, sed omnibus omnino iure ordinario competere; vt adeo tutoris datio hodie non magis extraordinariae iurisdictionis dici possit, quam adoptio, vel emancipatio, aut huius generis alia (u). Vnde procul dubio errant, qui cum MEIERO (x), ZAHNIO (y), & REBHANIO (z) statuunt, hodienum quoque apud Germanos tutoris dationem neque vi imperii, neque iurisdictionis, sed ex peculiari concessione competere; *idque & hodie non minus verum esse, quam verum fuerit olim.* Porro, quamuis regulariter omnes, qui ordinaria pollent iurisdictione, gaudeant quoque iure constituendi tutores: non ideo tamen vbique ordinariae iurisdictionis illam facultatem recte dixeris. Ecce enim multas in Germania ciuitates municipales, quae nulla omnino iurisdictione in ciues, sed tantum potestate βουλευτικῇ & senatoria gaudent, & tamen pupillis in ciuitate tutores constituunt, vt recte obseruauit SCHILTERVS (a). Nec magis tamen ipse rem acu tetigisse videtur, quum hanc facultatem, non quidem vi imperii, aut iurisdictionis vel ordinariae vel extraordinariae, sed iure magistratus competere existimat.

 Com-

(t) *Constit. Prouinc. Monaster. Tit. V.*

(u) Thomas. *in Schol. ad Huber. Prael. tit. Pand. de iurisd. n. 4.*

(x) Meier. *Colleg. Argent. tit. de tut. & curat. dat.* §. VII.

(y) Zahn. *Ichnogr. municip. cap.* LII. *num.* 2.

(z) Rebhan. *Dec. sel. quaest.* I. *n.* 37.

(a) *Exercit.* XXXVII. §. LXII.

Competere enim eamdem videmus etiam nobilibus in pagis suis; dummodo iurisdictione saltim ciuili, vel bassa, quam vocant, polleant; quos tamen magistratus nemo dixerit. Quare, vt dicam tandem id, quod res est, ius dandi tutores, in eorumque gesta & rationes inquirendi, in Germania pertinet ad ius tutelae superioris. Illud autem iure superioritatis territorialis primario principi competere, argumenta, quae supra attulimus, ipsaque publica documenta, satis euincere arbitror. Vnde tuto concludere licet, magistratus omnes ius constituendi tutores, principis nomine exercere, siue habeant illud iure magistratus ordinarii, siue per inuestituram, siue ex speciali priuilegio, cui soli illud accepto ferendum puto, quod magistratus quidam municipales, iurisdictione destituti, iura illa tutelae superioris, quae paullo ante descripsimus, in municipio exerceant.

§. XVIII.

Illius effectus, circa confirmationem tutorum. An & quatenus tutor testamentarius confirmatione opus habuerit iure Romano?

Sed iam proximum est, vt, quis huius supremae tutelae effectus sit, quamque ex ea obseruatione vtilitatem capere liceat, paucis ostendamus. Primum itaque insignis eius effectus, atque diuersitatis iurium ratio obseruatur circa CONFIRMATIONEM TVTORVM, in qua mores nostros adeo a iure Romano discrepare reperimus, vt in Germania vbique tutores & curatores qualescumque, non prius administrationem tutelae suscipere possint, quam a magistratu confirmati, tutorium, quod vocant, vel curatorium, ea, qua decet, forma conceptum, acceperint. Quod vt melius intelligatur, discrimen illud paullo plenius a nobis nunc erit inuestigandum. Nimirum apud Romanos, tutores testamento rite dati confirmatione non indigebant, nec vllae erant magistratus partes in constituenda tutela, de qua ipse pater in testamento suo legem dixerat; cuius rei rationem hanc reddi animaduertimus a POMPONIO (b), quoniam ciuibus Romanis *verbis legis XII. tabularum:* VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO, *latissima potestas tributa videbatur, & heredes instituendi, & legata & libertates dandi,* TVTELAS *quoque* CONSTITVENDI. Id quod adeo verum est, vt si vel maxime pater tutorem dedisset, testamenti facti tempore, vel moriente patre, huic negotio imparem, minorem puta, furiosum, similemue; nihilominus valida esset illa tutoris datio, licet omnino quoad effectum suspenderetur, vsque dum tutor ille ad iustam peruenisset aetatem, vel compos mentis factus esset, interimque a praetore

(b) L. 120. *ff. de verb. signif.*

tore vel praeside daretur alius, qui administraret (c). Reiicere ergo, vel prorsus a tutela repellere eiusmodi tutorem, non poterant magistratus. Similiter, si quando minus recte, id est, non eo modo, vti iura postulant (d), tutorem a patre datum adpareret, supplendum quidem erat eo casu per confirmationem magistratus, id quod iure deerat (e): tantum vero aberat, vt in arbitrio esset magistratuum, vellentne eum confirmare, nec ne, vt potius abscisse, & sine inquisitione vel satisdatione confirmationem hanc impertiri cogerentur (f). Vnde non est difficile intellectu, quam exigua fuerit magistratuum Romanorum potestas, circa tutores hosce testamentarios, & quanto maiorem libertatem leges patri concesserint, quippe cui & in diem, & sub conditione, & minorennem, & furiosum testamento tutorem dare licebat (g), quum tamen nihil horum magistratibus esset permissum (h).

§. XIX.

An legitimus?

Nec multo plus auctoritatis erat magistratibus, circa tutores legitimos, quos ipsa Lex XII. Tab. vel propalam, vel *κατὰ διάνοιαν* ad tutelam vocauerat, quales nimirum erant agnati, patroni, parentes, & fiduciarii. Quamuis enim semper liceret patri, legitimos testamento a tutela excludere, iisque pro lubitu praeferre extraneos, siquidem IVSTINIANO teste (i), *quibus testamento tutor datus non erat, his demum ex lege XII. Tab. agnati erant tutores, qui vocabantur legitimi*, quoniam, vt alibi obseruauimus (k), tutela apud Romanos per omnia fere hereditatis instar erat: magistratibus tamen eos excludere nullo modo erat permissum; adeo vt ne quidem apud hostes existentem legitimum, simpliciter praeterire potuerint, sed alium interim tutorem debuerint dare, qui tantisper administraret, dum ille in ciuitatem rediisset (l). Similiter quoque nullae erant magistratuum partes in confirmandis tutoribus legitimis. Confirmatio enim iure Romano ad solos tantum testamentarios pertinebat, legitimos vero nemo dabat,

(c) §. 2. *Inst. qui test. tut. dari poss. l. 11. ff. de tut. l. 10. §. 3. ff. de testam. tut. l. 10. §. 7. ff. de excus. tut.*
(d) L. 3. §. 1. *ff. de test. tutela.*
(e) L. 1. §. 1. *ff. de confirm. tut.*
(f) *d. L. 1. §. 2. ff. de confirm. tut. & L. 3. & 6. ff. eod.*
(g) §. 2. & 3. *Inst. qui testam. tut. §. 1. Inst. de Atil. tut. L. 8. §. 2. ff. de testam. tut.*
(h) *L. 6. §. 1. ff. de tutelis.*
(i) Princ. *Inst. de legit. agn. tut.*
(k) *Element. iur. ciu. Pand. Part. IV. §. CCXCIII.*
(l) *L. 1. §. 2. ff. de legit. tut.*

ſed ipſa lex ad tutelam vocabat (m). Vnicum igitur ſuperfuit tantum, in quo magiſtratuum hic verſabatur officium, ſcilicet vt ſatiſdationem exigerent a legitimis: quamuis ne id quidem ſemper fiebat, quum patrono, dummodo perſona honeſta eſſet, in quem ſuſpicio perfidiae nulla caderet, plerumque cauſſa cognita, remitteretur illa cautio, ob reuerentiam ipſi debitam (n). Vnde ex eadem ratione recte colligit ARN. VINNIVS (o), multo minus legitimam parentum tutelam, eo ſatiſdationis onere fuiſſe grauandam. Omnium minime confirmatio cadebat in tutorem, a magiſtratu datum, quia is a magiſtratu ſuperiore cum inquiſitione, ab inferiore cum ſatiſdatione dabatur, adeoque nullum huic tutoris dationi inerat vitium, quod confirmatione eſſet tollendum.

§. XX.

CONFIRMATIO *quidnam iure Romano?*

Nimirum CONFIRMATIO iure Romano nihil aliud eſt, quam actus, per quem praetor, ſublato vitio vel defectu, ob quem tutoris datio legibus ſubſiſtere non poterat, eidem ſubuenit, & publica auctoritate eam conſeruat, vel, vt breuiter rem explicat CVIACIVS (p), negotium *non infirmat*. Vnde egregie falluntur, qui putant, CONFIRMARE apud Romanos idem eſſe, ac ius adminiſtrandi tutelam publica auctoritate in tutorem conferre, vel tutoris dationem, ſiue a teſtatore patre, ſiue a lege factam, approbare, ratamque eſſe iubere: quo nomine lapſus eſt ſine dubio auctor GLOSSARVM NOMICARVM, a CAR. LABBAEO, & nuper quoque in Theſauro iuris ciuilis editus (q), dum τὸ κονφιρματευθῆναι vertit, κυρωθῆναι, βεβαιωθῆναι, *ratum habere, firmare.* CONFIRMARE potius ICtis nihil aliud eſt, quam, vt ſupra diximus, actum in ſe inualidum ſublato vitio ſaluare, vel, vt eleganter ait MODESTINVS (r), *id, quod deficit, replere publica poteſtate.* Quod ipſum, vt nemini dubium ſupereſſe poſſit, aliquot locis ex iuris textibus illuſtrare, operae pretium fuerit. Exſtat reſcriptum diuorum fratrum (s) ad Pollionem, in quo *inceſtas nuptias* CONFIRMARI *non ſolere*, tradunt. Iidem Flauiae Tertullae, quum ignara iuris nuptias inceſtas cum auunculo iniiſſet, per Menſorem libertum reſcripſerunt (t): *Idcirco, quum haec omnia in vnum concurrant*, CONFIRMAMVS *ſtatum liberorum, in eo matrimonio quaeſitorum, perinde ac ſi*

(m) *L. 5. pr. ff. de legit. tut.*
(n) *d. l. 5. §. 1.*
(o) Vinn. *ad §. 1. Inſt. de ſatiſd. tut. num. 3.*
(p) Cuiac. *in Recitat. prior. ad tit. de Iuriſd. p. 65.*
(q) *Tom. III. p. 1757.*
(r) L. 1. §. 1. *ff. de confirm. tut.*
(s) L. 38. §. 6. *ff. ad l. Iul. de adult.*
(t) L. 57. *ff. de rit. nupt.*

ſi legitime concepti fuiſſent. Et alibi (u) eodem plane ſenſu, *adoptio perinde* CONFIRMARI dicitur, *ac ſi iure facta eſſet*, itemque (x), *adoptionem non iure factam, a principe* CONFIRMARI *poſſe*, &, quae huc faciunt, alia, quibus iam non amplius immoramur, praeſertim quum apud veteres probatae latinitatis auctores, eodem ſenſu vocabulum hoc vſurpetur, ceu ex ipſo CICERONE non vno loco obſervare licet (y). Haec igitur de ſignificatione vocis CONFIRMARE plenius aliquando dicenda fuerunt, vt eo melius intelligatur, quidnam per illam intellexerint Romani, & ne quis forte putet, eodem ſenſu id vocabulum accepiſſe iuriſconſultos Romanos, ac vulgo apud nos hodie accipitur. Tantum enim abeſt, vt per hanc magiſtratus confirmationem, ipſe tutor a magiſtratu fuerit conſtitutus, vt potius pro teſtamentario haberetur tutor ille confirmatus, ceu ex pluribus iuris noſtri textibus, ſatis liquet (z). Quamobrem etiam non eſt, cur cum VINNIO (a), HVBERO (b), aliiſque, *mixtum* tutelae genus ſtatuere, eoque tutelam confirmatam referre velimus.

§. XXI.

Apud Germanos tam teſtamentarius, quam legitimus, quin & a magiſtratu datus, tutor confirmandus eſt. Fundamentum huius confirmationis in Germania.

Quae de natura atque effectu confirmationis tutorum, ex iuris Romani principiis hactenus diſſeruimus, illa eo animo dicta ſunt, vt clarius eluceret differentia atque indoles confirmationis hodiernae in Germania, de qua iam nobis erit ſermo, & quam veteri illi Romanorum longe diſſimillimam eſſe, nemo non intelliget. Ecce enim ſtatim diuerſitatis huius non leue momentum, quod apud Germanos confirmatione illa indigeant tutores qualeſcumque, adeo, vt ſiue ſint teſtamento a patre dati, ſiue ob ſanguinis propinquitatem a lege vocati, ſiue ab ipſis conſtituti magiſtratibus, non prius ſuſcipere poſſint tutelam, quam a principe, vel magiſtratu fuerint confirmati. Dubium quidem de vltimis, quos datiuos alias vocamus, mouet magni nominis ICtus SAM. STRYKIVS (c), qui confirmatione illos indigere ideo negat, quod eo ipſo, quo dantur, adminiſtratio quoque ipſis conceſſa videatur. Sed quod pace tanti viri dictum ſit, rem non videtur conficere

(u) L. 29. *ff. de adopt. & emanc.*

(x) *L. 38. ff. eod.*

(y) Cicero *Orat. antequam ires in exſil. cap. VII. itemque Epiſt. ad Famil. lib. XVI. Epiſt.* I. & *Orat. pro domo cap. XVIII.*

(z) L. 1. §. 1. *l. 3. ff. de confirm. tut. l. 32. ff. de excuſ. tut.*

(a) Vinn. *ad* §. 5. *Inſt. de tutel. n. 4. p. 90.*

(b) Huber. *Praelect. ad Pand. lib.* XXVI. *tit.* III. *n.* 3.

(c) Stryk. *Vſ. modern. Digeſt. lib.* XXVI. *tit.* III. §. IV.

ficere illa, quam adfert, ratio. Ius enim adminiſtrandi tutelam, non incipit a tempore, quo datus eſt a magiſtratu tutor, ſed a momento, quo praeſtito iureiurando, vel ſatisdatione, vel vtriſque, tutorium a magiſtratu accepit, in quibus ipſis conſiſtit illa Germanorum confirmatio. Dein vereor, ne ICtus excellentiſſimus ipſis contradicat Receſſibus Imperii, quibus tutores etiam a iudice datos, confirmandos eſſe diſerte ſatis ſancitur, quemadmodum ipſa verba ſtatim adferenda perſpicue demonſtrant. Confirmandi ergo in Germania omnes cuiuſcumque generis tutores, idque ad mores Germanorum antiquiſſimos referendum. Quamuis enim vulgo ius illud confirmandi tutores, deriuetur ex ORDINATIONE POLITICA anno MDXLVIII. Auguſtae confecta (d), qua cauetur inter cetera: *Daſs auch ein ieglicher Vormünder, er ſey gleich in Teſtaments-vveiſs verordnet, oder durch das Recht oder Richter gegeben, ſich der Vormundſchafft nicht unterziehen ſolle, die Vervvaltung ſey Ihm denn zuvor durch die Obrigkeit decerniret und befohlen*; (quae totidem verbis repetuntur in RECESSV IMPERII de anno MDLXXVII. (e) multo tamen profecto antiquior eſt illa confirmatio Germanorum, cuius iam apud MARCVLFVM (f), nec non in LEGE WISIGOTHICA (g) & LANGOBARDICA (h), itemque GLOSSIS IVRIS SAXONICI WEICHBILDICI (i), expreſſiſſima exſtant veſtigia, quae mira ſagacitate, vti ſolet, deprehendit iam pridem IO. SCHILTERVS (k).

§. XXII.

Confirmatio iuris Germanici quidnam efficiat?

Praeterea in primis nunc quoque diſpiciendum eſt, quidnam ſingulare tribuat, & quemnam effectum habeat haec confirmatio Germanica. Nimirum, illa non, vt apud Romanos, defectum aliquem tollit, vel tutoris dationem, minus recte factam, publica auctoritate ſuſtinet; ſed ipſa potius eſt, quae tutori ius adminiſtrandi tutelam defert, &, vt plenius dicam, ipſum conſtituit tutorem. Quod adeo verum eſt, vt apud nos nemo ante pro tutore habeatur, nec qualiſcumque tutela vllum prius ſortiatur effectum, quam dato tutorio, poteſtatem ſuſcipiendi tutelam, conceſſerit

(d) *Reformat. guter Policey de anno MDXLVIII. tit. XXXI.* §. II.

(e) *Rec. Imp. anni MDLXXVII. tit.* XXXII. § II.

(f) Marculf. *Form.* LXXIV.

(g) Lex Wiſigoth. *lib.* IV. *tit.* III. *leg.* III. & *tit.* II. *leg.* XIII.

(h) Lex Langob. *lib.* II. *tit.* XLVIII. *art.* I.

(i) *Gloſſa Weichb. ad Art.* XXVI.

(k) *Exerc.* XXXVII. §. LXIII. *ſequ. pag.* 621.

ſerit magiſtratus. Indicant hoc ſatis verba, quae paullo ante ex receſſibus imperii adduximus, vbi huc faciunt in primis illa: *ſich der Vormundſchafft nicht unterziehen, es ſey ihm denn die Vervvaltung zuvor durch die Obrigkeit decerniret und befohlen.* Hinc, ſi dicendum, quod res eſt, tutor teſtamentarius proprie tutelam non habet ex teſtamento, nec agnatus cognatuſque ex lege, ſed potius a confirmatione magiſtratus. Vnde optime quoque contra GAILIVM (l) & MYNSINGERVM (m) obſeruatum eſt a ICtis eximiis (n), tutorem in iudicio acturum pro pupillis, legitimare ſe non poſſe producto teſtamento, vel demonſtrata ſanguinis propinquitate, ſed neceſſariam eſſe productionem tutorii. Inde quoque eſt, ceu obſeruarunt iidem, quod tutor non poſſit prius ſe immiſcere negotiis pupillorum, nec prius quoque bona eius tacita adficiantur hypotheca, nec denique prius ipſi opus ſit excuſatione, quam confirmatione iudiciali tutela ipſi fuerit iniuncta. Denique illud vel maxime hic erit notandum, tantam eſſe magiſtratuum noſtrorum circa confirmandos tutores poteſtatem, vt etiam teſtamento datos, & a lege vocatos, praeterire, alioſque magis idoneos conſtituere poſſint, ſi priores adminiſtrationi tutelae parum ſufficientes animaduertant (o). Quae omnia ſatis indicant, opinor, non tam ex teſtamento, vel lege, quam ex confirmatione magiſtratus, ius adminiſtrandi tutelam hodie proficiſci, ac ſine ea tutelam curatelamue alicui competere, non intelligi.

§. XXIII.

Haec tribuit tutori VICARIAM tutelae adminiſtrationem.

Vnde vero iſte Germanorum mos, ab inſtitutis Romanorum adeo diuerſus? Ex ſola profecto ſuprema illa, quae principibus in Germania competit, tutela. Huius naturam ſi recte perceperis, (id quod ex illis, quae hactenus a nobis propoſita ſunt, non difficile fore confido,) facile animaduertes, reliquos tutores omnes, cuiuſcumque ſint generis, reuera nihil aliud eſſe, quam magiſtratuum in adminiſtranda tutela VICARIOS, quippe quorum nomine & mandato tutelam ſuſcipiunt, quibuſque etiam illos ad reddendas rationes obſtrictos eſſe, nemo dubitat. Iam igitur non amplius miraberis, cur in Germania tutores indiſtincte confirmentur; iam quoque intelliges, quidnam ſibi velit tutorium vel cu-

(l) Gail. *lib.* II. *Obſ.* CVII.
(m) Mynſing. *Cent.* II. *Obſ.* XXXVII.
(n) Stryk. *Vſ. modern. Dig. lib.* XXVI. *tit.* III. §. VI. Berg. *Oeconom. Iur. lib.* I. *tit.* IV. *p.* 160.
(o) Thomaſ. *Not. ad Inſt. lib.* I. *Tit.* XIV. *p.* 78. *ſequ.*

ratorium, sine quo neminem pro tutore esse habendum, supra diximus. Et vicariam quidem hanc tutorum Germanorum administrationem, tam in legibus publicis Imperii, quam in antiquis monumentis, obseruabis praesidium reperire. In LEGE WISIGOTHICA, aeque ac aliis legibus Germanicis, ad tutelam quidem vocantur proximi agnati cognatiue: nihilominus tamen administrationem a iudice illis esse decernendam, vbique innuitur. Audiamus quaedam huc pertinentia: *Si pater ipse*, inquit LEX WISIGOTHICA (p), *qui nouercam duxerit, tuitionem suscipere filiorum noluerit, tunc a* IVDICE *propinquior ex matre* TVTOR ELIGATVR. In formula (q) MARCVLFI supra laudata, patruo tutela defertur, prouocaturque prius ad leges Romanas, de tutela legitima & deinceps additur: *Ideo vna cum consensu primatum ciuitatis conuenit nobis*, (iudici) *vt istum* (pupillum, de quo erat quaestio,) *patruo suo, vna cum omnibus bonis suis, facto & conscripto rerum inuentario*, SVB OFFICIO TVTORIS COMMENDARE *deberemus: quod ita & fecimus.* Habemus igitur tutelam legitimam a magistratu commendatam. Quum enim alias tutela legitima confirmatione non indigeat: nihilominus tamen hic iudex patruum, quamuis a lege iam vocatum, tutorem constituere, eique tutelam COMMENDARE dicitur. Idem ex RECESSIBVS IMPERII (r), supra a nobis citatis, probari potest, in quibus administratio a magistratu tutoribus MANDARI dicitur. Id enim innuunt verba: *die Vervvaltung sey Ihm denn zuvor durch die Obrigkeit decerniret und befohlen.* Quod & in aliis legibus Germanicis repetitur, veluti in STATVTIS HAMBVRGENSIBVS (s), LVBECENSIBVS (t), (quae poenam quoque arbitrariam decernunt, si quis tutorum, priusquam a magistratu confirmatus sit, administrationem adfectare ausus fuerit,) & in primis in CONSTITVTIONE TVTELARI REGIA PRVSSICA (u). In quibus omnibus ita loquuntur legislatores, vt facile intelligi possit, tutores, quemadmodum diximus, hodie nihil aliud esse, quam VICARIOS principis vel magistratus, tamquam tutoris supremi, iisque etiam non alia de caussa competere administrationem, quam quod ea illis a principe vel magistratu sit demandata.

§. XXIV.

(p) Lex Wisigoth. *lib.* IV. *tit.* II. *leg.* 13.
(q) Marculf. *Formul.* LXXIV.
(r) *Recess. Imp. de ann.* MDXLVIII. & MDLXXVII. *l. c.*
(s) *Stat. Hamburg. Part.* III. *tit.* III. *art.* XIII.
(t) *Ius Lubec. Part.* I. *tit.* VII. *art.* II.
(u) *Königliche Preussische Vormundschaffts-Ordnung art.* XIX. *collato art.* XXXII.

§. XXIV.

Alter svpremae tutelae effectus circa petitionem tutorum.

Petere tutores quidnam iure Romano? Quinam tutores petere tenebantur illo iure?

Nec minus porro suprema haec Germanorum tutela effectum suum exserit circa PETITIONEM TVTORVM. Iure Romano, quoties pater liberis testamento de tutoribus non prospexerat, nec aderat ex agnatis cognatisque, cui ex lege tutela recte crederetur, necessario tutor erat petendus a magistratu; quoniam, vt saepius dictum, tutoris datio iurisdictionis erat extraordinariae, quam magistratus non exercebant, nisi rogati. *Petere autem tutores*, vt recte obseruat V. C. GER. NOODT (x), *non est petere aliquem de medio, praetoris arbitrio eligendum, sed* NOMINATIM *petere tutorem vel curatorem, Lucium Titium, verbi gratia. Ita tutores vel curatores petere erat, praetori nominare futuros tutores, siue praetori dare nomina eorum, quos petas ab eo tutores constitui.* Id quod etiam ex locis iuris nostri quam plurimis perspicue patet (y). Hinc & CAIVS obseruat (z), ipsum pupillum sibi tutorem petere non potuisse. Absurdum enim videbatur, existimare, in eligendo tutore firmum esse pupilli iudicium, cuius in omnibus rebus iudicium, vt infirmum, tutore auctore regitur. Petere contra tenebantur (a), & quidem ex necessitate mater, auia, proximi heredes & liberti, ex officio & pietate cognati reliqui, adfines, familiares, amici. Priores, si non petiissent, vel non eo modo, ac iura id fieri volebant (b), spe hereditatis excidebant; liberti, apud praesidem, vel praefectum vrbi, tamquam inofficiosi, castigabantur. Tam rigida erat hac in re iuris Romani sanctio.

§. XXV.

In Germania magistratus quoque constituunt tutores non rogati.

Verum enim vero longe aliter haec sese habent in Germania. Apud nos enim magistratus ipsi supremi sunt tutores, eosque operam dare oportet, ne quid capiat detrimenti pupillorum substantia. Ideo etiam non exspectata matris aliorumque petitione, tutores constituunt, quin etiam non rogati facere illud tenentur, si sciant, pupillos esse in iurisdictione sua, qui tutoribus destituantur. Id enim volunt RECESSVS IMPERII aliquoties iam citati (c), dum praecipiunt: *Dass denen Pupillen und minderiährigen Kindern iederzeit, biss sie zu ihren Voigtbahren und Manbah-*

 ren

(x) Noodt. *Comment. ad Pand. lib.* XXVI. *tit.* VI. *p.* 553. *Tom.* II. *Opp.*

(y) L. 2. §. 2. *ff. qui pet. tut.* l. 2. C. eod. *l.* 24. *ff. de tut. & cur. dat. l.* 1. §. 3. *de magistr. conuen. l.* 2. §. 23. *ff. ad SC. Tert.*

(z) *l. vlt. ff. de manumiss. vind.*

(a) *l.* 2. *pr.* §. 1. *ff. qui pet. tut. vel curat.*

(b) *d. l.* 2. §. 1.

[c] *Recess. cit. ibid.* §. 1.

ren Iahren kommen, Vormündern und Verstehern, so die ihnen von ihren Eltern im Testament, oder letzten vvillen nicht verordnet, oder ihre angebohrne Freunde und Vervvandte sich der Vormundschaffts aus rechtmässigen Vrsachen nicht unterziehen vvollten, oder dazu nicht füglich und geschickt vvären, gegeben vverden. Clarius loquitur AVGVSTISSIMVS REX PRVSSIAE (d): *Wenn nun gleich niemand um Bestellung der Vormündere der Unmündigen halben ansuchet, soll doch die Obrigkeit vor sich, und Amtsvvegen daran seyn, dass --- die Vnmündigen mit Vormündern förderlichst versehen vverden.* Quod & aliae leges tutelares, veluti IVS LVBECENSE, (e), diserte inculcant.

§. XXVI.

Ibidem quoque vi supremae tutelae, curatores dant adolescentibus, etiam inuitis.

Sane & hoc ex iure illo supremae tutelae aeque promanare; manifestum est, ac illud, quod hodie magistratus curatores etiam constituunt minoribus, quamuis repugnantibus & inuitis. Apud Romanos quidem aeque illis curator dabatur, verum non inuitis (f), sed desiderantibus (g), & consentientibus (h). Et quamuis ex Constitutione MARCI ANTONINI Imp. vt CAPITOLINVS auctor est (i), *omnes adulti curatores acciperent, non redditis caussis:* inuiti tamen reuera illos non accipiebant, dum ipsi petere sibi eosdem solebant: quod vt fieret ab omnibus, facile obtinuit callida legis sanctio, siquidem *ante rerum suarum administratio committi eis non debebat, quamuis bene rem suam gerentibus* (k), nec *officium tutorum, nisi curatoribus constitutis, finem accipiebat* (l). Verum in Germania tantis ambagibus non est opus. Ibi enim magistratus & iudices, tamquam supremi tutores, tutorem semel constitutum, regulariter potestatem administrandi ad maiorennitatem vsque continuare iubent, vel si is, pubere iam pupillo, se excusarit, adolescenti curatorem nouum, etiam inuito, constituunt. Id quod denuo non mirandum. Quum enim minores tutelam illam supremam etiam inuiti ferre teneantur: adquiescere quoque debent, si a supremis hisce tutoribus curator illis etiam inuitis detur, qui nomine ipsorum administret, praesertim quum in Germania

(d) *Königliche Preussische Vormundschaffts-Ordnung. art.* XXXI.

(e) *Ius Lubec. Part.* I. *tit.* VII. *art.* IV.

(f) §. 2. *Inst. de curat.*

(g) L. 13. §. 2. *ff. de tut. & curat. dat.*

(h) L. 2. §. *pen. & vlt. ff. qui pet. tut.*

(i) Iul. Capitol. *vit. Marci cap. X.*

(k) L. 1. §. *vlt. ff. de minor.*

(l) L. 33. §. 1. *ff. de admin. & per. tut.*

mania constitutio curatoris nihil ignominiosi in se habeat, vti olim apud Romanos, cuius rationem egregie euoluit amplissimus PRAESES (m).

§. XXVII.

Vlterior eius effectus circa administrationem tutelae.

In ipsa quoque tutelae ADMINISTRATIONE insigne adparet iuris Romani & Germanici discrimen. Apud Romanos tutores administrabant suo arbitrio, nec partes suas interponebant magistratus, durante tutela, nisi vel ipsi tutores decretum de alienando exposcerent (n), vel alius illos tamquam suspectos accusaret (o). At magistratus Germani, supremae tutelae memores, non tantum quotannis rationes reddi iubent, sed nec temere vllum alicuius momenti negotium, se insciis, a tutoribus geri patiuntur, quippe in quorum acta & gesta illos etiam non requisitos, tamquam tutores superiores, quam diligentissime inquirere decet. Lumen his accedet ex iis, quae de interponendis magistratuum partibus super tutelae administratione, in CONSTITVTIONE NOVA TVTELARI sanxit potentissimus REX PRVSSIAE (p). In primis de alimentis, consilio magistratus pupillo decernendis, admodum sollicitus est legislator augustissimus. Idemque etiam praecipit, (q) vt si pupillus studiis se consecrare, & academias petere velit, sumtus studiorum magistratus pro ratione patrimonii definiat. Denique de pecuniis pupilli, consensu & consilio magistratus elocandis, cauetur ibidem. (r) Sed quum in omnium fere manibus versetur ista CONSTITVTIO, plura inde exscribere, iam supersedemus. Illud tantum monuisse iuuabit, vi supremae huius tutelae, huius generis plura hodie ad magistratus pertinere officium, quae olim apud Romanos parum illis curae cordique fuerunt.

§. XXVIII.

Nec non circa finiendam eamdem.

Ex eadem suprema tutela ratio quoque reddi potest, cur iure Germanico tutela pubertate ipso iure non finiatur, nec curatela semper maiorennitate, quum quibusdam locis praecedere soleat caussae cognitio, an minor ea sit frugalitate, ut ipsi administratio rerum suarum possit concedi. Apud Romanos in masculis anno aetatis XIV. in feminis XII. tutela finiebatur ipso iure, etiam quoad effectus administrationis, & ipsam negotii naturam. (s) Apud nos id

(m) *Elem. Iuris ciu. secund. Inst. tit. de cur.* §. *CCLXX.*

(n) L. 11. *de reb. eor. qui sub tut.*

(o) §. 1. 2. 3. *Inst. de suspect. tut.*

(p) *Königliche Preussische Vormundschaffts-Ordnung.* §. XLIII.

(q) *Ibid.* §. XLV.

(r) *Ibid.* §. XLVII.

(s) L. 31. *ff. de admin. & peric. tut.* l. 13. *ff. de tutel. & rat. distr.*

id fere fecus fe habet, vbi tutor femel a magiftratu conftitutus, eius vice regulariter etiam adulti rebus ad maiorennitatem ufque praeeft. (t) Quod ipfum in Belgio quoque ita obferuari, teftantur CHRISTINAEVS (u), GVDELINVS (x), GROENEWEGIVS (y), in Gallia EGVINARIVS BARO. (z) Similiter apud Romanos curatela anno XXV. finita erat ipfo iure. Moribus Germaniae ne hoc quidem femper fit, cum paffim contingat, vt adolefcentes cura non exeant, nifi cauffa cognita. Merentur hic referri, quae ex codice MSC. STATVTORVM ARGENTORATENSIVM de anno MCCCCXXIII. protulit SCHILTERVS (a). *Wer vor Meifter und Rath Kinder-Vogt gemacht wird, das foll man verfchreiben, und der foll der Vogtie nicht ledig fin, er bringe dann folche Kinder, der Vogt er ift, für Meifter und Rath, und die Nechften damit.* Vbi in fine iudici datur poteftas ftatuendi, an minore cura dimittendus fit, nec ne. Ipfe quidem SCHILTERVS de venia aetatis petenda explicat hoc ftatutum: fed quam recte, ego quidem non definio; praefertim quum in Germania non vbique maiorennitas a curatela liberet ipfo iure, fed arbitrium vel decretum magiftratus & alibi exigatur, ceu ipfe quoque SCHILTERVS ex SCHROEERO obferuauit. (b) Quale quid STATVTO etiam LEIDENSI cautum effe refert VINNIVS (c). Tanta fcilicet eft in Germania poteftas fuperiorum tutorum, vt quamuis maior factus fit adolefcens, tutor tamen vel curator tutelam deponere non poffit, nifi a magiftratu, cuius vice adminiftrauit, cauffa cognita, ab hoc officio dimittatur.

§. XXIX.

Porro circa reddendas rationes. Quomodo illae redditae apud Romanos?

Nec praetermittendum hic videtur, quam maxime fupremae huius tutelae virtutem fefe exferere in RATIONIBVS TVTELARIBVS. Iure Romano a tutoribus exigi illae non poterant, nifi finita demum tutela, nec prius quoque locum habebat ipfum tutelae iudicium. (d) *Abfurdum enim videbatur*, VLPIANO tefte, (e) *a tutore*, qui parentis & domini loco erat, *rationem adminiftrationis ne-*

(t) Gail. *lib.* II. *Obf.* XCVI. Schilter. *Exerc. XXXVII.* §. 79. *fequ.* Mev. *ad ius Lubec. Part. I. tit. VII. art. I.*

(u) Chriftin. *Vol. III. Dec. CLXXXIV. n.* 14. 16. *& Vol. VI. Decif. LXXXII. n.* 9.

(x) Gudelin. *de iure nouiff. lib.* I. *in fin.*

(y) Groenew. *de Leg. abrog. tit. quib. mod. tut. fin.*

(z) Eguin. Baro *ad Inft. tit. quib. mod. tut. fin.*

(a) Schilter. *Exerc. XXXVII.* §. 80. *not. b. p.* 628.

(b) Schilter. *ibid. &* Schrôer. *de tutel. fue inftit. pupill. Part.* III. *p.* 18.

[c] Vinn. *ad Princ. Inft. de curat. n.* 3.

(d) L. 1. *fin. ff. de act. tut. l.* 4. *pr. ff. eod.*

[e] L. 9. §. 4. *ff. eod.*

negotiorum pupilli repofci, in qua adhuc perfeueraret. Aliud quidem iura ftatuebant circa actiones, quae ex quafi contractu tutelae non oriebantur, veluti circa actiones furti, damni, iniuriae, condictionem furtiuam, & crimen fufpecti: has enim actiones, etiam durante tutela, inftitui potuiffe, ibidem docet ICtus (f). Eadem omnia obtinebant quoque circa curatores minorum, aduerfus quos durante adminiftratione, itidem actionem dari negant SEVERVS & ANTONINVS (g); nec non PHILIPPVS Imp. (h) Nec obftat locus PAVLLI (i), quem de curatore pupillorum recte accipit SCHILTERVS (k), & plenius explicat ibidem reliquos, qui obftare creduntur, iuris textus. Quamuis enim analogiae iuris non multum aduerfari videri poffit, vt minor, quia ex confilio neceffariorum fufpectum poftulare poteft curatorem (l), etiam vtilem tutelae actionem aduerfus illum inftituat, ceu fibi quoque perfuafit MEIERVS (m): tamen diuerfam quodammodo hic fubeffe rationem, nemo non videt. Delictum enim, ex quo tutor fufpectus poftulatur, iam adeft tempore minorennitatis, nec confultum foret, ei facere facultatem diutius graffandi in bonis minoris: at obligatio ad reddendas rationes non prius nafcebatur, quam finita adminiftratione, adeoque nec actioni tutelae vtili prius erat locus; quamuis curatores, actionum fingularium nomine, etiam durante illa, conueniri poffe, nemo dubitet (n). Multo minus ergo rationes ex officio exigebat praetor, fed rogatus tantum, finita tutela vel cura, officium fuum impertiebatur.

§. XXX.

Quomodo apud nos reddendae?

Verum in alia omnia hic eunt Germani. Quemadmodum enim in conftituenda & adminiftranda tutela, magiftratibus eorum multo plus effe auctoritatis, quam apud Romanos, audiuimus, fiquidem ipfi, tamquam fupremi tutores, dare debent operam, ne quid pupillorum res detrimenti capiant: ita haec illorum poteftas circa rationes pupillares, in primis elucet: fiquidem apud nos magiftratus ex officio rationes exigunt quotannis, durante tutela, quin tutorem, tamquam vicarium, rationes vltro offerre iubent. Antiquum effe hoc ius, & vere Germanicum, inde patet, quod

(f) *d. l. 9. §. 7.*
(g) L. 2. C. *de adminiftr. tut.*
(h) L. 14. C. *eod.*
(i) L. 26. *ff. eod.*
(k) Schilter. *Exerc. XXXII.* §. 173.
(l) §. 4. *Inft. de fufp. tut. l. 7. pr. ff. eod.*
(m) *In Colleg. Argent. tit. de act. tut.* §. 37.
(n) L. 16. §. 1. *ff. de tut. & rat. diftr. l. 26. ff. de admin. tut. l. 1. §. 3. ff. de contr. tut. act.*

quod iam vestigia eius in IVRE PROVINCIALI SAXONICO apparent (o), vbi dicitur: *Dem, so des Kindes Erbe ist, soll sein Vormund von Iahr zu Iahr des Kindes Gut berechnen.* Nec non in IVRE WEICHBILDICO (p): *Und soll denen Kindern ihr Gut verrechnen, von Iahr zu Iahr, vvo ers in ihre Nothdurfft gethan habe.* Idem quoque vel inde argui posset, quod in hac magistratus potestate, rationes a tutoribus quotannis exigendi, conspirent statuta tantum non omnia, ex quibus multa huc pertinentia collegit GISEBERTVS (q), laudauitque in primis REFORMATIONEM FRANCOFVRTENSEM, IVS BAVARICVM, WVRTENBERGICVM, LVBECENSE & SOLMENSE, in quo postremo etiam ius Romanum, diuersum quid statuens, pupillis damnosum dicitur. In Belgio idem obtinere tradunt GROTIVS (r), SIM. VAN LEVWEN (s), & ARN. VINNIVS (t). Plura exempla nos addere possemus, nisi iam in legem Imperii communem abiisset prisca illa Germanorum consuetudo, siquidem in REFORMATIONE POLITICA (u) de anno MDXLVIII. cautum: *dass der Vormund jährlich auf Foderung der Obrigkeit gebührliche Rechenschafft thun, und um seine Vervvaltung Rede und Antvvort geben solle.* In REFORMATIONE POLITICA (x) anni MDLXXVII. non modo idem repetitur, sed additur etiam, tutorem ipsum sua sponte rationes offerre teneri: *Nicht allein auf Erforderung der Obrigkeit, sondern auch selbst, vermöge seines anbefohlenen Amts, auch geleisteter Pflicht und Eides &c.* Adeo ad se, tamquam tutores superiores, pertinere existimant magistratus Germani, diligenter attendere tutorum inferiorum administrationi, ne quid inde damni patiatur pupillorum substantia.

§. XXXI.

Maximus & vltimus supremae tutelae effectus circa perci-

Denique suprema illa Germanorum tutela, vel maxime in eo sese ostendebat, quod passim principes in bonis pupillorum & minorennium, saltim vasallorum, vsufructu, tamquam supremae huius tutelae effectu, gaudebant in Germania. Apud Romanos id inauditum. Illo enim iure tutela omnis gratuita erat, nec quicquam lucri peruenire poterat ad tutorem (y), nisi ipsi pacto aliquid

(o) *Ius prou. Sax. lib. I. art. XXIII.*

(p) *Weichb. Sax. art. XLIX.*

(q) Gisebert. *Peric.* II. *Statut. tit.* XXIV. *n.* 30.

(r) Grot. *Manud. ad ius Belg. lib.* I. *cap.* IX.

(s) Sim. van Leuwen *Cens. for.* I. 18. 1.

(t) Vinn. *Comment. ad* §. 7. *Inst. de Atil. tut. sub fin.*

(u) *Reform. Polit. anni* MDXLVIII. *tit.* XXXII. §. 3.

(x) *Reform. Polit. de an.* MDLXXVII. *tit.* XXXI.

(y) L. 38. *ff. de neg. gest.* l. 58. *ff. de administr. tut.*

quid salarii loco esset promissum (z). At Germanicae originis gentes, quemadmodum tutoribus, etiam inferioribus, & maxime legitimis, vel omnium bonorum vsumfructum, vel partem eiusdem, concedebant, ceu obseruauit SCHILTERVS (a), & accurata industria ex veterum Gothorum, Hispanorum, Francorum, Germanorum, Danorum, Suecorum, Belgarumque legibus & statutis demonstrauit Ill. a LVDEWIG (b): ita multo magis eum vsumfructum deberi censebant principi, si vel vasalli vel alterius pupilli sibi ἀμέσως subiecti, tutelam legitimam gereret. Vestigia huius iuris, olim a Germanis recepti, supersunt adhuc in Anglia, vbi etiamnum Rex ipso iure tutor est pupillorum vasallorum, & ex bonis eorum fructus omnes suos facit, nec quicquam pupillis, quoad ii minores sunt, attribuit, praeter alimenta, si ipsi non habent, vnde alantur. De qua suprema M. Britanniae regis tutela disserunt COWELLVS (c), CRAGIVS (d), POLYDORVS VERGILIVS (e), aliique. Idem ius olim Ducibus Normanniae competiisse, regique Galliae hodienum ibi competere, supra vidimus. Quod ipsum eximium eius ius, in CONSVETVDINIBVS NORMANNICIS (f) vocatur, LA GARDE NOBLE ROYALE, CVSTODIA REGALIS, vt docet CAR. DV FRESNE (g). Nec aliud sibi vult diploma, quod duci Brabantiae de tutela vasallorum concessum esse ab Henrico, supra diximus. Ne quis autem putet, in ipsa Germania tutelam hanc principum fructuariam fuisse ignoratam, producemus quaedam ex iuribus olim per vniuersam fere Germaniam receptis, in quibus expressam eius mentionem fieri videmus. IVS PROVINCIALE SAXONICVM (h) sequentia habet: *und hat sich das Kind noch nicht beiahret, so nimmt der Lehn-Herr die Frucht herab.* Similia disponit IVS SVEVICVM (i): *Vnd hat er das Gut zu Lehn von einem Herrn, so vvird dem Herrn das Geld, das Gut behält er.* Nec iniustum hoc videbatur veteribus. *Quum enim*, vti loquitur CRAGIVS, supra laudatus (k), *haec sit vera & natiua omnium feudorum conditio, vt vasallus domino militares operas praebeat, eique in re-*

piendos fructus ex bonis vasallorum impuberum enituit.

[z] L. 33. §. 3. *ff. eod.*
[a] *Exerc.* III. §. XI.
(b) Ludewig. *Opusc. Tom.* II. *p.* 1205. *sequ.*
(c) Io. Cowell. *lib. I. Iur. Angl. tit.* XVII. §. I. *p.* 34. *sequ.*
(d) Crag. *iur. Feud. lib.* II. *dig.* XX. *p.* 284.
(e) Polyd. Verg. *hist. Angl. lib. XVI. pag.* 570.
(f) *Consuet. Norman. Art. CCXIV. CCXV.*
(g) Car. du Fresne *in glossar. med. & inf. lat.* voce *custodia pupillorum.*
(h) *Ius prou. Saxon. lib.*II. *art.*LVIII.
(i) *Specul. Sueu. cap.* CCXXIV. §. 2.
(k) Crag. *ibid. p.* 285.

bus omnibus gerendis consilio & auxilio adsit, nec huic debito vel officio minor, siue sit mas, siue femina, possit respondere; dominus interea fructus feudi percipiebat, vt vicarium pro sui vasalli adhuc inidoneo herede substitueret, donec ipse heres ad seruiendum domino sufficeret. Inde igitur non est mirandum, ius hoc percipiendi fructus ex bonis pupillorum, principi vi supremae tutelae competens, apud gentes Germanicae originis olim tam altas radices egisse. Nec hodie quoque illud prorsus in Germania obsoleuisse dixerim. Treuirensem saltim Archiepiscopum ac Electorem adhuc eo iure gaudere, idque in omnibus suae dioeceseos subditis impuberibus etiamnum exercere, ostendit illustris FAECIALIS EVROPAEI Auctor (l). Quod ipsum iam olim a CAROLO IV. IMP. anno MCCCLXXIII. his verbis eidem confirmatum videmus in diplomate apud LIMNAEVM (m): *Merum & mixtum imperium, cum attinentiis in iurisdictionibus dioecesis, quae Freiengereide vocantur, Archiepiscopo confirmatur,* PARITERQVE IVS TVTELAE EXERCENDAE VASALLORVM SVORVM IMPVBERVM.

§. XXXII.

Conclusio dissertationis.

At hunc quidem vsumfructum tutelarem posteriorum temporum humanitas in Germania tantum non vbique exclusit. Itaque ei iam non amplius immoramur, maxime quum hic otium nobis fecerint viri, de patrio iure meritissimi, SCHILTERVS (n), & ill. a LVDEWIG. (o) Possent quidem & alia praeclara, ad hanc tutelam pertinentia, obseruari: sed quum & imminens ex academia discessus, & ipsa charta festinare me iubeant: hic, actis DEO O. M. gratiis, dissertationi, fere αὐτοσχεδίως deproperatae, felicem impono finem.

(l) *Europäischer Herold Part.* I. *pag.* 280.

(m) *Limn. in iure publ. Tom. I. Lib. III. cap. V.*

(n) Schilter. *Exerc. XVII.* §. *XVI.* *item in Comment. ad ius Feud. Alam. cap. XLIX. p.* 278. *& cap. LV. p.* 296.

(o) Ludewig. *Opusc. Tom. II. pag.* 1217. *sequ.*

DE

DE IVRISCONSVLTIS REFORMATIONI ECCLESIAE PRAELVDENTIBVS PROGRAMMA INAVGVRALE,

vel

EXERCITATIO XXI.

Imminet demum, proximeque, quod feliciter futurum confidimus, illucescet septima Kalend. Iulii, qua auspicatissima die ducentis abhinc annis Principes aliique imperii ordines, qui primi Pontifici Romano repudium generoso consilio miserant, exhibito Augustae Vindelicorum purioris doctrinae compendio, grande atque inauditum constantiae exemplum dederunt. Numquam sane, ex mea quidem sententia, illustriorem triumphum iam inde ab apostolorum temporibus egit Christi ecclesia, quam quum eo die frementibus hinc aduersarum partium antesignanis, minasque & dirissimorum decretorum fulmina vibrantibus, illinc paucis veritatis confessoribus in solo Deo caussaeque bonitate omnem spem ac fiduciam collocantibus, veritas inconcussa stetit, & per magnam Europae partem magis magisque sese indies explicauit. Tum vero Legato Pontificis aliisque eius emissariis, optimum Imperatorem principesque prudentissimos aduersus Protestantes sollicitantibus, adparuit verissimum, quod olim cecinit HORATIVS Carm. Lib. III. Od. III. v. 1. sequ.

Iuſtum, & tenacem propoſiti virum
Non ciuium ardor, praua iubentium,
Non vultus inſtantis tyranni
Mente quatit ſolida: neque Auſter,
Dux inquieti turbidus Hadriae,
Nec fulminantis magna manus Iouis:
Si fractus illabatur orbis,
Impauidum ferient ruinae.

Quamuis autem neminem dubitare poſſe arbitrer, quin haec omnia diuino potiſſimum munere ac prouidentia contigerint: vſus tamen eſt Deus, prout ſolet, ingeniis ex omni hominum genere eminentiſſimis, quae vel viam veritati, de carcere veluti proditurae, ſternerent, vel iam prodeuntem aduerſus inimicorum furores defenderent ſtrenue. Equidem quod ad noſtri ordinis homines, iureconſultos puta, attinet, ii, neſcio quo fato ſuo, expertes fere huius laudis vulgo exiſtimantur: at, ſi dicendum, quod res eſt, hi inter primos fuere, qui ipſam papatus arcem, impotentem nimirum illum epiſcopi Romani dominatum, non ſine capitum fortunarumque periculo adgreſſi ſunt publice, & per aliquot ſaecula ante felicem illam temporum reparationem intrepido animo oppugnarunt. Qui iureconſultorum candor quantum profuerit ecclesiae, quantumque contulerit non modo ad animos a Romana curia alienandos, ſed & ipſa fundamenta papatus concutienda, facile vnuſquiſque intelliget. Duae enim potiſſimum ſunt artes, quibus terribile iſtud, quod Papae ſibi in orbem Chriſtianum vindicauerant, imperium quam diutiſſime perſtitit, & reliqua regna, vt ita dicam, in prouinciae formam redegit: altera, quod inaudita plane μεταμορφώσει, eccleſiam in rempublicam, ſacerdotium in magiſtratum, epiſcopatum denique Romanum in dominatum quemdam, & poteſtatem ἀνυπεύθυνον commutaſſent: altera, quod freti herili illo imperio, religionem ad vtilitatem componere, nouaſque ſubinde doctrinas, nouos ritus, prout lubitum eſſet, orbi Chriſtiano obtrudere conſueuiſſent. Poſteriorem hanc eccleſiae labem non poterant non animaduertere, quicumque, adhibita in conſilium ratione & ſcriptura ſacra, *ſtabant ſuper vias, & videbant, & interrogabant de ſemitis antiquis, quae ſit via bona, & ambulare cupiebant in ea, vt inuenirent refrigerium animabus ſuis.* Ierem. VI. 16. Et hinc de oblangueſcente ſenſim ac degenere Chriſtianiſmo a tot ſaeculis conqueſti fuerant quam plurimi, non modo viri docti, veluti Venerabilis Beda, Alcuinus, Paullinus Aquileienſis, Amalarius, Fortunatus, Claudius Taurinenſis, Rabanus

Rabanus Maurus, Haymo Halberſtadienſis, Agobardus Lugdunenſis, Ionas Aurelianenſis, Ambroſius Ansbertus, Gerbertus, ſed & integri coetus, qui ab eccleſia Romana ſeceſſionem fecerant, veluti Waldenſium, Albigenſium, Wiclefitarum, Huſſitarum, fratrum Boëmorum aliorumque plurium, quorum doctrinam, ferali haereſeos nomine infamatam, ſanguine ac flammis ſuffocauit inquiſitorum truculentia. At hos quidem conatus omnes non multum reformidabat curia Romana, quamdiu ſaluum erat iſtud imperium δεσποτικὸν, quod Pontifices ſibi, tamquam legatis pro Chriſto, deberi contendebant. Quid enim efficerent omnes iſti turturum gemitus, quamdiu crederetur, pontificem ſuo omnia ſtatuere poſſe arbitrio, orbique Chriſtiano, & ipſis Imperatoribus & Regibus, non niſi in obſequio gloriam quamdam relictam eſſe? Saluam ergo ſibi doctrinam fore ſperabant Romanenſes, dum ſalua pontifici eſſet poteſtas, nulli mortalium obnoxia: hanc vero integram ſibi ac ſaluam futuram, non vano augurio credebant, quamdiu opprimi a ſe poſſent ſtudia ciuilia, hominesque ita inſtituerentur, vt genuinam reipublicae naturam atque indolem haut perſpicerent. Hinc acute obſeruarunt viri doctiſſimi, SAM. PVFENDORFFIVS in Monarch. Papali §. XXXIV. & CHRIST. THOMAS. cum in Notis ad Melch. de Oſſa Teſtam. p. 345. tum in Cautel. circa praecognita iur. Cap. XV. §. IV. nullam philoſophiae partem maiore odio proſequutos eſſe clericos, quam politicam, cuius ne docendae quidem munus cuiquam demandari ſolebat in academiis. Iam pridem enim Romanis epiſcopis ſubolerat, veram prudentiam ciuilem arcana dominationis ſuae euulgaturam, detracturamque illam pietatis laruam, qua adhuc incredibilem regnandi libidinem callide induerant. At vero horribile iſtud ſecretum primi omnium detexerunt illi, quorum beneficio renata eſt Romana iuriſprudentia. Quamuis enim haec a philoſophia ciuili differat quam maxime, multaque bonis illis viris deeſſent praeſidia, quibus freti in ſapientiam ciuilem poſſent altius penetrare: tamen, vti in ſole ambulantes, quamuis eo conſilio non ambulent, vt colorentur, colorantur tamen; ita & doctores illi ſemibarbari, quamuis ius Romanum prudentiae ciuilis adipiſcendae cauſſa non colerent, tamen ingenii magnitudine, & adſidua Romanae reip. contemplatione, id conſequebantur, vt ſibi veluti aliud agentibus naſceretur vera idea. Quam quum deinde cum Papatu conſiſtere non poſſe animaduerterent: dominatui huic bellum indicere, principumque iura aduerſus Pontificum fulmina pro virili tueri coeperunt. Saeculo Chriſtiano duodecimo, Italis

inter aduerſa Gibellinorum ac Guelphorum ſtudia fluctuantibus Canoniſtae fere horum; iuris ciuilis doctores illorum factioni accedebant. Et tamen paullo poſt ex canoniſtis etiam IO. SEMECA, Praepoſitus Halberſtadienſis, quia ſimul iura Romana ab Azone didicerat, dominatui pontificis Romani maſcule ſeſe oppoſuit. Quum enim Clemens Papa IV. decimas per vniuerſam Germaniam ſuo veluti iure exigeret, bello ſacro, vti prae ſe ferebat, impendendas: acriter ei reſtitit bonus ille Semeca, & non modo inexplebilem Pontificum auaritiam ſcriptis exagitauit, ſed & eorumdem infallibilitatem, ſacrum illud papatus palladium, interpoſita ad concilium vniuerſale adpellatione, primus vocauit in dubium, experturus procul dubio inclementiſſimi iſtius Clementis fulmina, niſi his eum mors peropportuna ſubduxiſſet. Multa de hoc Germaniae ornamento differunt CRANZIVS in Saxon. Lib. VIII. Cap. XXVII. MELCH. ADAMI in Vit. ICtor. p. 1. GVIDO PANCIROLVS de Claris Leg. interpret. Lib. II. Cap. VI. & frater olim ſuauiſſimus, nunc deſideratiſſimus eheu! IO. MICH. HEINECCIVS Antiqu. Goſlar. Lib. II. p. 253. vbi & elogium referunt, eius tumulo Halberſtadii inciſum:

Eſt, erit, atque fuit, qui deſiit eſſe, Ioannes.
Dogma viget, viguit, florebit in omnibus annis.
Lux decretorum, dux doctorum, via morum
Hic iacet, & placet, vt vacet a poenis miſerorum.

Multo acrius certamen inſequente ſaeculo decimo tertio adiit MARSILIVS *de Menandrinis*, vti vulgo; vel vti ab ALBERTINO MVSSATO de Geſt. Ital. poſt Henr. VII. lib. I. p. 3. cognominatur, de RAYMVNDINIS, domo Patauinus, qui diuini humanique iuris peritiam cum haud vulgari philoſophiae intelligentia coniunxerat. Quum enim eo tempore Ludouicum Bauarum, Imperatorem, mirifice exagitarent pontifices, facturi, credo, periculum, in quantam patientiam reges ac principes a Gregorii Papae VII. temporibus occalluerint: cauſſam imperatoris atque imperii maſcule agebat Marſilius, editis libris bonae frugis pleniſſimis *de tranſlatione imperii, de poteſtate Imperatoris in cauſſis matrimonialibus, & Defenſore pacis*, qui in SIM. SCHARDII Syntagmate tractatuum de imperiali iuriſdictione, & MELCH. GOLDASTI Monarchia S. Romani imperii reperiuntur. Refert quoque MATTH. FLACIVS in Catal. Teſt. verit. Tom. II. p. 767. ſe in vetuſto codice vidiſſe librum, quo poteſtatem omnem coactiuam penes imperatorem eſſe probarit: ſed eum lucem vidiſſe, non memini. Saltim nec LVD. EL. DVPINVS in Biblioth. Eccl. Tomo XI. p. 68. nec

nec alius, qui mihi ad manus est, id scriptum memorat. In omnibus his lucubrationibus expressissima vbique adparent veritatis vestigia. Negare eum videas, Christum in coelum sublatum ecclesiae caput visibile reliquisse, aut S. Petrum Apostolum plus potestatis consequutum, quam reliquos apostolos. Imperatori hic vindicari miraberis ius, Pontifices in ordinem cogendi, quin & sacerdotio eosdem priuandi, si eo male fungantur. Supremum de rebus sacris iudicium non penes Papam, sed penes ipsum Dei verbum esse, laicisque in conciliis suffragium non minus, quam clericis deberi contendit, quin nihil prohibere existimat, quo minus clericis indulgeatur ius connubii: vt omittamus huius generis alia, ita quippe comparata, vt non mirum sit, Ioannem Papam XXII, quum Aluarum Pelagium, Cardinalem de Turrecremata, Alexandrum Elpidium, & Petrum de Palude, quamtumuis καλαμιβοάντας, tam forti aduersario nec ingenio, nec caussae bonitate, pares esse intelligeret, ad decreta sua, tamquam ad sacram anchoram, confugisse, & in virum optimum, veluti in haereticum, feralem detonuisse sententiam. At non defuit caussae optimae patronus. Cum Marsilio enim arma socia iunxit LVPOLDVS DE BEBENBVRG, Germanus, equestri natus familia, & iure ciuili, quod Bononiae imbiberat, tam praeclare vsus, vt & ipse Ludouici Bauari iura, testibus AVENTINO Lib. VII. Cap. XVI. 2. 19. & NIC. BVRGVNDO de Ludou. Bau. Lib. II. p. 82. mascule defenderit. Idque satis docent *libri de iuribus regni atque imperii Romani*, nec non, *de zelo catholicae fidei veterum Germaniae Principum*, a SCHARDIO & GOLDASTO editi, quibus demonstrat, nec a Papae arbitrio suspensam esse imperatoris maiestatem, nec hanc a coronatione Romana, sed ab electione septemuirorum primordia capere: quin ipsum Papam, dum opes suas a Constantini M. donatione arcessat, sublesta fide agere, & quae sunt huius notae alia complura, quae inter vetustiora veritatis testimonia retulit MATTH. FLACIVS Tomo II. Catalogi p. 796. Insequentia tempora vberrimum dederunt cordatissimorum iureconsultorum prouentum. Floruit enim tum IO. PETRVS FERRARIENSIS, qui in *practica*, quam vocat, vere *aurea* grauiter inuehitur in inconditam illam rempublicam in republica, quam Papa inaudito exemplo constituerit. Loca, in editionibus plerisque callide expuncta, reperies apud eumdem FLACIVM ibid. p. 855. Floruerunt eadem fere aetate IOANNES ANDREAE, Bononiensis, BERNARDVS, Glossator, HOSTIENSIS, CYNVS, Pistoriensis, OLDRADVS, LVDOVICVS ROMANVS, & quem primo loco nominare debebam, FRANC. ZA-

BARELLA

BARELLA Cardinalis, quorum omnium teſtimonia de iniuſto Paparum dominatu paſſim occurrunt, collectaque ea parte ſunt a FLACIO, Catal. Tom. II. p. 855. & 857. Gliſcebat ſenſim ea ICtorum doctrina, & quo propius adpeteret feliciſſima reformatio, eo maiora indies incrementa capiebat. Lipſiam ſane circa annum erae Chriſtianae MCCCCLXXXIV. ornauit IO. BREITENBACHIVS, Ordinis iureconſultorum praeſes ordinarius, quem ante Lutherum inſtitutas per Saxoniam indulgentiarum nundinationes oppugnaſſe; argumento eſt libellus in Bibliotheca Paullina Lipſienſi ſuperſtes, ex quo quaedam decerpſit SEKENDORFFIVS in Hiſtor. Lutheraniſmi Tomo I. p. 13. In Italia multo maiorem ſtrepitum dedit PHIL. DECIVS, ICtus celeberrimus, cuius *Apologiam Patrum Piſanorum,* & *Reſponſum ſuo nomine ſcriptum*, nec non alium libellum, quem *Sermonem* inſcripſit, edidit EDM. RICHERIVS in Hiſt. Concil. Lib. IV. p. 167. 233. & 278. & ſequ. Is ſane & ipſe Pontificis dominatum iniuſtum eſſe contendit, & vlterius progreſſus p. 279. diſerte ſcribit, *conſtare, & omnibus exploratum eſſe, eccleſiam vniuerſalem indigere reformatione in capite & in membris.* Sed quantus vir fuerit ille Decius, vel id argumento eſt, quod non modo eius libri prohibiti mutilatique ſint a Clemente Papa VIII. ſed & Iulius II. Papa eum ſuppliciis inferorum addixerit, patriaque extorrem bonis ac fortunis omnibus ſpoliarit, furorem illum hoſtium paternorum vix effugiente filia decenni, quam monaſterii religioni crediderat pater, ceu fuſius rem refert GVIDO PANCIROLVS de Claris Leg. Interpr. Lib. II. cap. XXXV. p. 302. Non poſſum, quin his Accurſianis addam iuriſconſultum humaniſſimum GVIL. BVDAEVM, qui edito anno MDXIII. libro eruditiſſimo *de Aſſe, eiuſque partibus*, Romanae eccleſiae curiaeque naeuos tam acri aceto perfricuit, vt & illum dignum habuerit FLACIVS in Catal. Tom. II. p. 907. cuius loca inter reliqua veritatis teſtimonia colligeret. Addit eius atnepos, FRIDERICVS SPANHEMIVS in Introd. ad Hiſt. Eccleſ. Saec. XVI. Sect. IV. §. 4. p. 541. *hunc atauum ſuum maternum in libro de Aſſe Romanam eccleſiam omnem inde a capite ſic exagitaſſe, vt deinceps papatu exierit, non ipſe, ſed familia eius vniuerſa, Geneuam tandem conceſſura.*

Supereſſent plures, hic commemorandi. Quaedam etiam haut proletaria dici poſſent de SCHVRFFIIS, PONTANIS & BEIERIS, quorum opera partim in ipſa reformatione, partim in praelegenda maſculeque defendenda confeſſione Auguſtana enituit, niſi id agenti manum iniiceret candidatus digniſſimus, qui ad veri iuriſconſulti laudem adhuc tam feliciter adſpirauit, vt intereſſe videatur

deatur commilitonum, tam laudabile exemplum elogio suo non carere. Est is vir iuuenis nobilissimus ac consultissimus, CHRISTIANVS EBERHARDVS RVSSEL, cuius gratia inter occupationes quam plurimas haec qualiacumque in chartam coniecimus. Natus is est Auricae Frisiorum Orientalium III. Non. Aug. MDCCVII. patre viro praenobilissimo atque excellentissimo, ENNONE GVILIELMO RVSSEL, Serenissimo Frisiae orientalis Principi a consiliis secretioribus, & Regiminis Cancellario, IO. RVSSELII, supremi eiusdem prouinciae dicasterii Adsessoris filio; matre CHRISTIANA CHARLOTTA, ex antiqua atque honestissima WIARDORVM stirpe orta, DOTHIAE WIARDA, Praefecturae Auricanae vice serenissimi Principis praepositi, natu maiore filia. Tam praeclaris editus parentibus, patris optimi & de Principe vniuersaque patria meritissimi consiliis atque institutione frui non potuit. Amisit enim illum vix trium annorum infans, morte praepropera interceptum, ex eoque tempore mater filium mira pietate educauit, eique non ipsa tantum probitatis virtutisque amorem instillauit quotidie, verum etiam praeceptoribus optimis, qui ingenium praeclarum perpolirent, tradidit. Hinc scholae Vlricianae, quae Auricae floret, ciuibus adscriptus, per decennium audiuit magistros, docendi dexteritate clarissimos, in primis vero Lycei istius Rectorem, BILDSTEINIVM, cui se multum debere, fatetur discipulus gratissimus. Anno MDCCXXV. appetente iam auctumno, e scholastica dimissus disciplina, per semestre fere spatium studiis academicis se domi praeparauit, ac ineunte vere insequentis anni in Viadrinam nostram se contulit, Rectore tunc beato WESENFELDIO. Ab eo tempore per omnes honestiores artes, & iurisprudentiam inprimis solidiorem, viuidam circumtulit indolem, duces secutus cum alios, viros doctissimos, tum & me potissimum, cuius a latere fere numquam discessit, vt vere illum γνήσιον ἐμὸν adpellare posse videar. Sic se gerendo tantum profecit, vt non modo in vtroque examine virum se praestiterit, & ab ordine nostro vniuerso cum voluptate auditus sit, sed & elegantem dissertationem de SVPREMA PRINCIPVM MAGISTRATVVMQVE TVTELA suo Marte elaborarit, eaque lucubratione spem de se conceptam mirifice confirmarit. Defendet eam publice VIII. Id. Iun. Cui conflictui vt omnes musarum nostrarum patroni ac fautores frequentes intersint, vehementer etiam atque etiam rogamus. P. P. Traiecti ad Viadrum ipsis Non. Iun. MDCCXXX.

DE EMINENTIORIBVS DVCATVS ET DVCVM LOTHARINGIAE PRAEROGATIVIS.

EXERCITATIO XXII.

Σύνοψις.

§. *I. Occasio disserendi & instituti ratio.* §. *II. Lotharingiae veteris magnitudo & nominis ratio.* §. *III. Fuit olim regnum.* §. *IV. Et quidem sui iuris, nisi sub Zuenteboldo Rege.* §. *V. Ducatus, ex regnis nati, variis gauisi sunt praerogatiuis, in primis quod palatiis regiis illustrati sint. Elegans obseruatio Speculatoris Saxonici de Comitibus Palatinis, in Ducatibus, qui ex regnis nati sunt.* §. *VI. Talis & Lotharingia.* §. *VII. Quia ibi sedes regni primaria, Aquisgranum.* §. *VIII. In Lotharingia non solum Comes Palatinus prouincialis;* §. *IX. Sed & Comes Palatinus Imperii.* §. *X. Cur hic Palatinatus interiecto tempore ad superiorem Rhenum migrarit?* §. *XI. Magna Lotharingorum in Rege Germanorum eligendo auctoritas.* §. *XII. Duces Lotharingiae aliquando archiofficio in coronationibus Imperatorum functi sunt.* §. *XIII. Lotharingia aliquando Archiducatus.* §. *XIV. Postea inde nati duo Ducatus potentissimi.* §. *XV. Inferior Lotharingia iterum in varios Ducatus abiit, eosque opulentissimos.* §. *XVI. Cur Dux Brabantiae Lotharingiae nomen adfectarit?* §. *XVII. Itemque cur aliquando ius gladium in Imperatorum coronationibus praeferendi sibi vindicarit?* §. *XVIII. Lotharingiae superioris seu Mosellanae praerogatiua.* §. *XIX. Nexus eius cum imperio & formula.* §. *XX. Eius hodierni tituli & insignia honoris.* §. *XXI. Titulus Regiae*

giae Celsitudinis. §. *XXII. Familiae Lotharingicae splendor.* §. *XXIII. Ea eiusdem cum Habsburgica originis.* §. *XXIV. Vtriusque gentis felicitas in vindicanda vetere Lotharingia.* §. *XXV. Conclusio dissertationis cum voto pro domo potentissima concepto.*

§. I.

Occasio disserendi & institutio.

CVm alia Principum Romanorum gesta, tum & itinera eorumdem & profectiones, in veteribus numis exprimi, aeternitatique consecrari consueuisse, neminem, istarum rerum non plane incuriosum, ignorare arbitramur. Nihil enim in monimentis istis animaduertimus frequentius, quam PROFECTIONES & ADVENTVS AVGG. (a) quarum vna in Septimii Seueri Imp. numo elegantissimo apud HARDVINVM (b) εὐφαλικῶς PROFECTIO AVG. FELIX vocatur, non quod felicibus auspiciis suscepta peractaque sit, (id enim commune plebi cum summis principibus esset,) sed quod bonum Principem, quaqua versum procedit, felicitatem laetitiamque publicam, veluti Comites trahere, existimarent. Experimentum eius rei adhuc cepit cultior Europa, qua illam Princeps celsissimus potentissimusque, Dominus FRANCISCVS STEPHANVS, *Dux Lotharingiae, Marchisus, Dux Calabriae, Barri & Geldriae, Marchio Pontamussi, & Nomenii, Comes Prouinciae, Valdemontii, Blamontii, Zutphaniae, Saarvverdae & Salmiae,* auspicatissimo itinere peragrauit. Quaqua enim proficiscentem, tot bonorum plausus, adclamationes ac vota exceperunt, vt iure nobis repetere posse videamur, quae de Traiani aduentu dixit PLINIVS (c): *Non aetas quemquam, non valetudo, non sexus, retardauit, quo minus oculos insolito spectaculo impleret. Illum paruuli noscere, ostentare iuuenes, mirari senes, aegri quoque, neglecto medentium imperio, ad conspectum eius, quasi ad salutem sanitatemque prorepere.* Quum vero publicae huius laetitiae, insigni fatorum clementia, hanc Viadrinam quoque participem fore, rumor nunciarit: fieri profecto non potuit, quin exoptatissimus maximi Principis aduentus musas etiam nostras, non modo ad concipienda vota, sed & ad contemplandam LOTHARINGIAM, quae grande illud coeli depositum orbi dedit, excitaret. Natae inde nobis sunt meditationes de potentissimorum LOTHARINGIAE DVCVM ipsius-

[a] Ez. Spanhem. *de praest. & vsu numism. Diss. XIII. p. 620. Tomo* II.

(b) Harduin. *Op. Select. p.* 800.

(c) Plin. *Panegyr. Cap. XXII.*

ipsiusque illius DVCATVS PRAEROGATIVIS, quas quidem eo minus premendas duximus, quo magis iurisprudentiae publicae studiosis cognitum perspectumque esse oportet, quantum momenti in rep. Germanica semper traxerit Lotharingia, quantumque ipsius Lotharingiae intersit, indiuulsum ac perpetuum perseuerare foedus cum Imperio Romano Germanico, quod inter vtrumque regnum iam inde ab antiquissimis temporibus felicissimis auspiciis coaluit, & in posterum, quod auguramur, magis arctiusque indies coalescet.

§. II.

Lotharingiae veteris magnitudo & nominis ratio.

Tractum illum terrarum amplissimum, qui a Vogesi saltibus inter Rhenum, Mosam, Scaldim ad Oceanum vsque porrigitur, LOTHARINGIAE nomen a Lothario II. Rege Francorum, Lotharii I. Imp. filio, accepisse, arbitramur. Saltim id multo probabilius videtur, quam quod REGINO PRVMIENSIS (d), MARIANVS SCOTVS (e), SIGEBERTVS GEMBLACENSIS (f), OTTO FRISINGENSIS (g), & ex recentioribus plerique tradiderunt, vocabuli istius originem a Lothario I. Imp. esse repetendam. Hic enim praeter Italiam, illumque, quem paullo ante definiuimus, terrarum tractum, etiam prouincias vltra Vogesum, inter Rhenum, Vrsam, Rhodanum & Ararin, praeter paucas ciuitates transrhenanas, quas Ludouicus Germanicus Rex vini caussa exemerat, vasto imperio complexus est (h), quae quidem prouinciae vltra Vogesum Lotharingiae nomen numquam tulerunt, sed separatas ab illo regno rationes habuerunt. Verum enim vero, diuiso inter Lotharii istius Imp. filios paterno imperio, & Ludouico, natu maximo Italia cum Augusta dignitate potito, Carolo autem Galliam Narbonensem, tamquam paternam hereditatem, cernente, reliqua illa pars, quam supra suis limitibus definiuimus, Lothario II. Regi cessit, ab eoque tempore Lotharingiae nomen ei constantissime haesit (i), quum prouinciae, quas Carolus tenuerat, Prouinciae, Burgundiae, regnique Arelatensis vocabulis a Lotharingia in eius aeui monimentis discernantur (k).

§. III.

(d) Regino Prumiens. *in Annal. ad ann. DCCCXLII.*

(e) Marian. Scot. *ad eumd. ann.*

(f) Sigebert. Gemblac. *in Chron. ad eumd. ann.*

(g) Otto Frising. *in Chron. lib. V. Cap. XXXIV.*

(h) *Annal. Bertinian. ad ann. DCCCXLIII.* Regino Prum. *ad ann. DCCCXLII.* Sigebert. Gembl. *ibid.*

(i) *Annal. Metens. ad ann. DCCCLV.*

(k) Sim. Fridr. Hahn. *de inst. Burgundici noui vel Arelat. regni limitib. Hal. MDCCXVI. in 4to.*

§. III.

Vtcumque se res habeat, vel ex his iam satis intelligitur, LOTHARINGIAE Ducatum, qui vetus nomen hodienum retinet, olim non Ducatum, sed REGNVM fuisse, adeoque inter principes Imperii prouincias censendum esse. Neque enim tantum sub vtroque Lothario per annos viginti septem eam dignitatem retinuit, verum etiam, exstincta illa stirpe, & Lotharingia sensim iuris Germanici facta, constans Lotharingis mansit illius memoria. Arnulfus sane Imp. qui Lotharingiam cum reliqua Germania a Carolo Crasso patruo, non tam iure hereditario, quam Principum suffragiis, acceperat, ei praefecit Zuenteboldum filium, & quidem non Ducem, oeu existimauit TOELNERVS (l), sed Regem (m), quippe quod nomen ille sibi in diplomatibus, quae apud GVIL. HEDAM (n), AVB. MIRAEVM (o), aliosque leguntur, vbique adscripsit. Quin & posteaquam gens Carolingica in Germania penitus defecerat, Lotharingia, sub regni nomine Germaniae vnita, in vnum cum hac systema ita coaluit, vt saepenumero regnum vocaretur cum ab ipsis Lotharingis, tum in titulis Imperatorum Regumque Germaniae. Exemplo esse potest diploma Adelberonis, Episcopi Metensis, quod CHIFFLETIUS (p) ex chartulario Gorizensi extulit, in quo sub finem legitur: *Actum Metis publice, sub die XVII. Kal. Ian. anno ab incarnatione Domini nostri CMXXXIII. regni autem gloriosissimi Regis in* REGNO LOTHARIENSI *VIII.* Et hae quidem tabulae sub Henrico I. Germaniae Rege scriptae sunt, quum iam ab anno erae Christianae DCCCCXXVI. Lotharingia in Germanici imperii corpus coaluisset per pactum Bonnense, quod post DVCHESNIVM (q) & MIRAEVM (r) STEPH. BALVZIVS (s) & SCHATENIVS (t) ediderunt. Successor Henrici, Otto M. in diplomatibus quibusdam ab iisdem CHIFFLETIO (u) & AVB. MIRAEO (x), editis, ipse se

Lotharingia fuit olim regnum.

Cccc 3 REGEM

(l) Toelner. *in Histor. Palat. Cap. II. p.* 22.

(m) *Annal. Metens. ad ann. DCCCXCIV.* Marian. Scot. *ad eumd. ann.* Otto Frisingens. *Chron. Lib.* VI. *Cap.* XII.

(n) Gu. Heda *de Episc. Vltraiect. p.* 63.

(o) Aub. Mir. *in Dipl. Belg. Cap. XV. & XVI. Donat. Belg. cap. XV. Notit. Eccl. Belg. cap.* XXII.

(p) Chifflet. *in Comment. Lotharing. pag.* 9.

(q) Du Chesne *Tom. II. p.* 587.

(r) Mirae. *Donat. piar. cap. XXIII.*

(s) Baluz. *Capitular. Reg. Franc. Tom.* II. *p.* 299.

(t) Schaten. *Annal. Paderb. Lib.* III. *p.* 255. *Tomo I.*

(u) Chifflet. *in Comment. Lotharing. pag.* 9.

(x) Aub. Mir. *Diplom. Belg. lib.* I. *Cap.* XVII. *& Donat. piar. Cap.* XXXII.

REGEM LOTHARIENSIVM *&* *Francigenum* vocat, quum iam Lotharingia a Ducibus regeretur. Rarius equidem eo titulo vſum eſſe Ottonem, facile largimur iuriſconſulto eximio, IO. NIC. HERTIO (y), nec negabimus plane, in ſucceſſorum diplomatibus tale quid adhuc non eſſe obſeruatum: at ipſa tamen Lotharingia ex eo quoque tempore REGNI titulum ſatis diu retinuit. Nam & Otto II. Imp. in charta Gorzenſi apud CHIFFLETIVM (z) meminit *praedii, quod Imperator ille habuerit in* REGNO LOTHARIENSI. Ex quibus recte colligit vir conſultiſſimus, GABR. SCHWEDERVS (a), terras iſtas *primum ſaeculo IX. ſub nomine regni Lotharingiae Regno Germaniae acceſſiſſe, poſtea vero ſaeculo XI. quo ſenſim titulus ille regni exoleuerit, in vnum cum Germania corpus magis magiſque concreuiſſe.*

§. IV.

Et quidem ſui iuris, niſi ſub Zuenteboldo Rege.

Diſceptatum aliquando meminimus, ſuine iuris hoc regnum fuerit, an alii, ſiue Neuſtrico, ſiue Germanico, clientelari nexu adſtrictum? Sed neſcio, an ad Domitianas, quas iuriſconſulti vocant, quaeſtiones totum iſthoc σκέμμα pertineat. Sub Lothario I. Imp. regnum iſtud nemini alii mortalium, quam Domino illi ſuo, obnoxium fuiſſe, facile largientur, quotquot rerum Francicarum non plane ſunt ignari. Quam enim rationem comminiſci poſſes, cur fratris primogeniti, Auguſta dignitate ornati, & Italiae opibus ſubnixi, portio hereditaria vel Carolo Caluo, fratrum natu minimo, vel Ludouico Germanico, obnoxia eſſe debuerit? Nec quidquam mutatum dixeris, quum poſtea inter Ludouicum II. Imp. Lotharium & Carolum, fratres, familiae erciſcundae ageretur. In conuentu enim Marſnenſi apud AVB. MIRAEVM (b) iam prouiſum fuerat, *vt regum filii legitimam hereditatem regni ſecundum definitas praeſenti tempore portiones poſt eos retinerent.* Quod intelligi aliter non poteſt, quam illos eodem in ſuis regnis iure vſuros, quo vſi antea ſint eorum parentes. At illos ſummo iure regnis ſuis imperaſſe, iam obſeruauit NITHARDVS (c), Caroli M. ex Bertha filia nepos, & iuris publici eorum temporum peritiſſimus. Quamuis enim initio Lotharius Imp. in reli-

(y) Hert. *Diſſ. de fide Diplom. Imp. & Reg. Germ. Sect. I. §. XI. p. 606.*

(z) Chifflet. *in Comment. Lothar. ibid.* Add. Wibert. *in vita Leonis PP. IX. cap. XIV. & Geſta Pontif. Cenom. apud* Mabillon. *Analect. Tom. III. p. 301.*

(a) Schweder. *Introd. ad Ius publ. Rom. Germ. Part. gener. cap.* IV. §. XXII. p. 81.

(b) Aub. Mir. *Dipl. Belg. lib. I. cap.* XVII.

(c) Nithard. *lib.* IV.

reliquorum fratrum regna imperium aliquod feu dominium directum adfectaret, ac proinde ANNALES PITHOEANI (d) eum *μοναρχίαν* molitum effe, obferuent: aduerfum tamen ei tenuere fratres, eorumque fideles, dominis fuis, tefte HINCMARO REMENSI (e), in memoriam reuocantes, *eos Lotharii fratres effe, & facramento regnum inter illos diuifum, & illos nec genere, nec poteftate, Lothario effe inferiores.* Quibus excitati fratres libertatem fuam tanta virtute tuebantur, vt magnis aufibus excideret Lotharius, fratribufque, vt NITHARDVS memoriae prodidit, optionem concederet, vt aut praecipui quidquam fibi *propter nomen Imperatoris, & propter dignitatem Imperii, quam auus regno Francorum adiecerit*, aut fi id nollent, *tertiam tantummodo partem totius fibi concederent, regeretque* QVISQVE ILLORVM PORTIONEM REGNI SVI, PROVT MELIVS *poffet.* Hactenus itaque *ἀνυπεύθυνον* nullique alii obnoxium fuit Lotharingiae regnum. Et quamuis exftincta Lotharii I. ftirpe, aliquamdiu inter Germanorum & Francorum occidentalium confilia fluctuaret: Germaniae tamen vnita, non iure fupremi imperii excidit, fed cum regno Germaniae in vnum veluti corpus coaluit, adeo vt iam vtrumque regnum pro vno cenfeatur, eiufque ordines cum magnae Germaniae ordinibus in iifdem comitiis congreffi, in commune confulant. Illud tamen negare nolim, quod iam ab aliis (f) eft obferuatum, Zuenteboldum a patre Arnulfo Lotharingico regno praefectum, non fuis aufpiciis ita imperaffe, vt omnia fuo arbitrio egerit, fed Germaniae maieftatem comiter venerari debuiffe, quamuis non admodum diuturnum fuerit intercalare illud Zuenteboldi imperium.

§. V.

Ducatus ex regnis nati, variis gauifi funt praerogatiuis, in primis quod palatiis regiis illuftrati fint. Elegans ob-

Lotharingiae ex eo, quod olim regni *ἀξίωμα* habuerit, non parum praerogatiuae acceffiffe, nemo dubitauerit. Conftat enim inter omnes, qui in iurifprudentiae publicae origines paullo accuratius inquirunt, prouincias illas Germaniae, quae olim fub Francis regnatae funt, reliquis omnibus dignitate praecelluiffe. Id quod vel inde patet, quod folae illae prouinciae palatiis regis locum praebuere, fuofque retinuere comites Palatinos, qui ibi vice Imperatoris vel Regis Germaniae ius dicerent. Exftant paffim in SPECVLO SAXONICO praeclara iuris publici Germanici vetuftioris veftigia, quae tantum abeft, vt tam acri cenfura omnia perftringi

(d) *Annal. Pithoeani p.* 38.

(e) Hincmar. Remenf. *Epift.* I. *cap.* IV.

(f) Ludewig. *Singular. iur. publ. Romano-Germ. Praefat. p.* 86.

ſituatio Speculatoris Saxonici de Comitibus palatinis, in Ducatibus, qui ex regnis nati ſunt.

gi atque explodi debuerint a viro, quem paullo ante laudauimus, doctiſſimo (g), vt digniſſima aliis pleraque videantur, quae maiore cura illuſtrentur ab eruditis (h). Inter haec poſtremi generis ἱμβλήματα neſcio an non primo loco ponendum ſit, quod SPECVLATOR ille (i) de prouinciis Germaniae, quae ex regnis natae ſint, ſcribit: *In Teutſchen Landen hat iedes Land ſeinen Pfaltz-Grafen. Sachſen hat einen, Bayren hat einen, Francken hat einen, Schwaben hat einen. Dieſe vier Lande waren bievor alle Kônigreiche.* Ex eo ergo, quod regna fuerint hae prouinciae, rationem reddit, cur cuique Comes Palatinus aliquis iuris dicundi cauſſa praefectus fuerit. In ſingulis enim regnis plura erant palatia, quae ſingulari induſtria recenſuit IO. MABILLONIVS (k). Palatiis vero Comites Palatini praeerant ex moribus veterum Francorum. (l) Hinc in Saxonia, quae ſub Ludouico iuniore, Ludouici Germanici filio, aeque ac Franconia regni formam induerat, floruere Comites Palatini Saxoniae, quorum iam ſub Ottone III. Imp. meminit DITMARVS MERSEBVRGENSIS (m). Nec ignotum eſt, Palatinatum illum, primum penes Comites Wetinenſes, hinc penes Gozecenſes & Sommerſenburgenſes, poſtremo penes Landgrauios Thuringiae, Duceſque Saxoniae tum Anhaltinae, tum Miſnicae ſtirpis, fuiſſe, & penes hos quidem etiamnum eſſe, quamuis illum ex conſulta ratione in inſignibus, quam in titulorum ſerie, exprimere malint (n). Ita & Alamannia, quum ſub Carolo Craſſo regnum fuerit, Comites Palatinos habuit, qui Tubingae ſedem ſibi conſtituerant, quorumque chartae veteres & annales paſſim meminerunt (o). Nec minus celebres ſunt Comites Palatini Bauariae, quorum primum Arnulphum, Arnulphi Mali filium, fuiſſe, ex RVOTGERO (p) oſtendit NIC. HIER. GVNDLINGIVS (q). De Franconia denique quum paullo poſt idem demonſtrandum ſit: vera profecto ac ſolidiſſima eſt SPECVLATORIS SAXO-

(g) Dn. a Ludewig. *ibid.* §. VIII. p. 48.

(h) Thomaſ. *Delin. Hiſt. Iur.* §. 109. *Nec aliter philoſophantur* Schilterus, Hertius, Beyerus, Gundlingius, *quorum loca omnia adferre, ſuperuacuum foret.*

(i) *Ius prouinc. Sax. lib.* III. *Art.* LIII. §. 1.

(k) Mabillon. *de Re diplom. libro IV. toto.*

(l) Hincmar. *Epiſt.* III. *cap. XXXI.*

(m) Ditmar. Merſeb. *lib. V. p.* 352. *edit. Leibnit.*

(n) *Gundlingiana Part.* XXI. *Diſſ.* I. §. 12.

(o) *Monim. Wurtemb. in Monaſt. Bebenhuſ. n.* 3.

(p) Rotger. *in vit. Brunon. cap. XVI. apud* Leibnit. *Tom.* I. *ſcript. rer. Brunſu.*

(q) Gundling. *ibid. pag.* 23.

SAXONICI obseruatio, prouinciae omnes, quae ex regnis in Ducatus fuerint commutatae, suos Palatinatus habuisse. Saltim tales haut reperias in prouinciis reliquis, quae quantumuis postea ad summum dignitatis Regiae vel Ducalis fastigium adspirarint, Caroli M. tamen posteris tamquam regna, numquam subfuerunt. Nam nec Bohemicae nec reliquae Venedicae prouinciae Comites Palatinos habuerunt; vel, si quis ibi terrarum hoc titulo vsus est, (de quo tamen non constat, quum Comitis Palatini Lusatiae, quem apud LAMBERTVM SCHAFFNABVRGENSEM (r), reperisse sibi visus est HERTIVS (s) nusquam vel vola vel vestigium occurrat, & Lambertus ille potius de Comite Palatino Lotharingiae loquatur:) saltim ille non Imperio immediate, sed Duci vel Marchioni suo obsequium debuit, adeoque ad illam reliquorum, de quibus nos loquimur, dignitatem haut adspirauit.

§. VI.

Talis est Lotharingia.

Quid vero de Franconia & Lotharingia dicemus? Hanc enim a Lotharii I. Imp. temporibus, semper; illam sub Ludouico iuniore aliquamdiu regnum fuisse, paullo ante demonstrauimus. Sed salua res est. Quum enim Ludouicus iunior Franconiam & Saxoniam ex paterna Ludouici Germanici hereditate accepisset: ei portioni etiam accessit, quidquid Ludouicus, pater, ex defuncti Lotharii regno seruauerat (t). Non mirum ergo fuerit, si Comes Palatinus ad Rhenum vtrique prouinciae simul ius dixerit. At postea & suos Comites Palatinos habuit Lotharingia, a Comitibus Palatinis ad Rhenum diuersissimos. Talem enim reperimus apud LAMBERTVM SCHAFFNABVRGENSEM (u), qui dum in Henrici IV. historia versatur: *Chuno*, inquit, *cognatus Regis, Dux factus est Carentiorum: frater eius Henricus, Palatinus Comes* LVTHARIORVM (inde ergo *Lusatorum* Comitem Palatinum finxit HERTIVS,) *instinctu daemonis monasticam vitam professus est in Gorzia. Sed per paucos dies, vulgante se daemonio, quo illusus fuerat, sanctae conuersionis habitum, quo se angelus Satanae in angelum lucis transfigurauerat, abiecit, vxoremque suam & possessiones, desertor Dei & transfuga, recepit.* Habes itaque Henricum, Comitem Palatinum Lotharingiae, fratrem Chunonis, Carinthiae

(r) Lamb. Schaffnab. *in Chronic. ad ann. MLVII.*

(s) Hert. *in Dissert. de Consultat. Leg. & iudiciis in special. Rom. Germ. Imp. rebus publ.* §. *XIX. pag.* 452.

(t) *Annal. Fuldens. ad ann. DCCCXXX.* Regino Prum. *ad eumdem ann.* Baluz. *Capitul. Reg. Franc. Tom.* II. *pag.* 221.

(u) Lamb. Schaffnab. *ad ann. MDXXV.*

Ducis, Regis Henrici IV. cognatum, ex Arnulphi Mali, Ducis, prosapia oriundum, ceu docet stemma hoc genealogicum, ex MONACHO BRVNVILERENSI apud LEIBNITIVM (x) potissimum excerptum:

Arnulfus Malus,
Dux Bauariae,
caesus anno DCCCCLIII.

Arnulfus, *Comes Palat. Bauar. occisus anno* DCCCCXXXIII.	Hermannus Pusillus, *Comes Palatinus Rheni* DCCCCXXXIX. *occisus anno* DCCCCLIX.

Ezo seu Ehrenfridus, *Comes Palatinus. ob.* MXXXV.
Vx. Mathildis, *Ottonis II. Imp. filia.*

Ludolphus, *Comes Palat. ob.* MXXXII.	Hermannus, *Archiep. Col. ob.* MLVI.

Henricus, Furiosus, *Comes Palatinus Lotharingiae. ob.* MXCIII.	Cuno, *Dux Carinthiae. ob.* MLV.

Ex quo simul patet, quod iam ab aliis animaduersum (y), rationem fugere doctissimum TOELNERVM (z), Henrico huic locum inter Comites Palatinos ad Rhenum concedentem, quum in Lotharingia potius ea dignitate, teste LAMBERTO SCHAFFNABVRGENSI, functus sit.

§. VII.

Quia ibi sedes regni primaria, Aquisgranum.

Ex his porro, quae adhuc dicta sunt, satis adparet, primum locum tenuisse Lotharingiam, non modo quia regnum fuit amplissimum, sed & quia Aquisgranum, totius imperii sedes & palatium primarium in ea situm fuit. Non iam id probabimus ex sublestae fidei tabulis Aquisgranensibus (a), in quibus Carolus M. communi omnium Procerum ipsiusque Pontificis Rom. suffragiis sanxisse fertur, *vt haec* SEDES REGNI *trans Alpes habeatur, sitque* CAPVT *omnium ciuitatum & prouinciarum Galliae.* Eas enim acutior

(x) *Monach. Brunvilerens. cap.* I. *apud* Leibnit. *Tom.* I. *Script. rer. Brunsu. C. pag.* 315. *sequ.*

(y) Mascou. *de Nexu regni Lotharing. cum imperio Rom. Germ. Sect. I.* §. VII. *not.* 6. *p.* 10.

(z) Toelner. *Hist. Palat. pag.* 251.

(a) Mir. *Donat. piar. cap. XI. pag.* 14.

tior criticorum natio iam pridem ἀθέτησιν postulauit, suspectasque ipse habuit, qui illas editione dignas iudicauerat, AVB. MIRAEVS (b). Aliis ac solidioribus longe testimoniis nititur ea Aquisgrani praerogatiua. Diserte enim WIPPO (c) scribit: *Collecto regali Comitatu, Rex Chonradus primum per regionem Ribuariorum vsque ad locum, qui dicitur Aquisgrani palatium, peruenit, vbi* PVBLICVS THRONVS REGALIS, *ab antiquis Regibus & a Carolo praecipue, locatur,* TOTIVS REGNI ARCHISOLIVM *habetur.* Et DITMARVS (d) auctor est, iam antiquissimis temporibus in orientali parte illius palatii conspectam fuisse aquilam, *quam moris fuerit omnium, locum hunc possidentium, ad sua eum vertere regna.* Quibus innuit auctor grauissimus, gliscentibus inter Germanos Francosque occidentales turbis, & modo his Lotharingiam inuadentibus, modo illis eam, tamquam suam, vindicantibus, sollemne fuisse victoribus, aquilam illam, quae sublimis in palatio praefulgebat, in eam partem conuertere, qua victores rerum potirentur, vt respiceret orientem, quoties Germani; occidentem, quotiescumque Franci occidentales Aquisgranum occupassent. Existimasse itaque videntur, eum imperium tenere, qui teneat imperii sedem, Aquisgranum (e). Ex quo satis patet, cur non modo nostris temporibus antiquae istius gloriae sit tenacissima, & ἀξίωμα istud hymnis & inscriptionibus in Curiae propylaeo conspicuis seruare studeat (f): verum etiam iam olim in plerisque monimentis audiat *der Königliche Stuhl und Stadt Aach* (g).

§. VIII.

In Lotharingia non solum Comes Palatinus prouincialis;

Quemadmodum ergo inde non parum decoris accessit Lotharingiae, quod in ea vera sedes totius regni ac veluti domicilium sacri imperii esset constitutum: ita nec hoc illi minori laudi cedit, quod ex eadem ratione & primarium totius regni Comitem Palatinum habuerit. Vidimus supra, (§. VI.) fuisse Lotharingiae Comitem Palatinum proprium, eoque honore Henricum Furiosum, imperante Henrico IV. Imp. functum esse, ostendimus. Sed illi cum Aquisgranensi palatio nihil rei fuisse videtur. Rem in pauca conferemus. Quemadmodum quod ad ecclesiae regimen attinet, duae erant regni Lotharingici metropoles, Augusta Treuero-

(b) Aub. Mir. *ibid. not.* 1. *Add.* Gundlingiana *Part.* XVIII. *Diss.* I. §. 6. *pag.* 244. *sequ.*

(c) Wippo *in vita Conradi Imp. p.* 426.

(d) Ditmar. *in Chron. lib.* III. *p.* 343.

(e) *Gundlingiana Part.* XVIII. *Diss.* II. §. XIV. *p.* 264.

(f) Limn. *lib.* VII. *cap.* II. *n.* 8. ubi & de hymno: *Vrbs Aquensis, vrbs regalis, sedes regni principalis, prima Regis curia.*

(g) *Diploma Caroli V. apud* Limn. *Iur.*

uerorum; & Colonia Vbiorum: ita totidem erant Regum palatia, Mediomatricum (gg) & Aquisgranum, quorum alterum in superiore, alterum in inferiore Lotharingia florebat: alterum Lotharingici regni proprium, alterum commune imperii Germanici domicilium habebatur. Itaque & consentaneum videbatur iuris publici Francici principiis, esse in Lotharingia Comites Palatinos tum illi regno proprios, qualis fuerat Henricus ille Furiosus, tum & communes totius regni, quia ibi esset totius regni sedes & WIPPONIS stilo, archisolium.

§. IX.

Sed & Comes Palatinus Imperii.

Et hi postremi sunt illi COMITES PALATINI ad Rhenum, quorum maxima in vniuerso Imperio fuit & etiamnum est auctoritas. Sane iam TOELNERVS (h) obseruauit, Palatinos ad Rhenum non olim ad Nicrum & in superiore parte Rheni, sed inferius in Lotharingia circa Mosellam & in finibus Belgii potissimum sedisse. Sane inter eorum praecipuas terras recenset Comitatum *Nemoris* & in eo castrum *Thonaburg*, hodie *Thomberg*, *Berchem & Duren*, in Ducatu Iuliacensi, *Brouilre*, Dominium ad *Lacum*, Comitatum *Meyenfeld*, *Monasterium Eifliae*, *Palatiolum*, *Pfälzl*, haut procul Treueris, quin & magnam *siluae Arduennae* & *Ducatus Iuliacensis* partem cum terris vicinis cis & trans Rhenum, vt dubitari non possit, Palatinatum Rheni olim in inferiore parte Lotharingiae a Belgio ad Mosellam vsque circa Aquisgranum habuisse domicilium, non in iis terris, quae iam Palatinatus ad Rhenum vocabulum adoptarunt. Quod quum vulgo minus sit cognitum, non mirum est, de Palatinatu vetere ignorantiam suam professos esse viros, rerum Germanicarum ceteroquin peritissimos, MVNSTERVM (i), FREINSHEMIVM (k), FREHERVM (l), HERM. CONRINGIVM (m), quorum postremi ideo plane in hanc opinionem inciderunt, quod Palatini Comites ad Rhenum veteres fixam sedem plane non habuerint, sed in aulae Regiae Comitatu perpetuo fuerint. Quod vt de eorum personis fortassis verissimum est: ita inde frustra collegeris, non fuisse certum eis palatium, vbi praecipue ius dicerent, nec adsignatas terras aliquas, vnde alio-

Iur. publ. lib. VII. *cap.* II. *n.* 11. *& Addit. Tomo* II. *ad lib.* VII. *cap.* II. *p.* 71. Fritsch. *in Addit. ad* Limn. *p.* 195. *seqq.*

(gg) Blondell. *Plen. Assert. p.* 270.

(h) Toeln. *Hist. Palat. cap.* II. *p.* 24.

(i) Munster *in Cosmogr. lib.* III. *cap.* CCL.

(k) Freinshem. *de Vicariat. Palat. cap.* IX. *n.* XVI. *p.* 93.

(l) Freher. *Orig. Palat. pag.* 1. *sequ.*

(m) Conring. *in Censura Diplom. Ludouiciani Lindau. cap. XI. p.* 203.

aliorum Principum more reditus tam ſplendido officio dignos caperent, ceu recte animaduertit LEIBNITIVS (n). Rem omnem expedit MONACHVS BRAVWILERENSIS (o), qui de Ezone Comite Palatino: *Denique*, inquit, *totius Galliae Principum quum eſſet corporis elegantia venuſtiſſimus, mentis induſtria prudentiſſimus, animi magnanimitate fortiſſimus, ad diſponenda negotia tam priuata quam publica diſcretiſſimus*, REGALIS PALATII *apicem iure* PATERNI SANGVINIS *ſtrenuiſſime gubernando, eo profecit honoris, vt ſuam ſemper gloriam pluris, quam accepiſſet, efficeret decoris.* Et paucis interiectis (p): *Cuius tranſitum in* AQVISGRANI PALATIO, *propere cognito (nam ibi tunc* COMES PALATINVS *erat, occupatus tum totius* LOTHARINGIAE *maiorum colloquio,) aſſumtis eis ſecum, quorum alii ſe dominum, nonnulli decus & Imperii gloriam amiſiſſe, dolerent, gemerent & plangerent, velocius peruenit ad conthoralis ſuae corporis exanimi pignus venerabile.* Ex eo itaque omnino ſequitur, quod demonſtrandum ſuſceperamus, Palatinatum ad Lotharingiam pertinuiſſe, & Aquisgranenſi potiſſimum palatio fuiſſe adfixum, non autem iis locis, vbi iam prouincia ampliſſima fertiliſſimaque Palatinatus ad Rhenum cognomen tuetur, ſitum fuiſſe.

§. X.

Cur hic Palatinatus interiecto tempore ad ſuperiorem Rhenum migrarit?

Nimirum, quod demum ad ſuperiorem Rhenum veluti migrauit Palatinatus, inde factum, quod dubia terrarum illarum poſſeſſione, & Germanis Franciſque de Lotharingia perpetuo fere litigantibus, conſultiſſimum putarent, terras, quas iam tum ad ſuperiorem Rhenum tenuerant, variis acceſſionibus locupletare. Ita ſenſim adquiſiuere Comitatum *Stalecke & Bacharach, Graichgouiam cum burgo Heidelberg, Comitatum Stalbuhel*, & reliquas, quas iam Palatini ad Rhenum poſſident, prouincias, quarum incrementum prolixe deſcribunt ZEILERVS (q), FREHERVS (r), TOELNERVS (s), & alii. At in iſta nouae fertiliſſimaeque prouinciae adquiſitione fere contigit, quod ſolet in alluuionibus, vt quo maius vni loco incrementum accedit, eo plus alteri decedat. Terras enim ad inferiorem Rhenum pleraſque omnes Comites Palatini vel in eccleſias & monaſteria, a ſe condita, liberaliter contulerunt, ſi eſſent

(n) Leibnit. *in Praefat. Tom.* I. *Script. Rer. Brunſu. n. XXVII.*

(o) Monach. *Brauuuil. apud Leibnit. ibid. cap.* I. *pag.* 314.

(p) Idem *ibid. cap.* II. *p.* 318.

(q) Zeiller. *Topogr. Palat. Rheni paſſim.*

(r) Freher. *Orig. Palat. lib.* II. *cap.* 10. *& paſſim.*

(s) Toelner. *Hiſt. Palat. c.* II. *p.* 28. *ſeq.*

ſent allodiales, vel, ſi clientelari nexu obſtrictae imperio, aliis in ſubfeudum dederunt, ceu ſingulari capite demonſtrauit TOELNERVS (t). Vnde mirifice creuerunt Comitum Iuliaci, Cliuiae, Montium, aliorumque opes, & in tantum auctae ſunt, vt non modo ipſi ad Ducalem in Imperio dignitatem adſpirarent, ſed iſta etiam in vrbem Aquisgranum protectionis iura exercerent, quae olim ad Comites Palatinos Imperii non minus pertinuerunt, quam iura Aduocatiae ſupremae, (*Ober-Voigtey*) quae ſibi poſtea vindicarunt Brabantini (u).

§. XI.

Magna Lotharingorum in Rege Germanorum eligendo auctoritas.

Quae hactenus de primario imperii palatio in Lotharingia, & Palatinatus Imperii genuina ſede, diſſeruimus, eo pertinent, vt tanto magis appareret, principem Germaniae prouinciam fuiſſe Lotharingiam, in qua quippe totius Imperii ſedes ac veluti domicilium, & ob coniunctum cum illo Palatinatum ſuprema cauſſarum ad palatium delatarum iuriſdictio fuit. Atque hinc facile reddi poterit ratio, cur tam multum ſemper momenti poſitum fuerit in Lotharingia, quotieſcumque de eligendo Romano Imperatore agebatur. Praeterquam enim quod in Lotharingia eſſet palatium regium, ibique impoſita corona inaugurari ſolerent electi Germanorum Reges (x), quod poſtea AVREA BVLLA (y) firmatum eſt: praecipuae etiam in electione partes erant non modo Archiepiſcoporum Treuerenſis & Colonienſis, verum etiam Comitis Palatini, quibus & eo tempore, quo adhuc omnes Imperii Ordines Regem communi ſuffragio creabant, ius προβουλεύσεως competebat cum Moguntino, nec non reliquis, qui primaria regni officia, id eſt Pincernatum, Marſchallatum, Camerariatum, ſit venia verbis, in iure publico ſemel receptis,) gerebant. Hinc quamuis priorum temporum Reges Germaniae ab vniuerſis Principibus electi dicantur: AVCTOR tamen VITAE MATHILDIS (z), iam ſaeculo decimo Ottonis M. electionem deſcribens, meminit *Doctorum primorum, qui de ſtatu regni conſilium habuerint.* Et in electione Lotharii, teſte ALBERICO (a), Triumfontium monacho, in conſilium adhibiti *eminentiores aulae regalis primates.* Denique quum,

(t) Toelner. *Hiſt. Palat. cap.* III.

(u) Sprenger. *Iurispr. publ. p.* 457. *Rex Hiſpaniae habet ratione Brabantiae ius praefecturae, (vulgo Ober-Voigtey) in ciuitate, & Dux Iuliacenſis ius protectionis.*

(x) *Gundlingiana Part. XVIII. Diſſ. II. p.* 233. *ſequ.*

(y) *Aur. Bulla cap. XXVIII.* §. 8.

(z) *Auctor Vitae Mathild. cap.* II. *p.* 197. *ad* Leibnit. *Tomi ſcript. Rer. Brunſu.*

(a) Albericus *Chronic. ad an.* MCXXV.

quum, diuisis principum suffragiis, ab aliis Philippus Sueuus, ab aliis Otto Brunsuicensis eligeretur, huius electionem vel ideo ratam habuit INNOCENTIVS PP. III. in Epistola singulari ad Principes Teutoniae & Alamanniae (b), *quod tot, vel plures ex his, ad* QVOS PRINCIPALITER SPECTAT IMPERATORIS ELECTIO, *in eum consensisse noscerentur, quot in alterum consenserint.* Quae quum certissima sint: nemini obscurum erit, quanta Lotharingorum fuerit in eligendis Imperatoribus auctoritas. Tres enim ex eo regno erant, quibus illud ius πρωτοκλήσεως in electione Regis iure ab antiquissimis temporibus recepto competebat, Treuerensis, Coloniensis, & Comes Palatinus. Praeterea vni ex illis, puta Coloniensi, Basilica Aquensis, in qua corona more maiorum incingendus erat nouus Rex, tamquam episcopo dioecesano suberat. Adeoque non facile quisquam ea suprema inter Christianos dignitate potiebatur, nisi qui de Lotharingorum fauore esset certissimus. Plura eius rei exstant exempla. Nam non modo in eligendis Regibus Germaniae vel praecipue mentio fit Lotharingorum: veluti in electione Henrici II. (c) & Conradi II. (d) verum etiam ex eiusdem Henrici II. (e) & Henrici V. (f) electione patet, tamdiu quasi in lubrico stetisse reges, quamdiu nondum obtinuerint Lotharingorum suffragia.

§. XII.

Duces Lotharingiae aliquando archiofficio in coronationibus Imperatorum functi sunt.

Quin non modo in electione, verum etiam in coronatione Regum Germaniae haut postremas quandoque Lotharingorum partes fuisse comperimus. In eo inaugurationis actu praecipue elucet imperii Germanici splendor, dum primarii eius Principes officiis aulicis publice & cum adparatu funguntur. Id vero quomodo in coronatione Ottonis I. factum sit, referens WITECHINDVS SAXO (g): *Duces*, inquit, *administrabant*; LOTHARIORVM *Dux Giselbertus, ad cuius potestatem locus ille* (Aquisgranum) *pertinebat, omnia procurabat, Eberhardus mensae praeerat. Hermannus Francus pincernis, Arnulphus equestri ordini & eligendis locandisque castris praeerat.* Giselbertum Lotharingiae ducem tum officio aulico, vel, vti hodie vocant, archiofficio functum esse, ex his

(b) Innocent. III. *Epist. Tomo I. p.* 700. *edit. Baluz.*

(c) Adelbold. *Vit. S. Henrici Imp. cap. XI.* Ditmar. Merseb. *lib. V. p.* 369.

(d) Wippo *in vita Conradi p.* 426. *sequ.*

(e) Ditmar. *ibid.*

(f) Sigeb. Gembl. *ad ann. MCVI.* Otto Frising. *lib. VII. cap. XII. Auctor Vitae Henrici IV. p.* 391.

(g) Witich. Saxo *lib.* II. *Annal. p.* 246.

his verbis tam perſpicue adparet, vt alia probatione vix opus ſit. At minus expeditum videtur, quodnam fuerit illud archiofficium? Sed ſalua res eſt. Quum enim *Archipincerna* tum fuerit Hermannus Francus, *Archidapifer* Eberardus, & cura equeſtris ordinis & praefectura locandorum caſtrorum, qua Arnulphus tum functus eſſe dicitur, procul dubio ad *Archimarſchalli* officium pertinuerit, quemadmodum hodienum Elector Saxoniae eam curam in comitiis & aliis imperii conuentibus, Marſchallo Pappenhemio demandare ſolet (h): conſequens ſane eſt, vt Giſelbertus tunc *Archicamerarii* ſplendidiſſimum officium, quod nunc cum Marchia noſtra Brandenburgica eſt coniunctum, ſuſceperit. Vidit hoc iam HERM. CONRINGIVS (i), & IO. IAC. MASCOVIVS (k), reſque tam clara eſt, vt merito fluctus in ſimpulo mouere dicas BOECLERVM (l), qui Witichindi verba ita interpretatur, vt plane non loquantur de archiofficio, ſed innuant tantum, Giſelbertum id egiſſe, *quod omnibus Ducibus imperii incubuerit, vt Rege aut Imperatore in prouinciam, cui quiſque praeerat, veniente, de neceſſariis ei proſpicerent.* Quaſi vero probabile ſit, Witichindum ſcriptorem, rerum ciuilium non imprudentem, tam confuſe ſcripſiſſe, vt priuatam illam annonae atque obſoniorum curam cum functionibus illis ſollemnibus *Archipincernae*, *Archidapiferi* & *Archimarſchalli* coniungere & ſollemne *Archicamerarii* officium plane omittere non dubitaret? Et quaſi ex eo, quod HINCMARVS (m) ſub Carolingica Regum ſtirpe aliam iſtorum officiorum rationem fuiſſe obſeruat, colligendum ſit, inſequenti ſaeculo nullam fieri potuiſſe mutationem. Itaque fixum firmumque maneat, Giſelbertum tunc Archicamerarii officio functum, quamuis illud poſtea, ob turbas in regno illo exortas, in alios atque alios videatur tranſlatum, donec in potentiſſima gente Brandenburgica fixas veluti ſedes, ac ſtabile domicilium reperiret.

§. XIII.

Lotharingia aliquando Archiducatus.

Quae hactenus a nobis dicta ſunt, ad LOTHARINGIAM in vniuerſum, non ſpeciatim ad Ducatum Lotharingiae, pertinent: proximum eſt, vt de huius quoque praerogatiuis quaedam diſſeramus. Quanti momenti ille viſus ſit Germanis, vel inde patet, quod

(h) Wagenſeil. *de S. Rom. Imp. Official. & ſubofficial. cap.* IX. *§. VI. pag.* 91. *ſequ.*

(i) Conring. *de Official. Imp.* §. XII.

(k) Maſcou. *de Originib. Officior. aulic. S. R. Imperii* §. XXXVIII.

(l) Boecler. *Hiſtor. Saec. X. p. m.* 216. *ſequ. Tom. Diſſ. Acad.* III.

(m) Hincmar. *Epiſt. pro Inſtit. Carolomanni Regis* §. XX. *Tom.* II. *Opp. pag.* 208.

quod ad exſtinguendas turbas, quae regno iſti per tantum temporis ſpatium, veluti peſtis, incubuerant, ARCHIDVCEM illi praefecerit Otto M. Imperator, quum antea iſtud ἀξίωμα plane inauditum eſſet in republica Germanica. Fuit hic Lotharingiae Archidux primus, ſed & poſtremus, Bruno, Colonienſis Archiepiſcopus, Ottonis M. frater, cuius geſta fuſius deſcripſit ROVTGERVS a LAVR. SVRIO (n) & G. G. LEIBNITIO (o) editus. Hic ergo vbi ad illam rem delabitur (p): *Otto*, inquit, *Imp. fratrem ſuum, Brunonem, Occidenti tutorem & prouiſorem, &, vt ita dicam*, ARCHIDVCEM, *in tam periculoſo tempore miſit.* Ne quis vero exiſtimet, Routgerum tantum ob potentiam Brunoni hanc dignitatem tribuere, eam ſane etiam confirmat WITICHINDVS (q), qui Brunonem *Pontificis ſummi ac* DVCIS MAGNI *officia ſimul geſſiſſe ſcribit*, & in epitaphio Colonienſi vocatur

Archos antiſtes, cui data Colonia ſedes.

Sed & AVCTOR VITAE THEODERICI EPISCOPI (r), ei diſerte tribuit titulum *Archiducis & Archiepiſcopi*; id quod & SIGEBERTVS GEMBLACENSIS facit in Chronico ſuo: vt dubium non ſit, quin *Archiducis* titulo vere ſit vſus, quamuis a CONTINVATORE REGINONIS (s), LEVOLDO A NORTHOF (t), aliiſque, tantum *Dux* ſalutetur, ab eodem autem auctore vitae THEODERICI, Epiſcopi Metenſis, ei tribuatur *dominatus totius Lotharingiae.* Digna nimirum videbatur Lotharingia, quum in Ducatum mutaretur, vt ſupremo Duci nouus ac ſplendidior titulus daretur, non modo ob prouinciae amplitudinem, quae Reges olim aluerat, verum etiam, quia ipſe Bruno Ducem anno DCCCLVIII. in Lotharingia ſuperiore conſtitueret Fridericum (u), adeoque Dux Ducis, id eſt, archidux, iure dicendus videretur.

§. XIV.

Poſtea inde nati duo Ducatus potentiſſimi.

Sane ſi amplitudo prouinciae atque opes praerogatiua aliqua poſſeſſores donant: etiam eo nomine reliquis Germaniae prouinciis facile anteferenda fuerit Lotharingia, quae quum initio Regibus

(n) Sur. *Act. Sanct. Tomo V. die XII. Octobr.*

(o) Leibnit. *Script. Rer. Brunſu. T. I. p. 273. & ſequ.*

(p) Routger. *in Vit. Brunon. cap. XVII. pag. 279. edit. Leibnit.*

(q) Witichind. Saxo *Annal. lib.* I. *p.* 638.

(r) *Vita Theodorici Epiſc. Metenſ. cap. VII. p. 297.*

(s) *Contin. Reginon. ad an. DCCCCLIII. & DCCCCLXV.*

(t) Leuold. a Northof. *in Catal. Archiep. Colon. apud Meibom. Tom. I. ſcript. rer. Germ. pag. 687.*

(u) Flodoard. *in Chron. ad ann.* DCCCCLVIII.

gibus Ducibusque paruisset singulis, postea, distracta licet in varios Ducatus, Principes tamen habuit opibus viribusque nulli procerum Germaniae secundos. Nimirum ex quo Duces dare Lotharingiae placuit: vniuersae praefuerunt ab anno DCCCCXXI. *Giselbertus*, anno DCCCCXXXIX. Rheno flumine infeliciter absorptus (x): *Henricus*, Ottonis I. Imp. frater, paucis post mensibus Bauariae Ducatu contentus esse iussus (y): *Otto*, Ricuini filius, qui anno DCCCCXLIV. ad plures abiit (z), *Conradus* seu *Chuno*, qui socero Ottoni I. Imp. rebellis Hunnos in Lotharingiam pertraxit, postea vero facti poenitens, aduersus illos fortissime dimicans, anno DCCCCLVII. occubuit (a): ac denique Archidux, *Bruno*, de quo paullo ante diximus. Quum vero, teste tot annorum experientia, paullo difficilius in Imperii Germanici obsequio continerentur Duces, quibus in Lotharingiam vniuersam erat imperium: diuidere illam placuit. Et superior quidem, quam fere Mosella mediam intersecat, cessit *Friderico*, cui & Theodericus filius, & Fridricus II. nepos successit. Inferiori, quae & Ripuaria dicitur, quamque Mosa & Scaldis alluunt, ab ann. DCCCCLXXVII. praefuerunt *Carolus*, Ludouici, Francorum Regis ex Gerberga Saxonica filius (b), dein ab anno MV. *Otho*, eiusdem filius. Quo sine mascula prole defuncto, Henricus II. Imper. Ducatum inferiorem dedit *Godofredo*, *improli*, Godofredi Captiui, Comitis Virdunensis, filio (c), quo ipso etiam circa annum MXXIII. sine mascula prole exstincto, *Gothilo* Magnus, frater, non modo in inferiorem Lotharingiam successit, verum etiam anno MXXXIII. mortuo sine liberis masculis Fridrico, superioris Lotharingiae Duce, & illum Ducatum Conradi Salici Imp. beneficio obtinuit (d). Sed fuit hoc illustrissimae familiae fatum, vt, quum Gothilo duos filios superstites haberet, *Gothofredum Magnum*, & *Gothilonem Ignauum*, hic inferiorem Lotharingiam, anno MXLVI. amitteret (e): ille superiore ob perduellionem anno MXLV. similiter priuaretur (f), inferiorem quidem recepturus postea (g), eamque relicturus *Godofredo Gibboso*, sed

non

(x) *Continuator. Reginon. ad ann. DCCCCXXXIX.* Ditmar. *lib.* II. *p.* 338. *sequ.*

(y) *Continuat. Regin. ad an. DCCCXL.*

[z] Idem *ad ann. DCCCCXLI.*

[a] Miraeus *in Not. eccles. Belg. pag.* 692.

(b) Sigebert. *in Chron. ad ann. DCCCCLXXVII.*

(c) Idem *ad ann. MXII.*

(d) Aub. Miraeus *in Notit. Eccles. Belg. p.* 694.

(e) Herm. *Contract. ad ann. MXLV.*

(f) Miraeus *ibid. p.* 693.

(g) Idem *ibid.*

non nisi ad annum MLXXVI, quo tota illa splendidissima familia defecit (h).

§. XV.

Ad LOTHARINGIAM INFERIOREM quod attinet, eius potentiam vel inde aestimes, quod paullatim in alios quamplures Ducatus distracta, omnibus suffecit, & singuli illi Ducatus Principes habuere, rerum gestarum magnitudine celeberrimos. Nimirum Gothofredis, de quibus paullo ante diximus, in Lotharingiae inferioris Ducatu successerat Gothofredus Bullonius (i), captis Hierosolymis conditoque regno Hierosolymitano celeberrimus. Huic Henricus Limburgensis Comes, anno MCI surrogatus est (k): qui quidem ob rebellionem captus, locum anno MCVI. fecit Gothofredo Barbato Brabantino (l), at Ducalem tamen dignitatem, Limburgensi domui semel partam, constanter retinuit. Sic ex vno Lotharingiae inferioris Ducatu nati sunt duo, *Limburgensis* & *Brabantinus*. Postea omnes fere Comites opulentiores illam dignitatem adfectarunt. Anno enim MCCCIX. eam ab Henrico VII. Imp. domo Luxemburgico, facile impetrarunt *Luxemburgenses* (m), quam deinde Carolus IV. eiusdem familiae Imperator anno MCCCLIV. luculento diplomate confirmauit (n). Hos anno MCCCXXXIX. imitati sunt *Geldriae* Comites (o), anno MCCCLVII. *Iuliacenses* (p), *anno* MCCCLXXX. *Montenses*, quamuis alii tunc tantum nouo diplomate stabilitam eam dignitatem velint (q). Denique & Comites *Cliuenses* in ipso concilio Constantiensi ad eamdem dignitatem euecti sunt anno MCCCCXVII. (r) Atque ita Lotharingia inferior sola praeter tot opulentissimos Comitatus, in septem Ducatus paullatim distracta est, & non mediocres eos quidem, sed pinguissimos, & reliquis, qui in Germania magna celebrantur, plerisque facile aequiparandos.

Inferior Lotharingia iterum in varios Ducatus abiit, eosque opulentissimos.

Eeeee 2 §. XVI.

(h) Lamb. Schaffn. *ad an. MLXXVI.*
(i) Sigeb. Gemblac. *ad ann. MLXXXIX.*
(k) Idem *ad ann. MCI.*
(l) Idem *ad ann. MCVI.*
(m) Trithem. *in Chron. Hirsaug. ad ann. MCCCIX.*
(n) *Exstat hoc apud* Meibom. *Script. Rer. Germ. Tom.* III. *p.* 211. Leibnit. *Cod. Iur. Gent. diplomat. Part.* I. *p.* 207.
(o) Leibnit. *ibid. n.* 78. Pontan. *Hist. Geldr. lib. VII. p.* 228.
(p) Trithem. *Chron. Hirsaug. ad an. MCCLVI.* Pontan. *ibid. p.* 270.
(q) Schaten. *Annal. Paderb. lib.* XIV. *pag.* 409.
(r) Trithem. *ib.* ad an. MCCCCXVIII.

§. XVI.

Cur Dux Brabantiae Lotharingiae nomen adfectarit.

Ex his duo sunt, qui Lotharingiae Ducatum titulis suis adscripsere, BRABANTINVS & LIMBVRGICVS, inter quos mira intercessit aemulatio. Quum enim Dux Limburgensis Henricus, qui anno MCI. Ducatum Lotharingiae inferioris loco Godofredi Bullonii erat consequutus, tanti beneficii parum memor, fraena mordere & aduersus Imperatorem hostili animo esse diceretur: illi quidem in captiuitatem detruso anno MCVI. successor datus est Godofredus Brabantinus, Comes Louaniensis; sed cui idem fatum incubuit, quum, electo Lothario Rege, Conrado Sueuo eius aemulo, sese adiunxisset. Ducatu enim spoliatus a Lothario, locum iterum fecit Valeramo, Duci Limburgensi, Henrici filio, non diutius tamen eo honore fruituro, quam quoad viueret Lotharius. Eo enim anno MCXXXVII. defuncto, Conradus Sueuus, nemine obnitente, imperauit, isque pristini amoris memor Brabantino Lotharingiae inferioris Ducatum anno MCXXXVIII. restituit (s). Inde ergo lites, vtraque domo ius suum titulis testante, donec Godofredus III. anno MCLV. ducta Margaretha Limburgensi, Ducatum Lotharingiae & successionem in Limburgico sibi stipulatus, contentioni illi finem imponeret. Familia enim Limburgica exstincta, solus Brabantinus Lotharingiae Ducatus titulo vsus est, donec & illa splendidissima familia deficeret.

§. XVII.

Itemque cur aliquando ius gladium in Imperatorum coronationibus praeferendi sibi vindicaris?

Nescio quo casu euenerit, vt noui isti Duces gladium praeferendi ius in solennibus Regum Germaniae curiis sibi vindicarint, quum illo officio alioquin Saxoniae Electores indubie fungantur. Sane hoc ius anno MCCCLXXVI. in Wenceslai Regis inauguratione adfectauit Wenceslaus, Lotharingiae & Brabantiae Dux, quamuis parum compertum sit, Lotharingiae, Brabantiae, an Luxemburgi Ducatui officium illud adnexum esse existimarit. At successu tum caruit illud Brabantini consilium. Quamuis enim Carolus IV. Imp. neutri Principum bilem moturus, gladium tum a filio Sigismundo, decem annorum puero, praeferri iuberet: litem tamen postea dedit secundum Saxonem, cui illud ius etiam in Aurea Bulla publica lege fuerat concessum(t). Simile ius anno MDXX. sibi adserere conatus est Dux Iuliacensis, quum Carolus V. Aquisgranum solemni pompa intraret. Eam enim vrbem sui territorii esse, sibique ius conducendi competere, caussatus, Saxo-

(s) Sigebert. Gembl. *in Chron. ad ann. MCXXV.*

(t) Aubert. Miraeus *in Notit. eccles. Belg. p. 696. edit. Franc. Foppens. T. I.*

Saxonicum Legatum praecedere volens, primus sese in vrbem recepit (u). At Saxones Caesarem vltra horae quadrantem retinuerunt, ac sic demum Caesarem Aquisgranum intrantem praecesserunt, egregio tum in ipsa arena reperto rem expediendi consilio (x). Procul dubio Brabantinum archiofficii cuiusdam, quod aliquando penes Lotharingiae Duces fuisse diximus, memoria ad hoc audendum induxit. Fortassis etiam vterque sibi perperam persuasit, in Lotharingiae regno non licere Saxoni, quod in reliqua Germania citra controuersiam liceat. Sed aliter fortassis composuissent rationes, si meminissent, & certis Principum familiis iam propria esse illa officia, & in vnum cum Germania imperium, ac veluti corpus, coaluisse Lotharingiam, adeoque nec alios in Lotharingia supremis istis officiis fungi posse, quam quibus semel illa publica lege collata sunt.

§. XVIII.

Lotharingiae superioris seu Mosellanae praerogatiua.

Feliciora fuere Ducatus Superioris Lotharingiae fata, qui non, vt inferior, in varias partes distractus dissectusque est, sed, egregia profecto virtutis praerogatiua, non modo inter innumeras temporum iniurias integer perstitit, & per damna ac per caedes ab ipso duxit opes animumque ferro, sed & maxima subinde cepit incrementa. Nec minus obseruandum, praeclara semper fuisse & etiamnum esse Ducum illorum iura, praeclaras immunitates, quas maximam partem recenset diploma Ferdinandi Regis Romanorum anno MDXLII. Noribergae Antonio, Duci Lotharingiae, concessum, & a Carolo V. ratum habitum, quod quia LIMNAEVS (y) aliique iam ediderunt, nos iam breuitatis studio merito omittimus.

§. XIX.

Nexus eius cum imperio & formula.

Neque iam opus est, fusius inquirere in nexum Lotharingiae cum imperio Romano Germanico. Iam alii id egerunt ea cura, vt otium nobis fecisse videantur, veluti CONRINGIVS (z), MAS-

(u) *Magn. Chron. Belg. ad ann.* MCCCLXXII. *p.* 326. Chifflet. *in commentar. Lothar. Cap. XXIII. p.* 98. Limnaeus *Addit. I. P. Tom. II. ad Lib. III. Cap. X. n.* 28. *& in Obs. ad Aur. Bull. Cap. XXII. Obs.* 3. Diploma Saxoni *tum datum exhibet Lunig. im Reichs-Archiv. Part. spec. P. II. p. 5. sequ.*

(x) Hart. Maurus *de Coronat. Caroli V. apud* Goldast. *in Rational. Const. Imp.* Wagenseil. *de S. Rom. Imp. summis officialib. & subofficialibus Cap. VIII. p.* 50.

(y) Limn. *Iur. Publ. Lib. V. Cap. XI. nu.* 3.

(z) Conring. *de Fin. Imp. lib.* II. *cap.* XXVII.

COVIVS (a), & nuper LVDEWIGIVS (b), Cancellarius Academiae Halenſis. Ex Ferdinandi Regis tabulis paullo ante laudatis adparet, *feuda recognoſcere Duces ſereniſſimos ab Imperio, ipſumque Ducatum eſſe ſub protectione, tutela & defenſione imperii, illos conſerre ad imperii aerarium tertia parte minus, quam vnum ex Electoribus. Cetera Ducatum Lotharingiae eſſe liberum & immunem, es ſolle das Hertzogthum Lothringen, mit ſeinem Anhang ein gantz frey und ingezogen Fürſtenthum ſeyn und bleiben evviglich, und von der Käyſerl. Maj. dem König Ferdinando, auch Churfürſten. Fürſten und Stånden des H. Reichs ein une ingezogen Fürſtenthum, ſuperioritet und Principat erkannt, genennt und gehalten vverden.*

§. XX.

Eius hodierni tituli & inſignia honoris.

Permulta etiam ſunt, quae de titulis & inſignibus honoris Sereniſſimorum Lotharingiae Ducum poſſent moneri, ſi vel temporis, vel chartae anguſtiae hunc excurſum ferrent. Sed quum pleraque profundius atque ex interiore hiſtoria medii aeui eruenda fuerint, veremur, ne in iuſtum opus tunc euaſura eſſet diſſertatio. Sufficiat de MARCHISI titulo monere, eum quidem vulgo repeti a ludis equeſtribus, quos torneamenta vulgo adpellitant, in quibus Dux Lotharingiae a faecialibus prouocari conſueuerit tamquam *Marquis entre les trois Royaumes:* non tamen videri eam ſolam eſſe rationem tituli, quo & alii olim, veluti Flandriae Comites apud OLIV. VREDIVM (c) in diplomatibus & ſigillis vſi ſunt, ſed quod Ducatus ille vere eſſet limitaneus, Franciae occidentali & Arelatenſi regno obiectus. Tales vero prouinciae ſimul Marchionatus vocabantur, eorumque poſſeſſores non modo Duces ſed & *Marchiones*, vel vti iam HINCMARVS (d), ORD. VITALIS (e), RAD. DE DICETO (f) aliique a CAR. DV FRESNE (g) laudati, loquuntur, *Marchiſi* audiebant, ceu a DNI PRAESIDIS FRATRE (h) recte eſt animaduerſum. Paucis vt nos expediamus, non Marchiſi ideo audiunt ſereniſſimi Lotharingiae Duces, quia ita prouocati ſunt a faecialibus ludorum equeſtrium, ſed ita eos prouocarunt faeciales, quia erant *Marchiſi*, id eſt, ad tuendos imperii limites vel praecipue conſtituti.

§. XXI.

(a) Maſcou. *Diſſ. ſingulari edita Lipſ. MDCCXXVIII.*

(b) Ludewig. *Singul. Iur. Publ. pag. 670. ſequ.*

(c) Oliuar. Vred. *de Comit. Flandr. Sigill. pag. 4. & 8.*

(d) Hincmar. *Epiſt. de ord. palat. c. 30.*

(e) Orderic. Vital. *lib. III. p. 481.*

(f) Rad. de Diceto *pag. 680.*

(g) Carol. du Freſne *Gloſ. med. & inf. lat. ſub voce Marchiſus.*

(h) Heinecc. *de veter. Germ. Sigill. Part. I. cap. X. §. XVIII. p. 123.*

§. XXI.

Titulus Regiae Celsitudinis,

Titulus REGIAE CELSITVDINIS tametsi praecipue Regum filiis dari consueuerit, postremis tamen saeculis non denegari consueuit Principibus, qui iure sibi regna vindicant, quamuis iniusto aliorum facto possessione exclusi. Ita Sabaudiae Duci, etiam antequam primum Siciliae, dein Sardiniae regnum adquireret, iste honor habitus est, ob ius, quod in Cyprum sibi vindicat. Digna itaque etiam videbatur Domus Lotharingica serenissima, quae eiusdem honoris ac tituli esset particeps, quum non vnius regni, inprimis vero Hierosolymitani symbola in insignibus, vel honoris, vel memoriae, vel seruandi iuris caussa, praeferat. Sane ea praerogatiua merito donari Domum serenissimam, ipsi fatentur LEOPOLDI Imperatoris augustissimi codicilli, Serenissimo Duci, LEOPOLDO IOSEPHO CAROLO paullo post pacem Rysuicensem eam in rem clementissime concessi.

§. XXII.

Familiae Lotharingicae splendor.

Latus quoque hic sese aperiret campus, maximum illum familiae Lotharingicae splendorem & praerogatiuam inde quoque natam ostensuris accuratius. Antiquitatis vel hoc ipsum est argumentum luculentissimum, quod tanta de eius originibus sunt scriptorum diuortia. Quemadmodum enim Nili caput vel ideo latuit, quod illud in remotissimis Aethiopiae arenis esset indagandum: ita maximarum ac splendidissimarum familiarum origines, quo obscuriores sunt & vulgo ignotiores, eo magis vetustate conduntur. Nobis illud videtur certissimum, Gerardum Alsatium, a quo Ducum Lotharingiae serenissimorum tota augusta familia originem capit, quique primus Lotharingiam circa annum MCXLVIII. felicissimis auspiciis adquisiuit, Principibus sui aeui maximis esse accensendum, quum non solerent tam pinguia feuda nisi Principibus, qui antiquitate generis & gloria maiorum reliquis antecellerent, concedi.

§. XXIII.

Ea eiusdem cum Habsburgica originis.

Si fides habenda ACTIS MVRENSIBVS, cum ab aliis, tum nouissime ab ECCARDO (i) editis, communis fuit Habsburgiorum & Gerardi illius Alsatii origo. Ibi enim diserte legas: *Theodericus Dux Lotharingorum & Chono Comes de Rhinfelden fratres fuerunt. Horum soror fuit Ita, Comitissa de Habsburg, reparatrix huius Murensis coenobii. Genuit autem Theodericus* GERARDVM *Ducem: ille vero genuit Gerardum de Egishem, patrem Vdalrici & Stephani.* Quae

(i) Eccard. *Orig. Habsburgo-Austr. pag.* 203.

Quae si vera sunt, quod iam in medio relinquimus, eadem fuerit familiarum potentissimarum origo. Ab Ita enim Habsburgenses; a Gerardo Duces Lotharingiae descendunt. Alii aliter hunc felicissimarum gentium nexum ostendunt, quorum Circulos iam eo minus turbabimus, quo magis hoc ab instituti nostri ratione abluderet.

§. XXIV.

Vtriusque gentis felicitas in vindicanda vetere Lotharingia.

Periucunda nihilominus ea foret disquisitio, quam aliis relinquere cogimur. Miranda enim ita esset diui numinis prouidentia, quae vtrique augustae serenissimaeque familiae vniuersam, quam late patet, Lotharingiam destinauit, & mira fatorum serie non solum concessit, sed & aliquoties restituit. Inferiorem enim imperio suo complectitur Domus augusta Austriaca; superiorem serenissima Domus Lotharingica. Nec eam fatorum legem turbare potuerunt tot saeuae procellae, quae per tot saecula vtramque prouinciam paene ad incitas redegerunt. Refloruerunt illae semper auspiciis sapientissimorum Principum, & magis magisque quotidie reflorescunt, vt dubitare non possis, quin non modo ad pristinam felicitatem adspiraturae sint, sed & illam longe superaturae.

§. XXV.

Conclusio dissertationis, cum voto pro domo potentissima concepto.

Fausta omnia ac felicia augurati sumus vtrique Domui Serenissimae. Augurio vt respondeat euentus, TE, immortalis Deus, stator felicitatis Augustae, precamur, vt serues Germaniae CAROLVM Imp. serues FRANCISCVM STEPHANVM, Ducem Lotharingiae, cuius de virtute animoque fortunae maximae capacissimo, non aliud luculentius exstare potuisset testimonium, quam quod amorem plane singularem CAROLI VI. Imp. Pii, Felicis, Augusti, Patris patriae, sibi iam inde a prima aetate conciliauit. Hoc amicitiae foedus Tu, Deus, fac sit perpetuum, & non modo vtrique genti potentissimae, sed & vniuersae, qua patet, Europae, auspicatissimum!

DE

ORATIO
DE C. AQVILLIO GALLO,
IVRISCONSVLTO CELEBERRIMO,
seu
EXERCITATIO XXIII.

QVod de hodierno die, qui GALLI, Abbatis, memoriae consecratus est, non modo de plebe homines, sed ipsi fastorum conditores plerique adfirmant, solere eum coelum aduehere frigidius, niues ac pruinas minari, & pigerrimae isti anni parti, qua omnia horrent, obrigescunt ac veluti exanimantur, quodammodo praeludere: id verum esse, in me ipso profecto nunc deprehendo, dum conscendendi hunc superiorem locum, publiceque dicendi necessitatem mihi imponit ipsius huius diei sollemnitas. Nam, qui olim, ita ferente occasione, nescio quo animi ardore ad dicendum inflammabar: iam hodie, aliquid verborum facturus, refrixisse in me illum dicendi impetum, exstinctosque propemodum esse ingenii mei igniculos, animaduerto, adeo vt nec sententias, quibus vos oblectem, facile inueniam, &, repertis quibusdam, selectiora illa verba, illaeque orationis Veneres, quae sese mihi olim vltro offerebant, nunc se subducere plane, ac veluti refugere videantur. Vitio-ne ingrauescentis paullatim aetatis hoc accidat, ingeniumque, tepescente calore naturali, simul tepescere soleat, an ad conspectum horum fascium, quos ego ante hunc diem numquam attigi, animus quodammodo cohorrescat; pro certo vix adfirmauerim, AVDITORES HONORATISSIMI. Id tamen liquido scio, me nescio quo torpore correptum,

reptum, exſpectationi veſtrae minus hodie, quam vmquam, ſatisfacturum. Nihil enim ex me audietis, niſi, quod quotannis fere audiſtis, & cui fortaſſis aures veſtrae iamdudum non minus adſuetae ſunt, quam gallicinio, quo noctis ſilentia rumpuntur,

Excubitorque diem cantu praenunciat ales.

Nimirum, ne nihil dixiſſe videar, occaſionem dicendi rapiam de tempore, & antequam de decreto mihi in proximum ſemeſtre magiſtratu academico ſententiam animi exponam, breuiter diſſeram de GALLO, non illo quidem monachorum patre, cuius cucullum iam alii ſcite ſatis atque operoſe conſuerunt, (quid enim hic ad Edictum?) ſed de alio plane GALLO, quem Roma tamquam oraculum quoddam coluit, cuius limina quotidie paene ante galli cantum frequentiſſima conſulentium turba obſedit, qui denique omnibus ordinis noſtri hominibus incomparabile exemplum reliquit, non modo boni ciuis atque incorrupti iudicis, ſed & iuriſconſulti perfectiſſimi. Quum autem inter veteres iuris conditores inclaruerint plures, eodem Galli cognomine inſignes, veluti AELIVS GALLVS (a), Varronis ac Tullii aequalis, eorumque temporum, Macrobio (b) iudice, doctiſſimus, IVLIVS AQVILA, cui ipſi quoque GALLI cognomen tribuit index iuriſconſultorum, codici

(a) Scripſit AELIVS GALLVS librum doctiſſimum *de verborum, quae ad ius pertinent, ſignificatione*, ex quo vnicum in pandectis fragmentum ſupereſt, puta *l. 157. ff. de verb. ſign.* Laudatur tamen idem liber non modo a Caio in *l. 19. pr. ff. de vſur. & fruct.* & Paullo in *l. 77. ff. de verb. ſignif.* ſed & a Varrone *de Lingua Lat. Lib. IV. p. 9. & Lib. V. p. 55.* Servio *ad Virgil. Georgic. I. v. 264.* & Feſto *paſſim.* Nec alius liber eſt, quem Caecilio Gallo tribuunt Gell. *Noct. Att. XVI. 5.* & Macrobius *Saturnal. VI. 8.* Ex C. enim Aelio facile a ſcribis fingi potuit primum Caelius, deinde Caecilius, ceu recte coniecerunt Ant. Auguſtin. *de nom. propr. pand. p. 16.* & Menag. *in Amoenit. Iur. Ciu. Cap. XXII.* qui *p. 113.* obſerua, Athenaeum etiam *Lib. IV.* laudare *Caecilium Tuberonem*, quum tamen Aelios, non Caecilios, fuiſſe Tuberones, inter omnes conſtet. Simile erroris exemplum obſeruaui apud Sueton. *de illuſtr. Grammat. Cap. II.* vbi contractis praenomine & nomine *Laelius* vocatur, qui paullo poſt adpellatur *L. Aelius Praeconinus*. *Pannonium* etiam illum *Auitum* in *l. 86. ff. de adquir. vel omit. hered.* ſcribarum errore natum ex *P. Antonio Auito*, iam viderunt Alciat. *Parerg. iur. VII. 16.* Muret. *Epiſt. II. 6.* Bynkersh. *Obſ.* III. 7. Nec dubito, quin ex eodem errore ſit *Pantonius* in *l. 2. C. pro ſoc.* & apud Gruter. *Inſcript. p. DCCXVIII.* Alia huius generis exempla notarunt Thom. Reineſ. *ad Inſcript. Claſſ. XVII. 73. p. 838.* & Iac. Perizon. *Animadu. Hiſt. cap. X. p. 446.*

(b) Macrob. *Saturnal. VI. 8.*

codici pandectarum Florentino praemissus (c), & C. AQVILLIVS GALLVS, qui & formula de dolo malo, & stipulatione Aquilliana, & aliis εὑρήμασι iurisprudentiam nostram reddidit locupletiorem: nos, ne forte erretis, in praesenti postremi huius vitam ac virtutes breui oratione ita percensere conabimur, vt quotquot nostrûm ad pulcherrimam aequi bonique artem cogitationes nostras omniaque studia conferimus, ad persequenda pro suo quisque modulo tanti viri vestigia tanto magis omnes incitemur. Vos, HONORATISSIMI AVDITORES, dum hoc agimus, adeste animis, nobisque, nec de viro proletario, nec de rebus inutilibus aut iniucundis, differentibus, non aures modo vacuas, sed attentas etiam mentes paullisper commodate. Nos sane, quoad eius fieri poterit, operam dabimus, ne circumducta oratione vobis taedio esse, aut diem extrahendo proterue abuti patientia vestra voluisse videamur.

Vt vero inde potissimum ordiamur, vnde ipse C. AQVILLIVS GALLVS originem repetiit, vestrûm equidem neminem dubitaturum arbitror, quin ille & generis nobilitate, & gloria maiorum, vnus omnium maxime floruerit. Ostentabat enim gens Aquillia complures virorum non modo consularium ac praetoriorum, sed & triumphalium (d), imagines: ac praeterea iurisconsulti nostri

 aetas

(c) Male Angelus Politianus hunc Iulium Aquilam ob istud *Galli* cognomen cum C. Aquillio nostro confundit, quum tamen & antiquior multo sit noster, quippe qui liberam vidit rempublicam, & a gente Iulia fuerit alienissimus. Quin dubitare licet, an vmquam GALLI cognomen Iulio Aquilae haeserit. In inscriptionibus enim duorum fragmentorum, quae ex eius Responsorum libro in *l. 34. ff. de administr. & peric. tut.* & in *l. 11. ff. de suspect. tut.* supersunt, non aliter vocatur, quam Iulius Aquila. In solo indice Florentino recensentur Γάλλου Ἀκύλα *Responsa*. Vnde V. C. Theod. Gronou. *de Emendat. Pandect. cap. XXV.* acute coniicit, scribae socordia factum esse, ut Aelius Gallus, cuius alioquin in illo indice non fit mentio, cum Iulio Aquilio in vnum vocabulum coaluerit, atque inde natus sit Γάλλος Ἀκύλας. Suspicari tamen malim, ex Γελλίω factum esse Γάλλου, facili errore, maxime eius, cui Gallus Aquillius notior fuerit, quam Iulius Aquila.

(d) In *Fastis Capitolinis* ad annum V. C. 266. laudatur *C. Aquillius Tuscus, Cos.* qui insequente anno ouans de Hernicis in vrbem rediit. Anno V. C. 365. *L. Aquillius Coruus, tribunus militum consulari potestate.* Anno V. C. 494. *C. Aquillius* M. F. C. N. *Consul*, qui triennio post ex Asia triumphauit. Denique & *M. Aquillius*, non cognomine *Florus*, nec superioris filius, ceu Anton. Augustin. *de Famil. Rom. p. 328.* existimat, sed *Gallus*, quique per tempora vix prioris pronepos esse potuit, vti paullo post ex insigni marmore demonstrabimus. Collega is anno V. C. 652. fuit C. Marii, quintum

aetas inciderat in tempora Ciceronis, quibus nondum Graeculi; Syrophoenices, Afri, Illyrii, ciuilis sapientiae sacris initiabantur (e), sed nobilissimi Romanorum illa, tanquam propriam possessionem, tuebantur, & *in latenti retinere*, vt Pomponius (f) ait,

quintum consulis, Siciliamque sortitus prouinciam, confecto bello seruili, ouans inde rediit A. V. C. 654. Insigne eius monimentum, quo & aliae eius res gestae commemorantur, exstat in agro Atinate, quod a Celso Cittadino accuratius descriptum, aeterno operi inseruit Ian. Gruter. *p. CL.* 7. En vero illud:

M'. AQVILIVS. M. F. GALLVS. PROCOS.
VIAM. FECEI. AB. REGIO. AD. CAPVAM. ET. IN. EA. VIA.
PONTHEIS. OMNEIS. MEILIARIOS. TABELARIOSQVE.
POSEIVI. HINCE. SVNT. NOVCERIAM.
MEILIA. ⅼI. CAPVAM. XXCIIII. MVRANVM. ⅼXX.
IIII. CONSENTIAM. CXXIII. VALENTIAM. CⅼXXX.
AD. FRETVM. AD. STATVAM. CCXXXI. REGIVM.
CCXXXVII. SVMA. AF. CAPVAM. REGIVM.
MEILIA. CCCXXI. ET. EIDEM. PRAETOR.
IN. SICILIA. FVGITEIVOS. ITALORVM.
CONQVEISEIVI. REDDEIDIQVE. HOMINES. DCCCCXVII.
EIDEMQVE. ПRIMVS. FECEI. VT. DE. AGRO. POPLICO.
ARATORIBVS. CEDERENT. PAASTORES. FORVM.
AEDISQVE. POPLICAS. HEIC. FECEI.

(e) Factum id esse sub Imperatoribus, docent exempla Saluii Iuliani, *Afri*, Vlpiani & Papiniani, *Syrophoenicum*, Modestini, *Dalmatae*, & aliorum fortassis. Quam frequentes Romam confluxerint Syrophoenices, quantumque ibi arte ac dignitate valuerint, erudite ostendit Eu. Otto *in Papinian. cap. I.* §. *III. pag.* 5. Et nota iam sunt illa Aristidis *Orat. in Rom. pag.* 372. *Tomo I.* Πρόκειται δὲ ἐν μέσῳ πᾶσι πάντα, ξένος δ' οὐδεὶς, ὅστις ἀρχῆς ἢ πίστεως ἄξιος. *Cunctis in medio cuncta patent, nec PEREGRINVS censetur, qui vel magistratu, vel fide dignus est.* Similis fere est obseruatio Herodiani *Hist. VII.* 7. nec praetermittenda, quae in hanc rem erudite disseruit Ez. Spanhem. *in Orbe Rom. Exerc.* II. *cap.* II. Quum itaque demum eo prolapsa esset iurisprudentia, vt & plebeii eam attingerent, vereque de sua iam aetate caneret Iuuenal. *Sat. VIII. v.* 47.

Tamen ima plebe Quiritem
Facundum inuenies. Solet hic defendere caussas
Nobilis indocti: veniet de plebe togata,
Qui iuris nodos & legum aenigmata soluat:

non mireris, peregrinis etiam illam artem patuisse, eosque hac via ad summos in rep. honores, quin ad imperium ipsum esse grassatos.

(f) Ita Pompon. in *l.* 2. §. 35. *ff. de orig. iur.* Similia sunt apud Ciceron. *de Offic.* II. 19. *de Orat. I.* 41. *pro Muraen. cap. XII.* Vnde elegans est obseruatio Merillii *Obs. V.* 23. iuris studiosos sub ingressum disciplinae sese sacramento obstrinxisse. Sed dum id ex *l.* 1. §. 5. *ff. de extraord. cogn.* probat, facile patet, sacramentum illud praecipue ad didactrum pertinuisse, non ad silentium.

ait, *cogitabant*. Quamuis autem permulti, quos ex ea gente gestis in republica honoribus fulsisse legimus, non GALLI, qui, quum essent plebeii, intra equestrem sese dignitatem continebant (g), sed vel FLORI, vel TVSCI, vel CORVI cognominati sint, quorum postremos patricia gloriatos esse origine, inter omnes constat: non tamen existimandum est illico, nouis hominibus, nulloque maiorum ornamento illustribus, accensendum esse C. Aquillium. Maiores enim & is habuerat, non modo tribunicios, quorum vnus lata lege Aquillia, cui & a se nobile ac perpetuum nomen indidit, memoriam sui cum ipsa aeternitate communicauit (h): verum etiam consulares & praetorios. Liuius certe ad annum V. C. DLXXVI. memorat L. AQVILLIVM GALLVM, Fffff 3 Praeto-

(g) De equestri Aquillii nostri dignitate testatur Plin. *Hist. Nat. XVII.* 1. Ceterum plebeios fuisse Gallos, non patricios, vel inde patet, quod plures ex ea familia Tribuni plebis fuerint, & in his *L. Aquillius P. F. L. N. Gallus*, Tribunus pl. anno V. C. DLXXII. de quo Steph. Vin. Pigh. *in Annal. Rom. Tomo II. p.* 330. P. Aquillius Gallus, qui eumdem magistratum gessit anno V. C. DCXVIII. laudatus a Dione Cass. *Hist. lib. XXXIX. p.* 105. & Plutarcho *in Catone min. p.* 780. *Tomo II. Opp.* Contra patricii procul dubio fuere Aquillii *Tusci* & *Corui*, quos summis in rep. honoribus functos vidimus, quum illi nondum cum plebeiis essent communicati. De Aquilliis *Floris* dubium est, patricii an plebeii fuerint, quamuis eorum denarii exstent apud Fulu. Vrsin. *de famil. Rom. p.* 36. *edit. Car. Patini.* Mittimus jam Aquillios *Faustos* apud Reinesf. *Inscr. XVI.* 33. *Aurelios* apud eumdem *Class. I.* 274. *Fabios*, *Iustos*, *Orfitos*, *Priscos*, *Veientones*, *Proculos*, *Melas*, *Valenses*, *Paterculos*, *Secundos*, *Aquilinos*, *Saturninos*, *Sabinos*, quorum passim fit mentio in lapidibus Gruterianis, quamvis horum plerique sub Caesaribus, quum magna iam facta esset gentium familiarumque Romanarum confusio, vixisse videantur. Recte ergo Ant. Augustin. *de fam. Rom. p.* 318. obseruat, Aquillios, (quod in aliis quoque gentibus Romanis fieri solebat,) alios *patricios*, alios *plebeios* fuisse.

(h) De auctore huius legis incerta omnia. Ian. Vinc. Grauina *de Orig. iur. ciu.* §. *LX. p.* 97. eam tribuit iurisconsulto nostro, quum tamen multo ante Ciceronis tempora celeberrima fuerit, ceu docuimus *Antiqu. Rom. IV.* 3, 4. *p.* 181. *edit. nouiss.* vbi & coniecturam nostram de legis auctore exposuimus, cuius nos ne nunc quidem poenitet, quum certiora ne quidem viri doctissimi dederint, veluti Balduin. *de Lege Aquil. pag.* 218. *sequ.* & Ger. Noodt. *ad Leg. Aquill. cap.* 1. *p.* 137. *Tom.* 1. *Opp.* Quin prior, quod mireris, nodum in scirpo quaerens: *Aquilliam*, inquit, *gentem non ignobilem Romae fuisse scio, sed quum patricia potius, quam plebeia, fuisse videatur, non videtur ad eam referendus Aquillius, huius legis lator, qui tribunus plebis fuit. Notus est noster C. Aquillius Gallus, iurisconf. eiusque & pater, qui Cos. fuit anno vrbis* DCLII. *& auus, qui fuit Cos. anno* DCXXIV. *sed ex alia gente Aquillia fuit is, de quo nunc quaerimus.* Quasi vero non vna eademque gens patricias plebeiasque habere potuerit familias.

Praetorem (i) qui Siciliam sortitus, eam prouinciam difficillimo tempore quietam dictoque audientem habuit. Et hic quidem pater iurisconsulti nostri fuerit, si acu rem tetigisset VAL. GVIL. FORSTERVS (k). At vero in eo quoque, sicuti in plerisque aliis, ratio fugit bonum Forsterum, quo neminem vmquam sinistrioribus auspiciis ad hoc studiorum genus animum adpulisse, arbitramur (l). Multo profecto verosimilius est, quod coniecit IOANNES BERTRANDVS (m), Aquillium nostrum patre vsum esse M. AQVILLIO GALLO, Cos. quem fasti Capitolini anno V. C. DCLII. Procos. de seruis fugitiuis ouantem, ex Sicilia rediisse perhibent: quandoquidem huic diuinationi & ratio temporum, & Galli cognomen, quod ipse sibi in marmoribus tribuit, omnino suffragantur. Sed quid tandem attinet, plura eam in rem dicere, & in splendidos Aquillii nostri natales inquirere operosius? Egregium profecto est atque honorificum, dispositas per atria fumosas maiorum imagines numerare: sed iis demum, qui virtute sua rebusque praeclare gestis nouum illis splendorem circumfundunt, non istis, qui desciscentes a maiorum virtutibus, se ipsos veluti ordine ac tribu mouent, tamquam illa nascendi sorte illisque generis sui proauctoribus indignissimos. Non sicuti gemmis a loco, vbi natae sunt, ita hominibus pretium a solis incunabulis accedit. Virtus est, quae nobilitatem absoluit, ac perficit. Hunc ei splendorem, hanc veluti polituram accedere oportet, vt ne generis antiquitas oneri potius sit, quam honori atque ornamento. Ipsa gens Aquillia, ex qua noster prodiit, tristia eius rei vidit exempla (n). Quae enim tam laetum virorum maximorum prouentum

(i) Liu. XLI. 18. & 19.

(k) Forster. *Hist. iur.* II. 34. Sed recte Rupert. *ad Enchirid. Pompon.* III. 8. *p.* 394. *Aquillii Galli genus non recens in rep. L. enim Aquillium Gallum Praetorem inuenimus apud Liuium in an.* V. C. DLXXVII. *quem Forsterus vel patrem vel auum putat C. Aquillii Galli, ICti nostri. Nos ob temporis rationem vix auum fuisse credimus, multo minus patrem. Noster enim cum Cicerone Praetor factus* A. V. DCLXXXVII. *vt patet ex Cluentiana, illo ipso anno habita.*

(l) Obseruarunt hoc iam pridem viri doctissimi. Plagii hominem accusat Rittersh. *ad Leg. XII. Tab. cap. VI.* *p.* 14. Eiusdem oscitationem & [illegible] grauiter redarguunt Rupert. *ad Enchirid. Pomp. pag.* 301. Struu. *proleg. Hist. iur.* §. *XXII.* *p.* 44. Eu. Otto *in praefat. Tomi* III. 1. *Thesaur. Iur. p. XVII. sequ.*

(m) Bertrand. *de Iuris perit. II. 9. p.* 184.

(n) M. Aquillium IIII. virum vel II. virum potius sacris faciundis a Tarquinio Rege insui culleo iussum ob euulgatas sortes Sibyllinas, tradit Dionys. Halicarn. IIII. *p.* 260. Ἀκύλιον enim ibi legendum esse pro Ἀπίλιον, iam dudum

uentum dedit, eadem & quaedam dedecora nominis sui produxit, Aquillios nempe, illa nascendi felicitate indignissimos, qui sacrilegii insidiarumque patriae nefarie structarum poenas grauissimas non sine ignominia dederunt. Noster, ne plus maioribus, quam ipsi maiores, debere videretur, adhuc dum adolescens ad praeclara quaeuis maiorum exempla se totum composuit (o): quumque non ignoraret, artes ciuiles ac forenses plurimum in ciuitate & laudis & gratiae habere, & iurisprudentiam in primis adolescentibus Romanis, ad maiora nitentibus, decus ac robur esse, huic potissimum arti indolem viuidissimam adplicuit, imbutusque litteris, quibus illa aetas ad humanitatem institui solet, (p) totum se Q. Mucio Scaeuolae, Pontifici maximo, formandum dedit, viro, vt Ciceronis (q) verbis vtamur, omnium & disciplina iuris eruditissimo, & ingenio prudentiaque acutissimo, & oratione maxime limato atque subtili, iurisperitorum eloquentissimo, eloquentium iurisperitissimo. (r) Videbatur id sane Muciis quasi a natura

dudum viri docti obseruarunt. Idem Dionys. *lib. V. p. 283. seq.* nec non Liuius II. 4. & Plutarch. *in Poplic. p. 98.* describunt supplicium, quod Brutus primus Cos. ab Aquilliis adolescentibus sumsit, qui cum Vitelliis ipsisque Bruti filiis de reducendo Tarquinio consilia inierant, a Vindicio, Vitelliorum seruo, proditi, de quo in *l. 2. §. 24. ff. de orig. iur.*

(o) An vero & in excolenda iurisprudentia maiorum habuit exempla? Non dubito, quamuis hic taceant scriptores veteres. Commune enim hoc erat adolescentulorum reip. destinatorum studium. Equidem noui ICti, Aquillii Flori, notitiam sibi eruisse ex vetusto lapide visus est Fulu. Vrsin. *in Not. ad Ciceron. Philipp. II.* Sed lapis, quem integrum dedit Gruter. *Inscr. p.* DCLII. *6.* ita se habet:

L. AQVILLIVS.
IVRECONSVLTI. L.
GEMELLVS.
SEXTIA Ↄ. L. FLORA.
L. AQVILLIVS. L. L.
RVFIO.

Nullus ergo hic L. Aquillius Florus, ICtus, sed L. Aquillius Gemellus, iurisconsulti nostri libertus, ceu & Rupertus obseruauit *ad Enchirid. Pompon. p. 396. & ad Valer. Max. p. 476.*

(p) Eloquentiae ceterisque artibus liberalibus operam dedisse C. Aquillium, Io. Bertrand. *de Iurisper. II. 9.* probat ex Ciceron. *Brut. cap.* XLII. vbi de Ser. Sulpicio: *Sed adiunxit etiam*, inquit, *Ser. Sulpicius & litterarum scientiam & loquendi elegantiam, quae ex scriptis eius, quorum similia nulla sunt, facillime perspicitur. Quumque* DICENDI *caussa duobus peritissimis operam dedisset, L. Lucilio Balbo & C. Aquillio Gallo: &c.* Sed in omnibus codicibus pro *dicendi caussa* legitur *discendi caussa*, & ex consequentibus facile patet, Sulpicium duumuiros istos non eloquentiae, sed iurisprudentiae caussa audiuisse. Verumtamen ne opus quidem est vllo testimonio, quum veteres omnes eloquentiae studia cum iurisprudentia coniunxisse, satis constet.

(q) Cicer. *de Orat. I. 39.*

(r) Non modo loco citato hoc e-

lo

natura datum, vt iuris ſcientia praecellerent omnibus, illudque familiae ſuae decus, tamquam proprium ac gentile bonum, diutiſſime tuerentur (s). Neſcio tamen, an non Mucios ipſos longe ſuperarit Q. ille Mucius, pontifex maximus, iuris ciuilis intelligentia atque omni iurisprudentiae genere praeſtantiſſimus, cuius ianua ac veſtibulum maxima quotidie frequentia ciuium ſummorumque hominum celebrabatur. Hunc itaque potiſſimum Aquillius ducem ſibi ad interiorem iurisprudentiam elegerat: hunc non quidem ex cathedra iura interpretantem, ſed inter reſpondendum ſtudioſos admittentem (t), ſectabatur vnice: ab huius latere, quoad liceret, ſibi numquam diſcedendum putabat. Cuius quidem

logium Mucio tribuit Cicero, ſed & in *Bruto cap. XXXIX.* At Pomponius *in l. 2. §. 40. ff. de orig. iur.* Licinium Craſſum, Mucii fratrem, a Cicerone hoc elogio ornatum, ait. Hinc Criticorum turbae, quibuſdam poſtrema verba plane expungentibus, aliis eadem loco mouentibus, quaſi ad ſequentem paragraphum pertinentia. Vid. Rupert. *ad Pompon. Enchirid. pag.* 383. *ſequ.* Sed nos quidem nihil mutamus. Idem enim Cicero, qui hoc elogio ornat Mucium, *ICtorum diſertiſſimum* vocaſſe etiam potuit P. Licinium Mucianum in libris, qui interciderunt, at viſi ſunt Pomponio, vti recte vidit V. A. Corn. van Bynkersh. *in l praetermiſſ. pag. 69. ſeq.*

(s) Quatuor ex Mucia gente celebrantur iuriſconſulti doctiſſimi, quorum ſtemma iam dedit Rupert. *ad Pompon. Enchirid. pag.* 389. Ex eo ſequentia excerpere iuuat:

Q. Mucius Scaeuola, Praetor, A. V. C. CCCCLXXXVIII. Liu. XXIII. 24.30.

- Q. Mucius, Q. F. P. N. Scaeuola Praetor A. V. DLXX. Liu. XL. 44. Coſ. anno V. C. DLXXIX.
  - Q. Mucius, Q. F. Q. N. Scaeuola, Augur, Coſ. anno V. C. DCXXXVI. *legum clariſſimus ac diſertiſſimus vates.* Val. Max. VIII. 12.
- P. Mucius Q. F. P. N. Scaeuola, Praetor A. V. DLXXIV. Liu. XL. 44. Coſ. A. V. DLXXVIII. eodem anno triumphans de Liguribus.
  - P. Mucius, P. F. Q. N. Scaeuola, Pontifex maximus, qui *ius ciuile* cum Manlio & Bruto *fundaſſe* dicitur in *l.* 2. §. 39. *de Orig. iur.*
    - Q. Mucius, P. F. P. N. Scaeuola, Pontifex Max. ICtorum ſua aetate celeberrimus, & C. Aquillii noſtri præceptor, de quo in *l.* 2. §. 41. *ff. eod.*
  - P. Licinius Mucianus, P. Pontificis frater naturalis, ſed adoptatus a P. Licinio Craſſo, Coſ. anno V. C. DLXXVIII. iuris peritorum diſertiſſimus. *l.* 2. §. 40. *ff. de orig. iur.*

(t) Quamuis enim viri nobiles eo tempore ſe nemini ad docendum darent: reſpondendo tamen conſulentibus ſtudioſos audiendi docebant, teſte Cic. *in Brut. cap. LXXXIX.* & *in Orat. cap. XLI.* Et hinc eſt, quod teſte M.

dem induſtriae ſuae quantum ille fructum per omnem vitam ceperit, vel id argumento eſt, quod quum ad eumdem Scaeuolam & alii erectiſſimae indolis iuuenes diſcendi cauſſa confluerent, veluti L. Lucillius Balbus, Sex. Papirius, C. Iuuentius, ipſique, quos primo loco nominari oportebat, M. Tullius Cicero, & T. Pomponius Atticus (u), hiſce tamen condiſcipulis omnibus, iuris peritia ſaltim, longe antecellere viſus ſit Aquillius, quem & Pomponius (x), inter Mucii auditores praecipuae auctoritatis fuiſſe, teſtatur. Tanto ſcilicet ſtudio, tantaque animi contentione olim iurisprudentiam addiſcebant adoleſcentes nobiliſſimi ac reipublicae deſtinati, quum in illa legum paucitate plana omnia, ac dilucida eſſent. Hodie, quando euerſa reipublicae Romanae facie, auctoque in immenſum aliarum ſuper alias coaceruatarum legum cumulo, pleraque caligine denſiſſima obruta, ac veluti ſepulta iacent, nemo fere eſt, qui ſeuera lege proficere cupiat, nemo, qui ſe ad virorum doctiorum exempla componat: ſed vt quisque prima artis elementa vel ab alio explicari audiuit, vel domi, temporis fallendi cauſſa, perfunctorie aliquando luſtrauit, ita extemplo ſibi ipſo Mucio videbitur peritior, neque dubitabit fortaſſe, ſi quis ipſi ſtomachum mouerit, intra triduum iurisconſultum profiteri. Aſt hanc quidem Camarinam iam non mouebo, AVDITORES HONORATISSIMI. Redeo potius ad Aquillium noſtrum, qui a principe aetatis ſuae iurisconſulto ita perdidicerat

M. Seneca *Controu.* IX. ICtorum diſcipuli *contumeliae cauſſa a deridentibus vocati ſint AVDITORES, deinde autem in vſu verbum eſſe coeperit, & promiſcue poni pro diſcipulo auditor.* Hoc enim ſenſu auditores Mucii Balbi, Galli, Cornelii Maximi Sabini in *l.* 2. *ff. de orig. iur.* Seruii in *l.* 6. *ff. de dot. praeleg.* pro diſcipulis dici, eleganter obſeruauit Iac. Cuiac. *Obſ.* XXVII. 4.

(u) Hos C. Aquillii auditores, praeterquam Ciceronem & Atticum, recenſet Pomponius *l.* 2. §. 42. *ff. de orig. iur.* Verum & hos addendos eſſe, certiſſimum eſt. Audiuerat Cicero primum Q. Mucium Saeuolam, Augurem, vti ipſe narrat *in Bruto cap.* LXXXIX. Poſtea eo mortuo ad Q. Mucium Scaeuolam, pontificem max. ſe contulit, condiſcipulumque ibi habuit T. Pomponium Atticum, ceu hic ipſe teſtatur apud Ciceron. *de Legib.* I. 4. Conferri meretur Franc. Fabric. *in Hiſtor. Ciceron. ad ann.* V. C. DCLXV.

(x) *d. l.* 2. §. 42. *ff. de orig. iur.* Nec parcius Aquillium laudant auctores alii. Cicero enim *pro Caecina cap.* XXII. eum vocat *hominem prudentem & modeſtum*: in *Bruto cap.* XLII. *hominem acutum & exercitatum.* Nec minore elogio eum proſequitur Valer. Max. VIII. 2. 2. qui eum adpellat *virum maximae auctoritatis, & ſcientia iuris excellentem.* Quanto vero hoc condiſcipulo minor M. Tullius Cicero? quem, quantumuis de iurisperitia ſua gloriantem, parum in ea arte praeſtitiſſe, luculenter demonſtravit V. A. Corn. van Bynkersh. *in Praetermiſſ. p.* 83. *ſequ.*

cerat iurisprudentiam, vt ipſe paullo poſt princeps iurisconſultorum, conſentiente omnium iudicio, haberetur, &, ſiue de iure reſponderet clientibus, ſiue de arte nouis inuentis locupletanda illuſtrandaque cogitaret, ſiue praeeſſet iudiciis cauſſasque cognoſceret, ſiue denique docendo ſcribendoque bene de poſteris mereri vellet, non modo ceteros omnes, verum etiam ſe ipſum, quodammodo ſuperare videretur. Reſpondendo de iure tantam conſequutus erat celebritatem, vt eius domus, quam, teſte PLINIO (y), in colle Viminali omnium pulcherrimam habuit, veluti totius oraculum eſſet ciuitatis. A quonam enim ciues rerum ſuarum incerti ſibi conſilium libentius petiiſſent, quam ab eo viro, cuius prudentiam, vt CICERO ait, populus Romanus in cauendo, non in decipiendo, perſpexerat? qui iuris ciuilis rationem numquam ab aequitate ſeiunxerat? qui tot annos ingenium, laborem, fidem ſuam populo Romano promtam expoſitamque praebuerat? qui ita iuſtus & bonus vir erat, vt natura, non diſciplina, conſultus eſſe videretur, ita peritus ac prudens, vt ex iure ciuili, non ſcientia ſolum quaedam, verum etiam bonitas, nata videretur? cuius denique tantum erat ingenium, ita promta fides, ut, quidquid inde haurires, purum liquidumque haurire te ſentires (z)? Erant eo tempore, qui parum regerent iurisprudentiae artiſque oratoriae fines, ac proinde ſaepenumero oratores inauſpicato conſulerent, quos iurisperitum aliquem adire oportuiſſet. Vtriuſque officia primus Aquillius noſter prudentiſſime ſecreuit. Quoties enim aliquem non de iure ambiguo, eiuſque ad factum adplicatione, ſed de facto ipſo conſulentem audiebat: *Nihil*, inquiebat, *hoc ad ius*; *ad Ciceronem.* (a) Accedit, quod quum L. Lucillius Balbus, ad quem tunc ſimiliter magnus hominum concurſus fiebat, in reſpondendo eſſet paullo tardior, nec vllum conſilium, niſi diu multumque ſecum agitatum expenſumque depromeret, Iouique Hammoni, qui non niſi diuturno

(y) Plin. *Hiſt. Nat. XVII.* 1. *Domus Craſſo magnifica, ſed aliquanto praeſtantior in eodem palatino Q. Catuli, qui Cimbros cum C. Mario fudit. Multo vero pulcherrima conſenſu omnium aetate ea in colle Viminali C. Aquillii, equitis Romani, clarioris illa etiam, quam iuris ſcientia, cum tamen obiecta Craſſo ſua eſt.* De eadem Aquillii domo ſplendidiſſima videndus P. Victor *de vrbis Romae regionibus & locis Reg. V.*

(z) Cic. *pro A. Caecina cap.* XXVII.

(a) Cic. *Topic. ad Trebat. cap. XII. Admonet autem hic locus, vt quaeratur, quid ante rem, quid cum re, quid poſt rem euenerit? Nihil hoc ad ius: ad Ciceronem, inquiebat Gallus noſter, ſi quis ad eum tale quid retulerat, vt de facto quaereretur.*

diuturno clamore inconditoque matronarum carmine prouocatus, oracula ſorteſque nutu edebat, ſimilis quodammodo videretur: Aquillio noſtro ſeſe omnia tam facile ac veluti ſua ſponte offerrent (b), vt ex tripode & cortina loqui & tunc etiam, quando in arena capiendum eſſet conſilium, omnia diu multumque ſecum expendiſſe crederetur. Non ſolum autem conſulentibus ſingulis adſidue ſeſe dabat Aquillius, ſed & nihil faciebat reliqui, vt iurisprudentiam permultis rebus, a ſe ſubtiliter & praeclare inuentis, redderet locupletiorem. Eſt quaedam huius pulcherrimae ſcientiae pars praeſtantiſſima, quam HEVREMATICEN veteres adpellabant, quae remedia expromit, quibus vel nimius iuris ciuilis rigor ad aequitatem naturalem inflectitur, efficiturque, ne ſummum ius in ſummam iniuriam euadat, vel in agendis contrahendiſque rebus aliorum ſubterfugia ac fraudes prudenter caveantur. (c) Quum enim ad circumueniendos alios tam ingenioſa plerumque ſit hominum improbitas, vt, qui cauet, ne decipiatur, etiam vix caueat, dum cauet, & cauiſſe ſibi ratus, ipſe ſaepe cautor captum ſe ſentiat, ac praeterea ſatius ſit omnino, ab initio ius ſartum tectum ſeruare, quam vulnerata cauſſa quaerere remedium: illa cauendi facultas adeo non abeſſe poſſe a iurisconſulti perſona videbatur, vt CICERO (d), in ea potiſſimum eius prudentiam elucere, exiſtimaret. Cui & PLAVTVS (e) ſuffragatus:

 Hic

(b) Cic. *in Bruto cap.* XLII. *Quum Ser. Sulpicius diſcendi cauſſa duobus periſſimis operam dediſſet, L. Lucillio Balbo & C. Aquillio Gallo: Galli, hominis acuti & exercitati promtam in agendo & in reſpondendo celeritatem ſubtilitate diligentiaque ſuperauit; Balbi, docti hominis, in vtraque re conſideratam tarditatem vicit expediendis conficiendisque rebus. Sic & habet, quae vterque eorum habuit, & expleuit, quod vtrique defuit.*

(c) Heurematicae iurisprudentiae id vnicum officium tribuit V. A. Henr. Brenkmannus *Diatrib. de Euremat. cap.* I. §. III. *p.* 9. quod nimium iuris ciuilis rigorem ad aequitatem naturalem inflectat: ſed addendum eſſe & alterum, nempe quod aliorum fraudes detegat; patet ex loco Ciceronis *pro Muraen. cap.* XII. *Tu caues, ne tui conſultores; ille, ne vrbes & caſtra* CAPIANTVR. Vbi ſane *cauere, ne quis capiatur*, non eſt iuris rigorem inuentis verborum fraudibus ad aequitatem inflectere & reducere, ſed conſulentes tutos ab aliorum fraudibus praeſtare.

(d) Hinc iurisconſultorum eſſe CAVERE, in eoque praecipuum fere eorum officium conſiſtere, vbique prope innuit Cicero, veluti *de Offic. I.* 19: *de Orat.* I. 48. *pro Muraena cap. IX.* Elegans in primis eſt adluſio in epiſtolis *ad Familiar. VII.* 6. vbi Trebatium, in Gallia ſtipendia merentem, iubet *cauere ab eſſedariis, dum ceteris cauere didiceris.* Ouid. *de arte am. v.* 83.

Illo ſaepe loco capitur conſultus amore:
Quique aliis CAVIT, non cauet ipſe ſibi.

(e) Plaut. *in Epid. Act. II. ſcen. II. v.* 107.

Hic poterit, inquit, CAVERE *recte*, *iura qui & leges tenet.* Hanc itaque vtilissimam saluberrimamque iurisprudentiae partem sibi in primis perpoliendam sumserat C. Aquillius, idque eo felicius perficiebat, quo celeriore esset ad inueniendum, quod e re esset, ingenio. Ea sane ingenii vbertas nobis peperit stipulationem Aquillianam, cuius ope per acceptilationem, ceteroquin ad solas verborum obligationes pertinentem, reliquas etiam obligationes omnes ipso iure solui posse, docuit (f): formulam atque actionem de dolo malo, omnis fraudis euerriculum (g): postumos Aquillianos, id est, formulam, nepotes postumos heredes instituendi substituendique (h): ius de postumis ad patrui hereditatem admittendis (i): ius illud accrescendi, quo heres, ex parte scriptus, in solidum fit heres (k), & quae sunt eiusdem generis alia. Huiusmodi enim permulta excogitauit artique nostrae adstruxit Aquillius, eo omnia referens, vt beneficia iuris cum quam plurimis communicarentur, eaque, quae molestiora viderentur, oneri essent quam paucissimis. Ad quem eumdem finem & definitiones ac decisiones pleraeque, quae Aquillio nostro in iure tribuuntur, comparatae sunt, veluti, quae ille de littoribus, de seruitute oneris ferendi, de dolo malo, de rutis caesis, ac de interpretatione denique legatorum, similibusque negotiis, tradidit (l), quaeque tanto impuden-

(f) Quum nihil tam naturale sit, quam eodem modo quidque dissolui, quo colligatum est, adeoque verborum tantum obligationes verbis tolli possint: *l.* 35. *ff. de reg. iur.* sequebatur, vt acceptilatio ad solos contractus verbales pertineat. *l.* 8. §. 3. *ff. de acceptilat.* At Aquillius Gallus modum reperit, quo quaeuis obligatio, ex quacumque caussa orta, nouando primum in stipulationem deduci, ac deinde acceptilatione solui posset. Formulam habemus §. 2. *Inst. quib. mod. soll. oblig. & l.* 18. §. 1. *ff. de acceptil.* quam post Barn. Brisson. *de Solut. & liberat.* nos quoque illustrauimus in *Antiqu. Rom. lib.* III. *tit. XXX.* §. *XII.*

(g) Cic. *de Natur. Deor.* III. 30. & *de Offic.* III. 13. Formulam habemus *l.* 1. §. 1. *ff. de dolo mal.*

(h) Hanc quoque formulam habemus *in lege damnata Gallus* 29. *pr. ff. de liber. & post. hered.* Eodem exemplo excogitatae formulae de postumis Velleianis, *l.* 29. §. 12. 13. 14. *ff. eod.* Iulianis, *l.* 29. §. 15. *ff. eod.* & Cornelianis in *l.* 15. *ff. de iniust. rupt. irrit. fact. test.* nisi forte antiquior sit horum origo, quam Aquillianorum.

(i) L. 127. *ff. de legat.* 1.

(k) L. 74. *ff. de hered. instit.*

(l) Huc pertinet definitio littorum apud Cic. *in Topic. cap. VII.* & Quinctilian. *Inst. Orat. V. vlt.* nec non definitio doli mali apud Cicer. *de Offic.* III. 14. immo & variae decisiones de rutis caesis, in *l.* 17. §. 6. *de act. emt.* de seruitute oneris ferendi in *l.* 6. *ff. si seru. vind.* de interpretatione legatorum in *l.* 30. *ff. de legat.* 1. *l.* 77. *ff. de verb. oblig. l.* 29. §. 1. *ff. de legat.* 3. *l.* 32. §. 1. *ff. de aur. arg. mund. ornam. l.* 39. *ff. de statu liber.* denique de aedibus incendii defendendi caussa intercisis in *l.* 7. §. 4. *ff. quod vi aut clam.*

pudentius a quibusdam reprehenduntur, quanto minus illi censores, vitio & sine suffragio populi creati, ad haec sublimiora vmquam adspirarunt. Vtinam vero Aquillius noster, vt vt a veri Numinis cognitione alienus, in ruborem daret rabulas quosdam, Christiano nomine impudenter sese iactantes, qui illam cauendi solertiam non in quodam ingenii acumine, sed in astutia ac calliditate, positam esse arbitrantur: qui IOANNEM quemdam DE DEO, vel LVDOVICVM ROMANVM, vel BARTHOLOMAEVM CAEPOLLAM (m) imitati, cautelas, quas vocant, comminiscuntur, quibus & prudentissimi decipiantur: qui denique dolos non dolos putant, nisi astu colantur, ac proinde tum demum sibi videntur quam maxime acuti, si fraudes fraudibus, malefacta malefactis texerint, ne perpluant scilicet. O miserum vero ac detestabile cautionum genus, aduersus quod bono viro nouis opus sit cautionibus! O artem pudendam ac turpissimam, quam, vt salse ait TAVBMANNVS (n), *sibi hodie praeripiunt exleges quaedam belluae, ac iuris stulti, qui iurisconsultorum titulo fastidiunt, & cauillant, dum cauere nesciunt.* Quanto vero hisce Christianis scilicet iurisconsultis religiosior Aquillius noster, cuius prudentiam populus Romanus in cauendo, non in decipiendo, perspexerat? qui praeclarum, quod nactus fuerat, ingenium, non in id sibi datum existimabat, vt circumueniret alios, sed ne alii circumuenirentur? qui denique nihil faciebat reliqui, vt hominum improbitati, quoad eius fieri posset, neruos omnes incideret? In tam numerosa viri prudentissimi laude nescio, an haec postremo loco ponenda sit, quod & in iudicando sui fuerit simillimus, & nec prius quidquam habuerit, nec antiquius, quam vt cum nefariorum hominum malitia nobilissimum ac perpetuum bellum gereret. Erat tum tempus, AVDITORES HONORATISSIMI, quum nondum iudiciis praeficerentur, nisi qui boni viri essent, speciminaque virtutis edidissent luculentissima. Eoque fiebat, vt non mo-

 do

(m) Plures eiusmodi cautelarum, vt vocant, scriptores exstant, veluti praeter tres illos supra recensitos Io. Dilectus Gualdensis, Thomas Ferratius, M. Ant. Blondus, de quibus Io. Wolphg. Freymon. *in Indice Auctor. fol. m.* 122. Quamuis vero horum operam magni semper fecerint rabulae, quibus vnice ob oculos est illud Virgilii Aeneid. II. v. 390.

Dolus an virtus, quis in hoste requirat?

quam improbae tamen pleraeque illae cautiones sint, exemplis ostenderunt Stryk. *Caut. Contr.* I. 1. 8. & Schilter. *Exerc. XV.* 31. *sequ.*

(n) Taubmann. *ad Plaut. Epidic. II.* 2. v. 107.

do in iure nostro (o) iudices veluti proprio nomine boni viri adpellentur, sed & parentes olim, liberis praecepta virtutis atque officii tradituri, exempla ex ornatissimo illo iudicum ordine potissimum sumerent, veluti Horatii poëtae (p) pater, qui quoties ad verae laudis studium excitabat filium,

---- Siue iubebat,
Vt faceret quid; habes auctorem, quo facias hoc;
Vnum ex iudicibus selectis obiiciebat.

Talem prisci exempli atque exploratae sanctitatis iudicem iure dixerimus C. AQVILLIVM nostrum, cuius nec ingenio flexanimis oratorum eloquentia tenebras obiicere, nec religionem vel gratia vel odium peruertere vmquam potuit (q). Eo caussam cognoscente, adeo expauescebat improbitas, adeo erigebatur oppressa innocentia, vt CICERO (r), qui tum primum P. Quinctii patrocinium susceperat (s), cum non dubitarit his verbis compellare: *Quod si tu iudex nullo praesidio fuisse videbere contra vim & gratiam solitudini atque inopiae: si apud hoc consilium ex opibus, non ex veritate, caussa pendetur: nihil est iam sanctum & sincerum in ciuitate, nihil, quod humilitatem cuiusquam grauitas &*

(o) L. 137. §. 2. *ff. de verb. oblig. Et magis est, vt totam eam rem ad iudicem, id est, VIRVM BONVM, remittamus.* Horat. *Epist. I. 16. v. 40. sequ.*

VIR BONVS est quis?
Qui consulta patrum, qui leges iuraque seruat:
Quo multae magnaeque secantur iudice caussae.

(p) Horat. *Sermon.* I. 4. *v.* 123.

(q) Sane inter aequissima iudicia & Aquillianum refert Valer. Max. VIII. 2. 2. *Notum suis temporibus iudicium commemoraui: sed nec quod relaturus quidem sum, obliteratum est silentio. C. Visellius Varro, graui morbo correptus, trecenta millia numúm ab Otacilia Laterensi, cum qua commercium libidinis habuerat, expensa ferri sibi passus est, eo consilio, vt, si decessisset, ab heredibus eam summam peteret, quam legati genus esse voluit, libidinosam liberalitatem debiti nomine colorando. Euasit deinde Visellius ex illa tempestate aduersus vota Otaciliae. Quae offensa, quod spem praedae sua morte non maturasset, ex amica obsequenti subito districtam foeneratricem agere coepit, numos petendo, quos, vt fronte inuerecunda, ita inani stipulatione captauerat. De qua re C. Aquillius, vir magnae auctoritatis & scientia iuris ciuilis excellens, iudex addictus, adhibitis in consilium principibus ciuitatis, prudentia & religione sua mulierem repulit. Quod si eadem formula & Varro damnari & aduersaria potuisset, eius quoque non dubito quin turpem & inconcessum errorem libenter castigaturus fuerit. Nunc priuatae actionis calumniam ipse compescuit, adulterii crimen publicae quaestioni vindicandum reliquit.*

(r) Cicero pro *P. Quinct. cap.* 1.

(s) Gell. *Noct. Att. XV.* 28. Euseb. *in Chron. n.* 1930.

& virtus iudicis consoletur. Certe aut apud te, & eos, qui tibi adsunt, veritas valebit : aut ex hoc loco repulsa vi & gratia, locum, vbi consistat, reperire non poterit. Denique & docendo scribendoque non minorem sibi laudem, quam caussas cognoscendo, peperit iurisconsultus noster, qui, vt ad vtrumque laborem eo expeditior esset, subinde siue in Cercinam, insulam, Africano littori vicinam, siue, quod magis crediderim, Caecinam, Hetruriae oppidum, secessit, ibique & studiosos audiendi admisit, & libris scribendis totum se dedit (t). Erat ille mos nostri ordinis hominibus, vt forensia negotia otio litterario dispungerent, & aliquam anni partem vel ruri, vel in alio quodam secessu, ita transigerent, vt vere dicere possent, numquam se minus otiosos esse, quam dum otiosi viderentur. Ita sane Antistius Labeo annum partitus, sex mensibus Romae cum studiosis fuisse, sex mensibus secessisse, scribendisque libris, quorum CCCC volumina reliquit, dedisse operam fertur (u). Ita & Aquillius, temporis aliquantulum negotiis forensibus molestoque respondendi labori suffuratus, in amoeniore illo qualicumque secessu sibi & Musis vixit, docendoque & scribendo seuit arbores, futuris demum saeculis profuturas. Equidem, qui ex eius domo doctiores prodierint, nec a Pomponio, nec a veterum alio quoquam memoriae proditum est, nisi quod ille vnum laudat, sed πολλῶν ἀντάξιον ἄλλων, SER. SVLPICIVM (x). Nam etiamsi non aliud formasset ingenium, quam iurisconsulti illius incomparabilis, qui obiurgatione Q. Mucii a puluere & radio excitatus, iam aetate prouectior, ad iurisprudentiae studium sese contulerat (y) : exegisse profecto monimentum aere perennius, sibique viuo viuam ac spirantem veluti statuam dedicasse videretur. Hunc enim Sulpicium

(t) Ait Pomponius in *l.* 2. §. 43. *ff. de orig. iur. institutus est Ser. Sulpicius a Balbo Lucillio, instructus autem maxime a Gallo Aquillio, qui fuit Cercinae. Itaque libri complures eius exstant Cercinae confecti.* Sed quum parum amoena sit haec insula, & aestu procul dubio per omnes anni partes ferbuerit haut mediocri : vix credibile est, eam insulam, ab Italia satis remotam, aliis amoenioribus ac magis vicinis locis praetulisse Aquillium. Hinc Vdalr. Zasius *ad h. l.* legit *Sicyone*, Muretus vero & Corasius *Cecinae*, quos sequitur Rupert. *p.* 406. quod constet, in Hetruria & Campania clarissimorum virorum secessus fuisse.

(u) Idem Pompon. *l.* 2. §. 47. *ff. de orig. iur.*

(x) Pomponius *d. l.* 2. §. 43. *ff. de orig. iur.*

(y) De obiurgatione quoque illa Q. Mucii idem Pomponius *d. l.* 2. §. 43. *ff. eod.* vbi, quae dici poterant, exhausit V.C. Euer. Otto *in oratione de Ser. Sulpicio*, Vltraiecti habita.

picium vnum id, quod in arte nostra summum est, adsequutum; vel inde patet, quod Cicero (z), *iuris ciuilis magnum vsum & apud Scaeuolam, & apud alios, artem in hoc vno fuisse*, testetur. Est tamen, in quo animi fortassis nimis grati impetu malam gratiam praeceptori retulit discipulus, alioquin laudatissimus. Auctorem enim habemus Pomponium (a), eum plerasque sententias ex Aquillii libris in suos transtulisse, eoque effecisse, vt illius scripta nec aetatem ferrent, & iam tum non adeo inter hominum manus versarentur. Id quod non alia de caussa procul dubio contigit, quam quod Sulpicius, eloquentia praeceptore superior, aliena illa quodam veluti orationis flore conuestiret, eaque sermonis elegantia, tamquam esca quadam, plures lectores alliceret; quam Aquillius. Quare non mirum profecto cuiquam videbitur, ex tot eius libris, non modo a praestantissimis ICtis, sed & a DIONYSIO HALICARNASSEO, passim laudatis (b), ne fragmentum quidem vllum in vniverso pandectarum opere superesse. Quae adhuc diximus de C. Aquillio, AVDITORES HONORATISSIMI, ea ad priuatam illius vitam pertinent: proximum est, vt, quantus in republica fuerit, ostendamus. Solebant iuuenes Romani, posito tirocinio forensi, factisque primis veluti stipendiis, capessere rempublicam, honoresque petere eo ordine, quem leges annales similesque finiuerant (c), vt exercitationibus illis praemuniti, haberent

(z) Cicero *in Bruto cap.* XLI.

(a) Pompon. *l.* 2. §. 42. *ff. de orig. iur. Omnes hi a Ser. Sulpicio nominantur, alioquin per se eorum scripta non talia exstant, vt ad ea omnes adpetant. Denique nec versantur omnino scripta eorum inter manus hominum, sed Seruius libros suos compleuit, pro cuius scriptura ipsorum quoque memoria habetur.* Obscuriora haec, &, vti quisque animaduertit, corrupta. Sensum tamen eum non esse, ac si Aquillius & reliqui Q. Mucii auditores nihil scripserint, sed dicere Pomponium, quod Ser. Sulpicii scripta luminibus eorum offecerint, res ipsa docet.

(b) Dionys. Halicarn. *Lib.* III. *pag.* 200. Γάιος Ἀκίλιος φησὶν, ἀμεληθεισῶν ποτε τῶν τάφρων, καὶ μηκέτι διαῤῥεομένων, τοὺς τιμητὰς τὴν ἀνακάθαρσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐπισκευὴν χιλίων μισθῶσαι ταλάντων. C. *Aquillius adfirmat, neglectas aliquando cloacas, nec amplius transmittentes aquas, censores mille talentis purgandas reficiendasque locasse.* In pandectis nostris Aquillio testimonium denunciant Labeo, *l.* 29. §. 1. *ff. de legat.* 3. Priscus Iauolenus, *l.* 39. *pr. ff. de statu lib.* Africanus, *l.* 33. §. 1. *ff. de vulg. & pupill. subst.* Vlpianus, *l.* 6. §. 2. *ff. si seru. vind. l.* 17. §. 6. *ff. de act. emt. l.* 30. *ff. de legat.* 1. *l.* 7. §. 4. *ff. quod vi aut clam.* Iulius Paullus, *l.* 127. *ff. de legat.* 1. *l.* 32. §. 1. *ff. de auro arg. l.* 77. *ff. de verb. signif.* Ceruidius Scaeuola, *l.* 29. *pr. ff. de liber. & postum.* Licinius Rufinus, *l.* 74. *ff. de hered. instit.* Florentinus denique *l.* 18. *ff. de acceptilat.*

(c) De illis legibus annalibus accurate agit Dodwell. *in Praelect. Cambden.* XII. §. 4. 5. & in *Annal. Vellcian.* §. 5. 26.

berent campum, in quo virtus excurreret, ſeque magis magisque indies explicaret. Eadem itaque via & C. Aquillius ad veram laudem graſſatus, primum vigintiuiratum, deinde quaeſturam, hinc Aedilitatem vel tribuniciam poteſtatem, demum anno V. C. DCLXXXVII, praeturam geſſit (d), in qua Ciceronem, ſibi a condiſcipulatu familiariſſimum, collegam habuit, & de ambitu quaeſtiones exercuit, quemadmodum Cicero de pecuniis repetundis (e). Faſces conſulares, quos alii miris artibus ambiebant (f), ipſe adeo fugit, vt, quum inter candidatos deſideraretur, & amici ad petendum hunc magiſtratum eum magnopere cohortarentur, ipſe iuraret morbum, & illud ſuum regnum iudiciale, vti Cicero loquitur, opponeret (g), illuſtrior procul dubio, repudiato illo honore, quam C. Marius, eodem ſextum in reip. perniciem geſto. Fuerat illi filius, ſummo ingenio, ſummaque virtute: ſed quem iam amiſerat eo tempore, quo eum dignitas, quam ex republica conſequutus erat, conſolabatur (h), id quod in eius praetura, vel paullo poſt, contigiſſe oportet. (i) Neque tamen cum eo exſtinctam arbitramur gentem Aquilliam, ſed eam multo poſt etiam ſub Imperatoribus opibus ac potentia quam diutiſſime floruiſſe (k). Ipſe quo tempore viuis exceſſerit, pa-

(d) Proximus a quaeſtura honor erat vel Aedilitas, vel tribunatus plebis. Eorum enim magiſtratuum alterutrum paullo poſt quaeſturam capiebant.

(e) Cic. *pro A. Cluent. cap.* LIII. *Quid mea quaeſtio de pecuniis repetundis? quid C. Aquillii, apud quem nunc de ambitu cauſſa dicitur?*

(f) De artibus illis prenſandi, ambiendique plura habet Q. Cic. *de petit. conſulat. cap. V. ſequ.* cui addendus Car. Sigon. *de Iudic. II.* 30. & quae ipſi eam in rem notauimus in *Antiqu. Rom. IV.* 18. 77.

(g) Cic. *ad Attic. lib. I. Epiſt. I. Competitores conſulatus, qui certi eſſe videantur, Galba & Antonius, & Q. Cornificius, puto te in hoc riſiſſe, aut ingemuiſſe, vt frontem ferias. Sunt, qui etiam Caeſonium putent. Aquillium non arbitramur, qui denegat, & iurauit morbum, & illud ſuum regnum iudiciale oppoſuit.*

(h) Cic. *Lib. IV. ad Familiar. Epiſt. VI. Nam & Q. Maximus, qui filium conſularem, clarum virum, & magnis rebus geſtis, amiſit: & L. Paullus, qui duo ſeptem diebus: & noſter Gallus, & M. Cato, qui ſummo ingenio, ſumma virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, vt eorum luctum ipſorum dignitas conſolaretur ea, quam ex rep. conſequebantur.*

(i) Cic. *ibid.* Ceterum Epiſtola illa VI. ſcripta eſt anno 708. Caeſare quartum ſine collega conſule. Eo enim anno Tulliam amiſiſſe Ciceronem inter omnes conſtat. Vid. Fabric. *Annal. Cic. ad h. ann.*

(k) Anno enim V. C. 791. ſub Caio Imp. Faſti memorant *M. Aquillium Iulianum.* Coſ. Anno 814. ſub Nerone *L. Aſinium Gallum*, Coſ. Ann. 950. ſub Seuero *C. Gallum*, Coſ. An. 968. ſub Caracalla *Q. Aquillium*, Coſ.

rum exploratum est. Videtur tamen rebus humanis adhuc interfuisse anno V. C. DCCVIII. quo Cicero eum *Gallum suum* vocat. Eam enim adiectionem ibi perseuerantem adhuc familiaritatem vitaeque consuetudinem indicare, nemo fortassis negauerit. Quae si nos non fallit coniectura: hoc vno paullo infeliciorem dixeris, quod, oppressa a Caesare primum, deinde a Triumuiris, libertate, ciues vidit ad seruile obsequium paullatim demissos, in eo autem felicissimum, quod anteactae vitae conscientia tutus, omnibusque carissimus, laude sua frueretur, atque ita feliciter euaderet naufragium, quo Cicero, aliique, qui se ciuilibus istis fluctibus paullo imprudentius commiserant, misere perierunt.

Sed vereor, HONORATISSIMI AVDITORES, ne tam littora legisse, quam promissi immemor altum ingressus esse videar, quum a portu tam diu aberrarim. Tandem itaque contrahenda vela, atque id agendum, cuius caussa me potissimum in hunc ambonem euocatum esse, intelligo. Iussus nimirum animi sententiam de decreto mihi in proximum hoc semestre magistratu academico depromere, serio & ex animi sententia profiteor, me illum nec adpetiisse vmquam magnopere, & nunc non sine quadam perturbatione animi capessere. Primum enim, quamuis mihi non liceat, Aquillii exemplo *iurare morbum & meum aliquod iudiciale regnum opponere*: nemini tamen vestrûm ignoti sunt labores, quos florentissimae huius iuuentutis caussa quotidie subeo, & quos, quum incredibilem inde capere soleam voluptatem, interrumpi aliquando oportere occupationibus illis, multis potius, quam magnis, quibuscum Rectoris munus coniunctum est, & facile praeuideo, & grauiter, mihi credite, doleo. Procul dubio me, alia omnia meditantem, iam turbabit Iudaeus, qui nomen, a studioso contractum, statim expungi, non sine barbaro clamore postulabit: iam iturum in auditorium sistet ancillula, quae sibi confractum queretur cornu, quo Vulcanum conclusum nocte intempesta circumtulerit. Hac vix absoluta, operam sibi fortassis dari volet anus, quae, aliquot numos sibi pro lotis indusiis deberi, longe petito exordio lacrymabunda narrabit. Nec deerunt, qui equos suos a conductoribus male habitos, caput sibi pugnis comminutum, fenestras lapidibus petitas, aliaque huius generis, (longa enim est illa iniuria, longae ambages,) quiritabuntur. Haec taedia quum deuoranda sint Rectori: nonne iure repetam illa ex fabula Abimelechi (k): *numquid ego relicta pinguedine mea*

(k) *Iudic.* IX. 9.

mea abirem, vt ventiler super arboribus? Deinde in tribus, in quibus docui, academiis animaduerti, numquam vllum Rectorem tam sancte, tamque religiose munere suo functum, vt non sermones de se hominibus dederit, & vulgi iudicia expertus sit iniquissima. Si quis eorum, ferente ita occasione, lenioribus vtendum remediis putaret: illico in omni triuio audiebantur sermones, laxari disciplinam, corrumpi iuuentutem, imminere rerum omnium confusionem, quin actum fore de academia; nisi ei inexorabilis quidam Rhadamanthus quam primum praeficeretur. Sin, qui illi successerat, ius paullo seuerius diceret, gliscentibusque in dedecus publicum vitiis bellum fortiore indiceret animo: nouae in circulis audiebantur querelae, Rectorem vrere & secare, supprimere studiosae iuuentutis priuilegia, exinanire scholam, propediemque studiosos omnes, deserta vrbe, alio dilapsuros, nisi hic Minos vrnam mouere quam primum desinat. Haec aliaque plurima quando inter se comparo, adeo me commoueri fateor, vt suscepti me prope consilii poeniteat. Enimuero, quum non sit boni ac constantis viri, vel labores defugere, reip. caussa suscipiendos, vel recti sibi conscium inanes hominum voculas reformidare: fretus Dei O. M. auxilio, quod felix, faustum ac fortunatum sit, munus hoc, quantumuis arduum ac molestum, in me suscipio. Multum spei in vestra, Collegae coniunctissimi, beneuolentia, consilio, ope, explorataque prudentia colloco, quibus mihi vos haut vmquam defuturos esse, nescio qua praesensione animi, certo confido. Nec minori mihi solatio est praeclara, quae in plerisque vestrum elucet, indoles, iuuenes illustres, generosissimi, ornatissimi. Iniquissimus profecto essem rerum arbiter, nisi hac occasione probitatem, diligentiam, modestiamque vestram publico hoc testimonio prosequerer. Rarius in academia nostra, quam in vlla alia, nocte concubia inconditi clamores audiuntur: rarius hic, quam in vlla academia, bellum cum lapidibus, fenestris, ianuis geritur: rarius, quam alibi terrarum, viciniam turbant epulantium ac combibentium strepitus. Plerique vestrum plus olei quam vini consumunt: plerique, perosi leuitatem ac proteruiam, mores ad elegantiam ac decoram quamdam grauitatem componunt. Denique, quod vel maxime in vobis laudandum, plerique diligitis atque obseruatis praeceptores vestros, veramque libertatem non in effraeni quadam licentia, sed in virtute atque obsequio, positam esse, intelligitis. Macti hac virtute, macti hoc animo este, o mei, & date, quaeso, operam, vt & hoc semestri non modo alios vestri ordinis,

nis, ſed & vos ipſos, ſuperetis. Habebitis tunc rectorem, animo vere paterno vos omnes complectentem, quique ſe beatum ducet, ſi per vos licuerit, omni animaduerſione ſuperſedere : ſi virtute veſtra effeceritis, vt nullo acriore remedio opus ſit : ſi denique carceres per hoc ſemeſtre non niſi mures ac araneae inhabitent. Per vos hoc ſtabit, nobiliſſimi iuuenes. Quod enim ad me attinet, facile, ſi recte me nouiſtis, intelligetis, me non conceſſurum, vt vitia impune gliſcant, vt corrumpere & corrumpi apud nos ſaeculum vocetur, & diſciplina publica, ſine qua nulla ſocietas humana conſiſtere poteſt, culpa mea collapſa eſſe dicatur. At vnica ſpes mihi in te ſita eſt, ſumme atque immortalis Deus, quem rebus meis praeſentiſſimum adfuiſſe, & adeſſe etiamnum, innumeris argumentis iam inde ab incunabulis perſpexi. Tu mihi dediſti animum, quo nunc hos faſces ſuſcipio, nec aurae popularis captatorem, nec intentum commodis meis, ſed ſalutis publicae ſtudioſiſſimum. Suffice, quaeſo, vires, & fac, vt florente potentiſſimo patriae patre, florente domo auguſta, florente imperio Pruſſico, exacto legitimo tempore, remp. hanc academicam, quae tua vnius ope ex tot procellis feliciſſime emerſit, illuſtri ſucceſſori tradam, non modo quietam, ſaluam, incolumem, ſed & laetiſſimis auctibus florentiorem.

MANTISSA.

Egimus ſupra *in notis* de variis, in quas gens Aquillia abiit, familiis. Inter eas non meminimus *Aquilliorum Seuerorum*, ex quibus prodiit IVLIA AQVILLIA SEVERA, AVGVSTA, vel, vti in Graecis Gabalenſium, Theſſalonicenſium, Ptolemaidenſium, Tyriorum atque Antiochenorum numiſmatibus vocatur ΙΟΥΛΙΑ ΑΚΥΛΙΑ (ΑΚΟΥΙΛΙΑ) ΣΕΟΥΗΡΑ (CΕΒΗΡΑ) CΕΒ. Vid. Vaillant. *Numiſm. Graec. Imp. p.* 131. *Numiſm. Colon. Tom. II. p.* 145. *Numiſm. praeſtant. Tom. I. p.* 138. Patin. *Numiſm. Imp. Tom. I. p.* 138. Ea primum Veſtae ſacris addicta, poſtea inceſtis Elagabali Imp. nuptiis ſeſe polluit, & IVLIAE PAVLLAE, quam idem Vaillantius Iulii Paulli, ICti, filiam fuiſſe ſuſpicatur, in thoro ſucceſſit, interſerente Elagabalo cauſſam, ſanctius atque auſpicatius fore inter ſe ſacerdotem & virginem Veſtalem matrimonium. De eo Herodianus *Hiſt. V.* 6. Ηγάγετο δὲ γυναῖκα, τὴν εὐγενεστάτην Ῥωμαίων, ἣν Σεβαστὴν ἀναγορεύσας, μετ᾽ ὀλίγον χρόνον ἀπεπέμψατο; ἰδιω-

ἰδιωτεύειν κελεύσας, καὶ τῶν τιμῶν παρελόμενος, μετ' ἐκείνην δὲ προσποιησάμενος ἐρᾷν παρθένου τῆς Ῥωμαίων Ἑστίας ἱερωμένης, ἁγνεύειν δὲ πρὸς τῶν ἱερῶν νόμων κελευομένης, καὶ μέχρι τέλους τοῦ βίου παρθενεύεσθαι, ἀποσπάσας αὐτὴν τῆς Ἑστίας, καὶ τοῦ ἱεροῦ παρθενῶνος γυναῖκα ἔθετο. *Duxit praeterea vxorem, illuſtriſſimam Romanam feminam, quam etiam Auguſtam adpellauit; cumque ea tamen paullo poſt diuortium fecit, ademtiſque honoribus, priuatam colere vitam iuſſit. Poſt illam vero captum ſe amore ſimulans, Veſtalem ſacerdotem, quam leges caſtam eſſe, & virginem perpetuo volunt, abreptam è templo, pro vxore habuit.* Addit paullo poſt Herodianus, Elagabalum edicto monuiſſe Senatum, facinore illo commotum, ἁρμόζοντά τε καὶ σεβάσμιον εἶναι γάμον ἱερέως τε καὶ ἱερείας, *congruas atque auſpicatiores fore ſacerdotis cum ſacerdote nuptias.* Similia ſunt apud Dionem in fragmentis *Libri LXXIX. p.* 911. vbi & illam facti rationem reddidiſſe Elagabalum, refert, ἵνα δὴ καὶ θεοπρεπεῖς παῖδες γεννῶνται. *Vt inde diuini liberi naſcerentur:* ſimulque monet, ſtolidiſſimum hominem & hanc repudiaſſe, aliamque poſt aliam duxiſſe, (inter quas nummi etiam ANNIAM quamdam FAVSTINAM memorant,) ac demum ad Seueram rediiſſe. Vnde magna inter Spanhemium aliosque diſſidia, quo ordine hae aliaeque ſibi inuicem in thoro ſucceſſerint, quae quidem nunc mea non facio, eos, qui plura ea de re noſſe cupiunt, ad Ez. Spanhemii aeternum opus *de Vſu & praeſt. Numiſm. Diſſ. XI. §. 24. p. 296. Tom. II.* Tillemontii *Hiſt. Imperat. Tom. III. Part. I. p.* 278. aliosque remiſiſſe, contentus.

PROGRAMMA INAVGVRALE
DE
SALVIO IVLIANO
IVRISCONSVLTORVM SVA AETATE CORYPHAEO,
seu
EXERCITATIO XXIV.

QVum fex abhinc annis Francofurti iuxta Viadrum Antecefforis munus more maiorum aufpicarer : publice proponebam programma de P. IVVENTIO CELSO, iurifconfulto incomparabili, atque eximio faeculi fui ornamento. Quam operam ego tum, de fparta, quam nactus eram, ornanda quam maxime follicitus, eam praecipue ob cauffam in me fufcipiebam, vt praeclaro tanti viri exemplo; me ipfum; ad fectandam atque adfequendam veram cordati iurifconfulti laudem magis magifque quotidie excitarem, memor praecepti Senecae (a) : *Aliquis vir bonus nobis eligendus eft, ac femper ante oculos habendus, vt fic, tamquam illo fpectante, viuamus, & omnia, tamquam illo vidente, faciamus.* Neque fane me adhuc confilii iftius poenituit, ex quo differtatiunculam iftam viris doctis, earumque deliciarum intelligentibus, non omnino difplicuiffe, quin & locupletiorem eius editionem a Belgis flagitatam, non fine voluptate quadam intellexi. Quare nunc etiam tenebo inftitutum, quumque fummum, quod omnia moderatur, Numen me nihil tale cogitantem, quin tot migrationum iam pridem pertaefum, retraxerit Halam, vbi iam olim per decen-

(a) Seneca Epift. XI.

decennium & ad philoſophiam litteraſque elegantiores, & ad iuriſprudentiam ſtudioſam iuuentutem bona fide inſtitui, munus hoc poſtliminio receptum denuo auſpicabor expoſita quam breuiſſime maximi iuriſconſulti vita, quae & mihi exemplo, & vobis, COMMILITONES OPTIMI, incitamento ad virtutem haut mediocri ſit futura. Eſt is SALVIVS IVLIANVS, Edicti perpetui, id eſt, fundi iuriſprudentiae totius, conditor celeberrimus, cui hanc operam eo libentius nauamus, quo maius nobis ſpicilegium relictum animaduertimus a Bernardino Rutilio, Io. Bertrando, Guil. Grotio, Guidone Pancirolo, Chriſt. Adamo Ruperto, aliiſque, qui ad ſcribendam veterum iuriſconſultorum hiſtoriam animum adpulerunt. Pleraque ſane, quae ad viri iſtius incomparabilis vitam pertinent, incerta illi nobis reddiderunt ac dubia, quum tamen ille non in ea tempora inciderit, quibus

> *Vixere fortes ante Agamemnona*
> *Multi, ſed omnes illacrymabiles*
> *Vrgentur, ignotique longa*
> *Nocte, carent quia vate ſacro:*

nec loco aliquo obſcuro in vmbra conſenuerit, ſed ſaeculo felice, Romae, in maximis dignitatibus celebritateque hominum verſatus ſit, & vel ſolis operibus ſuis memoriam poſteritatis meruerit ſempiternam.

De ipſa ſtatim IVLIANI patria, (vt ab ea potiſſimum ordiamur,) adeo inter ſe diſceptant viri docti, vt idem illi accidere videatur, quod olim Homero, cuius de incunabulis celeberrimas Graeciae ciuitates inter ſe contendiſſe perhibent. Mediolano eum ciuem primus, ni fallor, vindicauit Bern. Rutilius (b), quem deinde Val. Forſterus (c), Io. Bertrandus (d), Guido Pancirolus (e), & hos denique alii proletarii ſcriptores, vti fieri ſolet, longo agmine ſequuti ſunt. Et tamen eius ſententiae non alium fundum video, quam locum Spartiani (f), qui Didio Iuliano Imp. auum paternum tribuit Inſubrem, Mediolanenſem, maternum Hadrumetinum, Afrum. Auum vero Didii non paternum, ſed maternum, SALVIVM IVLIANVM fuiſſe, ex illo ipſo Spartiano didiciſſent, ſi mens

(b) *Vit. iuriſconſ. cap.* LXVI.
(c) *Hiſt. Iur. Ciu. lib.* II. *cap.* LXXIII.
(d) *de iurisperit.* I. 1.
(e) *de clar. legum interpr. lib.* I. *cap.* XXXVIII.
(f) *in vita Did. Iuliani cap. I.*

mens non laeua fuiſſet. Gente itaque noſter non fuit Inſuber, ſed Afer: domo non Mediolanenſis, ſed Hadrumetinus (g). Id quod ſane eius laudibus aliquid detrahere videretur, ſi, quemadmodum vino a ſolo, ita ingeniis ab incunabulis laus quaedam ac commendatio accederet. Aſt bona mens vbique naſcitur, ipſaque Africa, quae olim monſtrorum nutrix habebatur, praeclara etiam protulit ingenia, & iuriſconſultos egregios (h) quorum in numerum & Q. Septimium Florentem Tertullianum iure meritoque referimus. De maioribus IVLIANI noſtri nihil compertum habemus. Quamuis enim celeberrima Romae fuerit gens SALVIA, Ferentino oppido ex principibus Hetruriae orta (i), nomenque tam auſpicatum, vt, teſte Pompeio Feſto (k), in delectibus militum ac cenſibus illud primum boni ominis cauſſa eloquerentur: temerarium tamen videretur, in tanta familiarum Romanarum confuſione, quam turba peregrinorum, Romam ſub imperatoribus confluens, inuexerat (l), IVLIANVM ex ea gente deriuare. Quid? quod ne ipſos quidem, quos leges noſtrae paſſim commemorant, SALVIOS, quamuis eiuſdem cum IVLIANO aetatis (m), multoque minus illos, qui in marmoribus occurrunt, illi agnatos fuiſſe, dicere auſim, quum ipſa cognomina diuerſam eorum originem prodere videantur. Et ſane non indiget alienis iſtis orna-

(g) Hadrumetum, vrbs, teſte Salluſtio *de Bell. Iug. cap.* XIX. a Phoenicibus condita, glebam arabat adeo fertilem, &, vt Scylax in Periplo p. 117. vocat παμφορωτάτην, vt eam *centena & quinquagena fruge foecundam eſſe* teſtetur Plinius *Hiſt. Nat.* XVII. 5. addatque, procuratorem quemdam Augusto inde miſiſſe ex vnó grano quadringenta paucis minus germina, aliumque Neroni 460. ſtipulas ex vno grano. Quo factum, vt quum vrbs illa paullatim a priſtino flore adeo deſciuiſſet, vt Pomponius Mela *lib.* I. *cap.* VII. eam vocet *oppidum, vt inter ignobilia, celeberrimum*, Traianus illi nouum ſplendorem redderet, eique nomen daret COLONIAE VLPIAE TRAIANAE AVGVSTAE FRVGIFERAE HADRVMETINAE Grut. Inſcr. p. 362. 2.

(h) Iuuenal. Satyr. VII. v. 148.

Gallia, vel potius NVTRICVLA CAVSSIDICORVM,
Africa.

(i) Sueton. *in Othone cap.* I. Fulu. Vrſin. *de famil. Roman. p.* 245. edit. Patini.

(k) Feſt. in Lacus Lucrinus p. 82. edit. Scalig.

(l) De ea gentium ac familiarum Romanarum confuſione conſulendus in primis vir illuſtris, Ez. Spanhem. *de Vſu & praeſt. numiſm. Diſſ.* X. *Tom.* II. *p.* 4.

(m) Tales ſunt Saluius, Aquitaniae legatus, *l.* 12. *ff. de cuſtod. & exhib. reor.* Saluius Carus, Cretae proconſul, *l.* 14. *ff. ad SC. Turpill.* Saluius Ariſto, *l.* 6. *ff. de legat. praeſt.* Saluius Marcianus, *l.* 9. §. 4. *ff. de poen.* denique Saluius Valens, *l.* 7. §. 1. *ff. de accuſ. & inſcript.* Qui omnes ſub Hadriano & Antonino Pio vixerunt, adeoque Saluio Iuliano fuere σύγχρονοι.

ornamentis IVLIANVS noster, qui ita abundabat propriis, vt posteris virtute sua nobilitatem pepererit, multo solidiorem, quam quae in fumosis maiorum imaginibus consistit. Quod & Spartianum (n) velle arbitror, dum IVLIANVM, quamuis bis consulem & praefectum vrbi, *iurisprudentia magis nobilem factum*, scribit. Posteritatem enim ille reliquit splendidam, quaeque non modo ad praefecturam praetorianam, sed & ad ipsum imperii fastigium, mira fatorum indulgentia, adspirauit (o), stabiliorem procul dubio expertura fortunam, si genitoris sui virtutem prudentiamque sanctius coluisset. Nomen porro ac cognomen IVLIANI nostri certissima sunt. Vbique enim veteres eum vocant SALVIVM IVLIANVM, non SEVERVM, quod ei cognomen post Rutilium & Ber-

(n) Spartian. in Did. Iulian. cap. I.

(o) Ex loco Spartiani sequens IVLIANORVM stemma exculpsit Isaacus Casaubon. *in Not. ad Hist. Aug. p.* 110.

DIDIVS SEVERVS, Mediolan. — SALVIVS IVLIANVS, auctor edicti perpetui sub Hadriano, Hadrumetinus Afer.

DIDIVS SEVERVS. — SALVIVS IVLIANVS.

PETRONIVS DIDIVS SEVERVS. = AEMILIA CLARA. SALVIVS IVLIANVS.

DIDIVS PROCVLVS. — P. DIDIVS IVLIANVS SEVERVS AVG. Vxor MANLIA SCANTILLA, AVG. — NVMIVS ALBINVS.

DIDIA CLARA, AVG. nupta Cornelio Repentino, Praefecto vrbi.

Enimuero istud Casauboni stemma veterum lapidum auxilio emendauit Thom Reinesius *Var. Lect. III.* a. *p.* 34. a quo istud accepit Chr. Adam. Rupertus ediditque ad Pompon. Enchirid. p. 478. Id vero tale est:

SALVIVS

SALVIVS IVLIANVS e colonia Hadrum.. Afer. *Forsterus* male Mediolano ortum dicens, confundit hunc cum pronepote eius, Didio Iuliano Aug. Fuit bis Consul, Praef. vrbi & IC. *Spart.* auctor edicti perpetui. *Europ.* imperantibus Hadriano Pio & DD. Fratribus clarus Riuall.

DIDIVS SEVERVS. Insuber Mediolanensis.

FILIA. = C. VIBIVS IVVENTIVS Cos. anno V. C. 886.

DIDIVS SEVERVS.

SALVIVS IVLIANVS auunculus Didii Saluii Iuliani, Aug. *Spart.* Praefectus praet. *Dio.* Exercitibus praefuisse scribitur. *Lamprid.* Occisus a Commodo. Dio & *Lamprid.* Hunc cum Saluio Iuliano IC. confundit *Forsterus.*

FILIVS, cuius pudicitiam tentauit Commodus. *Lamprid.*

VIBIA SALVIA VARA. *Insc. p.* 459. 2. Clara Aemilia iuxta *Spart.* falso. = PETRONIVS DIDIVS SEVERVS.

NVMIVS ALBINVS. *Spart.* & *Inscr.* Cons. anno V. C. 939. Grut. p. 175. 8.

NVMIA VARA.

DIDIVS PROCVLVS. *Spartian.* L. Roscius Iulianus Proculus. *Inscr.*

FILIVS, cui a Didio Iuliano filia desponsa. *Spartian.*

P. DIDIVS SALVIVS IVLIANVS SEVERVS Aug. nat. anno V. C. 890. Vxor MANLIA SCANTILLA.

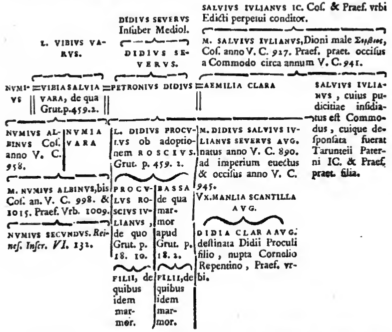
DIDIA VARA Aug. *Spartiano* Didia Clara, nupta Cornelio Repentino, Praef. Vrbi.

Sed multa & hic parum accurate scripta animaduerti. Nam *primo* DIDIVS IVLIANVS non tulit praenomen Publii, sed Marci, quod seruant numismata apud Vaillant. Num. Imp. praest. Tomo I. p. 106. & Tomo II. pag. 206. Patin. Num. Imp. pag. 218. *Deinde* falsum est Didii Iuliani filiam dictam DIDIAM VARAM. Apud eumdem enim Vaillantium Tomo I. pag. 108. & Tomo II. pag. 209. diserte vocatur DIDIA CLARA AVG. *Tertio* quamuis ex marmore Gruteriano pag. 459. 2. recte Reinesius eruat Didii Iuliani sororem, NVMIAM VARAM, fratresque L. ROSCIVM IVLIANVM PROCVLVM & NVMIVM ALBINVM: omisit tamen Roscii illius posteros, quorum meminit lapis apud Grut. p. XVIII. 10. positus, quippe, teste Fabrotto Inscr. Cap. X. p. 695. IVLIANO II. & CRISPO coss. id est ann. V. C. DCCCCLXXVI. *Quarto* hos omnes fratres & sorores pro germanis habuit Reinesius, quum vel nomina diuersissima argumento sint, eos tantum vterinos fuisse, alioque patre visos esse Numium Albinum & Numiam Varam, alio Didium Proculum, qui per adoptionem in Rosciorum familiam transierat, & M. Didium Iulianum Aug. Ex quo sane consequitur, vt VIBIA illa VARA primum in NVMII cuiusdam, deinde in DIDII SEVERI torum concesserit. Quin & DIDIVM SEVERVM duas duxisse uxores oportet, & ex altera AEMILIA CLARA, cuius meminit Spartianus, Didium Iulianum, ex altera, VIBIA SALVIA VARA, Didium Proculum sustulisse. *Quinto* & in eo manifesto Reinesium ratio fugit, quod Vibiam Salviam Varam filiam putat C. IVVENTII VARI Cos. quum

in

Bertrandum perperam tribuit Ianus Vincentius Grauina (p), Didii Iuliani cognomine procul dubio deceptus. Praenomen nusquam, quod meminerim, memoratur, quia illud istis temporibus, ceu iam Iac. Perizonius (q) obseruauit, plerumque negligebatur.

in marmore illa diserte non C. sed L. F. vocetur. Nec potuit illa Saluii Iuliani, Praefecti praetorio, soror esse, quum Spartianus Didium Iulianum non per Vibiam Saluiam Varam, sed per Aemiliam Claram a Saluio Iuliano descendisse, scribat. *Denique* minime omnium adparet, qua fretus auctoritate Reinesius, SALVIVM IVLIANVM, Praef. praetorio, non iurisconsulti filium, sed ex filia nepotem fuisse, tradat, quum vel nomina argumento sint, eum patrem non Vibium Iuuentium Varum, sed Saluium aliquem Iulianum habuisse. Quae quum ita sint, ipse olim stemma hoc IVLIANORVM, multo accuratius pleniusque Reinesiano, concinnaui:

(p) De Ortu & progr. iur. ciu. §. LXXXII.

(q) Perizon. animadu. Hist. cap. III.

tur. MARCVM tamen illum, dubium cuius fide, vocat Rupertus *(r)*. Aetatem contra, qua floruit, ignorare nos non patiuntur tot veterum testimonia, ipsaque IVLIANI, quae supersunt, fragmenta. Vt tamen certiora, quoad eius fieri possit, consectemur: temporum rationes ita inimus. Edictum perpetuum, teste Eusebio (s), edidit IVLIANVS anno erae Dionysiacae CXXXII. quo anno eum praetura functum esse, vel ideo probabile est, quod alioquin vix vlla reddi possit ratio, cur in tanto iurisconsultorum numero IVLIANO potissimum id negotii dare voluerit Hadrianus Imp. Iam quum Praeturae annum legitimum inde ab Augusti temporibus aetatis trigesimum fuisse (t), legemque illam annariam sub Hadriano adhuc religiose obseruatam (u), constet: IVLIANVM, tunc annorum circiter triginta, natum esse oportebit circa annum erae Dionysiacae CII. Inclarescere tamen praecipue coepit sub Hadriano, aetatemque non modo ad Antonini Pii, sed & Marci & Lucii, Imperatorum, quos Diuos Fratres vulgo adpellitant, imperium produxit, quippe AMICVS ab iis vocatus: *l. 17. ff. de iure patron.* (x) vt adeo IVLIANVM, si vel primos illorum principum annos attigerit, ad iustam senectutem LXIII. annorum peruenisse, intelligamus (y). Dum genua virebant, ingenium

(r) Ad Pompon. Enchirid. p. 470. sequutus fortassis Onuphrium Panuinium, quem tamen in condendis fastis multa sibi indulsisse, iam pridem conquesti sunt viri docti & in his Thom. Reines. ad Inscript. p. 28. Si genuinum est hoc Iuliani praenomen: ad eum referre licebit lapidem apud Vignol. in Adpend. Comment. de Columna Antonini Pii p. 341.

M. SALVIO. M. L. SECVNDO.
NVMMVLARIO. DE. CIRCO.
FLAMINIO.
SALVIA. M. L. PHAEDIME.
PATRONO.
B. M. SVISQVE.

Fuerit itaque M. Saluius Secundus Iuliani nostri libertus, ex iis fortassis, quos in praetura sua manumiserat. *l. 5. ff. de manum. vind.*

(s) Euseb. *in Chron. n.* 2147.

(t) Dio Cass. *lib.* LII. *p.* 479.

(u) Plin. *lib. VII. Epist. XVI.*

(x) Superstitem Iulianum fuisse Antonino Pio, etiam ex eo intelligitur, quod Caium iurisconsultum laudat *l. 59. ff. solut. matrim.* quem, mortuo iam Pio, libros plerosque scripsisse, erudite demonstrauit V. C. Franc. Car. Conradi in Act. Erud. Lips. anni 1727. mense Februario. Sed multo clarius id probatur ex *l. 17. ff. de iure patron.* in qua Diui fratres eum vocant AMICVM SVVM. Nam eo nomine veniebant non mortui, sed viri consulares & iurisprudentes, quos in consilio & comitatu habebant Principes, quales erat ille C. Sentius Seuerus, de quo vetus marmor apud Salmas. ad Hist. Aug.

C. SENTIO.
SEVERO.
QVADRATO.
C. V. COS.
AMICO. ET. COMITI. AVG. N.

(y) Multo maiorem illi aetatem tribuunt Rutilius cap. 66. Io. Bertrandus

nium elegantiorum artium studiis ad maiora quam diligentissime praeparabat, idque ipsa eius fragmenta satis demonstrant (z). Graecarum certe litterarum imperitum illum haut fuisse, vel ex eo patet, quod legit Aristotelem (a), & aliquando etiam Graecis quibusdam vocabulis vsus est (b), quamuis religioni sibi duxerit, Graeca Latinis sine necessitate immiscere. Est etiam, vbi Graecismum redolet IVLIANI oratio, vt facile adpareat, eum non ignorasse Graecae orationis veneres, sed eas perquam scite in Latium transtulisse (c). Sic & Latina Iuliani dictio non modo pura est, sed & tersa aliquando, vbique vero castigata, nusquam abrupta aut turgida, quamuis eo dicendi genere istis temporibus magnopere delectarentur. Atque inde est, quod nec Laur. Valla, nec reliqui Latinitatis veterum ICtorum censores emissitiis illis oculis suis quidquam in IVLIANI fragmentis repererint, quod iure eorum incurreret reprehensionem (d). Supersunt quoque in

dus *lib. I. cap. I.* Edm. Merill. *Obs. III. 19.* & Aegid. Menag. *Amoenit. Iur. Ciu. cap. XXIV. p. 129.* sed decepti male intellecta *l. 20. ff. de fideic. libert.* ubi ad Iulianum referunt haec verba: *Nam ego discendi cupiditate, quam solam viuendi rationem in octauum & septuagesimum annum aetatis duxi, memor sum eius sententiae, qui dixisse fertur:* κἂν τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχω, προσμαθεῖν τι βουλοίμην. *Etsi alterum pedem in tumulo haberem: non pigeret aliquid addiscere.* Enimuero non Iuliani esse haec verba, sed eius, qui Pomponium tum consulebat, tam certum est, quam quod certissimum, idque pridem vidit Ant. Augustinus Emendat. I. 8.

(z) Nescio igitur, cur eum sera demum aetate litteras attigisse putet *Edm. Merill. Obs. III. 19. Nam si vel maxime verba illa ex *l. 20. ff. de fideic. libert.* ad Iulianum pertinere credas: ex iis tamen non consequitur, vt sero demum animum ad litteras adiecerit.

(a) *l. 36. ff. de solut.*

(b) *l. 13. ff. de solut. l. 8. ff. de suis & legit. her. l. 65. ff. de reg. iur. l. 5. §. 7. ff. de admin. & peric. tut.*

(c) Tale quid deprehendimus in *l. 3. ff. de dote praeleg.* vbi Iulianus: *Qui, inquit, ita legat vxori suae,* MANIFESTVS *est, dotem quoque relegasse.* Graecismus vero hic & aliis in deliciis fuit, & non modo bis reperitur apud Vlpianum *l. 22. §. 8. ff. sol. matr.* sed & saepius apud auctores reliquos. Tacit. Annal. II. 57. *Atrox & dissentire* MANIFESTVS. Auctor Dialogi de causs. corrupt. eloqu. cap. XVI. *Ipse satis* MANIFESTVS *iam dudum in contrarium accingi.*

(d) Equidem nonnulla suo more reprehendunt, sed quae facile optimorum scriptorum auctoritate tuearis. Si e. g. illi non ferunt, quod in *l. 6. §. 6. ff. de negot. gest.* dixerit CONTEMPLATIONE eius: sed id tamen ferunt in Iustino Hist. VII. 5. VIII. 3. & Quintiliano Declam. III. & V. quae loca iam Car. Andr. Ducker. de Latinit. vet. ICtor. p. 319. adduxit. Deinde reprehendunt Iulianum, quod ENIM sine vllo praeposito posuerit. *l. 17. ff. quib. mod. vsusfr. vel vs. am.* Sed eodem modo illam coniunctionem praeposuisse Ciceronem, Plautum, Terentium, Lucretium, ostenderunt Hub. Giphan. in Indice Lucret. Taubm. ad Plauti Epidic. V. 2. v. 36. & Io. Fr. Gronou. ad Liu.

XXXIV.

IVLIANI fragmentis quaedam reconditae antiquitatis vestigia, veluti quod se & in praetura, & in consulatu suo, seruos quosdam vindicta liberasse, & Praetoribus quibusdam, sese consulentibus, idem suasisse, refert (e). Quo ipso ritum antiquissimum atque elegantem non modo perspectum sibi fuisse ostendit, verum etiam eumdem in vsum, praeceptoris sui exemplo, reuocauit (f). Praecipuam tamen operam IVLIANVS, adhuc iuuenis, nauauerat philosophiae, cuius a praesidiis destitutus nemo temere veri iurisconsulti laudem tuetur. Hinc artis disserendi argumentum haut leue dedit, dum Soriten, familiarissimum veteribus philosophis cauillandi genus, multo accuratius, quam aut Cicero (g), aut Diogenes Laertius (h), definiuit, prudenterque cauere docuit illos interrogatiuncularum laqueos (i). Ex eadem arte sunt tot interpretandi regulae, locique argumentorum, quibus adeo dextre vtitur IVLIANVS, vt nesciam, an quisquam veterum decisiones suas rationibus aeque solidis firmarit (k). Physicam

XXXIV. 2. Praeterea Iulianum nollent scripsisse NIHILOMINVS pro NIHILOMAGIS. At ea loquutione veteres in primis delectatos esse, duasque abnutiuas aliquando & apud Latinos fortius negare, iam iam obseruarunt Priscian. *lib. XVIII. p.* 1196. Non. Marcell. *cap.* 12. *n.* 46. *&* 54. Cuiac. *ad l.* 7. *ff. pro emt.* Iac. Gothofr. ad Cod. Theodos. *Tom. IV. p.* 522. Iniuriam porro Iuliano faciunt, dum ipsi exprobrant, quod GENITVR posuerit pro *gignitur l.* 13. *§. vlt. ff. de reb. dub.* Neque enim ipse eo verbo vsus est, sed testator quidam, cuius de supremo iudicio ibi disputatur. Denique non sermonis vitium, sed loquutio forensis est phrasis ADFLIGERE CVI PRETIVM pro *condemnare quem ad pretium restituendum. l.* 30. *ff. de negot. gest.* Eodem enim sensu veteres dixerunt: *infligere cui vsuras*, pro condemnare in vsuras. *l.* 3. §. 4. *ff. vbi pupill. educ. l.* 11. *pr. l.* 17. §. 3. *ff. de indic.*

(e) *l.* 5. *de manumiss. vind.*

(f) Ex quo primus Consul, Iunius Brutus, Vindicium seruum, coniurationis indicem, vindicta manumiserat: inoleuerat mos, vt Cos. & praetores magistratum in eius rei memoriam a manumissionibus auspicarentur. Quem ritum primus ex instituto explicauit Petr. Fabr. *de Orig. iur. p.* 193. *&* Semestr. *II.* 20. *p.* 296. *sequ.*

(g) Acad. *Quaest. IV.* 16.

(h) Laert. VII. 82.

(i) *l.* 65. *ff. de reg. iur.*

(k) Sic argumenta ducit modo a pari: *l.* 32. *§.* 1. *ff. de Legib. l.* 49. §. 2. *ff. de recept. arbitr. l.* 6. *ff. quib. mod. vsusfr. vel vs. amitt.* modo a contrario, vt *l.* 32. §. 1. *ff. de legib. l.* 25. *ff. de seru. praed. rust.* modo a genere ad speciem, *l.* 26. *ff. de statu hom.* modo ab antecedente, *l.* 27. *ff. de adopt. & emanc.* modo ab effectu, *l.* 25. *l.* 27. *l.* 74. §. 2. *l.* 75. *ff. de indic.* modo a toto ad partem, *l.* 34. §. *vlt. ff. de vsufr.* modo a maiore ad minus, *l.* 3. *ff. si vsusfr. pet. l.* 19. *ff. de reb. cred.* modo a definitione, vt in *l.* 42. *ff. ad L. Aquill.* modo ab absurdo, vt in *l.* 51. *ff. eod.*

ficam quoque eius obferuationem de quinque infantibus vno partu fufis, & totidem vteri receptaculis, habemus fuperftitem, quam tamen rerum naturalium peritioribus diiudicandam merito relinquimus (l). In primis vero feueriore illa morum doctrina vaftum ingenium non modo adfperfit, fed & penitus imbuit, fectatus praecipue Stoicos, quorum decreta plerique veterum iurisconfultorum iam dudum adoptauerant. Quamuis enim Sabinianis Academiam magis, quam porticum, curae fuiffe exiftimet vir doctiffimus, Edm. Merillius (m): vana tamen eft illa viri docti obferuatio, & cum ab aliis, tum a V. C. Gottfrido Mafcouio (n), recte profligata. Fungum enim effe oporteret, qui in IVLIANI fragmentis non vbique deprehenderet fcintillas quasdam fapientiae Stoicae. Paffim ille verborum proprietatem ex origine eorum, Stoicorum exemplo, eruit (o). Paffim decifionibus fuis intexit generales iuris regulas, ipfum imitatus Zenonem, quem vel ideo maximi faciebant veteres, quod pleraque regulis atque axiomatibus breuiffimis complecteretur (p). Paffim decifiones fuas ex media ftoa depromit (q). Neque tamen fectatur omnes eius philofo-

(l) Eft ea in *l. 36. ff. de folut.* vbi auctoritate Ariftotelis probat, plures quinque vno partu nafci non poffe, quia non nifi quinque fint vuluae muliebris receptacula. At locus ille Ariftotelis hodie non exftat. Immo, quod mireris, fententiam iftam non obfcure ipfe refellit Lib. IV. de Generat. anim. cap. IV. eamque *ἀδύνατον, nihil effe*, fatetur. Quare aut perperam haec Ariftoteli a Iuliano tribui, fatendum eft, quod vix videtur verofimile: aut dicendum, philofophum fibi parum conftitiffe. Ceterum quae ibi de muliere Alexandrina, quinque vno puerperio enixa, refert Iulianus, ea confirmant Laelius apud Paullum, *l. 3. ff. fi pars her. pet.* Caius, *l. 7. ff. de reb. dub.* Phlegon. *de Mirabil. cap. XXIX. Iul. Capit. in* Anton. Pio *cap. IX.* quibuscum iungendi Rigalt. ad Tertull. *de Anima cap. XVII. p.* 81. & Fabrott. *Exerc. II.*

(m) Obf. I. 20. & IV. 40.

(n) De Sect. ICtor. cap. VI. §. IV.

(o) Ita cum cura inquirit in notionem verbi OCCIDERE, *l. 51. ff. ad L. Aquill.* eademque cura explicat, quid fit NOXA, *l. 200. ff. de verb. fign.* quid FILIVS & FILIVSFAMILIAS *l. 201. ff. eod.* quid DOLIA VINARIA, SERIAE, AMPHORAE. *l. 206. ff. eod.* quid denique MORBVS SONTICVS, *l. 60. ff. de re iudic.* Quod poftremum vocabulum ipfe, iudice Aeg. Menagio, Amoen. Iur. cap. XXXIX. multo accuratius explicauit, quam aut Caecilius apud Gell. *Noct. Att. XX.* 1. aut Venuleius in *l. vlt. ff. de edicto Aedilit.*

(p) Arrian. *Diff. Epictet. I.* 29. Tales regulas & Iulianus immifcet decifionibus fuis, veluti *l. 15. ff. de legib. l. 26. ff. de ftatu hom. l. 76. ff. de procur.*

(q) Exemplum eft in *l. 61. ff. de rei vind.* Quam decifionem nemo intellexerit, nifi qui norit, inter Stoicorum decreta fuiffe, quod omnia fluant, & in adfidua adiectione ac deminutione fint. *Epift.* LVIII. Marc. Antonin. *eis heaut.* II. 17. V. 32.

losophiae subtilitates, a quibus ipsi cordatiores stoici abhorrebant (r) sed maiorem semper rationem habebat aequitatis, eamque ipse omnibus eiusmodi nugis longissime anteponebat (s). Talem se in philosophia praestabat IVLIANVS. Quemadmodum vero, qui prudenter peregrinantur, numquam ita capiuntur exteris regionibus, vt non subinde ad patriam reflectant oculos, & ad eam omnia, quae peregre obseruarunt, referant: ita non alio consilio per amoeniora illa studia diuagabatur IVLIANVS, quam vt inde locupletiorem redderet iurisprudentiam, quam sibi ad maiora nitenti decus ac robur futuram prudenter augurabatur. Hinc nulla est pars illius sapientiae ciuilis, in qua ille non id, quod summum videtur, fuerit consequutus. Iurisprudentiae certe illius νομοθετικῆς nullum certius proferre licebit argumentum, quam edictum perpetuum (t), quod se adeo probauit posteris, vt nulla Romanorum lex, nullum SC. nulla Principis constitutio tam constanti ac perpetuo vsu viguerit, ac opusculum illud Iuliani, specimen iurisprudentiae legislatoriae praestantissimum, ob quod solum IVSTINIANVS (u) illum τὸν ἐν νομοθέταις εὐδοκιμηκότων σοφώτατον, *omnium iuris conditorum, qui olim celebritatem consequuti sunt, prudentissimum* vocare non dubitauit. Nec minor IVLIANI prudentia in consulendo cauendoque eluxit, digni

(r) Seneca *Epist.* XLV. XLVIII. *sequ.* Arrian. *Diss. Epict.* II. 19. Marc. Antonin. *l.* 17.

(s) Pertinent huc, quae de seruo ab vno vulnerato, & ab altero postea occiso, contra subtilem iuris rationem disputat: *l. 51. ff. ad L. Aquill.* nec non, quae de pecunia eum in finem donata, vt donatori credatur, differit: *l. 20. ff. de reb. dub.* ac denique, quae de asse hereditario monet. *l. 13. pr. ff. de lib. & postumis her. inst.*

(t) Immo & edictum DE CONIVNGENDIS CVM EMANCIPATO LIBERIS EIVS, cuius ipsius quoque auctor atque inuentor est IVLIANVS. *l. 3. ff. de coniung. cum emanc. lib.* Nimirum vetere iure ad successionem non vocabantur emancipati. Quum vero deinde iis bonorum possessionem daret praetor: id eueniebat, vt vel filius impedimento esset nepoti, in potestate aui retento; vel hic, tamquam suus, illum secluderet. Quod ne eueniret, primus hoc edicto suo cauit Iulianus. Eidem IVLIANO interdictum SALVIANVM acceptum ferunt Cuiac. in *Paratitl. Digest. Lib.* XLIII. *tit. ult.* & Ant. Augustin. *de Nom. prop. Pand. cap. IV. p.* 331: At in dubium id vocarunt Bachou. ad Treutl. *Vol.* II. *Disp.* XXV. *thes.* II. *litt.* D. & de Pignorib. III. 20. Hub. Giphan. in *Comm. ad* §. 3. *Inst. de interd.* ac nouis eam in rem argumentis vsus vir amplissimus, mihique amicissimus, Corn. van Bynkersh. Obs. I. 24. quibus tamen satisfacere conatus est clarissimus Waechtlerus in Act. Erud. Lips. 1717. p. 264. Rem, vtpote incertam, nos quidem in medio relinquimus.

(u) *Const. Tanta* §. 18.

gni ideo habiti, qui non modo a Senatu, vt Spartianus (x) refert, probaretur, & vna cum iurisconsultis eorum temporum praestantissimis locum in sanctiore Hadriani Imp. ac successorum consilio obtineret, sed & a magistratibus (y) aeque ac priuatis, tamquam ciuitatis oraculum, consuleretur, iisque de iure responderet, idque tam solide, vt, quum innumeris locis eius decisiones in iure nostro laudentur, vix vnus aut alter reperiatur, qui eas erroris coarguere ausus sit (z). Denique dubitari non potest, quin & prudentiae, quam δικαστικὴν vocant, specimina quam plurima dederit, qui & maiores magistratus gessit, &, eodem teste Spartiano, principi ipsi, caussas cognoscenti, adsedit, & operibus suis passim intexuit praecepta quaedam eius generis vtilissima (a). Ceterum incredibili illa, quam sibi tot vigiliis pepererat, doctrina, gloriam tam solidam reperit, vt omnium consensione veluti iurisconsultorum familiam ducere videretur, & vix ab ullo adpellaretur sine laude ac praefatione honoris. In ipso certe iure nostro modo ob honores, quibus functus est, κράτιστος (b), modo *vir sapientissimus* (c), modo *summus auctor iuris scientiae* (d), modo *subtilissimus testis*, *summae auctoritatis homo*, *& edicti perpetui ordinator* (e), modo *vir magnae existimationis & disertissimus iurisperitus* (f) adpellatur, vt alia, quae in eum con-

(x) Spartian. in vit. Hadr. c. XVIII.

(y) *l. 5. ff. de manumiss. vind.*

(z) Hinc saepe legas: RECTE IVLIANVS PVTAVIT, *l. 94. ff. de legat. 2.* RECEPTA EST IVLIANI SENTENTIA, *l. 29. §. 16. ff. de lib. & postum.* HOC, QVOD SENTIMVS, ET IVLIANVS PROBAT. *l. 62. §. 1. ff. de rei vind. l. 3. ff. de exc. rei iudic. l. 48. §. 1. ff. de vulg. & pupill. subst.* MERITO IVLIANVS RESPONDIT, *l. 19. ff. de vi & vi arm.* RECTE SCRIBIT IVLIANVS, *l. 21. §. 9. ff. de recept.* ET EGO DIDICI, ET IVLIANVS EXISTIMAT, *l. 5. ff. de oper. seru.* VERVM EST, QVOD IVLIANO PLACET, *l. 28. ff. de pact.* EST VERIVS, QVOD IVLIANVS SCRIPSIT, *l. 6. pr. ff. de tut.* IVLIANI SENTENTIA HVMANIOR EST, *l. 23. §. 8. ff. de Aedilit. edict.* SECVNDVM IVLIANVM SAEPIVS EST CONSTITVTVM, *l. 3. §. 1. ff. ad SC. Maced.* & huius generis alia. Rarissime ab eo dissentiunt Vlpianus, Paullus, Maecianus, & quoties id faciunt, Iuliani dicta explicant potius, adhibitaque distinctione iuuant, quam reprehendunt. Acerrimus Iuliani censor est VLPIVS MARCELLVS, quem sectae studium in transuorsum egit. Contra eius definitiones plerumque constitutionibus suis firmarunt Principes, eiusque rei varia exstant exempla in *l. 3. §. 1. ff. ad SC. Maced. §. 5. Inst. de susp. tut. §. 8. Inst. de nupt. l. 1. §. 8. l. 5. §. pr. l. 8. ff. de adsign. lib. §. 2. Inst. de obl. quae quasi ex del. l. 24. C. de negot. gest. l. 15. C. de vsur. l. 10. C. de cond. indeb. Nou.* LXXXVII. *princ.*

(a) Veluti *l. 8. ff. de offic. praef. l. 31. ff. de legibus l. 21. ff. de reb. credit.*

(b) *Const. Dedit nobis Deus* §. 18. *de conf. Dig.*

(c) *Nou. LXXIV. pr.*

(d) *l. 15. C. de vsufr. & habit.*

(e) *l. 10. C. de condict. indeb.*

(f) *l. 5. C. de bon. quae lib.*

feruntur, veterum elogia iam praetermittamus (g). Si quaeras, quo potissimum auctore ac duce ad tam inusitatam doctrinam peruenerit: ipse te hoc ignorare non patitur IVLIANVS, qui PRISCVM IAVOLENVM *praeceptorem suum* grato animo collaudat, etiam vbi id monere minus necessarium videbatur (h). Erat vero Iauolenus ille vir maximae auctoritatis, & non modo summis in vrbe honoribus functus, sed & Africae aliquando Procos. aliarumque prouinciarum praeses, &, quod caput rei est, iuris illa aetate prudentissimus. Et tamen sunt, qui parum honorifice sentiunt de viro illo doctissimo, freti testimonio Plinii (i), qui Iauolenum *dubiae sanitatis hominem* vocare non dubitarit. Verum huic iudicio iure meritoque opponimus non modo egregia eius opera, ex quibus fragmenta quam plurima in Digesta migrarunt, sed & tot viua ac spirantia doctrinae monimenta, auditores nimirum, quos reliquit, doctissimos, inter quos praeter IVLIANVM etiam Aburnium Valentem & Tuscianum numerat Pomponium,

(g) Alciat. Dispunct. II. 27. & Io. Bertrand. de Iurisp. I. 1. ad Iulianum referunt epigramma Theaeteti in Antholog. Graec. IV. 1. 2.

Τοῦτον Ἰουλιανὸν, νομικῆς φάος, ξεῖνον ἰδοῦσα
Ῥώμη καὶ Βερόη πάντα φύσις δύναται.

Sed id quidem epigramma ad alium plane Iulianum, multo iuniorem & Antecessorem Berytensem, Nouellarum Iustiniani interpretem doctissimum, pertinere, post P. Pithoeum, Guil. Grotium, & Fabrottum obseruauit Aegid. Menag. Amoen. Iur. Ciu. Cap. XXIV. Et quid Iuliano nostro cum Beroe vel Beryto, vbi tertio vel quarto demum saeculo schola iuridica efflorescere coepit? Vid. Io. Strauch. de Beryto Cap. IV. §. XV.

(h) *l. 5. ff. de manum. vind.*

(i) Plin. Epist. VI. 15. refert, Passienum Paullum, elegos recitaturum, adhibuisse etiam Priscum Iauolenum. Hunc vero honoris caussa interrogatum, PRISCE IVBES? respondisse: EGO VERO NON IVBEO. Male id habuit Plinium, qui ideo in Iauolenum inuectus: *Cogita*, inquit, *qui risus hominum? qui ioci? Est omnino Priscus dubiae sanitatis. Interest tamen officiis, adhibetur consiliis, atque etiam ius ciuile publice respondet, quo magis, quod tum fecit, & ridiculum, & notabile fuit.* Ob id parum abest, quin bonum Iauolenum pro insano traducant. At quid, quaeso, stoliditatis inest illi Iauoleni dicto? Et quid mirum, si senex occupatissimus, pertaesus molestissimi istius officii, recitationes frigidissimas audiendi, Passieni insaniam senili dicacitate perstrinxerit, quam non minore libertate multo ante perstrinxerat Iuuenal. Sat. I. v. 2. sequ. & Sat. III. v. 8. Et fingamus denique, Iauoleno, iam annis graui, accidisse, quod illi apud Sophocl. Oedip. v. 924.

Καί σ' ὁ πληθύνων χρόνος
Γέροντ' ὁμοῦ τίθησι καὶ τοῦ νοῦ κενόν.
Et te ingrauescens aetas
Senem simul fecit, & mente deerrantem.

an inde sequitur, vt semper emotae mentis dubiaeque sanitatis fuerit?

ponius (k). Quemadmodum vero fax, ſemel accenſa, non modo longe lateque ſpargit lumen, ſed & flammam cum aliis ſine aliquo detrimento communicat : ita inſtitutus a Iauoleno IVLIANVS multis aliis ad ſolidiorem doctrinam profuit, diſcipuloſque reliquit doctiſſimos, quorum in numero inprimis L. VOLVSIVM MAECIANVM, SEX. AFRICANVM & TERENTIVM CLEMENTEM fuiſſe ſuſpicamur (l). Ex quibus omnibus & de ſecta, in quam procliuior fuerit IVLIANVS, facile iudicare licet. Non enim Proculeianus fuit, ceu ſuſpicatus eſt Hugo Donellus (m) : ſed Sabinianus (n), tam modeſti tamen ac generoſi ingenii, vt nec omnia Proculi reprehenderet, nec Sabini omnia promiſcue haberet pro oraculis, ſed prudente vſus ἐκλογῇ veritatem omni ſectae ſtudio anteferret (o). Quamobrem tantum abeſt, vt tam excellens ingenium in vmbra potuerit conſeneſcere, vt mature in lucem

(k) *l. 2. §. vlt. ff. de orig. iur.*

(l) L. Voluſius Maecianus & paullo iunior fuit, quippe M. Antonini Imp. praeceptor, teſte Iulio Capitol. in vita Marci Antonini Imp. cap. III. (vnde apud M. Antoninum εἰς ἑαυτὸν Lib. I. ſegm. 6. pro Μαρκιανοῦ legendum eſſe Μαικιανοῦ, recte obſeruarunt Gatakerus & Aegid. Menag. Amoen. Iur. ciu. Cap. V. p. 31.) & Iulianum aliquoties vocat SVVM. Quod quamuis aliquando amicitiae ſit argumentum : ICti tamen ita vocare ſolebant praeceptores, a quibus profecerant. Vid. V. C. Eu. Otto in Papiniano Cap. XI. §. I. p. 209. Eodem honoris vocabulo eum dignatur Terentius Clemens *l. 6. ff. de vulg. & pup. ſubſtit.* quem aeque ac Africanum fere numquam a Iuliano diſſentire, iam alii viri docti obſeruarunt.

(m) Comment. in *l. 26. de verb. ſignif. n. 10. ſequ.*

(n) Hinc in veterum placitis, Sabini exemplo, plerumque ſubſiſtit, *l. 51. §. 1. ff. ad L. Aquill. l. 31. ff. de vulg. & pupill. ſubſt.* adeo, vt ne in rationes quidem iuris inquirendum putet. *l. 20. ff. de legib.* id quod Sabinianorum proprium fuiſſe, iam pridem docuit Em. Merillius Obſ. I. 4. Deinde plerumque adſtipulatur eius ſcholae iurisconſultis, veluti Sabino, & Caſſio : *l. 11. §. 3. ff. de donat. l. 3. §. 6. ff. de lib. & poſtum. l. 1. §. 5. ff. de adquir. vel amitt. poſſeſſ. l. 30. ff. de liberal. cauſſ. l. 28. §. 1. ff. de iureiur. l. 14. §. 2. ff. de act. emt.* Contra Proculeianos non modo paſſim refellit, & praecipue quidem Iuuentium Celſum, Cuiac. Obſ. VIII. 35. & XXVII. 13. ſed & eorum placitis aliquando derogauit edicto perpetuo. *l. 1. §. 1. ff. de iure fiſci.* Atque inde eſt, quod aduerſarium vbique expertus eſt Vlpium Marcellum, Proculeianorum acerrimum : Merill. Obſ. I. 28. VIII. 18. adeo, vt pro inſigni veritatis argumento haberetur, ſi Marcello cum Iuliano conueniret. Cuiac. Obſ. XIV. 35. Menag. Amoen. Iur. cap. XXIV. p. 133.

(o) Aliquando enim a Caſſio diſſentit, *l. 11. §. 2. ff. quod vi aut clam*, & communi Sabinianorum ſententiae dat repudium. *l. 56. ff. de manum. teſt.* Contra aliquando facit cum Proculo, *l. 6. ff. ad L. Aquill.* & Celſum laudat, tamquam ſibi ὁμόψηφον. *l. 13. ff. de lib. & poſtum.*

& ad capeſſendam rempublicam protractum ſit. Ipſe ſane & praeturae ſuae & conſulatus meminit (p) : quin bis conſulem eum fuiſſe, docet Spartianus (q), quamuis, quod inter ſuffectos tantum fuiſſet, de tempore vtriuſque conſulatus parum conſtat (r). Praeterea ad ipſam praefecturam vrbanam adſpiraverat (s), quae tanta erat dignitas, vt ſequiore aeuo intra vrbem ipſi praefecturae praetorianae anteferretur (t), nec facile cuiquam conferri ſoleret, niſi iuris peritiſſimo. Eumdem Iulianum, iam ſupra vidimus, inter Hadriani, Antonini Pii, & Diuorum Fratrum conſiliarios atque amicos fuiſſe (u), quo in conſeſſu quamvis collegas haberet etiam Proculeianos, Iuuentium Celſum, Neratium Priſcum, & aemulum obtrectatoremque laudum ſuarum, Vlpium Marcellum, numquam tamen cum vllo in gratiam rediiſſe legitur. Et neſcio ſane, an luculentius reperiatur & prudentiae illorum Principum, & modeſtiae ipſorum iuriſconſultorum argumentum, quam quod diuerſarum ſectarum iurisconſulti in medium conſulere iuberentur, quod iuſtum, & e republica videretur. Nam ſicuti Principes id eo conſilio faciebant, vt expenſis vtriuſque partis rationibus, quid iuſtum ac bonum ſit, eo accuratius perſpicerent : ita hi mira animi moderatione ferebant diſſentientes, aeternaeque laudi hoc cedit veteribus iurisconſultis, quod, diſſentiente a ſe collega, non excandeſcerent, aut

(p) *l. 5. ff. de manum. vind.*

(q) Spartian. in Did. Iulian. cap. I.

(r) Iterum eum Conſulem ordinarium anno V. C. 850. fuiſſe, putant Onuphrius Panuinius, Bertrandus, Guil. Grotius, aliique, quia Caſſiodorus & alii faſtorum ſcriptores eum annum ſignarunt conſulatu *Iuliani & Torquati III.* At ex marmore, ex ſchedis Gudianis eruto, docuit V. C. Petr. Relandus in Faſt. Conſ. ad eum ann. Iulianum illum, Torquati collegam, non eſſe *Saluium* noſtrum, ſed *Iulianum Veterem.*

(s) Spartian. in Did. Iulian. cap. I.

(t) Diſcimus hoc ex Symmacho Epiſt. X. 36. Caſſiod. Var. III. 11. Iuliani Nouell. LVI. quae loca iam adduxit Phil. Bertierus Pithan. Diatr. I. cap. III. p. 811. Vnde explicanda illa Auſonii in Moſella v. 409.

Quique caput rerum, Romam, populumque patreſque
Tantum non primo rexit ſub nomine.

(u) Quod inter Hadriani conſiliarios fuerit IVLIANVS, iam ſupra ex Spartiano vidimus. Inter Antonini Pii conſiliarios apud Iulium Capitolinum in Anton. Pio Cap. XII. memoratur etiam *Salvius Valens*, qualis quum nullus alioquin inter iurisconſultos reperiatur, probabile eſt, interpoſita diſtinctione legendum eſſe SALVIVM, VALENTEM, VT SALVIVS IVLIANVS, & ABVRNIVS VALENS intelligantur. Porro Iulianum *amicum ſuum* vocant Diui fratres, *l. 17. ff. de iure patron.* quos nihil aliud eſſe diximus, quam *συνέδρους καὶ συμβούλους* imperatorum, de quibus prolixe Iac. Guther. de Offic. dom. Aug. I. 18.

aut erumperent in conuicia, furiisque veluti agitarentur, quod cacoethes nostro potissimum hoc sterili virtutum saeculo succreuit, sed suam quisque sententiam diceret modeste, rationibusque, non conuiciis, certaret (x). Cuius hoc rei argumentum luculentissimum est, quod quum in Pandectis perpetuus fere discrepantium sententiarum conflictus reperiatur, & creberrima disputatio : vix tamen vllum acrius vocabulum, nedum conuicium, reperiatur, quo inter se vsi sint viri illi grauissimi. Sed ne qua longius euagemur, ad IVLIANVM redeundum erit, cuius de honoribus ac dignitate, quae comperta habemus, diximus. Alia enim, quae vulgo addunt, non nisi inanibus coniecturis nituntur. Nam quod, eum Aquitaniam, Belgicam, Germanias, Dalmatiam, Baeticam rexisse, scribunt Guido Pancirolus (y) & Ant. Dad. Alteserra (z) : id in legibus, quas illi ad partes vocant (a), nullum reperit praesidium, quum Saluii, quorum ibi mentionem fieri animaduertimus, σύγχρονοι quidem IVLIANO nostro, at ab illo tamen fuerint diuersissimi. Eiusdem notae est, quod idem Pancirolus eum Iauoleno, Africae Procos. & Syriae Praesidi, in consilio fuisse scribit : Id enim ex *l. 5. ff. de manumiss. vind.* non magis consequitur, quam eum Aegypto praefectum fuisse, quia, se ibi aliquando vixisse, fatetur (b). Sed tantam doctrinae vbertatem, totque fortunae obsequia mors demum, vt

 fit,

(x) Merentur hic adscribi verba ex viri amplissimi, Cornelii van Bynkershoek, Dedicatione exasciatissimi Obseruationum operis : *Expedit*, inquit, *bono publico, ad rempublicam non adhiberi eos, qui aliorum sententias, vbi a sua discrepant, continuo insectantur opprobriis, contumeliis, conuiciis, non alia caussa irritati, quam quod alius alia mente sit, perpetui scilicet Dictatores in republica eruditorum. Hoc nomine semper fuit habita infamis natio Grammaticorum, ab humanitate alienorum, dum humanitatis studia tractant. Sed non magis id miremur, quam hac parte grammaticis non cedere, qui pietatem, caritatem, animi mansuetudinem & reliqua viri boni officia in vulgus profitentur. Nisi statim hic pedibus eas in suam cuiusque sententiam, stultitiae vel maleuolentiae notam non euadas. ICtorum vtique veterum semper praecipua laus fuit modestia. Illi quidem, quod sibi videtur, ex animi sui sententia respondent : sed meliora edocti audiunt, &, si minus ante sapuerunt, resipiscunt. Labeo noster in Senatus lectione sententiae suae libertatem aduersus ipsum Augustum magno animo defendebat superdicto : Suum quemque iudicium habere. Et sic oportebat. Papinianum nostrum mente solida non deiecit vultus & gladius instantis tyranni : nec tamen minus eum, aliter quondam opinatum, in contrarium vocasse legimus veriorem Sabini sententiam. Et sic quoque oportebat.*

(y) de clar. Legum interpr. I. 38.

(z) Rer. Aquitanic. IV. 11.

(a) *l. 12. ff. de custod. & exhib. reor. l. 14. ff. ad SC. Turpill. l. 9. §. 4. ff. de poen. l. 7. §. 1. ff. de accus. & inscr.*

(b) *l. 36. ff. de solut.*

fit, euertit, prouectiore quidem iam aetate, nec tamen sub Commodo, uti perperam sibi persuasit Bern. Rutilius (c), filium nostri, SALVIVM IVLIANVM, praefectum praetorio, a truculento isto principe occisum, cum patre confundens. Reliquerat & nepotem, eiusdem nominis, quem, quum iam Tarunteii Paterni, praefecti praetorio, filiam opulentissimam sponsam haberet, eadem procul dubio fata subire coegit illorum temporum atrocitas. Nam & hunc oppressisse videtur Commodus Imp. partim quod pudicitiae esset seruantissimus, partim quod in adfectati imperii suspicionem ob Tarunteii adfinitatem venisset. Id quod pluribus persequitur Lampridius (d). Felicior vtroque auus, SALVIVS IVLIANVS, sua, vti videtur, morte, prouectiore iam aetate, occubuit, sepultus milliario V. via Lauicana (e), si Spartianum recte intelligunt interpretes. Superest, vt de eius operibus, quibus ille sibi monimentum aere perennius exegit, quaedam subiiciamus. Inter ea in indice Florentino primum locum occupant DIGESTORVM LIBRI NONAGINTA, circa quos permultos errores passim admitti obseruamus. Matthaeus Blastares, in Historia iuris, ex codice Vossiano Leidensi edita a clarissimo Fabricio (f), illud Digestorum opus ipsi Hadriano tribuit, illudque constitisse existimat libris quinquaginta. Alii Digesta illa Iuliani cum ipso edicto perpetuo confundunt, quum nihil aliud fuerint, quam iuris commentarii, ad edicti perpetui seriem, quin & ad verba Edicti compositi, vt frustra sint, qui cum Io. Bertrando opus IVLIANI singulare AD EDICTVM comminiscuntur (g). Denique non minus falluntur, qui opus istud non nonaginta, sed multo pluribus libris constitisse existimant, quod aliquando liber LXXXXIV. in iure nostro laudetur (h). In codice enim Florentino, omnium, qui

(c) de Vit. ICt. cap. LXVI.

(d) Lamprid. in Commodo cap. III. & IV.

(e) Viae Lauicana & Praenestina e porta Esquilina, aut alia vicina egrediebantur, illa a dextris iuxta formam aquae Claudiae, ad Claudiam, oppidum: haec Gabios, ac deinde Praeneste tendebat. Marlian. Topogr. antiquae Rom. IV. 16.

(f) Vol. XII. Bibl. Graecae p. 361.

(g) Nimirum quum *l. 1. ff. de his, qui not. inf.* decerpta dicatur ex IVLIANI *libro I. ad Edictum*, fuere, qui pro Iuliano ibi scriberent Vlpianum, quum tamen hic libro I. de infamia non egerit. Vere ergo lex illa est ex Iuliani Digestis, quibus simul edictum interpretatus erat. Vnde & in *l. 1. ff. vnde legitimi* verba Edicti non ex Vlpiano, cuius ex commentariis alias plerumque verba edicti proferuntur, sed ex IVLIANI *libro XXVII. Digestorum* depromi videmus.

(h) *l. 32. ff. de legib.*

qui exſtant, vetuſtiſſimo non librum LXXXXIV, ſed LXXXIV. citari, quartum vero X. a recentiore manu ſuperadditum eſſe, teſtatur V. C. Laur. Theod. Gronouius. Ceterum quamvis iſtud opus Aniani aetate in occidente paene periiſſet; magno tamen iurisprudentiae bono illud ſaeculo adhuc ſexto delituit in bibliotheca Triboniani, magnumque vſum praebuit Pandectarum conditoribus, qui ex ſolis his libris CCCLXXVI. fragmenta nobis ſeruarunt, vt omittamus CXXVI. alia, quae, diſſimulato librorum numero, a veteribus iurisconſultis citantur. Semper enim hoc opus habitum eſt incomparabilis iurisprudentiae theſaurus, ac proinde certatim illud notis ac animaduerſionibus illuſtrarunt iurisconſulti veteres, veluti VLPIVS MARCELLVS, Iuliano paullo iniquior (i), CERVIDIVS SCAEVOLA (k), IVLIVS PAVLLVS (l), IVNIVS MAVRICIANVS (m), quibus & AFRICANVM, quamuis parum accurate, addit Guil. Grotius (n). Scripſit deinde IVLIANVS AD MINICIVM LIBROS SEX. Miniciorum ſtemma ampliſſimum texit Thom. Reineſius (o), oſtenditque, illuſtri illi genti cum Caſſiis, Aciliis, Iuniis Ruſticis non vnam neceſſitudinem interceſſiſſe. Is, ad quem IVLIANVS notauit, ſub Veſpaſianis floruit, & ſub Traiano adhuc rexit prouincias, ceu docuit Iac. Cuiacius (p), cui & hoc marmor ſuffragatur apud Gruterum (q):

HERCVLI.
TIBVRT. VICT.
ET. CETERIS. DIS.
PENATIBVS. TIBVRT.
L. MINICIVS.
NATALIS.

COS.

(i) Ex quibus ſex loca exſtant integra *l. 14. ff. de in rem verſ. l. 20. ff. de cond. & dem. l. 5. ff. de hered. inſt. l. 80. ff. de legat.* 1. *l. 75. ff. ad L. Falcid. l. 34. ff. eod.*

(k) Ex Scaevolae notis decerptae ſunt *l. 10. ff. de peric. & comm. rei vend. & l. 54. ff. de pact.*

(l) Notarum Paulli ſpecimen habes in *l. 11. ff. quod met. cauſſ. l. 4. ff. de reſcind. vend. l. 75. ff. de iudic. l. 3. ff. de collat. l. 15. ff. de mort. cauſſ. don. l. 4. ff. de manum. vindict.*

(m) Ita enim Florentinus codex in *l. 7. §. 2. ff. de pact. & l. 25. §. 1. ff. de vſufr.* quum aliae editiones habeant MARTIANVS. Alterutrum horum iurisconſultorum ad Iulianum notaſſe certum eſt, quamuis apud me facile vincat lectio Florentina.

(n) de Vit. ICt. II. *6.*

(o) Epiſt. XXIV. ad Rupert. p. 258.

(p) Obſ. VII. 2.

(q) Grut. Inſcr. p. XLIX. *6.* Conſ. p. LIX. 8. ubi LIBYAE PROCOS. vocatur.

COS. AVGVR.
LEG. AVG. PR. PR.
PROVINCIAE.
MOESIAE. INFERIOR.
VOTIS. SVSC.

Quumque egregius hic iurisconsultus commentarios scripsisset, quorum hodie ne titulus quidem superest: eos sex libris (r) interpretatus est IVLIANVS, qui modo sub titulo librorum *ad Minicium* (s), modo *ex Minicio* (t), modo *apud Minicium* (u), in iure nostro laudantur. Eamdem operam & VRSEIO FEROCI (x) nauauit IVLIANVS, ad quem, Cassii Longini exemplo (y) libros quatuor scripsit, ex quibus fragmenta XXXXII. in Pandectis supersunt. Denique in indice Florentino laudatur etiam IVLIANI liber singularis DE AMBIGVITATIBVS, quo titulo, plane stoico (z), professus est interpretationem verborum ambiguorum, in contractibus vltimisque voluntatibus, quibuscum saepissime colluctandum est iurisconsultis, idque satis adparet ex tribus elegantissimis, quae supersunt, opusculi istius fragmentis (a). Plura IVLIANI opera in indice Florentino haut recensentur, nec alia vel

(r) Vnde in mendo procul dubio cubat *l. 11. ff. de act. emt.* ubi Vlpianus *librum X. ad Minicium* citat.

(s) Veluti *l. 10. ff. pro emtore.*

(t) *l. 61. ff. de rei vind.*

(u) *d. l. 11. ff. de act. emt.*

(x) Floruisse hunc sub Tiberio Imp. coniecit Petr. Perennon. Animadu. Iur. II. 23. Sed quum Vrseius citarit Proculum, *l. 27. §. 1. ff. ad L. Aquill. l. 11. §. 2. ff. de aqua & aqu. pluu.* & ipse contra citetur a Cassio: *l. 1. §. 40. quar. rer. act. non. dat.* magis verosimile est, eum paullo recentiorem esse, vt maxime sub Claudio & Nerone floruisse.

(y) Notarum enim Cassii in Vrseium Ferocem vestigia exstant in *l. 10. §. 5. ff. quib. mod. vsusfr. l. 16. §. 1. ff. ad SC. Velleian. l. 104. ff. de legat. 1.*

(z) Vel maxime in enodandis explicandisque ambiguitatibus desudabant Stoici. Sic inter Cleanthis opera fuit liber *περὶ τῶν ἀπόρων, de ambiguitatibus.* Diog. Laert. VII. 178. Ita Sphaerus, Stoicus, *περὶ ἀμφιβολιῶν, de ambiguitatibus* scripsit. Diog. Laert. VII. 178. & Chrysippus libros varios, numero septemdecim, eadem doctrina impleuit, Laert. VII. 193. Ceterum quae ἄπορα dicta sint veteribus, exponit Gell. Noct. Att. IX. 15. eorumque exemplum habes in *l. 88. pr. ff. ad L. Falcid.* ἀμφιβολίας vero definiunt, exemplisque illustrant Diog. Laert. VII. 62. Sex. Empiric. Hypotyp. II. 23. & Quinctilian. Inst. VII. 9. Non mirum itaque, IVLIANVM etiam, stoicis praeceptis in primis imbutum, in iisdem enucleandis experiri ingenium voluisse.

(a) Exstant illa in *l. 31. ff. de vulg. & pupill. subst. l. 62. ff. de legat. 1. & l. 13. ff. de reb. dub.* ex quibus Iuliani scopus, ipseque modus tractandi facile intelligitur.

vel a veteribus laudata, vel in indice Florentino recensita sunt. Et tamen oculatior multo, Io. Bertrandus, duo alia sibi ex antiquitatis parietinis eruisse videtur, VNUM AD EDICTVM, quod iam supra cum Digestis vnum idemque esse probauimus, alterum DE DOTALI PRAEDIO, quia Iulianus alicubi *tractatum de dotali praedio proposuisse*, dicitur (b). Enimuero *tractatus* hic non liber est, sed tractatio materiae alicuius, vel disputatio, cuicumque libro inserta (c), adeoque & IVLIANVS, quia in opere quodam, e. g. in Digestis, de fundo dotali fusius disputauerat, tractatum ea de re proposuisse dicitur, quamuis singularem de fundo dotali librum numquam scripserit, quippe quem silentio praeterituri non fuissent Modestinus, Iulius Paullus, & Caius, quorum hunc *de dotalitiis*, illum *de dotis repetitione*, istum *de differentia dotis* ex instituto scripsisse, & nusquam tamen illum IVLIANI libellum citare, nouimus.

Et haec quidem sunt, quae seclusus a supellectile libraria de SALVIO IVLIANO extemporaria paene opera ex aduersariis in chartam conieci, pleniora omnino futura, nisi chartae, & temporis faciendum esset compendium. Iam mihi vobiscum res est, COMMILITONES SVAVISSIMI, quorum commodo REX noster POTENTISSIMVS, Hercules Musageta, me in hanc Fridricianam longe clementissime ablegauit. Vestra nimirum res hoc ipso agitur. Vobis tantum hic & seritur, & metitur. Meum erit, vobis ad omnes iurisprudentiae partes & philosophiae disciplinas viam quam expeditissimam emunire; idque me facturum polliceor ea fide, eaque adsiduitate ac perspicuitate, vt quotquot vestrum eumdem discendi ardorem atque attentionem ad acroases meas attuleritis, fructum inde capturi sitis vberrimum. Tanto maiore sane fiducia hoc vobis spondeo, quo magis per tot annos experiundo didici, Deum O. M. meam de studiosa iuuentute bene merendi voluntatem, gratia sua numquam destituisse. Quin, si de me ipso quaedam dicere per modestiam liceret: plures omnino hodie in aulis curiisque numerare possem, viuos diligentiae dexteritatisque meae testes, qui, quum me olim vel in Germania, vel in Belgio, audierint, mea qualicumque institutione se ad solidio-

(b) *l. 5. C. de bon. quae lib.*

(c) Sic ICti dicuntur SPECIEM TRACTARE, *l. 23. §. 3. ff. de adq. rer. dom.* vel TRACTATVM HABERE, *l. 9. ff. de grad. & adfinit.* Tertull. de resurr. carn. cap. II. *Atque adeo & haeretici ex conscientia infirmitatis numquam ordinarie* TRACTANT, id est, disputationem semper fugiunt.

lidiorem doctrinam profecisse testentur. Nolite aliorum morari iudicia, qui, quum me ab adolescentia elegantiores litteras cum iurisprudentia coniunxisse sciant, inde calumniandi arripiunt occasionem, quasi plane alienus sim a mascula illa, cuius in foro vsus est, iurisprudentia. Alia omnia certe vos ipsi experiemini, COMMILITONES SVAVISSIMI. Nihil enim ex me frustraneum, nihil infructuosum audictis, nihil, quod ignorasse satius sit. Ego, qui diutius me docendo exercui, id mihi obseruasse videor, eos, qui, rerum paene omnium ignari, Lauterbachium duntaxat vel simile iuris compendium deuorarunt, incredibilem sapientiae pragmaticae laudem adfectasse, tantoque facilius apud imperitam multitudinem in istam opinionem venisse, quanto magis atque apertius prae se tulerint illam Bartolistarum barbariem. Quasi vero tam horribile sit praxeos, quam vocant, secretum, vt eo initiari non possint, nisi qui se ab omni cultiore doctrina prorsus seiungant, absinthioque glossatorum per omnem vitam pascantur: & quasi elegantiores litterae, quas reliquis scientiis omnibus insigni decori atque adiumento esse, omnes fatentur, solius iurisconsulti ita peruertant ingenium, vt alia quidem omnia potius, quam practica ista mysteria, capere possit? Sed quid opus est verbis? Conditionem vobis, COMMILITONES, feram aequissimam: eamdem nimirum, quam vrbane apud Euripidem Sileno ferebat Vlysses, quum ei vinum venum offerret:

Vin' tu prius gustare, quid vini feram?

Cui Silenus:

Ita conuenit: nam gustus emtorem vocat.

Vos quoque, COMMILITONES, succedite, experimini, quid vobis feram, measque acroases veluti gustu percipite, certoque vobis persuadete, numquam fore, vt vos nauatae mihi operae poeniteat. Equidem, vt anni tempus est, integram vel iurisprudentiae vel philosophiae disciplinam me vobis hac aestate explicaturum, promittere non possum. Dabo tamen operam, vt partem huius semestris, quae superest, non sine vtilitate vestra transmittam, ac proinde, simul ac auditorium domesticum, quod vestris commodis iam adparatur, exaedificatum fuerit, has praelectiones meas trimestres singulari schedula vobis publice indicabo. Vos valete, O MEI, & non modo studium meum vestra diligentia beneuolentiaque magis magisque accendite, verum etiam Deum O. M. vt nouum, quod subeundum fuit, munus mihi vobisque felix, faustum, fortunatum esse iubeat, mecum casta piaque mente precamini. P. P. Halae Magdeburgicae ipsis idib. Iuniis anni erae Christianae MDCCXXXIII.

DE

DE MARITO TVTORE ET CVRATORE VXORIS LEGITIMO.

EXERCITATIO XXV.

Cap. I.

AN MARITVS IVRE ROMANO TVTELAM CVRAMVE VXORIS SVSCIPERE POTVERIT?

§. I. *Instituti ratio, & partitio dissertationis.* §. II. *Lubricum iudicium feminarum.* §. III. *Hinc pleraeque gentes eas in perpetua vel maritorum, vel aliorum, tutela curaue esse voluerunt.* §. IV. *An & apud Romanos maritus fuerit vxoris tutor curatorue legitimus? Gregorii Tholosani, Scipionis Gentilis & Schilteri sententia.* §. V. *Eorum argumentum primum refellitur.* §. VI. *Itemque alterum, a moribus Atticis desumtum.* §. VII. *An XII. Tabulae maximam partem e iure Attico descriptae?* §. VIII. *Tutela mulierum Atticarum qualis fuerit ante nuptias?* §. IX. *Qualis iam nuptarum?* §. X. *Itemque viduarum?* §. XI. *Comparatio tutelae mulierum Atticarum & Romanarum.* §. XII. *Mulieres vel in pupillari vel in perpetua tutela erant.* §. XIII. *Eaque vel testamentaria, vel legitima, vel datiua.* §. XIV. *Vxor quae in manum conuenerat, non erat in tutela curaue mariti, sed in eiusdem potestate.* §. XV. *Quae in manum non conuenerat, si sui iuris esset, erat in tutela agnatorum, vel tutorem curatoremue datiuum habebat.* §. XVI. *Sin filia familias esset, manebat in patria potestate.* §. XVII. *Feminae an aliquando in curatione fuerint, & inprimis maritorum?* §. XVIII. *Argumentum tertium & reliqua, quae pro tutela maritali Romanorum ex Liuio, Boethio & Isidoro adferuntur,*

profligata. §. XIX. *An vir aliquando vxoris tutor vel curator fuerit, quamuis non legitimus?* §. XX. *Senatus consultum, ne tutor eiusue filius vxorem duceret feminam, quam tutela regat.* §. XXI. *Illud productum est ad casum, si maritus vxoris suae curam post nuptias suscipere vellet.* §. XXII. *Ne sublata quidem perpetua illa feminarum tutela, maritus curator vxoris minorennis esse potuit.* §. XXIII. *Conclusio, Romanos tutelam curamue maritalem, qualis hodie obtinet, plane ignorasse.*

§. I.

Instituti ratio, & partitio dissertationis.

Animus est, de MARITO, LEGITIMO VXORIS CVRATORE, ea, qua fieri poterit, breuitate differere, vt eadem opera & prisco illi Germanorum instituto, quod, irruente in fora scholasque Germanorum iurisprudentia Romana, communem iuris patrii ruinam feliciter euasit, lucem foeneremus, & sequuti prudentiorum consilium, non in re nihili ac infructuosa, sed vtili, & quae in ipsis rerum obtineat argumentis, industriam ingeniumque exerceamus. Neque inficiamur tamen, nos & saeculo, quo viuimus, seruire voluisse, dignosque nos praestare illa temporum felicitate, quibus erectiora quaeuis ingenia non ex solis Iustiniani libris sapiunt, sed eo potissimum omnem operam suam industriamque conferunt, vt iuris patrii reliquias, tamquam nantes in vastissimo gurgite fractas tabulas, periculo subducant, institutaque iuris patrii & Romani comparatione, quem vtrumque vsum in disceptatione illa forensi praestet, accuratius, quam vulgus solet, disquirant. Eo itaque consilio & nos scriptionem hanc ita partiemur, vt primum iuris communis forulos excutiamus, & an in istis haec maritorum siue tutela, siue cura legitima, praesidium reperiat, disquiramus, ac deinde, quid Germanis ea de re placuerit, quidque hodienum in foro obtineat, diligenter edisseramus. Quod vt felix faustumque esse iubeat supremum, quod omnia moderatur, Numen, pia castaque mente precamur.

§. II.

Lubricum iudicium feminarum.

Vetus opinio est, iam inde ab antiquissimis ducta temporibus, omniumque fere gentium firmata consensu, vti viris ingenium, prudentiam animique constantiam ac magnitudinem; ita feminis non nisi venustatem, formaeque praestantiam naturae munere in peculium cessisse, sexuique formosissimo tanto minus obtigisse ingenii, quanto magis forma ac pulcritudine prae viris plerumque eni-

enitescat. Hinc querelae illae passim obuiae, *mulieres, vti pueros, esse ferme leui sententia* (a), *impotens natura & indomitum genus* (b), *rem per se imbecillam* (c), *easdem* διὰ τῆς γνώμης ἀσθενὲς, *seu ob consilii infirmitatem* (d) *imbecillitatemque sexus multis casibus suppositas subiectasque esse* (e), *ac proinde ex consequentia fragilitatis suae in iacturam facile posse incidere* (f). Et quamuis fuerint ex viris, qui patrocinium sexus formosissimi susciperent, collectisque ex omni antiquitate exemplis demonstrare conarentur, habere & feminas, quas viris opponant, solertia, ingenio ac virtute ornatissimas, & de quibus iure vsurpes illud Ennii (g):

Vos etenim, iuuenes, animum geritis muliebrem:
Illa virago viri:

plerique tamen caussam ab illis vix peroratam existimant, quod nec adeo magnus sit talium prouentus, quae animum virilem corde tumefacto gerant, & paucis quoque istis, quas natura hac praerogatiua donarit, ob adfectuum, quibus indulgent, intemperiem plus calliditatis atque astutiae, quam verae solidaeque prudentiae, inesse videatur. Quin id ipsas agnoscere, aiunt, feminas, quae se suo metiri modulo ac pede didicerint, veluti illam apud EVRIPIDEM (h), quae Medeae edocta exemplo, profiteatur:

Πρὸς δὲ καὶ πεφύκαμεν
Γυναῖκες εἰς μὲν ἔσθλ' ἀμηχανώταται,
Κακῶν δὲ πάντων τέκτονες σοφώταται.

Equidem ad bona
Omnes mulieres nascimur ineptissimae:
Verum ad mala reperiunda longe aptissimae.

§. III.

Hinc pleraeque gentes eas in perpetua vel maritorum, vel aliorum, tutela curaue esse voluerunt.

Nos nostram haut facimus hanc litem, nec possumus a nobis impetrare, vt liberius de sexu isto iudicantes, odium dimidiae generis humani partis in nos prouocemus, non ignari quippe, aeque eos fugere rationem, qui prudentiam omnem adiudicant feminis, quam qui eam viris propriam, ac veluti peculiarem esse, arbitrantur. Sunt feminae, quae supra sexum sapiunt: sunt viri, quauis femina imbecilliores, nec vmquam tam effoeta facta est natura, vt & in sequiore sexu non possit magnum quid atque eximium producere. Ceterum, qui leges condiderunt, id sibi

(a) Terent. Hecyr. III. 1.
(b) Liu. XXXIV. 2.
(c) Quinctilian. *Decl.* CCCXXXVIII.
(d) Dio Chrysostom. *orat.* LXXV.
(e) *l.* 2. §. 2. *ff. de SC. Vellei.*
(f) *l.* 2. *C. eod.*
(g) Cic. *de Offic.* I. 18.
(h) Euripid. *in Medea v.* 264. *sequ.*

ſibi ſemper negotii dari crediderunt, *vt iura conſtituerent in his, quae* ἐπὶ τὸ πλεῖστον, id eſt, *vt plurimum accidunt*, non quae ἐκ παραλόγου, *ſeu ex inopinato*, ceu ex THEOPHRASTO prudenter obſeruauit Pomponius (i). Quum itaque vt plurimum lubricum eſſe animaduerterent feminarum iudicium, ſiue quod pleriſque, ex THEODORI HERMOPOLITAE (k) ſententia, ὀλισθηρὸν καὶ εὐαπάτητον φρόνημα, *labile ac deceptu facile ingenium* obtigerit, ſiue quod laboribus domeſticis, tamquam noxae datae, intra gynaeceum per omnem vitam latitare cogantur: nihil legislatores fecerunt reliqui, vt praeſidium infirmiori iſti ſexui circumponerent, merito quippe, vt IVSTINIANVS noſter (l) exiſtimat, *miſerando, cum propter obſequia, quae maritis praeſtant, tum propter partus periculum, ipſamque liberorum procreationem.* Hinc etiam eſt, quod feminas non minus, quam pupillos in perpetua aliorum manu ac tutela eſſe vellent gentes pleraeque, nec ratum eſſe quidquam paterentur, quod ſine tutorum auctoritate curatorumque conſenſu in earum praeiudicium factum eſſet. In eo tantum in diuerſa abierunt legislatores, quod alii maritis hanc vxorum curam commendarent, alii veriti, ne mariti eo obtentu ſpoliarent vxores, aliorum potius quorumuis poteſtati ac curationi eas ſubeſſe mallent, quam maritorum. Ex Hebraeorum ſane ſententia PHILO (m) viduas ideo Deo praecipue curae eſſe, docet, quod maritos amiſerint, qui ad ipſarum defenſionem in parentis vicem ſucceſſerint, additque: γυναικὶ γὰρ ἀνὴρ εἰς κηδεμονίαν, ὅπερ γονεῖς παρθένῳ. *Vxori enim maritus tutor eſt, ſicuti parentes virgini.* Nec aliter Graeci, ex quarum ſententia EVRIPIDES (n):

Πάντα γὰρ δι᾽ ἀρσένων
Γυναιξὶ πράσσειν εἰκὸς, αἵτινες σοφαί.
Cuncta enim per maſculos
Decet, modeſta quae ſit, agere feminam.

Vt iam mittamus CICERONIS (nn) teſtimonium, qui in vniuerſa Graecia feminas nullum ciuile negotium ſine tutorum ſuorum auctoritate explicare potuiſſe, diſerte ſcribit. Quin generatim PLVTARCHVS (o), ex inſtituto diſſerens de officiis coniugum: Δεῖ γὰρ γυνὴ ἢ πρὸς τὸν ἄνδρα λαλεῖν, ἢ διὰ τοῦ ἀνδρὸς, μὴ δυσχεραίνουσαν,

(i) *l. 3. ff. de legibus.*
(k) Theod. Hermopol. *ad l. 2. ff. de R. I.*
(l) *l. 22. §. 1. C. qui pot. in pign.*
(m) Philo *de creat. Princip. p. 726. ſeq.*
(n) Euripid. *in Androm. v. 222. ſeq.*
(nn) Cic. *pro* L. Flacco *cap. XXX.*
(o) Plutarch. *Coniug. praec. p. 142. Tom. II. Opp.*

ἑρμηνεῦσιν, ἢ δι᾽ ἀλλοτρίας γλώσσης, ὥσπερ αὐλητὴς, φθέγγεται. *Aut viro, aut per virum mulieri loquendum est, neque indigne ferendum, si, vt tibicen, aliena lingua vocem edat, propria graviorem.* Eodem denique modo philosophatas esse gentes Germanicae originis tantum non omnes, infra suo loco ostendemus pluribus. Existimabant enim id, quod res est, nullam esse sanctiorem vitae societatem, nullam firmiorem amicitiam, quam quae inter coniugum par bene compositum intra thalamum coalescat, neque tutius cuiquam credi mulieris curam, quam cui ipsa se fortunasque omnes crediderit. At multo aliter rationes subduxisse Romanos animaduertimus, quibus, morum suorum consciis, suspecta visa est maritorum fides, vt agnatos, & quosuis potius, quam illos, ad mulierum tutelam vocarent. Quum autem quosdam, quod ad ius Romanum vetus attinet, in alia omnia discedere intelligamus: operae pretium fuerit, in iuris istius principia inquirere paullo accuratius, argumentaque, quibus adiuti quidam Romanis etiam hanc tutelam curamue maritalem placuisse, sibi aliisque persuaserunt, ordine expendere.

§. IV.

An & apud Romanos maritus fuerit vxoris tutor curatorue legitimus? Gregorii Tholosani, Scipionis Gentilis & Schilteri sententia.

Errarunt hunc errorem viri ceteroquin doctissimi, & quibus nihil ad iurisprudentiae antiquae pariter ac nouae scientiam defuisse, dixeris. Sic GREGORIVS THOLOSANVS (p), quum in iure legisset, maritos vxoribus curatores dari non posse, eius rei hanc comminiscitur rationem, illa curatoris datione non opus fuisse, *quod iure ipso mulieres Romanae sint in tutela & cura maritorum.* Similia sunt, quae in mentem venerunt SCIPIONI GENTILI (q), nec non V. C. IO. SCHILTERO (r), qui itidem maritos iure Romano legitimos vxorum suarum siue tutores, siue curatores fuisse contendunt, idque non vno argumento confirmasse sibi videntur. Et SCHILTERVS quidem, id luculenter probari posse existimat ex loco CICERONIS (s), ex quo tutelam, vxore in manum conueniente, ab agnatis ad maritum transiisse colligit. Deinde alii huic sententiae haud parum praesidii in eo positum esse arbitrantur, quod & Atticae mulieres in legitima virorum suorum tutela ac cura fuerint. Id enim quin in mores iuraque Romanorum permanarit, tanto minus quemquam dubitaturum

(p) Gregor. Tholosan. *Synt. iuris univ. XII. 4. 12. p. 219.*

(q) Scipio Gentil. *ad* Apul. *Apol. n.* 1020.

(r) Schilter. *Exerc. XXXVII.* 117.

(s) Cic. pro Flacco *cap. XXXIV.*

rum putant, quanto certius ſit, generatim tutelam omnem Romanos ab Athenienſibus didiciſſe (t). Denique in rem ſuam vertunt quaedam veterum teſtimonia, quae ſententiae iſti quam maxime ſuffragari cenſent. Sic enim Cato apud LIVIVM (u): *Maiores noſtri*, inquit, *nullam, ne priuatam quidem, rem agere feminas ſine auctore voluerunt, in manu eſſe parentum, fratrum*, VIRORVM. Quae paullo poſt in benigniorem partem interpretatus L. Valerius, Tribunus plebis (x): *Et vos*, inquit, *in manu & TVTELA, non in ſeruitio debetis habere eas, & malle patres vos, aut viros, quam dominos, dici.* Quinimmo, quod maxime mireris, eodem pertinere putant locum BOETHII (y), qui interpretatus quaedam verba Ciceronis: *Mulieres*, inquit, *antiquo iure tutela perpetua continebantur: recedebant vero a tutoris poteſtate, quae in manum viri conuenerant.* Inde enim denuo conſequi exiſtimant, vt mulieres, conuentione in manum agnatorum tutela liberatae, in maritorum tutela eſſe coeperint. Quos ſane miror non etiam ISIDORO HISPALENSI (z) denunciaſſe teſtimonium, qui, ſi tali argumento vti fas eſt, multo diſertius iſtam maritorum tutelam confirmare videtur verbis ſequentibus: *Ideo feminae ſub* VIRI *poteſtate conſiſtunt, quia leuitate animi plerumque decipiuntur. Vnde & aequum erat, eas viri* AVCTORITATE *reprimi. Proinde & veteres voluerunt, feminas innuptaſque, quamuis perfectae aetatis eſſent, propter ipſam animi leuitatem in* TVTELA *eſſe.* En virorum poteſtatem in vxores, & talem quidem, ob quam auctores fierent mulieribus, negotium quoddam ciuile geſturis, id eſt, vti res ipſa ſuadere videtur, tutelam. Ex quibus omnibus iam ſatis intelligi exiſtimant, tutelam maritalem legitimam olim iuris Quiritium fuiſſe, idque tam diu, donec mulieroſus & imbellis aliquis princeps, quiſquis ille demum fuerit, quo imperante feminarum impotentiae ac libidini diuina omnia ac humana ceſſerint, eo vinculo exſoluerit feminas, iiſque ſua omnia auctoritate ſuoque lubitu agendi poteſtatem, non ſine inſigni reipublicae detrimento, fecerit.

§. V.

Eorum argumentum primum refellitur.

Enimuero, ſi rem paullo accuratius, adhibitaque in conſilium ratione, expenderis, perſpicue profecto intelliges, viris illis doctiſſimis mores patrios, quos animo circumferebant, impoſuiſſe, vt

(t) Ian. Vinc. Grau. *de LL. & SCtis Rom.* §. *XXXIV.* p. 550.
(u) Liuius *XXXIV.* 3.
(x) Idem *XXXIV.* 7.
(y) Boeth. *ad Cic. Top. cap. XI.*
(z) Iſidor. Hiſpal. *Orig. XI. extr.*

vt illa veterum testimonia, quamvis alio pertineant, de simili Romanorum instituto acceperint. Primum enim, quod ad locum TVLLII (a) attinet, quem ad partes vocat SCHILTERVS, is talis est : *In manum conuenerat. Nunc audio. Sed quaero, vsu, an coemtione? Vsu non potuit : nihil enim potest de* TVTELA *legitima sine omnium tutorum auctoritate deminui. Coëmtione? omnibus ergo auctoribus? in quibus certe Flaccum fuisse non dices. Relinquitur ergo illud, quod vociferare non desistis, non debuisse, quum Praetor esset, suum negotium agere, aut mentionem facere hereditatis.* Sed ex his verbis nihil minus collegeris, quam Valeriam, de qua ibi CICERO agit, in Andronis Sextilii, mariti, tutela fuisse. Neque id contendit Andro Sextilius, sed Valeriam tantum in manum conuenisse, adfirmat. Negat Cicero, id fieri potuisse, quia mulier, quae in tutela legitima sit, nec vsu in manum conuenire possit; nec coëmtione, sine tutorum omnium, adeoque & Flacci auctoritate, *aliquid deminui potuerit de tutela legitima.* Deminuebatur vero aliquid de tutela legitima in manum conuentione, non quod tutela ab agnatis in maritum transferretur, sed quod illa plane exstingueretur. Mulier enim, in manum & potestatem mariti redacta, capite minuebatur (b), & desinebat esse caput liberum, adeoque in ea conditione erat, vt non magis in tutela esse posset, quam filii filiaeue familias, serui & ancillae, quos tutela regi, ius nostrum diserte negat (c). Itaque tantum abest, vt tutela illa maritorum legitima in hisce TVLLII verbis praesidium reperiat, vt illa iisdem euertatur manifeste, & funditus subruatur.

§. VI.

Itemque alterum, a moribus Atticis desumtum.

Deinde & alterum argumentum, quod ex moribus Atticis petunt, quantumuis speciosum, non tanti tamen esse videtur, vt eius caussa deferendum vadimonium existimemus. Nam & id, quod isti pro certo adfirmant, puta, quod tutela aeque, ac alia pleraque instituta ab Atheniensibus in Romanorum iura & mores permanarint, incertissimum est, & certissimum contra, tutelam mulierum Atticarum cum illa Romana nihil fere commune habuisse. Primo, qui tutelam Romanos debere Atheniensibus existimant, ii sententia sua magnopere falluntur. Nam quum tutores ex instituto Romanorum vel *testamentarii*, vel *legitimi*, vel *datiui* sint : nullam harum ex iure Attico esse, luculenter potest de-

(a) Cicero pro Flacco *cap. XXXIV.*
(b) Vlpian. *Fragm. XI.* 13.
(c) *l.* 239. *pr. ff. de verb. sign. pr. Inst. de tutel. l.* 6. §. *vlt. ff. eod.*

monſtrari. De *datiua* rem extra omnem dubitationis aleam poſitam eſſe arbitramur, quippe quam non Athenis migraſſe Romam, ſed legibus Romanis, Atilia puta & Iulia Titia, multo poſt decemuiralem illam legislationem inuectam eſſe, & illi ſciunt, qui alia pleraque ignorant (d). Nec deinde tutelam agnatorum *legitimam* ab Athenienſibus acceptam ferre potuerunt Romani, quum eam ne receptam quidem Athenis fuiſſe, iam alii demonſtrarint, & Solon, teſte DIOGENE LAERTIO (e), diſerte cauerit, *μὴ ἐπιτροπεύειν, εἰς ὃν ἡ οὐσία ἔρχεται τῶν ὀρφανῶν τελευτησάντων, ne is fieret tutor, ad quem poſt pupillorum obitum ſubſtantia pertineret. Teſtamentaria* denique tutela, tantum abeſt, vt Atticae ſit originis, vt multo ante Romanis nota fuerit, quam legati arceſſendarum legum cauſſa Athenas mitterentur. Sane iam L. Tarquinium *tutorem liberorum Anci regis teſtamento eſſe inſtitutum*, memoriae prodidit LIVIVS (f). Idemque (g) autor eſt, *nondum maturo imperio Aſcanio, Aeneae filio, tantiſper tutela muliebri, (tantam indolem fuiſſe in Lauinia,) rem Latinam & regnum auitum paternumque puero ſtetiſſe*. Quod exemplum, ſiue teſtamentaria, ſiue legitima ea tutela fuerit, ſatis, vt opinor, oſtendit, tutelam iam ante conditam Romam in Latio tam notam fuiſſe, nihil vt opus fuerit, eam Athenis petere.

§. VII.

An XII. Tabulae maximam partem e iure Attico deſcriptae.

Qua occaſione facere non poſſumus, quin eorum redarguamus errorem, qui, quum Romanos leges a Graecis, & Athenienſibus inprimis, petiiſſe, ſciant, omnium prope iurium Romanorum origines ad Athenienſes referunt, quaſi nihil in tabulis illis Decemuiralibus fuerit, niſi tranſmarinum, & a Graecis repertum; nec quidquam, quod e republica eſſet, inuenire potuerint tot illuſtria ingenia, quae populus Romanus huic legumlationi communi ſuffragio praefecerat. Non ſane ſolas Athenienſium leges Romam attulerant legati, ſed, *quae vſquam egregia occurrebant*, teſte TACITO, *acciuerant* (h), & praecipue Graecarum in Italia ciuitatum collegerant inſtituta, ceu diſerte refert DIONYSIVS HALICARNASSEVS (i). An vero, ex his nihil in rem ſuam vertiſſe Decemuiros, exiſtimemus? Nec putandum eſt, peregrinas illas leges vel vniuerſum XII. Tabularum libellum, vel maximam eius

(d) *pr. Inſt. de Atil. tut.*
(e) Diog. Laert. I. 56.
(f) Liu. 34.
(g) Idem I. 3.
(h) Tacit. *Annal.* III. 27.
(i) Dionyſ. Halic. *Antiqu. X. pag.* 676.

ius partem, abſoluiſſe, quum potius, eodem teſte DIONYSIO (k), compoſitae fuerint ἔκ τε τῶν ἑλληνικῶν νόμων, καὶ περὶ τῶν σφίσιν ἀγράφων ἐθισμῶν, *ex Graecorum iure, patriiſque conſuetudinibus.* Pleraque ſane, quae Romulus de patria poteſtate, de iure patronatus, ſimilibuſque capitibus, quaeque Numa Pompilius de iure ſacrorum, quae denique Ser. Tullius de contractibus ſanxerat, poſtea in XII. Tabulas migraſſe, auctores locupletiſſimos habemus DIONYSIVM HALICARN. (l) SERVIVM (m), FESTVM (n), alioſque veteres, qui tabulas illas legerunt integras, nec pauca inde fragmenta nobis ſeruarunt, adeoque accuratius iudicium ferre potuerunt de ſingulorum capitum origine. Praeterea pauciſſima illa, quae Athenis deportata acceperant, Decemuiri adeo ad reipublicae ſuae ſtatum attemperarunt, vt, ſi quis Athenienſium leges, a PRATEIO, PETITO, HERALDO, SALMASIO explicatas, cum Romanorum inſtitutis contenderit, vix vnam alteramue ſit reperturus, quam Romani integram ac ſibi per omnia ſimilem reliquerint (o). Quae quum ita ſint, anceps omnino & admodum incertum eſt argumentum illud, quo aliquando viri docti vtuntur, ius aliquod Romae ita ſe habuiſſe oportere, quia idem placuerit Athenienſibus, a quibus leges ſuas Romani mutuati ſint. Quemadmodum enim fluuios quoſdam, qui ſe in lacus infundunt, limpidos ac dulces intrare, exeuntes colorem pariter ac ſaporem mutaſſe, experimur: ita legibus illis Atticis ac Graecis, adlatis Romam, ibique veluti ciuitate donatis, nec color idem, nec eadem forma conſtitit, ſed tota illa Solonis νομοθεσία ita mutata interpolataque eſt a Decemuiris, vt ipſe Solon, ſi XII. iſtas Tabulas vidiſſet, leges ſuas in iis vix fuiſſet agniturus.

§. VIII.

Tutela mulierum Atticarum qualis fuerit ante nuptias?

Sed vt ex hoc diuerticulo in viam, id eſt, ad legitimam maritorum tutelam, quam ex Athenienſium inſtitutis in ius Romanum permanaſſe volunt, redeamus: probandum iam porro erit, quod ſupra poſuimus, ea in re Romanos cum Athenienſibus vix quidquam commune habuiſſe. Equidem mulieres, non modo puellas, ſed & iuſtae aetatis, Athenis in tutela fuiſſe, ſatis luculenter probarunt viri doctiſſimi, EM. MERILLIVS (p), IO. MEVRSIVS

Mmmmm 2

(k) Idem *pag.* 681.
(l) Idem II. *pag.* 97.
(m) Seru. *ad* Virg. Aen. *VI. v.* 612.
(n) Feſt. in *Murrata.*
(o) Dn. Praeſes *in Hiſtor. Iur.* I. 2. 25.
(p) Merill. *Obſ. V.* 1.

SIVS (q), CL. SALMASIVS (r), & V. C. EV. OTTO (s). Sed diuerſum plane a Romanis inſtitutis fuiſſe illum Athenienſium morem, ſtatim adparebit. Nihil ſiue in iudicio, ſiue extra illud, recte agebant Atticae mulieres, inconſulto tutore, vel κυρίῳ, nec valide ſine illo contrahebant vltra medimnum hordei. DION. CHRYSOSTOMVS (t): Τοῖς νεωτέροις πεντήκοντα ἐτῶν νόμος οὐκ ἐᾷ συμβάλλειν, ὡς ἀπίστοις οὖσιν, οὐδὲ γυναικὶ παρ' Ἀθηναίοις συναλλάσσειν, πλὴν ἄχρι μεδίμνου κριθῶν, διὰ τὸ τῆς γνώμης ἀσθενές. *Impuberibus lex non permittit contrahere, vt quibus bona nondum ſunt credita, neque mulieri apud Athenienſes contrahere licet, niſi vſque ad modium hordei, propter iudicii imbecillitatem.* Et ISAEVS (u), multo hoc antiquior: ὁ γὰρ νόμος διαῤῥήδην κωλύει παιδὶ μὴ ἐξεῖναι συμβάλλειν, μηδὲ γυναικὶ, πέρα μεδίμνου κριθῶν. *Lex enim expreſſe prohibet, impuberem paciſci, aut feminam, vltra modium hordei.* Similia ſunt apud SVIDAM (x) & HARPOCRATIONEM: ex quibus legem illam Atticam eruit, ſuoque more erudite illuſtrat PETITVS (y), in eo tamen falſus, quod hanc ſanctionem ad teſtamenti factionem pertinuiſſe credit, quum verba συμβάλλειν & συναλλάσσειν manifeſte contractum, numquam vltimam voluntatem notent: & quamuis Iſaeus etiam διαθήκης fecerit mentionem, & id tamen vocabulum accuratioribus in numero ſingulari *pactum conuentum*, in pluratiuo demum *teſtamentum* ſignificet, vti praeclare obſeruauit vir doctiſſimus, CL. SALMASIVS (z). Quemadmodum ergo generatim contrahendi facultatem feminis ademerant leges: ita nec ex earum chirographis vlla naſcebatur obligatio, quibus vna cum feminis non ſubſcripſiſſent earum tutores. Quod ius non modo Athenis, ſed & in vniuerſa Graecia, valuiſſe, ex CICERONIS (a) teſtimonio ſatis intelligimus. Sed & in ius vocari non potuiſſe feminas ſine tutore, eoque pertinuiſſe vocem preconis, qua ἡ δεῖνα καὶ ὁ κύριος, *mulier eiuſque tutor* citari conſueuerint, laudatiſſimus EV. OTTO (b) oſtendit. Viuebant ergo mulieres innuptae ſui iuris in tutela fratrum, cognatorumue, a quibus etiam deſpondebantur, vbi iam nubiles factae fue-

(q) Meurſ. *Them. Attic. II. 9.*
(r) Salmaſ. *de modo vſur. cap. IV. pag. 164. ſequ.*
(s) Eu. Otto *de perp. fem. tut. cap. I. §. VI. p. 201. ſequ.*
(t) Chryſoſt. *orat. LXXV.*
(u) Iſaeus *orat. de Ariſtarchi hered.*
(x) Suidas *in ἐπὶ ξένης.*
(y) Petit. *in Comm. in* LL. *Att. VI. 6.*
(z) Salmaſ. *de modo vſur. cap. XII. p. 516.*
(a) Cic. pro Flacc. *cap. XXX.*
(b) Eu. Otto *de perp. fem. tut. cap. I, §. 6. p. 478.*

fuerant, pro lubitu, vt vere dici poſſit, Athenis vix quidquam diſcriminis fuiſſe inter poteſtatem tutorum ipſorumque parentum, ac proinde illos dictos eſſe κυρίους, *dominos*, quaſi *qui ſummam haberent poteſtatem*, & *veluti αὐθέντας, rei cuiuſcumque*, vti obſeruauit vir Graece doctiſſimus, GVIL. BVDAEVS (c).

§. IX.

Qualis iam nuptarum?

Talis innuptarum tutela erat apud Athenienſes. Quid vero ſi iam in maritorum amplexus veniſſent? De his vero exſtat lex Solonis apud DEMOSTHENEM (d), quam mirifice peruertit paullo ante laudatus SAM. PETITVS. Lex ita ſe habet; ἣν ἐγγυήσῃ ἐπὶ δικαίοις δάμαρτα εἶναι ἢ πατὴρ, ἢ ἀδελφὸς ὁμοπάτωρ, ἢ πάππος ὁ πρὸς πατρὸς, ἐκ ταύτης εἶναι παῖδας γνησίους· ἐὰν δὲ μηδεὶς ᾖ τούτων, ἐὰν μὲν ἐπίκληρός τις ᾖ, τὸν (ἄνδρα) κύριον ἔχειν· ἐὰν δὲ μὴ ᾖ, ὅτῳ ἂν ἐπιτρέψῃ, τοῦτον κύριον εἶναι. Quae quidem ita interpretamur; *Quam legitime deſponderit vel pater, vel frater conſanguineus, vel auus paternus, ex ea liberi legitimi ſunto. Si nemo horum fuerit, mulierque ex aſſe heres ſit, virum tutorem habeto. Si nec vir fuerit ſuperſtes, is, cuius fidei vir eam ſupremo iudicio commiſerit, tutor eſto.* Itaque pater ſuperſtes & filiam deſpondebat, & iam nuptae erat κύριος. Eo defuncto, vel abſente ſaltim, vti ex PLAVTI (e) loco collegit PETITVS (f), ad fratres conſanguineos id ius pertinebat. Vnde apud DEMOSTHENEM (g) Midyllides, Archippus & Archiades, fratres, Archidicen ſororem elocaſſe dicuntur Leoſtrato Eleuſinio, idemque orator (h) grauiter reprehendit Timocratem, quod ſororem, mortuo patre, πέπρακε, καὶ οὐκ ἐξέδωκε, *vendiderit*, *non elocauerit*. Ne fratribus quidem ſuperſtitibus, aui paterni erat, neptem deſpondere, eiuſdemque tutelam ſuſcipere. Quamobrem legitimos hoſce tutores, & dotem, ſoluto matrimonio, ex bonis maritorum repetiiſſe, & viduis deinde κυρίους fuiſſe, apud DEMOSTHENEM, AESCHINEM, ISAEVM, alioſque ſcriptores Atticos, paſſim legas. Si mulieri nec pater, nec frater, nec auus paternus eſſet, illa vocabatur ἐπίκληρος, non quia dotata erat, (vnde perperam *dotalem* interpretatur PETITVS,) ſed quia paternarum facultatum ex aſſe fiebat heres. Tunc vero non cuiuis pro lubitu nubebat, ſed pro-

 ximo

(c) Bud. *Comment. Lingu. Graec.* pag. 36.
(d) Demoſth. *in Steph. II. p.* 984.
(e) Plaut. *Trinum. II.* 4.
(f) Petit. *Iur. Att. VI.* 1. *p.* 437.
(g) Demoſth. *adu. Leochar. p.* 1043.
(h) Idem *in Timocrat. p.* 804.

ximo agnato (i); qui eo casu simul fiebat vxoris suae κύριος, vel tutor legitimus. Quod ius obseruatum videtur TERENTIO (k), dum apud eum Chrysis, despondens Pamphilo Glycerium, ita loquitur:

Te isti virum do, amicum, TVTOREM, *patrem,*
Bona nostra haec tibi permitto, & tuae demando fidei.

Mulieres dote cassas sanguine proximi aut vxores ducere, aut, dote data, cogebantur elocare (l): ac tunc vtroque casu iidem tutelam procul dubio consequebantur, quamuis posterioris casus exemplum nobis nondum occurrisse vltro fateamur.

§. X.

Itemque viduarum. Superest, vt, qualis mulierum viduarum tutela fuerit, dispiciamus. Hic denuo diuersae species, quas plerumque miscent viri docti, accurate sunt distinguendae. Aut enim, data dote, elocata fuerat mulier, aut erat ἐπίκληρος, hereditatemque paternam ex asse creuerat. Priorem soluto matrimonio aeque, ac constante illo, in patris, fratrum, auiue tutela fuisse, & ad hos ideo dotem rediisse, paullo ante monuimus. Ad posteriorem quod attinet, moribus inualuerat, vt fas esset marito, vxorem huiusmodi cum certa dote legare, cuicumque liberet, isque, cui supremis tabulis legata esset vxor, simul eiusdem tutelam nancisceretur, quod ipsum indicant verba postrema legis, superiore paragrapho descriptae: ὅτῳ ἂν ἐπισκήψῃ, quibus dispositionem testamentariam exprimi, recte vidit ὁ πάνυ SALMASIVS (m). Sic de patre suo refert DEMOSTHENES (n), eum morti proximum filiam Demophonti, & duo talenta dedisse, Aphobo vero VXOREM, Demosthenis matrem, cum dote octoginta minarum & aedibus, vsuque instrumenti & supellectilis. Idem orator (o) de Phormione: Πασίων ἐτελεύτησε, ταῦτα διαθέμενος· Φορμίων ὕστερον τὴν μὲν γυναῖκα λαμβάνει κατὰ διαθήκην. *Quum igitur Pasio, hoc condito testamento, obiisset, Phormio vxorem ex testamento duxit.* Attamen non perpetua erat mariti posterioris tutela, sed finiebatur eadem, simul ac filius, e priore superstes matrimonio, vicesimum aetatis annum exegisset. Is enim tunc & dotem, constante adhuc matrimonio, repetebat a vitrico, & matri, tamquam tutor legitimus

(i) Is. Casaubon. *Exerc.* I. *contra* Baron. *cap. XIII.* Iacob. Perizon. *de lege Vocon. p.* 119. *sequ.*
(k) Terent. Andr. I. 5. v. 60.
(l) Demosth. *in Macart. Ter. Phorm.* I. 2. v. 74.
(m) Salmas. *de modo vsur. pag.* 168.
(n) Demosthen. *in Aphob. I. pag.* 895.
(o) Idem *pro Phorm. p.* 959.

mus, alimenta conſtituebat. Ita enim porro Solon lege ſanxerat (p) : καὶ ἐάν τις ἐξ ἐπικλήρυ γένηται, καὶ ἅμα ἡβήσῃ, ἐπὶ διετὲς κρατεῖν τῶν χρημάτων, τὸν δὲ σῖτον μετρεῖν τῇ μητρί. *Si filius ex eiuſmodi muliere, quae ex aſſe heres fuit, natus erit, iſque ephebis exceſſerit, is bona matris recipito, eique alimenta praebeto.* Id enim eſſe σῖτον μετρεῖν, erudite, vt ſolet, docuit SALMASIVS (q). Si denique contingeret, vt nec maritum haberet eiuſmodi mulier; nec filium iuſtae aetatis, nec agnatum denique, cui viduae tutela recte committeretur : eo caſu tutela eius, teſtibus ISAEO (r); & IVLIO POLLVCE (s), ad Archontem redibat, eamque in rem prodita erat lex haec Solonis, quam denuo ſeruauit DEMOSTHENES (t) : ὁ ἄρχων ἐπιμελείσθω τῶν ὀρφανῶν, καὶ τῶν ἐπικλήρων, καὶ τῶν οἴκων τῶν ἐξερημωμένων, καὶ τῶν γυναικῶν, ὅσαι μένουσιν ἐν τοῖς οἴκοις τῶν ἀνδρῶν τῶν τεθνηκότων, φάσκουσαι κύειν. *Archon orphanorum, feminarum ex aſſe heredum, familiarum intercidentium & praegnantium mulierum, quae poſt obitum maritorum in aedibus virorum permanent, curam habeto.* Quibus addidit legislator, non conceſſurum Archontem, vt his omnibus iniuria fiat, eique proinde ius futurum, mulctam pro magiſtratus ſui poteſtate irrogandi, vel, ſi res acriore ſupplicio digna videretur, reos remittendi ad Heliaſtas, iiſque dicam ſcribendi, prout id facti atrocitas requirere videretur. Quae poſtrema legis ſanctio ſimilis quodammodo eſt illi legi Romanae, quae tutores ſuſpectos, ſi quid atrocius inciderit, ad praefectum vrbi praeſidemue prouinciae remitti iubet (u).

§. XI.

Comparatio tutelae mulierum Atticarum & Romanarum.

Iam ſi cum his omnibus contendamus tutelam mulierum Romanarum, neminem quidem dubitaturum arbitramur, quin vtriusque gentis inſtituta quam maxime diſcreparint, ac proinde ab illa tutela Attica ad Romanam argumentum duci non poſſit. Verum quidem eſt, Romanos non minus, quam Athenienſes, *mulieres omnes propter infirmitatem conſilii in tutorum poteſtate eſſe voluiſſe* (x). Sed Romani illi tutores non erant Κύριοι, qui omnia ſuo arbitrio agerent, immo ne adminiſtrabant quidem, ſed auctoritatem tantum, teſte VLPIANO (y), interponebant, non in omnibus quidem negotiis, nam mulieri ſine tutore recte ſoluebatur, ſed

(p) Idem *in Steph. II. p.* 984.

(q) Salmaſ. *de modo Vſur. ibid.*

(r) Iſaeus *in orat. de hered. Apollodori.*

(s) Iul. Pollux *Onom.* VIII. 9.

(t) Demoſth. *in Macartat. p.* 1040.

(u) *l.* 1. §. *vlt. ff.* §. 10. 11. *Inſt. de ſuſp. tut.*

(x) Cic. *pro Muraena. cap.* XII.

(y) Vlp. *Fragm.* XI. 23.

(z), ſed ſi lege agerent (a), ſeque obligarent (b), nuptias contraherent, dotemque dicerent (c), teſtamentum facerent (d), manumitterent, alienarent (e), hereditatemue adirent (f). Deinde non diſtinguebant Romani virgines ἐπικλήρους & cum dote elocatas: nec patri apud eos, conſtante matrimonio, tutela in filiam competebat: ſed vel patria poteſtas, ſi in matrimonium, vel nihil omnino iuris, ſi in manum filia conveniſſet. Porro, quamuis de tutela mulieris maritus apud Romanos teſtaretur: non tamen ſuppetit exemplum, quod ille ipſam vxorem teſtamento cuiquam legarit, vel quod filii maiorennes, conſtante matrimonio, matris tutelam ſuſceperint, eique, repetita dote, certa conſtituerint alimenta: vel quod ipſi magiſtratus tutelam, qua magiſtratus, geſſerint: vel denique quod mariti vmquam vxorum ſuarum tutores vel curatores legitimi fuerint. Tantum abeſt, vt ea Athenienſium inſtituta ſua fecerint Romani, vt ab illis quam maxime abhorruerint, ceu paullo poſt ex inſtituto demonſtrabimus.

§. XII.

Mulieres vel in pupillari vel in perpetua tutela erant.

Nimirum tutela illa mulierum Romanarum, vti obſeruarunt SABINVS (g) & VLPIANVS (h), vel *pupillaris* erat, vel *perpetua*. Illa finiebatur, ſimul ac puella muliebris patientiae legem accipere poſſe videretur; hac & puberes, & adultae, & ipſae viduae regebantur, niſi iuſtam ob cauſſam tutela liberarentur. Solebat enim haec perpetua tutela finiri, non modo morte, & capitis deminutione, ſed & Veſtali ſacerdotio (i), itemque ob liberorum numerum (k), & ius illud liberorum, datum beneficio principis, qualia exempla paſſim exſtant apud GRVTERVM (l), DIONEM (m), & SVETONIVM (n). Reliquae mulieres cuiuſcumque aetatis omnes ſub tutela erant, quamuis, vt iam monuimus, in adultas paullo adſtrictior eſſet tutorum poteſtas, quam in pupillas. Cuius diſcriminis & hoc elegans exemplum eſt apud VLPIANVM, quod

(z) Cic. *Top. cap. XI.*
(a) Vlp. *ibid.* §. 25.
(b) Vlp. *ibid.* Cic. pro A. Caecin. *cap. XXV.*
(c) Vlp. XI. 20. Cic. pro Flacc. c. XXXV. pro Caecin. *cap. XXV.*
(d) Vlp. *Fragm. XX.* 15. Cic. pro Caecin. *cap. VI. & Top. IV. ibique* Boeth. Liu. *XXXIX.* 9.
(e) Vlp. I. 17. XI. 25.
(f) Vlp. *XI.* 22.
(g) Sabin. *apud Gell. Lib. V.* 13.
(h) Vlp. Fragm. *XI.* 25. 27.
(i) Plutarch. *in Numa p.* 66.
(k) Dio Caſſ. *Lib. LVI. p.* 578.
(l) Grut. *Inſcript. p. DCXXXI.* 2.
(m) Dio Caſſ. *Lib. XLIX. p.* 441. *& LV. p.* 549.
(n) Sueton. Claud. *Cap. XIX.*

(o), quod mulieribus opus tantum esset tutorum auctoritate, si rem mancipi alienarent, pupillis autem hoc amplius, si alienarent res nec mancipi. Illarum enim alienatio, quae teste CICERONE (p) κατ' ἐξοχὴν id nomen ferebat, sine solemnitate iuris non poterat explicari. De huiusmodi autem negotiis ciuilibus iam pridem prodita erat regula iuris (q), *ad ea, quae solemnitatem iuris desiderant, explicanda tutore auctore opus esse.*

§. XIII.

Eaque vel testamentaria, vel legitima, vel datiua.

Quemadmodum vero tutelae *pupillaris* ea erat indoles, vt vel pater filio filiaeue impuberi tutorem testamento daret, vel, testamentario non existente, *legitimae*; ac demum, si nec testamentarius, nec legitimus esset, *datiuae* tutelae locus esset: ita & perpetua feminarum tutela in *testamentariam*, *legitimam* & *datiuam* recte diuiditur. Testamento iis tutorem dabant non quidem parentes, sed mariti, quorum in manum conuenerant, qui supremis tabulis aliquot tutores nominabant, ea lege, vt viduae sibi vnum ex his tutorem suo arbitrio optarent. Sic auctor est LIVIVS (r), Senatum Hispalae Fecenniae *dedisse tutoris optionem, quasi ei maritus testamento dedisset.* Nec alio pertinet locus CICERONIS (s), vbi *genera* quaedam *tutorum* a iureconsultis inuenta, ait, *quae potestate mulierum continerentur.* Quae loca, dici non potest, quam torserint interpretes etiam doctissimos (t), quum luce sua radient, nostraque expositio & verbis vtriusque auctoris, & ipsi iuris ἀναλογίᾳ praeclare conueniat (u). *Legitima* tutela ingenuarum erat penes agnatos, libertarum penes patronos, patronorumque liberos, quippe quos veteres συγγενεῖς εἶναι τῶν ἐλευθερωμένων, *manumissorum agnatos esse*, fingebant, ceu ex Graeca quadam constitutione eleganter docuit CVIACIVS (x). Porro tutela haec legitima adeo in bonis agnatorum esse censebatur, vt non modo de ea, sine omnium auctoritate tutorum, nihil deminui aut vsucapi posset (y), sed illa etiam in iure recte cederetur extraneo, eatenus, vt hic vice cedentis tutor esset, quoad viueret cedens, id quod *cessitiam tutelam* veteres adpellabant.

 Deni-

(o) Vlp. *Fr. XI.* 27.
(p) Cic. *Top. Cap. V.*
(q) *l. 19. ff. de auct. tut.*
(r) Liu. *XXXIX.* 29.
(s) Cicero *pro Muraena cap. XII.*
(t) V. C. Eu. Otto *de perp. fem. tut.* *cap.* I. §. 16. *pag.* 215. *sequ.*
(u) *in Comment. nostro ad leg. Iul. & Pap. II.* 2. 3. *p.* 236. *sequ.*
(x) Cuiac. *Obs. XX.* 34.
(y) Cic. p. Flacc. *cap. XXXIV. Ep. ad Attic.* I. 5.

(z) Denique & *datos* aliquando mulieribus tutores, iusque illud in vrbe ex lege Atilia fuisse penes praetorem maioremque partem collegii Tribunicii, in prouinciis ex lege Iulia & Titia penes praesides, vel Hispalae Fecenniae exemplum apud LIVIVM (a) satis probat. Postea & lege Iulia & Papia Poppaea cautum fuerat, vt praetor, sine tribunorum plebis suffragio, tutorem daret feminae nupturae ad dotem dandam, dicendam promittendamue, si legitimum tutorem haberet adhuc pupillum (b). Ex quo loco simul discimus, agnatos, quamuis per aetatem impares administrandae tutelae, ipso tamen iure tutores mulierum legitimos fuisse, & tantisper, dum illi adolescerent, alium datum esse a magistratu, qui feminae, negotium aliquod ciuile explicaturae, auctor fieret.

§. XIV.

Vxor quae in manum conuenerat, non erat in tutela curaue mariti, sed in eiusdem potestate.

His ergo positis, iam facile quisque iudicabit, potueritne Romae aeque ac Athenis vmquam contingere, vt vxor in legitima mariti tutela esset? Quaecumque Romanae mulieres viuebant in iusto connubio, eae vel *in manum conuenerant*, vel *in matrimonium*. Id enim vxorum discrimen diserte statuit GELLIVS (c), vt merito mireris, quando ea phrasis aliquoties in Pandectis (d) legitur, virum doctissimum, BARNABAM BRISSONIVM (e), existimasse, illam a Triboniani manu esse. Solita enim est haec loquendi forma, veteribusque admodum familiaris. In manum conuenisse dicebantur, quas vel intercedente confarreationis ritu, vel per coëmtionem, vel vsu, id est, non interrupta per annum possessione, mariti adquisiuerant (f). Quotquot vero vxores nupserant domumque ductae fuerant, nullo istorum rituum adhibito, eae in matrimonium conuenisse ferebantur. Illae vocabantur *matresfamilias*; hae *matronae*. Illae igitur capite minuebantur, adeoque capita libera & sui iuris esse desinebant, quippe quae in *manu* & *mancipio maritorum* essent, vt loquitur GELLIVS (g), & *non modo in matrimonium, sed in familiam quoque maritorum & in suorum heredum locum venissent*. Vere ergo eiusmodi vxores erant in potestate dominioque Quiritario maritorum, perinde ac

(z) Vlp. *Fr. XI.* §. 7. 8.
(a) Liu. *XXXIX.* 19.
(b) Vlp. *Fr. XI.* 20. *d. Comm. nostro II.* 13. *pag.* 253. *sequ.*
(c) Gell. *XVIII.* 6.
(d) *l.* 15. *ff. de rit. nupt. l.* 121. §. 1. *de V. O.*
(e) Briss. *de V. S. conuenire.*
(f) Seru. *ad* Virgil. Aeneid. IV. *v.* 103. Gell. *Noct. IV.* 3.
(g) Gell. *Noct. XVIII.* 6.

ac filiaefamilias. Nam & filiarum loco habebantur (h), nec vllus erat antiquioris illius & rigidioris patriae poteſtatis effectus, qui in eiuſmodi quoque vxores non caderet. Quemadmodum enim in ſacris paternis erant liberi (i), eaque ſacrorum communio cum patria poteſtate, & ſuccedendi iure erat coniuncta: ita DIONYSIVS HALICARNASSENSIS (k) vxores confarreatas factas eſſe ait κοινωνὰς ἱερῶν τε καὶ χρημάτων, *participes ſacrorum pecuniaeque.* Vti deinde in liberos patres; ita in vxores, quae in manum conuenerant, mariti vtebantur iure vitae ac necis. Denique vti pater liberos ſuos iure venundabat, & in iure cedebat: ita & maritus vxorem huiuſmodi alii cedebat ſaepius, notaque ſunt exempla Catonis Vticenſis, quem Marciam vxorem praeſentem deſpondiſſe Q. Hortenſio, tradit PLVTARCHVS (l), & Tiberii Neronis, quem Liuiam vxorem, tametſi praegnantem, Octauio Auguſto ceſſiſſe, DIO CASSIVS (m) & TACITVS (n) memoriae prodiderunt. Quae hic vel ideo non praetermittenda duximus, quod viros quoſdam doctiſſimos de poteſtate illa maritali in vxores, quae in manum conuenerant, etiamnum ſine idonea cauſſa ſubdubitare animaduertimus. Iam vero, quum in poteſtatem maritorum tranſierint hae vxores: non magis ſane hae illos tutores habere potuerunt, quam liberi parentes, quorum in manu ac poteſtate erant. Vti enim patrem habenti tutor non datur, ita nec mulieri dari poterat, quae in manu mancipioque erat, quia non erat caput liberum.

§. XV.

Quae in manum non conuenerat, ſi ſui iuris eſſet, erat in tutela agnatorum, vel tutorem curatoremue datiuum habebat.

Quid vero ſi virgo vel vidua non in manum, ſed in matrimonium tantum, ſine ſolemni ritu conueniſſet? Tunc aut ſui iuris illa erat, aut filiafamilias. Sui iuris mulier vel tutorem ſibi ex ſupremis prioris mariti tabulis optauerat, vel erat in legitima agnatorum tutela, vel tutorem a praetore maioreque parte Tribunorum plebis datum acceperat. Qualeſcumque eſſent tutores, ii ſane etiam conſtante matrimonio tutelam retinebant, nec vſquam reperias, matrimonium ſine in manum conuentione inter cauſſas, ob quas tutela finiatur, recenſeri, quum tamen eas peraccurate recenſeat V. C. ANT. SCHVLTINGIVS (p). Contra exemplo non vno

(h) Pariator *Leg. Moſ. & Rom. tit. XVI.* 1.

(i) *l. vlt. C. de inoff. teſt. l. vlt. C. de cur. furioſ. l. vlt. C. ad Sc.* Tertull. *l.* 2. *C. de ſuis & legit. l. 6. C. de bon. mat. l.* 1. *§. vlt. ff. de annal. exc.*

(k) Dionyſ. Hal. *l.* II. *p.* 95.

(l) Plutarch. *in Caton. minor. p.* 770. *ſequ.*

(m) Dio *lib.* XLVIII. *pag.* 384.

(n) Tacit. *Annal. V.* 1.

(p) Schulting. *Iuriſpr. vet. anteiuſt. p.* 605.

vno probari poteſt, vxores eiuſmodi & conſtante matrimonio ſubfuiſſe tutoribus, nec quidquam, quod alicuius momenti eſſet, ſine eorum auctoritate geſſiſſe. APVLEIVS (q) certe de Pudentilla, vxore ſua: *Dico*, inquit, *exiguum herediolum ſexaginta millibus numum, id quoque non me, ſed Pudentillam ſuo nomine, emiſſe, Pudentillae nomine pro eo agello tributum dependi. Praeſens eſt Quaeſtor publicus, cui depenſum eſt, Coruinus Celer, vir ornatus: adeſt etiam tutor, auctor mulieris, vir grauiſſimus & ſanctiſſimus; omni cum honore mihi nominandus, Caſſius Longinus.* Sic ergo Pudentillae tutor non erat Apuleius, maritus, verum alius plane, Caſſius Longinus. Simile exemplum occurrit in marmore apud GRVTERVM (r), in quo FVRFANNIA L. F. SATVRNINA monimentum ſe feciſſe profitetur SIBI, CONIVGI, ET TVTORI SVO: quae elogia, ne quis ad vnam eamdemque perſonam pertinere exiſtimaret, vtriuſque nomina ibidem expreſſit, tutoremque M. VALERIVM ISAVRVM; coniugem L. ISYCHIVM adpellauit. Iidem vero tutores, qui conſtante matrimonio mulieris curam geſſerant, tutelam, etiam ſoluto eodem, continuabant. Tales enim apud eumdem GRVTERVM (s) ſunt TVTORES SEPTIMIAE, MATRIS LEPIDAE SEPTIMIAE & L. SEPTIMII LIBERALIS, qui FVNDORVM PARTEM VI LEGIS FALC. NOM. DEDVXERVNT. Viduam enim fuiſſe illam Septimiam Priſcam, nemo dubitabit, qui illud quantiuis pretii monimentum totum perlegerit.

§. XVI.

Sin filia familias eſſet, manebat in patria poteſtate.

Nec magis in legitimam viri tutelam perueniebat, quae, in patris conſtituta poteſtate, nubebat. Quum enim nuptiae non ſint inter modos, quibus iure Romano patria poteſtas finiebatur: nupta quoque in patris poteſtate manebat, nec ideo in ſacris parentis eſſe deſinebat, quod in viri amplexus veniſſet. Non equidem ignoro, in alia omnia & hic ire GREG. THOLOSANVM (t), exiſtimantem, patrem poteſtatem omnem, nuptui filiam dando, in maritum tranſtuliſſe, adeoque poteſtatem patriam ex eo ſtatim eſſe ſolutam. Sed argumenta, quae hanc in rem attulit, omnia ad conuentionem in manum pertinent, & clariora ſunt veterum teſtimonia, quibus contraria ſententia probatur, quam vt cauillationibus poſſint elidi. IVSTINIANVS (u) enim ingenuam, trium

(q) Apulei. *Apolog.* II. p. 317.
(r) Gruter. *Inſc.* p. *DLII.* 2.
(s) Idem p. *MC.* 6.
(t) Greg. Tholoſ. *Synt. Iur. XI.* 4. 9.
(u) §. 2. *Inſt. de SC. Tertull.*

trium liberorum ius habentem, ex SC. TERTVLLIANO ad luctuosam liberorum hereditatem vocari ait, *licet in potestate parentis sit.* Et apud VLPIANVM (x) docet Neratius, *ex vna iniuria interdum tribus oriri iniuriarum actionem, neque vllius actionem per aliam consumi, vtpote* VXORI FILIAE FAMILIAS *iniuriam factam esse, & viro, &* PATRI *eius.* Quid porro clarius verbis DIOCLETIANI & MAXIMIANI, Imperatorum (y), qui meminerunt vxoris, *quae tempore nuptiarum in* PATRIA POTESTATE *fuerit*, & hinc *fideicommissi ei relicti commodum* PATRI *quaesitum esse*, definiunt? Et quis dubitet, quaeso, constante matrimonio durasse patriam potestatem, quum & eo soluto adhuc in potestate fuisse legantur, & hinc pater notetur infamia, *qui vel calumniae caussa passus est filiam*, QVAM IN POTESTATE HABEBAT, *in possessionem, ventris nomine, mitti* (z), *vel eam, quae* IN POTESTATE *eius est, genero mortuo, quum eum mortuum esse sciret, intra id tempus, quo elugeri virum moris est, antequam virum elugeret, in matrimonium collocauit* (a)? Sane quum patria potestas, semel exstincta, reuiuiscere non soleat, nisi iure postliminii, cui hic locus non est: consequens est, vt matrimonio, sine in manum conuentione inito, ea non exspirarit, filiaque familias, etiam nupta, in sacris paternis manserit. Eo autem posito, denuo manifestum est, huiusmodi etiam vxorem in tutelam viri haut peruenire potuisse, quum ne esse quidem in tutela potuerit filiafamilias, quae in potestate patria vixit, iurisque expeditissimi sit, patrem habenti tutorem non dari (b).

§. XVII.

Feminae an aliquando in curatione fuerint, & inprimis maritorum?

Quae adhuc de tutela feminarum diximus, eo pertinent omnia, vt ostendamus, vxores Romanas, siue in manum conuenissent, siue in matrimonium, in tutelam maritorum legitimam non peruenisse. Iam operae pretium fuerit, disquirere, an non vir saltim curator vxoris esse potuerit? Posset quidem haec quaestio plus quam Domitiana videri, quum feminae, solutae tutela pupillari, non, vti masculi puberes, curatorum consilio regerentur, sed ex eo tempore in perpetua tutela essent, tutorem vero habenti curatorem dari, negent iura nostra, nisi vel parum idoneus sit tutor, vel ad tempus excusetur (c). Attamen & curatores femina-

(x) *l. 1. §. 9. ff. de iniur.*
(y) *l. 5. C. de condit. insert.*
(z) *l. 9. ff. de his, qui not. inf.*
(a) *l. 1. ff. eod.*
(b) *l. 6. §. vlt. ff. de tut. l. 139. pr. ff. de V. S. §. 1. Inst. de tut.*
(c) Huber. Praelect. ad Inst. l. 23. 8.

minarum passim occurrunt in eorum ICtorum fragmentis, qui, antequam perpetua illa mulierum tutela ab vsu recessisset, floruerunt, veluti PAPINIANI (d), PAVLLI (e), TRYPHONINI (f); nec non in constitutionibus ALEXANDRI (g), DIOCLETIANI & MAXIMIANI (h), ANTHEMII (i), Imperatorum, quibus imperantibus tutelae perpetuae iugum iam excussisse mulieres, nondum ab vllo demonstratum est. Nec nos quidem facile adsenserimus IAC. RAEVARDO (k), & IO. IAC. WISSENBACHIO (l), omnia haec loca inter emblemata Triboniani numerantibus, quum luculenter a V. C. ANT. SCHVLTINGIO (m) ostensum sit, in quibusdam horum fragmentorum emendatione non opus, in aliis ne locum quidem eidem fuisse, si vel maxime Triboniano digiti pruriuissent. Vidit praeterea hic vir doctissimus, ad quod alii plerique caecutiunt, non impediuisse perpetuam illam tutelam, quo minus & curatores habere possent mulieres adhuc minorennes. Quum enim tutela illa mulierum perpetua, ceu supra demonstrauimus, (§. X.) cum administratione non esset coniuncta, sed ipsae mulieres recte omnia ipsae gererent, modo a tutoribus interponeretur auctoritas: melioris sane illae fuissent conditionis, quam masculi, quibus adhuc minoribus *rei suae administratio non committebatur, quamuis bene rem suam gerentibus*, vti loquitur VLPIANVS (n). Quamuis ergo tutelam feminarum pupillarem statim exciperet perpetua, si essent agnati, qui ei gerendae idonei viderentur: dubitari tamen non potest, quin & deficientibus agnatis, & iisdem minus idoneis, tantisper, dum maiorennes fierent, earum aeque ac masculorum bona a curatoribus fuerint administrata. Qui enim fieri potuisset, vt femina quoque aliquando *in suam tutelam perueniret, cum viri potens facta esset*, (qualem casum PAVLLVS (o) habet,) vel vt *tutor quis puellae esse desineret, si ea duodecimum annum implesset*, (quod inculcat PAPINIANVS (p), nisi minorennis, deficiente agnato, curatorem accepisset? Quin si vel maxime legitimos tutores haberet femina viri potens, iique etiam admi-

(d) *l. 5. §. 12. ff. de iur. dot.*
(e) *l. 20. l. 36. l. 37. l. 66. pr. & §. 1. ff. de R. N.*
(f) *l. 67. §. 2. seq. ff. eod.*
(g) *l. 3. C. de interd. matr. inter pup.*
(h) *l. 7. C. eod.*
(i) *l. 8. C. eod.*
(k) *Raeuard. Var. II. 10.*
(l) Wissenb. *Embl. Trib. ad l. 39. tit. de Ritu Nupt. p. 371.*
(m) Schult. *iurispr. vet. anteiust. p. 303. seq.*
(n) *l. 1. §. vlt. ff. de min.*
(o) *l. 51. ff. de legat. 3.*
(p) *l. 13. §. 2. ff. de tut. vel cur. dat.*

administrandae tutelae non impares essent : tamen, vt dixi, bona minorennis administrasse potuerunt curatores, personae curam gessisse tutores, vt simul tutores, simul curatores habuisse videatur, donec ad iustam aetatem peruenisset. Quibus positis, (est autem res ita perspicua, vt probatione non indigeat,) consequens profecto est, vt non absurda sit, quam hoc paragrapho mouimus, quaestio, annon curator saltim vxoris suae esse potuerit maritus ? Et id quidem fieri potuisse fatemur, quamuis iure inficiemur, eum curatorem fuisse legitimum. Notum enim est, curatorem nec testamento dari consueuisse, quia paterfamilias de tutela suae rei, non de curatione legare poterat (q), nec curatores aliquos legitimos iure Romano fuisse, praeter furiosorum & prodigorum, quos in cura agnatorum & gentilium leges esse iusserant (r). Dabantur ergo curatores petenti mulieri, a magistratu, & sic contingere poterat, vt vel ante matrimonium maritus vxori curator datus esset, vel constante matrimonio sibi eum curatorem dari peteret. Antiquitus enim nullam exstitisse legem, quae marito tutelam curamue vxoris deferri prohiberet, eamque prohibitionem Antoninorum demum temporibus senatusconsulto esse inuentam, infra suo loco pluribus demonstrabimus.

§. XVIII.

Argumentum tertium & reliqua, quae pro tutela maritali Romanorum ex Liuio, Boethio & Isidoro adferuntur, profligata.

Itaque ex his, quae occasione tutelae mulierum Atticarum de tutela mulierum Romanarum hactenus disseruimus, satis constare arbitramur, inter tutelam mulierum Atticarum Romanarumque maximum fuisse discrimen, adeoque eo argumento probari non posse, vxores Romanas sub legitima maritorum vel tutela vel curatione fuisse. Ne vero & reliqua veterum testimonia, quae eam in rem vulgo adferunt, intacta videamur praetermisisse, non magis huic sententiae nostrae aduersatur locus Catonis apud LIVIUM (s). Ait ille : *Maiores nostri nullam, ne priuatam quidem rem, agere feminas sine auctoritate voluerunt : in manu esse parentum, fratrum, virorum.* At nihil hic Cato de tutela maritorum legitima. Id modo contendit, feminas in manu vel parentum vel maritorum esse : illorum, si filiae familias, sine in manum conuentione, nupserint : horum, si in manum conuenerint. Addit quidem & fratres, nec dubium est, quin tutelam eorum legitimam intellexerit ; sed inde non sequitur, vt & mariti vxorum.

(q) *Vlp. Fragm. XI.* 14.
(r) *Cic. Tusc. Quaest. III.* 11. *de Inuent. II.* 50. §. 3. *Inst. de Curat. Horat. Serm. I.* 3. Paull. *Rec. Sent. III.* 4. 7. *l.* 10. *pr. l.* 15. *pr. ff. de cur. furios.*
(s) Liu. *XXXIV.* 2.

rum tutores legitimi fuerint. Agebatur tum de lege Oppia, quae non tantum ad mulieres innuptas, sed & virgines, pertinebat. Contendebat Cato, non indulgendum esse muliercularum luxui : acriora sexui illi vincula iniici oportere, maxime, quum omni exuta verecundia, ausae sint cateruatim in publicum prodire : maiores eas nihil sine auctore facere permisisse, quippe vel in potestate patria, vel in manu & mancipio maritorum, vel in tutela agnatorum aliorumque constitutas : iam eas dominari non modo maritis, sed & magistratibus. Refellit haec Valerius, Trib. plebis (t), & Catoni concedit, feminas nihil sine auctore facere debere : seruitutem modo deprecatur : *Et vos*, inquit, *in manu & tutela, non in seruitio, debetis habere eas, & malle patres vos, aut viros, quam dominos dici.* Itaque & hic manus ad patrem & maritum, tutela ad alios pertinet. BOETHII (u) locus tantum abest, vt tutelam maritorum legitimam confirmet, vt eam destruat vel maxime. Testatur quidem vir, antiqui iuris peritissimus, *mulieres, antiquo iure, tutela perpetua contineri consueuisse:* sed statim addit : *Recedebant vero a tutoris potestate, quae in* MANVM *virorum conuenerant.* Non ergo per conuentionem in manum femina transibat in tutelam mariti, sed in manum & potestatem eius, adeoque tunc potius exspirabat tutela. Quum enim sic capite minueretur vxor, ac proinde *caput liberum* esse desineret (x): non magis profecto ei opus erat tutore, quam arrogatae, aut ancillae, vel seruae. Ab honesta enim seruitute parum abesse videbatur conditio mulieris confarreatae, vel coemtae, vel vsucaptae, de qua VIRGILIVS (y).

Liceat Phrygio seruire marito.

Et quibusdam interiectis (z) :

Connubia nostra

Reppulit, & DOMINVM *Aeneam in regna recepit.*

Quae verba eleganter interpretatus SERVIVS; *Hic*, inquit, *coemtionis speciem tangit poeta. Quoniam, coemtione facta, mulier in potestatem viri cedit, atque ita sustinet* CONDITIONEM LIBERAE SERVITVTIS. Denique & postremus ISIDORI (a) locus, qui pro legitima maritorum tutela ad partes posset vocari, rem non conficit, quia ibi per *viri auctoritatem* non intelligitur eius tutela, sed, vti

res

(t) Liu. *XXXIV*. 7.

(u) Boeth. *ad Cic. Top. CXI.*

(x) §. 1. *Inst. quibus mod. tut. fin.* l. 14. *pr.* §. 1. *seq. ff. de tut.*

(y) Virg. *Æn. IV. v.* 103.

(z) Idem *ib. v.* 213.

(a) Isid. *Hispal. Orig. XI. extr.*

res verbis proxime antecedentibus exprimitur, *poteſtas*; nec in mariti tutela perpetua vxorem eſſe ſcribit, ſed *in tutela* tantum, id eſt, vel agnatorum, vel aliorum, qui eam tutelam iure adquiſiuerant.

§. XIX.

An vir aliquando vxoris tutor vel curator fuerit, quamuis non legitimus?

Quamuis vero ex his omnibus, quae hactenus diſſeruimus, nemini dubium eſſe poſſit, quin Romani legitimi vxorum ſuarum tutores numquam fuerint: non ideo tamen negauerimus, eos aliquando illarum tutelam alio titulo ſuſcipere potuiſſe. Nam primum maritus poterat eſſe tutor datiuus ante nuptias, quam tutelam eum deinde continuaſſe non dubitamus, quia tum nondum exſtabat lex, quae maritum tutorem eſſe prohiberet, quippe a Marco Antonino demum imperatore lata (b). Neque obſtat, mulierem nupturam dotem dare, dicere, promittere non niſi auctore tutore ſuo ſolitam eſſe (c), eaque in re maritum auctorem fieri in rem ſuam non debuiſſe (d). Iam enim lege Iulia & Papia cautum fuerat, *vt Praetor vrbis mulieri virginique, quam ex ea lege nubere oporteret, ad dotem dandam, dicendam, promittendamue tutorem daret, ſi legitimum tutorem pupillum haberet* (e): Idque deinde variis SC. prolatum eſſe ad alios caſus, quibus tutor ordinarius eam in rem auctor fieri non poſſet, diſerte docet VLPIANVS (f). Quidni ergo & tunc tutor dari potuiſſet ad dotem dandam, dicendam, promittendamue, ſi ipſi tutori pupilla vel adulta nubere vellet? Sane ſi iam inde ab vrbis origine inter tutorem & mulierem, eius tutelae ſubiectam, ius connubii nullum fuiſſet: quid opus fuiſſet nouo SCto, his nuptiis oppoſito? Deinde quum ſupra demonſtratum ſit, tutorem legitimum potuiſſe tutelam alii extraneo cedere: (§. XII.) quidni eam cedere potuerit marito? Tunc vero maritus fuit tutor ceſſitius uxoris ſuae, & loco legitimi tutelam ſuſcepit, quamuis non fuerit legitimus. Vt paucis omnia complectamur, quum tutor eſſe poſſit, quiſquis obeundo muneri publico eſt idoneus, & nec impeditur, nec lege prohibetur tutor eſſe: nihil impedit, quo minus & maritus vxori ſuae tutor dari potuerit. Et quamuis non adſentiamur quibuſdam, qui Ciceronem tutorem cum Publicia in matrimonio vixiſſe exiſtimant, quum teſte PLVTARCHO (g) ille non Publiciae tutor fuerit, ſed τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἐν πίςει κληρονόμος ἀπολειφθεὶς

(b) *l. 59. ff. de R. N.*
(c) Cic. *pro Flacc. Cap. XXXIV.*
(d) §. 3. *Inſt. de auct. tut.*
(e) Vlp. *Fragm.* XI. 20.
(f) Vlp. *ibid.* §. 21.
(g) Plut. *in vita* Cic. *p.* 881.

διαφυλάττων, *bona eius tamquam heres fiduciarius custodiuerit*, adeoque eo exemplo vti non possimus : haut raro tamen tutores datos esse maritos, vel ideo admodum verosimile est, quod postea tam seueris legibus hanc tutelam aboleuerint M. Aurel. Antoninus & Commodus, Imperatores : leges vero & iura, quod recte monet CELSVS (gg), *ad ea potius aptentur, quae & frequenter, & facile, quam quae perraro eueniant.*

§. XX.

Senatusconsultum, ne tutor eiusue filius vxorem duceret feminam, quam tutelа regat.

Sed certissimum est, demum ad omnem tutelam curamque vxoris aditum interclusum esse marito, oratione M. Antonini, grauissimi prudentissimique principis, quam singulari commentario a IVLIO PAVLLO illustratam esse nouimus (h), qui & orationis istius & SCti in eius sententiam facti sanctionem his verbis expressit (i) : *Senatusconsulto, quo cautum est*, NE TVTOR PVPILLAM VEL FILIO SVO, VEL SIBI, NVPTVM COLLOCET, *etiam nepos significatur* : quamuis alibi SCti sententiam paullo plenius ita describat (k) : *Non est matrimonium, si tutor vel curator pupillam suam intra vicesimum & septimum annum, non desponsam a patre, nec testamento destinatam, ducat vxorem, vel eam filio suo iungat. Quo facto vterque infamatur, & pro dignitate pupillae extra ordinem coercetur. Nec interest, filius sui iuris, an in potestate patris sit.* Non iam disquiremus operosius, an interpolatus sit hic locus, eaque, quae de curatore ibi habentur, inter Triboniani emblemata referri oporteat ? Nihil enim esse, quod id credere nos cogat, iam supra aduersus RAEVARDVM & WISSENBACHIVM ostendimus. (§. XVI.) Potius, quae fuerit huius tam seuerae prohibitionis ratio, operae pretium fuerit cognoscere. Pleraeque puellae Romanae adhuc impuberes despondebantur, quin & nubebant. Hinc M. Valerius Anicetus apud GRVTERVM (l) monimentum ponit sponsae, Valeriae M. F. Fortunatae, quae vixerat ANNOS VIII. MENSES VIII. DIES XVIII. Et apud CORN. NEPOTEM (m) Augustus natam ex Agrippa & Attici filia puellam, *vix aniculam*, *Claudio Neroni*, *Drusilla nato*, *priuigno suo*, *despondit*. Quin apud eumdem GRVTERVM (n) exstare exempla vxorum adhuc impuberum, docuit DN. PRAESES (o), apud quem &

(gg) *l. 5. ff. de legib.*
(h) *l. 60. ff. de R. N.*
(i) *l. 59. eod.*
(k) *l. 66. eod.*
(l) Grut. *Inscr. p. DCCCXXXVII. 2.*
(m) Nep. *in Attic. C. XIX.*
(n) Grut. *Inscr. p. DCCLXXXVIII. 8. p. DCCCXV. 13. p. DCCCXXIV. 1.*
(o) *Comment. ad L. Iul. & Pap. II. 5. 2. pag. 183. sequ.*

& vxorem ſeptem annorum reperimus in inſcriptione, a FABRETTO (p) deſcripta:

SEPTEM. ME. NATAM.
ANNORVM. GREMIO.
IPSE. RECEPIT. XL.
ANNOS. NATA. NECIS. POTIOR.

Cautum quidem fuerat lege Iulia & Papia, *ne quis ſponſam decenni minorem haberet, deſponſam vero quiſque intra biennium domum duceret* (q). Sed id non in eam partem accipiendum eſt, ac ſi illa cum immaturis inita ſponſalia ipſaque matrimonia prohibita fuiſſent: ſed ſenſus tantum eſt, eos, qui immaturas ſibi deſponderi paſſi eſſent, vel eas domum duxiſſent, praemiis maritorum ſponſorumque non fruituros. Hinc multo poſt illam legem docet MODESTINVS (r), *in ſponſalibus contrahendis aetatem contrahentium definitam non eſſe, vt in matrimoniis, ac proinde a primordio aetatis ſponſalia effici poſſe, ſi modo id fieri ab vtraque perſona intelligatur, id eſt, ſi non ſint minores ſeptem annis.* Quin & nuptiae cum impuberibus frequenter & poſt legem Iuliam & Papiam fiebant, at *minor annis duodecim nupta*, teſte POMPONIO (s), tunc *demum legitima vxor fiebat, quum apud virum expleſſet annum duodecimum:* a quo tempore & vir dotem petere (t), ipſaque legatum in tempus, cum nupſerit, relictum exigere poterat (u). Quum itaque tantilla aetate deſponderentur nuberentque Romanae puellae: verendum ſane erat, ſi in tutoris eiuſque filii torum venirent, ne tutor, huius inauſpicati matrimonii obtentu, reddendarum rationum onere ſeſe eximeret, atque ita fortunis euolueret miſeram mulierem, mox fortaſſis eiiciendam toro, triſtiſſimumque audituram carmen (x):

Collige ſarcinulas, dicit libertus, & exi.
Iam grauis es nobis, & ſaepe emungeris, exi
Ocyus, & propera, ſicco venit altera naſo.

Proſpiciendum itaque videbatur feminis, ne a maritis tutoribus ſpoliarentur, ab iiſque redigerentur ad mendicitatem, quorum vel maxime erat curare, vt res ipſis ſalua eſſet. Id vero non certius ſe conſequuturum ſperabat princeps incomparabilis, quam ſi & tuto-

Ooooo 2

(p) Fabret. *Inſcr. cap. V. p.* 421.
(q) Dio Caſſ. *lib.* LIV. *p.* 531. Suet. Aug. *cap. XXXIV.*
(r) *l.* 14. *ff. de ſponſ.*
(s) *l.* 4. *ff. de R. N.*
(t) *l.* 68. *ff. de iur. dot.*
(u) *l.* 17. §. 1. *ff. de reb. auct. iud. poſſ. l.* 74. *ff. de iur. dot. l.* 10. *pr. ff. de condit. & dem.*
(x) Iuuen. *Sat. VI. v.* 143.

tutorem, curatoremue, & eorum filium, a pupillae nuptiis penitus arceret, nisi prius ille redditis rationibus, tutela curaue se abdicasset.

§. XXI.

Illud productum est ad casum, si maritus vxoris suae curam post nuptias suscipere vellet.

Quamuis vero de eo tantum tutore loqueretur illa Marci Antonini & Commodi oratio, qui iam tempore nuptiarum tutelam gereret: non alienum tamen hoc ab eiusdem ratione futurum existimabant Principes, si hoc ius & ad tutelam, curamue, constante iam matrimonio susceptam gestamque, porrigerent. Discimus hoc ex GALLIENI & VALERIANI rescripto (y), quo Epagatho nescio cui respondent, *licet orationis sub D. Marco habitae* VERBA *deficiant, eum tamen, qui post contractas nuptias, nurui suae curator detur, excusare se debere, ne manifestam eius orationis* SENTENTIAM *offendat, & labem pudoris contrahat.* Et iam ante haec tempora hanc legis poenam incurrisse legimus Agathodaemonem quemdam, qui quum infamia ideo notatus, ad ANTONINVM CARACALLAM confugeret, ab eo hoc rescriptum retulit (z): *Amplissimi ordinis consulto, qui pupillam suam vxorem ducit, nuptias contrahere non intelligitur, & tamen infamis constituitur. Sed si tu Demetriae, quum eam in matrimonio haberes, absens & ignarus curator constitutus es, potes esse securus, dum tamen alius substituatur. Non debet enim ignorantia maritorum amplissimi ordinis consulto fraus quaeri.* Denique generatim constituit ALEXANDER SEVERVS (a), *maritum, etsi rebus uxoris suae debeat adfectionem, tamen curatorem creari ei non posse.* Id quod adeo expediti iuris videbatur, vt virum vxori, mente captae, curatorem dari posse, neget PAPINIANVS (b). In omnibus quidem his legibus curatoris tantum mentionem fieri animaduertimus. At quamuis tutelae eadem procul dubio fuerit ratio, eius tamen vestigium relinquere ideo superuacuum duxerunt Tribonianus eiusque συνεργοὶ, quod tutela adultarum iam exoleuisset temporibus Iustiniani.

§. XXII.

Ne sublata quidem perpetua illa feminarum tute-

Nimirum ab eo tempore, quo tutela illa muliebris plane euanuit, (quod non adeo diu ante Iustiniani tempora contigisse arbitramur,) non amplius quaestio moueri poterat, an vxor in tutela mariti viuere posset? sed an eius curam suscipi a marito; fas esset? Sane & iure veteri curatoribus indigent vxores minoren-

(y) *l.* 17. *C. de exc. tut.*
(z) *l.* 4. *C. eod.*
(a) *l.* 2. *C. qui dar. tut. vel cur. poss.*
(b) *l.* 14. *ff. de cur. fur. & al. extr. min. dat.*

rennes, non modo ob bona receptitia, ceu sibi persuaserunt FR. HOTOMANVS, MYNSINGERVS & WESENBECIVS (c), sed ob paraphernalia quoque, quorum nonnisi ex pacto ad maritum pertinet administratio iure veteri, nouoque tantum paraphernalium, quae vxor maiorennis non excepit, administratio viro committitur (d), ceu luculenter demonstrauit ARN. VINNIVS (e). Nihilominus tamen & hac cura maritos exclusit IVSTINIANVS (f), cuius ex sententia *maritus, vxori suae curator datus, excusare se potest, licet se immisceat.* Quae quidem verba ita concepta sunt, vt non videantur maritum a cura vxorum excludere, sed ei tantum facere arbitrium, eane excusatione vti, an curatoris munus obire malit. Sed vere necessaria est haec excusatio, ceu superiore paragrapho demonstrauimus, nec rarum est, *posse* in iure nostro & apud alios melioris aeui scriptores accipi pro *oportere, debere, cogi,* ceu post IAC. CVIACIVM (g) ad Paulli receptas sententias, in quibus frequentissima est haec verbi notio, multis exemplis demonstrauit CONR. RITTERSHVSIVS (h). Sensus ergo & hic est, maritum non modo excusare se *posse* a cura vxoris, sed & *debere,* si saluam velit esse existimationem suam, quamuis nec THEOPHILVS rem satis expresserit, dum scripsit : ἰχνεςπινάθη τις τῆς οἰκείας γαμετῆς κουράτωρ· δύναται κεχρῆσθαι ἐξκουσατίονι. *Vxori suae quis datus est curator : excusatione vti potest.* Sed simili fere loquutione vtuntur auctores nostri de iis, qui excusantur ob inimicitias capitales (i), item cum pupillo (k), caecitatem, surditiem, furorem (l), quum tamen has caussas esse necessarias, & volentibus etiam suscipere tutelam obstare, inter omnes constet (m).

la, maritus curator vxoris minorennis esse potuit.

§. XXIII.

Sed plura iam non addimus ex iure Romano, quia vel ex his satis superque intelligitur, morem istum, quo passim hodie vxores in legitima maritorum cura esse animaduertimus, non esse ex iure Romano, ceu GREG. THOLOSANVS, SCIPIO GENTILIS & IO. SCHILTERVS existimarunt, quin iure vetere ne fieri quidem potuisse, vt maritus esset tutor vel curator vxoris suae legitimus, quam-

Conclusio, Romanos tutelam curamue maritalem, qualis hodie obtinet, plane ignorasse.

(c) Hotom. Mynſ. & Weſenb. *ad* §. 19. *Inſt. de excuſ.*
(d) *l. 8. & l. vlt. C. de pact. conu.*
[e] Vinn. *ad* §. 19. *Inſt. de excuſ. n.* 1.
[f] §. *cit. Inſt.*
[g] Cuiac. *Obſ. XXI.* 12.
[h] Ritterſh. ad Paulli *Rec. Sent. IV.* 14. 1.
[i] §. 11. *Inſt. l.* 6. §. 17. *ff. de excuſ.*
[k] *l.* 20. *ff. eod.*
[l] *l.* 1. *C. qui morb. ſe exc.*
[m] *l.* 3. §. 12. *ff. de ſuſp. tut. l.* 17. *C. de exc. tut.*

quamuis fortassis aliquando vel datiuus, vel cessitius esse posset: denique nec ad datiuam vel cessitiam tutelam viam patuisse marito post SC. sub M. Antonino factum, nec ad curam vxoris minorennis, sublata illa tutela mulierum perpetua, adeoque frustra esse, qui curae maritali hodiernae lucem foenerare ex iure Romano conantur.

CAP. II.

DE TVTELA VEL CVRA MARITALI SECVNDVM PRINCIPIA IVRIS GERMANICI.

§. I. *Transitio ad ius Germanicum.* §. II. *Illo ignorabatur discrimen inter tutelam & curam.* §. III. *Vxor iure vetere Celtico in potestate vel tutela mariti.* §. IV. *Idque ob coëmtionem, qua sibi adquirebant vxores Celtae.* §. V. *Communio bonorum huic tutelae maritali non obstabat.* §. VI. *Tutela maritalis praesidium reperit in legibus vetustis Germanorum.* §. VII. *Itemque in chartis & formulis.* §. VIII. *Eadem firmata iure Saxonico*, §. IX. *Suecico*, §. X. *Normannico*; §. XI. *variis statutis Germaniae*, §. XII. *Galliae*, §. XIII. *Belgii*, §. XIV. *Italiae*, §. XV. *aliarum originis Germanicae gentium.* §. XVI. *Effectus huius tutelae olim vsusfructus bonorum vxoris.* §. XVII. *Libera alienatio sine consensu vxoris.* §. XVIII. *Nihil neque in iudicio, neque extra illud valide sine mariti consensu actum.* §. XIX. *Ius Romanum in Germania receptum alibi hanc tutelam exclusit.* §. XX. *Alibi plane mutauit in curam.* §. XXI. *Quomodo hodie maritus vxoris curator fiat in Saxonia?* §. XXII. *Quomodo aliis locis?* §. XXIII. *Quanta eius potestas in Saxonia?* §. XXIV. *Quanta alibi?* §. XXV. *Quid vxor sine curatore possit in Saxonia?* §. XXVI. *Quid extra illam?* §. XXVII. *Effectus quidam veteris iuris etiamnum superstites.* §. XXVIII. *Conclusio dissertationis.*

§. I.

Transitio ad ius Germanicum.

Satis diu, & diutius fortassis, quam opus quibusdam videbitur, nos tenuit iuris veteris Romani contemplatio, & tamen, quod saepe contingit peregrinantibus, inanes rediimus domum. Frustra ergo in vniuerso Latio quaesita illa mulierum tutela vel cura, cuius vestigia expressissima in foris Germaniae deprehendimus, a calce

calce veluti ad carceres reuocamur, nouumque nobis imponi laborem animaduertimus, per antiquitates Germanicas excurrendi, diſpiciendique, an in iis reperire liceat iuris huius maritalis origines? Ne vero in tanta rerum praeſtantiſſimarum vbertate ac multitudine extra orbitam vagemur; nihil ex inſtituto dicere decreuimus de tutela curaue mulierum innuptarum ac viduarum in Germania, quum ea de re ſatis multa ab aliis, inprimis WIBELIO (a), GE. BEYERO (b), & V. C. EV. OTTONE (c) dicta ſint, ſed de maritorum tantum ſiue tutela ſiue cura legitima, eo ordine diſſeremus, vt explicatis priſci iuris Germanici principiis, eas, quae hodienum paſſim agnoſci videmus, concluſiones ad ea cum cura reuocemus.

§. II.

Illo ignorabatur diſcrimen inter tutelam & curam.

Non autem, vt opinamur, cuiquam mirum videbitur, adeo hic fluctuare ſtilum, nec ſatis nobis conſtare, tutorum, an curatorum nomen maritis in Germania ſit concinnius. Totum enim illud tutelae ac curae diſcrimen, quod tam anxie ius noſtrum inculcat, ex iure Romano eſt, cuius ſubtilitates plane ignorarunt maiores noſtri, candidae ſimplicitatis, vti in reliquis negotiis, ita in iure ac legibus ſtudioſiſſimi: Non iam id pluribus demonſtrabimus, quum otium nobis fecerit Vir, quem paullo ante laudauimus, doctiſſimus GE. BEYERVS (d), & illuſtris academiae noſtrae Cancellarius, IO. PETR. A. LVDEWIG (e), cui nos ad perpoliendas vtriuſque iuris differentias vitam longaeuam, & inconcuſſum in vegeta ſenectute animi corporiſque robur ex animo precamur. Si non alia ſuppeterent argumenta, vel id vnum rem omnem conficeret, quod ne vocabula quidem habuerint veteres Germani, quibus tutorum curatorumque officia diſcernerent: ſed omnes, qui vel pupillorum, vel adultorum, vel mulierum curam ſuſcepiſſent, communi nomine vocarent MVNDWALDOS (f), CVSTODESVE, GVARDIANOS (g), TVTORES (h), vel VORMVNDER (i), BAIVLOS (k), ADVOCATOS vel (l) VOIGTE, ipſam vero

[a] Wibel. *de Contract. fem.*

[b] Ge. Beyer. *Poſit. Iur. Germ. lib.I. cap. XXVII.*

[c] Eu. Otto *de perp. fem. tut. cap.* II.

[d] Beyer. *diſſ. de tut. & cur. different.*

[e] Ill. a Ludew. *Differ. Iur. Rom. & Germ. in tut. Diff. II. p.* 1075. *Tom. II. Opuſc.*

[f] *Leg. Langob.* I. 16. 8. *& l.* 17. 5.

[g] Io. Cowell. *Inſt. iur. Angl. I.* 13. 1. *& l.* 23. 1.

[h] *Lex Sax. VII.* 2. 3.

[i] *Ius Prou. Sax. I.* 23. *Ius Sueu. art.* 27.

[k] Choppin. *de Morib. Andeg. II.* 2. *p.* 65.

[l] Mager. *de Aduoc. arm. C. II. n.* 200. *ſequ.*

vero tutelam generatim esse dicerent *potestatem* tum in personam, tum in res eius, qui illi subesset. Hinc pleraeque leges veteres *in potestate virorum esse*, aiunt, vxores (m) dum eas virorum tutela teneri docent. Quin ipsum vocabulum MVND vel MVNDIVM, quod veteribus tutelam notabat, & vnde vocabula MVNDWALDVS, MOMBOIR, VORMVND, manifesto oriuntur, nihil aliud significauit maioribus, quam potestatem. Nimirum *mund* Germanis os etiamnum notare, nemo ignorat. Quum vero ad eius, qui potestatem in alterum habet, officium pertineat, ei ore praecipere, eumdemque verbis defendere; vsu demum inualuit, vt qui essent in potestate, *in ore* vel *verbis* alicuius *esse* dicerentur. LEX SALICA (n): *Si pupilla, quae trahitur, in* VERBIS *regis fuerit.* Et inferius (o): *Rex eum extra* SERMONEM *ponet*, id est, vti PITHOEI GLOSSAE interpretantur, *extra mundiburdem.* Similia sunt apud GREG. TVRONENSEM (p), MARCVLFVM aliosque, apud quos passim legas: *Sicharius in eius verbo positus: in sermone & mundeburde cuius quietum residere*: & huius generis alia (q). Eadem vero notio est vocabuli *mundii*, quod modo potestatem, modo tutelam & tuitionem notat. Hinc ODFRIDVS WEISENBVRGENSIS (r): *Von Godt er munzi haben mund*, i. e. *A Deo oportet habere potestatem*: Et BVRCARDVS (s): *Rapuisti vxorem tuam, & vi, sine voluntate mulieris, vel parentum, in quorum mundebundio tenebatur, illam abduxisti.* Plura eius generis collegerunt VOSSIVS (t), CAR. DV FRESNE (u), aliique glossariorum scriptores, qui simul docent, *amond* esse hominem sui iuris (x), *mundialem*, qui sub potestate & tutela est (y), *iamundling* vel *gemundling*, qui se bonaque sua Episcopi vel Abbatis potestati, vt militiam effugeret, permiserat (z): *mamburnire*, in tutelam & potestatem recipere. Vt facile pateat, ignotum Germanis fuisse subtile potestatis, tutelae ac curationis, discrimen, ac proinde iis modo liberos in *mundio* & potestate parentum (a), modo ecclesias in *mundio* vel *mundeburdio* principum (aa), modo pupillos & minores

[m] *Lex Wisig. IV. 2. 15.*
[n] *Lex Salica XIV. 5.*
[o] *Eadem. LIX. 1.*
[p] Greg. *Tur. Annal. IX. 19.*
[q] Eccard. *ad Leg. Sal. p. 34.*
[r] Odfrid. *praef. Euang.*
[s] Burcard. *Decret. XIX. p. 268.*
[t] Voss. *de Vitiis Serm.* II. 12. *p.* 227.
[u] Car. du Fresne *Gloss.* voce *mundeburde.*
[x] *Lex Langob. II. 2. 34.*
[y] Flodoard. *Hist. Rhemens.* II. 19.
[z] Voss. *ubi sup. p.* 258.
(a) Burcard. Wormat. *ibid.*
(aa) *Chron. Laurish. apud* Freher. *Tom. I. Script. Rer. Germ. p.* 59.

res in *mundio* tutorum (b), modo vxores in poteſtate, tutela & *mundio* virorum (bb) fuiſſe, quemadmodum hodienum paſſim curatores aeque ac tutores *Vormündere*, & minores non minus, quam impuberes, *vnmündige* & *pflegbefohlne* adpellari animaduertimus.

§. III.

Vxor iure vetere Celtico in poteſtate vel tutela mariti.

Vt rem ab ouo ordiamur, neminem arbitramur dubitaturum, quin eadem fuerit Germanorum ac Gallorum origo, populique hi omnes, vna cum Britannis & Hiſpanorum parte, communi Celtarum vel Celto-Scytharum nomine venerint (c), ritusque prope eoſdem coluerint, antequam priſci illi Gallorum Hiſpanorumque mores conſuetudine Romanorum contaminarentur. In promtu ſunt teſtimonia DIODORI SICVLI (cc), DIONIS CASSII (d), & STRABONIS (dd) in primis, qui de vniuerſis ad boream gentibus: ἅπαντας μὲν δὴ τὺς προσβόῤῥυς, κοινῶς οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων συγγραφεῖς Σκύθας καὶ Κελτοσκύθας ἐκάλυν. *Veteres Graecorum ſcriptores vniuerſos ſeptentrionales Scytharum & Celtoſcytharum nomine vocarunt.* Apud hos ergo populos tantum non omnes eadem & communis illa erat vxorum conditio, vt in poteſtate ac tutela maritorum eſſent, quamuis bona omnia, quae vel ſub auſpicia nuptiarum poſſidebant, vel conſtante matrimonio adquiſiuerant, communia pro indiuiſo haberent. De Gallis CAESAR (e): *Viri*, inquit, *quantas pecunias ab vxoribus dotis nomine acceperunt, tantas ex ſuis bonis, aeſtimatione facta, cum dotibus communicant. Huius omnis pecuniae coniunctim ratio habetur, fructuſque ſeruantur. Vter eorum vita ſuperauit, ad eum pars vtriuſque cum fructibus ſuperiorum temporum peruenit. Viri in vxores, ſicuti in liberos, vitae neciſque habent poteſtatem.* Ita apud Gallos ſaltim bona, quae contulerant, cum adquaeſtu, erant communia, & femina nihilominus in perpetua mariti poteſtate ac tutela, eaque rigidiſſima, conſtante matrimonio, viuebat. Nec alii erant Germanorum mores, de quibus TACITVS (f): *Ne ſe mulier extra virtutum cogitationes, extra bellorum caſus, putet, ipſis incipientis matrimonii auſpiciis admonetur, venire ſe laborum periculorumque ſociam, idem in pace, idem in praelio paſſuram auſuramque. Hoc iuncti*

(b) *Lex Langob.* II. 34. 4.
(bb) *Lex Langob.* II. 55. 2.
(c) Cluuer. *Germ. Ant.* I. 2. & 3. Io. Picard. Celtopaed. L. III. *p.* 92. *ſequ.*
(cc) Diod. Sic. *lib. V.*
(d) Dio Caſſ. *lib. XXXIX.*
(dd) Strabo Geogr. *XI. p.* 507.
(e) Caeſar *de Bell. Gall. VI.* 19.
(f) Tacit. *de mor. Germ. cap.* XVIII.

iuncti boues, hoc paratus equus, hoc data arma denunciant. Sic viuendum, sic pereundum. Haec sane non modo ad vitae consortium & communia vtriusque coniugis fata, sed & ad bonorum communionem pertinere, recte obseruarunt GROTIVS (g), CHR. RODENBVRGIVS (h), aliique, qui Tacitum illustrarunt, viri doctissimi. Nec scio, an potestatis maritalis luculentius possit esse argumentum, quam quod idem TACITVS (i) *adulterii poenam*, eamque satis acrem, *praesentem & maritis permissam*, testatur. Eam vero potestatem non distinctam fuisse a tutela, ex iis, quae paullo ante obseruauimus, satis adparet, vt bene rem omnem perspexerit BEYERVS (k), obseruans, *potestatem Germanis constanter adpellari Vormundschafft, quae penes patres, maritos & tutores eadem fuisse, & in iure vsusfructus, atque obligatione alterum alendi constitisse, videatur.*

§. IV.

Idque ob coëmtionem, qua sibi adquirebant vxores Celtae.

Si quis ex nobis quaerat, qui factum sit, vt tantam viris in vxores potestatem permitterent Celtae, qua maiore vix domini in seruos vtantur: ei nos veterem nuptiarum ritum, Celtis paene omnibus communem, in memoriam reuocaremus. De Germanis generatim TACITVS (l) memoriae prodidit, *maritum ibi vxori obtulisse dotem, interfuisse parentes & propinquos, & munera probasse, munera, non ad delicias muliebres quaesita, nec quibus noua nupta comatur: sed boues & fraenatum equum, & scutum cum framea gladioque. In haec munera vxorem acceptam, atque ipsam armorum aliquid viro obtulisse.* Veram hanc fuisse coemtionem, nemo, vti speramus, dubitabit, neque quisquam nobis obuertet illud iurisprudentiae Romanae scitum, pretium in emtionis venditionis contractu nonnisi in pecunia numerata consistere posse (m). Non mirum sane, si Germani, etiam ignari istius disputationis, in castra Sabinianorum transierint, iisque pecorum numerus pro diuitiis, permutatio mercium pro emtione fuerit (n), quemadmodum & apud HOMERVM (o), nondum pecunioso saeculo, Antinous Vlyssen optans generum, non pecunias promittit, sed οἶκον καὶ κτήματα, *domum & possessiones*, & Andromacha apud eumdem

(g) Grot. *de Antiqu. reip. Batau.* C. II.

(h) Rodenb. *de iure coniug. Praelim.* §. III. *seq. p. 6.*

(i) Tacit. *de mor. Germ. cap.* XVIII.

(k) Beyer. *Spec. iur. Germ.* III. 10. 14.

(l) Tac. *ibid. cap.* XVIII.

(m) §. 2. *Inst. de emt. vend.*

(n) Tacit. *de mor. German. cap. V.*

(o) Homer. *Odyss.* VII. *v.* 314.

dem (p) ideo vocatur, πολύδωρος, quod vel magnis muneribus ab Hectore coempta ſit, vel magna ei munera dotis loco attulerit. Manſit & poſteris diligens huius priſci moris cuſtodia. Nam nulla fere fuit gens Germanicae aut Scythicae originis, quin ſibi vxores coemtione quaeſiuerit. De Gothis, populo Scythico, id teſtatur POMPONIVS MELA (q), de gentibus borealibus SAXO GRAMMATICVS (r). Quin eadem conſuetudo in Leges Germanorum poſtea migrauit. Nam apud VISIGOTHOS (s) lex iuſſit, *dato pretio, ſicut conſuetudo eſſet, & ante teſtes facto placito, de futuro coniugio fieri definitionem.* FRANCI, ceu ex FREDEGARIO (t) & FORMVLA BIGNONIANA (u) patet, mulieres ſibi deſpondebant, *oblato ſolido & denario.* Apud SAXONES *vxorem ducturus trecentos ſolidos parentibus dabat* (x); apud LANGOBARDOS *metham*, id eſt, donationem (y), apud BVRGVNDOS *pretium* (z). Vbique vero apud Germanos coemtione fiebant nuptiae, & quamuis & ſponſa aliquid muneris offerret ſponſo, praecipue tamen maritus vxorem ſibi oblato pretio comparabat. Quid ergo mirum, ſi vxores, ſuo aere coemtas, in poteſtate ſua eſſe cenſuerint, in eaſque ſibi omnia permiſerint, quum, vt ait MARTIALIS (a).

Id, quod emas, poſſis dicere iure tuum?

§. V.

Communio bonorum huic tutelae maritali non obſtabat.

Videri poſſet tutela vel poteſtas tam rigida parum conuenire arctiſſimae illi, quae inter coniuges Germanos coaluerat, ſocietati, bonorumque omnium, quae Germanis placebat, communioni. Quum enim arctiſſima quaedam amicitia ſit inter ſocios, quae, PVBLIO SYRO teſte, *pares aut accipit, aut facere ſolet*, quamque ICti noſtri fraternae neceſſitudini comparare non dubitarunt (b): quis cum illa aequalitate conſiſtere poſſe exiſtimet maritale illud imperium? Enimuero, quum iura Germanorum veterum ad legum Romanarum decempedam non ſint exigenda, & nihil impediat, quo minus inter ſocios quoque & amicos quaedam ſit inaequalitas, ſaepe denique contingat, vt inter prin-

 cipes

(p) Idem *Iliad.* VI. *v.* 394.
(q) Pompon. Mela *de Situ orbis* II. 1.
(r) Saxo Grammat. *Hiſt. Dan. lib.* VIII. *p.* 154.
(s) *Lex Viſigoth.* III. 4. 2.
(t) Fredegar. *cap.* XVIII.
(u) *Formula Bignon. poſt Marculf. p.* 219.
(x) *Lex Sax. tit.* VI. 1. VII. 3. *ſequ.* & XVIII.
(y) *Lex Langob.* I. 5.
(z) *Lex Burg.* XIV. 3. & XXXIV.
(a) Martial. *Epigr.* II. 20.
(b) *l.* 63. *pr. ff. pro ſoc.*

cipes etiam, qui ob eumdem finem societatem ineunt, inaequale aliquod foedus emergat: quidni idem locum habeat inter coniuges? In confarreatas vxores Romae potestatem non fuisse maritis minorem, quam patribus in filiasfamilias, eamque in ipso iure vitae ac necis constitisse, iam supra obseruauimus: (Cap. I. §. XIII.) & tamen easdem fuisse κοινωνὰς ἱερῶν τε καὶ χρημάτων, *participes & consortes sacrorum bonorumque*, diserte testatur DIONYSIVS HALICARNASSENSIS (c). Si Romae κοινοπραγία ista non obstitit illi paene herili maritorum imperio: cur illud Germanis abrogemus viris, cordatioribus sane, suaeque libertatis tenacioribus, quam vt fraena darent impotenti naturae, &, aduersus arma virosque intrepidi, a feminis se vinciri ac veluti in triumpho duci paterentur! Non tam graue illis erat, vxores in lucri partem admittere, quam eas sibi aequales habere, quum verissimum esse scirent, quod Romanis necquidquam praedixerat CATO (d), *superiores fore vxores, simul ac pares esse coepissent.*

§. VI.

Tutelae maritalis praesidium reperis in legibus vetustis Germanorum.

Quum ergo iam inde ab antiquissimis temporibus, ceu modo ex CAESARE & TACITO probauimus, ita comparata essent iuris Germanici principia, vt mariti vxores, quamuis vtriusque fortunae omniumque bonorum participes, in manu tamen & potestate, id est, stilo Germanis proprio, in tutela legitima haberent: non temere dubitabit quisquam, quin & posteri haec principia semper sequuti sint. Nulla enim fuit gens, prisci moris patriarumque consuetudinum tenacior, nulla, quae magis ab omni peregrino ritu olim abhorreret. Hinc & in legibus gentium Germanicarum, quas HEROLDVS & LINDENBROGIVS, aliique viri docti ediderunt, vbique occurrunt huius maritalis tutelae vestigia. LEGIS WISIGOTHICAE (e) scitum est, *virum vxorem suam habere in potestate*, & hinc eum per seruos quoque vxoris adquirere. Eaedem tamen leges, in quibus non, vt CVIACIVS (f) existimat, fere omnia, sed quaedam tantum ex iure ciuili petita sunt, in eo a reliquis faciunt diuortium, quod vxorem pro se postulare patiantur, nec maritum eius nomine admittant, nisi, rem ratam habituram vxorem, cauerit (g). Id quod iuris Germanici antiqui principiis parum conuenire, facile vnusquisque animad-

(c) Dionys. Halic. *Ant. Rom.* L. II. p. 95.

(d) Cato *apud* Liu. *XXXIV.* 3.

(e) *Lex Wisigoth.* IV. 2. 15.

(f) Cuiac. *Comment. ad* II. *Feud.* 2.

(g) *Lex Wisig.* II. 3. 6.

nimaduertit. In LEGE BVRGVNDICA (h) deciditur caussa inter Fredegisilum eiusque sponsam Aunegildem, quae, *quum post mariti prioris obitum in sua potestate consisteret*, & Fredegisilio desponsata esset de parentum sententia, Balhamodi amplexus adfectauerat. Quum itaque post prioris mariti obitum in suam potestatem, id est, in suam tutelam, peruenisse dicatur Aunegildis: consequens sane est, vt, constante matrimonio priore, suae potestatis non fuerit, adeoque & apud Burgundos rigidior illa tutela maritalis obtinuerit. Quod multo luculentius demonstratur ex legis illius additamento primo (i), vbi diserte constituit legislator. *Quaecumque mulier Burgundica vel Romana voluntate sua ad maritum ambulauerit, iubemus, vt maritus ipse facultate ipsius mulieris, sicut in eam habet* POTESTATEM, *ita & de rebus suis habeat.* En potestatem maritalem, quae non modo in vxoris personam, sed & ad bona illius omnia, porrigebatur, quamque non aliam fuisse, quam veterem illam tutelam Germanorum maritalem, nemo, iuris Germanici veteris paullo peritior, dubitauerit. Nec alio pertinet locus hic iuris Alamannici (k): *Si femina sub illo viro mortua fuerit, antequam illi* MVNDIVM *apud patrem adquirat, soluat eam patri eius CCCC. solidis.* Apud Alamannos ergo *mundium*, id est, tutela a patre rite & certo pretio erat redimenda. Si quis, inuito patre, vxorem duxisset, illa redhibenda erat cum mulcta X solidorum. Priusquam id factum esset, si obiisset mulier: pretium illud nihilominus patri erat soluendum, immo non mulieris tantum, sed & liberorum, quos ex ea ante redemtam tutelam susceperat. Quin si quis alterius vxorem rapuisset, & liberos ex ea suscepisset, antequam marito persoluisset pretium: liberi isti *non erant illius, qui eos genuerat, sed ad illum priorem maritum* MVNDIO *pertinebat* (l). Legitima ergo quidem erat apud Alemannos maritorum tutela, sed non gratuita, verum soluto pretio redimenda, si mariti liberos in potestate habere vellent. Idem paene apud SAXONES obtinuisse comperimus. Eorum enim lege antiquissima cauetur (m), *vt vxorem ducturus, CCC. solidos det parentibus eius, sin sine voluntate parentum, puella tamen consentiente, ducta fuisset, bis trecentos solidos parentibus componeret. Si vero nec parentes, nec puella consenserit, id est, si per vim rapta fuerit: parentibus eius CCC. solidos, puellae CCXL.* compo-

(h) *Lex Burg.* LII.
(i) *Additam.* I. *Leg. Burgund. tit.* XIII.
(k) *Lex Alam.* LIV. 1. *sequ.*
(l) *Lex Alam. tit.* LI. *Leg.* II.
(m) *Lex Sax. tit. VI.*

componeret, eamque parentibus restitueret. Haec ad tutelam pertinere, eo minus dubitare licet, quod ex verbis sequentibus patet, mortuo marito, viduam in tutelam filii ex priore vxore, eoue deficiente fratris mariti, vel ne eo quidem exstante, proximi agnati peruenisse, adeo, vt ne in alterius quidem torum concedere potuerit, nisi nouus maritus solutis CCC. solidis eam a tutore redimeret. Denique eodem pertinet caput legis istius notatu dignissimum (n): *Lito Regis liceat vxorem emere, vbicumque voluerit, sed non liceat vllam feminam vendere.* Licebat enim ei vxorem emere, quia tutelam ab alio, qui eam habebat, adquirere poterat: Vendere alii feminam ideo non licebat, quod non litus suarum filiarum aut cognatarum, sed ipse Rex, cuius in seruitute erat, earum tutelam haberet. Quibus per omnia fere similia sunt, quae LEGE FRISIORVM (o) sancita reperimus. Nam ex huius quoque principiis, si quis virginem rapuisset, soluere ei tenebatur *Wergildum eius, siue nobilis, siue libera fuerit, ad satisfactionem, & ad partem Regis similiter; tertium Weregildum patri siue* TVTORI *puellae.* Quod & eo casu obtinebat, si quis feminam *extra voluntatem parentum eius, vel eorum, qui* POTESTATEM *eius habebant, vxorem duxisset* (p). Tunc enim tutori solidi XX. &, si nobilis esset femina, solidi XXX. erant soluendi. Quae omnia eo pertinebant, quod apud Germanos non magis, quam olim apud Romanos, quidquam posset de tutela parentum agnatorumque legitima, sine eorum auctoritate & consensu, deminui, deminueretur autem plurimum, dum ex eorum potestate ac tutela femina in potestatem tutelamque maritalem transiret. At in nulla fere lege expressiora sunt tutelae istius maritalis vestigia, quam in LANGOBARDICA. Innumera fere sunt loca, ex quibus discimus, feminas ab iis, quorum in potestate & tutela erant, sollemni ritu & pro certo pretio traditas, in tutelam seu *mundium* maritorum transiisse. Sufficiat vnum inde decerpere (q), sed qui ad rem maxime facere videtur, ROTHARIS REGIS: *Nulli mulieri liberae sub regni nostri ditione lege Langobardorum viuenti, liceat in suae potestatis arbitrio, id est, sine* MVNDIO, *viuere, nisi semper sub* POTESTATE *viri, aut potestate curtis Regiae debeat permanere.* Hinc recte CAR. COTTVS SICVLVS (r), NIC. BOERIVS (s), & ANDR. DE BARVLO (t) in glossis

(n) *Eadem VII.* 2. 3.
(o) *Eadem XVII.*
(p) *Lex Fris. IX.* 3.
(q) *Eadem IX.* 4.
(r) *Lex Langob. II.* 10. 1.
(s) *Gloss. ad Leg. Langob. II.* 10. 1.
(t) Andr. de Barulo *in comment. ad Langob. Leg. IX. p.* 351.

fis & commentariis fuis ad legem hanc Langobardicam hic notant difcrimen iuris Romani & Langobardici, quod quum illud vxores non patiatur in tutela vel cura mariti effe, fecundum hoc ille fit tutor vxoris legitimus, eaque tutela non, vti apud Romanos, gratuita, fed cum multis commodis coniuncta fit, adeo vt maritus fuccedat vxori nomine mundii, partemque mulctae vel aeftimationis, ob iniuriam vxori illatam, quam ifti *compofitionem* vocabant, lucretur. Atque ita in legibus veterum Germanorum tantum non omnibus praefidium reperit tutela illa maritorum legitima, quamuis in quibufdam expreffiora, in aliis, vti fieri folet, obfcuriora eius veftigia fuperfint, credo, quod earum conditores fuperuacuum putarint, de re, vulgo notiffima, multa verba facere.

§. VII.

Itemque in chartis & formulis.

Neque tamen exiftimandum eft, veteres tantum gentium Germanicarum leges tutelae illius, tamquam antiquae alicuius fabulae, & quae numquam in vfu fuerit, meminiffe. Eiufdem enim tutelae muliebris, fiue maritorum, fiue aliorum, diplomata etiam & formulae veteres, paffim faciunt mentionem. Profert GOLDASTVS (u) chartam veterem Alamannicam, qua Cotauuina, *ancilla Dei*, monafterio S. Galli tradit quaedam praedia ac mancipia, multis, vti folebant, teftibus eam in rem adhibitis. Inter eos & tutor eius, fi GOLDASTO credimus, fignauit, nomine tamen non expreffo. Ita enim fefe habet fubfcriptio: *Hi funt teftes, qui praefentes fuerunt, & fignauerunt: Sig. Cotauuinae, quae hanc traditionem fieri rogauit. Sig. Wichardi.* SIG. TVTO *fign. Wotahar, fig. Amalger. Sig. Theothald. fig. Mairolt. fig. Tuilo, fig. Wolfberti. fig. Afthari. Ego itaque Albüinus Clericus, rogatus ab Cotauuina hanc cartam fcripfi fub die VII. Kalend. Octob. in anno I. regnante Carolomanno Rege.* Hinc notulam addit GOLDASTVS: *In hac charta illud obferuatione non arbitror indignum, iure prifco Alamannorum feminas donaffe fine tutoris indicato nomine, quod iure tamen hodierno illorum exigitur, fi vel donatum, vel legatum ratum effe debeat.* Qualia etiam addit V. C. EV. OTTO (x). Sed, fi dicendum, quod res eft; fubfcriptio illa rem vix conficit. Nondum enim exploratum eft, annon *Tuto* fit nomen proprium teftis, quemadmodum paullo poft *Tuilo*.

(u) Goldaft. *ad Dofith. Sent. Hadr.* II. p. 862. *edit.* Schulting. *& Script. Rer. Alam. Tom.* II. *p.* 26. *edit. nou.*

(x) Eu. Otto *de perp. Fem. tut.* II. 6. *p.* 237. *feq.*

Tuilo. Sicuti enim hodienum vulgus nomina propria contrahit, aut primis syllabis truncat: ita & veteres pro Bernardus dixere *Benno*, pro Burcardus *Bucco*, pro Eccardus *Ecco*, pro Eberardus *Ebbo*, pro Wichardus *Widdo*, ceu vir doctissimus GE. ECCARDVS (y) exemplis quamplurimis ostendit. Quidni ergo pro Theodardus, Theodoldus, similibusque *Tuto* dixerint? Sane inter Episcopos Hauelbergenses est quidam *Tudo*, & in anonymi Indice Nominum propriorum Alamannicorum apud GOLDASTVM (z) occurrunt etiam nomina *Toto*, Totto, *Toto*, *Tuato* & *Tuoto*. Itaque rarior quidem in diplomatibus tutoris mentio, quia pleraque diplomata vetera, quae supersunt, non a priuatis, sed a feminis illustribus, edita sunt, has vero iam antiquissimis temporibus tutorum auctoritate non eguisse, si sui essent, iam a V. C. IO. SCHILTERO (a), aliisque obseruatum est. Saepissime tamen animaduertimus, in diplomatibus etiam vxores illustres raro solas donatione alioue titulo quidquam in alium transferre, sed semper id maritos vna cum vxoribus facere, quamuis eae fortassis primariae eius donationis caussae essent. Hinc formulae: *Ego in Dei nomine* EBERHARDVS, *Comes*, *&* *coniux mea* GEMELTRVDIS, *cedimus a die praesenti*, &c. (b) Ego GERARDVS, *diuinae pietatis munere apud gloriosam Regalem mansuetudinem comitis honore sublimatus*, *&* *communi voto & desiderio dilectissimae coniugis meae*, *atque amantissimae*, BERTAE, *eo quod nobis pariter vnanimiterque*, *Domino inspirante*, *complacuerit*, *vt de rebus nostris & possessionum nostrarum titulis perennem memoriam Domino*, *Deo nostro*, *vbi laus eius assidue fieret*, *statueremus*, *&c.* (c) Vt alia huius generis praetermittam, quae passim apud DACHERIVM (d), GVICHENONIVM (e), MIRAEVM (f), aliosque occurrunt. Quum vero ex eiusmodi quoque chartis vix liqueat, virne vxori, an viro vxor consenserit: (nam & id moribus receptum erat, vt in alienationibus vxor filii filiaeque consensum interponerent,) magis huc pertinent chartae Casaurienses apud MABILLONIVM (g) & CAR. DV FRESNE (h), nec non alia

(y) Ge. Eccard. *Orig. Sax.* I. 11. p. 45.
(z) Goldast. *Script. Rer. Alam.* T. II. p. 109. *edit. nou.*
(a) Schilt. *Exer.* X. 18.
(b) Eccard. *Orig. Habsb.* p. 119.
(c) Dacher. *Spicileg.* T. III. p. 446.
(d) Dacher. *ibid.* p. 452.
(e) Guichenon. *Bibl. Sebus. Cent.* I. n. 38. n. 42. 47. 51.
(f) Miraeus *Donat. piar. cap.* VI. VII. XV. *Dipl. Belg.* I. 23. 25. II. 24.
(g) Mabillon. *de Re dipl.* VI. 105.
(h) Car. du Fresne *Gloss. med. lat. voce* Mundium.

alia apud FRID. A SANDE (i), in quarum ista Sisenandus quidam contendit, *se vere Gundam vxorem habere, eo quod sibi eam ad legitimum matrimonium tradiderit Amalfredus, filius eius cum Mundwaldo suo*; in illa *Aelegrina, filia Caroli, consensu & de voluntate filii sui Aliperti, in cuius mundium peruenerit, venumdedisse* se dicit: in hac denique memorantur Iacobus quidam Voss. & *Hilla, eius vxor legitima, cum suo electo mundiburdo, & sibi iudicialiter dato.* Quin apud ipsum GOLDASTVM (k) reperias chartas Engiltrudae cuiusdam, & Wolaliub, quae seruos manumittunt, illa cum *Richoldo aduocato suo*, haec *cum manu advocati sui, Engilboldi.* Et in alia (l) Manno quidam vendens praedia, profitetur, *se esse a vice Ioannentes & vxoris suae Dominiganes.* Qualem tutorem vel curatorem maritum ipsum datum reperimus etiam in formula Andegauensi apud MABILLONIVM (m) eo notatu digniore, quod quum alias ad leges Romanas compositae sint illae formulae, eoque iure maritus tutor vel curator vxoris esse non possit, tamen id licitum fuisse inter Francos, inde perspicue intelligamus.

§. VIII.

Eadem firmata iure Saxonico.

Sed progredimur iam ad insequentia tempora, quibus in hoc ipso inferioris Saxoniae tractu IVS SAXONICVM: in aliis aliae leges patriae & statuta in scripturam redigi coeperunt. In horum plerisque vti in genere mulierum tutelam, ita & speciatim maritalem, vtramque facere paginam, animaduertimus. In IVRE PROVINCIALI SAX. (n) de tutela ista maritali insignis occurrit locus: *Vnd ob wol ein Mann seinem Weib nicht ebenbürtig wer, ist er doch ihr Vormund, und sie ist seine Genossin, und trit in sein Recht, wenn sie in sein Bette trit. Wann er aber stirbt, so ist sie ledig von seinen Rechten, und behelt dann ihr selbst Recht nach ihrer Geburt. Vnd darum muss auch ihr Vormund sein ihr nechster ebenbürtiger Schwerdmage, und nicht ihres Mannes.* Legitimus ergo vxoris tutor iure Saxonico est maritus, eo vero mortuo, proximus non mariti, sed mulieris, agnatus, nisi superstites sint liberi, tunc enim liberorum agnatus natu maior simul viduae tutelam tantisper gerit, dum ad secunda vota transeat. Quo pertinet al-

(i) Fridr. a Sande *de Effestucat.* cap. II. p. 36. n. 51. p. 42.

(k) Goldast. *Script. Rer. Alam. T. II.* p. 26. 27. *edit. nou.*

(l) Id. *ibid.* n. 33. p. 35. *conf.* n. 34.

(m) Mabill. *Analect. Vet. T. IV.* p. 234. *sequ.*

(n) *Ius Prou. Sax. I.* 48.

ter REPKOVII locus (o): *Der kinder aeltester ebenbürdiger Schwerdmage nimmt das Heergewet alles zu sich, und ist der Kinder Vormund daran, bis sie zu ihren Iahren kommen.* - - - *Er ist auch der Wittwe oder des Kindes Mutter Vormund, bis dass sie einen Mann nimmt, der ihr ebenbürtig sey.* Quae omnia iuris Saxonici antiqui principiis paullo ante explicatis vel maxime concinna esse, nemo non videt. Sed dici non potest, quam hic omnia turbent glossarum conditores. Primo enim hanc tutelam transformant in curationem, parum memores, Germanos discrimen istud sciuisse cum ignarissimis. Deinde hanc mariti siue tutelam, siue curationem, ex ipso iure Romano (p) satis imperite arcessunt, quum curam vxoris eo iure non admitti, priore capite luculenter ostenderimus, testimoniaque veterum iurisconsultorum, eam in rem citata, non de maritorum tutela, sed alterum de marito pro vxore cum cautione de rato in foro admittendo; alterum de eiusdem dominio in dote, & iure rem dotalem vindicandi, manifesto agant. Adeo illi, dum iura diuersa miscent, turpiter intelligendo fecerunt, vt neutrum intelligeremus, si eorum insistendum esset vestigiis. Omitto iam alia, quae ex iure illo Saxonico de hac tutela maritali moneri possent, quum ea commodiorem locum repertura sint in paragraphis insequentibus, vbi de huius tutelae maritalis effectibus erit differendum.

§. IX.

Sueuico. Potius merito miramur insignem ea in re iuris Sueuici & Saxonici similitudinem. Agit & IVS PROV. SVEVICVM (q) ex instituto de mulierum tutela. Eius vero verba semel, qualia in V. C. IO. FR. SCHANNATI (r) editione habentur, adscribam, quae ita se habent: *Ist ain Mann seinem Weib nit ewenpurtig, er ist ir Vormund, und ist ir Voit, und ist si frey, si muss doch sein Genossin seyn, als sy an sein Pett get, und gewinnet sy Kind, dy gehöret zu der ergern hant.* Quemadmodum vero apud Saxones, mortuo sine liberis marito, viduae tutelam suscipiebat agnatus proximus: ita idem in Sueuia obtinebat, eoque pertinent verba sequentia (s): *Als aber ir Man stirbt, so ist sy ledig von seinem Recht, und behalt ir Recht nach ir gepurde.* Quae non solum de dignitate viduae, sed & de tutela videntur intelligenda. Deni-

(o) *Ibid. art.* 23.

(p) *l.* 21. *C. de procurat. l.* 9. *C. de rei vind.*

(q) *Ius Prou. Sueu. cap.* CCLIX.

(r) *Land-Recht art.* CVII. *apud* Schannat. Samml. *alter Hist. Schrifften Tom.* I. *pag.* 227.

(s) *ibid. art.* CVII.

Denique quemadmodum vidua Saxonica, si superessent liberi impuberes, vna cum liberis istis in legitima agnati senioris mariti tutela erat: ita & SPECVLATOR SVEVICVS (t) sancit: *wo dy Sun zu iren Iaren nicht chommen sind, da scholl der eltist Bruder seines Vaters Swert nemen zu Tod leib, und scholl der Chind-Vogt sein --- Er sol der Wittib verchant sein, weilen sy an Manu ist, ob sie will, und er ir ebenpurtig ist.* Sed fatemur, nos dubitare de vocabulo *verchant*, quod nos eo sensu legere haut meminimus. Ipse SPECVLATOR alibi (u) tutorum, qui mulieribus praesunt, nomina ex instituto recenset: *Der Frauen Pfleger etwo haissent Sicherpoten, etwo Vormund, etwo Vogt, etwo Behalter, dy sulln al getru Lait seyn.* At non addit nomen *verchant*; nec nos hic locum esse putamus vocabulo *Verger*, quod in Dania & Norwegia pro tutore accipitur (x), quum saeculo XIII. vel XIV. apud Sueuos vix quaerendum sit vocabulum, quod iam pridem in prouinciis Daniae multo probioribus euanuerat. Potius nobis dubium non est, in mendo cubare codicem, ex quo cel. Schannatus ius prouinciale exscripsit, legendumque *gerhabent*. Nam hodienum in superiore Germania tutores vocari *Gerhabere*, ostendit illustris huius academiae CANCELLARIVS, IO. PETR. A LVDEWIG (y). Ita per omnia conuenit inter Speculatores, Saxonem & Sueuum, nisi quod hic vltimo casu addit limitationem: *ob sy will*, adeoque rem in mulieris arbitrio ponit, quum iure Saxonico legitima fuisse videatur haec agnati tutela, nec per mulierem stetisse, agnatum mariti, an alium tutorem habere mallet.

§. X.

Normannico.

Quum LEGES NORMANNICAE, ab eodem viro illustri editae, vbique sapiant mores vere Germanicos, quos gens illa secum ex vltimo septentrione in Galliam intulerat: operae pretium fuerit, has quoque adhibere in consilium, & num in iis etiam tutela illa maritalis praesidium reperiat, disquirere. Primum itaque ea lex diserte sancit (z): *Quum mulier sub potestate viri sui sit constituta, vir eius de ea, & de rebus suis & hereditate ad suae arbitrium voluntatis poterit dispensare. Nec ea, eo viuente, aliquid de praedictis potest vendere vel impedire in eius absentia, nec eius factum*

(t) *ibid. CVI.*
(u) *ibid. CVIII.*
(x) Oosterson *in Gloss. Iur. Dan. p.* 578. *quem locum debemus* ill. a Ludewig *diss. de Tut.diss.*I. T. II. *p.*1075.*Opusc.*
(y) Idem *ibid. pag.* 1074.
(z) *Lex Norm. II.* 36. 3. & 4. *apud ill.* Ludwig. *Reliqu. MSC. Tom. VII. p.* 338.

factum potest reuocare & irritare. Nec aliquid reclamare contra alium ipsa potest, nec reuocare, sed vir cum ipsa de omnibus, quae ad eam pertinent, debet audiri. Additur (a), ne absente quidem marito, dum in eadem prouincia sit, audiendam esse vxorem, nisi quibusdam casibus, veluti si ipsum maritum ob lenocinium, saeuitiamque insignem in ius vocare velit, aut ipsa per viri diuturnam peregrinationem non possit eius auctoritate vti (b). Alio eius LEGIS loco (c) docetur, mulieres ne quidem in caussis criminalibus sese ipsas defendere caussamque dicere posse, *viros autem de maleficiis vxoribus suis illatis, sequi posse in omnibus casibus supra dictis, & eam defendere, si fuerint adpellatae, & si defendere voluerint.* Denique quum in Normannia inuectum esset vectigal, tertio quolibet anno principi persoluendum, quod *monetagium* ideo vocabatur, *ne species monetarum in Normannia discurrentium in aliis faceret permutari* (d), idque ab omnibus exigeretur, qui immunitatem non essent consequuti: quaerit legislator, an maritus & vxor seorsum id *monetagium* debeant? respondetque (e): *Omnes coniugatae, cum nihil diuisum possint ac debeant possidere, per suos maritos ab hac consuetudine liberantur.* Paullo post vero additur (f): *Vnde notandum est, quod mulieres, sine consensu virorum suorum, contractum de possessione aliqua alienanda nullum possunt facere, quin viri earum non valeant reuocare.* Quae omnia satis ostendere arbitramur, apud Normannos quoque vxores in potestate vel tutela mariti vixisse, omniaque cum eo habuisse communia, & nec contractum valuisse, nec actionem forensem fuisse ratam, nisi vtroque casu auctor factus esset maritus, tamquam tutor, vel, vti ipsi vocabant, custos vxoris suae legitimus.

§. XI.

Variis statutis Germaniae.

Non dubitamus, quin communem hanc fuisse totius Germaniae consuetudinem, luculenter demonstrari posset, si iam vacaret ire per statuta, eaque excutere paullo diligentius. Sed suffecerit, ex iis, quae ad manum sunt, quaedam, prout vltro se obtulerint, decerpsisse. In Bauaria feminas curatoribus subesse, legitimumque vxorum curatorem esse maritum, testatur BALTHASAR (g). Idem obtinere Iure Wurtembergico, tam ex ipsis illius

(a) *ibid.* §. 5. 6.
(b) *ibid.*
(c) *Lex Norm.* II. 10. 1. p. 292.
(d) *Lex Norm.* I. 13. 1.
(e) *Ibid.* §. VI.
(f) *ibid.* §. VII.
(g) Balthas. *Resol. Iur. Bau.* I. 14.

lius prouinciae legibus (h), quam ex BESOLDI (i) & LAVTERBACHII (k) testimoniis constat. De interiore Germania eo minus dubitari licet, quo certius constat, in ea iura vel Saxonica, vel Lubecensia, quae maritum vxoris tutorem esse diserte iubent, vbique fere regnasse. Hinc IVRE LVBECENSI (l) cauetur, *daſs kaine Frau ihr Gut varkauffen möge, noch versezzen ohn ihrer Vormünder Vollwort, Wissen und Willen, es möge auch keine Frau höher Bürge werden, ohne Willen der Vormünder, denn vor drittehalb Pfennig, auserhalb derer, welche Kauffmanschaft, Handel und Wandel treiben. Was dieselben geloben, das müssen sie gelten und bezahlen.* Ne vero quis ignoret, quinam Lubecae sint feminarum tutores: opportune in commentariis monet MEVIVS (m), *vxores ex coniugio maritos curatores habere, quorum consensu in alienationibus & contractibus vtantur, ac proinde eos eheliche Vormunden dici solere, immo, non alium, praeter maritum, curatorem, quod nonnullis visum sit, desiderari, nisi forte cum maritis, vel in rem & commodum eorum, contrahatur.* Quod ipsi quoque iuri LVBECENSI (n) consentaneum est, quod diserte alibi sancit, vt virgines sub tutela maneant, *bis sie zu der Ehe schreiten, Nam simul ac nupserunt, & in mariti domum deductae sunt*, vt idem obseruat MEVIVS (o), *maritum curatorem habent, qui tutorem liberat ab onere isto, & ipse tutoris loco est.* Nec alio iure vtuntur HAMBVRGENSES. Postquam enim eorum leges (p) monuerunt, omnes mulieres & virgines iure municipali Hamburgico pro minorennibus haberi, ac proinde nec agere, nec conueniri, nec res suas cuiquam tradere sine tutorum vel curatorum consensu posse, quin ipso iure nulla esse, quae ipsae sine curatoribus explicarint: statim subiiciunt (q): *Der Frauen Vormund ist ihr Ehemann, so lange er lebet, der sie dann im Rechte, als ihr Ehevogt und rechter Vormund, zu vertreten schuldig. Wann er aber Tods verfahren ist, und die Frau im Gericht zu klagen hätte, oder beklagt würde, so soll sie ihr einen kriegischen Vormund zu geben bitten.* LEGIBVS porro MVNICIPALIBVS GOSLARIENSIBVS, quas edidit illustris LEIBNITIVS,

Qqqqq 3 caueri

(h) *Ius prou. Wurt. P. I. T.* 18. §. *Wir vvollen auch.*

(i) Besold. *ad Ius Wurt.* II. *tit.* 29. §. 152. *sequ.*

(k) Lauterb. *ad Ius Wurt. ibidem* §. 40. & *P. I. tit.* 28. §. 41.

(l) *Ius Lubec.* I. 10. 1.

(m) Meuius *ibid. n.* 17. 18.

(n) *Ius Lubec. I.* 7. 1.

(o) Meu. *ibid. n.* 21.

(p) *Ius Stat. Hamb. P. I. tit.* IX. §. 2.

(q) *ibid.*

(r) caueri animaduertimus: *En wif ne mach ane ires Mannes Wetten und Vulbord nichts verkoopen noch verwillkoren, wile he ihr nothdorfft gifft.* Similia ex LEGIBVS FRISIAE ORIENTALIS attulit EYBENIVS (s). Et BREMENSES olim iisdem vixiſſe moribus, ex eorum ſtatutis, quae *Ordelen* (t) vocant, didici, ad quae in commentariis ſuis doctiſſimis, ſed adhuc ineditis, obſeruauit HENR. KREFTINGIVS, IC. & reip. iſtius Conſul grauiſſimus, ita pronunciatum adhuc eſſe in cauſſa teſtamenti coniugis Alberti Detekens, anno MDLVII. die XIX. Decembris. Sic vbique vere apud Germanos diutiſſime manſit priſci illius moris cuſtodia, vt vere adſirmari poſſe videatur, eum Germanis omnibus communem, adeoque γνησίως Germanicum fuiſſe.

§. XII.

Galliae. Et quis ea de re dubitet, quum ne in exteris quidem prouinciis, in quibus Germanicae originis gentes tot ab hinc ſaeculis noua imperia condiderunt, tutela illa maritalis exoleuerit? Vigere enim illam in vniuerſa Francia, iam pridem docuit IO. FABER (u), cui ea in re ſuffragantur, quicumque conſuetudines prouinciarum & ciuitatum Gallicarum iuſtis commentariis illuſtrant, veluti REN. CHOPPINVS (x), PYRRHVS ANGLEBERMAEVS (y), NIC. BOERIVS (z), IO. SAINSON (a), BARTH. CHASSANAEVS (b), BERTR. ARGENTRAEVS (c), qui omnes fatentur, in Gallia virum non modo dominum rei dotalis, verum etiam vxoris tutorem cenſeri, ſine cuius auctoritate & conſenſu nec contrahere, nec alienare, nec lege agere vxori liceat. Quin & hi ſcriptores omnes, veteri Germanorum ſtilo eam tutelam, marito competentem, non curationem, ſed tutelam, imo & poteſtatem adpellitari obſeruant. Quae omnia a Francis eſſe, nemo temere negauerit.

§. XIII.

Belgii. Iiſdem moribus & Belgium partim olim vixit, partim etiamnum viuit, nec vllibi fere, quam in iſtis provinciis, maior eſt mari-

(r) *Ius munic. Goslar. lib.* I. *tit. van Frue Gude.* §. 35. & 42. *apud* Leibnit. T. III. *Script. rer. Brunſu. p.* 496.

(s) Eyben. *de tut. femin. P.* I. *membr.* I. §. 8. *p.* 325. *in Opp. Eyben.*

(t) *Stat. Bremenſ.* 15. & *Ordel.* 38.

(u) Io. Faber *ad l.* 1. *C. de bon. mat.*

(x) Choppin. *de legib. And. municip.* T. I. *p.* 41. 348. 349. & T. II. *p.* 392.

(y) Angleberm. *Conſuet. Aurel. tit.* XIX. §. 10.

(z) Boer. *Conſuet. Bituric. tit.* I. §. 4. *p.* 6. *ſequ.*

(a) Sainſon. *Conſuet. Turon. tit.* XXIV. *pag.* 151.

(b) Chaſſan. *Conſuet. Burgund. Rubr.* IV. §. *V. n.* 45. *p.* 565.

(c) Argentr. *Conſuet. Britann. art.* CCCCLXXXIII. *p.* 1859.

maritorum circa bona vxorum auctoritas, quamuis nusquam viris magis in seruitutem poene cedere dicatur matrimonium, quam in Belgio. *Moribus nostris*, ait VINNIVS (d), *vxor est in curatione ac potestate mariti, potestque maritus bona vxoris etiam ea, quae extra communionem retinuit, non solum administrare, sed alienare quoque, & obligare, etiam sine vxoris consensu, nisi pactis antenuptialibus expresse aliter cautum fuerit.* Itaque vel maxime in HOLLANDIA viget maritalis illa curatio, de qua etiam testantur NEOSTADIVS (e) & GROTIVS (f). Similem fere consuetudinem Vltraiecti vigere, docet CHR. RODENBVRGIVS (g), vbi maritus etiam minor, simul ac communem prolem sustulerit, vxoria bona suo gubernat arbitrio. Nec aliter se rem habere in GELRIA, ZVTPHANIA & TRANSISALANIA, ex ipsis earum prouinciarum ciuitatumque praecipuarum statutis (h) patet. Quid? quod in FRISIA quoque, vbi ius Romanum mores patrios tantum non omnes in exsilium egit, mulier tamen ipso iure, & sine magistratus confirmatione, est sub cura mariti sui, modo hic nec furiosus, nec prodigus, nec minor sit, ceu pluribus testantur Frisiorum Papiniani, IO. A SANDE (i), THOM. HERBAIVS (k), & VLR. HVBERVS (l). Porro de potestate & tutela maritali in Brabantia consulendus est FRANC. ZYPAEVS (m); in Flandria NIC. BVRGVNDVS (n), vt iam non dicamus de reliquis Belgii Austriaci prouinciis, quae maiorum illorum mores ac consuetudines plerumque sequuntur, & hinc non magis a maritorum tutela ac potestate solutas esse vxores, patiuntur.

§. XIV.

Italiae.

Quis crederet in Italia quoque tam altas radices egisse Germanicam illam maritorum tutelam? Et tamen ibi etiam hodienum a tot saeculis integra manet consuetudo illa Germanica, quam Langobardi primum inuexerunt, nec ius vel Romanum, vel Pontificium, quod trans Alpes tam sancte colitur, in tantum inualuit, vt hunc morem Germanicum possessione deiicere potuerit.

Ex

(d) Arn. Vinnius *Comm. ad* §. 19. *Inst. de exc. tut.*
(e) Neostad. *Obs. rer. iud.* IX.
(f) Grot. *Manud. ad Ius Belg.* I. 3.
(g) Rodenb. *de iure coniug.* IV. 4. 9.
(h) *Landrechten van Zutphen rubr. van huwelikfche Voorwaarden art.* 5. *Gewoonten van Deventer ead. rubr. art.* 8.
(i) Io. a Sande *Decis.* II. 4. 1.
(k) Herbai. *Rer. Quotid.* XIII. 4.
(l) Hub. *Prael. ad Pand.* XXIV. 1. 4. 5.
(m) Zypaeus *Notit. Iur. Belg. p.* 172.
(n) Nic. Burgund. *ad Consuet. Flandr. Tract.* III. *n.* 1.

Ex instituto hoc probarunt BALDVS (o) & GVIDO PANCIROLVS (p), qui Ticinensium, Mediolanensium, Florentinorum, Eugubinorum aliarumque insigniorum ciuitatum leges & statuta ad partes vocant, ex iisque rem demonstrant luculentissime. Ceterum recte obseruauit laudatus PANCIROLVS, eos Italiae mores non ex iure Romano aut Attico esse, sed ex Langobardico. *Inde*, inquit, *emanarunt statuta, vt sine viri licentia vxor contrahere, aut testari nequeat, vt Florentiae caueri ait* BALDVS, *& Papiae, & aliis quam plurimis in locis, & ciuitate Eugubii.* Adeo mordicus moribus patriis inhaerere solent gentes. Adeo difficile est, eos ita veluti proscribere, vt non sui vestigia expressissima vbique relinquant.

§. XV.

Aliarum originis Germanicae gentium.

Id quod aliarum originis Germanicae gentium exemplis facile potest demonstrari. In HISPANIA enim, vbi olim Sueui & Vandali, post Visigothi, consederant, in tanta rerum omnium conuersione ipsaque sub Maurorum tyrannide, locum tamen suum tuita est cura maritalis, de qua multis agunt scriptores Hispani, & in his ALFONSVS DE AZEVEDO (q). De Anglis quoque non modo ex legibus vetustis AETTHILBERTI (r) constat, eos maritis tutelam vxoris concessisse, sed & de suis temporibus scribit IO. COWELLVS (s), *vxorem iure Anglicano in potestate vel sub virga viri sui esse*, ac proinde, *quodcumque vir durante matrimonio de terris vxoris suae agat, illud illam demum superuiuentem post mortem eius dissoluere posse, tamquam tum actum, quum illa, maritali obsequio per leges adstricta, ei contradicere non potuerit*; idemque alibi (t) docet, *feminam, quamuis citius, quam masculus, custodem remoueat, tamen simul ac nupserit, tutelam domini sui cum noua viri potestate commutare.* Procul dubio etiam ex illa maritali tutela est, quod LEGIBVS DANICIS (u) cautum reperimus, *ut maritus nec ad aes alienum, quo vxor, quamdiu in communione cum ipso viuit, se obstrinxit, suscipiendum, neque ad contractum, quem eadem interea temporis fecerit, adimplendum obligetur, nisi negotium eiusmodi vel ipso volente & sciente, vel etiam communis vtilitatis atque ineuitabilis necessitatis caussa, gestum esse, liquido demonstretur.*

(o) Baldus *Consil.* I. 488. *& in l. velles C. de reuoc. don.*
(p) Panciról. *Var. Lect.* I. 91. p. 179.
(q) Azeved. ad *Reg. Const. Hisp.* V. 3.
(r) Io. Cowell. *Inst. Iur. Angl.* I. 10. p. 17.
(s) Idem I. 22. p. 40.
(t) Idem I. 10.
(u) *Leges Dan.* V. 1. 13.

ftretur. Quibus gemina sunt IVRA SVECICA (x), secundum quae, si vel vltra vnum solidum vxor sine mariti consensu emerit, hic contractum rescindere potest. Denique & de NORVEGIS refert LOCCENIVS (y), eos vxoribus potestatem non facere quidquam mercandi, cuius aestimatio assem excedat. Quae quidem doctissimus HERTIVS (z) veteri illi Legi Atticae, de qua supra diximus, rectissime comparat, quamuis nomen tutoris vel curatoris marito in his legibus tribui, non animaduertamus.

§. XVI.

Effectus huius tutelae olim vsusfructus bonorum vxoris.

Sic vniuersalem hanc fuisse Germanorum consuetudinem satis, nisi fallimur, demonstrauimus. Iam vero ex iis, quae diximus, manifestum esse arbitramur, non fuisse hanc tutelam maritalem Germanicam illi Romanae similem, sed effectu diuersissimam. Nam non modo in potestate dirigendi actiones vxoris, eamque defendendi, constitit, verum etiam in iure adquirendi, fere vti patria potestas Romanorum. Hinc quum apud Romanos mulierum tutores, teste VLPIANO (a), non gererent, sed auctoritatem tantum iis, ciuile aliquod negotium explicaturis, interponerent, adeoque multo minus ex tutela quidquam caperent lucri: tantum abest, vt Germani vxores vllum gerere negotium passi sint, vt solus maritus bona omnia communia suo arbitrio administrarit, quin & fructus lucraque omnia inde solus perceperit. Quemadmodum enim aliae veterum Germanorum tutelae (b), ita & maritalis illa vel maxime erat fructuaria. Hinc IVRE SAXONICO (c) cautum est: *Wann ein Mann ein Weib nimmt, so nimmt er in seine Gewehr alles ihr Gut zu rechter Vormundschafft.* Ita enim legendum esse, non, vti in ZOBELIANA: *So nimmt er sie in Gewehr, und alles ihr Gut zu rechter Vormundschafft*, cum ex editionibus antiquis, quas noster olim LVDOVICI restituit, tum ex codice MSC. bibliothecae Paullinae Lipsiensis, quo V. C. CAR. GVIL. GAERTNERVS vsus est, adparet. Et paullo post (d): *Der Mann mag an seines Weibes Gut kein ander Gewehr gewinnen, dann als er zu dem ersten mit ihr empfing in Vormundschafft.* Iure ergo Saxonico vxoris bona suis iuncta maritus administrabat solus, tamquam

(x) Loccen. *Synopf. iur. Suecic. Addend. ad Diss. XV. quaest. I.*

(y) Idem *ibid.*

(z) Hert. *ad* Puffend. *I. N. & G.* III. *6. 5. not. 6.*

(a) Vlp. *Fragm.* XI. 23.

(b) Ill. a Ludewig *Differ. Iur. Rom. & Germ. in Fruct. attribut. Tutel. fruct. Diss. I.*

(c) *Ius Prou. Sax.* I. 31.

(d) *Ibid. sub fin.*

quam legitimus vxoris tutor, iisque vtebatur fruebatur aeque, ac suis, superstes vero res mobiles omnes sibi vindicabat, solis vtensilibus ad proximam cognatam, & immobilibus ad heredes deuoluendis. Qua in re inter dotem & paraphernalia vxoris bona vetere iure Germanico nihil discriminis fuisse, recte obseruarunt viri doctissimi, illustris a BERGER (e) & laudatus paullo ante CAR. GVIL. GAERTNERVS (f). Ex quo simul discimus, vnde sit receptus ille moribus Germaniae vsusfructus paraphernalium, quem iura Romana ignorant, nisi speciali pacto antenuptiali diserte fuerit constitutus (g). Quamuis enim, inuecto paullatim iure Romano, vxores Germaniae maritis dotem in parte bonorum constituere solerent, & sic fieri non posset, quin discrimen aliquod bonorum dotalium ac paraphernalium, maioribus nostris ignotum statuerent: non tamen ideo repudium dederunt iuri patrio, sed principium istud, quod vsusfructus in bonis vxoris omnibus marito debeatur, saluum esse voluerunt, vt recte illi nobis subducere rationes videantur, qui vsumfructum illum paraphernalium non ex iure ciuili Romanorum, sed ex moribus patriis repetendum esse, existimant.

§. XVII.

Libera alienatio sine consensu vxoris.

Ex eodem porro principio est, quod, quum vxor nihil rerum suarum alienare, vlloue titulo in alium transferre posset, sine consensu viri, hic plerisque locis omnia, pro lubitu & inconsulta vxore, constante matrimonio, alienaret. Vidimus supra (§. VI. X. XV.) rigidam illam potestatem obtinuisse apud Burgundos (h), & Normannos (i), & hodienum obtinere apud Belgas (k) & Anglos (l), adeo, vt omnia suo arbitrio agat maritus, eiusque acta vxor irrita reddere nullo modo possit constante matrimonio. Eo enim soluto id licere in Anglia, laudatus aliquoties IO. COWELLVS obseruauit. Exstant Consuetudines Syluaeducenses inscriptae: *Costumen ende Vsantien von der Hoofstadt ende Meyerie van s' Hertogenboscbe*, in quibus & haec legas (m): *Een Man is Momboir van syne Huysvrouvve, ende magh alleen haere Goede-*

[e] Berger. *diss. de discr. bon. vxor.* §. 17.

[f] Car. Guil. Gaertn. *Diss. de dist. inter dot. & paraph.* §. *VI.*

[g] *l.* 8. C. *de pact. conu.*

[h] *Leg. Burg. Additam.* I. *tit.* XIII.

[i] *Lex Norm.* II. 36. 3. & 4.

[k] Vinn. *Comm. ad Inst.* §. 19. *de excus. tut.*

[l] Cowell. *Inst. iur. Angl.* I. 22. *p.* 40.

[m] *Statuta Syluaeducensia tit.* XIV. *vande Rechten gehouvvelickte, Luydtn. art. I.*

Goederen, Actien ende Schulden als Momboir vervolgen, heiſſchen ende beſchulden, ende daerenboven magh hy ſowel allen ſyner Huysvrowen Goederen van haer haerent weghen gekomen, als ſyn eyghene Goederen, ſonder conſent ende bywesen van ſyne Huysvrouwe verkoopen, verſetten, veralieneren, belaſten, ende anderſints verbinden, eegene of Leengouderen weſende. Et paullo poſt (n): *Inſgelyk een Vrouwe met haeren Man woonende, en magh haere Erffelyke Goederen niet verkoopen, verminderen, ofte belaſten, noch in Recht ſtaen, noch Procureurmaechtigen, ſonder Conſent van haeren Man.* Qui hoc ſtatutum deſcripſit, V. C. IO. NIC. HERTIVS (o), eam mariti in vxoris bona poteſtatem *inſolitam prorſus* vocat, additque, *cauſſam legis adeo inſolitae conſtanti fama ab indigenis memorari, quod aliquando feminae maritos ſuos e captiuitate bellica liberare renuiſſent.* Sed eſt haec fama ſine auctore, ipſaque illa conſuetudo in Belgio ne ſingularis quidem, nedum prorſus inſolita, poteſt adpellari, quum idem fere in Hollandia & pleriſque Belgii prouinciis obtinere viderimus, quin olim paſſim obtinuiſſe apud gentes originis Germanicae, nemo, morum antiquorum paullo peritior, ignoret. Paſſim dico. Nam quibuſdam locis paullo adſtrictiorem fuiſſe hanc alienandi poteſtatem, vltro fatemur. Tantum enim abeſt, vt vir in Germania res vxoris ſine conſenſu eius alienare potuerit, vt ne ſuas quidem res, ea inconſulta, in alios potuerit transferre. Quod ex innumeris diplomatibus demonſtrare liceret, niſi id iam ab aliis viris doctis eſſet demonſtratum. Enim vero, vtut maritus alienare res vxoris, ea inconſulta, non vbique poſſit: commune tamen id habebant gentes Germanicae originis, vt nec vxoribus, niſi auctoribus maritis, quidquam vel vendere vel oppignorare fas eſſet. Diſerte enim IVS PROVINCIALE SAXONICVM (p): *Ein Weib mag auch ohn ihres Mannes Vrlaub ihr Gut nicht vergeben, noch ihr eigen verkauffen, --- um daſs er mit ihr in der Gewehr ſitzt.* Quod ius reliqua ſtatuta omnia ſequuntur.

§. XVIII.

Nihil neque in iudicio, neque extra illud va-

Nec dubium eſt, quin ſine marito lege agere, vel in iudicio ſtare mulier non potuerit. Femina enim Germanica nec pro ſe quidem poſtulare poterat, ſed ſemper a curatore erat defendenda. Id quod hodienum non modo in Saxonia (q), ſed & Lubecae, &

[n] *ibidem.*
[o] Hert. *opp.* T. III. *p.* 404.
[p] *Ius prou. Sax.* I. 45.
[q] *ibid.* I. 46. II. 63.

Ade sine mariti consensu actum.

(r), & Hamburgi (s), immo & in tractu Wurtenbergico (t), in Belgio (u), aliisque, quarum statuta supra recensuimus, prouinciis obtinet. Itaque aut curatorem litis habere debebat vxor Germana, aut marito auctore in iudicio se sistere tenebatur, siue voluntariae, siue contentiosae iurisdictionis actus esset explicandus. Quae mariti curatela inprimis iure Langobardico requirebatur. Nec dubium est, quin idem olim ius viguerit in Saxonia, vt quidquid ageret in iudicio vxor, id ratum esset, modo ei adesset maritus, & tutoris legitimi munere fungeretur. Neque enim vmquam ius Saxonicum hic diuersum statuit, sed potius diserte ait, nihil eam valide in iudicio tradere, sine mariti consensu, *sie koenne ihr Gut nicht auslassen, ohn ihres Mannes Vrlaub :* (ergo consentiente marito poterat,) *um dass er mit ihr in der Gewehr sitze* (x). Et quid clarius quaeso textu WEICHBILDI vel IVRIS MAGDEBVRGICI (y) : *Wenn man dem Mann das Weib vertrauet, und sie in sein Bett trit, so ist sie des Mannes Genossin, und er ist ihr Vormund, wo sie es bedarff*, id est, vbicumque curatore opus est, siue in iudicio quid peragendum sit, siue extra illud. Nec aliarum ciuitatum leges hic distinguunt inter negotia forensia & priuata, sed vtrisque explicandis mariti sufficere consensum, statuunt, & ICtos Saxonicos reprehendit MEVIVS (z), quod ius patrium hic corruperint, maritumque, tamquam curatorem legitimum vxoris suae se sistere volentem, in iudicio, nisi vel caueat de rato, vel tamquam alius litis curator producat curatorium, repulerint (a).

§. XIX.

Ius Romanum in Germania receptum alibi hanc tutelam exclusit.

Nimirum haec tropica instituit ius Romanum, simul ac illud in fora Germanica penetrare coepit. Eo enim primo factum est, vt tutela illa adultarum in quibusdam Germaniae prouinciis plane exolesceret; in aliis, vbi sanctior mansit iuris patrii custodia, eadem pristinam naturam & indolem non parum amitteret, vt vix hodie sibi similis videatur. Plane abolita est plerisque locis, vbi, repudiato iure patrio, ius Romanum priuatum primum veluti locum obtinuit. Sic enim de Marchia auctor est STRYKIVS (b), mulieres & sine curatoribus ibi agere omnia, & pro se re-

cte

[r] *Ius Lubec.* I. 7. 1. *&* *ibi* Mev. *n.* 18.

[s] *Ius Statut. Hamb.* I. 9. 1.

[t] *Ius Wurtemb.* I. 18. *Add.* Wibel. *de Contract Mulier.* III. 8. 135.

[u] Lamb. Goris. *Aduersar.* I. 4. 5.

[x] *Ius prou. Sax.* I. 45.

[y] *Weichb. art.* LXV.

[z] *Ad ius Lubec.* I. 10. 3. *n.* 18.

(a) Carpzou. *P.* I. *Const.* I. *Def.* 31.

(b) Stryk. *Vs. Mod. Digest.* III. 1. 5. *p.* 309.

ſte poſtulare, niſi ſponte ſibi eos petierint, quibus inconſultis deinde vix quidquam valide agant. Sed non ſtatim & veluti praecipiti curſu, ſed paullatim, ibi id iugum excuſſiſſe mulieres, ex iuriſconſultorum Marchicorum ſcriptis probatu facillimum eſt. Refert enim FRID. PRVCKMANNVS (c), in Marchia etiam Brandenburgica feminis curatorem dari ſolere, dum teſtamenta condant, vel actus iudiciales exerceant, idque ius Saxonicum poſt ſe ait reliquiſſe, quo in iſto quoque terrarum tractu patrum memoria vixerint. Cui ſuffragantur etiam IOACH. SCHEPLIZIVS (d) & FRID. MVLLERVS (e). Sed certum tamen eſt, eam mulierum vel tutelam, vel curam, ibi demum in exſilium actam eſſe, adeo, vt hodie ipſa femina pro ſe ſine curatore poſtulet, & ne maritus quidem pro ea admittatur ſine cautione, rem ratam habituram vxorem. Eadem obtinere in Ducatu Brunſuicenſi & Luneburgenſi, idem obſeruat STRYKIVS (f). Nec aliter in aliis Germaniae prouinciis, vbi, adoptato iure Romano, vel plane in deſuetudinem abiit tutela mulierum, veluti in Pomerania (g), arbitrio mulierum relicta eſt; maritalis vero tutelae vocabulum, *die eheliche Vormundſchaft* aeque, ac curatela litis, fere in vmbram abiit: quod vel maxime mireris de Friſia orientali, in qua tutela illa, quamuis ſingulari ſtatuto nitatur, plane tamen euanuit, ceu exemplis forenſibus demonſtrauit EYBENIVS (h), quum tamen in ipſa Friſia, qua nulla fere gens iuris Romani ſeruantior eſt (i), illa etiamnum vſu perpetuo ſeruetur. Tantam morum ac legum diſſimilitudinem in Germaniam inuexit ius Romanum, aliis gentibus patrii moris tenacioribus, aliis iuri Romano plane obnoxiis, & veluti diuina humanaque ei omnia dedentibus. Quid? quod pleriſque locis eo decurſum eſt, vt ICti extra Saxoniam ad ſuſcipiendam probationem obſtrictum putent eum, qui aut feminae perſonam ſtandi in iudicio dubiam reddere (k); aut pro ea maritum, de receptitiis bonis acturum, ſine mandato, vel cautione de rato admittendum eſſe, contendat (l). Quae omnia quam iuris patrii principiis aduerſentur nemo non intelligit.

(c) Pruckmann *lib.* I. *Conſ.* XLVIII. *n.* 191.

(d) Scheplitz. *Conſuet. March.P.* III. *tit.* II. §. 6. *n.* 2. *p.* 172.

(e) Muller. *Prax. For. March. Reſol.* CXXV. *n.* 60.

(f) Stryk. *Not. ad Laut. p.* 105.

(g) Meu. *P.* IV. *Dec.* 99.

(h) Eyben. *de tutel.* I. 1. *p.* 328.

(i) Zach. Huber. *Obſ. Rer. iudicat. Cent.* I. *in praef.*

(k) Stryk. *Vſ. mod. ibid. n.* 5. *p.* 309.

(l) Hahn. ad Weſenb. *tit. de tutel. n.* 5. Eſbach. *ad* Carpz. *P. II. Conſt.* 15. *def.* 1.

§. XX.

Alibi plane mutatur in curam.

At ne iis quidem locis omnibus, vbi etiamnum mulieres vel sub cura, vel sub tutela siue maritorum, siue aliorum, esse iubentur, ius istud Germanicum illibatum mansit. Nam primo, quum ICti ex iure Romano didicissent, puberes & viri potentes non in tutela, sed cura, esse posse: tutelam illam in curam commutarunt. Quo factum, vt frequenter quidem audias, mulierem contraxisse vel egisse cum curatore, rarissime autem, eam tutoris sui auctoritatem adhibuisse. Quod sine ratione fieri, facile potest probari. Nam ignotum maioribus fuisse tutorum & curatorum discrimen, supra (§. II.) vidimus, & tutela illa, quam vel mariti, vel agnati, ex lege apud Germanos suscipiebant, non modo primario ad bona earum, sed vel maxime ad personam, pertinebat: id quod vel inde patet, quod ex plerarumque prouinciarum legibus ne nuptias quidem inire sine tutorum illorum consensu possent (m), quum id sine curatorum consensu recte fiat ex principiis iuris Romani (n). Deinde cum vetus illa tutela esset legitima, quam ipso iure acquirebat maritus, simul ac vxor in eius torum concessisset, (*wann sie in sein Bett trat*) adeoque nec constitutione solemni, nec confirmatione magistratus, ad explicanda illius tutelae munia opus esset; denuo legitimam illam tutelam tantum ad administrandas vxoris res sufficere, existimarunt, non ad actiones pro vxore instituendas suscipiendasque. Hinc Saxonici doctores negant, maritum vxoris nomine in iudicio esse admittendum, priusquam produxerit curatorium, vel de rato cauerit (o). Quin ne mandari quidem marito litem ab uxore sine curatore posse, contra RAVCHBARVM (p) contendunt DAN. MOLLERVS (q) & BEN. CARPZOVIVS (r), quorum sententiam postea ordinatione Processus Sax. ratam habuit Saxoniae Elector. (s) Denique pleraque huic tutelae effecta subtraxerunt, eatenus, vt illa non amplius ex illa tutela maritali, sed ex iuribus peregrinis, explicare plerique malint. Sic enim administrationem rerum illatarum, quam ex tutela maritali diserte arcessit ius Saxonicum, ipsi eamdem putant cum administratione, quam secundum ius Romanum

(m) Ill. a Ludewig *de Consensu Connub. extra patrem. Diss.* II. p. 19.

(n) *l.* 8. C. *de nupt.*

(o) Carpz. P. I. C. I. *Def.* 31. Rauchb. *P. I. Quaest. II. n.* 46. Moller. *Semest. I.* 18. 19.

(p) Rauchb. *ibid. n.* 52. *sequ.*

(q) Moller. *ad Const. El. XV.* 62. *sequ. & Semestr.* I. 18.

(r) Carpz. *ibid. def.* 32. *n.* 4.

(s) *Ordn. Proc. tit.* VIII. *pr.*

num nouissimum marito in paraphernalibus competere nouimus (t), quum tamen haec non sit fructuaria, nisi pactione constituatur vsusfructus, illa, tamquam ex tutela legitima Germanorum profecta, cum usufructu semper coniuncta sit. Curatoris quoque, vt vocant, consensum non amplius putant necessarium vel puellae, vel viduae nupturae, quin iniqua atque iniusta esse arbitrantur eiusmodi statuta, quae a curatorum consensu nuptiarum validitatem suspendunt, quem tantum decori caussa adhibendum ipsi existimant (u). Quae quam aliena sint a Themidos Germanicae principiis, ex iis, quae supra (§. II.) disseruimus, satis vnusquisque intelliget.

§. XXI.

Quomodo hodie maritus vxoris curator fiat in Saxonia?

Sed iam operae pretium fuerit, hodiernam huius tutelae curaeue indolem cum iuris antiqui principiis, iisque, quae postea ex iure Romano recepta sunt, quin & praxin Saxonicam cum aliarum ciuitatum legibus & statutis contendere, vt eo magis adpareat, qualia hodienum supersint veteris istius tutelae maritalis vestigia. Et primo quidem iam diximus, vetere iure marito hanc tutelam ex lege competiisse, simul ac vxor in eius amplexus venisset. Itaque non opus erat vel singulari constitutione, vel confirmatione magistratus. At Saxones aliter philosophari coeperunt. Sufficere putant curam maritalem legitimam, si quid agendum contrahendumque sit extra iudicium, adeo vt si vel maxime singularem curatorem acceperint a iudice, tamen alterutrius, siue mariti siue constituti curatoris, consensus vxori contrahenti sufficiat, modo ille non dissentiat (x). Hinc quum Augustus Elector Saxoniae (y) vsus sit verbis: *Ohne Vorwissen und Auctorität ihrer ehelichen und anderer verordneten Vormünder:* copulam ET disiunctiue interpretandam putant MOLLERVS (z) & BERLICHIVS (a), quamuis verosimilior sit sententia CARPZOVII (b), verba illa accipientis de feminis nuptis & innuptis simul, adeoque illa postrema: *verordneten Vormünder* referentis ad innuptas. Vnico casu mariti curatoris consensum feminae sufficere negant, si nimirum cum marito, vel in eius commodum, contrahere velit. Quod & iustam habet

(t) *l. 8. C. de pact. conu.*
(u) Beust. *de Sponsal. cap. XXI. pag.* 15. *&* *de Matrim. cap.* XLIX. *pag.* 92.
(x) Dan. Moller. *ad Const. Elect. XV.* 3. Wesenb. *Consil. Tom. I. Cons. XI. n.* 17. Carpz. *de Iur. fem. sing. Decad.* III. *posit.* 8. *n.* 8. *sequ.*
(y) *Const. Elect. XV.* §. *gleicherg.*
(z) Moller. *ibid.*
(a) Berlich. II. *Conclus.* XXVII. *n.* 15.
(b) Carpz. *ibid. n.* 11. *sequ.*

habet rationem, quum non modo ius noſtrum (c), ſed & ipſa recta ratio non patiatur quemquam auctorem fieri in rem ſuam. Sic Doctores Saxonici maritali iſti ſiue tutelae ſiue curae, adhuc aliquid tribuunt, quoties negotium aliquod extra iudicium gerendum eſt, at ſimul ac in foro pro vxore poſtulare velit maritus, eum aut a magiſtratu confirmandum, aut nonniſi tamquam procuratorem vxoris praeſumtum, praeſtita cautione de rato, admittendum iudicant, ceu paullo ante oſtendimus pluribus. (§. XX.) Quod a iure Germanico vetere adeo abhorret, vt candide ſcribat GE. BEYERVS (d): *Olim cura maritalis in Germania ad lites ſuffeciſſe videtur abſque iudicis confirmatione, quod omnes iuris prouincialis vtriuſque, ſcilicet Sueuici & Saxonici, textus innuunt* (e).

§. XXII.

Quomodo aliis locis?

Nemo ergo mirabitur, extra Saxoniam, vbi plerumque iuris patrii decreta turbarunt ICti, ſolius iuris Romani principiis innutriti, eam magiſtratus confirmationem exſulare, ſiue in foro, ſiue priuatos intra parietes vxori aliquid agenti auctoritatem accommodet maritus. In ipſa Luſatia ſuperiore, vbi tamen legibus moribuſque Saxonicis viuitur, maritum, etiam pro vxore poſtulaturum, non indigere magiſtratus confirmatione, ſed ſuo iure tamquam legitimum vxoris ſuae curatorem, admitti, ex STATVTO BVDISSINO (f) obſeruauit laudatus BEYERVS (g). In Belgio quoque maritos non confirmari vxorum curatores, ſiue domi ſuae, ſiue in foro quid gerant, experientia docet. Ex quo etiam collegit doctiſſimus Friſiorum ICtus, VLR. HVBERVS (h) maritalem illam curam, non eſſe curam proprie dictam, ſed poteſtatem ſui generis maritalem: recte profecto & adpoſite, ſi per proprie dictam, curam intelligit eam, quae ex iure Romano eſt. Huic enim diſſimillimam eſſe tutelam illam maritorum in Germania, facile largimur: eſt tamen tutela proprie dicta iuris Germanici; quod inter poteſtatem, tutelam & curam nullum ſtatuiſſe diſcrimen, ſupra iam animaduertimus. (§. II. Cap. II.) Quod ad IVS HAMBVRGENSE (i) attinet, de eo iam ſupra vidimus. (XI.) Tantum enim abeſt, vt maritus eo iure arceatur a foro, ſi vel curato-

(c) *l. 1. ff. de auct. tut. l. 5. ff. eod. §. 5. Inſt. eod.*

(d) Beyer. *Spec. Iur. Germ.* I. 27. 14.

(e) *Ius prou. Sax.* I. 31. *Spec. Sueu. cap.* CCCIX.

(f) *Statut. Budiſſin. cap.* II. *tit.* VIII.

(g) Beyer. *Spec. iur. Germ. ibid.*

[h] Huber. *Praelect. ad Digeſt.* XXVI. 1. 3.

(i) *Statut. Hamb.* I. 9. 1.

ratorium non proferat, vel rem ratam habituram vxorem, non satisdet, vt potius haec vxoris tutela eum obstringat etiam inuitum ad vxorem in iudicio defendendam. *(Der sie dann im Rechte als ihr Ehe-Vogt und rechter Vormund zu vertreten schuldig.)* Quo etiam factum, vt quum statuta illa prudentissime scripta propinquos intra tertium gradum consanguinitatis, nec non generum & socerum sine mandato postulaturos, cauere de rato iubeant (k), ea cautione ibi onerari non videamus maritum, pro vxore sine eius mandato agentem, quippe tutorem vel curatorem vxoris suae legitimum. Nec aliter se rem habere videmus IVRE LVBECENSI. Quamuis enim & illo sanciatur (l), *Es sollen Frauen und Jungfrauen zu keinen Zeiten Macht haben Sachen im Gericht zu führen, weder durch Klage noch durch Antwort, sollen auch nicht auflassen vor dem Rathe noch vollmächtig machen ohne ihrer Vormünder Consens und Willen* : nusquam tamen vel mandatum, vel curatorium, vel cautionem de rato a marito exigi animaduertimus, nec vsquam vllum horum exigit MEVIVS, iuris illius interpres, qui alioquin nullam temere, statuta illa ex iure Romano interpretandi, praetermittere solet occasionem. Eamdem tamen labem, quam in Saxonia iuri patrio intulit ius peregrinum, etiam in IVRE WVRTENBERGICO (m) obseruamus. Quum enim maritus, iure ciuili nouo tantum bonorum receptitiorum nomine sine mandato acturus, de rato caveat, iure illo Wurtenbergico, neglecto illo bonorum discrimine, indistincte de rato cogitur cauere, adeo vt ibi dubitent (n), an ab hoc onere cautionis liber futurus sit, si offerat instrumenta sibi ab vxore tradita loco paraphernorum (o). Nec minus LEGIBVS MAGDEBVRGICIS (p) iuris peregrini lacinia accessit, quippe quibus cautum : *Es sollen auch die Ehemänner, wann sie wegen ihrer Eheweiber in Fällen, welche kein* speciale mandatum *erfordern, erscheinen, ein* curatorium *vorlegen, oder* de rato *cauiren, oder von ihren Eheweibern, bevorab* in casibus speciale mandatum requirentibus, *gevollmächtiget seyn.* Adeo magis alibi, alibi minus descitum est a prisco iure patrio, quo maritus sine magistratus confirmatione legitimus erat vxoris suae tutor ac proinde sine vxoris mandato, vel cautione de rato omnia eius negotia in iure aeque, ac inter priuatos parietes, recte explicabat.

(k) *ibid.* I. 10. 1.
(l) *Ius Lubec.* I. 7. 8.
(m) *Ius prou. Wurtenb. Part.* I. *tit.* XVI. §. Item *ein Ehemann.*
(n) Besold. *Disp. ad P. I. Iur. Prou. Wurtenb.* §. 38. Lauterb. *ad P.* I. *tit.* XVII. §. 34.
(o) *l. fin. C. de pact. conuent.*
(p) *Ord. Process. Magdeb.* XIII. §.

§. XXIII.

Quanta eius potestas in Saxonia?

Iam ergo quanta in Saxonia ſit mariti curatoris poteſtas, paucis diſpiciendum. Quum nimirum extra iudicium omnia pro curatore agere poſſit: facile patet primo, vxorem nihil rerum ſuarum alienare poſſe ſine eius auctoritate ac conſenſu. Generatim enim IVS SAXONICVM (q): *Kein Weib mag ihres Gutes ichtwas vergeben ohn ihres Mannes Willen.* Et quidem quum mulier vel res mobiles poſſideat, vel res ſoli: in illis alienandis nemo dubitat, quin mariti conſenſu opus ſit, quia maritus vxoris ſuperſtes earum heres eſt ac legitimus ſucceſſor, quam ſucceſſionem vti nec teſtamenti factione, ita ne alienatione quidem inter viuos, marito interuerti oportet (r). At in fundorum alienatione vxorem hoc conſenſu mariti haut indigere, exiſtimant MOLLERVS (s) & BERLICHIVS (t): quos tamen errare vel ideo recte ſtatuunt alii (u), quod generalis ſit illa iuris Saxonici prohibitio. At eſt & alia, eaque conſultiſſima ratio, quae huiuſmodi res alienari ſine mariti conſenſu non patitur. Quum enim iure Saxonico maritus bonis omnibus vxoris, conſtante matrimonio, vtatur fruatur: mariti ſane quam maxime intereſt, legitimum hunc vſumfructum alienatione bonorum, ſe inconſulto facta, ſibi non interuerti, ceu iam AVCTOR GLOSSAE IVRIS SAXONICI (x) recte animaduertit. At quemadmodum nihil ibi alienare poteſt vxor inconſulto marito: ita nec maritus quidquam ex rebus vxoris, inuita ea, recte alienat (y). Deinde idem de aliis contractibus dicendum, quibus ſe ad dandum praeſtandumque obſtringit vxor. Tantum enim abeſt, vt femina ſe ſine conſenſu curatoris, (cuius vicem & maritum in contractibus ſuſtinere diximus) valide obligare poſſit, ut defectus curatoris obligationi huic vim atque effectum ipſo iure detrahat, adeoque actus plane nullus ſit, nec ulla reſciſſione vel reſtitutione mulieri laeſae opus ſit (z). Quod adeo verum eſt, vt, quum mulier ſine curatore contrahens procul dubio obligetur naturaliter, ac proinde fideiuſſorem pro ea inter-

(q) *Ius prou. Sax. I. art. XXXI.*

(r) Matth. Coler. *P. I. Dec.* LXI. *n.* 5. Carpz. *de iure fem. ſing. Dec.* III. *poſ.* 8. *n.* 19.

(s) Moller. *ad Conſt. Sax. XV. n.* 3.

(t) Berlich. *II. Concl.* XVII. *n.* 16.

(u) Weſenb. *Tom. I. Conſ. XXV. n.* 15. Rauchb. *I. Quaeſt. XXXIV. n.* 45. Carpz. *de iur. ſing. fem. ibid. n.* 23. *ſeq.*

(x) Hartm. Piſt. *Obſ. CLV.* Carpz. *ibid. poſ.* 9.

[y] *Conſtit. Auguſti Elect. Sax. XV.* §. *Gleichergeſtalt.* Moller. *ad dictam conſt. n.* 85. Berger. *Diſp. iur. X. theſ. XI.*

(z) Moller. *ibid. n.* 59.

interuenientem obligari, nemo dubitet (a), ICti tamen Saxonici etiam condictionem indebiti concedant mulieri, quae ex eiusmodi obligatione, inconsulto curatore inita, quidquam soluit (b). Iusiurandum tantum a muliere praestitum, quoad iurantis personam, supplere statuunt ex iuris canonici principiis (c), & merito addunt, quoties vel in dolo versetur mulier, vel pecuniam mutuam accipiendo locupletior sit facta, obligari feminam, etiam sine curatoris consensu contrahentem, quum & indignae sint legum beneficio, quae dolo alios circumueniunt (d), nec feminae quoque fieri debeant cum aliorum damno locupletiores (e). Nullam erga Saxones vim tribuunt obligationibus nuptarum, sine curatorum, adeoque & maritorum, consensu initis, nisi quod excipiant contractus mulieri vtiles (f), quia & pupillus meliorem conditionem suam reddere possit sine tutoris auctoritate (g), itemque ea, ad quae feminae negotiantes circa mercaturam se obstringunt (h). Quod adeo omni dubio caret, vt & cambia eiusmodi mulieris, & sine curatorum maritorumque consensu scripta, persecutionem cambialem operentur, etiam iis locis, ubi alioquin mulieres nihil sine iis possunt (i), quum alias mulieres & in iis Germaniae prouinciis, vbi illa mulierum cura paene euanuit, vel maritum curatoremue adhibere iubeantur, vel virum saltim aliquem, qui eas de effectu negotiationis collybisticae rigidissimo admoneat (k). Quin & tum conualescere contractum docent, si mulier vel eum, qui negotio interfuit, curatorem sibi constitui in continenti petat (l), vel loco curatorum adhibuerit cognatos proximos, iique contractum illum non improbarint (m): vel denique cum parentibus liberisque contraxerint (n), inter quas personas vel ipsa pietas omnem fraudis ac laesionis suspicionem excludit (o). Denique feminam illustrem, & ministrorum vel officia-

[a] Hering. *de fideiuss. XIX.* 3. Carpz. *de iur. sing. fem. Dec.* III. *pos.* 3. *n.* 13. *seq.*

[b] Moller. *ibid. n.* 19. Berlich. *ibid. n.* 114. Carpz. *ibid. pos. II. n. 6.*

[c] Carpz. *ibid. pos.* 3. *n.* 18. *seq.*

[d] *l.* 43. §. 1. *ff. de admin. tut. l.* 37. §. 1. *ff. de minor.*

[e] *arg. l.* 46. *ff. de obl. & act.*

[f] Riuin. *ad Proc. Sax. tit. VIII. enunc.* 37.

[g] *arg. l.* 9. *pr. ff. & pr. Inst. de auct. tut.*

[h] *Const. Elect. XV. in fin.* Carpz. *ibid. pos.* 4. *n.* 19. *sequ.*

[i] Ludou. *introd. ad Proc. Camb.* I. 7. *sequ.*

[k] *Pot. Pruss. Reg. allgemein Wechsel-Recht de anno MDCCXXIV. art.* VIII.

[l] Menken. *ad ordin. Proc. tit.* VIII. *th.* 12. *n.* 5.

(m) Carpz. *P. II. Const. XV. Def.* 18. Beyer. *spec. Iur. Germ.* I. 27. 30. *sequ.*

(n) Moller. *ibid. n.* 66.

(o) *l.* 17. *C. de postl. reuers.*

cialium consilio instructam, non indigere in contrahendo curatorum consensu, inter omnes constat (p): quamuis non desint exempla, quae & eius conditionis mulieres, in negotiis cum maiore praeiudicio coniunctis, veluti alienationibus vel oppignorationibus immobilium, sine curatorum consensu nihil egisse docent (q).

§. XXIV.

Quanta alibi?

At vero aliis locis, vbi mulieres perpetuae tutelae siue curae subsunt, non eodem modo haec omnia obseruantur. In Belgio enim laxiorem esse maritorum potestatem, adeoque & inconsulta vxore eos alicubi vendere ac oppignorare posse vxorum bona, iam supra ostendimus (r). In Frisia tamen, vxore non consentiente, nihil rerum immobilium vxoris alienare licet marito, quum is res mobiles pro lubitu in alios transferat, ipsasque obligationes, vxore inscia, valide cedat aliis, ceu variis adlatis sententiarum exemplis solide demonstrat VLR. HVBERVS (s). Similiter in Belgio vxor se, nisi auctore viro, obligare non potest, adeo, vt & Frisii, qui alioquin iuri Romano plurimum tribuunt, contractum huiusmodi nullum iudicent, nisi in vxoris contrahentis vtilitatem manifesto vergat (t). Adstrictior quoque est mulieris potestas alienandi contrahendique apud Lubecenses, quippe quae sine marito vel curatore nec venundare quidquam, nec se obligare potest pro alio vltra binos numos & dimidium (u). Quod & Hamburgi obtinet, vbi vxor sine mariti consensu nihil vel emit vel vendit valide, praeter linum, ac ne ex mutuo quidem, nedum ex alio contractu, tenetur, nisi quod creditor ei tunc stolam exteriorem detrahere possit, eo vsque, dum nomen expunxerit. Merentur verba statuti legi, quae ita se habent (x): *Die frau, so der Kauffmanschaffi nicht zugethan, kan ohne ihres Mannes oder ihrer Vormünder Wissen und Volbort, ausserhalb Linnewand und Flachs, zu des Hausses Nothurfft gehörig, nichts beständiglich contrahiren. Hätte sie aber ohne Consent ihres Vormundes etvvas aufgeborget, oder gekaufft, soll dem Gläubiger verstattet vverden, ihr das oberste Kleid abzunehmen, bis dass er bezahlt est.* Nimirum mercatrix & Hamburgi, & Lubecae, & in Belgio, sine curato-

re

(p) Carpz. *ibid. Def.* 9.

(q) Carpz. *de iur. sing. fem.* Dec. III. *pos.* 5. *n.* 28. *sequ.*

(r) Grot. *Introd. in Ius Belg.* L. *I.* P. *V. n.* 33.

(s) Huber. *Prael. ad Pand.* XXVI. 1. 6. & 18.

(t) Huber. *ibid.* §. 6.

(u) *Ius Lubec.* I. 10. 1.

(x) *Stat. Hamb. II.* 8. 1.

re contrahit valide, modo Hamburgi tabernam publice habeat, *vvann ſie Kauffmanſchafft gebraucht, offene Laden und Fenſter hält, mit Gevvicht aus oder einvvieget und miſſet.* Contra alibi & bona ſua ſaltim mobilia recte alienat vxor, & ſuper iis contractus quoslibet init etiam inſcio marito vel curatore. Quod & in hoc ducatu Magdeburgico cautum ORD. PROCESSVS EMENDATIORE (y), quae, quamuis ſine curatoribus eas nihil in iure agere patiatur, nec quidquam in foro geſtum ratum eſſe velit ſine curatorum auctoritate, praeterquam ſi in iure quid confeſſa ſit mulier: de negotiis tamen extra iudicium geſtis ſtatim ſubiicit: *Wie denn auch in den extra-iudicial Handlungen als Contracten, ſo mit fremden, und nicht unter Eheleuten ſelbſt geſchloſſen vverden, Teſtamenten, Schenkungen des Fahrniſſes unter den Lebendigen, oder auf den Todes-Fall, die Gegenvvart und Auctoritaet eines Kriegiſchen Vormundes nicht von nöthen, ſondern es iſt darinnen nach den gemeinen beſchriebenen Rechten zu verfahren, in Veräuſſerung aber unbevveglicher ſtücken ſoll die Auctoritaet und Vollvvort eines kriegiſchen Vormundes allerdings erfordert vverden, und in deſſen Entſtehung der Handel an ſich null und nichtig ſeyn.* Sic facile patet, & hac quoque in re alibi tenaciores fuiſſe Germanos morum patriorum, alibi eoſdem admixtione iuris Romani mirifice fuiſſe vel emendatos, vel interpolatos, vt mirum ſit, toti iſti maritali tutelae non potius ſemel ſimulque nuncium mitti, quam eandem ita deformari his iuris peregrini laciniis, vt vix ſui ſimilis videatur.

§. XXV.

Quid vxor ſine curatore poſſit in Saxonia.

Ex quibus facile patet, quid in Saxonia ſine curatore poſſit femina, adeo, vt ne mariti quidem conſenſu ad id indigere videatur. Quum enim ICti Saxonici exiſtiment, illam ſiue tutelam ſiue curam in feminarum gratiam inuentam eſſe, ne fraudi illis ſit lubricum iudicii, & innata fere ſexui credulitas: non poterunt non inde colligere, ea omnia mulierem ſine curatoris, vxorem ſine mariti conſenſu recte explicare, ex quibus nullum illi immineat damni vel laeſionis periculum. Hinc non modo rem familiarem ſuo arbitrio adminiſtrat, ſed & inconſulto curatore, teſtamentum condit (z), mortiſque cauſa donat (a), aliaque recte agit, quae ſupremo hominis iudicio fieri ſolent. Quamuis enim

 de

(y) *Ordin. Proc. Magd. emend. cap.* XIII. §. 1.

(z) *D. Auguſti Elect. Sax. Conſt.* 15. *Gleichergeſtalt.*

(a) Carpzou. *de iur. ſing. fem. Dec.* III. *poſ.* 7. *n.* 9. *ſequ.*

de mortis causa donatione dubitent MATTH. WESENBECIVS (b) & MOD. PISTORIS (c) eo, quod eiusmodi donatio pactis & contractibus quodammodo videatur aequiparanda (d): notum tamen est, eamdem inter conuentiones & vltimas voluntates quodammodo fluctuare (e), quumque per omnem donatricis vitam sit reuocabilis, nec prius, quam ea mortua, donatarius dominium consequatur, quando iam laesionis nullum amplius periculum subest: rationem, ob quam celsissimus Saxonum legislator liberam testamenti factionem concedit feminis, donationibus his omnino quadrare, nemo temere negauerit. Id satis expeditum est, ne consentiente quidem curatore eam in fraudem mariti de rebus mobilibus (f), nec auctore marito alioue curatore de rebus vtensilibus vel geradicis, in fraudem cognatae, supremis tabulis disponere posse (g). Vti enim in illis maritus, ita in his cognata ab ipsa lege ad successionem vocatur, neque testatricis arbitrio hic quidquam permittitur, quia sic semper eludi ac interuerti posset legitima illa successio. Cui tamen principio an admodum consentaneum sit, quod geradam illam hereditate ad mulierem delatam vel illatam (*geerbte und eingebrachte Gerade*) marito vendi, vel extraneo donari patiantur, etiam nulla vrgente necessitate, alii viderint. Quis enim negauerit, & eo modo cognatae illud lucrum a lege destinatum semper impune posse interuerti? Et quis fraudem fieri legi dubitet, quoties saluis legis verbis sententia eius circumuenitur (h)?

§. XXVI.

Quid extra illam? Extra Saxoniam alibi eadem sequuntur principia, alibi id, quod res est, iudicant, non in feminarum gratiam inuentam esse hanc tutelam, sed in gratiam mariti, quem vetere iure Germanico non minus vxorem, quam liberos, in potestate habuisse tutoris nomine, supra iam animaduertimus. Hinc quemadmodum liberam feminis testamenti factionem indulgent etiam LEGES MAGDEBVRGICAE (i), & mores in Frisia recepti (k): ita in Gallia & vxori

(b) Wesenbec. *Paratitl. de mort. causs. don. n.* 4.

(c) Modest. Pistor. *Tom.* I. *Consil.* 1. *n.* 23. 24.

(d) Huber. *Prael. ad tit. Dig. de mort. causs. don.* §. I.

(e) *l.* 37. *pr. ff. de mort. causs. don.*

[f] *D. Augusti El. Part. II. Const. VII.*

[g] Beyer. *Spec. Iur. Germ.* II. 15. 55.

[h] *l.* 29. *ff.* de *Legib.*

[i] *Ordin. Proc. Magd. emend. cap.* XIII. §. *I.*

[k] Huber. *Prael. ad Dig.* XXIV. I. 17.

vxori teſtamentum conditurae opus eſt auctoritate viri (l), ne quid in eius liberorumque communium detrimentum diſponat. Nec deſunt leges ſimiles in Germania. IVRE enim HAMBVRGICO (m) cautum eſt : *Keine Frauensperſon, ſie ſey ledig oder verheurathet, môge auch von wolgewonnenem gut, ohne Vormund, in ihrem Teſtament oder lezten Willen etwas vergeben. Was denn aber eine Frau gebe von ihrem gewonnenen Gut durch ihren Mann, als ihren rechten Vormund, ohne Erlaubnis der Erben, das ſolle man entrichten aus dem ſammenden Gut vor allem Theile.* Et IVRE LVBECENSI (n) adhuc magis reſtricta eſt mulierum teſtamenti factio, & contra tanto plus maritis circa vxorum teſtamenta permiſſum. Sicuti enim ibi non teſtatur femina, niſi mercatrix de bonis induſtria ſua adquiſitis, & vidua : ita priore caſu requiritur conſenſus tutorum vel curatorum : poſteriore poteſtas a marito vxori teſtamento facta. En verba notatu digniſſima : *Es kan keine Frau nach Lübiſchem Recht ein Teſtament machen, es ſey ihr dann die Macht von ihrem verſtorbenen Manne in ſeinem Teſtament gegeben, doch von denen Gütern, welche ihr der Mann gegeben, und zu verteſtiren vergônnet hat, und nicht von Erbgütern. Wâre ſie aber eine Kauff-Frau, und alſo vor dem Rathe gezeuget, ſo mag ſie ein Teſtament machen, von ihrem wolgewonnenen Gute, doch mit ihrer Vormünder und nâchſter Erben bewilligung.* De cuius ſtatuti a iure communi vel maxime exorbitantis aequitate quum multis diſputet MEVIVS, neſcio tamen, an rationem eius genuinam ſatis peruiderit. Nimirum de bonis hereditariis iure Lubecenſi teſtari non licet, ſed de adquiſitis. Adquirere ibi nihil praeſumitur femina, niſi vel mercatrix ſit, vel a marito aliquid teſtamento acceperit. Vtroque ergo caſu teſtari poteſt, illo, ſi curator, qui ex lege maritus eſt, conſentiat, hoc, ſi maritus cum ipſis rebus poteſtatem ſimul ei dederit, de rebus iſtis ſuo arbitrio diſponendi. Ita bene cohaeret ius illud vere Germanicum, nec multum refert, iuri Romano conſentaneum ſit, nec ne, quum cuiuis ciuitati ac reip. integrum fuerit, iuri Romano ita apud ſe ius hoſpitii dare, vt ne ciuibus moleſtum eſſet, moreſque ac conſuetudines patrias, violato hoſpitii iure, ageret in exſilium.

§. XXVII.

[l] Tiraquell. *ad Leg. Connub. Gloſſ. V. n.93. ſequ.* Chaſſan. *Conſuet. Burgund. tit. de iur. coniug. rubr. IV. verb.* ni auſſi par teſtament.

[m] *Ius ſtat. Hamb. III.* 11. 14.

[n] *Ius Lubec. II.* 1. 14.

§. XXVII.

Effectus quidam veteris iuris etiamnum superstites.

Itaque passim effectus quidam supersunt tutelae maritalis legitimae, etiam vbi iuri patrio parum honoris habetur, veluti quod maritus bona vxoris, constante matrimonio, administrat, quod iisdem vtitur fruitur, quod vxor in alienandis rebus suis plerisque locis mariti consensum adhibere tenetur, quod hic plerisque locis, vbi etiam curatoribus non indigent feminae, maritus vna cum vxore subscribit contractibus, adhibita formula: *In ehelicher Vormundschafft seiner Frauen.* Quae omnia demonstrari possent pluribus, nisi nos promissae breuitatis fides, quanto omnia transcursu dicenda sint, identidem admoneret.

§. XXVIII.

Conclusio dissertationis.

Sed iam pridem portum respicimus. Ne itaque iusto latius euagemur, suffecerit, genuina vtriusque iuris principia de tutela vel cura maritali ostendisse, comparatisque statutis moribusque hodiernis, perspicue, quantum per alias occupationes licuit, docuisse, quae Germaniae gentes ac ciuitates vel sanctius priscas leges patrias colant, vel eas aut ex iure Romano interpolarint, aut plane extorres solo patrio esse iusserint. Alia enim, quae studio praetermisimus, ne vulgus quidem ignorat, & ex libellis in triuio obuiis facile petuntur. Itaque illis missis hic figimus ratem, Deoque sospitatori tabulas votiuas pia mente suspendimus.

DE

DE PRAESCRIPTIONE ANNALI IVRIS LVBECENSIS A IVRE COMMVNI DIVERSA.

EXERCITATIO XXVI.

§. I. Iuris Lubecensis celebritas & aequitas. Instituti ratio. §. II. Praescriptio quatenus sit iuris ciuilis? §. III. Non tamen ea iuri naturae & gentium contraria est. §. IV. Leges ciuiles cuiusque reip. fini populique genio sunt attemperandae. §. V. Adeoque & praescriptio. Cur ea apud veteres tam varia? §. VI. In emporiis contractiora esse oportere praescriptionis tempora. §. VII. Hinc & Lubecae fere annalis praescriptio obtinet. §. VIII. Quid in iure Lubecensi annus & dies? §. IX. Primus casus, quo praescriptio annalis obtinet, si quis hominem proprium vindicet. §. X. Vindicationi seruorum an iure ciuili obstet praescriptio? §. XI. An talis praescriptio prodita fuerit vetere iure Germanico? §. XII. An in ciuitatibus seruis tutum perfugium fuerit? §. XIII. Praescriptio, qua se in vrbibus tuentur homines proprii, ex priuilegio est. §. XIV. Quale & Lubecenses obtinuerunt simul cum iure Susatensi. §. XV. Ipsius periochae, ex iure Lubec. adductae, interpretatio. §. XVI. An & ab aestimatione praestanda liberet illa praescriptio? §. XVII. Alter casus praescriptionis annalis, qua vindicatio rerum immobilium & mobilium excluditur. §. XVIII. Comparatio iuris communis & Lubecensis. §. XIX. Nec non Lubecensis & aliorum Germ. iurium. §. XX. Ciuitates quaedam Germanicae annalem praescriptionem & in immobilium vindicatione admiserunt. Aequitas eiusmodi statuti. §. XXI. Interpretatio statuti de vsucapione rerum immobilium. §. XXII. Nec non alterius de praescriptione mobilium. §. XXIII. Tertius casus

sus de praescriptione bonorum vacantium, & legatorum caducorum. *§. XXIV. Differentiae iuris Rom. & Lubecensis circa haec capita.* *§. XXV. Lubecenses hic sequuntur principia iuris Germanici antiqui.* *§. XXVI. Interpretatio capitis de bonis vacantibus.* *§. XXVII. Nec non alterius de legatis caducis.* *§. XXVIII. Quartus casus de forma aedificiorum.* *§. XXIX. Comparatio huius capitis cum iure Romano.* *§. XXX. Quintus casus praescriptionis annalis in dote.* *§. XXXI. Comparatio iuris Lubecensis & iuris Romani.* *§. XXXII. Sextus casus praescriptionis annalis eorum, quae libro publico inscripta sunt.* *§. XXXIII. Quando & quamdiu ea, quae in hunc librum relata sunt, impugnari queant?* *§. XXXIV. Conclusio dissertationis.*

§. I.

Iuris Lubecensis celebritas & aequitas. Institutiratio.

PErmagnam esse in Germania exterisque prouinciis iuris Lubecensis auctoritatem, neminem ignorare arbitramur, nisi qui se in iuris Germanici historia plane hospitem profiteatur. Non potuit non aliis ciuitatibus admirationi esse summa istarum legum aequitas, singularis disciplinae publicae vigor, ipsaque nobilissimae vrbis, quae a tot saeculis his institutis excelsissime floruit, felicitas: ac proinde nemo mirabitur, alias quoque ciuitates certatim inde petiisse prudentioris legislationis exemplum, quin pro beneficio duxisse, sese participes fieri istius, quod ciuitas florentissima felicissimis condidisset auspiciis, quodque vtilissimum esse reipublicae, diuturno tot saeculorum vsu, satis perspexisset. Quae itaque olim laus fuit Rhodi, qua in vrbe STRABO (a), *admirandam fuisse*, refert, *legum optimarum constitutionem, & industriam cum in aliis reipublicae partibus, tum circa rem nauticam, incredibilem, adeo vt imperium maris diu possederit, legesque ab iis repertas cum Romani, tum aliae ciuitates quam plurimae, adoptarint:* idem de LVBECA dicendum, cuius statuta ob insignem εὐνομίαν prudentiamque legislatoriam vrbes municipiaque pleraque per Holsatiam, Pomeraniam, terras Meklenburgicas, quin & Borussiam, sua fecerunt, vt ex instituto demonstrarunt IO. SIBRANDVS (b), MOLLERVS (c), & ERNEST. IOACH. WESTPHALVS (d). Etiamsi ergo alia

(a) Strabo *lib. XIV. p. 448.*

(b) Io. Sibrand. *in iure publ. vrb. Lub. Sect. X. p. 94. sequ.*

(c) Moller. *Isagog. ad Histor. Chersou. Cimbr. Part. IV. cap. I. §. 2.*

(d) Ern. Ioach. Westphalus *de Fontibus*

alia deessent, quibus celeberrimi istius iuris aequitas probaretur; argumenta, quorum plura tamen in promtu sunt, iam a MEVIO (e) & illustri BOEHMERO (f), in medium prolata: vel ipsum tamen tot praestantissimarum ciuitatum iudicium facile, credo, vnicuique persuaderet, non posse non praeclaras esse leges, quas tot florentissimae vrbes & olim ciuitate donarunt, & hodienum omnibus aliis institutis, quin, ut cum CICERONE (g) loquar, *omnibus omnium philosophorum bibliothecis* longissime anteponunt. Quum vero multa hoc iure constituta sint, quae a iure communi quam maxime discrepant; ego, qui vrbem praeclaram non quidem natalem, sed altricem atque educatricem benignissimam veneror, me operae pretium facturum duxi, si singulare iuris Lubecensis caput DE PRAESCRIPTIONE ANNALI exponerem, illudque cum iuris civilis Romani sanctionibus breui dissertatione compararem. Quod vt bene vertat supremum Numen, in ipso limine huius schediasmatis, ex animo precor.

§. II.

Praescriptio quatenus sit iuris ciuilis?

Acturus itaque *de* PRAESCRIPTIONE ANNALI IVRIS LVBECENSIS singulari & a iure communi diuersa, actum sane agere mihi viderer, si aliorum expilare scrinia, & quidquid de praescriptione in genere ICti praecipiunt, hic accumulare conarer. Illud potius hic praemonere visum est, praescriptionis aeque ac vsucapionis, qua priuati inter se vtuntur, originem non aliunde, quam ex iure ciuili, esse repetendam, & hanc proinde a veteribus recte vocari, *modum adquirendi iuris ciuilis* (gg). Equidem & gentes, quae iure ciuili inter se non vtuntur, praescriptionis praesidio inter se niti, facile largior. Quis enim ignorat, iam illud belli fulmen, IEPHTHAM, Hebraeorum possessionem aduersus Ammonitas solo temporis longissimi lapsu tueri (h)? Et quid aliud Lacedaemoniis, quam exceptionem praescriptionis, opponit ISOCRATES (i), dum pro Messeniis differens vrget, ὅτι τὰς κτήσεις, καὶ τὰς ἰδίας, καὶ τὰς κοινὰς ἢν ἐπιγένηται πολὺς χρόνος, κυρίας καὶ πατρῴας ἅπαντες εἶναι νομίζουσιν. *Possessiones siue priuatas, siue publicas, praescriptione longi temporis, & confirmari, & patrimonii loco habendas esse.*

bus Iuris Lub. §. VIII. *& Specim. Document. Mecklenb. p.* 224.

(e) Meu. *Proleg. Quaest.* I. *n.* 56. *sequ.*

(f) Boehm. *in diss. de Aequitate legislatoria iuris Lub. in materia testamenti.*

(g) Cicero *lib.* I. *de Orat. cap.* XLIV.

(gg) §. *vlt. Inst. de vsu & habit. pr. Inst. de vsucap.*

(h) *Iud. XI. v.* 26.

(i) *in Archidam. p.* 234.

ſe, perſuaſum eſſe omnibus. Omitto iam, quae pro praeſcriptione iuris gentium erudite ſuo more dixerunt HVGO GROTIVS (k), PVFENDORFFIVS (l), &, qui cauſſam plane perorauit, argumentiſque PETRI PVTEANI ſpecioſiſſimis praeclare ſatisfecit, IO. WERLHOFFIVS (m). Enimuero quamuis haec extra omnem dubitationis aleam poſita videantur: illam tamen iuris gentium praeſcriptionem ab hac, qua priuati poſſeſſiones ſuas tuentur, toto coelo diſtare, recte obſeruauit illuſtre olim huius Academiae ornamentum, CHRIST. THOMASIVS (n). Illius enim fundamentum eſt derelictio tacita, quae ex tam pertinace tamque diuturna gentis, poſſeſſione deiectae, patientia colligitur: huius negligentiae poena, quam leges minantur iis, qui, quum iura vigilantibus ſcripta nouerint, in diem veluti ſtertunt, nec de rebus ſuis recuperandis, dum occaſio eſt, cogitant. Illa ad certum tempus non reſtringitur, ſed ſufficit tanto tempore gentem adquieuiſſe, vt ex ea derelictio poſſit colligi. Haec tempori certo legibuſque definito alligata eſt (o). Quin ipſa vſucapionis ac praeſcriptionis requiſita, quae non in omnibus ciuitatibus eadem eſſe animaduertimus, ſatis non conuincunt, eam non ex aeterno illo ac immutabili iure, quod recta ratio inter omnes homines genteſque conſtituit, ſed ex iure cuiuſque reipublicae arbitrario promanaſſe, adeoque eatenus non eſſe iuris gentium, ſed ciuilis.

§. III.

Non tamen ea iuri naturae & gentium contraria eſt.

Quamuis vero iuris ciuilis inuentum ſit illa inter priuatos praeſcriptio: non tamen ideo exiſtimandum eſt, eam iuri naturae & gentium plane aduerſari, quamuis in ea haereſi ſint non modo GVIL. AMESIVS (p), ipſeque, quod mireris, *ὁ πάνυ* CVIACIVS (q), verum etiam IVSTINIANVS Imp. cui praeſcriptio eſt *impium praeſidium & tutus peccandi locus* (r). Quaſi vero improbum & a recta ratione alienum ſit praeſidium, ſine quo ſocietatis humanae vinculum ſaluum eſſe nequit, quodque, ſi e republica proſcribatur, non poteſt non ſimul pacem ac tranquillitatem ſecum rapere in

(k) Hugo Grot. *de I. B. & P. lib.* II. *cap. IV.*

(l) Puffend. *de Iure Naturae & Gent. lib. IV.* §. *XII.*

(m) Io. Werlhoff. *in Vindiciis dogmat.* Grotiani *de praeſcriptione inter gentes liberas*, *editis Helmſtadii anno MDCXCVI.*

(n) Thomaſ. *Iuriſpr. diu. lib.* II. *cap. X.* §. 171. *ſeqq.*

(o) Conſ. Henr. Bodini *diſſ. de Praeſcriptione ex lapſu temporis.*

(p) Guil. Ameſius *de Conſcient. V.* 45.

(q) Cuiac. *ad l.* 1. *ff. de vſucap.*

(r) *Nou. IX.*

in exilium. Id vero euenturum eſſe, ſublata praeſcriptione, nemo non videt, & demonſtratione admodum erudita oſtendit vir clariſſimus KOEHLERVS (s). Tolle praeſcriptionem, nihilque certius continget, quam vt dominia omnia, omneſque poſſeſſiones in dubium vocentur, adeoque lites inter ciues gliſcant ſempiternae, nullaque temporum ſerie vmquam finiendae. Quid ergo aequius eſt, quam vt leges diſcrimen aliquod ſtatuant inter vigilantes & deſides (t), nec induſtriam deſidiae poenas: deſidiam induſtriae praemia ferre patiantur (u)? Quid iuſtius, quam vt *finis aliquis ſit ſollicitudinis & periculi litium*, quemadmodum vſucapionem eleganter vocat CICERO (x), ac proinde is ab actione repellatur, qui alterum quiete tam diu poſſidere paſſus eſt, vt non potuerit non ſe iuſtum dominum putare? maxime, *quum vix ſit*, iudice PAVLLO noſtro (y), *vt non videatur alienare, qui patitur vſucapi, vel non agendo ius ſuum amittit.* Suſpicari quis poſſet, vel eo nomine iniquum videri illud praeſcriptionis praeſidium, quod eo fieri poſſit, vt qui alioquin optimo iure nititur, ſine vlla culpa ſua, ac ideo tantum, quod vindicandi nulla fuerit occaſio, rerum ſuarum dominio excidat. Sed vanus plerumque eſt hic metus. Neque enim tam rigida ſunt iura noſtra, vt & non valenti agere, currere praeſcriptionem patiantur, quin iis, qui abſentes ex iuſta cauſſa, res ſuas vindicare, vel, aduerſario abſente, agere non potuerunt, data reſtitutione in integrum ſubueniunt; & facillimum praeterea produnt remedium, omnem vſucapionem praeſcriptionemque ſine vllo impendio interrumpendi (z). Maneat ergo fixum & firmum, vſucapionem quidem & praeſcriptionem ex iure ciuili eſſe, nec tamen iuri naturae & gentium aduerſari, adeoque & de hoc iuris capite vere dici poſſe, quod de iure ciuili generatim docet VLPIANVS (a), praeſcriptionem *nec totam a gentium vel naturali iure recedere, nec ei per omnia ſeruire.*

§. IV.

Leges ciuiles cuiuſque reip. fini populi

Quum ergo, vt hactenus obſeruatum, iuris ciuilis inuentum ſit praeſcriptio: (§. II.) facile mihi hoc largientur omnes rerum ciuilium haud ignari, eam ſingularum ciuitatum fini, ipſique cuiuſque populi genio atque indoli eſſe attemperandam. Si enim vera pru-

(s) Koehl. *in Exercit. Iur. N. Exercit.* VII. §. 1657.
(t) *l.* 2. *C. de Annal. except.*
(u) *l.* 12. *C. depoſ.*
(x) Cicero pro A. Caecin. *cap. XXVI.*
(y) *l.* 28. *ff. de V. S.*
(z) *l.* 2. *C. de annal. praeſcript.*
(a) Vlp. *l.* 6. *pr. ff. de iuſt. & iure.*

liqui genio suo attemperandae.

prudentia in eo posita est, vt quis genuinum actionum suarum finem ob oculos habeat, mediaque, quibus ad eum finem quam facillime possit peruenire, & recte reperiat, & repertis dextre vtatur: consequens omnino est, & in legislatoria iurisprudentia hoc primum, secundum, vltimum esse, vt leges ad finem & salutem singularum ciuitatum sint comparatae. Hinc, beatas esse respublicas, experientia docet, in quibus leges vigent, fini earum ac populi indoli prudenter attemperatae, infelicissimas contra, vbi dum legibus parent ciues, sine suo miseri excidunt, similes nautis, qui aduerso flumine nauigantes, vincente omnem industriam ventorum vi, tanto magis retro feruntur, quanto magis vela contrahunt, remos impellunt, omniaque ex artis nauticae praescripto agunt. Recte hoc obseruauit rerum ciuilium auctor praestantissimus, ARISTOTELES (b), vbi alias esse docet leges, quae statum popularem conseruant, alias, quibus principatus vel imperium optimatium contineatur, nec fieri posse, vt eaedem prosint & imperio paucorum, & statui multitudinis. Nec minus accurate philosophatur THEOPHILVS noster (c), dum ius ciuile ideo vocari τοπικὸν καὶ χρειῶδες, *locale & vtile*, scribit, *quod loco circumscribatur, & loci vtilitati consulat, eaque, quae loco illi perniciosa sint, tollat.* Quod deinde auctor prudentissimus exemplo Atheniensium, Alexandrinorum ac Spartanorum illustrat, qui quum diuersos fines ob oculos habuerint, solumque incoluerint dissimillimum, quin & ciues habuerint indolis atque ingenii diuersissimi, non potuerint non diuersis etiam legibus viuere, adeo, vt saepe, quod in laude ponerent Athenienses, id Lacedaemone turpe ac a legibus alienum putaretur, & id contra esset vni reipublicae vtilissimum, quod cum maximo alterius detrimento coniunctum videretur. Adeo verum est, diuersum ius ciuile producere diuersum rerum publicarum finem, diuersum populorum genium, ipsumque tempus, quod saepe, mutata reipublicae vtilitate, ipsas etiam leges ciuiles mutare ac refigere necesse est.

§. V.

Adeoque & praescriptio. Cur ea apud vete-

Quum ergo inter omnes constet, & luculenter hactenus demonstratum sit, ius ciuile vniuersum, fini cuiusuis ciuitatis & reipublicae esse attemperandum: dubitare profecto non licet, quin eadem prudentiae legislatoriae regula circa praescriptionem quoque seruan-

(b) Aristotel. *Polit.* III. 7. IV. 1. & V. 9.

(c) *in Paraphrasi* §. I. *Inst. de iur. nat. gent. & ciu.*

seruanda sit legislatori, si consultum velit reipublicae. Et id quidem diligenter factum esse animaduerto, dum nulli fere genti idem praescriptionis tempus placuit, quod alteri commodum visum, sed haec longiore, illa breuiori temporis spatio illud circumscripsit, quaedam gentes eam plane proscripserunt e republica sua, prout id cuique ciuitati saluberrimum futurum videretur. Vt rem exemplis illustremus, ipse Deus immortalis, qui rempublicam Hebraeorum, vel Θεοκρατίαν potius, inaudito inter homines exemplo, constituit, legibusque sapientissimis temperauit, singularem plane in praescriptione rationem sequutus est. Equidem quid circa praescriptionem rerum mobilium apud Hebraeos iuris fuerit, non facile dixerim. Ast de immobilibus cautum erat, ne possessiones in perpetuum alienarentur, sed alienatae, si non prius, saltim circumacta illa quadraginta nouem annorum periodo, quae anno Iubilaeo magno finiebatur, ad priorem dominum redirent (d): de qua agraria Hebraeorum lege, quae vsucapionem & praescriptionem rerum soli plane excludebat, eamque vindicationem lapsu temporis non elidi patiebatur, sed in suspenso esse iubebat, erudite egerunt CAR. SIGONIVS (e), FR. VLR. CALIXTVS (f), & PETRVS CVNAEVS (g). Simile fere erat Lycurgi institutum, quem emtionem venditionem rerum fundi plane inhibuisse, referunt ARISTOTELES & HERACLIDES apud CRAGIVM (h). Ex quo consequitur, vt iure Spartanorum nulla prodita fuerit praescriptio, ob quam vindicari non potuerint possessiones, quae vllo casu in alterius potestatem peruenissent, vt non absurde laudatus paullo ante CRAGIVS hoc Lycurgi institutum cum illa lege Hebraeorum agraria, de qua modo diximus, compararit. Cur vero hae gentes a reliquis tantum non omnibus ea in re discesserint, facile intelliges, si consideres, vtrique legislatori, licet ob diuersas rationes, eumdem finem ob oculos fuisse, puta, vt populus, sui semper similis, nullo exterorum commercio contaminaretur. Quo minus itaque aliarum gentium consuetudinem desiderarent ciues reipublicae Hebraicae: Deus terram, rerum omnium feracissimam, inter XII. tribus, excepta Leuitica, aequaliter sorte distribuerat: idemque institutum sequutus Lycurgus, agrum omnem ita viritim diuidi

res tam varia?

(d) Leuit. XXV. 14. *seqq.* XXVII. 22. *sequ.* Ioseph. *Antiquit. Iud.* III. 12.

(e) Car. Sigon. *de Rep. Hebr.* III. 15. *p.* 126.

(f) Fr. Vlr. Calixt. *de Iubilaeis Rom. Pont.* §. CXLVI. *sequ.*

(g) Petr. Cunaeus *de Republica Hebraeor. lib.* I. *cap.* II. & III.

(h) Crag. *de Republica Lacedaemon. pag.* 100. *sequ.*

diuidi iusserat inter ciues Lacedaemonios, vt nullus inter eos excelleret opibus, nulli inopia dedecori ac pudori esset (i). Ad eam vero *ἰσότητα τῶν κτήσεων* conseruandam, vel maxime comparatae erant leges, quae rerum illarum, si forte in alterius potestatem peruenissent, vindicationem nulla quantiuis temporis praescriptione excludi patiebantur. Quam necessaria sit ea prudentiae regula, ipsi quoque Romani suo exemplo satis superque ostenderunt. Quum enim initio vrbs esset non admodum spatiosa, & ager satis angustis limitibus finiretur, denique ciuibus in acie stare, quam in foro litigare, pulchrius atque vtilius videretur: breue valde praescriptionis tempus legibus instituerant, vt mobiles res anno, immobiles biennio vsucaperentur (k). Quam facile enim erat Romanis, tunc raro longius a patria absentibus, in res suas inquirere, easque vindicare illico, nec committere, vt, qui eas detineret iniuste, in earum possessione consenesceret? Neque exterorum caussa longiore temporis spatio opus esse videbatur, quia ex iuris Romani principiis *aduersus hostes*, id est, peregrinos, *perpetua erat auctoritas*, nec vlla ciuibus, aduersus eos agentibus, obstabat praescriptio (l). Simulac vero Romani arma victricia per vniuersam fere terrarum orbem circumferre & tot vbique prouincias sub suam potestatem redigere coeperant: statim frequentior ciuium absentia, praediorumque situs remotior legem corrigi, tempusque illud laxari suadebat. Hinc inuenta longi temporis praescriptio, quae ad praedia prouincialia pertinebat (m): hinc repertum praetoris beneficium, quo absentibus quibusdam aduersus praesentium, vel praesentibus aduersus absentium vsucapionem subueniretur (n). Hinc denique IVSTINIANVS e republica futurum existimabat, vsucapionem in praescriptionem longi temporis plane transformari, adeoque rerum mobilium vindicationem non nisi triennii, immobilium inter praesentes demum decennii, inter absentes vicennii praescriptione excludi (o). Possemus idem PLATONIS exemplo firmare, qui, quum rempublicam ex suo ingenio fingeret, tamen fuse de praescriptione rerum praecipit, eamque totam ita ordinauit, prout id reipublicae illius fictitiae finis, ciuiumque, quos in eam adlegere constituerat, ingenium postularet (oo). Sed vel haec, quae hactenus disseruimus, vt opinor, probant

(i) Cragius *de republ. Lacedaemon. pag.* 199.

(k) *Pr. inst. de vsucap.* Cicero Topic. *cap. IV. & pro* A. Caecina *cap. XIX.*

(l) Cicero pro A. Caecina *cap.* XXVI.

(m) *Pr. inst. de vsucap.*

(n) *tot. tit. ff. Quib. ex caus. mai. viginti quinque ann. in integrum rest.*

(o) *l. vn. C. de vsucap. transform.*

(oo) *lib. XII. de legibus.*

bant, praescriptionem a quolibet legislatore adcommodari solitam esse fini formaeque reipublicae, & quemadmodum ius illud, quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, immutabile, & in vniuerso humano genere idem est, ita ius ciuile vtilitati ac necessitatibus singularum gentium seruire, ac proinde, pro diuersitate rerumpublicarum, non posse non esse diuersissimum.

§. VI.

In emporiis contractiora esse oportere praescriptionis tempora.

Quibus positis, nemo, credo, mirabitur, eas etiam ciuitates, quae terra marique negotiantur, ita plerumque legibus temperare praescriptionem, ne illa huic fini suo refragetur, ac eam proinde breui admodum temporis spatio circumscribere. Obseruauit hoc vir πολιτικώτατος, IO. NIC. HERTIVS (p), cuius en ipsa verba: *Apud populos*, inquit, *qui Mercurium prae ceteris colunt, siue finem praecipue in flore commerciorum collocant, tempora praescriptionum solent esse contractiora, rerum etiam, quae alias vsucapi nequeunt, furtiuarum*, v. g. *vsucapio facilius permittitur.* Idem (q) vbi ex instituto agit de rebuspublicis, quibus commercia pro fine sunt, inter alia & haec praecipit, *vt tempora vsucapionum in hisce ciuitatibus sint contractiora.* Ei suffragantur & alii rerum ciuilium periti, veluti IO. SAM. STRYKIVS (r), & interpres iuris Lubecensis doctissimus, MEVIVS (s), qui interesse mercaturae docent, vt res quaedam citius, quam iure ciuili definitum est, praescribantur. Non subsisterent profecto inter homines commercia, nisi iis huius generis legibus ac institutis consuleretur. Quis enim cum aliis contrahere, vel ab iis contractu quodam oneroso sibi quidquam comparare vellet, si non nisi post longum tempus tuta ac immota foret possessio? Quis in incerto euictionis promisso spem aliquam ac fiduciam poneret? Et quam misera demum futura esset mercatorum conditio, si ita comparatae essent leges, vt, quauis adhibita cautione, nihil emere possis, quin periculum sit, ne contractus post aliquot annos rescindatur, remque amisso pretio, alii reddere cogaris? Adde, quod flori commerciorum minime omnium conueniant litium ambages, nihilque magis incommodum sit mercatoribus, quam si plus boni temporis in foro, quam in tabernis suis, consumere cogantur. Id quod tamen nulla animi

(p) Hertius *Not. ad* Puffend. *de iure nat. & gent. lib. IV. cap.* XII. §. *V.*

(q) *Elem. polit.* P. II. *Sect.* XI. §. 5. *p.* 447.

(r) Io. Sam. Stryk. *in diss. de praescriptione rerum per mare adlatarum secundum statuta Hamb.* §. VII.

(s) Meu. *in Comment. ad ius Lub.* L. I. *tit.* VIII. *art.* I.

perſpicacia caueas, niſi id agant legislatores, vt rerum dominia quam citiſſime certa ſint, & litigandi occaſio omnis iis, qui non in tempore vigilarint, praeſcindatur.

§. VII.

Hinc & Lubecae fere annalis praeſcriptio obtinet.

Quae quidem omnia, neſcio, an in vlla ciuitate, vlloue emporio, accuratius obſeruentur, quam LVBECAE, quae iam olim inter celeberrima emporia tantum eminuit,

Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.

Ius enim, quod a florentiſſima illa ciuitate nomen tulit, nulla in re magis a iure ciuili diſcrepat, quam in praeſcriptione, ſiquidem eam arctiore temporis ſpatio, quam vllum aliud ius ciuile, circumſcribit. Exempla eius rei exſtant quamplurima. Tres tantum dies apud Lubecenſes viuit iniuriarum actio, ob verbera extra ciuitatem accepta, ſi quis in ciues Lubecenſes velit culpam conii-cere, idque triduum a momento, quo pulſatus, verberatusue ad vrbem reuertit, currit (t), vt adeo ad exſtinguendam iniuriarum actionem non maiore ibi tempore opus ſit, quam iure communi requiritur ad interdictum de glande legenda excludendum (u). Eodem iure incolis non niſi trium menſium induciae indulgentur, ad ius ciuitatis impetrandum (x): quum facultas illud ius adquirendi raro cuiquam ob temporis lapſum adimatur in aliis ciuitatibus, & durum ac inhumanum ſane videatur CICERONI (y), M. Iunii Penni vel Papii imitari legislationem, peregrinoſque vrbe vti prohibere. Iusiurandum alicui delatum iniunctumque, niſi intra quatuordecim dies praeſtetur, pro deſerto habetur cauſſaque cadit, qui tantillum temporis praeterire paſſus eſt (z). Contra pignus, eo iure, conualeſcit, ſi decoctor quatuor hebdomadibus, antequam foro ceſſit, more in ciuitate recepto, conſtituit (a). Sed & reliquarum tam rerum, quam actionum praeſcriptio iure Lubecenſium quam breuiſſima eſt, & plerumque anno & die finitur, niſi quod biennium indulgetur marito, intra quod promiſſam, nec numeratam, dotem exigere poſſit, carituro omni actione, ſi has inducias abire paſſus ſit (b). Quin longi ac longiſſimi temporis praeſcriptionem, quae in iure ciuili vtramque paginam facit, fere ignorat ius Lubecenſe, quod (vt verbis vtamur MEVII,) com-

(t) *Ius Lubecenſe lib. IV. tit. 4. art. 2.*
(u) *l. vn. ff. de glande legenda.*
(x) *Ius Lubec. lib. I. tit. II. art. 2.*
(y) Cic. *de Offic. lib.* III. *cap. XI.*
(z) *Ius Lubec. lib.* V. *tit.* VIII. *art.* 2.
(a) *Ius Lub. lib.* III. *tit.* IV. *art.* 1.
(b) *Ius Lubec. lib.* I. *tit.* V. *art.* 2.

(c) *commerciorum libertati, vigori & vtilitati consulit, & subseruit: quoniam mercaturae, immo omnis forensis negotiationis interest, dominia rerum esse certa, & certos esse rerum possessores, qui de iis negotiari cupiant, nec, quae publice & bona fide accipiuntur, retractari, aut in suspenso esse.* Quare eos quam maxime fugit ratio, quibus durum ac paullo iniquius videtur, eos iusto citius iure suo priuari, qui verecundia quadam praepediti, non statim adeant praetorem. Recte enim his respondit laudatus MEVIVS (d), *si quid iniquitatis breuitati temporis inesse putetur, id tollere & emendare tum publicam vtilitatem, tum amittentis negligentiam. Boni patrisfamilias, cuius officia lex merito ab omnibus exigat, aut neglecta iuste coerceat, esse, ex mente* VARRONIS, *rerum immobilium quotannis inire rationem, rerum mobilium singulis semestribus. Quod si fieret, rarissimas fore praescriptiones, dum autem non fiat, eas non posse non esse iustissimas.* Haec MEVIVS, qui mallem ab aliis rationibus ac argumentis minus idoneis abstinuisset, nec persuadere lectoribus suis voluisset, statutorum Lubecensium auctores ius praetorium habuisse ob oculos, istique praescriptionis suae terminum aequare voluisse. Quid enim commune cum iure praetorio habet illa praescriptio Lubecensium? Et quis verum praestabit, primos statutorum conditores, iuris Romani libros vmquam non dicam euoluisse, sed oculis tantum vsurpasse? Accedit, quod ius honorarium poenales tantum ac rescissorias actiones, ex edicto profectas, tam breui vnius anni curriculo circumscribit, rei autem persequutorias aeque ac ciuiles perpetuas esse iubet (e): ius vero Lubecense inter actiones rei persequutorias & poenales nullum plane discrimen statuit, sed vtrasque, fere elapso anno & die, exspirare patitur. Et quid opus denique est istis ambagibus, praesidioque a praetore Romano petito, quum multo solidiore fundamento nitatur iuris istius statutarii aequitas? Quum enim ius naturae & gentium praescriptioni nullum certum tempus praefigat, integrum est cuiuis legislatori, illud lata lege definire, adeoque & Lubecensis reipublicae patribus illud ita definire licuit, prout id exigere visus est reipublicae suae finis, populique salus, quam semper supremam legem esse oportere, non potuerunt profecto ignorare.

(c) Meuius *Comment. ad ius Lub. lib. I. tit. VIII. art. 1. n. 7.*

(d) Meuius *n. 9. & 10.*

(e) *l. 35. pr. ff. de oblig. & act.*

§. VIII.

Quid in iure Lubecensi annus & dies?

Diximus, annalem illam praescriptionem in iure Lubecensi fere semper ita exprimi, vt mentio fiat ANNI & DIEI, *Iahr und Tag*. Quare semel defungendum est eo labore, vt, quantum temporis ex legislatorum sententia formula ista comprehendat, disquiramus. Sane si per varia veteris Germaniae iura oculos circumferas, nihil reperies frequentius, quam vt annis praescriptionis dies, tamquam auctarium quoddam, superaddatur. Fieri hoc animaduertimus, in IVRE SAXONICO (f), SVEVICO (g), AVSTRIACO (h), quin & NORMANNICO (i), & ANGLICANO, quod eleganter descripsit IOANNES COWELLVS (k). Quumque hodie viri doctissimi non dubitent, quin ius suum Lubecenses primum a Susatensibus acceperint: cupiditas animum incessit, disquirendi, an & Susatensibus sollemnis fuerit illa formula? Quod dubium statim exemit codex eius iuris MSC. apographus, quem *illustris Dominus* PRAESES mecum communicauit, in quo, quoties de praescriptione agitur, fere semper iunguntur *annus & dies*, *Iahr und Tag* (l). Praeterea haec formula iam a saeculo XII. passim occurrit in diplomatibus Bremensibus, Brunsuicensibus, Goslariensibus, Luneburgensibus, Northusanis, Tremoniensibus, aliisque, quae in communi illo vastoque imperii tabulario edidit LVNIGIVS (m). Quid vero maioribus nostris fuerit ANNVS & DIES, ex ipsis medii aeui legibus Germanicis satis patet. *Diem* enim vocabant dilationem legitimam, qua elapsa quis in foro vadimonium sistere tenebatur. Quum vero citationes more maiorum semper fierent in diem decimum quartum, *(über vierzehn Nächte,)* eaque citatio, antequam contra contumacem ferri posset sententia, ter esset repetenda: connumeratis tribus diebus, quibus adesse debuisset reus, inde emergunt sex hebdomades & dies tres, quod tempus vno vocabulo dies dicitur, ceu tum ex IVRE WEICHBILDICO SAX. (n) & FEVDALI SAX. (o) tum ex diplomate apud LVNI-

(f) *lib.* III. *iur. prouinc. art.* LXXXIII. *lib.* II. *art.* XXIX. *&* *alibi passim.*

(g) *cap.* XLII.

(h) *Art.* XXVIII. *apud illustr.* Ludewig. *reliqu. MSSC. Tom. IV. p.* 12.

(i) *lib.* II. *cap.* XVII. §. *IV. & cap.* XX. *apud eumdem Tom.* VII. *pag.* 187. *&* 192.

(k) Cowellus *Inst. iur. Angl. lib.* II. *tit.* VI. §. III. *pag.* 88.

(l) Veluti *art.* XXXVIII. XLI. LXI. LXV. CL. CLXIX. *& aliis.*

(m) Lunig. *part. special. cont.* IV. *Pars.* II. *p.* 66. 120. 639. *& Part.* I. *pag.* 220. 308. 443. 855.

(n) *Art.* XXI.

(o) *Art.* XIII.

LVNIGIVM (p), satis intelligitur. Iam ne dubitandum quidem videtur, quin eamdem vocabuli notionem retinuerint etiam Lubecenses, maxime quum multa eos ex iure Saxonico decerpsisse, pro certo adfirment viri doctissimi, ARTHVRVS DVCK (q) & DAV. MEVIVS (r). Ast quum iam CALLISTRATVS obseruarit, *optimam legum interpretem esse consuetudinem* (s) : & hic profecto ratio habenda erit vsus,

Quem penes arbitrium est, & norma loquendi.

Auctorem autem habeo MEVIVM (t), diem Lubecae non accipi pro sex hebdomadibus & tribus diebus, sed pro viginti quatuor horarum spatio, adeoque praescriptionem annalem, quae in Saxonia quadringentis & decem diebus absoluitur, Lubecae dies tantum trecentos & sexaginta sex comprehendere.

§. IX.

Primus casus, quo praescriptio annalis obtinet, si quis hominem proprium vindicet.

Sed vt demum ad ipsas species vel casus, quibus praescriptio illa annalis iure Lubecensi obtinet, progrediamur; prima eaque notatu dignissima occurrit (u), vbi de tempore, quod hominis proprii, ciuitatis iura adepti, vindicationem excludit, agitur, de eoque ita disponitur : *Wann aber ein Bürger in einer Stadt, da Lübeckisch Recht gebraucht wird, Iahr und Tag gesessen hat, und alsdann von einem andern, als sein eigen Mann angesprochen, und solches, dass er eigen wäre, mit Zeugen beweiset würde; kan dagegen der Bürger durch Rahtmanne oder besessene Bürger wahrmachen, dass er über Iahr und Tag am Bürger-Recht, und Bürger gewesen, und in der Zeit unbesprochen blieben, so bleibt er der Anspruch ledig und frey.* En primum praescriptionis annalis, quae ex iure Lubecense proficiscitur, exemplum, quod paucis & cum iure ciuili contendere, & ex solidis principiis interpretari, iuuabit.

§. X.

Vindicationi seruorum an iure ciuili obstet praescriptio?

Iure Romano permultum interest, vtrum quis seruum, ab alio possessum, vindicare, an pro libero se gerentem in seruitutem retrahere velit. Qui iniuste aufugit, seque alicubi pro libero gerit, sui ipsius fur habetur (x), nec vmquam ideo libertatem

Vuuuu 3 adqui-

(p) Lunig. *ibidem p. 66.*

(q) Arthurus Duck *de vsu & auctoritate iur. ciu. lib. II. cap. XVI.*

(r) Dau. Meuius *proleg. comm. in ius Lub. quaest. I. n. 55.*

(s) *l. 37. ff. de legib.*

(t) Meu. *ad ius Lub. lib. I. tit. VIII. art. I. n. 16.*

(u) *Lib. I. tit. III. art. III.*

(x) *l. 60. ff. de furt. l. 1. C. de seruis fugitiu.*

adquirit, quod longiſſimo tempore in libertate moratus eſt. Hinc DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS Auguſti (y) reſcribunt. *Mala fide morato diu in libertate prodeſſe non poſſe longi temporis praeſcriptionem*: Qualia de agricolis etiam & cenſitis, tamquam adſcriptitiis hominibus, ſanxit IVSTINIANVS (z). Contra ſi quis, etiam fugitiuus, in alterius poſſeſſione eſt, non eſt dubium, quin domino eum vindicaturo obſtet longiſſimi temporis praeſcriptio, ceu recte obſeruauit CVIACIVS (a). Nec obſcura eſt huius diſcriminis ratio. Alio enim ſeruum meum poſſidente, poſſeſſio mea deſinit: non item, ſi a nemine poſſideatur (b). Huius enim poſſeſſionem animo retineo, idque adeo verum eſt, vt fugitiuos quoque, quoties ex lege Fuſia Caninia ſeruorum numerus iniretur, inter ſeruos numerari conſueuiſſe, ſcribat PAVLLVS (c). Non mirum itaque eſt, fugitiuo praeſcriptionem non prodeſſe, quamuis eadem proſit poſſeſſori eius, ſi reliqua omnia recte ſe habeant. Multo minus vero dubitandum, quin iure canonico domino nulla currat praeſcriptio, ſi ſe ei ſeruus ſubduxerit, quia hoc iure expeditum eſt, malam fidem omnem cuiuſcumque temporis praeſcriptionem impedire (d). Ex quo recte colligit ANT. FABER (e), ſeruilis conditionis hominem nullo temporis quantumcumque longiſſimi, ſpatio praeſcribere poſſe, ſi vel centum annorum curricula effluxerint, quod tamen tempus ſufficere credidit HVSANVS (f): ſemper enim in mala fide eſſe, qui ſuo ſe domino ſubduxerit, nec fugitiuum conditionem ſuam incompertam habere, vel proprii facti ignorantiam obtendere poſſe. Memoriae prodidit DIO CASSIVS (g), Maximum quemdam, quum iam quaeſturam Romae peteret, a domino, tamquam fugitiuum, domum eſſe abductum. Et ſimile VLPIANVS noſter (h) refert de Barbario Philippo; quem dominus ſiue praetorem deſignatum, ſiue, vt SVIDAS (i) mauult, iam e tribunali ius dicentem, herus ad certam crucem domum abſtraxerit. An vero credibile eſt, inter fugam & diem iſtum,

(y) *l. 1. C. de long. temp. praeſcript. quae pro libert.*

(z) Iuſtinian. *l. 22. §. 1. C. de agricolis & cenſit. lib.* XI. *tit.* XLVII.

(a) Cuiac. *Not. poſter. ad Inſt. de vſucap.*

(b) *l. 1. §. 14. ff. de adquirenda vel amitt. poſſ. l. 13. pr. l. 15. ff. eod. l. 17. §. vlt. de furtis.*

(c) Paullus *Recept. Sent. lib. V. tit.* XIV. §. III.

(d) *Cap. 2. de regul. iuris in 6.*

(e) Ant. Faber *in Codice lib. VII. tit. IV. def. 1.*

(f) Huſanus *de hom. propr. Quaeſt. V. n. 8.*

(g) Dio Caſſius *lib.* XLVIII. *p.* 377.

(h) *l. 3. ff. de off. praet.*

(i) Suid. *in* Βαρβ. φίλιππος.

istum, quo in tantum euectus fastigium fortuna subito destituit, pauxillum temporis intercessisse? An seruos fugitiuos, Romam venientes, statim ad honores viam sibi munire potuisse, existimemus? Fieri profecto non potuit, quin diu prius in luce ciuiumque oculis versati sint, antequam iis honoribus digni viderentur. Quin Barbarium Philippum prius quaestura ac aedilitate functum oportuit, quam ei praeturam liceret petere. Quod omne intra paucos dies contigisse non potest. Et tamen neque vitam anteactam, neque honores, neque tot annorum lapsum miseris illis quidquam profuisse ad libertatem, animaduertimus, luculento satis argumento, domino ius suum ab ipso fugitiuo nullius temporis praescriptione interuerti iure Romano potuisse.

§. XI.

An talis praescriptio prodita fuerit vetere iure Germanico?

Nec alio iure Germanos antiquitus vsos esse circa homines proprios arbitramur. Quamuis enim apud Langobardos seruus fugitiuus triginta annorum praescriptionem opponere posset domino: singulari tamen lege edixerat CAROLVS M. id ius, tamquam Langobardis proprium, alias gentes Germanicas non obligaturum. *Vbicumque*, inquit, *intra Italiam siue regius, siue ecclesiasticus, vel cuiusque alterius hominis seruus fugitiuus inuentus fuerit a domino suo, sine vlla annorum praescriptione vindicetur, ea tamen ratione, si dominus Francus, siue Alamannus, aut alterius cuiuslibet conditionis & nationis sit. Si vero Langobardus aut Romanus fuerit, ea lege seruos suos, vel adquirant vel amittant, quae inter eos antiquitus est constituta* (k). Francis ergo, Alamannis, aliisque Germanis, seruos suos, siue pro liberis se gerentes, siue ab aliis possessos, vindicantibus, nulla obstabat praescriptio, quamuis ea obstaret Langobardis ex lege sua. Postea mitissimi ingenii princeps, LVDOVICVS PIVS (l), paullo aliter quidem iniit rationes, eoque casu triginta annorum praescriptionem valere voluit, non vt ea prodesset seruo, sed ei, *qui alienum colonum triginta annos in re sua habuisset*. Quam quidem legem a iuris ciuilis sanctione parum discrepare, nemo non videt. Hinc multae exstant veteres formulae apud BALVZIVM (m) & GOLDASTVM (n), ex quibus discimus, fugitiuorum liberos non minus, quam ipsos fugitiuos,

(k) *Addit.* Caroli M. *ad leg. Langob. cap.* VIII.
(l) *Capitular. lib. V. cap.* III.
(m) Baluz. *Adpend. Marculfi form.* VI. & XXXII.
(n) Goldast. *in Chartis Alam. cap.* VIII.

tiuos, vindicari potuiſſe, nulla, vti videtur, obſtante temporis praeſcriptione.

§. XII.

An in ciuitatibus ſeruis tutum perfugium fuerit?

Sed fortaſſis locus ſaltim, vbi fugitiuus tantiſper delituit, vel ciuitas, in quam ſeſe recepit, tutum ei praebuerit receptaculum, maxime ſi, impetrato ciuitatis iure, ibi ſatis diu commoratus ſit? Immo ne id quidem impedimento domino fuit, quo minus ſeruum ſuum vbicumque repertum ſibi adſereret. Tantum enim abeſt, vt exceptio illa ſeruum domino eriperet, vt illi fugitiuo, ne in ipſorum quidem regum praefecturis ac praediis tutum perfugium eſſet. Patet hoc ex CAPITVLARIBVS *regum Francorum* (o), in quibus & haec legimus: *Si ſerui eccleſiaſtici, vel quorumlibet liberorum hominum, in fiſcum noſtrum confugerint, & a dominis vel aduocatis eorum repetiti fuerint, ſi actor fiſci noſtri intellexerit, quod eos iuſte non poſſit tenere ad noſtrum dominium, eiiciat illos de eodem fiſco, & recipiant eos domini eorum.* Interiecto tempore, quum vrbes in Germania etiam ciſrhenana ampliſſimae conderentur, multique, vitae elegantioris illecebris capti, intra moenia, quam ruri, lares ſibi ac fortunarum ſedem conſtituere mallent: publicis imperii legibus cautum fuerat, ne ulli homini ſeruilis conditionis tutus ad iura ciuitatum acceſſus eſſet, exſtatque eam in rem non modo aurea FRIDERICI II. Imp. bulla, in curiae Hallenſis tabulario adſeruata, editaque ab illuſtri Academiae noſtrae Cancellario, IO. PETRO A LVDEWIG (p) *qua* Imperator *principum, nobilium, miniſterialium & eccleſiarum homines proprios in ciuitatibus admitti*, vetat: ſed & eamdem legem ſubinde in vſum reuocatam legimus ab HENRICO VII. Rege & SIGISMVNDO Imper. cuius diploma, itidem aurea bulla ornatum, recitauit MELCHIOR GOLDASTVS (q). Quin tum peruulgatum apud maiores noſtros hoc fuit, vt de eo inoleuerit paroemia iuris elegantiſſima: *Keine Henne* (quo vocabulo ob gallinam, in conditionis ſeruilis ſignum ab vnoquoque homine proprio quotannis praeſtandam, vulgo *das Raub-oder Leib-Huhn*, ipſe homo proprius denotabatur) *flieget über die Mauer*: id eſt, *nemini alteri conditione ſeruili obnoxio vel adſcriptitio in ciuitatibus locus eſt* (r). Quis ergo ſibi perſuaſerit, aufugientibus in ciuitates ſeruis, ibique aliquamdiu

(o) *Lib.* III. *cap.* LXXXIII.

(p) Io. Pet. a Ludewig *Reliqu. MSSC. Tomo VII. pag.* 517.

(q) Melch. Goldaſtus *Conſt. imp. Tom.* I. *p.* 167.

(r) Hert. *Paroem. iur. lib.* II. *paroem.* XI. *pag.* 657.

quamdiu latitantibus, libertatem fugae praemium fuiſſe, quum ne via quidem ſeruis lege pateret ad ciuitates, & perinde in leges committere viderentur ciues, qui ſeruum recepiſſent intra moenia, ac ipſi ſerui, quos fuga eo abſtuliſſet? Nec ignorabant hoc ciuitatum duumuiri & decuriones, experientia quippe edocti, quoties aliqua ciuitas fugitiuis receptum dediſſet, id facinus adeo indignum viſum eſſe principibus & equeſtris nobilitatis viris, vt arma, more ſaeculi, ideo corriperent, ferroque & flammis repeterent ſeruos, quos iure vindicari ciuitates prohibuiſſent. Qualia exempla bellorum, ob eam cauſſam illatorum ciuitatibus florentiſſimis, habes apud LEHMANNVM (s) & IO. HERTIVM (t) qui etiam obſeruat, inde inoleuiſſe conſuetudinem, exigendi a nouis ciuibus publicum ingenuitatis teſtimonium, quod vocant *das Mann-Recht*, vel *den Geburths-Brieff*, eam ob cauſſam inuentum, ne homines proprii furtim in tabulas cenſuales irreperent, & ciues imprudentes patrocinium ſuſcipientes fugitiuorum, in leges imperii, tamquam in caſſes, inciderent. Quae quum ita ſint, ne in ciuitatis quidem iuribus furtim impetratis quidquam fugitiuis praeſidii fuiſſe, nec dolum hunc iſtis ad conſequendam libertatem in Germania profuiſſe, facile vnusquiſque intelliget.

§. XIII.

Praeſcriptio, qua ſe in vrbibus tuentur homines proprii, ex priuilegio eſt.

Quum itaque haec praeſcriptio, qua ſerui Lubecae libertatem ſuam aduerſus dominos tuentur, & iuri communi Romano, & moribus Germanicis aduerſetur: (§. X. ſequ.) fieri non poteſt, quin ſingularis illa diſpoſitio, quam ſupra (§. IX.) recenſuimus, ex priuilegio aliquo, ſeu iure, ad exemplum non trahendo, quod Lubecenſibus a ſuperioribus fuerit conceſſum, ſit repetenda. Quum enim intereſſet principum, vrbes florere excelſius, ciuiumque numero quam maxime adfluere: hoc ſe illi non facilius conſequuturos exiſtimabant, quam ſi ad libertatem vocarent homines proprios, qui migrarint in ciuitates, ibique certum tempus quiete exegerint, maxime quum hi dominorum truculentia in deſperationem acti, certatim ad vrbes, tamquam in portum, confugerent. Hinc paſſim ciuitatibus huiuſmodi priuilegia conceſſa videmus, quibus ciues ſuos, ſtatus quaeſtionem paſſuros, ſolo temporis, aliquando ſatis exigui, lapſu in libertate defenderent. Tale priuilegium Niceae, Sabaudiae municipio, datum eſſe, teſtatur ANT. FABER (u) qui

(s) Lehmann. *Chron. Spir. lib. VII. cap. LXXI.*

(t) Io. Hertius *de Homin. propr. Sect. III. §. X.*

(u) Ant. Faber *in Cod. lib. VII. tit. IV. def. II. & lib. I. tit. XII. def. VIII.*

tamen diserte monet, praescriptionem annalem dominis ibi non diutius obstare, quam dum fugitiui in ciuitate delitescant, contra ea hos non minus, quam eorum liberos, si extra pomoeria deprehendantur, iure a dominis vindicari. Inter Rigensium quoque priuilegia tale se reperisse scribit MEVIVS (x), vt ciuis a domino in seruitutem reuocari nequeat, si biennio continuo iure ciuitatis vsus esset sine vllius contradictione. Sed multo plura eius generis priuilegia in ipsa Germania reperias, quamuis, quod ad tempus praescriptionis attinet, sibi non per omnia similia. Ratisponensibus sane an. MCCXXX. id tantum indulsit FRIDERICVS II. Imp. vt decem annorum praescriptio dominis, ciues Ratisponenses vindicaturis, opponi posset. (y) quale priuilegium & Hamburgenses impetrasse constat, quia eorum STATVTIS (z) cautum est. *Da dieser Stadt Bürger von einem andern, als sein eigen Man angesprochen, und solches bewiessen würde; kan dagegen der Bürger wahr machen, dass er über zehen Iahr ohne Ansprüche in dieser guten Stadt sich aufgehalten, seine Wohnung und Wesen allhie gehabt, soll er seiner ruhsahmen Besitzung geniessen, und ferner Ansprach ledig und frey bleiben.* Plerisque tamen ciuitatibus ipsa praescriptio annalis concessa, veluti anno MCLXXXVI. Bremensibus a FRIDERICO I. Imp. (a) anno MCCV. Argentoratensibus a PHILIPPO Imperatore (b): anno MCCXIX. Goslariensibus a FRIDERICO II. (c) an. MCCXXXVII. Viennensibus ab eodem Imperatore (d): anno MCCLXXV. Lindauiensibus a RVDOLPHO I. Rege (e): anno MCCXC. Nordhusanis ab eodem Rege (f): anno MCCCXXXII. Tremoniensibus a LVDOVICO Bauaro (g): anno MCCCXCVII. Spirensibus a WENCESLAO Rege (h): fortassis & aliis vrbibus, quarum chartae nondum in lucem prodierunt. Saltim Magdeburgenses huiusmodi priuilegium, quamuis Lubecensi paullo adstrictius, obtinuisse colligi potest ex loco IVRIS WEICHBILDICI (hh): *Welcher Mann binnen Weichbild-Recht gesessen hat Iahr und Tag ohne*

(x) Meu. *Comm. ad ius Lub. lib.* I. *tit.* III. *art.* III. *no.* 50.

(y) Lunig *Reichs-Archiu. Part. Spec. Cont.* IV. *P.* II. *p.* 262.

(z) *P.* I. *tit.* II. *art.* II.

(a) Limn. *Addit. iuris publ. Tom. I. pag.* 173.

(b) Iac. Wencker. *Diss. de Pfalburgeris* §. *XI.*

(c) I. M. Heineccius *Antiqu. Goslar. ad ann.* 1219.

(d) Lambec. *Bibl. Vindob. lib.* II. *cap. V. p.* 81.

(e) Conring. *Censur. Diplomat.* Ludou. *cap. XIV. p.* 267.

(f) Lunig *Reich-Archiu. ibid. p.* 66.

(g) Lunig *ibid. p.* 443.

(h) Lehman. *Chron. Spir. lib. VII. cap. LXX.*

(hh) *Art.* IV.

ohne iedermans Ansprache, der mag seine Freyheit behalten selb siebend seiner nächsten Magen (der sollen drey seyn von Vater, drey von der Mutter, wer sie auch seyn,) denn dass ihn iemand zu eigen behalten möge. Denique & id obseruamus, non modo Imperatores & Reges vrbibus huiusmodi priuilegia dedisse, verum etiam principes. Nam Luneburgensibus Otto Puer, Dux, anno MCCXLVII. id inter alia concessit, *vt si quis in ipsa ciuitate annum & diem transegerit, non requisitus a domino suo, pro libero homine teneretur & a nemine in posterum impeteretur* (i). Et insequentis saeculi anno XIV. Otto, Dux Brunsuicensis, notabili diplomate vniuersos ciues Brunsuicenses manumisit, qui ibi pro veris ciuibus morati sunt, per annum & diem, eosque ab omni dominorum vindicatione securos praestat apud eumdem LVNIGIVM. (k) Ex quibus sane consequitur, vt omnes fere ciuitates florentiores a saeculo XII. sibi de eiusmodi priuilegiis prospexerint, & Imperatores aeque ac Principes in concedendis illis indulgentiores paene fuerint, quam aequitatis & prudentiae praecepta paterentur.

§. XIV.

Quale & Lubecenses obtinuerunt simul cum iure Susatensi.

Quod vero tot aliis per Germaniam ciuitatibus obtigit beneficium, id Lubecae quoque obtigisse, semper existimauimus. Neque nos fefellisse hoc augurium, postea didicimus ex priuilegio FRIDRICI I. Imp. (l) LVBECENSIBVS concesso anno MCLXXXVIII. XIII. KAL. OCTOBRES. In eo enim cum alia iura, quae hodienum in statutis eorum supersunt, tum & hoc occurrit: *Si quisquam extraneorum superueniens aliquem ciuem de sua libertate pulsauerit, ciuis vicinior est ad obtinendam suam libertatem sola manu, quam extraneus ad ipsum conuincendum. Si vero quispiam de terra ipsorum aliquem de libertate pulsauerit, & pulsatus probare poterit, quod annum & diem in ciuitate sine pulsatione subsiiterit, pulsatus euadit.* Sed quamuis hoc dubio careat: non tamen existimandum est, eam demum esse huius priuilegii Lubecensis originem, quum facile probari possit, illud multo esse antiquius, & iam antea ciuitati datum, tum nouum duntaxat vigorem nouumque robur a FRIDRICO I. Imp. accepisse. ARNOLDVS enim LVBECENSIS (m) auctor est, *capta ab Imperatore vrbe, priusquam ei ciuitatem aperirent, ciues ad eum exiisse, rogantes, ut libertatem ciuitatis, quam a Duce* (*Hen-*

Xxxxx 2

(i) Lunig. *ibid. p.* 639. *Adpend. von Hanse-Städten.*
(k) *ibid. pag.* 220.
(l) *apud* Lunigium *ibid. pag.* 1330.
(m) *Lib. II. Chron. Slau. c.* XXXV.

(Henrico Leone) prius traditam habuerint, & iustitias, quas in priuilegiis scriptas habeant, secundum iura Sosatiae, & titulos, quos in pascuis, siluis, fluuiis, possederint, ipsius auctoritate & munificentia possideant. Addit auctor grauissimus, *adnuisse victorem, omniaque illa vetera iura ac priuilegia rata habuisse.* Id quod vere scripsisse ARNOLDVM, ex hoc ipso, quod laudauimus, FRIDRICI I. Imp. diplomate satis intelligitur, in quo quippe profitetur Imperator, *se opportunitatibus Lubecensium adquiescentem, omnia iura, quae primus loci fundator Henricus, quondam Dux Saxoniae, eis concesserit, & priuilegio suo firmauerit, se quoque illis concessisse.* Ea vero ab Henrico Duce profecta priuilegia fusius deinde recenset Imperator, in iisque etiam praescriptionem illam annalem loco haud postremo ponit. Non igitur a Fridrico I. Imp. est hoc priuilegium, sed ab Henrico Leone, Duce Sax. & Bauariae, principe prudentissimo, & incomparabili profecto, nisi virtutem eius fortuna destituisset. Quum vero a MEIBOMIO (n), MOLLERO (o), aliisque viris doctissimis, luculenter demonstratum sit, Henricum Ducem Saxoniae iura ac priuilegia, quae Lubecensibus dederit, Susato, Westphalica urbe, adsciuisse: verosimillimum profecto est, inde etiam profectam esse annalem hanc de qua loquimur, praescriptionem. Simile enim quid in IVRE SVSATENSI MSC. cuius supra iam meminimus, reperisse nobis videmur (p), cuius ipsa verba adscribere operae pretium fuerit: *Hedde ock ein eigen Mensch de Burschop hier gewonnen, würde em de van de Hershop binnen Iaar unde Dage besprocken, ende verwunnen, alse en Recht is, de soll sich mit de Hershop versünen, also, dat se eme de Woninge allhie vergünnen. Duet he des nichts, de soll na ses wecken hier nicht långer bliven, ende soll sin Geld verloren hebben, dat he umme Burschop geven hevt.* Ex quo loco colligitur, circumacto anno & die ius heri exspirasse, adeoque simile fuisse Susatensium ac Lubecensium priuilegium, quin hoc ex illo, vt iam monuimus, procul dubio expressum esse.

§. XV.

Ipsius periochae, ex iure Lubec. ad-

Superest, vt ipsam, quam supra (§. IX.) adduximus, sanctionem iuris Lubecensis paullo accuratius contemplemur. Ea primum exigit, vt homo proprius iura ciuitatis siue Lubecae, siue in vrbe aliqua,

(n) Meibom. *Introd. in Hist. inf. Sax. Cimbr.* P. IV. *cap. VI.* p. 81. *sequ.*

(o) Moller. *Isagog. ad Hist. Chers.*

(p) *Art.* CXLIX.

aliqua, quae iure Lubecensi vtatur, impetrarit. Initio enim statim loquitur de ciue. *Wann ein Bürger in einer Stadt, da Lübeckisch Recht gebraucht wird, Iahr und Tag gesessen hat.* Hinc nihil in hoc iure praesidii est fugitiuis, qui se clam subduxerint dominis, & intra moenia in receptatoris cuiusdam improbi aedibus latitauerint, sed illis, qui Lubecae palam & in oculis ciuium versati sint, & iam ante annum & diem iura ciuitatis obtinuerint, nec ab eo tempore vllam status quaestionem passi sint. Ne id quidem tulissent leges Romanae. Tantum enim abest, vt ratum esse passae sint ius ciuitatis, quod seruus clam & dolo malo esset consequutus, vt ipsi socii ac Latini nominis, quamuis liberi homines, si clam in tabulas censuales irrepsissent, non modo seueris magistratuum edictis, sed & latis legibus, quales CLAVDIA & LICINIA, itemque PAPIA fuerunt, domum intra certum tempus redire cogerentur, vt docet LIVIVS (q), ASCON. PAEDIANVS (r), & qui has leges singulari studio ex instituto exposuit *illustr. Dn.* PRAESES (s). Liber quidem & ciuis Romanus fiebat seruus, si nomen suum in censum contulisset, sed tum demum, si id fecisset iussu domini (t), & postea lustro, quod publice condebatur, interfuisset (u). Alioquin, si clam irrepsisset in censum, nec libertatis, nec ciuitatis fiebat particeps, ac proinde quouis tempore a domino recte vindicabatur, ceu iam supra Maximi & Barbarii Philippi exemplis ostendimus. At Lubecae seruo ius ciuitatis, etiam quod inscio atque inuito domino impetrauit, praesidio est aduersus dominum. Quum enim in eo Germaniae tractu sita sit vrbs, in quo olim Slaui & Venedi longe lateque dominabantur: his a Germanis oppressis, quidquid ruri communem cladem effugerat, seruitutem tristissimam seruiebat (x). In tanta vero hominum propriorum colluuie, quae vicinas regiones inundauerat, fieri sane non potuit, quin aliquando & seruilis conditionis homines, ingenuam mentiti originem, in vrbem migrauerint, iuraque ciuitatis variis artibus impetrarint, maxime, quum nondum fortassis consuetudo illa, testimonium ingenuorum natalium a nouellis ciuibus exigendi, inualuisset. Iam horum quidem improbitas id priuilegium non merebatur: at tanto magis id merebatur ciuitas,

ductae, interpretatio.

(q) Liu. *Lib. XLI. cap. XII. seq. lib. XLII. cap. X.*

(r) Ascon. Paedianus *ad Orat. pro L. Cornelio p. m.* 1309.

(s) *In Commentar. ad Leg. Iul. & Pap. lib. I. cap. I. p. 8. sequ.*

(t) Vlpian. *Fragm. tit. I. §. VIII.*

(u) Cicer. *de Orat. lib. I. cap. XI.*

(x) *Vid.* Helmold. *Chron. Slau. lib. I. cap.* LXXXVIII. *& lib.* II. *cap.* XIII.

tas, cuius misera profecto futura fuisset conditio, si ciues suos quotidie pati vidisset quaestionem status, ciues, inquam, qui fortassis vxores in vrbe duxerant, liberos in ciuitate procrearant, nec male meriti fuerant de republica. Haec enim omnia contingere potuisse, si ius vindicandi hos homines nullo temporis lapsu vnquam exclusum esset, facile quisque animaduertit. Prospectum ergo ciuitati cupiens HENRICVS, Dux Saxoniae, praescriptionem hanc inuenit, & quidem breuissimam vnius anni, *Iahr und Tag*. Permultum itaque interest, ante annum quis hominem proprium repetat, an eo iam exacto. Priori casu, probato dominio procul dubio ei reddendus est ciuis, vel si dubia est eius conditio, iureiurando praestito, liber & ingenuus pronunciatur. Qua de re IVS LVB. (y) ita loquitur: *Würde ein Bürger angesprochen, dass er eines andern eigen wäre, kan er mit seinem Eyd erhalten, dass er des Klägers eigen nicht sey, so ist er der Ansprach loss.* Quia enim reus est in possessione libertatis, ac proinde maxima pro eo militat libertatis praesumtio (z): actori incumberet probatio, reum sibi seruili conditione esse obnoxium. Hoc non probante, reus esset absoluendus (a), adeoque multo minus iniquum videri poterat, rem eius religioni vel iuriiurando committi, ad quod merito prae altero admitti debet is, pro quo maior est praesumtio (b). Quod ad posteriorem casum attinet, praescriptio annalis domini actionem plane perimit, modo probet reus, siue per Senatores, qui senatui, quum ciuium numero adscriberetur, interfuerint, siue per ciues, rerum immobilium possessores, *dass er über Iahr und Tag an Burger-Recht und Bürger gewesen*, nec non, *dass er in der Zeit unbesprochen blieben.* Siquidem notum est, non prodesse cuiquam praescriptionem, siue naturaliter, siue ciuiliter interruptam. Id vero praeclare monet MEVIVS (c), non aliter procedere hanc praescriptionem, quam si seruus saltim probabilem e fundo discedendi caussam possit allegare, veluti quod dominus eum eiecerit praedio, quod ipse alium in locum suum surrogarit, quod dominus sit proscriptus, vel ipse ferre non potuerit eius saeuitiam, quod ob belli iniurias, fundiue sterilitatem, ferias ibi egerit esuriales, & quae sunt caussae huius generis

(y) *lib.* I. *tit.* III. *art.* III.

(z) *l.* 7. §. *vlt. ff. de lib. caussa l.* 15. C. *de probat.*

(a) *l.* 6. *ff. de probat.*

(b) Sichard. *in l.* 3. C. *de reb. cred. n.* 12. Menoch. *de arbr. iudic.* Quaest. *lib.* I. *Quaest.* LXXXI. *sequ.*

(c) Meu. *Comment. ad h. l. n.* 34. *sequ.*

ris aliae. Vti enim iniquissimum esset, homines improbos e fraude sua fructum capere: ita merito leges subueniunt illis, qui saltim ex probabili caussa satis diu in libertate palam morati sunt. Idque sibi volunt verba vltima: *Dass er alsdann der Anspruch ledig und frey bleiben solle.*

§. XVI.

An & ab aestimatione praestanda liberet illa praescriptio?

Defendendum itaque in libertate esse hominem proprium, satis expeditum videtur: ast illud merito quaeritur, an & a praestanda aestimatione hac praescriptione liberetur? Affirmare id video illustrem MEVIVM (d), quamuis alios in alia omnia ire, ipse lubens fateatur. Et sane quamuis ego adsurgam tam illustri nomini, & ab eius sententia, non sine verecundia quadam, meam seiungam: nescio tamen, an non iustiorem rationem habeat eorum, quos refellit, sententia. Quid enim durius videri potest, quam dominum, probato dominio suo, non homine tantum, sed & eiusdem aestimatione carere debere? An non satis magnum hoc est beneficium, quod homo proprius domino non redditur, vt hic & pretium amittere cogatur? Moderatius olim ac benignius fuit ANTONINI PII imperatoris iudicium, qui, quum ex Iulii Sabini familia quidam, infami affecti iniuria, ad statuam principis confugissent, eos quidem in domini potestatem reuerti noluit, sed venire tamen eos, pretiumque domino, quamtumuis improbo, reddi iussit, perelegantem subiungens rationem, *nulli hominum ius suum detrahi oportere* (e). Quidni simili temperamento locus esset, quoties homo proprius ob solum temporis lapsum in possessione libertatis defenditur, vt quidem in domini potestatem non reuertatur, ast iusto tamen pretio redimere se teneatur? Fuisse enim hanc Imperatorum, talia priuilegia concedentium, sententiam, non obscure innuere videntur in diplomatibus Lindauiensibus, & Buchhornensibus apud LVNIGIVM (f). Et IVS SVSATENSE, ex quo Lubecense promanasse diximus, vix alioque omine, liberum aliquem esse iudicat, quam praestita domino, qui dominium suum probauerit, aestimatione. Vrget quidem laudatus MEVIVS verba STATVTI: *So bleibet er der Anspruch ledig und frey*, additque: *Libertas, quae ex praescriptione alicuius facta est, non potest ei amplius ex pretio aut redemtione adquiri, &, quod eius proprium est, amplius eius fieri non potest.* Sed

(d) *ibid. n. 28. sequ.*

(e) *l. 2. ff. de his, qui sui vel alieni iur. §. 2. Inst. eod.*

(f) *ibid. p. 308. & 1298.*

(g) Sed ego praescriptionem illam ex iure Lubecensi non rei; id est, libertatis, sed actionis esse puto: adeoque, seruus ille non tam libertatem adquirit, quam domini actionem excludit. Iuris autem analogiae non repugnat, actionem in rem esse exstinctam, & tamen dominum agere ad consequendam aestimationem, vt vel actio tigni iuncti demonstrat, qua duplum persequimur, quamuis tignum ipsum vindicari non possit (h). Quidni ergo & domino, cui vindicanti seruum praescriptio annalis obstat, integrum esset, ius petendi aestimationem, quum ipse dominium plene probauerit? Denique & verba STATVTI eam interpretationem ferunt, quum & is maneat ab omni persequutione liber, *aller Anspruch ledig und frey*, qui iam in seruitutem amplius vindicari nequit, quamuis aestimationem eum iudex praestare iusserit.

§. XVII.

Alter casus praescriptionis annalis, qua vindicatio rerum immobilium & mobilium excluditur.

Sed diutius fortassis, quam permittere videbatur instituti ratio, illi seruitutis personalis praescriptioni immorati, iam ad alia maiora prouehimur. Libertati adeo fauisse legislatores nostros, vt vel pusillum temporis ad eam adipiscendam sufficere existimarent, non omnino inauditum est. Maximus enim apud omnes gentes fuit fauor libertatis, quam DIONYSIVS HALICARNASSENSIS (i) *πάντων τὸ μέγιστον τῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν*, *omnium humanorum bonorum maximum* esse, censet, eoque factum est, vt & *praetores fauerent libertatibus* (k), & ipsi principes *eius fautores essent*, ac proinde, illius seruandae caussa, permulta contra ius commune statuerent, fauorque libertatis, vt ait POMPONIVS, haud raro benigniores sententias exprimeret (m). Enimuero id paullo durius atque inhumanius videri poterat, quod IVS LVBECENSE, & aliarum rerum, immobilium aeque ac mobilium, dominio priuat eos, qui illas intra annum & diem, non vindicarint. De praescriptione enim immobilium ita cauent STATVTA (n). *Will jemand verkauffte liegende Grunde, stehende Erbe, und Rente ansprechen, der soll es binnen Iahr und Tag thun; Nach dieser Zeit soll es nicht zugelassen vverden, er bevveise dann, dass er ausserhalb Landes gevvesen, so hat er noch* a tempore scientiae *Iahr und Tag*. De mobilibus autem similia fere legas (o): *Alles Gut, vvelches in diese*

(g) *l. 159. ff. de R. I. §. 10. Inst. de Legat.*

(h) L. XII. *Tabul. §. 29. Inst. de rer. diuis.*

(i) *Antiqu. Rom. lib. XI. p. 712.*

(k) *l. 3. §. 1. ff. de alien. iudic. mut.*

(l) *l. 2. C. de comm. seru. manumiss.*

(m) *l. 32. §. vlt. ff. ad Leg. Falcid.*

(n) *lib. III. tit. VI. art. 3.*

(o) *lib. I. tit. VIII. art. 1.*

diese Stadt kömpt, doch nicht über See und Sand, und ein Mann bey sich hat Iahr und Tag, mag er solches bevveisen, so kan ihm das niemand mit Recht abgevvinnen, oder vor gestohlen und geraubt Gut ansprechen, doch so derienige, der solch Gut ansprechen vvill, auch binnen Landes gevvesen. Quum vero, exstincto omni iure agendi, ac cessante rei amittendae periculo, ad euictionem obligatus esse non possit auctor: ex hac iuris dispositione manifesto fluit altera (p): *Würden liegende Gründe und stehende Erbe verkaufft, so müssen dieselbe vor den Raht verlassen, und dem Käuffer Iahr und Tag gevvähret vverden.* Et haec quidem est altera species, in qua iure Lubecensi praescriptio illa annalis obtinet, ex instituto nostro, paullo accuratius interpretanda.

§. XVIII.

Comparatio iuris communis & Lubecensis.

Quantum hic inter ius commune & Lubecense sit diuortium, nemo non intelligit. Primo enim illud, res soli a mobilibus quam maxime seiungit, illasque longo demum tempore decem annorum, inter praesentes, viginti, inter absentes; has, triennio vsucapi vel praescribi patitur (q). Quum enim iure antiquo, paullo contractiora essent vsucapionis tempora, & res mobiles anni, immobiles biennii possessione adquirerentur (r): id mutare visum est IVSTINIANO, ne domini maturius rebus suis defraudarentur (s), suisque possessionibus citius, quam par esset, caderent (t). Nimirum immobilia communi hominum aestimatione maioris pretii habentur, quam alia quaecumque, ceu recte obseruauit V. CL. CORN. VAN BYNKERSHOECK (u), quippe quae non modo nobilissimam facultatum partem constituunt, sed & certioris multo ac stabilioris, quam res mobiles, possessionis esse videntur. Quemadmodum ergo & aliis casibus legislatores plus curae ac sollicitudinis adhibuerunt rebus soli, quam mobilibus conseruandis, eiusque rei insigne exemplum obseruamus in eo SCto, iisque constitutionibus, quibus res immobiles minorum sine decreto alienari prohibentur (x): ita eamdem διαίρεσιν IVSTINIANVS in vsucapionibus & praescriptionibus obseruandam existimauit, vt fundi difficilius, quam res mobiles, vsucapione amitterentur: At nihil

(p) *lib.* III. *tit. VI. art.* I.
(q) *pr. Inst. de vsucap. l. vn. C. de vsucap. transf.*
(r) Cic. pro A. Caecin. *cap. XIX.* 26. *& Topic. cap. IV.*
(s) *d. pr. Inst. de vsucap.*
(t) *d. l. vn. C. de transf. vsucap.*
(u) Bynkershoeck *de rebus mancipi, cap. II. & III.*
(x) *l.* I. *pr.* §. I. *ff. de rebus eorum, qui sub tut. vel cur. sunt, l.* 22. *C. de administrat. tut.*

nihil horum placuit LVBECENSIBVS, qui nec res mobiles ab immobilibus seiungunt, & has non minus, quam illas, annali possessione adquiri patiuntur, nihilque interesse putant, siue quis lebetem vel cacabum, siue aliquod pinguissimae glebae praedium, vel domum aliquam splendidissimam, intra annum & diem vindicare neglexerit. Deinde & alterum discrimen inter ius commune & Lubecense non minus notatu dignum arbitramur. Romanae equidem leges discrimen aliquod inter absentes & praesentes admittunt, sed tantum in vsucapione rerum soli. Quod ad res mobiles attinet, perinde esse censent, siue praesens quis res suas neglexerit, siue absens eas passus sit vsucapi (y). At ius Lubecense vtrobique id discrimen statuit, & ei, qui extra prouinciam peregre egit, laxius res suas tum mobiles, tum immobiles, vindicandi spatium indulgent, id quod & PLATONEM circa rerum mobilium praescriptionem obseruasse, animaduertimus (z). Accedit & tertia inter ius Romanum & Lubecense differentia. Illud enim ita consulit absentibus, vt iis duplo maioris temporis inducias ad res vindicandas indulgeat, non modo si toto illo tempore legibus definito, verum etiam si aliquamdiu interim abfuerint. Nam & hoc casu absentiae annos duplicari, vel, quod perinde est, alios tot annos, quot quis ex ipso decennio peregre egit, super decennium adiici iussit IVSTINIANVS Imperator (a). Quid vero IVS LVBECENSE? Hoc tempus absentiae non duplicari tantum iubet, sed & absenti praescriptionem currere vetat, nisi a die scientiae. Itaque elapso anno & die, si quem fata, veluti alterum Vlyssem, diutius patria arceant, contingatque ei, quod Sinon conqueritur apud VIRGILIVM (b):

Nec mihi iam patriam antiquam spes vlla videndi,
Nec dulces natos, exoptatumque parentem,

non ideo alter circumactus annus eum facultate vindicandi res suas priuat, sed iste alter annus demum a die scientiae currere incipit. *Er hat noch* a tempore scientiae *Iahr und Tag*. Itaque quum tempus duplicatum, quod absentibus, rerum immobilium dominis, concesserat IVSTINIANVS, sit continuum, & a momento in momentum currat: ius Lubecense absentibus indulsit annum vtilem, qui ab eo demum momento, quo primum experiundi potestas futura esset, id est a die notitiae, curreret, eoque prudentissimo temperamento sanctionis illius rigorem mirifice emolliuit.

§. XIX.

(y) *pr. Inst. de vsucap.*
(z) Plato *lib.* XII. *de legibus.*
(a) *Nou. CXIX. cap.* VIII.
(b) Aeneid. *lib.* II. *v.* 137.

§. XIX.

Nec non Lubecensis & aliorum Germ. iurium.

Quum ergo hic nihil Lubecensibus commune sit cum iure ciuili Romanorum: operae pretium fuerit, disquirere, an non saltim aliorum Germanorum mores atque instituta ea in re sequuti sint? Enimuero & hic dici non potest, quantopere a iure illo leges gentium Germanicarum fere omnium discrepent. Equidem commune id habet ius Lubecense cum aliorum moribus, quod annuae possessionis auctoritate, tamquam trabali clauo, rei mobilis dominium figit. Id enim & aliis quibusdam placuisse animaduertimus, maxime SAXONIBVS (c). Nam ALAMANNI hic ad Romanos transfugerunt, mobilesque res vsucapi triennio statuerunt (d). Aliae Germanicae originis gentes inter res soli & mobiles nihil omnino discriminis statuunt, veluti LANGOBARDI, de quibus ANDR. BARVLO (e) recte tradit, *de eorum iure eam praescriptionem requiri in re mobili, quae in immobili.* Verum, rerum immobilium praescriptionem annalem, tantum abest, vt vlla gens, vllaue ciuitas originis Germanicae probauerit, vt nec Iustinianeum decennium, vel vicennium sufficere existimarint, ad ius veri domini excludendum, ac proinde, veluti ex compacto, receperint praescriptionem tricennalem, vel ex Germanica computandi ratione, annorum triginta, anni & diei, id est annorum triginta & vnius, sex hebdomadum, & trium dierum. Plerumque tamen leges numerum praeferentes rotundum, triginta tantum annos definiunt, quod spatium maioribus nostris pro saeculo fuisse, memoriae prodidit PLINIVS (f). Sic sane LEX BVRGVNDIONVM (g): *Si quis terram ab altero violenter dixerit & conuicerit esse sublatam, priusquam XXX. annorum numerus compleatur, res, quam constiterit, esse occupatam, requiri poterit, & repetentis partibus reformari. Ceterum si impletis XXX. annis terra a quocumque etiam peruasa fuisse dicatur, non fuerit restituta, nihil sibi reddendum esse cognoscat.* Quale triginta annorum spatium postea §. V. & actionibus reliquis in personam praefigitur, addita ratione, *satis vnicuique ad requirendum & recipiendum, quod ei debitum fuerit, istum annorum numerum posse sufficere.* WESTGOTHORVM quoque LEX (h) *omnes caussas, siue bonas, siue malas aut etiam criminales, quae*

(c) *Ius Prou. Sax. lib.* I. *art. XXIX. sequ.*

(d) *Ius Prou. Sueu. cap. CCLXIII.*

(e) *Comment. in leg. Langob. tit.* XXXVI.

(f) Plin. *Hist. nat. lib. XVI. cap. XLIV.*

(g) *Tit. LXXIX.* §. II. *sequ.*

(h) *lib. X. tit.* II. §. III.

intra XXX. annos definitae non fuerint, vllo modo repeti, vetat, in eo tamen BVRGVNDICA humanior, quod & necessariae absentiae rationem haberi vult, ac proinde §. VI. omne illud tempus, quo quis in vinculis, vel exsilio fuerit, connumerari prohibet. Multa singularia hic habet ius LANGOBARDICVM (i). Si quis enim rem soli emtam per quinque annos, inter personas praesentes, possedit, alter vero negat, se vendidisse, & contractum tantum libellaticum intercessisse contendit, nec tamen libellum producere potest, possessor iurare iubetur, se fundum pretio suo comparasse, eoque facto, firmiter possidere, quod sibi comparauerit. Sin caussam ab ipso vindicante non habeat possessor, sed a tertio, hic si per quinquennium rem istam, siue mobilem, siue immobilem, possederit, aut sacramentum praestare tenetur, aut *per pugnam se defendere, si potuerit*. Denique, si quis per triginta annos bona fide possedit casas, familias & terras, & de ea tricennali possessione certo constat, non lis amplius singulari certamini committenda esse dicitur, si tamen de bona fide possidentis dubitatur, illi eam in rem iusiurandum deferri oportere statuitur. Itaque primo & secundo casu, titulus; tertio, bona fides probanda est, primoque & tertio, ea probatio per iusiurandum; secundo, per singulare certamen, prisco more germanico, erat explicanda. Extat porro DECRETIO CHILDEBERTI apud LINDENBROGIVM (k) cuius §. III. cautum: *vt quaslibet res, ad vnum ducem vel iudicem pertinentes, per decem annos quicumque inconcusso possedit, nullam habeat licentiam intertiandi, nisi tantum caussa orphanorum*, quibus, *vsque ad XX. annos intertiandi licentia conceditur*, addita commminatione, *eum, qui super hoc iudicium praesumserit intertiare, solidos XV. soluturum, & rem intertiatam amissurum.* INTERTIARE, vt luculenter docuit IO. GEORG. ECCARDVS (l), idem est, ac sequestrare, adeoque sensus huius legis est, eum, qui vindicaturus sit rem quamcumque, (nam & hic mobiles ab immobilibus non discernuntur) ac proinde, illam sequestrari petiturus sit, a possessore decem annorum praescriptione exclusum iri, nisi sit orphanus, cuius dominium non nisi viginti annorum praescriptione interuertendum sit. Itaque Franci decennalem quidem praescriptionem contra actiones in rem admittebant, in eo tamen illis cum reliquis Germanis conueniebat, quod aliae actiones omnes, vti statim

(i) *lib. II. tit.* XXXV. §. I. *sequ.*
(k) *Cod. Leg. antiqu. p.* 346.
(l) *ad Legem Salic. tit. XL.* §. *I. p.* 75. *& ad leg. Ripuar. tit. XXXIII. p.* 216.

statim additur, apud eos *lege tricennaria excludebantur*. Sed haec antiquiora sunt, quae diuturnitas temporis, vti fit, iam dudum exclusit. Hinc merito recentiora quaedam, & quorum hodienum sanctior custodia est, addimus. Talia vero sunt, quae de rerum immobilium praescriptione in IVRE PROVINCIALI SAXONICO (m) legimus: *An eigen und Erbe mag sich der Saebſs verschweigen bey dreyſig Iahren, Iahr und Tag, und eher nicht.* Idem fere Belgae obseruant, apud quos, modo viginti annorum inter praesentes, triginta inter absentes, modo tanti temporis, quantum tertia pars saeculi, *de deerte deel van hondert Iaren*, complectitur, spatium exigitur, ad rei immobilis vindicationem excludendam. De qua praescriptione Belgica, plura ex instituto disserunt GROTIVS (n), LAMBERTVS GORIS (o), & FRANC. ZYPAEVS (p) qui generatim de moribus Belgicis: *Mobilium vsucapio fere vbique hodie desiit, & cum rebus soli eodem tempore praescribuntur, quod annis fere passim triginta absoluitur. Vt & actiones personales annis durant triginta.* Qualia & de Gallis illis, qui moribus potius, quam iure scripto, reguntur, obseruant BOERIVS (q) & IO. IMBERTVS (r).

§. XX.

Ciuitates quaedam Germanicae annalem praescriptionem & in immobilium vindicatione admiserunt. Aequitas eiusmodi statuti.

Neque tamen exemplo caret annalis illa rerum immobilium praescriptio, neque illa ideo, quod plerisque gentibus tempus multo longius placuit, pro iniqua habenda est. Nimirum alienationes rerum immobilium Lubecae, non nisi ad acta & interueniente auctoritate eorum, qui iuri dicundo praesunt, fiunt, ac proinde vix contingere potest, vt dominus rei suae possessorem ignoret, aut res, eo inuito, in cuiusquam possessionem peruenire possit. Hinc articulum istum de praescriptione rerum immobilium annali (s) ἀμέσως praecedunt verba: *Wann einer liegende Gründe, stehende Erbe, auch Rente verkaufft, die sollen dem Käuffer vor den sitzenden Rathe verlassen werden: Sturbe der Verkäuffer, ehe die Verlassung in der Stadt Erbebuch geschrieben würde, so sollen doch nichts destoweniger desselben Erben dem Käuffer nochmahls verlassen, und zu Buche bringen lassen.* Quid vero iniqui inest statuto, quod obseruata illa solemnitate securum esse iubet emtorem, simulac an-

(m) *Lib. I. art.* XXIX.

(n) Grotius *Introd. ad Iurisp. Batau. Lib. II. cap. VII.*

(o) Lambert. Goris *Aduers. iur. tract.* III. *cap.* IX.

(p) Franc. Zypaeus *Notit. iur. Belg. p.* 77.

(q) Boerius *in Consuet. Bituric. tit. de praescript.* §. VII.

(r) Io. Imbertus *Enchirid. iur. Gall. p.* 376. *seq.*

(s) *Lib.* III. *tit.* VI. *art.* II.

nus & dies exierit? *Est enim* teste MEVIO (t) *ea vis communis illorum, quae libro publico ciuitatis inscribuntur, vt post annum & diem ab omni impugnatione immunia sint, vti generaliter statutum* (u): *Wird etwas in des Raths oberstes Stadt-Buch geschrieben, und solches würde in Iahr und Tag nicht angefochten, so kan darauf künfftig niemand Einrede thun.* Hinc & alias ciuitates, quae fundos ad acta alienari iubent, tam breuem vnius anni praescriptionem probare animaduertimus, IVRE sane HAMBVRGICO (x) similia leges: *Nach Ausgang Iahres und Tages kan niemand verkauffte, verlassene, in der Stadt Buch zugeschriebene Erbe anfechten, es sey dann, dass er durch rechtmässige Sache ausheimisch gewesen, so hat er billig von Zeit der Wissenschafft noch Iahr und Tag zu geniessen.* Quin HVGO GROTIVS (y) auctor est, Batauos quoque, qui alioquin non nisi tertia parte saeculi praescribi rerum vindicationibus permittunt, eam tamen consuetudinem plerisque locis obseruare, vt vnius anni & diei spatium securum reddat possessorem, qui praedium, interueniente auctoritate ac cognitione scabinorum, aliorumue, qui iurisdictioni praesunt, traditum accepisset. Equidem non eadem in alienatione rerum mobilium intercedit sollemnitas: & proinde harum saltim praescriptio videri posset paullo iniquior. Verum ne eam quidem dicam Lubecensibus quisquam scripserit, quin simul iniquitatis coarguat & ius Saxonicum, & ipsum Romanum, quo ante IVSTINIANI tempora non aliam, quam annalem, rerum mobilium vsucapionem proditam fuisse, nemo, vt opinor, ignorat, qui vel *principium Inst. de vsucapione* vmquam perlegit attentius.

§. XXI.

Interpretatio statuti de vsucapione rerum immobilium.

Sed nihil iam superest, quam vt & has statutorum periochas paucis interpretemur. Prior, vt diximus, est de vsucapione rerum immobilium, *von liegenden Gründen, und stehenden Erbe*, id est, de praediis tam rusticis, quam vrbanis, quibus tamen aequiparantur annui reditus, vel *Renten*, quippe qui iure LVBECENSI (z) rebus immobilibus accensentur, si sint irredimibiles (a). Nec tamen hae res promiscue annali vsucapione adquiruntur, sed si sint venditae, & ea quidem adhibita sollemnitate, quam ius illud Lubecense

(t) Meu. *ad h. l. p.* 633.
(u) *Art. I. tit. VI. lib. V.*
(x) *Part.* II. *tit.* VIII. *art.* VII.
(y) Hug. Grotius *Introd. ad Iurisp. Batau. cap.* VII.
(z) *Lib.* III. *tit. V. art. V.*
(a) *vid.* Koeppen *Decis. XXIV. n.* 7. & Meu. *ad Ius Lub. lib.* III. *tit.* VI. *art.* VIII. *n.* 21. *sequ.*

becenſe requirere, diximus. Quod accuratius exprimit IVS HAMBVRGENSE, Lubecenſi hic ſimile, dum mentionem facit *verkauffter, verlaſſener, und in der Stadt-Buch geſcriebener Erbe.* Ex quo recte colligit MEVIVS, rem ad ius commune redire, ſi venditor ſollemnitatem illam neglexerit, vel contractus ex perſona contrahentium, aliaue ſimili cauſſa, ipſo iure nullus ſit, quia, quod ab initio vitioſum eſt, non poteſt tractu temporis conualeſcere (b). Si quis itaque rem huiuſmodi, inſtituta actione, petit, ei intra annum & diem id faciendum eſt: *Der ſoll es binnen Iahr und Tag thun*, id eſt, intra anni & viginti quatuor horarum ſpatium, quod iſta phraſi ex vſu forenſi Lubecenſium intelligi, iam ſupra (§. VIII.) monuimus. Id vero quaeritur, a quo momento id tempus currat, & ſitne a die, quo res vendita, an, a quo venditor rem in iure ceſſit, computandum? Quod poſterius merito probabilius videtur MEVIO (c), partim, quod non titulo alienationis, ſed libro publico, is effectus attribuitur, vt emtor, elapſo anno, ſecurus ſit (d), partim, quod non prius res tradi, adeoque nec alter eam ciuiliter poſſidere cenſetur, quam facta in iure ceſſione. Res ergo, ita emtas & per annum & diem poſſeſſas, nemo poſtea actione aliqua perſequi poteſt. Quamuis enim verbum *anſprechen*, quo legis iſtius conditor vſus eſt, rei potiſſimum vindicationem ſignificare videatur: non abſurde tamen MEVIVS (e) exiſtimat, actionem etiam hypothecariam hac annali praeſcriptione excludi, ſi quis ea aduerſus nouum poſſeſſorem vti velit. Quamuis enim non adeo ſtringere videantur rationes, ex iure Romano adductae (f): ſufficere tamen ad rei ſummam videtur, quod verbum *anſprechen*, ad omnes actiones in rem, adeoque & ad quaſi Seruianam, quae ipſa quoque inter vindicationes eſt, pertinere videatur (g). Quum denique legi ſubiiciatur limitatio: *Er bevveiſe dann, daſs er auſſerhalb Landes gevveſen, ſo hat er noch* a tempore ſcientiae *Iahr und Tag*; merito quaeritur, quid hic ſit: *Auſſerhalb Landes*? Sane enim, quum plerarumque ciuitatum imperialium, nedum municipalium, quae iura Lubecenſia adoptarunt, non adeo amplus ſoleat eſſe ager, in quem illis ſit iuriſdictio, ac proinde ille partem facere ſoleat prouinciae cuiuſdam maioris: exiſtimare quis poſſet, eum, qui e. g. in Holſatia moratur, Lubecae; qui Gryphs-

(b) *l. 29. ff. de diu. reg. iur.*

(c) Meu. *in Comment. ad h. art. no. 20. ſequ.*

(d) *Lib. V. tit. VI. art. I.*

(e) Meuius *ibid. n. 7. ſequ.*

(f) *l. 2. C. de remiſſ. pign. & l. 12. C. de pactis.*

(g) §. 15. *Inſt. de act.*

Gryphswaldiae, Stralsundi, non posse pro absente extra prouinciam censeri. Enimuero, tam varia est vocabuli *(Land)* notio, vt & agrum, qui in ciuitatis alicuius ditione est, & prouinciam, qua tractus ille cingitur, & ipsum, cuius prouincia illa pars est, imperium denotet. Res ipsa vero summaque aequitatis ratio suadet, vt solum ciuitatis cuiusque territorium in statuto intelligamus. Quum enim tam breues sint, quae hic actori conceduntur, induciae: iniquum profecto esset, absentem excludi ideo, quod in eadem prouincia, vel in Germania interim moratus esset. Quasi, qui e. g. in extremis Holsatiae finibus degit, quid rerum in curia Lubecensi agatur, aeque facile scire possit, quam qui pedem vrbe per totum annum non extulerit. Hinc MEVIVS (h) obseruat, Stralsundi absentem habitum & eum, qui Gryphswaldiae constituerat domicilium, quum Stralsundum & Gryphswaldia non modo in eadem Pomerania sitae essent, sed & eidem principi parerent. Denique annus ille alter, absentibus concessus, non continuus est, sed vtilis, & a tempore scientiae currit: quod & praetorem animaduertimus obseruasse, cuius ex edicto annale tempus ignoranti non magis, quam iure Lubecensi, currit (i). Ceterum vti absens rem alibi gestam ignorare praesumitur: ita non audiendus videtur, qui praesens rei palam, id est, coram pluribus, quin publice gestae, ignorantiam obtendit (k), nisi tam probabilis allegetur caussa ignorantiae, vt iudex eum ad iusiurandum admittendum existimet (l). Nam ita se habent mores ciuitatis, vt aditus cuiuis pateat ad librum publicum, & nemo fere ibi diu, quid rei gestum contractumque sit, nisi supina sit eius negligentia, possit ignorare.

§. XXII.

Nec non alterius de praescriptione mobilium.

Quum eadem fere omnia sint, quae de rerum mobilium immobiliumque praescriptione statuit IVS LVBECENSE: actum profecto agere nobis videremur, si alteram, quam supra (§. XVII.) attulimus, periocham eadem diligentia interpretaremur. Cessat sane & mobilium persequutio, si quis eas integro anno & die possederit; & ne haec quidem praescriptio absenti currit, vt parum sit discriminis inter hanc & superiorem periocham. Quare id modo expendendum videtur, de quibusnam rebus hic loquatur statutum? Videmus enim, hic ipsos sitire fontes, & ne eos quidem,

(h) Meuius *ibid. n.* 17.

(i) *l.* 15. §. 5. *ff. quod vi aut clam. l.* 6. *ff. de calumniat. l.* 2. *pr. ff. quis ordo in poss. obseru.*

(k) *l.* 33. *ff. de verb. signif.*

(l) Meuius *ibid. n.* 30.

dem; quos nihil paene fugit, rem satis exposuisse. Primum; quin de mobilibus hic agatur, dubitari vel ideo nequit, quod diserte vocantur: *Gut, welches in die Stadt kömpt.* Ast quando statim adiicitur; *Doch nicht über See und Sand*: non sane adeo expeditum est, quid ea exceptione opus sit. Nam de rebus per mare adlatis singulare quid constitutum esse, non reperimus: nec nos intelligere, fatemur, quid sibi velint pleraque, quae alii ad elucidandum hunc articulum attulerunt. Quare quum res paullo videatur obscurior: dicamus nos, quid sentiamus. Cautum est IVRE LVBECENSIVM (m): *Giebt ein Burger oder Gast einem andern Bürger oder Gast, sein Gut mit zunehmen über See und Sand, solche zu verkauffen, und damit sein bestes zu wissen und zu schaffen, derienige, welchem das Gut gethan, ist mächtig, damit zu thun und zu lassen gleich dem seinen, denn wer ihm das seine vertrauet, muss ihm auch die Rechenschafft vertrauen.* Itaque res eiusmodi, trans mare aduectae, vindicari a domino plane non possunt, semel venditae: quia iura Lubecensia receperunt vetus illud Germanorum principium, eleganter expositum ab HERTIO (n), *Hand muss Hand wahren*, ex eoque collegerunt, rem, quam quis alteri, trans mare auehendam, dederit, non posse a tertio possessore vindicari, sed quemque cum eo, cuius ipse fidem sequutus sit, agere debere. Eo vero posito, consequens omnino erat, vt possessori rerum trans mare adlatarum non opus esset praescriptione annali aduersus dominum, rem, tamquam suam, vindicaturum, & hinc merito adderetur exceptio: *doch nicht über See und Sand.* Nam magis legis nostrae sensum adsequuti videntur, qui eam ad praescriptiones rerum furtiuarum pertinere negant. Quid enim clarius verbis: *So kan ihm das niemand vor gestohlen und geraubt Gut ansprechen.* Nec obstant, quae IVRE LVBECENSIVM (o) de rerum furtiuarum vindicatione cauentur. Annalem enim illam praescriptionem cum bona fide possessoris coniunctam esse oportet, quae praesumitur, si quis res, publice venum prostantes, mercatus est. Sin possessor furti conscius sit: domino rei suae vindicatio deneganda haud videtur. Eamque ἀδιαλείπτως Lubecenses in praxi forensi seruare, obseruat MEVIVS (p). Vnde recte NIC. GOTHOFR. STEVRNAGEL (q) docet, *iure Lubecensi & Ham-*

 bur-

(m) *Lib.* III. *tit.* VI. *art.* XX.

(n) Hert. *in Paroem. iur. lib* I. *par.* XVIII. *Hand muss Hand vvahren. add.* Amsel *in diss. Hand muss Hand vvahren.*

(o) *Lib.* III. *tit.* VI. *art.* 17. *& lib.* IV. *tit.* I. *art.* III.

(p) Meuius *Comment. ad h. art. in addit. ad n.* 26.

(q) Steurnagel *Memorab. Statut. Lubec. & Hamb. Axiom.* XVIII. *pag.* 34.

burgensi furtiuarum etiam rerum vsucapionem esse, quamuis ea in re statuta ista a iure communi, quin ius Lubecense hodiernum ab antiquiore, quale KOLLIVS (r) edidit, non parum discrepare, vltro fateamur.

§. XXIII.

Tertius casus, de praescriptione bonorum vacantium, & legatorum caducorum.

Sed de rerum mobilium atque immobilium vsucapione haec suffecerint. Itaque iam ad tertium casum, quo iure Lubecensi annali praescriptioni locus est, progredimur, & de quo (s) ita cauetur: *Stierbet iemand ohne Kündige Erben, sein nachgelassen Gut soll man dem Raht überantworten zu bewahren Iahr und Tag. Würde sich aber binnen Iahr und Tag niemand angeben, noch wie Recht dazu zeugen lassen, so ist das Erbgut dem Raht heimgefallen.* Pertinent haec ad bona VACANTIA, id est eorum, qui sine herede decedunt, quae STRABO (t) eleganter ἀδέσποτα, CONST. HARMENOP. (u) ἀκληρονόμητα vocat. Sed similia & alibi leguntur de legatis, quae antiquitus CADVCORVM nomine veniebant, id est, quae per leges non subsistebant, *sed in casum cadebant*, ceu loquitur CONSTANTINVS M. Imp. (x) De iis enim idem IVS LVBECENSE (y): *Giebt iemand in seinem Testament seinen nebesten Erben ein legatum, doch mit dem Bescheide, dass sie sich die nähesten dazu zeugen lassen, so müssen sie dem also nachkommen, und sich in gebührender Zeit binnen Iahr und Tag von dem Tage an zurechnen, auf welchen der testator verstorben, zu desselben Gütern die nähesten zeugen lassen, geschicht das nicht, so ist solch legatum dem gemeinen Gut verfallen.* Vbi simul monemus, priorem textum tantum non iisdem verbis descriptum esse ex praeclaro illo FRIDRICI I. Imp. diplomate, apud LVNIGIVM (z), nisi, quod bona vacantia ibi non fisco ciuitatis, sed ipsius Imperatoris addicuntur: *Si quisquam* (ait Imperator) *mortuus ibi fuerit, & forte heredem non habuerit, omnem hereditatem & supellectilem ipsius annum & diem integraliter in domo, in qua moritur, reseruandam censuimus, nisi forte aliquis ei proximus intra tempus denunciatum adueniat, qui hoc iure ciuitatis obtineat. Si vero intra tempus illud nullus proximorum suorum venerit, quaecumque hereditauit, Regiae potestati soluantur.* Sed vti omnes Principes & ordines

(r) Kollius *art. CLXXXIII.*
(s) *Lib.* II. *tit.* II. *art. XIV.*
(t) Strabo *lib.* XVII.
(u) Const. Harmenop. *Promtuar. lib.* III. *tit.* I. §. *XVIII.*
(x) *l. pen.* C. *de delatorib.*
(y) *Lib. II. tit.* I. *art. IX.*
(z) Lunig. *in Reichs-Archiv. Part. Spec. Contin.* IV. *p.* 1331.

dines Imperii iura fisci, olim solis Imperatoribus adserta, sibi paullatim vel priuilegio vel praescriptione, vel aliis titulis adquisiuerunt, ceu decerptis ex omni antiquitate exemplis praeclare demonstrarunt HERTIVS (a) & PFEFFINGERVS (b): ita ius *albinorum* & caduca sibi vindicandi, etiam florentissimam Lubecensium rempublicam sibi adseruisse, eo minus mirandum est, quo certius constat, ciuitates etiam municipales quasdam hoc ius, vel diuturno vsu, vel ex principum suorum priuilegio, iam pridem obtinuisse.

§. XXIV.

Differentiae iuris Rom. & Lubecensis circa haec vacantia.

Haec quoque iura a Romanis haud parum discrepare, nemo non animaduertit. Quamuis enim & hoc iure bona, quorum nullus heres est, fisco cedant (c), & aequum iam AVGVSTO visum fuerit, *parentem omnium, populum, vacantia tenere* (cc): ante omnia tamen certum esse oportebat, heredem nullum exstare, nec fraudi erat absenti, quod eam hereditatem aliquamdiu iacere passus esset, quia aditioni & petitioni eius non nisi triginta annis praescribebatur (d). Et licet fisco praefiniatur quadriennium, intra quod agnoscere eum oporteret bona vacantia (e): id tamen quadriennium non a morte, sed ex die, quo certum esse coeperit, neque heredem, neque bonorum possessorem exstare, computari oportere, Caelio Amaranto rescripserat ANTONINVS PIVS. (f) Quorum nihil omnino iure Lubecensi obseruari animaduertimus, quod heredi, si quis forte exstiterit, annum & diem praefigit, intra quod temporis spatium & heredem se probet, eo vero elapso, bona illico pro vacantibus haberi, & fisco cedere iubet. Non magis iuri Romano consentaneum est, quod ius Lubecense de legatis caducis statuit. Erat quidem tempus, quo ex LEGE IVLIA & PAPIA caducaria caduca omnia fisco cedebant, nisi quod quidam tantum fisco ex priuilegio praeferrentur, de quibus ex instituto egimus in comment. nostro ad Leg. Iul. & Pap. (g) Sed nemo ignorat, pleraque caduca sustulisse IVSTINIANVM, eumque praeter bona vacantia, & quae tamquam indignis auferantur, nihil

(a) Hertius *de Superioritate territoriali* §. *LII.*

(b) Pfeffinger. *ad Vitr. Inst. iur. publ. lib. III. tit.* XXIII. §. 71. *not. b. pag.* 1511. *sequ.*

(c) *l.* 1. *pr. ff. de success. edict.* C. *de bon. vac. l.* 1. §. 2. *ff. de iure fisci.*

(cc) Tacit. *Annal. lib. III. c.*XXVIII.

(d) *l.* 7. C. *de petit. hered.*

(e) *l.* 10. §. 1. *ff. de diuers. temp. praescript.*

(f) *l.* 1. §. 2. *ff. de iure fisci.*

(g) *in Comment. nostro ad Leg. Iul. & Pap. lib. III. cap. III. p.* 383.

hil omnino ex hereditatibus fisco vindicatum voluisse (h). Si cui ergo legatum sub quacumque conditione relinquitur, eaque conditio deficit : ex iure nouo non fisco illud cedit, sed in hereditate subsidit, nisi legatarius coniunctum habeat collegatarium, ad quem illud iure accrescendi perueniat (i). At in alia omnia hic eunt STATVTORVM LVBECENSIVM conditores, qui non modo *inuidiosam illam legis caducariae obseruantiam*, vt IVSTINIANVS vocat, in vsum reuocarunt, & legatum relictum sub conditione, si se proximum cognatum esse probauerit legatarius, non adimpleta conditione, pro caduco habuerunt, illudque adseruerunt fisco, sed & breuissimum anni vnius tempus statuerunt, intra quod legatarius, nisi conditioni paruerit, iure suo privaretur.

§. XXV.

Lubecenses hic sequuntur principia iuris Germanici antiqui.

Sed quo magis a iure Romano hic secessionem faciunt Lubecenses : eo religiosius prisci iuris Germanici principia, saltim, quod ad bona vacantia attinet, sequuntur. IVRE LANGOBARDICO, *si quis sine herede mortuus esset, res ipsius ad curtem regis perueniebat*, & ita quidem, vt circumacto tempore, quod tamen non exprimitur, nec donanti nec creditori ius esset, fiscum conueniendi (k). Propius ad ius Lubecense accedit SAXONICVM, quod de bonis vacantibus ita statuit : *Was solches Dinges erbloss stierbet, als Herrgevvedt, Erb oder Gerad, das soll man antvvorten dem Richter oder Frembdten, ob er es heischet nach den dreyssigsten, das soll dann der Richter behalten, Iahr und Tag unverthan, und vvarten, ob sich iemand dazu ziehen vvolt mit Recht. Kommt da niemand, so kehre es der Richter zu seinem Nutz* (l). In eo tantum discrimen aliquod superest, quod iure Lubecensium inter res soli & mobiles hic nihil interesse censetur, quum contra SPECVLATOR SAXO sub finem articuli diserte addat : *dies ist aber geredt von fahrender habe.* Cuius differentiae ratio satis liquida videtur. Vti enim immobilium rerum vindicationi iure Saxonico triginta demum annis anno & die praescribitur : ita iure Lubecensium, vti paullo ante ostendimus, in vtrisque praescriptioni annali locus est, adeoque, vertente anno, fiscus non minus fundos & praedia, quam res mobiles & suppellectilem, occupat. Luculentissimus porro eam in rem exstat locus in IVRE PROV. ALAMANNICO

(h) *l. vn. C. de caduc. toll.*
(i) *d. l. vn.* §. 7. *C. de cad. toll.*
(k) *Lex Langob. lib. II. tit. XIV.* §. 17.
(l) *vid. Ius Prou. Sax. lib. I. art. XXVIII.*

MANNICO (m), qui in editione Bergeriana ita se habet: *Wo ein Mensch stierbt, es sey Weyb oder Man, die an erben sterbent, vvas sy gutes hinder in lassent, es sey liegendes, oder varendes Gut, vnd ist daz sy ainen herren habent, des sy aigen sind, dem soll mans antvvurtten, ob er es vordert, oder ist er eins Gotzhaus, so ist es dasselbe Recht: vnd vordert es nieman, vnd ist es auf dem Lande, so soll sich sein der Richter vnervvinden, vnd ist es in ainer Stadt, so undervvind sich sein der Stetherre, oder sein Richter, vnd er soll es Iar vnd Tag behalten in seiner Gevvalt, ob iemand darnach kam, der sich mit dem Rechten darzu ziech innerhalb iar und tags, dem soll man es an schaden vvider lassen.* Vbi sane eadem omnia, quae ius Lubecense sancit, obseruamus. Quid? quod & IVRE SVSATENSI (n) ita cautum est: *Vort mehr: verstrecken Guth, dat den Richter vvard geantvvort, dat soll he verkündigen laten dry Sündagen vppe den olden Kerck-Hove, und kommt dar vvey na binnen Iare und Dage, deme soll he dat vvedder geven, und de soll dem Richter vveder geven, dat he daran geleget heft.* Atque hinc satis constare arbitramur, & commune hoc ius fuisse Germanis omnibus, & Lubecenses illud ab vrbis primordiis cum ipso iure Susatensi adoptasse. Sed haec de bonis tantum vacantibus vera esse fatemur. Quod enim ad caduca adtinet, ea iuris Lubecensis dispositio, nisi nos omnia fallunt, paullo videtur recentior, & ab eo demum tempore repetenda, quo testamenta a Germanis condi legataque relinqui coeperunt, quod a saeculo XIII. demum, inualescente paullatim inter Germanos iure ecclesiastico, factum esse, verosimile est.

§. XXVI.

Interpretatio capitis de bonis vacantibus.

Vt ergo & haec capita ex instituto nostro paucis interpretemur, prius agit de bonis vacantibus, quae a Germanis *erblose Güter* vocari solent. Talia vero sunt, non solum, quorum nullum heredem esse, constat, sed & quorum aliquem heredem esse, non constat. Quod accurate exprimunt iura Lubecensia. *Stirbt iemand ohne kundige Erben.* Contingere sane potest, vt peregrinus Lubecae diem obeat supremum, de quo, quis, cuiasue sit, quosue cognatos reliquerit, nemini compertum est. Fieri etiam solet, vt ciuis caelebs & orbus decedat, cuius de cognatis nemini constat. His ergo casibus, heredes quidem reliquit mortuus: sed de quibus non constat. Tunc vero hereditatem iacentem per an-

(m) *Cap.* CCLXVIII.

(n) *Art.* XXXVIII.

num & diem custodit administratque senatus, adeoque dubitari non potest, quin & inuentarium confici, & accepta expensaque in rationes referri oporteat, vt si forte interea superueniat heres, qui se proximum ad hereditatem rite probare possit, isti integra omnia seruentur. Quin & prudenter monuit MEVIVS, recte & ordine facturos magistratus, qui proposito palam edicto vel programmate denuncient absentibus, vt adsint intra annum & diem, & ius suum probent. Non enim quemquam absentem temere iure suo priuandum arbitramur, nisi vel edicto saltim, vt sibi in tempore consulat, praemonitum. Quare in Belgio aliisque locis, eo casu, non modo programmata proponuntur, sed & in relationibus diurnis, quae publicantur, datur rei notitia, heredesque absentes monentur, vt adsint, hereditatemque ad se pertinere demonstrent. His vero omnibus obseruatis, si nemo adsit intra annum, vel is, qui se heredem proximum adfirmat, ius suum liquido probare nequeat : tunc vniuersam hereditatem occupat fiscus, salua tamen coniugi superstiti praerogatiua, quam illi ius commune prae fisco indulget (o), quamque contra COTHMANNVM (p), qui coniugem a fisco excludi censuit, praeclare vindicauit DAV. MEVIVS (q). Sed merito quaeritur, sit ne IVS LVBECENSE tam rigidum, vt absentes omnes, licet in iusta ignorantia versentur, tam breui praescriptione ab hereditate excludat ? Id quoque merito negat MEVIVS, motus potissimum IVRE SAXONICO, ex quo fonte sua hausisse Lubecenses, existimat, ac proinde non abs re statuens, heredi intra triginta annos superuenienti non denegandam esse restitutionem in integrum. Ast si id promiscue statuas, vereor, ne tum in fumum abitura sit annalis ista praescriptio, quum raro praesentes tam futuri sint rerum suarum incuriosi, vt fatale illud anni spatium negligant. Iure sane Saxonico non ob quamlibet absentiam restitutio promittitur, sed ob certas tantum absentiae caussas : *Es vvåre dann, dass der Erbe gefangen vvaer, oder in des Reichs-Dienst gezogen, oder in Gottesdinst ausser des Landes, so muss er sein vvarten mit dem Erbe, bis dass er vviederkomme : Denn er kan sich an seinem Erbe dievveil nicht verschvveigen.* Quibus fere gemina sunt haec iuris ALAMANNICI, nisi quod & absentiam ob morbum sonticum ibi iustis absentiae caussis accenseri animaduertimus : *Kümbt aber yemand nach dem Iar, der soll bereden, das er in ehehaffter Not geirret hab, dem soll*

(o) *l. vn. ff. vnde vir & vxor.*
(p) *Consil. LL. n. 80. sequ. Vol. II.*
(q) Dan. Meu. *in Comm. ad h. art. n. 35. sequ.*

ſoll man es antwurtten. Ehehaffie Not iſt vånknuzz, und ob ain Man an des Reichs-Dinſt iſt, oder in ſeines Herren-Dinſt, oder in Gottes-Dinſt, oder wen ſiechtumb irret. Vnd wer ehehaffi not bereden ſoll, welcher er der aines beredet mit ſeinen zwain vingern, ob er des ſtat hat; ſo ſoll man im recht thun vmb ſein Gut, vnd ſoll der Menſch gelten, das ſoll man bey den erſten abrichten. Quae quum ita ſint, in eo quidem MEVIO plaue adſentimur, quod heres abſens contra lapſum iſtius anni merito reſtituendus ſit in integrum, at hic tamen vel maxime locum fore arbitramur edicto Praetoris, SI QVA ALIA IVSTA MIHI CAVSSA VIDEBITVR, IN INTEGRVM RESTITVAM (r), adeoque non ſuffecturam putamus ſolam abſentiam, niſi iuſta eius ratio reddi queat.

§. XXVII.

Nec non alterius de legatis caducis.

Quibus explicatis, non iam obſcura poteſt eſſe alterius capitis, quod erat de legatis caducis, ſententia. Nimirum non omne legatum, deficiente conditione, caducum putatur, ſed vnicum, ſub ea relictum conditione, ſi ſe proximum defuncto eſſe probet legatarius. Solent enim ditioribus, maxime quos gratioſos facit coelibatus & orbitas, facile obrepere obſcuriſſimi homines, qui ſe non modo cognatos, ſed & cognatorum proximos, repetita ab vltima ſtirpe genealogia, ferunt, captandaeque hereditatis cauſſa nullum vel officii vel obſequii genus praetermittunt, qualem neceſſitudinem adfectabant, qui Periplectomenis, ſenis, hereditatem iam creuerant animo, & de quibus ille lepide apud PLAVTVM (s):

Quando habeo multos cognatos, quid opus mihi ſit liberis?
Nunc bene viuo, & fortunate, atque vt volo, atque animo vt lubet,
Mea bona morte COGNATIS *dicam, inter eos partiar.*
Illi apud me edunt, me curant, viſunt, quid agam? ecquid velim?
Priusquam lucet, adſunt, rogitant, noctu vt ſomnium ceperim.
Eos pro liberis habeo: quin mihi mittunt munera:
Sacrificant, dant inde partem maiorem mihi, quam ſibi,
Adducunt ad exta, me ad ſe ad prandium, ad coenam vocant.
Ille miſerum ſe retur, minimum qui miſit mihi:
Illi inter ſeſe certant donis: ego hoc muſſito mecum:
Bona mea inhiant, certatim mittunt dona & munera:

Vbi

(r) *l.* 26. §. 8. *ff. ex quibus cauſſ. maior. vig.*

(s) Plaut. *Milit. glor. Act. III. Scen.* I. v. 111. *ſequ.*

Vbi ſane vnuſquiſque intelligit, non de veris cognatis loqui ſenem PLAVTINVM, ſed de fictitiis, qui opulentis vna nocte, tamquam fungi, naſcuntur. Iam finge, horum vni legatum relinqui, ſed addita conditione : SI SE COGNATVM PROXIMVM, qualem ſe eſſe viuo teſtatori perſuaſerat, PROBAVERIT : tunc ius Lubecenſe ei prudenter praefigit annum, intra quem conditioni ſatisfaciat. Deficientem in probatione indignum legato iudicat, adeoque ei lucrum eripit fiſcus, tamquam qui teſtatorem mendaciis, aliiſque captatoriis artibus, ad relinquendum ſibi legatum turpiter pellexerit. Bene ſane ac prudenter, ſi quid aliud. Si enim iuris Romani conditores legatum, vt indignis auferendum, putant iis, qui de hereditate viuentis & ignorantis pacti ſunt (t), vel qui legatum adulterio (u), vel accommodata in fraudem legum fide meruerunt (x) : an iniquum videbitur lucrum mendaciis & dolo malo quaeſitum huiuſmodi captatori extorqueri? Sane ſi eadem ſeueritate vſi eſſent Romanorum legiſlatores, non tantus apud eos heredipetarum fuiſſet prouentus, nec auditae eſſent querelae PETRONII ARBITRI (y) de Crotone, quo nomine Romam derideri putant : *In hac vrbe non litterarum ſtudia celebrantur, non eloquentia locum habet, non frugalitas ſanctique mores laudibus ad fructum perueniunt : ſed quoſcumque homines in hac vrbe videritis, ſcitote in duas partes eſſe diuiſos. Nam aut* CAPTANTVR, *aut* CAPTANT. *In hac vrbe nemo liberos tollit, quia quiſquis ſuos heredes habet, nec ad coenas, nec ad ſpectacula admittitur, ſed omnibus prohibetur commodis, inter ignominioſos latitat. Qui vero nec vxores vmquam duxerunt, nec proximas neceſſitudines habent, ad ſummos honores perueniunt, id eſt, ſoli militares, ſoli fortiſſimi, atque etiam innocentes habentur. Videbitis, inquit, oppidum, tamquam in peſtilentia campos, in quibus nihil aliud eſt, niſi cadauera, quae lacerantur, aut corui, qui lacerant.* Nimirum talem eſſe oportet rerum faciem, niſi prudentes legiſlatores dent operam, vt corui deludantur hiantes.

§. XXVIII.

Quartus caſus, de forma aedificiorum.

Singularis porro ſpecies, in qua praeſcriptioni annali ſecundum IVS LVBECENSE locus eſt, talis exſtat (z) : *Wann über Iahr und Tag ein Gebâude unangeſprochen geſtanden, daſs kan nach Iahr und Tag*

(t) *l. 2. §. 3. ff. de his, quae vt indign.*
(u) *l. 13. ff. & l. 14. ff. eod.*
(x) *l. 10. pr. l. 18. pr. l. 23. ff. eod. l. 103. de legat. I.*
(y) *in Satyr. p. 105.*
(z) *Lib. I. tit. VIII.*

Tag nicht mehr angefochten vverden. Qui ius illud diffuſo commentario illuſtrauit, DAV. MEVIVS, articulum hunc, modo de praeſcriptione ſeruitutum, modo de noui operis nunciatione, interpretatur, adeoque vertente anno nec actioni confeſſoriae, nec noui operis nunciationi amplius locum eſſe, contendit. At nos primo non videmus, quomodo noui operis nunciationi Lubecae locus eſſe poſſit etiam intra annum & diem, *vvan unter Iahr und Tag ein Gebâue geſtanden hat*, quum id vel maxime ad naturam huius nunciationis pertineat, vt ſtatim initio, & nondum perfecto opere, fiat (a). Deinde generaliora ſunt verba ſtatuti, quam vt ad ſolas ſeruitutes praediorum reſtringi poſſint, quum potius de omni forma aedificiorum loquantur, cui alioquin vicinus iuſte ſeſe opponeret. e. g. Si quis aedificando vicini fundum occuparit, ſi ſeruitutibus tigni immittendi, proſpectus, luminum, aliiſque, quae vicino competunt, praeiudicium fecerit, ſi officinam aliquam, quam inconſultis vicinis, aedificare per IVS LVBECENSE (b) non licet, exſtruxerit, nouas porticus, feneſtras, ianuas, cellas ſubterraneas, caminos, horrea, contra priſtinam formam, aedificarit, quod itidem non permittit ius Lubecenſe (c). His omnibus caſibus vicinus alioquin iure agit, vt aedificium vel deſtruatur, & ad priſtinam formam reducatur, vel, vti olim, ſeruiat vel denique ſeruitute liberum eſſe iubeatur, quorum primum interdicto *quod vi aut clam*, alterum actione *confeſſoria*, tertium *negatoria* fieri, nemo ignorat. At eas actiones omnes ius Lubecenſe intra annum & diem iubet inſtitui, & alias exceptione praeſcriptionis ſubmotum iri actorem, minatur.

§. XXIX.

Comparatio huius capitis cum iure Romano.

Itaque iam facile patet, quid inter ius ciuile & Lubecenſe hac in re interſit. Si quid contra priſtinam formam factum fuerit, nulla plane erit inter vtrumque ius differentia, niſi quod Lubecenſe ciuili paullo liberalius anni ſpatio diem, vel viginti quatuor horas, ſuperaddit. Nam & iure Romano, interdictum *quod vi aut clam*, cui tunc locus eſt, annum duntaxat viuit, eoque vertente exſpirat (d). At tanto magis ius illud a Romano diſcrepat eo caſu, quo ſeruituti libertatique praedii vicini aedificando nocitum eſt. Quum enim ſeruitutibus, ſublata lege Scribonia, decem annis inter praeſentes, viginti inter abſentes praeſcribatur (e), adeo-

[a] *l. 1. §. 1. ff. de nou. op. nunc.*
[b] *Lib. III. tit. XII. art. XII.*
[c] *Lib. III. tit. XII. art. XIII.*
[d] *l. 15. §. 3. 4. ff. quod vi aut clam.*
[e] *l. 4. §. fin. ff. de vſurp. & vſucap. l. 10. ff. ſi ſeru. vind. iuncta. l. vlt. C. de long. temp. praeſcrips.* Iac. Raeuardus *de lege Scribonia.*

adeoque & actiones confessoria & negatoria longum tempus durent (f): ius Lubecense id temporis spatium coangustat, & non nisi annum & diem statuit, intra quem hae actiones cum effectu possint institui. Interest enim reipublicae, vrbes ruinis non deformari. Id vero euitari vix posset, si ius agendi aduersus aedificantes nullo, aut longo demum tempore exstingueretur. Ceterum quum de priuatis procul dubio aedificiis agat hic articulus: recte hic notauit MEVIVS, publicae vtilitati tam breui temporis spatio non praescribi, nec derogari hoc articulo eleganti responso, quod exstat *in l. 6. C. de operib. publicis.*

§. XXX.

Quintus casus, praescriptionis annalis in dote.

Nullae fere lites alibi terrarum magis fatigant iudices, quam quae de dotibus inter socerum & generum, nec non inter maritum & vxorem, eorumue heredes feruere solent. Saepe enim gener dotem promissam, saepe non promissam, petit. Aliquando vxori eamdem repetenti opponitur exceptio dotis non illatae: aliquando ipsam apocham in dubium vocat gener, dotemque cautam, non numeratam esse, contendit. Resecandam vero hanc litium materiam existimarunt LVBECENSES, idque se non facilius consequuturos sperarunt, quam si sponsos Graeca fide mercari iuberent, eosque & actione, & exceptione non numeratae dotis priuarent, qui dotem promissam non exegerint in tempore. Qua de re ita cauerunt (g): *Vereblicht sich ein Mann mit einer Iungfrauen oder Wittvven, den Brautschatz, vvelcher ihr mit gelobet vvird, soll man mahnen binnen den ersten zvveyen Iahren. Thut er aber das nicht, so ist man ihm nichts pflichtig, dievveil er denselben zuvvieder den Lübeckischen Rechte stehen lassen. Stirbet also der Mann, ob nun vvohl ihr Brautschatz in sein Gut nicht geflossen ist, vvann sie aber gleichvvoll ervveisen vvürde, dass ihr solcher Brautschatz mitgelobet, vvann sie es ihr nicht trauen vvollen, so soll ihr dennoch derselbe aus seinen gesamten Gütern folgen, es konten dann seine Freunde ervveisen, dass er den Brautschatz gemahnet habt, und habe denselben mit guten Willen stehen lassen, oder aber auch innerhalb Iahr und Tag, sich bey den Bürgermeistern angegeben, und davon protestiret, dass er solches in der Güte gefordert, aber nichts erhalten können.* Multa hic occurrere singularia, & quae iuri Romano minus conueniant, facile patet, adeoque operae pretium fuerit, iura ista inter se paucis contendere, & paullo accuratius ostendere vtriusque differentiam.

§. XXXI.

[f] Stryk. *de Praescript. act. Memb.* III. *axiom.* I. *n.* 9. 10. Donellus *Comment. Iur. lib. XI. cap. XI.*

[g] *Lib.* I. *tit.* V. *art.* II.

§. XXXI.

Comparatio iuris Lubecensis & iuris Romani.

Primum dos rite promissa iure Romano peti potest actione ex stipulatu, eaque tamquam personalis & ciuilis est perpetua, nec quidquam impedit, quominus intra triginta annos instituatur (h). Et quamquam alioquin dotis periculum penes maritum est, si extraneum non in tempore interpellarit: aliud tamen dicendum, si quando gener socero pepercerit, eumque moras nectentem non vrserit ad exsolutionem (i). Hinc si dotem promissam non exegit gener, & socer interea bonis labitur: dos non genero, sed ei, cui adquiritur, id est, mulieri periisse censetur, quia agnoscendum videtur pietati generi, aequo animo ferentis soceri auaritiam, eique ex quadam verecundia plus iusto indulgentis (k). At quum haec verecundia lites innumeras pariat: iuris Lubecensis conditores eam arcto biennii spatio circumscribere maluerunt, eum iure dotem petendi excludentes, qui diutius eam petere cessarit. Quale exemplum MEVIVS (l) factum refert anno MDLXXXV. Id. Octobr. in caussa *Hanss Cramers* contra Anton. Bellingshausen. Deinde ius Romanum, ne quidem si dos cauta sit, tam breui tempore maritum eiusque heredes priuat exceptione non numeratae dotis, sed soluto intra biennium matrimonio, per annum, soluto eodem intra decennium, per tres menses eam adhuc permittit, eamque adeo circumacto demum decennio exspirare iubet. (m) Contra ius Lubecense maritum biennii angustiis circumscribit, & dotem, eo post biennium mortuo, illatam esse, praesumit, ita, vt non admittatur probatio in contrarium, modo probet vxor, dotem esse promissam. Hinc dos etiam non numerata tunc repetitur, adeoque ex eius iuris principiis magno cum heredum detrimento coniuncta est mariti verecundia, dotem promissam a socero intra biennium non exigentis, saltim Lubecae. Nam si femina Lubecensis nupserit extraneo, in vrbe vel prouincia, vbi ius Lubecense non viget, commoranti: nemo dubitarit, quin cessare oporteat dispositionem de repetitione dotis, non autem cessaturum sit, quod statuta de praescriptione dotis promissae cauent. Quemadmodum enim gener in exigenda dote forum promittentis & recepta ibi iura sequi cogitur: ita vxor vel eius heredes, soluto matrimonio repetituri dotem, forum & iura mariti defuncti

 merito

[h] *l. 3. & l. 7. C. de praescript. trig. vel quadr. ann.*

[i] *l. 33. ff. de iure dotium.*

[k] *Conf.* Cuiac. *obs. lib. XII. cap. XVII.*

[l] Meu. *ad h. art. n. I.*

[m] *Auth. quod locum C. de dote cauta non numerat.*

merito ſequuntur (n). Dura haec videri poterant, ac proinde duae exceptiones ſubiiciuntur, quarum tamen altera, quae proprius ad inſtitutum noſtrum pertinet, de nouo acceſſit, nec in KOLLII editione (o) habetur. Ibi tantum prima haec exceptio occurrit: *Sunder können ſyne Fründe dat tügen, dat he danach gemahnet hebbe, ſi dat mit guten Willen ſtahn laten, ſo moht man dat afſchlahn in dem Bruttſchatte.* Primo itaque poſt biennium datur exceptio non numeratae dotis, ſi mariti heredes docere poſſint; exactionem intra biennium factam, & conueniſſe tamen inter ſocerum generumque, vt dos inſoluta penes ſocerum maneret. Id enim fieri poſſe, diſerte cauetur articulo proxime antecedente I. Deinde & tunc poſt biennium ſalua eſt exceptio non numeratae dotis, ſi doceri poſſit, generum intra annum & diem interpellaſſe ſocerum, & coram conſulibus de non facta ſolutione eſſe proteſtatum. Quum enim & alioquin interpellatio, ſiue ad acta, ſiue extra iudicium facta, ad debitorem in mora conſtituendum ſufficiat (p), quis dubitet, quin interpellatio cum obteſtatione tam ſollemni coniuncta generum a mora abſoluat eamque culpam retorqueat in ſocerum? Ceterum non ineleganter quaerit MEVIVS (q), an hoc ſtatutum ei quoque marito fraudi ſit, qui dotem, ab ipſa muliere promiſſam, intra biennium exigere ceſſarit? Idque recte negat, partim quod lex tam rigida non proferenda ſit ad caſum verbis non expreſſum, partim quod non ferenda ſit vxor, obiiciens marito moram in exigenda dote admiſſam, quem quotidie ferre matrimonii onera viderit, nimis iniqua, ſi beneuolentia mariti abuti velit. Si cui paullo argutior videatur haec ratio, quam verior: malim dicere, non adeo neceſſarium videri, maritum dotem ab ipſa vxore conſtitutam, vrgere, quum IVRE LVBECENSI, communia cum illa habeat bona omnia, oneraque matrimonii non ipſe ex ſuis, ſed ex communibus bonis ferat, praetereaque ipſi mulieri repetenti dotem, quam ſe numquam intuliſſe probe norit, exceptio doli mali, manifeſto obſtet.

§. XXXII.

Sextus caſus, praeſcriptionis annalis verum,

Supereſt ſextus caſus, quo quis praeſcriptione annali tutiſſimus eſt, ſi nimirum actus quidam in librum publicum ſit relatus. De eo enim ſancitur (r): *Wird etvvas in des Rahts oberſte Stadt-Buch geſchrieben, und ſolches vvürde in Iahr und Tag nicht angefochten, ſo*

(n) *l. 65. ff. de iudiciis.*
(o) *Art.* XLI.
(p) Struu. *Exercit. XXVII. th. LXVII.*
(q) Meuius *ad lib. I. iur. Lubec. tit. V. art. II. n. 13.*
(r) *Lib. V. tit. VI. art. I.*

ſo kan darauf künfftig niemand einige Anrede thun, es vvâre denn, daſs derjenige, vvelcher daran intereſſiret, auſſerhalb Landes gevveſen, der vvird a tempore ſcientiae *innerhalb Iahr und Tag billig zugelaſſen.* Non eſt, quod hic prolixam inſtituamus comparationem iuris Lubecenſis & Romani. Neque enim Romanos eiusmodi librum publicum habuiſſe, conſtat, qualis hic memoratur. Neque de quibusuis actis ac codicibus publicis loquuntur ſtatuti conditores, quales ſunt *Rahts-Bücher*, *Straf-Bücher*, *Zinſs-und Schoſs-Regiſter*, *Gerichts-Cantzeley-Vrthel*, *Vormundſchaffts-Bücher*, ſed de libro praecipuo, qui ideo κατ' ἐξοχὴν vocatur *der Stadt-Buch*, *der Stadt-Erb-Buch* (s), itemque *des Rahts oberſtes Stadt-Buch*, in quem emtiones venditiones rerum immobilium, hypothecae in iis conſtitutae, ceſſiones in iure, aliaque huius generis referuntur. Quale quid Romae factum eſſe, non meminimus, niſi forte huc referre velis tabulas cenſuales, quarum teſtimonio ſaepe vtebantur veteres, ſi vel de natalibus cuiuſquam, vel de bonis, quaeſtio incideret (t), adeo, vt & eccleſiae doctores, veluti IVSTINVS MARTYR (u), TERTVLLIANVS (x) & CHRYSOSTOMVS (y), ad eas prouocent, quoties Seruatorem Bethlehemi natum demonſtrare cupiunt. Non autem mirabitur quiſquam, tantum fidei tantumque ponderis ineſſe publico Lubecenſium libro, qui paullo accuratius expendere voluerit ritum, ſollemnitatemque, quae in huiusmodi inſcriptione adhiberi conſueuit, quamque ita deſcribit DAV. MEVIVS (z): *Forma huius ceſſionis haec eſt, quod venditor vna cum emtore coram conſenſu Senatus publice pro tribunali ſedentis*, vor ſitzenden Rahte, *vt habent verba art. II. h. t.* wann er öffentliche Audientz hâlt, *comparet, ibi contractum intimat, ſuamque voluntatem de cedenda re vendita declarat, rogans porro, vt ſollemniter ceſſio*, die Verlaſſung, *admittatur, eiuſque in librum publicum inſcriptio fiat. Iis precibus cuilibet licet intercedere, cui inde praeiudicium imminet. Si nulla eius cauſſa vel manifeſto iniqua reperitur: reiici ſolet contradictio non iuſtificata. Si aliquid cauſſae praetexitur, ſiquidem poſt auditam vtramque partem, in loco de veritate & iure decernere liceat ſtatim ſenatus, quid faciendum, decernit. Vbi ampliori diſcuſ-*

quae libro publico inſcripta ſunt.

(s) *Lib. III. tit. VI. art. II.*

(t) *l. 6. C. de fide inſtr. l. vlt. C. ſine cenſu & reliqu. l. 2. §. 1. ff. de excuſat. l. 16. ff. de probat.*

(u) Iuſtinus Martyr. *Apol. II. pag.* 75.

(x) Tertullian. *lib. IV. adu. Marcion. cap. XIX.*

(y) Chryſoſtomus *Serm. de diuerſ. noui teſtam. loc. XXXI.*

(z) Dau. Meuius *lib. III. Iur. Lubec. tit. VI. art. I. n.* 17.

sione indiget, ad eum, qui ad hanc rem, processus summarius vel ordinarius, pro circumstantiarum qualitate necesse est, partes remittuntur. Facta decisione, & contradictione reiecta, decernitur a senatu illa sollemnis cessio, die Verlassung, *& absente seu contumace altera parte, eius loco, publico ministro eam facere iniungitur, eiusque nomine ab aliquo Senatorum (certi enim senatoris muneris portio id esse solet) consueta quadam formula & ritu expeditur. Hoc peracto, rogari solet inscriptio in librum ciuitatis*, die Einschreibung in das Stadt-Buch, *quae coram custodibus istius libri, veluti apud nos (Stralsundenses) coram camerariis, expeditur, sed a senatu aeque decernitur. Quia vero haec sollemnitas insignis effectus est, ne forsan illis, quorum interest, ignorantibus sub & obreptitie impetretur: prudens magistratus inquirere solet, an vendita res libera sit, an aeri alieno obnoxia, an litigiosa, cui in libro publico ante fuerit adscripta, anne etiam venditori; si inde quid grauioris suspicionis emergat, vsque ad vlteriorem inuestigationem rem differre. Quae si exactius semper obseruarentur, multis difficilibus litibus supersedere liceret.* Quodsi ergo plenam fidem & iure Romano merentur instrumenta publica (a) in primis tabulae censuales, quibus liber hic Lubecensium est simillimus (b), non aliam ob caussam, quam quia omnia accuratissime & adhibita summa industria illis inscripta esse, praesumitur: quis miretur, similem auctoritatem Lubecenses inesse velle libro suo publico, in quem nihil, nisi adhibita omni circumspectione, & re accurate discussa, refertur. Ceterum similem Lubecensi esse animaduertimus legem Hamburgensium, quae his verbis (c) comprehenditur, *Was für dem Rahte in offener Audientz an Erb-und Eigen, Hauptstuhl und Rente verlassen und in dieser Stadt Erb-oder Rent-Buch geschrieben, und in Iahr und Tag nicht angefochten, und davon unter des Secretarii Hand ein Extract im Gericht fürgeleget wird, dagegen kan niemand einige Einrede thun, es vvâre dann derjenige, vvelcher daran interessiret, ausserhalb Landes gevvesen, der vvird von der Zeit an, dass er solches erfahren, innerhalb Iahres und Tages billig zugelassen.*

§. XXXIII.

Quando & quamdiu, ea

Quum vero in rebus humanis nihil tam diligenter atque accurate fieri possit, vt non aliqua fugiant magistratum etiam Argo oculatum

(a) *l. 10. ff. de probat. l. 31. C. de donat. l. 15. C. de fide instrument.*
(b) *l. 3. C. sine censu vel reliqu. l. 7. 8. 30. C. de donat.*
(c) *Stat. Hamb. Part. I. tit. XXX. art. III.*

oculatiorem; ipsa aequitas suasit iuris Lubecensis auctoribus, vt iis, quibus inconsultis vel absentibus aliquid in librum publicum relatum est, quod iis detrimento esse posset, pusillum laxamenti indulgerent ad ius suum persequendum. Verum & hic sufficere visus est annus & dies, & quidem non continuus, sed vtilis, quippe quem a tempore scientiae currere voluerunt. Quum vero saepe contingat, vt quis negligentiae praetexat ignorantiam, seque sero admodum rem comperisse contendat, quum eam iam pridem habuerit exploratissimam: nemo dubitat, quin saltim iureiurando firmanda sit illa ignorantia (d). Id quod diserte his verbis expresserunt Hamburgenses (e), *die Zeit aber seiner erlangten Wissenschafft, soll er auf des Gegentheils sein Begehren, mit seinem Eyde erhalten.* Vix enim alia speranda est eorum, quae intra mentis recessus latent, probatio, quam quae sit per iusiurandum (f). Nec quaeuis prodesse potest ignorantia, etiam adfectata (g), sed quae in virum diligentissimum cadere possit, qualis est absentium. Vnde in textu nostro: *dass derjenige, welcher daran interessiret, ausserhalb Landes gewesen.* Quis enim ferret, eum, qui pedem extra pomoeria interea numquam extulit, ignorantiam praetexere earum rerum, quae publice atque in conspectu omnium gesta sunt, quum ignorantiae rerum publice gestarum nulla sit praesumtio (h)? *Quid enim, si omnes in ciuitate sciant, quod solus ignorat?* inquit PAVLVS ICtus (i). Si vero iusta fuerit ignorantiae caussa, isque, cuius in detrimentum aliquid libro publico inscriptum est, interea sub alio sole sit peregrinatus: quis dubitet, quin ei fas futurum sit, illud, tanquam quod clam ac furtim in librum illum irrepserit, impugnare? Non autem abs ratione addimus, ei impugnationi tum demum locum fore, si quid in absentis detrimentum factum. Quemadmodum enim & iure communi tum demum ignorantia prodest intra tempus annale, si quis non de lucro captando, sed de euitando damno cum alio contendit (k); ita nec iura Lubecensium subuentura credimus illis, qui insignis cuiusdam lucri ac compendii caussa actum in librum publicum relatum impugnare

quae in hunc librum relata sunt, impugnari queant?

(d) Heig. *Part.* I. *Quaest.* XL. *n.* 20. Carpz. *Iurispr. Forens. Part.* I. *Const.* XXII. *def.* 6. Meu. *ad ius Lub. h. t. n.* 29.

(e) *ibid.*

(f) Felin. *in c.* 16. X. *de homicid. n.* 2. Mascard. *de Prob. Vol.* I. *concl.* XCIV. *n.* 4. Stryk. *de Iure sens. diss.* X. *cap.* II. *n.* 8.

(g) *l.* 2. §. *vlt. ff. si quis caut. in iud. fac.*

(h) Menoch. *lib.* VI. *de praesum. praes.* XIII. *n.* 96. Gail. *de pace publica lib.* II. *cap.* X. *n.* 10. *sequ.*

(i) *l.* 9. §. 2. *ff. de iur. & facti ignorantia.*

(k) Tiraquell. *de retract.* §. XXXV. *gloss.* IV. *n.* 27.

nare conentur (1). Denique & id recte monet iuris Lubecensis interpres celeberrimus, annalem hanc praescriptionem non pertinere ad ea negotia, quae ipso iure ita nulla sunt, vt ne contrahentium quidem conuentione conualescant. Ea enim & circumacto anno nullius esse momenti, nec magistratuum confirmationem ad eiusmodi actus esse porrigendam, quos ipsae leges consistere haud patiuntur, facile vnusquisque animaduertit.

§. XXXIV.

Conclusio dissertationis.

Enimuero dum de insigni illa Lubecensium prudentia legislatoria, quae in annali ista praescriptione vel maxime elucet, differimus, vix sentimus, tantum iam chartae absumtum, quantum destinari solet exercitationi academicae. Et quis dubitet, quin hoc acturo, non defutura sit vberrima de rebus pulcherrimis differendi materia? Sed ne CALLIMACHI incurramus reprehensionem, cui *βιβλιον μέγα μέγα κακὸν*, *magnus liber*, *magnum malum* videbatur; hic quidem ferias calamo indicimus, Deumque precamur, vt LVBECAM, inferioris Saxoniae ocellum, religionis puritate, pietate ciuium, iustitiae laude, ac commerciorum amplitudine excellissime florere iubeat, donec decretorius ille dies vniuersum hoc aboleat, aeuumque hoc omne hauriat absorbeatque aeternitas!

(1) Meuius *ad h. art. n.* 32.

D E

DE TESTAMENTIFACTIONE IVRE GERMANICO,

ARCTISSIMIS LIMITIBUS PASSIM CIRCUMSCRIPTA.

EXERCITATIO XXVII.

§. I. *Libertas testandi homini iure naturali & gentium deberi dicitur.* §. II. *Hinc Romanae leges omnibus facultatem testandi liberrimam indulserunt.* §. III. *Testamenta rectae rationi non conueniunt.* §. IV. *Nec regulae prudentiae ciuilis, quae leges publicas priuati arbitrio tolli non patitur.* §. V. *Testamentifactio plerumque ex ira, odio, inuidia, aliisque vitiis, proficiscitur.* §. VI. *Hinc aliae gentes Testamenta vel exsulare voluerunt ex rebusp. suis, vel eadem arctis limitibus circumscripserunt, veluti Hebraei.* §. VII. *Athenienses.* §. VIII. *Lacedaemonii.* §. IX. *Germani.* §. X. *Quando testamenta in Germania condi coeperint?* §. XI. *Quaedam Germanicae originis gentes vel sero, vel plane non, admiserunt testamenta.* §. XII. *Quaedam eam facultatem admodum restringunt. Quot modis id fiat?* §. XIII. *Non omnes promiscue in Germania testantur. Alicubi requiritur concessio Principis.* §. XIV. *Comparatio huius iuris cum Romano.* §. XV. *Alibi testari non possunt lectulo adfixi.* §. XVI. *An id iuri communi & Germanico consentaneum?* §. XVII. *Alibi feminis non indistincte liberrima testandi facultas permittitur.* §. XVIII. *Pubertas non vbique sufficit testamentum condituris.* §. XIX. *Heredes ab intestato exstantes passim testamentifactionem impediunt. Ius recadentiae quid?* §. XX. *Testari alicubi non possunt peregrini, caelibes & spurii.* §. XXI. *Non de omnibus bonis testari licet.*

licet. Regula, quae neminem pro parte testatum, pro parte intestatum decedere patitur, in Germania non vbique valet. §. XXII. *Quibusdam locis de certa tantum bonorum parte testari licet.* §. XXIII. *Alibi de mobilibus tantum.* §. XXIV. *Alibi inter bona adquisita & hereditaria distinguitur.* §. XXV. *Mulieres Saxonicae de Gerada : viri de rebus expeditoriis disponere non possunt.* §. XXVI. *Vtique fere prohibita dispositio de feudis.* §. XXVII. *Quod ad formam attinet, quibusdam locis non admittuntur testamenta, nisi publica.* §. XXVIII. *Itemque alicubi non valent testamenta, nisi in quibus ad piam caussam, vel rei publicae vtilitatem aliquid relictum.* §. XXIX. *Quin & agnatis legitima alicubi adimi non potest.* §. XXX. *Si quis aliquo loco secundum istius leges testatus sit, an & alibi subsistat testamentum?* §. XXXI. *Heredis institutio multis locis haut necessaria.* XXXII. *Alibi ne permissa quidem.* §. XXXIII. *Cur tam multae Germaniae prouinciae peregrinos, quam maiorum, mores sequi maluerint?* §. XXXIV. *Effectus receptae testamentifactionis liberrimae.* §. XXXV. *Conclusio dissertationis.*

§. I.

Libertas testandi homini iure naturali & gentium deberi dicitur.

QVO vehementiore viuendi desiderio natura omnes tenemur : eo magis ipsa vnumquemque nostrum conuincit experientia, vitam nobis non mancipio, sed veluti vsui, datam esse, tempusque imminere, quo conclamanda vasa, & ex hac vita, tamquam ex diuersorio quodam, sit emigrandum. Quid mentem hominis, de decretorio illo die cogitantem, erigat, vt laeta componat sarcinulas, & ex hac rerum humanarum caligine ad caelestem lucem sine perturbatione euolet, non alia, quam Christianorum, disciplina docemur, quae sola id veluti praecipuum habet, vt ne cum morte quidem colluctantes destituat, sed viuos formet ac praeparet, vt & viuere desinant aequo animo, extremamque illam horam sine formidine praestolentur. Enimuero quum olim vniuersum paene terrarum orbem paganismi oppressissent tenebrae : sollicitum de imminente illa hora humanum genus cum alia excogitauit mortalitatis suae solatia, tum illud in primis, vt morientibus veluti posteritati interesse, &, quid post mortem suam fieri vellent, ante mortem anxie praecipere, permitterent. Hinc non aliam ob caussam inuenta est testamentifactio, quam vt homines inde qualecumque fragilitatis suae caperent

rent solatium, & post mortem quoque sibi victuri viderentur, si, voluntatem suam & post fata ratam fore praescirent. Philosophatur hunc in modum ipse CONSTANTINVS M. Imperator (a), dum, quae quisque ecclesiae suprem s tabulis sit relicturus, vel eo nomine praestanda existimat, *quod nihil magis hominibus deberi videatur, quam vt supremae voluntatis, postquam iam aliud velle non possint, liber sit stilus, & licitum, quod iterum non redit, arbitrium.* Quam in sententiam & QVINCTILIANVS (b): *Non aliud*, inquit, *videtur solatium mortis, quam voluntas vltra mortem. Alioqui potest graue videri & ipsum patrimonium, si non integram legem habet, & quum omne ius nobis in id permittatur viuentibus, auferatur morientibus.* Et sane id argumentum tanti visum est quibusdam, vt & ex iure naturae & gentium profectam existiment testandi libertatem, tum quod testamentorum substantia cognata sit dominio, tum quod & inter viuos ita quisque disponere possit, vt effectus & post mortem duret, tum denique, quod testamentorum vsus plerisque gentibus communis fuerit. Iis enim similibusque argumentis vtuntur, qui testamentifactionem ex ipso iure naturae & gentium arcessendam esse existimant, veluti VIGLIVS ZVICHEMIVS (c), COVARRVVIAS (d), BRONCHORSTIVS (e), GROTIVS (f), VINNIVS (g) aliique, quos turmatim, vti solent, adducunt HILLIGERVS (h), GILKENIVS (i), & PINELLVS (k), quibusque omnibus iam e veteribus THEOPHILVM (l) praelusisse, animaduertimus, quippe *τὸ συγγράφεσθαι διαθήκας* seu *testamentifactionem* ad *ἐθνικὸν νόμιμον*, id est, *ius gentium*, diserte referentem.

§. II.

Hinc Romanae leges omnibus facultatem te-

Et haec quidem tanti momenti visa sunt Romanis, vt non modo morientibus, sed & de mortalitate sua cogitantibus, id qualecumque solatium concederent, quin & *publice expedire* existimarent, *suprema hominum iudicia exitum habere* (m). Lata e-

 nim

(a) *l. 1. C. de sacros. eccl.*

(b) Quinctilian. *Declam.* CCCVIII.

(c) Vigl. Zuichem. *ad* §. 2. *Inst. de testam.*

(d) Couarruu. *Var. III. 6. n. 6.*

(e) Bronchorst. *Enantioph. Cent. III. enant.* 20.

(f) Grot. *de Iure belli & pac. Lib. II. Cap. VI.* §. *vlt.*

(g) Vinn. *ad pr. Inst. de testam. ord. n.* 3.

(h) Hillig. *ad* Donell. *Comment. Iur. Lib. VI. Cap. V. litt. A.*

(i) Gilken. *in l. 1. C. de testament. n. 5. & 32.*

(k) Pinell. *Select. Lib. II. cap. X.*

(l) Theophil. *ad princ. Inst. de Iure nat. gent. & ciu.*

(m) *l. 5. ff. test. quemadm. aperiantur.*

standi liberrimam indulserunt.

uim fuerat lex decemuiralis : PATER FAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER FAMILIA , PECVNIA , TVTELAVE SVAE REI , ITA IVS ESTO, *iisque legis verbis latissimam ciuibus potestatem tributam nouimus & heredes instituendi, & legata , & libertates dandi, tutelas quoque constituendi* (n) , quin & substituendi , exheredes scribendi, omniaque agendi pro arbitrio. Quin vere dici potest, legislatoriam potestatem, in qua alioquin τὸ κῦρος in republica consistit, hac lege cum vnoquoque ciue Romano esse communicatam. LEGARE enim, teste VLPIANO (o), est LEGIS MODO *aliquid relinquere*, adeoque , qui testamentum condebant , vere ac proprie dicebantur νομοθετεῖν (p) , *legem ferre* , quemadmodum & ipsum testamentum vere & proprie νόμον seu legem adpellari obseruamus a veteribus (q). Quemadmodum enim legislator suo omnia arbitrio praecipit, quae ipsi e republica futura videntur , ciuibusque tunc in obsequio gloria relicta esse censetur : ita Romani non minus obsequium deberi existimabant supremis cuiuscumque patrisfamilias tabulis , vt PLINIVS (r) iunior hinc vel maxime laudet amicum, qui *religiosissime soleret custodire defunctorum voluntatem , quam bonis heredibus intellexisse pro iure sit.* Quemadmodum deinde tanta est legislatoris potestas , vt & antiquiori legi , & consuetudini, iam inde ab antiquissimis vsque temporibus receptae derogare, quin vtramque plane abolere, & e republica proscribere possit : ita testatori fas est, non modo suas, quas antea condiderat, tabulas, nouis confectis, rumpere, sed & ipsas euertere leges publicas, de successione intestatorum latas. Quid ? quod priuatis multo maior ac laxior potestas fuerit legem dicendi rebus suis, quam ulli legislatorum, quum horum potestati idem, ac ipsius vitae, finis contingat , nec quisquam legem scripturus sit, se mortuo demum in ciuitate valituram, illi autem, quid & sequuturis saeculis fieri velint, recte sanciant, &, vt cum SENECA (s) loquamur, *nihil vmquam sanctiore cura componant, quam quod ad se non pertinet.* Quae quum ita sint, recte omnino legem cum testamento composuit CICERO (t), scripsitque: *In publicis nihil est* LEGE *grauius ; in priuatis firmissimum est* TESTAMENTVM.

§. III.

(n) *l.* 120. *ff. de verb. sign.*
(o) Vlpian. *tit. XXIV.* §. 1.
(p) Chrysost. *in Act. Apostol. homil.* I. *p.* 615. *Graec. Nou. XXII. Cap. II.*
(q) *Excerpta de Legation. p.* 62.
(r) Plin. *Lib. IV. Epist.* 10.
(s) Seneca *de Benef. Lib. IV. Cap. XI.*
(t) Cic. Philipp. *II. Cap. XLII.*

§. III.

Enimuero si recte pones calculum, non facile adsentieris illis, qui testamentorum originem ad ius naturae & gentium referunt, ac proinde amplissimam illam de rebus suis disponendi facultatem, qua Romani vsi sint, si a forma & sollemnitatibus discesseris, ipsam rectam rationem omnibus peraeque hominibus dedisse arbitrantur. Primo enim iam pridem vir perelegantis ingenii, EMVNDVS MERILLIVS (u), post eumque & alii, in primis CHR. THOMASIVS (x) & perillustris huius prouinciae Praeses, IO. GOTHOFREDVS DE COCCEIIS (y) recte viderunt dominii quidem eam esse naturam, vt domino, quoad viuit, liceat ius suum in quemcumque transferre, eaque translatio, illo etiam rebus humanis exemto, rata ac firma sit: at ex eo tamen non consequi, vt & ab eo tempore initium capere possit translatio dominii, quando quis iam dominus rerum suarum esse desiit. Potius *contra naturalem rationem est*, inquit MERILLIVS, *vt voluntas hominis post mortem valere incipiat: nam mors omnia soluit. Igitur & potestatem, de rebus nostris statuendi, soluit, vt etiam mandatum morte mandantis soluitur. Et ita voluntas hominis cum vita exspirat, nisi potestate legis* (ciuilis) *in testamento post mortem confirmaretur.* Quae, vt intelligas, paullo attentius, quaeso, expende, quid moliatur, quisquis supremas tabulas scribit. Viuus nihil iuris, ac ne spem quidem certam in alterum transfert, sed omnia sibi integra seruat, nec quidquam sibi voluntatem mutaturo impedimento esse cupit. At tum demum res vult in heredem translatas, quando transferre amplius nihil potest, adeoque vult in eum euentum, quo velle amplius non licet. Quae sane a recta ratione adeo abhorrent, vt qui testamentorum originem ex iure naturae & gentium repetunt, iis se tricis inuoluant, quibus se ipsos expedire nullo modo queant. GROTIVS (z) sane & VINNIVS (a), testamenta cum iuris naturalis, id est, rectae rationis principiis in gratiam reducere non alia ratione potuerunt, quam vocabulo notionem plane aliam & ab vsu remotissimam subiiciendo, & per testamentum intelligendo alienationem in mortis euentum, ante eam reuocabilem, retento interim iure possidendi & fruendi. Quasi vero

Testamenta rectae rationi non conueniunt.

(u) Merill. *Obseru. Lib. VI. c. XXV.*
(x) Thomas. *Not. ad tit. Inst. de testam. ord. p.* 173.
(y) *Diss. de Testament. Principum Part. I. §. XXII. sequ.*
(z) Grot. *de Iure belli & pac. Lib. II. Cap. VI. §. vlt.*
(a) Vinn. *ad pr. Inst. de test. ord. n.* 3.

ro id censeri possit alienatum, de quo prior dominus post alienationem aeque libere, ac antea, disponit: & quasi vsumfructum tantum sibi retineat testator, qui in heredem nihil proprietatis transtulit. Sed & sagacissimi vir ingenii, GOTTOFR. GVIL. LEIBNITIVS (b), expedire se alia ratione non potuit, quam vt testatores ob mentis immortalitatem vere rerum suarum dominos manere, fingat, relictos vero ab illis heredes concipiendos existimet, tamquam procuratores in rem suam. Quasi vero mens, corporis exsoluta vinculis, fluxa haec ac terrena curet, & dominium adfectet earum rerum, quibus ipsa non magis, quam gallina vnionibus, vti possit.

Id cinerem & Manes credis curare sepultos?

recte quaerit apud VIRGILIVM (c) Anna. Et quid multa, quaeso, hic accumulemus? Si rerum dominium aut ius vllum ex testamento in heredem transit, id aut viuo testatore in eum transfertur, aut eo iam mortuo. Viuo testatore ius hereditarium transferri non dixeris, quum nec vlla sit viuentis hereditas, nec ipse testator heredi, se superstite, ius aliquod esse velit. Nec eo mortuo fieri potest illa translatio, quum testator tunc nec velit quidquam transferre, nec possit, quippe cuius dominium cum vita omnino desiit. Quem nodum plus quam Gordium quum satis animaduerterent iuris consulti Romani, eum secare, quam soluere maluerunt, variis excogitatis fictionibus, quas ne quidem ab ANT. DADINO ALTESERRA (d) satis explicatas, non melius, quam perillustris de COCCEIIS (e) verbis describere licebit: *Et sane ita est*, inquit vir doctissimus. *Tota Testamentifactio, prout non tantum iure Romano formata, sed & inter gentes ab omni memoria recepta est, meris iuris positiui fictionibus absoluitur & sustinetur. Primo enim fictione iuris momentum testamenti cum momento mortis iungitur, & vltima voluntas cum vltimo vitae halitu exposita intelligitur* (f). *Deinde momentum quoque aditae hereditatis retrotrahitur ad momentum mortis* (g). *Haec igitur tria tempora, testamenti, mortis & aditionis, naturaliter inter se distincta, fictione iuris ita iunguntur, atque pro vno eodemque tempore habentur, vt & testator eodem mortis momento bona sua, prout luberet, heredi concessisse, & hic ab eo accepisse*

(b) *Auct. nouae methodi iurisprud.* p. 56.

(c) Aeneid. *IV.* v. 92.

(d) Alteserra *de Fiction. iur. tract. IV. cap. II.* p. 143.

(e) *ibid.* §. *XXIV. sequ.*

(f) *l.* 1. *C. de sacros. eccl.*

(g) *l.* 54. *ff. de adquir. vel omitt.* *l.* 193. *ff. de reg. iur.*

pisse fingatur. Quis vero ex iure naturae deriuet actum, qui ne explicari quidem potest, nisi excogitatis tot fictionibus, naturae rei plane repugnantibus?

§. IV.

Nec regulae prudentiae quae leges publicas priuati arbitrio tolli non patitur.

Accedit & alterum, quod amplissimae illi testandi facultati iure opponitur, argumentum. Nullam vmquam gentem fuisse arbitramur, quae non de hereditatibus in liberos aliosque cognatione proximos deuoluendis leges accurata diligentia scripserit. Quum enim prudentum legislatorum sit, naturam, optimam vitae magistram, ducem sequi: verissimum autem deprehendamus, quod olim cecinit PINDARVS (h):

Πλοῦτος, ὁ λα-
χὼν ποιμένα ἐπακτὸν ἀλλότριον,
Θνάσκοντι στυγερώτατος,

Diuitiae, quae nactae sunt
Dominum ac heredem, adscitum aliunde,
Morienti sunt tristissimae.

nihil illi fecerunt reliqui, vt, quo ordine liberi ad parentum, ad liberorum parentes, eaque deficiente necessitudine, agnati cognatique ad mortuorum hereditates vocandi sint, legibus quam diligentissime definirent. Enimuero dum amplissima testandi libertas vnicuique conceditur, ei simul datur arbitrium, leges illas, pro lubitu euertendi. Quod quam alienum sit a prudentiae ciuilis principiis, nemo non animaduertit. Negat PAPINIANVS (i), *ius publicum priuatorum pactis mutari posse.* Cur vero magis mutetur arbitrio vnius, legem contra leges priuatim condentis? *Contra legem nec stipulationem tenere* statuunt THEODOSIVS & VALENTINIANVS (ii), *nec mandatum vllius esse momenti, nec sacramentum admitti.* Cur magis ergo admittatur testamentum? Sane si ea demum beata est respublica, in qua potentiora sunt legum, quam hominum, imperia, & in qua ne magistratibus quidem aduersus eas quidquam permittitur: quis non in iis prudentiam desideret, qui arbitrium in ipsas leges priuatis permiserunt, easque tam impune ab vnoquoque euerti passi sunt, vt & paroemia inde nata sit: *prouisionem hominis tollere prouisionem legis.* Ipsi sane, qui nascenti Romae praeerant, multo sapientius, quam posteros, rationes subduxisse, animaduertimus. Hi enim heredes quidem nuncupandi

(h) Pindarus *Olymp. X.*
(i) *L. 38. ff. de pact.*
(ii) *L. 5. §. vlt. C de Legib.*

cupandi poteſtatem faciebant ciuibus ſuis, ſed quum *nihil ſit tam naturale, quam eodem modo vnumquodque diſſolui, quo colligatum eſt* (k), recte ſtatuebant, leges de ſucceſſione inteſtatorum non poſſe, niſi nouis legibus, mutari, ac proinde heredem illum eſſe in comitiis calatis, rogante populum magiſtratu, centuriiſque ſuffragantibus, nuncupandum, vt ſic lex in cauſſa inteſtati noua lege, in cauſſa teſtati lata, abrogaretur, ceu recte animaduertit vir ampliſſimus CORN. VAN. BYNKERSHOEK (l). Quin quum iam ab eo maiorum inſtituto deſciuiſſent decemuiri: cautio adhuc erat iis, qui legis actiones componebant, ne leges de inteſtatorum ſucceſſione priuata teſtatorum auctoritate tolli viderentur. Hinc enim excogitarunt ritum teſtandi per aes & libram, ab VLPIANO (m) accuratius deſcriptum, vt teſtator non tam legem, poſt mortem demum valituram, rebus ſuis dicere, quam inter viuos bona ſua alienare videretur. Quae omnia hodie in vmbram abiere, ex quo, abolitis iſtis ritibus, quaedam tantum ſollemnitates, tamquam veteris illius teſtamentifactionis ſimulacra, retentae, & cuiuis data eſt poteſtas heredem vel ſcribendi, vel nuncupandi pro lubitu, adeoque legem contra leges publicas priuato arbitrio ferendi.

§. V.

Teſtamentifactio plerumque ex ira, odio, inuidia, aliiſque vitiis, proficiſcitur.

Iam ſi quis porro cauſſas, quibus impulſi plerique homines, praeteritis proximis agnatis cognatiſque, extraneos heredes ſcribant, paullo accuratius conſideret: & has ita comparatas eſſe animaduertet, vt, rectius facturos fuiſſe decemuiros, faſſurus ſit, ſi introducta teſtandi licentia improbitati non praeſtitiſſent patrocinium. Quamuis enim *actum hominis & praecipuae curae, & vltimi temporis eſſe teſtamentum*, ſcribat VALERIVS MAXIMVS (n), &, ex SENECAE (o) ſententia, *numquam diligentius demus beneficia, numquam magis iudicia noſtra torqueamur, quam vbi, remotis vtilitatibus, ſolum ante oculos honeſtum poſitum eſt, & mors, intercludens omnia, ad ferendam ſententiam incorruptum iudicem mittit*: neſcio tamen an vmquam latitantia hominum vitia magis erumpant foras, quam dum teſtes ad ſignandas tabulas coguntur. Tunc vero vel ira & odium, vel inuidia & liuor, vel inertiſſimum vitiorum, voluptas, vel ſtolidiſſimum omnium, ſuperſtitio animum vel maxime in diuerſa rapiunt, vt tunc praecipue omnia improbe agantur, quando homines, mortalitatis ſuae memores, ſe

(k) *l.* 35. *ff. de reg. iur.*
(l) Bynkersh. *Obſeru.* II. 2.
(m) Vlpian. *tit.* XX. §. IX.
(n) Valer. Max. *lib.* VII. *cap.* VII.
(o) Seneca *de Benef. lib.* IV. *cap.* XI.

ſe omnia ſanctiſſima cura agere, ſimulant. Iam pater durior & impius a prima ſaepe offenſa animum inducit, vt naturam ipſam eiuret, amoremque penitus inſitum eiici ex animo, &, parentem ſe eſſe obliuiſcatur. Iam alius, *nouercalibus delinimentis inſtigationibuſque corruptus, iniuriam aduerſus liberos ſuos teſtamento inducit, & maligne circa ſanguinem ſuum infert iudicium* (p). Iam liuor miſerum excruciat teſtatorem, nec ille aequo animo ferre poteſt cognatos, quorum ipſe inopia ſemper laetatus eſt, & quibuſcum ſimultates per omnem vitam exercuit, bonis ſuis potituros. Hinc extraneus ſcribitur heres, qui vel ſtupro aliiſue probris id beneficium meruit, vel miluii inſtar teſtatorem captauit, demiſſoque ad humillimum obſequium animo, & hamatis beneficiis, eum ad expungendas proximas neceſſitudines pellexit, qui deinde voti compos factus, vti eleganter ait poëta (q),

Stat domo capta cupidus ſuperſtes,
Imminens lethi ſpoliis, & ipſum
Computat ignem.

Quum multi porro, non pietate quadam, ſed turpiſſima ſuperſtitione, impulſi hereditatem miſeris cognatis praeripiunt, iiſque piam, quam vocant, cauſſam praeferendam exiſtimant? Praeclarum profecto eſt, & laude digniſſimum, bona elargiri pauperibus, vel ea ita diſpenſare, vt ad eccleſiam, ſcholas, & miſerabiles perſonas aliqua inde redundet vtilitas. At plerique id eum in finem faciunt, vt oblata aliqua bonorum, ſcelere ſaepe quaeſitorum, parte, tranſigant cum Deo, quem peccatis ſuis offenſum eſſe ſentiunt, eademque opera & cognatis aegre faciant, & gloriolam aliquam poſt fata conſequantur, non minus ſtolidi Romanis, quos DIONYSIVS HALICARNASSENSIS (r) tota ſaepe ſeruitia ſupremis tabulis manumiſiſſe teſtatur, tantum vt liberalitatis laudem poſt mortem ferrent, & in eorum funere eo plures pileati nebulones lecticam ſequerentur. Sic raro admodum contingit, vt vltimae teſtatorum voluntates ex recta ratione, virtutiſque ac honeſtatis ſtudio, & non potius ex odio, liuore, alioque impotente animi impetu, proficiſcantur, nihilque ſapientius dici poſſet, quam quod Belgis ſaepe in ore eſſe audiui:

De zalig will ſterven,
Moet laeten vererven
Aen t' naeſte Bloedt
Syn tydlik Goedt

(p) *l. 4. ff. de inoffic. teſtam.*
(q) Papin. *Sat. Silu. lib. IV.*
(r) Dionyſ. Halic. *Antiqu. Rom. lib. IV. p. 228.*

§. VI.

Hinc aliae gentes testamenta vel exsulare voluerunt ex rebuspub. suis, vel eadem arctis limitibus circumscripserunt, veluti Hebraei.

Quae quum ita sint, nemo mirabitur, gentes plerasque aliter, quam Romanos, philosophatas, testamenta vel plane proscripsisse ex rebuspublicis suis, vel ea admissa arctissimis limitibus circumscripsisse, ne in cuiusuis arbitrio positum esset, legesne de successione intestatorum migrare, an sanguini honorem habere mallet. *Singuli enim*, vt ait PLATO (s), *multa & inter se diuersa, & legibus & viuentium & suis ipsorum moribus contraria statuerent, si quis potestatem daret, ita simpliciter condendi testamentum, vt ratum sit, quodcumque quis disponat, quomodocumque adfectus ad finem vitae, stolidi enim & fracto praediti animo sumus plerique; quum iam morituros nos esse putamus.* Vt auspicium faciamus ab Hebraeis, quorum rempublicam ipse Deus Optimus Maximus constituerat, in vniuerso veteris testamenti codice testamentariae dispositionis nec volam nec vestigium deprehendimus. Profitetur equidem Abraamus (t), se, liberis legitimis destitutum, hereditatem Eleasaro seruo relicturum: sed testamento vel scripto, vel nuncupatiuo id se facturum, non addit. Probabilius itaque est, eum id exsequi voluisse per donationem. Nam & postea, quum ex altera vxore Cethura suscepisset liberos, iis non condito testamento, sed donatione inter viuos de parte bonorum prospexit. (u) Non putamus etiam, quemquam futurum, qui vltimum illud elogium Iacobi (x) patriarchae pro testamento sit habiturus, quum non tam bona ac terras, (quales tum nullas possidebat,) (y) liberis leget, quam futura, quae eorum posteris imminebant, fata diuino actus spiritu canat vt vates. Denique ne IESAIAE (z) quidem verba, quae vulgo de testamentifactione interpretantur; ita comparata sunt, vt ex iis testamentorum vsum apud Hebraeos tuto liceat probare. Quis enim dubitet, quin & alia ratione, quam conditis supremis tabulis, domus potuerit dispensari. Quare non videntur errare, qui, veteres Hebraeos testamenta plane ignorasse, existimant (a). At postea testamentariam etiam successionem admiserunt magistri, sed tot sanctionibus coangustatam, vt a Romanorum institutis toto caelo distare videatur. Primo enim non eum, qui sano corpore est, testamentum condere patiuntur;

(s) Plato *de Legib. lib.* II.
(t) *Genes. XV.* 3.
(u) *Genes. XXV.* 6.
(x) *Genes. XLIX.*
(y) *Act. VII.* 5. *Hebr. XI.* 9. 10.
(z) *Ies. XXXVIII.* 1.
(a) Lael. Mancin. *Collat. Leg. Mos. lib. X. cap. XLVII. n.* 4.

tiuntur ; ſed fatali lectulo adfixum mortique proximum (b). Deinde ea vltima voluntas non pertinet ad bona, voto vel Corbane obſtricta, (quod votum grauiter reprehendit SERVATOR,) (c) quippe quae abſciſſe Deo deberi videbantur. Denique quum a SALOMONE (d) praeclare dictum ſit: *Qui turbat propinquum ſuum, eſt crudelis* : nefas putant, excluſis proximis ab inteſtato heredibus, extraneum inſtituere, ac proinde inculcant principium אין לעקיר הירושה מן היורש ליורשו ולא אדם יכול להוריש למי שאין ראוי *Nemo poteſt alium inſtituere praeter eum, qui ex eis eſt, ad quos hereditas pertinet, nec hereditatem ab herede funditus tollere* (e). Id vnum ergo licebat teſtatori, vt ex pluribus heredibus proximis, veluti pluribus filiis vel fratribus, vnum alterumue inſtituere poſſet, non tamen per modum exheredationis, v. g. *Filius meus exheres eſto inter fratres ſuos* : ſed per modum inſtitutionis, e. g. *Ruben, filius, mihi heres eſto ante omnes filios meos* (f). Id enim vel ideo non iniquum putabant, quod ipſe Deus non quidem excluſionem proximorum heredum, ſed diuiſionem tamen hereditatis inter proximos heredes morientibus conceſſiſſet (g) : quamuis, ſi dicendum, quod res eſt, non adeo bene haec cohaerere videantur, partim, quod nemo hereditatem inter heredes diuidi crediturus ſit, quam vnus totam praeripit, partim quod reipſa parum interſit, verbis quis, an ipſo facto, exſors hereditatis fiat. Ceterum his omnibus rite obſeruatis ratam eſſe vltimam hominis voluntatem exiſtimant magiſtri, adeo vt bona ex ea ad heredem translata perpetuo penes heredem maneant, & ne ex lege quidem agraria, quae, circumacta quadraginta nouem annorum periodo, omnia prioribus dominis eorumue heredibus reſtitui iubet (h), vindicentur. Haec Iudaeorum magiſtri de teſtamentifactione praecipiunt, quae quin noua plane ſint, ex eorum interpretamentis potius, quam iure diuino, profecta, duobus argumentis conſtare arbitramur, primo quod Antipater apud IOSEPHVM (i) neget, teſtamento, quod Herodes in ipſo fere diiugio corporis & animi ſcripſiſſet, rumpi poſſe ſuperius, a ſano & vegeto conditum : altero, quod magiſtri ne vocabulum quidem,

(b) Selden. *de Succeſſ. ad Leg. Hebr. cap. XXIV.*

(c) *Marc. VII.* 11.

(d) *Prou. IX.* 7.

(e) *Piruſch Miſnai ad Baba bathra* apud Selden. *ibid.*

(f) Selden. *ibid. p.* 79.

(g) *Deut.* XXI. 16.

(h) *Leuit. XXV.*

(i) Ioſeph. *Antiq. Iud. lib. XVII. cap. XI.*

quo teſtamentum adpellitent, in lingua Hebraica reperiant, ac proinde illud vocabulo Graeco דייתיקי, id eſt, διαθήκη exprimere cogantur.

§. VII.

Athenienſes.

Idem Athenis contigiſſe animaduertimus. Antiquiſſimis enim temporibus heredes ſui cuique liberi ac cognati erant, nullumque teſtamentum, quippe quod Solonis demum aetate innoteſcere coepit. Teſtem eius rei locupletiſſimum habemus PLVTARCHVM (k), quippe diſerte ſcribentem: Πρότερον οὐκ ἐξῆν, ἀλλ' ἐν τῷ γένει τοῦ τεθνηκότος ἔδει τὰ χρήματα καὶ τὸν οἶκον καταμένειν. *Initio non erat ius* (teſtamentum condere,) *ſed familiae defuncti pecunia & hereditas relinquenda erat.* Enimuero quemadmodum SOLON totam fere veterem DRACONIS legislationem euertit: ita & teſtamenti condendi poteſtatem dedit ciuibus Atticis, ſed limitibus tamen ſatis anguſtis circumſcriptam. Qua de re iterum PLVTARCHVS: ὁ δὲ Σόλων ᾧ βούλεταί τις ἐπιτρέψας, εἰ μὴ παῖδες εἶεν αὐτῷ δοῦναι τὰ αὐτοῦ, φιλίαν τε συγγενείας ἐτίμησε μᾶλλον, καὶ χάριν ἀνάγκης. Καὶ τὰ χρήματα κτήματα τῶν ἐχόντων ἐποίησεν, οὐ μὴν ἀνέδην γε πάλιν, οὐδ' ἁπλῶς τὰς δόσεις ἐφῆκεν, ἀλλ' εἰ μὴ νόσων ἕνεκεν, ἢ φαρμάκων, ἢ δεσμῶν, ἢ ἀνάγκῃ κατασχεθεὶς, ἢ γυναικὶ πειθόμενος. *Hic Solon liberum fecit, non exſtantibus liberis, cui viſum eſſet, ſua donare, amicitiamque propinquitati, & gratiam praetulit neceſſitati, pecuniamque eo ipſo mancipium fecit poſſeſſorum. Nec indefinite tamen citra delectum dare indulſit, ſed, ſi non per morbum, vel medicamentum, vel vinculis, vel vi adſtrictus, vel vxoris adductus eſſet blanditiis.* Ipſa SOLONIS lex integra exſtat apud DEMOSTHENEM (l), ex cuius verbis patet, ſenſum eius ſatis commode expreſſiſſe PLVTARCHVM niſi quod Solon addiderat, non valituras etiam ſupremas tabulas, ὑπὸ τούτων τοῦ παρανόμων, *earum rerum aliqua, quae legibus interdictae ſint*, extortas. Primo itaque teſtari non poterant, quibus eſſent liberi. Hinc ſtatim ſubiicit DEMOSTHENES: τοῦ μὲν νόμου τοίνυν ἀκηκόατε, ὃς οὐκ ἐᾷ διαθήκας διατίθεσθαι, ἐὰν παῖδες ὦσι γνήσιοι. *Legem audiuiſtis, quae teſtamenta condere non ſinit, ſi liberi ſint germani.* Et ISAEVS (m): ὁ νόμος αὐτοῖς ἀποδίδωσι τῷ υἱῷ τὰ τοῦ πατρὸς, καὶ οὐδὲ διαθέσθαι ἐᾷ ὅτῳ ἂν ὦσι παῖδες γνήσιοι. *Lex ipſa ea, quae ſunt patris, permittit filio, & non patitur eum teſtari, cui filii ſunt legitimi.* Quin ne quis forte exiſtimet, filiis tantum, non aeque

(k) Plutarch. *in Solone p.* 90.
(l) Demoſthen. *Orat.* II. *in Steph. p.* 953.
(m) Iſaeus *Orat. V.*

aeque filiabus, prospexisse Solonem: alibi idem ISAEVS (n) scribit: οὔτε γὰρ διαθέσθαι, οὔτε δοῦναι οὐδενὶ οὐδὲν ἔξεστι τῶν ἑαυτοῦ ἄνευ τῶν θυγατέρων, ἐάν τις καταλιπὼν γνησίας τελευτᾷ. *Non enim cuiquam licet aut disponere aut donare sua, inuitis filiabus, si quis legitimas relinquens decesserit.* Id quod deinde ita explicat, patrem, non exstantibus filiis, disponere potuisse suo arbitrio: sin filiae essent superstites, harum consensu opus fuisse, si cui bona relinquere vellet. Itaque recte intellexit SOLON, quod & a PAVLLO (o) nostro obseruatum est, *rationem naturalem, quasi legem quamdam tacitam, liberis parentum hereditatem addicere.* Deinde Solon testamentifactionem negauit, non modo furiosis & mente captis, sed & aegrotantibus, lectulo adfixis, ac confectis senectute, veritus, ne vel

Vis morbi distracta per artus
Turbet, agens animam,

vel ob deuexam aetatem ita iam desipiat testator, vt malignum de agnatis iudicium inferat. Hinc denuo ISAEVS (p): Δοῦναι γὰρ ὁ νόμος οὐδενὶ ἐᾷ τὰ ἑαυτοῦ, ἐὰν ὑπὸ γήρως, ἢ ὑπὸ νόσου παρανοήσῃ. *Non enim lex permittit donare sua, si aut senectute, aut morbo desipiat.* Ex quo tamen loco patet, morbum & senectutem non omnem impedimento fuisse testamenta conditaris, sed eum statum, quo quis prae morbo vel senio desipere videretur. Quum porro venenis magicisque susurris eam vim tribuerent veteres, vt & animum iis ad amorem vel odium inflecti posse existimarent: non mirum profecto est, Solonem & eorum testamenta irrita esse voluisse, quos suspicio sit veneficio ad huiusmodi supremum iudicium perpulsos esse. Denique & vim, & vincula, & ipsas blanditias vxorias abesse iussit Solon, quum eae alias, iure Romano, si minus importunae sint, testamentis non obesse credantur. (q) Itaque limitibus satis angustis circumscripta apud Athenienses fuit testamentifactio, nec parum falluntur, qui Atticae originis esse existimant illud πολυθρύλητον: PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO.

§. VIII.

Progredimur ad Lacedaemonios, apud quos eadem testamentifactionis fata fuerunt, ac apud Athenienses, nisi quod vbi illa semel inoleuit, multo plus libertatis indultum est ciuibus, quam Athe-

Lacedaemonii.

(n) Idem *Orat.* II.
(o) *l. 7. ff. de bonis damnat.*
(p) Isaeus *Orat.* III.
(q) *l. vlt. ff. si quis aliquem test. prohib. l. 70. ff. de hered. inst.*

Athenis, adeo vt & ſuos quiſque liberos exheredes pro lubitu ſcriberet. Hinc ſummus prudentiae ciuilis auctor, ARISTOTELES, (r) Spartanorum expendens inſtituta & rempublicam, id vel maxime reprehenſione dignum exiſtimat, quod, quum ſortes, ſeu agri portiones, ciuibus ſingulis a rèpublica attributas, penes familias manere voluerit Lycurgus, ac proinde earum alienationem lege prohibuerit, libera tamen ciuibus conceſſa ſit facultas teſtandi, ſorteſque illas pro lubitu transferendi in alios. Τοῦτο δὲ, inquit, καὶ διὰ τῶν νόμων τέτακται φαύλως, ὠνεῖσθαι μὲν γὰρ ἢ πωλεῖν τὴν ὑπάρχουσαν, ἐποίησεν οὐ καλὸν, ὀρθῶς ποιήσας· διδόναι δὲ καὶ καταλείπειν ἐξουσίαν δέδωκε τοῖς βουλομένοις· καί τοι ταὐτὸ συμβαίνειν ἀναγκαῖον ἐκείνως τε καὶ οὕτως. *Hoc autem etiam legibus conſtitutum eſt perperam. Fecit enim lator legis* (Lycurgus,) *vt patrimonium aut ſuum vendere, aut alienum emere, haberetur non honeſtum : atque hoc recte. Donandi autem & teſtamento relinquendi poteſtatem licentiamque permiſit iis, qui vellent. Atqui idem euenire neceſſe eſt & hoc & illo modo.* Enimuero hoc non eſt ex LYCVRGI inſtitutis, qui quum auri argentique vſum, veluti omnium ſcelerum materiam, ſuſtuliſſet, eoque loco eſſe voluiſſet ciuium ſuorum fortunas, vt virtute potius ac laborum tolerantia, quam opibus excellerent (s), nihil illis minus, quam teſtandi de rebus ſuis licentiam permittendam cenſuit. Aſt quum iam Spartani, deſerta ſeueriore Lycurgi diſciplina, non gradu, ſed praecipiti curſu a virtute deſciſcere, & ad vitia tranſcurrere coepiſſent : tum demum hanc teſtandi licentiam lege lata inuexit Epitadeus ephorus, vir factioſus, & acerbis moribus, qui ſimultate ſibi cum filio exorta rhetram, teſte PLVTARCHO (t), *promulgauit, ius vt cuique eſſet, hereditatem ſuam & ſortem cuicumque vellet, inter viuos donandi, & relinquendi teſtamento.* Quae lex quibus malis turbiſque deinde inuoluerit rempublicam, idem PLVTARCHVS fuſius narrat, idque vnuſquiſque, vel a mediocri prudentia inſtructus, praeſagire facile potuiſſet, quum lex illa primis Lycurgi inſtitutis quam maxime eſſet aduerſa, quin ea deſtrueret in ſolidum, adeoque & ipſam rem publicam non poſſet non eadem inuoluere ruina. De reliquis Graeciae ciuitatibus non eſt, quod multa addamus, quum iam pridem fere vbique recepta fuerit teſtamentifactio, vt ſcribere non dubitet ISOCRATES (tt) : Νόμος τοῖς διαθήκαις βοηθῶν δοκεῖ τοῖς Ἕλλησι

(r) Ariſtot. *Polit. lib.* II. *cap.* IX.

(s) Iuſtin. *Hiſtor. lib.* III. *cap.* II. & III.

(t) Plutarch. *in Agid. & Cleom. p.* 797.

(tt) Iſocr. *in Aeginet. p.* 778.

Ἕλλησι καλῶς κεῖσθαι, τεκμήριον δὲ μέγιστον· περὶ μὲν γὰρ ἄλλων διαφέρονται, περὶ τούτου πάντες ταὐτὰ γινώσκουσι. *Lex graecis omnibus probata testamentis suffragatur : cuius rei maximum illud argumentum est, quod, quum aliis de rebus dissentiant, de hoc statuunt idem omnes.*

§. IX.

Germani.

Non iam vacat aliarum gentium mores expendere ; alioquin enim dispiciendum etiam esset de Aegyptiis, quos populis, qui testamenta ignorarint, accensere videmus IO. SCHILTERVM (u), quamuis auctorem suum, vnde haec hauserit, non nominantem. Quare de GERMANIS tantum quaedam addimus, de quibus TACITVS (x) : *Heredes*, inquit, *successoresque sui cuique liberi*, NVLLVM TESTAMENTVM. Hunc locum, dici non potest, quam varie interpretati sint viri docti, aliis non ipsa testamenta, sed vel nimia ac misera diligentia condita, apud Germanos exsulasse existimantibus (y), aliis tum demum ea Germanis in vsu fuisse, negantibus, si liberi, aut cognati exstarent : quam sententiam non sine adparatu defendit STRYKIVS (z). Praeterquam enim quod eum sensum verba TACITI ferre videntur, difficillimum creditu videtur viro doctissimo, Germanos solos a communi gentium vsu recessisse, tamque barbare fuisse stupidos, vt ne deficientibus quidem liberis & cognatis bona supremo iudicio in alios transferre, sed ea veluti in medio posita cuiusuis rapinae relinquere voluissent. Quin fide LEHMANNI (a) refert, Carolum M. victorem Germanis, difficili bello perdomitis, testamentifactionem ademisse ; restitutam postea beneficio Ludouici Pii. Ex quo consequi putat, vt & antea eos modum aliquem testandi in vsu habuisse, fatendum sit, quamuis ille cum Romana ista ac sollemni testamentifactione nihil omnino commune habuisse videatur. Sed non videntur tanti esse hae rationes, vt ideo vadimonium deserendum censeamus. Non negat TACITVS, sollemnia tantum vel scripta testamenta Germanos ignorasse : sed nullum ibi testamentum fuisse, contendit. Nec sequitur sane, vt, dum suos cuique liberos & cognatos heredes fuisse ait, iis non exstantibus, testamenta in vsu fuisse fateatur. Neque etiam quisquam facile concedet, communem gentibus omnibus fuisse testamentorum vsum, neque barbarae

(u) Schilt. *Exercit. XIV.* §. III.

(x) Tacit. *de Morib. Germ. cap.* XX.

(y) Marqu. Freher. *de Tutel. Elect.* p. 415.

(z) *De success. ab intest. Diss. VIII. cap.* I. §. II. III.

(a) Lehmann. *Chron. Spir. lib.* II. *cap. XX. p.* 98.

barae ſtupiditatis argumentum ſatis idoneum ſunt leges & mores; quibus illa teſtandi facultas morientibus adimitur, quum ipſe laudatiſſimus STRYKIVS alibi (b) fateatur, ſatis beatas fuiſſe reſpublicas, quae illam litium innumerarum materiam penitus ſublatam voluerint, nulloſque vlli heredes eſſe permiſerint, quam legitimos. Accedit, quod ſi vel maxime non exſtet teſtamentum, non tamen ideo verendum ſit, ne hereditas, nullo ſuperſtite cognato, veluti pro derelicto habita cuiuis occupanti pateat, quum donationibus, traditionibus, pactiſque ſucceſſorem ſibi nominare legibus patriis non prohiberentur. Quod ad poſtremum attinet argumentum, teſtamentifactionem Germanis a Carolo M. ademtam, & a Ludouico Pio reſtitutam eſſe, non ſcripſiſſet vir doctiſſimus, ſi ſcriptores eiuſdem aetatis, quam LEHMANNVM & PAVLLVM AEMILIVM, conſulere maluiſſet. Totius enim rei fundus eſt locus veteris auctoris, qui VITAM LVDOVICI PII (c) reliquit. Is enim non quidem de vniuerſis Germanis, ſed de Saxonibus & Friſiis, ob reſumta ſaepius arma in Galliam deportatis, ita ſcribit: *Quo tempore Saxonibus atque Friſonibus* IVS PATERNAE HEREDITATIS, *quod ſub patre ob perfidiam legaliter perdiderant*, *imperatoria clementia reſtituit.* Non ergo teſtamentifactio ademta fuerat his gentibus, ſed *ius paternae haereditatis*, id eſt bona auita, quae antea fiſco ob eorum perfidiam fuerant adiudicata, id quod & inde facile intelligitur, quod idem auctor refert, miram illam Ludouici Pii benignitatem multorum incurriſſe reprehenſionem, exiſtimantium, gentibus illis, rerum nouarum ſtudioſiſſimis, ſubtrahi potius perfidiae inſtrumenta, quam vltro ſubminiſtrari oportere. Quid vero periculi, quaeſo, inde imminuiſſet, ſi miſeris hominibus, omnique facultate paterna ſpoliatis, liberam tantum permiſiſſet teſtandi facultatem? Quare tam certum eſſe arbitramur, quam quod certiſſimum, Germanos TACITI temporibus teſtamenta plane ignoraſſe. *Neque adparet*, vt recte inquit PVFENDORFFIVS (d), *quare tantopere teſtamenta deſiderare debuerit gens, theſauros tunc cumulare neſcia, & paupere ſupellectile contenta, cui ex ſegete, pecore & venatu vix amplius quaerebatur, quam quod victui quotidiano, eique ſimplici, ſufficeret*: maxime quum leges & ſucceſſores deſignaſſent, & non ita clauſiſſent poſſeſſorum liberalitatem, vt his in promtu non eſſet modus, ſibi inter viuos de ſucceſſore proſpiciendi.

§. X.

(b) Stryk. *Cautel. Teſtam. cap.* I. §. *VIII.*
(c) Vita Ludou. Pii *ad an. DCCCXIV.*
(d) Pufendorff. *de Iure Nat. & gent. lib. IV. cap.* XI. §. *XVIII.*

§. X.

Quando testamenta in Germania condi coeperint?

Equidem fatendum eſt, non tam diligentem maioribus noſtris manſiſſe moris iſtius patrii cuſtodiam, vt & poſteris plane ignota fuerint teſtamenta : ſed ſi tamen dicendum, quod res eſt, non tam omnes Germani, quam illi, qui a ſaeculo quarto ſe in prouincias Romanorum infuderant, teſtamentifactionem, exemplo Romanorum, admiſerunt, vel potius eam in prouinciis, quas occuparant, iam receptam retinuerunt. Hinc eius mentionem paſſim faciunt leges WISIGOTHORVM (e), OSTROGOTHORVM (f), BVRGVNDIONVM (g), quin & in monimentis Francicis varia exſtant prouincialium teſtamenta, veluti apud MARCVLFVM (h), ceteroſque FORMVLARVM SCRIPTORES (i), GREGORIVM TVRONENSEM (k), & alios, qui inter chartas veteres varia etiam teſtamenta e ſaeculo quinto & ſequentibus protulerunt. Sed ſero admodum ea teſtandi conſuetudo penetrauit in Germaniam magnam, nec ibi teſtatos deceſſiſſe reperimus alios, quam principes, quamuis & hi mortis magis cauſſa res quaſdam ſingulares donare, quam de vniuerſis bonis diſponere, ſolerent. Talia ſane fuiſſe dixeris teſtamenta HENRICI Aucupis apud WITICHINDVM CORBEIENSEM, (l) Ottonis IV. Imp. apud MEIBOMIVM (m), aliaque, quorum paſſim veſtigia exſtant in antiquitatibus Germanicis. Inter priuatos ignota fere fuiſſe teſtamenta, vel id argumento eſt, quod quum in Brabantia iam ſaeculo XIII. (mm) in Friſia ſaeculo XIV. (n) in vſu fuerint, nuſquam eorum mentionem faciant LEGES SAXONICAE, ſed quaedam iis ſanciantur, quae facultati teſtandi plane aduerſantur, qualia ſunt illa in IVRE WEICHBILDICO (nn): *Kein Mann aber, noch kein Weib, mögen im Siechbette ihres Gutes nichts vergeben, das über fünff Schilling werth ſey, ohne der Erben Vhrlaub, noch auch ein Weib, ohne ihres Mannes Vhrlaub.* Quibus gemina etiam occurrunt in IVRE PROVINCIALI (o), ideo inter articulos reprobatos relata a GREGORIO PAPA (p), quippe *erronea,*

(e) *Lex Wiſigoth. lib.* II. *tit. V.* §. *XII. ſequ.*
(f) *Edict. Theodorici* §. *XXVIII.*
(g) *Lex Burgund. tit. XLIII.*
(h) Marculf. *Form. lib.* II. *cap.* XII. *ſequ. & Adpend. cap. LII.*
(i) *Formul. Lindenbrog. cap. LXXII.*
(k) Greg. Turon. *Hiſt. lib. VI. cap. XXXVI. lib. VII. cap. VII. lib. X. cap. XII. & XXIX.*
(l) Witichind. *lib. I. extr.*
(m) Meibom. *in Apolog. pro Ottone IV. p.* 148. *Tomo III.*
(mm) Mir. *Dipl. Belg. lib. I. cap. LXXXII.*
(n) *Leg. Conn. Opſtalbom.* §. *XV.*
(nn) *Ius Weichb. art. LXV.*
(o) *Ius prou. Sax. lib. I. art. LII.*
(p) *Bulla Gregorii Papae poſt Spec. Sax. art. XIV.*

nea, vt Papa loquitur, *in quantum eleemoſynas, teſtamenta, & alia pia opera reſpiciunt*. Itaque medio illo aeuo paene extra vſum erant teſtamenta, &, quamuis nihil reliqui facerent epiſcopi & clerici, vt eiuſmodi ſuprema iudicia morientibus ſuaderent, quippe in rem ſuam vel maxime futura: vix tamen tam dociles experti ſunt Germanos, vt de vniuerſitate bonorum teſtamenta conderent, quamuis, vti Langobardi loquuntur (q), plerumque *indicarent pro anima*, & morientes aliquid donarent caelitibus, vt animae igne purgatorio vſtulandae inducias quaſdam impetrarent. Vocabantur huiuſmodi codicilli *Seelen-Geräthe*, vel *Seelen Geſchäffte*, eaeque donationes medio aeuo tam videbantur neceſſariae, vt, ſi quem mors inteſtatum oppreſſiſſet, etiam a legitimis eius heredibus deberentur, ceu ex SPECVLO SVEVICO (r) pluribus demonſtrauit IO. SCHILTERVS (s). Itaque idem tunc de vniuerſa Germania dici potuit, quod de Dania teſtatur INNOCENTIVS Papa III. (t) *eam nimirum quantum ad ea quae ius fori contingant, conſuetudinibus ſuis & inſtitutionibus principum ſuorum omnino rectam eſſe, nullumque habuiſſe teſtamentorum vſum, qui alibi in vltimis decedentium voluntatibus ſecundum legalem obſeruantiam cuſtodiebatur*.

§. XI.

Quaedam Germanicae originis gentes vel ſero, vel plane non, admiſerunt teſtamenta.

Quum ius Romanum paullatim in fora ac tribunalia Germaniae penetraret: teſtandi quoque libertatem mirifice hominibus placuiſſe, nemo mirabitur. Et tamen eam non ſemel ſimulque, ſed alibi tardius, alibi plane non admiſſam eſſe, nouimus: Sane VDALR. ZASII (u) temporibus tam rarae in ſuperiore ſaltim Germania erant ſupremae tabulae, vt ipſe *teſtamentorum vſum apud mediae plebis Germanos inſolentem eſſe, ſeque numquam vidiſſe*, ſcribat. Multo tardius, id eſt, anno demum MDCXVI. Nouiomagi ciuibus publica lege permiſſam eſſe teſtamenti factionem, memoriae prodidit FRIDR. A SANDE (x). In reliqua Geldria, quae prouinciis foedere συσηματικῷ vnitis acceſſit, teſtamentorum & hodie nullum vſum eſſe, praeter laudatum SANDIVM teſtatur IO. ISAACVS PONTANVS (y), & PETR. BVSIVS (z), quorum iſte patriae hanc mentem mirifice gratulatur, eamque paene ſolam hoc inſtituto viam reperiſſe putat, qua

(q) *II. Feud.* 9. §. *I.*
(r) Ius Sueu. *Cap. IV.*
(s) Schilter. *Exerc. XI.* §. 25.
(t) *Cap.* 2. *X. de conſuet.*
(u) Zaſ. *Reſponſ. Lib. I. reſp. III. n.* 76.
(x) Fr. a Sande *Deſcript. Gelr. p.* 147.
(y) Pontan. *Hiſt. Gelr. Lib. I. p.* 47.
(z) Buſ. *ad l.* 1. *ff. qui teſtam. cond. poſſ. n.* 7.

qua calumniae pleraeque forenses in exsilium ire cogerentur. *Non itaque hic*, inquit, *atteruntur subditorum bona litibus de testamentorum internis vel externis vitiis, vel suorum heredum de inofficioso testamento ac praeteritione liberorum non emancipatorum querelis, nec controuersiis de fideicommissis, vnde passim alibi patronis forensibus est opima messis.* Quaestionem equidem ea occasione mouet BVSIVS, an valeant huiusmodi statuta vel consuetudines, quibus ciuibus testandi facultate interdicatur? eiusque quaestionis definitionem pendere existimat ab altera, iurisne naturae gentiumque primaeui illa sit, an positiui? ac demum, quum posterius ipsi videatur verosimilius, merito inde colligit, rata esse eius generis statuta, eaque iniquitatis coargui a nemine posse. At nos Domitianam hanc quaestionem dixerimus, si vel maxime, testamenta ex iure naturali & gentium primum permanasse, fingas. Quum enim sic quoque iuri non praeceptiuo, sed tantum permissiuo, ceu vocant, tribui possit, ea autem, quae ius illud sempiternum permittit, legibus ciuilibus coangustari posse, nemo dubitet (a): nihil omnino impedire arbitramur, quo minus huiusmodi statuta ac mores valerent, si vel maxime daremus, quod dare tamen non possumus, testamenta ipsi iuri naturae ac gentium originem debere.

§. XII.

Quaedam eam facultatem restringunt. Quot modis id fiat?

Quamuis vero non vbique mores maiorum tanta religione sequuti sint posteri, sed vbi ius Romanum semel ciuitate donatum est, idem fere plerisque locis contigerit, quod conqueritur FRANC. HOTOMANVS (b), *vt materia testamentaria esset fons & nutricula maximae litium partis, captionumque, quae istic fieri solent, vbi ius ciuile viget:* non tamen omnes Germani testamentifactionem Romanam ita admiserunt, vt libertatem omnibus darent constituendi de bonis suis per vltimam voluntatem, sed eam licentiam variis limitibus, ex prisco iure patrio fere desumtis, prudenter circumscripserunt, adeo, vt in quibusdam Germaniae prouinciis ac ciuitatibus nihil minus valeat, quam carmen illud decemuirale: PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO. Id vero quatuor potissimum modis fieri animaduertimus. *Primo* enim alicubi non omnes personae suo arbitrio, & quandocumque collibitum est, testamenta condunt. *Deinde* quibusdam locis non de omnibus quisque bonis suis disponere potest. *Tum porro* leges quaedam non quosuis heredes institui patiuntur. *Denique* alibi certus

 testan-

(a) *l. 6. pr. ff. de iust. & iur.* (b) Hotoman. *in Antitribon. Cap. VI. p. 30.*

testandi modus ab eo, quem leges Romanae inculcant, diuersissimus, praescribitur, quo non obseruato irritum habetur supremum iudicium, quantumuis de enixa testatoris voluntate constet. Quae omnia ex iure Germanorum statutario gentiumque Germanicae originis legibus, illustrare animus est. Quamuis enim non dubitemus, quin plura eius generis proferri possent ab iis, quibus maior eiusmodi legum adparatus ad manus est: tamen, quum id fortunae magis sit, quam ingenii, vel paucis exemplis rem illustrare, eaque cum iure Romano comparare suffecerit, maxime quum nec instituti ratio, nec temporis angustiae, singula fusius persequi nos, patiantur.

§. XIII.

Non omnes promiscue in Germania testantur. Alicubi requiritur concessio Principis.

Quod ad personas, quae testamenta condere possunt, adtinet, sunt sane leges & statuta, quae ciues vel generatim, vel certis saltim casibus non nisi Principis indulgentia de rebus suis vltima voluntate constituere patiuntur. Retulit sane DN. PRAESES, ex Iutia & Ducatu Slesuicensi sibi aliquoties oblata esse acta priuata, ex quibus didicerit, facultatem testandi de rebus suis ciues a potentissimo Danorum Rege impetrasse, & in ipso tabularum exordio professos esse, se, facta sibi a Rege potestate, testamenta condidisse. Et quamuis ex iisdem actis constiterit, FRIDERICVM Regem die XXI. Ianuar. MDCCVII. patriae illi consuetudini derogasse eatenus, vt omnibus orbis ius esset, in coniugum superstitum commodum de bonis suis disponendi: non tamen dubitandum arbitramur, quin ad alias species proferenda non sit illa optimi Principis indulgentia. Simile quid obseruatur in Belgio, saltim si quis de bonis, alteri nexu clientelari obstrictis, supremas tabulas velit scribere. Quamuis enim, vti FRANC. ZYPAEVS (c) docet, *in Brabantia liberrima sit dispositio, & arbitrium rerum suarum, inter viuos & per testamentum, adeo vt vi vsus etiam feuda, nec domino, nec agnato consentiente, alienet: testamento tamen de feudo, indulgente duntaxat Principe, disponere fas est.* In Geldria ne de allodio quidem testamenta valere, supra vidimus. Multo minus itaque ea valere super feudis, facile intelligitur. Et tamen prouinciae ordines anno MDC. teste FRID. A SANDE (d), decreuerunt, *vti quisque de suis feudis inter liberos vel collaterales disposuerit*, ACCEDENTE SVPERIORIS, *vel* PROXIME INFERIORIS DOMINI *consensu, ita ius fore.* Id quod & in Brabantia, Flandria,

(c) Zypaeus *Notit. Iur. Belg. p.* 182.
(d) Fridr. a Sande *de Feud. Geldr. Tract. II. Cap. II. §.* 4.

dria, Hollandia, ditione Traiectensi, & in plerisque aliis Belgii partibus, obtinere, scribit, quamuis CORN. NEOSTADIVS (e) scribat, & rei iudicatae auctoritate probet, in Hollandia, si quis de subfeudo testari velit, domini subalterni auctoritatem non sufficere, & Principis vel Ordinum consensum requiri contendat, & de Flandria ZYPAEVS (f) testetur, *ibi de feudo testaturis non aeque obuiam esse veniam Principis.* Quod tamen in eam partem accipimus, posse quidem ibi de suo quemque feudo testamento disponere cum consensu principis, sed eum consensum impetratu difficiliorem esse, quam in aliis prouinciis. In omnibus vero his prouinciis id vel maxime notatu dignum est, quod non domini duntaxat, vel agnatorum, quorum in primis interest, feuda testamentaria dispositione in extraneos non deuolui, sed Principis consensus requiritur. Quae caussa nos etiam mouit, vt hanc consuetudinem hic omittendam non existimaremus, vbi de testamentifactione, alicubi sine indulgentia Principis illicita, agimus.

§. XIV.

Comparatio iuris germanici cum Romano.

Haec quidem non parum discrepare a iurisprudentiae Romanae nouae principiis facile vnusquisque animaduertit: ast tanto propius accedunt ad antiquum ius Quiritium, quod ante decemuiros Romae viguit. Tunc enim non priuata auctoritate, sed in comitiis calatis, magistratu populum iure rogante, populoque iure sciscente, testamenta condita esse, iam supra vidimus (ff). Nemo itaque tum testabatur, nisi auspiciis eius, quem penes tum τὸ κύριον erat in republica, id est, populi Romani: nec validum erat testamentum, nisi populi suffragiis confectum. Perlatis legibus XII. Tabularum, priuati quidem arbitrii esse coepit testamentifactio: at ii tamen, qui legis componebant actiones, id dabant operam, vt ius vetus nouis etiam ritibus quodammodo adumbraretur. Hinc testamento per aes & libram praeter libripendem & antestatum adhibendi erant quinque testes, ciues Romani, quibuscum erat testamentifactio (g). Eos vero quinque testes totidem ciuium Romanorum classes, quae centuriatim suffragia ferebant, (sextae enim, ad quam proletarii & capite censi referebantur, nullam Romae habitam esse rationem, aliunde constat,) (h) re-

 prae-

(e) Neostad. *Obseru. Feud. Dec. I. obs. I. p. 35.*
(f) Zypæus *ibid.*
(ff) §. 1. *Inst. de test. ordin.*
(g) *d.* §. 1. *&* Vlpian. *Tit. XX.* §. 1. *& VIII.*
(h) Meurs. *Crit. Arnob. Lib. II. Cap. XVI.*

praesentasse, recte viderunt OB. GIPHANIVS (i) & REIN. BACHOVIVS (k), idque vel inde patet, quod ideo testes idonei, quibuscum erat testamentifactio, CLASSICI vocari solerent, quasi vni ex quinque classibus adscripti. Vnde FESTVS (l): *Classici testes dicebantur, qui signandis testamentis adhibebantur.* Sunt equidem, quae huic sententiae obuertit vir doctissimus, ARN. VINNIVS (m): sed iis & VLR. HVBERVS (n) abunde satisfecit, & DN. PRAESES (o) quaedam non vulgaria reposuit. Ceterum ex eo ritu, quod quinque illi testes populum Romanum repraesentarent, reddi potest ratio, cur scripserit PAPINIANVS (p): *Testamenti factio non priuati, sed* PVBLICI IVRIS *est*, curque P. FALCIDIVS (q), quod testamento relinquitur, IVRE PVBLICO *dari legari*, dixerit. Non enim satisfacit ratio, a CVIACIO reddita, quod nimirum ius publicum seu leges ciuibus facultatem testandi indulserint. Nam eaedem etiam dederunt ius contractuum & connubiorum, & nusquam tamen, quod meminerimus, contractus & nuptiae dicuntur iuris publici. Vera itaque ratio potius a ritu illo testandi vetere est repetenda. Quum enim olim in comitiis instituendus esset heres: *testamentifactio* vere *non priuati, sed publici iuris erat*: idque principium & postea non videbatur abiiciendum, quum iam liberrima ciuibus potestas testandi data esset, quia quinque testes populum Romanum repraesentare videbantur. Enimuero si quis rei veritatem, quam illam fictionis nubem, amplecti malit, ei omnino fatendum erit, non publici, sed privati arbitrii iurisque fuisse testamentifactionem ciuium, praeterquam surdorum & mutorum, de quo AEMIL. MACER (r): *Si mutus*, inquit, *aut surdus, vt liceret sibi testamentum facere, a Principe impetrauerit, valet testamentum.* Quamuis & hoc a IVSTINIANO (s) mutatum esse, nemo ignoret, & proinde principis indulgentia eo demum casu opus esse videatur, si mutus recte quidem exaudiat, at scribendi tamen sit imperitus, adeoque non litteris, sed aliis adhibitis signis, vltimam voluntatem velit significare (t). Itaque, quod apud Romanos dicis caussa adfirmabant iure-

(i) Ob. Giphan, *ad* §. *i. Inst. de testam. ord.*

(k) Bachou. *ad Treutl. Vol. II. Disp. X. thes. V. litt. A.*

(l) Fest. *in Classici p. XXXV.*

(m) *Vinn. ad* §. 2. *Inst. de test. ord. n.* 1.

(n) Vlr. Huber. *Digress. Part. I. Lib. IV. cap. XXXII.* §. *II. & III. p.* 420.

(o) *In Addition. ad Vinn. ibid.*

(p) *l. 3. ff. qui test. cond.*

(q) *l. 1. pr. ff. ad L. Falcid.*

(r) *l. 7. ff. qui test. fac. poss.*

(s) *l. 10. C. eod.*

(t) Stryk. *Caut. Test. Cap. IV.* §. *XXXIII.*

iureconſulti, teſtamentifactionem eſſe iuris publici : id vere dici poteſt iis locis, vbi non niſi permittente Principe teſtamenta iure conduntur, vel ſaltim de certo bonorum genere, eo inconſulto, nihil recte conſtituitur.

§. XV.

Alibi teſtari non poſſunt lectulo adfixi.

Quum porro pleraeque gentes teſtamenta qualecumque mortalitatis ſolatium eſſe exiſtimarent, & proinde ea teſtandi libertas vel maxime deberi videretur iis, qui lectulo fatali decumbentes, mox ſe rebus humanis exceſſuros, cogitarent : hic quoque multo aliter philoſophari videmus Germanos quoſdam, qui ſubſiſtere non patiuntur teſtamenta aegrotantium, ſed ea integra adhuc ſanitate, ac vegeto corpore, fieri prudenter iubent. Sic IVRE PROVINCIALI Friſiae orientalis (u) cautum eſt : *So lange ein menſch geſund vnd mechtig is, mag he ſyn Guht geven, weme he will, buten der Erfgenamen wille.* Et capite inſequente : *De man, de op ſyn Kranckbedde ligt, de mag nicht mehr vergeuen buten de Erfgenamen willen, dann den billigen und den Herren ein Engelſch Marck.* Denique interiectis plurimis (x) : *Wann einer vp ſyn Kranckbedde oder laſte ligt, ſo mag he ſyn Guht im Teſtament ſynen Erfgenemen nicht onteruen.* Et quamuis pragmaticos quoſdam ibi dubitaſſe ſciamus, an non haec iuris patrii diſpoſitio, recepto iure ciuili, iam pridem in exſilium acta ſit : retulit tamen DN. PRAESES, non modo illuſtrem ICtorum ordinem in hac academia nuper admodum eam normam in concipienda ſententia eſſe ſequutum, ſed & in iiſdem actis adductam eſſe ſpeciem, ex qua conſtabat, teſtamentum, quod *Hilken Amels*, morti iam proxima, condiderat, ante aliquot annos non modo in iudicio Dornumenſi, ſed & in ſupremo dicaſterio, adeoque per omnes inſtantias, a cognatis reſciſſum eſſe. Equidem coniugibus eodem IVRE PROVINCIALI (y) permittitur, etiam lectulo adfixis, vt bona ſua ſeparaturi coram parocho & aliquot teſtibus vltimam voluntatem enuncient, at non aliter tamen valituram, quam ſi ratam eam habuerint heredes. En enim verba, a viro etiam conſultiſſimo, ENGELBERTO KETTLERO (z), laudata : *So ein Mann vp ſyn Kranckedde beſald, vnd alsden beede Ehelude vor öhrem Prieſter vnd gude Lueden von öhre Guederen eine Scheidung macken, ſo ſall dat alſo blyuen. Syn auerſt de Erffgenaemen dar nit met tho freden,*

(u) *Ius prov. Oſtfriſ. Lib. II. Cap.* 172.
(x) *Ibid. Cap.* 197.
(y) *Ibid. Lib. II. art.* 211.
(z) Kettler *Deciſ. Oſtfriſ. Cent. I. deciſ. XXIV. n.* 32.

den, so macken se wedderung öhrer beyden Guederen, so gut als die wehren, do thosamen quemen, vnd deelen dan bathe vnd schade tho hope. Dat is Landrecht vnd steit in Pennings-Sculd. Simile quid apud Cliuenses & Colonienses inter rusticos, qui possident praedia, Koofs-Güder dicta, nec non in prouincia Gröningensi Omlandica, obseruari testantur FELTMANNVS (a) & A. A. PAGENSTECHERVS (b) eoque pertinent, quae ex NAVTAE schedis adfert HVBERVS (c): *Non licet Groningae puberibus infra XX. annos, nec tempore morbi fatalis, neque de bonis hereditariis vltra partem dimidiam testari.* Sed & IVRE COLONIENSI (cc) sancitur: *So wer einig sein Erbe oder Erb-Renthen binnen der alten Mauren in unser Stadt, vnd auch in Ausburger-und Nieder-Gericht gelegen, durch Testament oder Vermâchtniss vergeben oder besetzen wolte, der soll vngehalten und vngeleitet 7 Fuss lang gehen, als das von Alters gewöhnlich gewest ist, es wâre dann, dass er einige kânntliche Lâhmde hâtte, darum er mit seinem Fuss nicht gahn kunte, sonder Argelist.* Iniquum itaque visum est Germanis, iam demum de morte cogitare homines, vbi iam agant animam, & bona sua veluti noxae dare heredibus extraneis, quando iam ipsi illis frui nequeant: ac proinde testamenta, aegre admissa, non nisi a sanis & corpore vegetis condi permiserunt, vt non iam pro derelictis bona sua habere, quam sano iudicio, & adhibita in consilium ratione, ea alteri destinare viderentur.

§. XVI.

An id iuri communi & Germanico consentaneum?

Hic non possumus non profecto mirari tam diuersa gentium instituta, diuersasque, quas sequutae sunt, rationes. Hebraeorum enim magistros sanorum: Athenienses aegrotantium testamenta improbasse vidimus. Illos, quia serio agi videntur, quae imminente morte aguntur; hos, quia parum prudenter fieri solent, quae fiunt ab aegrotantibus, ita sanxisse verosimile est: Solent enim per morbos incidere alienationes mentis, quae sensum & intelligentiam turbant, & tunc fere contingit, quod vel in aliis, vel in seipso, animaduertit LVCRETIVS (d):

> *Quin etiam morbis in corporis avius 'errat*
> *Sæpe animus: dementit enim, deliraque fatur,*

Inter-

(a) Feltmann *ad tit. Inst. quib. non est perm. fac. test. & de Iure in re Cap. V.*

(b) Pagenstech. *Aphorism. Iur. ad Inst. Lib. II. Tit. XII. §. 98. p. 166.*

(c) Huber. *Præl. ad Pand. l. 3. p. 27.*

(cc) *Ius Colon. tit. von Testamenten und Vermâchtnisse.*

(d) *Lucret. de Rer. nat. Lib.* III. *v.* 464.

Interdumque graui lethargo fertur in altum,
Aeternumque soporem, oculis vultuque cadenti:
Vnde neque exaudit voces, nec noscere vultus
Illorum potis est, ad vitam qui reuocantes,
Circumstant, lacrymis rorantes ora genasque.
Quare animum quoque dissolui, fateare necesse est,
Quandoquidem penetrant in eum contagia morbi.

Romani, neutram sequuti rationem, & eos, qui iam rebus humanis valedicturi videntur, modo mens nondum loco emota esset, recte testari, statuebant, & *mente* tantum *in aduersa valetudine captos eo tempore testamentum iure facere*, *negabant* (dd), quod *integritas mentis*, *non sanitas corporis eius temporis*, *quo testamentum facit*, in testatore *exigeretur* (e). Obseruasse sane videntur, corpus aliquando, vi morbi oppressum, sensim tabescere, feruido adhuc & compote mentis pectore, vti eleganter loquitur iureconsultus eximius, CAR. HANNIB. FABROTVS (f). Sed id rarius contingere, & plerumque *vitium corporis vsque ad animum peruenire*, *eumque vitiare*, ipsi iuris auctores fatentur (g). Quare nemini mirum videbitur, Germanos ex his, quae forte vno aliquo casu accidere possunt, iura non duxisse constituenda (h), ac proinde morbo confectis veluti bonis interdicere maluisse, ne animo fatiscente potius, quam integro iudicio, verba suprema effutisse viderentur. Nimirum ne inter viuos quidem quidquam sine consensu heredum alienari patiebantur, nisi & sano vegetoque corpore esset dominus, & edito virium specimine, ostendisset, nondum sibi euenisse, quod de senibus canit LVCRETIVS (i), quibus

Iam validis quassatum est viribus aeui
Corpus, & obtusis ceciderunt viribus artus,
Claudicat ingenium, delirat linguaque mensque.

Sic IVRE PROVINCIALI SAXONICO (k) cautum legimus, vt nemini ius sit fundos suos sine heredum consensu, & extra acta vlli tradere, traditos vero heredes perinde, ac si mortuus esset donator, iure vindicare possint. Mobiles autem res donare posse vnumquemque, statuitur, *allein dass er sich also vermöge*, *dass er begürt mit einem Schwerdt*, *vnd mit einem Schild auf ein Ross kom-*

(dd) Pauli *Recept. Sentent. Lib.* III. *tit. IV*. §. 11. *l.* 17. *ff. qui test. fac. poss.*
(e) *l.* 2. *ff. eod. l.* 3. *C. eod.*
(f) Fabrot. *Exerc. IV. in Thesaur. Iur. ciu. Tom.* III. *p.* 1185.
(g) *l.* 1. §. 9. *ff. de Aedil. edict.*
(h) *l.* 4. *ff. de legib.*
(i) *Lucret. Lib.* III. *v.* 452.
(k) *Ius Prouinc. Sax. Lib. I. art. LII.*

men mög, von einem Stein oder Stock, einer Daumellen hoch, ohn Hulff, als daſs man ihm das Roſs und den Stegreiff halte. Wenn er das nicht thun mag, ſo mag er ſein Gut weder vergeben, noch verlaſſen, noch geleihen, dadurch ers iemand entfremde, der es wartent wäre, nach ſeinem Tode. Haec gloſſatores recte monent ad equeſtris dignitatis viros pertinere. Nam quod ad vrbium ciues adtinet, eos res ſuas immobiles recte tradere aiunt, *ſo lange ſie ſo vermögend ſind, daſs ſie ohne Hülffe zu Wege vnd Straſſen gehen, vnd ſo lange ſtehen mögen, biſs ſie in gehegten ding dieſelbe Gabe gethan haben*: mobiles vero, liberrime quidem alienari inter viuos, mortis cauſſa non plus tradi poſſe, quam aegrotus e lectulo porrigere poſſit. *Doch ſagen etliche, daſs er auch auf ſeinem Siech-Bette die ding vergeben möge, vvelche er über das Bett-Brett hinvveg reichen könne.* Ruſticum denique eiusmodi res in alium recte transferre aiunt, *alldievveil er einen Vmbgang verpflügen mag, eines Morgens lang*, feminam, *vvann ſie zu der Kirchen gehen mag, von vvelcher ſi zvvanzig Ruthen geſeſſen iſt.* Quod itaque de donationibus aliiſque alienationibus inter viuos ſanxerant leges Germanicae: id, receptis paullatim teſtamentis, ad haec quoque ſtatutis quibusdam prolatum eſt, vt teſtamenta condere poſſint, qui recte valent, non, qui iam in ipſo vitae limine conſtituti, nec animo nec lingua ſatis vtuntur.

§. XVII.

Aibi feminis non indiſtincte liberrima teſtandi facultas permittitur.

Iure ciuili inter maſculos ac feminas teſtamenta condituras vix quidquam diſcriminis eſt. Quamuis enim EM. MERILLIVS (l) exiſtimet, feminas olim non in ſcriptis teſtari potuiſſe, ſed nuncupatis propalam heredibus: id tamen non aliunde collegit vir doctus, quam ex ſpecie, a PAPINIANO (m) relata, in qua pater *mandat filiae, pro ſalute ſollicitus ipſius, vt, quoad liberos tollat, teſtamentum non faciat, ita enim fore, vt ipſa ſine periculo viuat.* Id vero conſilium non ex ea cauſſa proficiſci, quod mulieri non niſi propalam heredem nuncupare liceret, ſed quod ne ſcriptus quidem ab ea heres in occulto eſſe poſſet, pluribus alibi docuit DN. PRAESES (n). Vnde & tabularum, a feminis ſcriptarum, exempla paſſim exſtant apud VALERIVM MAXIMVM (o), SVETONIVM (p), PLINIVM (q), quemadmodum & ſcriptorum ab iis heredum ipſae leges

(l) Merill. *Obſ. Lib. II. Cap. I. & lib. IV. Cap. XXXI.*
(m) *l. 77. §. 24. ff. de legat. 2.*
(n) *Comment. in Leg. Iul. & Pap. Lib. II. Cap. IX. p.* 240.
(o) *Valer. Max.* VII. 8. 2.
(p) Sueton. Galb. *Cap. V.*
(q) Plin. *Epiſt.* II. 20.

leges nostrae passim faciunt mentionem (r). At quamuis iure nouissimo nulla inter masculos feminasque differentia sit: permagna tamen fuit iure antiquo. Primo enim, qui in manum conuenerant, testamentifactionem non magis habebant, quam filiae familias, ceu recte viderunt viri eximii, M. AVREL. GALVANVS (s) & ANT. SCHVLTINGIVS (t). Deinde & quae sui iuris erant, teste VLPIANO (u), non aliter testabantur, quam auctoribus tutoribus, idque adeo verum est, vt vel ideo maxime apud PAPINIANVM suspicatus sit pater, filiam, antequam liberos sustulisset, sine periculo testamentum non condituram, quod heres ignotus esse non posset tutori, eius vero auctoritas iure liberorum finiretur, & tunc suo arbitrio & sine discrimine salutis, & mulier testari posset. Ita ergo ius Romanum & olim comparatum fuit, & hodie comparatum est, vt olim feminae, quoad in manu maritorum essent, plane non testarentur, reliquae, non nisi auctoribus tutoribus; hodie aequo iure de bonis suis testentur feminae puberes sui iuris, ac masculi. Hinc vero denuo mireris, statuta quaedam Germanica propius ad ius antiquum, quam nouum, accedere. Nam IVRE LVBECENSI (x) feminis non est libera testamentifactio, nisi duobus casibus: primo, si viduae eam testandi facultatem dederit prior maritus, quo casu tamen non nisi de bonis a marito relictis iure disponit: altero, si qua mulier mercatrix, quae se talem esse Senatui probauit, testari velit de bonis adquisitis, siquidem tunc, vti legassit, ita ius est, dum id fecerit, adhibito proximorum cognatorum curatorumque consensu. Et verba Statuti: *Es kan keine Fraw nach Lubischem Recht ein Testament machen, es sey ihr dann die Macht von ihrem verstorbenen Manne in seinem Testament gegeben, doch von den Gütern, welche ihr der Man gegeben, vnd zu vertestiren gegönnet hat, vnd nicht von Erbgütern. Wäre sie aber eine Kauff-Fraw, vnd also vor dem Rahte gezeuget, so mag sie ein Testament machen von ihrem wohlgewonnenen Gute, doch mit ihrer Vormündere, vnd nächster Erben Bewilligung.* Hinc quamuis alibi in Germania frequentissima inter coniuges sint testamenta reciproca: tamen ne ea quidem Lubecae rata sunt, nisi vxor iam maritum habuerit, isque ei testamento potestatem testandi diserte dederit: *Sofern die Frau zu-*

(r) *l. 19. ff. de inoffic. test. l. 33. ff. de vulg. & pupill. subst. l. 37. §. 6. ff. de legat. 3.*

(s) Galuan. *de Vsufr. Cap.* IX. *extr.*

(t) Schulting. *Iurisprud. vet. Anteiustin. p. 632.*

(u) Vlpian. *Tit. XX.* §. 15.

(x) *Ius Lubec. Lib. II. tit. I. art. XIV.*

vor einen Mann gehabt, der ihr von dem Gute, welches er in seinem Testament ihr bescheiden, auch ein Testament zu machen, ausdrücklichen erlaubet hat, so mag sie sich solcher ihres verstorbenen Mannes gegebenen Macht gebrauchen, vnd von gemeinen Gütern ihrem andern Manne, oder weme sie will, Legata verordnen (y). Vtroque tamen loco obseruauit MEVIVS, id ius tantum intra moenia custodiri, Rostochii vero, Stralsundi, Gryphswaldiae aliisque locis, vbi ceteroquin iure Lubecensium viuitur, feminas quascunque & sine curatorum cognatorumque consensu testamenta iure condere, quod & de ciuitatibus Holsaticis, iure Lubecensi vtentibus, adfirmat NIC. GOTOFR. STEVRNAGEL (z). Sed & IVS HAMBVRGENSE (a) feminas de bonis adquisitis cum consensu curatorum vel maritorum, *als ihrer rechten Vormunder*, etiam non adstipulantibus proximis heredibus, testari sinit. Quod & alibi obtinere, docet FRANC. ZYPAEVS (b), vbi de Belgio: *In aliquibus his locis*, inquit, *feminis, vt sine marito contrahere non licet, ita nec testari: alibi & frequentius testari sine marito licet; etsi non contrahere.* Qualia statuta etiam Galliae & Italiae, ex moribus procul dubio Germanicis profecta, recenset CHOPINVS (c).

§. XVIII.

Pubertas non vbique sufficit testamentum condituris.

Porro iure Romano puberes omnes sui iuris testamenta recte condere, tralatitium est (d). Quamuis enim minor sit haec aetas, quam vt negotium tanti momenti a puero quatuordecim, vel puella duodecim annorum, satis prudenter explicari posse credibile sit: sufficere tamen hi anni visi sunt Romanis, ex ea, nisi fallimur, ratione, quod, si vel maxime lubrico aetatis lapsi, male consuluisse posteritati dicantur, nullum tamen inde laesionis periculum testatoribus immineret. Quin WISIGOTHI (e), qui alioquin, leges sequuti Romanas, non nisi puberibus testandi facultatem indulgent, tamen & decennes pueros eo casu supremas tabulas condere patiebantur, si morbus grauior eos vetet spes inchoare longas: quamuis eiusmodi puerorum testamentis non perpetuum robur inesse, sed ea corruere voluerint, simul ac eluctati morbum cum valetudine rediissent in gratiam. Quod nescio an

(y) *Ius Lubec. ibid. art. X.*

(z) Steurnagel *Memorab. Statut. Lubec. & Hamb. Axiom. XXIV. p.* 44.

(a) *Ius statut. Hamb. Part.* III. *tit.* I. §. *XIII. XIV. & XVII.*

(b) Zyp. *Notit. Iur. Belg. p.* 182.

(c) *Chopin. de Mor. Paris. Lib.* II. *tit. IV. de testam. n.* 21.

(d) *l. 5. ff. qui testam. fac. poss.*

(e) Lex Wisigoth. *Lib. II. tit. V.* §. *XI.*

an vlla alia gens concesserit paganis. Tribunis enim militum impuberibus, (quales plures sub Caesaribus in exercitu fuisse ex VEGETIO) (f) docent CORRASIVS (g) & IAC. CVIACIVS (h), & iure Romano fas erat, vltimum conficere elogium, priusquam hoc priuilegium illis adimeret IVSTINIANVS (i). Sed fortassis bellicosa gens Wisigothorum, pueris suis, inter ipsa fere arma enutritis, priuilegium, quod tribunos illos codicillares Romanorum vsurpare animaduertebat, multo potiore iure deberi existimauit, quam imbellibus istis militibus. Vtcumque se res habeat: reliqui Germani, postquam testamentifactionem ciuitate donarunt, multo aliter sunt philosophati. Tantum enim abest, vt puberes testari passi sint, vt ne puberibus quidem vbique concesserint facultatem de rebus suis statuendi. IVRE HAMBVRGENSI (k) sancitum: *Ferner mag auch von wohlgewonnenem Gut kein Knabe vnter achtzehen Iahren in seinem Testament oder letzten Willen etwas vergeben.* Idem terminus & IVRE PRVSSICO (l) pueris praefinitus est, puellis, exacto anno aetatis quarto-decimo, testamentifactione concessa. Simile statutum CELLENSE memorat STRYKIVS (m), cuius in fraudem testamentum conditurus sedecim annorum adolescens, quum in exordio supremi istius elogii diserte professus esset, se non ad iuris statutarii Cellensis, sed iuris ciuilis normam, testaturum, ICtorum Viadrinorum ordo, eum nihil egisse, merito pronunciauit, quia satis constat, *neminem posse testamento suo cauere, ne leges in suo testamento locum habeant* (mm). Ceterum huius generis statuta fortassis quamplurima passim exstant: nec dubito, quin hoc ius sit commune iis omnibus, apud quos anno demum decimo octauo masculi puberes habentur. At id non aeque vulgare est, quod, anno demum vigesimo exacto, puberes testari possunt: quale exemplum tamen ex NAVTAE schedis & HVBERO iam supra adtulimus, hic non repetendum.

§. XIX.

Heredes ab intestato exstantes passim

Est, vbi & ii, quibus cognati heredes ab intestato sunt, de bonis suis testari nequeunt. Quod tantum abest, vt legibus Romanis conueniat, vt ex earum principiis ne liberi quidem & heredes

(f) *Veget. de Milit. Rom. Lib. I. cap. IV.*
(g) Corras. *Lib. V. Miscell. cap. XXII.*
(h) Cuiac. *Obs. XVII. 36.*
(i) *l. 18. C. de testam. mil.*
(k) *Ius Hamburg. ibid. art. XIII.*
(l) *Ius Pruss. Lib. V. tit. I. Art. I. §. IV.*
(m) Stryck. Cautel. *Testam, Cap. III. §. LXVI. p. 84.*
(mm) *l. 55. ff. de legat. I.*

testamentifactionem impediunt. Ius recadentiae quid?

redes sui testamentifactioni impedimento essent, dum hi vel instituerentur saltim in portione legitima, vel nominatim exheredes scriberentur. Quin & hos iure antiquo impune praeteribant, & quosuis extraneos recte instituebant Romani, adeoque multo minus cognatis ius erat rescindendi suprema testatorum iudicia, quippe sumtibus se ipsos vexaturis inanibus, nullamque obtinendi spem habituris, ex praesagio VLPIANI (n). At Germanicae originis gentes nonnullae, exstantibus heredibus suis & cognatis, vel testamenta plane prohibuerunt, vel certam tantum bonorum partem vltima voluntate relinqui voluerunt. Eleganter necessitudinis gradus distinguunt LEGES SVECICAE, quibus cautum (o): *Si vir aut mulier condere testamentum velit, siue bene valens, siue in morbo decumbens, & post se liberos habeat: ei sit potestas legandi decimam partem ex omnibus suis bonis, mobilibus & immobilibus. Si non habeat liberos, sed alios heredes intra regnum, ei sit potestas legandi tertiam partem omnium bonorum, vt ante dictum est. Si ille vel illa non habeat indigenas heredes, sed extraneos; potestatem habeat legandi dimidium omnium bonorum, vt prius dictum est: non tamen legandi aut donandi, in fraudem suorum heredum vel liberorum vel extraneorum heredum, domum, praedium, aut fundum, si huc migrare, & hic in regno habitare velint: sed ita, vt heredes intra annum & diem, si velint, isthaec redimere possint.* Sed & IVRE LVBECENSI cautum reperimus (p): *Nach Lübischem Rechte muss ein ieglich Testament institutionem heredis haben, welche in dieser Claus'ul in forma begriffen seyn sollen: vnd giebt seinen nâhesten Erben, sie seynd eines, zwey oder mehr, die sich wie rechte nâchsten zeugen lassen werden N. N.* ex quo nonnulli collegerunt, exstantibus cognatis, extraneos institui non posse, quin ne rite quidem confectum videri testamentum, in quo proximi cognati heredes non sint instituti. Sed id refellit MEVIVS (q), heredis institutionem in hac periocha minus proprie pro donatione certae rei accipi existimans. Sed quum ipse vir doctissimus fateatur, ius Lubecense hic firmare ius commune, quod *heredis institutionem caput & fundamentum totius testamenti* esse statuit (r): non videmus profecto, qui heredis institutio hic donationem certae rei significare possit. Sed contortas eiusmodi statutorum interpretationes nobis peperit regula: *Statuta ita esse inter-*

(n) *l. 1. ff. de inoffic. test.*
(o) Loccen. *Suec. regni Leges ciuiles tit. III. Cap. XIX. p. 65.*
(p) *Ius Lubec. Lib. II. Tit. I. Art. XII.*
(q) Meuius *in Commentar. ibid. n. 3. 6.*
(r) §. 54. *Inst. de legat.*

interpretanda, *vt a iure communi quam minime exorbitent.* Adeoque hodie non impedit hoc ſtatutum, quo minus vnuſquiſque Lubecae, praeteritis proximis neceſſitudinibus, extraneos heredes ſcribere poſſit, dum certi quid reliquerit proximis heredibus, quod tamen infra octo ſolidos & quatuor denarios eſſe non poſſe, ex aliis STATVTI locis colligunt (s). Sed vel maxime huc pertinet IVS RECADENTIAE, quod vocant, *das Ruckfalls-Recht*, id eſt, conſuetudo, in quibuſdam Germaniae prouinciis, veluti in Ducatibus Iuliacenſi & Montenſi, recepta, ſecundum quam bona immobilia non exeunt e familia, ſed eo, vnde profecta ſunt, reuertuntur: *Die Güter müſſen erben vnd fallen hinter ſich an die nächſten Erben, daher ſie kommen.* Idque adeo expediti iuris habetur, vt ne teſtamento quidem de iis aliter ſtatuere liceat (t). De quo Iuliacenſium & Montenſium iure ex inſtituto egit MELCH. VOETIVS. Simile ius in Friſia obtinere nouimus. Quum enim LEGIBVS CONVENTVS OPSTALBOMICI (u) anno MCCCXXIII. cautum eſſet, vt *praedia emenda vel vendenda cederent viro vel mulieri, a cuius patribus vel auis proceſſerint: ſucceſſiones vero hereditatum, quocumque modo euenerint, proximo ſecundum leges & canones ſuccederent ſucceſſori, niſi diſcedens cum conſilio rectoris in vltimo teſtamento aliter duxerit ordinandum*: poſtea Ezardus I. Comes in iure prouinciali OSTFRISICO (x), priorem diſpoſitionem etiam ad hereditates porrexit ſtatuitque: *Alles Erbgut fället wieder auf die Seiten, woher es erſtlich angekommen iſt, und nicht auf die Siebbe oder nächſte Freunde, daher es nicht gekommen iſt* (y). An vero ibi ius cognatorum interuerti poſſit per teſtamentum, quod CONVENTVS OPSTALBOMICI leges diſerte indulgent, pro certo adfirmare non poſſumus. Ceterum & in Belgio ſimile ius paſſim vigere, colligere nobis videmur ex verbis his FRANC. ZYPAEI (z). *Pleriſque conſuetudinibus immobilia paterna paternis, materna maternis ſeruantur: Iure Romano originis bonorum ratio habita non fuit.*

§. XX.

Denique & iis omnibus teſtamentifactionem reipſa negarunt Germani, quorum morientium bona ad fiſcum pertinere cenſuerunt.

Teſtari alicubi non poſſunt pe-

(s) *Lib. I. tit. VI. art. 2. & tit.* IX. *art.* II.

(t) Hert. *de colliſ. Leg. Sect. IV.* §. *XXVI. & de fratr. germ. querel. inoff. Sect. II.* §. *XII.*

(u) *Leg. Conu. Opſtalbom.* §. *XIV. XV.*

(x) *Ius Oſtfriſ. prou. Lib. II. tit. CXXXV. CXXXVIII. CLIV. CLXV.*

(y) *Add. Hert. paroem. iur. LXXXIII.* §. *IV.*

(z) Zypaeus *Notit. Iur. Belg. p.* 187.

regrini, caelibes & spurii. runt. Tales primo olim erant, qui peregrinantes in Germania decesserunt, quippe quorum bona omnia fiscus, non modo in Italia, Sicilia, & Gallia, vbi & hodie vetus ista consuetudo sub vocabulo IVRIS ALBINAGII, viget (a), sed & in ipsa Germania, occupabat. Exstat enim apud MABILLONIVM (b) & ECCARDVM (c) vetus CAROLI M. diploma, coenobio Hohnaugiensi concessum, quo *commendat omnibus, qui acceperunt aliquid de ecclesia Scotorum, quae est in insula Honaugia, vt iterum reddant omne, quod acceperint, vel quod rapuerint sine scientia Abbatis Beati, & si quis retentet parum, commendet omnibus iudiciis terrae illius, vt illi quaerant omnes res ecclesiae cum ratione, secundum legem Francorum, quia* RES PEREGRINORVM *propriae sunt regis.* Enimuero id ius inhumanius visum est Germanis, quam vt eo vti diutius vellent. Potius id celeberrima ista *authentica* OMNES PEREGRINI *C. communia de success.* sustulit FRIDRICVS II. Imp. Ea enim lex quamuis ad Italos potissimum videatur pertinuisse: certum tamen est, quod scribit BODINVS (d), apud Germanos eius iuris nullum usquam vsum superesse, nisi huc referre velis Comitatum Hannoniensem, quem vicinae Galliae mores, veluti contagione quadam, infecerunt. De eo enim FRANC. ZYPAEVS: *Apud Hannones idem seruatur rigor aduersus Francos, aliosque, qui vltra Scaldim sub eis fuerint: non aduersus Brabantos, Leodienses, Germanos.* De quo iure albinagii Hannoniensium & GVDELINVS (e) & NIC. BVRGVNDVS (f) testantur. Vbi itaque inoleuit haec consuetudo: ibi ius nullum testandi est peregrinantibus, & inutiles sunt, quas fecerunt, tabulae, quas fiscus valere non patitur ratione earum rerum, quas secum in istam prouinciam intulerunt. Deinde simile ac non minus inhumanum fuit IVS HAGESTOLZIATVS, quod eos, qui in caelibatu consenuerunt, priuauit testamentifactione, eorumque bona fisco principis vindicauit. Sed huic non est, cur iam immoremur. Perorauit caussam illustris academiae nostrae CANCELLARIVS, cuius doctissimis argumentis quidquam addere, eo minus necessarium videtur, quo notius est, hagestolziatum illum & iis locis, vbi diutissime haesit, exturbasse aequi-

(a) Petr. Gregor. Tholosan. *Synt. Lib.* III. *Cap. XII. n.* 8. 9. & 14. Gudelin. *Iur. Nouiss. Lib. V. Cap. X. n. XI.* Bodin. *de Republ. Lib. VI. n.* 61.

(b) Mabillon. *Annal. Benedictin. Tom. II. p.* 697.

(c) Ge. Eccard. *Orig. Habsp. p.* 105.

(d) Bodin. *ibid.*

(e) Gudelin. *Iur. nouiss. Lib. V. Cap. X.*

(f) Burgund. *ad Const. consuet. Flandr. tract. XIV.*

aequitatem Principum, adeoque non esse, cur ei, iam non modo exsuli, sed & extorri, προτρεπτικὸν scribere velimus. Quare id potius tamquam scitu dignius notamus, quibusdam locis & spuriorum res ad fiscum pertinere, adeoque & his ibi ademtum esse ius testandi, nisi illud speciali Principis indulgentia impetrarint. Mentio eius iuris fit in diplomate Henrici II. Lotharingiae & Brabantiae Ducis, apud AVB. MIRAEVM (g), sed ita, vt primo hoc ius tantum ad aduentitios restrictum, & deinde eorum libertati testandi nihil detractum velit. En verba: *Promisimus etiam similiter, fide corporaliter praestita, quod volumus & obseruare debemus in perpetuum, vt in bonis illorum, qui vulgo* HAVESCOOT, SPVRII *dicuntur, si de terra nostra nati fuerint, & proximos habeant, succedant in dictis bonis proximiores, secundum legem terrae & consuetudinem. Si vero fuerint aduentitii, bona talium secundum legem terrae, huc vsque seruatam, nostra sint & successorum nostrorum, saluo tamen per omnia tam de alienigenis, quam indigenis talibus, quod* TESTAMENTA, *quae condiderint, robur habere debeant, & fortitudinem.* Quum etiam simile ius ad Rhenum sibi vindicet Serenissimus Elector Palatinus, illud non minus restringit MAXIMILIANVS I. Imp. priuilegio, anno MDXVIII. Electori concesso, (h) quo inter alia voluit, *vt Electori bastardorum, quum absque descendentibus aut legitimo, rito, firmoque* TESTAMENTO *decesserint, omnis hereditas & bona, mobilia ac immobilia, nomina & pignora, aliaque, vbicumque, absque vllius rei exceptione, ceu Principi Territoriali, hereditario iure obueniant.* Enimuero nescio, an non ab illa maiorum inhumanitate in vtraque prouincia aliquid remiserint posteri. Nam de Brabantia saepe laudatus ZYPAEVS (i): *Moribus*, inquit, *fiscus bastardo succedit: nisi a principe facultatem testandi obtinuerit: alicubi testari ei licet, & intestato mater & ex ea nati succedunt: si liberos habet, vbique heredes sunt.* Et IVS PROVINCIALE PALATINVM (k) nulla facta testamenti mentione ita disponit: *Dass dieselben Bastart, wo sie ohn Leibes-Erben mit Todt abgegangen seind, in allen ihren verlassenen haben und Gütern, liegend und fahrenden, auch an Schulden, Pfanden vnd andern, wo die gelegen seyn, nichts ausgenommen, an die Pfalz, als Lands-Fürsten geerbet seyn, vnd sie auch zu ihren Handen einziehen vnd nehmen, die gebrauchen, nutzen und niesen, vnd in alle*

(g) Mir. *Diplom. Belgic. Lib. I. Cap. LXXXV.*

(h) Thulemar. *de Octouiratu Cap.* XVIII. §. 37. p. 257. *sequ.*

(i) Zyp. *Notit. Iur. Belg.* p. 186. *seq.*

(k) *Pfälz. Lander-Ordnung Tit. VIII.*

wege damit, als andern ihren eigenen Gütern nach deren Willen vnd Wohlgefallen handeln sollen vnd mögen.

§. XXI.

Non de omnibus bonis testari licet. Regula, quae neminem pro parte testatum, pro parte intestatum decedere patitur, in Germania non vbique valet.

Sufficere haec exempla videntur, ad probandum, quod supra posuimus, testamentifactionem apud Germanos, quod ad testatoris PERSONAM adtinet, arctioribus legibus, quam apud Romanos, fuisse circumscriptam. Aeque facile demonstrari potest, nec de omnibus rebus testamenta apud Germanicae originis gentes valere. Apud Romanos inoleuerat iuris regula: *neminem paganum pro parte testatum, pro parte intestatum decedere posse:* eaque tanti momenti videbatur veteribus, vt earum rerum naturalem inter se pugnam esse scribat POMPONIVS (l). Contingere equidem potest, vt testamento, instituta querela inofficiosi, pro parte rescisso, aliquis pro parte testatus, pro parte intestatus decesserit, idque eo casu non absurdum videtur PAPINIANO (m), & VLPIANO (n): at reliquis casibus id omnino inciuile videbatur, adeo, vt si quis in re certa vnum instituisset heredem, caussa testati caussam intestati ad se traheret, & heres totam hereditatem caperet. (o) Nimirum lege illa decemuirali: PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT, ITA IVS ESTO, optio data erat vnicuique, ipse legem dicere rebus suis, an, quae iam sanxissent leges, rata habere malit, & valde inconueniens videbatur, duos esse legislatores, quibus, licet diuersa in eadem caussa praecipiant, nihilominus praestandum esset obsequium. Aut itaque de vniuersis bonis condendum erat testamentum, aut ea probanda successio, quam iam legibus sanxisset ciuitas. Ita Romani philosophantur. Germanos contra non vbique recepisse hoc principium, recte obseruarunt GVDELINVS (p), CHRISTINAEVS (q), ipseque celeberrimus *Vsus hodierni pandectarum* auctor (r). Dum enim isti vel certum bonorum genus ita exceperunt, vt de eo nefas esset supremis tabulis disponere, dumque alibi non nisi de parte quota bonorum testamentifactionem permiserunt: fieri non potuit, quin homines pro parte testatos, pro parte intestatos decedere vellent, adeoque tantum abest, vt his locis naturalis earum rerum pugna videatur, vt iste demum cum legibus pugnare velle videretur, qui de vniuersis bonis testari conatus esset.

§. XXII.

(l) *l. 7. ff. de diu. reg. iur.*
(m) *l. 15. §. vlt. ff. de inoff. test.*
(n) *l. 24. ff. eod.*
(o) *l. 1. §. 4. ff. de her. inst.*
(p) Gudelin. *Iur. nouiss. Lib. I. Cap. V.*
(q) Christin. *Vol.* I. *Decis.* LI. *n.* 48.
(r) *Vs. modern. Digest. lib.* XXVIII. *tit.* V. §. VIII.

§. XXII.

Quibusdam locis de certa tantum bonorum parte testari licet.

Esse autem statuta, quae de certa tantum bonorum parte testamentifactionem permittunt, nemo vt opinor, dubitauerit, quum iam supra tale ex LOCCENII iure Suecico adduxerimus. (§. XIX.) Iam addimus legem Flandricam, quae itidem testamentifactionem non concedit ciuibus, nisi super certa parte bonorum immobilium, tum adquisitorum, tum hereditariorum. Qua de re FRANC. ZYPAEVS (s): *Rerum immobilium in Flandria non est libera testantibus dispositio, quia trientem duntaxat veteris patrimonii: adquisitorum autem herediorum binum trientem dare legare licet.* Similes his sunt leges DANICAE (t), quae a patrefamilias, destituto liberis, viduaque improli dimidiam bonorum partem legari, tantumdemque etiam ab iis, qui liberos habent, templis, scholis & pauperibus relinqui permittunt, plura vero dari legari omnino vetant. Talia fortassis & in ipsis Germanorum statutis passim occurrunt, quae iam curiosius inuestigare non vacat. Id modo addimus, IVRE HAMBVRGENSI (u) mulieri quoque non licere marito plus legare, quam tertiam bonorum adquisitorum partem, vniuersa bona adquisita non aliter, quam iure vsusfructus, & praestita a marito cautione fructuaria. Semper itaque iniquum visum est maioribus nostris, cognatis omnem spem hereditatis inuidia testatoris interuerti, ac proinde recepto iure Romano multi statutis cauerunt, vt certa saltim bonorum pars, tamquam legitima abscisse relinqueretur proximis heredibus, de eaque omnis irrita esset testamentaria dispositio.

§. XXIII.

Alibi de mobilibus tantum.

Sunt porro statuta, quae de certo tantum bonorum genere testamenta condi permittunt, certum genus excipiunt, idque proximis heredibus ab intestato relinqui iubent. Sic quum bona sint vel IMMOBILIA seu SOLI, vel MOBILIA, *liegende Gründe, vnd Fahrniss* vel *fahrende Habe:* omnibus fere gentibus nobilissimam fortunarum partem constituere visi sunt fundi, quorum & certior ac stabilior possessio, & fructus minus, quam rerum mobilium, incerti habentur. Non itaque mirum est, Germanos dedisse operam, vt non tam facile res immobiles a familia alienarentur, ac mobiles. Quemadmodum itaque illas & difficilius, & nonnisi adhibitis quibusdam sollemnitatibus; inter viuos alienari passi sunt: ita & testamenta de iis condita non vbique rata esse voluerunt; exi-

Ffffff 2

(s) Zypaeus *Notit. Iur. Belg. p.* 182. *sequ.*

(t) *Ius Danic. Lib. V. Cap. IV. §. XIV. seq.*

(u) *Ius Hamb. Part. III. Tit. I. §. XIV.*

existimantes id, quod res est, non tam acerbam familiae esse iacturam pecuniae aliarumque rerum mobilium, quae facilius aere redimuntur, quam agrorum & herediorum, a quibus saepe & splendor familiae & fortuna posterorum vnice pendet. Iam supra adferre nos meminimus legem eiusmodi Groningensium, quamuis hi simul distinguant, bonane ista immobilia possessori ex hereditate maiorum obuenerint, an eius virtute ac labore parta sint. Quin & in Flandria dispositionem de immobilibus arctioribus limitibus circumscriptam esse, quam de mobilibus, paullo ante monuimus. Iam ergo addimus, IVRE MVNICIPALI RIGENSIVM (x) diserte cautum esse: *Stehendes Erbe oder Erdvest eigen mag weder Mann noch Fraw, ohne der Erben Vrlaub, vergeben, noch legiren.* Hinc vbi legandi donandique potestas conceditur ciuibus, diserte additur: *Ausserhalb seinen liegenden Gründen, vnd unbeweglichen Erbgütern.* Ex quibus facile intelligitur, his locis, vbi huiusmodi statuta vigent, nullius momenti esse testamenta, quibus bona immobilia aliis destinata sunt, quam proximis heredibus, nisi horum consensus & auctoritas accesserit.

§. XXIV.

Alibi inter bona adquisita & hereditaria distinguitur.

Non minus frequens in legibus Germanicis est distinctio bonorum ADQVISITORVM & HEREDITARIORVM, quam singulari dissertatione in hac academia explicauit noster olim LVDOVICI (y). Eius vero vsus non modo in alienationibus, iure retractus, similibusque negotiis inter viuos sese exserit: verum etiam in testamentis vltimisque voluntatibus. In eo enim permultis legibus Germanicis conuenit, quod de illis testamentum condi possit, de his non possit, nisi impetrato proximorum cognatorum consensu. IVRE sane LVBECENSIVM (z), bona hereditaria heredibus ab intestato relinquenda sunt, sed immobilia tantum: de mobilibus & adquisitis vnusquisque recte disponit pro lubitu, *vvann er zuvor seinen nechsten Erben giebet 8. Schilling, 4. Pfennige* (a). Contra HAMBVRGENSIVM (b) statuta nullum discrimen statuunt inter bona mobilia & immobilia, sed generatim disponunt: *Von Erbgut ist niemand, vermöge dieser Stadt-Rechte, ohne seiner nächsten Erben Erlaubniss oder Bewilligung zu testiren bemächtiget, sondern dasselbe*

(x) *Ius. Rigens. Lib.* III. *tit.* IV. *art.* IV. *& ibi Meu. n.* 69.

(y) Ludou. *Differt. de discrim. bon. adquis. & heredit.*

(z) *Ius Lubec. Lib.* I. *Tit.* X. *art.*VI.

(a) *Ibid. Lib.* I. *Tit.* IX. *art.* II.

(b) *Ius Hamb. Part.* III. *Tit.* I. *art.* IV.

daſſelbe ſeinen Erben ungeſchmälert zu laſſen ſchuldig; & paucis interiectis, vbi quaeritur, quae referenda ſint ad bona hereditaria, reſpondetur, ad illa pertinere omne, quod quis a parentibus vel cognatis iure hereditario acceperit, itemque quidquid liberis datum, vel ſeparatis, vel elocatis, ac denique quod ex praemortui coniugis rebus hereditariis ad ſuperſtitem peruenit, vbi denuo nihil diſcriminis ſtatuitur inter bona mobilia & immobilia. In IVRE BREMENSI EQVESTRI (c), eamdem obſeruamus διαίρεσιν inter bona hereditaria, *Erb-Stamm-Güter*, & adquiſita, quorum illa ſolis agnatis, nulla poſſeſſori data libertate diſponendi, cedere iubentur, haec ad cognatos & agnatos perueniunt, niſi quis condito teſtamento aliud ſtatuerit. Denique & iure DITHMARSICO (d), MINDENSI (e), GRONINGANO & FLANDRICO eadem fere cauta eſſe reperimus, niſi quod Groningae, & in Belgio reliquo, itidem inter bona immobilia & mobilia ſimul diſtinguitur, & poſſeſſori etiam de certa hereditariorum bonorum parte teſtari permittitur, ceu ſupra iam ex ZYPAEO & HVBERO obſeruauimus. Adeo maioribus noſtris familiarum ſplendor curae cordique fuit, vt, quidquid maiores poſſediſſent, id poſteris ſimul partum eſſe crederent, ſatis gnari, veriſſime ſcripſiſſe PLATONEM (f), ἡμᾶς οὔτε ἡμῶν αὐτῶν εἶναι, οὔτε τὴν οὐσίαν ταύτην. ξύμπαντος δὲ τοῦ γένους ἡμῶν τοῦ τε ἔμπροσθεν καὶ τοῦ ἔπειτα ἐσομένου· *non eſſe nos, nec quod ad perſonam, nec quod ad bona, noſtros, ſed gentis ac familiae praeſentis & futurae.*

§. XXV.

Mulieres Saxonicae de Gerada: viri de rebus expeditoriis diſponere non poſſunt.

Inter ea bonorum genera, quae teſtatorum arbitrio ſubiicere noluerunt leges Germanicae, merito etiam referimus RES VTENSILES & EXPEDITORIAS, *die Gerade vnd das Heergewette*, quae in Saxonia, aliiſque vicinis prouinciis, & noſtris temporibus antiquam naturam atque indolem ſuam retinent. Antiquam eas naturam retinere, dicimus. Neque enim id ius heri demum aut nudius tertius natum eſt, ſed iam inde ab antiquiſſimis vſque temporibus in Germania etiam extra Saxoniam viguit. Nota eſt LEX ANGLIORVM & WERINORVM (g): *Ad quemcumque hereditas terrae peruenit*, (peruenit autem ad filios & agnatos,) *ad illum veſtis bellica, id eſt, lorica, & vltio proximi, & ſolutio leudis debet*

(c) *Brem. Ritter-Recht tit.* I. *von Succeſſion und Erbnehmung.*

(d) *Ius Dithm. Art. XXVII.*

(e) *Ius Mind. Lib.* II. *tit.* I. *art. V.*

(f) Plato *de Legib. Lib. XI.*

(g) *Lex Angl. tit.* VI. §. V. *&* VI.

pertinere. Mater moriens filio terram, mancipia, pecuniam dimittat, filiae vero ſpolia colli, id eſt, murenas, monilia, inaures, veſtes, armillas, vel quidquid ornamenti proprii videbatur habuiſſe. Quum ergo hae res eximantur ab hereditate : (*ſie gehören nicht ins Erbe,*) conſequens erat, vt nec ad heredes transmitterentur, relicta alicui per teſtamentum hereditate, adeoque res vtenſiles & expeditoriae teſtamento vlli deſtinari non poſſent. Quum enim res expeditoriae ex ſpeciali iuris prouiſione & priuilegio filiis & agnatis debeantur (h) : recte colligunt, eam illis nec teſtamento nec donatione mortis cauſſa interuerti poſſe (i). Idemque obtinet in rebus vtenſilibus, quarum dominium ipſo momento mortis ad filiam vel cognatam tranſire fingunt. Inualida ergo ac irrita etiam de his eſt diſpoſitio teſtamentaria (k), quamuis ſi filia vel cognata ſit heres inſtituta, eaque hereditatem adierit; legatum rerum vtenſilium alii relictum ex duplici fundamento vtile ſit, primum quod heredem voluntatem defuncti praeſtare oporteat (l), deinde quod expeditiſſimi iuris ſit, teſtatorem etiam res heredis proprias, quin & plane alienas, cuicumque vtiliter legare poſſe (m). Quod inprimis illuſtrat incluti ordinis Iuriſconſultorum Wittebergenſium reſponſum, a GOTHOFR. AVG. HOFMANNO (n) editum, Dreſdamque verſus datum Menſe Iunio MDCCXII. Quid vero, ſi quis, nullo relicto filio vel agnato, de rebus expeditoriis, vel nulla relicta filia vel cognata de vtenſilibus teſtamento conſtituerit ? an tunc ſaltim vtilis eſt eiuſmodi diſpoſitio ? Id quoque vel ideo negandum, quod deficientibus illis perſonis, in earum locum fiſcus ſuccedit (o), earumque iure vtitur, adeoque teſtamentum in fraudem fiſci conditum non magis vtile eſſe poteſt, quam quod in fraudem perſonarum illarum factum eſt (p). Cui definitioni non obſtat, has res iure alienari, earumque nec venditionem nec donationem inter viuos prohiberi. Quum enim, ceu iam paullo ante diximus, rerum iſtarum dominium ipſo mortis momento in perſonas illas, quibus debentur, tranſire fingatur : teſtamentum mortisue cauſſa donatio effectum

(h) *Mod. Piſtor. Part. IV. qu.* 131. *n.* 33.

(i) *Richter de Succeſſ. ab inteſt. Sect.* III. *membr.* I. *n.* 111.

(k) *Conſt. Elect. Part.* II. *Conſt.* XIV.

(l) *l.* 10. *ff. de reg. iur. l.* 149. *ff. eod.*

(m) *l.* 67. §. 8. *ff. de legat.* 2. §. 4. *Inſt. de legat.*

(n) Hoffmann, *ausführl. Beſchreibung von der Gerade und Heergew. Part.* II. *p.* 352.

(o) *Part.* II. *Conſt. Sax.* XIV. Carpz. *ibid. Def.* I. & II.

(p) Stryck. *de Succeſſ. ab inteſt. Diſſ.* III. *Cap.* III. §. II.

fectum sortiri nequit, quia vtrumque negotium demum a morte testatoris vel donatoris capit substantiam (q). At viuus testator donatorue procul dubio gaudet iusto earum rerum dominio, adeoque nihil impedit, quo minus hoc dominium in alium rite ac valide transscribat, nec rerum in bonis defuncti defunctaeue non amplius superstitum dominium aliquod vel in filium agnatumue, vel in filiam aut cognatam, transire ipso iure potest, ceu iam ab aliis satis superque est explicatum.

§. XXVI.

Vbique fere prohibita dispositio de feudis.

Denique inter illius generis bona, de quibus iure Germanico testamento constitui nequit, etiam feuda esse, in vulgus notum est. Quare rei peruulgatae inhaerere nihil adtinet. Quibusdam equidem locis, veluti in Belgio, etiam de feudis cum consensu Principum testamenta fieri posse, iam supra monuimus (r): ac proinde in Hollandia clientelaria eiusmodi bona vocantur *vnsterfselyke Erf-leen* (s). Sed & Biturigum, Burgundorum (t), Delphinatensium (u), immo & totius fere Franciae moribus (x) testamenta etiam super feudis condita rata esse, satis constat, vt iam omittamus, quae Lusatis anno MDLXXV. concessit MAXIMILIANVS II. Imp. (y) quaeque POTENTISSIMVS PRVSSORVM REX nostra memoria vasallis per omnes prouincias indulsit. At ordinarie tamen in feudis cessat testamentaria successio, nisi in antiquis & agnatorum & domini; in nouis solius domini consensus accesserit *(z)*, vel nisi feudum sit vere hereditarium, quippe quod allodio aequiparatur, iisdemque modis, ac illud, in alios transferri potest, modo instituatur heres, qui sit ad succedendum in feudo habilis, nisi vasallo plus indultum sit a domino (a). Denique quamuis in feudis quibusdam impropriis valere testamentifactionem contendant doctores, eoque referant feuda censualia, & oppignorata: vere tamen posterius huc non pertinet, quia tunc testator non de feudo disponit, sed de credito suo, eoque soluto feudum reuertitur ad eum, ad quem illud vel iure hereditario, vel ex pacto & prouidentia maiorum pertinet. Iam quum latissime

(q) Wesenbec. *Parat. tit. Dig. de supellect. leg. n. vlt.*

(r) Frid. a Sande *Comm. in Consuet. feud. tit.* II. *Cap.* II. 3. 5.

(s) Neostad. *Obs. Feud. Dec.* I. *obs.* I. *p.* 35.

(t) Greg. Tholosan. *Synt. Iur. vniu. Lib.* VI. *cap.* XVIII. *n.* 3.

(u) Guido Papa *Decis. Q.* LIX. *n.* 2.

(x) Boer. *Decis.* CCII. *n.* 5.

(y) Richt. *Part.* I. *Dec.* XXV. *n.* 10.

(z) Stryk. Cautel. *Test. Cap.* VI. *Memb.* II. §. III. *sequ.*

(a) Stryk. *ibid.* §. VIII. *seq.*

latiſſime in Germania pateat feudorum vſus, & multi olim ipſa allodia, quae poſſidebant, principibus, eccleſiis, aliiſque in feudum ex variis cauſſis obtulerint (b): quam arctis limitibus in Germania adſtricta ſit teſtandi facultas, facile vnuſquiſque, vt opinor, intelligit.

§. XXVII.

Quod ad formam attinet, quibuſdam locis non admittuntur teſtamenta, niſi publica.

Hactenus de *materia* diſpoſitionis teſtamentariae, quantum ſatis eſt, egimus. Dicendum iam porro de ſtatutis, quae, quod ad FORMAM adtinet, eamdem variis limitibus circumſcribunt. Iure Romano in cuiusuis poſitum eſt arbitrio, publicane, an priuata fide niti velit teſtamentum ſuum. Quemadmodum enim vnuſquiſque priuatos intra parietes recte condit teſtamentum, adhibitis ſeptem teſtibus, reliquiſque obſeruatis ſollemnitatibus, quas leges a teſtatore exigunt: *ita omnem ſollemnitatem ſuperare videtur, quod inſertum mera fide precibus inter tot nobiles probataſque perſonas etiam conſcientiam Principis tenet*, nec minus *ſecurus eſt, qui actis cuiuſcumque iudicis aut municipum, mentis ſuae poſtremum publicauit iudicium* (c). Prius tamen Romae faciebant plerique, quumque in tantis ſollemnitatum ambagibus facilis eſſet lapſus hominis priuati, & negotiorum ciuilium imperiti: plerumque vtebantur conſilio iuriſperiti, adeo vt ſcribere non dubitet ARRIANVS (d): Διαθήκην μὲν ὁ γράφει μὴ εἰδὼς, πῶς δεῖ γράφειν, ἢ παραλαβὼν τὸν εἰδότα. *Teſtamentum nemo ſcribit, niſi aut ipſe ſciat, quomodo ſcribendum ſit, aut eius rei peritum adhibeat.* Vt iam non dicamus, *iuris ſtudioſorum* & *iuris peritorum teſtamenta ſcribentium aut dictantium* mentionem fieri & apud SVETONIVM (e), & in ipſo iure noſtro (f). At optionem illam ſuis non vbique indulgent iura ſtatutaria, ſed publica duntaxat teſtamenta fieri permittunt, partim vt ſi forte male conſulere poſteritati decreuerint, magiſtratui ſit occaſio, iis meliora ſuadendi, partim vt compendium fiat tot litium, quae de ſollemnitatibus teſtamentorum externis plerumque agitantur. Sic ſane IVRE LVBECENSI (g) nuncupatiuum teſtamentum condi oportet *in gegenwärtigkeit zweyer Rathmannen*, ſed & ſi in ſcriptis quis teſtari malit, tabulae offerendae ſunt Senatui, ceu patet ex verbis (h): *Ordnet ein Mann ſein*

(b) Hert. & Thomaſ. *Diſſ. de feud. oblat.*

(c) *l.* 19. C. *de teſtam.*

(d) Arrian. *Diſſ. in Epictet. Lib.* II. *Cap.* XIII.

(e) Sueton. *in Neron. Cap.* XXXII.

(f) *l.* 88. §. 17. *ff. de legat.* 2.

(g) *Ius Lubec. Lib.* II. *Tit.* I. *art.* II.

(h) *Ibid. art.* IV.

ſein Teſtament, vnd übergiebt daſſelbe den Rathmannen, welche es auch, wie gebräuchlichen, empfangen. Equidem hanc IVRIS LVBECENSIS diſpoſitionem non impedire exiſtimat MEVIVS (i), quo minus & adhibitis ſollemnitatibus, iure Romano praeſcriptis, quis recte de rebus ſuis diſponat, idque etiam viſum eſt SIBRANDO (k): ſed non aliam habent huius ſententiae ſuae rationem, quam quod Lubecenſes ſollemnitates iuris, introducta illa teſtandi ratione, non abrogarint. Ego vero me vix intelligere fateor, cur de caſu, ſi duorum Senatorum non ſit copia, addiderint: *Könte man aber ſo eilends die Raths-perſonen nicht haben, ſo können zweene beſeſſene Bürger ein ſolch Teſtament bezeugen, doch allein von zehen Marck Silber, darunter, vnd nicht darüber.* Cur enim non potius teſtatori commendaſſent, vt ſeptem rogatis teſtibus coram iis vltimam voluntatem enunciaret, ſi admittere intra moenia voluiſſent teſtamentifactionem Romanam? De HAMBVRGENSIVM tamen IVRE (l) nullum eſt dubium. Quamuis enim & illud moneat, maiores, pertaeſos litium, quae de teſtamentorum ſollemnitatibus ſuboriri ſolent, iam inde ab antiquiſſimis vſque temporibus formam teſtandi ſimpliciſſimam praeſcripſiſſe, puta, vt, adhibitis duobus Senatoribus & Secretario, teſtator vltimam voluntatem vel viua voce enunciet, vel ſcriptam offerat: paucis tamen interiectis additur (m); *Wolte auch iemand aus ſonderbaren bevvegenden Vrſachen lieber nach Ordnung und Zierlichkeit der gemeinen Rechten ſein Teſtament aufrichten, dann obgeſetzter heilſamer Form ſich gebrauchen: ſo ſoll ihm ſolches auf ſeine Gefahr hinführo zugelaſſen, iedoch die Notarien dabey gevvarnet ſeyn, allen möglichen Fleiſs anzuvvenden, &c.* IVRE COLONIENSIVM (n) teſtamenta fieri oportet, adhibitis tabellione, duobus teſtibus, viris honeſtis, totidemque Scabinis, qui & audiant teſtatorem & eius tabulas, ſi in ſcriptis teſtetur, ſignent, eo tamen obſeruato diſcrimine, vt, ſi quis de fundis & reditibus annuis teſtetur, eius tabulae in ſcrinio vel archiuo Scabinorum reponantur, ſin de mobilibus, in arbitrio teſtatoris poſitum ſit, an id ad acta deponere, an domi ſuae adſeruare malit. Zittauiae, quae mihi patria contigit, STATVTIS municipalibus (o) cautum eſt, *daſs vver ſein teſta-*

[i] Meu. *Comm. ad Ius Lubec. Lib. II. tit. V. art. II. n. 162.*

[k] Sibrand. *de Iure publ. Lubec. Part. I. ſect.* VII. *n. 61.*

[l] *Ius Hamb. Part. III. tit. I. Art. I.*

[m] *Ibid. art. III.*

[n] *Ius Colon. tit. von Teſtamenten und Vermächtn.*

[o] *Statut. tit. von Teſtamenten.*

teſtament vnd lezten vvillen bey geſunden Leibe oder im Siechbette machen vvill, das thun ſolle guter Vernunfft, mit vvohlbedachten Muthe, vnd mit Vorvviſſen eines Ehrbaren Rahts, in Gegenvvertigkeit zvveyer oder mehr hietzu von einem Rath, oder den Gerichten, erforderten Perſonen. Quumque paullo poſt moneant ſtatuentes, teſtamentum, hac forma obſeruata, conditum ratum fore, quid, neglecta hac forma, futurum ſit, ita docent: *Was aber ſonſt vor Teſtament gemachet vverden, ohn Vorvviſſen oder Beyſeyn des Raths, oder der Gerichte, die ſollen keine Krafft noch Macht, auch keinen Nahmen eines Teſtaments haben, ſondern vor nichtig, krafftloſs, vnd unbündig angeſehen, vnd gehalten vverden.* Sed id & aliis permultis locis obſeruatur, vt ſuperuacuum videatur, ei teſtandi formae diutius inhaerere.

§. XXVIII.

Itemque alicubi non valent teſtamenta, niſi in quibus ad piam cauſſam, vel rei publicae vtilitatem aliquid relictum.

Id quoque ſingulare, ac Germanis proprium eſt quod, quum ius Romanum, ſi a perſonis, quibus legitima debetur, diſceſſeris, nulli mortalium imponat neceſſitatem, alicui quidquam legandi, ſed id omne teſtatoris arbitrio relinquat, in Germania teſtamenta paſſim irrita habeantur, niſi iis aliquid piae cauſſae vel reipublicae fuerit relictum. Hinc ſaepe in teſtamentis legas, teſtatorem primo omnium aliquid legare ad reficiendas vias ponteſque, & alia opera publica, ſarta tecta ſeruanda, itemque eccleſiis, ſcholis, pauperibus. Id quod non vbique voluntatis, ſed plerìſque neceſſitatis habetur. Quod vt exemplis quibuſdam illuſtremus: primo omnium nobis ſuccurrunt STATVTA ZITTAVIENSIA (p), paullo ante laudata, quae in primis teſtatoribus commendant, vt gloriam Dei ſibi ſupremam legem ſtatuant, deinde vt & ciuitatis vtilitati ſtudeant, & aliquid legent, *zu Erbauung Wege vnd Stege, auch zu Erhaltung Mauren, Thürne, Pforten, Graeben vnd Brücken, neben dem, das zum Gottesdienſte verordnet.* Quod ſi quis neglexerit, ſub finem ſubiicitur clauſula: *Was aber ſonſt vor Teſtament gemacht vverden --- darinnen Gottes Ehre vnd gemeinen Nutzes vergeſſen vvird, die ſollen keine Krafft noch Macht, auch keinen Namen eines Teſtaments haben, ſondern nichtig, krafftloſs vnd vnbündig angeſehen vnd gehalten vverden.* Similis quodammodo eſt diſpoſitio IVRIS HAMBVRGENSIS (q): *Ferner ſoll von einem ieglichen Teſtament zum vvenigſten ein Marckſtücke zu Wegen vnd Stegen gegeben vverden. Vnd da Frau vnd Mann ein Teſtament zuſammen*

(p) *Statuta Zittau. ibid.*

(q) *Ius Hamb. Part.* III. *tit.* 1. *art.* XVI.

men machen, ein ieder so viel zu geben schuldig seyn, vnd solches vnverzüglich in die Kammerey gelieffert vverden. Enimuero, quum hic lex certam summam exprimat, infra quam nemo legatum aliquod relinquere possit ad vtilitatem publicam: non dubito, quin ea dispositione neglecta, ratum tamen futurum sit testamentum, modo heredes tantumdem in aerarium publicum conferant. Sed talia passim reperias in STATVTIS ciuitatum, quae argumento esse possunt luculentissimo, Germanos multo arctioribus legibus circumscripsisse testatores, quam Romanos, adeo vt & quae legata ab iis relicta vellent, legibus definiuerint.

§. XXIX.

Quin & agnatis legitima alicubi adimi non potest.

Sed id multo magis ex eo intelligitur, quod & agnatis cognatisque legitima relinquenda est iure Germanico. Iure Romano portio legitima non aliis debetur, quam liberis, parentibus & fratribus sororibusque, ac ne his quidem omnibus, sed iis duntaxat, quibus persona infamis, vel leuis notae macula laborans praelata est (r). Ac proinde recte ac prudenter monet VLPIANVS (s): *cognatos proprios, qui sint vltra fratres, testamenta tamquam inofficiosa accusaturos, melius facere, si se sumtibus inanibus non vexent, quum obtinendi spem non habeant.* Itaque agnati & cognati hoc iure non melioris conditionis erant, ac extranei, quos testamento vel praeterire licebat, vel instituere, prout id mereri testatori viderentur. Multo maiorem vero eorum curam susceperunt legislatores Germanorum plerique, quibus aequissimum visum est, cognatis non minus, quam liberis, parentibus ac fratribus sororibusque, legitimam aliquam bonorum portionem relinqui. Quum enim iam supra demonstratum sit, in multis Germanicae originis ciuitatibus de bonis auitis ac hereditariis, vel omnino non, vel pro parte duntaxat, testamenta condi posse, consequens sane est, vt cognati reliqua accipiant non beneficio testatoris, sed ex prouisione legis, adeoque legitimam portionem apud Germanos quosdam multo latius patere, quam apud Romanos, & non modo liberis, parentibus, fratribusque & sororibus, verum etiam, illis non exstantibus, cognatis competere: vt dubitari possit, an non iis locis, vbi de certa tantum bonorum parte testamenta valent, etiam non instituta turpi persona, fratres & sorores possint conqueri, & annon eadem querela, iis deficientibus, etiam proximis cognatis dari debeat? Sed quum plerumque testamenta pro illa

Gggggg 2 parte,

(r) *l. 27. C. de inoff. test.* (s) *l. 1. ff. eod.*

parte, quam relinqui prohibent, pro nullis habeant STATVTA, & ICti eorum locorum iam adsueti sint iurisprudentiae Romanae, neganti, eos, qui vltra fratres sunt, testamentum tamquam inofficiosum accusare posse: non mirum profecto est, & iis locis Romanas phrases in foro personare, quum res ipsa a iuris Romani principiis quam maxime abhorreat.

§. XXX.

Si quis aliquo loco secundum istius leges testatus sit, an & alibi subsistat testamentum?

Sed quum tam varia sit apud Germanos testandi ratio: quaestio hic suboritur; an testamentum secundum cuiusque loci ritus & consuetudines conditum, aliis etiam locis, vbi eiusmodi mos testandi extra vsum est, valeat? Vbi merito, adhibita distinctione, respondendum videtur. Si enim de solemnitatibus quaeritur: nullum est dubium, quin sufficiat, eo ritu conditum esse testamentum, qui isto loco, vbi tabulae factae sunt, legibus moribusue receptus est. In omnibus enim negotiis, quae vel inter viuos per modum contractum, vel mortis caussa explicantur, ad consuetudinem eius regionis, in qua gestum negotium, respiciendum esse, ipsae leges nostrae inculcant (t). Sin de bonis quaestio est; non quidem erit dubium, quin ea dispositio porrigatur ad bona etiam alibi sita, ceu recte obseruarunt STRYKIVS (u) & HVBERVS (x). At id quidem cessaret procul dubio, si testatorem disponere de certis bonis prohibeant leges, & statuta illius regionis & vrbis, vbi bona ista sita sunt. Hinc recte obseruat HVBERVS (y), ciuem Frisium frustra testari de agris & fundis, quos in agro Groningano possideat, quia Groninganorum legibus testamenta de rebus soli, seu immobilibus, prohibeantur. Et STRYKIVS (z), elegantem adducit speciem, quod quum aliquis Lubecae, sed in aedibus Senatui non subiectis, habitans, & principis cuiusdam Germanici consiliarius, testamentum condidisset de bonis hereditariis, Lubecae & in vrbis istius territorio sitis, irritae fuerint tabulae, quod ad illa bona adtinet, quia de illis testamento constituere per leges Lubecenses nemini omnino liceat. Nec magis ratum sane esset testamentum, apud nos conditum, quo quis bona auita, Lubecae vel Hamburgi sita, heredi extraneo relicta vellet, quia illa qualitas, quod extraneo relinqui nequeunt bona haec ibi sita, ita adficit, vt eam testamento alibi facto istis adimere nullatenus possit.

(t) *l. 6. ff. de euict.*
(u) Stryk. *Cautel. Test. Cap. XV.* §. XIII.
(x) Huberus *de Collis. Leg.* §. III. & IV.
(y) Huber. *ibid.* §. XV.
(z) Stryk. *ibid.* §. XV.

possit. Idem denique dixerim, si quaestio moueatur, an eius testamentum, qui apud nos habilis habetur, de illis etiam bonis valeat, quae reperiuntur alibi, vbi per leges inhabilis censetur? Adfirmat & hoc HVBERVS (a), praeterquam vnico casu, si id manifesto in fraudem legum patriarum fecisse testatorem, adpareat. Hinc si quis e. g. anno aetatis decimo quinto condidisset testamentum: dubitandum vix putarem, quin illud valiturum sit & de bonis alibi sitis, vbi exacto demum anno decimo octauo vel vicesimo testamentum facere posset. At si quis domo Hamburgensis, quindecim annorum puer, eo consilio se ad nos conferret, vt testamentum condat, cuius condendi facultatem Hamburgi decimo octauo demum aetatis anno habiturus esset: eae tabulae in patria procul dubio non habiturae essent effectum, quia alioquin nihil foret facilius, quam leges patrias a ciuibus eludi, & penitus propemodum euerti.

§. XXXI.

Heredis institutio multis locis haut necessaria.

Sed vt e diuerticulo redeamus in viam: quam diuersa principia fuerint iuris Germanici Romanique circa testamentifactionem, vel ex eo colligitur, quod quum his testamentum sine heredis institutione nullius momenti esset, illis eiusmodi tabulae nihil absurdi prae se ferre viderentur. Romanis heredis institutio erat *caput & fundamentum totius testamenti* (b), quia sine ea *nihil in testamento scriptum valebat* (c), nisi quod legata relicta, inductis heredum nominibus, ex benigniore interpretatione admisisse Antoninum Imp. refert MARCELLVS (cc). Hinc secundum ius Romanum capita omnia reliqua sine periculo abesse possunt, veluti substitutiones, legata, donationes, fideicommissa, tutorum datio; at si abest heredis institutio, non id testamentum est, sed codicillus, ad heredes legitimos scriptus, licet vel maxime omnia facta sint rite ac sollenniter. Ex quo patet, quid sibi velit VLPIANVS, (d) dum alicubi testamentum quinque, tribus, duobus, immo denique vno verbo absolui posse subtiliter scribit. En eius verba, quae ideo integra adferre iuuabit, vt simul elegantem doctissimi, qui saeculum nostrum illustrat, iureconsulti, CORNELII VAN BYNKERSHOEK (e), emendationem, qua perplexo huic loco medicinam fecit, commendemus, maxime quum nouum illud ac incomparabile

(a) Huber. *ibid.* §. XII. & XIII.
(b) §. 34. *Inst. de legat.*
(c) *l.* 1. §. *vlt. ff. de vulg. & pup. subst.*
(cc) *l.* 3. *ff. de his, quae in test. del.*
(d) *l.* 1. §. 3. 4. *ff. de hered. inst.*
(e) Bynkersh. *Obs. Lib. V. Cap.* I.

parabile obſeruationum volumen, quod nuper admodum prodiit, nondum in omnium manibus verſetur : *Qui neque legaturus quid eſt, neque quemquam exheredaturus, quinque verbis poteſt facere teſtamentum, vt dicat* : LVCIVS TITIVS MIHI HERES ESTO. Ita SABINVS, cuius ad verba iam haec addit VLPIANVS : *Haec autem ſcriptura pertinet ad eum, qui non per ſcripturam teſtatur, qui poterit etiam tribus verbis teſtari, vt dicat* : LVCIVS HERES ESTO : *nam & MIHI & TITIVS abundat*. Siccine vero haec SABINI verba tantum ad teſtamenta nuncupatiua pertinent ? Quae vero ratio eſt, cur de teſtamentis ſcriptis aliud ſtatuendum videatur? Praeclare ergo laudatiſſimus CORN. VAN. BYNKERSHOEK ex regula geminationis legit : *Haec autem ſcriptura pertinET ad eum*, id eſt, *pertinet & ad eum*. Pergit VLPIANVS : *Si autem ſic ſcribat* : LVCIVS HERES, *licet non adiecerit* : ESTO, *credimus, plus nuncupatum, minus ſcriptum* : & ſi ita : LVCIVS ESTO, tantumdem *dicimus*. Itaque & duo vocabula conſtituere teſtamentum, animaduertit. Denique tentat, an non vnum ſufficiat vocabulum, de eoque ita ſuam depromit ſententiam : *Ergo & ſi ita*, LVCIVS, *ſolummodo ? Marcellus non inſubtiliter non putat hodie hoc procedere. Diuus autem Pius, quum quidam portiones inter heredes diſtribuiſſet ita* : ILLE EX PARTE TOTA, ILLE EX TOTA, *nec adiecisset*, HERES ESTO : *reſcripſit, valere inſtitutionem, quod & IVLIANVS ſcripſit*. Itaque contra Marcellum defendit VLPIANVS, & vno verbo conſtare poſſe integrum teſtamentum, idque ex ea ratione, quod ex Antonini Pii Imp. & Saluii Iuliani ſententia intelligantur verba HERES ESTO, ſi vel maxime ea ſubticuiſſet teſtator. Vbi neminem turbare debet φράσις EX PARTE TOTA, quaſi ſibi inuicem repugnent TOTVM & PARS, adeoque ſine manifeſta contradictione coniungi nequeant. Nam & hic oſtendit vir, quem paullo ante laudauimus, eruditiſſimus (f), *totum* hic non eſſe *ſolidum, integrum, indiuiſum* : ſed, priore ſyllaba correpta, correlatum τῷ *quotum*, adeoque partem quotam ſignificare, vti apud MANILIVM (g)

> *Detrahitur ſummae* TOTA PARS, *quota demit vtrimque*
> *Omnibus ex horis.*

Adeo ergo neceſſaria Romanis viſa eſt heredis inſtitutio, vt ab illa ſubſtantiam capere teſtamentum videretur, ac proinde vnum verbum totum abſolueret, modo illud teſtator, ſeptem adhibitis

(f) Bynkersh. *ibid. p.* 4.

(g) Manil. *Lib. III, v.* 447.

tis testibus, obseruatisque reliquis sollemnitatibus, vel ore enunciasset, vel in scripturam retulisset. At ab hac quoque Romanorum philosophia alienissimas se ostenderunt quaedam Germaniae ciuitates, in quibus & sine heredum institutione valet testamentum, quia, vt iam supra obseruauimus, medio etiam aeuo, quum primum testamenta in Germania innotescerent, ea magis donationes & legata, quam heredis institutionem complecti viderentur. Hinc VINNIVS (h): *Multorum locorum legibus*, inquit, *aut moribus nunc ita comparatum est, vt heredis institutio ad substantiam testamenti non videatur necessaria, quo sensu hodie testamenta adpellamus: nam & id testamentum dicitur, in quo, relictis tantum legatis, nulla heredis institutio facta est.* Quum vero VINNIVS ea de re testimonium denunciet scriptori peregrino, IOANNI DE CASTILLO SOTOMAYOR (i), atque inde quis facile suspicari posset, non Germanicum hoc esse, sed peregrinum, & non nisi in Hispania vsu receptum: adferemus nos legem vere Germanicam, quae, testamentum & sine heredis institutione ratum esse, diserte statuit: Est illa ex IVRE HAMBVRGENSIVM (k), atque ita se habet: *Ob wohl auch in gemeinen Rechten die Erbsetzung in einem ieden Testament für das Haupt-Stück gehalten vvird: so sollen doch nach diesem vnserm Stadt-Recht, zu Hamburg, des Testatoris vvillen, darinn kein Erbe benennet vvird, für kräfftig gehalten, vnd vollstrecket vverden.* Ita & supra vidimus, quamuis IVS LVBECENSE (l) sanciat, vt testamentum quoduis heredis institutionem contineat, quin & formulam instituendi praescribat, doctores tamen, & inter eos MEVIVM (m), heredis institutionem in hoc articulo improprie accipere pro donatione certae rei, & nihilominus totum textum, tantum vt iuri Romano congruat, ita interpretari, ex Lubecensium statutis testamentum requirere heredis institutionem, & tamen non opus esse, vt instituatur cognatus proximus, modo huic quidquam donetur, veluti octo solidi & quatuor denarii, ne plane praeteritus videatur. Mihi vero verba ipsa consideranti non videtur dubitandum, quin illud, quod de heredis institutione necessaria praecipitur, de nouo ex iure Romano accesserit, ius tamen vetus in eo seruatum sit, quod nemo, nisi ex cognatis, possit institui. Quem sensum turbasse interpretes recentiores,

(h) Vinn. *ad* §. 11. *Inst. de hered. inst.*

(i) Io. de Castillo *de Vsufr. cap.* LX.

(k) *Ius Hamb. Part. III. tit. I. art.* XXII.

(l) *Ius Lubec. Lib. II. tit. I. art.* XII.

(m) Meu. *ad Ius Lubec. Lib. II. Tit. I. art. XII. n. 6.*

tiores, non ſane mirum eſt, quum id ſibi negotii crediderint ſolum dari, vt ius patrium contortiſſimis interpretationibus peruerterent, & ad iuris Romani ſenſum, quoad fieri poſſet, inflecterent. Ceterum & alibi in Belgio non neceſſariam videri heredis inſtitutionem, teſtamentumque vocari, in quo legata tantum reperiantur, iam obſeruarunt GVDELINVS (n) & FRANC. ZYPAEVS (o), quorum ſcrinia iam expilare nolumus.

§. XXXII.

Alibi ne permiſſa quidem.

Quin tantum abeſt, vt heredis inſtitutio Germanicae originis gentibus caput & fundamentum teſtamenti viſa ſit, vt quibuſdam locis ne quidem permittatur per leges, heredem inſtituere. Romanis *& vnum hominem, & plures, vſque in infinitum, quot quis vellet, heredes facere licebat* (p): Germanis quibuſdam ne vnum quidem, quia non patiebantur alios defunctis ſuccedere, quam ſuos cuique liberos, proximoſque cognatos. Quamuis itaque paullatim & teſtamentifactionem receperint, ac ciuitate veluti donarint; noluerunt tamen quidam ideo nuncium mittere legibus patriis, ac proinde teſtatores tantum legata, fideicommiſſa, donationes teſtamentis ſuis relinquere paſſi ſunt, nemini conceſſa facultate heredem, ſucceſſorem vniuerſalem futurum, inſtituendi. Adduxit quaedam eius moris exempla VINNIVS (q) qui & GVDELINVM (r) & CHRISTINAEVM (s) teſtes laudat, eorumque nixus auctoritate ſcribit: *Quin etiam ſecundum quarumdam ciuitatum leges ne locum quidem in teſtamentis habet heredis inſtitutio. Sic enim dictant leges Pariſienſium, Aurelianenſium, Gandauenſium, Cortracenſium. Quod tamen ita paſſim accipitur, vt, ſi heres inſtitutus ſit, pro legatario tantum his habeatur.* Quamuis vero priora exempla non tam ad Germanorum, quam Francorum, mores & leges pertinere videantur: iam pridem tamen obſeruarunt viri docti, in Francia quoque quam luculentiſſimas ſupereſſe iuris veteris Germanici reliquias, quas, a veteribus Francis Galliae illatas, non ſine cura ſeruarunt poſteri, quin aliquando religioſius, quam ipſi Germani, cuſtodiuerunt.

§. XXXIII.

(n) Gudelin. *Iur. Nou. Lib. II. Cap. V.*
(o) Zypæus *Notit. Belg. p.* 182.
(p) §. 4. *Inſt. de hered. inſt.*
(q) Vinn. ad §. *vlt. Inſt. de hered. inſt. n.* 1.
(r) Gudelin. *Iur. nouiſſ. Lib. II. Cap. V.*
(s) Chriſtin. *Vol. I. Deciſ.* CCXLVII. *n.* 8. *& Deciſ.* CCCV. *n.* 17.

§. XXXIII.

Cur tam multae Germaniae prouinciae peregrinos, quam maiorum, mores sequi maluerint?

Nimirum iamdudum Germanos plerosque incessit nescio quae nouandi libido, vt, priscis moribus magis magisque paullatim damnatis, nullam fere iuris prudentiae Romanae partem cupidius reciperent, quam, quae de testamentis praecipit. Eo factum est, vt pauca illa, quae ex variarum prouinciarum ciuitatumque statutis collegimus, tamquam fractae quaedam nantesque in gurgite vasto tabulae, supersint, iura autem communia reliquam Germaniam fere omnem velui inundarint. Caussae eius rei variae ac multiplices. Est enim primo ita natura comparatum, vt homines nihil omnino libertati putent esse anteferendum. Quid itaque Germanis iucundius esse potuisset, quam liberrimum illud de rebus suis statuendi arbitrium? quid gratius, quam facultas indulgendi adfectibus, aliosque vel honorandi, vel excludendi pro lubitu? Id quod sane hoc ipso perspicue ostendunt Germani, quod suprema illa iudicia vocant *ihren letzten und* LIEBSTEN *Willen*. Deinde et nemo est, quin de futuris temporibus magis fere, quam de praesentibus, sollicitus sit. Ob hanc quoque caussam non potest non iucunda videri potestas illa disponendi in tempus futurum, posterisque etiam leges, prout visum fuerit, praescribendi. Hinc diuites animaduertimus in eo non adquiescere, quod heredem sibi scripserint, sed et, quid heredibus heredum, horumque posteris, faciendum sit, sollicite praecipere, quasi Deo haec curae non essent, vel ipsi saltim prudentius haec omnia dispensare possint, quam prouidum istud Numen. Nullum ergo fere reperias testamentum, in quo non testator familiae, quam post se futuram sperat, per multa saecula leges ferat, incredibili, vt putat, prudentia scriptas, quum postea doceat euentus, frustraneam hanc fuisse testatoris sollicitudinem, nihilque homines posse contra sapientissima illa Dei decreta, quibus rerum humanarum ordo voluitur. Denique vel praecipua caussa, cur tam facile testamentifactionem Romanam in ciuitates suas admiserint Germani, in eo posita videtur, quod iuri ciuili iam antea viam veluti muniuisset ius pontificium. Persuasum erat hominibus, eum, qui seiunctae a corpore animae consultum velit, non posse quidquam facere rectius, quam si moriens locupletaret ecclesias, coenobia, ptochotrophea, similiaque collegia, quae piae caussae adnumerarentur. Id vero non modo ad immortalem mortuorum gloriam, sed et ad expiationem delictorum, per omnem vitam admissorum, pertinere credebatur. Hinc primum de salute sua solliciti, testamenta condere coeperunt pro remedio animae, sed simplicia admodum, adhibitis parocho et aliquot testibus, viris bonis, qui de enixa illa voluntate sua, si quid humani contingat, testimonium perhiberent. Ab his vero initiis facilis profecto fuit progressus ad vlteriora. Quum enim deinde Germanica pubes, nescio quo adflata sidere, certatim Bononiam addiscendi iuris ciuilis gratia conflueret, ea ICtorum colonia, reuersa domum, nihil prius, nihilque antiquius habuit, quam vt doctrinas de testamentis, quibus sub alio caelo imbuta fuerat, in rem ciuium suorum verteret, eosque sollemnius ad legum Romanarum normam testari doceret. Ita demum factum est, vt vbique iusta testamenta more Romanorum scriberentur, et miraretur Germania, se tam breui tempore factam esse Romanam.

§. XXXIIII.

Effectus receptae testamentifactionis liberrimae.

Ea vero rerum conuersio quam multa simul incommoda inuexerit in Germaniam, facile intelligitur, idque agnouere iureconsulti cordatiores tantum non omnes, quibus nimius iuris peregrini amor non omnem intelligentiae aciem praestrinxit. Iam enim iudices in foris omnibus quam maxime fatigarunt lites de testamentorum sollemnitatibus, de substitutionibus, legatis, fideicommissis, vnde tam opima aduocatis messis succreuit, vt Baldum gloriatum esse sciamus, se solis controuersiis de substitutionibus XV. millia aureorum lucratum (t). Nec ignotum est ALBERICI ROSCIATIS elogium, quo illud iuris caput de substitutionibus commendauit auditoribus (u): *haec materia inter omnes est, sicut mare Anglicanum, scilicet profunda, vtilis, subtilis, & per consequens periculosa, quotidiana, & vtilis quoad bursas aduocatorum, sicut expertus sum in magnis hereditatibus. Vnde potest dici mare magnum & spaciosum, in quo sunt reptilia quasi sine numero.* Sane, quod de substitutionum materia professi sunt doctores, id de omnibus caussis testamentariis verum experimur, quod nullae temere vberiorem litibus materiam, nullae aduocatis, quibus in turbido consilium est, occasionem promtiorem praebeant lucrum faciendi, quam illae, quae ex vltimis hominum elogiis oriuntur. *Quo cautius quis*, inquit STRYKIVS (x), *posteritati suae testando consulere intendit, eo maiorem litibus suppeditat occasionem, ex quo non raro contingit, vt maxima patrimonii pars ob iurgia institutorum substitutorumque, vt et legitimorum heredum, super voluntate defuncti oriunda, aduocatorum praeda fiat.* Hinc multi auctores fuere principibus, vt testamentifactionem plane proscriberent e re publica: alii ad resecandas tot litium tricas consultissimum fore censuerunt, si nimiae illae sollemnitatum ambages omnino tollerentur, et pagano cuiuis tribueretur priuilegium, quod militibus datum nouimus (y). Sed vana fuere haec similiaque consilia, quia iam adeo inueteratus est morbus, vt paene impar ei omnis medicina videatur.

§. XXXV.

Conclusio dissertationis.

Sed iam tot pagellas nobis procedere animaduertimus, quot dissertationi academicae destinari solent. Quare non diutius immorabimur quaestioni licet pulcherrimae, maxime quum exclusis temporis angustiis, pleraque nobis attingere potius, quam pro dignitate pertractare licuerit. Deo vero sospitatori, quod vnum superest, gratias agimus immortales, votaque pro praestito auxilio flagrantissima pietate nuncupamus.

(t) Dauth. *de testam. ad l. 1. D. de vulg. et pupill. subst. pag.* 503.
(u) Dauth. *ibid.* (x) Stryk. *Cautel. testam. cap.* 1. §. 1.
(y) Stryk. *ibid.*

F I N I S Sylloges I.